

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MÜNİRÎ (öl. H. 927/M. 1521)'NİN MANZUM SİYER-İ NEBÎ'Sİ
(6-7. CİLT)
(İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

YILMAZ TOP

İSTANBUL 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MÜNİRÎ (öl. H. 927/M. 1521)'NİN MANZUM SİYER-İ NEBÎ'Sİ,
(6-7. CİLT)
(İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

YILMAZ TOP

TEZ DANIŞMANI:
PROF. DR. SEBAHAT DENİZ

İSTANBUL 2011

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Doktora öğrencisi Yılmaz Top'un "Müniri (Öl. 1521?)'nin Manzum Siyer-i Nebisi, Cilt 6 - 7 (İnceleme - Metin)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı doktora tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

İmza

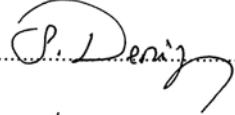
Tez Danışmanı : Prof.Dr. Sebahat Deniz
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

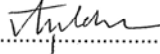
Üye : Prof.Dr. Ali Akyıldız
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Prof.Dr. Nihat Öztoprak
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

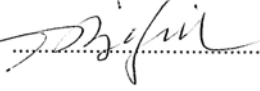
Üye : Prof. Dr. Orhan Bilgin
Üniversitesi 29 Mayıs Üniversitesi

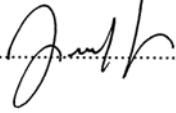
Üye : Doç.Dr. Ömer Zülfe
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

.....

.....

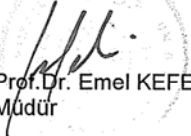

.....

.....

.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ...16.../...09.../2011 tarih ve 2011/17-2 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖN SÖZ	V
ÖZET (TÜRKÇE).....	IX
ABSTRACT.....	X
KISALTMALAR.....	XI

GİRİŞ.....	1
A. Dînî- Tasavvufî Türk Edebiyatı Ürünleri Hakkında Genel Değerlendirme	1
B. Siyer İlminin Doğuşu ve Edebî Bir Tür Halinde Gelişmesi.....	4
C. Klâsik Türk Edebiyatında Siyer Konulu Türler	9
D. Türk Edebiyatı'nda Müstakil Siyerler	18
1. Mensur Siyerler	18
2. Manzum Siyerler	26

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ŞAİRİN HAYATI	29
A. Doğduğu Yer ve Tarih	29
B. Adı ve Mahlası.....	29
C. Ailesi	31
D. Eğitimi ve Mesleği.....	33
E. Vefatı ve Mezarı	37
II. ESERLERİ	37
1. Türkçe Divan.....	38
2. Farsça Divan.....	38
3. Manzum Siyer-i Nebî	39
4. Mihr ü Müşterî	39
5. Fıkıhdan Bir Risale.....	39
6. Tezkiretü'l-Vekâyî	39
7. Mecmûa-i Münşeât.....	40
III. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	40

1. II Bayezid (1481-1512) Devri ve Amasya.....	41
2. Şâirin Edebî Kişiliği	42

İKİNCİ BÖLÜM

A. MANZUM SİYER-İ NEBİ’NİN YAZILIŞ SEBEBİ.....	49
B. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	51
1. Nazım Şekli.....	51
2. Vezin.....	52
3. Kafiye ve Redifler	59
4. Diğer Ahenk Unsurları	69
C. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ.....	72
1. Dil Özellikleri.....	72
2. Üslûp Özellikleri	85
D. EDEBÎ SANATLAR	94
E. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	110
1. Ayet ve Hadisler.....	110
2. Atasözleri-Deyimler-Kelâm-ı Kibar	115
2.1 Atasözleri	115
2.2 Deyimler	118
2.3 Kelâm-ı Kibâr.....	131
3. Örf, Âdet, İnanç ve Sosyal Hayat.....	134
3.1 Savaş Gelenekleri	134
3.2 Düğün Gelenekleri.....	151
3.3 Diğer Gelenek Unsurları.....	155
4. Manzum Siyer-i Nebî’nin Kaynakları	158
5. Manzum Siyer-i Nebî’de Yer Alan Hikâyelerin Geniş Özetleri.....	163
6. CİLT: 264b ile 342b arası	
(Tevhîd/Münâcât).....	163
Ashâbın Söylediği, Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri Üzerine Sözü’nün Başı.....	165
Hâlid ibni Velîd ile Amr ibni Âs’ın Müslüman Olmalarının ve Diğer	
Gazânın Hikâyesi	169
Zeyd ibni Hâris’in ve Diğer Gazânın Hikâyesi	178
Fîl Ashâbından Ebrehe’nin İnşâ Ettirdiği Azâb Kalesinin Hikâyesi	182

Elvâh İbni ‘Âbid’in Hikâyesi ve Diğer Gazâ	190
Hız Ali’nin, Sa’d ibni Muâz’ın Düğünü İçin Çıktığı, Diğer Kalenin Fethinin Hikâyesi	194
Allâh’ın Rahmetinden Mahrum Olan Kovulmuş Şeytanın, Allâh’ın Emriyle Hz. Peygamber’in Huzuruna Gelişinin Hikâyesi	201
Hız Peygamber’i Öldürmeye Kasteden Benî Mutlakâ Kabîlesinin Hikâyesi ve Hz. Âişe Hâtûn’un Hikâyesi	204
Galâb Bin Âmir’in İslâm’la Tanışmasının Hikâyesi ve Kays’ın Hz. Peygamber’i Savaşa Davet Ettiği Diğer Gazâ	207
Tavk bin Sabâh’ın Hikâyesi ve Diğer Gazâ	220
Hız.Resûl Aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm’ın Hacca Gitmeye Niyetlenmesinin Hikâyesi	227

7. CİLT: 343a-445b arası

(Tevhîd/Münâcât).....	232
Mekke’nin Fethinin Hikâyesi	233
Hevâzin Kabîlesinin Hikâyesi ve Diğer Gazâ	259
Fazl ibni Abbâs’ın Yoluna Çıkan ve Onunla Savaşan Siyâhların Hikâyesi	279
Müzelzel Bin Zelzâl’in Hikâyesi	288
Zeyd bin Helâhil’in ve Diğer Gazânın Hikâyesi.....	297
Sa’d bin Sehl’in Müslüman Oluşunun Hikâyesi.....	302
Tebük Gazâsı’nın Hikâyesi ve Hz. Muhammed (sav.)’in Son Seferi	312
Saâdet Göğünün Yıldızı ve Seyyidlik Semâsının Güneşi	
Hız. Muhammed’in (Salla’llâhu Aleyhi ve Sellem) Vefâtı.....	331

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. NÜSHANIN TANITIMI	339
1.1 Nüşanın Tavsifi	339
1.2 Yazma Nüşanın Bazı Hususiyetleri	340
2. METİN KURULUŞUNDA TAKİP EDİLEN USÛL	342
2.1 Türkçe Bazı Ekler ve Kelimelerin İmlâsı	342
2.2 Arapça ve Farsça Terkip, Ek ve Kelimelerin İmlâsı	345

3. METNİN KURULUŞUNA İLİŞKİN BAZI AÇIKLAMALAR	350
---	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİN	353
SEÇME TÜRKÇE KELİMELER SÖZLÜĞÜ	953
SÖZLÜK	962
CİNAS SÖZLÜĞÜ DENEMESİ	986
ÖZEL İSİMLER DİZİNİ	1000
HZ. MUHAMMED (sav.)'E AİT TAVSİF UNSURLARI	1027
HZ.ALİ'YE AİT TAVSİF UNSURLARI	1040
SONUÇ	1043
BİBLİYOGRAFYA.....	1047
EK (FOTOĞRAFLAR).....	1054

ÖN SÖZ

İslâm dîni ve bu dînin temel kaideleri üzerinde hayat bulan kültürel birikim, XI. yüzyıldan itibaren ilk örneklerini ağırlıklı olarak dinî-tasavvufî ve didaktik eserlerle vermeye başlayan Klâsik Türk edebiyatının beslendiği ana kaynaklardan biridir. Kur'ân-ı Kerîm ve hadisin başını çektiği İslâmî kaynaklar, bu edebiyatın muhteva çeşitliliği içerisinde hemen her yüzyılda örnekleriyle karşılaşılabileceğimiz dinî-tasavvufî eserlerin temel dayanaklarını oluşturur.

Allâh ve Peygamber sevgisinin yarattığı dinî heyecan, zaman içerisinde Klâsik Türk edebiyatında farklı edebî tür ve şekillerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Böylece Allâh'ı anlatma ve övmeyi konu edinen tevhid, münâcât, tefsir, Kur'ân-ı Kerîm tercümeleleri, Esmâ-i Hüsnâ şerhleri; Hz. Muhammed'e duyulan derin ve samimî sevgi etrafında onun bütün hayatını konu alan manzum ve mensur müstakil siyerler; Hz. Muhammed'in hayatının bir safhasını ele alan mevlîd, mi'râciye, hilye, şemâyil, mu'cizatnâme, esmâ-i Nebî, gazavât-ı Nebî, kırk hadis ve yüz hadis tercümeleleri gibi manzum ve mensur dinî-didaktik eserler teşekkül etmiştir.

Kaynağını İslâm tarihinden alan ve Klasik edebiyatımızın estetik duyarlılıklarıyla yoğrulan dinî-tasavvufî eserler, aynı zamanda dil ve söyleyiş özellikleriyle de ait oldukları dönemde Türk yazı dilinin ve edebiyat tarihinin gelişim çizgisini yansıtmaları bakımından büyük önem taşır. Türk dilinin geçiş dönemi sayılan XV. yüzyıl ortaları ile XVI. yüzyıl başlarında yazılan edebî eserler, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinin özelliklerini yansıtmaları bakımından dil malzemesinin zenginliğiyle Türk dili araştırmacılarının; muhteva ve söyleyiş özellikleriyle de Türk edebiyatı tarihi araştırmacılarının ilgi odağıdır. Bu yüzden özellikle bu dönemde yazılan eserlerin gün ışığına çıkarılarak bunlar üzerinde dil ve edebiyat tarihi açısından titiz incelemeler yapılması kültür tarihimize önemli katkılar sağlayacaktır.

Bu doğrultuda Münîrî (öl. 1521?)'nin, söz konusu geçiş döneminin bir ürünü olan *Siyer-i Nebî* adlı eseri de üzerinde titizlikle çalışılma yapılması gereken bir eser olarak karşımızda durmaktadır. *Siyer-i Nebî*, siyer türünde yazılmış eserler arasında tespit edilebilen en hacimli telif mesnevidir. Bunun yanında bu eser edebiyat tarihi, muhteva ve söyleyiş özellikleri bakımından çok önemlidir. Türkçenin geçiş dönemi

özelliklerini yansıması, cinaslı kafiye sisteminin başarıyla kullanılması, içeriğinde pek çok atasözü ve deyim barındırması, şâirin açık ve akıcı üslûbu da bu siyerin kıymetini arttıran unsurlardır.

Siyer-i Nebî'nin tamamı 866 varak ve 7 ciltten meydana gelmiştir. 1. cilt Ümran Ay, 2. ve 3. ciltler Reyhan Çorak, 4. ve 5. ciltler de Mustafa Özkat tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmanın konusunu 6. ve 7. ciltler oluşturmaktadır.

Çalışma dört ana bölüme ayrıldı. Giriş kısmında siyer kelimesinin anlamı, bu türün bir ilim olarak doğuşu ve dinî-tasavvufî Türk edebiyatı ürünleri içindeki yeri incelendikten sonra Türk edebiyatındaki müstakil manzum ve mensur siyerler kısaca tanıtıldı.

Birinci bölümde şâirin hayatı, doğduğu yer ve yıl, adı, mahlası, ailesi, mesleği ve eğitimi, vefatı ve eserleri, yaşadığı dönem ve edebî kişiliği hakkında bilgi verildi.

Siyer-i Nebî 'nin yazılış sebebiyle başlayan ikinci bölümde eser; şekil, dil ve üslûp, edebî sanatlar ve muhteva özellikleri bakımından incelendi. Şekil özellikleri bölümünde nazım şekli, vezin, kafiye, redif ve diğer ahenk unsurları ele alındı. Dil ve üslûp özelliklerinde, eserin dönemin dil özelliklerini yansıtan hususları ile şâirin söyleyiş özellikleri belirtmeye çalışıldı. Edebî sanatlar başlığı altında özellikle cinas sanatı, türleriyle birlikte detaylı olarak ele alındı. Tam cinas örneklerini ihtiva eden bir cinas sözlüğü denemesi hazırlanacağından, burada verilen cinas örnekleri sınırlı tutuldu. Diğer edebî sanatlar örnekleriyle gösterilip muhteva özelliklerine geçildi. Bu kısımda âyet ve hadisler, atasözleri, deyimler ve kelâm-ı kibâr niteliğindeki ifadeler tespit edilebildiği kadarıyla verildi. Hikâyelerdeki olay örgülerine yansıyan örf, adet, inanç ve sosyal hayat unsurlarından özellikle savaş ve düşünle ilgili olanları tespit edilebildiği kadarıyla örnekleriyle incelendi. Esere yansıyan diğer bazı kültürel motiflere de kısaca değinildi. Şâirin, *Siyer-i Nebî*'ye kaynaklık eden şahsiyetleri belirttiği beyitler de bu bölümde yer aldı. Transkripsiyonlu metnin geniş bir özeti yapılarak bu bölüm tamamlandı.

Üçüncü bölümde *Manzum Siyer-i Nebî*'nin bilinen tek yazma nüshası olan Topkapı Sarayı Koğuşlar Kitaplığı 994-995 numaralardaki nüshanın tavsifi yapıldı; müstensihin imlâ özellikleri üzerinde duruldu. Metin kuruluşunda takip edilen usûl başlığı altında Türkçe bazı ek ve kelimelerin imlâsı; Arapça ve Farsça ek, kelime ve

terkiplerin imlâsı hakkında bilgi verildi. Transkripsiyon sistemi ve teknik özellikler kısmında yazma nüshanın diğer teknik özellikleri belirtildi.

Dördüncü bölüm; transkripsiyonlu metin, seçme Türkçe kelimeler sözlüğü, cinas sözlüğü denemesi, özel isimler dizini, Hz. Muhammed'e ve Hz. Ali'ye ait tavsif unsurları listesi ile oluşturuldu.

Metin kurulurken vezne ve kafiyeye uymayan bazı kelimeler düzeltildi ve düzeltmeler dipnotta belirtildi. Metin içinde, beyitlerin dışında verilen âyet ve hadislerin Arapça orijinalleri muhafaza edildi. Meâlleri dipnotta gösterildi. Âyetlerden bazılarının metin içinde tamamının verilmediği tespit edildi. Bu şekildeki yarım âyetlerin, dipnottaki meâlleri tam olarak verildi. Bazı hikâyelerde yer alan bazı hadislerin meâllerine, bulunamadığı için kaynak gösterilemedi.

Sonuç bölümünde; Münîrî'nin hayatı, eserleri, edebî şahsiyeti ve *Manzum Siyer-i Nebî*'si hakkında ulaştığımız neticeler aktarıldı. Çalışmamız sırasında yararlandığımız eserler bibliyografyada alfabetik olarak sıralandı. Son olarak yazmanın imlâ ve yazı hususiyetleriyle ilgili özellikler fotoğraflar ekinde gösterildi.

Oldukça hacimli bir eser olan *Manzum Siyer-i Nebî* 'nin üzerinde çalışırken, metinle ilgili imlâ ve anlam problemlerinin aşılmasında, özellikle okuyamadığımız kelimelerin kontrol edilmesinde değerli vakitlerini ayırıp samimî ilgilerini esirgemeyen kıymetli hocalarım sayın Prof. Dr. Orhan Bilgin ve sayın Prof. Dr. Nihat Öztoprak'a; metinde yer alan hadislerin tespiti ve kaynaklarının bulunması konusunda zaman ayırıp kıymetli bilgilerini paylaşma nezaketini gösteren sayın Prof. Dr. Ali Akyüz'e; Farsça beyitleri çözümlememde önemli katkılar sağlayan değerli arkadaşım Dr. Ersen Ersoy'a; çalışma boyunca bilgi ve kaynaklarını cömertçe benimle paylaşan sayın Dr. Mustafa Özkat ve değerli arkadaşlarım Dr. Ümran Ay ve Dr. Reyhan Çorak'a, daha sağlıklı bir metnin ortaya çıkmasında sağladıkları tüm katkılardan ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Verimli ve rahat çalışma ortamıyla Türkiye'nin en önemli bilgi merkezlerinden biri olan İSAM kütüphanesinin bütün çalışanlarına da teşekkür ederim.

Doktora sürecinin başından beri daima güler yüzlü ve daima sıcak yaklaşımıyla desteğini hep üzerimde hissettiğim, tez çalışmasının her aşamasında eserin türlü problemleriyle samimîyetle ilgilenen ve beni yönlendiren, bilgilendiren, gayrete getiren; tezin mümkün olduğunca az hata ile bitirilmesi için özenle ve sabırla danışmanlığımı

yürüten; nezaket ve hoşgörüsünü her zaman için örnek almakla övüneceğim ve hakkını kolay kolay ödeyemeyeceğim kıymetli hocam Prof. Dr. Sebahat Deniz'e bilhassa teşekkürlerimi takdim ederim.

Yılmaz TOP

Pendik, 25 Temmuz 2011

ÖZET

Bu çalışmada, Amasyalı bir şâir olan *Münîrî* (ölümü 1521)'nin, Topkapı Sarayı Koşuvar Kitaplığı 994/995 numarada kayıtlı olan “*Siyer-i Nebî*” adlı eserinin 6. ve 7. ciltleri incelendi. Çalışma dört ana bölümde gerçekleştirildi.

Giriş bölümünde; *siyer* ilminin doğuşu, Klasik Türk edebiyatında bir tür olarak gelişmesi, bu sahada yazılan manzum ve mensur eserlerle ilgili genel bilgiler verildi.

Birinci bölümde; şâirin hayatı, eserleri, edebî kişiliği, yaşadığı dönem ve edebî ortam tanıtıldı.

İkinci bölümde; eserin yazılış sebebi, şekil özellikleri, dil ve üslûp özellikleri, eserde yer alan edebî sanatlarla ilgili özellikler ortaya kondu. Muhteva özellikleri başlığında âyet, hadis, atasözü, deyimler; örf, âdet, sosyal hayat unsurları tespit edilebildiği ölçüde incelendi ve örneklendirildi. *Siyer*'in yazılmasına kaynaklık eden ve eserde de adı geçen şahsiyetler belirtildi. Bu bölüm, *Siyer*'in bütün konu başlıklarını içeren geniş bir özetle tamamlandı.

Üçüncü bölümde, yazma nüshanın tanıtımı yapıldı ve metin tesisinde takip edilen yol hakkında bilgi verildi.

Dördüncü ve son bölüm; transkripsiyonlu metin, seçme Türkçe kelimeler sözlüğü, cinas sözlüğü denemesi ve dizinden oluşmaktadır. İncelemede ulaşılan sonuçlar, bibliyografya ve metne ilişkin fotoğraf ekleriyle bu bölüm tamamlandı.

Siyer-i Nebî, Türk edebiyatının bilinen en uzun manzum siyeri olması sebebiyle Türk edebiyat tarihi, Batı Türkçesinin geçiş dönemi özelliklerini yansıtmaması bakımından da Türk dili açısından önemli bir eserdir. *Münîrî*'nin cinas sanatına hâkimiyeti, atasözleri ve deyimler bakımından zengin bir dil kullanması dikkati çeken diğer noktalaradır.

ABSTRACT

***SIYER-İ NEBÎ* OF MÜNİRÎ (d. 1521?), VOL. 6-7 (TEXT AND ANALYSIS)**

In this work, 6th and 7th volumes of the book “*Siyer-i Nebî*” registered in Topkapı Palace Koğuşlar Library with number 994/995 of *Münîrî* (death 1521?) who was a poet from Amasya is analyzed. Work has been completed in four main parts:

In the introduction part, general information was given about the emergence of the literary genre *siyer*, its place and development as a genre in classical Turkish literature and an overview of the prose and verse works written in this genre.

In the first part, life of the poet, his works, his literary personality, period and literary conditions in which he lived has been examined.

In the second part, his reason of writing this work, format properties, language and type of writing, properties about literary art of the work and the literary figures of speech were discussed. Under the title of content; Koranic verses, hadiths, proverbs, traditions, habits and social life of that time were examined and exemplified. Personalities mentioned in *Siyer* and source of the book were determined. This part was completed with a comprehensive summary containing all the subject titles of the *Siyer*.

In the third part, hand writing copy was introduced and information was given about the principles followed during the formation of the text.

Fourth and the last part, is formed of transcriptional text, vocabulary of selected Turkish words, vocabulary of selected puns and an index. Results found at the end of examinations were completed with bibliography and photo attachments about the text.

Siyer-i Nebî, is an important work for Turkish language because it is the longest poetic *siyer* known and reflects history of Turkish literature and characteristics of Western Turkish transition period. *Münîrî*'s control and domination in poetic arts and rich language context in terms of proverbs, idioms and puns are other attractive points of the work.

KISALTMALAR

<i>A.e.</i>	aynı eser
<i>a.g.e.</i>	adı geçen eser
<i>a.g.m.</i>	adı geçen makale
<i>a.g.t.</i>	adı geçen tez
<i>a.g.tez.</i>	adı geçen tezkire
<i>A.m.</i>	aynı makale
<i>a.s.</i>	aleyhisselam
<i>A.t.</i>	aynı tez
<i>Ar.</i>	Arapça
<i>b.</i>	başlık
<i>Bak.</i>	Bakanlığı
<i>bkz.</i>	bakınız
<i>C.</i>	cilt
<i>Çev.</i>	Çeviren
<i>DEV</i>	Divan Edebiyatı Vakfı
<i>D.</i>	<i>Divan</i>
<i>DTCF</i>	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
<i>e.</i>	edat
<i>eT.</i>	Eski Türkçe
<i>Far.</i>	Farsça
<i>f.</i>	fiil
<i>Haz.</i>	Hazırlayan
<i>H.</i>	Hicrî
<i>H.z.</i>	Hazreti
<i>İA</i>	İslâm Ansiklopedisi
<i>is.</i>	isim
<i>İSAM</i>	İslâm Araştırmaları Merkezi
<i>Ktp.</i>	Kütüphanesi
<i>M.</i>	Milâdî
<i>MEB</i>	Milli Eğitim Bakanlığı
<i>MM</i>	<i>Mihr ü Müşteri</i>
<i>Mt.</i>	Metin
<i>nr.</i>	numara
<i>Osm.</i>	Osmanlıca

<i>öl.</i>	ölümü
s.	sayfa
S.	Sayı
sav.	Sallallâhu aleyhi ve sellem
<i>sf.</i>	sıfat
<i>T.</i>	Türkçe
TDDED	Türk Dili Edebiyatı Dergisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
tg	Türkçe gazel
TİSAV	Tarih ve İslam Araştırmaları Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
TY	Türkçe Yazma
ty.	Tarih yok
<i>ünl.</i>	ünlem
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
Yay.	Yayımları
yk.	Yaprak
<i>zf.</i>	zarf
<i>zm.</i>	zamir

GİRİŞ

Anadolu’da meydana getirilen Türk edebiyatı, Türklerin İslâmiyet’i benimseyip İslâm medeniyetine katılmasından sonra şekillenmiştir. Yeni dinin, Türk kültürü üzerinde olduğu gibi Türk edebiyatının eserleri üzerinde de bariz bir etkisi olmuştur. Bu tarz edebi eserler incelendiğinde, bunların sıralanışında bile inanılan kıymet hükümlerine sıkı sıkıya bağlı kalındığı görülür. Örneğin klasik Türk şiiri ürünlerinin bir araya toplandığı Dîvânların ilk kısımlarında şu tarz bir tertip dikkat çeker: Allah’ın birliğini dile getiren tevhidler ya da O’na yakarışı ifade eden münâcâtlar; Hz. Peygamber’i öven na’lar; padişahlar ve diğer devlet büyükleri ile değişik konularda kaleme alınmış şiirler... Doğrudan sanat eseri özelliği taşımayan eserlerin başında ise kulların Allah’a şükürünü ifade eden hamdeleler ve Hz. Peygamber’e salât ü selâmı içeren salveleler yer alır. Dinî meselelerle doğrudan ilgili olmayan eserlerde bile, inanılan kıymet hükümlerine yer vermek gelenek haline gelmiştir. Bu gelenek içinde de Hz. Peygamber üzerinde hassasiyetle durulmuştur. Edebiyat tarihimiz bu açıdan gözden geçirildiğinde, Hz. Peygamber hariç dünyada hiç kimsenin bu kadar yoğun bir biçimde edebi eserlerin konusu olmadığı dikkat çekmektedir. Türk sanatçıları, Hz. Peygamber sevgisini ve ona olan derin bağlılıklarını, çeşitli tür ve şekiller içinde asırlar boyunca coşku ve samimiyetle ifade etmeye devam etmiştir.¹

A. DİNÎ- TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME

Türkler İslâmiyetle VIII. yüzyıldan itibaren tanışmışlardır. Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han’ın 920’lerde bu dini resmen kabul etmesiyle de kitleler halinde Müslüman olmaya başlamışlardır. Türklerin kültürü, düşünce yapısı, dili, edebiyatı ve dünya görüşlerinde İslâmiyet’le birlikte önemli değişiklikler meydana gelmiştir. İslâmî esasların kısa sürede yayılmasına paralel olarak Türkçeye yeni kavram ve kelimeler girmeye başlamıştır. Böylece dikkat çekici ilk değişiklikler dil ve edebiyat alanında olmuştur. Türkler arasında İslâmî edebiyatın ilk ürünleri XI. yüzyılda Karahanlılar zamanında Hakaniye Türkçesi ile yazılmıştır. Bunlar *Kutadgu Bilig*, *Divân-ı Hikmet*, *Divânü Lügati’t-Türk*, *Atabetü’l-Hakâyık* gibi eserlerdir.

---

¹ Mustafa İsen, “Türk Edebiyatında Peygamber Sevgisi”, *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s.363-365.

Mesnevi; İslâmî edebiyatlarda, Arap edebiyatınca başlatılan, gelişmesini ve en olgun örneklerini ise İran edebiyatında yaşayan bir nazım şeklidir. Bu nazım şekli Türk edebiyatına da İran edebiyatından geçmiştir. Türk edebiyatının başlangıç devirlerinde tercüme ve nazîre yoluyla aynen kullanılmıştır.²

Anadolu sahasında, yazılı Türk Edebiyatı 13. yy.'da başlar ve bu dönemde edebî ürünler arasında mesneviler en geniş yeri tutar. Bu durum, az çok 14. yy.'da da devam etmiştir; yani 14. yy.'da da manzum edebiyat ürünleri arasında mesneviler çoğunluğu teşkil eder.³

15. yy.'a geldiğimizde, mesnevi şekliyle yazılmış, çeşitli konularda hacimli hacimsiz yetmişin üzerinde eserle karşılaşmaktadır. Bu mesnevileri; içerdikleri konu, duygu ve düşünce itibarıyla dinî-tasavvufî-ahlâkî mesneviler, aşk mesnevileri, tarihî-menkabevî mesneviler, sergüzeştname ve hasbihaller, şehrengizler, mizahi mesneviler, ilmî ve genel kültüre ait mesneviler şeklinde bir tasnife tabi tutmak mümkündür.

Bu dönemde dinî-tasavvufî-ahlâkî mesneviler, nitelik ve nicelik itibarıyla önemli bir yer işgal ederler. İslâm dininin kurucusu olan Hz. Muhammed'in doğumu, hayatı, yaşayışı, sözleri, ahlâkı, özellikleri, hicreti, gazaları, mucizeleri etrafında anlatılan ve yazılanlar, başından itibaren dinî mesnevilerimizin temel konuları arasında yer alagelmıştır. Bu konular, başlangıç devri dediğimiz 13. ve 14. yy.'daki mesnevilerin ise hâkim konusudur. Çünkü bu devirde, toplumun her yönden yaşayışına dinî, tasavvufî esaslar, düşünce ve idealler hâkimdir. Bunların toplum tarafından benimsenmesi dolayısıyla dinî-tasavvufî-ahlâkî konular, klasik Türk edebiyatının her devrinde şair ve yazarlar açısından daima cazip birer konu olarak varlık ve tazeliklerini korumuşlardır. Bununla birlikte, didaktik ve lirik iki koldan gelişen dinî-ahlâkî ve tasavvufî mesnevilerin en olgun devirlerinden birini ve ilkinin 15. yy.'da yaşadığını söylemek mümkündür.⁴

Şahsına duyulan hürmet ve Mesnevî'sinin tesiri bakımından, 13. yy.'dan Sultan II. Murad devri sonuna kadar ortaya konulan manzum eserlerde en çok zikredilen isim Hz. Mevlânâ'dır. Mevlânâ dışında, 13. yy.'dan 15. yy.'ın ilk yarısına kadar telif edilen

---

² Harun Tolasa, "15. yy. Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, İzmir 1982, C.1, s.1.

³ Harun Tolasa, "15. yy. Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C.1, s.1.

⁴ Harun Tolasa, "15. yy. Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C.1, s. 3-4.

mesnevilerde İran mesnevi şairlerinden Attâr'ın, Nizâmî'nin, Senâî'nin ve Sa'dî'nin övüldükleri ve büyük birer üstat olarak anıldıkları görülür. Bununla birlikte konu bakımından Türk mesnevîleri zamanla İran mesnevîlerinden daha zengin bir görünüme sahip olmuştur. İran edebiyatında mevlid, mirâciye, hicriye, esmâ-i hüsnâ, ta'dâd-ı enbiyâ gibi dînî konular az görülür. Aynı zamanda şehrengiz, târifnâme, sevâhıl-nâme türünden mesneviler de İran edebiyatında ya telif olunmamış ya da daha az telif olunmuştur.⁵ Gülşehrî, Hoca Dehhânî, Âşık Paşa, Hoca Mes'ud, Şeyhoğlu Mustafa, Ahmedî, Pir Mahmud, Elvan Çelebi, Şeyyad Hamza, Kemaloğlu, Ahmed-i Dâî ve Şeyhî gibi başarılı Türk şairleri, mesnevi nazım şekliyle yazdıkları dînî ve didaktik eserleriyle 13. ve 14. yy.'ın ilk yerli mahsullerini vermişlerdir.

Dinî ve tasavvufî Türk edebiyatının manzum ürünlerini muhtevalarına göre şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

a) Cenâb-ı Hak'la ilgili manzum eserler: Esmâü'l-Hüsnâ, tevhid, münâcât, tazarru, istimdad, muhtelif duâ nev'inden şiirler.

b) Meleklerle ilgili manzum eserler: Meleklerle ilgili müstakil ve tanınmış bir eser henüz bulunmamakla birlikte *Azrail ve Arap Kıssası*, *Dâsitân-ı İblis* adlı mesneviler.

c) Semâvî kitaplarla ilgili manzum eserler: Zebur, İncil ve Tevrat'tan bazı âyet ve sûreler nazmen Türkçe'ye çevrilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'le ilgili pek çok şiir ve muhtelif manzum eser mevcuttur. Bunlar arasında *Tuhfetü'l-İslâm*, *Âyât-ı Mensûha Tercümesi*, *Fezâil-i Kur'ân*, *Dîvân-ı Hümayun*, *Letâifnâme*, *Câmi'ül-Envâr* gibi âyet ve sûre tefsirleri ile *Yûsuf ile Zelîha*, *Ashab-ı Kehf*, *Hızırnâme* gibi kaynağını Kur'ân'dan alan manzum hikâyeler sayılabilir.

d) Peygamberlerle ilgili manzum eserler: Enbiyânâme, Halilnâme, *Fusûsü'l-Hikem*'in peygamberler faslı, Hilye-i Enbiyâ adlı eserler.

e) Hz. Peygamber'le ilgili manzum eserler: Esmâ-yı Nebî, sûre, mevlid, mi'râc, mucizât, gazavât-ı Resûlullah, hilye, hicret, şefâat-nâme, kırk hadis, yüz hadis, bin hadis gibi eserler.

---

⁵ Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevi (Türk Mesnevi Edebiyatı- Sultan II. Murad Devri 824-855/1421-1451)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999, s.24,28-30.

f) Muhtelif dinî konular: Bu grupta ahvâl-i kıyâmet, akâid, fıkıh, namaz-oruç, menâsikü'l-hac ve kâbe-nâme türünden eserler bulunmaktadır.⁶

B. SİYER İLMİNİN DOĞUŞU ve EDEBÎ BİR TÜR HALİNDE GELİŞMESİ

Siyer; “s-y-r” kökünden, sözlükte “ gezmek, yönelmek, seyahat etmek; tavır, davranış, hareket; hal, yol, âdet, gidiş, tutum, ahlak, hayat tarzı; bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayat hikayesi” gibi anlamlara gelen **sîret** kelimesinin çoğuludur. Sîret, Kur’ân-ı Kerîm’de “hal ve şekil” mânâsında yalnız bir yerde geçmektedir.⁷ Sîret ve siyer kelimeleri; Hz. Peygamber’in hayatı, onun hayatını konu edinen edebî tür ve bu türde yazılan eserler için terim olarak kullanılmıştır. “Savaş yeri, savaş ve savaş hikâyeleri” anlamındaki **magzâ** ve **magzât** kelimelerinin çoğulu olan **magâzî** (gazâ edenlerin, savaşanların menakıb ve destanları) ise Hazreti Peygamber’in gazve ve seferlerinin tarihine ve bu konuda yazılan kitaplara (Kitabu'l-Magâzî) isim olmuştur. Aynı zamanda **magâzî**, Hz. Peygamber’in hayatının bazı tafsilatını da ele alması yönüyle, siyer kelimesinin eş anlamlısı halinde hem kendi başına hem siyerle birlikte kullanılmıştır.⁸

İslam dünyasında Hz. Peygamber’in hayatı ve şahsiyetine duyulan ilgi, Kur’ân-ı Kerîm’in ve İslâm dininin ona atfettiği önem ve değerle paralellik arz etmektedir. Bu ilginin başlangıcını da, bir Müslüman’ın Allah’tan başka tanrı bulunmadığına ve Hz. Muhammed’in Allah’ın kulu ve resulü olduğuna şehâdet edip dine girmesi oluşturur. Kur’ân-ı Kerîm’de, Müslümanın imanla başlayan bu ilgisinin gelişip kökleşmesini sağlayan ve Hz. Peygamber’in görevinin mahiyetini açıklayıp şahsiyetini öven birçok âyet vardır.⁹ Sahâbe nesli, Hz. Peygamber’in Kur’ân-ı Kerîm’de oldukça geniş bir yer

⁶ Âmil Çelebioğlu, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s.349-365.

⁷ “Dedi ki: ‘Onu al ve korkma, biz onu ilk durumuna çevireceğiz.’ ” *Kur’ân-ı Kerîm*: Tâhâ 20/21.

⁸ Mustafa Fayda, “Siyer ve Megâzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, C. 37, s.319.

⁹ Kur’ân’da Hz. Peygamber hakkında pek çok âyet vardır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Müslüman’ın Allah ile birlikte Resûlullah’a itaat etmesi (Âl-i İmrân 3/32; en-Nisâ 4/136), onu herkesten fazla sevmesi (el-Ahzâb 33/6) ve örnek alması (el-Ahzâb 33/21) gerektiği, âlemlere rahmet (el-Enbiyâ 21/107), ilâhî bir lütuf (Âl-i İmrân 3/164) olarak ve güzel ahlâk üzere (el-Kalem 68/4), ilâhî emir ve yasakları tebliğ edip fertleri ve toplumları arındırma ve onlara kitap ve hikmeti öğretmekle son hak dini lâykıyla yaşayacak bir olgunluğa erdirmekle görevlendirildiği (Âl-i İmrân 3/164; el-Cum’a 62/2-3) vb. konularda âyetler vardır. bkz. Mustafa Fayda, “Siyer ve Megâzî”, *TDVİA*, C.37, s.319.

tuttuğunu görmüş; onun hayatını ve şahsiyetini tanıyıp bilmenin Kur’ân’ı ve İslâm’ı daha iyi öğrenmek ve kavramak için şart olduğunu idrak etmiştir.¹⁰ Bu sebeple daha İslâm’ın ilk yıllarında Hz. Peygamber’in hayatını yazıya geçirme çalışmaları başlatılmıştır. Sîre, siyer ve megâzî kelimeleriyle karşılanan bu çalışmalar sayesinde siyer ilmi doğmaya başlamıştır. Siyer ilminin doğuşunu hazırlayan sebepler arasında şunları da saymak mümkündür:

- Hz. Peygamber ve ilk Müslümanların hayat hikâyelerini kaybolmaktan koruyarak sonradan ortaya çıkması muhtemel dinî meseleleri çözüme kavuşturmak,¹¹
- Hz. Peygamber’in ve sahâbelerin yaşadığı hadiseleri, savaşları, cihad ve fetihleri moral kaynağı olarak kullanmak,
- Kur’ân-ı Kerîm ile ilgili çalışmaları (tefsir ve ayetlerin nüzul sebepleri gibi) tespit etmek,
- Hz. Peygamber’in ibadet tarzı, ahlakı ve yaşayışını örnek alabilmek.¹²
- Arapların şecere (soy kütüğü) üzerine ilmü’l-ensâb denilen ilimle ilgili çalışmaları oldukça önemsemeleri.¹³

Siyer türü Osmanlılarda Cumhuriyet öncesine kadar tarih ilminin konusu olmaktan ziyade edebiyat sahasında gelişmiştir. İlk edebî eserler, tercüme şeklinde de olsa Hz. Peygamber’e duyulan derin sevgi ve saygının etkisiyle lirik edebi unsurlar bakımından zengin bir tarzda kaleme alınmıştır. Bu da siyer türünün edebiyat alanında gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Siyerlerin pek çoğu, şairlerin kendilerinden de çok şey kattığı telif-tercüme tarzında ortaya konulmuştur. Bu da müellife, esas metne bire bir bağlı kalmak yerine kalemini coşku ve ilhamının yönlendirmesine bırakarak duygularını tüm samimiyetiyle aktarma şansı vermiştir. Bu eserlerin bir kısmının

---

¹⁰ Mustafâ Fayda, “Siyer ve Megâzî”, *TDVİA*, C.37, s. 320.

¹¹ Nihat Öztoprak, “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu (16 - 17 Nisan 2009, Bursa)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Eylül 2010, s. 51.

¹² Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam’ın Siyeri’nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Esat Coşan, Ankara 1982, s.VII-VIII.

¹³ Nuran Öztürk, *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Cihan Okuyucu, Kayseri 1997, s.21.

manzum şekilde kaleme alınması da siyer türünün edebiyat sahasına kaymasının sebepleri arasında gösterilebilir.¹⁴

Daha İslâm'ın ilk günlerinde Ashâb-ı Kirâm, Hz. Peygamber'in hayatına dair olayların toplanmasına ilgi göstermiştir. Bu ilginin neticesi olarak bazı sahâbîler, Hz. Peygamber ile aralarında geçen birtakım mühim hâdiseleri, hatıraları ve hikâyeleri kaydetmişlerdir. Bununla birlikte siyer ve magâzî konusunda en büyük adım, Hz. Peygamber'in hadîslerinin toplanmaya başlamasıyla atılmıştır. Bu yüzden ilk magâzî ve siyer yazarlarının birinci derecede muhaddisler olduğunu kabul etmek gerekir. Dolayısıyla “isnad” silsilesi, hadis rivayetinde taşıdığı önemi ilk magâzî ve siyer kitapları için de aynen korumuştur.

Medine'de başlayan magâzî ve siyer çalışmalarına dair ilk ürünler tâbiîn döneminde görülmektedir. Tâbiîn neslinden olan magâzî müellifleri arasında yer alan 'Urva bin ez-Zübeyr bin al-Avvâm al-Esedî (öl. 94/712), “*al-Magazî*” adlı kitabında Hz. Peygamber'in hayatı hakkındaki en eski kayıtları nakletmiştir. Bu yönüyle o, magâzî ilminin kurucusu sayılmıştır. 'Urva bu eserinde, teyzesi Hz. Ayşe'den topladığı pek çok hadis ve hikayeyi kullanmıştır. İbn İshak, el-Vâkıdî, et-Taberî ve İbn Seyyidi'n-Nâs gibi müellifler de kendi eserlerinde 'Urva'nın rivâyetlerinden yararlanmışlardır. 'Urva, “isnad” silsilesine önem vermesi ve bunu uygulaması bakımından da önemlidir.

'Urva dışında tâbiîn döneminin diğer önemli magâzî ve siyer müellifleri arasında Ebû Muhammed Said b. el-Müseyyeb al-Mahzumî (öl. 94/713), Ebû Fadâla Ubeydullah b. Ka'b b. Mâlik el-Ensârî (öl.97/715), Ebû Amr Amir b.Sarahil eş-Şa'бі (öl. 103/721) sayılabilir.¹⁵

Bundan sonra Şurahbil b. Sa'd (öl.123/731); muhâcirînin, Bedir ve Uhud gazâlarına katılanların isim listelerini hazırlamıştır. Yemenli Ebû Ali Vehb b. Münebbih (öl.110/728, *Kitâbu'l-Mübtedâ* adlı eseriyle siyer kitaplarına İsrâiliyat ve Kitâb-ı Mukaddes rivayetlerini sokmuştur. Bu eser, İbn İshak'ın eserinin üzerinde büyük etki bırakmıştır.

Bu gelişmelerden sonra, magâzî ve siyer sahasında yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde, daha önce “magâzî” adı verilen eserler “siyer” kelimesi ile karşılanmaya

---

¹⁴ Mustafa Uzun, “Türkçe Siyer Kitapları, Tercüme-Telif Siyerler”, *TDVİA*, C. XXXVII, İstanbul 2009, s. 324.

¹⁵ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi , s. IX-X-XI.

başlanmış ve siyer kitapları belirli bir şekil ve yön almıştır. Bu devir müellifleri arasında, Câbir b. Abdillâh ve Enes b. Mâlik gibi sahâbilerden rivayetlerde bulunan Ebû Amr Asım b. Ömer b. Katâde el-Medenî (öl.120/737) ve “sire” kelimesini bir istilâh olarak ilk kez kullanan Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh b. Şihâb ez-Zührî (öl.124/742)’yi sayabiliriz. Ez-Zührî, eserinde; Hz. Peygamber’in, peygamberliğinden önceki hayatı hakkında bilgi verdikten sonra, onun Mekke’deki hayatından, Mekkî dönemde meydana gelen önemli hadiselerden, Medine’ye hicretinden, gazâlarından, Mekke’nin fethinden, gönderdiği elçilerden, kendisine gelen heyetlerden, hastalığından ve vefatından bahsetmektedir. Ez-Zührî, tarihi kronolojiye büyük önem vererek siyer ilmine düzenli bir plan çizmiştir.

Ez-Zührî’nin talebelerinden Mûsâ b. Ukbe b. Ebî Ayyâş Ebû Muhammed el-Esedî (öl.141/758), hocası ez-Zührî’nin eserlerinden faydalanmış; bunlara kendi topladığı bilgileri de eklemiştir. Ez-Zührî’nin diğer bir talebesi olan Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî (doğ. 85/704 –öl. 150-151/767-768)Medine doğumludur ve siyer ilminin kurucularından sayılır. Daha küçük yaşta Hz. Peygamber’in hayatına ait hikâyeleri ilgiyle toplamaya başlayan İbn İshâk, hocası ez-Zührî’den, Asım b. Ömer b. Katâde ve Abdillâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Hazm gibi müelliflerden istifade etmiştir. İbn İshâk, önceden yazılan magazî ve siyer kitapları ile kendi topladığı malzemeleri alıp yeni bir çerçeve içerisinde işleyerek *Kitâbü’l-Mübtede’ ve’l-Meb’as ve’l-Megâzî (Sîretü İbn İshâk)* adlı eserini meydana getirmiştir. Bu eser üç bölümden oluşmaktadır:

1.Kitâbu’l-Mübtedâ: Dünyanın yaratılışından Hz. Muhammed’e kadar gelen peygamberler anlatılır.

2.Kitâbu’l-Meb’as: Hz. Muhammed’in Mekke’de hicrete kadar sürdürdüğü hayatı anlatılır.

3.Kitâbü’l-Megazî: Hz. Muhammed’in Medine’deki hayatı, gazâları ve vefatına kadar olan bütün olaylar anlatılır.

İbn İshâk’ın kitabı; isnad zincirine önem vermemesi, uydurma ve gayr-i mevsub şiirleri kitabına alması, ehl-i Kitab’ın rivayetlerine başvurması ve daha başka sebeplerden eleştirilmiştir. Bununla birlikte günümüze ulaşabilen en eski siyer kitabı, İbn İshâk’ın siyeridir. İbn İshâk, eserinde, rivayetler arasında bağ kurmuş, kitabın bölümlerini birbirine bağlamış ve vaka için değişik rivayetleri bir araya toplamıştır.

Üstelik İbn İshak'ın bu eseri, önceki dönemlerde yazılan magazî ve siyer kitaplarında çok değer verilmeyen tarih ilmine daha çok önem vermiştir. Bu da siyer kitaplarının hadis kitaplarından ayrılmasını ve bundan sonraki siyer yazarlarının aynı zamanda tarihçi olarak da değerlendirilmesini sağlamıştır. Kısaca İbn İshak, magazî ve siyer ilminin temel kurallarını ortaya koyarak bu ilmin gelişmesine büyük katkılarda bulunmuştur.

İbn İshak'tan sonra siyer konusundaki faaliyetler yaygınlaşmıştır. Bu dönemin en önemli müelliflerinden biri, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî (öl. 207/822)'dir. *Kitâbü'l-Magazî* adlı eserinde el-Vâkıdî, Hz. Peygamber'in yalnızca Medine dönemindeki gazâlarını ele almıştır. El-Vâkıdî, eserlerinin kaynaklarını titizlikle seçmiştir. Dönemin diğer önemli müellifi de Ebû Muhammed Abdü'l-Melik b. Hişâm b. Eyyûb al-Himyerî el-Basrî (öl.213/828 veya 218/834)'dir. İbn Hişâm, Basra'da doğmuş ve bir süre sonra Mısır'a giderek ömrünün sonuna kadar orada yaşamıştır. İbn Hişâm, İbn İshak'ın siyerini alıp bu eserin pek çok yerinde düzeltme ve ilaveler yapmıştır. İbn Hişâm, İbn İshak'ın eserindeki, Hz. Peygamber ile ilgili olmayan hadiseleri, Kur'an'da geçmeyen olayları ve uydurma şiirleri atmış veya düzeltmiştir. Ayrıca İbn İshak'ın bahsetmediği bazı haberleri de eklemiş ve iyice açıklanmayan hadiseleri de izah etmiştir. Böylece İbn Hişâm, ele aldığı siyere yeni bir hüviyet kazandırarak onu güvenilir bir kaynak haline getirmiştir.¹⁶

Siyer çalışmalarına hız veren bir diğer isim Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' el-Basrî (öl.230/845)'dir. İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakatü'l-Kübrâ* adlı eserinin Hz. Peygamber'in hayatını ihtiva eden birinci kısmına hem onun emirlerini ve mektuplarını hem de onun âdetleri, ahlâkı, sıfatları ve peygamberlik alâmetlerine (delâ'ilü'n-Nübüvve) dair yazıları eklemiştir. İbn Sa'd'ın bu ilaveleri, Şemâ'il ve Delâ'il edebiyatının başlangıcı sayılabilir.¹⁷

Bunların yanında Tirmizî (?-893)'nin, Hz. Peygamber'in evsafını ve hususiyetlerini de anlattığı *Kitâbu'ş-Şemâil el-Nebî* adlı eseriyle Taberî (?-928)'nin, Hz. Peygamber'e ait menkıbeleri ve diğer İslâm şahsiyetlerinin destanlarını da eklediği *Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülûk* adlı kitabını da belirtmek gerekir.

---

¹⁶ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişâm'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. XII-XIX.

¹⁷ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişâm'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. XIX.

C. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA SİYER KONULU TÜRLER

Hz. Peygamber'in hayatını her yönüyle ele alan siyerler, genel olarak Hz. Peygamber'in nûrunun yaratılması ve bu nûrun peygamberden peygambere intikaliyle başlayıp atalarının, babası ve annesinin anlatılmasıyla devam eder. Daha sonra sırasıyla mevlidi (doğumu), doğum gecesinde meydana gelen olağanüstü hâdiseler, çocukluğu, gençliği, Mekke hayatı ve peygamberlik alâmetleri, Kâbe, Kureyş kabilesi ve Câhiliye çağı Arap toplumunun dinî ve içtimaî durumu ve hayat telakkileri, Hz. Hatice ile evlenmesi, peygamberliğin gelişi ve vahiy alışı, İslâm'a davete başlaması, müşriklerin karşı çıkması ve eziyetleri, Habeşistan'a ve Medine'ye hicret, muhacirler ve ensâr, hicret etmeyenler ve Mekke dönemi münâfıkları, hicret sonrası faaliyetleri; Medine'deki Müslümanların genel durumu ve Hz. Peygamber'e bağlılıkları, Medine devri münâfıkları; Bedir, Uhud, Hendek gazveleri, Hudeybiye Antlaşması, Mekke'nin fethi, Huneyn ve Tebük savaşları ve Hz. Peygamber'in vefatına kadar meydana gelen diğer hadiseler anlatılır. Bunlara ek olarak onun sıfatları, ahlâkı, menkıbeleri, çocukları ve bazı sahabeler de konu edilir.

Yukarıda sayılan konulardan çoğunu kronolojik sıra ile veren müstakil eserlerin yanı sıra; sadece Hz. Peygamber'in doğumu, mucizeleri, mi'râcı, hicreti, gazaları, vefatı, fiziki özellikleri, hadisleri gibi onun hayatının bir yönünü işleyen edebî eserler de kaleme alınmıştır.

Sîrelerin bir kolu halindeki bu eserler zamanla Türk edebiyatında müstakil bir tür olarak yerlerini almışlardır. Bunlar: Hz. Peygamber'in doğumunu anlatan mevlidler, mi'râcını anlatan mi'râcnâmeler, Mekke'den Medine'ye göçünü anlatan hicretnâmeler, isimlerini konu alan esmâ-i Nebîler, fizikî yapısını konu alan hiyeler, Hz. Âdem'den başlayarak nesebinin silsilesini içeren Neseb-i şerîfler, mucizelerinden bahseden mucizâtnâmeler, peygamberlik alâmetlerini anlatan delâil-i nübüvvetler, davranış ve hareketlerini anlatan şemâil-i şerîfler, askeri faaliyetlerini veya bazı gazalarını anlatan gazavât-ı nebîler vb. dir.¹⁸

Bu edebî türler, kısa tanımları ve önde gelen örnekleriyle genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

---

¹⁸ Nihat ÖZTOPRAK, "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu (16 - 17 Nisan 2009, Bursa)*, s. 54.

1. Esmâ-i Nebî: Hz. Peygamber'in isimleri demek olan "Esmâ-i Nebî", Türk edebiyatında manzum ve mensur örnekleriyle karşılaşılan bir türdür. Klasik Türk edebiyatında, Cenab-ı Hakk'ın isimlerini konu edinen Esmâ-i Hüsnâ yanında, Hz. Peygamber'in İslâm kültüründe yer alan isimlerinin manzum ve mensur müstakil eserler hâlinde toplanması bir gelenek unsurudur. Esmâ-i Nebî'lerde Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerîm'de, hadislerde ve diğer semavî kitaplarda anılan isimleri ile dinî kültürde ona verilen adlar bir araya getirilir. Hz. Peygamber'in ezeli ve ebedî üstünlükleri, hidayeti, rahmeti, şefaati, Allah'ın huzurundaki özel yeri, ümmetinin gözündeki değeri ve ona duyulan sevgi ve hürmet bu isimlerin konusunu oluşturur.¹⁹ Bu adlar, aralarında na't türünün de olduğu şiirlerde şâirâne benzetmeler ve hüsn-i ta'lillerle ele alınır.²⁰

Esmâ-ı Nebî türündeki en hacimli eser, Hasîb-i Üsküdârî'nin (öl. 1200/1785) *Dürretü'l-Esmâ* adlı 1032 beyitlik mesnevisidir. Üsküdârî, bu eserini, Faslı Şeyh Muhammed b.Süleyman el-Cezûlî'nin (öl.868) *Delâilü'l-Hayrât* isimli, vird ve zikir cümleleriyle zenginleştirilmiş eserindeki Hz. Peygamber'e ait 201 isimden faydalanarak yazmıştır. Üsküdârî ayrıca Nuût-ı Nebeviye mecmuası da tertiplemiştir.²¹

Bu türde bir diğer önemli çalışma ise, Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî (1705-1782)'nin *Gül-i Sad-berg-i Evrâd Berâ-yı Tuhfe-i 'Ubbâd* adlı eseridir. 1181/1767 (veya 1177-1763) yılında yazılan eser hem bir esmâ-i hüsnâ hem de bir esmâ-i nebî'dir. Arapça ve Türkçe, manzum ve mensur karışık bir yapıda bölümler halinde bu iki konu detaylı olarak işlenmiştir.

---

¹⁹ "...Seçilen bu nevi isim ve sıfatlardan her birinde ayrı bir övgü ve ayrı bir sevgi motifi vardır. Örneğin o mübarek insan bir "Yetîm" olarak dünyaya gelmesine rağmen "Emîn" olarak hayatını sürdürmüştür. Kırk yaşlarında iken hem "Nebî" hem "Rasûl" olmuştur. Hayatı boyunca durmadan dinlenmeden çalıştığı ve ümmetine İslam'ı en güzel, en anlaşılır biçimde anlattığı için "Fasîh" olmuştur. Kolaylaştırıcı özelliğinden ve emirlerinden dolayı "Müyessir", müjdeleyici olduğu için "Mübeşşir" ismini almıştır. İslam'ı sevdirmiş "Muhib" olmuş, devletini kurup yönettiği, gazveleri sevk ve idare ettiği için "İmâm" ve "Muktedâ" olmuştur. Zengin- fakir, kuvvetli-zayıf, akrabayabancı ayrımı yapmamış "Âdil" olmuş, kendisine kötülük yapanlara bile beddua etmemiş, onların doğru yola gelmelerini sağlaması için Allah'a yalvarmış "Dâî" ve "Hâdî" olmuştur. Her zaman en doğruyu söylediği için "Sâdik" olmuş, "Latîf" olmuştur. O Allah'ın miraca yükselttiği "Habîb"i olmuştur. Herkese merhamet ettiği için "Sâhib-i rahmet" olmuştur. O "Fahr-i kâinât"tır. O "Kân-ı şefâat"tır. Onun isim ve sıfatları saymakla bitmeyecek kadar çoktur..." Ahmet Yılmaz, "Türk Edebiyatında 'Esmâ-i Nebeviyye-i Şerife'yi Tadât Geleneği ve Müstakimzâde'nin Mir'atü's-Safâ İsimli Risalesi", *İstem Dergisi*, 2004, S.4, s. 160-161.

²⁰ Emine Yeniterzi, "Edebiyatımızda Hz. Peygamber'in İsimleri ve Harflere Dair", http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/yeniterzi_harfler.pdf - (17.07.2006).

²¹ Emine Yeniterzi, "Dîvan Şiirinde Hz. Peygamber'in İsim ve Sıfatları: Esmâ-i Nebî", *Türkiye Diyanet Vakfı Kutlu Doğum Haftası: Dinî Edebiyat'ın Dünü Bugünü Paneli (1-7 Ekim 1990), Kutlu Doğum Haftası II*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1992, s. 98.

Bu iki eserin yanı sıra, 16. yy.'da Kara Dâvud-ı İzmitî'nin *Delâil*'e yaptığı Türkçe şerhi (*Tevfikü Muvakkıfu'l-Hayrât Li-Neyli'l-Berekât fî-Hidmeti Menbai's-Saâdet*) ve Müstakimzâde Süleyman Sadedin Efendi'nin (öl.1788), *Delâil*'deki 201 isim ve sıfattan rivayeti kuvvetli olan 99 ismi alarak bunları şerh etmesine dayanan *Mir'atü's-Safâ fî Nuhbeti Esmâi'l-Mustafâ* adlı çalışmasını da bu türe örnek göstermek mümkündür.²²

2. Na't: “Nitelemek, iyi ve güzel şeyleri abartılı biçimde dile getirmek; nitelik, vasıf ” anlamına gelen na't kelimesi, özellikle İran ve Türk edebiyatlarında Hz. Muhammed'i öven şairler için kullanılır hale gelmiştir. Na't türü, Türk edebiyatında esmâ-i nebî, sîre, mevlid, mi'racnâme, mu'cizât-ı nebî, hilye ve kırk hadis gibi türler arasında örnekleri en bol ve yaygın olanıdır. Klasik Türk edebiyatında kaside, gazel, mesnevi, kıta, müstezad, terci'-bend ve terkib-bend, musammat, rubâî, tuyuğ, müfred ve mısra şeklinde birçok naat örneği bulunmaktadır.

Şairler na'tlarda Hz. Peygamber'i tarif ve tavsif ederek övmek bahsinde, divan şiirinin bütün söz sanatlarından, belâgat kurallarından ve geleneğin kültür birikiminden yararlanmışlardır. Na'tlar samimi bir sevginin ürünüdür ve çok defa hitâbî bir üslûpla kaleme alınmış lirik şairlerdir.²³

Tamamıyla na'tlardan oluşan şiir mecmualarına “mecnûa-i nuût” denir. Bu tür mecmuaların en hacimli ve önemli örneği olan *Abdûlbâki Efendi*'nin düzenlediği eserde (Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, numara:1210) elli iki şâire ait 103 na't bulunmaktadır.

Klasik Türk edebiyatının en meşhur na'tları arasında ilk sırayı *Fuzûlî*'nin “*Su Kasidesi*” diye bilinen na'tı alır. *Şeyh Gâlib*'in,

Sen Ahmed ü Mahmûd ü Muhammedsin efendim

Haktan bize sultân-ı müeyyedsin efendim

²² Ahmet Yılmaz, “Türk Edebiyatında ‘Esmâ-i Nebeviyye-i Şerîfe’yi Tadât Geleneği ve Müstakimzâde'nin Mir'atü's-Safâ İsimli Risalesi”, *İstem Dergisi*, s. 162.

²³ “Muhteva itibariyle na'tlarda Hz. Peygamber'in isim ve sıfatları, kâinatın efendisi, yaratılışın gayesi ve Allah'ın habibi oluşu, örnek ahlâkı, üstün vasıfları, fizikî özellikleri, mucizeleri, diğer peygamberlerden üstünlüğü âyet ve hadislerle dayanılarak dile getirilir; son bölümlerde şair günahkârlığını itiraf edip şefaath talebinde bulunur. Ardından kıyamet gününün tasviri, o çetin günde şefaath yetkisinin yalnız Peygamber'e ait olduğu, zira onun âlemlere rahmet olarak gönderildiği vurgulanır.” Emine Yeniterzi, “Na't -Türk Edebiyatı-”, *TDVİA*, C.32, İstanbul 2006, s. 436.

beytiyle müseddes-i mütekerrir şeklindeki na'tı, *Fehîm-i Kadîm*'in “rûz ü şeb” redifli na'tı ve Nâbî'nin, hac yolculuğu esnasında Medine yolunda söylediği rivayet edilen,

Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâdır bu

Nazargâh-ı ilâhîdir makâm-ı Mustafâdır bu

matla'lı na'tı da önemli na'tlar arasında sayılabilir.²⁴ 15. yy. şâiri *Yazıcıoğlu Mehmed*'in, *Megâribü'z-Zamân* adlı Arapça mensur eserinden yine kendisinin nazmen tercüme ettiği 9008 beyitlik *Muhammediye* adlı mesnevisi de bütünüyle na't konusunda kaleme alınan hacimli bir mesnevi olarak dikkati çeker.²⁵

3. Mevlid: Türk edebiyatında mevlid türü çoğunlukla manzum olarak kaleme alınmıştır. Hz. Peygamber'in doğumunun ve doğumu etrafında gelişen olayların işlendiği bu türde yazılan eserler, Türk halkının peygamber sevgisinin bir göstergesi olarak sayı itibarıyla da dinî türlerin hiçbirinde görülemeyecek zenginliktedir. Türkçe kaleme alınan mevlidler 200 civarındadır. Bu metinlerin çoğu aruzun “*fâilâtün fâilâtün fâilün*” kalıbıyla ve mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Ortalama hacimleri 600-1400 beyit aralığındadır.²⁶

Süleyman Çelebi (725/1351-825/1422)'nin *Vesîletü'n-Necât* adlı eseri, Türk edebiyatında mevlid türünün en önemli eseri kabul edilir. 768 beyitlik bir mesnevidir. Eser, Türk halkı arasında büyük rağbet görmüş, halkın her çeşit dini toplantılarında asırlarca okunmuştur. Ayrıca hem döneminde hem de daha sonraki dönemlerde mevlid türünde eser yazan şairlere de örnek olmuştur. Bu eserin sadece İstanbul kütüphanelerinde tespit edilebilen 51 nüshası bulunmaktadır.²⁷

Süleyman Çelebi'den iki yıl önce yani 810/1407'de yine Bursa'da *Germiyanlı Ahmedî* (öl.815/1412) bir mevlid kaleme almıştır.²⁸ Ahmet Ateş, yayınladığı *Vesîletü'n-necât*'ta Süleyman Çelebi'den sonra en eski mevlid olarak Ahmed'in

---

²⁴ Emine Yeniterzi, “Na't – Türk Edebiyatı-”, *TDVİA*, C.32, s. 436.

²⁵ Emine Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na'tlar*, Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993, s. XXIII.

²⁶ Hasan AKSOY, “Mevlid –Türk Edebiyatı-”, *TDVİA*, C.29, Ankara 2004, s.482.

²⁷ Necla PEKOLCAY, *İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, s.251-259.

²⁸ Âmil ÇELEBİOĞLU, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s.358.

mevlidini (yazılışı: 877/1469) bildirmektedir. Ancak Hasibe Mazioğlu, 1469'dan daha evvel yazılan *İrşâd* (863/1458) adlı eserin sahibi *Kerîmî*'ye işaret eder.²⁹

Tezkirelerin söylediklerinden yola çıkarak Türk edebiyatında mevlit yazan yazarların sayısının yüzü çok aşmış olacağını tahmin eden Mazioğlu, söz konusu makalesinde yazarı bilinen 12 mevlîdi tanıtmış, 59 mevlîdi de zikretmekle yetinmiştir:

Bu 12 eseri ve yazarlarını şöyle sıralamak mümkündür: Kerîmî, *İrşâd* (863/1458, 555 beyit); Akşemseddinoğlu Hamdullah Hamdî, *Ahmediyye* (900/1484, 1337 beyit); Emîrî, *Mevlîd* (XVI. yy., Ayasofya Kütüphanesi nr.:3827 v.31^b-41^b); Hevâyî, *Mevlîd-i Hayr-ı Enbiyâ* (Kanûnî devri, 2306 beyit); Visâlî Ali Çelebi, *Mevlîd* (Kanûnî devri, 46 varak); Şâhidî, *Mevlîd* (XV.-XVI. yy., 823 beyit); Murâdî, *Mevlîd* (tarihi bilinmiyor, en geç XVI. yy.); Necîbî, *Mevlîd* (XVI. yy., 219 beyit); Selâmî Şeyh Mustafa, *Mevlîd-i Şerif* (XVII. yy. , 446 beyit); Derviş Dede adına kayıtlı *Mevlîd* (H. 1063) -Bu mevlîdin Derviş Dede'ye ait olmadığı, sadece yazmanın 18^b varağında geçen bir ilahi metninde Derviş Dede adının bulunduğu belirtilir-; Nahîfî, *Mevlîd* (XVIII. yy., 1110 beyit); Deveci Ali, *Mevlîd* -Deveci Ali adı mevlîd metni içerisinde bulunmayıp, mevlidin arkasındaki “vefât-ı Fâtıma” bölümünün sonundadır-³⁰

Necla Pekolcay da XV. yy.'da diğer mevlîd yazan şairlerin arasında Ahmed, Sinanoğlu, Ebu'l-Hayr, Halil, Şâhidîn el-Neyyî, Muhibbî gibi isimleri sayar.³¹

Mevlîd yazma geleneğinin son örneklerinden biri, Muhammed Lutfî'nin (1868-1956), hâlen Erzurum ve civarında okunan *Mevlîd*'idir.³²

4. Mi'râc-nâme: Hz. Peygamber hicretten bir yıl önce Recep ayının 27. Cuma gecesi mirâca çıkmış, göklerde Allah ile buluşmuştur. Onun ruh ve bedeni ile uyanık olarak Hakk'ın huzuruna çıktığı bu gecede beş vakit namaz farz kılınmıştır. Bu hadiseye hadislerle birlikte Kur'ân'da İsrâ ve Necm sûrelerinde yer verilmiştir. Bu emsalsiz mucize, İslâm milletlerinin kültür ve edebiyatlarında yüzyıllar boyunca manzum ve mensur eserler halinde işlenegelmiştir.

---

²⁹ Hasibe MAZIOĞLU, “Türk Edebiyatında Mevlîd Yazan Şairler”, *Türkoloji Dergisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974, C.VI, S.1, s. 32-33.

³⁰ Hasibe MAZIOĞLU, “Türk Edebiyatında Mevlîd Yazan Şairler”, *Türkoloji Dergisi*, s. 31-62.

³¹ Necla PEKOLCAY, *İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 251-259.

³² Âmil ÇELEBİOĞLU, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s. 358.

Mirâc-nâmeler, mürettep dîvân ve mesnevilerin başlarında müstakil olarak bulunabildikleri gibi, hilye ve mevlid gibi eserlerde bir bölüm olarak da işlenebilmektedir. Dîvân içinde mîraciye türünden bir gazel de bulunabilir. Aynı zamanda hece vezniyle yazılmış mîrac ilâhîleri de vardır.³³

Genel olarak Türk edebiyatında bu türün ilk örneğini Hakim Süleyman Ata vermiştir. Mirâc-nâme türünün Anadolu sahasındaki ilk temsilcisi ise Âşık Paşa'dır. Âşık Paşa, *Garibnâme*'nin farklı yerlerinde, birbirini tamamlar nitelikte iki bölümlü bir mirâc-nâme yazmıştır. Bu mirâc-nâmenin 100 beyitlik ilk kısmında Hz. Peygamber'in Mekke'den Kudüs'e gelişi; bu arada Kudüs, Mescid-i Aksa ve orada bulunan önemli mekânların ve bu mekânlara ait tarih ve şahsiyetlerin canlı bir şekilde tasviri yer alır. 193 beyitlik ikinci kısımda ise Hz. Peygamber'in göklere yükselişi, Cebrâil ile olan yolculuğu, bu yolculukta gördükleri ve meleklerin hâlleri anlatılır.³⁴

Mirâc-nâme yazan şairleri ve eserlerini şöyle sıralamak mümkündür: Nâyî Osman Dede (öl.1142/1729)- *Mi'râciyye*; Abdülvâsî Çelebi-*Mi'râc-nâme*; Ârif-*Mi'râcü'n-Nebî*; Süleyman Nahîfî (öl.1151/1738)- *Mi'râcü'n-Nebî*; Mecîdî (XVIII. yy.)- *Mi'râciyye*; Hâfız Ömer Yenişehir-i Fenârî (XVIII. yy.)-*Mi'râciyye*; Şeyh İsmail Hakkı Bursevî- *Mi'râciyye*; Seyyîdî- *Kıssa-i Mirâc*; Muhammed Feyzî - *Kudsiyyü's-Sîrâc fî Nazmi'l-Mi'râc* ve Receb Vahyî- *Minhâcü'l-Mirâc*.³⁵

5. Hicret-nâme: Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicret etmesini konu alan eserlerdir. Mevlid gibi bazı eserlerde az veya çok bu konuya değinilebildiği gibi müstakil bir manzume halinde de Hz. Peygamber'in hicreti ele alınabilmektedir. Hicret konusu, mi'râc kadar olmasa da edebî ve tasavvufî bağlamda Türk şiirine kaynaklık etmiştir. Bu türde müstakil bir eser olarak Süleyman Nahîfî'nin (öl. 1151/1738-1739) yaklaşık 800 beyitlik *Hicretü'n-Nebî*'si örnek verilebilir. Telif tarihi belli olmayan bu eserde, Hz. Peygamber'in doğumundan kendisine peygamberliğin gelişine kadarki süreç anlatıldıktan sonra, 162. beyitten itibaren yatağında Hz. Ali'yi bırakarak Hz. Ebûbekir'le birlikte Mekke'den ayrılışı, müşriklerin takibi, Hz. Ebûbekir'le birlikte mağaraya sığınması, süt mûcizesi ile Hz. Ebubekir'in ağzından Hz. Peygamber'in

³³ Âmil ÇELEBİOĞLU, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s. 358.

³⁴ Kemal YAVUZ, "Anadolu'da Başlayan Türk Edebiyatında Görülen İlk Miraçnâmeler: Âşık Paşa ve Miraçnâmesi", *İlmi Araştırmalar*, İstanbul 1999, S.8, s.249.

³⁵ Metin AKAR, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râcnâmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1987, s.161-202.

hilyesinin tarifi ele alınır. Medînelilerin heyecan içerisinde Hz. Peygamber'i karşılama, Hz. Peygamber'in Hz. Hâlid'e(Eyyûb-ı Ensârî) konuk olması ve dua beytiyle eser sona erer.³⁶

6. Mu‘cizât-ı Nebî: Bazı divân ve mesnevîlerin başında, başlıklandırılmış olsun veya olmasın, Hz. Peygamber'in mu‘cizelerinden bahseden bir bölüm bulunabilir. Bu konuda yazılmış bir hayli müstakil eser de bulunmaktadır. Özellikle 14. ve 15. yy. Türk edebiyatında Kirdecî Ali'nin *Güvercin Destanı*, *Kesikbaş Destanı*; İzzetoğlu'nun *Tavus Mu‘cizesi*; Sadreddin'in *Mûcize-i Muhammed* ve *Geyik Destanı* gibi halk tipi mesnevîleri bu türün yaygın örnekleri arasında saymak mümkündür.³⁷ Tursun Fakı'nın *Hz. Peygamber'in Ebûcehil'le Güreşi Hikâyesi* ve Yûsuf-ı Meddah'ın *Kız ve Cehûd Hikâyesi* de Hz. Peygamber'in çeşitli mu‘cizeleriyle ilgili olup “Mu‘cizât-ı Nebî” grubuna dahil olur. Tursun Fakı'nın 673 beyitlik *Gazavât-ı Resûlullah (Kıssa-i Mukaffa)* adlı eseri ile Kirdecî Ali'nin 110 beyitlik *Dâsitân-ı Kesikbaş* adlı mesnevîsini hem “Gazavât-ı Ali” hem de “Mu‘cizât-ı Nebî” olarak adlandırmak mümkündür.³⁸

7. Şefâat-nâme: “Hz. Peygamber'in âsi ümmetine âhiretteki şefâatini konu alan eserlerdir.” Ahvâl-i Kıyâmet ve Mahşer-nâme türündeki eserlerde de benzeri konulara rastlanır. 14. yy. şairlerinden Ömeroğlu'nun 125 beyitlik *Şefâat-nâme'si*, bu türün bilinen ilk manzum örneği olması bakımından önem taşır. Bu eser, kısmen tertip geleneğine uygun halk tipi dinî mesnevîler arasında sayılabilir.³⁹

8. Hilye: Hz. Peygamber'in boyu, eli, yüzü, saç, sakalı, ağzı, dişi, gülüşü, yürüyüşü, kokusu, gölgesi, konuşması gibi özel halleri ile ilgili rivâyetlere hadis literatüründe Şemâil-i Şerîfe denir. Bu ve benzeri rivâyetler hadis râvîleri tarafından nesilden nesile aktarılmış; hadis bilginleri de bunlar üzerinde çeşitli inceleme ve

---

³⁶ Âmil Çelebioğlu, “Süleyman Nahîfî'nin Hicretü'n-Nebî Adlı Mesnevîsi”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s. 263-315. Bu makalede eserin metni de yer almaktadır.

³⁷ Âmil ÇELEBİOĞLU, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s. 359.

³⁸ Âmil ÇELEBİOĞLU, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s. 43,75-78.

³⁹ Âmil ÇELEBİOĞLU, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s. 360. Ayrıca bkz. Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevi (Türk Mesnevi Edebiyatı- Sultan II. Murad Devri 824-855/1421-1451)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999, s. 83.

tasnifler yapmışlardır. Hz. Peygamber'in özelliklerini ayrıntılı olarak aktaran bu rivâyetlerin Türk edebiyatında işlenmesine ise hilye denir.⁴⁰

Hz. Peygamber'in bedenî vasıflarını, bazen de ahlâkî özelliklerini ve ruhî portresini konu alan hilyeler için şemâilü'n-Nebî ve evsâfü'n-Nebî tâbirleri de kullanılmıştır. Ahlâku'n-Nebî mevzûunda müstakil ürünler bulunduğu gibi bazı dinî karakterdeki dîvânlarda bu konuyu ele alan kasidelere evsâfu'n-Nebî başlığının verildiği görülür. Hilyeler daha çok Hz. Peygamber için yazılmış olmakla birlikte Neşâtî Ahmed Dede'nin (öl. 1085/1674) on dört peygamberin hilyesini içeren *Hilye-i Enbiyâ'sı*, Cevrî'nin (öl. 1065/1654) Hülefâ-yı Râşidîn'i konu alan *Hilye-i Çâr-yâr-ı Güzîn'i* (telif: 1050/1640) ve benzeri eserler de yazılmıştır. Aynı zamanda Hz. Hasan ve Hüseyin, Aşere-i mübeşşere, diğer bazı sahâbe ve Mevlânâ gibi din ve tarikat büyükleri/veliler için de hilyeler yazıldığı görülür.⁴¹ Na'tî Mustafa Efendi'nin (öl. H.1131/1731) 1702 yılında kaleme aldığı 200 beyitlik *Hilye-i Aşere-i Mübeşşere* ve Bursalı Rızâ Dede'nin (öl. H.1323/1905) 45 beyitlik *Hilye-i Mevlânâ* adlı ürünleri bu tür hilyelere örnek olarak verilebilir.⁴²

Hilye türünün Türk edebiyatında akla ilk gelen örneği, Hakânî Mehmed Bey (öl. H.1015/1606)'in, H. 1007/1598-1599 yılında tamamladığı 750 beyit civarındaki *Hilye-i Hakânî/Hilye-i Saadet* adlı manzum eseridir. Bu hilye, "pek çok hilyelerin tanzîren veya taklîden yazılmasına" zemin hazırladığı için⁴³ bu türdeki eserlerin yaygınlaşmasına büyük katkıda bulunduğu söylenebilir. Ayrıca bu eserin şerhi de yapılmıştır.

Hakânî'nin *Hilye'sinden* başka, Türk Edebiyatında Hz. Peygamber hakkında yazılan belli başlı hilyeler (Hilye-i Nebevî, Hilye-i Şerîfe) şunlardır: Şerîfî, *Risâle-i*

---

⁴⁰ Ahmet YILMAZ, "Türk Edebiyatında 'Esmâ-i Nebeviyye-i Şerîfe'yi Tadât Geleneği ve Müstakimzâde'nin Mir'atü's-Safâ İsimli Risalesi", *İstem Dergisi*, s.160.

⁴¹ Âmil ÇELEBİOĞLU, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s. 359-360.

⁴² Mustafa UZUN, "Hilye", *TDVİA*, C.18, İstanbul 1998, s.46-47. Bu yazıda, hilyenin müstakil bir tür olarak gelişmesinin en önemli sebepleri arasında, Hz. Peygamber'i rüyada gören bir Müslüman'ın onu gerçekten görmüş sayılacağına dair hadisle Türklerin, her şeyin üstünde tuttıkları peygamber sevgisini şevkle edebiyata aktarma girişimleri sayılmaktadır. İslâmî Türk edebiyatında çeşitli örnekleriyle zengin bir şekilde işlenen hilye türünün Fars edebiyatında çok nadir görüldüğüne, Arap edebiyatında ise mensur tarzda ve şemâilin içinde bir bölüm halinde yer aldığına değinilmektedir. Hilyelerin planıyla ilgili olarak da genel olarak, bu tür eserlerde Hz. Peygamber'in her vasfının ayrı ayrı ele alınarak önce bunu ifade eden ibarenin Arapça aslının verildiği, ardından bu ibarenin on beş-yirmi beyit halinde tercüme ve şerhinin yapıldığı belirtilmektedir. bkz. Mustafa UZUN, "Hilye", *TDVİA*, s. 44-45.

⁴³ Âmil ÇELEBİOĞLU, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s. 360.

Hilyetü'r-Resûl (253 beyit); Aziz Mahmud Hüdayî (öl.1038/1628), *Hilye* (25 beyit); Bosnalı Mustafa, *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî* (1064/1654); Süleyman Nahîfî, *Hilyetü'l-Envâr* (1100/1689, Hakânî'nin eserine nazîre, 2871 beyit); Seyyid Mehmed Efendi, *Hilye* (1159/1746, 294 beyit); Ârif Süleyman Efendi (öl.H. 1183/1769), *Hilye-i Nebî* (1171/1758, Mehmed Hakânî'nin Hilye-i Hakânî adlı eserine nazîre, 241 beyit); Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi (öl. 1202/1788), *Şerh-i Hilye-i Nebeviye*; Mevlevî Mehmed Necib Efendi, *Hilye* (1259/1843, 700 beyit civarında); Rusçuklu Fethi Ali, *Mîlâd-ı Muhammediyye-i Hâkânîyye Hilye-i Fethiyye-i Sultânîyye* (1259/1843, 164 beyit; Sultan Abdülmecid'in isteğiyle kaleme alınmıştır); Hızrî (Tırhalalı Murad oğlu Ali), *Nazmü'n-nûr fî Silki's-sürûr* (70 beyit); Mustafa Fehmi Gerçekler, *Hilye-i Fahr-i Âlem* (İstanbul 1944, 1197 beyit).⁴⁴

9. Kırk Hadis, Yüz Hadis, Bin Hadis: Kırk âyet, yüz âyet, yüz mu'cize gibi sayılarla ilgili olarak hadîs-i şerifler de yine bu sayılarda tanzim edilmiştir. Belirli konulara göre tasnif edilmiş manzum kırk hadisler üzerindeki telif ve tercüme faaliyetleri, yüz hadis ve bin hadis çalışmalarına göre daha yoğundur. Kırk hadis üzerinde Türkçedeki ilk manzum örnek Kemal Ümmî'nin (öl.880/1475) *Kırk Armağan*'ıdır. Bu eser muhtemelen 815/1412 tarihinden sonra yazılmıştır, 186 beyittir. Yüz hadis ürünleri arasında, kırk hadislere nazaran biraz daha mufassal yazılanları mevcuttur. Bu ürünlerin bazılarında mevzuyla alâkalı hikâyeler anlatılmış, hatta bazı eserler yüz hadis-yüz hikâye olarak kaleme alınmıştır. Mehmet Hatiboğlu'nun (öl. 838/1434-1435) bu tarzda kaleme aldığı *Ferahnâme* (829/1425-1426) adlı eser, Türk edebiyatındaki manzum yüz hadisler içerisinde en hacimli olanıdır.⁴⁵ Bu mesnevinin diğer manzum yüz hadislerden farkı, her hadis tercümesinden sonra konuya ilişkin bir hikayeyi ele almasıdır. 6105 beyitlik eserin 3905 beyitlik kısmını kapsayan bu hikayeler, hadis tercümelerinde olduğu gibi mesnevi nazım şekliyle ve aynı vezinle nazmedilmiştir. Sultan II. Murad'a sunulan bu eser dışında, tespit edilebilen diğer belli başlı manzum yüz hadisler şöyle sıralanabilir: İsmail Belîğ (1079/1668-1142/1729), *Gül-i Sad- Berg* (183 beyit); Kadrî (-?-), *Manzum Yüz Hadis Tercümesi* (200 beyit);

⁴⁴ Mustafa UZUN, "Hilye", *TDVİA*, s. 45-46.

⁴⁵ Âmil ÇELEBİOĞLU, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s. 360-361.

Visâlî (öl. 1057/1647), *Gül-i Sad-Berg* (210 beyit); Halvetî Muhyî (-?-), *Gül-i Sad-Berg* (246 beyit); Latîfî (896-990/1491-1582), *Subhatu'l-Uşşâk* (347 beyit).⁴⁶

Klâsik Türk edebiyatında mensur yüz hadis örneklerine de rastlamak mümkündür. Bu tarzda bilinen ilk Türkçe eser, Darîr'in *Yüz Hadis Yüz Hikâye* adlı eseridir. Ancak bu eserin Darîr'e ait olup olmadığı şüphelidir.⁴⁷

Bin hadis manzum tercümesi olarak da Vecihî Paşazâde Kemal'in *Bin Hadis Tercümesi* örnek verilebilir. Ayrıca seksen, beş yüz vs. gibi değişik sayıda manzum hadislerin tertip edildiği de görülür.⁴⁸

10. Regâibiyye: Hz. Peygamber'in ana rahmine düşmesini anlatan eserlere regâibiyye denir. Bu türe örnek olarak Salâhî (1705-1782)'nin *Risâle-i Regâibiyye*⁴⁹ adlı eseri le Ârif Süleyman Efendi (öl.1183/1769)'nin Farsça olarak yazdığı *Regâibiyye* adlı küçük hacimli mesnevisi verilebilir.⁵⁰

D. TÜRK EDEBİYATINDA MÜSTAKİL SİYERLER

Türk edebiyatında kaleme alınan müstakil siyerleri manzum ve mensur olarak ikiye ayırmak mümkündür:

1. MENSUR SİYERLER

a) *Tercemetü'd-Darîr ve Takdimetü'z-Zahir, Kadı Mustafa b. Yusuf b. Ömer ed-Darîrî el-Erzeni'r-Rûmî*

Türk edebiyatının ilk müstakil siyerlerinden biri olan *Sîretü'n-Nebî*, H.790/1388 yılında tamamlanmıştır. Erzurum'un XIV. yy.'da yetiştirdiği şâir ve

---

⁴⁶ Nihat ÖZTOPRAK, "*Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler*", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Orhan BİLGİN, İstanbul, 1993, s.1-97.

⁴⁷ "Eser, Darîr'e mâl edilmekle beraber nüshalarının hiçbirinde onun ismine ve mahlasına rastlanmaz. Darîr'in diğer eserlerinde de böyle bir tercümesi olduğuna dair bir bilgi yoktur. Eserin Darîr'e mâl edilmesinin sebebi Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Bölümü, Şeriyye 1287 numarada kayıtlı nüsha olmalıdır. Bu nüshanın sonunda yüz hadisten ayrı olarak aynı müellifin *Siyer-i Nebî* adlı eserinden alınan, Hz. Peygamber'in celm mu'cizesini anlatan bir parça vardır. Darîr'in adı sadece bu parçanın sonunda geçmektedir." Nihat ÖZTOPRAK, "*Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler*", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 33.

⁴⁸ Âmil ÇELEBİOĞLU, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, s. 361.

⁴⁹ Mehmet AKKUŞ, *Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri*, MEB Yayınları, Ankara 1998, s.167-170.

⁵⁰ Mustafa UZUN, "Ârif Süleyman", *TDVİA*, C.3, İstanbul 1991, s.370.

nâsirlerden Kadı Darîr, 1377 yılında gittiği Mısır'da kaldığı beş sene zarfında hükümdar Mansur Ali'nin:

Gel iy gözsüz bana bir sîre söyle

Kim anda sûret u hem sîret olsun

Hem anda ilm anılsun adl anılsun

İçinde ma'nî vü ma'rifet olsun

Hem anda enbiyânun evliyânun

Sözü söylensün ü hoş rahmet olsun

Ne sözler kim sen anda söyleyesin

Hadîs ü mucizât u âyet olsun

Hem andan sabr u şükr öğrenelüm biz

Hem anı dinlemeklik tâ'at olsun

yolundaki isteği doğrultusunda, hemşehrisi âlim Şeyh Ekmelüddin'e, Ebu'l-Hasan el-Bekrî'nin ve İbn Hişam'ın siyerlerinden hangisini tercih etmesi gerektiğini sorar. İbn Hişam'ın eserinin, siyer usulüyle yazılmış bir tefsir olduğu ve halk tarafından zor anlaşılacağı; Bekrî'nin eserinin ise zayıf taraflarına rağmen daha anlaşılabilir olduğu dikkate alınarak Bekrî'nin siyerinin kaynak olarak alınmasında karar kılınır. Böylece Darîr, Bekrî'nin siyerini Melik Mansur Ali'nin huzurunda⁵¹ Arapçasından dinleyip Türkçe olarak şerh eder.⁵² İbn-i Hişam ve Vâkıdî'nin siyerlerini detaylı inceledikten

---

⁵¹ Mustafa Erkan, *Sîretü'n-Nebî*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Hamza Zülfikar, Ankara 1986, s. XIV-XVI.

⁵² “Pes Şeyh-i âlem Darîr'e Bekrî rivayetini söylemeğe işaret kıldı, Türkî diline tercüme kılmaga destûr virdi: Andan Darîr müsülmanlıh melikinün hazratında Resûlün sîretini söyledi, Arap dilince ohıyup Türkî dilince şerh eyledi.” bkz. Mustafa Erkan, *Sîretü'n-Nebî*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, s. XV.

Kemal Yavuz, eserin Melik'in huzurunda Türkçe okunmasını, 13. ve 14. yy.'larda Anadolu'da beylikler döneminde görülen Türkçe yazma ve yazdırma hassasiyetinin Mısır'a uzantısı olarak değerlendirdiği makalesinde şunları söylemektedir:

“ ‘Buyurdi gözsüze kim Türkî dilince söylemen

Hemişe ma'nî dili câna tercümân olsun’ beyitlerinde görüldüğü gibi dile getirmiş ve bu sebepten Mısır sultanı Berkuk'a duâda bulunmuştur. Eserde dikkatimizi çeken bir başka husus, gerek Mansur Ali'nin gerekse Sultan Berkuk'un müellifi Türkçe yazmaya sevk etmeleri ve eseri Türkçe olarak

sonra siyerini yazmaya başlar.⁵³ Eserin 2. cildi yazıldığı sırada Melik Mansur vefât eder (H.784/M.1383), yerine Sultan Berkuk geçer. Darîr, *Siyer*'inin 3. cildini Sultan Berkuk'un emriyle yazmaya devam eder ve eserini H.790/M.1388'de tamamlayarak sultana takdim eder.⁵⁴

Eser, Ebu'l-Hasan Ahmed bin Abdullah el-Bekrî'nin *el-Envâr ve Miftahü's-Sürûr ve'l-Efkâr fî Mevlîdi'n-Nebîyyi'l-Muhtar* adlı Arapça kitabının mensur tercümesi gibi görünmekle beraber Darîr, siyerini yazmadan önce İbn-i Hişam ve Vâkîdî'nin siyerlerini de detaylı olarak gözden geçirmiş ve bu iki eserden de yararlanmıştı. Eserde anlatılan her olayın sonunda genellikle manzum parçalara da yer verilmiş olması, Darîr'in halkın ilgisini siyerine yönlendirme ve ona tesir etme isteğine büyük ölçüde hizmet etmiştir. Aynı zamanda bu uygulama, eserin orijinal olduğunu da destekleyen bir husustur.⁵⁵

Eserin içindeki manzum parçalardan biri de 3 bölümden ve 55 beyitten oluşan, vasıta beyti,

---

yazmasını istemeleridir. Anadolu beyleri arasında o devirde görülen Türkçe yazma isteği Mısır hükümdarlarının da Türkçe'ye muzaharetinin açık bir delilidir. Şu halde Türkçe yazma ve yazdırma hususunda sadece Anadolu'daki beyliklerin beyleri birbirleri ile yarış etmemişler, Mısır hükümdarlarından, Melik Mansur Ali ve Darîr'in tabiriyle söylersek, Şah Berkuk da bu konuda gayret sarf etmişlerdir." bks. Kemal Yavuz, "Erzurumlu Mustafa Darîr", *Milli Kültür*, Ankara 1984, S. 46, s. 38.

⁵³ Massad Süveylim Ali el-Shaman, yukarıda belirtilen tezinde, Darîr'in tercüme ettiği kitabın yani el-Bekrî'nin siyerinin uydurma ve gayr-i mevsûk rivayet, hikaye ve menâkıbtan oluştuğunu, dolayısıyla yazarın bu eserde âlim ve sağlam bir müellif olmaktan uzak kaldığını dile getirmektedir. Bununla birlikte Darîr'in, bu sağlam ve güvenilir olmayan kitabı tercüme ederken birçok yerlerde tashih ve tâdil yaptığını; hatta bazı yerlerde İbn Hişam'ın *Siyer*'inden parçalar ilave ettiğini de söylemektedir. Ayrıca Massad Süveylim'e göre, Darîr'in asıl kaynağını teşkil eden el-Bekrî'nin *Siyer*'i, esasen bir "Menâkıb-ı Nebî" kitabı kimliğinde olduğundan, Darîr'in tercümesi de *Siyer*'den daha çok bir "Menâkıb" kitabı mahiyetindedir. bks. Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. XLIII-XLV.

Mustafa Erkan da, Bekrî'nin siyerinin melik huzurunda Arapça okutulup Darîr'in bunu sözlü olarak Türkçe şerh ettiğini Darîr'in kendi sözleriyle anlattıktan sonra şöyle söylemektedir: "Darîr siyerini henüz yazıya geçirmemekte ve melik huzurunda Arapça olarak okunan Bekrî siyerini sözlü olarak şerh etmektedir. Siyerini yazmaya ise İbn Hişam ve Vakîdî'nin eserlerini etraflıca tetkikten sonra başlamış olmalıdır. (...) İşte bu araştırmaları sonucu İbn Hişam, Vakîdî ve Bekrî'den güçlü hafızasına aldığı konuları yeni bir sentezle *Sîretü'n-Nebî*'de işlemiştir. Yer yer şiirlerle süsleyerek bir telif eser durumuna getirmiş Bekrî'nin aksak yönlerini de bu arada düzeltmiş olmalıdır." Ayrıca İbn Hişam'dan alıntı yaptığını Darîr bizzat kendi ifade etmektedir. bks. Mustafa Erkan, *Sîretü'n-Nebî*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, s. XVI-XVII.

⁵⁴ Mustafa Erkan, *Sîretü'n-Nebî*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, s.XVII-XVIII.

⁵⁵ Kemal Yavuz, "Erzurumlu Mustafa Darîr", *Milli Kültür*, s. 38.

Rebi'ü'l-evvel ayı kutlu olsun

Hemîşe dil ü din kuvvetlü olsun

şeklindeki mevlîd manzumesidir.⁵⁶ Samimî ve açık diliyle dikkati çeken bu manzumeyi, Türk edebiyatında mevlîd türünün öncü eseri olarak kabul etmek mümkündür.⁵⁷

Altı cilt olarak düzenlenen bu siyerin çeşitli kütüphanelerde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Mustafa Erkan'ın hazırladığı doktora tezinde, Darîr'in *Siyer*'inin 69 nüshası tespit edilmiş ve bu nüshalardan bir kısmının tavsifi yapılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi dönüşünde İstanbul'a getirilen bu eser, H.1003/M. 1594-1595'te minyatür ve tezhiplerle süslenmiş olarak 6 cilt halinde istinsah ettirilmiştir. İçinde 814 minyatür bulunmaktadır. Eserin istinsahı ve süslenmesi için o zamanın parasıyla 284.930 akçe harcanmıştır. Eserin 3, 4 ve 5. ciltleri, içindeki 456 minyatürle mütareke yıllarında kütüphaneden çalınmıştır. Bugün 3. cilt Newyork Spencer koleksiyonunda, 4. cilt ise Chester Beatty Kütüphanesi'ndedir. 5. cildin nerede olduğu bilinmemektedir. Eserin sadece 1, 2 ve 6. ciltleri Topkapı Sarayı Müzesi'ndedir. Ayrıca Darîr'in eseri, M. Faruk Gürtunca tarafından *Kitâb-ı Siyer-i Nebî* adıyla üç cilt halinde bugünkü Türkçeye aktarılmıştır.⁵⁸

b) Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi: Bursalı Lâmi'î Çelebi (öl.938/1532)

Câmî'nin aynı adlı eserinin tercümesidir. Lâmi'î bu tercümesine, “esnâd-ı sahiha ile kütüb-i muteberede irâd olunan ahbâr ve âsârdan” bulduklarını da eklemekle mütercimlik sınırını aşmıştır. H.815/M.1509 yılında tamamlanan eserin dili oldukça sadedir. Basılmış olduğu gibi pek çok yazma nüshası da mevcuttur.⁵⁹

c) Me'âlimü'l-Yakîn fî Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn: Abdü'l-Bâkî Mahmud (öl. H.1008/M.1600)

Bâkî (öl. H.1008/M.1600)'nin, İmâm Şihâbüddîn Ahmed b. Hatîbi'l-Kastalânî (1448-1517)'nin 1494 yılında tamamladığı *el-Mevâhibü'l-Ledünniye bi'l-Minahi'l-Ahmediyye* adlı eserini esas alarak meydana getirdiği siyer kitabıdır. Bu tercüme, Vezir

⁵⁶ Kemal Yavuz, “Erzurumlu Mustafa Darîr”, *Millî Kültür*, s.39.

⁵⁷ Mustafa Erkan, *Sîretü'n-Nebî*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, s. XIX.

⁵⁸ Ümran AY, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Nihat ÖZTOPRAK, İstanbul 2007, s. XXVI-XXVII.

⁵⁹ H. Bilen Burmaoğlu, *Bursalı Lamî Çelebi Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s.21.

Sokullu Mehmed Paşa'nın emri ile 987/1579 yılından önce tamamlanmıştır. Bâkî bu tercüme yapıldığında yüzden fazla esere müracaat etmiş, Şâfi'î mezhebindeki müellifin bu mezhebe uygun düşen birtakım değerlendirmelerini Hanefî esaslarına göre değiştirmiştir. Ayrıca eserde gereksiz gördüğü ayrıntıları çıkararak esere, zaruri ve faydalı olduğuna inandığı bilgileri ilave etmiştir.⁶⁰ Akıcı ve doğal bir üslûpla yazılmış olan bu eser, Bâkî'nin şer'î meselelere ve Hanefî fihmına hâkimiyetini göstermesi bakımından da önemlidir. Eser on "maksad"dan oluşmaktadır; her "maksad" kendi içerisinde birtakım "fasıl" ve "kısım"lara ayrılmaktadır.⁶¹

Bâkî'nin bu eseri, İslâm ülkelerinde çok rağbet kazanmıştır. Onun birçok eserden yararlanarak meydana getirdiği bu tercüme daha çok bir telif eser hüviyeti taşımaktadır. İstanbul kütüphanelerinin (Topkapı E.H. 1150, H.S. 272, B.257-259; Kayseri-Râşid Efendi Ktp. 692; Manisa Genel Ktp. Muradiye 1287, 1288 vd.) yanı sıra Anadolu kütüphanelerinde de birçok nüshasının bulunması, bu eserin çok okunmuş bir eser olduğunu ortaya koymaktadır.⁶²

Kastalânî'nin eserinin Türk edebiyatındaki ikinci tercümesi ise Mahmud el-Manisavî'ye aittir. Bu tercümenin yazma nüshaları Konya Müzesi n.1170 ve Topkapı Sarayı Müzesi, R.319'da kayıtlıdır.⁶³

d) *Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc : Üveys b. Muhammed Alaşehirli el-Üskübî (öl.1037/1628)*

Türk edebiyatında telif edilen siyer kitaplarının başında yer alan bu eseri, XVII. yy.'da lafzî sanatlara önem vermesiyle tanınan Veysî (öl.1037/1628) kaleme almıştır. Veysî, Arapça ve Farsça çeşitli kaynaklara başvurarak yazdığı bu eserinde oldukça ağır, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerle dolu sanatlı bir üslûp kullanmıştır. Bununla birlikte bu siyer, samimî söyleyişle Türkler arasında büyük bir rağbet görmüştür. Veysî, eserini Mekkî ve Medenî olmak üzere iki kısma ayırmış ve Medenî kısmı Bedir gazâsına kadar getirmiştir. Onun ölümü dolayısıyla eser yarım kalmış ve kendisinden

---

⁶⁰ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LXII.

⁶¹ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LXIII.

⁶² Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s.LXIV. Ayrıca bkz. Sabahattin Küçük, *Bâkî ve Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s.40.

⁶³ Nuran Öztürk, *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, s. 30.

sonra gelen yazarların yazdıkları zeyllerle tamamlanmıştır. Eserin doğu ve batı kütüphanelerinde çok sayıda yazma nüshası mevcuttur (Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, n.55 Tarih; Ârif Hikmet, n.242/36, 242/37; Fâtih 4403; Şehid Ali Paşa, n.1896; Mevlânâ Müzesi n.1178/1, 1174/1; Topkapı R.1339, R.2035/1 vd.). Bu siyer, H.1245'te iki cilt halinde Bulak'ta, H.1286'da 350 sayfa halinde İstanbul'da basılmıştır.⁶⁴ Veysî'nin siyerine yazılmış zeylleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Siyer-i Veysî Zeyli: Nev'izâde 'Ataullah (öl.1044/1634)

Bu zeyl, *Siyer-i Veysî*'ye yazılan zeyllerin ilkidir. Müellifin ölümü dolayısıyla tamamlanamayan bu zeyilde, Bedir gazâsı sonrası çeşitli gazâlar ve olaylardan bahsedilir. Bu eser muğlak bir üslûpla kaleme alınmış olup esaslı bir tertipten yoksundur.⁶⁵

2. Siyer-i Veysî Zeyli: Bosnalı Sâmi'î Abdülkerim (öl.1096/1684)

Bu zeyl hakkında yeterli bilgi yoktur. Eserin herhangi bir nüshasına da rastlanmamıştır.⁶⁶

3. Siyer-i Veysî Zeyli veya Zeyl-i Nâbî : Urfalı Yusuf Nâbî (öl.1124/1712)

XVII. yy.'ın meşhur şâiri Nâbî'nin bu eseri, *Siyer-i Veysî*'ye yazılan zeyllerin en önemlisi kabul edilir. Nâbî bu eserde, Veysî'nin siyerini onun bıraktığı yerden (Bedir gazâsı) devam ettirmiş, Benî Kaynuka gazâsı ile başlayıp Mekke'nin fethi vak'asının sonuna kadar olan olayları yazarak eseri tamamlamıştır. Üstelik Veysî'nin ağır ve sanatlı üslûbunu da takip ederek nesirdeki kuvvetini sergilemiştir. Siyer-i Veysî için yazdığı bu birinci zeylini, coşku dolu ve samimî beyit ve mısralarla süslemekten, Arapça kaynaklardan iktibaslarla bulunmaktan da geri durmamıştır. Nâbî, bu eseri telif ederken yirmiden fazla Arapça ve Farsça siyer kitabından yararlanmışır.

Nâbî, eserin Dibâce'sindeki bir kıt'ada, böyle bir eser telif etmekteki maksadını şöyle açıklar:

---

⁶⁴ Nuran Öztürk, *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, s. 30. Ayrıca bkz. Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LXIX-LXXII.

⁶⁵ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LXXII-LXXIII.

⁶⁶ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LXXIII.

*Ümidim halkdan Nâbî ne ihsân ü ne tahsîndir
Mücerred hidmet-i Peygamberî de şevk-i mutlakdır
Tekâpû-i Siyerden ârzu-i kalb-i mahzûnum
Rızâ-i sürûr-i 'âlem kabûl-i hazret-i Hakdır*⁶⁷

Nâbî'nin zeyli, Veysî'nin yazdıklarından daha hacimlidir. Eser H.1248 yılında 268 sayfa halinde Mısır'da Bulak matbaasında basılmıştır. Kitabın Türkiye kütüphanelerinde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 2430; Topkapı A.3066/1; Mevlânâ Müzesi n.1177 vd.)⁶⁸

4. Zeyl-i Zeyl-i Nâbî:

Nâbî, kendi zeyline aradan yirmi yıl geçtikten sonra ikinci bir zeyl daha yazmaya başlamıştır. *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı bu ikinci zeylinde Nâbî, Mekke'nin fethinden Hicret'in dokuzuncu yılına kadar olan olayları anlatmıştır. Bu zeyl bazen müstakil olarak, bazen de birinci zeyl ile bir arada bulunmaktadır. İkinci zeyl henüz basılmamıştır.⁶⁹

5. Siyer-i Veysî'nin Zeyli'nin Zeyli: Bağdadlı Nazmizâde Hüseyin Murtaza (öl. 1134/1721)

Veysî'nin yazdığı *Siyer*'e Nâbî'nin yazdığı *Zeyl*'in zeylidir. Hüseyin Murtaza; bu eserde Halid bin Velid ve Amr bin Âs döneminden başlayarak Hz. Peygamber'in vefâtına kadar meydana gelen olayları Veysî ve Nâbî gibi sanatlı bir üslûpla kaleme almıştır. Bu zeylle birlikte *Siyer-i Veysî* tamamlanmıştır.⁷⁰ Eserin çok sayıda yazması mevcuttur.

6. Siyer-i Veysî Zeyli: Ahmed Tıflî Efendi (öl. H.XIII/M.XVIII. asrın sonu ile XIX. asrın başı)

III. Selim (1789/1807) zamanında Tıflî mahlasıyla tanınmış Ahmed isminde bir yazar tarafından yazılmıştır. Tıflî Efendi, ağır ve sanatlı bir üslûpla kaleme aldığı bu eserinde, Nâbî ve Nazmizâde Murtaza'nın zeyllerinde yer almayan ve iyice

⁶⁷ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LXXIII-LXXV.

⁶⁸ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LXXV-LXXVI.

⁶⁹ Nuran Öztürk, *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, s.30.

⁷⁰ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LXXVI-LXXVII.

anlatılmayan hadiselerden de bahsetmektedir. Ayrıca yazar, Nâbî ve Nazmizâde'yi tenkit de etmektedir. İçerisinde yer yer beyitler ve mısraların da bulunduğu bu zeylin tek yazma nüshası Medine, Ârif Hikmet Ktp. 40/242' de kayıtlıdır.⁷¹

7. *Siyer-i Veysî Zeyli: Koçhisârîzâde Süleyman Tâlib (öl. 1206/1792 yılından sonra)*

Koçhisârîzâde'nin 7 Mayıs 1792 yılında bitirdiği bu zeyl, Nâbî'nin birinci zeyline zeyl olarak yazılmıştır. Bu zeylde, Benî Kaynuka gazâsından Hudeybiye anlaşmasına kadar geçen olaylar anlatılır.⁷²

e) *Siyer-i Nebî : Abdülbâkî Ârif Efendi (öl. H.1125/1713)*

Osmanlı şâir ve âlimlerinden Abdülbâkî Ârif Efendi'nin bu mensur siyeri, manzum bir mukaddimeyle başlar. Eserde Hz. Peygamber'in ecdadından başlanarak peygamberliğinin dördüncü yılına kadar meydana gelen olaylar anlatılır. Ayrıca Ârif, eserini yer yer güzel Farsça ve Türkçe mısralarla süslemiştir. Abdülbâkî Ârif, eserini parça parça yazmış ve tamamlayamadan vefat etmiştir. Bu yüzden *Siyer-i Nebî*, Vezîriâzam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın emriyle Abdülbâkî Ârif Efendi'nin damadı Fâiz Efendi tarafından 1131 Recebinde (1719) tamamlanmıştır. Eserin Fâiz Efendi tarafından 1719 yılında yazılmış nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa Bölümü nr.414'te kayıtlıdır.⁷³

f) *Me'âricü'n-Nübüvve fî Medâricü'l-Fütüvve Tercümesi : Koca Nişancı Celâzâde Mustafa Çelebi (öl. 975/1567)*

Bu eser, Molla Mu'in Miskin el-Ferâhî'nin Farsça siyerinin Türkçe ilk tercümesidir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın emriyle 964/1556 yılında tamamlanan bu eserin selîs üslûbu Âşık Çelebi ve Kâtip Çelebi tarafından övülmüştür. Eserde birçok beyit ve mısraya da yer verilmiştir.⁷⁴

g) *İbn Hişam'ın Siyer-i Nebî'sinin Tercümesi: Aydınlı Eyyub b. Halil (öl.986/1578)*

---

⁷¹ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LXXVII-LXXIX.

⁷² Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LXXX.

⁷³ Mustafa Uzun, "Abdülbâkî Ârif Efendi", *TDVİA*, İstanbul 1988, C.I, s.197.

⁷⁴ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LIX-LX.

İbn Hişam'ın *Siyer*'inin mensur tercümesi olan bu eserin içinde 71 beyit mevcuttur. Bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 2414 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha üzerinde Massad Süveylim Ali el-Shaman 1982'de doktora tezi hazırlamıştır.⁷⁵

h) *Delâ'il-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâ'il-i Fütüvvet-i Ahmedî veya Meâricü'n-Nübüvve Tercümesi: Altıparmak Mehmed b.Mehmed (öl.1033/1623)*

Altıparmak adıyla meşhur olmuş Çıkrıkçızâde Mehmed tarafından güzel ve sade bir üslûpla yazılan bu eser, Molla Mu'în Miskin'in *Me'âricü'n-Nübüvve* adlı eserinin ikinci tercümesidir. Bu tercüme halk arasında çok rağbet görmüş ve *Altıparmak Tarihi* olarak da anılmıştır.⁷⁶

2. MANZUM SİYERLER

a) *Muhammediye : Yazıcıoğlu Mehmed (öl. H.855/M.1451)*

XV. asrın ilk yarısında yetişen ve devrinin önemli âlimlerinden, şeyhlerinden ve tasavvuf ehlinde biri olan Yazıcıoğlu Mehmed'in bu eseri, Hz. Muhammed'in hayatı hakkında yazılmış meşhur eserler arasında yer alır. *Muhammediye*, Yazıcıoğlu'nun *Megâribü'z-Zamân* adlı Arapça mensur eserini nazmen yine kendisinin H.853/M.1449 yılında tercüme etmesine dayanır. Âmil Çelebioğlu eserin beyit sayısını, müellif nüshası üzerinde yaptığı incelemeye göre 9028 beyit olarak verir.⁷⁷ Eser üç geniş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde yaradılış, Hz. Peygamber'in doğumu, hayatı, savaşları, mucizeleri, vefatı; Kur'ân-ı Kerîm'in hususiyetleri, hadis şerhleri, Resûlullâh'ın nasihatleri, ibadetlere ve cihada teşvik gibi konular ve kıyâmet alâmetleri, cennet ve cehennem hakkında bilgiler yer alır.

Muhammediye'de genellikle terci'-bend ve terkiib-bend nazım şekilleri kullanılmıştır. Eser, yirmi dört terci'-bend ve bir terkiib-bendden oluşmaktadır. Terci'-hâneler şekil ve beyit sayısı bakımından birbirinden farklı olup genellikle kaside ve

---

⁷⁵ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. CXI.

⁷⁶ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LXVIII.

⁷⁷ Âmil ÇELEBİOĞLU, *Muhammediye I-II*, MEB Yay., İstanbul 1996, C.I, s.95.

mesnevi şeklinde birbiri ardından devam eder. *Muhammediye*'de on iki farklı aruz kalıbı kullanılmıştır.⁷⁸

Eser, baştan başa bir bir na't ve münâcât niteliği taşımaktadır. *Muhammediye*'de tahkiye kısımlarının dışında; tevhid, na't, münâcât, methiye, mirâciyye, devriye ve şemâil nazım türleri mevcuttur. Şâirin, bilhassa münâcât ve methiyelerindeki tasvirlerinin canlılığı ve renkliliği dikkat çekicidir.⁷⁹

Yazıcıoğlu; edebî, âşıkî, tasavvufî, dinî ve dasitânî özelliklerin ağır bastığı *Muhammediye*'de okuyucusuyla konuşma havası içerisindedir. Bu konuşma dili doğallığına veciz ve güzel söyleyişi, rahat bir hikâye ediş üslûbunu da eklemek gerekir. Bu üslûp ve ifade tarzı, eserin halkın büyük beğenisini kazanmasını sağlamıştır.⁸⁰

Eserin müellif hattı harekeli nüshası Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Kütüphanesi (nr.431/A)'ndedir. İstanbul'da otuz ikisi Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmak üzere elli sekiz tam, yedi eksik nüshası tespit edilmiştir. Bunların dışında Amil Çelebioğlu'nun tespitlerine göre Anadolu kütüphanelerinde on dört; Kahire, Vatikan ve Londra kütüphanelerinde 10'u aşkın yazması bulunmaktadır. Eski harflerle yirminin üzerinde baskısı olan eserin sadece İstanbul kitaplıklarında on üç nüshası mevcuttur.⁸¹

Bursalı İsmail Hakkı (öl.1137/1725-1726), *Muhammediye*'ye *Ferâhu'r-Rûh* adıyla şerh yazmıştır.

b) *Siyer-i Nebî : Abdurrahman (?-?)*

On beş bin beyit civarında oldukça hacimli bir siyer olan bu eserde Nûr-ı Muhammedî'nin yaradılışından başlanarak Hz. Peygamber'in doğumu, çocukluk ve gençlik hayatı, evlenmesi, peygamberliği, mu'cizeleri, mi'râcî, savaşları, çeşitli maceraları ve vefatı anlatılır. Bu siyerin, yakın zamanlara kadar geceleri evlerde ve kahvelerde bir kişi tarafından makamla okunup topluluk tarafından dinlenmesi yönüyle halkın üzerinde çok etkili olduğu belirtilir. Eserin yazarı Abdurrahman'ın hayatı

---

⁷⁸ Âmil ÇELEBİOĞLU, *Muhammediye I-II*, C.1, s.97-100.

⁷⁹ Âmil ÇELEBİOĞLU, *Muhammediye I-II*, C.1, s.99.

⁸⁰ Âmil ÇELEBİOĞLU, *Muhammediye I-II*, C.1, s.128-131.

⁸¹ Âmil ÇELEBİOĞLU, *Muhammediye I-II*, C.1, s.57-79.

hakkında, âlim bir zat olması ve ilim yolunda çalışmayı tercih etmesi dışında pek bir bilgi yoktur.⁸²

c) *Siyer-i Nebî : Münîrî İbrahim Çelebi (öl. 927/1520-1521)*

Bu siyer, Türk edebiyatının bilinen en hacimli manzum siyeridir. Tahminen otuz üç bin beyit civarında olan eser yedi cilt olarak tertip edilmiştir. İncelememizin ileriki kısımlarında eser ve bu teze konu olan 6. ve 7. ciltlerin şekil ve muhteva özellikleri hakkında bilgi verileceğinden bu bölümde ayrıca açıklamada bulunulmayacaktır.

d) *Siyer-i Nebî /Şerâfet-nâme : İbrahim Hanif Efendi (öl. 1217/1802)*

İstanbulu İbrahim Hanif Efendi'nin mesnevi tarzında H.1204 yılında⁸³ nazmettiği bu siyer üç cilttir. Ancak iki cildi elde bulunmaktadır. Bu manzum siyer, Veysî'nin *Siyer-i Nebî*'sinde olduğu gibi, Mekkî ve Medenî olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Eserde Hz. Muhammed'in nûru ve bu nûrun peygamberden peygambere intikâli, Hz. Peygamber'in nesebi, doğumu, mucizeleri, mi'râcı, Medine'ye hicreti, gazâları gibi konular ele alınmaktadır. Eser, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden birçok beyiti de ihtiva etmektedir.⁸⁴

e) *Siyerü'n-Nebî : Seyyid İbrahim Hasîb Uşşakîzâde (öl.1136/1723)*

Bu siyer, Mehmet Erdem tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.⁸⁵

Yukarıda beş örneği verilen manzum siyerlerin, Hz. Peygamber'in hayatına dair her türlü bilginin Türk halkına aktarılmasında büyük hizmetleri olmuştur. Bu eserlerde dilin daha sade kullanılması ve samimi bir söyleyiş tarzının benimsenmesi, şâirlerin geniş halk kitlelerine rahatlıkla seslenebilmelerinde oldukça etkili olmuştur. Ayrıca özellikle mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan bu eserlerin taşıdığı ahenkli ve müzikal üslûbun sağladığı anlama kolaylığı da toplumun geniş kesimleri tarafından beğeniyle okunmayı beraberinde getirmiştir.⁸⁶

---

⁸² Ümran Ay, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. XXX. Ayrıca bkz. Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Sebahat Deniz, İstanbul 2010, s. 19.

⁸³ Nuran Öztürk, *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Cihan Okuyucu, Kayseri 1997, s.31.

⁸⁴ Massad Süveylim Ali el-Shaman, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, s. LXXXIX-XCI.

⁸⁵ Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.19.

⁸⁶ Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, s.20.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ŞÂİRİN HAYATI

A) Doğduğu Yer ve Tarih

Münîrî hakkında bilgi veren kaynaklarda onun doğum tarihi ve doğum yeri ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte, bu kaynakların hemen hepsinde şâirin Amasyalı olduğu belirtilmektedir.⁸⁷ Şâirin Amasya'da doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir.

B) Adı ve Mahlası

Dîvân şiirinde mahlas, kısaca şâirin şiirde kullandığı isim olarak tanımlanabilir. Şâirin belli bir yaşa gelince bilinçli bir yaklaşımla seçtiği mahlas, onun mizacını, psikolojik halini, hayat görüşünü ele veren oldukça önemli bir ipucudur. Mahlas seçimine etki eden sebepler arasında başta şâirin adı olmak üzere kendi mesleği, babasının mesleği, lâkabı, vücuduna ait bir özelliği, psikolojik hal ve vasıfları, dinî-tasavvufî faaliyet ve bağlılıkları, doğum yeri veya onu hatırlatacak bir isim sayılabilir.⁸⁸

Latîfî (öl.1582), *Tezkire*'sinin Mihrî maddesinde⁸⁹, Mihrî ile birlikte Münîrî ve Âftâbî'yi zikretmekte ve bu üç şairin hemşehri olduklarını belirtmektedir. Münîrî ile aynı dönemde Amasya'da yaşamış olan bu iki şâirin de tıpkı Münîrî gibi kendilerine güneşle ilgili bir mahlası seçmeleri dikkat çekicidir.⁹⁰

Şâirin hayatı hakkında bilgi veren kaynaklarda *Münîr* ya da *Münîrî* mahlaslarıyla karşılaşılmaktadır. "Işık veren, nurlandıran, parlak" anlamlarına gelen bu mahlası şâirin hangi sebeple seçtiği konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgiye

---

⁸⁷ "Âlim şâirlerden tarihçi bir zat olup Amasyalıdır." Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, C.2, s. 409; "Şehr-i Amasyadan..." Latîfî, *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ*, (inceleme-metin) Haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s.509; "Kasaba-i Amasya'dandır..." Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, TTK Yayınları, Ankara 1981, C.2, s.924.

⁸⁸ Mustafa İsen, "Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler", *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s.195,205.

⁸⁹ Latîfî, *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s.510.

⁹⁰ Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, Danışman: Nihat Öztoprak, İstanbul 2010, s.1.

ulaşılamamıştır. *Latîfî Tezkiresi*'nde⁹¹, *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiresi*'nde⁹², *Künhü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı*'nda⁹³, *Hammer Tarihi*'nde⁹⁴, *Zübdetü'l-eş'âr*'da⁹⁵, *Târîh-i Atâ*⁹⁶ da şâirin adıyla ilgili olarak “Münîrî” dışında herhangi bir bilgi verilmemektedir. *Osmanlı Müellifleri*⁹⁷’nde şâirin adı “Münîrî İbrahim Çelebi” olarak anılır. *Amasya Tarihi*'nin I. cildinde⁹⁸ “Münîrî” ve “Amasyalı Münîrî Çelebi”; III. cildinde⁹⁹ ise “Münîrî”, “Münîrî Mehmed Çelebi” ve Münîrî Efendi” isimleri yer alır.

Tezkirelerde Münîrî mahlaslı üç şâirden bahsedilmiş olması¹⁰⁰, şâirin ismi konusunda karışıklık meydana getirmektedir. *Tuhfe-i Nâilî*'de “Amasyalı İbrahim Münîrî Çelebi (öl. 1520)”, “İstanbulu Hüseyin Münîrî Efendi” ve “Edirneli Hüseyin Münîrî Efendi” olmak üzere üç ayrı Münîrî tanıtılmaktadır.¹⁰¹ *Mecelletü'n-Nisab*'da, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin müridi ve rûznâmçe-i evvel kâtibi olarak tanıtılan Münîrî, şâir Şeyh İbrahim bin Hüseyin el-Edirnevî (öl. H.1135)'dir.¹⁰² *Safâyî Tezkiresi*'nde tanıtılan Münîrî ise, rûznâmçe-i evvel hulefâsından İstanbulu Hüseyin Münîrî (öl. H.1115)'dir.¹⁰³

Edirneli Nazmî'nin (öl. 966/1558-1559) *Mecma'ü'n-Nezâir* adlı eseri üzerinde doktora çalışması yapan M. Fatih Köksal, burada Münîrî'nin 64 nazire gazelini tespit etmiştir. Ancak çalışmasının “Şâir Biyografileri Bölümü”nde “Kaynaklardaki Münîr isimli şâirlerin yaşadıkları devir itibarıyla *Mecma'ü'n-Nezâir*'deki Münîr olmaları

---

⁹¹ Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Haz. Rıdvan Canım, s.509.

⁹² Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, TTK Yayınları, Ankara 1981, C.2, s.924.

⁹³ Gelibolulu Âlî Mustafa Efendi, *Künhü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994, s.164.

⁹⁴ Joseph Purgstall Hammer, *Geschichte der Osmanischen Dichtkunts bis auf unsere zeit*, Pesth, C.A.Hartleben 1836-1838, C.1, s.304-305.

⁹⁵ Bekir Kayabaşı, *Kafzâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman: Hasan Kavruk, 1997, s.509. Tayyazâde Atâ, *Târîh-i Atâ*, İstanbul, 1293, IV, s.109.

⁹⁶ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333, C.2, s.409.

⁹⁷ Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Sadeleştirenler: Ali Yılmaz- Mehmet Akkuş, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1986, C.1, s. 176,270. Ayrıca bkz.: Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Hikmet Matbaası, Dersaadet 1327-1330, C.1, s.219,331.

⁹⁸ Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927/1928, C.3, s. 243, 248, 249.

⁹⁹ Mustafa İsen, “Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler”, *Ötelerden Bir Ses*, s. 201.

¹⁰⁰ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî, (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri) II*, Haz. Cemal Kurnaz- Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, s. 984-985.

¹⁰¹ Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Mecelletü'n-nisab f'n-neseb ve'l-küma ve'l-elkab*, Tıpkıbasım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, v. 410^b.

¹⁰² Pervin Çapan, *Tezkire-i Safâyî*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 547.

mümkün değildir.”¹⁰⁴ ifadesini kullanmaktadır. Köksal, bu ifadeyi kullanırken, Edirneli Nazmî’den daha sonra yaşayan Münîrî’leri (İstanbul ve Edirneli Münîrî’ler) dikkate almış olmalıdır. Bu yüzden, söz konusu bölümde Amasyalı Münîrî’nin hayatıyla ilgili tatmin edici bir bilgi bulunmamaktadır.

Münîrî’nin *Mihr ü Müşterî* adlı mesnevisinin müellif nüshasındaki ketebe kaydında “temme’l-kitâbü bi-‘avnillâhi Meliki’l-Vehhâb ‘alâ yedi nâzımihî Münîrî bin Mehemmed” ifadesi yer alır.¹⁰⁵ Burada şâir, kendi adını Münîrî ve babasının adını da Mehmed olarak vermektedir. Bu kayıta İbrahim adının geçmiyor olması, şâirin ismi konusunda bir karışıklığın bulunduğunu düşündürmektedir. Şâirin şiirlerinde Münîrî’nin yanında zaman zaman Münîr adının kullanılmasına (*Siyer-i Nebî*, VII/6723. beyitte olduğu gibi) ve biyografik eserlerde genellikle ilk adının geçmemesine dayanarak Münîrî’nin, kendisine ismini (Münîr) çağrıştıran bir mahlas seçtiği ve bu sebeple de ilk dönem kaynaklarında ayrıca adının belirtilmemiş olduğu düşünülebilir.¹⁰⁶ 16. yüzyılın bir diğer hacimli nazîre mecmuasında¹⁰⁷, Münîrî’ye ait gazellerin başlığında “Nazîre-i Münîr, Nazîre-i Münîrî” ibarelerinin kullanılması, Evliya Çelebi’nin de *Seyahatnâme*’de şâirden bahsederken sadece “Münîrî Efendi” ismini zikretmesi¹⁰⁸ bu düşünceyi desteklemektedir.

C) Ailesi

Münîrî’nin bugüne kadar incelenmiş eserlerinde kendisi ve ailesi hakkında bazı küçük bilgiler mevcuttur. Şâir, *Dîvân*’ında, “Mersiye-i Evlâd-ı Münîr” başlığı altında kaleme aldığı elli dört beyitlik mersiyesinde, Ali ve Ferah adındaki iki çocuğunun bir hafta arayla vefat ettiğini söylemektedir:

Kurretü’l-aynum Ali birle ciger-kûsem Ferah

Neylediler nitdiler bilsem hele bâri sana

¹⁰⁴ M. Fatih Köksal, *Mecmû’u’n- Nezâir (İnceleme- Tenkitli Metin) I-VI*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Osman Horata, Ankara 2001, C.1, s.241.

¹⁰⁵ Günay Kut, “British Museum’daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar ve Tevâif-i Aşere’den Tâife-i Bektaşiyân”, *Yazmalar Arasında*, Simurg Yayınları, İstanbul 2005, s.49-50.

¹⁰⁶ Ümran Ay, *Münîrî’nin Manzum Siyer-i Nebî’si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 32-33.

¹⁰⁷ Esra Güzide Parmaksız, *Pervâne Beg- Mecmûâtü’n-Nezâir (511^b- 534^d)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Orhan Bilgin, İstanbul 2004.

¹⁰⁸ “...Ve sultân-ı şu‘ârâ Münîrî Efendi...” Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi (Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini)*, Haz.: Zekeriya Kurşun- Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 2. Kitap, İstanbul 1999, s.99.

K'ol iki tâze cüvânun kanını bir haftada

Su gibi içüp bini bin derde kıldun mübtelâ

Münîrî iki çocuğunu H.887/M.1482-1483 yılında yitirmiştir.¹⁰⁹ Bu mersiye'deki bilgilerden, şâirin evlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Münîrî'nin adı konusundaki karışıklık babası için de geçerlidir. *Amasya Tarihi*'nde şâirin adı, babasının adıyla beraber "Münîrî Mehmed Çelebi bin Yusuf Çelebi" şeklinde geçmektedir.¹¹⁰ Yukarıda belirtildiği üzere, müellif hattıyla yazılmış *Mihr ü Müşteri* mesnevisinde şâir, ismini baba adıyla birlikte "Münîrî bin Mehmed" şeklinde kaydetmektedir.¹¹¹ Bu da şâirin babasının adında bir karışıklık olduğunu gösterir.

Hüseyin Hüsameddin Yaşar'ın *Amasya Tarihi*'nde Münîrî'nin babasının ismi "Yusuf Çelebi" olarak zikredilmektedir. II. Bayezit devrine ait bir in'âmât defterinde, şâirin "Mehmed Çelebi bin Nişancı Paşa" şeklinde kaydedildiği görülür.¹¹² Buradan Münîrî'nin babasının nişancı olduğu anlaşılır. Ancak Hüseyin Hüsameddin'e ait *Nişancılar Durağı* adlı biyografik eserde, H.850-950 seneleri arasında görev yapan Amasyalı nişancılar arasında üç tane nişancı Mehmet Paşa tespit edilmesine rağmen, hayat öyküsü Münîrî ile örtüşenine rastlanamamıştır.¹¹³ Üstelik söz konusu bu üç Amasyalı nişancının biyografik kimliklerinde Yusuf adında bir kayıt da bulunmamaktadır. Dolayısıyla şâirin babasının mesleği konusunda kesin bir bilgi mevcut değildir.¹¹⁴

---

¹⁰⁹ Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, s.2.

¹¹⁰ Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927/1928, C.3, s. 248.

¹¹¹ Günay Kut, "British Museum'daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar ve Tevâif-i Aşere'den Tâife-i Bektaşiyân", *Yazmalar Arasında*, s. 49-50.

¹¹² İsmail Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bayezid Devrine Ait Bir İn'amat Defteri" *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1981, S. X-XI, s. 318.

¹¹³ Abdizade Muhammed b. Abdurrahman Hüsameddin Hüseyin, *Nişancılar Durağı*, İSAM Ktp., TY. 009752K.

¹¹⁴ Reyhan ÇORAK, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 24.

D) Eğitimi ve Mesleği

Münîrî hakkında bilgi veren tezkirelerde onun Amasyalı olduğu belirtilmekle beraber doğum yeri ve doğum tarihine dair bir kayıt düşülmediği görülmektedir.¹¹⁵ Ayrıca belirtilmemekle beraber şâir Amasya'da doğmuş olabilir. XVI. yüzyılın ortalarına kadar Amasya, Osmanlı şehzadelerinin idarî tecrübe kazanmaları için gönderildikleri önemli bir şehzade sancağı konumundadır.¹¹⁶ Bu önemli sancakta yetişen Münîrî, II. Bayezid'in ve oğlu şehzade Ahmed'in teveccühlerini kazanıp onların has meclislerinde bulunabildiğine göre iyi bir eğitim almış olmalıdır.¹¹⁷

Münîrî'nin tahsilini nerede ve nasıl tamamladığına dair tafsilatlı bilgi verilmemekle beraber, kaynaklarda iyi bir eğitim aldığı değinilmektedir. *Latîfî Tezkiresi*'nde "asrın kâmil ve ârifleri"¹¹⁸ arasında gösterilen Münîrî, *Amasya Meşâhiri* adlı eserde de "Amasya'nın yetiştirdiği tarihçilerden"¹¹⁹ şeklinde anılmaktadır. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*'nde ise şâirden "şâirlerin başı Münîrî Efendi" şeklinde bahsedilmekte ve şiir alanındaki yeteneğini ortaya koymak amacıyla "şiirlerinin çoğunu hazırlıksız söylediği dile getirilmektedir."¹²⁰

Münîrî, şiirin yanında inşâ ilmiyle ve hat sanatıyla da meşgul olmuştur.¹²¹ Şâir, Osmanlı hat ekolünün kurucusu Amasyalı Şeyh Hamdullah Efendi'nin (öl.926/1520) çağdaşdır. II. Bayezid'in sarayında onun talebeleri arasında bulunmuş olabilir.¹²² Çünkü II. Bayezid'in de hat hocalığını yapmış olan Şeyh Hamdullah'ın; aralarında sultan, şehzade, devlet görevlisi, şeyh, âlim ve şâirlerin de yer aldığı pek çok talebe yetiştirdiği belirtilmektedir.¹²³ Bununla birlikte hatla ilgili biyografi kaynaklarında onun

---

¹¹⁵ "Kasaba-i Amasya'dandır." Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, C.2, s.924; "Âlim şâirlerden tarihçi bir zat olup Amasyalıdır." Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.2, s.409.

¹¹⁶ Yusuf Şevki Yavuz, "Amasya", *TDVİA*, İstanbul 1991, C.3, s.1.

¹¹⁷ Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.24.

¹¹⁸ Latîfî, *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Haz. Rıdvan Canım, s.509.

¹¹⁹ Osman Fevzi Olcay, *Amasya Meşâhiri*, Haz. Turan Börekçi, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2002, s.79.

¹²⁰ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi (Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu - Dizini)*, Haz.: Zekeriya Kurşun- Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 2. Kitap, s.99.

¹²¹ Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, s.2.

¹²² Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 25.

¹²³ Muhittin Serin, "Hamdullah Efendi, Şeyh", *TDVİA*, İstanbul 1997, C.15, s.452.

adına tesadüf edilmemiştir.¹²⁴ Münîrî, hüsn-i hat sanatı ile meşguliyetini *Mihr ü Müşteri* mesnevisinde şöyle dile getirmektedir:

Hutûtun külline urdum kalem ben

Dahı bundan ilerü ne kılâm ben (MM, 431.beyit)

Latîfî'ye göre Münîrî, çağının olgun ve âriflerinden olmasına, marifet ve bilgisinin pek çok konuyu kapsamasına rağmen, tanınmış şâirlerden olmadığı için halk tarafından kıymeti nispetinde takdir görmemiştir.¹²⁵ Kınalızâde de kendi zamanında Münîrî'nin en ufak bir parıltısının dahi kalmadığını ifade eder.¹²⁶ Şâir de;

Çün açılmadı güftâr ile işüm

Sükût-ı künc-i uzlet oldu işüm (MM, 364. beyit)

beyitiyle, devrinde kıymetinin yeterince bilinmediğinden yakınıyor gibidir.

Ayten Akmandor, doktora tezinde Münîrî'nin Hz. Ali övgüsünü içeren beyitlerinden hareketle onun Şi'î olduğunu veya kendisi olmasa da bu mezhebe sempati duyduğunu belirtmektedir.¹²⁷ *Amasya Tarihi*'nde; Münîrî'nin, *Mecmua-i Tarihiyye* adlı eserinde dile getirdiği, Şehzade Sultan Ahmed'in maiyetindeki nişancılarından Ahmed Çelebi ile ilgili görüşleri şöyle nakledilmektedir: “*Münîrî Mehmed Çelebi Mecmua-i Tarihiyye'sinde diyor ki: Nişancı Ahmed Çelebi âlim, edib, şâir olmakla beraber mutaassıb, mütekebbir bir Acemdi. Çünkü bu senelerde âl-i 'abâ sevdası*¹²⁸ *Amasya ve havalisinde şâyi olmaga başlamışdı. Amasya vilayeti halkı umumen Sünnîlerdi. Aralarında Şi'îler yok gibi idi. Şirvan ve İran taraflarında İsmail bin Haydar Safevî türemiş, halkı Şi'îyete davet etmişdi.*”¹²⁹ *Siyer-i Nebî*'nin, incelediğimiz 6. ve 7. ciltlerinde, Hz. Ali'nin cesaretini ve kahramanlığını öven pek çok beyitle karşılaşmak mümkündür. Hatta bu ciltlerde, başından sonuna kadar Hz. Ali'nin mâcerâsı şeklinde cereyan eden hikâyelere de (Hikâye-i Feth-i Kal'a-i Dîger ki Murtazâ Kerde-est Berây-ı

¹²⁴ Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 2.

¹²⁵ Latîfî, *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Haz. Rıdvan Canım, s. 509.

¹²⁶ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, C.2, s. 924.

¹²⁷ Ayten Akmandor, *Münîrî ve Mihr ü Müşteri Mesnevisi*, Ankara Üniversitesi DTCF, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Hasibe Mazioğlu, Ankara 1983, s. 2.

¹²⁸ hubb-ı âl-i 'abâ.

¹²⁹ Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927/1928, III, s. 243.

Sûr-ı Sa'd ibni Mu'âz vb.) rastlanır. Bununla birlikte, bu beyit ve hikâyeler, Münîrî'nin Şi'î anlayışına mensubiyeti veya sempatisi hakkında kesin hükümlerde bulunabilmeyi sağlamaktan uzaktır.

Ümran Ay, *Siyer-i Nebî*'nin birinci cildi üzerinde yaptığı doktora tezinde, şâirin *Türkçe Divân*'ında yer alan şu iki beyitten faydalanarak onun ayağının total olduğuna dair bir tespitte bulunmuştur¹³⁰:

Görmek istersen Münîr İstanbula var Rûmdan

'Âşika Bagdâd ırag olmaz getürme 'özü-i leng

Mest-i 'ışk-ı yârsın refâtârını gördüm Münîr

Zâhir oldı tınma dahı ko getürme 'özü-i leng

Ümran Ay, şâirin ayağının, sipahi iken katıldığı bir gazada yaralanmış olabileceğini öne sürmektedir.¹³¹ Ersen Ersoy da söz konusu beyitlerde şâirin, aksak olduğunu söylediğini belirtir.¹³² Reyhan Çorak ise, *Siyer-i Nebî*'nin ikinci ve üçüncü ciltleri üzerinde hazırladığı doktora tezinde söz konusu beyitlerin, “bir davet veya iş karşısında mazeret beyan etmek, bahane uydurmak” manalarına gelen “özü-i leng vermek(getirmek)” deyimini bağlamında da yorumlanabileceğini, dolayısıyla da şâirin aksak olup olmadığının sadece bu beyitlerden anlaşılamayacağını ortaya koymuştur.¹³³ *Siyer-i Nebî*'nin, çalışmamıza konu olan yedinci cildinde yer alan aşağıdaki iki beyitte Münîrî, dostlarıyla birlikte Mekke ve Medine'yi ve bu arada Hz. Peygamber'in türbesini ziyaret etme arzusunu şöyle dile getirmektedir:

Ziyâretgâh olundı ins ü câna

İlâhî sen Münîr-i nâ-tüvâna

---

¹³⁰ Ümran Ay, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 34.

¹³¹ Ümran Ay, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 34.

¹³² Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, s.2. Münîrî'nin *Dîvân*'ının incelendiği bu tezde söz konusu iki beyit, 154 ve 161 numaralı Türkçe gazellerin içerisinde yer almaktadır (tg 154/9, tg 161/5).

¹³³ Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 26-27.

Naşīb eyle k'eḥibbāsıyla āḥir

Varup yüz süriyüben ola zāyir (7/6740-6741)

Münîrî'nin, ilk beyitte kendisini güçsüz ve zayıf olarak gösterdiğine bakılırsa, Hz. Peygamber'in türbesini ziyaret etme isteği duyduğu esnada yaşının ilerlemiş olduğu söylenebilir. Ayrıca bu ziyarete yalnız değil de özellikle tanıdıklarıyla birlikte gidebilmeyi Allah'tan dilemesinin altında, ayağının topal olması ve yolculukta yakınlarından destek bulma arayışı yatabilir.

Amasya Tarihi 'nde Hüseyin Hüsameddin, Münîrî'nin 910 (1504-1505) ve 915 (1509-1510) yılları arasında Şehzâde Sultan Ahmed'in erkân-ı divânında nişancılık yaptığını belirtir. Bu eserde şâirin babasının adı Yusuf Çelebi olarak zikredilmektedir.¹³⁴ Münîrî'nin, nişancılık görevinin yanı sıra Osmanlı ordusunda sipahilik de yapmış olduğu, *Mihr ü Müşteri* tercümesindeki şu beyitten anlaşılmaktadır:

Sipâhîlikde iş yok itmedüğüm

Nedendür bilimezem bitmedüğüm (MM, 432.beyit)

Aynı eserden ve *Dîvân*'ından alınan aşağıdaki beyitler de onun hem ilmiye hem de askeriye teşkilatına mensup bulunduğunu işaret etmektedir:

Bilürem sâhibü's-seyf ü kalemsin

Kemâlât ile âlemde alemsin (MM, 368.beyit)

Devlet-i 'ukbâ dilersen kendüni hâk it Münîr

N'ola oldunsa cihânda sâhibü's-seyf ve'l-kalem

Şâirin mesleği ile ilgili olarak kaynaklarda pek fazla bilgi mevcut değildir. Ancak Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa 1031 numarada kayıtlı bulunan bir

---

¹³⁴ “ 910 senesinde muallim-i sultanî 'Bedreddin Mahmud Çelebi', ba'de musahiplerden nişancı 'Şemseddin Ahmed Çelebi' vefât idüp hatîp Kasımzade Amasyalı 'Muhyiddin Mehmed Efendi' muallim-i sultanî olarak İstanbul'dan geldi. Amasya'nın kibar fuzalâ ve üdebâsından *Münîrî Mehmed Çelebi bin Yusuf Çelebi* de nişancı oldu.” s.248; “915 senesinde Sultan Ahmed'in erkân-ı divânı şunlardı: Vezir Yularkısdı Sinan Paşa, nişancı Münîrî Çelebi bin Yusuf, silahdar Mahmud Beg bin Abdullah,...” Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927/1928, C.3, s. 255.

nazire mecmuasındaki kayda göre (vrk. 103^b) şâirin mesleğinin kadılık olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁵

E. Vefatı ve Mezarı

Osmanlı Müellifleri'nde kaynak belirtilmeden, şâirin H. 927/M. 1520-1521 yılında Sofya'da vefat ettiği kaydedilmiştir.¹³⁶ Bu eserin dışındaki, Münîrî'den bahseden hiçbir biyografik çalışmada onun nerede ve ne zaman vefat ettiğine değinilmemektedir.¹³⁷ Yalnız Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*'sinde, Amasya'da birçok ziyaretgâh olduğunu belirttiikten sonra; bizzat gördüğü sultan, kibar ve bilginlerin ziyaretgâhları arasında Münîrî'nin türbesini de zikretmektedir.¹³⁸ Yani Evliya Çelebi'ye göre, Münîrî Amasya'da medfundur.¹³⁹

Ayten Akmandor, *Mihr ü Müşterî* mesnevisi üzerine yaptığı doktora çalışmasında, üç kaynağa atıfta bulunarak Münîrî'nin Sofya'da vefat ettiğini belirtir.¹⁴⁰ Ancak *Osmanlı Müellifleri* dışında, adı geçen diğer kaynaklarda¹⁴¹ şâirin Sofya'da öldüğüne dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

II. ESERLERİ

Münîrî'nin kaynaklarda belirtilen yedi eseri vardır. Bunlar arasında, elde bulunan ve üzerinde çalışma yapılan yalnız üç eseri mevcuttur. Şâirin incelemeye tabi tutulan eserleri *Türkçe Divanı*, *Mihr ü Müşterî* mesnevisi ve 6. ve 7. ciltleri üzerinde çalıştığımız *Manzum Siyer-i Nebî*'sidir.

---

¹³⁵ Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, s.2.

¹³⁶ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, s. 409.

¹³⁷ Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, s.3.

¹³⁸ Ümran Ay, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.37.

¹³⁹ "...(ser-efrâz-ı şuârâ Münîrî Efendi) Amasyalıdır, Amasya'da medfundur..." Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi (Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu - Dizini)*, Haz.: Zekeriyâ Kurşun- Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 2. Kitap, s. 99.

¹⁴⁰ Ayten Akmandor, *Münîrî ve Mihr ü Müşterî Mesnevisi*, Ankara Üniversitesi DTCF, Basılmamış Doktora Tezi, s. II.

¹⁴¹ Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927/1928, III, s. 248; Latîfi, *Tezkiretü 'ş-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Haz. Rıdvan Canım, s. 318.

1. Türkçe Divan¹⁴²

Münîrî'nin Türkçe Divân'ının üç nüshası tespit edilebilmiştir. Bu nüshalardan biri İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 5580 numarada kayıtlıdır. Eserin yurt dışındaki diğer iki nüshası ise Vatikan Turci 230 ve Avusturya Millî Kütüphanesi 654'te yer almaktadır.

İstanbul Üniversitesi nüshası 68 varak olup eksik bir nüshadır ve müstensihî de III. Murad Han'dır. Yurt dışındaki nüshaların ise müstensih ve istinsah tarihleri belli değildir.

Divanın bu üç nüshası üzerinde Ersen Ersoy tarafından doktora tezi (*II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, Danışman: Nihat Öztoprak, İstanbul 2010) hazırlanmıştır. Buradaki tenkitli metin 2 mesnevi, 2 terci'-bend, 28 kaside, 1 tahmis, 1 murabba, 150 Farsça gazel, 330 Türkçe gazel, 21 tuyuğ, 17 muamma, 9 müfred ve 1 tarih kıtasından oluşmaktadır.¹⁴³

2. Farsça Divan

Tezkirelerde şâirin bir *Farsça Divanı* olduğu belirtilmemektedir. Hammer, şâirin diğer eserlerini kaydetmemekte, Latîfî'ye dayanarak sadece *Türkçe ve Farsça Divanı* olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁴ *Osmanlı Müellifleri*'nde yalnızca "divanı" ibaresi geçmekte, divanın diliyle ilgili bir ayrıntıya girilmemektedir.¹⁴⁵ Münîrî'nin, *Türkçe Divanı*'nda yer alan 150 Farsça gazelden ve *Siyer-i Nebî*'nin incelediğimiz bölümünde, şâirin Farsçaya hakimiyetini gösteren beyitlerden hareketle Farsça bir divan oluşturmuş olması ihtimali düşünülebilir. Ancak bugüne kadar şâirin ayrı bir Farsça Divanı bulunamamıştır.

---

¹⁴² Bu divanın eksik bir nüshası olan İstanbul Üniversitesi nüshası üzerinde Ayten Akmandor yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Divanın bugün tespit edilebilen üç nüshası üzerinde Ersen Ersoy bir doktora tezi hazırlamıştır. Divanın muhtevasına ait bilgiler bu çalışmadan aktarılmıştır. bkz. Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, Danışman: Nihat Öztoprak, İstanbul 2010.

¹⁴³ Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, s.XII.

¹⁴⁴ Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, C.2, s.924 ; Latîfî, *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Haz. Rıdvan Canım, s. 509 ; Hammer, *Geschichte der Osmanischen Dichtkunts bis auf unsere zeit*, Pesth, C.A.Hartleben 1836-1838, C.I, s.304.

¹⁴⁵ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.2, s. 409.

3. Siyer-i Nebî

Çalışmamızın asıl konusunu teşkil eden bu eser, incelemenin 3. bölümünde geniş şekilde işlenecektir. Tekrara düşülmemesi için burada üzerinde durulmamıştır.

4. Mihr ü Müşterî

Assâr-ı Tebrizî'nin (öl. M. 1381) *Mihr ü Müşterî* mesnevisinin Farsçadan manzum tercümesidir. Münîrî, Assâr'ın beş bin yüz beyit civarında olan eserine bin beyit kadar bir ilavede bulunmuştur. Bu bin beyit içerisinde iki kaside, on bir gazel ve çeşitli manzumeler yer almaktadır.¹⁴⁶

Aruzun *mefâilün mefâilün feûlün* kalıbıyla yazılmış olan bu mesnevinin bilinen iki nüshası vardır. Bunlardan biri British Museum'da Or.7742 numarada kayıtlıdır.¹⁴⁷ Müellif hattıyla yazılmış olan bu eserin ketebe kaydında şâirin kendi ve babasının adları anılmaktadır. Bu nüshanın dolayısıyla eserin yazılış tarihi 9 Şevval 892/28 Eylül 1487'dir.

Eser hakkında Ayten Akmandor tarafından doktora tez çalışması (*Münîrî ve Mihr ü Müşterî Mesnevisi*, Ankara Üniversitesi DTCF, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Hasibe Mazıoğlu, Ankara 1983) yapılmıştır.

5. Fıkıhdan Bir Risale

Osmanlı Müellifleri'nde, şâirin *Fıkıhdan Bir Risalesi* olduğu kayıtlıdır.¹⁴⁸ Diğer kaynaklarda böyle bir bilgi bulunmamaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Bölümü 3653-15 numarada “*İbrahim Münîrî - Risale fi'l-Fıkh*” şeklinde kayıtlı olan eser, Osmanlı Müellifleri'nde belirtilen eser olmalıdır.

6. Tezkiretü'l-Vekâyi

Amasya Tarihi'nde bu eser, “Sultan Ahmet devrine mahsus bir tarih mecmuası” olarak geçmektedir. Hüseyin Hüsameddin, *Mecmûa-i Târihiyye* şeklinde zikrettiği bu eseri Amasya'da Şeyh Alizâde Abdullah Efendi'nin hanesinde gördüğünü söyler.

---

¹⁴⁶ Ayten Akmandor, *Münîrî ve Mihr ü Müşterî Mesnevisi*, Ankara Üniversitesi DTCF, Basılmamış Doktora Tezi, s. XIII.

¹⁴⁷ Bu nüshanın tanıtımı için bkz. Günay Kut, “British Museum'daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar ve Tevâif-i Aşere'den Tâife-i Bektaşiyân”, *Yazmalar Arasında*, s.49-50.

¹⁴⁸ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.2, s.409.

Ayrıca çıkan bir yangında bu eserin yandığını da sözlerine ekler.¹⁴⁹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*'nde bu eseri *Tezkiretü'l-Vekâyi* olarak anmakta ve eserin bir kısmının Bayezid Camii Şerifi içindeki Veliyüddin Efendi Kütüphanesi'nde mevcut olduğunu bildirmektedir.¹⁵⁰ Ancak bugün söz konusu kütüphanenin kataloglarında bu eserle ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

7. Mecmûa-i Münşeat

Amasya Tarihi'nde Münîrî'nin Münşeat Mecmûası yazdığı söylenmektedir. Yine aynı kaynakta, bu eserde; Şehzade Sultan Ahmed'in, babası Sultan II. Bayezid'e ve diğer emirlere yazdığı özel mektupların ve arznâmelerin yer aldığı belirtilmektedir.¹⁵¹ Hüseyin Hüsameddin, bu eseri İstanbul'da Veliyüddin Efendi Kütüphanesi'nde gördüğünü zikretmektedir.¹⁵² Ancak bugün Bayezit Devlet Kütüphanesi'nde yer alan Veliyüddin Efendi Kütüphanesi'nde bu eserle ilgili bir kayda rastlanamamıştır.

III. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

XV. ve XVI. yüzyıllarda giderek klasik bir hüviyet kazanmaya başlayan Divan şiiri, Osmanlı sarayının yanı sıra Anadolu'daki ilim ve kültür merkezlerinde de seçkin örnekler vermiştir. Şehzade sancağı olan Amasya da söz konusu ilim ve kültür merkezleri arasında önemli bir konuma sahiptir. Aynı zamanda bu sancağın, Münîrî'nin edebî kişiliğinin oluşmasında etkili olduğunu söylemek gerekir. Bu yüzden Amasya sancağının, Münîrî'nin yaşadığı II. Bayezid devrindeki ilmî ve edebî kimliğinden bahsetmekte fayda vardır.

---

¹⁴⁹ Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927/1928, C.3, s. 243.

¹⁵⁰ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.2, s.409.

¹⁵¹ Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927/1928, C.1, s. 270.

¹⁵² Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927/1928, C.3, s. 243.

1. II. Bayezid (1481-1512) Devri ve Amasya

Hem bir şehzade sancağı hem de XIV. asırda Dede Korkut Hikâyeleri'nin derlendiği ve Anadolu'da ilk Türkçe eser yazma geleneğinin başladığı şehir olan¹⁵³ Amasya'da Selçuklular döneminden itibaren gelişmeye başlayan kültürel yapı, Osmanlılar döneminde daha da zenginleşmiş ve şehir, devlet adamlarının yetiştiği önemli bir merkez haline gelmiştir. II. Bayezid, Amasya'nın tarihî ve kültürel birikiminden faydalanarak, buradaki şehzadeligi zamanında pek çok şâir ve ilim adamına maddî ve manevî destek verip onların yetişmesini sağlamıştır. Bu şâir ve ilim adamları daha sonra merkezi yönetim kademelerinde de görev almışlardır. Devrin ünlü şâirlerinden Cafer Çelebi'nin babası Tâcî Bey şehremini, Sâfî mahlaslı Cezerî Kasım Paşa defterdar ve Kutbî Paşa Çelebi de nişancıdır.¹⁵⁴ Bayezid'in kendisi de Türk, Arap ve İran edebiyatlarını iyi bilen bir şehzadedir ve Adlî mahlasıyla şiir söylemektedir. Bunun yanı sıra, hat sanatına duyduğu özel ilginin bir neticesi olarak, Şeyh Hamdullah gibi bir üstadın yetişmesinde önemli rol oynamıştır.¹⁵⁵

II. Bayezid, İdris-i Bitlîsî'ye Farsça, İbn-i Kemal'e Türkçe birer Osmanlı tarihi yazdırarak Osmanlı tarihçiliğinin ilk büyük eserlerinin ortaya konmasını sağlamıştır. Amasya'da onun döneminde Tâcî Bey'in oğlu Cafer Çelebi, Molla Lütüfî, Zenbilli Ali Efendi, Necâtî Bey, Mesîhî, Visâlî ve Firdevsî gibi önemli şâir ve âlimler yetişmiştir.¹⁵⁶ H. 909-917 yılları arasında muhtelif kimselere verilen ihsanları içeren bir *În'âmât Defteri*'nde birçok şâirin ve ilim adamının ismine rastlanması da II. Bayezid'in ilme ve sanata verdiği önemin bir göstergesidir.¹⁵⁷

II. Bayezid'in sarayında iltifat gören, devrin önemli ilim adamlarından biri de Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi'dir. Şâirliği, hattatlığı, zengin kütüphanesi ve dinî risaleleri ile meşhur olan Müeyyedzâde, pek çok şâir ve ilim adamını himaye etmiştir.¹⁵⁸

---

¹⁵³ Ahmet Kartal, "Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 1*, DEV Yayınları, İstanbul 2008, s.101.

¹⁵⁴ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, MEB Yayınları, İstanbul 1996, s.172.

¹⁵⁵ Muhittin Serin, "Hamdullah Efendi, Şeyh", *TDVİA*, s.449.

¹⁵⁶ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, s.47.

¹⁵⁷ Şerafettin Turan, "Bayezid II", *TDVİA*, İstanbul 1992, C.V, s.234-238.

¹⁵⁸ Muhsin Macit, "Şiir", *Türk Edebiyatı Tarihi 2*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s.32 ; A. Haluk Dursun, "19. Yüzyılda Adam Yetiştirmede Hânegi- Himâye Usûlü", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ekim 1996, Yıl:25, Sayı:4, s.71-83.

II. Bayezid'in hükümdar olmasıyla Şehzade Ahmed, Amasya'da ihtişamlı sarayında âlim, şâir ve sanatçıları toplamıştır. Onun himayesi altındaki sanatçılar arasında musikişinas üstad Zeyne'l-Abidin; nakkaşlar Şah Kulu, Tebrizli Melek Ahmed, Hasan b. Ahmed; şâirlerden Âfitâbî, Penâhî (Şah Kulu), Münîrî İbrahim Çelebi, şâir ve bestekâr Makâmî ve kadın şâirlerden Zeynep ve Mihrî Hanımlar sayılabilir. Münîrî, sunduğu kasidelerle ve âlim kişiliğiyle Şehzade Ahmed'in takdirini toplamış ve onun özel meclislerinde bulunmuş bir şâirdir.¹⁵⁹

2. Şâirin Edebî Kişiliği

Latîfî Tezkiresi'nde Münîrî, “ Çağının olgun ve âriflerindedir. Marifet ve bilgisinin çokluğu ile yeteneği pek çok konuyu kapsardı. Ama tanınmış şâirlerden olmadığı için halk olgunluk ve marifetini bilmezdi.”¹⁶⁰ sözleriyle tanıtılır. *Osmanlı Müellifleri*'nde “ulemâ-yı şuarâdan târihşinâs bir zât”¹⁶¹, *Seyahatnâme*'de “ser-efrâz-ı şuârâ”¹⁶², *Amasya Tarihi*'nde ise “Amasya'nın kibar, fuzâlâ ve üdebâsından”¹⁶³ ifadeleri de şâir için yapılan değerlendirmeler arasındadır. Kaynaklarda söylenenler, Münîrî'nin ilmî yönünün şâirliğinin önüne geçmiş olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim Hasan Çelebi de *Tezkire*'sinde, Münîrî'nin şâirliğinden ziyade marifetiyle tanındığını ve halkın onun şâirlik yönünü fazla bilmediğini söylemektedir.¹⁶⁴ Münîrî, kendini her konuda yetiştirmek için büyük gayret göstermesine karşın talihin yüzüne gülmeyişini aşağıdaki beyitlerde dile getirirken, şâirliğinin çok bilinmemesinden yakınıyor gibidir:

Ulûm-ı şî're çok derd-i ser itdüm

Hemân anı bana derd-i ser itdüm (MM, 428. beyit)

Kemâle ilm ü inşâyı yetürdüm

Ne iş buyruldu ise bitürdüm (MM, 430. beyit)

¹⁵⁹ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, s.176.

¹⁶⁰ Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Haz. Rıdvan Canım, s. 509.

¹⁶¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, s. 409.

¹⁶² Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi (Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu - Dizini)*, Haz.: Zekeriya Kurşun- Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 2. Kitap, s.99.

¹⁶³ Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927/1928, C.3, s. 248.

¹⁶⁴ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, II, s. 924.

Velâkin tâli 'ünden mi nedendür

Yidüğün gam yirün beytü 'l-hazendür (MM, 369.beyit)

Olgunluğu ve marifetiyle çağının önemli âlimlerinden sayılan Münîrî, hem bir divan tertip edecek hem de Klasik Türk edebiyatının bilinen en hacimli manzum siyerini kaleme alacak derecede şiir sanatına hâkimdir. *Türkçe Divanı* ve *Siyer-i Nebî* mesnevisi, şâirin Türkçenin yanı sıra Farsçaya da ne ölçüde hâkim olduğunu gösteren örnekler içermektedir.

O aynı zamanda II. Bayezid ve Şehzade Ahmed'in özel meclislerinde bulunan, şâirliğinin yanında marifet ve bilgisinin çokluğu ile de onların iltifatlarını kazanmış bir devlet adamıdır. Amasya Tarihi'nde Şehzade Ahmed'in, oğulları için H. 911/M.1505-1506 yılında yaptırdığı sünnet düğününe davet edilen şâirler sayılırken Münîrî, "en fâzıl" unvanıyla anılır.¹⁶⁵ Bu sünnet düğünü esnasında Amasya'da Türk şâirlerinden Münîrî dışında Çeşmî, Şermî, Figânî, Kamî, Melîhî ve Mihrî'nin; Acem şâirlerinden Basîrî, Penâhî ve Kutbî Bey'in tanınmış olduklarından bahsedilir.

Divan şâirleri, eserlerinde zaman zaman şiir sanatı ve şâirlik hakkındaki görüşlerini de dile getirirler. Bu görüşler, şâirin sanat anlayışını kendi ağzından öğrenebilmek açısından kıymetli bilgiler sunar.¹⁶⁶ Bir bakıma şâir, eserlerinde ortaya koyduğu bu görüşlerle kendi şiirini ve şâirliğini eleştirme ve tanıtma fırsatı bulur. Üstelik şâirin yaptığı değerlendirmeler, onun yaşadığı çağın şiir, sanat ve edebiyat konularındaki anlayış, eğilim, zevk ve değer ölçülerinin de bir dereceye kadar tespit edilebilmesini sağlar.¹⁶⁷

Münîrî de kendi eserlerinde ve özellikle de Mihr ü Müşterî mesnevisinde kendi şâirlik yeteneğini değerlendirmekte ve şiir sanatında kendisine örnek aldığı üstadların adlarını anmaktadır. Buna göre o, *Dîvân*'ında bulunan Farsça kasidelerinde İranlı

---

¹⁶⁵ "911 senesinde Şehzade Sultan Ahmed genç şehzadelerine bir sünnet düğünü yaptırdı. Ümerâ-yı etrafı davet ederek muazzam bir dirnek oldu. Mükemmel bir donanma şeklini aldı. Amasya şehri cennet gibi bezendi. Bu esnada Amasya'da Türk şuarâsından Çeşmî, Şermî, Figânî, Kamî, Melîhî, Münîrî, Mihrî ve Acem şuarâsından Basîrî, Penâhî, Kutbî Beg maruf idiler. Bunların içinde en ayyaş Tokadlı Melîhî, en terbiyeli Şermî, **en fâzıl da Münîrî Efendilerdi**. En şâyân-ı dikkat Mihrî Hatundi." Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927/1928, III, s.249.

¹⁶⁶ Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s.4-7 ; Cemal Kurnaz, *Hayalî Bey Divanı'nın Tahlili*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s.31-37 ; Mehmet Çavuşoğlu, *Necati Beğ Divanının Tahlili*, MEB Yayınları, İstanbul 1971, s.17-24.

¹⁶⁷ Harun Tolasa, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir 1982, S.1, s.17.

şâirlerden Zahîr-i Fâryâbî ve Selmân-ı Sâvecî'nin, Farsça gazellerinde ise en çok Hâfız-ı Şîrâzî'nin etkisi altında kalmıştır. Şâirin, Hâfız'ın bazı mısralarını kendi şiirlerinin beyitlerine serpiştirmesi ve onun bir gazelini de tahmis etmesi, ondan ne derece etkilendiğini ve onun şiirine ulaşmak istediğini göstermesi bakımından önemlidir. Münîrî'nin Türkçe şiirlerinde ise kasidede Ahmed Paşa (öl.1496) ve İvazpaşazâde Atâyî'nin; mesnevide Nizâmî-i Gencevî ve Şeyhî'nin; gazellerinde ise Ahmed Paşa, Şeyhî ve Ahmedî'nin tesirinde olduğu görülür.¹⁶⁸

Münîrî, bazı fahriye beyitlerinde kendi şiirini överken yaptığı mukayeselerde, yukarıda adları geçen ve geçmeyen meşhur şâirlerin adlarını anar. Onun şiirleri, Nizâmî'nin söz incileri gibi adeta herkesin kulağına küpe olmuştur. Ahmedî gibi havsalası ve himmeti geniş, büyük gönüllü; Ahmed Paşa gibi mamur ve meşhurdur. Kaside ve gazel türünde benzerine az rastlanır şiirlerinin büyüüne, şiir sanatının şeyhi olan Câmî'nin dahi kapılmaması mümkün değildir:

Nizâmî gibi nazmun dürleri hem

Olupdur gûşvâr-ı gûş-ı âlem (MM, 386.beyit)

Bugün deryâ-dil içre Ahmedîsin

Ya hod Hassan kim Ahmedîsin (MM, 387.beyit)

Oluban şi'r-i Ahmed gibi ma'mûr

Olupdur her sözün âlemde meşhûr (MM, 385.beyit)

Kasîde vü gazelde az nazîrûn

Fütâdesin velî yok dest-gîrûn (MM, 372.beyit)

Ne denlü şeyh ise şi'r içre Câmî

Olupdur nazmunun efsûnı râmı (MM, 383.beyit)

---

¹⁶⁸ Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, s.6-7 ; Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, s.34.

Atâyî Şeyhî Ruhî gibi el'ân

Nazîrünle sevinür rûh-ı Selmân (MM, 384.beyit)

Münîrî'nin, *Mihr ü Müşteri* mesnevisinin sebep-i telif bölümünde mesnevi tarzında bir eser vücuda getirme isteği ile ilgili söyledikleri, onun Türkçe ve Farsça Divanlarını mesneviden evvel yazmış olabileceğini düşündürmektedir.¹⁶⁹ II. Murad devri şâirlerinden *İskendernâme* ve *Cemşîd ü Hurşîd* mesnevileriyle tanınan Ahmedî (öl. 1412) ile Latîfî'nin, Türkçeye nazmettiği *Hüsrev ü Şîrîn*'ini "Türk dilinde yazılmış Hüsrev ü Şîrînlerin en güzeli" şeklinde övdüğü¹⁷⁰ Şeyhî (öl. 1431), mesnevi sahasında Münîrî'nin kendisine örnek aldığı şahsiyetlerdir. Zira ona göre Ahmedî ve Şeyhî, mesnevi sahasının şeyhleri hükmündedirler. Üstelik onun nazarında her iki şâir, Nizâmî-i Gencevî'nin şiirdeki ustalığını yakalamış durumdadır. Bu yüzden Münîrî, mesnevi tarzında hünerlerini ortaya koyan bu iki şâirden esinlenerek bir mesnevi yazma niyetinde olduğunu dile getirir ve böylece *Mihr ü Müşteri*'yi yazmaya başlar:

Velîkin Ahmedî vü pîr Şeyhî

Kim anlardur bu fennün dahi şeyhi (MM, 439.beyit)

Nizâm-ı nazma ol sâhib-kırânlar

Nizâmînün hemân naklidür anlar (MM, 441.beyit)

Söz oldur k'anlar itdiler müretteb

Kalanı oğlan uşak oyunu heb (MM, 442.beyit)

Nazar kıl Hüsrev ü Şîrîne gel var

Bak andan Leylî vü Mecnûna tekrar (MM, 466.beyit)

Niçün yok mesnevîde yâdigârun

Ki eş'âr içre vardur bunca kârun (MM, 418.beyit)

¹⁶⁹ Ümran Ay, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, s. 47.

¹⁷⁰ Faruk Kadri Timurtaş, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn'i*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1980, s.1.

Bulunur defteründe külli eş'âr

Nedendür mesnevî olmaya yâr (MM, 451.beyit)

Mutî' olup didüm kim oldu lâzım

K'olam bu vech ile nazma mülâzım (MM, 454.beyit)

Nazire yazma geleneği Klasik edebiyatın önemli bir sahasını oluşturur. Bir şâirin, kendisinden önce veya kendi çağında yaşayan bir şâirin şiirini tanzir etmesi, onun bu şâire duyduğu saygının ve onun sanatını ve üslûbunu beğendiğinin bir göstergesidir. Aynı zamanda, yazılan nazîrenin asıl şiirin taklidi olmaması ve en az onun kadar güzel olması, hatta yeni söyleyişler ve yeni edâlarla ondan belli noktalarda üstünlüklere sahip olmasının aranması da bu geleneğin önemli bir şartını oluşturur. Bu noktada şâir, bir yandan sevdiği ve saydığı bir şâirin beğendiği bir şiirine yazdığı nazireyle ona bir çeşit cemîle sunarken; öte yandan şiiri ondan daha güzel ortaya koyarak onu geçmeye çalışır.¹⁷¹ Özellikle gazel nazım türünde yaygınlaşmış olan nazîre yazma geleneği çerçevesinde, Münîrî de kendinden önce ve kendi çağında yaşayan pek çok önemli şâirin şiirini tanzir etmiştir. Şâirin, Pervâne Bey'in nazîreler mecmuasında (*Mecmuâtü'n-Nezâir*) elli beş, Edirneli Nazmî'nin *Mecmau'n-Nezâir* adlı eserinde ise altmış dört şiiri bulunmaktadır.¹⁷² Pervâne Bey'in mecmuasında Münîrî'nin nazîre yazdığı şâirlerin arasında Necâtî, Ahmed Paşa, Ahmedî, Şeyhî, Kemâl-i Zerd, Nizâmî, Mesîhî, Şâhidî, Vefâyî, Cem Sultan, Atâyî, Lâmi'î, Üsküp kadısı Atâ, Revânî, Sâfî mahlasını kullanan Cezerî Kâsım Paşa, Tâcîzâde Câfer Çelebi ve Hafî sayılabilir.¹⁷³

Münîrî'nin, Şeyhî'nin,

Gamzen ki bir hadeng-ile bin câna kasd ider

Hoş âhu-vâne gözler ü şîr-âne kasd ider

matla'lı altı beyitlik gazeline yazdığı nazîre, örnek olması bakımından aşağıya alınmıştır:

---

¹⁷¹ M. Fatih Köksal, *Sana benzer güzel olmaz -Divan Şiirinde Nazire*, Akçağ, Ankara 2006, s.93-94. Bu çalışmada; meydan okumalara cevap verme ihtiyacı, üstad şâirleri izleme ve genç şâirleri teşvik etme isteği gibi, şâirleri nazire yazmaya iten ve nazire yazıcılığı geleneğini şekillendiren çeşitli gerekçelere değinilmektedir.

¹⁷² Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, s.7. Ayrıca bkz. M. Fatih Köksal, *Mecmâü'n- Nezâir (İnceleme- Tenkitli Metin) I-VI*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Osman Horata, Ankara 2001.

¹⁷³ Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, s.7.

Gerçi bu teşne-dil leb-i cânâna kasd ider

Benzer ki kanına susadı cânâ kasd ider

Yâ Rab ne fitnedür yine devr-i kamerde kim

Jengâr-ı hattun âyîne-i cânâ kasd ider

San kim gazâl-i huftedür âhû gözün velî

Her bir nazarda âdeme şîr-âne kasd ider

Zülfün hamı ki gönlümüzün pençesin burur

Uzatdı ol meger ki girîbâna kasd ider

Dil cân virüp diler ki ola sana müşteri

Alçak bahâya Yûsuf-ı Ken'ân'a kasd ider

Bunca hadeng ü nâvek-i müjgân-ile gözün

Gûyâ peleng-i bîşedür insâna kasd ider

*Yetişmek istediği yüzün mihrine **Münîr***

*Burc-ı şerefde tâli'-i Keyvâna kasd ider*¹⁷⁴

XVI. yüzyılda divan şâirlerinin din, tasavvuf, hikmet, övgü, rindlik, aşk ve tabiat gibi konularda kaleme aldıkları şiirlerinde yaptıkları benzetmelerde ve kullandıkları mecazlarda çevreden ve yerli unsurlardan bolca yararlandıkları görülür. Bu doğrultuda, günlük konuşma dilinden gelen unsurlar, deyimler ve atasözleri, günlük hayat sahneleri, gelenek ve görenek unsurları şiire yansır. Baştan sona Türkçe kelimelerin kullanıldığı gazeller yazılır ve şehrengizler kaleme alınır. Bu yolla divan şiiri, XVI. yüzyılda sanat ve ahenk bakımından olgunlaşırken aynı zamanda daha yerli bir nitelik kazanır.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Erdoğan Taştan, *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (199^b- 230^b) Transkripli, Edisyon Kritikli Metin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Tahir Üzgör, İstanbul 2001, s. 71-72.

¹⁷⁵ Muhsin Macit, "Şiir", *Türk Edebiyatı Tarihi 2*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s.34; Hasibe Mazıoğlu, Türk Edebiyatı (Eski)", *Türk Ansiklopedisi*, XXXII, s.113.

Münîrî'nin eserlerinde, XVI. yüzyıldaki mahallîleşme eğiliminin özellikleri görülür. Onun hem Türkçe ve hem de Farsça şiirlerinde sade bir dille karşılaşılır. Hacimli mesnevilerinde konuşurcasına rahat bir eda, tasannudan olabildiğince uzak kolay bir söyleyiş hemen dikkat çeker. *Siyer-i Nebî*'de şâir, sade ve külfetsiz bir dil kullanır. Bununla birlikte eserin tasvir ve övgü bölümlerinde sanatlı söyleyişin, edebî sanat ve Farsça terkiplerin arttığı gözlenir. Münîrî ayrıca, atasözü ve deyimleri çokça kullanması, arkaik ve mahalli kelimelerden önemli ölçüde yararlanması, cinas sanatını ustalıkla ve zengin bir şekilde eserlerinde sergilemesi bakımından da dikkate değer bir şâirdir.¹⁷⁶ İncelemenin ikinci bölümünde kafîye, dil, üslûp ve muhteva üzerinde durulurken, Münîrî'nin edebî kimliğinin *Siyer*'e yansıyan bu özellikleriyle ilgili örneklerle yer verilecektir.

---

¹⁷⁶ Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, s. 7; Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, s. 33-34.

İKİNCİ BÖLÜM

A.SİYER-İ NEBÎ'NİN YAZILIŞ SEBEBİ

Siyer-i Nebî'nin Sebeb-i Telif bölümü, I. cildin 90-145. beyitleri arasındadır.¹⁷⁷
Münîrî,

Meded rûhından irüp lutf-ı Bârî

*Kılursa bana bu bahr içre yârî (139)*¹⁷⁸

diyerek yalnızca Allah'ın lütfunu kazanmak ve Hz. Peygamber'in şefaatine nâil olabilmek için *Siyer-i Nebî*'yi kaleme aldığını belirtmektedir.

Eserin yazılış sebebi kısaca şöyledir: “ *Bir gün yaşlı gözlerle ibret aynasından kendine bakan Münîrî, nefsinin elinden parça parça olmuş ciğerini görür, yüzü de kanlı yaşlarla adetâ kırmızı lâlelerle dolu lâle bahçesine dönmüştür... Sanki bir ateşin içindeymiş gibi sinesi cayır cayır yanmaktadır. Böyle olmasına sebep nefsinin arzu ve istekleriyle geçirdiği ömr ve kendini gündün güne artarak saran günahlarıdır. Günahkâr çehresi aynı kara topraklar gibi kararmıştır, artık ömrü de sonuna yaklaşmak üzredir. Günahının ve isyanın haddi hesabı yoktur, kendi gibi ebter olan ömür defterinde Allah için hayırlı bir iş yazılmamıştır... ‘Müslüman korku ile ümit arasında olmalıdır’ hadisini hatırlatan şair, bu kadar günahına rağmen Allah'ın mağfiretinden hiç ümidini kesmemiş; Allah'ın bir, Peygamber'in hak olduğunu daima vird edinmişti. Rabbinin affına ve keremine sığınan Münîrî, onun emir ve yasaklarına boyun eğer, naz u niyaz içinde ağlayıp inler. Ancak yücelerden yücesi Allah'a ulaşmak sabır işiydi; gönül kuşu kendi gücüyle onun makamına kanat açamaz, cemâlini görmeye ve celâlini anmaya takât yetiremezdi... Bu yol meşakkatli ve çetin bir yoldur, nefisle uğraşmak ve onu dize getirmek çok zordur. Belli ki vasıtasız, rehbersiz ol yüce dergâha ulaşılmaz, Allah'ın vuslatına erilmez. O'na ulaşmak sadece bütün insanları Hak yoluna*

---

¹⁷⁷ Ümran AY, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Nihat ÖZTOPRAK, İstanbul 2007.

¹⁷⁸ Ümran AY, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, s. 54.

davet eden, Hakk'ın habibi ve elçisi, kâinatın efendisi, iki cihan serveri Hz. Muhammed (sav.)'in eteğine sımsıkı yapışıp onu kendine rehber edinmekle mümkündür... Allah'a ulaşmak için iki işi daima yapması gerektiğini kendine salık verir. Bunlardan biri Allah'ın emir ve yasaklarına uyup, Allah'ın Kur'ân'da bildirdiği İslâmî esaslarla ruhunu pak ve müzeyyen etmektir. Şair bu kısımda beş vakit namazda daim olunması gerektiğini özellikle belirtir. Eğer kişi ömrünü faydalı geçirmek, iman üzere ölmek, kendine yâr olmak isterse; önce Allah'ın zikrini yâr edinmelidir. Kişi kendinden geçip Allah'tan haberdâr olursa ancak o zaman kendi varlığını anlayabilir... Münîrî, Allah'ın varlığında kendini yok etme makamı olan fenâfillâh makamına ulaşarak ikilikten sıyrılıp birliğin vuslatına ermek arzusundadır.

Yapması gereken ikinci iş ise Hz. Muhtar'ın sülûkundan (yolundan) ayrılmadan, onun hayatını ve yaşayışını rehber edinerek yürümek ve onu daima yâd etmektir. Mürüvvet denizi ve şefaât kaynağı Hz. Peygamber'in rehberliğinde Allah'a kavuşma arzusuyla dolup taşan şair bu haliyle coşkun bir deniz gibidir. Denizlerdeki incileri toplayan gavvaslar misâli Hazreti Peygamber'i anlatan söz incilerini gönül denizinden çıkarıp cihan halkına karşılıksız saçmak niyetindedir. Nazım ipliğine dizeceği söz incilerinin her biri alelâde inciler değil, "dürr-i yetîm"i anlatan kıymetli incilerdir. Kendini Hz. Peygamber'in vasfını anlatmaya layık görmeyen Münîrî, Allah'ın izni, inâyeti ve ilhamıyla ancak bunu başarabileceğini söyler.

Ömrü nihayete ermeden eserini tamamlamayı Allah'tan niyaz eden şair, âlemlerin en hayırlısı Hz. Peygamber'e salavat getirerek bu bölümü bitirir, na't bölümüne geçer.¹⁷⁹ Münîrî'nin Sebeb-i Telif bölümündeki ifadelerinden yola çıkılarak Siyer-i Nebî'nin yazılış amacının, temelde Allah'ın rızasını ve Hz. Peygamber'in şefaâtini kazanmaya dayandığı söylenebilir. Cihan halkının Hz. Peygamber'in yolundan ayrılmadan, onun hayatını ve yaşayışını rehber edinerek yürümek, onu daima hatırlamak ve onun rehberliğinde Allah'a kavuşmak için istifade edeceği bir eser vücuda getirmeyi de bu temel amaca ekleyebiliriz. Bu arada Siyer-i Nebî'nin herhangi bir devlet büyüğüne ithaf edilmemiş olması da söz konusu amaçların önceliğini destekler mahiyettedir.

---

¹⁷⁹ Ümran AY, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, s. 54-56.

B. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Münîrî'nin *Siyer-i Nebî*'si yedi cilt halinde tertip edilmiştir. Yaklaşık 33.000 beyitten oluşan eser, 866 varak hacindedir.¹⁸⁰ *Siyer*'in bu çalışmaya konu olan 6. (264^b-342^b) ve 7. (343^a-445^b) ciltleri 6834 beyittir. Eserle ilgili yapılacak değerlendirmelerin tamamı bu bölüm üzerine olacaktır. Bu yüzden, çalışma boyunca *eser, metin* ya da *Siyer* kelimelerinden kasıt, belirtilen varaklar arasındaki 6834 beyitlik kısımdır.

1. Nazım Şekli

Eser mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Bununla birlikte, 7. cildin 419^a-421^b varakları arasında yedişer beyitlik sekiz gazel mevcuttur. Bunlardan yedisi na't, biri mersiye konuludur.

Klasik tertip hususiyetlerine uygun olarak hazırlanan *Siyer-i Nebî*'nin birinci cildi 47 beyitlik bir tevhidle başlayıp 42 beyitlik bir münâcât ve 56 beyitlik sebab-i telif bölümü ile devam eder. 52 beyitlik na't bölümünden sonra 228 beyitlik *Âgâz-ı Kitâb-ı Siyer* bölümü ile konuya geçiş yapılır. Bu bölümün ardından *Fıtrat-ı Âdem Aleyhisselâm* başlığı altında, Hz. Âdem'in yaratılışından başlanarak nübüvvet nûrunun peygamberden peygambere intikâli anlatılır. 636 beyitlik bu kısım, nübüvvetin Hz. Muhammed'e erişmesine kadar devam eder. Arkasından Münîrî, 1065. beyitten itibaren Hz. Peygamber'in ana rahmine düşmesinden başlayarak onun hayatını anlattığı bölüme giriş yapar.¹⁸¹

Bu çalışmanın ihtiva ettiği altıncı cilt, 40 beyitlik bir tevhidle başlar; Kur'ân'ın faziletleri üzerine 168 beyitlik bir bölümün (Ser-i Sehun Der Fazâ'il-i Kur'ân Ki Ashâb Gufte-end) ardından hikâyelerin anlatılmasına geçilir. Altıncı cilt, Hz. Peygamber'in hacca niyetlenişinin anlatıldığı hikaye ile (Hikâye-i Kasd-ı Hacc Kerden-i Resûl Aleyhi's-salâtu Ve's-selâmu) sona erer. Altıncı cildin sonunda şâirin, bu cildi bitirmek

---

¹⁸⁰ *Siyer-i Nebî* üzerinde ikisi tamamlanmış, ikisi de tamamlanma aşamasında olan dört doktora çalışması mevcuttur. Bu çalışmalar şöyledir: Ümran AY, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Nihat ÖZTOPRAK, İstanbul 2007 ; Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Sebahat Deniz, İstanbul 2010; Mustafa Özkat, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (4-5.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Devam Eden Doktora Tezi, Danışman: Nihat Öztoprak , İstanbul ; Yılmaz Top, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (6-7.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Devam Eden Doktora Tezi, Danışman: Sebahat Deniz, İstanbul-.

¹⁸¹ Ümran Ay, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, s. 57.

nasip olduğundan dolayı Allah'a şükrettiği ve eserini tamamlamak için dua ettiği iki beyitlik bir bölüm mevcuttur. Yine 40 beyitlik bir tevhidle başlayan yedinci cildin ilk hikayesi, Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesini anlatır (Hikâye-i Feth-i Mekke Şerrefehâ'llâhu). Yedinci cilt ve dolayısıyla *Siyer-i Nebî*; Hassân bin Sâbit, Hz. Fâtımatü'z-Zehrâ, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in vefatı üzerine söyledikleri mersiyelerle sona erer. Bu mersiyelerin beyit sayıları 16-22 arasında değişmektedir. Hz. Ali'nin mersiyesi 11 beyitlidir. Metnin son sayfasında (445^b'de) yer alan rakabe kaydı¹⁸², sondan en az bir sayfanın eksik olduğunu göstermektedir. Hz. Ali'nin mersiyesinin 16 beyitten az olması da bu eksikliği doğrulamaktadır.

2. Vezin

Siyer'de aruzun hezec bahrinin *mefâilün mefâilün feülün* (. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _) kalıbı kullanılmıştır. Türk edebiyatında en çok kullanılan vezinler arasında yer alan bu kalıp, Halk edebiyatında kullanılan 11'li hece ölçüsüne karşılık gelmektedir. Bu ölçü aynı zamanda aşık edebiyatındaki koşma nazım şeklinin de ölçüsüdür.¹⁸³ Şâirin kullandığı bu veznin hece ölçüsü ile gösterdiği paralellik, döneme hâkim olan Mahallîleşme akımının esere yansımaları olarak değerlendirilebilir.

XIV. ve XV. yüzyıllarda Anadolu sahasında Divan şiiri muhteva ve gazel, kaside ve mesnevi gibi belli başlı nazım şekilleri açısından klasik bir çizgiye yerleşmeye başlamıştır. Bu dönemde, aruzun değişik vezinleriyle bunların çeşitli şekillerinin tecrübe edilip seçilmesi aşaması geride bırakılmış ve tercih edilen vezinler de ustalıklı kullanılmaya başlanmıştır. Bu arada dörtlük nazım birimi de önemini korumuş ve Klasik Türk şiirine tuyuğ nazım şekli kazandırılmıştır.¹⁸⁴

Münîrî'nin *Siyer*'de tercih ettiği vezin kalıbı gibi, özellikle tefîlelerin tekrarlarından oluşan kalıplar mesnevilerde sıklıkla kullanılmıştır. Mesela, Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiyye*'si, Hârizmî'nin *Mahabbetnâme*'si, Hocendî'nin *Letâfetnâme*'si, Ahmedî'nin *Cemşîd ü Hurşîd*'i, Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'i, Yazıcızâde Mehmed'in *Muhammediyye*'si, Yahyâ Bey'in *Yûsuf u Züleyhâ*'sı, Fazlî'nin *Şem ü*

¹⁸² Bu kayıta "bu" yazılıdır.

¹⁸³ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 1983, s. 305-306.

¹⁸⁴ Nihat Çetin, "Aruz", *TDVİA*, İstanbul 1991, C.3, s. 434.

Pervâne'si ve *Hüsrev ü Şîrîn*'i vb. eserler *mefâilün mefâilün feûlün* vezin kalıbıyla kaleme alınmıştır.¹⁸⁵

Aruzun Türkçeye tatbikinden kaynaklanan teknik kusurlarla hemen her divan şairinin şiirinde az veya çok karşılaşılır. Münîrî'nin *Siyer-i Nebî*'sinde de tabîî olarak imâle, vasl-ı ayn gibi aruz kusurlarının örnekleri mevcuttur. Terim olarak kısa hecenin aruz ölçüsüne uydurulmak maksadıyla uzatılmasına *imâle*, Türkçe kelimelerde uzun sesli bulunmadığı için, kısa okunması gereken hecelerin uzun okunmasına *imâle-i maksûre* denir ve aruz uygulamasında hata sayılır.¹⁸⁶ Münîrî'de en çok karşılaşılan aruz kusurlarından biri *imâle-i maksûre*'dir:

G**id**icek ilçî şulh **ile** feraḥ-nāk

Olun**d**i üç gün **and**a Ḥazret-i pāk (6/2948)

Di**d**i çok söyle**me** kōrkum 'Alīden

Ki **sin**i kırtaram **m**i ol velīden (7/3324)

Di**d**i **sin**üñ kuluñ benven efendi

Bay**a**ğı bendeñem ben sen efendi (7/5303)

kılayum (7/5307), *yöneldi* (7/5651), *yaşarup gözi* (7/6170), *çogına* (7/6501), *işidicek bunu* (7/6599), *bağışladı* (7/5962), *gözine* (7/4836), *diri getir demürleyüben* (7/4600), *atunun* (7/3783), *diyeler* (7/3773), *işidüp* (6/2585), *didiler* (6/2360), *kapudan* (6/1756), *bu* (6/669), *size* (6/301), *katumda* (6/84), *görüp*(7/4123) gibi birçok kelimedede bu tür imâle yapılmıştır.

Eski Anadolu Türkçesinde birinci ve ikinci teklik şahıs zamirlerinin (ben ve sen) *i*'li kullanımları vezin zaruretinden kaynaklanmaktadır. Çünkü hem *e*'yi yazıda göstermek mümkün değildir hem de *e*'nin uzatılması kulağa hoş gelmez.¹⁸⁷ Bu yüzden metinde, veznin uzun hece gerektirdiği yerlerde adı geçen şahıs zamirlerinin *i*'li

¹⁸⁵ Nihat Çetin, "Aruz", *TDVİA*, s. 434, 436.

¹⁸⁶ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Edebî Bilgiler, Nazım Şekilleri-Aruz Ölçüsü*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Ders Notları, Erzurum 1986, s. 27.

¹⁸⁷ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1977, s. 24.

yazılışı kullanılmış; veznin kısa hecesine karşılık gelen yerlerde ise *e*'li yazılış (*seni*, *beni*) tercih edilmiştir. Bununla birlikte veznin uzun hece gerektirdiği bazı yerlerde *senden*, *benden* şeklindeki kullanımlar da mevcuttur:

Didi **bin**üm de bu gelmeme ‘illet

Ki biline güzini kaçkı millet (7/5518)

K’ideydi **sin**i bu zaḥmetden āzād

Ḥalāş-ı ğam olayduñ kırtulup şād (6/699)

V’egerni **ben seni** kim öldürem zār

Virür a’lā deriçe Rabb-i Ğaffār (7/4416)

Didi iy ‘ālemün rūḥ u revānı

Ki **sen**sin cümleñ cān u cihānı (7/4677)

Arapça ve Farsça kelimelerde bir uzun heceyi ya da sonu iki sessiz harfle veya hemze ile biten bir heceyi, biri uzun diğeri kısa olmak üzere iki hece olarak okumaya **imâle-i memdûd** denir. Bu, aruzda bir kusur olarak görülmediği gibi çoğu kez ahengi artırmak için özellikle yapılmıştır¹⁸⁸:

Ḥaber geldi dü ‘ālem raḥmetine

Ki irdi **ilm** ‘Oşmān zaḥmetine (6/2902)

Bir ulu **kaşr** var ‘ālī şehāne

Ki olunmadı bir şāh-ı cihāna (6/1321)

Birin daḥı kıllup küf**far** irsāl

Gelüp iyitdi ol da iy nigū-fāl (6/2836)

---

¹⁸⁸ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Edebî Bilgiler, Nazım Şekilleri-Aruz Ölçüsü*, s. 31.

Şâir, metinde sonu ünsüz harf ile biten ve bir hece değerindeki bazı Türkçe kelimeleri de zaman zaman bir buçuk hece değerinde okuyarak *imâle-i memdûd* yapmıştır:

Elinde bir esîri *var* bile

Müşâbih şan tütulmuş vahşî pîle (6/1645)

Qabûl idüp gidildi andan ammâ

Görüldi *çok* zağmet *az* igen mâ (6/2810)

Uzun okunması gereken bir hecenin vezin gereği kısa okunmasına *zihaf* denir.¹⁸⁹ İki şekilde yapılan zihafтан biri, aslında uzun olan heceyi, aruz kalıbına yerleştirebilmek için kısa okumaktır. Münîrî zaman zaman bu kusuru yapmıştır:

Olupdur ittiğâd-ı külî *hâşıl*

Saňa ne olsa *hâşıl* baňa ol bil (6/2697)

Mağabbet var-imiş rûhâ *nî* dilde

Ki zâhir oldı ‘ışkı cân u dilde (6/2546)

Diğeri zihaf kusuru ise, imâle-i memdûd yapılacak yerde yapmamak yani bir buçuk değerindeki heceyi bir hece değerinde okumak suretiyle ortaya çıkan kusurdur. Metinde *hiç* (6/2487), *Ṭavḳ* (6/2522), *devr* (6/2568), *vidâ‘* (6/2698), *seyr* (7/3567) ve *şîrîn-şemâyil* (7/3571) gibi pek çok kelimedede bu kusurla karşılaşmak mümkündür.

Münîrî’nin vezin için kelimelerde yaptığı tasarruflar şöyle sıralanabilir:

a. Vasl-ı ayn yoluyla bazı kelimelerin okunuşunda tasarruf edilmiştir:

k’itdün (7/5305), ik’üç (7/5309), k’urup (7/5288), k’ayrılma (7/5292), n’oldı n’ola (7/5296), n’eylermiş (7/5266), k’algelmışdi (6/1446), n’ide (6/1677), k’olalar

---

¹⁸⁹ Tahirü’l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Erdem Kitabevi, Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, İstanbul 1994, s. 182.

(6/1787), il'ol (6/2219), n'eyledüğüm (6/2268), nic'ide (6/2293), sañ'ammā (6/2354), gird'içeri (7/4853).

b. Şâir bazen, sonu çift ünsüzle biten hecelerde, sondaki çift ünsüz arasına ünlü harf koyarak bunu hareke ile göstermiş ve böylece kelimenin okunuşunda vezin gereği tasarruflarda bulunmuştur:

Dem-i cān-perveri enşār işidüp

Şerem-sār oldılar haclet iş idüp (7/4550)

Olup deryā gibi telḥ eyleyüp hoş

Dirüp kavmin yürüdiler *zırh*-pūş (6/1370)

İlk beyitteki “şerem-sār” kelimesinin doğrusu “şerm-sār” dır. Burada şair, vezin gereği “şerm” kelimesini “şerem” şeklinde imlâ etmiştir.

c. Şâir, bazen de özel isimlerde vezin gereği tasarruflarda bulunabilmektedir:

Qılup dīdār u ḥuld ile beşāret

Hilāfet oldı *Bū* Bekre işāret (7/6504)

Şunup el *Bū* ‘Ubeyde ibni Cerrāḥ

Ki zāhir çehresinde rūy-ı iflāḥ (6/2931)

d. Şâir, dönemin dil özelliklerine uygun olarak bağlama edatlarından şart edatı olan *egeri* vezin gereği *egerçi*, *ger*, *v'eger*, *v'egerni*, *ver* şekillerinde kullanmıştır:

Egerçi ḥadd-i kārı māverādur

Sözüm şallū ‘alā Ḥayri’l-verādur (6/2957)

Eger pencāh u *ger* heftād u şad-bār

‘Alī bu āyeti qılmaḫda tekrār (7/3833)

Digil hālâtı anlaruñ ne demde

Eger bunda v'eger kūy-ı 'ademde (7/6592)

Didi kavmine de oluñ Müsülmān

V'egerni işde elde tîğ-ı bürrān (7/5150)

Mesācid içre ger çoğu ver azı

Qılınca ümmetüñ böyle namāzı (6/1795)

e. Bağlama edatlarından sınırlama bildiren *velî*, *lîkin*, *velîkin*, *lîki*, *lîk* edatının vezin gereği bütün şekilleri kullanılmıştır:

Velî bilmezler anı rüz-ı vuşlat

Virüp hîffet revān olmışdı şîklet (7/6649)

Cemî'î şandılar sağ u selāmet

Velîkin ba'zı sizdi bir 'alāmet (7/6645)

Ne diye diyü yā Rab husrev-i dīn

Qaçup yine gelenler *lîk* gam-gīn (7/4223)

Ġuzātuñ haqqın'idi *lîkin* āyet

Bile dāhilsin olmağda 'ināyet (7/4565)

Cenābı gelmesine *lîki* 'illet

Bu oldı k'ol Resül-i cümle millet (6/2713)

f. Vezin gereği *nitekim*, *nite*, *nite ki*, *san*, *sanasın*, *sanki* teşbih edatlarının imlâsı ile sebep bildiren *çünkü*, *çün kim*, *çün* edatlarının bütün şekilleri kullanılmıştır:

Müdüâm işleri-idi cām u mestî

Nitekim gice gündüz büt-perestî (7/5182)

Dönüp geldükde ruhbân Mâlik ite

Öninde secde kıldı *nite* tîte (7/5564)

Revân begterden öte nevk-i nîze

Geçer *nite ki* igne eski bize (7/6120)

Velî tütmiş kenâr-ı nehri çâder

Pür olmuş rûy-ı şahrâ *şanki* yik-ser (6/1585)

Gidüp ol ejdehâ-peyker livâdan

Görüldi yine gün *şan* istivâdan (7/3495)

Nişân göstermegin dâr-ı fenâdan

Şanasın yıldırım indi hevâdan (6/1673)

Melül oldı diyü ol mâh-manzar

Döküldi mihr eliyle *çünki* ahter (6/2668)

Varup *çün* atdılar oқи kuyuya

Dağı âb-ı revânçün ne kayu ya (6/2817)

Hep oğulları aşhâbuñ da bir bir

Qılıp *çün kim* namâz olundı âhir (7/6735)

g. Ünlü harf ile biten ve açık heceye denk gelen bazı Türkçe kelimelerden sonra *imek* filinin şart çekimi, “y” kaynaştırma harfi kullanılmaksızın imlâ edilmiştir:

‘Alī tenhā ne deñlü *dökdise* dem

Ki kan üstine eñşān oldı ol dem (7/4284)

h. *hod* kelimesi *ho* şeklinde de yazılmıştır:

Şanasın külhan-idi *yāho* tennūr

Cemī‘i tābı nār oldı nice nūr (6/765)

Bakup gördi ne şu var ne *ho* yimek

Veliyyullāha ne hācet *ho* dimek (6/2748)

1. Şâir *inşâallāh* ve *maşaallāh* kelimelerinde vezin gereği tasarruf yaparak aynı zamanda yerel söyleyişi de yansıtmaya fırsatı bulmuştur:

Süleymān didi ata bile ben hem

Olam *şā’llāh* cinānda dağı bā-hem (6/1549)

3. Kafiye ve Redifler

Klasik Türk edebiyatı geleneği çerçevesinde şâirler, şiirle mûsıkînin içi içe olduğu bir atmosferde edebî ürünlerini ortaya koymuşlardır. Şiir, mûsıkînin yanında yahut onunla beraber varlığını sürdürmüştür. Divan şairleri, şiirlerinde kullandıkları mevzûn, selîs ve selâset gibi kavramlar vasıtasıyla şiirin ritmini sağlayan vezin, kafiye ve redif gibi şekli unsurlara, sözün ahenk ve akıcılığına işaret etmişlerdir.¹⁹⁰

Siyer-i Nebî kafiye ve redifler bakımından incelendiğinde, cinaslı kafiye çok fazla kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra Arapça ve Farsça kelimelerde kafiye-i mücerred, kafiye-i müreddefe, kafiye-i müessese ve kafiye-i mukayyede kullanılmıştır. Türkçe kelimelerde ise yarım kafiye, tam kafiye ve zengin kafiye örnekleri dikkat çekmektedir.

---

¹⁹⁰ Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s. 5-9.

a. *Cinaslı Kafiye*

Siyer-i Nebî, Münîrî'nin cinas sanatına düşkünlüğünü ispatlamak için seçilebilecek güzel bir örnektir. O, sadece *Siyer*'de değil *Divan*'ında ve *Mihr ü Müşteri* mesnevisinde de sık sık bu sanatın bütün çeşitlerindeki ustalığını göstermeye çalışmıştır.¹⁹¹

“Sözlükte ‘iki şeyin birbirine benzemesi’ anlamına gelen ve Arapça masdar olan cinas, edebî terim olarak söyleniş ve yazılışları bir, anlamları farklı iki veya daha fazla kelime arasındaki benzerliktir.”¹⁹² Cinası meydana getiren dört unsur (vücûh-i erbaa) bulunur. Bunlar; harflerin cinsi, sayısı, harekelenişi ve düzenidir. Cinas çeşitleri, bu dört unsur üzerindeki benzerlik veya farklılıklara dayanır.¹⁹³

Siyer'de tespit edilebilen cinas çeşitleri şunlardır¹⁹⁴:

Tam Cinas: Kelimeler arasında, yukarıda belirtilen dört cinas unsurunun uyumu söz konusu ise tam cinas olur:

Vaşiyyet kıлмаğa ol nûr-ı *merdüm*

Münâdî ile k'itdi cem'-i *merdüm* (7/6488)

Sürüben ayağma dîde vü *yüz*

Didi vâ hasretâ yaşlar döke *yüz* (7/6619)

Tam cinas, cinaslı kelimelerin aynı gramer grubundan olup olmamalarına göre *mümâsil* ve *müstevfâ* olmak üzere ikiye ayrılır:

Mümâsil Cinas: Cinası oluşturan kelimelerden biri isimse diğerrinin de isim, biri fiilse diğerrinin de fiil olmasıdır.

Çara yüz k'oldı bu vech ile *ebyaz*

Didiler bunuñ adı olsun *Ebyaz* (7/5290)

¹⁹¹ Ersen Ersoy, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, s. 14.

¹⁹² Nihat Öztoprak, “Halk ve Divan Şiirinde Cinaz Sanatının Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, TİSAV, İstanbul 2000, C.1, s. 155.

¹⁹³ Cinaslı kafiyeinin çeşitleri hakkında bkz. Nihat Öztoprak, “Halk ve Divan Şiirinde Cinaz Sanatının Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, s. 155-174.

¹⁹⁴ Cinaz çeşitlerine burada yalnızca birkaç örnek verilecek, tam cinaslardan oluşan detaylı örnekler ise Cinaz Sözlüğü Denemesi'nde toplanacaktır.

Şu vech ile figān u girye *ķopdı*

Şanasın her birinüñ içi *ķopdı* (7/6522)

Müstevfâ Cinas: Cinası oluşturan kelimelerden birinin isim diğzerinin fiil olmasıdır.

Cihāna geldi gitdi seni *aña*

Şuña cehd it k'olasın ümmet *aña* (7/6600)

Yukarıdaki beyitte, ilk dizede añ- (anmak) eyleminin istek kipinde çekimlenmiş şekli ile ikinci dizede üçüncü teklik şahsın yönelme hal eki almış şekli cinas oluşturmaktadır.

Tam cinas, cinası oluşturan kelimelerin yapıları bakımından da ikiye ayrılır:

Basit Cinas : Aralarında harflerin sayısı, cinsi ve sıralanışı bakımından benzerlik bulunan cinaslı kelimelerden her ikisi de tek kelimedden ibaretse tam basit cinas meydana gelir:

Didi Hālid kim ol şāh-ı *vilāyet*

‘Alīdür kim tufeyli her *vilāyet* (6/1687)

Ķabīle-i Nizār u kavm-i *Sa‘leb*

Gelüp şīrāne ķondılar ne *sa‘leb* (7/3138)

Mürekkeb Cinas: Söylenişleri aynı ancak cinası oluşturan kelimelerden biri ya da her ikisinin birden çok olması durumunda mürekkeb cinas olur. Bu cinas çeşidi müteşābih, mefrūk ve merfū olmak üzere üçe ayrılır:

Müteşābih Cinas: Cinası meydana getiren kelimelerin imlâlarının birbirine uyması durumunda olur:

Ki gāyet za‘f alupdur ceş-i *düşmen*

Bizümdür hem görüpven aña *düş men* (6/1413)

Ne bir er böyle gördüm ne *işitdüm*

Bahādurlarla gerçi çok *iş itdüm* (6/1662)

Mefrûk cinas : Cinası meydana getiren kelimelerin imlâlarının birbirine uymaması durumunda olur:

Degül hâlî hep andan *cānı varlar*

Şenâsında cemî'î *cānavarlar* (6/13)

Varup yârına merhem *yarasına*

Vişâl oldı arada *yāre sîne* (6/2744)

Merfû Cinâs :

Ki varup 'ahd-nāme *sāyesine*

Şıgınuş diyeler hem-*sāye sine* (7/3052)

Cinas-ı Gayr-ı Tam : Tam cinası oluşturan dört unsurdan bir tanesinin bozulması durumunda meydana gelir. Nâkıs, mütekârib, mükerrer, muharref, kalb, hattî ve darbî olmak üzere yedi çeşidi vardır:

Lâhik Cinâs : Cinaslı kelimelerde yer alan harflerden birinin farklı olması durumudur. Mütekârib cinasın bir çeşidi olan lâhik cinas, farklı olan harflerin mahreclerinin birbirine yakın olması halinde oluşur. Farklı harf kelimenin başında, ortasında veya sonunda olabilir:

Dişürüp dün şehi çetr-i *siyâhı*

Görünmez k'oldı seyyāre *sipāhı* (7/4321)

Çanı ol bātılı hâkdan kılan *fârķ*

Ki ansuz baħr-i hayret eyledi *ğarķ* (7/6809)

Muharef Cinâs : Arap harflerine göre yazılışları aynı, okunuşları (harekeleri) farklı olan kelimeler arasındaki cinasa denir:

N'olaydı ben aña kurbān *olaydum*

Bu hâlî görmeden öñdin *öleydüm* (7/6782)

Bular bunda gidüp dāye *dögüni*

Varup diyüp yürekdegi *dügüni* (6/910)

Mükerrer Cinas : Cinaslı kelimelerden birinin ötekinin son hecesinde/hecelerinde tekrarlanmasıyla oluşan cinastır:

Baş açuğ yalın ayak elde *şimşir*

Çıkuş taşraya gürler nitekim *şir* (7/6685)

Olundı anda ikbāl ile üç *gün*

Ki her bir vakti ‘ıyd-idi ya *dügün* (7/5169)

Hattı Cinas : Cinası oluşturan kelimelerin harfleri arasında, Arap alfabesine göre, sadece nokta farklılığı olması durumudur:

Mübeddel kılmāğa şüret bu *zahmet*

Hemān-dem geldi cūşa baır-i *rahmet* (7/5257)

Dökilüp dīdelerden kan ile *yaş*

Yürisin gözyaşı taşu ura *baş* (7/6462)

Darbı Cinas : Pekiştirmeli safatlar ya da ikileme niteliğindeki kelimelerle yapılır:

İyitdi bu kıpuırdı neyki *şöyle*

K’unutdı kendüyi her *böyle şöyle* (7/4119)

Cenābı turdı anda pānzdeh *rüz*

Gelüp dīne girürlerdi *şeb ü rüz* (7/3926)

Ebū Süfyānuñ ammā eşki *sir sir*

İnüp ditrer serāpā cismi *dir dir* (7/3337)

Mutarraf Cinas : Cinaslı sözcüklerden birinde fazla bir harf bulunması durumunda meydana gelen nâkıs cinasın bir türüdür. Fazla harf kelimenin başında ise mutarraf cinas olur:

Görüp aşhâb anı zâr *ağladılar*

Bu hüzn ile cigerler *tağladılar* (7/3111)

Ġazab adlu kılıç idüp *hamâyil*

Temâşâya çerisin oldı *mâyil* (7/3143)

Müşevveş Cinas : Nâkıs cinasta fazla harf kelimenin ortasında ise müşevveş cinas olur:

Resûlüñ sözi bes yirinde *olup*

İki er gömdiler bir yolda *ölüp* (7/5953)

Geñezlikle virür mi kişi *cânı*

Ya cānānsuz n'ider cān u *cihānı* (6/2652)

Yukarıdaki ikinci beyitte *cihānı* kelimesinin ortasında, *cānı* kelimesinde olmayan (he) harfi vardır.

b. Diğer Kafiye Çeşitleri

Klâsik şiirde, Arapça ve Farsça kelimelerle yapılan kafiyeler 9 harften (hurûf-i kâfiye) oluşur. Kafiyeler (uyaklar) bu harflere göre adlandırılır ve sınıflandırılır. Münîrî, *Siyer*'de daha ziyade *revî*, *te'sîs*, *redîf* ve *kayd* diye adlandırılan harflerle oluşturulan kafiyeleri tercih etmiştir. Revî, kafiyenin temel harfi olup sonda bulunur.

Kâfiye-i Mücerrede : Sadece revî harfi ile yapılan kafiyedir:

İyitdi iy nebîler *muğtedāsı*

Rüsül hatmi güzîn ü *müntehāsı* (6/2796)

Çevürüp yüzini ol şem'-i *enver*

Vây andan kim döne rüy-ı *Peyamber* (7/3797)

Kâfiye-i Müreddefe : Aralarında harekeli bir harf bulunmadan revîden hemen önce gelen *elif*, *vav* ve *ye* harflerine redîf denir. Bu üç harfle yapılan kafiye de kafiye-i müreddefe olarak adlandırılır. Elif, vav ve ye harflerinin Latin alfabesindeki karşılıkları sırasıyla *â*, *î* ve *û* şeklindedir.

Elif (â) ile yapılan kafiye-i müreddefe örnekleri :

Didiler zî şafâ *fermân* senüñdür

Fidâ yoluña baş u *cân* senüñdür (6/2784)

Varup gördi tutulmuş ulu *dīvân*

Oturmuşlar geçüp *mîrân-ı erkân* (6/1268)

Ye (î) ile yapılan kafiye-i müreddefe örnekleri :

Çureyşüñ görüben büñnâ vü *pîrin*

Bile her birinüñ *mâ-fi'z-zamîrin* (6/2895)

Oğur bir şi'r özin ide *ta'rif*

İder bir duğteri gâyetde *tavşîf* (6/1254)

Vav (û) ile yapılan kafiye-i müreddefe örnekleri :

Nefîr adlu la'îne k'irdi *mektûb*

Gelüp gâyetde bu tedbîr *mergûb* (7/3961)

Gümiş zengi ki çodı peyk-i *gerdûn*

Seğher cäsüs-ı şubh oğıdı *efsûn* (6/1260)

Kâfiye-i Müessese : Revî harfi ile aralarında harekeli bir harf bulunan elif, te'sîs olarak isimlendirilir. Bu elif harfinin oluşturduğu kafiye kafiye-i müessese denir:

Dimişler bunca cem'iyetle *hâzır*

Bizi gâfillmekdür fikri *zâhir* (6/2799)

Unutup neng ü nāmı kaçdı *kāfir*

‘Alī yitişdi diyüp Hıyy u *Ḳādir* (7/4439)

Kāfiye-i Mukayyede : Revîden önce gelen harekesiz harfle (kayd) yapılan kafiye kafiye-i mukayyede denir:

Göz uciyla Cüheynî idüben *seyr*

Feşâhatle şabaḥuñuz didi *ḥayr* (6/1272)

Harem içre zināya idüp *āheng*

İkisin bile Hıḳ itmiş-imiş *seng* (7/3987)

Hadîş-i cān-fizā-y-ile döküp *ḳand*

Resül-i Hıḳ biraz kim eyledi *pend* (7/5361)

Münîrî, *Siyer-i Nebî* 'de Türkçe kelimelerde daha çok yarım ve tam kafiye yapmış, daha az olmak üzere zengin kafiyeden de yararlanmışır.

Metinde yarım kafiye kullanılışına şu örnekler verilebilir:

Gelüp Cibrîl didi emr-i Hıḳ *bu*

Habîbüm yimesün dir hîç *ḳayḡu* (7/4205)

Sa‘âdetle niçe gün ḳondı *göçdi*

‘Adūnuñ her tarafda ödi *uçdı* (6/1072)

Gelürken şîr-i Yezdān şundi *tuḫdı*

Cehennem kelbini gūyā *ḳuḫırdı* (7/4406)

Bir kısa ünlü ile bir ünsüzden oluşan tam kafiye eserinde kullanımı için şu örneklere bakılabilir:

Çaḳıl taşu gibi başlar *dökülüp*

Yarıldı sîneler şaflar *sökülüp* (7/4189)

Diyüp ʔurfa iş-idi geldi başa

Yine ʔacletle döndiler şavaşa (7/4220)

Bu ta‘zīm ü bu şavetle ki geldi

‘Adūnuñ yüregin heybetle deldi (7/4171)

Zengin kafiye için de şu örnekler verilebilir:

Velī Mervānuñ ardı ʔalñ-idi

ʔılıçlar berķı gūyā yalñ-idi (6/1188)

Girüp ʔal‘aya yapmışdı ʔapusın

Ki umardı gelür diyü ʔapusın (7/4483)

Münîrî’nin, *Siyer*’de farklı dilden kelimelerle kafiye oluşturduğu beyitler için de şu örnekler verilebilir:

Velīd aña sevinüp vardı **ķarşu** (*T.is.*)

Açılıp göñli yazılmağ ile **rū** (*Far.is.*) (6/421)

Şular kim itdiler ʔūfānda cān **terk** (*Ar.is.*)

Dirüz şimdiki demde āh azan **merg** (*Far.is.*) (7/5249)

ʔaçup ʔal‘aya ʔıçdılar **burūca** (*Ar.is.*)

Şanurlar ceng ile varmaz bir **uca** (*T.is.*) (7/4837)

c. Kafiye Kusurları

Tâhirü’l-Mevlevî’nin *Edebiyat Lügati* isimli eserinde, “kafiye ayıplarının adı sanı belli olanları”ndan *sinâd*, *ikvâ*, *ikfâ* ve *îtâyı* saymaktadır.¹⁹⁵ Münîrî’nin *Siyer*’inde, bu kafiye kusurlarından bazılarına az da olsa rastlamak mümkündür:

---

¹⁹⁵ Tâhirü’l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, s. 81.

İkvâ : Kafiyele kelimelerin yazılışları aynı, harekeleri farklı ise olur:

Meşeldür hod dirilmek yik *ölümden*

Niçe bir gele kırtarmağ *elümden* (7/3428)

İkfâ : Kafiyele kelimelerde, revî harfinin Arap harfleriyle yazılışının ayrı, okunuşunun ses bakımından benzer olması anlamına gelir:

Ki kıonmuş idi kâfir ‘askeri *hep*

Şavaş esbâbı olmışdı *müretteb* (6/355)

Dimez misin yine Hâk ide *mağlûb*

Gide başuñ bu yolda oluban *top* (7/3378)

d. Redif

Sözlük anlamı “arkadan gelen” olan redif, kafiye kelimesinin revî harfinden sonra gelen harf, ek, takı ve sözcüklere denir. Mısra sonlarında yazılışları, anlamları ve görevleri aynı olan ekler ve kelimeler redifi oluşturur. Münîrî’nin *Siyer-i Nebî*’de kullandığı redifleri şu başlıklar altında örneklendirmek mümkündür:

Özel isimlerle yapılan redifler :

Te‘accüble ki vardı yanına ‘**Amr**

Velî kıymaz ki gire kıanına ‘**Amr** (6/787)

Olurken fâriğu’l-bâl ir**di Cibrîl**

Haber Tavkıuñ işinden vir**di Cibrîl** (6/2714)

Sadece ek olan redifler :

Dilâverler girüp rakş u semâ‘**a**

Ser ü cân tıtdı yüz cisme vidâ‘**a** (7/5216)

Hudāya şükr idüp yüz yire sür*di*

Resülün ayağına düşdi *turdi* (6/1937)

Sadece kelime veya kelime grubundan oluşan redifler :

Seni virmez mi āhir *isteyicek*

Virür cānın da zāhir *isteyicek* (7/3306)

Diyüp böyle ki pervāz *itdi yine*

Bilāl emr ile āvāz *itdi yine* (6/1990)

Hem ek hem kelime veya kelime grubundan meydana gelen redifler :

Çağıyup Murtażā gir*ildi cenge*

Ne kim var çavmi hep dir*ildi cenge* (6/2727)

Resül iyitdi buluñ haddi *vardur*

Hem ol çarb içre haddün ‘addi *vardur* (6/1946)

4. Diğer Ahenk Unsurları

Şiirde ahengi sağlayan unsurlar arasında aliterasyon ve asonansın da önemli bir yeri vardır. Asonans, şiirde aynı ünlünün tekrarıyla oluşan ahenktir; aliterasyon ise aynı ünsüzün tekrarının şiire kazandırdığı söyleyiş güzelliğidir.

Siyer'de i, e, a ve ü sesli harfleri ve k, l, r, d ve s sessiz harfleri ile sağlanan ahenk bakımından şu örnekler verilebilir:

Seni *İtmış ken insān-ı kāmıl*

Neden cehl ile düşme böyle ğāfil (6/14)

Diyüp bir oğlı dañı vā çarındaş

Varup Şamşāma karşı oynadı baş (6/140)

Muḥīṭ-i cüz ü küdür Hestî-i küll

Qıllur zıkr-i cemîln bülbülü gül (6/1199)

Qatılıp qara qana al qarıdı

Defnüp sine/er şaf/er yarıdı (6/535)

Murād oldur k'ideler tîr-bārān

Daḥı diridür ammā zār u giryān (6/471)

Didi oğlum-idi hem baña dāmād

Çetiñdür sevdiğinden düşme bes yad (6/844)

Şabāha dek şahābe şohbet-i hāş

İdüp vahdetde yüz şıdık ile ihlāş (6/2117)

Asonans ve aliterasyonun yanı sıra Münîrî, aşağıdaki beyitlerde görüldüğü üzere, anlamı kuvvetlendirmek ve kulağa hoş gelen bir ritm meydana getirmek amacıyla beyit içerisinde aynı kelimeyi tekrarlamaya ya da sesleri birbirine yakın kelimeleri yan yana getirmeye çalışmıştır:

Kime kim hışm ide Bārî te'ālā

Havāleyem havāleyem ben aña (6/1775)

Cihānuñ cānısın cānānı cānuñ

Gözinüñ nūrısın cān-ı cihānuñ (6/2063)

Cihānuñ maqşad u maqşudı cānuñ

Huşul ü hāşılı kevn ü mekānuñ (7/3479)

Çekilüp her birisi kondılar bāz

Kebūter-bā-kebūter bāz-bā-bāz (6/426)

Ayrıca kimi zaman şâirin, birbirini takip eden beyitlerin başında yaptığı kelime tekrarları da sözün etkisini artırmaya, vurgu ve ahengi canlı tutmaya katkıda bulunmaktadır:

Budur ol gevher-i yik-tā-yı vālā

Ki bir çatredür aña yidi deryā (7/3658)

Budur ol harf-i kāf u nūna menşe'

Me'ād ile ki zāhir oldı mebde' (7/3659)

Budur ol şeb-çırāğ-ı baħr-ı 'irfān

K'anuñçün yandı tende meş'al-i cān (7/3660)

Budur ol kesmege gökde külīçe

K'olundı nüh revāk u şeş derīçe (7/3661)

Budur ol kim yüzinden dāne-i der

Nire düşse biter gül tāze vü ter (7/3662)

Ķanı ol nerre-şīr-i bīşe-i dīn

Ki ürkerdi özinden her bed-āyīn (7/6825)

Ķanı ol rezmgeh baħrı nehengi

K'anuñla olmış-ıduķ bebr-i cengī (7/6826)

C.DİL VE ÜSLŪP ÖZELLİKLERİ

1. Dil Özellikleri

Türkiye Türkçesinin devirleri bir tasnife tabi tutulduğunda XIII-XV. yüzyıllar Eski Türkiye Türkçesi (Eski Anadolu Türkçesi ve Eski Osmanlı Türkçesi) dönemi; XVI. yüzyıl ile XX. yüzyılın başı arasındaki dönem de Osmanlı Türkçesi (Klâsik Osmanlı Türkçesi ve Yeni Osmanlı Türkçesi) dönemi olarak iki ana grubu oluşturur. Münîrî'nin edebî kimliğinin şekillendiği, XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyılın başı arasındaki dönem *geçiş dönemi* olarak isimlendirilir. Türkçenin gelişim gösterdiği önemli bir devre olan bu geçiş döneminde Eski Türkiye Türkçesinin dil özellikleri, klâsik yazı dilinin meydana gelmeye başladığı XVI.yüzyılda da büyük ölçüde yaşamaya devam etmiştir.¹⁹⁶

Siyer-i Nebî, yazıldığı dönem itibarıyla bir geçiş dönemi eseridir. Dolayısıyla Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini büyük ölçüde taşımaktadır. *Siyer*'in kaleme alındığı dönemin söyleyiş özellikleri hakkında fikir sahibi olmak açısından, eserde tespit edilen bazı dil hususiyetlerini göstermek yerinde olacaktır.

Ünlüler (Vokaller)

Günümüz Türkçesinde e'li şekilleri kullanılan bazı kelimelerin, metinde, o dönemdeki i'li şekilleri tercih edilmiştir.

biline (beline) 6/2036, yil (yel) 6/1982, biş (beş) 6/1617, virürsin 6/1638, sil/siyl (sel) 6/2112, digil (degil) 6/1767, yitmiş (yetmiş) 6/1836, girçek (gerçek) 6/1474, ive (eve) 6/1480, ivüm (evim) 6/2066, yirsin (yersin) 6/1490, gicesiyle (gecesiyle) 6/1535,

---

¹⁹⁶ Faruk Kadri Timurtaş, söz konusu geçiş dönemi ile ilgili şu açıklamalarda bulunmaktadır:

“Eski Osmanlı Türkçesi ile daha sonraki devir arasında esaslı farklar bulunduğu, İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı dili ve edebiyatında bir yeni devrin başladığı öteden beri kabul edilen bir gerçektir. Eski Türkiye Türkçesi hususiyetleri, bir geçiş devresi sayılabilecek olan XV. yüzyılın ikinci yarısında da devam etmiş, klâsik yazı dilinin meydana geldiği XVI. yüzyılda da büyük ölçüde yaşamıştır. Eski Türkiye Türkçesinin izleri XVII. yüzyıl metinlerinde de görülmektedir. Dilimize Arapça, Farsça kelime, terkip ve gramer şekillerinin girmesi daha önceki yüzyıllarda başlamakla beraber XV. yüzyılın sonunda ve XVI. yüzyılda pek fazlalaşmıştır.” bkz. Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl (Gramer-Metin-Sözlük)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1981, s. VIII.

yirinden (yerinden) 6/1538, işigi (eşiği) 6/1680, bisler (besler) 6/2332, yiñi (yeñi) (7/4545), ivin (evin) 7/3847.

Metinde *i* vokalli şekli tercih edilen *eyitmek* kelimesinin geniş zaman kipindeki çekimi *eydür* şeklindedir:

iyitdi (6/1988), *iyitdiler* (6/1700), *eydür* (6/1988; 7/3370)

Eserde birinci ve ikinci tekil şahıs zamirlerinin kullanımında *i* 'li şekillere de rastlanmaktadır. Bu daha ziyade vezin zaruretinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Türkçe kelimelerdeki vokallerin aruz kalıplarına uydurulmak için uzatılması (imâle) meselesinde, kelime içinde e'nin uzatılması hem kulağa hoş gelmez hem de bu uzatmayı yazıda göstermek mümkün değildir. Bundan dolayı *ben* ve *sen* zamirlerinin, veznin kapalı (uzun) hece gerektirdiği yerlerdeki kullanımlarında *i* 'li şekilleri tercih edilir¹⁹⁷:

binüm (6/1619), *sini* (6/1730), *bini* (6/1771)

Eski Anadolu Türkçesi döneminde, kelimenin sonunda mevcut olan -ğ ve -g'ler düşerken kendilerinden önceki vokali yuvarlaklaştırır. *Siyer*'de bunun örnekleri şu şekildedir:

kapu (6/1513, 7/3848), *şaçu* (6/1633)

Dudak ünsüzleri *m* ve *p* tesiriyle yuvarlaklaşmış kelimeler de mevcuttur:

tapu (7/3688, 4483), *demür* (6/1680, 1796)

Bazı yapım eklerindeki vokaller, Eski Türkçe devresinde taşıdıkları yuvarlaklığı bu dönemde de genel olarak devam ettirmektedir:

virgü -vergi- (7/3967), fısıldu (6/1901), atlu (6/1566), karanlık (6/1641), yaturdı (6/1646), açuqlar (6/2087), ayruk (6/2356), kesük (7/4316), virüş aluş (7/3458)

Bugün düz halleri kullanılan, ancak metinde o dönem itibarıyla son heceleri yuvarlak vokal taşıyan kelimelerden bazıları şunlardır:

---

¹⁹⁷ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl (Gramer-Metin-Sözlük)*, s. 24.

kirpüg (6/1523), şatun (6/1713), altun (6/1713), çevük (7/3371), yanķu (7/3971), karşı (6/1808, 7/3969), kendü (6/1855, 7/3419), aru (6/1686), yılduz (6/2331, 7/3394), kayķu (7/4707), berü (7/3867), kayģu (7/3856), deñlü (6/2015, 7/3451), bellü (7/3867)

Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşıyan, geçiş dönemi metni olarak ele alınabilecek *Siyer*'de, kelimeler ve ekler bakımından bu devrin özellikleri görülür. Kelime kökünün ve bu kökün aldığı eklerin vokali ne olursa olsun, vokali yuvarlak olan ekler metinde bu özelliklerini korumaktadır. Geçiş dönemi olan eserde, eklerin bazılarının yuvarlak ve düz olmak üzere iki şekli de mevcuttur:

nesnemüz (6/1482), açduķda (6/1528), ĥarcuñā (6/1485), varup şalup (6/1541,1666), dirilip (6/1507), yimeñüz (6/1483), bilürven (6/1477), içeyüm (6/2185), göreyim (6/1478), diyü (6/1517), gelsün (6/2178), didürdise (6/2178), didükleri (6/2178), görevüz (6/2192), göricek (6/2187), tütısar (6/2210), görelüm (6/2238), bilmezüz (6/2289), maķāmumuzı (6/2392), ivüm (6/1694), başım (7/3303), yürüdi (6/1570), içürüp (6/1590), çekdüm (6/1611), olunca (6/1641), herzedür (6/1656), kim durur (6/1660), ĥal'añuzı (6/1668), girüben (6/2147), açıban (6/1670), girdügi (6/1701), geñsüz (6/1763)

Bazı ekler, kökün vokali ne olursa olsun daima düz vokal taşırlar. Bu eklerin *Siyer*'deki örnekleri şöyledir:

ölüsi (6/2158), bilürsüz (6/2172), toķımup (6/2148), olımp (6/2114), bilür misin (6/2066), sözi (6/1594), sorıcaķ (6/1565), yirsin (6/1490), olmiş (6/1484), yorgunsın (6/1637), dördünci (6/2426), olģıl (6/2228)

Türkçenin her devresinde görülen, özellikle orta hece vokalinde meydana gelen vokal düşmesi durumu için *Siyer*'den şu örnekler verilebilir:

eyülügi-eylügi (6/1653), çigñinde-çigninde (6/1514), fikriyle-fikriyle (6/1643), göğüsine-gögsine (6/1647), göñülüm-göñlüm (6/1971), burunumdan-burnumdan (6/1653), boyunuma-boynuma (6/2356)

Ünsüzler (Konsonantlar)

Bugün *v* ya da *ğ* sesi taşıyan bazı kelimeler *Siyer*'de dönem özelliği olarak *g/ğ* ile yazılır:

ögmekle (6/477), ağlayup (6/842), bağladı (6/790), degülem (6/417), oğlum (6/844), bağlayuban (6/64), yigit (6/65), degme (6/101), meger (6/117), dügündür (6/136), degdi (6/141), ağdı (6/203), ağac (6/711), bayağıdan (6/389), gögüsden (6/402), ağzına (6/1165), bağına (6/729), sığınuban (6/758)

Eski Türkçenin bazı fiil ve eklerindeki *b*'ler Batı Türkçesinde daha ilk zamanlardan itibaren *v*'ye dönüşmüştür:

varup (6/543), virmen (6/625), iletürven (6/797), öldürürsevüz (7/5424), virbiye (7/5458)

Bugün yazı dilinde *p* sesi ile başlayan bazı kelimeler Eski anadolu Türkçesinde *b* ile yazılır:

barmağını (7/5641)

Yuvarlak vokallerden sonra gelen *ñ* sesi bugün bazı kelimelerde *m*'li kullanılmaktadır. Metinde bu kelimeler aslı şekilleriyle kullanılmıştır:

toñuz (6/1372, 2155)

Türkçe kelimelerde kelime başındaki *t/d* değişiminin eserdeki örnekleri şu şekildedir:

ıuyulmadın (6/946), ıavarı (6/1330), ıutağ (6/633), ıağ (6/1168), ıolan (6/35), ıurup (6/58), ıonı (6/63), ıonatdurdı (6/830), ıeper (6/129), ıer (7/3362), ıoymaz (6/180), ıağıtdı (6/374), ıolu (6/388), ıavarın (6/555), ıamda (6/569), ıoptolu (6/858), ıoğrı (6/860), ıar (6/1671), ıılkü (7/4133), ııtrrer (7/3329), ıam (dam) (6/569)

Zamirler :

Bu, *şu* ve *o* işaret zamirlerinin çokluk şekli bazen *n* düşürülerek gelmektedir. İşaret zamirlerine metinden şu örnekler verilebilir:

bular (6/376), olaruñ (6/1709), şular (6/1777), ol (6/1295), şol (6/593), anlar (6/1790), şunda (6/1292)

Belirsizlik ve dönüşlülük zamirleri için şu örnekler verilebilir:

kimesne (6/414), kimsene (7/6434), çokla (6/1916), niçe (6/528), kes (6/35), her biri (6/51), kendüsi (6/78), özi (6/79), birine (6/112), varını (6/264), niçeye (6/209), çoğı (6/1947), kendü (6/372), kendüzine (6/791), biri (6/379), kimi (6/411), kim (6/411), ayruķ (7/5292), fülān (7/5948), özge (7/4749)

Sıfatlar :

Metinde geçen niteleme ve soru sıfatlarının bazı örnekleri şu şekildedir:

toğrı yol (6/1307), *ıurfê* söz (6/81), *ķara* yire (6/100), *zerrīn* kemerler (6/1271), *hoş* cāy (6/165), *kem* esīr (6/331), *ķanķı* sūre (6/50), *ne* kişisin (6/1341)

Zarflar :

Zaman ve yer zarflarının bazı örnekleri şu şekilde verilebilir:

birazdan (6/441), dünkiden (6/499), çın seħergāh (6/384), şabāha dek (6/398), ķandaysa (6/469), her gün (6/24), ikinci gün (6/74), aħşam (6/348), evvel (6/433), şimden girü (6/212), bir dem öñ (6/276), niçe bir (6/288), o gice (6/294), bugün (6/341), iķerü (6/672,816), ķarşu (6/122), ilerü (6/133), berü (6/154)

Miktar ve sūret zarflarının *Sīyer*²deki örnekleri arasında şunlar sayılabilir:

yik-ser (6/264), nā-geh (6/275), hīç (6/166), ĥayli (6/169), yaluñuz (6/372), söyle (6/60,764), penhān (6/261), böyle (6/14), igen (6/43), kīse kīse (6/46), üç kez (6/89), birde (6/101), aşlā (6/125), key (6/127), tīz (6/127), hemān (6/137), hep (6/144), dōne dōne (6/150), şu deñlü (6/152), hirgiz (6/314), be-gāyet (6/322), ķana ķana

(6/334), serāpā (6/378), yik-ten (6/379), birez (6/380), peyāpey (6/388), bir bir (6/390), kelle kelle (6/536)

Cevherî (Ek-fül) ve Bildirme Ekleri :

Hasan-îmiş (6/661), konanvan (6/509), degülsiz (6/830), kuluñam (6/39), gedāñuz (6/286), var-îse (6/61), olmuş-iken (6/71), avcı-îmişsin (6/104), budur (6/111), yoğ-îdi (6/232), kāfir *durur* (6/1050), hāşılısın (6/2064), pāyimāl-iken (7/5333)

Şahıs Ekleri :

İstek kipinin 1. çoğul şahısı -avuz/-evüz; 2. çoğul şahısı ise -asız/-esiz şeklindedir:

koparavuz (6/304), gösterevüz (7/5720), göresiz (6/418), girmeyesiz (6/511), kırtarasız (7/4763)

Emir sigasının 2. çoğul şahıs eki -ñ/-añ/-eñ/-uñ/-üñ ; olumsuz çekimi de -mañ/-meñ/-mañuz/-meñüz şeklindedir:

uyanüñ (6/437), yürüñ (6/532), öldürmeñ (6/628), söyletmeñ (6/874), komañuz (7/6237)

Gelecek zaman 3. tekil şahıs eki -ısar/-iser şeklindedir:

olısar (6/280), tutısar (6/2210), görıser (6/2210)

Gerundiumlar :

Zaman gerundiumlarından -madan/-meden ekinin -madın/-medin şekli ile -ınca/-ince ekinin -ıcak/-icek şeklinin metinde birlikte kullanıldığı görülmektedir:

olmadın (6/57), virmedin (6/80), gelmeden öñ (7/5721), görince (6/2583), göricek (6/388), işidicek (6/250)

Bağlama gerundiumu -up/-üp ekinin -uban/-üben biçimine de eserde rastlanır:

sürüp (6/149), diyüben (6/162), tıruban (6/801)

Şimdiki Zaman Eki :

Şimdiki zaman ekinin *yorur* şekli, XV. yüzyıldan itibaren alanını genişleterek işlek bir ek durumuna gelmiştir. Bu şeklin metinde tek bir örneği tespit edilebildi:

geliyorurlar (7/5932)

Şâir, çoğunlukla cinaslı kelimelere dayandırdığı kafîye sisteminde zaman zaman ses uyumunu sağlayabilmek amacıyla kelimelerin asıl telaffuzlarında değişikliklere gidebilmiştir. Aşağıdaki beyitlerin birincisinde *kāse* kelimesi *kās* şeklinde, ikincisinde de *hoş* kelimesi *haş* şeklinde yazılmıştır:

‘Ataş ehlümüze tutdurmadın *yas*

Şuvara sākī-i luţfuñ şunup *kās* (7/5250)

Geçüp sāyeñde hayl-i enbiyā *haş*

Kılısar ehl-i haşri rütbetüñ *gaşş* (7/6585)

Şâirin, halk söyleyişlerinden önemli ölçüde yararlandığını ve Arapça veya Farsça sözcüklerin yerel telaffuzlarını zaman zaman esere yansıttığını gösteren örneklerden bazıları şunlardır:

ne iki (nedir, ne olabilir) (6/298), *süre iki* (6/50), *gevdede* (6/53), *dimdi* (şimdi haydi) (6/91), *neñ var* (6/91), *algeldi* (alıp geldi) (6/119), *bileñce* (seninle birlikte) (6/189), *di imdi* (haydi) (6/327), *başında* (başından) (6/325), *alsañ ne* (alsan ne olur, alsana) (7/3417), *kırtarsañ ne* (kurtarsana) (7/3430), *adınlu* (adlı) (7/3823), *tenginā* (6/2033), *destires* (6/684), *şaçılabaşladı* (saçılmaya başladı) (6/820), *ağlayugitdi* (6/1857), *tahtıgāh* (6/1394), *şubhıdem* (6/1884), *sengisār* (7/3370), *kaşâyil māyil* (6/417), *hamāyil* (6/2100), *diñ* (deyin, haydi) (6/1620), *nedesin* (ne dersin) (7/3377), *feyrüz* (6/508), *me[h]* (al) (6/544), *diyen* (denen) (7/3986), *görür mise* (görse, görseydi) (7/4009), *kādir miseydi* (kâdir olsaydı) (6/2400)

Siyer-i Nebî, dil özellikleri bakımından geçiş döneminin özelliklerini yansıtmaktadır. Eserin üslûbundaki samimiyet ve sadelik, dil malzemesinin zenginliğiyle de birleşmektedir. Eserde kullanılan kelime kadrosu içerisinde, XV. ve XVI. yüzyıllarda Eski Anadolu Türkçesinin karakterini yansıtan arkaik kelimelerin çokça kullanıldığı görülmektedir. Aralarında bugün hiç kullanılmayanların da yer aldığı bu Türkçe kelimelerin örnekleri şöyledir:

ağnamak : (fiil) debelenmek.

buñ : (isim) zarûret, felâket, sıkıntı, gam, kasavet, şiddetli ihtiyaç.

çın kılmak : (fiil) gerçekleştirmek.

dağ tutmak : (fiil)kusur bulmak, ayıplamak, kınamak, taşlamak.

degzinmek : (fiil) devretmek, çevrilmek, dönmek, dolaşmak.

dirgemek/dergemek : (fiil) toplamak.

egin : (isim) sırt, arka.

eksemek: (fiil) eksiltmek.

elikdürmek : (fiil) elde etmek, ele geçirmek.

erçel : (sıfat) nâmert, huysuz, yaramaz.

geñsüzün : (zarf) istemeyerek.

kalaklanmak : (fiil) havalanmak, kendini yüksek görmek.

kalğıtmağ : (fiil) sıçratmak, hoplatmak.

karavaş : (isim) cariye, hizmetçi.

katmağ : (fiil) sabretmek, beklemek.

kıyışmağ : (fiil) cesaret etmek.

küymek : (fiil) beklemek, sabretmek; çevreyi gözetlemek.

öñürdi : (zarf) önce, ilk önce, daha önce.

şağalmağ : (fiil) şifa bulmak, iyileşmek.

sermürmek/sarmurmağ : (fiil) uykudan birdenbire sıçrayarak uyanmak.

şınmak : (fiil) yenilmek, mağlup olmak; âciz kalmak.

tutaş olmak : (fiil) rastlamak.

uğunmak : (fiil) bayılacak hale gelmek.

ülü : (isim) hisse, pay, kısmet, kısım, bölüm.

üründü : (sıfat) seçilmiş, seçkin, mümtaz, güzide, en iyi.

ütüzmek : (fiil) kaybetmek, yutulmak.

virbirmek : (fiil) göndermek.

yar : (isim) salya, tükürük.

yort : (isim) hüküm, nüfuz.

yörenmek: (fiil) dolaşmak, yaklaşmak, bir şeyin çevresinde dolaşmak.

artlaşmak (ata binenin arkasına binmek) (7/3321), *yiltemek* (teşvik etmek, koşturmak) (6/259), *kağıldaşmak* (gürültü çıkarmak, bağırıp çağırmak) (6/427), *güçürgenmek* (güç saymak, zor bulmak) (7/5102), *eslemek* (dinlemek, kabul etmek, baş eğmek) (7/3709), *bekinmek* (kapatılmak) (7/3859), *yuvlanmak* (yuvarlanmak) (7/3874), *tügdürmek* (yükseltmek, yukarı doğru fırlatmak) (7/4792), *burtarmak* (buruşmak, yüzünü buruşturmak) (7/5808), *çegzinmek* (dönmek, dolaşmak) (7/3323), *enü yañu* (*şaşırmuş, şaşkın*) (6/542) ve *şamamak* (damlamak, damla damla akmak) kelimeleri de yukarıdaki örneklere eklenebilir.

Metinde aralıklı olarak karşılaşılan *mülemmâ beyitler* şâirin, Türkçenin yanı sıra Farsça ve Arapçaya da hâkim olduğuna işaret etmektedir. Eserde Farsça mülemmâların sayısı Arapça mülemmâlardan daha fazladır. *Siyer*'den bu tür beyitler için şu örnekler verilebilir:

Kim umardı seni böyle iy enhas

*İzā cā'e'l-każā 'am(i)ye'l-başar*¹⁹⁸ bes (7/3341)

---

¹⁹⁸ Kazâ gelince göz şaşar.

Girüp ‘ışkuñ demiyle oynadı baş
Hezār aḥsent şad taḥsîn ü şābāş (6/2169)

Hudā düşmenlerin kılmağda maḥhūr
*İlāhī ez-cemāleş çeşm-i bed dūr*¹⁹⁹ (6/2207)

Ḥabīb ü Şādīku’l-va’d ü Emīnsin
*Resūlü raḥmeten li’l-‘ālemīnsin*²⁰⁰ (6/2785)

Ḥabību’llāhsın sırr-ı dü ‘ālem
Nemī dānem diğeri vallāhu a’lem (7/3699)

Mükaḥḥal çeşm-i *mā-zāğ* ile dīde
*Mişāl-i tal’at-eş dīde ne-dīde*²⁰¹ (7/5548)

Münîrî, zaman zaman Türkçe, Arapça ve Farsça kelime ve ekleri yan yana kullanmıştır. Bazen Arapça bir kelimeye Farsça bir ek, bazen de Farsça veya Arapça bir sözcüğe Türkçe bir ek getirmiştir. Bazen de Arapça ve Farsça sözcükleri birlikte kullanarak sıfat oluşturmuştur. Bu kullanımlar için metinden şu örnekler verilebilir:

ber-cehennem (6/85) ber: Farsça cehennem: Arapça (cehenneme)

bī-sa’ādet (6/701) bī : Farsça sa’ādet: Arapça (mutsuzluk)

tālī’lū (6/1985) tāli’ : Arapça -lū : Türkçe (tâlihli, bahtlı)

be-gāyet (6/419) be- : Farsça gāyet: Arapça (çok aşırı, son derece)

gāyetde (6/761) gāyet : Arapça -de: Türkçe (son derece)

cehennem-rā (6/2149) cehennem:Arapça -rā : Farsça (cehenneme)

feryādcı (6/1390) feryād: Farsça -cı: Türkçe (feryat eden)

---

¹⁹⁹ Allāh’ım! Onun güzel yüzünden kötü göz uzak olsun. /Onu kem gözlerden korusun!

²⁰⁰ Sen, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş bir peygambersin.

²⁰¹ Göz, o güzel yüzün bir benzerini daha görmüş değildir.

nā-ḥalef (6/486) *nā-* : Farsça *ḥalef*: Arapça (soyuna çekmeyen, hayırsız)

şīrīn-şemāyil (6/2577) *şīrīn*: Farsça *şemāyil*: Arapça (güzel huylu)

selāmetlik (7/6276) *selāmet*: Arapça *-lik*: Türkçe (selāmete çıkma)

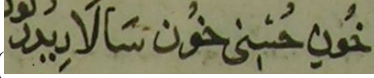
Şâirin Arapça kelimelerle kurduğu Farsça terkipler için şu örnekler verilebilir:

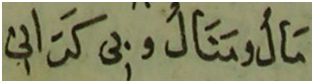
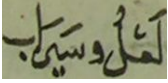
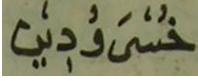
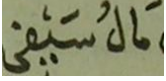
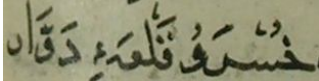
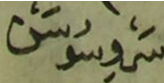
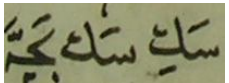
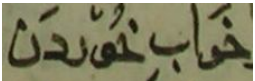
zıkr-i bismi'llāh (6/153), *fażl-ı bismi'llāhı* (6/202), *kaşd-ı Beytullāhla* (6/747), *berk-ı Zü'l-fikān* (6/512)

Metinde Türkçe kelimelerle yapılan terkipler için de şu örneklere bakılabilir:

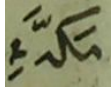
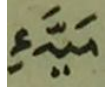
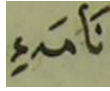
Türk-i süvāre (6/105), *Türk-i gerdün* (6/2684), *karındaş-ı 'Alī* (6/218), *çift-i Betül* (6/2708)

Farsçadaki *vāv-ı ma'düle*'nin kullanıldığı kelimelerin *elifsiz* yazıldığı da görülür:

h'ān (6/1495) ; *h'ān-ı ḥüsni h'ān-sālārıdur* (7/3542)

Şâir, bazen *atıf vav'ı* ile terkip oluşturmakta (*māl ü*
menāl-i bī-kerānı [6/1035], *la'l-i seyr-āb* [7/6664]); ötreyi terkip i'si olarak kullanabilmekte (*ḥusrev-i dīn* [7/4223], *māl-i Seyfī* [6/1707], *ḥüsrev-i kal'a-i devvār* [6/2197]); esreye de *atıf vav'ı* görevini gördürebilmektedir (*serv ü süsen* [7/6816], *seg*
ü seg-beççe [6/1011], *h'āb u hürdan* [7/3293]). Eski Anadolu

Türkçesinin bir özelliği olarak²⁰², akkuzatif ekinin hemze ile gösterildiği kelimelerle de metinde karşılaşmak mümkündür:

Mekkeyi (6/215), Meyyeyi (6/801), nāmeyî (6/622),
kal'ayı (6/1339), Murtażâyı (6/687)

Siyer'de kullanılan terkipler incelendiğinde, şâirin Arapça terkiplere Farsça terkiplerden daha az başvurduğu dikkat çeker. Metindeki Arapça terkipler için şu örnekler verilebilir:

kerîmüş-şân (6/1213), *tāce'l-ḥavātîn* (6/1914), *şerîfû'l-aşl* (6/2826), *beriyyü's-sāḥa* (6/1935), *sirāce'l-mürselîn* (6/1954), *ḥayrû'l-ḥalef* (6/1207), *cennetü'l-Me'vā* (7/4415), *āḥirü'l-emr* (6/856)

Metinde kullanılan Farsça terkiplerin büyük bir kısmı iki kelimedenden ibarettir. Bu kullanım da metni dil yönünden sadeleştiren unsurlardan biridir. Üç veya dört kelimedenden oluşan Farsça tamlamaların sayısı ise fazla değildir. Bu tür tamlamalar daha ziyade Hz. Peygamber'i vasseden ve öven beyitlerde toplanmaktadır. İki, üç, dört kelimedenden oluşan Farsça terkipler için metinden şu örnekler verilebilir:

Düzüp ālāylar *sulṭān-ı kevneyn*

Deñerler *rüy-ı meydāna* diküp 'ayn (7/3746)

K'olup *māh-ı ruḥa* nezzāre böyle

Yitişdük *devlet-i dīdāra* böyle (7/4262)

Seḫergeh *Hızr-ı sebz-i çār-gülşen*

Ki oldı *vech-i aḥsen* birle rüşen (6/494)

---

²⁰² “Hemze, Eski Anadolu Türkçesinde, akkuzatif eki olarak klişeleşmiştir.” Günay Kut, “Metin Tespitinde 1. Aşama: Vezin ve Anlam”, *İlmi Araştırmalar*, İstanbul 1999, S.8, s. 197.

Siyādet çarhı mihr ü māh-manzar

Meh-i burc-ı şeref ferhande-ahter (6/1449)

Meger bir gün *habīb-i Haḳ* Muḳammed

Çırāğ-ı çeşm-i cān-ı ‘ālem Aḳmed (6/1861)

Didi zī *şem‘-i eyvān-ı vilāyet*

Ki sensin *serv-i bostān-ı vilāyet* (7/5161)

Şerīf adı ki *evrād-ı melekdür*

Fürūğ-ı dīde-i mihr-i felekdür (6/2206)

Türkçe *oğlu* anlamındaki *ibni* ifadesi, metinde halk söyleyişine uyularak *übnü* şeklinde de ifade edilmiştir:

Didi ‘Amr *übnü* Ma‘dī iy mufahḳham

Kemīneñ besmeleyi gördüm a‘zam (6/55)

Velī şehir içre Sa‘d *übnü* ‘Ubāde

Melāletde igen ol ḳalbi sāde (6/2002)

‘Ubeydullāh *oğlı* Ṭalḳaya bāz

Degüp nevbet kim oldı bāz mümtāz (6/2930)

Şâir, eserde yer yer bazı kelimelerin Türkçe, Arapça veya Farsça karşılıklarını da kullanarak fazla kelime tekrarı yapmaktan kaçınmaya çalışmıştır. Şâirin bu kullanımları için şu örnekler verilebilir:

ḳayy (7/5044) - *ḳavm* (6/1890) - *millet* (6/1890) - *ordu* (6/2604) - *çeri* (7/4014)

gügercin (6/2075) - *kebüter* (7/5786) - *ḳamāme* (7/4194)

deve (6/647) - *üştür* (6/73) - *nāḳa* (7/5129) - *hicin* (6/1907)

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere, XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başında kaleme alınan *Siyer-i Nebî*, bu geçiş döneminin dil özelliklerini ve aynı zamanda halk söyleyişlerini içerisinde barındırmaktadır.

2. Üslûp Özellikleri

XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu’da yazılan mesneviler; yapı, ahenk ve anlatım özellikleri bakımından tam bir yetkinliğe sahip görünmez.²⁰³ XV. yüzyılla birlikte bu sahada yazılan eserlerde sanat endişesi ön plana çıkmış ve dile, konuya ve mecaz sistemine hâkimiyet gözle görülür bir aşama kaydetmiştir.²⁰⁴ Aynı zamanda, geçen yüzyıllarda olduğu gibi dînî, tasavvufî, ahlâkî ve didaktik eserlerin bu dönemde de daha fazla telif edildikleri dikkat çekmektedir.²⁰⁵

Mesnevi nazım şeklinin teknik olgunluğu yakalamaya başladığı dönemin bir ürünü olan *Siyer-i Nebî*’de tahkiye üslûbu, nasihatnâme üslûbu, sanatkârâne üslûp ve mükâleme üslûbu gibi çeşitli söyleyiş özelliklerinden yararlanılmıştır.

Şâir tahkiye bölümlerinde, Hz. Peygamber’in mucizelerinin anlatıldığı bölümlerde, İslâm’a davet bölümlerinde, olayın akışını keserek nasihatlerde bulunduğu bölümlerde vb. sanat kaygısını çok da gözetmeyerek akıcı ve sade bir söyleyişe başvurmuştur. Hz. Peygamber’in, Hz. Ali’den kendisine haber getirecek bir kişiyi aradığı aşağıdaki bölüm, sade anlatım için örnek olarak gösterilebilir:

Resûl iyitdi oñarıcı Bārī

Gidüp ol gice uyumadı bārī (6/1534)

Bi-‘aynih gicesiyle yine ol gün

Geçüp kim çoğduğı dem şubhgeh gün (6/1535)

---

²⁰³ Bu dönemde kaleme alınan mesneviler, “ kelime seçimi, mısra yapısı, dilin müzikal imkânlarından yararlanma, nazım tarzı ve kafiye ve özellikle vezin tekniği, mecaz sistemi, tavsif ve tasvirler bakımından son derece basit, acemice, zevksiz, tercüme veya kopya benzeri nitelikler taşır.” bkz. Harun Tolasa, “15. yy. Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, s.2.

²⁰⁴ Necati Sungur, *Tâcî-zâde Cafer Çelebi-Heves-nâme (İnceleme-Tenkitli Metin)*, TDK Yayınları, Ankara 2006, s.4.

²⁰⁵ Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevi (Türk Mesnevi Edebiyatı- Sultan II. Murad Devri 824-855/1421-1451)*, s.111-112.

Resül-i Hâk didi her kim ‘Alîden

Haber algelebilüp ol velîden (6/1536)

Olam zâmin ki yarın bî-ğam u hemm

Benümle gire bâğ-ı hulde bā-hem (6/1537)

Ṭurup Hâlid yirinden seyf-i İslām

Didi ben varayum iy serv-i gül-fām (6/1538)

Yitişip devlet ü feyz-i İlāhî

Ola kim Hâk baña vire o cāhı (6/1539)

Eserde, Müslümanların susuzluktan kırıldıkları bir anda Hz. Peygamber’in, konaklama yerinde bulunan bir su kuyusuna attığı okla kuyunun, ağzına kadar suyla dolmasını ve böylece herkesin suya kanmasını sağlaması yine sade bir dille anlatılır:

İnüp kıondılar ammā hîç şu yok

Serāb ile igen dil-teşnelik çok (6/2814)

Gezüp bir şu kuyusu buldılar kūr

Resüle didiler olmaqla mesrūr (6/2815)

Bir oğ gönderdi terkeşden cenābı

Ki ol kuyı revān eyleye ābı (6/2816)

Varup çün atdılar oğı kuyuya

Dağı āb-ı revānçün ne kayu ya (6/2817)

Çıkup ağızına dek ıturmadı ağıdı

Dirilüp ehl-i ‘ibret yine bağıdı (6/2818)

Sevinüp hep şulandılar serāpā

Ki aşıā kalmamışdı kaıtre-i mā (6/2819)

Hz. Peygamber’in sahābeye nasihatlerde bulunduğı; dünya hayatının gelip geçiciliğini, aldatıcılığını ve ibadetlerin önemini vurguladığı aşağıdaki beyitlerde de şâir, oldukça akıcı bir üslup kullanmıştır:

İyitdi giryeyi koñ kār-ı ‘ālem

Budur gitmeklige gelmişdür ādem (7/6499)

Eger yaşuñ şad ola ver hezārān

Getürür yine āhır buni devrān (7/6500)

Bir olur ikisi de öldüğün dem

Bes az u çoğına neyçün yine ğam (7/6501)

İdüñ cehd aña k’olup ‘ākıbet hayr

İrem gülzārı içre olma seyr (7/6502)

‘Amelde olmağ ile el ü ayak

Oluñuz cennet ü dīdāra elyağ (7/6503)

Hz. Peygamber’in hayatının anlatıldığı eserde Münîrî, bazen hikâyenin akışını keserek pendnâme mahiyetinde tavsiyelerde bulunmuş; bazen de yukarıda örneklendirildiği gibi (7/6499-6503), Hz. Peygamber’in Müslümanlara uyarı niteliğindeki öğütlerine yer vermiştir. Münîrî’nin, *Siyer*’in yedinci cildinin sonlarında, Hz. Peygamber’in vefâtını anlattığı bölümün girişinde okuyuculara, gelip geçici dünya

hayatına kapılmamayı öğütlediği şu beyitleri de nasihatnâme üslûbu için örnek olarak verilebilir:

Bilürsin kim nedür köhne serāyı

Ne añar zāğ u ne nağme-serāyı (7/6464)

İki kapılı mihmān-ḥānedür bes

Bir ik'üç gün tırur mihmān olan kes (7/6465)

Beḳā-y-içün urulmadı esāsı

Tezelzül içredür dāyim bināsı (7/6466)

Görinür dehr dönüp nev-'arūsa

Kenār ile gören ummağa buse (7/6467)

Velīkin iki yüzlü pīre-zendür

Mülevveş key 'acūze zışt-tendür (7/6468)

Er-iseñ 'aḳdine bağlamağıl dil

Senüñse de talağ eline virgil (7/6469)

Klasik mesnevi tertibine uygun olarak yazılan *Siyer*'de şâir, sanatlı söyleyişin imkanlarından da önemli ölçüde yararlanmışır. 6. ve 7. ciltlerin başında tevhid mahiyetindeki beyitler, Hz. Peygamber'i övmek amacıyla okunan şiirler; Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hz. Hasan gibi dînî şahsiyetlerin tasviri, Hz. Ali'nin karşılaştığı ejderha ve arslan gibi varlıkların tasviri, gece-gündüz tasvirleri, mekan ve savaş tasvirleri şâirin, sanatkârâne üslûbunu sergilediği kısımlara örnektir. Ayrıca bu bölümlerde Farsça terkiplerin yoğunlaştığı da dikkat çekmektedir.

Siyer-i Nebî'de, Hz. Peygamber'in yüce şahsiyetini çeşitli sanatlarla öven onlarca naatla karşılaşmak mümkündür. Abdullâh-ı Üneys'in, Hz. Peygamber'i övdüğü

aşağıdaki beyitlerde şâir, fesâhat ve belâgat vadilerindeki yeteneğini gözler önüne sermektedir:

Budur ol maṭla‘-ı şubḥ-ı sa‘âdet

Meh ü ḥurşîd-i gerdün-ı siyâdet (7/3649)

Budur ol mehbaṭ-ı envâr-ı ‘İzzet

K’idüpdür Ḥazret-i Ḥaḫ böyle ‘izzet (7/3650)

Budur ‘arş-âşiyân ol murğ-ı lâhût

K’anuñçün oldı [bu] gülzâr-ı nâsût (7/3651)

Budur ol müftî-i ders-i İlähî

Ki her ma‘nîye şüret buldı râhı (7/3652)

Budur ol gūşıvâr-ı gūş-ı eflâk

Ki dāmân itdiler pür-gevher-i pāk (7/3653)

Budur ol ḥâk-i pâyi efser-i ser

Ki ider rûşinân-ı çarḫı enver (7/3654)

Hümâm adlı kahramanın, devesinin kendisini eşiğine kadar getirdiği bir kapının önünde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile karşılaştığı sahnede şâir, her iki Peygamber torununu güzel benzetmelerle tasvir etmiştir:

Ya iki gülşen-i cân içre gönca

Ki gelmiş anlar için gönca gönca (6/659)

Lisân-ı gayb ile itmekle gülğul

Yaḥod gülzâr-ı dehre iki bülbül (6/660)

Sa‘adet burcına ol iki aḥter

Hasan-imiş Hüseyin-i mäh-manzar (6/661)

K’olardur ‘andelīb-i bāğ-ı lāhūt

Sözi her birinüñ murğ-ı dile kıt (6/662)

Siyādet gülşeninüñ ‘andelībi

Hem ol iki cihān murğ-ı ğarībi (6/663)

Felek-rif‘at der üzre tev‘emān tek

Ṭururlar şan kim itmez mihr ü meh tek (6/664)

Şeytanın Allāh’ın emriyle Hz. Peygamber’in huzuruna gelişinin anlatıldığı hikâyede, Hz.Peygamber ile şeytan arasında soru-cevap şeklinde gerçekleşen karşılıklı konuşmaların (mükâleme) da eserin söyleyiş zenginliğine katkı sağladığı söylenebilir. Ayrıca bu tür konuşmalar, eserin dilinin sadeliğini ve samimiyetini pekiştirecek bir tarzda nakledilmektedir. Şâirin mükâleme üslûbuna, bu hikâyeden şu beyitler örnek olarak verilebilir:

İyitdi iy la‘în oḳunsa Ḳur‘ān

Tenüñde nice vech ile olur cān (6/1797)

Didi yanmaḳla olup sīne külḥan

Erir erzīz gibi şanasın ten (6/1798)

İyitdi ṭavf-ı Ka‘be eyleyen kes

Senüñle nicedür iy zāt-ı enḥas (6/1799)

Didi güyā idinür ‘abd-i me‘mür

Dilerven kim müdām andan olam dūr (6/1800)

İyitdi bir kişi kim ola řāyim
Senüñ hālün ne olur eyle dāyim (6/1801)

Didi urur baña āteřden efser
Nirede dirse anda bağlanur ser (6/1802)

İyitdi şol kişi k'ide taşadduğ
Anuñlan nicedür rüy-i ta'alluğ (6/1803)

Didi dūřmendür ol kimse baña key
Ki urur her taşadduğda dile key (6/1804)

şâir eserde hikâyeleri anlatmaya başlamadan önce, o hikâyeyi rivâyet edenleri ve onların söz hünelerini övücü sözlerle anmakta, okuyucuya dînî ve ahlâkî öğütler vermekte, kendi şâirlik yeteneğini tüm zenginliğiyle hikâyeyi okura güzelce sunabilme amacına seferber etme temennisinde bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in seçkin şahsiyetini övücü sözlerin eşliğinde “*meger, meger kim, meger bir gün, şu dem kim, işit kim*” gibi kalıplaşmış ifadelerle asıl konuya geçmektedir. Bu hikâye başlangıçları için aşağıdaki örnekler verilebilir:

Dimiş böyle bu heft iķlîme seyyāh
Görindükde niçeye rüy-ı iflāh (6/209)

şu dem kim ceng-i Aħzāb olmiş-idi
şınup küffār bî-tāb olmiş-idi (6/210)

Meger bir gün gül-i şad-berg-i iblāę
K'anuñçündür gül ü gülzār eger bāę (6/562)

Hezār itmekle yüz reng ile ğulğul

Dimiş bu ğulşen-i cān içre bŭlbŭl (6/1038)

Meger kim ‘andelĭb-i bāĝ-ı lāhŭt

Ki řirĭn sŭzidŭr cān murĝına ut (6/1039)

Rivāyet bŭyle bu *avl-i Hasandan*

Mŭnĭrĭ sen de di avli asenden (6/1860)

Cevāhir dŭkŭp olmaĝla ğuher-bār

Dimiş bŭyle bu dŭrri iden ĩřār (6/1448)

ılan bŭnyād bu řirĭn kelāma

Ki yŭnelmiř yolĭn dāre’s-selāma (6/1754)

Dimiş bŭyle ki sultān-ı risālet

Yine mescidde bir ğŭn bĭ-melālet (6/1755)

ĩřit kim nicesi olundı riĝlet

Eĝibbāya firā anlara vuşlat (7/6478)

Rivāyet bŭyle rāvĭ eylemiřdŭr

Mŭnĭrĭ daĝı k’ ĩřār eylemiş dŭr (6/2510)

Mŭnĭrĭ, Tebŭk Gazāsı’nĭn ele alındıĝı hikāyenin hemen girişinde, *Siyer*’de sergilediĝi kendi sŭz ustalıĝını űvdŭkten sonra; ierdiĝi na’t ve tevhid tŭrŭndeki şiirlerle bu eseri bir cevher madenine ve incilerle dolu bir denize benzetir. Ona ğŭre, her harfi eşsiz bir inci deĝerinde olan *Siyer*’de anlatılan hikāyeler efsāne deĝildir. *Siyer*, bu yŭnŭyle hakĭkatlerin ele alındıĝı bir eserdir. Onun muhteva yŭnŭyle (Allāh’ın birliĝi,

Hiz. Peygamber övgüsü...) doğal olarak kazandığı kıymeti süsleyen en önemli yönü de doğru bilgiyle beslenen bu gerçekçi anlatımıdır. Kısaca Münîrî, aşığıdaki beyitlerde, *Siyer-i Nebî*'de Hiz. Peygamber'in hayatını doğru ve güzel sözlerle anlatma amacının ön planda olduğunu ortaya koyar:

Gel iy bu yidi deryāya uran dem

K'irürdüñ çarḥ-ı hefte mevci hoş-dem (7/5693)

Añılup gevher-i yik-tā vü āli

Pür itdüñ yidi iḳlîme leālî (7/5694)

Mişāl-i fātiḥa seb'a'l-meşānî

Kelām içinde olmaz buña şānî (7/5695)

Seni algeldügi bu devr-i āḥir

Söz emr-i Ḥaḳla ḥatm olduğı zāhir (7/5696)

Degül bu ğayrılar gibi fisāne

Ki her bir ḥarfidür dürr-i yigāne (7/5697)

Mu'ayyen na't u tevḥîd ile pürdür

Cevāhir kânıdur bes baḥr-i pür-dür (7/5698)

Şâirin, hikâye anlatımı içerisinde olayın farklı cephelerini anlatmaya geçerken, önceden zikrettiği bir olayı veya kahramanı hatırlatırken ya da tahkiyeyi kestiği durumlarda konuya dönerken kullandığı ifadeler için de şu örnekler verilebilir:

Dimişdük kim dü 'ālem faḥrı Aḥmed

Rüsül ḥatmi ḥabîb-i Ḥaḳ Muhammed (7/3007)

Şu Şammāk ođlı kim *dimiş-idük* kūr

Aña dāmād-idi ol merd-i mađrūr (7/4326)

Bu sözdeyken ħabīb-i Ħayy u Bārī

Yine hüm birle didi Zü'l-ĥumārı (7/4385)

Ķureyş *ol yañada* ölüp dirilüp

Şavaşa çıkdılar yine dirilüp (6/2820)

Söz andaydı hele Sa'd-ı Mu'āda

Olundı şaçu bu ber-vech-i 'āde (6/1742)

Münîrî, genel olarak *Siyer-i Nebî*'de, Hz. Peygamber'in hayatını geniş halk kitlelerine manzum olarak zevkle okutabilme endişesini taşıdığını gösteren bir söyleyiş sergilemektedir. Metinde görülen ve yukarıda örneklendirilen tahkiye, nasihatnâme ve mükâleme üslûpları, şâirin sâde ve samimî bir dili esere hâkim kılmaya çalıştığını göstermektedir. Bununla birlikte, mesnevi nazım şeklinin ve genel olarak şiirsel söylemin gerektirdiği sanatkârâne üslûbu da eserin belirli bölümlerinde estetik bir duyarlılık ve zevkle, canlı ve renkli sanatlarla ortaya koyduğunu da belirtmek gerekir.

D. EDEBÎ SANATLAR

Edebî sanatlar, şiirin ifade gücünü artıran ve söyleyişi güzelleştirip zenginleştiren, ilgi çekici hale getiren en önemli araçlardır. Münîrî; eser boyunca bilhassa Türkçe kelime ve deyimlerin üzerinde oynayarak meydana getirdiği söz ve anlam sanatları sayesinde hem olayları canlı ve göz alıcı tasvirlerle sunma şansına sahip olmuş hem de Hz. Peygamber'i, seçkin yaratılışına yakışan bir zarafet ve gösterişle tanıtmaya ve övme başarısını göstermiştir. Eserin genelinde büyük bir ustalıkla uygulanan cinas sanatının dışında, bilhassa övgü ve tasvir bölümlerinde yoğunlaştıkları dikkat çeken edebî sanatları başlıklar halinde örneklendirmek, şâirin sanatkârâne üslûba hakimiyetini görmek bakımından faydalı olacaktır.

Cinas:

“Söylenişleri ve yazılışları bir, anlamları ayrı iki sözcüğü bir arada kullanmaktır.”²⁰⁶ Tecnis adı da verilen cinas sanatı için *Siyer-i Nebî* çok çeşitli ve zengin örnekler sunmaktadır. Bu konu kafiye bahsinde detaylı bir şekilde ele alındığı için burada tekrarlanmayacaktır (bkz. Kafiye ve Redif). Eserde yapılan tam cinaslar için şu örnekler verilebilir:

Ġanā’im şevk-i İslām ile yüz *yüz*

Yöneldi kal‘adan yaña *ütup yüz* (6/1333)

Segirdür mescide kim kimi *ive*

Kimi seyrānehine *ive ive* (7/6747)

Uşanmışdı velî elde *kılıcı*

Hezār-idi şavaş ammā *kılıcı* (6/448)

Dögüşdiler duhādan aḥşāma *dek*

Ne dirseñ geçdiler turmayuban *dek* (6/488)

İstiâre:

İstiâre, bir kelimenin anlamını geçici olarak başka bir kelime hakkında kullanma sanatıdır. Eserde ağırlıklı olarak Hz. Peygamber üzerine kurulan istiârelerin çoğu açık istiâredir. Açık istiâre yoluyla Hz. Peygamber *gül (verd)*, *servi*, *nergis*, *şimşâd* gibi bitkilere; *güneş (mihr, hurşîd, âfütâb)*, *ay (bedr, mâh)*, *yıldız (ahter)* gibi gök cisimlerine; *‘ankâ, hümâ, tâvus, tûtî, bülbül* gibi kuşlara benzetilmiştir. Bunların dışında *şâh, şehinşâh, hüsrev, nûr, dürr, gülşen, gülzâr, çeşm* ve *rûh* gibi kelimeler de Hz. Muhammed’i karşılamak için kullanılarak açık istiâre oluşturmuştur. Hz. Peygamber’i açık istiâre yoluyla karşılayan kelimeler için şu örnekler verilebilir:

---

²⁰⁶ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 467.

Emīn-i vaḥy geldi ḥurrem ü şād

Ne didiyse işitdi *şāh-ı şimşād* (6/297)

Meger bir gün *gül-i şad-berg-i iblāğ*

K'anuñçündür gül ü gülzār eger bāğ (6/562)

Müsülmān olmama ammā sebep bu

Meger kim bir gice iy *verd-i ḥod-rū* (6/568)

Revān *'anḳā-yı Kāf-ı vaḥdet-i ḥāş*

Görüp ḳaydın yine bi'ş-şıdḳ u ihlāş (6/993)

Segirdüp ḳapuları itdiler pāk

İçerü girdi *şāh-ı taht-ı levlāk* (6/1003)

Bilüp maḳşūdunı ol *serv-i gül-fām*

Tebessümle ṭurup ḳılmadı ibrām (6/1493)

Şahābe didiler iy *nūr-ı dīde*

Bugün görünmed'ol *zāt-ı güzīde* (6/1512)

Ki ol *'anḳā-yı Kāf-ı lā-mekāndur*

Hümā-yı sāye-baḥş-ı ins ü cāndur (7/3562)

Muḥammed Muştafādur hem ḥabībi

Ki oldur *gülşen-i cān 'andelībi* (7/4942)

Resül ol *şem‘-i cem‘-i maḥfil-i cān*

Çıkup minbere mişl-i mäh-ı tábān (7/5189)

Siyer'de, Hz. Peygamber'le ilgili tespit edilebilen diğer açık istiârelerden bazıları beyit numaraları verilerek aşağıda gösterilmiştir:

<i>dürr-i yigāne</i> (7/5778)	<i>gül-i iblāğ</i> (6/1923)
<i>ḥatm-i risālet</i> (7/5768)	<i>ıştıfā taḥtına sultān</i> (7/3531)
<i>imāme'l-mürselīn</i> (7/6080)	<i>meh-i ferḥande-fāl</i> (7/4076)
<i>kān-ı seḥa</i> (7/5842)	<i>ser-çeşme-i mu‘ciz</i> (7/6295)
<i>nūr-ı çeşm-i ehl-i bīniş</i> (7/6565)	<i>şem‘-i şebistān</i> (7/6308)
<i>şāh-ı kevneyn</i> (7/5406)	<i>‘ālem-i lāhūta şeh-bāz</i> (7/6415)
<i>şeb-çırāğ-ı baḥr-i tevḥīd</i> (7/5699)	<i>ḥurşīd-i sipehr-i siyādet</i> (435 ^b)
<i>serv-i dil-cū</i> (7/6512)	<i>aḥter-i burc-ı āsumān-ı sa‘ādet</i> (435 ^b)
<i>tūṭī-i şeker-rīz</i> (7/6669)	<i>ḥaste cānlaruñ ṭabībi</i> (7/6601)
<i>gülbün-i gülzār-ı faşbir</i> (7/6753)	<i>gül budağı</i> (7/6653)
<i>şāhibāz-ı kābe kavseyn</i> (7/6775)	<i>dü ‘ālem ḥāşılı genc</i> (7/6707)
<i>‘andelīb-i gülşen-i cān</i> (7/6776)	<i>hem-dem-i ṭāvus-ı ḳuds</i> (7/6779)
<i>‘ukāb-ı lā-mekān</i> (7/6777)	<i>rezmgēh baḥrı nehengi</i> (7/6826)
<i>tūṭī-i şehd ü şeker-ḥāy</i> (7/6778)	<i>nerre-şīr-i bīşe-i dīn</i> (7/6825)
<i>ins ü cānuñ pādişāhı</i> (7/3641)	<i>kūh-ı İslām içre arslān</i> (7/6827)
<i>şem‘-i maḥfil</i> (6/1496)	<i>ma‘ārif genci</i> (7/6833)
<i>serv-i gül-endām</i> (7/3815)	<i>şefā‘at ḥırmēni</i> (7/5235)
<i>maḥzen-i rāz</i> (7/3918)	<i>sirāc-ı enbiyā</i> (7/5320)
<i>dīn ü devlet milkine ḥān</i> (6/1724)	<i>cihān cānınuñ çeşm-i çırāğı</i> (7/5391)
<i>çırāğ-ı çeşm-i cān-ı ‘ālem</i> (6/1861)	<i>‘arş-āşiyān bāz</i> (7/5711)
<i>çeşm-i cāna nūr</i> (7/5753)	<i>serv-i bāğ-ı kum fe‘enzir</i> (7/6754)

çırâğ-ı dīde-i cān (7/6425)

müftī-i ders-i ilāhī (7/6811)

ledünnī şehri-i ‘ilmüñ şehriyārı (7/3376)

şefâ‘at menba‘ı (7/3319)

Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’i tasvir eden aşağıdaki beyitlerde de açık istiâre örnekleri arka arkaya sıralanmaktadır:

Anı gördi iki *şāh-ı gül-i ter*

Çıkageldiler açılmaqla ol der (6/655)

Ya iki *gülşen-i cān içre gonca*

Ki gelmiş anlar için gonca gonca (6/659)

Lisān-ı ğayb ile itmekle *ğulgul*

Yağod *gülzār-ı dehre iki bülbül* (6/660)

Sa‘adet burcına ol iki ahter

Hasan-imiş Hüseyin-i mäh-manzar (6/661)

K’olardur *‘andelīb-i bāğ-ı lāhūt*

Sözi her birinüñ *murg-ı dile kut* (6/662)

Siyādet gülşeninüñ ‘andelībi

Hem ol *iki cihān murg-ı ğarībi* (6/663)

Ya bu burc-ı felekden yüce dergāh

Nedür ya siz *iki mihr-i sehergāh* (6/669)

Didiler ol *iki serv-i semen-sā*

Bu Yeşrib şehridür rûh-ı dil-efzā (6/670)

Şâirin Hz. Ali için yaptığı istiârelerin sayısı da bir hayli fazladır. Onun şem‘ (mum), servi, dürr (inci), meh, ahter (yıldız), gevher (cevher), şehinşâh ve arslân kelimeleriyle karşılandığı aşağıdaki beyitler, bu kullanımlar için örnek olarak verilebilir:

Dür-i yik-dâne-i dürc-i fütüvvet

Meh-i hürşîd-fer-i burc-ı mürüvvet (7/5163)

Didi zî *şem‘-i eyvân-ı vilâyet*

Ki sensin *serv-i bostân-ı vilâyet* (7/5161)

Şehinşâh-ı serîr-i hel etâsin

Emîrû’n-nahl-i yâr-i Muştafâsın (7/5164)

Kerâmet bahrınasın pāk gevher

İmâmet çarhınasın nîk ahter (7/5165)

Şâir, müşriklerden bahsederken ise *seg*, *kelb* ve *it* başta olmak üzere *zâğ*, *kelâğ*, *har*, *būm* gibi hayvan isimleriyle açık istiâre yapma yoluna gitmektedir:

Velîd ibni Muğayre *kelb-i dūzâh*

Görüp âh itdi serd ol nitekim yah (6/391)

Kelâğ-āsâ kağıldaşmağla küffâr

İnüp yiryüzi şan taldı ne kim var (6/427)

Sürüp Hâlid ki vardı mişl-i zayğam

İyitdi ol *seg-i dūzah* açup fem (6/479)

Egilüp didi n'olduñ iy 'acūze

Ki ağnarsın yatup *har* gibi toza (6/788)

Hemân-dem yakdurup meş'al eger mûm

Harâba kıomadı varmaduğ ol *bûm* (6/914)

Hz. Cebrâil, metinde *bâz-ı Sidre* ve *tâvus-ı Sidre* terkipleriyle karşılanmaktadır:

Yine *tâvus-ı sidre* irdi şeh-bâz

Selâm-ı Hakkâ kim yitişdi şeh bâz (6/990)

Bunların dışında şâir, bazı tabiat tasvirlerinde de istiâreden yararlanmaktadır. Aşağıdaki beyitte, gece yıldızlarla ışıltılı parlayan gökyüzü bir çiçek bahçesi olarak tarif edilmektedir:

Didüm hoş *güşen-i nîlûferîdûr*

'Aceb gerdün u çarh-ı çenberîdür (6/570)

Teşbih :

Şiirde ifadenin gücünü artırmak amacıyla, aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından zayıf olanı kuvvetli olana benzetme sanatıdır. *Siyer*'de en çok kullanılan edebî sanatlardan biridir.

Hz. Peygamber'in yüzü, yanağı ve gözü ile ilgili olarak yapılan teşbihler için şu birkaç örnek verilebilir:

Habîbullâh didi ol *yüzi güşen*

Beni kıo götüremezsın 'Alî sen (7/3866)

Ki görem t̄a cemāl-i Muştafāyı

Temāşā eyleyem ol *yūzi ayı* (6/1717)

Bir ālāyı da hep m̄anend-i timsāh

Gelüp geçdi deñer ol *yūzi mişbāh* (7/4082)

Dirīgā ol *gōzi āhū* nigāra

Ki ansuz oldı yürek pāre pāre (7/6828)

Didi iy *māh-tal‘at mihr-ruhsār*

Nedür oldı mı kırbam baħr-i zehhār (7/5276)

Münîrî, savaşları anlattığı beyitlerinde, harp meydanlarının harareti görüntüsünü yansıtabilmek, oradaki mücadelenin çarpıcı sahnelerini etkileyici bir şekilde ifade edebilmek için sık sık teşbih sanatından faydalanmıştır. Aşğıdaki beyitlerde şimşir (tığ, kılıç), ok ve gürz gibi savaş silahları; can alıcı ve harap edici yönleriyle yıldırım, āb (su), ‘uqāb (kartal), āteşin baħr (ateşten deniz), ağızdan ateşler saçan ejderha ve bād-ı berg-rizān (sonbahar rüzgârı) gibi unsurlara benzetilerek konu edilmiştir:

Dönüp t̄iz ol dilāver nitekim şir

Yitişüp *yıldırım*-veş şaldı *şimşir* (6/371)

Kılıçlar kühdan şan *çeşme-i āb*

Hücūm itmekde mişl-i seyl-i aşhāb (6/407)

Şihāb-āsā revān *oķ* ile *demren*

Ki ne begter tutar anı ne cevşen (6/408)

Şu deñlü çegzinür pervâz ile ser

‘Ukâb-âsâ döker per *gürz-i şeş-per* (6/410)

Kılıçlar berkı içre ol *dilâver*

Şan oldı *âteşîn baħra semender* (6/464)

Velî her gözde *berķ-ı Zü’l-fikân*

Şan *ejderhâ* gibi od saçma kârı (6/512)

Olur *tîğ* ile başlar şöyle perrân

Şanasın irdi *bâd-ı berg-rîzân* (6/710)

İslâm kumandanları, cesaret ve yiğitlikleri dolayısıyla nerre-şîr (erkek arslan) veya şîr-i jeyân (kızgın, kükremiş arslan) olarak görülürken; kâfir askerleri için tercih edilen benzetme ögesi şeb-pere (yarasa) olmaktadır:

Zübeyr ibni ‘Avam ardınca anuñ

Ki kendü *nerre-şîridür* cihânuñ (6/962)

Hem ol *şîr-i jeyân* Şafvân bin Zeyd

Ki kâfir şaffinadur bebr-i bî-ķayd (6/335)

Seħer mihr-i livâ olduķda zâhir

Mişâl-i *şeb-per* oldı cem‘-i kâfir (6/999)

Teşhis:

İnsan dışındaki varlıklara insana özgü niteliklerin verilmesiyle oluşan teşhis sanatı için *Siyer*’den; gece ve sabah tasvirleri yapılırken güneşin (şem‘-i hâver/ Dahhâk-i gerdün), dünyânın (dehr/gerdün/felek) ve gecenin (şeb) kişileştirildiği bölümler örnek olarak verilebilir:

Gidüp z̄ulmet cihān ğark̄ oldı nūra

Dil-i ğam-gīn-i dehr irdi sūrūra (6/460)

Süleymān işine *olmağla muğtarr*

Ki *gitdi başın alup şem‘-i hāver* (6/456)

Nihān kıldı vücūdın dāmen-i şeb

O cengūñ fikri vehminde-idi hep (6/493)

Çeküp tīğm seher Dağhāk-i gerdūn

Tagıtdı leşker-i Hindi ciger-hūn (6/430)

Yukarıdaki beyitlerde kederlenmek, sevinmek, çâresiz kalmak, başını alıp gitmek, korkmak, kuruntuya kapılmak, kılıç çekmek ve bozguna uğratmak özellikleri geceye, güneşe ve dünyâya atfedilmiştir.

Tezat :

“İki düşünce, duygu ve hayal arasında birbirine karşıt olan nitelikleri ve benzerlikleri bir arada söylemektir.”²⁰⁷ Tezat sanatının *Siyer*’deki örneklerinden birkaç tanesi şu şekildedir:

Gidüp *zulmet* cihān ğark̄ oldı *nūra*

Dil-i ğam-gīn-i dehr irdi sūrūra (6/460)

‘*Adū-y-iken Resūle cān u dilden*

Muhibb olup k̄odı ol sözi dilden (4/251)

Didi şoñra görenlerūñ birisi

Degül ma‘lūm *ölüsi* vü *dirisi* (6/447)

---

²⁰⁷ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 449.

İstifham:

“Sözü, sorulan şeye yanıt isteme amacı gütmeyen, duyguyu ve anlamı güçlendirmek için soru biçiminde söylemektir.”²⁰⁸ Türlü varlıklar ve olaylar karşısında duyulan şaşkınlık ve hayranlık gibi duyguların aktarımında da bu sanattan yararlanılır. Eserden bu sanat için şu örnekler verilebilir:

Ol iki şahşsı vir dīnūñe gir gel

Şavaş ile nice işüñ vire el (6/952)

Yaluñuz varuñuza ben yiterven

N’idem dirsın bir iki erle yık-ten (6/953)

Saña ben kıymadum neyçün baña bu

Ki şalduñ şad girihle cāna kaygu (6/793)

Yüzüñi bir dağı görem mi yā Rabb

Yüz izüñ tozına sürem mi yā Rabb (6/635)

Urup na‘ra didi iy kavm-i bed-kīş

Elümden kırtula mısız kem ü bīş (6/505)

O gice çeşm-i Hālid görmedi h‘āb

Görür mi şol göz uyku kim döker āb (6/458)

Tenasüp:

“ Bir konu üzerinde, aralarında türlü ilgiler bulunan en az iki sözcük, terim ve deyim bir dize ya da beyit içinde rastgele sıralama amacı gütmeyen kullanmaktır.”²⁰⁹

---

²⁰⁸ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 456.

²⁰⁹ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 431.

Divan şiirinde en çok başvurulan edebî sanatlardan biri olan tenasübün eserde görülen örneklerinden birkaçı şöyledir:

Bu sözle *mevce* girdi şanki *deryā*

Teharrükde *deñiz* oldu serāpā (6/533)

Zihî kelb-i *cehennem* ālet-i *nār*

Ki maḥbüb-ı Hāḫ ile ide peygār (6/2274)

Dönüp *āb-ı revām* *selsebīle*

Yönelmiş *teşne*-diller çün *sebīle* (6/2405)

Kebāb itdi diyince ha *yaḫup od*

Ne derdi var belürse *āteş* ü *dūd* (6/2752)

Hezārān *gavṭalarla* ola *gavvāş*

Şu *bahre* kim anuñdur *gevher-i ḫāş* (7/2991)

Şafā-yı *serv-i ḫaddūñ* zıkrıdır bes

Revān bağışlayan *āb-ı revāna* (7/4667)

Telmih:

Söz arasında herkesçe bilinen geçmişteki bir olaya, kıssaya, ünlü bir kişiye veya bir inanca işaret etmek ve onu hatırlatmak amacıyla yapılan telmih sanatından *Siyer*'de de yararlanılmıştır. Münîrî, bu sanat yoluyla Hz. Peygamber'den önce gelen peygamberleri ve onların kıssalarını, tarihî ve efsânevî şahsiyetleri, ünlü aşk hikayelerinin kahramanlarını okuyuculara hatırlatmaktadır. Eserden telmih sanatı için şu örnekler verilebilir:

Velîkin gice oldu şol siyāhî

Cihān şan *Yūnus*-idi gice māhî (7/4840)

Didüm cān-baḥṣī bize iy nigārīn
Özüñ çıkdı nite *Hüsreve Şīrīn* (6/143)

Hem atamla bürāderleri de göm
Cihāndur bu ider *Rüsteleri güm* (6/161)

İdüpdür vaşfını *Mūsā-yı ‘İmrān*
Bi-‘aynih *‘İsī-i Meryem* hezārān (6/247)

Ḥalīl-i büt-şiken nesli Muḥammed
Ki aşnāmı şımaḳdadur urup yed (6/981)

Cemālinden bir āyet ḥüsn-i *Yūsuf*
Ölünce görmeyen ider te’essüf (7/3490)

Didiler hep muṭī‘üz emrüne rām
Degül gam her biriyse kāfirüñ *Sām* (6/309)

Seḫer *Nūşīnrevān-ı Aḫmed-āyīn*
Ki gerdi rīsmān-ı ‘adli zerrīn (6/459)

Gelüp dāyeñ getürdi māl-i *Ḳārūn*
Sa‘ādet birle olsun ‘ömrüñ efzūn (6/847)

Çeküp tīgīn seḫer *Ḍaḫḫāk-i gerdūn*
Taḡıtdı leşker-i Hindi ciger-ḫūn (6/430)

Tekrir:

“Sözün etkisini güçlendirmek amacıyla anlamın üzerinde yoğunlaştığı sözcük ya da söz öbeklerini arka arkaya yinelemektir.”²¹⁰Şâir, bu sanat yardımıyla hikâye sunumlarında şiirin musikisini güçlendirmeye çalışmıştır:

İyitdi dîd[e]-bân lâ-vallâh ol ser

Peyamberdür peyamberdür peyamber (7/4156)

İyitdi dâyesi *zinhâr* u *zinhâr*

Şağingıl ‘Amrdan ‘ayyârdur yâr (6/879)

Velî aşhâba *hayret* virdi keşret

K’olur emvâc-ı deryâ içre *hayret* (6/428)

Olup çevgân ile top işi *kelle*

Bölümdi cem‘-i kâfir *kelle kelle* (6/536)

Mu‘ayyen hüd olupdur böyle dinme

Meşeldür *gelme gelme dönme dönme* (7/5425)

Cihānuñ cāmsın cānānı cānuñ

Gözinüñ nūrisın *cān-ı cihānuñ* (6/2063)

Nidâ:

“Şâirin, çok duygulanması ve heyecanlanması sonucunu doğuran olayları ve varlıkları göz önüne getirip ‘ey, hey’ gibi ünlemlerle onlara seslenmesidir.”²¹¹ Özellikle karşılıklı konuşma bölümlerinde bu sanatın örnekleriyle karşılaşmak mümkündür:

---

²¹⁰ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 452.

²¹¹ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 453.

Be-gāyet şād olup bu emre Mürsel

İyitdi Hālīde *iy zāt-ı ekme* (6/322)

Erenler şāhı irüp kim didi *hey*

Başına şıçradı ol kāfirüñ mey (6/1007)

İyitdi *yā* ‘Alī gökden mi nirden

Geliş böyle yaḥod çıķduñ mı yirden (6/1008)

Didi *şāhā* işidildi bu tekrār

Ki Aḥmedüñ yanında kişiler var (6/922)

İrsâl-i Mesel :

Şiirde işlenen bir düşünceyi inandırmak ve pekiştirmek amacıyla, söze bir atasözü ya da atasözü değerinde bir özlü söz katma sanatıdır. Atasözleri bakımından zengin sayılabilecek *Siyer*'den irsâl-i mesel için şu örnekler verilebilir:

Hevā-yı gül-ruḥ ammā bini ḳoymaz

Meşeldür *yiñilen güleşe toymaz* (6/180)

Velī gelmez bu fikr ol ḳalbi taşa

Ki dimişler *işe şandığı başa* (6/455)

Uyumadın daḫı ol seg şayuklar

Bunı bilmez ki *yok aşıl sayuklar* (6/2269)

Meşeldür *şu uyur düşmen uyumaz*

Hem işine daḫı iven uyumaz (7/3087)

Sihri Helâl :

“Bir sözcük ya da söz öbeğini, hem ondan önceki sözlerin sonunda, hem de ondan sonraki sözlerin başında anlamlı olacak biçimde kullanma”²¹² sanatıdır. Eserden bu sanat için şu örnekler verilebilir:

Göresiz n’eylerem ben *âhîr-i kâr*

Bile Hâlid de neymiş aşl-ı peygâr (6/418)

Velî baħr-i muhîte düşdi *gūyā*

K’ihâta eylediler mişl-i deryā (6/466)

Ecel çengâline dönmekle *pence*

Kime ildiye alup şaldı rence (6/474)

Ki dünkiden beter ceng ide *bugün*

Şehîd olmasını şaymışdı düğün (6/499)

Çabûl itmeyüp urasın *ķılıcı*

Hod itdi Hâķ heme yârî ķılıcı (7/3789)

Mübalâģa:

Bir sözün etkisini güçlendirmek amacıyla bir şeyi ya olamayacağı bir biçimde anlatmak ya da olduğundan pek çok ve pek az göstermektir. Aşğıdaki beyitlerde şâir, sırasıyla; tasvir ettiği bir çadırın ve kalenin yüceliğini, yeryüzünü kavurup fırına çeviren sıcakın yakıcılığını, savaş meydanında kâfir kanının oluk oluk akıtılışını ve Kur’ân okunduğunda şeytanın canının aldığı perişan hâli ortaya koyarken mübalâģa sanatından yararlanmaktadır:

Çurulmuş bir ulu çetr iģen a’lā

İrürmiş evc-i çarħa şanki bālā (6/168)

---

²¹² Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 445.

Ꞑuŝ uꞐmaz burc-ı bārūsından a‘lā

Heman kendüsüdür şan arḥ-ı ḥadrā (6/750)

Ŗanasın külḥan-idi yāḥo tennūr

Cemī‘i tābı nār oldı nice nūr (6/765)

Olup her at izi bir başa menzil

Dem-i kāfirle deryā oldı şan gil (6/1005)

Didi yanmaꞑla olup sīne külḥan

Erir erzīz gibi şanasın ten (6/1798)

İŝtikak :

Aynı kökten türemiş en az iki sözcüğü bir dize veya beyit içinde kullanmaya dayanan iŝtikak sanatı için eserden şu örnekler verilebilir:

İriŝmeklik için *maṭlūba ṭālib*

Ḥarāret varduğunca oldı ğālib (7/6513)

Öñinde bir ‘amūdı var *mu‘azzam*

Yükiydi bir devenüñ başĝa *a‘zam* (7/5057)

İyitdi iy *ŝerīfū‘l-aŝl eŝref*

Ki itmişsin bu arayı *müşerref* (6/2826)

E. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. Âyet ve Hadisler

Klasik Türk edebiyatında Hz. Peygamber‘i ve onun hayatını, İslâm tarihinin tamamını veya bir bölümünü ele alan manzum ve mensur eserlerde şâir ve yazarlar,

İslâm inancının iki temel kaynağı olan âyet ve hadislere az veya çok başvurma ihtiyacı duymuşlardır. Münîrî de *Siyer-i Nebî*'de yeri geldikçe, hikâyenin akışı içerisinde ya da Hz. Peygamber'i veya bir dînî şahsiyeti tasvir edip överken âyet ve hadislerden iktibaslarda bulunmuştur.

Münîrî, âyet ve hadis metinlerini hikâyenin gelişimine göre yeri geldikçe beyitler arasına yerleştirmiş; bu metinlerin öncesinde veya onları takip eden beyitlerde de o âyet ya da hadisin içeriği konusunda bilgi vererek tahkiyeyi sürdürmüştür. Bu kullanım için örnek olarak ashâbdan Hatîb ibni Mugîre'nin, Mekke'yi fethetmek için Hz. Peygamber'in asker topladığı haberini Ebû Süfyân'a bir mektupla gizlice iletmek istediği sahne verilebilir. Hatîb'in görevlendirdiği kadın Mekke yolunda yakalanıp mektup da saçlarının arasında bulununca Hz. Peygamber Hatîb'i huzurundan kovar. Hatîb, derin bir pişmanlık içerisinde, günahı Hakk tarafından affedilinceye dek yemekten içmekten vazgeçer; gecesini gündüzünü kanlı gözyaşları döküp ibadet etmekle geçirir. Neticede Cebrâil aracılığıyla Hz. Peygamber'e, Allah'ın bütün günahları affedici olduğuna dâir âyet indirilir. Hz. Peygamber'den de Hatîb'i bağışlaması istenir:

‘İbâdetle dün ü gün ağladı zâr

Teraḥḥum kıldı yine Rabb-i Ğaffâr (7/3198)

Vay aña k’olmaya Ḥaḳdan ‘ināyet

Emîn-i vaḥy ile *indi bu āyet* (7/3199)

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ 213

Didi göge boyanup dūd-ı āhı

Bağışlandı Ḥaṭîbüñ ol günāhı (7/3200)

---

²¹³ *Kurân-ı Kerîm*, Zümer 39/53. Meâli: “**De ki: ‘Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.** Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.’” şeklindedir.

Şuçından sen de geç kân-ı keremsin

Budur Hâk emri sulţân-ı keremsin (7/3201)

Oruç ayında Mekke'ye ilerlemekte olan Müslümanlar için sıcağın tahammül edilmez olduğu, susuzluğun ve hararetin herkesi bunalttığı bir anda; Allah'ın hasta ve yolcu iken oruç tutan Müslümanlara sağladığı kolaylığa dâir indirilen âyetin hükümlerine göre hareket edilir. Herkes Hz. Peygamber'e uyararak orucunu yer. Söz konusu âyetin hikâyede sunulması şu şekildedir:

Cemî'i teşne-dillikden buñaldı

'Ataşla varını şan kim buñ aldı (7/3228)

Bu âyetle cenâbı eyleyüp emr

Yidiler orucunu Zeyd eger 'Amr (7/3229)

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ

Sefer ehliyle haste yiye ya'nî

Güne gündür budur ol yüzde ma'nî (7/3230)

İçüp şu evvelâ ol verd-i hod-rû

Çalanı da yidiler içüben şu (7/3231)

Şâir, bazı bölümlerde âyet ve hadisleri iktibas yoluyla da beyitlerin içerisine dahil etmiş ve iktibas yapılan âyet, hadis veya Arapça ibarenin muhtevasıyla hikâyede anlatılan olayı bütünleştirmeye çalışmıştır. Bu iktibasların özellikle Hz. Peygamber'in övüldüğü naatlarda ve Hz. Ali'nin tasvir edildiği bölümlerde yoğunlaştığını da

²¹⁴ *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara 2/185. Meâli: "(O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa onu oruçla geçirsin. **Kim de hasta veya yolcu olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun.** Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidayete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir." şeklindedir.

söylemek gerekir. Metinde, beyit içerisine yerleştirilen söz konusu iktibaslar için şu örnekler verilebilir:

Birazdan ol yüzi *innā fetahñā*

Resül-i Hâk Hâbîb-i Hâk te‘âlā (6/1461)

Didi iy memleket-ārā-yı *Tā-Hā*

Riyāz-ı *festakîm* -rā serv-i bālā (7/4659)

Çanı ol şāh-ı taht u tāk-ı *levlāk*

Ki oldı hicr elinden yakamız çāk (7/6752)

Eserde âyetler ve âyet-hadis iktibasları oldukça fazladır. Âyet, hadis ve Arapça ibârelerin anlamlarıyla ilgili, dipnotlarda bilgi verilmiştir. Metinde tespit edilebilen iktibas ve Arapça ibârelerden bir kısmı aşağıda sıralanmıştır:

Âyet iktibasları :

cennetü 'l-Me'vâ (7/4415, 5376)

e'r-Rahmân (7/3391)

elem neşrah (7/3533)

fasbir (7/6753)

festakîm (7/4659)

hedeynâhü 's-sebîl (7/3679)

hel etâ (7/5164)

irci 'î (7/6657)

izâ câ (7/6481)

kâbe kavseyn (6/1972; 7/3498, 3545, 4678, 5876, 6775)

kum fenzîr (kum fe'enzîr) (7/3545)

le-amrük (7/3499)

mâ evhâ (7/3644)

mâ remeyte (6/2134)

mâ zâga 'l-basar/ mâ zâg (7/3543, 5548)

nasrun mina 'llâh (7/3615)

nefahtü fih (6/2081)

nûn ve'l-kalem (6/1942)
rahmeten li'l-'âlemîn (7/6796)
şâvirühüm (6/2783)
'urve-i vüskâ (6/2840)
ve'd-Duhâ (7/3643)
ve'l-Leyl (7/3643)
Yâ-Sîn (7/3388, 3553)
lahmî (6/1737)

Hadis iktibasları :

ebî (7/3534)
küntü kenz (7/6813)
lâ uhsî (7/3544)
lâ-fetâ (6/1337,1394,1614,2054,2768; 7/3352)
lâ-fetâ illâ 'Alî (6/1733)
lâ-seyf illâ Zü'l-fikâr (6/1734)
lî ma'allâh (7/3532)
ümmeî (7/3695)

Arapça İbâreler :

beriyü's-sâha (6/1935)
Emürü'n-nahl (6/518, 1530)
Kadiye'l-hâcât (6/2003)
Resûlü's-sakaleyn (6/2205)
nûrûn 'alâ nûr (7/3511)
Sâdiku'l-va'd (6/2785)
tarfete'l-'ayn (7/3124)
Ulü'l-'azm (6/556, 957)

2. Atasözleri , Deyimler ve Kelâm-ı Kibâr

2.1. Atasözleri

Eskiden sav, mesel, darb-ı mesel gibi adlarla anılan atasözleri; günlük hayatta sık sık kullanılan, zamanla çok defa mecazlı bir anlam kazanarak sözlü gelenek içinde nesilden nesile aktarılan, halk hafızasında yaşayan, halka mal olmuş, kalıplaşmış ve veciz ifadelerdir.²¹⁵ Bu sözlerin hikmetli, eğitici ve öğretici yönleri ön plandadır. Deyimler de aynı şekilde, konuşma ve yazı dilinde örneklerine sıkça rastlanan, bir meramı veya bir olayı teşbih, istiâre, mecaz ve kinâye sanatlarından yararlanarak anlatmayı veya tasvir etmeyi amaçlayan sözlerdir. Hem atasözlerinde hem de deyimlerde uzun sözü kısaltarak özetleme ve sohbetlerde söze açıklık getirme özelliği mevcuttur.

Atasözlerinin, toplumun her kesiminde kabul görüp önemini kaybetmeden konuşma dilinde nesilden nesile taşınması onları kalıcı kılar. Aynı zamanda bu dil malzemeleri, bir fikrin doğruluğu üzerinde geniş kitleleri birleştirmeye elverişli olmalarından ötürü şâirlerin, görüş ve düşüncelerini belgelendirmeleri ve güçlendirmeleri için oldukça yararlı bir kaynak olur.²¹⁶

XV. yüzyılda Necâti Bey (öl. 1509) ve onun takipçilerinde görülen, şiirde atasözü ve deyimleri zengin ifade malzemeleri olarak özellikle kullanma eğilimi XVI. yüzyılda da ilgi görmüştür. Klâsik edebiyatın altın çağını yaşadığı bu devirde yetişen şâirlerin, Türkçe'nin mecazlar dünyasını, kelimelerin sahip olduğu incelikleri ve ifade imkânlarını çok iyi bildikleri görülür. Bu şâirler, atasözlerinden ve deyimlerden yararlanırken kelimelerin lügat ve deyim anlamları üzerinde usta oyunlar sergilerler.²¹⁷

Didaktik üslûbun hâkim olduğu *Siyer-i Nebî*'de Münîrî, Hz. Peygamber'in hayatına ve İslâm tarihine ait olayları kolay ve akıcı bir tarzda kaleme alabilmek amacıyla, çağdaşı diğer şâirlerde olduğu gibi, atasözü ve deyimlerden bolca yararlanmıştır. Eserde bir görüşü özetlemek veya bir durum ve olay karşısında bir düşünceyi açıklamak gerektiğinde şâir, konuşma dilinin bu hazır malzemelerini anlatımına seferber etmiştir. Aynı zamanda özellikle atasözleri yardımıyla, olayın akışı

---

²¹⁵ Aydın Oy, "Atasözü", *TDVİA*, C.4, İstanbul 1991, s. 44.

²¹⁶ Nihat Öztoprak, *Cân u Cânân*, Türk Gençlik Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 52.

²¹⁷ Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlîli*, MEB Yayınları, İstanbul 1996, s. 41.

içerisinde yer yer eğitici ve hikmet dolu beyitlerle de okuyuculara seslenip onlara nasihatlerde bulunabilmiştir.

Şâir, irsâl-i mesel (bir fikri ispat için misal getirmek veya şiirde atasözünü kullanmak) yoluyla bir atasözünü şiire taşıırken genellikle “meseldür”, “dimişler” veya “bes” gibi ifadelerden yararlanır. Eserde tespit edilebilen bazı atasözleri şunlardır:

* Meseldür **yiñilen güleşe toymaz** (6/180)

(*Yenilen pehlivan güreşe doymaz.*)

* Ki dimişler **işe şandığı başa** (6/455)

(*Ne dilersen eşine o gelir başına./ Hayır dile eşine hayır gele başına.*)

* **Deminde kaçma da erlik durur** bes (6/2496)

(*Deminde kaçmak dahi erliktir./ Erliğin onda dokuzu kaçmaktır./ Erlik on ise dokuzu oyun.*)

* **Olur mı tu‘me şekker cîfe-ñ‘āra** (6/2619)

* **Er erden kaçıcak olur karavaş** (6/2626)

* Gel İslāma hālāş it cānı oddan

Ne biter çāresüz demdeki oddan (7/5321)

(*Son pişmanlık fayda vermez.*)

* Meseldür hōd bilürsin bunu rüşen

Yaluñuz n‘ide bir şehre bir evren (6/2647)

* Meseldür **dün ġarībūñdür** bilürsüz (7/3080)

* Meseldür **şu uyur düşmen uyumaz** (7/3087)

(*Su uyur düşman uyumaz.*)

* **Ŧutulur ik‘ayağmdan çevük kuş** (7/3371)

* Meseldür hōd **dirilmek yik ölümden** (7/3428)

* Meseldür hōd **yirüñ de var kulağı** (7/3583)

(*Yerin kulağı vardır.*)

- * Meşeldür *ğayret altında er ölür* (7/3974)
(Yiğit meydanda belli olur.)
- * Meşeldür *yaluñuza yarıcı Hağ* (7/4742)
(Garip kuşun yuvasını Allah yapar./ Garibin yardımcısı Allah.)
- * Meşeldür *tanışıklı tağ aşar* (7/5193)
(Danışan dağı aşmış, danışmayan(in) yolu şaşmış.)
- * Meşeldür *gelme gelme dönme dönme* (7/5425)
- * *Üşer şāhine bî-per düşse her büm* (7/5609)
(Kurt kocayınca köpeklere maskara olur.)
- * Ki *gider kanda-ise alçağa şu* (7/6397)
(Su alçağa meyl eder.)
- * *Yaramazlarla olan yâr u hem-dem*
Anuñla añılur her işde bā-hem (7/6398)
(Yaramazla yâr olma; iyilerden ibret al.)
- * *Yaraklar ‘arîf olan kes maqāmın* (7/6474)
- * Ki *ğāfil olmaz ašlā merd-i ‘ākil* (7/3160)
- * *Gelür diyüp yazılan neyse başa* (7/5464)
Yazılmışda yuyulmak yok bilā-reyb (7/3099)
(Alın yazılan başa gelir.)
- * Ki *Tañrı bir iş iki* hod meşeldür (7/5796)
- * Velî *el üstine el her dem olur* (6/102)
(El elden üstündür.)
- * Bunı bilmez ki *yok aşıl sayuqlar* (6/2269)
- * *Hudā bilür ki n’olur āhir işde* (6/2636)
- * *Söyünüp arusu kalmakla balı*

Dirüp divşürdiler māl ü menāli (6/724, 1686)

(Bal, arısız ele geçmez.)²¹⁸

* Kimi eydür **każā** bes **gözi örter** (7/3372)

(Kaza geliyor demez.)²¹⁹

* **Dıraht-ı meyve-dār işi yimek taş**

Yimiş virmezse oda koşmadur baş (6/855)

(Meyve veren ağaç taşlanır.)

* **Yitişür her kula kendü rehinden** (6/1855)

(Her koyun kendi bacağından asılır.)

Şâirin Farsça verdiği bir atasözü örneği de şöyledir:

Kıluñ da pîrem ammā kār-dîde

Mu‘ayyen **dîde ne-büved çün şinîde**²²⁰ (7/4107)

2.2. Deyimler

Deyimler, gerçek mânâları dışında kullanılarak yeni bir mânâ ifade eden ve bir düşünceyi dile getiren, iki ya da daha çok kelimedden meydana gelen kalıplaşmış söz dizileridir. Uzun konuşmayı sevmeyen, birkaç sözle bütün gayesini anlatmayı hüner sayan bir milletin dildeki en büyük hazinesi de iki-üç kelime ile pek çok şeyi anlatmasını sağlayan deyimleridir. “Tarihi binlerce yıla uzanan bir milletin duygu, düşünce ve hayal imbiğinden süzüle süzüle, derin ve gizli mânâlar kazanıp bugünlere ulaşan dil hazinemizin incileri”²²¹ yani deyimlerimiz bakımından *Siyer-i Nebî* oldukça zengin bir eserdir. Münîrî’nin, eserinde sık sık deyimlere yer vermesi de onun Türkçeye hâkimiyetinin bir göstergesidir.

---

²¹⁸ Nihat Öztoprak, *Cân u Cânân*, s. 52.

²¹⁹ Şâir, bu atasözünün Arapçasını da yaklaşık otuz beyit önce şöyle vermektedir:

Kim umardı seni böyle iy enhas

İzā cā’e’l-każā ‘am(i)ye’l-başar bes (7/3341)

²²⁰ “Görmek işitmeye benzemez.” anlamındadır.

²²¹ Hüseyin Adıgüzel, *Deyim Hazinemiz*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1990, s.5,6.

Siyer'de tespit edilebilen deyimlerden bir kısmı mısra içinde, diğer bir kısmı da sadece beyit numaraları verilerek aşağıda gösterilmiştir:

<i>burnundan getirmek</i>	Cihānda gördüğüm eyelügi bir bir <i>Getürdi</i> bu cüvān <i>burnumdan</i> āhir (6/1653)
<i>kanına susamak</i> <i>cana kıymak</i>	<i>Şuşama kanuñla kıymakla cāna</i> (6/2648)
<i>dil uzatmak</i>	Ki <i>uzatdı</i> Hudādan korkmayup <i>dil</i> (6/1945)
<i>başa çıkmak</i>	<i>Başa</i> anuñla <i>çıkı</i> āb-gün tiğ (7/3710)
<i>dilden (gönülden) çıkarmak</i>	<i>Çıkarup</i> siz de <i>dilden</i> buğz u kīni (7/3718)
<i>kulak urmak</i>	<i>Ķulağ urdı</i> ırakdan ‘amm-ı Muhtār (7/3449)
<i>bostāncıya tarhūn satmak</i> (<i>Tereciye tere satmak</i>)	Ki <i>bostāncıya</i> ister <i>şata tarhūn</i> (7/4432)
<i>diş bilemek</i>	Zübeyre <i>bilediler</i> it gibi <i>diş</i> (7/4180)
<i>bel bağlamak</i>	Vişālūñ ‘azmine hep <i>bağladuğ bil</i> (7/4952)
<i>dek turmak</i>	Velī her gün gidilse <i>turmayup dek</i> (7/4974)
<i>yüregini sovutmak</i>	Ola kim <i>yüregümüzi şovuda</i> (7/5382)
<i>can atmak</i>	Benī Ğazbāndan geldüm <i>atup cān</i> (7/6331)
<i>baş koymak</i>	<i>Ķoyup baş</i> ortaya böyle iş itdüm (6/2559)
<i>baş oynamak</i>	Girüp <i>baş oynamak</i> sulţān-ı ‘ışka (6/2170)
<i>kanlı yaş dökmek</i>	Varup bir rūda <i>kanlı dökdiler yaş</i> (7/3098)
<i>ciğer kanını akıtmak</i> <i>ser dögmek</i> (<i>başını dövmek</i>)	<i>Ciger kanın akıtdılar dögüp ser</i> (7/3995)
<i>suçundan geçmek</i> (<i>affetmek</i>)	<i>Şuçumdan geç</i> ki egri gitmişüz reh (7/4044)
<i>āb-ı rûyı hakkı</i> (yüzü suyu hakkı) (7/5028)	
<i>ad almak</i> (7/4709)	

ad eri (ad, şöhret sahibi) (7/3550)
ağızlara (efvâha) *düşmek* (7/5355)
ağzını tutmak (7/4111)
aklı gitmek (7/4143, 6676)
aklı şaşmak (7/3295)
aklın(ı) başına divşürmek (7/3210, 4159, 6698)
aklını başa dirmek (7/4621)
âlet olmak (7/4161)
amân vermek (7/3739)
amelden kalmak (7/3991)
ayağa düşmek (7/5275)
ayağı toprağına düşmek (7/4704)
ayağına yüz urmak (7/6673)
bâda (yele) vermek (6/1361)
bağrı delinmek (7/6450, 6520)
bağrı dilinmek (7/6674)
bağrı kanla dolmak (7/3287, 3385)
bağrı yanmak (7/3605)
bağrına âb (su) sepilmek (sevinmek, teselli bulmak) (7/3128)
bağrına basmak (7/5176)
bağrına keyy urulmak (bağrına yara açmak/bağrını dağlamak) (7/3248)
bağrında baş (yara) çıkmak (7/3976)
bağrını hûn (kan) eylemek (7/3385)
barmagını (parmağını) ısırarak (7/5641)
baş almak (7/3775)
baş çıkarmak (7/4020)

baş götürmek (7/6582)
baş koşmak (7/6767)
baş koymak (6/2559; 7/5708)
baş oynamak (6/2170, 4382, 5211)
baş salmak (7/3380)
başta çıkmak (7/3710, 4159, 4795)
başta gelmek (6/2719, 4220)
başta hâk (toprak) saçmak (7/3780, 5677, 6676, 6679)
başına çevirmek (emri altında bulundurmak) (6/2469, 2488)
başına hamr (şarap) sıçramak (7/3952)
başına tûfân kopmak (7/3286)
başını alıp gitmek (7/4018)
başını dövmek (7/4148, 6549)
başını taş ile dövmek (7/6678)
başını taşa urmak (7/6462)
başumuza toprak (7/6819)
bel bağlamak (7/261, 4952)
beñzi bozarmak (7/6631)
ber-çeşm ü ber-ser (başım gözüm üstüne) (7/5045)
beyâna sığmamak (7/4150)
beyni alıştırmak (arkadaş olmak) (6/1263)
bînî(si) ötmek (burnundan solumak) (6/1403)
bostâncıya tarhûn satmak (7/4432)
bû (koku) almak (7/5103)
burnundan getirmek (6/1653)
cân atmak (7/3114, 3165, 4359, 4861)

cân başına sıçramak (6/1669; 7/4825)
cân ile müstemi' olmak (can kulağı ile dinlemek) (7/6405)
cân sana kurbân (7/4643)
cân u cihâni yoluna koymak (7/3149)
cân vermek (7/4509)
câna kıymak (6/2648)
cânı dudağa yetişmek (son nefesini verecek hale gelmek) (7/633)
cânı halâs etmek (canını kurtarmak) (7/5321)
cânı ivmek (7/4948)
cânı ortaya koymak (6/1570)
cânı tenden kaçmak (6/2227)
cânına kıymak (7/5086)
cânına yetmek (7/3453)
cânını almak (7/3748)
cânını derk-i cahîme revân etmek (canını cehenneme göndermek) (7/3356)
çehrelerde reng kalmamak (7/5017)
çeşmi (gözü) yolda kalmak (6/1596)
ciğer kanını akıtmak (7/3213)
ciğer kanını nûş etmek (içmek) (7/3205)
ciğerde yara kılmak (7/5144)
ciğer-hûn olmak (ciğeri kanlı olmak) (7/6800)
ciğerini dağlamak (7/3111, 4621, 4637)
ciğerler kebâba dönmek (7/5222)
cihân karañu olmak (dünyâsını karartmak) (7/4311)
cihân milkini tar (dar) etmek (7/5092)
cihâni başına tar u teng itmek (dünyayı başına dar etmek) (7/5188)

cihâni başlarına teng eylemek (6/1747, 2214; 7/3375, 3452, 6699)
cihâni tar (dar) etmek (6/1671)
cihân-ı tenginây teng (dar) olmak (7/3307)
cûşa gelmek (7/4233)
çöpe saymamak (7/5138)
dâdını dâd etmek (7/3121, 3313)
dak tutmak (6/1769, 4935)
dâmânına (eteğine) el urmak (7/4962)
dâmenini (eteğini) beline sokmak (6/2036)
defteri düürülmek (6/615; 7/4460, 6445, 6764)
dek turmamak (7/4574, 4774, 4974)
dem urmak (7/4731)
dem ü nutkı tutulmak (7/3338)
demo bağlanmak (7/6441)
demo tutulmak (7/5013)
der (kapı) açmak (bir şeyin sözünü etmek veya bir işe başlamak) (7/6404)
derd-i ser (başının derdi) (7/5137)
dil (gönül) bağlamak (kendini bir işe bağlamak) (6/2526; 7/3089, 6469)
dil (gönül) vermek (7/5186)
dil çıkarmamak (yorgunluk göstermemek) (7/3089, 5080)
dil depretmek (7/4996)
dil uzatmak (7/1945, 5186)
dil üşürmek (birçok kimse bir sözü aynı biçimde bir ağızdan söylemek)
(6/2362)
dil vermemek (7/5186)
dilden koymak (7/3706,4715)

dili bağlanmak (dili tutulmak) (6/1270)
dili (gönlü) odlara tutuşmak (7/6768)
dilinden ağı (zehir) yağmak (7/3046)
diş bilemek (6/1618; 7/3345, 3453, 3736, 4180, 4418, 6097)
düşünü görmeden tâbir olunmak (6/2802)
el sunmak (6/2915; 7/4769,4929)
el tutmak (7/3996)
el ucuyla tutmak (kendini işe vermemek, gönülsüz davranmak) (7/4113)
el urmak (7/3411, 4617, 4962, 5806)
el yumak (yıkamak) (7/4314, 4516)
elden çıkmak (7/6769)
elden varmak (elden gitmek, yok olmak, mahvolmak) (6/2371)
ele getirmek (7/4586, 4905)
elinden gelmek (7/3428)
elini çekmek (7/4531)
engüşt (parmak) *dehinde kalmak* (7/5275)
engüşt sırmak (parmak ısırarak) (7/3283, 5507, 5641)
eşiğine yüz sürmek (7/4705)
ez-çeşm-i bed dūr (kem gözlerden uzak) (7/4698)
femi kurumak (7/5013)
fis vermek (fitne uyandırmak)²²² (7/3988)
gam yemek (7/3814,4023,4138,4688,5130)
gayret kuşağını çalmak (7/4114)
giñ (geniş) *dünyâyı teng etmek* (7/3375)

---

²²² Bu deyim, birini başkasına karşı kışkırtmak, aralarını açmak mânâsındaki “fit vermek” deyimini ile aynı anlama geldiği söylenebilir. bkz. M. Ali Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ, Ankara 1999, s. 109.

gûş (kulak) tutmak (6/2861; 7/4817)
gönlü kalmak (6/1475)
gönlü yumşamak (yumuşamak) (7/4949)
gönlünü hemm almak (7/5130)
göñül açmak (neşelendirici şeylerle insanın iç sıkıntısını gidermek) (6/421)
görmediğini görmek (7/4400)
göz dikmek (7/4886, 6411)
göz urmak (dikkatle bakmak) (7/4132)
gözden ırag (ıрак) olmak (7/6770)
gözü dönmek (7/3584)
gözü ilmek (gözü ilişmek) (7/4917)
gözümün nûru (7/3750)
gözümüz merdümü (göz bebeğimiz) (7/4504)
gözünü açmak (7/3281, 4397)
gûş (kulak) tutmak (6/2861)
gücü yetmek (7/5379)
ha diyince (7/4773)
haber uçurmak (7/6055)
hâk (toprak) ile yiksân etmek (7/4374)
hâk (toprak) olmak (7/4704)
hâk çekmek (6/2583)
hâk ile yiksân olmak (7/6789)
harâba vermek (7/4593)
harf etmek (7/6644)
hayâtından ümmîd kesmek (7/5020)
hayret almak (7/4771)

hiçe saymak (7/4375, 4826)
hinnâ gibi un etmek (7/5109)
hor tutmak (7/5648)
içine âteş urmak (7/5083)
iliği suya dönmek (bitkin hâle gelmek) (6/2335)
ipe dizmek (7/4602)
iş etmek (6/1618; 7/4550, 5120)
iş geçmek (7/6829)
iş işlemek (7/5132)
iş işten aşmak (iş işten geçmek) (7/3736)
iş vermek (iş yapmak, bir şey yapmak) (6/2052)
iş yerine yetişmek/ermek (7/4655)
işi bitmek (7/4813)
işi çin olmak (7/4963)
kad(di) bükülmek (beli bükülmek) (7/4494)
kadem (ayak) *basmak* (7/3255)
kan ağlamak (7/4637, 4819, 6631)
kan bahâsı (7/3908)
kan dökmek (6/2740)
kan içmek (7/4379)
kan yaş dökmek (7/3976)
kanı (hûn) *kurumak* (6/1420)
kanı (yerde) *koymamak* (7/5613)
kanına susamak (6/2648; 7/5086)
kanını su gibi dökmek (7/3356)
kanını su gibi içmek (6/2185)

kanını yere dökmek (7/3168)
kanlı yaş dökmek (7/3098)
kâr (iş) etmek (7/4585)
kara giymek (7/6801)
kara yaslı (6/2746)
kara yere geçmek (7/3184)
karalara batmak (7/6623)
karârı gitmek (7/5626)
kaydını görmek (7/4526)
kaygı almak (7/4118)
kaygı yememek (7/4267)
kazâ-yı kûr (kör kazâ) (7/5000)
kendinden (kendüzinden) gitmek (kendinden geçmek) (6/1376)
kendini dağıtmak (7/3296)
kendini unutmak (7/4119)
kendini toplamak (7/3296)
*kılıç içirmek*²²³ (tığından tolu câm içirmek) (6/1682)
kılıçtan geçirmek (7/5372)
kînini almak (7/4400)
kul olmak (7/3889)
kulak urmak (kulak vermek) (7/3449, 4558)
kulaktan âşık (7/5354)
mât eylemek (7/6713, 6810)
nâmu çıkmak (7/4979)

---

²²³ **tığ** (kılıç, şemşir) **içürmek** (âb-ı tığı içürmek) M. Ali Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ, Ankara 1999, s. 233.

ögünden gâfil gelmek (kendini kaybetmek) (7/6690)
ölüp (ölüp) dirilmek (6/2820)
öpüp başta yer vermek (öpüp başına koymak) (7/5787)
özü göynemek (ciğeri, içi yanmak; çok acı duymak) (7/4265)
özünü /cihânı ferâmûş kılmak (unutmak) (7/4517)
pâ (ayak) *götürmek* (7/4310, 5006)
râhı (yolu) *ele almak* (7/4526)
rengi gitmek (7/3952)
rû (yüz) *döndürmek* (7/3792, 3999, 4868)
rû (yüz) *göstermek* (7/4816)
rû (yüz) *sürmek* (7/4704)
rû (yüz) *tutmak* (7/4118, 4267, 4720, 4953, 5103)
rû burtarmak (yüzünü buruşturmak) (7/5808)
rû tutmak (7/5103, 5113)
rûhu lebe (dudağa) *ermek* (ölümle yüz yüze gelmek) (7/3779)
rûy (yüz) *döndürmek* (6/2852)
rûyu (yüzü) *soğumak* (korkmak, endişeye kapılmak) (6/2463)
saçını sakalını yolmak (7/3780)
safâ sürmek (7/4881)
seblet ü rîş yolmak (saçını sakalını yolmak) (7/3195)
sem 'ine (kulağına) *ermek* (7/4913)
sem 'ine yetişmek (7/4931)
ser (baş) *çekmek* (7/3799)
ser (baş) *kurtarmak* (7/4724)
ser (baş) *vermek* (7/4706, 5213)
ser çıkarmak (7/5035)

ser oynamak (7/4362)
seri (başı) selâmet(te) kalmak (7/4604)
sîne dövmek (7/6678)
sîne germek (7/4177, 4323, 4349)
sîne yanmak (7/4492)
sırrına akıl yetişmemek (7/4151)
(söze) kapı açmak (7/5522)
suçundan geçmek (suçunu bağışlamak, affetmek) (7/3178, 3201)
sürme gibi un etmek (7/4981)
tâkati tak olmak (tâkatten kesilmek) (7/4250)
taña kalmak (7/3778, 4950, 5116)
taş ile baş dövmek (7/6678)
teşvîş yemek (7/5132)
tuz etmek hakkı (tuz ekmek hakkı) (6/1621)
uç vermek (ortaya çıkmak, kendini göstermek) (6/2071)
ukârı (şarabı) başa sıçramak (7/4856)
unluğunu vermek (7/4916)
ussunu (aklını) dişürmek (6/2725)
yabana atmak (7/3863)
yağı bala katmak (6/2843)
yan vermek (7/5021)
yas tutmak (7/4755)
yavuz sanmak (7/4956)
yed (el) koymak (6/1636)
yed (el) urmak (6/2911, 4617)
yele (yile) vermek (6/19)

yellere savurmak (7/5110)
yere geçmek (7/3481)
yere rû (yüz) urmak (7/4747, 6627)
yol bulmak (6/2917; 7/4586)
yol vermek (izin vermek, yardım etmek) (7/4633)
yolu düşmek (7/4913)
yoluna baş ile cânı koymak (7/5205)
yolundan ırmak (yolundan alıkoymak) (7/3174)
yort sürmek (7/4164)
yort vermek (6/1973)
yüreği başlanmak (yüreği yaralanmak) (7/6519)
yüreği delinmek (7/6671)
yüreği kan ile dolmak (7/3981)
yüreği kan olmak (7/3983)
yüreğine su sepmek (6/2740)
yüreğini biryân etmek (6/2126)
yüreğini soğutmak (yatıştırmak, teselli etmek) (7/5382)
yürek berkitmek (7/6673)
yüz çevirmek (7/3929, 6784)
yüz döndürmek (7/3931)
yüz göstermek (7/4261, 5064)
yüz tutmak (6/2646; 7/3118, 3153, 4195, 4516, 5032, 5216)
yüz yire urmak (7/4646)
yüzü soğumak (6/2463)
zâtını divşürmek (7/4613)
zehr-i kahr-ı dehr nûş etmek (cihânın kahrının zehrini içmek) (7/4517)

zehre çâk olmak/zehre sıdmak (ödü patlamak) (6/1190, 2211)
zübâna (ağzına) almak (7/4150)

2.3. *Kelâm-ı Kibâr*

Anlamlarının ve söyleyişlerinin güzelliğiyle herkes tarafından bilinip hatırdaki kalan veciz ifadeler kelâm-ı kibar denir. Divan şiirindeki berceste mısra ve beyitler de kelâm-ı kibar hükmündedir. Dilden dile aktarılarak atasözü gibi yaygınlaşan bu veciz ifadeler için *Siyer*'den şu örnekler verilebilir:

Bilürsin kim nedür köhne serâyı

Ne añar zâğ u ne nağme-serâyı (7/6464)²²⁴

İki kapılı mihmân-ğānedür bes

Bir ik'üç gün turur mihmân olan kes (7/6465)

Beğā-y-içün urulmadı esāsı

Tezelzül içredür dāyim bināsı (7/6466)

Er-iseñ 'ağdine bağlamağıl dil

Senüñse de talāk eline virgil (7/6469)

Ki sinüñ gibinüñ çok 'ömri nağdin

Yiyüpdür bağlamadın dağı 'ağdin (7/6470)

Dimez tıfl u cüvāndur ol yağod pīr

Oñat vech ile bisler ü döner yir (7/6471)

---

²²⁴ Şâir, bu beyitten başlayarak yaklaşık on beyit boyunca, veciz ifadelerle okuyuculara dünyanın aldattıcılığını ve geçiciliğini anlatmaya, onlara öğütlerde bulunmaya çalışır.

Şu kim cāndan muhibb ola aña key

Urur hasret odıyla bağrına key (7/6472)

Şu kim iđmāz-ı ‘ayn ide yüzinden

Yitişmez kırtulıcağ ğam özinden (7/6473)

Bu sicn ile bulup dāre’s-selāmn

Yarağlar ‘ārif olan kes mađāmn (7/6474)

Vefāsuzdur bilürsin çarđ-ı ğaddār

Cefā-pīşedür aña cevrdür kār (7/6475)

Ki kalbe kuvvet ola rūha hem kıt

Degül hod seng-i pāre mişl-i yāķūt (6/44)

Hem atamla bürāderleri de göm

Cihāndur bu ider Rüstemleri güm (6/161)

O gice çeşm-i Hālid görmedi h^vāb

Görür mi şol göz uyķu kim döker āb (6/458)

Segirdüp oğlı hālin şordı Hālid

Veled fikrindedür kandaşsa vālid (6/469)

Diyüp böyle revān yaş dökdi gül-gün

Döker bes kanlu yaş olan ciger-hūn (6/600)

Didi oğlum-idi hem baña dāmād

Çetiñdür sevdüğinden düşme bes yad (6/844)

İdebaşladılar çoğlar mesāvī

Belī olmaz cihān halkı müsāvī (6/1916)

Didiler varı ber-çeşm ü ‘ale’r-re’s

Ne ğam ‘ışkuñ meyinden çekene ke’s (6/2084)

Bilürsüz *mest-i ‘ışka* iy dil-ārām

‘Adem şehrinde olur ancak ārām (6/2172)

Didi bilmez misin iy yār-ı şādık

Ki ne dīndeysel ma ‘şük anda ‘aşık (6/2641)

Kızı ço git selāmet fāriğ ol var

Ne lāzım kār-ı āsān olma düşvār (6/2650)

Hayālün bir nefes gitmez gözümden

Şafā virür mu ‘ayyendür ser-i rūd (7/5904)

Cihān kāfirlerün meydānidur bes

‘Ayān mü ‘minlerün zindānidur bes (7/6288)

Zihī şol zāt-ı ‘arif merd-i dānā

Ki ekmez tohm-ı kibri dilde aşlā (7/6396)

Dağı bir kimseden döndürmedi yüz

Güle vech-i hasen şân yoğ aña söz (7/3934)

Urur her yañaaya Ca'fer dağı tığ

Bu rüşendür ırılmaz berğ ile mîğ (7/5593)

3. Örf, Âdet, İnanç ve Sosyal Hayat

Siyer-i Nebî, bir nevî İslâm tarihidir. Bu nedenle hem Hz. Peygamber'in yaşadığı döneme hem de Araplara ait kültürel özellikleri, gelenek ve görenek unsurlarını ihtiva etmektedir. Bu kültürel öğeler, ortak dînî değerlerle beslenmenin neticesinde, Münîrî'nin yaşadığı devrin millî ve mahallî unsurlarıyla, Türk kültürünü yansıtan sosyal hayat manzaralarıyla bazı noktalarda ortaklık göstermektedir.²²⁵

Siyer-i Nebî'nin, incelememize konu olan 6. ve 7. ciltlerinde ağırlıklı olarak, Hz. Peygamber'in İslâmiyeti yaymak ve İslâm düşmanlarıyla mücadele etmek amacıyla yaptığı seferler ve fetihler anlatılmaktadır. Hz. Peygamber'in vefâtına kadar anlatılan hikayelerin büyük bir kısmı, savaş meydanlarında Müslümanlarla İslâm düşmanları arasındaki çarpışma sahnelerini içermektedir. Bu yüzden söz konusu hikâyelerde bilhassa, Hz. Peygamber'in yaşadığı devirdeki savaşma geleneklerine ait ipuçlarına rastlamak mümkün olmaktadır.

3.1. Savaş Gelenekleri

Mekke Fethi'nin anlatıldığı hikâyede (3900-3938); Hz. Peygamber'in, arkasındaki kalabalık İslâm ordusuyla Mekke üzerine yürüyüşünün Kâbe'yi tavaf etmeye mi yoksa şehri fethetmeye mi dayandığı üzerinde kafaların karıştığı esnâda Ka'b adlı, yiğit ve şâirlik yeteneğine sahip bir Müslüman ortaya çıkar. **Ka'b, Hz. Peygamber'e niyetinin ne olduğunu açık açık sormanın ayıplanacağı kendisine söylenince, okuyacağı bir şiir yardımıyla bu niyeti keşfedebileceğini söyler.** Arkasından atını meydana sürerek, hazırlamış olduğu bir methiyeyi Hz. Peygamber'in

---

²²⁵ Ümran Ay, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, s. 109.

işiteceği şekilde okumaya başlar. Şiirini tamamladıktan sonra kavmine dönerek onlara, Hz. Peygamber'in Mekke'yi fethetmeye yürüdüğünü anladığını söyler:

Didi bir şî'r didüm hûb u rengîn

Bilürven anı ol vech ile ta'yîn (7/3238)

Göç olup irte gidildükde hurrem

Gelüp Ka'b önce bî-endüh u bî-ğam (7/3239)

Ṭurayd itmekle çapup esb-i tâzî

Biraz gösterdi gürz ü nîze-bâzî (7/3240)

Tamām itdükde medħa kıldı āğāz

İşidür müstemi' ol maħrem-i rāz (7/3241)

Didi veh k'urmağ ile tîğ-ı bürrān

Kesilüp başlar siyl olısar kıan (7/3242)

Şu deñlü kıoparahum ceng ile şūr

Ki ne görmüş ola Gîv ü ne Çeypūr (7/3243)

Ne bilişdür bu diyelüm ne ol yād

Kırup küffārı kııksun göge feryād (7/3244)

Biri birinden olmağ ile bîzār

Der ü dervāze ṭolsun nāle vü zār (7/3245)

Halîl-âsâ şunup aşnâma desti

Urup uşadalum bālā vü pesti (7/3246)

Kimi bî-dest ü pā pā-māl olunsun

Kimisi âteş ile ƣal olunsun (7/3247)

Bu vech ile idüp ģarc-ı ma‘ārif

Varup ƣavmine didi Ka‘b-ı ‘ārif (7/3249)

‘Ayān oldı ki fetĥ-i Mekkedür ƣaşd

Anuñçün ƣıƣılınmış böyle ‘an-ƣaşd (7/3250)

Kavmi Ka‘b’a, Hz. Peygamber’in niyetini nasıl öğrendiğini sorar. Ka‘b, şiirinde kâfirlerle savaşmaktan bahsederken Hz. Peygamber’in gözlerinin yaşardığını; putların parçalanmasından bahsederken de yüzünün güldüğünü gördüğünü söyler. O, Hz. Peygamber’in ağlayışını savaşta her iki taraftan hayatını kaybedeceklere üzölmeye; gülümsemesini ise putların parçalanmasıyla bātılın yok edilmesine sevinmeye yorar:

İyitdiler neden ‘ilm oldı ģāşıl

Bilürüz nükte-dānsın merd-i kāmīl (7/3251)

Didi şî‘rümde var-idi iki yol

Görüñ siz de ki her biri mi ma‘ķül (7/3252)

Helāk itmek-idi küffārı evvel

İkincisi şımağ büt uruban el (7/3253)

Yaşardı evvelinde çeşm-i şehlä

Tebessüm şofırasında oldu peydâ (7/3254)

Çadem kim başılındı bu sebîle

Mu‘ayyen ölecek çavm ü çabîle (7/3255)

Anuñçün gözleri tıldı nem ile

Pür oldu şanki nerges şeb-nem ile (7/3256)

Tebessüm çonca-veş aşnâma lâzım

Bulardan fetħa gönlüm oldu câzim (7/3257)

Didiler fikr-i şâyib ‘âçilâne

Hayâl-i hûb çâyeyet şâ‘irâne (7/3258)

Başka bir hikâyede, Hz. Peygamber’in karşısına dikilen Kays adlı kâfir, okuduğı bir şiirle kendisini överek Hz. Resûl’e meydan okur. Bu bölümde **şiir, kişinin gücünü ve yiğitliğini anlatma aracı olur:**

Çoyup bir yaña bed heykelle yüzün

Ögebaşladı eş‘âr ile özin (6/2308)

İyitdi Aħmedâ şi‘r ile sini

Neçün öğmezsın işitmekle bini (6/2309)

Didi ben bilmezem şi‘r iy siyeh-dil

Kelâmu’llâh oçurvan öğredüp dil (6/2310)

Bu iki olay, **şiiirin, savaş meydanlarına da taşınacak şekilde ne kadar geniş çaplı bir kabul gördüğüne** işaret etmektedir.

Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesinin ardından şeytan, ihtiyar bir insan görünümünde, Araplar arasında uğursuz ve kan dökücü bir kavim olarak tanınan ve başlarında Melîk bin Avf'ın bulunduğu Hevâzin kabilesine gelerek onlara, Kâbe'deki putların başına gelen acı sonu üzüntü içerisinde anlatır. Mekke'nin fethine zaten ziyadesiyle üzülen ve içleri kinle dolan Hevâzinliler, büyük putların nasıl kırılıp parçalandığını da ihtiyar sûretindeki şeytandan işitince, çevredeki kabilelerden de asker desteği alarak Hz. Muhammed'in üzerine yürüme kararı alırlar. **Askerlerin eşlerinin ve çoluk çocuğunun da, savaştan kaçmaların önüne geçmek amacıyla orduya dahil edilmesi kararlaştırılır:**

Ṭutup el 'ahdi muḥkem eylediler

Nitekim ḳalb-i şeyṭān eyle diler (7/3996)

Ḥarām oldı didiler bize dirlik

Gerekdür ikiliksüz buña birlik (7/3997)

Ḳomaḳla bu yola māl ü menāli

Bile almaḳ gerek ehl ü 'ayāli (7/3998)

Ki kimse cengden döndürmeye rû

Degül āsānlıḡ ile biter iş bu (7/3999)

Bu vech ile idüben 'ahd ü peymān

Dirildiler igen bī-ḥadd ü pāyān (7/4000)

Sammâ-zâd şeklinde anılan kör bir ihtiyar, Mâlik ibni Avf'ın yanına gelerek ona, kadınların ve çocukların savaşa götürülmelerinin uygun olmayacağını söyler. Bunun üzerine ihtiyara; kadınlar ve çoluk çocuk olmadan savaşa yönelinmesi durumunda askerlerin candan yürekten savaşmayacakları, gözleri arkada kalacağından

kendilerini mücadeleye veremeyecekleri söylenir. Arkalarında aileleri olduğunda ise her biri dönüp kaçırmaktan utanacak ve daha gayretli vuruşacaktır:

İşidüp bunu Şammā-zād ol kūr

Ki olmuşdı uzun ‘ömr ile meşhūr (7/4105)

İyitdi Mālik ibni ‘Avfa iy mih

Bugün serdārsın sinüñ mih ü kih (7/4106)

Çuluñ da pīrem ammā kār-dīde

Mu‘ayyen dīde ne-būd çün şinīde (7/4107)

Benüm ‘aqluma gelen ‘avrat oğlan

Çonulsa yig durur iy mīr-i mīrān (7/4108)

Ki çıkup tīg seyl-āb olma dem

Çolar anlar enīni birle ‘ālem (7/4109)

Şaşar nālišlerinden ehl-i şavaş

Ki kopar ‘avrat oğlan içre perhāş (7/4110)

Didiler bunamışsın ağzuñı çut

Bu araya yitişmez ‘aql-ı fertūt (7/4111)

Senüñ sözüñce kim varılsa tenhā

Şavaş olmaz dil ü cān ile aşlā (7/4112)

Ki her kişi añup ehl ü ‘ayālin

El uciyla ıtatar ceng ü cidālin (7/4113)

Velīkin görse iviyle uşağın

İki yirden çalar ğayret kuşağın (7/4114)

Dönüp kaçmağlığa bes ‘ār iderler

Ṭalařup it gibi peygār iderler (7/4115)

Hüzeyl ve Huzâ‘a kavimleri arasında yaşanan savaşta Huzâ‘alılar, Hüzeyllilerin saldırıları neticesinde ciddi kayıplar vermiş ve büyük sıkıntılar yaşamışlardır. İki taraf barıştırılıp Hüzeylliler de Müslüman olduktan sonra, Huzâ‘alılardan dökülen kanların bedeli olarak ve aynı zamanda iki kavim arasındaki barışın tesisi için yüz deve **hûn (kan) bahâsı** üzerinde anlaşılır:

Ol iki kavm k’itmişler-idi ceng

Hüzeylīler Huzâ‘ayı ki dil-teng (7/3906)

Getürdüp anları da itdi irzā

Hüzeylī de Müsülmān oldı zīrā (7/3907)

Didi hem bunda řanuñ hûn bahāsi

Yüz üştürdür degül aña bahā sī (7/3908)

Savaşlarda öncelikle **yiğitler arasında teke tek mücadeleler** yaşanır; her iki taraftan öne çıkan kahramanlar, karşı taraftan kendileriyle savaşmaya yiğit isterler. Bu savaş geleneği ile, hikāyelerde ele alınan çarpışmaların büyük bir bölümünde karşılaşmak mümkündür:

alınup ceng-i řarbī ötdü güm güm

Erenler birbirine itmede hüm (7/4307)

Ṭururlar kâfir ardında zenân hem

Ki ideler dönüp kaçana verhem (7/4308)

Yikâyik itdiler biraz zamân ceng

Hüner aşhâbdan gösterdi her şeng (7/4309)

Birazdan birbirine şaff u âlây

Ṭoқundı her tarafından götrülüp pây (7/4310)

Girüp meydâna Miқdâd-ı yigâne

Elinde tîğı mânend-i zebâne (6/462)

Bahâdur istedi gördi çıkar yok

Özini şaffa urdı az eger çok (6/463)

Müsülmân ‘askerinden bir dilâver

Depüp meydâna atın *istedi er* (6/1418)

Er-iseñ şavaşalum gel başa baş

Er erden kaçcaқ olur karavaş (6/2626)

Dilâver istedi heybetle tekrâr

Gelen Merrîhe kimüñ zehresi var (6/529)

Didi gelsün қanı қанına teşne

İgen dil teşne қана elde deşne (6/2161)

Gerüp sîne didi var mı ki bir zât

Ki meydânuma gire depredüp at (7/4349)

Yapılan savaşlarda; **akşam olup güneş batınca âsâyiş davullarının çalınması, her iki tarafın mücadeleyi bırakarak konaklama yerlerine çekilmesi ve gece savaşa ara verilmesi** de savaş âdetleri arasında yer alır. Geceyi her iki taraf kendi hâl ve gidişine göre değerlendirir:

Çalındı tabl-i âsâyiş konup cevş

Kim ağlar kim güler kimi ider ‘ıyş (6/2116)

Şabâha dek şahâbe şohbet-i hâş

İdüp vahdetde yüz şıdk ile ihlâş (6/2117)

Çalındı tabl-i âsâyiş kalup kûs

Şahâbe kondı hem A‘râb ile Rus (6/395)

Hemân-dem tabl-i âsâyiş çalındı

Şavaş u ‘arbede şubha kalındı (6/2193)

Süvâr-ı çarh inüp e’l-kışşa gıtdi

Dem-i âsâyiş ü arâm yitdi (7/4317)

İki ‘asker konup yirlü yirine

Düşebaşladı kâfirler yirine (7/4318)

Çalındı tabl-i âsâyiş irüp şeb

Miyâncı düşdi araya girüp şeb (7/5503)

Çonup yirlü yirine bāz eger zāğ

Kimi tesbīhde kim itmede lāğ (7/5504)

Çonuldu tabl-i āsāyiş çalınup

Niçe bir çop ola başlar çalınup (7/5668)

Tilāvetle olundu virde meşğül

Velī küffār rīv içre nite ğül (7/6127)

Şarāb-ı telha yine urdılar dest

Yidiler herze merze oluban mest (7/6128)

Çalındı tabl-i āsāyiş çalup çeng

İnüp diñlenmege olundu āheng (6/1378)

O gice cāy-ı kāfir oldı āteş

Müsülmān ‘askeri germ ile yüz haş (6/1379)

Hz. Peygamber, **gazâ için bir sefere çıkacağı zaman eşlerinden birini kura ile belirleyerek yanında götürür**. Benî Mutlaka kabîlesinin üzerine düzenlenen gazânın anlatıldığı hikâyede Hz. Peygamber, yanına Hz. Âişe’yi alır:

Resül-i mihr-çal‘at mäh-manzar

Şeref burcına ol ferhande-ahter (6/1868)

Ġazāya gitdügince bir helālin

Bile alurdu çur‘a ide fālm (6/1869)

Hümeyrā ‘Âişe hātūnı ya‘nī

Bile aldı düşüşmekle bu ma‘nī (6/1870)

Aynı hikâyede Müslüman ordusu, bir yerde konakladıktan sonra sabah vakti göç davullarının eşliğinde yüklerini toplayarak yola çıkar. Bu esnada Hz. Âişe, nehir kenarında abdest almakla meşguldür ve bir şekilde Müslüman topluluğuna yetişemeyerek geride kalır. Hz. Âişe'nin devesi de, onun devenin mahfesinde olduğu düşünülerek çekilip götürülür. Hz. Âişe'nin yokluğu, ancak **Hz. Peygamber'in, âdeti olduğu üzere hanımının devesinin yanına gelerek hanımıyla sohbet etmeye çalışmasıyla** anlaşılır.²²⁶ Bu olay akışı içerisinde, hem **göç davullarının üç kez çalınışının anlamı** hem de Hz. Peygamber'in sefer esnasındaki bir alışkanlığı ortaya konur:

Yine bir menzile konulduğı dem

Dahı urmazdan öñdin şubhıdem dem (6/1884)

Çalındı 'âdet üzre evvel-i kūs

Ki olmışdı şaḥābe aña me'nūs (6/1885)

Çalınsa evvel uyanurdı varı

İkinci yükledürdi raḥt u bārı (6/1886)

Üçüncide süvār olup Ulü'l-'azm

Rikābınca iderlerdi heme 'azm (6/1887)

Hele ötdükde evvel kūs-ı gülğul

Ṭurup 'Âişe ḥātün ol yüzi gül (6/1888)

Vuzū kaşdıyla irdi ṭarf-ı cūya

Mübārek el kim urdı ol vuzūya (6/1889)

---

²²⁶ Hz. 'Âişe ile ilgili bu hadise, “*ifk hadisesi*” olarak da bilinir.

Kenār-ı āba kim yitişdi tekrār

Göçüp gitdi şahābe birle Muhtār (6/1893)

Yidildi hevdec-i ‘Āişe hālī

Velī bilmezler anı k’içi hālī (6/1894)

Đuḥā vaqtine dek gidildi bārī

Resūlūñ bu-y-idi göç üzre kārı (6/1895)

Tekellüm vaqtehā varup iderdi

Şütür-bān hevdecin öñce yiderdi (6/1896)

Yine ol gün ḥabīb-i Ḥaḳ te‘ālā

Varup didi niçe kez yā Ḥümeyrā (6/1897)

“Bismillah” sözünün faziletlerinin anlatıldığı hikâyede bir yiğit, kendisine verileceği söylenen ancak sonra bundan cayılan helâlinin babası ve iki kardeşiyle amansız bir mücadeleye girişir. Sevdiği kıızı almak için ölümü göze alan yiğit, kendisine kızgınlıkla saldıran iki erkek kardeşi öldürür; arkasından kızın babası ile yaptığı mücadelede her ikisi de yaralanarak ruhlarını teslim ederler. Bunun üzerine, o esnada yiğidin yanında bulunan hikâyenin baş kahramanı, yiğidin sevdiği kıızdan kendisiyle evlenmesini ister ve tüm malını mülkünü ona bağışlama vaadinde bulunur. Kız, malda mülkte gözünün olmadığını söyleyerek bu teklifi şiddetle reddeder. Hikâyenin baş kahramanı ile yiğidin sevgilisi arasında çetin bir mücadele yaşanır. Yiğidin sevgilisi Allâh’a sığınıp her an “*bismillâh*” sözünü zikrederek kahramana üstün gelir. At üzerinde bir süre savaştıktan sonra her ikisi de mecâlsiz kalır. Yiğidin helâli, bu mücadeleye bir son vermek amacıyla hikâyenin kahramanını **güreşmeye davet eder. Savaşta yenilemeyen taraflar, soyunup güreşe tutuşur ve güreşle birbirlerine üstünlük kurma arayışına girişir:**

Şu deñlü eyledük ceng ü cidâli

Ne binüm ne anuñ qaldı mecâli (6/152)

Qılurdu zıkr-i bismillâh her gâh

Anuñla bulmadum bildüm aña râh (6/153)

İyitdi güleşelüm de berü gel

Diyüp hoş soyunup k'urduq ele el (6/154)

Ne deñlü k'urdu bismi'llâh ile yed

Boyumu şank'eder dâl ol elif-qad (6/155)

Savaş sonrasında, **düşmandan geride kalan develere, atlara, çadırlara ve sayısız mala mülke ganimet olarak el konur; eş dost ve aile üyeleri, kadınlar ve çocuklar, hizmetçiler ve cariyeler esir alınır:**

Söyünüp arusu qalmaqla balı

Dirüp divşürdiler mâl ü menâli (6/724)

Alnup qanda varsa mâl-i Mişqâl

Dirildi bî-nihâye rızq eger mâl (6/1434)

Bu sözdeyken bular geldi cenâbı

Bilesince *ganîmet mâlı bâbı* (6/1688)

Zen ü duhterle her ne varsa eţfâl

Bile ammâ niqâbla ol nigü-fâl (6/1689)

Şu kim kâfir olupdur *rızq u mâlin*

Dişürdüp aldı hep mâl ü menâlin (6/1710)

‘Adedsüz yükledüben esb ü üştür

Niçe huddām bile ‘abd eger hür (6/1711)

Alınup bār u raht u çetr ü büngāh

Esīr oldı niçeler iderek āh (6/1873)

Esīr olunmağ ile ‘avrat oğlan

Getürdiler bile māl-i firāvān (7/5229)

Hiz. Ali'nin, Sa'd ibni Mu'az'ın düğününe hediye (saçu) götürebilmek amacıyla çıktığı seferin anlatıldığı hikâye içerisinde, Hiz. Hâlid bin Velîd'in Hiz. Ali'ye yönelttiği bir soruya verilen cevap, **toplanan ganimetin beşte birinin Hiz. Peygamber'e ayrılması kaidelerini** ortaya koyar. Bu hikâyenin sonlarında, Hiz. Ali'nin Hiz. Peygamber'le konuşmasında da aynı âdet dile getirilir:

Didüm bārī elüñe girse bu māl

Ne virürsin baña da iy nigū-fāl (6/1638)

İyitdi hımsı zāhir hod Resūlūñ

Senūñ de ‘öşrine olsun kabūlūñ (6/1639)

Qalanı Hazret-i Sa'd-ı Mu'ada

Mu'ayyen saçudur ber-vech-i 'ade (6/1640)

İyitdi himmetünde Rabb-i erbāb

Ki viridi bunca mālı fetḥ idüp bāb (6/1726)

Sizūñdür hımsı iy cān-ı dü 'ālem

Dimişven Hâlide 'öşrini de hem (6/1727)

Hz. Peygamber, **fethedilen yerlerde halka İslâm'ın esaslarını öğretmek üzere ashâbdan kişileri görevlendirir.** Ayrıca **fethedilen bölgede mescit yaptırılması** da bir fetih âdeti olarak dikkat çekmektedir:

Ƙodı aşhâbdan hem niçe a'yân

Ki ta 'līm ideler āyīn ü erkân (6/1034)

Revân emr ile aşhâb eyleyüp cidd

Yapıldı anda da bir hûb mescid (7/6303)

Tebükde de bi- 'aynih emr-i Mürsel

Olup yaptılar aşhâb uruban el (7/6304)

İderdi bu bināyı her ğazāda

Ki İslâm ehli olurdı şafāda (7/6305)

Hz. Peygamber'in mektubunu İslâm düşmanlarına ileten **Zeyd ibni Hâris'i işkence ile öldürmek için deve derisiyle kaplarlar.** Zeyd bu şekilde yüksek bir ağaca asılarak kızgın güneşe maruz bırakılır. Sıcakın etkisiyle deri kuruyarak büzülmeye ve içindeki Zeyd'i sıkıştırmaya başlar. Böylece Zeyd acı içerisinde nefessiz kalarak canını teslim etme noktasına gelir.²²⁷ Zeyd'in maruz kaldığı bu işkence usulü dikkat çekicidir:

Düşüp mecrūh kim tutuldu āhir

Didi koñ şimdi öldürmeñ o kāfir (6/628)

Murādumca 'azāb ile ölünsün

Ki heft iklīme bu destān olunsun (6/629)

---

²²⁷ Âmil Çelebioğlu'nun, müellifi ve telif tarihi bilinmeyen mesneviler bölümünde, 189 beyitlik dinî-dasitanî bir mesnevi olarak tanıttığı "Aremrem bin Musallat Cengi" adlı hikayede de benzer bir işkence sahnesiyle karşılaşmaktadır. bkz. Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevi (Türk Mesnevi Edebiyatı- Sultan II. Murad Devri 824-855/1421-1451)*, s.100.

Deve gönine kaplatmakla ānī

Yüce bir ağaca aşdurdı anı (6/631)

İrüp vaqt-i duḥā kızmağ ile gün

Şu vech ile ki şıkdı kuruyup gön (6/632)

Yitişdi tutağa şan cān-ı pāki

Didi itmekle āh-ı derd-nāki (6/633)

Zü'l-humâr adlı kâfir, Hz. Ali ile mücadele ederken önce onu yaya halde kendisiyle savaşmaya ikna etmeye çalışır. Bunu başaramayınca da **hîleye başvurarak Hz. Ali'ye, başa baş yapmaları gereken savaşta neden arkasına bir er daha alarak iki kişi halinde kendi üzerine hamle ettiğini sorar. Amacı, Hz. Ali'nin, arkasına bakmasını sağlamak ve bu sûretle onun dikkatini dağıtmaktır.** Bu da ilginç bir savaş hîlesidir:

İyitdi ya 'Alī 'Amr ile cengi

Piyāde eylemişsin neyki rengi (7/4425)

Benümle dahı itseñ n'ola anı

Yine baña eger varsa ziyānı (7/4426)

Didi emr eyle-idi anda ol dem

Ki kesdüm başını itdüm revān dem (7/4427)

Keserven başuñı sinüñ süvāre

Ki ola kavmüñüñ bağrında yara (7/4428)

İyitdi hışm ile sini 'Alī ben

Şanurdum er degülmişsin velī sen (7/4429)

Ki cengüme getürmişsin bir er de

Ki iki oynaya şimşir serde (7/4430)

Didi iy kıaltabān mānend-i bīve

Bu kerre yürüdüñ āl ile rīve (7/4431)

Zihī lā-yefhem ol ħod rāy-ı mecnūn

Ki bostāncıya ister şata tarĥūn (7/4432)

Müslümanlarla Kureyşliler arasında varılan anlaşmaya ilişkin yazılan mektup (ahdnâme), Kureyşliler tarafından Mekke'nin kapısına asılmış ve bu, çevredeki şehirlere de ilan edilerek iki taraf arasındaki barışın teminatı olarak görülmüştür. Müslüman Huzâ'a kavmi, kâfir Benî Bekr kabilesinin saldırısından kurtulmak amacıyla, Mekke'nin kapısına asılı bu anlaşma mektubunun gölgesine sığınır:

Cenābından umuldu 'ahd-nāme

Buyurup kim ele alındı ĥāme (7/3024)

Bu vech ile ki inşā oldı mektūb

Sevinç ile Kıureyş alup didi ĥüb (7/3028)

Gidüp kim irdiler Beyte'l-Ĥarāma

Aşılup Mekke kapusunda nāme (7/3029)

Çağırdup il ü şehre idüp i'lām

Emīn olmaqla hep kııldılar ārām (7/3030)

Bu 'ahd ile olınup fāriġu'l-bāl

Sekiz ay ile k'andan geçdi yik sāl (7/3031)

Benî Bekr işidüp Allāhu ekber

Қыyāmet қопdı şan dirildi kāfer (7/3050)

Ҳузā‘a anlara göreydi key az

Geçüben gitdiler ol қавm-i мүmtāz (7/3051)

Ki varup ‘ahd-nāme sāyesine

Şıgınuş diyeler hem-sāye sine (7/3052)

Ma‘a‘l-қışşa varup Beyte‘l-Ҳarāma

Ebū Süfyāna dindi ‘ahd-nāme (7/3053)

3.2. Dügün Gelenekleri

Hz. Ali’nin, Sa‘d ibni Muāz’ın dügününe **saçu**²²⁸ **götürebilmek** amacıyla yaptığı seferin ve bu yolda bir kaleyi fethedişinin anlatıldığı hikâyede, Sa‘d’ın giriştiği dügün hazırlıklarından bahsedilir. **Dügün mahalli renkli ve değerli kumaşlarla donatılır; sofralar kurulur, tabak tabak yemekler dağıtılır; her taraf misk ve amber kokularıyla dolar; hediyeleriyle (saçu) dört bir taraftan dügünü şereflendiren kabile mensupları şerbetlerle ağırlanır:**

Şükūfezār idüp қālī-i rengīn

Varup *k’itdi maḥall-i sūrı tezyīn* (6/1457)

Ṭabaқlar eyleyüp īşār için pür

Ṭutar ellerde ṭurup merd eger ḥur (6/1458)

---

²²⁸ Saçu/Saçı, düğüne iştirak eden davetlilerin getirdiği hediyelere verilen isimdir. Ayrıca gelinin başına para, şeker, arpa, buğday gibi şeyleri saçmak anlamında da kullanılmaktadır. Ömer Özkan, *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 382.

Ciger-süz olmağ ile ‘ūd u micmer

Ƙonuldu ƙabla[lara] misk ü ‘anber (6/1459)

Hediyelerle her ƙavm ü ƙabīle

Gelüp kim döndi şerbet selsebīle (6/1460)

Şafā-y-ile hezārān h^vān döküldi

Tabaƙlarla ğarīb elvān döküldi (6/1495)

İçilüp şekkerī şerbetle cüllāb

Ki ƙurdı şem‘-i maħfil birle aşħāb (6/1496)

Eserde, başka bir düğün mekânı tasvirinde ise **düğün mahallinin çadırlarla donatıldığı, damadın bir tahtın üzerine kurulduğu, binlerce mumun yakıldığı, ay yüzlü güzellerin misafirlere içkiler sunduğu, ney ve çeng ezgileri eşliğinde sema edilip oynandığı** anlatılır:

Ki ƙutulmuş serā-perde vü ğayme

Hümāyün çetr irişmiş evc-i ğayme (6/2565)

Geçüp tahta oturmuş Emrüved şād

Semā‘ itmiş olur ya‘nī ki dāmād (6/2566)

Uyanmış şem‘-i kāfūrī hezārān

Yiyüp içmekde herkes şād u ğandān (6/2567)

Olup dem-sāz çenge nāle-i ney

Şunar sākī-i meh-rū devr idüp mey (6/2568)

Şeker ālāti mişl-i necm-i şākīb

Yire inmişdi şan nuql-i kevākib (6/2569)

Semā' āhīr olınca Tavk turdı

Yidi hevdec gelür qarşuda gördi (6/2570)

Hız. Peygamber Sa'd'ın düğününü sahâbe ile gelerek şereflendirir. Sa'd; Hız. Ali'nin, Hız. Fâtımâ'nın ve Hız. Hasan'la Hız. Hüseyin'in bilhassa çağırmasına rağmen düğününe gelmemelerine çok kederlenir; Hız. Ali'nin kendisine güvenmiş olabileceğini düşünür. Durumu öğrenen Hız. Peygamber, Sa'd'ın üzüntüsünü yatıştırmak için Hız. Ali'yi görmeye gider. Hız. Ali, Sa'd'a **götürebileceği bir hediyesi olmadığı için** düğüne katılamamıştır. Hız. Ali'nin hüznü ve perişan halini gören Hız. Fâtımâ, annesinden kalan, hâlis altından bir hediye Sa'd'a **saçı olarak götürbileceğini** söyler. Hız. Ali bu teklifi kesinlikle kabul etmez. Hız. Ali'nin evine gelen Hız. Peygamber de **saçı olarak götürmesi için** bir devesini ona verebileceğini söyler. Hız. Ali, Sa'd'a kendi imkânlarıyla bir **hediye götürmek** niyetinde olduğunu belirtir. Hız. Peygamber'den, saç temini için sefere çıkmak üzere izin ister. Hız. Peygamber de Hız. Ali'yi kırmaz ve ona müsaade eder. Hız. Ali'nin, çıktığı seferde başına gelenler anlatılarak hikaye devam eder. Hız. Ali seferden, Sa'd'ın düğününe hediye olarak götürbileceği ganimetlerle döner:

Meger gelmişdi ive şâh-ı merdân

Velî kalbi melâletle perişân (6/1480)

Görüp kim şordı hâlinden helâli

İyitdi gönümün budur melâli (6/1481)

Ki sūr-ı Sa'da saçu-y-ile herkes

Varur yok nesnemüz kim varavuz bes (6/1482)

Betül iyitdi şāhā yimeñüz ğam

K'anamdan ҡaldı var bir 'anberīnem (6/1483)

Zer-i hālīşden olmış yüz mişķāl

Necāşī tuhfesindendür anı al (6/1484)

Dügünden ҡalma şatup harcuña sür

Mu'ayyen muntazırdur şāhib-i sür (6/1485)

İyitdi ger Ƙubeys olup zer ü sīm

Senüñ olsa gerekmez ħabbe-i nīm (6/1486)

Bu sözdeyken gelüp faħr-ı dü 'ālem

Didi ol iftiħār-ı nesl-i ādem (6/1487)

Ki neyçün gelmedüñ sen de düğüne

Yitişdi 'ilm dildeki döğüne (6/1488)

Ki māni' faħr-imiş şīr-i Ĥudāya

Cevāb eyle ki viridi Muştafāya (6/1489)

İyitdi luţf kānı bir devem var

Ne ğam yirsin gel anı bile al var (6/1490)

Sezā emrūñle başum üzre gitmek

Murādum destirencümden iletmek (6/1492)

Bilüp maqşūdunu ol serv-i gül-fām

Tebessümle turup kılmadı ibrām (6/1493)

3.3. Diğer Gelenek Unsurları

Aşağıdaki beyitte, savaş tasvirinde kullanılan teşbih sanatı (ok-hamâme) ile beraber **güvercinle mektup gönderme âdetine** de telmih yapılmaktadır. Havada güvercin misâli uçan oklar, adeta düşmanlara ecellerinin geldiğine dâir haberleri yetiştirmek için yarışmaktadır:

Ecel mîrinden *iletmekle nâme*

Uçup konmağda *ok mişl-i hamâme* (7/4194)

İlginç bir **mektup gönderme olayı** ile de Mekke'nin fethinin anlatıldığı hikâyede karşılaşılır. Hatîb ibni Muğîre; Ebû Süfyân'a, Hz. Muhammed'in Mekke'ye ilerleyişini gizlice haber vermek için yazdığı mektubu Cerâd adlı, Mekke'ye doğru gitmekte olan bir kadına verir. Cerâd, **mektubu saçında gizleyerek** yola çıkar:

Meger aşhâb içinde bir emîre

Ki dirlerdi Haţîb ibni Muğîre (7/3157)

Ebû Süfyâna bir nâme idüp derc

Sipârişle dağâyık eyleyüp harc (7/3158)

Didi 'asker dirildi şimdi gâyet

'Acebdür feth-i Mekkedür nihâyet (7/3159)

Dürüp mektûbı ol bî-çâre miskîn

Nihân virmek diler kim ola imîn (7/3161)

Cerâd adlu meger Mekkeye bir zen

Giderdi virdi aña tuş oluban (7/3162)

Niçe altun da virüp didi zinhār

Kimesne el-emānet tuymasun zār (7/3163)

Cerād anı idüp saçında penhān

Revān oldu feraħla atuban cān (7/3165)

Aşağıdaki beyitlerde, **hac mevsiminde hac için yapılan hazırlıklar ve hacca gidiş süreci** ile ilgili ipuçlarına (**ihrām giymek, kurbanlık develerin seçilip yola çıkarılması, hac malzemelerinin ve yüklerinin toplanması, tehlil ve tekbîrler eşliğinde yol alınması ...**) ulaşmak mümkündür:

Tamāma irdi zi'l-ka‘de daħı hem

Didi aşhāba Mürsel şād u ħurrem (6/2781)

Murādum *ṭavf-ı Ka‘be* itmek oldu

Demādem fikrüm aña gitmek oldu (6/2782)

Didiler zī şafā fermān senüñdür

Fidā yoluña baş u cān senüñdür (6/2784)

İşidicek bumı ol serv-i gül-fām

Görüp kaydın soyunup giydi ihrām (6/2786)

Ki varup Ka‘beyi ide ziyāret

Degül tācir k’ola fikr-i ticāret (6/2787)

Çıkup ‘Āme’l-Ḥudeybe adlu cāya

Gerek neyse göre rāh-ı Ḥudāya (6/2788)

Ne kim eṭrāfda ḳavm-i ‘Arab var

Dökülüp geldiler diyüp zihī kār (6/2789)

Cenāb için görüldi yitmiş üştür

Ki ḳurbān idüp ala ‘abd eger ḫür (6/2790)

Muhācirle görüp enṣār ḳaydın

Tamām itdükde kār u bār ḳaydın (6/2791)

Giyüp iḫrām varı bağlayup bil

Hoş enfās ile gitdi nitekim yıl (6/2792)

Hezār olmağ ile tehlīl ü tekbīr

Ol araya yitişdi ‘abd eger mīr (6/2793)

Ḥavātīn eḫliçün bağlandı maḫmil

Gidildi yümnn ile menzil-be-menzil (7/6368)

Şafālar birle Beytullāha k’irdi

Ṭavāf-ı Ka‘be zevḳ-i ‘umre virdi (7/6369)

Sahābe, Hz. Peygamber’e duyduğu derin hayranlık ve saygının bir tezahürü olarak, **onun abdest aldığı suyu içmeyi ve onun tükürüğünü üzerlerine sürmeyi alışkanlık edinmiştir:**

Meger ol dem dü ‘ālem faḫrı Mürsel

Alurdı ābdeste uruban el (6/2857)

Tamām itdükde şuyın mişl-i cüllāb

Ṭaṭışmaḳla ḳamu içdiler aṣḫāb (6/2858)

Ṭamup kand-i mezāb-āsā lu ‘ābī

Üzerlerine hep sürdi şahābī (6/2859)

4. Manzum Siyer-i Nebî'nin Kaynakları

Münîrî, *Siyer*'ini yazarken yararlandığı kaynakları zaman zaman eserde zikretmektedir. Bu noktada *Siyer-i Nebî*'nin birinci cildinde Ebu'l-Hasan el-Bekrî²²⁹, İbn İshak²³⁰, Ka'b el-Ahbâr²³¹ ve Erzurumlu Darîr; ikinci ve üçüncü ciltlerinde ise yine Ebu'l-Hasan el-Bekrî ve İbn İshak, kaynak olarak isimleri verilen şahsiyetlerdir.²³² Eserin, incelememize konu olan altıncı ve yedinci ciltlerinde ise yalnızca Ebu'l-Hasan isminin verildiği tespit edilmiştir. Bu ismin geçtiği beyit, Benî Mutlaka kabilesinin hikayesinin anlatıldığı bölümün başında yer alır:

Rivâyet böyle bu *ḳavl-i Ḥasandan*

Münîrî sen de di ḳavli ḥasenden (6/1860)

Ebu'l-Hasan ve İbn İshak'ın siyer türündeki eserleri aynı zamanda Kadı Darîr'e de kaynaklık etmiştir. Darîr'in, *Siyer*'inde çoğu hikâyeyi anlatmaya başlarken, "Ebu'l-Hasan Bekrî Muhammed bin İshak kavlından şöyle rivâyet kılur kim bir gün ..." ²³³ ifadesini kullanması bunun bir göstergesidir. Aynı zamanda Münîrî de *Siyer*'inin üçüncü cildinde bir beyitte geçen Farsça, "Be-güftâ Bû'l-Hasan ber-ḳavl-i İshâk"

²²⁹ Ebû'l-Hasan Ahmed bin Abdullah el-Bekrî. *el-Envâr ve Miftahü's-Sürûr ve'l-Efkâr fî Mevlîdi'n-Nebîyyi'l-Muhtâr* adlı Arapça siyerin müellifidir. Darîr, kendi *Siyer*'ini yazarken bu eserden de faydalanmıştır.

²³⁰ Siyer ve megâzî müellifi, muhaddis. 80/699 yılında Medine'de doğdu. İbn İshak'ın babası İshak, amcaları Musa ve Abdurrahman ile kardeşleri Ömer ve Ebu Bekir de ilimle bilhassa hadis rivâyetiyle uğraşan kimselerdi. İbn İshak'ın en önemli eseri *Kitâbü'l-Megâzî*'dir. O bu siyerini, daha önce yazılmış bulunan magâzî ve siyer kitapları ile kendi topladığı malzemeden faydalanarak meydana getirmiştir. Fakat isnad zincirine itina göstermemesi, uydurma şiiirleri kitabına alması ve bazı hadiseleri yeterince açıklamaması gibi sebeplerden eleştirilmiştir. Bu eser, daha müellifi hayatta iken büyük bir şöhret kazanmasına, altmışa yakın râvî tarafından rivâyet edilmesine ve daha sonraki nesilden on âlimin birer nüshasına sahip olmasına rağmen bütünüyle günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşabilen en eski siyer kitabı İbn İshak'a aittir. İbni Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* adlı eseriyle *Kitâbü'l-Megâzî* 'yi yeniden tertip etmiştir. Mustafa Fayda, "İbn İshak", *TDVİA*, İstanbul 1999, C. XX, s. 93-96.

²³¹ Benî İsrâil'e dair rivâyetleriyle tanınan tâbiîn (öl. 32/652-653?). Ka'b el-Ahbâr; Hz. Ömer ve Suheyb-i Rûmî gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiş, Resûl-i Ekrem'den mürsel olarak rivâyette bulunmuştur. M. Yaşar Kandemir, "Ka'b el-Ahbâr", *TDVİA*, İstanbul 2001, C. XXIV, s. 1-3.

²³² Ümran Ay, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, s. 122-123; Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, s.105.

²³³ Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah 251: 691^a, 699^b, 725^b vd.

şeklindeki ibâreyle²³⁴, Darîr vasıtasıyla aynı kaynaklardan da beslenmiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Münîrî'nin *Siyer*'inde Darîr tesiri çok belirgindir. Darîr'in manzum-mensur anlatıma sahip *Siyer*'inde anlatılan pek çok ilginç hikaye, Münîrî'nin manzum *Siyer*'inde de, olay akışında ciddi bir farklılık olmaksızın, yer almaktadır. Hz. Peygamber'in, Allâh'ın emriyle huzuruna gelen şeytana sorular yöneltmesi ve ondan samimî cevaplar almasına dayanan hikâye; Hz. Ali'nin, Sa'd ibni Muâz'ın düğününe götürmek üzere hediye temin etmek için sefere çıkmasını ve bu amaçla yaptığı mücadeleleri anlatan hikâye, bu tür dikkat çekici hikâyelere yalnızca iki örnektir.

Münîrî'deki Darîr tesirini, İslâm tarihinin ve Hz. Peygamber'in hayatının bilinen olaylarının dışında, ayrıntı olarak görülebilecek iki olayın iki siyerdeki sunumu üzerinden örneklendirmek faydalı olacaktır:

Mekke'nin fethinin anlatıldığı hikayede yiğit ve tanınmış Müslüman kumandanları, maiyetlerindeki arslan gibi askerleri peşlerine takıp ellerinde tuttıkları ejderhâ nakışlı sancaklarla meydanda birer birer boy gösterirler. Bu kumandanlar; sırasıyla kendilerini tanıtır Hz. Peygamber'i öven bir şiir (naat) söyleyerek sancaklarını, o esnada meydanda hazır bulunan ve şaşkınlık içerisinde olup bitenleri izleyen Ebû Süfyân'ın üzerine gösterişle silker ve adeta gövde gösterisinde bulunurlar. Sonra da emirleri altındaki yiğitlerle birlikte yürüyüşe devam ederler. Münîrî'nin *Siyer*'inde hem naat okuyan İslâm yiğitlerinin adları hem de meydandan geçiş sıraları aynen Darîr'in *Siyer*'inde olduğu gibidir.²³⁵ Söz konusu kahramanların adları, meydanda boy gösterme sırasına göre aşağıda verilmiştir:

1. *Abbâs bin Mirdâs* (7/3474-3480)
2. *'Utbe bin 'Âmir Cüheynî* (7/3487-3494)
3. *Nu'mân bin Münzir* (7/3497-3503)
4. *Mikdâd bin Esved* (7/3507-3513)
5. *'Amr bin Ma'dî Kereb* (7/3519-3526)
6. *Câbir/Cübeyr bin 'Abdullâh* (7/3530-3537)
7. *Ebû Zerr-i Gifârî* (7/3541-3548)

²³⁴ Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si* (2-3.cilt) (İnceleme-Metin), s.105. Farsça dizide: "İshak'ın sözüne göre Ebu'l-Hasan .... dedi." denmektedir.

²³⁵ Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah 251, 744^b-747^a. Darîr'de söz konusu yiğitlerin okudukları şiirler "medh" olarak anılmaktadır.

8. *'Ammâr bin Yâsir* (7/3552-3558)
9. *'Abdullâh bin Mes'ûd* (7/3561-3567)
10. *Fazl ibni 'Abbâs* (7/3572-3579)
11. *Hz. Ali* (7/3593-3601)

Tebük Gazâsı'nın anlatıldığı hikâyede de ünlü İslâm kumandanları savaş meydanında birer birer Hz. Peygamber'in huzuruna gelirler. Hz. Peygamber, her bir yiğidin emrine belirli sayıda asker verir; her birine bir sancak lütfeder. Sancağı hürmetle eline alan her kumandan, Hz. Peygamber için bir methiye (naat) söyler. Ardından Hz. Peygamber'in kendisi için ettiği duâların eşliğinde, emrindeki askerleri alarak yürüyüşe devam eder. Münîrî'nin *Siyer*'inde; hem tek bir farklılıkla söz konusu kumandanların isimleri ve Hz. Peygamber'in huzuruna geliş sıraları hem de belirtildiği kadarıyla Hz. Resûl'den aldıkları sancakların özellikleri (rengi, kumaşı) ve emirlerine verilen asker sayıları Darîr'in *Siyer*'inde verilen bilgilerle hemen hemen aynıdır.²³⁶ Bu yiğitlerin huzura geliş sıraları, aldıkları sancaklar ve kendilerine koşulan asker sayıları Münîrî'de şu şekildedir:

<i>Medh/Naat</i>	<i>Müslüman Kahramanı</i>	<i>Sancak</i>	<i>Verilen Asker Sayısı</i>
1	'Abdürrahmân (7/5833-5839)	-	-
2	Hâlid bin Velîd (7/5848-5854)	kızıl atlas	beş bin
3	'Abbâs ibni Mirdâs (7/5858-5864)	yeşil atlas	beş bin
4	Zübeyr ibni 'Avâm (7/5869-5875)	beyaz atlas	-
5	Sa'd-ı 'Ubâde (7/5879-5885)	sarı atlas	beş bin
6	Mikdâd-ı Esved (7/5889-5895)	yeşil atlas	beş bin
7	Hz. 'Ammâr (7/5889-5905)	beyaz atlas	beş bin
Mersiyye	Hz. 'Alî ²³⁷ (7/5909-5915)	-	on bin kadar

²³⁶ Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah 251, 792^b-794^a.

²³⁷ Hz. Ali, kardeşi Hz. Ca'fer'in intikamını alma arzusuyla dolu olarak bu mersiyyeyi söyler.

Darîr'in *Siyer*'inde, kahramanların isimlerinde ve sıralanışlarında çok küçük farklılıklar olmakla birlikte, aldıkları sancakların özellikleri ve emirlerine verilen askerlerin sayısında, Hz. Ali dışında, hiçbir değişiklik yoktur:

<i>Medh/Naat</i>	Müslüman Kahramanı	Sancak	Verilen Asker Sayısı
1	‘Abdürrahmân	-	-
2	Hâlid bin Velîd	kızıl atlas	beş bin
3	‘Abbâs ibni Mirdâs	yeşil atlas	beş bin
4	‘Ubâde Ensârî	sarı atlas	beş bin
5	Mikdâd ibni Esved	yeşil atlas	beş bin
6	‘Ammâr bin Yâsir	beyaz atlas	-
7	Fazl ibn Mirdâs	-	beş bin
Mersiyye	H.z. ‘Alî	-	beş bin

Galâb bin Âmir, kendi adını taşıyan hikâyenin (*Hikâye-i İslâm-ı Galâb bin ‘Âmir ve Ğazâ-yı Dîger ki Kaş Resûl-Râ Be-Ceng Da‘vet-Kerd*) girişinde Hz. Peygamber'in huzuruna gelir ve ona, koyun güderken karşılaştığı bir kurtla girdiği diyalogu anlatır. Bu ilginç konuşma, Darîr'in *Siyer*'inde de hemen aynı şekilde yer almaktadır. Münîrî'nin *Siyer*'inde bu konuşmaya şu beyitlerle geçilir:

Meger bir gün sirâce'l-mürselîne

Ĥabîb-i Ĥağ dü ‘âlem ĥâşılma (7/1954)

Gelüp bir kimse diküp yüzine ‘ayn

Didi iy bâ‘iş ü mağşûd-ı kevneyn (7/1955)

Adum Ğalâbdur ĥavmüm Benî ‘Abs

Cihânda geh ĥalâş oldum gehî ĥabs (7/1956)

Çoyun güder-idüm günlerde bir gün

‘Aceb düşdi serencām iy yüzi gün (7/1957)

Gelüp kapdı birisin bir ‘aceb kurt

Didüm āvāz ile iy bī-edeb kurt (7/1958)

Şakî bed-bahtsin gāyet harāmī

Ki böyle incidürsin hāş u ‘āmı (7/1959)

Şan ol kurt oldı baña Hızr u İlyās

Ki dönüp didi mişl-i efşah-ı nās (7/1960)

Darîr’de aynı diyaloga geçiş şöyledir:

“...Ebû’l-Hasan Bekrî rahmetu’llâhi aleyh Muhammed bin İshak kavlinden şöyle rivâyet kılur kim bir gün ...Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem mescid içinde sahâbeler birle oturmuş idi. Nâgâh bir Arab kişi kapudan içeri girdi, hoş erkân ile selâm virdi. Ol cemâate iyitdi: Yâ ehl-i îmân! Ara yirinüzde ... ol Muhammed Mustafâ kimdür bana gösterün, didi. Ali ilerü yürüdi. Ol Arab’a iyitdi: Yâ A‘rabî! Uşda mihrâb içinde oturan yüzi münevver kişi Allâh’ın Resûli oldur, didi. Öyle diyicek ol Arab ilerü geldi. İyitdi: E’s-selâmü aleyk yâ Resûlullâh, didi. Resûl hazreti aleyk aldı. İyitdi: Ne kişisin vü ne hâcete geldün iyit görelüm, didi. Ol Arab iyitdi: Yâ Resûlullâh! Ben Benî Abs Arabındanam, aduma ‘Alâ ibni Âmir eydürler. Bir gün yazıda koyun güderken bir kurt geldi, bir koyunumu kapdı kaçdı. Ben dahı bu kurdun ardına düşdüm... İyitdüm: Yâ mel‘ûn şakî canavar! Niçün koyunumu kapdun kaçdun, didüm. Anı gördüm ki, ol kurt koyunumu agzından bırakdı. Dahı ***döndi fasîh âdem gibi cevâb virdi***. İyitdi: Şakî, mel‘ûn, âsî ... sensin kim...”²³⁸

Bu ve benzeri rahatlıkla bulunabilecek daha pek çok örneğin ışığında Münîrî’nin, kendi *Siyer*’ini yazarken Darîr’in *Siyer*’inden etkilendiği ve hikâyelerin kurgulanışında ona önemli ölçüde bağlı kaldığı söylenebilir.

---

²³⁸ Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah 251, 703^a.

MANZUM SİYER-İ NEBÎ'DE YER ALAN HİKÂYELERİN GENİŞ ÖZETLERİ

Siyer-i Nebî('Aleyhi's-selâm)'nin Altıncı Cildi (264^b-342^b)

Altıncı cildin ilk kırk beyti, Allâh'ın birliğini ve eşsiz kudretini öven bir münâcâta/tevhîde ayrılmıştır. Bu bölümün düzyazıya çevrilmiş şekli aşağıdadır:

(1)[Her şeyden] müstağni ve ihtiyaçsız olan Allâh'a sınırsız ve sonsuz şükürler olsun ki yeni ve taze mânâlar [sunmamız]a fırsat verdi. (2)Dilimiz, O'nun ezeli gücünün olgunluğuyla konuşmaya başladı da tatlı sözlü bir papağan kesildi. (3)[O'nun] kudreti, gönül aynasına ilâhî ilimleri (levh-i mahfûz) yansıtmaktadır. Allâh, uluların ulusudur. (4)Bülbül, binlerce nağme ile şakıyıp durmak için [O'nun] mektebinden çok ders almıştır. (5)[Bu haliyle bülbül,] bin arzu ve neşe ile [O'nun] isimlerini anar. Ne güzel bir ders! Ne hoş bir öğrenci ve ne hoş bir üstâd! (6) Bu ağaçtır ya da şu taştır demeyesin; dili, ağzı yoktur ve görmez demeyesin. (7) Allâh hakkı için dünyada var olan her şey Allâh'ı anmakla meşguldür. (8) Bülbülün vakitli vakitsiz ettiği duâ budur: “Öncesini bilir kimse bulunmayan, ululuk ve tükenmez kudret sahibi olan Allâh!” (9) Dağ tepelerinde ve doruklarda keklığın söylediği de budur: “Ne hoş eşsiz ve sebep sorulmaz sultan! Kullarının günahlarını bağışlayan Allâh!” (10) Rüzgâr: “Ey Allâh!” diyerek dünyayı dolandır; su da bu sesleniş ve anma ile her yana akmaktadır. (11) Ateş, yakıcılığını ve parlaklığını meydana çıkartarak içten içe ısınıp tatlı tatlı söylenir (Yani ateş de O'nun zikriyle yanar tutuşur). (12) Toprağın her bir küçük parçası da pâk ve kutsal Allâh'ın zikriyle meşguldür. (13) Cân sahibi olan hiçbir şey tamamıyla O'ndan boş değildir; canlıların tümü [O'nu] övmektedir. (14) Seni yüksek fazîlet sahibi bir insan kılmuşken, böyle bilmezlikle gaflete düşmen nasıl açıklanabilir? (15) Güneşin hareketini ve ayın dönüşünü görüyorsun; [Allâh] bu kâinat düzenini senin için böyle kurdu. (16) Taş bile [O'nun] niteliklerinden haberdar iken senin [O'nun] aslından habersiz olman nedendir? (17) Allâh'ın kudreti öylesine ibretlidir ki, düşmanına saldığı şu askere bir bak! (18) Ebâbîl denilen kuşlardan oluşan sürü, [ağızlarında O'nun] mahvedici ateşiyle kızdırılmış siccîl taşlarıyla fil halkına erişti. (19) Dumani ve bulutu

yükseltmesiyle birlikte dilerse yedi kat göğü yele verir/mahveder. (20) Gözbebeğinin parlaklık ve aydınlıktan haberdar olması için göz çapağından iki mum meydana getirmiştir. (21) Gönül açıcı sanatıyla yâkut bir küre meydana getirir ki, devrin/zamanın karalığı gidip azık ve mutluluk versin. (22) Ululuk sahibi Allah'ın herkesi kuşatan lutfunun el sürmesiyle güneş aynası yaldızlandı, cilalandı. (23) Güneş, (Allah'ın) kudretinin eliyle piyade sürüp gece şahını mat eder ve onu ayıplar. (24) Güneş, (Allah'ın) bolluk ve yedirip içirme sofrasında her gün dünyayı yuvarlak bir çörek ile ağırlar. (25) (Allah'ın) kudret sarayı eksiklikten temizlenmiştir; (O'nun) büyüklük kasrı bozukluktan arınmıştır. (26) [O'nun] lütuf bahçesine şiddetli rüzgâr uğramaz; [O'nun] bolluk ve verimlilik gülüne dikenin eli yetişemez. (27) Sîmurg kuşu en uzun tüylerini senin havan içerisinde dökmekte iken gönül ve can kuşu bu yüksekliklerde nasıl kanat çırpsın? (28) Güneş, ne denli nurdan bir çehre gösterse de senin kasrının çatısına güvercin olabilir ancak. (29) Binlerce leylî zülfü mecnun kaldı; ki kâf'ın kıvrıcık saçı nûn'un lülesine dolandı. (30) [Senin] büyüklük ve şeref kitabının harfleri fenâlık, bozukluk, arzu, heves işlerini yazmaktan uzaktır. (31) Ululuk levhaya anlayış eli uzanamaz; akıl bu yüceliğe hayran, âciz ve şüpheden uzaktır. (32) Zamane, bu harikulâde işleri izlemek için gözlük takıp feleği dikkatle inceler. (33) [Senin] kudretine ve sanatına bakmak için yıldız, örneksiz olarak meydana getirme penceresinden başını çıkardı. (34) Abanoz gibi siyah renkle örtülmüş, kafes biçimindeki mumu, altın ve gümüşten süsleme taşlarıyla (35) Elmaslarla dolu firuze bir kap gibidir. Doğrusu (bu hokkaya) ne bir kimse sahip olmuştur ne de olacaktır. (36) Felek kasrının kayseri, yürüyüşünü sadece senin hükmünden alır. (37) Sırmalı atlasla direkleri örtülmüş [bir] çadır; [Senin] emrinle gümüşten gömeci altın olur. (38) [Senin] kudretine bir son yoktur ey Allah'ım; sözümüzle de buna inandık ve bunu tasdik ettik. (39) Kavuşmaktan uzak düşmüş âciz ve şaşkın bir kulunum; ben düşkün ve bîçâre **Münîr**'i unutulmuş ve terk edilmiş halde öldürme. (40) Yüzünü görme ve seyretme zevkinden uzak düşüp mânevî kör ve bilgisiz soyundan anılmayalım.¹

---

¹ 6/1-40. beyitler.

Ashâbın Söylediği, Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri Üzerine Sözün Başı²

Gel ey güzel vasıflar denizi içerisinde dalgıç [olan]! Saf mânâları inci gibi saç. Bilirsin ki bu denizin ucu bucağı yoktur; su içindeki derinliğin çokluğu gam değildir. Bilgi ve ahlak olgunluğu yönüyle her ne kadar kusursuz olsan da uzun uzadıya anlatmadan kısa ve öz olarak bildiklerini sun! Ki kalbe kuvvet olsun hem de ruha azık; elbette taş parçası yakut değildir. Hem ferahlık veren cevheriyle de birleşerek kimsenin kalbinde kaygı ve gam bırakmasın. Her cimriye cömertlik öğretmek için bilgi ve kültür hazineni kese kese dök! Ki irfan sahibi kimseler hiç durmadan sarraf gibi heybe heybe (bu hazineden) sarf etsinler.

Müslüman olarak kalp aynasını İlâhî tecellilere açan 'Amr-ı Ma'dî, sahâbeyle birlikte, Yâsîn sûresinin ihlâsla okunduğu hâlis bir sohbetle bulunmaktadır. Her olgun kişi Kur'ân'ı anarak hangi sûrenin daha faziletli olduğu üzerinde konuşmaya başlar.

Sohbetteki her kişi bir sûreyi daha faziletli olarak söylerken Hz. Ali; Hz. Peygamber'in kendisini insanlar içinde, Allah'ın tecelli ettiği Tûr Dağı hükmünde gördüğünü, Bakara sûresinin diğer sûreler arasında daha nurlu ve âyetler arasında da Âyete'l-Kürsî'nin daha faziletli olduğunu söylediğini belirtir. Amr-ı Ma'dî söz alarak *besmele* cümlesinin kendisi açısından daha yüce olduğunu, bu sözün faziletini yaşayarak gördüğünü söyler ve bu tecrübesini anlatmaya başlar:

Buldukları yerin İslamiyet'le tanışmasından üç yıl önce tarife sığmaz bir kıtlık/kuraklık olmuş ve Amr-ı Ma'dî de bir Arap atına binip davul çalarak yola koyulmuştur. Yolda giderken tek başına, zırhlı bir atlıyla karşılaşmış ve hamle ederek onu atından düşürecek derecede kuvvetli bir nara atmıştır. Ödü kopan ve sersemleyerek yere düşen atının nesi varsa hepsini atından inerek toplamış ve atlanarak yine yola koyulmuştur. Yolda gücünün yettiği herkesin malına el koymuştur. Yolunun üzerinde bu kez suya girmiş bir yiğitle karşılaşmış ve onun bir kenara bırakmış olduğu atına, giysilerine ve eşyalarına el koymuştur. Bu kişiye seslenerek atını ve eşyalarını bir yerde satacağını söylemiş ve bunun üzerine yiğit, Amr-ı Ma'dî'ye kim olduğunu sormuştur. Amr-ı Ma'dî'nin kendisine meydan okuduğunu anlayan yiğit, ondan savaş aletleriyle donanmasına izin vermesini istemiş ve onu kılıç ve mızrakla vuruşmaya davet etmiştir. Kim mücadeleyi kazanırsa, diğerinin kanı ve malı kazanana helal olacaktır. Amr-ı Ma'dî bu teklifi kabul etmiş ve el koyduğu malı sahibine vererek onun giyinip atına

---

² 6/41-208. beyitler.

binmesine izin vermiştir. Atlanan yiğit, mücadeleye girişmeden pes diyip yürümeye koyulmuş, bu duruma şaşırان Amr-ı Ma'dî de bu kişiye, verdiği savaşıma sözünü hatırlatmıştır. Yiğit, kendisinin kul Amr-ı Ma'dî'nin ise şâh olduğunu, kulun şâha karşı gelemeyeceğini ve serbest bırakılan bir kulun yeniden boynuna zincir vurulmasını anlayamadığını söylemiştir. Amr-ı Ma'dî de doğru ve güzel tabiatlı bulduğu bu kişiye merhamet ederek dön, dememiş ve bir arslan heybetiyle, bir deve gibi dik başlı olarak çölde yürümeye devam etmiştir.

Yolda ikinci gün Amr-ı Ma'dî, güzel ve âşıkâne bir şiir okuyarak gelen, zırhlara bürünmüş bir kişiyle karşılaşmıştır. Bu kişi, akrabaları içerisinde, Tâim'in güzellikte hûriye benzer bir kızını kendisine verirlerse muradına ereceğini, aksi takdirde savaşarak evlerini dağıtacağını söylemektedir. Arslan gibi bir er olan bu kişinin sözleri yiğitçe ve âşıkânedir. Amr-ı Ma'dî, kükremiş bir arslan gibi atını sürerek bu yiğitten soyunup kendisine kul olmasını istemiştir. Bu isteği şaşkınlıkla karşılayan kişiye Amr-ı Ma'dî, ne kadar meşhur ve cesur bir yiğit olduğunu söylemiştir. Bu sözlere de bu kişi, kahkahayla gülerek, kendi yiğitliğini överek ve aklını başına toplamazsa canını alacağını söyleyerek karşılık vermiştir. Benî Şeybân ve Kays'ın zengin ve saygıdeğer kişilerinden biri olduğunu söyleyen bu yiğit, Merâ'nın oğlu Samsâm olarak kendini tanıtmıştır. Kuvvetine oldukça güvenen Samsâm, Amr-ı Ma'dî'yi meydana gelip savaşmaya çağırılmış ve dünyayı onun başına dar edeceğini söylemiştir.

Amr-ı Ma'dî, Samsâm'dan, yapacağı üç hamleye karşılık vermesini istemiş, başarılı olursa ona seve seve kul olacağını belirtmiştir. Samsâm'ın bu teklifi kabul etmesi üzerine Amr-ı Ma'dî, ona üç kez mızrakla saldırmıştır. Samsâm, bu üç hücumu da at üstünde başarıyla karşılamış ve saldırma sırasının kendisine geldiğini söylemiştir. Samsâm'ın ilk saldırısını savuşturan Amr-ı Ma'dî, sonraki hamlesinde *bismillâh* ve *Allâhu ehber* sözleriyle Allâh'ın şânını överek kendisine yöneldiğini işitmiştir. Bu sözler üzerine adeta donakalan Amr-ı Ma'dî'ye Samsâm, îmân ehli ve Müslüman olduğunu, istese onu rahatlıkla helak edebileceğini söylemiştir. Elinden hiçbir kâfirin kurtulamayacağını söyleyen Samsâm, cesaretine şahit olduğu Amr-ı Ma'dî'den yoluna gitmesini ve kendisini unutmamasını istemiştir. Bunun üzerine Amr-ı Ma'dî, Samsâm'ın yiğitliğini överek her nereye yönelirse bir gölge gibi onu izlemek istediğini söylemiştir. Samsâm, nereye ve ne amaçla yöneldiğini önce anlatacağını, şartları kabul ederse Amr-ı Ma'dî'nin kendisiyle gelebileceğini belirtmiştir.

Samsâm, yüz bin kişilik bir kâfir topluluğuyla ölümüne bir cenge hazırlandığını söylemektedir. Bu topluluğun başkanı, önce Samsâm'a vereceğini söylediği kızını

akrabasından biriyle nikâhlamaya karar vermiştir. Samsâm, bu kavim üzerine yönelerek sevdiği güzeli alıp onunla mutlu olmayı, alamazsa da canını vermeyi planlamaktadır. Amr-ı Ma'dî'nin de canını bu uğurda feda edeceğini söylemesiyle yola çıkmışlar ve üç günlük bir yolculuktan sonra gece vakti, çadırlarla kaplı bir meydana gelmişlerdir. Samsâm, sevdiği ay yüzlü kızın bulunduğu büyükçe otağı göstermiş ve Amr-ı Ma'dî, otağın girişinde sabırsızca bekleyen kızla Samsâm'ın kaçış konusunda gizlice haberleştiklerini anlamıştır. Amr-ı Ma'dî ile Samsâm'ın geldiğini gören kız, mahfesini güzel süslerle donatmış olduğu bir deveye hemen atlayarak Samsâm'ın yanına gelmiştir. Deveyi çekme görevi Amr-ı Ma'dî'ye verilmiştir ve ardı sıra Samsâm gelmektedir. Bu sırada arkalarında kalan kabileye bakan Amr-ı Ma'dî, büyük bir toz bulutunun kendilerine yöneldiğini fark etmiştir. Bu tozu kaldıranların kabileden üç yiğit olduğu anlaşılır. Güzel bir şiiri şevkle okuyarak korkusuzca yola devam eden Samsâm, Amr-ı Ma'dî'den gelenleri tarif etmesini istemiştir.

Gelenlerden ikisi genç, biri ise ihtiyardır. Bunu duyan Amr-ı Ma'dî, yaşlı olanın kızın babası, iki yiğidin ise kardeşleri olduğunu söylemiştir. Bu iki kardeşten her biri bin yiğitle baş edebilecek güçtedir ve gece gündüz içmekle meşguldürler. Samsâm'ın sevdiği kız, Müslüman olup onların dininden ayrılmıştır. Samsâm, deveyi durdurup üstündeki kızı teselli etmiş ve gelenlerle cesaretle çarpışacağını söylemiştir. Samsâm, kızın babasına, yaptığı alçaklığın sebebini sorarken; baba da Samsâm'ın, bu hareketiyle kendilerini halka rezil ettiğini söylemektedir. Sevdiği kızı almak için ölümü göze alan Samsâm, kendisine kızgınlıkla saldıran iki erkek kardeşi öldürmüştür. Arkasından kızın babası ile yaptığı mücadelede her ikisi de yaralanarak ruhlarını teslim etmişlerdir. Kızla baş başa kalan Amr-ı Ma'dî, onun kendisine kısmet olduğunu söyleyerek ona kendisiyle evlenmeyi ve Yemen hatunu olmayı, ne kadar malı varsa onunla paylaşmayı teklif etmiştir. Bu teklife kız, yüzünü asarak ve kaşlarını çatarak karşılık vermiş ve kınle bu olmayacak fikirden vazgeçmesini söylemiştir. Allâh'a sığındığını ve dünya malını gözünün görmediğini söyleyen güzel, adeta canından vazgeçerek deveden inip ata binmiş ve Amr-ı Ma'dî'nin üzerine yürümüştür.

Amr-ı Ma'dî ile güzel, mızraklar kırılıp kılıçlar parçalanırcasına uzun uzun çarpışmışlar ve sonunda her ikisinin güçleri de tükenmiştir. Amr-ı Ma'dî, kızın hiçbir an **bismillâh** sözünü dilinden düşürmediğini fark etmiştir ve kızı yenememesini de **bismillâh** sözünün tesirine bağlamıştır. Daha sonra Amr-ı Ma'dî ve kız güreşmeye soyunmuşlar ve kız, **bismillâh** sözüyle yaptığı her hamlede Amr-ı Ma'dî'nin belini

bükmeyi başarmıştır. Yenileceğini anlayan Amr-ı Ma'dî, kıza bu olmaz fikrinden vazgeçtiğini söylemiştir. Kız, Samsâm öldükten sonra dünyanın kendisine haram olduğunu ve bu iman etmiş sevgiliye eş olamadıktan sonra Hakk'ı tanımayan kişilere hiçbir şekilde eş olamayacağını söylemiştir. Ölürse kendisini Samsâm'ın yanına gömmesini, babasını ve kardeşlerini de bir yere defnetmesini Amr-ı Ma'dî'den isteyen kız, "Hüküm Allâh'ındır." diyerek kılıçla canına kıymış ve kendini Samsâm'ın yoluna fedâ etmiştir. Her iki sevgiliye de fazlasıyla acıyan Amr-ı Ma'dî, onlar için bir mersiye okuyup her birini kızın söylediği şekilde defnederek atlanmış ve yola koyulmuştur.

Yolda üçüncü gün, her yanından sel gibi suların aktığı yemyeşil ve hoş bir mekâna gelmiş; burada kurulmuş olan oldukça yüksek bir çadır hemen dikkatini çekmiştir. Amr-ı Ma'dî, bu çadırın etrafını saran deve ve atları zorla ele geçirmeyi planlarken; yaşlı bir kişi ile servi boylu, gül yüzlü, sümbül saçlı güzel bir kızın çadırın içerisinde olduğunu fark etmiştir. Bu güzel kıızı Amr-ı Ma'dî, seher vakti rastlanan hoş bir av olarak görmüştür. Yaşlı kişiyi bertaraf ederek bu gül yanaklı güzeli almayı planlayan Amr-ı Ma'dî, arslan gibi haykırarak ihtiyarın üzerine yürümüştür. İhtiyar da **besmele** sözüyle gürleyerek Amr-ı Ma'dî'nin karşısına heybetle dikilmiştir. İhtiyar, korkuya kapılan Amr-ı Ma'dî'nin üzerine atılıp anında onu yere yıkmış ve onun başını kesip kanını dökmeye niyetlenmiştir. Bunun üzerine Amr-ı Ma'dî, sarhoş olduğunu öne sürerek ihtiyardan af dilemiş, ihtiyar da onun aklının başında olmadığını kabul ederek salıvermiştir. İhtiyarın elinden kurtulan Amr-ı Ma'dî, bir an ölüme ne kadar yaklaşmış olduğunu düşünmesine rağmen güzel kıza duyduğu heves ve arzuya yenik düşerek onu almak için tekrar ihtiyara saldırmıştır. İhtiyar da Müslüman olduğunu ve Allâh'a ortak koşanların kendisiyle baş edemeyeceğini söylemiş ve Amr-ı Ma'dî'yi uyarmıştır.

İhtiyarın bu sözleri üzerine Amr-ı Ma'dî yine saldırıya geçmiş, ihtiyar da **bismillah** sözüyle ileri atılarak Amr-ı Ma'dî'nin adeta gücünü kurutmuştur. İhtiyarın Amr-ı Ma'dî'yi yere yatırıp boğazına hançeri dayaması üzerine, Amr-ı Ma'dî yalvarıp yakarmaya başlamıştır. Bu yalvarışla üzerine ihtiyar, Amr-ı Ma'dî'nin saçını kesip onu salıvermiştir. Amr-ı Ma'dî, ihtiyara, saçını keserek kendisini halka rezil ettiğini söylemiş ve saçları yeniden uzayana kadar onun yanında bulunmayı teklif etmiştir. Aslında Amr-ı Ma'dî'nin niyeti, bu ay yüzlü güzeli bir hile ile ele geçirebilmektir. Teklifi kabul eden ihtiyarın yanında Amr-ı Ma'dî aylarca kalmış ve bu sürede kıızı aklından hiç çıkaramamıştır. Bir gün ihtiyar uyurken Amr-ı Ma'dî, eline aldığı keskin bir kılıçla onun iki ayağını kesmiştir. Korkuyla inleyen ihtiyar, yaptığı iyiliğe Amr-ı Ma'dî'nin verdiği bu karşılığın vefâsızlık ve alçaklık olduğunu söylemiştir. Amr-ı

Ma'dî, ihtiyara bu kızın nesi olduğunu ve burada ne yaptığını sormuş; ihtiyar da bir dostunun onu kendisine emanet ettiğini söylemiştir. İhtiyar, kızın Müslüman olduğunu söylemiş ve Amr-ı Ma'dî'den bu kız hakkında bir kötülük düşünmemesini istemiştir. Amr-ı Ma'dî, bu tavsiyelere rağmen kızı alma fikrinden vazgeçmemiş, onun bu niyetle ihtiyarı öldürmesi üzerine kız da hemen sıçrayıp ata binerek ileri atılmıştır. Kız, yürekli bir yiğide böyle alçakça bir karşılığın yakışmadığını ve ölünceye kadar çarpışmayı göze alarak ona yâr olmayacağını söylemiştir. O anda **bismillâh**ın faziletinden destek alıp Allâh'a yalvaran kız, atı ve giysisiyle bir güvercin gibi uçarak göğe yükselmiştir. Amr-ı Ma'dî, hırsının esiri olarak ihtiyarı öldürdüğünü anlamış, güzel kızı alamamanın üzüntüsüyle onların mallarını toplayarak yola koyulmuş ve evine dönmüştür.

Amr-ı Ma'dî, bu hikâyeyi anlatma amacının, Peygamberimizin (S.A.V.) dilinden düşürmediği **bismillâh** sözünün faziletini göstermek olduğunu sahâbeye söyler.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Hâlid ibni Velîd ile Amr ibni Âs'ın Müslüman Olmalarının ve Diğer Gazânın Hikayesi ³

Pek çok kişinin Müslüman olarak selâmete erdiği günlerde, Ahzâb Savaşı'ndan kâfirlerin mağlup ve perişan bir halde ayrılmaları üzerine, sahâbeler arasında özel bir yeri olan Amr bin Âs, Mekke'den kaçıp giderken Hâlid bin Velîd'le karşılaşır. Amr, Mekke ilini terk ederek Habeş hükümdarının makamına yönelmeyi ve ona bağlılığını bildirerek ölünceye kadar hizmetinde olmayı planlamaktadır. Amr'a göre Hazret-i Muhammed, elindeki fırsatlarla Mekke'yi sonunda alacaktır. Hükümdarın huzuruna alınan Amr, türlü hediyelerle ve ikramlarla misafir edilir.

Bu arada Hazret-i Ali'nin kardeşi Câfer-i Tayyâr da Necâşi'nin yanında bulunmaktadır. Bir gün Hz. Peygamber, Amr-ı Meyye'den, Habeş şâhına giderek Câfer'i ondan istemesini söyler. Hz. Peygamber, Câfer'in İslam ordusuna asker olmasını istemektedir. Amr-ı Meyye, hemen denizi geçerek Ca'fer'in yanına gelir. Ca'fer, eski dostu olan Amr-ı Meyye'yi sevinçle karşılar. Cafer'in, geliş sebebini sorması üzerine Amr-ı Meyye, kendisini hükümdardan isteyerek Hz. Peygamber'in

---

³ 6/209-560. beyitler.

huzuruna getirmek üzere görevlendirildiğini anlatır. Cafer, bunun üzerine Amr-ı Meyye'yi hükümdarın huzuruna çıkartır ve Amr-ı Meyye burada hükümdar tarafından başköşede güzelce ağırlanır. Bu durum, hükümdarın huzurundaki bazı kişilerin kıskançlığına sebep olur. Bunlardan biri olan Amr bin Âs, dostlarının yanına giderek Amr-ı Meyye'nin hükümdar tarafından saygıyla ağırlanması ve ondan Cafer'i istemesine anlam veremediğini söyler. Amr bin Âs'ın Amr-ı Meyye'yi öldürerek ondan kurtulma planını arkadaşları sevinçle karşılarlar. Böylece Hz.Peygamber'in hâlis dostlarından birini yok edeceklerdir. Ancak Amr bin Âs ve arkadaşları, Necâşî'nin, gönlünü Hz.Peygamber'in aşkına kaptırdığından habersizdirler.

Amr-ı Meyye'yi öldürme fikriyle Necâşî'nin huzuruna çıkan Amr bin Âs, onun her türlü istek sahibinin kiblesi olan yüce kapısına, Amr bin Âs'ı kendisine vermesi için başvurduğunu söyler. Hükümdar Amr-ı Meyye'yi kendisine verecek ve o da onu öldürerek Kureyş halkının intikamını alacaktır. Bu isteği işiten hükümdar, Amr bin Âs'ın yüzüne kuvvetli bir tokat atar ve onun ağzını burnunu kan içinde bırakır. Necâşî, iki âlemin kıvancı bir peygamber ve yaratılışın sebebi olan Hz. Muhammed'in habercisine kin beslemenin akılsızlık ve âcizlikten başka bir şey olmadığını söyler. Amr bin Âs hükümdara, Mekkeli Muhammed'in Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu nasıl bildiğini sorar. Hükümdar, kendisine Cebrâil'in gönderildiği bir kişinin ne kadar soylu ve kutsal olacağını anlatacağını belirtir ve Hz.Peygamber'i över (beş beyitlik bir naat). Allâh, bu övgüyü işiten Amr bin Âs'a hidâyet eder ve onu, Hz.Peygamber'in azılı bir düşmanı iken candan bir dostu haline getirir. Amr bin Âs, eğer hükümdar Hz.Peygamber'in dîninde ise kendisinin de Müslüman olacağını söyler. Hükümdar da çoktan Hz.Resûl'e bağlılığını ilan ettiğini belirtir. Allâh'ın doğru yola iletmesi sayesinde Amr bin Âs, şehâdet getirerek samimî bir Müslüman olur. Hükümdar, Amr bin Âs'a, cehennem artık kendisine haram olduğunu söyleyerek hâlis bir hilat ile bin altın bağışlar.

Bunun üzerine Amr bin Âs, aldığı hediyelerle birlikte hemşehrilerinin yanına giderek onlara, Hz.Peygamber'in huzuruna yönelip onun hizmetine girme niyetinde olduğunu belirtir. Bu istekle yola koyulan Amr, yolda dört oğlu ile birlikte neşe içerisinde ilerleyen Hâlid bin Velîd ile karşılaşır ve onlara nereye gitmekte olduklarını sorar. Hâlid, Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu ve Allah'ın dinini ortaya koyduğunu söyleyerek artık ona düşmanlık beslemeye son verme kararında olduğunu belirtir. Şimdiye kadar ömrünü putlara taparak ve Hz.Peygamber'e sıkıntı vererek sapkınlık içerisinde tükettiğini dile getiren Hâlid; Hz.Peygamber'in yanına giderek

onun dînine girmek, Allâh'ın bir ve Hz. Muhammed'in onun peygamberi olduğunu kabul etmek ve gönlünü böylece tüm şüphelerden temizlemek istediğini söyler. Daha sonra Hâlid Amr'a, şimdiye kadar nerede bulunduğunu ve şimdi nereye yöneldiğini sorar. Amr, kendisinin de Allah'ın hidayetiyle Müslüman olduğunu söyler ve Necâşî ile olan macerasını anlatır. Bu haberlere içten sevinen Hâlid, Amr'a Allah'ın rahmetini diler ve birlikte bir an önce Hz. Peygamber'in yanına giderek onu görmeyi ve onun kölesi olmayı teklif eder. Amr da bu teklife çok sevinir.

Amr, Allah'ın kendilerine bu kutlu vakti lütfettiğini söyler ve şânı, ünü büyük olan Hâlid'in, kendisine yaraşan bu Müslümanlığıyla birlikte feleklerden yüce bir üstünlüğe eriştiğini ifade eder. Bu şekilde birbirlerinin Müslüman oluşunu beğenip alkışlayan Amr ve Hâlid, arzu ve mutlulukla yola koyulurlar. Şehre gelip Hz.Peygamber'i gören Hâlid, Allah'ın hidâyeti sayesinde Hz. Resûl'ün makamına köle olmak üzere yöneldiklerini; onun iyilik, esirgeme ve cömertliğini dileyerek yanıp tutuştuklarını söyler ve onu över (yedi beyitlik bir naat). Amr ve Hâlid, Hz.Peygamber'in huzurunda Müslüman olduklarını ilan ederler; orada bulunan ashâb bu duruma çok sevinir. Amr'a ve Hâlid'e dua eden Hz.Peygamber, Allah'ın kendisine Hâlid'i İslâmın kılıcı olmak üzere verdiğini belirtir. O gün ve o günün gecesi huzur içerisinde sohbet edilir; Hâlid'le Amr, Müslüman oluşlarının sevinci ve coşkusuyla geceyi geçirirler.

Ertesi gün, sabah namazını kılan Hz.Peygamber'in yanına Cebrâil sevinçli bir halde gelir. Cebrâil'in kendisine iletiklerini dinleyen Hz.Peygamber, o göğe ağdıktan sonra başını önüne eğer. Hazret-i Ali, Hz.Peygamber'in ne düşünmekte olduğunu sorar. Hz.Peygamber, Cebrâil'in gelerek kendisine, Velîd ibni Mugayre önderliğindeki binlerce kâfir askerinden oluşan bir ordunun savaşmaya kızışmış halde üzerlerine gelmekte olduğu haberini verdiğini söyler. Hz.Resûl, savaşın kaçınılmaz olduğunu ve Allâh'ın zaferi yine İslâm ordularına verdiğini belirtir. Hz. Ali, Hz.Peygamber'in emriyle, gelmekte olan düşmanı tamamıyla kılıçtan geçirmek istediğini söyler. Hz.Peygamber Hz. Ali'ye dua eder. Hâlid de bu habere sevinerek savaşmak dileğinde olduğunu söyler. Tellâl yardımıyla ashâb toplanır ve Hz.Peygamber ashâbına, Velîd'in başını çektiği kâfir ordusunun üzerlerine düşmanca yürüdüğünden bahseder. Hz.Peygamber, ashâbına kâfir ordusunu yenebilmek için ne yapılması ve İslâm askerinin başına hangi kahramanın geçirilmesi gerektiğini sorar. Müslümanlar, kâfir askeri ne kadar güçlü olursa olsun, Hz.Peygamber'in her emrine boyun eğeceklerini söylerler. Zübeyr ibni Avâm, Hz.Peygamber'in yoluna canını ve başını koyduğunu

söyler ve ondan, yine kendisinin İslâm askerinin başına geçirilmesini ister. Bu isteği olumlu karşılayan Hz.Peygamber; Sa'd-ı Ubâde, Zeyd ibni Hâris ve Bû Dücâne'nin de Zübeyr'le birlikte askere önderlik etmesini ister. Hz.Peygamber'den bir sancak ve bin asker alan Zübeyr hemen yola koyulur.

Herkesin şevkle bu manzarayı izlediği sırada Sa'd'a da bir sancak verilir. Öte yandan Hâlid bin Velîd de gönlü savaşmak için coşmuş bir halde ayakta emir beklemektedir. Hâlid, orada öylece durup beklemekten sıkılmıştır; çünkü kendisi cesaret ve şöhret sahibi bir kişidir. Bu sırada Cebrâil gelerek Hz. Peygamber'e Allâh'ın buyruğunu iletir. Allâh, Hz.Peygamber'in huzuruna temiz bir kalple gelen Hâlid bin Velîd'in İslam askerine kumandan seçilmesini buyurmaktadır. Bu emre çok sevinen Hz.Peygamber, Hâlid'e, samimiyeti sayesinde Allah'ın onun için Cebrâil'i gönderdiğini ve kendisine onu ordunun başına geçirerek istediği askeri yanına yoldaş olarak vermesini buyurduğunu söyler. Hâlid sevinçle Hz. Resûl'ün elini öpmeye davranır. Hz.Peygamber buna fırsat vermeden Hâlid'i başından öper. Hz.Peygamber'in huzurundaki sahâbeler, gördüklerine çok sevinirler. Sonra Hz.Peygamber Hâlid'den, cesaretiyle her biri arslan gibi olan İslâm askerleri arasından kendisine yoldaş ve kumandan seçmesini ister. Bunun üzerine Hâlid; aralarında, yiğitliğiyle İslam düşmanlarına korku salan Ammâr-ı Yâsir, Mikdâd-ı Esved, Abbâs-ı Mirdâs, Ka'ka', Üneys oğlu Abdullâh, Amr-ı Meyye, Mirkât, Safvân bin Zeyd'in de bulunduğu dört bin kahramanın adını söyleyerek kendisine asker eder. Daha sonra Hâlid, atlanarak askerini saflara ayırır.

Hz. Peygamber, İslam ordusunun başına Hâlid gibi cesur ve şöhretli bir kumandanı layık gördüğü için Allah'a şükrederek bu düşüncesini amcası Abbâs'la paylaşır. Abbâs da Hâlid'in, gönlü aydınlık ve cesur bir kumandan olduğunu söyler. Hâlid, atından inerek yeri öper ve Hz.Peygamber'den, eski günahlarının bağışlanması için yüce Allah'a dua etmesini ister. Hz.Peygamber Hâlid'e, îmân ederek bu günahlardan temizlendiğini, masum bir kişi haline geldiğini ve bu yüzden bunlardan ötürü kaygı duymaması gerektiğini söyler. Bunun üzerine Hâlid, Allah'a şükredip Hz.Peygamber'in de iznini alarak arzuyla savaşmak üzere yola koyulur. Hz.Peygamber de kalanlarla şehre döner. Hâlid, atlı olarak epey yol aldıktan sonra gece bir yerde konaklar. Kâfir ordusunun yakınlarda olduğu anlaşılır. Hâlid'in dört oğlu babalarının yanına gelerek ona, kâfir ordusuna gece baskını yapıp onların kanını dökerek geçmiş günahlarından temizlenme ve Allah'ın rızasını kazanma niyetinde

olduklarını belirtir; bu konuda babalarının düşüncesini sorarlar. Hâlid, kendisinin de düşmanı basma fikrinde olduğunu belirterek oğullarını destekler.

Hâlid, oğullarıyla birlikte o gece kâfir ordusunun bulunduğu yere atlı olarak ulaşır. Düşman ordusu, savaş hazırlıklarını tamamlamış şekilde bu yerde konaklamaktadır; fakat askerler kendilerini yiyip içme işine kaptırmışlar, akılları başlarından çıkmış halde eğlenceye dalmışlardır. Hâlid ve oğulları, atlarını mahmuzlayarak şimşek gürültüsünü andıran ve düşmana korku salan naralarla saldırıya geçerler. Kâfirler, adeta göğün başlarına yıkıldığını düşünerek sersemleler. Hâlid ve oğulları, pek çok kâfir askerini öldürüp tam bir kıyım yaptıktan sonra atlanarak yüksekçe bir yere çekilirler. Bu arada, başları dönerek kendilerinden geçmiş olan kâfir askerleri birbirine girer; Hâlid ve oğullarıyla savaştıklarını zannederek o gece sabaha kadar kendi kardeşlerini ve oğullarını öldürürler.

Seher vakti Hâlid, oğullarıyla birlikte kendi askerlerinin konakladığı yere döner. Acımasız Velîd ibni Mugayre ise, sabah vakti ordusuna baktırdığında, askerlerinin yarıya yakınının gece kendi kendilerini kırmış olduğunu fark eder. Velîd, hemen asker seçilmesini ve seçilen askerlerin bu gece baskını yapan kişilerin üzerine gönderilmesini emreder. Bunun üzerine Mürre ibni Âmir, bin kişilik kâfir ordusunun başına geçerek askerinin başına dönmekte olan Hâlid'e yetişir. Hâlid, düşman ordusunun üzerine oğlu Süleymân'ı gönderir. Süleymân, hemen ileriye atılarak bir arslan gibi cesaretle düşman saflarını birbirine katar ve kılıcıyla tek başına yüz elli kâfiri öldürür. Süleymân'ın Allâh'ın yardımıyla tek başına düşmanı mağlup edip dağıtması, kâfirlerin kumandanını hayrete düşürür. Velîd'in yanına gelen kumandan, oldukça tuhaf bir yenilgiye uğradıklarını, önce karşılarında beş kişiyi görünce onları küçümsediklerini; fakat bunlardan sadece birinin tek başına bin kişilik orduyu yiğitçe bozup dağıtarak eline geçirdiği herkesi öldürdüğünü ve bu yüzden geri dönmek zorunda kaldıklarını söyler. Şaşkına dönen bu kumandana göre, tek başına bir orduyla başa çıkabilen bir yiğit ancak Hz. Muhammed'in askeri olmalıdır.

Velîd, bu duyduklarına çok sinirlenir ve hemen askeriyle atlanarak söylene söylene Hâlid'in üzerine yürür. Hızlıca giden kâfir ordusu Hâlid'e ve oğullarına yetişir ve onları kuşatır. Kuşatılan Hâlid ve oğulları, kılıçlarına sarılarak baş kesip çok kan dökerler. O taraflarda seher vakti Hâlid'in ve oğullarının başına gelenlerden haberdar olan sahâbe de savaşmak üzere aceleyle ileri atılır. Bir anda savaş meydanına yetişen sahâbe, Hâlid ve oğullarının kâfirlerle yiğitçe çarpışmakta olduklarını görür. Sahâbenin gelmiş olduğunu gören Hâlid, kâfire daha amansızca saldırmaya başlar.

İslam askerleri de “*Allahu ekber*” sesleriyle birer birer saldırıya geçerler. Velîd ibni Mugayre, Müslümanların gösterdikleri üstün savaşma gücü karşısında şaşkına döner ve derinden ah eder.

O gün, sahâbe ile kâfir askeri arasındaki yoğun çarpışma ile sona erer. Gece çalınan davullarla her iki taraf da savaşmaya ara vererek konaklarına çekilirler. Velîd, üç yüz otuz ünlü askerini kaybetmenin derin üzüntüsü içerisinde ve Müslümanlara karşı kinle doludur. Gece boyunca Allâh’ı tespih etmekle ve ona dua etmekle meşgul olan sahâbe, sabahleyin sabah namazını kıldıktan sonra atlanarak savaş saflarını yeniden oluştururlar. Velîd-i Hâlid ordunun sol tarafına, ‘Abbâs sağ tarafına kumandan tayin edilir. Hâlid, Mikdâd ile birlikte ordunun merkezinin idaresini alır. Bir yanda Müslümanlar, kâfir ordusuyla kahramanca çarpışmak üzere gittikçe hırslanmakta; diğer tarafta kâfirler de savaş düzenlerini almış olarak beklemektedir. Savaş borusunun çalınmasıyla iki taraf arasında amansız bir çarpışma başlar. Dağ gibi yiğitlerin meydan alarak baş kestiği; kılıçların, mızrakların ve okların sel gibi birbirine karıştığı bu amansız mücadele o gün öğle vaktine kadar sürer. Müslümanlar öğle namazını kılmak üzere savaşmaya ara verirler; namazı kıldıktan sonra çarpışmaya devam ederler. Savaş meydanına giren Hâlid, kâfir ordusundan, karşısına çıkmaya cesaret edecek bir yiğit ister. Kâfir ordusundan kimse Hâlid’in karşısına çıkamaz. Hâlid, düşman saflarına hücum ederek elli kâfiri birden kılıçtan geçirir. Bunu gören kâfirler Velîd’e, ne zamana kadar böyle sabredeceğini sorarlar. Çünkü Hâlid, kâfir ordusunun saflarını bozup birbirine katmıştır. Velîd, kendisine destek olmak üzere başka kabilelerden savaşçı beklediği için savaşmaya yanaşmadığını, bu kabilelerin sağlayacağı destekle Hâlid’e kim olduğunu göstereceğini söyler.

Onlar bu sözdeyken kalabalık bir asker topluluğu çıkagelir. Bu topluluğa Mâlik adlı, binlerce memleketi harap etmiş soysuz bir yiğit başkanlık etmektedir. Velîd Mâlik’i sevinçle karşılayarak başka kabilelerden de kendisine savaşçı gönderilip gönderilmediğini sorar. Mâlik’in, başka kabilelerden de kendilerine dalga dalga savaşçı gelmekte olduğunu söylemesi, kâfir ordusunda büyük bir sevinç ve coşku uyandırır. Bu arada Müslüman askeri, yoruluncaya kadar kâfir ordusunu kırmaya devam eder. O günün akşamı her iki taraf savaşa ara vererek kendi yerlerine çekilir. Geceyi yine Müslümanlar Allah’ı tespih ederek; yoğun bir kalabalık halindeki kâfirler ise İslam ordusuna tuzaklar kurarak geçirirler. Kâfir ordusunun sayıca giderek artması sahâbeyi hayrete düşürmüştür. Ertesi gün sabah yeniden her iki taraf savaşmak için atlanır. Hâlid, Hz.Peygamber’i överek atını meydana sürer ve öncelikle düşmanın sağ

kanadına hücum ederek bu taraftaki safları yarıp geçer. Buradaki kâfir askerini sel gibi önüne katarak kovalar. Kâfirler, Hâlid'in de Hz.Peygamber'in sihri kapılarak yoldan çıkmış olduğunu belirtirler. Hâlid'e, bir zamanlar kendileriyle tanıdık ve dost iken şimdi neden yabancı ve düşman gibi davrandığını sorarlar. Hâlid de kâfirlere, gaflet uykusundan uyanarak Müslüman olmaları halinde yeniden kendileriyle tanıdık olabileceğini; aksi takdirde keskin kılıcının elinden hiçbirinin kurtulamayacağını söyler. Böyle dedikten sonra Hâlid, nara atarak kılıcını çeker ve yeniden kâfir saflarına saldırır; yakaladığı herkesin başını keser. Hâlid'in arkasından İslâm askerleri de hep birlikte kâfirlerin üzerine cesaretle yürüyerek pek çoğunun canını alırlar ve meydanı birbirine katarlar.

Bu mücadeleden sonra İslam askerleri sancak altında toplandıklarında, Hâlid'in oğlu Süleyman'ın yokluğu dikkatleri çeker. Süleyman, savaş meydanında dolanılarak aranır; ama bulunamaz. Sonra onu gören biri ortaya çıkar. Bu kişi, Süleyman'ın, kılıcı parçalanmış olarak çok kalabalık bir kâfir topluluğu arasında kaldığını gördüğünü, ölü mü yoksa diri mi olduğunu bilemeyeceğini; bununla birlikte meydanda, birinin canlı olarak yakalanması yolunda bir emrin verildiğini duyduğunu söyler. Bu sözleri işiten Hâlid hüzünlenir ve savaşmaya devam eder. Öte yandan Velîd, tutsak alınarak kendisine iletilen Süleyman'ın, oldukça yüksek bir ağaca çıkartılarak başından çarmıha gerdirilmesini emretmiştir. Amacı, çarmıha gerili haldeki Süleyman'ı genç yaşlı kâfir askerlerine oklatmaktır. Bu halde akşam olur. O gece Hâlid'in gözleri ağlamaktan uyku yüzü görmez. Ertesi sabah, çalınan savaş davullarıyla birlikte her iki taraf atlanarak mücadeleye tutuşur. İslâm askerlerinden Mikdâd, kılıcını çekerek savaş meydanına girer ve kâfirlerden kendisine karşılık vermeye yığıt ister. Karşı taraftan ses çıkmaması üzerine Mikdâd, kılıcıyla yoğun kâfir saflarının içine dalar ve düşmanın kanını ırmak gibi akıtır. Kâfirler, Mikdâd'ı çepeçevre kuşatırlar. Onun bu halini gören sahâbenin tam kaygılanmaya başladığı anda Mikdâd, birçok ünlü kâfir askerini tutsak almış olarak çıkagelir. Hâlid, gelenlerin yanına koşarak onlara oğlunun halini sorar. Onlar da ağaçta çarmıha gerili halde inleyen kişinin oğlu Süleyman olduğunu; fakat ağacın karşısında toplanan kalabalığın onu ok yağmuruna tutmak üzere emir aldığını söylerler.

Bunları işiten Hâlid, ağlayarak yeniden düşman saflarına saldırır. Gözünün nuru Süleyman'ı hasretle anarak yaralı bir arslan gibi korkusuzca kâfir askerlerinin üzerine yürüyen Hâlid, yakaladığı her askerın başını kesip hayli kan döker. Daha sonra İslâm sancağının dibine döner. Bu arada Velîd, içmekten başı dönmüş olarak ve taptığı

putları överek savaş meydanına girer ve Müslüman askerlerinin kumandanını, barışıp anlaşma yolunu görüşmek üzere meydana çağırır. Bu çağrı üzerine Hâlid, atını sürerek Velîd'in yanına gelir. Velîd, Süleymân'ı çarmıha gerdirdiği ağacı işaret ederek Hâlid'e o ağaçtaki kişinin kim olduğunu bilip bilmediğini sorar. Hâlid, ağaçtaki kişinin oğlu Süleymân olduğunu bildiğini söyler ve Velîd'e ne istediğini sorar. Velîd Hâlid'e, eski dînine dönmesi ve Lât ve Uzzâ putlarının yardımına sığınması halinde oğlu Süleymân'ı salıvereceğini ve kendisinin de canından olmadan rahatça geri dönmesine izin vereceğini söyler. Hâlid, Velîd'e ve saydığı putlara lanet ederek kendisi ve oğlu için yardımı ancak Allah'tan beklediğini belirtir. Bu karşılık üzerine Hâlid'le Velîd kılıçlarla ve gürzlerle birbirine girerler. Velîd, Hâlid'in hücumlarına bir duvar gibi yıkılmadan karşılık verir. Onun Hâlid'le anlaşmaya hiç niyeti yoktur. Velîd'le Hâlid arasındaki bu amansız kapışma o gün kuşluk vaktinden akşama kadar sürer. Bu sırada Süleymân'a da Allah'ın bağışlaması erişmiş ve ona karşı yaylarını kurmuş olan kâfirler, Allah'ın yardımıyla ok atamayacak hale gelmişlerdir. Üstelik kâfir askerleri, Hâlid'in Velîd'i yeneceğini düşünerek kaygılanmaya ve eski coşkulu hallerinden uzaklaşmaya başlamışlardır.

Savaşmaya ertesi sabaha kadar ara verilir. Süleymân da ertesi sabaha canlı olarak çıkar. Sabah Müslümanlar ve kâfirler saflarını yeniden donatarak çarpışmaya hazırlanırlar. Hâlid, hırsla atını meydana sürerek Velîd'i dünkü mücadeleye devam etmeye çağırır. Şiddetli naralarla meydana yürüyen Hâlid, bu sefer dünden daha sert bir savaş yapmayı arzulamaktadır. Tam bu sırada Allâh'ın yardımı yetişir ve haykırışı dağı taşı inleten, heybetli yürüyüşüyle çevresine korku salan bir kişi, ortalığı toza dumana boyayarak hızlıca çıkagelir. Nara atarak kâfir ordusuna yönelen, elinden hiçbirinin sağ kurtulamayacağını söyleyen bu kişi, Hz.Peygamber'in damadı, Allah'ın arslanı Hazret-i Ali'dir. Hazret-i Ali kâfirlere karşı Hz.Peygamber'i över; Hayber'in fethinde onun emriyle yaptığı kahramanlıkları anar; Hz. Peygamber'in dînine girmemeleri halinde bu meydandaki hiçbir kâfirin, elinden kurtulamayacağını söyler. Bütün kâfir askerlerini, Hazret-i Ali'nin kılıcının korkusu alır. Hazret-i Ali'nin savaş meydanına gelmesinin sebebi, Allah'ın Cebrâil'i Hz.Peygamber'e göndererek ona, Hâlid'in oğlu Süleymân'ın kâfir eline düşerek ellerinden ve ayaklarından çarmıha gerdirildiğini bildirmesidir. Süleymân'ın ölmek üzere olduğunu ve dilinin sürekli Allah'ı zikretmekle meşgul olduğunu işiten Hz.Peygamber, gözleri yaşarmış halde Hazret-i Ali'yi çağırtmış ve ondan, yanına otuz yiğit alarak Süleymân'ı kurtarmak üzere yola çıkmasını istemiştir. Hazret-i Ali ve yanındaki askerler, Hz.Peygamber'in duasıyla yedi günlük yolu

neredeysi bir gün içerisinde almışlar ve seher vakti Hlid'le İslam askerlerinin buldukları yere gelmişlerdir.

Sahbe, Hazret-i Ali'nin gelişini sevinçle karşılar. Hlid'in, oğlunu derin bir üzüntüyle anarak ağlaması zerine Hazret-i Ali, sonsuz kudret sahibi Allh'ın yardımıyla Süleyman'ın kfirin elinden kurtarılacağını söyler. Sonra Hazret-i Ali, heybetle meydana girerek kfir askerinden kendi karşısına çıkmaya cesaret edecek bir yiğit ister. Karşısına kimsenin çıkmaması üzerine otuz askeriyle birlikte saldırıya geçen Hazret-i Ali, kfir saflarını bozarak birbirine katar. Kfirler feryat ederek Veld'e başvururlar. Veld, Hazret-i Ali'nin üzerine hep birlikte hücum edilmesi emrini verir. Kalabalık kfir ordusuna karşı, Hazret-i Ali ve otuz askerine destek olarak Hlid'in askerleri de saldırıya geçerler. Yapılan savaşta kfir safları dağıtılarak pek çok kfir askerinin canı alınır. Sağ kalan kfirler, acıyla bağrışıp ağrışarak Veld'in huzuruna gelirler ve uğradıkları bozgunu anlatırlar. Veld'den kendilerine yardım etmesini isterler; aksi takdirde işlerinin biteceğini söylerler. Askerlerine bir iki söz söyleyen Veld, lm göze alarak Hazret-i Ali'nin karşısına çıkmak için meydana yürür. Hazret-i Ali'nin şimşek gibi narasıyla Veld bir anda sersemler ve eli ayağı birbirine dolanarak olduğu yerde katılıp kalır. Sanki dünya başına yıkılmıştır ve savaşma fikrini adeta unutmuş gibidir. Hazret-i Ali, bu haldeki Veld'i yakalayıp Hlid'e götürür. Daha sonra Hazret-i Ali, savaşçılarıyla birlikte yeniden savaş meydanına döner ve kfir askerlerini öldürmeye devam eder. Kfirler, çareyi kaçmakta bulurlar.

Arkasından Hazret-i Ali, Hlid'i ve Veld'i Süleyman'ın çarmıha gerdirildiği hurma ağacının dibine getirir. Öncelikle Süleyman'ı armıhtan çekip kopararak kurtarır. Sonra Veld'i Hlid'e teslim eder. Hlid hemen, önceden oğlunun gerdirildiği armıha Veld'in gerdirilmesini ve okçular tarafından oklanmasını emreder. Emir yerine getirilip Veld bu şekilde öldürüldükten sonra Hlid, azgınlık yapan kfirlerin başını vurdurur. Kfir ordusunun geride bıraktığı mallarını ganimet olarak toplatır ve ykletir. Savaşın tamamlanmasıyla birlikte İslam ordusu Hz.Peygamber'in huzuruna (Medine'ye) döner. İslam askerleri, Hz.Peygamber'in mübarek yüzünü yeniden görme saadetine erişirler. Ayakta ellerini kavuşturarak duran kahramanlar, başlarına gelenleri anlatarak Hz.Peygamber'i ve yanındakileri sevindirirler. Allah'a çokça şükreden Hz.Peygamber, ashbı için tekrar du eder.

*Her ne kadar onu övme işinin nihyeti öteki leme uzanıyor olsa da
sözüm, Allh'ın şnını yüceltmesini dilediğim, halkın ve lemin
hayırlısı Hz. Muhammed zerinedir.*

Zeyd ibni Hâris'in ve Diğer Gazânın Hikâyesi⁴

Hız.Peygamber bir gün mescidde sabah namazını kılıp duâ ettikten sonra sahâbe ile gönle ferahlık veren bir sohbele başlar. Bu sırada Hız. Peygamber'in kulağına uzaktan çok dertli bir inleme sesi gelir. Hız.Peygamber, bu inleyen kişiyi huzuruna getirttiğinde, hayli kederli görünen bir Arap'la karşılaşılır. Hız.Peygamber'e dua eden bu Arap, İslam dinini kabul ettiğini söyleyerek Müslüman oluşunun sebebini anlatmaya başlar:

Bir gece sıcaıktan bunalarak evin damına çıkıp yatan Arap, gökyüzünü hayran hayran incelemeye başlamıştır. Yıldızların gece gökyüzünü ışıl ışıl süslemesi, dünyanın dolap misali aralıksız dönüşü, gecenin ve gündüzün birbirini takip etmesi, mevsimlerin oluşumu, güneşin ve ayın belirli bir düzende hareket etmesi kendi kendisine meydana gelecek işlerden değildir. Bu hayranlık uyandıran görünüm ve düzenlemelere şekil veren bir Yaratıcı'nın olması kaçınılmazdır. Arap bu düşüncelerle meşgul iken uykuya dalmış, rüyasında güzel yüzlü, görünüşü yerinde, uzun boylu ve yeşil elbiseli bir genç görmüştür. Genç, Arap'la konuşmaya başlamış ve ona, uykuya dalmadan önce doğru ve yerinde düşüncelerle meşgul olduğunu ve bu fikirlerin onu hakikate yaklaştıracağını söylemiştir. Sonra bu genç, Allah'ın pek yüce ve eşsiz olduğunu, kusursuz ve tükenmez kudretiyle bu dünyayı ve tüm âlemi yarattığını söylemiştir. Şehâdet cümlesini Arap'a öğreterek onun bu cümleyi hiçbir zaman dilinden düşürmemesi gerektiğini belirtmiştir. Genç adam bu şekilde, Allâh'ı sürekli anmanın onu cehennem ateşinden koruyarak cennet bahçelerine sokacağını müjdelemiştir.

Gencin bu sözleri üzerine Allâh'ın lütfu erişmiş ve Arap, bu gencin önünde diz çökerek Müslüman olmuştur. Müslüman olarak, ruhu sevinçten coşmuş bir şekilde uyanan Arap, uğruna canını fedâ edebileceği bu rüyayı karısına anlatmış ve Allâh karısına da hidâyet vermiştir. Bu rüyadan sonra Arap'ın ve karısının gece gündüz işi şehâdet lafzıyla Allah'ı anmak olmuştur. Arap'ın ve karısının bu halinden önce komşuları haberdar olmuş; daha sonra bu olay, taş kalpli ve Allâh'a ortak koşan reislerinin kulağına gitmiştir. Aramram isimli bu reis, Arap'ı huzuruna çağırarak neden putlardan yüzünü çevirip Hız. Muhammed'in büyüüne kendisini kaptırdığını sormuştur. Arap'ın, Hız.Peygamber'in aslâ bir büyücü olmadığını söylemesi üzerine Aramram, bir değnekle onun başına vurmuş; ancak kızgınlığı geçmemiştir.

---

⁴ 6/561-733. beyitler.

Aramram'ın Arap'ın asılmasını emretmesi üzerine Arap'ın karısı gelerek kendisinin de Müslüman olduğunu söylemiş ve kocasıyla birlikte kendisini de asmalarını istemiştir. Aramram, Arap'ın karısını ve iki çocuğunu öldürmüştü; Arap'ı ise, araya girenlerin isteklerine uyarak, bütün malına el koyup huzurundan kovmuştur. Hikâyesini böylece tamamlayan Arap, feryat ederek Hz.Peygamber'den, Aramram'dan hakkını almak için yardım ister.

Çok merhametli olan Hz.Peygamber, karşısında gönlü yaralı olarak gözyaşı döken Arap'a acır ve kendilerini Aramram'ın bulunduğu yere götüreceği yolun mesafesini ve durumunu sorar. Arap, yolun genel olarak yeşillik ve sulak olduğunu, atla on günde aşılabileceğini söyler. Bununla birlikte, Hak düşmanı olan Aramram'ın, bin kişiyle tek başına başa çıkacak kadar güçlü olduğunu ve sayılamayacak kadar çok askere sahip bulunduğunu belirtir. Sahâbe, Hz. Resûl'ün her emri karşısında canlarını fedâ etmeye hazır olduklarını belirtir. Hz.Peygamber, Aramram'ı öncelikle İslâma davet etmek amacıyla Hazret-i Ali'ye bir mektup yazdırır. Bu mektupta Hz. Peygamber, Aramram'ı Allah'ın birliğini kabul etmeye çağırmakta ve bunu kabul etmezse üzerine asker göndereceğini söylemektedir. Hz.Peygamber, yazılmış olan bu mektubu Aramram'a götüreceği olan kişinin, cennette kendisinin yanında olacağını söyler. Mektubu götürmeye ve canını bu yolda fedâ etmeye hazır olduğunu söyleyen Zeyd ibni Hâris'i Hz. Resûl hayır duâsı ederek Aramram'a gönderir. On gün içerisinde Aramram'ın bulunduğu yere gelen Zeyd, onun sayısız askeriyle karşılaşır ve Hakk'ın yardımına sığınır. Kim olduğunu sormaları üzerine Allah resûlünün elçisi olduğunu söyler. Zeyd'i Aramram'ın huzuruna iletirler. Kendisine gönderilen mektubu okutan taş kalpli Aramram, son derece sinirlenerek Müşâvir isimli kuluna Zeyd'i öldürmesini emreder. Üzerine yürüyen köleyi gören Zeyd, canını kolayca teslim etmeyeceğini söyler ve kölenin başını keser. Bunun üzerine kâfir askerleri, dört bir yandan Zeyd'in üzerine kılıçla saldırırlar.

On kadar kâfiri öldüren Zeyd, sonunda yaralanarak ele geçirilir. Aramram, Zeyd'in canlı bırakılmasını; onu dillere destan olacak bir işkenceyle öldürme niyetinde olduğunu söyler. Medine'yi yıkarak Hz. Muhammed'e kötülük etmeyi amaçladığını da sözlerine ekler. Sonra Zeyd'i deve derisine kaplatarak büyük bir ağaca astırır. Gün ortasına doğru güneşin kızmasıyla birlikte deve derisi kuruyup büzülerek Zeyd'i sıkılaşmaya başlar. Canını verecek hale gelen Zeyd, acıyla feryat ederek Hz. Peygamber'e selam gönderir. Hz. Peygamber'in yüzünü bir daha görüp göremeyeceğini soran Zeyd, hoş sesiyle Kur'ân okumaya başlar. Aramram'ın Hümâm isimli has adamı, elli askerle

birlikte Zeyd'in başına bekçi dikilmiştir. Okunan Kur'ân Hümâm'ın kalbine tesir eder ve Hümâm, ruhuna zevk veren bu sözlerin kime ait olduğunu Zeyd'e sorar. Zeyd, bu sözlerin, Allah'ın herkesi iman etmeye çağırmak için Cebrâil aracılığıyla Hz. Resûl'e ulaştırdığı Hak kelâmı Kur'ân'a ait olduğunu söyler. Hümâm, Hz. Resûl'e yakın olmak için ne yapılması gerektiğini sorar. Zeyd, Allah'a ortak koşmaktan vazgeçerek O'nu ve Peygamber'ini kabul etmek gerektiğini söyler. Sonra Zeyd, şehâdet cümlesini söyleyerek Hümâm'ın kalbini sevinçle doldurur. Hümâm, Zeyd'in önünde Müslüman olur. Zeyd, bir kişinin Müslüman olmasına vesile olduğu için artık ölse de gam yemeyeceğini, Allah'ın kendisini elbet kurtaracağını söyler. Hümâm, devesine binip giderek yolları tek başına Aramram'ın askerinden temizlemeyi ve başarılı olursa Zeyd'i kurtarıp Medine'ye, Hz. Peygamber'e göndermeyi planlar. Hz. Peygamber'e ulaşabilirse, kendisinden selâm iletmesini de Zeyd'den ister.

Bu düşünceyle devesine binip yola koyulan Hümâm'ı, deve üzerinde Allah'ın emriyle tatlı bir uyku alır. Bu arada deve, rüzgâr gibi giderek Hümâm'ı büyük bir şehre ulaştırır. Gözlerini açan Hümâm, tuhaf bir şekilde deve üzerinde uyuyakaldığını fark eder. Bu sırada Hümâm'ın devesi, bir evin eşiğine çöküverir. Hümâm, kalkıp yeniden yola düşmesi için deveye vurmaya başlar. Evin açılan kapısında aniden, taze gül dalını andıran, cihânın göz bebeği, baştan ayağa nûrlu ve melek tabiatlı iki kardeş belirir. Bu iki kardeş Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin'dir (Dokuz beyitlik bir Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin övgüsü vardır). İki kardeş, evlerinin eşiğine yüz süren Hümâm'a kim olduğunu ve ne istediğini sorar. Hümâm, kendinde olmadığını ve yolculuk sırasında başına gelenlerden dolayı hayretler içerisinde kaldığını söyler. Hangi şehirde olduğunu, eşğinde durduğu bu felek burçlarından yüce evin kime ait olduğunu ve kendilerinin kimlerden olduğunu Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin'e sorar. İki kardeş, Hümâm'a şu anda Medine şehrinde bulunduğunu, bu yüce kapının Hz. Peygamber'in makamı olduğunu ve kendilerinin de onun torunları olduklarını dile getirir. İsimlerini Hümâm'a söyleyen iki kardeş, Hz. Peygamber'in içeride olduğunu belirtir. Hz. Peygamber, Hümâm'ın hemen içeri alınmasını buyurur. Hümâm, içeri girdiğinde, güzellik güneşiyle Hakk'ın ışığını yansıtan Hz. Peygamber karşısında kendinden geçer. Hayır duâlar ederek Hz. Peygamber'in mübarek elini öper. Hümâm, Hz. Peygamber'e Zeyd'in başına gelenleri anlatır. Hz. Peygamber Hümâm'a, Zeyd'in yanına dönerek ona bu zor anında Allâh'ın yardım ulaştıracağını söylemesini ister. Üstelik seher vakti Hazret-i Ali'nin Zeyd'i kurtarmak için gönderileceğini, bu yüzden kaygılanmasına hiç gerek olmadığını, Allah'ın kısa sürede Zeyd'i kurtaracağını söyler.

Hız. Peygamber'den gelen bu mübârek sahip çıkmanın verdiği güvenle Hümâm, hemen o gece Zeyd'in yanına dönmek üzere on günlük yola koyulur. Dönüş yolunda Hümâm'ı yine o tatlı uyku alır. Çok vakit geçmeden gözlerini açan Hümâm, kendisini Zeyd'in yanında buluverir. Zeyd'e, Hız. Peygamber'in seher vakti kendisini kurtarmak üzere yardım göndereceği haberini verir. Bu habere sevinen Zeyd, Allah'ın yardımını beklemeye başlar. Diğer taraftan Cebrâil, Hız. Resûl'ün yanına gelerek ona Allâh'ın selamını ulaştırır. Allâh'ın, Hazret-i Ali'nin otuz yiğit askerle birlikte Zeyd'i kurtarmak üzere hemen yola çıkarılması şeklindeki emrini iletir. Cebrâil gittikten sonra Hız. Resûl'den Zeyd'in hikayesini dinleyen Hazret-i Ali, hemen hazırlanarak yanına aldığı otuz kahraman askerle birlikte Hız. Peygamber'in hayır duâları eşliğinde yola koyulur.

At sırtında rüzgâr gibi giden Hazret-i Ali ve askerleri, sabaha doğru Zeyd'in bulunduğu yere yaklaşırlar. Aynı vakitlerde zâlim Aramram da ileri gelen askerlerini toplayarak, büzülen derinin içerisinde can çekişen Zeyd'in yanına gelir. Zeyd'in artık tükenmiş bir halde olduğunu gören Aramram, Zeyd'e, çok güvendiği Allah'ının ve Peygamber'inin onu bu işkenceden kurtarmak için neden hâlâ kimseyi göndermediğini alaylı bir tarzda sorar. Tam bu sırada ortalığı bir toz bulutu kaplar. Bunu gören Zeyd şehâdet getirir ve Aramram'a, kendisini kurtaracak kişilerin yetiştiğini söyler. Bu duruma son derece sinirlenen Aramram, bir an önce Zeyd'in kanını dökmek için, askerlerine onun üzerine ok yağdırmalarını emreder. Zeyd Hazret-i Ali'ye, hemen gelip kendisini kurtarması için bağırmağa başlar. Zeyd'in sesini duyan Hazret-i Ali, elinde Zülfikâr kılıcı ile gürleyerek ve tekbir getirerek kâfirleri öldürmeye girişir. Hazret-i Ali ve otuz askeri, pek çok can alarak, Zeyd'in asılı olduğu ağacın çevresini kâfirlerden temizlerler. Hazret-i Ali, Zeyd'i asılı olduğu ağaçtan indirir, vücudunu saran deriden çıkararak ata bindirir. Zeyd de at sırtında kâfirlere hücum eder.

Meydanda ileri atılan Hazret-i Ali'ye Aramram'ı işaret ederler. Hazret-i Ali ile Aramram arasında kısa süreli bir mücadele olur. Sonunda Hazret-i Ali, Aramram'ı kuşağından yakalayıp sürükleyerek, önceden Zeyd'in asılı olduğu darağacının dibine getirir. Sonra Hazret-i Ali, sert bir vuruşla kendinden geçirdiği Aramram'ı deriyle kaplayarak kızgın güneşe karşı ağaç dalına asar. Hazret-i Ali ve askerleri, tekrar kâfirlerle çarpışmaya ve onları kırmaya başlar. Aramram'ın darağacına asıldığını gören kâfirler iyice dağılırlar. Bu arada kızgın güneşin altında giderek büzülen derinin içerisinde sıkışan Aramram ölür. Aramram'ın varını yoğunu toplayıp alarak sağ salim sevinçli bir şekilde Medine'ye doğru yola çıkarlar. Onlar şehre yaklaşırlarken Cebrâil iner ve Hazret-i Ali'nin, kurtardığı Zeyd'le birlikte dönmekte olduğu müjdesini Hız. Resûl'e

eriştirir. Hz. Resûl, sahâbeyle birlikte onları karşılamaya çıkar ve buluşma noktasında hepsini güzelce misafir edip ağırlar. Sonra Zeyd'i bağrına basarak ona büyük bir saadet bağışlar. Medine'ye gelinerek seferde elde edilen ganimet, gereği gibi bölüştürülür.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Fîl Ashâbından Ebrehe'nin İnşâ Ettirdiği Azâb Kalesinin Hikâyesi⁵

Bir gün Hz. Peygamber, sabah namâzını ashâb ile birlikte kıldıktan sonra hoş bir sohbe başlar ve Müslümanlar da onu sessizce dinlerler. Hz. Peygamber, sahâbeye Azâb Kalesi'ni (Hısnı'l-Azâb) bilip bilmediklerini sorar. Sahâbe arasında bu kaleyi bilen biri çıkmaz. Sonra sahâbenin aklına Selme adlı ömrü dünyayı gezip tozmakla geçen basîret sahibi biri gelir. Selme'nin bu kaleden haberinin olabileceğini düşünürler. Peygamberimiz Selme'yi çağırır. Hz. Peygamber'in huzuruna getirilen Selme, duâ ederek söze girer; canının Hz. Peygamber'e fedâ olduğunu ve onun yüce fermânına tümüyle boyun eğeceğini söyler. Hz. Peygamber, Selme'den eğer biliyorsa Azâb Kalesi'ni tanıtmasını ister. Selme, bu kalenin, Kâbe'yi yıkma yolunda canından olan Ebrehe tarafından hazinelik olarak yaptırıldığını, bir tarafının denize bakıp bir tarafının da bostanlarla donatılmış olduğunu söyler. Kalenin surları ve kuleleri son derece yüksektir. Sema'ma' adlı zevk ve eğlence düşkünü, kan dökücü, tek başına bin kişiyle savaştığı derecede güçlü ve kâfir bir beyi vardır. Sema'ma'nın otuz bin yaya ve atlı askeri vardır. Azâb Kalesi'nde Sema'ma' ve âsî kavmi, sürekli olarak topluluk halinde çevresini kuşatmış oldukları bir ağaca tapmaktadırlar. Selme, yola düşen bir kişinin yirmi dört günde bu kaleye ulaşabileceğini söyleyerek sözlerini tamamlar.

Hz. Peygamber önce Allâh'a sığınır; sonra ashâb arasından kimin bu kaleyi fethetmeye gitmek istediğini sorar. Amr ibni Meyye, yerinden kalkarak Hz. Peygamber'e gönülden duâ eder ve bu kaleyi almaya gitmek istediğini söyler. Hz. Peygamber Amr'a, gayet uzak görünen kaleye bir yoldaşla birlikte gitmesini söyler. Sonuçta, başkanlığına Bişr'in tayin edildiği ve kılavuzluğunu da Selme'nin üstlendiği, altı Müslüman yiğitten oluşan topluluk, Allâh yoluna canlarını fedâ etmeye hazır halde kaleye doğru yola çıkarlar. Müslüman askerleri yolda yedi gün giderler. Bu sırada

⁵ 6/734-1037. beyitler.

güneş, yeryüzünü iyice kızdırarak adeta fırına döndürür. Müslüman askerleri, yakıcı sıcağın ve susuzluğun etkisiyle güçten düşmeye başlarlar. Üzerinde hareket ettikleri çölün de ucu bucağı görünmemektedir. Bu sırada çevredeki yüksekçe bir dağın eteğinde bir karaltı görürler. Hareket halinde gibi görünen bu karaltının bir insana ait olup olmadığını anlamak için Amr-ı Meyye tek başına hızlıca dağın eteğine yönelir. Amr, dağın eteğine vardığında, tek başına bir deve sürüsünü çekmekte olan şeytan görünüşlü bir ihtiyar kadınla karşılaşır. Amr, bu kocakarıya kim olduğunu, yükünün ne olduğunu ve nereye yöneldiğini sorar. Kocakarı, çekmekte olduğu develerde değerli taş ve incilerle işlenmiş mallar olduğunu söyler. Kocakarı; aralarında şaşılacak derecede güzel işlemeli yedi tacın, altından yapılmış yedi kemerin, gümüş ve altından kadehlerin ve çeşit çeşit güzel kokuların yer aldığı bu değerli malları Zât-ı Envâr adlı, seveni çok olan bir ağaca adak olarak götürdüğünü söyler. Amr, Zât-ı Envâr'ın nasıl bir ağaç olduğunu sorar. Kocakarı, bu ağacın çok genç ve körpe bir ağaç olduğunu, her yaprağının son derece ışıltılı olduğunu, tüm istekleri yerine getirdiğini, şâhlarının bu ağacı elmaslarla ve kıymetli taşlarla süslemiş olarak kalesinde (Azâb Kalesi) bulundurduğunu belirtir. Bu sözlere kızan Amr, bu yaşlı kadına ve onun gibi, doğru yoldan saparak Zât-ı Envâr ağacına tapanlara pek çok lanet eder. Sonra Amr, develere yüklenmiş olan bu değerli eşyaları ele geçirip arkadaşlarının yanına varmak amacıyla saldırıya geçer. Yaşlı kadın, anında feryat ederek hastaymış gibi yere yıkılır. Ağzı köpüklenerek titremeye başlayan kocakarı, konuşamayıp gözünü göğe diker. Şaşkınlıkla kocakarının yanına varan Amr, onu öldürmeye kıyamaz. Kadının üzerine eğilerek ona niçin toprağa yatıp eşek gibi debelendiğini sorar. Bir anda Amr'ın kasığına tekme atan kocakarı, onu bayılacak hale getirir.

Kocakarı, kendinden geçmiş olan Amr'ın ellerini sıkıca bağlayarak onu bir devenin üzerine yükler. Kendine gelen Amr, karşılaştığı tehlikenin farkına varır ve kocakarıya, iyiliğe neden kötülükle karşılık verdiğini sorar. Çünkü Amr, fırsat elindeyken kocakarının canını almaya kıyamamıştır. Amr, kocakarıdan kendisini bırakarak yoluna gitmesini ister ve onun kutsal ağaca adak olarak götürdüğü değerli eşyalarda gözünün olmadığını söyler. Kocakarı Amr'a, elinden kurtulmasının mümkün olmadığını ve ölümünün kaçınılmaz olduğunu söyler. Onu, Zât-ı Envâr'a kurban olarak sunması için Sema'ma'nın huzuruna götürmekte olduğunu belirtir. Kocakarının niyeti, kale halkının gözleri önünde, kutsal ağacın karşısında Amr'ın canının alınmasını sağlamaktır. Bu niyetle Amr'ı, devenin üzerinde hemen Azâb Kalesi'ne getirir. Bu sırada Amr'ın arkadaşları da dört gözle onun gelmesini beklemekte ve zaman geçtikçe

kaygılanmaktadırlar. Liderleri Bişr, Amr'ı aramak üzere onun gittiği tarafa yönelir; bir süre sonra yerde Amr'ın yayını ve okunu görünce iyice şüphelenmeye başlar. Deve izlerini takip ederek Azâb Kalesi'nin civarına kadar gelen Bişr, iki atlının kendisine doğru geldiğini fark eder. Atlılardan biri, gözlerini Bişr'e dikerek ona kim olduğunu ve nerden geldiğini sorar. Bişr, bu iki atlıya kendisini, şiir sanatında söz sahibi bir şâir olan Amr bin Havlân olarak tanıtır ve güya başına gelmiş olan tuhaf bir işten bahsetmeye başlar. Güya oğul edindiği bir kölesi, iki güzel atı ile pek çok malını alarak kendisini terk etmiş, o da bir ata atlayıp buraya gelirken yolda bu atın da kaçır gitmesiyle yaya kalmıştır.

Atlı, Bişr'e, şâirlerin dostu olan Sema'ma'nın kulu olduğunu belirtir ve ondan, yitirdiği atları ve eşyaları için kaygı duymamasını ister. Şâhları Sema'ma'nın cömert elinin Amr bin Havlân gibi bir şâire mutlaka uzanacağını ve kendisini doyurarak at ve giysi ihtiyaçlarını gidereceğini söyler. Bişr, sevinmiş görünüp bu iki atlıyla birlikte Amr'ın hâliinden haberdâr olmayı umarak kaleye doğru yola koyulur. Atlılarla birlikte, insan elinden çıkması pek zor görünen oldukça sağlam Azâb Kalesi'ne gelir. Kalenin tüm kapıları demirdendir ve kapılardaki bekçilerin tamamı da zırhlıdır. Kaleye giren Bişr, burada değerli taşlarla süslenmiş oldukça yüksek Zât-ı Envâr ağacını ve bölük bölük olup defalarca bu ağacın çevresini dolanarak ona tapan kâfirleri görür. Tam bu sırada, hiç rüzgâr esmediği halde, ağacın dallarında bir hareketlenme başlar. Ağacın her bir dalından duman çıkmaya ve etrafa kıvılcımlarla ateş saçılmaya başlar. Bu durum, kâfirler arasında korku uyandırır. Kâfirler hemen hükümdarları Sema'ma'nın huzuruna gelir ve ona olup biteni anlatırlar. Sema'ma', tanrı bildikleri Zât-ı Envâr'ın ateş saçmasını, kendisine yapılan bir saygısızlığa çok öfkelenmiş olmasına yorar ve kâfir halka, yeniden ağaca ibadet etmeye başlamaları emrini verir. Bu hâli gören Bişr ise, Sema'ma'nın kâfirliğine bakarak gizlice Kur'ân'dan okumaya başlar. Etrafi saran duman ve ateş bir anda ortadan kaybolur.

Koşarak Sema'ma'nın yanına gelen kâfirler, ona Zât-ı Envâr'ın yatıştığı ve etrafa ateş saçmaktan vazgeçtiği müjdesini verirler. Kötülüğün, gece gündüz ağaca ibadet edemedikleri için, kendilerinden kaynaklandığını söylerler. Kendisinin de aynı kötülüğe ortak olduğunu söyleyen Sema'ma', ağacı ipek kumaşlarla donattırır. Bu arada Bişr'i yanına alan atlı da Sema'ma'nın huzuruna gelir. Atlı Sema'ma'a, beraberinde sayısız malla birlikte tâlihin bir hediyesi olmak üzere, usta bir şâir olan Amr-ı Havlân'ı getirdiğini söyler. Kendisini Amr-ı Havlân olarak tanıtan Bişr, hemen içeri girerek güzel sözlerle süslediği bir duâyâ başlar. Sema'ma', Bişr'i saygıyla

selamlar ve yüce bir makama oturtur. Sonra Bişr'e, böylesine meşhur bir şâir iken başına nasıl bir iş geldiğini sorar. Bişr, çok sevdiği genç bir köleyi evlat edindiğini; sonra bu kölenin, atlarını ve mallarını alarak kendisini terk ettiğini ve böylece ne kadar şeytan tabiatlı biri olduğunu gösterdiğini söyler. Bu halde dertli dertli yolda ilerlerken şans eseri Sema'ma'nın iki atlısıyla karşılaştığını ve onun uğurlu makamına eriştiğini söyler. Bu sözlerden hoşlanan Sema'ma', Bişr'e süslü elbise, altın kemer ve güzel kokular bağışlar. Bu hediyeleri gören Bişr gözyaşı döker. Sema'ma', Amr-ı Havlân sandığı Bişr'e, bir köle için niçin ağlamakta olduğunu sorar. Bişr bu kölenin, kendisinin hem oğlu hem de damadı olduğunu, sevdiğinden ayrı düşmeye dayanamadığını belirtir.

Tam bu sırada hızla içeri giren kapıcı, Sema'ma'a, yanında pek çok malla dadısının geldiğini haber verir. Kapıcının uzun ömür dileklerinin ardından, Amr'ı esir alan yaşlı kadın çok kıymetli hediyeleriyle birlikte huzura girer. Yaşlı kadın Sema'ma'a, Amr'ı tutsak aldığı müjdesini verir. Bu habere çok sevinen Sema'ma', kendisi için kaygı ve kuşku uyandırıcı bir tehdit oluşturan Amr'ın yüzünden bir zamanlar tahtı üzerinde gözüne uyku girmedeğini, bu nedenle şu anda bu sıkıntıdan kurtulmuş olduğunu söyler. Bağlı vaziyette huzuruna getirilen, Hz. Peygamber'in habercisi Amr'ı gören Sema'ma', ona ne hâlde olduğunu sorar. Amr'ın, kendisine Zât-ı Envâr'ın bir hediyesi olduğunu söyleyen Sema'ma', onun canını almak istediğini söyler. Amr; meyve verdiğinde taşlanan, vermediğinde ise kesilip ateşe atılan ve sonunda kurumaya mahkum olan bir ağaca güvenip tapan herkese lânet eder. Sonra Amr, Sema'ma'ı; boş hayalleri bırakarak Hz. Peygamber'in doğru yola davetine uymaya ve eşi bulunmayan, kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayan, tükenmez kudret sahibi, âlemlerin yaratıcısı Allâh'a îmân etmeye çağırır. Allâh dururken; ancak odun ya da tahta olmaya lâayık olan, rüzgârda dalları kırılan, hazan yelinden başını kurtaramayan bir ağacın nasıl tanrı kabul edilebileceğini sorar. Bir yandan Amr'ı dinleyen Sema'ma, diğer yandan sarayından açtırmış olduğu bir pencereden Zât-ı Envâr'ı seyretmektedir. Amr'ın, konuşmasına devam ettiği esnada ağaç birden kımıldanmaya başlar ve iki üç dalı kırılarak yere düşer. Bu hâli gören Sema'ma' da titremeye başlar; sarayının kapıları ve duvarları da bir anda birbirine girer. Bunun üzerine Sema'ma' adamlarına, Amr'ın konuşmasını engellemelerini ve onu bir an önce Zât-ı Envâra kurban etmelerini emreder.

Sema'ma'ın o sırada mecliste bulunan amca oğlu genç ve yiğit Ebu'n-Nâ'ce, Amr'ın şu anda bayağı zayıf ve cılız olduğunu, bu yüzden de kendini toplayarak daha

semiz bir hâle gelene kadar beklemelerinin iyi olacağını söyler. Amr böylece hem Zât-ı Envâra daha lâyük bir kurban hâline getirilecek hem de Allâh'ın yolundan zaman içinde döndürülebilecektir. Hatta bu yoldan Medîne'yi adım adım ele geçirmeye başlayabileceklerdir. Ebu'n-Nâ'ce'nin bu teklifine akli yatan Sema'ma', alıp saklaması için Amr'ı ona emanet eder. Yaşlı kadın, Sema'ma'ı Amr'ın hilesinden sakınması için uyarır. Ebu'n-Nâ'ce Amr'ı alıp gider. Sema'ma', Amr'ı ayağına kadar getiren Zât-ı Envâr'ın çok geçmeden Hazret-i Muhammed'i ve Hazret-i Ali'yi de kendisine hediye edeceğinden emindir. Bu sırada hâtiften Sema'ma'nın kulağına sert bir sesleniş gelir. Hâtif, Sema'ma'ı saçma ve boş hayaller peşinde koşmaması ve çok yakında Hazret-i Muhammed'in ve Hazret-i Ali'nin onun hesabını görmek üzere gelecekleri noktasında şiddetle uyarır. Sema'ma' bu seslenişi duyar duymaz ayakta duramayacak hale gelir. Şaşkınlık içinde yemeden içmeden vazgeçer. Câhilce bir gayrete kendini kaptırarak o sırada yanında bulunan, Amr ibni Havlân sandığı Bişr'den kendi tahtına geçmesini ister. Kendisi de Hz.Peygamber'le savaşmak ve onu öldürmek için askerini toplayarak savaş meydanına yönelir.

Bu sırada Sema'ma'nın tahtına yönelen şeytan ruhlu dadı, tahta oturup emirler veren, hizmete hazır köleler ve gözcüler almakla meşgul olan kişinin Sema'ma' değil de sahâbe arasından Bişr olduğunu hayretle fark eder. Dadı, şaşkınlık içinde çarpınarak dışarı kaçar. Yaşlı kadının işin aslını öğrendiğini anlayan Bişr de hemen çevresindeki halkı dağıtarak yalnız kalır ve kendini savaş hazırlıklarına verir. Sonra karanlık gece içerisinde dışarı çıkarak kalenin kapısını aramaya başlar. Allâh'ın yardımıyla, kaleden çıkabileceği açık bir kapının bulunduğu bir yere gelir. Kapıda beklemekte olan birkaç asker, Bişr'i yanlarına çağırırlar. Bişr'in gözü, askerlerden birinin yere düşürdüğü bir kağıt parçasına takılır. Bişr, eline aldığı bu kâğıdın üzerinde güzel bir hatla bismillâh sözünün yazılı olduğunu görür. Askerlere kim olduklarını ve bu kâğıtta yazılanların anlamını sorar. Askerler, Ebu'n-Nâ'ce'nin önderliğindeki Müslümanlardan olduklarını ve onun emriyle kendisine yol göstermek üzere orada beklediklerini söylerler. Karanlığı meşalelerle aydınlatarak Bişr'i, liderleri Ebu'n-Nâ'ce'nin yanına getirirler. Bişr, Ebu'n-Nâ'ce'nin yanında Amr'ı görünce rahatlar. Ebu'n-Nâ'ce Bişr'e ve Amr'a hiç üzülmemelerini, bir gece Hz.Peygamber'i rüyasında gördükten sonra kendisinin de Müslüman olarak kurtuluşa erdiğini söyler. Karısı ile birlikte yetmiş beş kişinin de Müslüman olduğunu belirten Ebu'n-Nâ'ce, İslâmiyet uğruna gönülden savaşabileceklerini vurgular.

Bu arada Sema'ma'nın dadısı olan kocakarı da döğünerek Sema'ma'nın yanına gelmiş ve Bişr'i hangi akılla tahta geçirdiğini sormuştur. Korkuya kapılan Sema'ma', kocakarıyı yanına alarak hızla sarayına döner. Saraya geldiklerinde tahtta ve çevresinde kimsenin bulunmadığını ve Bişr'in kaçmış olduğunu görürler. Meşaleler yakılarak kalenin dört bir tarafı didik didik aranır. Son olarak Sema'ma', Zât-ı Envâr'ın önünde secdeye kapanarak kale içerisinde kaybolan Bişr'in nereye gittiğini kendisine bildirmesi için ağaca yalvarmaya başlar. Ağaçtan bir cevap gelmediğini gören Sema'ma'nın dadısı, bunu ağacın bir işi olduğuna yorar. Kale içerisindeki her ev teker teker aranmaya başlar. Sonra Ebu'n-Nâ'ce'nin kapısına gelirler. Ebu'n-Nâ'ce dışarı çıkarak bu arayıp soruşturmanın sebebini sorar. Sema'ma', kendisini Amr bin Havlân olarak tanıtan kişinin aslında sahâbeden Bişr olduğunu anladıklarını, ellerinden kaçırdıkları Bişr'i yakalayıp zararsız hale getirmek için onu kale içerisinde kapı kapı aradıklarını söyler. Amr bin Havlân da cevap olarak Muhammed halkının dilediğinde kale duvarlarından geçebildiğini ve dilediğinde uçabildiğini belirtir. O anda Sema'ma'nın dadısı, Bişr'in Ebu'n-Na'ce'nin evinde olduğunu iddia eder. Ebu'n-Na'ce, Bişr'in evinde olmadığını söylese de kocakarı, evi aramak istediğini söyler. Bunun üzerine Ebu'n-Na'ce, evine girerek içerideki dostlarına, savaşçı canlarını vermeden Bişr'i ve Amr'ı teslim etmemelerini emreder. Ayrıca Ebu'n-Na'ce, dostlarından, savaşırken ölmesi halinde Hz. Peygamber'e kendisinden selam göndermelerini ister; onun şefkatinden mahrum olmamayı ve cennete girebilmeyi diler.

Ebu'n-Na'ce'nin dostları kılıçlarını kuşanıp dışarı çıkarlar ve hararetle sağa sola saldırmaya sabaha kadar Sema'ma'nın kuvvetlerini oyalarlar. Seher vakti bir yiğidin, arkasındaki bin askerle tozu dumana katarak kaleye doğru ilerlemekte olduğu görülür. Sema'ma' oğlu Arekrek'ten, gelenlerin kimlerden olduğuna gidip bakmasını, Muhammed'in askeriye ses çıkarmadan geri dönmesini ister. Kalabalığa doğru ilerleyen Arekrek, kulağına gelen put övgülerinden gelenlerin Müslüman askeri olmadığını anlar ve yanına yaklaştığı birine kimlerden olduklarını sorar. Kendisine soru yöneltilen kişi, bu asker topluluğunun kumandanı olan Abdü'l-Külâb'dır. Yiğit bir kumandan olan Abdü'l-Külâb, Arekrek'e Medine şehrini yıkarak Müslüman halkı öldürmeyi ve Muhammed'in zulmüne son vermeyi amaçladığını söyler. Abdü'l-Külâb, önceden dostu olan Sema'ma'la buluşup görüşerek ona, amcası oğlu Ebu'n-Na'ce ile neden çarpıştığını sorar. Sema'ma', Amr ile Bişr'in macerasını anlatarak Abdü'l-Külâb'a akıl danışır. Abdü'l-Külâb, kalede olduğunu öğrendiği Amr'ın, iki güzel atını çalarak kaçtığını ve şimdi Lât ve Uzzâ putlarının yardımıyla bu hırsızın kalede eline

geçtiğini söyler. Hazret-i Muhammed'le Hazret-i Ali'ye diş bileyen Abdü'l-Külâb için Amr ile savaşmak kolay iştir. Abdü'l-Külâb'a göre, Amr'a kendi adının söylenmesi bile onun savaştan vazgeçmesi için yeterlidir. Abdü'l-Külâb, askerlerini arkasına alarak Ebu'n-Nace'nin karşısına dikilir ve ona, Zât-ı Envâr ağacına tapmaktan niçin yüz çevirdiğini sorar. Sonra yanına bir iki asker alıp savaşmakla eline hiçbir şey geçmeyeceğini, Amr'ı ve Bişr'i teslim ederek asıl dînine dönmesi gerektiğini söyler. Ebu'n-Na'ce Allâh'a yalvararak savaşa girer. Bu arada Hazret-i Muhammed'e kavuşmadan canını verme endişesi taşımaktadır.

O sırada hâtiften, Hz. Muhammed'in, emrindeki yiğit Müslüman askerleriyle gelmek üzere olduğu, bu yüzden de Ebu'n-Na'ce'nin hiç üzülmemesi gerektiği haberi işitilir. Bu haber, Abdü'l-Külâb'ı şaşkına çevirir. Aralarında Kays, Mikdâd, Hâlid, Zübeyr ibni Avâm, Amr ibni Ma'dî-i Kereb ve Abbâs-ı Mirdâs'ın bulunduğu heybetli İslâm askerleri, haykırılarıyla kâfir askerlerinin kalbine korku salarlar. Allâh'ın arslanı Hazret-i Ali de Düldül atının üzerinde göğü titreten narasıyla ileri atılır ve kâfirlere kendini tanıtarak Hayber'de gösterdiği kahramanlıklardan dem vurur. Bu sözler üzerine hayretler içerisinde kalan Abdü'l-Külâb, Allâh'ın hidâyet bağışlamasıyla Hazret-i Muhammed'in peygamberliğini kabul eder; kalbine ilham edilen şehâdet cümlesini söyleyerek Müslüman olur. Kendisiyle birlikte gelen bin askeri de Müslüman olur ve kılıçlarını çekerek hep birden kâfirlerin üzerine saldırır. Sema'ma' inleyerek Zât-ı Envâr ağacına yönelir ve ona son derece kederli olduğunu söyler. Tanrı bildiği ağaçtan, perişan haline bir çözüm bulmasını ister. Bu yardım talebine şeytan; putları parçalayan Halil'in soyundan gelen Muhammed'in yetiştiğini, hakkın yanında bâtilin duramayacağını ve Sema'ma'nın işinin bittiğini söyleyerek karşılık verir. Şeytanın bu sözleri, Sema'ma'ı iyice kendinden geçirir ve darmadağın eder. Bu sırada, Hz. Peygamber'in önderliğindeki Müslüman askerleri görünür.

Hz. Peygamber'in, askerleriyle birlikte Amr'ı ve Bişr'i kurtarmaya gelişinin hikâyesi de şöyle anlatılır: Amr-ı Meyye'nin kocakarı tarafından tutsak alınıp kaleye götürüldüğü ve Bişr'in de Amr'ın ardına düşüp kaleye ulaştığı sırada, geride kalan beş kişi Hz. Resûl'ün yanına dönerek ona durumu anlatmışlardır. Bu haber Hz. Resûl'ü derinden üzmüştür. Cebrâil, Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek ona önce Allâh'ın selâmını daha sonra da ashâbdan bin kişinin oluşturacağı bir orduyla Azâb Kalesi'nin fethine gidilmesi emrini iletmiş, Allâh'ın bu kalenin fethini Hazret-i Ali'ye nasip ettiğini de bildirmiştir. Hz. Peygamber hemen sahâbe arasından bin yiğit asker seçerek savaş hazırlıklarını tamamlamış ve atlanıp ordunun başında Azâb Kalesi'ne doğru yola

çıkıştır. Sancağının altındaki yiğit askerlerle gece boyunca ilerleyen Hz. Peygamber, kaleye giden uzun ve zahmetli yolu Allâh'ın yardımıyla çok kısa sürede aşarak seher vakti kâfir ordusunun karşısına dikilmiştir.

Karşılarında Hz. Resûl'ün sancağını ve Müslüman askerlerini gören kâfirleri derin bir korku sarar. Düşman üzerine gönderilen öncü askerler, kâfir saflarını birbirine katarak baş kesip kan dökmeye başlarlar. Müslüman askerleri, kâfirlerin şaşkın bakışları arasında hızla ilerleyerek Azâb Kalesi'nin kapılarına dayanırlar. Kâfirlerden temizlenen kale kapısından içeri giren Hz. Peygamber, tekbir getirerek kılıcına davranır. Müslümanlar, kale içerisinde de epey kâfir kanı akıtırlar. Hazret-i Ali'nin gözleri bu arada Sema'ma'ı aramaktadır. Zât-ı Envâr ağacından yardım dilemekle meşgul olan Sema'ma', Hazret-i Ali'yi bir anda karşısında görünce şaşkına döner. Hazret-i Ali, Allâh'ın yardımı ve Hz. Peygamber'in mucizesiyle böyle ansızın karşısına çıkıverdiğini söyler. Hazret-i Ali, Sema'ma'ı Müslüman olmaya çağırır; aksi takdirde canını alacağını belirtir. Sema'ma' bu çağırışı kabul etmez ve Hazret-i Ali'nin üzerine yürür. Hazret-i Ali, hamle ederek Sema'ma'ı ele geçirir ve onu Hz. Resûl'ün huzuruna getirir. Sema'ma'ı elleri bağlı vaziyette Hz. Peygamber'in huzurunda gören kâfir askerleri de aman dilemeye başlarlar. Hz. Peygamber, kâfirlerin aman dileklerini kabul eder ve kestirmek üzere Zât-ı Envâr ağacına yönelir.

Bu sırada şeytanın bir oyunu olarak ağacın her dalından duman ve ateş çıkmaya başlar. Bunu gören Hazret-i Ali'nin okuduğu Kur'ân'ın tesiriyle, şeytanın ağaç üzerinde sergilediği hîle bozulur ve şeytan kaçır. Hz. Peygamber Sema'ma'a, taptığı ağacın nasıl kesileceğini görmesini ister. Hz. Peygamber'den ağacı kesme emrini alan Hazret-i Ali'nin kılıç darbeleriyle ağaç yıkılır ve ağacın dallarını süsleyen inci ve kıymetli taşlar da dallarla birlikte yere serilir. Hz. Peygamber'in emriyle bir yere toplanan altın, gümüş, kıymetli taşlar ve ağaca ait her şey yakılır ve bunların külleri yele savrulur. Sema'ma', taptığı ağacın yanıp kül oluşunu hayretle izler. Hazret-i Ali, ağaca tapınmanın boş bir inanç olduğunu Sema'ma'a bir kez daha hatırlatır ve ondan, biraz şerefi varsa Müslüman olarak canını ateşten kurtarmasını ister. Sema'ma', vücudu kılıçla parça parça edilse de eski dîninden dönmeyeceğini belirtir. Bunun üzerine Sema'ma'nın oğlu Arekrek, şehâdet getirerek babasını öldürür. Bu manzarayı gören Hazret-i Ali, Arekrek'e duâ ederek onu kucaklar ve Hz. Peygamber'in huzuruna iletir. Arekrek, Hz. Peygamber'in huzurunda da îmânını tazeler. Hz. Peygamber, isteğine ulaşmanın sevinci içerisindeki Arekrek'i kutlar ve ona babasının bıraktığı yeri, Azâb Kalesi'nin yönetimini verir. Ebu'n-Na'ce'yi de ona vezir tayin eder. Sahâbenin

ileri gelenlerinden bir kısmını, kaledeki halka İslâm dîninin ibadetlerini ve esaslarını öğretmeleri için kalede bıraktıktan sonra sayısız ganimetle Medine'ye doğru hareket eder. Medine'de bu hesaba gelmez ganimet mallarını sahâbeye cömertçe ikram eder.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Elvâh İbni 'Âbid'in Hikâyesi ve Diğer Gazâ⁶

Hiz. Muhammed, sabah namazını ashâb ile kıldıktan sonra sohbet etmeye başlar. Kapıdan, ciğerleri yakan bir âh işitilir. Benî Neccâr kabilesinden olduğunu söyleyen bu inleyen kişinin adı Elvâh'tır. Ailesi ve yakın çevresiyle Müslüman olduğunu belirten Elvâh; Miskâl adlı sayısız asker sahibi, zâlim ve Allah'ı tanımaz liderlerinin bu îmâna geliş hikâyesini öğrendiğini belirtir. Elvâh, tüm malına mülküne ve ailesiyle yakınlarına Miskâl'in el koyduğunu anlatır. Gözyaşlarıyla Hiz.Peygamber'den yardım diler. Hiz. Peygamber Elvâh'tan, buldukları mekânı ve buraya giden yolu öğrenir. Elvâh'ın geldiği yer, Arz-ı Beyzâ adında cenneti andıran güzel bir mekândır. Buraya oldukça zahmetli ve aşılması zor bir yoldan gidilmektedir.

Hiz. Peygamber, Cebrâil vasıtasıyla Allâhu teâlâ'dan, Hiz. Ali'yi o yurdu fethetmeye göndermesi emrini alır. Hazırlıklar yapılır ve Hiz. Ali, Elvâh'ın kılavuzluğunda ve Hiz. Peygamber'in duâlarıyla seher vakti sahâbeden bin yiğit askerle atlanarak yola çıkar. Yolda karşılaştıkları; Allâh'ı tanıyan, oldukça zengin ve kalabalık bir kavim tarafından güzelce ağırlandıp üç yüz er ve yiyecek (hurma) yardımı alarak yola devam ederler. Hiz. Ali; bir nehrin içerisinde çıkarak her yere ateşler saçan, dağ gibi heybetli ve Müslüman askerine korku salan bir ejderin karşısına dikilir ve kılıcıyla onun dev gövdesini bir hamlede yere serer. Müslümanlar Hazret-i Ali'yi överler ve at sırtında çöldeki yolculuğa devam edilir. Sıcak ve susuzluğun asker için dayanılmaz hale geldiği bir anda Hiz. Ali Elvâh'a nerede su bulabileceklerini sorar. Elvâh, yakınlardaki bir dereye su bulabileceklerini; bununla birlikte çevresine korku salan bir arslanın o dere yatağını kendisine mesken edindiğini söyler. Ellerine kırba tutuşturduğu yüz elli kadar erle bu dereye yönelen Hiz. Ali, dağın yükseklerinde gördüğü bir kalenin durumunu Elvâh'tan sorar. Mermerden yapılan kale, savaş ile alınması mümkün olmayacak bir sağlamlıktadır. Bu kalenin içerisinde çok bulunmuş olan Elvâh, kurduğu

---

⁶ 6/1038-1447. beyitler.

tuzakla amcasının oğlunu öldürerek yönetimi ele geçiren Mervân bin Sâbık'ın bin kadar askeriyle kalenin komutanı olduğunu söyler.

Öncelikle su sorununu çözümlenmek isteyen Hz. Ali, ürkütücü arslanın beklediği dereye yönelir ve yüksek bir ağacın dibinde Zülfikâr'ıyla bu dağ gibi heybetli yarattığı da öldürür. Müslüman askerleri Hazret-i Ali'ye dualar ederek onu kutlarlar. Çevresi yemyeşil olan ve Kevser havuzunu andıran bu su kaynağının yanında huzur içinde konaklanır. Kalede aklı kalan Hz. Ali, bu kez onu ele geçirebilmek için yine Elvâh'ın kılavuzluğunda on yiğidiyle birlikte kaleye yönelir. Hazret-i Ali ve yanındaki askerler, kale halkının su almak amacıyla açtığı bir kuyunun yanına gelirler. Hazret-i Ali, kuyunun ağzına yerleştirilmiş dağ gibi bir taşı eliyle kaldırıp atar. Hep birlikte kuyuya inerler; içerideki bir mağarayı takip ederek ve yollarına çıkan mermerden ve demirden iki kapıyı Hazret-i Ali'nin yardımıyla geçerek kaleye sızarlar. Hz. Ali, kaleyi tekbirlerle ve naralarla inleyen yiğit askerleriyle birlikte Mervân'ı ele geçirir. Hz. Ali, iki yüz askeri kalan Mervân'ı İslâm'a davet eder; kabul etmezse onu öldüreceğini söyler. Mervân, Hz. Ali'den, kendisini kulluğuna davet ettiği zâtı sorar. Hz. Ali'nin Allâh'ın birliğini, bağışlamasını ve kudretini öven sözlerinden etkilenen Mervân, oğluyla ve askerleriyle birlikte Müslüman olur. Ganimet malı toplandıktan sonra Hz. Ali, asıl yolculuk sebebi olan Miskâl bin Fessâh'a yönelmek istediğini söyler. Kalenin yönetimine Mervân'ın oğlunu geçirir; kale halkına İslâm'ın esaslarını öğretmesi için Bû Dücâne'yi de kalede bırakır. Kendisiyle gelmek isteyen Mervân'ı da alarak askerleriyle birlikte yola çıkar.

Çiçeklerle bezenmiş, kuş cıvıltılarıyla dolu yeşillik ve sulak bir mekâna gelirler. Kılavuz Elvâh, bu mekânın Vâdî-i Gûlân olduğunu belirtir. Herkesin konmaya çekindiği bu yerde Hz. Ali konaklama emri verir. Akşam vakti yeri göğü inleyen bir ses işitilir. Birazdan biri kadın diğeri erkek iki şeytan/cin Hz. Ali'nin huzuruna çıkar. Hakk'ın birliğini kabul etmiş olduklarını söyleyen bu iki şeytan/cin, az önceki şiddetli gürültünün, aralarındaki bir aile meselesinden kaynaklandığını belirterek Hz. Ali'den, Allahu teâlâ'nın bu mesele üzerindeki emirlerini söylemesini isterler. Hz. Ali, Allâhu teâlâ'nın emirlerini söyleyerek iki tarafı barıştırır. Seher vaktine yakın Hz. Ali, ashâbdan Abdullah ve Amr'ı Miskâl hakkında bilgi edinmek üzere öncü olarak gönderir. Her ikisi de ayrı yollardan Miskâl'i aramaya yönelir. Amr, yolda kıymetli mallarla ve mücevherlerle yüklü bir deve görür ve âşıkâne bir şiir okumakla meşgul olan, at sırtındaki sahibini öldürüp bu değerli malları ele geçirerek bir mağaraya saklar. Seher vakti Amr, çadırlarla donatılmış bir meydanda Miskâl'in büyük bir eğlence ve ziyafet tertiplediğini görür. Bu sırada Amr, arkadaşı Abdullâh'ın, kendisini güngörmüş

bir şâir olarak tanıtıp ziyafete katıldığını fark eder. Miskâl'in huzuruna çıkarılan Abdullâh, onu oldukça memnun edecek bir kaside söyler. Miskâl, giysilerini şâir sandığı Abdullâh'a bağışlar. Abdullâh, Miskâl'in başındaki altın yaldızlı sarığı da talep eder ve onu da alır. Kendisini Miskâl'e Benî Kahtân kabilesinden Cüheynî olarak tanıtan Abdullâh, verilen bir deveyi de alarak Miskâl'in huzurundan ayrılır ve yolda Amr ile buluşur. Amr ile Abdullâh, mağaraya saklanan malları bölüşerek Hz. Ali'nin yanına varırlar. Başlarından geçenleri ve Miskâl'in görünüşünü Hazret-i Ali'ye anlattıktan sonra, yolda ganimetlerle ve hayvan sürüleriyle dolu bir vadi gördüklerini ona haber verirler.

Hz. Ali, yüz yiğitle birlikte söz konusu vadiye gelir ve buranın sakinleriyle mücadele eder. Vadideki halktan elli kadar kişi Müslüman olur. Bu kişilerden biri, Hz. Ali'ye kim olduğunu sorar ve öğrendiklerinden sonra Allâh'ın birliğini kabul ederek İslâm yolunda ölünceye kadar çalışacağına söz verir. Daha sonra da Hz. Ali'yi, Miskâl'in malının mülkünün olduğu bir kaleye kılavuzlayabileceğini söyler. Bu kalenin çevresinde de çeşme ve havuzlarla donatılmış, çiçeklerle süslü, hoş sesli kuşların yuva yaptığı oldukça güzel bir seyir mekânının olduğunu belirtir. Bu mekânın adı Merc-i Ezher'dir ve yanında Miskal'in yüce kasrı vardır. Kılavuz, Miskal'in bu kasırdaki büyük bir put yaptırdığını ve halkını bu puta secde ettirdiğini belirtir. Miskâl düşünle meşgul olduğu için, Miskâl'in kardeşi Melâ'im tarafından korunmakta olan kalenin bu fırsattan yararlanarak alınabileceğini belirtir. Hz. Ali, kuvvetli on yiğidini alır ve diğerlerine de mevcut ganimeti askere ulaştırmalarını emreder. Ganâim adlı kılavuzla yola çıkılır. Yolda, etrafı yemyeşil olan bir nehirde durulur ve Hz. Ali abdest alarak iki rekat hâcet namazı kılar. Hz. Ali, Ganâim'i de alıp yaya olarak beş mil uzaklıktaki kalenin yanına gelir. Kale ehlinin, kim olduklarını sorması üzerine Ganâim, kendisini Hz. Muhammed'in gönderdiğini ve yanına da bir adam koştüğünü söyler. Melâim'e danışılarak kalenin kapısı açılır. Kalede Melâim'le yüz yüze gelen Hz. Ali, kılıcını çıkartıp kendisini tanıtır ve şaşkınlık içerisinde titremeye başlayan Melâim'i Müslümanlığa davet eder. Melâim, kaledeki diğer askerlerle birlikte Müslüman olur. Bu güzel haber, yolda beklemekte olan on sahâbeye iletilir ve onlar da kaleye gelirler.

Cüheynî ve Amr, gerideki Müslüman ordusuna gönderilir ve onlar da fetih haberinin sevinciyle hep birlikte Merc-i Ezher'e yönelirler. Merc-i Ezher'de Hz. Peygamber'in sancağı altında üç gün konaklandıktan sonra Hz. Ali, Ganâim'i Miskâl'e göndermeyi uygun bulur. Eğlence halinde yeme içme ile meşgul olan Miskâl'in huzuruna çıkarılan Ganâim ona, kalesinin, içinde bulunan yakınlarının ve

malının mülkünü Hz. Ali tarafından ele geçirildiğini söyler. Kardeşinin de askeriyle birlikte Müslüman olduğu haberini alan Miskâl, feryat ederek ordusunu hazırlar ve Merc-i Ezher'e yönelir. Burada Müslüman askerleriyle Miskâl'in ordusu arasında şiddetli bir savaş yapılır. Gün, kâfir ordusunun bozguna uğramasıyla sona erer. Akşam olunca iki ordu dinlenmeye çekilir. Gece Ganâim Hz. Ali'ye, bozguna uğrayan kâfir askerlerinin altın, gümüş, kıymetli eşyalar ve cariyelerle dolu olan çadırlarının savunmasız halde ortada kaldığını söyler. Hz. Ali, bu ganimetin ele geçirilmesi için Halid bin Velîd'i yüz yiğitle birlikte görevlendirir. Halid bin Velîd, yüz askeriyle birlikte giderek kâfirlerden arda kalan ganimeti toplayıp geri döner. Hz. Ali, Halid bin Velîd'i dualarla karşılar. Müslüman askerleri, gece boyunca o günkü zaferin mutluluğunu yaşarlar. Ordusunun başına gelenleri öğrenen Miskâl'i ise derin bir üzüntü kaplar. Sabah olur ve savaş yeniden başlar. Miskâl, askerlerini cesaretlendirerek onlara saldırı emrini verir. Hz. Ali, savaş meydanında Miskâl'i Müslüman olmaya çağırır. Miskâl bu teklife yanaşmaz ve iki taraf hırsla birbirine saldırır. O gün akşama kadar Hz. Ali, çevresini saran ve karşısına çıkan kâfirleri kılıçtan geçirir. Akşam olunca iki taraf yine savaşa ara verir. Sabah mücadele yeniden başlar ve Müslüman askerlerinden Melâim, savaş meydanına atını sürerek kâfir askerinden er ister. Kardeşinin Müslüman saflarına geçtiğini görmenin şaşkınlığını yaşayan Miskâl, kendi askerlerine hücum emrini verir. İki taraf birbirine girer. Düşman saflarını yine birbirine katan Hz. Ali, Miskâl'i bir kez daha Müslüman olmaya çağırır. Miskâl, Hz. Ali'nin bu ısrarlı İslâm davetlerine, kılıcını çekip saldırıya geçerek karşılık verir. Hz. Ali, bunun üzerine Miskâl'i kılıcıyla ikiye biçer. Miskâl'in ölümünü hayretle izleyen kâfir askerleri, Hz. Ali'nin davetine uyarak hep birlikte Müslüman olur ve canlarını kurtarırlar.

Miskâl'in tüm malı mülkü ganimet olarak alınır. Elvâh'a, Miskâl tarafından el konulmuş olan tüm yakınları ve malları teslim edilir. Müslüman olan Melâim, o memlekete melik olarak görevlendirilir. Üç gün orada kaldıktan sonra, dördüncü gün sabah Hz. Ali ve sahâbe yola çıkar. Geri dönüş yolunda Mervân'ın kalesine uğranır ve burada yine hoş bir ağırlama olur. Fetih müjdesini alarak sevinç içerisinde orduyu karşılamaya çıkan Hz. Muhammed'le, Medine'ye yaklaşan Hz. Ali yolda buluşur. Hz. Muhammed, Hz. Ali'yi bağrına basarak kucaklar; ona ve tüm ashâbına duâ eder. Hz. Ali, beraberinde getirdiği ganimet malını şehre ulaştırır.

***Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed (sav.) üzerinedir.***

H. Ali'nin, Sa'd ibni Muâz'ın Düğünü İçin Çıktığı, Diğer Kalenin Fethinin Hikâyesi⁷

H. Muhammed, sahâbeyle birlikte otururken Sa'd ibni Mu'âz gelir ve ondan, oğlu Avn'ın düğününü şereflendirmesini ister. H. Peygamber Sa'd'ı kutlar ve ona hayırlar diler. Sa'd, H. Ali'yi de eşi H. Fâtıma ve oğulları H. Hasan ve H. Hüseyin ile birlikte düğününe davet eder. H. Peygamber'in, bu davete olumlu yanıt vermesi üzerine Sa'd, sevinç içerisinde huzurdan ayrılarak düğün hazırlıklarına yönelir. Sa'd, düğün mekânının hazırlanmasında hiçbir gösteriş ve ikramdan geri durmaz. Düğün hediyeleriyle gelen her kavim ve kabileye şerbet ikram edilir. Birazdan H. Peygamber, sahâbeyle birlikte düğün yerine gelir ve baş köşeye oturur. Gelenler için sofralar kurulur. H. Peygamber'in gelişiyle sevince boğulan Sa'd, gelenler arasında H. Ali'yi ve ailesini görmeyince hüzünlenir. Sa'd'daki durgunluğu fark eden H. Resûl, ona yüzünün neden asıldığını sorar. Sa'd, düğününe gelenler arasında ehlibeyit içerisinde H. Ali ve ailesini göremediğini ve bunun, kendisini derinden üzdüğünü belirtir. H. Peygamber'in, gelişiyle hânelerini şereflendirdiğini dile getiren Sa'd, H. Ali'nin kendilerine kırılmış olmasından endişe duyduğunu söyleyerek bu endişesinin giderilmesini talep eder. H. Peygamber Sa'd'a, arada bir kırgınlık olmadığını bildiğini söyler ve onun üzüntüsünü gidermek için H. Ali'yle görüşmek üzere düğün yerinden ayrılır.

Aslında H. Ali, düğüne davet edildikten sonra, üzüntüden perişan bir halde evine gelmiştir. Hazret-i Fâtıma'nın, onun bu hüzünlü halini merak edip sorması üzerine H. Ali, götüreceği bir hediyesi olmadığı için Sa'd'ın düğününe katılmadığını söyler. H. Fâtıma, elinde annesinden kalma, saf altından yüz miskallik bir necâşî hediyesi (anberîn) olduğunu ve bunu satarak düğüne götürmek için bir hediye alabileceğini belirtir. H. Ali, bu teklife kesinlikle yanaşmaz. H. Peygamber, onlar bu şekilde konuşmakta iken gelir ve H. Ali'ye düğüne neden kendisiyle beraber gelmediğini sorar. H. Ali, götürebileceği bir düğün hediyesi olmadığından gelemediğini söyler. Bunun üzerine H. Peygamber, bir devesinin olduğunu ve isterse onu hediye olarak düğüne götürebileceğini söyler. H. Ali, ancak kendi el emeğiyle elde edeceği bir hediyeyle düğüne gidebileceğini belirterek, H. Peygamber'in emriyle sefere çıkma niyetinde olduğunu söyler. H. Ali'nin bu konudaki kararlılığını fark eden H.

---

⁷ 6/1448-1753. beyitler.

Peygamber, onun üstüne düşmek istemez ve tebessüm ederek yanından ayrılır. Düğün yerine dönerek Sa'd'ı teselli eder. Birbirinden zengin sofralar kurulur.

Diğer yandan Hz. Ali, Hz. Resûl gittikten sonra Suheyb'in yanına giderek ondan iyi bir at ve savaş malzemeleri alır. Hz. Peygamber, zamanında Suheyb'e Hz. Ali'den bahsederek, onun istediği her türlü savaş malzemesini ve atı ona vermesini söylemiştir. Hz. Ali, bir deveye azığını yükleyerek hızlıca yola çıkar; dağları ve sahrâları aşarak belinde Zülfikâr kılıcıyla tek başına uzun bir yol kateder. Bu arada Hz. Peygamber, Sa'd'ın düğününden öğle vakti mescide gitmek üzere ayrılır. Mescidde öğle namazı kılındıktan sonra Hz. Peygamber ashâbıyla toplanır. Topluluk içerisinde Hz. Ali'yi göremeyen Hz. Peygamber, sahâbeden onu yakında görmüş birinin olup olmadığını sorar. Hz. Ali'nin, orada bulunanlar tarafından görülmediği anlaşılır. Bu sırada kapıdan, omzunda ağlamakta olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i taşıyan bir kişi girer. Hz. Ali hazırlanıp yola çıktığında, bu iki kardeş de babalarının arkasından gitmek istemişler, gidemeyince de ağlamaya başlamışlardır. Selmân, ağlamayı bir türlü kesmeyen bu iki kardeşi, avutup susturması için Hz. Peygamber'in yanına getirmiştir. Hz. Peygamber; Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in niçin ağladıklarını öğrenmek ister. Selmân, Hz. Ali'nin gidişi ile ilgili bildiklerini Hz. Peygamber'e anlatır. Hz. Peygamber, zor sakinleşen bu iki kardeşin götürülmesini istedikten sonra Hz. Zehrâ'nın yanına gider. Kızının da ağlamakta olduğunu gören Hz. Peygamber, onu teselli eder ve bu işin içinde ilahî bir sır olduğunu söyler.

Hz. Peygamber daha sonra mescidine varır. Sahâbe, Hz. Ali'nin nereye gitmiş olabileceğini konuşmaktadır. İkinci, akşam ve yatsı namazlarının kılınmasından sonra Hz. Peygamber, sahâbeden Hz. Ali'yi gören birinin olup olmadığını yeniden sorar. Suheyb söz alarak Hz. Ali'nin kendisinden savaş malzemeleri alıp zırhını kuşandığını, yol azığını bir deveye yükleyerek Hakk'a sığınıp çöle doğru yola çıktığını söyler. Nereye gittiğini sormadığını da sözlerine ekler. O geceyi uykusuz geçiren Hz. Peygamber sabah sahâbeye, Hz. Ali'den kendisine haber getirecek kişinin kendisiyle birlikte cennete girmesine kefil olacağını söyler. İslâm'ın kılıcı Hâlid bin Velîd, yerinden kalkarak Allâh'ın yardımıyla bu saadete erişmek için gidip Hz. Ali'den haber getirmeye tâlip olduğunu söyler. Hz. Peygamber, Hâlid'in bu isteğini kabul ederek ona dua eder. Hâlid, Hz. Peygamber'i övdükten sonra yol azığını bir deveye yükleyip yola çıkar. Yolda oğlu Süleymân'ı gören Hâlid ona, Hz. Ali'nin iki gündür kayıp olduğunu; Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'den kendisine haber getirecek kişiyle cennete birlikte girmeye kefil olduğunu, bu yüzden gece gündüz demeden sabırsızca çölde Hz. Ali'yi

aramakta olduğunu anlatır. Süleyman, bu saadete babasıyla birlikte erişmek isteğini dile getirince, baba ve oğul yola birlikte devam ederler.

Bir süre sonra yol ikiye ayrılır. Hâlid, oğlundan Harem yoluna gitmesini ister; kendisi de Şam tarafına yönelmeye karar verir. Hâlid, o gün ve o günün gecesi yol gidip seher vakti bir obayla karşılaşır. Bu obanın reisi, Hz. Peygamber'e dost olan iyi huylu Hacer bin Sa'd'dır. Hâlid'i tanıyan Hacer, güzelce ağırladığı Hâlid'e nereye gitmekte olduğunu sorar. Hâlid; Hz. Ali'nin durumunu, Hz. Peygamber'in sözünü ve bunun üzerine yola çıkışını Hacer'e anlatır. Hacer Hâlid'e, uçsuz bucaksız çöl içerisinde çıktığı bu yirmi günlük yolu tek başına katetmenin çok güç olduğunu söyler. Bu yolun çevresi, kuru ve sıcak çöl rüzgârlarının uğrağıdır ve yol boyunca su bulmanın imkânı yoktur. Bu yüzden Hacer Hâlid'e, yapılacak en akıllıca işin geri dönmek olduğunu söyler. Hâlid, ölümü göze alarak bu işe giriştiğini ve geri dönmeyi kesinlikle düşünmediğini belirtir. Hacer, Hâlid'i sözle ikna edemeyeceğini anlar. Azık ve su ihtiyacını obadan karşılayan Hâlid, Hz. Ali'yi bulma ümidiyle bu zahmetli yola koyulur.

Hâlid, yolda gördüğü bir çobana Hz. Ali'yi sorar. Çoban, geçen günlerin birinde, beraberinde yüklü bir deve olduğu halde oldukça heybetli bir atının tek başına oradan geçtiğini gördüğünü söyler. Bu özelliklerin Hz. Ali'ye ait olduğunu anlayan Hâlid, çobana müjde hediyesi vererek, sıcağa soğuğa aldırış etmeksizin yola devam eder. Yolda oldukça sert ve sıcak bir rüzgâr esmeye başlar. Hâlid'i güçten düşüren bu sıcağın ve sert rüzgârın etkisiyle, yolu aşmaya on fersah kalmışken, azık yüklü deve de hareket edemeyecek bir hale gelir. Hâlid'in atının da yürümeye mecâli kalmamıştır. Güneş, bir ateş gibi yeryüzünü yakıp kavurmakta, sıcak çöl rüzgârı da yolu giderek aşılmaz bir hale getirmektedir. Sıcak ve susuzluk, sonunda Hâlid'i çaresiz kılar. Allah'a tevekkül ederek beş fersah daha yol alan Hâlid, atının bir inişte kalakalması üzerine kendisini zorlar ve güç belâ yola devam ederek bir yokuş başında, kenarından büyük bir nehrin akmakta olduğu bir sahraya ulaşır. Nehrin kenarını baştan başa çadırlar tutmuştur. Çadırların önü de eyerli atlarla doludur. Bu manzara karşısında Allâh'a binlerce kez şükreden Hâlid, nehrin kenarına varıp kana kana su içerek susuzluğunu giderir. Biraz ot ve bir kırba suyu da atına getirir. Daha sonra, yedirip içirerek eski gücüne kavuşturduğu atıyla suyun kenarına gelir. Suyun kenarındaki bir ağacın gölgesinde dinlenmeye çekilir.

Biraz sonra su kenarına su almak için bir kadın gelir. Tek başına olan kadın kendi kendine söylenmektedir. Bu sözlere kulak kabartan Hâlid, kadının, adını bilmeden Hz. Ali'nin yiğitliğini övmekle meşgul olduğunu fark eder. Hâlid kadından, methettiği

zâtla ilgili bildiklerini anlatmasını ister. Kadın, efendisinin susuz olduğunu söyleyerek su alıp gider ve az sonra döner. Hâlid kadından öncelikle, onun mensup olduğu kavmin toplu halde puta taptığını öğrenir. Sonra kadından, vafettiği kahramandan haber vermesini ister. Kadın, geçen gün yine suya geldiğini, suyun kenarında güzel yüzlü ve heybetli bir yiğitle karşılaştığını söyler. Vafedilen kişinin Hz. Ali olduğundan iyice emin olan Hâlid Allâh'a şükreder; Hz. Ali'yi bulacağına dair inancı pekişir. Otururken Hâlid'i tatlı bir uyku alır. Birazdan Hâlid, bir kişi tarafından nâzikçe uyandırılır. Gözlerini açınca karşısında Hz. Ali'yi gören Hâlid, oldukça ferahlar ve büyük bir sevinçle, yolda çektiği tüm sıkıntıları bir anda unutturur. Hz. Ali Hâlid'i selamlar ve ona, kendisini sorup soruşturmaya neden gereksinim duyduğunu sorar. Hâlid Hz. Ali'ye; onun ansızın ortadan kayboluşuna çok üzülen Hz. Peygamber'in, gidip ondan haber getirecek kişinin kendisiyle birlikte cennete girmesine kefil olduğunu, bunun üzerine de ölümü göze alarak bu işe giriştiğini söyler. Canını Hz. Peygamber'in yoluna kurban ettiğini belirten Hâlid Hz. Ali'ye, oldukça zahmetli bir yolculuktan sonra nihayet kendisine ulaştığını ve bu kavuşmanın tüm yol zahmetlerini bir anda unutturduğunu söyler.

Hz. Ali, Hz. Hâlid'in geldiği yolu aşmanın çok güç olduğunu, kendi geldiği yolun ise daha düzgün; otunun, suyunun ve nimetlerinin bol olduğunu belirtir. Hâlid, Hz. Ali'ye niçin burada olduğunu sorar. Hz. Ali, nehrin kenarına yerleşmiş olan kavmi işaret ederek gece gündüz onlara kılıç çektiğini; su yakınına gelen bir câriyeden bu kavme kimin başkanlık ettiğini, kavmin sayıca on beş bin askerden oluştuğunu ve tamamının kâfir olduğunu öğrendiğini söyler. Bu toplulukla mücadele etme kararı alan Hz. Ali nehrin başında oturmakta iken câriye, elinde efendisinin göndermiş olduğu ekmek ve bir çanak sütle yeniden gelmiş ve Hz. Ali'den, getirdiklerini yemesini istemiştir. Getirilenleri yiyen Hz. Ali, arada oluşan tuz ekmek hakkı için bu toplulukla savaştıktan vazgeçmiştir. Bununla birlikte, bu câriyeyi azat ettirip kurtararak sevindirmeye de kendince söz vermiştir.

O gün güneş batınca Hz. Ali ve Hz. Hâlid atlanarak yola çıkarlar. Sabaha kadar at sırtında gittikten sonra yüce bir dağın başına gelirler. Bu dağın yamacında büyük bir kale görürler. Atlarından inerek bir ağaç dibine yerleşirler. Hz. Ali, Hz. Hâlid'e bu kaleyi bilip bilmediğini sorar. Hz. Hâlid, bu kalenin sahibinin Seyf ibni Mugîre olduğunu, bu kişinin kavmiyle birlikte Hristiyan olduğunu söyler. Seyf, tek başına bin erle savaşabilecek güçte yiğit bir kumandandır. Seyf'in, cesaret ve yiğitlikte kendisine benzeyen dört kardeşi vardır. Hz. Ali Hâlid'den, Seyf'in ve kardeşlerinin sahip olduğu

mallardan bahsetmesini ister. Hâlid, onların nihayetsiz derecede mala mülke sahip olduklarını söyler. Hz. Ali, düğün saçısı için altın ve gümüşe ihtiyaç duyduğunu, bunun için de bu kaledeki değerli malları ele geçirmeye çalışmanın kendisi için zorunlu olduğunu söyler. Hz. Hâlid, Hz. Ali'nin tek başına bu malları ele geçirecek güce sahip olduğunun farkındadır. Bununla birlikte, geri dönülüp Hz. Ali'nin önderlik edeceği bir asker topluluğu ile bu kalenin önüne gelinmesinin daha uygun olup olmayacağını sormaktan kendini alamaz. Hz. Ali ise, tek başına bu kale ehliyle mücadele edebileceğini ve onlarla vuruşmadıkça geri dönmeyeceğini belirtir; yol yorgunu Hâlid'e, biraz dinlenmesini tavsiye eder. Hâlid, Seyf'in ve kardeşlerinin malları eline geçerse kendisine ne verebileceğini Hz. Ali'ye sorar. Hz. Ali, ganimetin beşte birinin Hz. Peygamber'e ait olduğunu söyler ve Hâlid'den de onda birini kabul etmesini ister. Ganimetin kalanının da Sa'd'a düğün saçısı olarak götürülmek üzere ayrılacağını söyler.

Her ikisi akşama kadar bekledikten sonra, karanlıkta Hz. Ali zırhını giyip kılıcını kuşanarak söz konusu kalenin çevresinde dolaşmak üzere atına binip gider. Hz. Hâlid de dinlenmek üzere uykuya dalar. Biraz sonra Hâlid, bir ses duyarak uyanır ve karşısında, elinde kaleden bir esir olduğu halde dönen Hz. Ali'yi görür. Hz. Ali, ellerini ve ayaklarını sıkıca bağladığı bu esiri arkası üzre yatırdıktan sonra, göğsü üzerine oldukça büyük bir taş yerleştirir ve onu ancak ayaklarını ve başını kımlatacak bir halde bırakır. Hâlid'e bu esire göz kulak olmasını tembihledikten sonra Hz. Ali yeniden kaleye doğru yönelir. Tutsağın çaresiz bir vaziyette gözyaşı döktüğünü gören Hâlid, onun göğsü üzerindeki taşı kaldırır. Esirin kim olduğunu anlamak için çakmak çakarak ateş yakan Hâlid, bu kişinin o kalenin beyi olduğunu öğrenir. Kalenin beyi, karşısındaki kişinin Hz. Hâlid olduğunu görünce; Lât ve Uzzâ putları hakkı için ondan, kendisini bu hale düşüren yiğidin kim ve nasıl biri olduğunu söylemesini ister. Hâlid, doğruluktan uzak ve saçma bulduğu bu sözlere kızarak hem kale beyine hem de saydığı putlara lânet eder. Hâlid'in verdiği bu sert cevap üzerine kalenin beyi, onun Hz. Muhammed'in dînine girmiş olabileceğini düşünür ve merak ederek ona dînini değiştirip değiştirmediğini sorar. Hz. Hâlid, Hz. Muhammed'in aciz bir kulu olduğunu; Allah'ı bir, Hz. Muhammed'i de O'nun peygamberi bilerek doğru bir yola girdiğini söyler.

Kale beyi Hâlid'den, Hz. Muhammed hakkı için, kendisini bu derece âciz duruma düşüren yiğidin kim olduğunu söylemesini yeniden ister. Zira cesaret ve yiğitlik işlerinde kendisi de çokça bulunmuş olmakla birlikte kale beyi, böylesi bir erle hiç karşılaşmamıştır. Kardeşleriyle kalede mutluluk içerisinde konuşmakta iken, bu kişi dışarıdan kendilerine cahil, kötü hareketli bir kavim olduklarını ve gaflet uykusundan

uyanmaları gerektiğini haykırmıştır. Kendisini Allah'ın arslanı olarak tarif eden bu zât; nice Rüstem gibi kahramanlara diz çöktürmekte, savaşlarda denizler gibi coşmakta, asker saflarını amansızca birbirine katmaktadır. Bu kişinin, kaleyi ele geçirmek için geldiğini söylemesi üzerine kale halkını bir telaş almış, saldırı için meşaleler yakılıp kale kapısı açılarak dışarıya çıkılmıştır. Kale dışındaki mücadelede, kendini Allah'ın arslanı olarak tanıtan bu kişi haykırarak kılıcını çekmiş, saflara yıldırım gibi saldırarak yetiştiği herkesi ikiye biçmiştir. Adeta dünyayı kendilerine dar eden bu yiğidin, kılıcıyla herkesi tamamıyla kırıp öldüreceğinin anlaşılması üzerine, hızlıca kaçarak kaleye sığınmışlardır. Kapıyı sağlamlaştırdıktan sonra kendisi dört kardeşiyle birlikte, bir erin tek başına bunca askeri çaresiz kılacak derecede yiğitçe dövüşmesini şaşkınlıkla ve üzüntüyle değerlendirmekte iken; Allâh'ın arslanı Hz. Ali bir nara atarak kalenin önüne gelmiş ve kale halkının korku ve merak dolu gözlerinin önünde kalenin demir kapısını eşiğiyle birlikte çekerek yerinden koparıp atmıştır. Bunun üzerine askerlerle Hz. Ali arasında kale içinde yeniden bir vuruşma yaşanmış, kendisi de dört kardeşiyle birlikte pek çok askerini bu çarpışmada kaybetmiştir. Sonunda kendini, Hz. Ali'nin ölüm saçan kılıcından korumak için atına atlayıp kaçmaya çalışmıştır. Hz. Ali de onu yakalayıp esir almış ve buraya getirmiştir. Şimdi de kendisinden kalan değerli malları toplamak için kaleye dönmüştür.

Hâlid, başından geçenleri böylece anlatan kale beyine, kılıcıyla dehşet saçan bu yiğidin Hz. Ali olduğunu söyler. Biraz sonra Hz. Ali, yanında ganimet malları olduğu halde gelir. Hz. Ali'nin yüzü peçeyle örtülüdür. Zira Hz. Ali; kadın, kız ve çocuklardan oluşan bir topluluğu da ganimet olarak beraberinde getirmiştir ve gözünü günahattan saklamak için yüzünü örtme ihtiyacı duymuştur. Hz. Ali, Hâlid'den de günahattan korunmak için aynı tedbire başvurmasını ister. Kadınlar ve çocuklardan oluşan topluluğun içerisinde, Seyf'in karısı ve aile fertleriyle birlikte maiyetindeki hizmetliler de bulunmaktadır. Hz. Ali'nin bu sözlerinden oldukça etkilenen ve gönlünden tüm yanlış sevdâları uzaklaştıran Seyf, Hz. Ali ve Hz. Hâlid'den, aile fertleriyle konuşmak için kendisini serbest bırakmalarını ister. Hz. Ali'ye ve Hz. Hâlid'e artık düşmanlık beslemediğini söyleyen Seyf, ailesiyle konuştuğundan sonra kendisine ne isterlerse yapabileceklerini belirtir. Hz. Ali Hz. Hâlid'den, Seyf'in istediklerini yapmasını ister. Seyf'in bir hîle yapmasından endişelenen Hz. Hâlid, serbest bırakmaları halinde onu ellerinden kaçırabileceklerini Hz. Ali'ye söyler. Hz. Ali, kendini hiç üzmeden Seyf'in istediğini yapmasını Hz. Hâlid'den yine ister. Hz. Ali'ye göre, Seyf'in kaçarsa geleceği yer yine buldukları yer olacaktır. Hz. Hâlid, Seyf'in ellerini ve ayaklarını çözer. Seyf,

ailesinin yanına giderek onlara, Hz. Ali ile ilgili izlenimlerini sorar. Seyf'in ailesi, Hz. Ali'yi mertlik ve yiğitlik konusunda örnek bir şahsiyet olarak gördüklerini, onun ahlâk bakımından da eşsiz bir olgunluğa sahip olduğunu dile getirir. Hz. Ali, Seyf'in karısını ve aile üyelerini kaleden alıp getirirken onlara, kendisinin görmemesi için yüzlerini iyice örtmeleri gerektiğini söylemiş, yol boyunca da son derece namuslu ve cömert bir insan görüntüsü çizmiştir. Ailesinden bu sözleri duyan Seyf, Hz. Ali'nin elini öperek Müslüman olur. Seyf'in ailesi de İslâm dinini kabul eder. Hep birlikte yeniden kaleye gidilerek Seyf'in kalan tüm malları Hz. Ali'ye takdim edilir. Kale ehlerinden, kaçarak canını kurtarmış olanlar gelerek Müslüman olurlar. İslâm dinine giren bu kişilerin mallarına el konulmaz. Kâfir olarak kalanların tüm mal varlığı ele geçirilir.

Bu malları sayısız at ve deveye yükleten Hz. Ali, pek çok hizmetçi ve esiri de önüne katarak Hâlid, Seyf ve Mugîre'yle birlikte yola koyulur. Geri dönüş yolunda Hz. Ali, söz verdiği gibi, kendisine ekmek ve süt ikram eden câriyeyi satın alarak azat eder ve ona hayli altın verir. Daha sonra Hz. Ali Seyf'e, kalesine dönerek orada mutlu yaşaması için izin verir. Seyf ise, Hz. Ali'nin hizmetine girerek yanında yola devam etmeyi ve Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarak onun yüzünü görmeyi arzu etmektedir. Hz. Ali'nin bu isteği kabul etmesiyle sevinç içerisinde yola devam ederler. Cebrâil aracılığıyla Müslüman askerlerinin gelişinden haberdar olan Hz. Peygamber, onları karşılamaya çıkar. Kavuşma yerinde Hz. Ali neşe içerisinde atından inerek Hz. Peygamber'in elini öper. Hz. Peygamber de dua ederek Hz. Ali'yi kucaklar. Hâlid'in de el öpmesinden sonra Seyf'in gönlünü derin bir coşku kaplamaya başlar. Geçen ömrüne üzüntüyle hayıflanarak Hz. Peygamber'in ayağına kapanır ve îmânını arz eder. Hz. Peygamber de Seyf'in Müslüman oluşunu sevinçle karşılar. Şehre sağ salim gelindikten sonra Hz. Ali Hz. Peygamber'e, Allâh'ın yardımıyla kendilerine bağışlanan bu ganimet mallarının beşte birini kendisine sunacağını, onda birini Hâlid'e vermeyi vaat ettiğini, kalanını ise Sa'd'a düğün saçısı olarak hediye vermek üzere ayıracağını söyler. Hz. Peygamber ve Hz. Hâlid'in, kendilerine ait ganimet paylarını Hz. Ali'ye bırakma isteğinde bulunmaları Seyf'i son derece şaşırtır. Hz. Ali, bu payların en küçük bir parçasına bile el sürmez. Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi sevip hayır ile anan kişiye Allâh'ın iki âlem rahmetini bağışlaması dileğinde bulunur. Bu sözü işiten Hassân-ı Sâbit de hemen Hz. Ali'nin cesaretini ve kahramanlığını öven bir şiir (yedi beyitlik bir naat) söyler. Ganimetin düğün için ayrılan kısmı Sa'd-ı Mu'âz'a saç olundur. O sırada Hâlid'in Harem yoluna yönelmiş olan oğlu Süleymân da sevinç içerisinde ve elinde ganimetlerle gelir. Süleymân, Harem yolunda iken, kâfir topluluğunun oluşturduğu,

sayısız mallarla yol almakta olan bir kervana rastlamış ve kılıcıyla bu kâfirlerin başlarına dünyayı dar eylemiştir. Kervandaki tüm yük dengini ele geçiren Süleymân, yüklü develerin oluşturduğu bir hayvan sürüsünü önüne katarak Hz. Peygamber'in huzuruna yönelmiştir. Hz. Ali'nin, ganimet aldığı sayısız malı Sa'd'ın düğünü için saçı kıldığını gören Süleymân da, getirmiş olduğu kervan mallarının hepsini Sa'd-ı Mu'âz'a verir ve böylece sahâbeye örnek olacak bir davranış sergilemiş olur.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Allâh'ın Rahmetinden Mahrum Olan Kovulmuş Şeytanın, Allâh'ın Emriyle Hz. Peygamber'in Huzuruna Gelişinin Hikâyesi ⁸

Bir gün Hz. Peygamber mescitte sahâbe ile birlikte oturmakta ve yüzünün nûrunu tüm meclise yaymakta iken şeytan kapıya gelerek içeri girmek için izin ister. Hz. Ömer'in çıkıp şeytanı öldürme isteğini reddeden Hz. Peygamber, onu öldürmenin haşre kadar mümkün olmadığını söyler. İbni Mesud, Hz. Peygamber'den aldığı emir üzerine, içinden kederli âhlar çekmekte olan şeytanı içeri getirir. Hz. Peygamber, şeytanın selâmını almaz. Şeytanın, verdiği Hak selâmının alınmamasının ve kapıdan girene ilgi gösterilmemesinin nedenini sorması üzerine Hz. Peygamber, ancak îmân etmiş Müslüman kişinin selâmının alınabileceğini söyler. Dünyada insanları putlara tapmaya yönelten şeytanın iç yüzü bellidir ve onun verdiği selâmın alınamayacağı da açıktır.

Hz. Peygamber şeytana geliş sebebini sorar. Şeytan, Allâh'ın emriyle istemeye istemeye geldiğini söyler. Hak teâlâ şeytandan, Hz. Peygamber'in huzuruna varmasını ve onun soracağı her soruyu kibre kapılmadan doğru olarak cevaplamasını istemiş; bu emre uymazsa yani doğru cevap vermekten kaçınırsa kendisini cezalandıracağını melek aracılığıyla bildirmiştir. Hz. Peygamber, üç kere tekbir getirdikten sonra şeytana ilk sorusunu yani Allâh'a inanmış bir meleken Hazret-i Âdem'e niçin secde etmediğini sorar. Şeytan, Hz. Peygamber'in Allâh'ın hikmetinden haberdar olduğunu ve bu yüzden kendisini ayıplamaması gerektiğini söyler. İstedikini yapmakta özgür olan Allâh'ın

---

⁸ 6/1754-1859. beyitler.

iradesiyle, Hz. Âdem'e secde etmemesi yüzünden O'nun rahmetinden kovulmuş olduğunu belirtir. Kendisinin Hz. Âdem'e yasaklanmış buğdayı yedirmek için çalışmasının ve Hz. Âdem'in de bu yasağı çiğnemesinin hep Hakk'ın dileğiyle olduğunu söyler. Hak emrinin çiğnenmesi sonrasında Hz. Âdem bağışlanmış ve temizlenmiş, kendisi ise lânetlenerek Allâh'ın huzurundan kovulmuştur. Şeytan Allâh'ın, kızgınlık duyduğu insanlara yüklendiğini söyler. Hz. Peygamber'in sözleri; ümmetini kurtuluşa ve doğru yola sevk etmek, sapkınlıklardan ve şeytanın hilelerinden korumak ve onların iki cihanda emin ve mutlu olmalarını temin etmek içindir.

Şeytan, bunları belirttikten sonra, Hz. Peygamber'in kendisini bırakmasını ve bu yolla sıkıntıdan kurtarmasını ister. Hz. Peygamber şeytana, kendisi için en ciddi düşmanın kim olduğunu sorar. Şeytan, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'in, kendisi için en büyük sıkıntı kaynağı olduğunu belirtir. Zira Hz. Peygamber'in halkı doğru yola yöneltmesi şeytani dertlere, aşağılamalara ve kınamalara maruz bırakan bir durumdur. Hz. Peygamber şeytandan, başka kimleri sevmediğini söylemesini ister. Şeytan, Allâh'ın emirlerine uyan ve yasaklamalarından kaçınan, ilimleri ile amel eden, yoksullukları içerisinde sabrederek Hakk'a kulluklarını yerine getiren, zenginlikleri içerisinde şükreden, Allâh'a bağlılıklarını zikirle sürekli anan, zekat veren kişilerin kendisi için can düşmanı ve lanetlenme sebebi olduğunu söyler. Mal sevdasıyla kalplerini karartanlar, cimriler, kıskançlar ve ikiyüzlüler ise şeytanın candan dostları konumundadır. Dünya işlerini bir yana bırakıp cemaatle namaz kılmaya yönelen kişiler ise şeytanın adeta can düşmanıdırlar. Hz. Peygamber'in ümmetinin mescitlere giderek namaz kılması, şeytani demirlerle sıkıca zincire vurulmuş bir hale getirmekte, onun elini kolunu bağlamaktadır. Kurân okunduğunda şeytan, için için yanmaktan kendini alamamakta ve eriyip tükenecek hale gelmekte; Kâbe'yi tavaf eden kişi ise onu, adeta her emre hazır bir kul olarak hükmü altına almaktadır.

Hz. Peygamber daha sonra şeytana, oruç tutanlar ve sadaka verenlerle arasının nasıl olduğunu sorar. Şeytan oruç tutanların, kendi başına ateşten bir yular geçirerek diledikleri gibi kendisini yönlendirdiklerini; verilen her sadaka gönlünü dağladığı için sadaka veren kişilere karşı bir hayli düşmanlık beslediğini belirtir. Sonra şeytan, sadaka veren kişilerde bulunan altı hasleti sayar. Bunlar; ömrün uzaması, malın artması, her halde belâlardan emîn olma, günahların azalarak ilâhi mükâfatların artması, ahrette yüzün güneş gibi nurlu görünmesi, cennette de karşısına gerilen bir perde yardımıyla cehennemi hiçbir şekilde görmemenin sağlanmasıdır. Hz. Peygamber şeytana, Hz. Ebûbekir hakkında ne düşündüğünü sorar. Şeytan, Hz. Ebûbekir'in değil kendisinden,

gölgesinden bile korktuğunu söyler. Sonra Hz. Peygamber şeytandan, Hz. Ömer'le ilgili bildiklerini söylemesini ister. Şeytan, Hz. Ömer'e karşı duyduğu korkudan, ateşe düşmüş maden gibi eridiğini belirtir. Bu cevap üzerine Hz. Peygamber, Hz. Osman ile halinin nasıl olduğunu şeytana sorar. Şeytan, Hz. Osman'ın edep ve nâmusundan felekte sadece kendisinin değil tüm meleklerin de utandığını söyler. Arkasından Hz. Peygamber şeytana, Hz. Ali hakkında sözünün ne olacağını sorar. Şeytan, nice yiğitler gibi kendisinin de ancak Hz. Ali'nin güçsüz bir kölesi olabildiğini söyler. Hz. Peygamber'in biat ehlinin halini sorması üzerine şeytan; dine bağlılıklarını Hz. Peygamber'e yemin ederek pekiştiren bu topluluğu Allâh'ın rahmetinin kuşatmış olduğunu ve kendisinin onlara ilişmesinin mümkün olmadığını söyler. Hz. Peygamber şeytana, muhâcir ve ensar hakkında ne düşündüğünü sorar. Şeytan, Hz. Peygamber'e rızâ göstermiş olan kişiye yanaşıp onu kandırabilmesinin mümkün olmadığını belirtir. Bu rızâyı göstermeyen kişileri ise adeta elinde oynattığını söyleyen şeytan; bu kişilerin gönüllerine girip yüzlerce ve türlü türlü ayrılık tohumu ektiğini ve bu yolla insanların arasını bozarak onları sıkıntılı hallerin içerisine düşürdüğünü dile getirir. Ümmetin içinde ancak yirmi dört bölüğün kendisiyle başa çıkabildiğini; yeryüzünün bu şekilde ayakta durabilmesinin ve gökle birlikte aralıksız dönüşünü devam ettirebilmesinin de bu yirmi dört topluluğun varlığına bağlı olduğunu belirtir. Ümmetin içindeki kalan insanlar ise kendisinin emirlerini tutmakta ve her fermanına boyun eğmektedir. Allâh'ı zikretmekle meşgul olan insana, ne kadar çalışsa da hâkim olabilmesi mümkün değildir.

Hz. Peygamber şeytana, kendisine uymayan bir kadın olup olmadığını sorar. Şeytan; Hz. Meryem, Firavun'un karısı, Hz. Hatice ve Hz. Fâtıma başta olmak üzere, nefislerinin esiri olmayan ve Allâh'ın emirlerini ellerinden bırakmayan kadınları fitne ve fesatla ayartabilmesinin mümkün olmadığını dile getirir. Kalan kadınların ise, nefislerinin esiri olarak kendi idaresi altına girdiğini söyler. Hayır işlemeye niyetlenen insanın üzerine çeşit çeşit hîle ve düzenler saldırdığını ve bu yolla insanları Hakk'ın yolunda gitmekten alıkoymaya çalıştığını anlatır. Hakkaniyetle namaz kılmaya duran kişinin kalbine dünyâ meşgalelerini salarak, kafası bu işlerle meşgul olan bu kişiye yüzüne çalınacak namazlar kıldırıldığını söyler. Hz. Peygamber şeytandan, ümmeti içinden kimlerin cehennem ehli olduğunu söylemesini ister. Şeytan; maskaraların, cimrilerin, tamahkârların, Hak yolundan sapmış âsilerin, namaz kılmayanların, kalp kıranların, özellikle anne ve babasını ağlatanların, riyâkârların, bozuk inançlıların, kin tutanların cehennem ehlinde olmaya aday olduğu cevabını verir.

Sonra Hz. Peygamber şeytandan, ümmetinden kimlerin cennet bahçelerine girecek cennet ehlinden olduğunu söylemesini ister. Şeytan, dünyada doğrulukla ömür süren îmân sahiplerinin cennet bahçelerine girmeye hak kazandıklarını söyler. Hz. Peygamber şeytanı tövbe etmeye çağırır. Şeytan Hz. Peygamber'den, kendisini rahat bırakmasını ister ve yerine getirilecek işi olduğunu söyler. Şeytanın belirtmiş olduğu bu iş, Allah'ın sırlarından haberdar olan Hz. Peygamber'in şüphesiz bileceği bir iştir. Bu arada Cebrâil gelir ve şeytandan, macerasını bir bir anlatmasını ister. Şeytan; Allâh'a yakın melekler arasında başı çeken marifet sahibi ve bilgili bir melek olarak mutlu bir halde yaşamakta iken, Hakk'a yakınlığından ve ilminden ötürü gururlanıp kendini beğenmesinin, kibrinin ve bencilliğinin etkisiyle kendinden geçerek O'nun emrine uymamıştır. Sonuçta lanetlenmiş olarak Allâh'ın huzurundan sürülmüştür. Şeytan, Allâh'a yakın olan insanlar için kendi macerasının ibret niteliğinde olduğunu belirtir. Hz. Peygamber şeytanın gitmesine müsaade eder. Şeytan, ağlayıp inleyerek çıkar, gider. Hz. Peygamber sahâbeyle sohbet etmeye ve onlara öğüt vermeye devam eder.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Hz. Peygamber'i Öldürmeye Kasteden Benî Mutlakâ Kabîlesinin Hikâyesi ve Hz. Âişe Hâtûn'un Hikâyesi⁹

Bir gün Hz. Peygamber, rûhânî zevklerle mutlu bir şekilde oturmakta iken Cebrâil gelir. Benî Mutlak adlı kabilenin, Müslümanların üzerine baskın yapma hazırlığında olduğunu Hz. Peygamber'e bildirir. Hz. Peygamber'i, bu saldırıyı önlemek için hazırlık yapması konusunda uyarır. Hz. Peygamber, sahâbeyi mescidde toplayarak Cebrâil'in kendisine söylediklerini aktarır. Sahâbe gazâ hazırlıklarını yapar ve Hz. Peygamber'in önderliğinde yola çıkılır. Hazret-i Âişe, Hz. Peygamber'in, gazâyâ kurayla belirlediği bir hanımını götürme âdetinin sonucu olarak onun yanında hareket eder. Bir müddet yol alındıktan sonra Müslüman ordusu Benî Mutlak ordusuyla karşı karşıya gelir. Allâh'ın yardımıyla İslâm ordusu kâfirleri kırıp geçirir ve onların atlardan, çadırlardan ve yol malzemelerinden oluşan tüm yüklerine el koyar. Pek çok kâfiri de esir alırlar.

---

⁹ 6/1860-1952. beyitler.

Zaferin ardından Müslümanlar, Medine'ye dönmek için yola koyulur. Bir konaklama yerinde Hz. Peygamber, Kays'ın esir aldığı güzel bir kadını azat eder ve bu kadının üzüntüsünü giderir. Sahâbe de Hz. Peygamber'in yolundan giderek esir aldıkları kâfirleri azat eder. Doğrulukla İslamiyet'e girmiş olan Huccâc; babası Übeyy oğlu Abdullâh'ın, haddi aşan saldırı ve zulümleriyle münâfikliğini ortaya koymuş bir müşrik olduğunu ve bu yüzden onu öldürmek istediğini söyler. Bu sözleri işiten Hz. Peygamber duâ eder. Sevinçli bir şekilde yola devam edilir. Yine bir menzilde konaklandıktan sonra, sabaha doğru göç davulunun birinci çalınışıyla Müslüman ordusu uyanır; ikinci çalınışta eşyalar develere yüklenir ve atlar hazırlanır; son çalınışla birlikte de Müslümanlar, Hz. Peygamber'in önderliğinde yola çıkarlar. Göç davulunun ilk çalınışında uyanan gül yüzlü Hz. Âişe, abdest almak amacıyla ırmak kenarına gider. Davulun ikinci ve üçüncü çalınışıyla birlikte halkın, yükünü yükleyip hareket etmeye hazır hale geldiği sırada Hz. Âişe de abdestini almış olarak kafilenin yanına doğru ilerlemektedir. Bu sırada boynundaki gerdanlığın koptuğunu fark eden Hz. Âişe hemen geriye, ırmağın kenarına döner ve gerdanlığı aramaya koyulur. Hz. Peygamber ve sahâbe bu arada göçüp gitmişlerdir. Hz. Âişe'nin devesi de, o mahfesinde oturuyor sanılarak bir deveci tarafından kafilede çekilip götürülmektedir.

Bu halde kuşluk vaktine kadar gidilir. Yolda Hz. Peygamber, göçme sırasında alışık olduğu üzere Hz. Âişe ile konuşup görüşmek için onun devesinin yanına yaklaşır ve Hz. Âişe'ye seslenmeye başlar. Karşılık gelmemesi üzerine mahfenin gözden geçirilmesiyle durum anlaşılır ve Hz. Peygamber'i derin bir üzüntü kaplar. Hayretle derin düşüncelere dalan Hz. Peygamber, çevrede ot veya su olup olmadığına bakmadan atından iner. Müslümanlar da Hz. Peygamber'e uyararak konmak üzere atlarından inerler. Ot ve suyun olmadığı bu yerde konaklamak, sahâbe arasında merak uyandırır. Öğle vakti gelince Cebrâil gelir ve Müslümanlara, bu susuz ortamda namaz kılabilmeleri için teyemmüm öğretir. O sırada Hümeyrâ (Hz. Âişe) çölde tek başına gözyaşı dökmektedir. Sahâbe içerisinde güzel huyu, yakışıklılığı, tatlı sözlülüğüyle tanınan, Hz. Peygamber'in samimî ve sâdık bir âşıkı olan Safvân; göç zamanı sabaha kadar konaklama yerinde bekleyip konaklanan mekânın dört bir tarafını dolaşarak unutulmuş yükleri sahibine ulaştırma görevini yerine getirdiği için, çok hızlı yol alan devesiyle birlikte göç sonuna kalmıştır. Geride kalan Safvân, suyun kenarında ağlamakta olan Hz. Âişe ile karşılaşır ve hemen hayretle devesinden inip onu çöktürdükten sonra Hz. Âişe'ye yaklaşır. Derhal yüzünü çevirip Hz. Âişe'den devesine binmesini ister ve Hz. Âişe deveye bindikten sonra deveyi çekip götürerek Müslüman kafilesine ulaştırır.

Hız. ÂiŖe'nin, Safvân'ın devesi üzerinde getiriliŖini gören Müslümanların çoğu bu iŖe akıl erdiremeyerek fena söylentiler ortaya atmaya baŖlar. Bu söylentilerin oluŖturduęu sıkıntılı hava içerisinde Medine'ye varılır. Kederli ve ŖaŖkın bir halde, konuŖmaya g bulamayan ve yüzü sararıp solmaya baŖlayan Hız. ÂiŖe, kendine gelip iyileŖmesi için Hız. Peygamber tarafından babasının evine gönderilir. Yirmi gün boyunca Hız. Peygamber Hız. ÂiŖe'yi ziyaret edip onun halini hatırını sormaz. Bu tavır, Hız. ÂiŖe'nin derdine dert katar ve onu adeta periŖan eder. Hız. Peygamber'den ayrı geçen günler, Hız. ÂiŖe'nin gl yüzünü iyice soldurur. Bu arada hakkında yayılan söylentiler de onun yüreğini fazlasıyla yaralar. Allâh'ın dilemesiyle Hız. ÂiŖe'nin durumundan haberdar olamayan Hız. Peygamber, yine Allâh'ın verdiği ilhamla bir gün onu babasının evinde görmeye gider. Hız. ÂiŖe, Hız. Peygamber'in yüzünü gördüğü anda yeniden hayat bulmuŖçasına kendine gelir ve iyileŖir. Hız. Peygamber Hız. ÂiŖe'den, kalbine mânâsız bir fikir doęmuŖ ve buna uyararak hata yapmıŖ olma ihtimaline karŖı tövbe etmesini ister. Hız. ÂiŖe, kesinlikle bir hata iŖlemedięini ve elif harfi gibi doğru olduğunu belirttikten sonra Hız. Peygamber'e, hiçbir sırrın kendilerine gizli kalmadığını ve bu iŖin aslını da Cebrâil'e sorarak öğrenebileceklerini söyler. Hız. ÂiŖe, lm kendi kapısını almadan, Cebrâil'in ağzından hakikatin Hız. Peygamber'e bildirileceğine inanmaktadır.

O bunları söylerken Hız. Peygamber'in gl yanakları kızarmaya ve ter dökmeye baŖlar. Hız. ÂiŖe, Cebrâil'in Hız. Peygamber'in yanına geldiğini anlar. Allâh'ın huzurunda masum olduğuna yreктen inanan Hız. ÂiŖe, gerçeğin ortaya çıkacağına dair umudunu pekiŖtirir. Biraz sonra Hız. Peygamber, Hız. ÂiŖe'nin masum olduğuna dair Allâh hükmünün Cebrâil aracılığıyla kendisine bildirilmesinin sevinciyle tebessüm eder. Hız. ÂiŖe'ye, Allâh'ın merhamet ederek onun doğruluğunu ilan ettiği müjdesini verir. Bu sözleri iŖiten Hız. ÂiŖe'nin gnl ferahlar ve yüzünde gller açar. Allâh'a Ŗkrederek Hız. Peygamber'in ayaklarına kapanır. Hız. Peygamber de sevinç içerisinde mescide yönelir.

Sahâbeyi mescidde toplatarak minbere çıkar ve Allâh'ın birliğine dair incelikleri ve hakikatleri birer birer orada bulunanlara aktarmaya baŖlar. Cebrâil vasıtasıyla getirilen vahiyle, Hız. ÂiŖe'nin masumiyetinin kendisine bildirildiğini söyler. Hız. ÂiŖe hakkında ortaya atılan iddiaların, fesat çıkarmayı amaçlayan ve kötülük dŖnen yalancılardan ağzından ıkmıŖ olduğunu belirtir. Orada bulunan Hız. Ebbekir, Allâh'tan korkmayarak kötülük dŖnp Hız. ÂiŖe'ye dil uzatan kiŖi veya kiŖilerin kimler olduğunun kendisine söylenmesini sahâbeden ister. Hız. Peygamber de, bu kötülüğü

işleyen kişilerin, ortaya çıktıkları an hak ettikleri cezaları çekeceklerini söyler. Abdullah bin Übeyy, Hassân-ı Sâbit ve Müsteci', Hz. Âişe hakkında ortaya atılan iftiralardan kaynağı oldukları için cezalandırılırlar. Hz. Âişe'nin, Müslümanlar nezdinde masumiyetinin kanıtlanmasıyla rahatlaması Hz. Peygamber'i de mutlu eder. Kötülerin utançtan yüzlerini kızartan bu gelişmenin ardından Hz. Peygamber, Müslümanlara dinin emirlerini ve hakikatlerini duyurma ve onları ahlakça olgunlaştırma işine yönelir.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa
da sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Galâb Bin Âmir'in İslâm'la Tanışmasının Hikâyesi ve Kays'ın Hz. Peygamber'i Savaşa Davet Ettiği Diğer Gaza¹⁰

Bir gün Hz. Peygamber'in huzuruna Benî Abs kavminden Galab isimli bir kişi gelir. Koyunlarını güderken bir kurdun gelip koyunlarından birini kaptığını söyler. Galab'ın, arkasından kurdu edepsizlik ve haramîlikle suçlaması üzerine kurt, Galab'a dönerek asıl kendisinin puta tapıcı ve Allah'ı ve Peygamber'ini inkâr edici olmakla haramî ve edepsiz olarak anılmaya lâyık olduğunu söylemiştir. Galab, kurdun bu sözleriyle gönlünün bir anda yumuşadığını ve hemen îmân getirdiğini belirtir. Kurt da koyunu bırakıp Galab'ın yanından ayrılır.

Galab, sürüsünü götürürken başlarında Esced isimli komutanın bulunduğu kalabalık bir orduyla karşılaşır. Esced'in niyeti Medine ilini harap etmek, Hz. Muhammed'le Hz. Ali'yi öldürmek ya da onları diri tutarak halka seyrettirmek, Hz. Peygamber'in kavmini baştan başa kırarak Medine şehrini kara bir yer haline getirmektir. Galab'ın Hz. Peygamber'in yanına geliş amacı, Müslümanları, kendilerine yönelen bu orduya karşı uyarmaktır. Cebrâil gelerek bu gencin doğru söylediğini Hz. Peygamber'e iletir ve onun, hazırlığını yaparak Esced'le savaşması gerektiğini söyler. Hz. Peygamber, ashâbına durumu Bilal aracılığıyla anlattıktan sonra Müslümanlar savaş hazırlıklarına girişir. Hz. Peygamber, şehirde kimin başkan olarak bırakılacağını sorar. Hz. Ali'yi önerenlerin teklifini kesinlikle uygun görmez. Hazreclerin şâhı Sa'd-ı 'Ubâde'nin şehre başkan seçilmesi önerisini ise uygun bulur. Sa'd'ın, gazâ sevabından

---

¹⁰ 6/1953-2509. beyitler.

merhum kalmanın güçlüğünü ortaya koymasına karşın Hz. Peygamber, onu şehre âmir seçerek yola koyulur.

Öte yandan sefere katılmadığı için son derece üzülen Sa'd ibni Ubâde, Allah'a yakararak kendisini bu seferden mahrum etmemesini diler. Böyle inleyip yakarmakta iken uykuya dalar. Hz. Peygamber'e Allah tarafından bir melek gönderilir. Yüce Allah, bu melek aracılığıyla Hz. Peygamber'den, kâfirlerle savaşmayı dileyen Sa'd'ı da beraberinde gazâ seferine katmasını ve böylece onu derin üzüntüsünden kurtarmasını istemektedir. Hz. Peygamber, Allah'ın buyruğunu ashâbına iletir ve onları bu haberle sevindirir. Sa'd'ı çağırarak üzere Medine'ye bir adam salınır ve Sa'd da sevinç içerisinde kâfileye katılır. Gece içerisinde sıkıntısız bir şekilde göç edilir. Kılavuz çoban (Galab), uykunun etkisiyle gecenin içerisinde yoldan azar ve Müslüman ordusu, sefer yolundan uzak düşer. Üzerinde ot bitmeyen ve suyun bulunmadığı bir yere varılır. Çıkan sıcak bir yel, kumları kıvılcım misali savurmaya ve etrafı bir alev gibi kavurmaya başlar. Hz. Peygamber'in emriyle çadırlar kurulur. Kırbalardan olanca suların çekilip herkesin susuzluktan kırıldığı bir anda Hz. Peygamber su ister; Hz. Ali, onun için saklanmış bir içimlik suyunun olduğunu belirtir. Hz. Peygamber, getirttiği bu suya tükürüğünü karıştırır ve bu haliyle suyu bir kırbaya doldurur. Bu kırbadaki su, mucize eseri olarak, tüm susayanları suya kandırır ve susuzlukları dinenler, kendi su kaplarını da kırbada giderek bollaşan suyla doldururlar. Suyu kânan Müslümanlar, Hz. Peygamber'in cana can katan makamını ve varlığını dilleri döndüğünce överler.

Hz. Peygamber, Rahnâ ili hakkında bilgi verecek birinin çıkmadığını belirtir. Sonra Hz. Peygamber, uzaklarda gördüğü bir nesneyi yanındakilere işaret eder ve onun ne olduğunu sorar. Kimseden bir karşılık gelmez. Uzaktaki bu nesneyi Hz. Peygamber dışında yalnız Hz. Ali görmüştür. Hz. Ali, bu nesnenin kiliseye benzer bir bina olabileceğini söyler. Hz. Peygamber, kimin bu yapının yanına gidip oradan haber getirebileceğini sorar. Hz. Ali, başıyla gözüyle beraber bu işi üstlenebileceğini söyler. Hz. Peygamber'in kabul etmesi üzerine Hz. Ali hızla yürüyerek bu yapının yanına gelir ve onun köhne bir kilise olduğunu fark eder. Etrafını dolanarak duvarlarını şöyle bir gözden geçirdikten sonra, sıkıca bağlı kapısının önünde bir iki defa içeriye seslenir. Cevap veren olmaz. İçeride, ruhundaki sıkıntıya şifa arayan yaşlı bir râhip vardır. Bu râhip, önünde kitabı açık olduğu halde Hz. Peygamber'in şânının ve vasıflarının nasıl olduğunu merak etmekte, onun devrine yetişmeden ömrünün sonuna gelmiş olmanın derin üzüntüsünü ve kederini duymaktadır. Râhip bu düşüncelerle kendi kendine söylenmekte iken hâtiften ses gelir ve ömrünün az kalışına üzülmemesi gerektiği

kendisine söylenir. Çünkü Allâh'ın hidâyetiyle Hz. Peygamber'i görme şerefine yakın zamanda erişecektir. Hâtif, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olan Hz. Ali'nin kapıda olduğunu söyleyerek râhipten, hemen kalkıp kapıyı açmasını ve kötü adını bırakarak Müslüman olmasını ister. Seslenmelerine içeriden cevap alamayan Hz. Ali, kapıyı kavrayarak sarsmaya başlar. Sarsıntıdan kilisenin duvarları da etkilenir.

İhtiyar râhip, gücünü toplayıp ayağa kalkar ve kapıyı açarak Hz. Ali'yi görür. Hz. Ali'nin heybetinden râhibi derin bir korku alır. Bununla birlikte râhip, Hz. Ali'nin görünüşünden akan insâniyetin, mertliğin ve cömertliğin de farkına varmıştır. Hemen Hz. Ali'nin önünde diz çökerek iman getirir. Hz. Ali râhibe, Hz. Resûl'ün yanına gitmeyi teklif eder. Râhip, ihtiyarlığın verdiği zayıflıktan ötürü elinin ayağının tutmadığını ve Hz. Peygamber'in yanına varamayacağını üzümlere dile getirir. Hz. Ali, hemen yaşlı râhibi bir çocuk gibi omzuna yükleyerek sevinçle yola koyulur. Râhibi bu şekilde Resûl'ün huzuruna getirir. Râhip, Hz. Peygamber'in önünde secde etmeye durur. Hz. Peygamber, râhipten derhal başını kaldırmasını ister. Allâh'tan başkasına secde etmenin hata olduğunu, sadece O'nun secde edilmeye lâayık olduğunu söyler. Secdeden başını kaldıran râhip, Hz. Resûl'ü sınamak için böyle davrandığını; kendisinden peygamberlere yakışan bu sözleri işittiği için onun, geçmiş peygamberlerin haber verdiği son ve seçkin peygamber olduğunun kesin olarak ortaya çıktığını söyler. Yüce Allâh'ın gönderdiği kitapların ve emirlerin Hz. Peygamber'in güzel sıfatlarıyla dolu olduğunu, Hz. Musâ'nın ve Hz. İbrahim'in sözlerinin hep onun üzerine yöneldiğini, cihânın cânı ve gözünün nûru olmaya çok yakıştığını, puta tapıcılık devrini sona erdirdiğini ve iki cihânın hâsılı olduğunu belirterek Hz. Resûl'ü över. Bu övgüden sonra Hz. Resûl'ün önünde tekrar şehâdet getirerek Müslümanlığını ikrâr eder.

Hz. Peygamber râhibin Müslüman oluşuna çok sevinir ve ona, Rahnâ ilini bilip bilmediğini sorar. Râhip, çok kez gidip geldiği bu ili avucunun içi gibi bildiğini söyler. Hz. Peygamber, kendi kılavuzlarının gece içerisinde yolu kaybettiğini belirtir ve râhipten, kendilerine Rahnâ diyarına giden yolda kılavuz olmasını ister. Râhip, son derece zayıf ve güçsüz olduğunu dile getirir. Hz. Peygamber, elini râhibin vücudunda gezdirmeye başlar. Bu dokunuş, çok geçmeden yaşlı râhibi gençleştirmeye başlar ve râhip, yitirdiği asıl kuvvetine yeniden kavuşur. Bu haliyle, kendisine verilen deveye binerek kâfilenin önüne düşer ve Hz. Peygamber'i öve öve, Müslümanları Rahnâ yurduna ulaştırmak üzere kılavuzlamaya başlar. Bir süre gidildikten sonra bir ırmak başında konaklanır. Kılavuz ihtiyar, bu mekânın Cin Vâdisi olarak isimlendirildiğini söyler ve geceyi burada nasıl geçirebileceklerini sorar. Bu sırada bir cin topluluğu,

havada güvercin misali dönüp dolaşarak Hz. Peygamber'e yaklaşır ve ondan, kendilerine doğru yolu göstermesini ister. Bu cinler, vadiye yerleşmiş olan diğer cinlerden farklı olduklarını söylerler. Hz. Resûl, kendisine başvuran bu cinlere ve vadideki diğer cinlere îmân telkin etmeyi kabul eder.

Hz. Peygamber'in yanına gelen cinler, diğer cinlerin bu îmân telkinine gösterecekleri tepkilerin kendilerini korkuttuğunu belirtir. Hz. Peygamber, îmân ederek Allâh'a yaklaşma sürecinde, dünyaya ait heveslerin söneceğini ve kardeşlik bağının kuvvetleneceğini söyler. Daha sonra kafileden uzakça bir yere ilerleyerek burada cin topluluğunu kadınıyla erkeğiyle İslâmiyet'e davet eder. Müslüman olmalarına vesile olduğu cinlere Kur'ân okumayı öğretir ve kendilerini hiçbir şeytanın baştan çıkarmaması için Kur'ân'ın bildirdiği emir ve hükümlere bağlı yaşamaları gerektiğini dile getirir. Cinler, Allâh'ın emirlerine içtenlikle boyun eğdiklerini söylerler. Hz. Peygamber, cinleri dîne davet işini tamamladıktan sonra, Müslüman askerlerinin yanına döner. Îmân eden cinler ise, gökyüzünde Hz. Peygamber'in çevresinde neşe içerisinde pervâne gibi dolanmaya başlarlar. Kutlu bir şekilde yeniden göç başlar. Bir süre gidildikten sonra, oldukça uzun ağaçlarla çevrili, iç açıcı bir yere gelinir. Sularının gül suyu kıvamında gürleyerek aktığı, dağ eteklerini çiçeklerin süslediği, bülbüllerinin hoş nağmeleriyle çevresini inlettiği bu yer, aynı zamanda Esced'in askerinin geçiş yolu üzerinde bulunmaktadır. Müslüman ordusu, geceyi bu mekânda sıkıntısız bir şekilde konaklayarak geçirir.

Seher vakti kalkan Hz. Resûl, sabah namazını eda ettikten sonra, uzaklarda beliren bir toz bulutunu fark eder. Bu büyük toz bulutunu, yirmi beş bin askeriyle yaklaşmakta olan Esced'in kopardığını anlar. Hz. Peygamber hemen zırhını giyip Gazab adlı kılıcını kuşanır. Sirhân adlı atına binerek savaşmak üzere ileri atılır. Savaş meydanına kimsenin ayak basmadığı bir sırada Müslüman askerlerini toplayarak saf saf dizer. Sağ kanada Sa'd ibni Ubâd'ı, sol kanada Zübeyr ibni Avâm'ı, ortaya da Hz. Ali, Amr-ı Ma'dî ve Vakkâs-ı Sa'd'ı diğer yiğitlerle birlikte yerleştirdikten sonra, Hakk'ın yardımına sığınarak Müslümanları cesaretlendirir ve onlara düşmanın üzerine yürüme emrini verir. Müslümanların ilerleyişini fark eden, demirden bir dağı andıran kâfir ordusu da yürüyüşünü hızlandırır. Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu saftan önce kâfirlerle yüz yüze gelen Hz. Ali ve onun safında yer alan Müslüman askerleri, coşkuyla atıldıkları meydanda rastladıkları kâfirleri kılıçtan geçirirler. Yöneldikleri her tarafta zafer arkalarından gelir. İnsanın ödünü patlatan naraların yankılandığı meydanda akşama değin yoğun çarpışmalar yaşanır ve çokça kan dökülür.

Akşam, savaşa ara verildiğini duyuran davulların çalınmasıyla iki ordu konaklama yerlerine çekilir. Sahâbe geceyi, îmânlarını tazeleyen hâlis sohbetlerle ve Allâh'ın birliği üzerine samimî ikrarlarla değerlendirir. Sabah olunca iki ordu yeniden karşı karşıya gelir ve meydan askerlerle dolar. Müslüman ordusunun, her birinde yüce âyetler yazılı olan sancakları dört bir tarafa dikilir. Savaş çağrısında bulunan gösterişli nefir¹¹ sesleri kâfir ordusunu harekete geçirir. Esced'in ok atmada pek usta olan, yayıyla tehlikeler saçan uğursuz oğlu Utbe, savaş meydanına girip etrafta dolaşarak Müslüman askerinden kendisiyle çarpışacak bir er bekler. Utbe'yle savaşmak üzere meydana giren yiğit bir Müslüman eri, Utbe'nin attığı okla anında yere yıkılır ve şehit olur. Utbe, ardı sıra yayıyla iki üç dört derken toplam kırk Müslüman erini şehit eder. Şehit edilenler arasında iki kumandan da yer almaktadır. Yaşananlar, İslâm askerini bunalttığı gibi Hz. Peygamber'i de derin bir üzüntüye boğar.

Bu sırada, fidan boylu genç bir Müslüman yiğidinin, atını meydana sürerek Hz. Peygamber'den Utbe'nin üzerine yürüme izni beklediği görülür. Hz. Peygamber, bu cesur gence, Utbe gibi usta ve yetişkin bir asker karşısında durabilecek kadar büyük ve tecrübeli olmadığını ve Utbe'nin kendisini de zorlanmadan şehit edeceğini söyler. Onun Utbe üzerine yürümesine izin vermez. Genç, canını Hz. Resûl'ün yoluna seve seve feda edeceğini belirttikten sonra, yaşının küçük olmasına rağmen çok kuvvetli, atmada ve vurmada kusursuz ve savaşmayı meslek edinmiş cesur bir er olduğunu söyler. Hz. Resûl'den, Utbe'yi, Müslümanlara daha fazla zararı dokunmadan ortadan kaldırmak için yeniden izin ister. Dört bir yandaki Müslümanlar gencin doğru söylediğini, hatta anlattıklarından çok daha üstün bir savaşçı olduğunu ve attığı okların yere düşmediğini belirtirler. Bunun üzerine Hz. Resûl, genci Allâh'ın koruyuculuğuna emanet ettikten sonra Utbe'nin üzerine gönderir. Cesur genç, Allâh'ın adını anarak elinde yayı ve okuyla meydana girer. Utbe'nin kendisine gönderdiği oku savuşturduktan sonra hızla ileriye atılarak yayını çeker ve Utbe'nin üzerine bir ok atar. Utbe, göğsüne isabet eden okla atından yıkılarak ölür. Kâfir ordusu, Utbe'nin ölümü üzerine üzüntüyle inlemeye ve bağırıp çağırmaya başlar. Esced, askerlerine seslenerek oğlunun intikamını alacak bir yiğidin olup olmadığını sorar. Kâfirlerin arasından atını sürerek ileri atılan bir asker, genç Müslüman erinin attığı okla yere yıkılır. Genç, ölen kâfirin arkasından meydana atılan kâfir askerlerini de birer okla teker teker yere serer. Bu şekilde bu Müslüman askeri, yetmiş iki kâfir askerini ortadan kaldırır.

---

¹¹ boynuzdan yapılan boru.

Askerlerinden hiçbirinin bu yiğit Müslüman askerinin karşısına çıkmaya cesaret edemediğini gören Esced, atından inip iki çelik zırh giyerek iki kılıç kuşanır. Atına atlayıp elinde tuttuğu mızrakla oğlunun ölüsünün olduğu yere gelir. Gözyaşları içerisinde, oğlunun her bir kılının başına bin baş kesmeye ant içerek intikam yemini eder. Bir süre meydanda dolaşarak, kanına susamış kim varsa karşısına çıkmasını ister. Elinde hançeriyle, gönlünün kana susamış olduğunu söyleyen Esced'in karşısına ensârdan yürekli bir yiğit çıkar. Esced, bu cesur askeri birkaç hamlede şehit eder. Ensârdan diğer bir savaşçı da Esced'le başa çıkamaz ve şehit olur. Esced, çirkin sesiyle Müslümanlardan, karşısına çıkacak bir er ister. Esced'in şehit ettiği Müslüman askerlerinden birinin oğlu olan yakışıklı bir yiğit, atını sürerek meydana girer ve Hz. Resûl'ün yanına gelir. Babasının, Hz. Resûl'ün yolunda canını vererek cenneti kazandığını belirten yiğit, bu uğurda kendisinin de seve seve başını vermeye hazır olduğunu söyler. Hz. Peygamber'den aldığı izinle mızrağını alıp Esced'in üzerine yürüyen bu cesur asker de Esced'in elinde şehit olur. Bu kez Müslüman askerlerinden hiç kimse Esced'in karşısına çıkmaya cesaret edemez. Esced, öldürdüğü erlerin verdiği güvenle ve sarhoşluğun da etkisiyle ileri geri konuşmaya başlar. Hz. Peygamber'e; çevresini saran, dehşetli arslanlarla bir tutulan yiğit savaşçıların nereye saklandıklarını sorar. Kolunun kuvvetini göstermek ve puta tapan toplulukların intikamını almak üzere Hz. Ali'nin, karşısına çıkmasını ister. Bu sözleri işiten Hz. Ali, içinden gürleyip coşmaya başlar. Hz. Resûl'den, Esced'in üzerine yürümek için izin vermesini ister.

Hz. Resûl'den izin çıkınca sevinçle meydana yürüyen Hz. Ali, kılıcını eline almış olarak meydanda boy gösteren Mıkdâd ibni Esved'le karşılaşır. Mıkdâd, Esced'le savaşma emrinin Hz. Resûl tarafından kendine verilmesini arzu etmektedir. Hz. Peygamber'in emriyle ve Allâh'ın yardım ve esirgemesiyle Esced'in hakkından geleceğinden emin olduğunu söyler. Hz. Ali Mıkdâd'a, Esced'le başa çıkmaya kudretinin olduğunu bildiğini; fakat Hz. Peygamber'in, bu savaşma emrini kendisine verdiğini söyler. Mıkdâd'ın yine yalvarması üzerine Hz. Ali, Hz. Peygamber'e yeniden başvurmayı önerir. Hz. Peygamber'in yanına gelen Mıkdâd ondan, Esced'le çarpışmak ve onu öldürmek üzere kendisine ruhsat vermesini ister. Hz. Resûl, akşam olduğunu ve Allâh'ın ertesi gün ne buyuracağını görmek için hep birlikte beklemeleri gerektiğini söyler. Akşam vakti asayiş davullarının çalınmasıyla savaşa ara verilir ve iki taraf mevzilerine çekilir. Güneşin doğuşuyla birlikte iki taraf savaş aletlerini kuşanarak meydanda karşı karşıya gelir. Herkes Esced'in karşısına kimin çıkacağını merak

ederken Hz. Resûl Hz. Ali'ye bakarak ondan, Esced'in isteği üzerine onunla çarpışmak için meydana girmesini ve ona haddini bildirmesini ister.

Hz. Ali, bu isteği başıyla beraber kabul ederek meydana atılır. Hiddetle haykırarak kendini tanıttıktan sonra Hz. Peygamber'in yoluna baş koyduğunu belirtir, onun şerefli ve soylu kişiliğini över. Hz. Resûl'ün davet ettiği dînin haşre dek cihânı kaplayacağını ve bu dîne bağlı olanların mutluluğa ereceğini söyleyerek yeniden şiddetli bir nara atar. Hz. Ali'nin bu heybetli ve azametli haykırışlarından etkilenen Esced; bin erle tek başına savaşıma kudretine sahip cesur bir kâfir olan, amcasının oğlu Muklib'e seslenerek ondan, gidip Hz. Ali'nin başını kesmesini ister. Hz. Ali'yi öldürmeyi başarır, tacı ve tahtı da dahil olmak üzere dilediği her şeyi kendisine bağışlayacağını söyler. Muklib, kendi dilince dua edip kibirli bir halde meydana yürüyerek çirkin sesiyle kendini övmeye başlar. Bir iki mânâsız lakırdı ettikten sonra Hz. Ali'nin üzerine yürüyerek kılıcıyla ona hamle eder. Hz. Ali Muklib'in hamlesini savuşturduktan sonra Zülfikâr'ını çekip elinde tutar. Zülfikâr'ın parıltısı Muklib'in gözünü almakla kalmaz; aklını da başından alır ve onu kendisini unutacak bir hale getirir. Hz. Ali Muklib'e, bu ateşler saçan Zülfikâr ile binlerce baş kestiğini ve şimdi sıranın kendisine geldiğini belirtir. Daha sonra ona, gözünü açmasını ve canını kurtarmayı diliyorsa Müslüman olması gerektiğini söyler.

Muklib Hz. Ali'ye İslâm'ı sorar; sonra Hz. Ali'nin kendisinden korkmuş olduğunu anladığını söyler. Hz. Ali'den, canından olmak istemiyorsa çekip gitmesini ister; onun serbestçe yoluna gitmesine ses çıkarmayacağını söyler. Hz. Peygamber'i karşısında görmek istediğini söyler. Bu sözlere son derece hiddetlenen Hz. Ali Muklib'e, onun Müslüman olma ihtimalini değerlendirerek canını almadığını ve şimdi asıl korkanın kim olduğunu ona göstereceğini söyler. Kılıcıyla Muklib'i atıyla birlikte ikiye böler. İki cihânın varlık sebebi olan Hz. Peygamber'in aşkına, eline geçen kâfirleri bu şekilde öldürmesini sağlayan Allâh'ı ve O'nun birliğini över. Sonra Esced'i savaş meydanına çağırır. Bu çağırışı işiten günahkâr ve alçak Esced, savaş aletlerini yeniden kuşanarak atı üzerinde Hz. Ali'nin üzerine yürür. Esced'in ilerleyişini gören sahâbe, kaygı içerisinde Allâh'a yalvarmaya başlar. Hz. Ali ve Esced yüz yüze gelirler. Esced tüm gücünü ortaya koyarak ilk hamleyi Hz. Ali'nin yapmasını ister ve arkasından, onunla yiğitçe bir mücadeleye girişme niyetinde olduğunu ve hamle sırası kendisine geldiğinde hayli sakınılacak bir savaşçı hâlinde görüneceğini söyler. Hz. Ali Esced'den çok konuşmamasını ister; bu sözlerin, cesaretini hiçbir şekilde kıramayacağını belirtir. Şimdiye kadar ilk hamlenin kendisinden gelmediğini, aman dileyeni öldürmeye

yanaşmadığını, dönüp kaçan kişiyi takip edip kovalamadığını, savaşmakta ısrar edenini ise canlı bırakmadığını dile getirir. Hiddetlenen Esced, kılıcını çekerek Hz. Ali'ye saldırır. Hz. Ali, koluyla iterek Esced'in saldırısını savuşturur.

Bu kez Hz. Ali, keskin Zülfikar'ını çekerek Esced'e hamle eder. Aldığı darbeye zırhı parçalanan Esced, epey uğraşarak canını kurtarır. Siperinin Hz. Ali'nin kılıcıyla ikiye bölünmesi Esced'i şaşkına çevirir. Korkudan benzi sararan Esced, dokuz deve derisiyle kaplatmış olduğu yeni bir zırhı kuşanarak yeniden Hz. Ali'nin karşısına dikilir. Bindikleri atların ayaklarından kopan tozla savaş meydanı bir anda toza dumana bulanır. Toz bulutu dağılıp birbirlerini gördükleri anda Hz. Ali Esced'i Müslüman olmaya çağırır. Esced'in bu daveti reddetmesi üzerine Hz. Ali, yaklaşp kılıcını çekerek onun başını miğferi ve siperiyle birlikte ikiye böler. Esced, ikiye bölünmüş olarak atından düşer. Esced'in sonu, kâfirlerin arasında bağrıışmaların ve feryatların kopmasına neden olur. Müslümanlar ise bu manzara karşısında sevinç içerisinde tekbir getirirler.

Hz. Ali'nin bu heybetli işinin verdiği korkuyla kâfirler, koşarak Kays ibni Mürre'nin yanına varırlar. Kays, Müslüman ordusuyla savaşmak üzere kavmini toplayıp gelmiş olan, yiğitlikte Esced'den önde giden bir kâfirdir. Kâfirler, yanına vardıkları Kays'tan, ne yapmaları gerektiğini söylemesini isterler ve onun her türlü buyruğunu yerine getirmeye hazır olduklarını söylerler. Kays, yanındaki kâfirlere hiç üzülmemelerini, ertesi gün önce Hz. Muhammed'in daha sonra da Hz. Ali'nin işini bitireceğini söyler. Ertesi gün savaş davullarının çalınmasıyla birlikte iki taraf da meydana saf saf dizilerek yerlerini alır. Kays, söylenerek ileri atılır ve sağa sola bakınarak Hz. Peygamber'i savaşmaya çağırır. Kays; iki taraftan askerlerin kırılmasına hiç gerek olmadığını, Hz. Peygamber'le karşı karşıya gelip savaşa tutuşarak bu işi teke tek halletme niyetinde olduğunu söyler. Hz. Peygamber, Allâh'ın inâyetinin gölgesinde atını meydana sürer ve hiç ses çıkarmadan Kays'ın üzerine yürür. Bu manzarayı gören sahâbe, kendileri canlarını Hz. Peygamber'in yolunda kurban etmeden onun Kays üzerine yürümesinin doğru olmayacağını feryat ederek dile getirir. Hz. Resûl Kays'ın, kendisini karşısında görmek istediğini söyler; ashâbından mahzun olmamalarını ve Allâh'ın yardımına güvenmelerini ister. Bu hali gören melekler, saf bağlayarak gökyüzünün dört bir köşesini yürek yakıcı inlemelerle ve Allâh'a seslenişlerle doldurur. Arşın kubbesi, Hz. Peygamber'in meydana ilerleyişine yaşlar döken gözlerle dolar.

Melekler Allâh'a, feryatlar koparan sahâbenin gözleri önünde Hz. Resûl'ü bir kâfirle meydana baş başa bırakmasının hikmetini ve daha ne kadar böyle inleyip gözyaşı dökceklerini sorarlar. Yüce Allâh'tan, sevgilisi Hz. Peygamber'i her şekilde

gözettiği, ona her koşulda yardımcı olduğu için onun karşısında hiçbir gücün duramayacağı ve bu yüzden inleyip üzölmeye hiç gerek olmadığı cevabı gelir. O sırada Cebrâil, Hakk'ın selâmıyla Hz. Peygamber'in yanına gelir ve ona, kendisiyle birlikte Mîkâil ve Azrâil'in, onu dört bir yandan koruyup kollamak üzere Allâh tarafından gönderilmiş olduklarını söyler. Hz. Ali dayanamayarak Hz. Resûl'ün yanına gelir ve yine onun yerine Kays'ın karşısına çıkıp onunla cenge girmek için izin ister. Hz. Peygamber, Kays'ın savaşmak için kendisini istediğini, bu noktada ondan yüz çevirip geri dönmesinin mümkün olmadığını belirtir. Kays, karşısına dikilen Hz. Peygamber'e kim olduğunu sorar. Hz. Resûl kendisini Kays'a tanıtır.

Kays gülererek Hz. Peygamber'e, böyle korkusuzca tek başına nasıl karşısına çıkabildiğini sorar. Hz. Resûl, Allâh'ın esirgemesine güvendiğini ve hiçbir şekilde korkmadığını belirtir. Kays kendisini, içerisinde Lât ve Uzzâ putlarının da olduğu üç yüz altmış tanrının (putun) koruduğunu, Hz. Peygamber'in ise yalnız bir Allâh'a sığınmakta olduğunu söyler. Sonra Kays, kendini öven bir şiiri okumaya başlar. Hz. Peygamber'e, kendisini neden şiirle övmediğini sorar. Hz. Peygamber Kays'a, şiir bilmediğini ve Kur'ân'ı okumakla meşgul olduğunu söyler. Kays, Kur'ân'ın büyücü işi olduğunu ve Muhammed'in büyüünden kendisine de bir kötölük gelmesinden çekindiğini dile getirir. Hz. Peygamber Kays'tan, kılıcını çekerek erliğini göstermesini ister. Kays, evvelâ Hz. Peygamber'den kılıcına davranarak saldırıya geçmesini ister. Hz. Peygamber Kays'a çok konuşmamasını söyler ve bir an önce bu işin neticelenerek Allâh'ın kudretinin açığa çıkmasını dilediğini belirtir. Allâh'ın düşmanı ve taş kalpli Kays, çekinmeden hemen Hz. Peygamber'in üzerine yürür ve kılıcıyla hamle eder. Hz. Peygamber bu hamleyi kolayca savuşturur. Sıranın kendisine gelmesiyle Hz. Resûl, Gazab adlı kılıcını çekerek Kays'a birbiri ardınca ve öfke duymadan vurmaya başlar.

Kays ile Hz. Peygamber arasındaki çarpışma giderek kızışır ve meydana adeta bir toz bulutu kaplar. Bu arada Müslümanlar ve kâfirler meydana devam eden bu vuruşmayı, Hz. Peygamber'e ve Kays'a kendi dînlerince duâlar ederek takip etmektedirler. Müslümanlar Hz. Peygamber'i Allâh'a ısmarlarken kâfirler, büyük putlarından, Kays'ın yardımına yetişmelerini istemektedirler. Toz bulutu yatıştığında, Kays'la Hz. Peygamber'in vuruşmaya devam ettikleri görülür. Kays, yorgunluktan tükenmiş bir haldedir. Hz. Peygamber'e, erliği konusunda söyleyecek sözünün kalmadığını ve onun gürbüz bir yiğit olduğunu kabul ettiğini söyler. Bununla birlikte kılıçla vurmada kolunun çok kuvvetli olmadığını da söyler. Hz. Resûl Kays'a, onun Müslüman olma ihtimalini gözeterek ona ölçülü vurduğunu ve onun başını almaktan

kaçındığını dile getirir. Kays, askerlerine işaret ederek onları Hz. Resûl üzerine yönlendirir. Bu esnada Hz. Resûl, Kays'ı kuşağından/kemerinden yakalayarak kundaktaki çocuk gibi, Müslüman askerlerinin yanına getirir. Hemen Kays'ın ayaklarını bağlarlar. Kays'ın esir alındığını fark eden kâfir askerleri topluca kaçmaya yeltenirler. Müslüman askerleri, keskin kılıçlarını çekerek, kaçmakta olan kâfir askerlerini kovalarlar, yakaladıklarının başını alırlar.

Akşam vakti, Hz. Bilâl'in okuduğu ezanla Müslümanlar toplanır; akşam namazı kılınır. Hz. Peygamber'in buyruğuyla sofralar kurulur ve yemek yemeye başlanır. Yemekte Hz. Peygamber'in kulağına bir inilti gelir. Hz. Peygamber bu feryadın kimden geldiğini sorar. Sahâbe bu iniltinin, yaptıklarına pişman olup dertli dertli oğlunu kızını anarak yaşlar dökmekte olan Kays'tan geldiğini söyler. Hz. Resûl'ün emriyle Hz. Bilâl, Kays'ın yanına giderek ayaklarını çözer; Kays, Hz. Resûl'ün yanına gelerek karşısında durur. Kays, Hz. Peygamber'in bir zamanlar kendisi için büyük bir düşman olduğunun açık olduğunu ve ona fazlasıyla kin beslediğini; fakat şu an, içerisinde düşmanlık ve kibir adına hiçbir şey kalmadığını dile getirir. Müslüman ehline bundan sonra kılıç çekmemeye söz vererek Hz. Peygamber'den, kendisini serbest bırakmasını ister ve eğer bırakılırsa ölünceye kadar bu iyiliği unutmayacağını söyler. Hz. Resûl, Kays'ın bir daha Müslümanların üzerine yürümeme sözüne dayanarak onu azat eder. Kays, gece boyunca ilerleyerek sağ salim kabilesine döner. Bozguna uğratılmış olan kâfir topluluğu, Kays'ı sapasağlam karşılarında görmenin coşkusuyla kendine gelir, yeniden cesaretlenir ve bu kurtuluşu putlarının iyiliğine bağlar. Kays'a, Müslümanların elinden nasıl kurtulduğunu sorarlar. Kays, bir daha Müslümanlara kin gütmeme ve saldırmama konusunda ettiği yemin sayesinde Hz. Resûl'ün emriyle serbest bırakıldığını anlatır. Halkı, Kays'a ağır serzenişlerde bulunur. Bir yandan da Müslümanların, Kays'ın yemininden ötürü ihtiyatsız olabilecekleri düşünülerek, üzerlerine ani bir baskın düzenleyip onları gafil avlama önerisi ortaya atılır. Kays, yeminini unutarak halkının bu önerisini kabul eder ve ordusunu Müslümanların üzerine yönlendirir.

Müslüman askeri, gönlü rahat ve her türlü hileden emin bir şekilde oturmakta iken kâfir ordusu çıkagelir. Müslümanlar, derhal hazırlanarak kâfir ordusunun karşısına çıkarlar. Kılıçlar çekilir ve amansız bir çarpışma başlar. Yiğitlerin naralarının tüm cihanı tuttuğu bu mücadelede epey kan dökülür. Kılıcıyla, önüne çıkan her kâfirin canını alan Hz. Ali, meydanda Kays'a rast gelir ve ona, kanlı gözyaşları dökerek ettiği saldırmama yeminine neden sadık kalmadığını sorar. Kays'ın soysuz canını cehenneme göndermek amacıyla kılıcını çekerek onun tepesine çalar; Kays'ı tepesinden iki parçaya

böler. Kays'ın ölüm haberini alan Hz. Peygamber sevinir ve duâ ederek Hz. Ali'yi anar. Kays'ın başına gelenleri gören kâfir askerleri âciz ve şaşkın kalakalırlar. Hz. Ali, yenilerek dört bir yana dağılan kâfirleri kovalar. Kâfirlerin, arkalarında bıraktıkları yüklerine, atlarına ve mallarına el konulur. Allah'tan gelen ilhamla Hz. Peygamber, kâfirlerin işini bitirmek için yine yürüyüşe geçer. Bu arada aklı kıt ve günahlı kâfir ordusu, yeniden toplanarak savaşta kendilerine yardım etmesi için beraberlerinde getirdikleri Zînhâ adlı gösterişli bir putu ortalarına alıp feryat eder. Tapındıkları bu puttan, dertlerine derman olmasını isterler. Kendisini tanrı kabul eden bir topluluğu neden düşman karşısında hor hakir eylediğini ve utanç verici gülünç durumlara düşürdüğünü, ağlayıp inlediğini ona sorarlar ve kendisi var iken başka kimseye yalvarmalarının mümkün olmadığını söylerler. Müslüman ordusu kâfir topluluğuna yaklaşır. Mücadele yeniden başlar. Hz. Ali, atını sürerek Zînhâ adlı putlarına dert yanmakta olan kâfirlerin yanına gelip putu onların ellerinden alır. Hayretler içerisinde kalan topluluğa, taptıkları ve güvendikleri putun kendilerini sıkıntılardan kurtarmada ne kadar âciz kaldığının açığa çıktığını söyler. Bunu diyerek elindeki putu yere çalar. Orada hazır olan kâfirler, Allâh'ın inâyetiyle, gördükleri bu manzara karşısında Hz. Peygamber'in önünde Müslüman olurlar. Hz. Peygamber, sahâbeden birini, Müslüman olan bu topluluğun başına geçirir. Müslüman ordusu, Medine'ye dönmek üzere yola koyulur.

Yolda, cennet bahçelerini andıran bir makama gelinir. Sümbüller, lâleler ve güllerle süslü etekleriyle; dalları ince ve güzel sesli kuşlara yuva olmuş ağaçlarıyla, figan yüklü şarkılarıyla çevreye hoş ezgiler dağıtan bülbülleriyle ve bol sularıyla bu mekân cennetin adeta bir yansımasıdır. Peygamber'in emriyle, Vâdî-i Atyâr adı verilen bu güzel yerde çadırlar kurulur. Kâfir ordusundan ele geçirilen tutsaklar İslâm dinine davet edilir. Müslüman olan tutsaklar canlarını kurtarıken, Müslüman olmayı reddedenler öldürülür. Aralarından bir kısmının evlerine döndüğü bu esir kadınlar arasında, Esced'in servi boylu ve gül yanaklı kızı da bulunmaktadır. Nergis gözlü ve sümbül saçlı bu güzel kızın Müslüman olması Hz. Peygamber'i çok sevindirir. Esced'in kızı, Hz. Peygamber'e seslenerek her zaman kendisinin yanında olmak istediğini belirtir. Hz. Peygamber bu isteği uygun karşılayarak bu güzeller güzeli Müslüman kızı, olgun ve yakışıklı bir yiğit olan, amcasının oğlu Hâzîn ile evlendirir. Bu hoş mekânda üç gün gecelendikten sonra, dördüncü günün sabahı göç edilir. Güneş, gün ilerledikçe ortalığı yakıp kavurmaya başlar. Serin seher rüzgârı, sıcaklığın etkisiyle giderek sıcak ve kuru bir çöl rüzgârına dönüşmeye başlar.

Kırbalarda bir damla su kalmaması üzerine Hz. Peygamber, atından inerek sahâbeden, birer ikişer çevreye dağılıp bir su kaynağı aramalarını ister. Hz. Ali ve Ammâr, birlikte su aramaya çıkarak bir dağın tepesini aşarlar. Dağın öte yamacında, yeşillik içerisinde akan bir nehir görürler. Nehrin çevresi, çadırlarla ve askerlerle kaplıdır. Hz. Ali, bu kalabalık orduyu yok etmek üzere Allâh'ın, kendisini bu mekâna yönlendirmiş olmasının ferahlığını duyar. Heybetle suyun kenarına gelen Hz. Ali ve Ammâr, burada kendilerine bakmakta olan bir kadınla karşılaşır. Hz. Ali, kadına, bu asker topluluğunun kimlerden olduğunu sorar. Kadın bu topluluğun, Benî Himyer kavminin Tavk ibni Sabbâh komutasındaki ordusu olduğunu söyler. Bu arada, Tavk'ın bulunduğu mekânda ansızın yüksek ve ürkütücü bir ses işitilir. Bu sese kulak veren Tavk; Hz. Peygamber'in asker çekip Esced'in üzerine yürüdüğünü, Hz. Ali'nin Esced'i öldürmekle kalmayıp Zînhâ putunu da paramparça ettiğini öğrenir. Duyduklarına son derece sinirlenen Tavk, Medine'yi yakıp yıkarak Hz. Muhammed'le Hz. Ali'yi öldürme niyetiyle ordusunu toplar. Diğer taraftan kadın, Hz. Ali'den kendini tanıtmasını ister. Hz. Ali'nin, Hz. Resûl'ün dostu olan Ali dedikleri yiğit olduğunu söylemesi üzerine kadın, saçlarını yolarak koşa koşa asker topluluğunun yanına gelir. Hayber kapısını yıkan Hz. Ali'nin at sırtında su kenarına kadar geldiğini feryatlarla halka duyurur ve onlardan harekete geçmelerini ister. Hz. Ali'yi tanıyan kâfir askerlerinden bir bölümü, suyun kenarında beklemekte olan kişinin Hz. Ali olduğunu gözleriyle gördükten sonra koşarak komutanları Tavk'ın yanına varır; son derece güçlü bir yiğit olan Hz. Ali'nin kapıya dayandığı ve onu çok ciddi hazırlık ve tedbirlerle karşılamak gerektiği konusunda Tavk'ı uyarır. Tavk'ın, Hz. Ali'nin kim olduğunu sorması üzerine askerleri, onun cesaretini ve yiğitliğini anlatırlar. Halkın, zırhlarına bürünerek topluca Hz. Ali'yi beklemekte olduğunu görünce Tavk, Hz. Ali'nin nasıl bir orduyla üzerlerine yürüdüğünü merak ettiğini söyler. Hz. Ali'nin, yalnız bir kişiyle üzerlerine geldiğini öğrenmesi üzerine de bunca hazırlığın iki kişi için mi yapıldığını sorar ve tapındıkları putların yardımıyla korkmaya hiç gerek olmadığını belirtir. Yolları sağlamlaştırarak, eline aldığı keskin bir kılıçla ileri atılır. Diğer yandan Hz. Ali Ammâr'a, kâfir askerlerinin çokluğundan hiç endişe duymamasını, kendisi için bu orduyla başa çıkmanın çok kolay olduğunu söyler. Heybetli bir nara atarak atı üzerinde savaş meydanına yürür. Ammâr'la birlikte Hz. Ali, meydanda arslanca dövüşerek pek çok kâfiri öldürürler. Kâfir askerleri, ağır kayıplar vererek korku içerisinde meydandan kaçmaya başlarlar. Tavk, ordusunun iki yiğit karşısında düştüğü perişan halin şaşkınlığını yaşar. Kâfir askerleri, bu iki Müslümanla ancak komutanları Tavk'ın başa

çıkabileceğini söylerler. Bunun üzerine Tavk, hemen Hz. Ali'nin karşısına dikilir ve ona, kendisi gibi nice yiğidi mağlup edip daha sonra salıverdiğini söyler. Hz. Ali Tavk'tan, kendisini övmeyi bırakarak savaşıma yeteneğini göstermesini ister. Her iki taraf keskin kılıçlarını çekerek birbirlerine saldırır. Meydanı bir toz bulutu kaplar. Bu arada Ammâr, Allâh'tan Hz. Ali'nin kazanmasını niyâz eder.

Hafif esen bir rüzgârın, toz bulutunu ortadan kaldırmasıyla birlikte iki taraf arasındaki mücadelenin devam ettiği görülür. Hz. Ali, Tavk'ın yiğitliğini beğenerek onu, küfrü bırakıp Müslüman olmaya çağırır. Tavk Hz. Ali'ye; Hayber kapısını koparıp atan, Mirhab'la Amr'ın başını kesen ve onlar gibi nice yiğitleri dize getiren kişinin kendisi olup olmadığını sorar. Hz. Ali, Tavk'ın sözünü ettiği kişinin kendisi olduğunu söyler ve onu yeniden yanlış yoldan dönmeye davet eder. Tavk, Hz. Ali'nin bütün bu kahramanlıkları sihir yoluyla yaptığını iddia eder. Hz. Ali, gösterdiği yiğitliklerin, Allâh'ın lütfunun ve Hz. Peygamber'in mucizesinin eserleri olduğunu dile getirir. Tavk, Hz. Ali'nin bu sözlerine meydan okuyucu ifadelerle karşılık verir. Hz. Ali'yi mağlup ederek onu, sevgilisine yani amcasının kızına canlı olarak götürme ve onun hizmetine sunma niyetinde olduğunu söyler. Ardından kılıcını çekerek Hz. Ali'ye hamle eder. Tavk'ın sözlerine son derece sinirlenen Hz. Ali, yeri göğü inleyen naralar atarak Tavk'ı kemerinden yakalar, çekip Ammâr'ın yanına getirir.

Ammâr'dan Tavk'ı sıkıca bağlamasını ve gözünü üzerinden ayırmamasını istedikten sonra haykırarak yeniden savaş meydanına döner; kâfir saflarını bozup dağıtmaya başlar. Tek başına pek çok kâfiri kılıçtan geçirir. Kâfir askerleri, Hz. Ali'nin elinden ancak kaçarak kurtulurlar. Hz. Ali'nin emriyle, kâfirlerin arkalarında bıraktıkları yük dolu çadırlara ve develere el konulur ve Allâh'a şükürler eşliğinde ganimetle birlikte Medine'ye dönmek üzere yola çıkılır. Tavk da boynundan bağlı olarak yaya vaziyette Medine'ye götürülmektedir. Bu sırada Cebrâil, Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek, yaşanan tüm gelişmeleri baştan başa ona anlatır. Hz. Peygamber, duyduklarına çok sevinir. Cebrâil Hz. Resûl'ün huzurundan ayrıldıktan sonra Hz. Ali gelir ve o da başından geçenleri Hz. Peygamber'e anlatır. Hz. Resûl'ün sözleriyle gönlü İslâm'a ısınan Tavk, Medine şehrine varılır varılmaz Hz. Peygamber'in önünde Müslüman olur. Tavk'ın amcasının oğlu yiğit Gaydâk da onunla birlikte Müslüman olur. Hz. Resûl, Tavk'a ve Gaydâk'a birer kaftan giydirir. Müslüman olduktan sonra Tavk'ın ve Gaydâk'ın kulakları her an Hz. Peygamber'in sözünde olur ve onlar gece gündüz gönüllerini onun aşkına bağlarlar.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Tavk bin Sabâh'ın Hikâyesi ve Diğer Gazâ¹²

Rivâyete göre Hz. Peygamber, manevî sözlerden kapı açıp ashâbıyla tatlı tatlı sohbet etmekte iken bir ihtiyar, izin isteyerek içeri girer. Kırılmış ve hoş sakalıyla heybetli bir görünüşe sahip olan bu ihtiyar, Hz. Resûl'e dua ettikten sonra gözlerinden çağlayan gibi kanlı gözyaşları dökmeye başlar. Kendisi gibi karısı ve dostlarının da mahzun ve içler acısı bir durumda olduklarını söyler. İhtiyarın döktüğü gözyaşları Hz. Peygamber'e de tesir eder ve onun gözlerini yaşartır. Hz. Peygamber, ihtiyardan ne istediğini söylemesini ister ve onu sıkıntısından kurtarma niyetinde olduğunu söyler. İhtiyar, Müslümanlar tarafından esir alınan ve daha sonra Müslüman olan Tavk'ın babası Sabbâh olduğunu ve gözünün nûrundan ayrı düşeli gözlerinden gözyaşının eksik olmadığını belirtir. Sabbâh, cömertlik ve iyilik kaynağı olarak övdüğü Hz. Peygamber'den, ciğerinin parçası olan biricik oğlunu kendisine bağışlamasını ister.

Hz. Resûl, Tavk'ın Müslüman olduğunu, gönlünü kendisine bağladığını ve babasına uyararak yanından ayrılmasının mümkün olmayacağını belirtir. Sabbâh'ı, çektiği sıkıntılardan kurtulmak için kendi saflarına katılmaya ve Müslüman olmaya davet eder. Sabbâh, at sırtında buralara kadar gelmesinin de Müslüman olmak istemesine dayandığını söyler. Oğlu Tavk'ı da, o ister kabul etsin ister etmesin, Müslüman olmaya ikna ederek kendisi de Müslüman olduktan sonra onunla birlikte yurduna dönmek istediğini söyler. Hemen Hz. Resûl önünde iman getirerek Müslüman olur. Babasının yanına gelen Tavk, onun İslâm'la şereflenmesine çok sevinir. Aradan üç gün geçer. Dördüncü gün seher vakti Tavk ile babası, Hz. Resûl'ün izin vermesiyle yurtlarına dönmek üzere huzur içerisinde dönüş yoluna yönelirler. Hz. Ali Tavk'tan, ansızın herhangi bir zorlukla karşılaşırsa, nerede olduğuna bakmaksızın kendisini hemen çağırmasını ister. Kendisinin Tavk'ı her durumda kurtarabileceğini söyler. Tavk ve babası kavimlerine dönerler.

Tavk'ın dönüşü halkta bayram sevinci uyandırır. Tavk, halkının tümünün Müslüman olmasını sağlar ve onların gönüllerini îman nûruyla aydınlatır. Halkını üç gün

---

¹² 6/2510-2775. beyitler.

zengin sofralar kurdurarak doyurduktan sonra dördüncü gün, savaş hazırlıklarını yaparak atlanır ve gül yanaklı nişanlısının yanına gitmek üzere yola koyulur. Böyle savaş aletleriyle donanmış olarak nereye yöneldiğini soran babasına; nişanlısı Naîme'nin aşkıyla yanıp tutuştuğunu, gönlüne söz geçiremediğini ve ona bir an önce kavuşabilmek için yola çıktığını söyler.

Tavk'ın, birlikte büyüdüğü ve aralarında rûhânî ve derin bir aşkın hüküm sürdüğü sözlüsüne bir an önce kavuşma isteğinin altında şu yatmaktadır: Yetişkin ve oldukça güzel bir kız olan Naîme'yi babası Tavk'tan uzaklaştırmış, Tavk da Naîme'yi isteme hazırlıklarını tamamlayarak kavuşma gününü beklemeye başlamıştır. Hz. Ali'yle girişilen mücadele ve sonrasında Hz. Ali'nin Tavk'ı esir alıp götürmesiyle ansızın durum tersine dönmeye başlamıştır. Emrüved bin Sâriye adlı nüfuzlu, zengin ve yiğit bir bey; Naîme'nin babasının yani Tavk'ın amcasının yanına gelerek ona, Tavk'ın esir düştüğünü ve arkasından Müslüman olarak atalarının dinini bıraktığını, bu yüzden de Naîme'yi almaya lââyık olamayacağını söylemiştir. Daha sonra, on bin kişilik askerî gücünü Tavk'ın amcasının emrine seferber ederek onun yolunda savaşma ve Hz. Muhammed'i yenip Müslümanlardan intikam alma vaatlerinde bulunarak bu koşullarda Naîme'ye talip olduğunu söylemekten çekinmemiştir. Naîme'nin babasının râzı olmasıyla düğün dernek kurulmuş ve bir iki gün içerisinde Naîme'nin Emrüved'e verilmesi kararlaştırılmıştır. Tavk'ın, ölümü göze alarak savaş hazırlıklarına girişmesinin altında işte bu sebep yatmaktadır.

Babası Tavk'a, üzerine yürüdüğü bu kötü niyetli kavmin çok kalabalık olduğunu, dolayısıyla tek başına yola çıkmaması gerektiğini söyler. Tavk, İslâm'ın büyüklüğü sayesinde cihanda kimsenin kendisinin karşısına çıkmaya cesaret edemeyeceğini, bu yüzden kaygılanmasına hiç gerek olmadığını belirtir. Allâh'ın yardımının ve Hz. Resûl'ün himmetinin kendisine yoldaş olarak yeterli olduğunu söyler. Bu sözlerden sonra Tavk, Hakk'a sığınarak yola çıkar ve çabucak düğün yerine ulaşır. Düğün alanının her köşesi gösterişli çadırlarla donatılmış haldedir. Yakılan binlerce meşalenin ışığında herkes neşeli bir şekilde yiyip içmekte, çalgılar eşliğinde ay yüzlü güzeller içki servisi yapmaktadırlar. Emrüved de damat olarak tahta oturmuş vaziyettedir. Tavk, tam düğün alanına doğru harekete geçmek üzereyken karşıdan yedi devenin gelmekte olduğunu görür. Koşarak bu develere doğru ilerleyen Tavk; kıymetli taşlarla süslenmiş, meşalelerle donatılmış ve kılıçlı askerlerle çevrilmiş olan bir deveyi dikkatle incelemeye başlar. Bu deve üzerinde götürülmekte olan Naîme, yürek yakan acıklı ahlarla ve döktüğü gözyaşlarıyla, amcasının oğlu Tavk'ı hasretle anmakla meşguldür.

Yanında bulunanlar Naîme'ye; damat Emrüved'in nüfuzlu, şöhretli ve çok zengin bir bey olduğunu ve bu yüzden onun, böyle inleyip gözyaşı dökerek Tavk'a özleminden dem vurmasının doğru olmadığını söylerler. Şirin tabiatlı Naîme; Tavk'a gönlünü samimiyetle bağlamış olduğunu, onsuz canının ve cihânın hiçbir değerinin olmadığını, ölünceye kadar Tavk'a kavuşma özlemiyle yanıp tutuşacağını ve ona kavuşamazsa canına kıymaktan hiç kaçınmayacağını söyler. Emrüved'in kendisine kesinlikle eş olamayacağını tekrarladıktan sonra, gözleri yollarda ah edip gözyaşı dökmeye devam eder. Tavk, devenin üzerinde ah eden kişinin, sözlüsü Naîme olduğunu fark eder etmez yürekten feryat ederek ileri atılır. Atından indikten sonra, üzerine gelen bir yiğidi kılıcıyla başından ikiye böler. Tekrar atlanıp Allâh'ı ve Hz. Peygamber'i anarak, düğün eğlencesinde içkinin verdiği sarhoşlukla kendilerinden geçmiş halde uyuklamakta olan topluluğun yanına gelir. Tavk'ın aklına bu sırada, Naîme ile yalnız kalabilmek için bir fikir gelir. Sarhoş haldeki topluluğa haykırarak, eski amansız düşmanları Benî Zühre kabilesinin, üzerlerine gelmekte olduğunu; bu saldırıyı önlemek için bir an önce ayaklanmaları gerektiğini söyler.

Kendinden geçmiş haldeki topluluğu, bu haberle derin bir korku kaplar ve hepsi yerlerinden sıçrayıp kalkarak savaş hazırlıklarına girişir. Savaşmak için dört bir yana dağılırlar. Düğün mahallinin boşalmasından yararlanan Tavk, koşarak yalnız kalan Naîme'nin yanına gelir. Naîme'ye artık üzülmemesini, Allâh'a sığınarak buralara kadar geldiğini ve onun yolunda seve seve ölmeye hazır olduğunu belirtir. Sesinden Tavk'ı tanıyan Naîme, ah edip sevinç içerisinde devesinden inerek kendisini Tavk'ın kollarına atar. Kısa süreli bir kucaklaşmanın ardından Tavk, Naîme'yi nezaketle yeniden devenin mahfesine yerleştirir. İki âşık, mutluluk içerisinde yola koyulur ve asla durup arkalarına bakmadan hızlıca yol alır.

Emrüved'in askerleri, sabaha dek dört bir yana koşturmalarına rağmen Benî Zühre kabilesine rastlamazlar. Kandırıldıklarını anlar anlamaz, düğün mahallinin ne halde olduğunu görmek üzere merak içerisinde geri dönerler. Düğün yerine geldiklerinde, Naîme'nin gittiğini görürler ve oyuna getirildiklerini anlarlar. Emrüved, son derece kızgın bir halde, on bin kişilik ordusuyla Naîme'nin izini sürmeye çıkar.

Tavk ise bu sırada gül yanaklı sözlüsü Naîme'yle endişesizce yol almaktadır. Mâ-i Hâyıt isimli, ağaçların gölgesindeki bir makama erişen Tavk, burada abdest alıp sabah namazını kıldıktan sonra şirin ve tatlı dudaklı Naîme'siyle yeniden yola koyulur. Güneş doğduktan kısa bir süre sonra Tavk, gökyüzüne ulaşan yoğun bir toz bulutunun üzerlerine doğru ilerlemekte olduğunu fark eder. Bu toz bulutunu, Emrüved'in kalabalık

kâfir ordusunun kopardığını anlar anlamaz da Naîme'yi, saklanabileceği güvenli bir yer bulabilmek üzere dağın eteğine yönlendirir. Naîme'yi emin bir yere gizleyip ondan, Hz. Ali gibi yiğitçe dövülecek kendisi için hiç kaygı duymamasını ister.

Arslanca bir nara atarak Emrüved'in ordusuna doğru ilerleyen Tavk, Emrüved'in Naîme'yi almaya kesinlikle lâıyk olmadığını söyleyip ona meydan okur. Allâh'ın yardımını ve Hz. Muhammed'in mûcizesiyle, karşısındaki kalabalık orduyu baştan başa kırıp geçireceğini söyler. Emrüved Tavk'a, putlara tapmaktan yüz çevirip Muhammed'in dînine girdikten sonra hileyle Naîme'yi düğün yerinden kaçırmamasıyla birlikte artık sonunu hazırlamış olduğunu belirtir. Tavk da Emrüved'e, Allâh'ın Naîme'yi kendisine nasip ettiğini, bu uğurda kan dökmekten geri kalmayacağını söyler. Ay yüzlü Naîme'nin kâfir Emrüved'e aslâ yâr olmayacağını söyledikten sonra onu, baş başa savaşmaya çağırır. Son derece sinirlenen Emrüved, keskin kılıcını çekerek Tavk'a saldırır. İki yiğit arasındaki amansız çarpışmada Emrüved'in gücü bir süre sonra tükenmeye başlar. Hareket etmeye takati kalmayan Emrüved, Emrüved, on cesur yiğidini bir işaretiyle Tavk'a havale eder. Tavk, bu on yiğitle akşama kadar kahramanca mücadele eder. Bu on yiğitten dördünü öldürür; diğer altı yiğit ise kurtuluşu kaçmakta görür. Bu sefer kâfir askerleri, dört bir taraftan Tavk'ı sıkıştırmaya başlarlar. Meydan, asker ve at yığınlarıyla dolmaya başlar. Tavk derhal Naîme'nin yanına gelerek ona, on bin kişilik kâfir ordusunun dört bir koldan üzerine hücum ettiğini ve bu mücadelenin neticesini ancak Allâh'ın bileceğini söyler. Emrüved'in Naîme'ye el sürmesinin, kendisine ölümden beter acı vereceğini de sözlerine ekler. Naîme Allâh'tan, kendisine Tavk'ın eksikliğini aslâ göstermemesini diledikten sonra, Tavk öldürülürse kendisinin de bir hançerle canına kıyıp onun yolunda canını fedâ etmekten hiç çekinmeyeceğini söyler. Bu sözlere son derece sevinen Tavk, âşık ve sevgilinin aynı dîne bağlı olması gerektiğini belirterek Naîme'yi de kendisi gibi Müslüman olmaya davet eder. Naîme hemen şahadet getirerek Müslüman olur. Tavk'ın gönlü, Naîme'nin İslâm'a girmesiyle neşeyle dolar.

Sabah olunca Tavk, yine atına binerek savaş meydanına girer ve kâfir saflarını birbirine katar. Nice yiğit kâfir askerini öldürür. Emrüved Tavk'a, tek başına bu kalabalık orduyla mücadele edemeyeceğini ve bir an önce bu kıyıma bir son vererek Naîme'yi kendisine bırakıp korku ve endişeden uzak olarak selâmetle yoluna gitmesinin en akıllı iş olacağını söyler. Ondan kanına susamamasını ve Naîme'den vazgeçerek kaçıp kurtulmasını ister. Tavk ise Emrüved'e, canını kolayca vermeyeceği ve Naîme olmadan yaşamasının bir anlamı olmayacağı noktasında uyarılarda bulunur. Sonra da Emrüved'i, köpek gibi ulumayı bırakarak savaşmak üzere meydana girmeye çağırır.

Emrüved'in kardeşi kızarak atını ileri sürer ve Tavk'a saldırır. Tavk'ın, anında kardeşinin başını kestiğini gören Emrüved feryat eder. Askerleri arasından, Tavk'ın karşısına dikilerek onun canını alacak kişiyi makamla ödüllendireceğini vaat eder. Tavk'ın karşısına çıkmaya kimsenin cesaret edemediğini görünce, bu sefer oğlundan meydana girmesini ister. Tavk, Emrüved'in oğlunu da bir kılıç çalışıyla ikiye böler. Bunun üzerine Emrüved, askerini toplu halde Tavk'ın üzerine yönlendirir. Tavk, bir anda kalabalık kâfir çemberinin ortasında kalakalır. O denli kahramanca dövüşür ki meydan yüzü kesik başlardan geçilmez olur; hamle ettiği ve kılıcının uğradığı herkesi ikiye biçer.

Akşam olunca Emrüved, ordusunu çekerek konaklama yerine döner. Tavk da Naîme'nin yanına dönerek ellerini Allâh'a duâya açar; Naîme'yle onu bu sıkıntıdan kurtarması için Hakk'a gönülden niyaz eder ve gözyaşı döker. Sabah olunca Tavk, Naîme'yi arkasından ağlar vaziyette bırakarak savaş alanına yürür. Meydanda kâfir askerlerinin, savaşmaya bilenmiş olarak saflarını kurduklarını görür. Bir nara atarak kâfir askerlerine, bir yiğidin karşısına binlerce askerle yürümenin yakışmayacağını söyler ve kendisiyle teke tek çarpışmak isteyen asker varsa ondan, karşısına çıkmasını ister. Aksi takdirde Allâh'ın yardımı ve Hz. Resûl'ün mucizesiyle dün olduğu gibi kahramanca savaşmaya ve direnmeye hazır olduğunu belirtir. Kendinden geçmiş haldeki çılgın ve zırlara bürünmüş kâfir askerlerinden biri öncelikle ileriye atılır. Bu asker, Tavk'ın fırlattığı mızrakla vurularak yere yıkılır. Tavk'a saldırmak için meydana giren bir diğeri de aynı sonla karşılaşır. Tavk'ın yaptıklarını şaşkınlık içerisinde izleyen kâfir topluluğu, hep birden çılgınca Tavk'ın üzerine hücumla geçer. Tavk, kâfir saflarına şevkle saldırarak, karşısına çıkan herkesi kılıçtan geçirir. Kendisine sayısız kılıç, mızrak ve okun çevrilmiş olduğu Tavk da bu arada yaralanır.

Akşam olunca kâfir ordusu, kaygı içerisinde meydandan çekilir. Tavk da yaralı olarak hemen Naîme'nin yanına gelir. Tavk'ın yaralanmış olduğunu gören Naîme ağlayıp inlemeye, Tavk da yeniden ellerini açarak her şeye kudreti yeten Allâh'a yalvarmaya başlar. Hz. Ali'nin, sıkıntıya düştüğünde kendisini Hak'tan dilemesi şeklindeki sözüne dayanarak, onu yardıma göndermesi için Allâh'ın inayetine sığınır.

Sabah vakti Tavk, sevgilisi Naîme'den, ölür de kavuşma hasreti mahşer gününe kalırsa o vakte kadar, kendisi uğruna kahramanca dövüşen aşığını unutmamasını ve kıyâmete kadar anmasını ister. Naîme, Tavk'tan ayrı yaşamayı hiçbir zaman düşünmediğini ve onun başına ne gelirse aynı sona kendisinin de uğrayacağını söyler. Naîme'ye veda eden yiğit Tavk, elinde kılıcıyla yine savaş meydanına ilerler. Bir anda kırk kâfir askerini kılıçtan geçirir. Bu manzara karşısında şaşırıp ve hiddetlenen kâfir

ordusu, her taraftan, keskin kılıçlarıyla hücum ederek Tavk'ı sıkıştırır. Tavk, üzerine atılan oklardan bir ara görünmez hale gelir. Kâfirlerin hücumu, Tavk'ın sıkıntısını iyice artırır. Binlerce kılıcın kendisine çekilmesi yetmiyormuş gibi kâfir ordusu, Naîme'nin bulunduğu yeri de kuşatmaya başlar. Tavk'ın yürekten bir âh etmesiyle birlikte Allâh'ın lütfu yetişir. Hz. Ali, kâfirlerin ellerini ayaklarını tutmaz hale getiren ve onları şaşkına çeviren bir nara atarak çıkagelir. Aykırı yollu, günahkâr kâfir kavmine seslenerek kendini tanıtır.

Hz. Ali'nin geldiğini anlayan kâfirler büyük bir korkuya kapılırlar. Hz. Ali'nin sesini işiten Tavk da ay yüzlü Naîme'nin yanına gelerek ona, Allâh'ın yardımının eseri olarak Hz. Ali'nin yetiştiğini söyler ve ondan hiç üzülmemesini ve kaygılanmamasını ister. Sevinç içerisinde Naîme'nin elini öper ve onu rahatlatır. Hz. Ali'nin savaş meydanında bir anda ortaya çıkması, Cebrâil'in Hz. Peygamber'in yanına gelerek Tavk'ın durumundan onu haberdar etmesine dayanmaktadır. Cebrâil Allâh'ın, Hz. Ali'nin Tavk'ı kurtarmaya gönderilmesi şeklindeki emrini Hz. Peygamber'e iletmiştir. Hz. Resûl, Hz. Ali'yi çağırarak ondan o gece yola çıkmasını istemiştir. Hz. Ali, gece boyunca yol alarak sabah vakti Tavk'ın bulunduğu meydana ulaşmıştır.

Derhal kâfirlerin üzerine atını süren Hz. Ali, onları Müslüman olmaya çağırır. Aksi takdirde kesip biçmek üzere kılıcının elde hazır beklediğini söyler. Karşısına dikilmeye cesaret edecek kâfir askerlerini, başlarına gelecekleri görmeleri için meydana çağırır. Hz. Ali ile savaşmaya hiçbir kâfir cesaret edemez. Emrüved, hiçbir askerinin meydana girmeyi göze alamadığını görünce hiddetle kendisi ileri atılır ve Hz. Ali'ye saldırır. Hz. Ali, bir hamleyle Emrüved'in saldırısını savuşturur. Sonra Emrüved'i, başını ve canını kılıcından kurtarabilmesi için Müslüman olmaya davet eder. Emrüved Hz. Ali'ye, aklını başına toplayarak olmayacak sözleri bırakmasını, cihanda karşısına çıkmaya kimsenin güç yetiremeyeceğini ve Naîme'yi kendisine bırakarak Tavk'la beraber hemen çekip gitmesini söyler.

Hz. Ali, sinirlenerek Emrüved'in ve kâfir askerlerinin üzerine yürür. Hz. Ali'nin savaşçılığı, kısa sürede kâfir askerlerinde korku ve şaşkınlık uyandırmaya yeter. Bu manzara karşısında bütün dayanma gücünü yitirerek çâresiz kalan Emrüved, son bir ümitle kavmini harekete geçirmeye çalışır. Kâfir ordusu hep birlikte Hz. Ali'nin üzerine yürür. Hz. Ali, hiç kaygılanmadan kâfirlerin ortasına girer ve karşısına çıkan herkesi kesip biçmeye ve kılıçtan geçirmeye başlar. Meydan, ikiye bölünmüş başlardan ve vücutlardan geçilmez olur. Hz. Ali'nin yöneldiği her kâfir bölüğü darmadağın olur. Emrüved'in askerleri, Hz. Ali'nin bu amansız kıyıcılığından şaşkına dönerler ve onu,

kazânın insan şekline girmiş hali olarak görürler. Onun neden Allâh'ın arslanı olarak çağrıldığını anlarlar ve büyük cesaretini takdir ederler.

Hız. Ali'nin kılıcı kâfir kanını ırmak gibi akıttıkça Tavk'ın yüreğine su serpilir. Büyük bir hayranlıkla Hız. Ali'yi izleyen Tavk, ona kendisinin de savaş meydanına at sürmesine gerek olup olmadığını sorar. Hız. Ali, Allâh'ın izniyle kâfir askerlerini kesip biçmeye devam edeceğini söyleyerek Tavk'tan, hiç endişelenmeden dinlenmesini, kâfirleri nasıl kılıçtan geçirdiğini izlemesini ve Naîme'yi gözetmesini ister. Tavk hemen Naîme'nin yanına gider. Bu arada akşam olduğu için kâfir ordusu, matem havasında kaygılı bir şekilde konaklama yerlerine çekilir. Hız. Ali de mutlu ve tasasız bir halde Tavk'la Naîme'nin yanlarına gelir.

Görünürde ne yiyecek bir şey ne de su vardır. Tavk, sudan ve yiyecekten dört gündür uzak olduklarını ve açlıkla mücadele ettiklerini söyler. Hız. Ali hemen ormana girerek kısa sürede bir ceylan avlar. Ateş yakarak ceylanı pişirir. Ceylanın derisinden, su koyulacak bir tulum hazırlar. Yiyip içtikten sonra huzur içerisinde korkusuzca uyurlar. Sabah şafakta uyandıklarında, Hız. Ali'nin yanlarında olmadığını görürler. Atlarına binerek meydana yöneldiklerinde, Hız. Ali'yi önceki gün kâfirlerle girdiği mücadeleye devam eder vaziyette bulurlar. Tavk yeniden Hız. Ali'ye, kendisinin de savaşa girmesine gerek olup olmadığını sorar. Hız. Ali Tavk'tan, Allâh'ın takdir ettiklerini görmesi için, meydana girmeden bir süre kendisini izlemesini ister. Hız. Ali, kâfir askerlerinin kanını sel gibi akıtmaya ve kılıcının yetiştiği herkesi kesip yıkmaya devam eder.

Meydanda ansızın Emrüved'le karşılaşan Hız. Ali, kaçmaması için onu iyice sıkıştırır. Kaçmaya imkân olmadığını anlayan Emrüved, mızrağını Hız. Ali'ye fırlatır. Hız. Ali, bu mızrağı başarıyla savuşturur. Sonra Emrüved'i, şahadet getirerek Müslüman olmaya çağırır. Hız. Ali'nin tüm davet çabalarına rağmen Emrüved inatla kâfirliğini sürdürür. Davet işinin sona erdiğine hükmeden Hız. Ali Emrüved'den, meydana çıkarak savaşa hünerini sergilemesini ister. Hız. Ali, hiddetle savaşçı huyunu yeniden üstlenerek keskin kılıcını çeker ve Emrüved'i atıyla birlikte ikiye böler. Emrüved, iki parça halinde yere yıkılır. Emrüved'in başına gelenleri hayretle izleyen kâfir askerleri, ağlayarak ve inleyerek kaçıp dağılırlar. Emrüved'e ve kâfir ordusuna ait çadırlar, atlar ve savaş yükleri derlenir toplanır ve Medine'ye dönmek üzere Hız. Ali'nin önderliğinde yola çıkılır. Hız. Resûl ve ashâbı; Hız. Ali, Tavk ve Naîme'yi Medine yakınlarında sevinçle karşılarlar. Medine'ye varıldıktan sonra Tavk ve Naîme gösterişli bir düğünle evlendirilirler. Tavk ve Naîme, böylece muratlarına ermenin yanı sıra; Hız. Resûl'ün hizmetinde olmanın mutluluğu ve huzuruyla, ibadetle günlerini geçirirler.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Hız. Resûl Aleyhi's-salâtü ve's-selâm'ın Hacca Gitmeye Niyetlenmesinin Hikâyesi¹³

Hicretin altıncı senesinde Ramazan ayı erişip idrâk edildikten sonra bayram gününe ulaşılır. Sahâbe, bayram gününü mutlu ve hayırlı bir şekilde geçirir. İki ay kadar sonra yani zilkâ'de ayının sonunda Hz. Peygamber ashâba, Ka'be'yi tavaf etme arzusunda olduğunu sevinçli bir şekilde söyler ve onlardan, bu konuda ne düşündüklerini söylemelerini ister. Müslümanlar, Hz. Resûl'ün her emrine severek boyun eğdiklerini ve canlarını onun yolunda fedâ etmekten hiç çekinmeyeceklerini söylerler. Bunun üzerine Hz. Resûl, hac hazırlıklarını görerek ihram giyer. 'Âme'l-Hudeybe adlı mekâna çıkan Hz. Resûl'ün yanına, çevredeki Arap kavimleri birer birer toplanır. Kurban olarak yetmiş deve Hz. Peygamber için ayrılır. Muhâcirle ensâr da hac hazırlıklarını tamamladıktan sonra topluca ihram giyerek gönül rahatlığı içerisinde Hz. Peygamber'i takip ederler.

Kâfile, tehlik ve tekbirler eşliğinde ilerlerken Benî Atfân kabilesinin cömert ve yiğit beyi Bişr ibni Ka'b, selam vererek Hz. Peygamber'in huzuruna gelir. Hz. Resûl'e, Kâbe'ye yönelişinin sebebini merak ettiğini söyler. Arkasından Kureyş'in de Hz. Peygamber'in kalabalık bir heyetle Kâbe'ye yöneldiğinden haberdar olduğunu, bu büyük seferi kendilerini gafil avlayarak şehri ele geçirmeye yorduklarını ve önlem olarak da Hz. Peygamber'i ve kfilesini şehre sokmamaya topluca yemin ettiklerini anlatır. Hz. Resûl, Kureyş'in bu kaygısının son derece yersiz olduğunu, eğer izin verilirse Allâh hakkı için tek amacının Kâbe'yi ziyaret etmek ve sonra Medine'ye dönmek olduğunu söyler. Bununla birlikte Hz. Resûl, Mekke'nin İslâm ile dolmasının vaktinin de Allâh'ın inayetiyle yaklaştığını ve şüphesiz O ne buyurduysa olacağını belirtmekten geri kalmaz.

Sonra Hz. Peygamber, kendilerini doğru bir yoldan tez vakitte Kâbe'ye ulaştıracak birinin olup olmadığını sorar. Bişr derhal rehberlikte eşsiz bir kişiyi Hz. Peygamber'in huzuruna getirir. Hz. Peygamber'i selamlayan rehber, kısa sürede kfileyi Mekke'ye ulaştıracak doğru bir yolu bildiğini; ancak bu yolda yolculuk etmenin son derece zahmetli olduğunu baştan söylemesi gerektiğini söyler. Hz. Resûl'ün, yolun

---

¹³ 6/2776-2959. beyitler.

zahmetlerini göze almayı kabul etmesiyle birlikte, rehberin öncülüğünde yola çıkılır. Yolda pek çok zahmetle karşılaşılır, susuzluk baş gösterir. Ansızın Tenbüdü'l-Arz adlı geniş bir yere ulaşılır. Hz. Resûl'ün devesi, bu yer üzerinde giderken ansızın durur. Kâfile, bu durumdan haberdar olur. Hz. Resûl, Hakk'a tevekkül ederek burada inip konmasını, bu yerin kuru olmasından dolayı kimsenin endişeye kapılmamasını ister. Konaklanan yerde hiç su yoktur. Susuzluk kısa sürede tahammül edilmez bir hal alır. Sahâbe, yakınlarda su bulabilmek için araştırmaya çıkar. Gezerken, suyu çekilmiş bir kuyuyla karşılaşılır. Kuyunun varlığını Hz. Resûl'e bildirirler. Hz. Resûl sevinerek ok çantasından bir ok çıkartır ve bu oku, suyla dolması için o kuyunun içine götürüp atmalarını ister. Okun kuyunun içine atılmasıyla birlikte kuyu ağzına kadar suyla dolar. Suyun, kuyunun ağzından taşıp dışarıya aktığını gören Müslümanlar, bu manzarayı ibretle seyrettikten sonra sevinçle susuzluklarını giderir, kırbalarına suyla doldururlar.

Diğer yandan Kureyş kabilesi, hazırlıklarını tamamlayarak toplanmış ve savaşmak için hareket etmiştir. Müslümanların nerede konakladıklarını öğrenen Kureyşliler, Hüzeyl ibni Varaka adındaki Peygamber dostu cesur yiğidi Hz. Resûl'e gönderirler. Hüzeyl, Hz. Peygamber'in şerefli ve soylu tabiatını övdükten sonra ona, bunca insanla birlikte gelmesinin Kâbe'yi tavaf etmeye mi yoksa savaşmaya mı dayandığını yani muradının ne olduğunu sorar. Hz. Peygamber, Kâbe'yi tavaf etmeye geldiğini, kurbanlar kesildikten sonra yine Medine'ye döneceklerini belirtir. Savaşma niyetinde olsa bunu hiç saklamayacağını, Allâh'ın da bu doğrultuda bir buyruğunun olmadığını sözlerine ekler. Hüzeyl, Kureyş kabilesine dönüp onlara Hz. Peygamber'in sözlerini aktarır. Kureyşliler, eskiyi unuttuklarını ve Hz. Peygamber'in sözlerini hiç de inandırıcı bulmadıklarını söylerler. Ancak Hz. Peygamber, Mekke'ye yönelişinde bir hile olmadığına ve saldırma niyeti taşımadığına dair yemin ederse onu kabul edebileceklerini ve dilediği yere gitmesine onay verebileceklerini belirtirler. Hz. Peygamber saldırma niyetinde ise, kendilerinin savaşmaya çoktan hazır olduklarını vurgularlar.

Bu arada Hz. Resûl, güzel konuşan bir Müslüman'ı Kureyş'e gönderir. Bu Müslüman da Kureyş'i Hz. Peygamber'in samimiyetine inandırmakta başarılı olamaz. Kureyşliler, Hz. Peygamber'in geliş maksadını öğrenerek yaşadıkları şaşkınlığa bir son vermek adına, kalabalık bir kavmin beyi olan Üneys'i Hz. Resûl'e gönderirler. Hz. Resûl, Hüzeyl'e söylediklerini aynen Üneys'e tekrarlar. Kureyş'e dönen Üneys'in naklettiği Hz. Peygamber sözleri yine inandırıcı bulunmaz. Yüzüne karşı incitici sözler söylenmesi üzerine Üneys dayanamaz ve Hz. Peygamber'in maksadının Kâbe'yi tavaf

etmek olduğunu, kendilerinin bu lüzumsuz endişe ve inatları yüzünden Muhammed'i, hiç aklında yokken, savaşmaya sürüklediklerini ve sonuçta ziyana uğramaktan kurtulamayacaklarını belirtir. Kureyş'e, kavga koparmayı amaçlıyorlarsa neden Hz. Resûl'ün maksadını öğrenmek için adam gönderip durduklarını sorar. Bu anlayışsızlıkları devam ederse, kendisinin de Muhammed'in saflarına geçerek çevresine toplayacağı Arap kavimleriyle Mekke'yi ele geçirip Kâbe'ye hakim olmayı düşünmeye başlayacağını söylemekten de geri durmaz.

Kalabalık ve nüfuzlu bir kavmin değerli bir beyi olan Üneys'in bu sözleri, tüm Kureyş'e büyük bir şüphe ve korku salar. Hemen Avrâ ibni Mesûd isimli, başka bir kavmin liderini Hz. Peygamber'e gönderirler. Hz. Resûl'ün huzuruna varan Mesûd; Kureyş'in sıkıca birleşip toplanarak her koşulda savaşmaya yemin etmiş halde olduklarını ve Hz. Resûl'ün, Medine'den getirdiği bu toplulukla, çarpışmaya bilenmiş Kureyş ahalisinin karşısında tutunamayacağını söyler. Ayrıca yanındakiler kendisini terk edip kaçtıkları takdirde ne duruma düşeceğini Hz. Peygamber'e sorar. Mesûd'un bu sözlerine son derece sinirlenen Hz. Ebûbekir; Hz. Peygamber'in yolunda tek kişi kalıncaya dek mücadele edeceklerini, Kureyş binlerce kişiyle karşılına dikilse de savaşmaktan çekinmeyeceklerini ve aslâ Hz. Resûl'ü yalnız bırakmayacaklarını haykırır. Hz. Peygamber'e bu sözleri söylemeye nasıl cesaret edebildiğini sorar. Mesûd, kendisine haykıran bu kişinin kim olduğunu ve neden bu tarzda konuştuğunu Hz. Resûl'e sorar. Hz. Resûl Hz. Ebûbekir'i Mesûd'a; pek doğru, sözünün eri (Siddîk) ve vefâlı bir Müslüman olarak tanıtır.

Bu konuşmalar esnasında Hz. Resûl abdest almaktadır. Onun abdest alma işini tamamlamasıyla birlikte sahâbe, Hz. Resûl'ün kullandığı, elinden ve yüzünden damlayan abdest suyunu gül suyu gibi tadıp içmeye başlar. Erimiş şeker gibi damlamakta olan mübârek salyasını da hep birden üzerlerine sürerler. Hep birlikte Hz. Peygamber'in gönül açan yüzüne gözlerini dikerek ayakta edeple durup onun hoş sözlerine kulak verirler. Kahraman yiğitlerin, kimi ayakta kimi oturarak Hz. Peygamber'in sağını solunu kuşattığı; Hz. Resûl'ün, baştan başa bir nûr halinde peygamberlik heybetiyle çevresini aydınlattığı bu etkileyici ortamı hayretler içerisinde izleyen Mesûd, şaşkın bir halde Kureyş'e geri döner.

Kendisinden iletmesini istedikleri her şeyi bir bir söylediğini, Hz. Ebûbekir'in kendisine oldukça hiddetlendiğini belirtir. Hz. Peygamber'in cevabını, onun abdest suyuna ashâbın gösterdiği büyük iltifatı hayranlıkla anlatır. Pek çok cihan sultânının huzurunda hazır bulunup onların azametlerine yakından tanık olduğunu; ancak Hz.

Peygamber'in kendisine gönülden bağlı Müslümanlar arasında sahip olduğu heybet, nüfuz ve ululuğun başka hükümdarlarla karşılaştırılmayacak kadar yüce ve korkutucu olduğunu söyledi. Ona göre Hz. Resûl, Hz. Süleymân'ın gösterişli saltanatını temsil etmektedir. Sonra Mesûd, Hz. Peygamber'in, her birisi bin kişiyle aynı anda savaşabilecek güçte, seçkin ve tecrübeli yedi yüz yiğidinden bahseder. Hz. Ali'yi de anarak, Hz. Resûl'ün çevresinde dönen yüce yaradılışlı, seçkin ve emsâlsiz ileri gelenlerden bahseder. Bununla birlikte Hz. Resûl'ün, Kureyş'le savaşarak Mekke'yi ele geçirmek gibi bir niyetinin kesinlikle olmadığını söyler.

Adeta Allâh'ın konuştuğu Mesûd'un bu anlattıkları karşısında kimi Kureyşliler Mesûd'a kin duymaya başlarken kimi de söylenenleri şaşkınlık içerisinde ibretle dinlemekle yetinir. Bu esnada Hz. Resûl de Sâleb (Sa'leb) adlı Müslüman'dan, Kureyş'le görüşmek üzere yola çıkmasını istemiştir. Sâleb, Hz. Resûl'ün katarından bir deveye binerek yola koyulur. Kureyş'in yanına gelen Sâleb'in devesi Kureyşliler tarafından öldürülür. Sâleb'e ise dokunulmaz. Durumu öğrenen Hz. Resûl, Allâh'a sığınarak, Kureyş'in kendilerini sürüklemekte olduğu savaşla ilgili olarak her şeyin Allâh'ın takdir ettiği şekilde yaşanacağını belirtir.

Bu arada Kureyş'in, keşif ve gözetleme için seçip Müslümanlar üzerine gönderdiği kırk cesur kâfir askeri, ashâb tarafından yakalanarak elleri bağlı vaziyette hemen Hz. Peygamber'in huzuruna getirilir. Hz. Peygamber bu kırk yiğidi azat eder. Askerler, mutluluk içerisinde Hz. Resûl'e duâlar ederek giderler. Kırk yiğit, yaşadıklarını Kureyş'e anlattıklarında, Hz. Resûl'ün muamelesi kâfirlerde şaşkınlık yaratır. Hz. Resûl Hz. Osmân'dan, Kureyş'e giderek onların genciyle yaşlısıyla görüşmesini ve içlerinden geçenleri anlamaya çalışmasını ister. Kureyşliler Hz. Osmân'ı saygıyla karşılayıp ağırlarlar. Hz. Osmân'a, maksadı Kâbe'yi tavaf etmek ise, bunu kendisinin rahatlıkla yapabileceğini söylerler. Hz. Osmân, Hz. Resûl olmadan Kâbe'yi tavaf etmesinin mümkün olmadığını, üstelik onun da Kureyş'e karşı herhangi bir kötü niyet beslemediğini ve bu yüzden onu Kâbe'yi tavaf etmekten menetmenin doğru olmayacağını söyler. Hz. Osmân'ın Hz. Peygamber'in adını iki defa anmasına sinirlenen kâfirler, onu tutup bağlayarak hapsederler.

Hz. Osmân'ın başına gelenleri haber alan Hz. Resûl, durumu danışıp görüşmek üzere derhal ashâbı toplar. Kureyş kavminin, uzlaşma kabul etmeyen düşmanca tutumuyla Müslümanları ister istemez savaşmaya sürüklemekte olduğunu vurgular. Ashâba, böyle bir durumda Müslümanların nasıl hareket etmeleri gerektiğini sorar. Sahâbe, hep bir ağızdan, Hz. Resûl'ün yüce zâtına erişip ona bağlılık yemini ederek

gönüllerinden her türlü şüpheyi uzaklaştırdıklarından bu yana, onun dostuna dostça düşmanına düşmanca yaklaştıklarını söyler. Hz. Peygamber'in huzurunda İslâm'a sâdik kalacaklarına dair biat ettiklerini, her koşulda sözlerinde durarak Hz. Resûl'ün yolunda olacaklarını ve Kureyş'le savaşıma emrini alır almaz da kılıçlarını çekerek saldırıya geçmekten hiç çekinmeyeceklerini dile getirirler.

O sırada huzura gelen Cebrâil, Hz. Resûl'ü saygıyla selamladıktan sonra, onun önünde bağlılık sözü veren tüm Müslümanların doğru sözlü ve riyâsız olduklarını tasdik eder. Arkasından, Allâh'ın Hz. Peygamber'e bu konu üzerindeki seslenişlerini nakleder. Daha sonra Cebrâil, Hz. Resûl'e ve onun yolunda doğrulukları tasdik edilmiş ashâbına Allâh'ın selâmını iletir. Ashâb, Allâh tarafından yüceltilmiş olmalarının verdiği coşkuyla yeniden biat etmeye yönelir. Hz. Ebûbekir, Hz. Peygamber'in mübarek elini eline alarak ona; hizmetine girdiğinden bu yana onun her emrine içtenlikle boyun eğdiğini, onun eşiğinde âciz bir kul olabilmekten mutluluk duyduğunu; varını yoğunu, başını ve canını seve seve onun yoluna koyduğunu söyler. Hz. Resûl'den yüz çeviren ve onu arkasından kötü sözle anan kişinin kâfirlikte ne derece ilerlediğini belirtir. Hz. Ebûbekir'in ardından Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in kutlu elini eline alarak aynı sözlerle ona biat eder.

Onun ardından bir el peydâ olur. Hz. Resûl, bu elin, sıranın kendisine geldiği anda varlığını duyurmak isteyen Hz. Osman'a ait olduğunu söyler. Bundan sonra Hz. Ali, biat etmek üzere elini uzatır. Kendisinin Hz. Resûl'ün eliyle terbiye edildiğini belirten Hz. Ali, peygamberlik nûrunun parlaklığı hakkı için bin tane başı olsa binini de onun yoluna fedâ etmeye hazır olduğunu söyler. Hz. Ali'nin ardından sırasıyla Sa'd-ı Mu'âz, Sa'd-ı Ubâde, Zübeyr ibni Avâm, Ubeydullâh oğlu Talha, Bû Ubeyde ibni Cerrâh, Abdürahmân ibni Avf yollu byolunca biat ederler. Hz. Peygamber, ashâbının dîne bağlılıklarını tekrar ortaya koymalarından mutluluk duyar. Biat eden Müslümanlara da büyük bir neşe ve gönül rahatlığı hakim olur.

Bu sırada Kureyşliler, vakit geçirmeden Müslümanlarla tatlılıkla barışabilmenin çaresi olarak Hz. Osman'ı serbest bırakırlar ve onu pek çok mal vererek teselli etmeye çalışırlar. Müslümanlara barışma teklifini iletmesi için Sehl bin Amr'ı da yanına katarak Hz. Osman'ı Hz. Resûl'ün yanına gönderirler. Hz. Osman'ın Sehl'le birlikte yola çıktığı anda Hz. Resûl, yanında bulunan ashâba, Kureyş ileri gelenlerinin Kâbe'yi tavaf etme işini muayyen bir zamana bıraktırma niyetlerini ortaya koymak üzere salıverdikleri Hz. Osman'ın Sehl'le birlikte gelmekte olduğunu söyler. Hz. Peygamber'in, sözünü bitirmesiyle birlikte Hz. Osman ve Sehl uzaktan görünürler. Hz. Peygamber, Hz. Osman'ı ve Sehl'i selamlayarak karşılar. Sehl'in iletmiş olduğu barışma teklifi kabul edilir ve

Sehl'e, anlaşma şartlarını taşıyan bir kâğıt verilir. Kâğıtta, Müslümanların bu yıl için Kâbe'yi tavaf etmekten vazgeçip Medine'ye dönmeleri ve gelecek yıl her koşulda bu hac görevlerini yerine getirmek üzere Mekke'ye gelmeleri fikri ortaya konmaktadır. Hz. Ömer Hz. Resûl'e, korkulduğu için mi bu yıl Kâbe'yi tavaf etmekten vazgeçtiğini sorar. Hz. Resûl, Allah'ın buyruğunun böyle bir anlaşmayı kabul etmeyi gerektirdiğini söyler. Hz. Ömer, Kâbe ziyaretiyle gönlünde kopacak coşku ve sevincin, rüyalarını süslediğini belirtir. Hz. Resûl, eşsiz lütuf ve iyilik sahibi Allah'ın izniyle bu ziyaretin gelecek yıl gerçekleşeceğini dile getirir.

Elçi Sehl'in, elinde barışma kâğıdıyla sevinçli bir halde gönderilmesinden sonra Müslümanlar, konakladıkları yerde üç gün geçirirler. Bu arada Hz. Peygamber, mübarek başını tıraş ettirir. Ashâb da Hz. Resûl'ün arkasından bir bir saçlarını tıraş ettirir. Getirilen develer kurban edilir. Sonra yola çıkılarak Medine'ye gelinir. Medine, gelenlerle birlikte adeta bir cennet bahçesine döner. Bu esnada yüce Allah Cebrâil vasıtasıyla Hz. Peygamber'e, Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedileceği müjdesini taşıyan Fetih sûresinin âyetlerini yetiştirir. Hz. Peygamber, aldığı müjdeli haberleri ashâba duyurur ve onları sevindirir. Söz konusu âyetlerde ensâr ve muhâcirin pek çok lütuf ve bağışlama ifadesiyle yüceltilmiş, sıkıntı ve kaygıların son bulacağı müjdesinin verilmiş olması da Müslümanları ayrıca mutlu eder.

***Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.***

(Altıncı cildin tamamlanmasından ötürü Allah'a binlerce kez şükredilerek eserin tamama erdirilmesi noktasında O'nun engin rahmetine sığınılır.)

Siyer-i Nebî 'nin Yedinci Cildi (343^a-445^b)

Yedinci cildin girişi, bu cildin yazılmasına imkân verdiği için Allah'ın her şeyi kuşatan bağışlama ve kudretine yönelik övgü ve şükür ifadeleriyle açılmaktadır.¹⁴ Allah'ın sonsuz büyüklüğünü, bütün mahlûklara uzanan engin rahmet ve merhametini, sınırsız kudret ve şânını, eşsiz sanatını öven tevhid ve münâcât kapsamındaki beyitlerle devam eden giriş bölümü, Hak âşıklarının değişik ruh halleri - dünyadan vazgeçmiş,

---

¹⁴ 7/2960-2999. beyitler.

mest, coşkulu, hasta, dertli – ile ilgili söylenenlerle tamamlanmakta ve yedinci cildin ilk hikâyesine geçilmektedir.

Mekke'nin Fethinin Hikâyesi¹⁵

Girişte insan gönlü, Hakk'ın nazargâhı olarak tarif edilmekte ve bu Hak evini nurlarla doldurmak için onu, nefsin putlara benzetilen arzu ve hırslarından arındırmak gerektiği vurgulanmaktadır. Bu noktada Hz. İbrâhim'e gönderme yapılarak, Hakk'ın tecelli edeceği gönül evini karartan nefis putlarını kırıp ortadan kaldırma tavsiyesinde bulunulur. İnsan gönlündeki bu mânevî temizlenme çabası; Allah'ın evi olan Kâbe'nin ele geçirilmesi, içindeki putların kırdırılması, bu Hak nazargâhının şeytan ve nefsin fenâlıklarından temizlenmesi ve puta tapıcılığa son verilmesi yolundaki temennilerle ilişkilendirilerek hikâyeye geçilir.

Hicretin yedinci senesinde yani Hz. Peygamber'in, Kâbe'yi tavaf etme niyetiyle yola çıkıp Kureyş'le varılan anlaşma gereğince geri dönmesinin ardından, kendisine hac izninin verileceği vaat edilen bir sonraki yıla ulaşıldığında Kureyş, verdiği sözden çekilmenin hesaplarını yapmaya başlar. Bu amaçla bir gün aralarında Ebû Süfyân, Sehl bin Amr, İkrime ibni Ebû Cehl, Dırâr ve Safvân-ı Meyye'nin bulunduğu Kureyş'in ünlü kabile reisleri Hz. Peygamber'in huzuruna gelip onu saygıyla selâmladıktan sonra ona, eski dostlukların hatırı için yeni bir anlaşmaya varma niyetinde olduklarını söylerler. İki yıl sekiz ay süresince Müslümanların, Kâbe'yi tavaf etmek için beklemeleri ve bu süre boyunca taraflar arasında barış ve dostluğun hüküm sürmesi, Kureyş ileri gelenlerinin Hz. Peygamber'e kabul ettirmek istedikleri yeni anlaşmanın esasını oluşturmaktadır. Hz. Resûl, Allah'ın kudretinin bu olay üzerinde ne şekilde açığa çıkacağını görmek için, ayağına kadar gelen Kureyş ahalsinin teklifini geri çevirmek istemez ve yeni anlaşma hükümlerine râzı olur.

Kureyş'in Hz. Resûl'den bir anlaşma kâğıdı düzenlemesini istemeleri üzerine, verilen emirle sözleşme metninin yazılmasına geçilir. Kureyş, Uzzâ ve Lât putlarının da anlaşma metnine şahit olarak yazılmasını ister. Bu isteğe sinirlenen Hz. Resûl, metnin başına besmele cümlesinin kaydedilmesini ve Allah'la meleklerin anlaşma hükümlerine şahit gösterilmesini buyurur. Kureyşliler, bu şekilde kaleme alınan anlaşma metnini alarak, amaçlarına ulaşmış olmanın sevinciyle Mekke'ye dönerler. Anlaşma kâğıdını

---

¹⁵ 7/3000-3938. beyitler.

Mekke kapısına asarlar. Çevredeki kabile ve şehir ahalisi de bu anlaşma hükümlerinden haberdar edilir.

Kureyşliler, bundan sonra güven içerisinde korkusuzca yaşamlarına devam ederler. Müslümanlarla Kureyşliler arasındaki barış ortamı bir yıl sekiz ay boyunca devam eder. Mekke'nin dışında yer alan Huzâ'a adlı kavim; Allah'ın nasip etmesiyle hâlis kalple îmâna gelmiş, Hz. Peygamber'i samimiyetle seven, ashâb tarafından da anılan bir kavimdir. Huzâ'a kavminin civarında mesken tutan Benî Bekr kabilesi ise; oldukça kötü niyetli, fenâ tabiatlı, asık suratlı kâfirlerin oluşturduğu kalabalık ve çevresinde tanınan bir kabiledir. Her iki kabileye mensup tüccarların ticaret amacıyla bir araya geldikleri bir yolculukta, Benî Bekr kabilesinden Hüzeyl-i Erkam'ın atının ayağına bir taş dokunur. Hüzeyl, bu aksilik üzerine Hz. Resûl'e sövmeye başlar. Kötü huylu Hüzeyl'in sövgülerini işiten Huzâ'alı tüccarlar, derhal ona müdahale ederler ve Hz. Resûl'ün, bu sövgülere muhatap olmasını gerektirecek ne yaptığını sorarlar. Hüzeyl de suratını asarak Huzâ'alı tüccarlara, yaptığı hareketin kendilerine neden rahatsızlık verdiğini sorar. Huzâ'alılar, Hüzeyl'den dilini tutmasını isterler; aksi takdirde Hz. Peygamber'e söven kişiyle başlarını ve canlarını ortaya koyarak mücadele etmekten hiç çekinmeyeceklerini söylerler.

Bunun üzerine Hüzeyl, Huzâ'alılara karşı ağızından zehir gibi sözler saçmaya başlar. Huzâ'alı yiğit bir tâcir, Hz. Resûl için canını ortaya koyarak Hüzeyl'e sertçe vurur, onun beynini dağıtır. Perişan halde yere yıkılan Hüzeyl ölür ve böylece Hz. Resûl'e sövmenin karşılığını Hak'tan bulur. Hüzeyl'in ölümünü haber alan kâfir Benî Bekr kabilesi, kalabalık şekilde toplanarak kendilerinden oldukça az olan Huzâ'a kabilesinin üzerine yürür. Bu kalabalık kâfir topluluğu karşısında seçkin Huzâ'a kavmi çareyi, buldukları yerden geçip gitmekte bulur. Barış metninin gölgesine sığınabilmek amacıyla Mekke'ye yönelirler. Ebû Süfyân'ın yanına vararak ona, kendi devrinde asla gam yemediklerini ve onun idareciliğinde güven içerisinde yaşadıklarını belirtirler. Bir kişi bir peygambere sövse ve bunu işiten o peygamberin kavminin, söven kişiyi pek çok nasihatle uyarmasına rağmen bu kişinin tavrında hiçbir değişim görülme, peygamberin kavminin o kişiyi öldürmesinin şeriata göre hükmünün ne olduğunu sorarlar. İstenirse nice seçkin kişinin de bu olay üzerinde şahit olarak dinlenebileceğini eklerler.

Ebû Süfyân, meselenin başından sonuna anlaşıldığını, Huzâ'alıların diledikleri yere inip konabileceklerini, uğursuz Benî Bekr kabilesinin kendilerine hiçbir kötülüğünün dokunamayacağını söyler. Huzâ'alı tüccarlar, kendilerini güvende hissedebildikleri bir yere inip konarlar; bununla birlikte Benî Bekr'in saldırısına uğrama korkusu da onlara

yemeyi ve uyumayı unutturmuş haldedir. Toplanarak Huzâ'alılar üzerine yürüyen Benî Bekr kabilesi de, onların göçüp Mekke'ye sığındıklarını anladıktan sonra hiddetle atlarını şehre doğru sürer. Mükemmel şekilde zırhlı elbiselerine bürünmüş, keskin kılıçlarını kuşanmış haldeki Benî Berkliler, at sırtında vızlıca Kureyş'in mekânına gelirler. Taşkınlık içerisinde Kureyşlilerin karşısına çıkarlar. Kumandanlarının Huzâ'alı bir yiğit tarafından öldürüldüğünü söylerler ve Kureyş'ten kanlılarının kendilerine verilmesini isterler.

Kureyş Benî Bekr'e, iki yıl sekiz ay boyunca Müslümanlarla barış içerisinde yaşanması, kavga ve savaşa kesinlikle girilmemesi üzerine varılan anlaşma gereğince bu isteği yerine getirmenin pek de mümkün olmadığını belirtir. Çünkü Huzâ'a kavmi tamamıyla Müslüman'dır ve onlara yapılacak bir saldırı da doğrudan Hz. Muhammed'e ve ashâbına yöneltilmiş olacaktır. Bu yüzden Kureyşlilere, Hz. Resûl'ün ayağına kadar giderek ele geçirdikleri barış sözleşmesini çiğnemek bir hayli zor görünmektedir. Benî Bekr kabilesi, istedikleri yapılmazsa Kureyş'le olan dostluklarının sona ereceğini ve bundan sonra onlara karşı düşmanca bir tavır takınacaklarını söyler. Oldukça kalabalık bir kabile olan Benî Bekir'in bu çıkışı Kureyş'i telaşa düşürür. Benî Bekir kabilesinin her ferdinin kendileri için can dostu ve kardeş hükmünde olduğunu; Lât ve Uzzâ putlarına kendileri gibi tapınmakta olan dostları dururken, Hz. Muhammed'e uyan ve kendilerini din düşmanı sayan Huzâ'alılarla aralarında hiçbir yakınlığın ve dayanışmanın olamayacağını söylerler.

Sonra Kureyş kabilesi Benî Bekir kabilesinden, acele etmeyip akşamın olmasını ve karanlığın çökmesini beklemelerini, o zamana kadar da bir mekana çekilip gönüllerince hareket etmelerini ister. Kureyş'in ileri gelenleri, Muhammed'in Tanrı'sının gündüz yapılan her işi Muhammed'e bildirdiğini; ancak gece işlerini bilmediği için Muhammed'in bu vakitlerde görülen işlerden haberdar olamayacağını söylerler. Bu yüzden onlara göre, Benî Bekir topluluğunun Huzâ'alılara karşı girişecekleri saldırılar için gece en uygun vakittir. Bu sözleri işiten Benî Bekir halkı, sevinç içerisinde Kureyş'in teklifini kabul eder ve güneş batar batmaz harekete geçmek üzere akşamın olmasını beklemeye başlar.

Akşam olduğunda Huzâ'a kavmi yatsı namazını kılıp Allah'a niyâz ederek uyumaya çekilir. Benî Bekir topluluğu ise giyinip kuşanarak karanlık içerisinde Huzâ'a halkının dinlenmeye çekildiği yere yönelir. Huzâ'alıların uykuya daldığı bir anda keskin kılıçlarını çekerek oğul kız, kadın erkek demeden önlerine çıkan herkesi kılıçtan geçirirler ve bir hayli kan dökerler. Hüzeyl ve Amr (Süleym oğlu) adındaki iki Huzâ'alı

yiğit, yaralı olarak bu baskından canlarını kurtarırlar ve kaçarlar. Huzâ'alılardan kimsenin canlı kalmadığından emin olan Benî Bekir ahalisi, Ebû Süfyân'ın emriyle toplanır. Hiçbir kayba uğramadan bu gece baskınını cesaretle gerçekleştirmiş olmanın mutluluğunu yaşarlar.

Yaralı iki Huzâ'alı Müslüman da bir ırmağın kenarına gelerek burada kanlı gözyaşları döker. Allâh'ın ziyadesiyle kahredici ve intikam alıcı isimlerine sığınarak O'ndan, kâfir Benî Bekir kabilesinden intikamlarını almasını niyâz ederler. Allâh'ın yüce adaletine sığınan bu iki Müslüman, pek çok zahmete katlanarak ağlamalar inlemeler içerisinde Resûl'ün huzuruna yönelir. Hz. Resûl, sahâbeyle sabah namazını kıldıktan sonra onlarla sohbet etmekte iken meclise gelen perişan haldeki gönlü yaralı iki yiğit, yaşadıkları baskını bir bir anlatır. Benî Bekir halkının, Huzâ'a topluluğunu şimdiye kadar görülmemiş ve işitilmemiş bir tarzda kılıçtan geçirdiğini ve tarifsiz bir kıyım yaptığını gözyaşları ve feryatlarla anlatırlar. Benî Bekir kabilesini Hz. Peygamber'e şikâyet ederler ve onun yardımına sığınır. Huzâ'a kavminin başına gelenleri öğrenen Hz. Peygamber kederlenerek ağlamaya başlar. Bu manzarayı gören ashâb da hüznülenerek gözyaşı döker. Dökülen gözyaşlarından o gün matem gününe döner. Sonunda Hz. Resûl, başını kaldırarak gönlü gamla dolu bir sûrette ashâbına, kâfir Kureyş kabilesinin hiç düşünmeden barış sözleşmesini çiğnemeye can attığını söyler.

Hz. Resûl, endişeli ve kederli bir tarzda konuşmakta iken Cebrâil yetişip gelir ve Hz. Peygamber'e, tüm meleklerin Huzâ'a kavmi için ağlaşıp niyazlarda bulduklarını, yakarışlarla Allâh'ın dergâhına yönelerek dertli dertli inlediklerini aktarır. Arkasından Allâh'ın, savaş hazırlıklarını tamamlayarak Huzâ'a kavminin hakkını almak için ordu sevk etmesi şeklindeki buyruğunu Hz. Resûl'e iletir. Cebrâil, Huzâ'a kavminden şehit olanların Allâh'ın lütfuyla cennet bağlarına yerleştirildikleri haberini ve hayatta kalanların haklarını kâfirlerden alarak onların kederli gönüllerinin sevindirilmesi emrini Hz. Peygamber'e aktarır. Hz. Resûl Cebrâil'e, Kureyş'in iki yıl sekiz ay boyunca Müslümanlarla savaşmamaya gelip şahitler huzurunda söz verdiğini ve bu barış anlaşmasının çevredeki kabilelere duyurulduğunu hatırlatır.

Cebrâil, göz açıp kapayıncaya kadar geçen kısa bir sürede ortadan kaybolup yine yel gibi gelir. Hz. Resûl'e Hakk'ın selâmını ilettikten sonra, barış anlaşmasını hiçe sayan ve sayısız saçma sözü ağızlarına almaktan çekinmeyen kâfirleri kırıp yok etme buyruğunu aktarır. Cebrâil'in derhal yükselip huzurdan çekilmesinin ardından Hz. Resûl, Allah'ın emrini ashâba duyurur. Bu haber tüm ashâbı gönülden sevindirir ve ferahlatır. Hz. Resûl'ün emriyle divan kâtibi, etraftaki kabileleri büyük gazâyâ davet eden

mektupları yazmak üzere kalem eline alır. Hz. Peygamber'in nişânını üzerinde taşıyan bu mektupları ellerine alan tüm kabile beyleri, onları öpüp yüzlerine gözlerine sürerler.

Bu gelişmeler, mübârek oruç ayının ilk yarısı içinde cereyan etmektedir. Aralarında Cüheyânî, Benî Kahtân, Benî Himyer, Kureyzâ, Benî Şeybân, Hayber, Benî Sa'd, Nizâr, Sa'leb, Benî Âmir, Benî Sa'sa' kabilelerinin bulunduğu topluluklar, savaş hazırlıklarını çabucak mükemmel şekilde tamamlayıp zırhlarla ve savaş âletleriyle donatılmış halde yaya ve atlı olarak heybetle ve sevinçle Medîne'ye yönelirler. Beyaz bir elbise giyinip siyah bir sarık sarımsın Hz. Resûl, Gazab adlı kılıcını kuşanıp Düldül isimli atına binerek Müslüman askerlerinin düzenini görmek üzere hareket eder. Hz. Resûl'ün gelişini haber alan askerler, yaya ve atlı saflarını düzenleyerek onun gül yüzünü görmek umuduyla beklerler. Hz. Peygamber'in, güneş çehresiyle birden meydana çıkmasıyla birlikte, "bârekallâh" sesleri dört bir tarafta yankılanır. Katında nice ünlü yiğitle birlikte meydana ilerleyen Hz. Peygamber, vardığı her safa selam verir. Müslümanlar da Hz. Resûl'ü "*E's-salâtü ve's-selâmu aleyke yâ Resûlallâh*" sözleriyle selâmlarlar. On bin er hep bir ağızdan, tüm varlıklarını ve canlarını Hz. Resûl'ün yoluna koymuş olduklarını, onun düşmanlarını keskin kılıçlarıyla vurup kesmeye yemin ettiklerini tekrar tekrar haykırır. Hz. Resûl'ün zaferi için samimiyetle duâlar ederler. Müslüman askerlerinin ağızlarından dökülen hoş sözler Hz. Resûl'ü son derece sevindirir.

Daha sonra Hz. Resûl Allâh'tan, kâfirleri mağlup ederek ilâhî emri yerine getirebilmeleri için Müslüman askerlerine kuvvet vermesini diler. Müslümanların zaferi, ilâhî buyruğun yerine varmasını sağlayacak ve onları üzüntülerinden kurtaracak, sevindirecektir. Savaş düzenini alan Müslüman ordusu Mekke'ye doğru ilerlemeye başlar. Bu arada ashâbdan Hatîb ibni Mugîre, Ebû Süfyân'a bir uyarı mektubu yazarak bunu, Cerâd adlı, Mekke'ye gitmekte olan bir kadınla gizlice ulaştırmak ister. Hz. Muhammed'in, topladığı kalabalık ve mükemmel donatılmış bir orduyla Mekke'ye yöneldiğini ve bu yönelişin sonunun Mekke'nin fethi olabileceğini belirttiği; bu yüzden gâfil yakalanmalarını Mekkelilerden dilediği mektubunu dürüp Cerâd'a verir. Pek çok altın da verdiği Cerâd'a, güvende olmak için bu mektuptan kesinlikle kimselere söz etmemesi gerektiğini söyler. Ondan mektubu Ebû Süfyân'a teslim etmesini ister. Kureys'in de onun bu hizmetini ödüllendireceğini söyler.

Cerâd, mektubu saçında gizleyerek gönül rahatlığı içinde yola koyulur. O anda Allâh, Cebrâil aracılığıyla Hz. Resûl'ü bu mektupla ilgili tüm gelişmelerden haberdar eder. Hz. Peygamber, derhal Hz. Ali ve Zübeyr'i çağırıp onlara durumu anlatır ve mektubu alıp getirmeleri için onları Cerâd'ın peşine düşmek üzere görevlendirir. Cerâd'ı

yakaladıklarında ondan mektubu istemelerini, verirse kendisini bırakmalarını, vermeye yanaşmazsa onu öldürmelerini söyler. Hz. Peygamber bu mektuptan, başka kimseye bahsetmez. Hz. Ali ve Zübeyr koşarak ilerler ve Mekke'ye doğru yol alan Cerâd'a yetişirler. Cerâd'ı sıkıca tutarak ona mektubu sorarlar. Cerâd mektubu inkâr eder. Hz. Ali, Cerâd'dan mektubu vermesini ister; aksi takdirde onun canını alacağını söyler. Cerâd, isterlerse baştan ayağa kadar kendisini arayabileceklerini söyler. Zübeyr Cerâd'ı baştan ayağa aramasına rağmen mektubu bulamaz. Cerâd, eğer üzerinde mektup olsaydı arama sonunda bulunması gerektiğini söyler ve Hz. Ali'den, kendisini yolundan alıkoymamasını ve bırakmasını ister. Sinirlenen Hz. Ali, Hz. Resûl'ün boş söz söylemeyeceğinden emin olduğu için Cerâd'dan, mektubu saçının içerisinden çıkartıp kendisine vermesini ister.

Hz. Ali'nin bu sözüyle hayretler içerisinde kalan Cerâd hemen samimiyetle Müslüman olur. Saçından mektubu çıkartıp Hz. Ali'ye verir. Cerâd'ı, ona Müslüman ordusunun Mekke'ye doğru ilerleyişi hakkında bildiklerinden Mekkelilere kesinlikle bahsetmeyeceğine dair yemin ettirdikten sonra, Müslüman olduğu için affederek serbest bırakırlar. Cerâd, Mekke'ye doğru yoluna devam eder. Hz. Ali ve Zübeyr de mektubu alıp dönerler. Derhal ashâbı toplayan Hz. Resûl, Hz. Ali'den mektubu sesli olarak okumasını ister. Mektup okunduktan sonra Hz. Resûl, bu mektubu kimin yazıp yolladığını sorar. Bu soruyu işiten Hatîb'in aklı şaşar ve utançtan yere geçecek hale gelir. Hz. Peygamber'in gözlerinin, yüzüne yönelmiş olduğunu gören ve onun kendisine öfkelenmiş olduğunu içten içe anlayan Hatîb, kederli bir halde yüreğinden pek çok âh kopartarak bu günahı kendisinin işlediğini itiraf eder. Hz. Resûl, Hatîb'e, bu davranışıyla eski dînine geri dönme niyetinde olduğunu gösterdiğini söyler. Hatîb bu iddiayı kabul etmez. Ansızın kazâ eseri Mekke'ye yolunun düştüğü bir anda Mekkelilerin kendisine birçok iyiliklerde bulduklarını, kendisinin de bu hareketiyle onların iyiliklerine karşılık verme amcında olduğunu söyler. Bu işin Hz. Resûl'ün zararına olacağını tahmin edemediğini, hatayla kendine ziyan ettiğini belirtir. Ayıbını bu şekilde dile getirdikten sonra Hz. Peygamber'in engin insaniyet ve cömertliğine sığınır. Hz. Peygamber Hatîb'den, derhal katından uzaklaşmasını ister. Hak'tan, Hatîb'in suçunun bağışlanmasına yönelik bir buyruk gelene dek kendisine şefkat göstermemeye kararlı olduğunu belirtir.

Bîçâre ve gönlü yaralı halde evine varan Hatîb, üzüntüden saçını sakalını yolar. Elbisesini çekip yırtarak üzerinden çıkarır ve aba giyer. Giydiği abayı, döktüğü kanlı gözyaşlarıyla nakışlar. Suçunun Allah tarafından bağışlandığı müjdesi gelene dek yemekten içmekten uzak duracağına yemin eder. Gecesini gündüzünü ibadetle ve ağlayıp

inlemekle geçiren Hatîb'e Allah'ın merhameti tez vakitte yetişir. Kulların Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesmemelerine, Allah'ın bütün günahları affedici ve çok bağışlayıcı olduğuna işaret eden âyetler, Cebrâil aracılığıyla Hz. Peygamber'e iletilir. Cebrâil Hz. Peygamber'e, Hatîb'in günahının yürekten çektiği âhlar hürmetine bağışlandığını ve Allah'ın, kendisinin de ona şefkat göstermesini ve onu affetmesini buyurduğunu söyler. Hz. Resûl, Hatîb'i çağırması için birini gönderir. Az sonra Hatîb; ölüden farksız, baştan ayağa nurlanmış ve düşkün bir halde gözyaşları içerisinde Hz. Resûl'ün huzuruna gelir. Hatîb'i bu sûrette gören ashâb gözyaşlarını tutamaz, adeta ciğer kanını akıtır. Hz. Resûl, Hatîb'i bağrına basar; ona suçunun Allah tarafından bağışlandığını ve kendisinin de ilâhî buyruk üzerine onun suçunu unuttuğunu dile getirir. Cebrâil'in, Hatîb'in affedildiği haberiyle birlikte Hz. Peygamber'e ulaştırdığı âyet yeniden okunur. Hatîb düşkün halde yüzlerce kez şükrettikten sonra, kendinden geçmiş vaziyette Hz. Resûl'ün ayaklarına kapanarak yüzünü gözünü sürmeye, inleyerek gözyaşı dökmeye başlar. Böylece Hatîb, yüreğini yaralayan dertlerden kurtulmuş olur.

Müslüman ordusu yola devam eder. Oruç ayının ortalarında bulunmaktadır. Müslüman ordusu, Tâhir adı verilen mekânda konaklar. Kopan bir toz bulutunun ardından pek çok gâzi gelerek atlarından inip Müslüman ordusuna katılır.

Bu arada 'Avnâ ile Abbâs-ı Mirdâs arasında yaşanan çekişme giderek savaşıma noktasına taşınınca, kopan gürültüyü işiten Hz. Resûl araya girer ve onları tatlılıkla barıştırır. Seher vakti saadetle yeniden yola çıkılır. Hz. Resûl, öğle vakti konaklanmasını emreder. Güneş o gün etrafı, taşı yumuşatacak derecede kızdırmaya başlamıştır. Müslüman askerlerinin tümü susuzluktan ve harâretten bunalmaya başlar. Allah'ın, hasta veya yolcu olma durumunda orucun, tutulamayan günler sayısınca başka günlerde tutulabilmesi şeklindeki kolaylaştırıcı âyetine dayanarak evvelâ Hz. Resûl su içer. Arkasından Hz. Resûl'ün emriyle tüm Müslümanlar yiyip içmeye başlarlar. Nanazlarını da seferî olarak kırlarlar.

Ordu yeniden yola koyulur. Müslümanlar arasında kimsenin, bu seferin düzenlenme sebebi hakkında net bir bilgisi yoktur. Ka'b adlı, savaşçılıkta hünerli ve şiir alanında da kendini yetiştirmiş bir yiğit, bu gidişten maksadın Kâbe'yi tavaf mı yoksa Mekke'nin fethi mi olduğunu öğrenme niyetinde olduğunu açıklar. Yanında bulunanlar, bunu açık açık sormanın ayıp olacağını, şüphe uyandırmadan bu gizli maksadı öğrenmenin kolay olmayacağını söylerler. Ka'b, hoş ve renkli bir şiir okuyarak bu maksadı öğrenebileceğini söyler.

Müslüman topluluğu sevinç içerisinde göçmekte iken Ka‘b, rahat ve kaygısız bir halde atını ortaya sürerek mızrak ve topuzuyla bir süre silahşorluğunu sergiler. Arkasından övgü tarzındaki şiirini okumaya başlar. Hz. Resûl de Ka‘b’ı dinlemektedir. Ka‘b, şiirinin ilk bölümünde kâfirlerle olağanüstü bir savaşa girişmekten, onları kılıçtan geçirip başlarını kesmekten ve kanlarını sel gibi akıtmaktan söz eder. Şiirin ilerleyen bölümlerinde de putları Hz. İbrahim misâli kırıp parçalamaktan ve bu yolla kâfirlerin bağrını dağlamaktan bahseder. Bu şekilde marifetini sergileyen Ka‘b, kavmine dönerek bu seferin Mekke’yi fethetmek amacıyla düzenlendiğinin açığa çıktığını belirtir.

Kavminden ileri gelenler, şâir ruhlu yiğit Ka‘b’a, bu kanaate nasıl vardığını sorarlar. Ka‘b, okuduğu şiirde kâfirleri helak etmek ve putları parçalamak şeklinde iki yol olduğunu söyler. Hz. Peygamber, kâfirlerin yok edilmesi meselesinde gözyaşı dökmüş, putların yıkılması anlatılırken ise tebessüm etmeye başlamıştır. Ka‘b, Hz. Resûl’ün gözlerinin dolmasını, kâfirlerle savaşırken pek çok kavim ve kabileden nice Müslüman yiğidinin şehit düşeceğini tahmin etmesine yormuştur. İnsanları Allah’tan uzaklaştıran putlara tapma geleneğini ortadan kaldırmak için putların parçalanması da elbette Hz. Peygamber’in yüzünü güldürecektir. Ka‘b, bütün bu işâretlerden, Müslümanların gidişinin Mekke’yi fethetme amacına dayandığı sonucunu çıkarmıştır. Ka‘b’ın yanında bulunanlar, maksada doğruca ulaştıran, akılcı ve bir o kadar da şâirâne olan bu yöntemi takdir ederler.

Bu arada saadete yol alınarak Mekke’ye epeyce yaklaşmıştır. Mekke’ye yakın bir yerde Müslüman askeri konaklar. Hz. Resûl’ün emriyle o gece herkes bir ateş yakar. Yakılan ateşlerden gökyüzü dumanla kaplanır. Hz. Resûl’ün amcası Abbâs’ı, bu yüce asker topluluğuna baktığında bir kaygı alır. Neticede Mekke halkı ile kendileri arasında geçmişe dayalı sağlam dostluk ve akrabalıklar vardır. Dolayısıyla, yapılacak savaşta Mekkelilerin vereceği büyük kayıplara kayıtsız kalmak ve üzülmemek pek de mümkün değildir. Bu yüzden Abbâs, bir kişi bulup onu Ebû Süfyân’a göndermeyi ve onun gönlünden geçenleri bu yolla öğrenmeyi tasarlamaktadır. Hem belki de bu yolla Ebû Süfyân, gelip Hz. Resûl’ün huzuruna çıkarak yalvarıp yakaracak ve onu, kendinin de yardımıyla, sağlam bir uzlaşma ve ve barışa ikna edebilecektir. Bu niyetlerle Abbâs kalkıp atına biner. Aynı gece Mekke’de bir kişi Ebû Süfyân’ın yanına gelir ve ona, kalabalık bir asker topluluğunun şehrin yakınlarında konaklamış olduğunu, yaktıkları görkemli ateşlerin şehrin çevresini baştan başa kaplayarak aydınlattığını haber verir. Ebû Süfyân düşüncelere dalar ve bu topluluğun, kendilerinden intikam almak amacıyla tanıdık kabileleri de yanına alarak karşılarına dikilen Huzâ’a kavmi olabileceğini söyler.

Kureyş Ebû Süfyân'dan, barışma teklifini ortaya koymak üzere gidip bu toplulukla görüşmesini ister. Bu isteği kabul eden Ebû Süfyân, iki kişiyi yanına alarak yola çıkar ve Müslüman askerinin konakladığı yere yaklaşır.

Yüksekçe bir yere çıkararak kalabalık ordunun görünüşüne bakar. Askerlerin yakmış olduğu ateşler, gece yıldızlarla süslenmiş olan gökyüzünün görüntüsünü yeryüzüne yansıtmış gibidir. Ebû Süfyân'ın yanında bulunan iki yiğit, böyle yüce bir ordunun karşısına çıkmaya hangi gücün cesaret edebileceğini sorar. Ebû Süfyân, Hz. Muhammed dışında, yedi iklim toplanıp üzerine gelse asla korkmayacağını söyler. Ona göre, Hz. Muhammed'in karşısında ayakta durabilmek ne savaşma ne de yalvarıp yakarma ile mümkündür. Bu arada Abbâs, Ebû Süfyân'ın bulunduğu yere gelmiş ve onun sözlerini işitmiştir. Hemen yaklaşıp Ebû Süfyân'ı çağırır. Abbâs'ı tanıyan Ebû Süfyân da hızlıca onun yanına gelir. Buluşmada Ebû Süfyân Abbâs'a, bu dağları düzlükleri dolduran askerlerin kimlerden olduklarını sorar. Abbâs Ebû Süfyân'a, gözünü açıp uykudan uyanmasını, Hz. Resûl'ün Allah'ın buyruğuyla yetiştiğini söyler.

Hayretler içerisinde derin bir kederin içerisine gömülen Ebû Süfyân, Hz. Resûl'ün bunca arslan gibi yiğit asker ve kumandanla nereye gitmekte olduğunu sorar. Abbâs Ebû Süfyân'a, Hz. Resûl'ün kendileriyle savaşmak üzere Mekke'ye doğru ilerlediğini belirtir. Ebû Süfyân'ın, Müslümanlarla Mekkeliler arasında yapılan sözleşmeyi hatırlatması üzerine Abbâs, Mekke'ye sığınan Huzâ'a kavminin gâfil yakalanarak saldırıya uğramasının ve kılıçtan geçirilmesinin ardından bu anlaşmanın bir hükmünün kalmadığını dile getirir.

Ebû Süfyân, kendilerinin de ortak olduğu bu kötülüğün, Hz. Peygamber'in Tanrı'sının gece uyuduğu ve bu yüzden gece yapılan işlerden Hz. Resûl'ü haberdar edemediği söylendiği için özellikle karanlıkta işlendiğini belirttikten sonra onun, Huzâ'alıların başına gelenleri nasıl öğrenebildiğini sorar. Ebû Süfyân'ı anlayışı kıt olmakla suçlayan Abbâs, Allah'ın gizli saklı her işi bildiğini, bir fikri daha gönülden geçmeden bilmeye muktedir olduğunu açıklar. Daha sonra Ebû Süfyân'a, Hak'tan kendisine hidâyet eriştiyse kalbine tesir edeceğini umarak Bakara sûresinin 255. âyetini (Âyete'l-Kürsî) okur. Âyeti işiten Ebû Süfyân'ın aklı şaşar; hayretler içerisinde Abbâs'tan, aklını başına toplamak için kendisine öğüt vermesini ister.

Arkasından Ebû Süfyân, sırasıyla Habeş ve Acem hükümdarlarının ve Mukavkis şâhının adlarını anarak onların katına sığınıp yardım dilenmekten bahseder. Abbâs da sırasıyla her birinin çoktan Müslüman olduğunu, Hz. Resûl'e kul olup onun tüm emirlerine gönülden boyun eğdiklerini söyler. Ebû Süfyân'ın, başını alıp giderek bu

hükümdarlardan herhangi birine sığınması durumunda; Hz. Resûl'den gelecek tek bir istekle bu şahlar, değil sadece Ebû Süfyân'ı canlarını dahi ona vermekte bir an için bile tereddüt etmeyeceklerdir. Müslüman olup binlerce hediyeyle birlikte Zülfikâr kılıcını da Hz. Resûl'e gönderen Mukavkıs şâhının katında Ebû Süfyân'ın uzun süre durabilmesi ve dinlenebilmesi elbette mümkün değildir.

Bu sözlerden şaşkına dönen ve iyice bunalan Ebû Süfyân, yürekten yakıcı bir âh çekerek Abbâs'a ne yapması gerektiğini sorar. Abbâs, Hz. Resûl'ün Mekke'ye varmasıyla birlikte kendi kanının su gibi döküleceğini söyler. Abbâs'a göre Hz. Resûl'ün, zamanında amcası Hz. Hamza'yı öldürtüp alçak zevcesinin de onun yüreğini yararak yemesine kayıtsız kalan Ebû Süfyân'dan, onu ele geçirir geçirmez intikam almayı dilemesi kadar olağan bir şey yoktur. Ebû Süfyân yeniden şaşkınlığını ortaya koyar ve Abbâs'tan, ne yapması gerektiğini söylemesini ister. Abbâs önce Ebû Süfyân'dan, atını, alıp götürmeleri için yanındakilere vermesini ister. Sonra Ebû Süfyân'ı arkasına bindirerek kendi koruması altında güvenli bir şekilde Müslümanların yanına götürme niyetini açığa vurur. Bu yolla Ebû Süfyân, hâlis kalple Müslüman olan kardeşi ve oğluyla gizlice çadır içerisinde görüşme fırsatına kavuşacak; Abbâs da Hz. Peygamber'in cömertlik ve iyilik kaynağı olan katına giderek onun şefaatine sığınacak, Ebû Süfyân'ı affettirmeye çalışacaktır.

Ebû Süfyân Abbâs'ın teklifini kabul eder ve atını yanındakilere bırakır. İki yiğit, Ebû Süfyân'ın atını alıp uzaklaşır. Ebû Süfyân Abbâs'ın arkasına biner ve yola çıkarlar. Ebû Süfyân, Abbâs'ın kendisini çevreden dolanarak döne dolaşa götürdüğünü fark edince ona, kendisini bir saldırıya uğratma niyetinde olup olmadığını sorar. Abbâs, Hz. Ali'den korktuğu için onu böyle dolaştırdığını söyler. Zira Ebû Süfyân'ı Hz. Ali'nin elinden kurtarmak imkân dâhilinde değildir; Hz. Ali, onu gördüğü gibi bir çırpıda öldürecektir. Abbâs, amacının, Hz. Peygamber'in engin merhametine sığınarak Ebû Süfyân'ın derdine devâ bulmaktan ibâret olduğunu vurgular. Hz. Ali'nin adını işitir işitmez Ebû Süfyân'ın içini derin bir korku ve endişe kaplamaya başlar; yüzü sararır ve bütün vücudunu bir titreme alır. Yakarış içerisinde Abbâs'tan, Hz. Resûl'ün nûru hakkı için kendisini Hz. Ali'nin önüne çıkarmamasını rica eder. Müslüman askerlerinin bulunduğu yere yaklaşan Abbâs ve Ebû Süfyân, kazâ eseri, gözcülük yapmakta olan Hz. Ali ile karşılaşır. Müslüman askerinin koruyuculuğunu üstlenmiş olan Hz. Ali Abbâs'ı görerek ona, kim olduğunu ve nereden geldiğini sorar. Abbâs, iki gözünün nûru Hz. Ali'ye kendini tanıtır. Hz. Ali Abbâs'a, peşi sıra gelmekte olan kişinin kim olduğunu sorar. Abbâs, Ebû

Süfyân'ı, yorgunluktan yolda kalmış âciz bir yolcu olarak tanıtır ve onu, kötü niyetlilerin saldırılarından korumak amacıyla merhamet ederek beraberinde getirdiğini belirtir.

Bu arada Ebû Süfyân gözyaşlarını tutamamakta ve baştan ayağa tir tir titremektedir. Nutku tutulmuş bir halde at üstünde adeta kuruyup kalmış gibidir. Abbâs'ın yanına yaklaşan Hz. Ali, onun yanındaki kişinin Ebû Süfyân olduğunu anlar anlamaz kılıcına davranır ve Allah'ın düşmanı bu kâfiri, ölümünün buralara kadar çekip getirdiğini söyler. Ebû Süfyân'ın bu sûrette ve umulmadık anda karşısına çıkması Hz. Ali'yi şaşırtmıştır. Böyle hilekâr ve aşağılık bir kâfiri beraberinde getirdiği için de Abbâs'a kızmaktan kendini alamaz. Zira Ebû Süfyân'ın, asker çekip Müslümanların üzerine gece baskını düzenleyebilmek için bir hile peşinde koştuğunu düşünmek hiç de güç değildir. Böyle düşünen Hz. Ali, kılıcıyla ikiye bölmek arzusuyla hiddetle Ebû Süfyân'ın üzerine atılır. Hz. Ali'nin Ebû Süfyân'a dış bilemediğini gören Abbâs, tatlılıkla araya girerek Hz. Ali'ye, Ebû Süfyân'ı koruyacağına dair ona söz verdiğini ve bu gece iyi muamele göstererek onu halka rezil etmemenin daha uygun olacağını söyler. Bu yüzden Hz. Ali'ye, zayıf ve âciz bir av görünümünde olan Ebû Süfyân'ı öldürmek yerine beraber Hz. Resûl'e götürmeyi ve onun vereceği emirlere göre hareket etmeyi teklif eder.

Hz. Ali'nin bu teklifi kabul etmesi üzerine beraber Hz. Resûl'ün huzuruna giderler. Hz. Resûl o sırada namaz kılmakla meşguldür. Hz. Resûl'ün namazını tamamlamasıyla birlikte Hz. Ali, edeple onun katına gelerek düşmanının dâimâ kahır altında hor ve hakir olması için duâ ettikten sonra Allah'ın, gözetleme ve araştırma fikrini kendisine ilham etmesi üzerine Ebû Süfyân'ın buralara kadar geldiğini haber verir. Hz. Resûl'ün amcası Abbâs'ın, esiri olarak huzura getirttiği Ebû Süfyân hakkında Hz. Peygamber'in vereceği her emri anında yerine getireceğini belirtir. Ebû Süfyân'ın Hz. Hamza'ya yaptıklarını, Ahzâb kavmini toplayarak Müslümanlar üzerine yürümesini, dinmek bilmeyen bir düşmanlıkla ve taş kalplilikle yaptığı kötülükleri Hz. Resûl'ün önünde bir bir sayıp dökken Hz. Ali, onun kanını su gibi dökerek canını cehenneme yollamanın tam zamanı olduğunu söyler. Korkudan yüzü bir anda sararan Ebû Süfyân, âh edip inlemeye ve utanç içerisinde terlemeye başlar.

Bununla birlikte Hz. Ali, Ebû Süfyân'ın boynunu vurup işini bitirmek için sabırsızlanmaktadır. Hz. Resûl, Ebû Süfyân ile buraya gelişlerinin hikâyesini başından sonuna amcası Hz. Abbâs'tan anlatmasını ister. Ardından Hz. Resûl, o gece Ebû Süfyân'ı koruma altında bulundurmasını amcasından ister; ertesi gün onun işiyle münasip bir şekilde ilgileceğini söyler. Hz. Ali Hz. Peygamber'den, Ebû Süfyân'ı kendisine vermesini ister ve onu sabah erkenden huzuruna getireceğine dair söz verir. Hz.

Peygamber, Ebû Süfyân'ın, âdet üzere amcası Hz. Abbâs'ın esiri olarak onun koruması altında kalması emrini tekrarlar. Hz. Resûl'ün Ebû Süfyân'ı amcasına emanet etmesinin ardından Müslümanlar arasında, Ebû Süfyân'ın Hz. Peygamber tarafından ertesi gün asılarak, başı kesilerek, taşlanarak ya da kılıçla ikiye biçilerek bir şekilde öldürüleceğine dair konuşmalar geçer. Kimisi Ebû Süfyân'ın, kazânın gözünü örmesiyle birlikte kendi helâkinin peşinde koşturup buralara kadar geldiğini belirtir. Kimisine göre ise Ebû Süfyân, şu anda iki ayağından tutulmuş çevik bir kuş gibidir.

Ebû Süfyân, yerleştirildiği çadırın içerisinde, yüreği yaralı bir halde çarpık hayaller kurmaya başlar. Bu gece Müslümanların elinden kurtulmayı başarabilirse, kavmini toplayarak öylesine hiddetle savaşaacaktır ki onlara bu dünyayı dar edecektir. Allah'ın bilgisine ve sırlarına sırdaş, görünmez şeyleri bilmeye muktedir olan Hz. Resûl, otağından Ebû Süfyân'a seslenerek Hakk'ın üstünlüğünü kabul etmeye neden bir türlü yanaşmadığını sorar ve bu haliyle öldürülmekten kurtulamayacağını hatırlatır. Hz. Resûl'ün bu sözlerini işiten Hz. Abbâs, kötü yürekli olarak nitelediği Ebû Süfyân'a, Hz. Resûl'ün haberdar olduğu hangi bâtil fikirleri aklına getirdiğini sorar. Ebû Süfyân Hz. Abbâs'a, kendisine yok yere öfkelenildiğini söyledikten sonra Hz. Resûl'ün, gönülden geçenleri ve gönülde gizli olan sırları haber almaya muktedir olup olmadığını sorar. Hz. Abbâs, Allah'ın her sırrı Hz. Peygamber'ine bildirerek onu her gelişmeden haberdar kıldığını söyler. Ebû Süfyân, mahzun bir halde, kendi eliyle nasıl büyük bir belâya uğradığını anladığını belirtir. Ona göre Hz. Resûl, ertesi gün kendisini İslâm'a davet edecek, o da putlardan yüz çevirmeyi kendisine yakıştıramayacağından öldürülecek ve bu durum kavmini yasa boğacaktır. Üstelik kendisi öldürüldükten sonra, putlara onun kadar değer verip hizmet edebilecek bir kişinin bulunabileceğini de düşünmemektedir.

Ebû Süfyân, yine bu bâtil hayalleri kurmakla meşgulken, onun gönlünden geçenleri haber alan Hz. Resûl, Yâsîn sûresini başından sonuna okur. Okunanları işiten Ebû Süfyân, içinden geçen her fikrin Hz. Peygamber'e tamamıyla malum olduğunu fark etmenin derin çâresizlik ve şaşkınlığını yaşar. Bu durumdan fazlasıyla incinen Ebû Süfyân, gönlünde gizli olan sırları Hz. Peygamber'e bildiren ve bu haliyle adeta kendi gönlüne hâkim olan gücü merak eder. Bu kez Hz. Resûl'ün Rahmân sûresini okuması üzerine Ebû Süfyân; onun garip bir kişi olduğunu, gizli tuttuğu tuhaf pek çok şey bulunduğunu ve sihirde de bir hayli maharetli olduğunu öne sürer. Bu sözler üzerine Hz. Ali, Ebû Süfyân'ı basıp boğazlamak üzere hiddetle hançerini çeker. Hz. Abbâs, yalvarışlar içerisinde Ebû Süfyân'ı Hz. Ali'nin elinden bir kez daha alır. Ebû Süfyân,

donakalmış vaziyette geceyi gözleri uyku yüzü görmeden geçirir. Üstelik ertesi gün Hz. Peygamber'in kendisine merhamet edeceğini de hiç ummamaktadır.

Seher vakti, güzel sesli seher kuşları daha ötmeden önce Bilâl, önce temcîd arkasından da sabah ezanını okuyarak gönülleri sevindirir. Hz. Resûl, ashâb ile sabah namazını kıldıktan sonra dinlenmeye çekilir. Hz. Abbâs, Ebû Süfyân'ı alıp Hz. Resûl'ün huzuruna getirir. Ebû Süfyân, Hz. Resûl gözüne görünür görünmez onun önünde secdeye kapanır. O başını kaldırdığı zaman Hz. Resûl, ancak Allah'ın huzurunda secdeye baş konulabileceğini ve O'ndan başkasına secde etmenin hata olacağını söyler. Doğru yolu koyup böylesine fenâ bir davranışa girişmesinin sebebini sorar. Aynı anda kılıcını çeken Hz. Ali Hz. Peygamber'den, derhal Ebû Süfyân'ın boynunu vurmak için kendisine izin vermesini ister. Hz. Resûl tebessüm ederek Hz. Ali'den, acele etmemesini ve Hakk'ın takdir ettiklerini ve buyruklarını görmek üzere beklemesini ister. Ebû Süfyân, yaptığı secde hareketine Hz. Resûl'ün kızdığını ve Hz. Ali'nin de elinde kılıçla kendisini öldürme emrini beklediğini görünce Hz. Resûl'e seslenerek, bu hareketi boşuna yapmadığını ve onun altında bir sırrın yattığını söyler. Zira kendisine, karşısında secde edildiği zaman bu hale sessiz kalıp rızâ gösteren kişinin peygamber olmayıp ancak hükümdar olabileceği ve hâkimiyetini bu yolla kabul ettirme arayışında olacağı söylenmiştir. Üstelik Mısır'a vardığında, tüm halkın hükümdar önünde secdeye kapandığını, secde etmeyenlerin de âsî sayıldığını görmüştür. Bu yüzden Ebû Süfyân, Hz. Resûl'ün peygamberliğini sınamak amacıyla onun huzurunda secdeye kapanmış ve kendisini Hz. Resûl'e kul olarak göstermiştir.

Hz. Resûl Ebû Süfyân'a, putlara ibadet etmekten vazgeçip Hakk'ın yoluna yönelerek Müslüman olma vaktinin geldiğini söyler ve onu İslâm'a girmeye çağırır. Ebû Süfyân Hz. Resûl'e, böyle kalabalık bir orduyla nereye yöneldiğini ve kimle ya da kimlerle savaşmak istediğini sorar. Hz. Resûl, Allah'ın buyruğunu yerine getirerek Mekke'yi fethetmek amacıyla olduğunu söyler. Ebû Süfyân Hz. Resûl'e, Mekkelilerle Müslümanlar arasında varılan barış sözleşmesini ve verdiği savaşmama sözünü hatırlatır. Hz. Resûl, Mekkelilerin Benî Bekir kabilesinin yanında yer alarak Huzâ'a kavminin zulümle kılıçtan geçirilmesine ortak olmasıyla birlikte, anlaşmanın hükmünü yitirdiğini belirtir. Ebû Süfyân, Mekke halkının maddî olarak çok zor koşullarda yaşadığını ve aç olduğunu söyler. Hz. Resûl'e, deniz misali altına ve göz alıcı mallara sahip Şam ve Mısır gibi memleketlere yönelerek bir bölük aç Mekkeliyi kendi haline bırakmasını tavsiye eder.

Hız. Resûl Ebû Süfyân'a, Mekke'ye yönelişinin Allah'ın emrine dayandığını; bu yüzden bu konuşmayı bırakarak Müslüman olmayı kabul etmesi gerektiğini söyler. Aksi takdirde, elinde kılıcıyla ayakta beklemekte olan Hız. Ali'ye vereceği bir emirle boynunun vurulacağını hatırlatır. Ebû Süfyân, İslâmiyet'i yücelterek Hız. Peygamber'in davetini kabul edip Müslüman olmasının kendisine çok zor göründüğünü söyler. Hız. Resûl, Ebû Süfyân'ın bu kötü sözüne ziyadesiyle kızarak onu öldürmesi için Hız. Ali'ye gözyle işaret eder. Durumu fark eden Hız. Abbâs, telaşla ortaya atılarak Ebû Süfyân'a zaman tanınması ve hemen kanının dökülmemesi için çabalamaya başlar. Ardından Ebû Süfyân'ı görünüşüyle korkutup öldürecek bir sûrette hiddetle onun üzerine yürür ve onu dörter. Sonra ona, bu utanç verici sözlerle kendi ölümünü hazırladığını, hayatta kalmanın ölümden elbette daha iyi olduğunu ve durumun, kendisinin onu kurtarmasının elinden gelemeyeceği bir noktaya doğru sürüklenmekte olduğunu dile getirir. Üstelik Hız. Ali de, Hız. Resûl'ün bir emriyle aman vermeden kılıcını çalmak üzere Ebû Süfyân'ın ensesinde sabırsızca beklemektedir.

Bu koşullarda Hız. Abbâs Ebû Süfyân'dan, hemen îmâna gelerek canını kurtarmasını, böylece canını cehennem ateşinden korumasını ister. Ebû Süfyân, bütün şöhretini bir kenara atarak Müslüman olduktan sonra, yüce putların hizmetkârlığını kimin üstleneceğini yeniden sorar. Hız. Abbâs, Hız. Resûl'ün Mekke'ye girişiyle birlikte Lât ve Uzzâ putlarının başına neler geleceğini göreceğini söyler. Bu sözler üzerine Ebû Süfyân'ın katı ve karanlık yüreği biraz yumuşamaya ve aydınlanmaya başlar. Ebû Süfyân Müslüman olarak Hız. Resûl'ü sevindirir. Ardından Hız. Resûl'den, Mekke'ye dönerek tüm çoluk çocuğunu ve yakınlarını sahip oldukları her şeyle birlikte getirmek için kendisine izin vermesini ister. Hız. Resûl'ün himâyesinde ailesiyle huzur içerisinde yaşamak için adeta yalvarır. Sonuçta Hız. Resûl'den izin almayı başaran Ebû Süfyân, Mekke'ye doğru yola çıkar.

Yolda Müslüman askerinden uzak düştüğü bir noktada, kendisini büyük putların kurtarmış olduğunu söyleyerek kendince onların kuvvet ve cömertliğini över ve ölünceye kadar gece gündüz onların hizmetinde bulunmaya söz verir. Allah'tan, görünmez şeyleri ve sırları bilme kudretine erişmiş olan Hız. Peygamber, Ebû Süfyân'ın söylediklerinden haberdar olur olmaz Hız. Abbâs'ı çağırır. Ondan, gönlünden Allah'a ortak koşmayı söküp atamayarak bâtil hayaller kura kura neşe içerisinde Mekke'ye ilerlemekte olan Ebû Süfyân'a yetişerek onu yakalamasını ister. Hız. Abbâs, bu emri yerine getirip Ebû Süfyân'a yetiştiğinde onun başını kesip kesmeyeceğini sorar. Hız. Peygamber Hız. Abbâs'tan, Ebû Süfyân'ın hilelerine karşı uyanık olmasını istedikten sonra; onu

öldürmeyip sadece tülbentini alarak ikiye bölmesini, sonra bu parçalardan birini onun boynuna takmasını ve diğer parçayla da onun ellerini bağlamasını söyler. Sonra bu halde onu çeke çeke, Müslüman askerlerinin Mekke'ye ilerlerken geçecekleri yol üzerinde, Hak ordusunun sefer yürüyüşünü izleyebileceği bir yere götürüp orada bırakmasını amcasından ister.

Hz. Abbâs, Hz. Resûl'e duâ ederek yola koyulur ve kısa sürede Ebû Süfyân'a yetişir. Uzaktan Hz. Abbâs'ın kulağına, oldukça keyifli bir şekilde şiir okumakta olan Ebû Süfyân'ın sesi gelir. Ebû Süfyân bu şiirinde, yüce putlarının himmetleriyle kalabalık ve güçlü bir ordu toplayıp, Mekke'ye ilerleyen Hz. Resûl'ün karşısına dikilerek onunla amansız bir şekilde savaşmaktan ve cihânı Müslümanların başına dar etmekten söz etmektedir. Hz. Abbâs, Ebû Süfyân'ın yanına gelerek ona, Hz. Resûl tarafından serbest bırakıldığı halde utanmadan kin gütmeye ve putlardan yardım dilenmeye devam ettiğini söyler. Eli ve boynu bağlı olarak çeke çeke onu tekrar Hz. Resûl'ün katına götürmek üzere görevlendirildiğini de ekler. Ebû Süfyân, bunun mümkün olamayacağını söyleyince Hz. Abbâs, onu geri götürme işini Hz. Ali'nin kılıcına havale etme zamanının geldiğini anlar ve biraz uzaklaşarak Hz. Ali'yi yüksek sesle bir kez çağırır. Çağırısında, Ebû Süfyân'ın kendisine boyun eğmeyi reddettiğini söylemeyi de ihmal etmez.

Büyük bir korkuya kapılan Ebû Süfyân Hz. Abbâs'tan, Hz. Ali'yi çağdırmaktan hemen vazgeçmesini ister ve onun kendisinden isteyeceği her şeyi candan kabul etmeye hazır olduğunu belirtir. Hz. Abbâs'ın yüzüne, şimdiye kadar onun pek çok iyiliğini gördüğünü söylemeden de edemez. Sonra Hz. Abbâs, Ebû Süfyân'ın tülbentini alıp iki parçaya ayırır; bir parçasıyla onun ellerini bağladıktan sonra diğer parçasını da boynuna takarak bu halde onu alıp Hz. Resûl'ün kendisine buyurduğu mevkiye kadar çeke çeke götürür. Bu arada Hz. Resûl'ün emriyle İslâm ordusu toplanır, sancaklar açılır ve birbirinden cesur Müslüman yiğitleri atlarına binerek yürüyüşe geçerler. Her meşhur yiğide bir sancak verilir. Elinde sancak taşıyan yiğitler, İslâm ordusunun geçişini yol kenarında ayakta izlemekte olan Hz. Abbâs'la Ebû Süfyân'ın önünden heybetli bir şekilde birer birer bayrak silkererek geçmek için hazırlanırlar.

Yolda ansızın bir toz bulutu kopar. Savaş davullarının eşliğinde ortaya, üzerinde ay şekli bulunan bir sancak taşıyan ulu asker Abbâs-ı Mirdâs çıkar. Abbâs-ı Mirdâs, Ebû Süfyân'ın yakınına gelerek Hz. Resûl'ün yüceliğini öven gönü laçıcı bir şiir söyler. Şiirini bitirdikten sonra Ebû Süfyân'ın yanına gelen Abbâs-ı Mirdâs, elinde tuttuğu sancağı onun yüzüne silkip çarparak geçip gider. Büyük bir şaşkınlık yaşayan Ebû Süfyân, yanında bulunan Hz. Abbâs'a bu yiğidin kim olduğunu sorduğunda, Selîm

kavminin başında bulunan Abbâs-ı Mirdâs olduğu cevabını alır. Abbâs-ı Mirdâs, mâiyetindeki askerlerle yürüyüşüne devam ederken yolda yeniden bir toz bulutu kopar. Çalınan davul ve zurnaların eşliğinde, elinde tuttuğu ejderha nakışlı bir sancakla Cüheyn kavminin lideri Utbe bin Âmir kendini tanıtarak yaklaşır ve Hz. Peygamber'in cemâlini ve yüceliğini öven bir şiiri okumaya başlar. Şiirini okuduktan sonra Utbe, beraberindeki bin kadar yürekli yiğitle birlikte yürüyüşüne devam eder. Arkasından Nûmân-ı Münzir adlı ünlü yiğit, kızgın ve kükreyen bir arslan heybetinde, beraberindeki bin cesur askerle güzergah üzerinde boy gösterir. Kendisini tanıttıktan sonra o da Hz. Peygamber'i öven bir şiir söyler ve şiiri bitince geçip gider.

Sonra Mikdâd-ı Esved, mâiyetinde bulunan mükemmel zırhlanmış bin yiğitle birlikte yol üzerinde heybetle öne çıkar. Mikdâd da kendisini tanıttıktan sonra Hz. Peygamber'i öven bir şiir söyler. Şiirini tamamladıktan sonra, elindeki sancağı Ebû Süfyân'ın yüzüne doğru silken Mikdâd da yolda ilerlemeye devam eder. Müslüman yiğitlerin, önünden azametle geçişlerini dertli dertli takip eden Ebû Süfyân en son geçen kişinin Mikdâd olduğunu Abbâs'tan öğrenir. Köslerin ve savaş borularının çıkardığı yoğun gürültünün tüm meydanı kapladığı bir anda, elinde mübarek bir sancak ve arslanlar gibi gürleyerek beraberinde yürümekte olan yürekli yiğitleriyle Amr- ı Ma'dî ileriye atılır. Amr-ı Ma'dî de kendini tanıttıktan sonra, Hz. Peygamber'e gönülden bağlılığını vurgulayan övgü niteliğinde bir şiir söyler. Hz. Resûl'ü ululayan şiirini bitiren Amr da geçip gidince yolda yeniden yoğun bir toz bulutu oluşur. Hazrec kabilesinin âmiri Cübeyr, mâiyetindekilerle birlikte göz alıcı bir heybetle öne çıkar.

Hız. Peygamber'in azametinden ve mucizelerinden bahseden bir şiir okuyan Cübeyr de geçip gidince büyük bir asker alayı yolda belirir. Ebû Süfyân'a kıyâmetin kopuşunu düşündüren bu heybetli topluluğun başında, elinde sancağıyla Ebû Zer el-Gıfârî vardır. O da kendini tanıttıktan sonra, Hz. Peygamber'in yüceliğini ve ona duyduğu sevgiyi hâlis bir kalple dillendiren bir şiir söyler ve geçip gider. Bu kez elinde ejderha nakışlı bir sancak ve beraberinde yürüyen arslan gibi yiğitlerle meşhur Ammâr-ı Yâsir kendini gösterir. Kendini tanıtan Ammâr da Hz. Peygamber'i hidâyet nûru olarak öven bir şiir söyleyerek yoluna devam eder. Ebû Süfyân Hz. Abbâs'tan, bu geçen kişinin Ammâr-ı Yâsir olduğunu öğrenir. Elinde dalgalanan sancağıyla bu kez Abdullâh-ı Mesûd yolda boy gösterir. Çevresini saran yiğitleriyle birlikte öne çıkan Abdullâh, kendisini tanıttıktan sonra Hz. Peygamber'in azametini ve eşsiz cömertliğini öven bir şiir söyleyerek geçip gider.

Çalınan davullar eşliğinde, Hz. Abbâs'ın seçkinoğlu Fazl, başına dsiyah bir sarık sarınmış ve kıymetli taşlarla bezenmiş kılıcını kuşanmış halde at sırtında çıkagelir. Son derece göz alıcı ve şirin sûretli bir yiğit olan Fazl, mâiyetindeki bin askeriyle birlikte elinde sancağıyla ortaya gelir; kendini tanıttıktan sonra Hz. Peygamber'i mucizeleri eşliğinde öven bir şiir söyler. Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'i ululayan bu talihli ve gösterişli yiğidin kim olduğunu sorar. Hz. Abbâs bu kişinin, kendini Hz. Resûl'ün hizmetine adayan oğlu Fazl olduğunu söyler. Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'i önceki gibi alelâde bir kişi sanırken, onun şimdi karşısına son derece ulu bir hükümdar olarak çıktığını söyler ve şaşkınlığını itiraf eder. Hz. Abbâs Ebû Süfyân'ı, Hz. Peygamber hakkında akıldan uzak bu tür sözler sarf etmemesi konusunda hemen uyarır. Zira bu sözleri duyar duymaz gözü dönecek olan Hz. Ali'nin Ebû Süfyân'ı anında helâk etmesi kaçınılmaz olacaktır.

Onlar bu sözdeyken, ansızın savaş davullarının ve borularının dört bir yanda yeniden yankılanmaya başlayan gürültüleri eşliğinde, beraberinde coşarak ilerleyen bin yiğit askeriyle Hz. Ali görünür. Hz. Ali'nin ortaya çıktığı yana gözlerini diken Ebû Süfyân tir tir titremeye başlar ve korkudan rûhunu teslim edecek hâle gelir. Elinde sancağıyla ileriye atılan Hz. Ali, kendisini tanıttıktan sonra, Hz. Peygamber'in mucizelerini ve eşsiz himmetini yücelten bir şiir söylerve geçip gider. Hz. Ali'nin ardından maiyetlerindeki askerlerle, her biri Hz. Peygamber'e gösterişli ve güzel bir övgü şiiri söyleyerek bir bir geçen kumandanlarla birlikte toplam yetmiş iki alay meydanda boy göstermiş olur. Her bir alayın heybetli geçişini izleyen ve söylenen her bir övgüyü dikkatle dinleyen Ebû Süfyân'ın gönlünden derin bir âh kopar; yüreği yaralı ve mahzun bir halde hayret dolu gözlerle çevresine bakınır. Hemen arkasından Hz. Abbâs'a, Hz. Peygamber'in sırrının kendisi için tamamıyla meydana çıktığını, Allâh'ın bir ve Hz. Muhammed'in de hak peygamber olduğunu samimi bir kalple tasdik ettiğini belirtir. Sarf ettiği bu îmân sözlerine ve onların samimiyetine de Allah'ın ve meleklerin şâhit olduklarını söyler. Ömrünü putlara taparak faydasızca geçirmiş olmanın derin pişmanlığını duyar.

Ebû Süfyân bu sözdeyken ansızın bir toz bulutu tüm meydanı kuşatır. Yeri göğü dolduran tekbir sadâları eşliğinde, Allâhü teâlâ'nın katında Hz. Peygamber'in sahip olduğu şerefî bir kez daha açığa çıkarmak amacıyla Cebrâil vasıtasıyla görevlendirdiği elli bin melek bir anda yere iner. Her biri baştan ayağa nûr ile yoğurulmuş ve cennet elbiselerini kuşanmış haldeki bu elli bin melek, Cebrâil'in önderliğinde ve üzerlerinde “*nasrun min-Allâh*” ibaresi yazılı, nûrdan meydana gelmiş on sancağı taşıyarak Hz.

Peygamber'i dört bir taraftan kuşatır. Sarı renkli cennet elbiseleri giyinmiş olan on beş bin melek Hz. Peygamber'in sağında, yeşil renkli hulleler giymiş olan on beş bin melek solunda, her biri güzellikte dolunay gibi olan ve beyaz hulleler kuşanan on bin melek önünde, kırmızı cennet elbiseleriyle güzelliklerini artıran on bin melek de onun ardı sıra olmak üzere Hakk'ın emrine uygun olarak Cebrâil'in tertibiyle yerleşir. İsrâfil, Hz. Peygamber'in arkasına, Azrâil önüne, Cebrâil sağına ve Mîkâil de soluna yerleştirilen meleklerin yanında yer alır. Allah'ın Hz. Resûl'ü bu şekilde yüceltmesine ek olarak, bulutların onun üzerinde gölgelik olma görevini yerine getirmeye devam ettiği de gözlenir. Cennet kokularının adeta cihâna yayıldığı bir ortamda Müslüman ordusu ve elli bin melek, ezgili bir şekilde neşe içerisinde Hz. Peygamber'e salât ve selâm getirerek yürüyüşlerini sürdürür. Dağlar, ovalar, ağaçlar, taşlar, toprağın zerrelere, cansız varlıklar, hayvanlar ve yer gök de Hz. Peygamber'in seçkinliğini ve yüceliğini ortaya koyan ve ona selamlar gönderen bu sözlere hal dilleriyle eşlik ederler.

Hız. Peygamber için edilen duâlar ve yapılan selâmlamalar, dört bir tarafta yankılanırken, Hz. Resûl kendini gösterir. Allâh'ın, sırrını açığa çıkarmak amacıyla Hz. Peygamber'i şereflendirdiği ve yücelttiği bu manzara, Ebû Süfyân'ın gözünden gaflet perdesini bir anda kaldırır. Hz. Resûl'ün seçkin yaradılışını, meleklerin onu dört bir yandan kuşatıp yerdeki ve gökteki tüm varlıkların onu selamlamalarından anlayan Ebû Süfyân, hayret ve hayranlık içerisinde “*Allâhu ekber*” der. Bu esnâda Hassân, tüm söz hânerini sergileyerek Hz. Peygamber'in Allâh katındaki eşsiz değerini ortaya koyan ve onu iki âlemin rahmeti olarak sunan bir şiir söyler. Bizzat Allâh'ın kendisini övücü konumunda olduğu Hz. Peygamber'i methetme konusundaki acziyetini itiraf ederek şiirini bitirir. Onun ardından Abdullâh-ı Üneys, fesâhat ve belâgat vadilerindeki yetkinliğini sargileyerek Hz. Peygamber'i izzet nûrlarının indiği, saadet sabahını açan güneşin doğduğu makam olarak öven bir şiir söyler. Hz. Resûl'ü şiirin sözlerle andıktan sonra, onu övme konusundaki acziyetini itiraf eder.

Abdullah'tan sonra söz alan Amr-ı Meyye, Hz. Peygamber'i yaradılışın esas ve eşsiz yücelik cevheri olarak tanıtan bir şiir söyler ve o da Hz. Resûl'ü övme konusundaki acziyetini belirterek susar. Hz. Peygamber; Allâh'ın, Mekke'nin fethi konusunda rahmet kapılarını ardına kadar açıp Müslümanlar üzerine yardımını seferber ettiğini bilmenin rahatlığı ve yer ve gök ehlinin kendisine yönelttiği muhteşem ululamaların coşkusu içerisinde, açılan sancakların altında ilerlemeye devam eder.

Hız. Peygamber Hz. Hâlid bin Velîd'den, önden ilerlemesini ister. Hz. Hâlid, elinde sancağıyla derhal bir saf oluşturarak öne geçer. Ardından Hz. Resûl'ün seçkin

yaradılışını ve yüceliğini öven bir şiir söyler. Hareket halindeki Hz. Peygamber de Hz. Hâlid'in bu övgüsünü dinler. Yine Hz. Peygamber'in buyruğuyla Hz. Bilâl, gösterişli bir sancakla bin yiğidi arkasına almış olarak Hz. Hâlid'in peşi sıra yerini alır. Yüksek sesle, Hz. Peygamber'i dünyâ ve ahiretin sultanı ve hayat veren nefes sahibi olarak öven bir şiir söyledikten sonra Hz. Bilâl de yola devam eder. Onun ardından Sa'd-ı Ubâde, Hz. Peygamber'den aldığı emir üzerine, elinde tuttuğu ejderha nakışlı bir sancak ve idaresindeki bin arslan gibi yiğit askeriyle Hz. Bilâl'in arkasında yerini alır. O da Hz. Peygamber'i Allâh'ın gölgesi, şefaât denizi ve iki âlemin sırrı gibi övgü ifadeleriyle yücelten bir şiir söyleyerek Hz. Hâlid ve Hz. Bilâl'i takip eder.

Bu üç sancağın ilerlemesinin ardından Hz. Resûl, Hz. Abbâs'la Ebû Süfyân'ın bulunduğu yere yaklaşır. Hz. Peygamber'in son derece gösterişli bir sûrette yüceltildiği bu heybetli manzara karşısında hayranlığı ve şaşkınlığı yüzüne yansıyan ve adeta beli bükülen Ebû Süfyân, Allâh'a ortak koşma kirini gönlünden temizlemiş olarak, eli ve boynu bağlı halde Hz. Abbâs tarafından Hz. Peygamber'in huzuruna getirilir. Hz. Abbâs Hz. Peygamber'den, putlara tapmayı samimiyetle terk ederek gönlünü ilâhî hakikatlere açan Ebû Süfyân'ın günahını affetmesini rica eder. Ebû Süfyân da hemen hâlis bir kalple îmân getirir. Hz. Resûl'ün emriyle Ebû Süfyân'ın elleri ve boynu çözülür. Hz. Peygamber Ebû Süfyân'dan, bu nûrlu haliyle hemen Mekke'ye gitmesini ve ve kavmini olanlardan haberdar edip İslâm'a davet etmesini ister. Ebû Süfyân'ın davetini kabul etmeyen Mekkeliler ölümden kurtulamayacak; bu davete uyup Müslüman olarak Ebû Süfyân'ın ardı sıra gidenlere ise hiçbir zarar verilmeyecektir. Hz. Peygamber, Müslüman olarak Kâbe'ye ve Ebû Süfyân'ın evine sığınan Mekkelilerin kesinlikle öldürülmeyeceğini vaat eder. Hz. Peygamber'in bu emirleri tüm İslâm ordusuna duyurulur.

Ebû Süfyân da yola çıkıp gönül rahatlığı içerisinde korkusuzca Mekke'ye varır. Derhal kavmini toplayarak onlara, Hz. Peygamber'in huzurunda gördüklerini ve onun heybeti ve yüceliğiyle ilgili izlenimlerini bir bir anlatır. Sonra şüpheden tamamıyla arınmış olarak Hz. Resûl'ün peygamberliğini tanıdığını ve samimî bir kalple onun huzurunda îmâna geldiğini söyler. Müslüman olmadan önceki hayatı için pişmanlık duymaktan da kendini alamaz. Kendisini dinleyen halkından, gönüllerinden Müslümanlara karşı besledikleri kîni çıkarmalarını ve saadet içerisinde İslâmiyeti kabul etmelerini ister; aksi takdirde çoluk çocuk ve eş dostlarının ayaklar altında çiğnenmesine ve tüm mal varlıklarının elden gitmesine hiçbir sûrette engel olamayacaklarını belirtir.

Mekkeliler, Ebû Süfyân'ın söyledikleriyle derin bir şaşkınlığa gömülerek ona, Müslümanlarla savaşmaya hazırlandıkları bir dönemde İslâm dînine girmenin, kendi

adını ve şöhretini bir kenara atarak Hz. Muhammed'e boyun eğmenin ne anlama geldiğini sorarlar. Bu yetmiyormuş gibi bir de kendilerini Müslüman olmaya çağırmasının son derece gönül kırıcı olduğunu dile getirirler. Ebû Süfyân, Allâh'ın, sevgilisi Hz. Peygamber'i kendisine temâşâ ettirdiği andan itibaren Hakk'ın eşsiz kudretine şahit olduğunu ve ömrünü puta tapıcılıkla ziyan ettiğini fark ederek hiç tereddüt etmeden îmâna gelip Hz. Peygamber'in yoluna baş koyduğunu söyler. Kendisi Müslüman olunca da Hz. Resûl'ün, engin lütuf ve cömertliğinin bir eseri olarak, Ebû Süfyân'ın eviyle Kâbe'ye sığınan ve oraları terk etmeyen Mekkelilere en küçük bir zahmet verilmeyeceğine dâir verdiği sözün ne kadar kıymetli bir ihsan olduğunu ortaya koyar.

Ebû Süfyân'ı dinleyen Mekkelilerin bir kısmı, Hz. Peygamber'in sözüne uyarak Kâbe'ye ve Ebû Süfyân'ın evine dolar. Diğer bir bölük Mekkeli, canını kurtarmak için kaçıp gizlenmeyi tercih ederken kalanlar, düşmanlıklarını sürdürüp giyinir kuşanır ve Müslümanlarla savaşmaya çıkarlar.

Diğer taraftan, Hz. Peygamber'in önderliğindeki İslâm ordusu tüm heybetiyle Mekke'ye yaklaşmaktadır. Hz. Resûl tarafından öncü olarak gönderilen Hâlid bin Velîd, kâfir ordusuyla karşı karşıya gelir. Hâlid, karşısına dikilen kâfir topluluğunu, bâtil hayalleri bırakarak Hakk'ın emri üzere Müslüman olmaya ve bu sûretle kendi canlarını kurtarmaya çağırır. Mekkeli kâfirler Hâlid'e, tek bir kişi kalıncaya kadar savaşacaklarını ve Müslümanların Mekke'ye girmelerine hiçbir şekilde müsaade etmeyeceklerini söylerler. Hz. Hâlid; Hz. Peygamber'in, karşısına çıkacak kişileri öncelikle Müslüman olmaya davet etme ve onlara aman verme şeklindeki buyruğu olmasa, şimdiye kadar hepsini kılıçtan geçirmiş olacağını belirtir. Kendisi uzlaşmaya varmayı kesinlikle düşünmezken, Hz. Peygamber'in engin acıma ve merhamet duygusunun savaşmaya engel olduğunu ve sürekli barışı teşvik ettiğini vurgular. Mekkeliler Hz. Hâlid'e, eski dînini bir yana bırakıp Hz. Muhammed'in sihri ne bulduğunu sorarlar. Kendilerine bir oyun etme peşinde olduğunu düşündükleri Hz. Hâlid'den, kılıcını çekerek savaşmak üzere kendilerine yaklaşmasını isterler. Bu sözle sabrı iyice tükenen Hz. Hâlid, eline aldığı kılıçla nara atarak savaşa girer ve karşısına dikilen her kâfirin başını keser.

Alayları birer birer düzene koyan Hz. Peygamber'in yönetimindeki Müslüman ordusu, Hz. Hâlid'in kâfirlerle yaptığı mücadeleyi hayranlık dolu gözlerle dikkatle takip eder. Bu arada Hz. Hâlid, kaşla göz arasında Kureyş'in on yedi yiğidini kılıcıyla yere serer. Kâfirler, Hz. Hâlid'in ölüm saçan kılıcından derin bir korkuya kapılırlar ve ondan aman dileyerek onun her emrine koşulsuz boyun eğeceklerini söylerler. Hz. Hâlid, kendisinin aman vermeye yetkili olmadığını, bunun ancak Hz. Peygamber'in bağışlama

doğrultusunda vereceği emirle mümkün olabileceğini söyler. Bunun üzerine bir iki kâfir koşturarak Hz. Resûl'ün huzuruna varır. Pek çok âh çekerek Hz. Resûl'e, Hâlid'in üzerlerine yaptığı saldırılardan şikâyetlerde bulunurlar. Hz. Resûl'den, kendilerini Hâlid'in kılıcından kurtarmasını isterler. Hz. Peygamber, Hâlid'in Hz. Peygamber, Hz. Hâlid'in emir üzerine hareket ettiğini vurguladıktan sonra, ashâbdan birini aman verdiğini duyurmak üzere Hz. Hâlid'e gönderir. Bu kişi vasıtasıyla Hz. Hâlid'den, kılıcını kınına sokarak öldürmeye bir son vermesini ister. Rüzgâr gibi giderek Hz. Hâlid'in yanına varan haberci, ne hikmetse, Hz. Peygamber'in mesajını tam aksi sûrette yani öldürmeye devam etme şeklinde Hâlid'e iletir.

Hz. Hâlid, aldığı emir üzerine yeniden savaşa girerek kâfirleri kılıçtan geçirip yere sermeye devam eder ve bu kez de elli beş kâfirin canını alır. Hz. Hâlid bu şekilde sağa sola kılıç sallamakta iken Mekkelilerden bir bölük, feryatlar içerisinde yeniden Hz. Peygamber'in huzuruna gelir. Hâlid'in kırıp geçirmeye devam ettiğini, asker kumandan demeden önüne çıkanı öldürdüğünü üzüntü içerisinde dile getirirler. Bu sözlerden incinen Hz. Peygamber, Hâlid'in, karşısına çıkanlara aman vermesi doğrultusundaki buyruğunu yeniden ona iletmesi için bir kişiyi görevlendirip onun üzerine salar. Atını hızlıca sürerek bir anda Hâlid'in yanına varan haberci, tıpkı ilk habercinin yaptığı gibi, Hz. Peygamber'in emrini tam aksi sûrette yani savaşçı öldürmeye devam etme şeklinde Hâlid'e aktarır. Hâlid de Hz. Resûl'ün emrini başıyla gözüyle birlikte kabul ederek büyük bir coşku içerisinde kılıcını çekip baş kesmeye devam eder.

Bu sefer Mekkeliler, daha kalabalık bir topluluk halinde bağrıışıp inleşerek, âhlar çekip kanlı gözyaşları dökerek Hz. Peygamber'in huzuruna koştururlar. Hâlid'in, Hz. Resûl'ün emrine hiç aldirmeden Kureş'in işini bitirmeye devam ettiğini söylerler. Hz. Peygamber, iki defâdır emrine aykırı hareket eden ve fermânına boyun eğmeyen Hâlid'in kendilerine âsî olmasından duyduğu endişeyi dile getirir. Sonra Hz. Resûl, bu kez de ensârdan iki yiğidi öfkeli bir şekilde Hâlid'e gönderir. Bu iki yiğit, iki defadır emrinin dinlenmemesine fazlasıyla içlenen ve oldukça incinen Hz. Peygamber'in, Hâlid'in savaşmaya bir an önce son vermesi şeklindeki buyruğunu iletcek ve Hâlid'i, Hz. Resûl'ün üzüntü ve öfkesinden haberdar edecektir. Üstelik Hz. Peygamber bu iki yiğitten, Hz. Hâlid'i alıp huzuruna getirmelerini de ister. Bu iki Müslüman eri de Hâlid'in yanına vardıklarında Hz. Peygamber'in emrini, baş kesip kâfir kanı dökmeye devam etmesi şeklinde ona iletir. Ayrıca Hâlid'in, kâfirleri amansızca kılıçtan geçirmesini de takdir etmekten geri durmazlar.

Bu sözle Hâlid, yine atını ileri sürerek yaya ve atlı haldeki kâfir askerlerini kılıçtan geçirmeye devam eder. Âciz ve şaşkın haldeki yaralı Mekkeliler, ağlayarak inleyerek matem havası içerisinde Hz. Peygamber'e şikâyetlerini sunmaya gelirler. Kaygılı ve kederli bir halde, saçlarını başlarını yolarak Hâlid'in hâlâ saldırıp öldürmeye devam ettiğini söylerler. Duyduklarından son derece incinen Hz. Peygamber, mübarek başını hiddetle sallayarak Hz. Ali'yi çağırır. Hz. Ali'den, Hâlid'in yanına gitmesini ve başından tülbentini alıp onun boynuna taktıktan sonra, onu bu halde yaya olarak atının yanınca çeke çeke huzuruna getirmesini ister. Bu arada Hâlid kâfirleri kılıçtan geçirmeye devam etmektedir. Neticede yetmiş iki kâfirin canını almıştır. Hz. Hâlid'in yanına gelen Hz. Ali; Hz. Peygamber'in, merhamet ederek aman vermesi için kendisine gönderdiği üç haberciye rağmen kesip öldürmeye devam etmesinin sebebini sorar. Onun Hz. Resûl'e âsî olma niyetinde olup olmadığını öğrenmek ister.

Kendisi hakkında söylenenlere oldukça üzülen Hâlid, şaşkınlık içerisinde dertli dertli âh ederek gönlünde en ufak bir fenâlığın olmadığını ve Resûlullâh'tan yüz çevirmeyi de katiyen düşünmediğini söyler. Kendisine ulaşan habercilerin, Hz. Resûl'ün, kesip öldürmeye devam etmesi şeklindeki emrini getirmeleri üzerine, karşısına çıkan herkesi kılıçtan geçirdiğini belirtir. Hz. Peygamber'in her emri için boynunun kıldan ince olduğunu, onun yoluna canını fedâ etmekten hiç çekinmeyeceğini vurgular. Hz. Ali Hâlid'den, atından inmesini ister. Yere inen Hâlid'in tülbentini alıp onun boynuna takarak beraberinde çeke çeke onu Hz. Peygamber'in huzuruna götürür.

Hz. Peygamber, Hâlid'den yüzünü çevirir. Sonra ona, öfke içerisinde, bu kötülüğü ve utanmazlığı nasıl yapabildiğini sorar. Kendisine, savaşmaya son vermesi için üç kez göndermiş olduğu habercileri neden dinlemeyerek emrine karşı geldiğini öğrenmek ister. Hâlid, Allâh'ın Peygamber'ine düşman olarak onun buyruğuna karşı gelmesinin kesinlikle mümkün olmadığını; bu işte onun emrine karşı geldiği düşünülüyorsa canını seve seve vermeye hazır olduğunu belirtir. Kendisine ulaşan tüm habercilerin Hz. Resûl'ün emri olarak söyledikleri şey, hiç durmadan savaşmaya ve öldürmeye devam etmesidir. Bu yüzden Hz. Hâlid, karşısına çıkanların başlarını hiç düşünmeden kesmeye devam etmiştir. Hâlid Hz. Peygamber'e, yalan söyleyip söylemediğini anlamak için isterse gönderdiği habercileri dinleyebileceğini söyler. Hz. Resûl, hemen Hâlid'le habercileri yüz yüze getirir ve habercilerden, olayların Hâlid'in anlattığı gibi yaşanıp yaşanmadığını anlatmalarını ister. Haberciler de şaşkınlık içerisinde olduklarını; Hâlid'in yanına vardıklarında, ondan kâfirlere aman vermesini istemek yerine hiç durmadan

öldürmeye devam etmesi şeklindeki bir emri ona aktarmış olmanın gerçekten hayret verici bir durum olduğunu belirtirler.

Hâlid’i büyük sıkıntıya düşüren bu olaylar yaşanırken ansızın Cebrâil gelir. Cebrâil, Hakk’ın selâmını Hz. Peygamber’e ilettikten sonra, yaşananların iç yüzünü anlatır: Uhud Savaşı’nda amcasının kaybına ziyadesiyle yüreği yanan Hâlid, eninde sonunda Kureyş’ten yetmiş iki kâfiri öldürmeye yemin etmiştir. Bu yüzden Allâh’ın emri doğrultusunda, Hâlid’in yanına varan habercilere, Hz. Peygamber’in buyruğu tam zıddı şeklinde söylenmiştir. Bu sayede, Hâlid’in Allâh’ın emriyle hareket ettiği ve sonuçta Uhud Savaşı’nda verdiği sözü Hakk’ın inâyetiyle tutmuş olduğu anlaşılır. Hz. Peygamber’in hüznüyle dolmuş olan gönlünü rahatlatan ve onu sevinçten gülümseten bu haber, onun ağzından ashâba duyurulur. Ashâbın perişan gönülleri de olayın iç yüzünün öğrenilmesiyle sevinçle dolar.

Hz. Peygamber, Hâlid için duâ ettikten sonra ona sarık ve hoş bir elbise verir. Sonra onun adının “*İslâm’ın kılıcı*” olmasını ister; yüce yaradılışıyla “*Allah’ın kılıcı*” unvanını almayı da hak ettiğini söyler. Bu müjdeli haberlerle tüm İslâm ordusu, mutluluk içerisinde Mekke’ye ilerlemeye devam eder. Başında güneş gibi nurlu miğferiyle Hz. Muhammed, yüz güzelliğiyle âleme parlaklık ve süs vermeyi sürdürmektedir. Parmağına İbrahîmî yüzük takıp üzerine Dâvudî zırh giyinmiştir. Beline İsmâîlî bir kuşak sarınmış, Süheyl adlı rüzgâr gibi koşan atına binmiş, Gazab adlı keskin kılıcını kuşanmış ve bu heybetli görünüşüyle Mekke’yi fethetmeye adım adım yaklaşmaya başlamıştır. Hz. Peygamber’in dört bir tarafına dizilmiş olan melekler de orduyla birlikte ilerlemeye devam etmekte; malûm bulut da Hz. Peygamber’e gölge salma işini eksiksiz yerine getirmektedir. Allah’ın lütfu, cennet kapılarını ardına kadar açarak tüm cihânı güzel kokularla doldurmuş haldedir. Gökyüzü bir baştan bir başa, bu görkemli yürüyüşü seyretmek için kanat geren meleklerle dolu vaziyettedir.

Hz. Peygamber’in yüceliğini ortaya koyan bu heybetli görünüş, tüm gözlerden gaflet perdelerini kaldırır. Canlı ve cansız tüm varlıklar kendi dillerince tekbir getirir. Köşe bucak, meraklı ve hayran gözlerle dolar. Bu esnada Hz. Peygamber, Mekke’nin fethini müjdeleyen Fetih sûresini, Hz. Ali ise hakkın gelip bâtılın yok olduğunu ilan eden bir âyeti sevinç içerisinde tekrar tekrar okumakla meşguldür. Bu azametli yürüyüşle kısa sürede Mekke’ye girilir. İslâm ordusunun şehre girişini seyreden kalabalıkta bir hayret, dağınıklık ve kendinden geçme hali hâsıl olur. Hz. Resûl, darmadağın olmuş bu topluluğu selamlayarak memnun ettikten sonra onlara, kendilerinin hor ve hakir eyleyerek girmeyi yasakladıkları şehre Allâh’ın lütfuyla son derece yüce ve heybetli bir havada ulaştıklarını

söyler. Hemen arkasından onlardan, Hakk'ın dergâhının yüceliğini bu manzaradan idrak etmelerini ve O'nun yoluna ihlâsla yönelmelerini ister.

Kureyşliler, yaptıkları hatalardan ziyadesiyle mahcup olduklarını ve bağışlanmayı umduklarını belirtirler. Hz. Peygamber, güneş gibi yüzünün etrafa saçtığı aydınlık eşliğinde Allah'ın birliğinden, sınırsız bağışlayıcılığından ve tüm müminleri sevince boğan eşsiz lütuflarından bahis açar. Onun cehennem ve ateşi ile ilgili emirleri hatırlatması, Kureyş'e kadehi ve şarabı unutturur. Putlar baş aşağı yerlere dökülürken, içki şişeleri ve kadehler birer birer kırılıp parçalanır. Atı üzerinde Hz. Peygamber, çevresini kuşatan yaya halinde yüz binin üzerindeki İslâm askerinin eşliğinde korkusuzca Kâbe'ye yönelir. Amacı, Hakk'ın evini, İslâm dînine uymayan inanışların yakışsız her türlü îmansızlık görüntülerinden arındırmaktır.

Kâbe'nin kapısına varan Hz. Resûl, atından iner ve kendilerine zaferi bağışlayan Allâh'a bolca şükrettikten sonra, açıp içine girmek için Kâbe kapısının anahtarını ister. Mekkeliler, anahtarın Şeybe'nin oğlunda olduğunu; ama onun da ortalarda görünmediğini söylerler. O anda Cebrâil gelir ve Hz. Peygamber'den, işâret ettiği kırmızı bir mermer taşın altına bakmasını ister. Hz. Peygamber'in emriyle Hz. Ali, taşın altından anahtarı alır ashâbın da el atmasıyla uğurlu bir şekilde kapı açılır. Ashâb, Hz. Peygamber'in önderliğinde saadet içerisinde Kâbe'nin içerisine girer; bu talihli an için Allâh'a sayısız şükredilir. Benî Şeybe kabilesi, son derece alçak gönüllü bir halde, yolunda her türlü hizmeti sunmaya hazır oldukları Hz. Peygamber'den, Kâbe'nin anahtarının yine kendilerinde durmasını ister. Hz. Peygamber Benî Şeybe'ye, kaygılanmalarına hiç gerek olmadığını; çünkü Kâbe'nin anahtarının kıyâmete kadar kendilerinde duracağını söyler. Bu haber Benî Şeybe kabilesini çok sevindirir.

İki rekat namaz kılan Hz. Muhammed, içerideki putların baştan başa parçalanıp yıkılmış olduklarını, Hübel adlı putun ise yüksekçe bir yerde kapatılmış şekilde durduğunu görür. Hz. İsmâil ve Hz. İbrâhim'i tasvir eden çizimleri, getirttiği suyla yıkatarak sildirir. Sıra Hübel adlı putun yıkılmasına gelmiştir. Bunun için Hz. Peygamber Hz. Ali'den, kolunun üstüne basarak havaya yükselmesini ve Hübel adlı putu tutup yerinden kopararak dışarı atmasını ister. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in koluna basarak yükselmeyi reddeder. Hz. Peygamber'den, kendi omzuna basarak bu işi yapmasını ister. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye, kendisini yüklenmesinin mümkün olmadığını söyledikten sonra ondan, koluna ayak basma konusunda hiç endişe duymamasını ve gam yememesini ister. Hz. Ali, aldığı yüce emir üzerine, Hz. Resûl'ün iyilikler dağıtan mübarek elini öpüp yüzüne sürdükten sonra, koluna basıp çıkarak elinin uzandığı putları kırıp parçalar. Hz.

Ali, elini Hübeler adlı puta uzattığı anda şeytanların, kendisini korkutmak amacıyla puttan etrafa ateşler saçarak kıvılcımlarıyla velveleler koparmaya çalıştıklarını görür. Hz. Ali, Allâh'ın adını andıktan sonra, bu büyük ve gösterişli putu çekip yerinden kopararak bir hayli uzağa fırlatır. Düşüp parçalanan putun başı da yerinden koparak yuvarlanıp gider.

Kureyş ahalisi, Hübeler adlı putlarının Hz. Ali'ye hiçbir karşılık veremeyişini ve ona hiçbir zararının dokunamayışını şaşkınlık içinde seyrederek ve bunu konuşur. Hz. Ali, tevazu ve itina ile indikten sonra, tekrar Hz. Peygamber'in mübarek eline yüzünü gözünü sürer. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye, kolunun üzerinde yükseldiğinde hangi sırlara erdiğini sorar. Hz. Ali, dokuz kat feleğin adeta ayaklarının altına serildiğini hissettiğini ve bu tâlihli anda iki cihânı birden seyrettiğini belirtir. Hz. Peygamber, bu işte maksadın, Allâh'ın her şeyde hâkim olan sırlarını bilmeye dayandığını söyler. Başsız kalmış Hübeler putunun yerde siyah bir taş yığını halinde serilip kaldığını gören Kureyş ahalisine derin bir hayret ve şaşkınlık hâkim olur. Hz. Peygamber, gelip gidenin sürekli olarak basıp çığnemesi için, yere sarılı halde yatan Hübeler putunun götürülüp taş eşığe konmasını buyurur. Daha sonra da Hz. Bilâl'den, Kâbe'nin çatısına çıkarak ezan okumasını ister. Bilâl'in yüksek ve güzel sesinden ezanı dinleyen insanlarla birlikte canlı ve cansız tüm varlıklar, dağlar, taşlar, melekler ve felekler baştan başa hep birden "Allâhu ekber" nidâlarıyla Allâh'ın eşsiz kadrini ve yüceliğini anarlar.

Bu ibret verici manzaranın uyandırdığı şaşkınlığı üzerlerinden atamayan Kureyşlilerin gönülleri, İslâm'a ve Hz. Peygamber'e ısınmaya başlar. Hz. Peygamber, namazı cemaatle Kâbe'nin içerisinde mutlu ve huzurlu bir şekilde kılar. Kâbe'nin içi bir anda Allâh'ın sözleriyle dolar. Kâbe, içerisindeki her türlü yakışıksız tapınma görüntüsünden arındırılarak hak ettiği, Allâh'ın evi olma özelliğini kazanmış olur. Kovulmuş şeytanın ve ona hizmet edenlerin işleri biter ve her biri rezil rüsva olur. Herkesin ettiğini bulduğu, âlem içinin İslâm'la dolduğu böyle bir anda Kureyş ehli de kadınıyla erkeğiyle Allâh'ın birliğini kabul ederek Müslüman olur. Hz. Ebûbekir'in babası Bû Kahâfe de Müslüman olup tavâfa girenler arasındadır. Esed ve Hâris adlarında Kureyş'in iki ünlü yiğidi de başı kopup ayaklar altına alınan ve ezilen Hübeler'in başına gelenleri öğrendikten sonra, gizlendikleri yerden çıkar ve aşağılık şeytana uyararak bu put için verdikleri mücadeleden utanırlar. Bu âciz taş yığını tanrı olarak görmenin anlamsızlığını fark ederek Allâh'ı ve O'nun resûlünü tanıyıp doğru yolu bulurlar ve Allâh'a hamdüsena ederler. Kâbe'nin yüce kapısına kadar varıp Hübeler'i eşikte yıkılmış halde gören bu iki yiğit, puta tükürerek ona ve tanrı diye ona tapana lânet ederler. Ardından Kâbe'ye girip edeple diz çökerek Müslüman olur ve yüzlerini nurlandırır.

Birbiriyle savaşmış olan Hüzeyl ve Huzâ'a kavimleri de Hz. Peygamber'in emriyle Mekke'ye çağrılır ve iki taraf uzlaşmaya râzı edilir. Huzâ'a kavmini epeyce sıkıntıya uğratmış olan Hüzeyl kavmi de Müslüman olur. Hz. Peygamber, iki kabile arasındaki uzlaşmada kan bahâsının yüz deve olduğunu bildirir. Buldukları yerde meyve veren ağacın kesilmesini Allâh'ın yasaklamış olduğunu da sözlerine ekler. Daha sonra Safâ ve Merve mekânlarına safa içerisinde vararak Allâh'a yakarır ve Mekke'nin yani doğduğu yerin fethini ve buradaki bütün putların kırılıp ortadan kaldırılmasını feyziyle ve sınırsız lütfuyla nasip ettiği için O'na pek çok şükreder. Ensârdan Hz. Peygamber'in bu yakarışını işitenler, doğduğu ve ülfet edindiği şehre yani Mekke'ye artık sahip olduğu ve diğer memleketler de bu yolla kendisine bağlanmaya başladığı için onun kendilerini terk edeceğini düşünerek mahzunlaşırlar. Ensârın bu hüznü Hz. Peygamber'e malum olur. Hz. Resûl ensâra, önceden olduğu gibi bundan sonra da kendileriyle birlikte olmaya devam edeceğini, bu yüzden de endişeye kapılmalarına hiç gerek olmadığını söyler. Bu sözleri işiten ensârı büyük bir sevinç kaplar.

Kâbe'yi tavaf etmek üzere dönüp gelen Hz. Resûl, Kâbe'den içeri girince, fırsatını bulduğu anda kendisini öldürmek uğruna canını vermeye hazır haldeki Fâzıl isimli kötü niyetli bir yiğitle yüz yüze gelir. Hz. Resûl Fâzıl'dan, bu kötü düşüncesinden derhal vazgeçmesini ister; kendisini öldürmekle eline hiçbir şey geçmeyeceğini söyler. Sonra Fâzıl'ı, Müslüman olarak Hakk'ın yoluna yönelmeye çağırır. O anda Allâh'ın hidâyetiyle Fâzıl Müslüman olarak şehâdet lafzını tekrarlar. Allâh'tan, günahlarının bağışlanmasını yüzlerce defa isteyerek tövbe eder.

Hz. Peygamber Mekke'de on beş gün kalır. Bu on beş gün boyunca gece gündüz çevreden gelen insanlar Müslüman olurlar. İkrime ibni Ebî Cehl ve Ümmühânî de İslâmiyete girenler arasındadır. Ebû Süfyân'ın hanımı olan ve zamanında Hz. Resûl'ün amcası Hz. Hamza'nın ciğerlerini hiç sakınmadan yiyen Hind Hz. Peygamber'in huzuruna çıktığında ise Hz. Peygamber derhal yüzünü çevirir. O anda; hâlis kalple dâne girmek isteyen ve eski bâtil inanışlarına geri dönme düşüncesini gönüllerinden tamamıyla uzaklaştırmış olanlardan Hz. Peygamber'in yüz çevirmemesi mealinde bir âyet iner. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hind'i de iyi muamele ile karşılayarak İslâmiyete davet eder. İnen bu âyet üzerine de huzuruna gelen kişilerden bir dah gül yüzünü çevirmez.

Mekke'nin fethini haber alan dört bir taraftaki Arap kabilelerinin ahalileri, birer birer gelerek Müslüman olurlar. Bu fetih Hz. Peygamber'e, hicretin sekizinci yılında ramazan ayının yirminci günü nasip olmuştur.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Hevâzin Kabîlesinin Hikâyesi ve Diğer Gazâ¹⁶

Işığıyla cihânı aydınlatan ve can gözünü nurlandıran, her gönle safâlar sürdüren, ruhların gıdâsı, yaralı canların merhemi ve hazînelerin sermâyesi olan mânâ cevherlerini yani Hz. Peygamber hakkında dile getirilen sözleri saçma zamanı gelmiştir.

Müslümanların, binlerce saadetle Mekke'yi fethetmelerinin sevincini yaşadıkları, putların bâtıllığının açığa çıktığı ve İslâm dîninin hak olduğunun anlaşıldığı bir dönemde nice kavim ve kabîle, bölük bölük gelerek doğru yola girer ve İslâmiyeti seçer. Hevâzin kavmi, Araplar içerisinde düşmanlıklarıyla herkesin nefretini ve lânetini kazanmış son derece uğursuz bir kavimdir. Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedildiği haberini alan Hevâzinliler, Müslümanlara karşı kin gütmeye başlarlar. Hevâzinlilerin başında, Melîk bin Avf isimli öfkeli ve kan dökücü bir yiğit vardır. Mekke'nin fethi haberini işitince Melîk'in içi dışı keder ve kaygıyla dolar. Derhal kavmini toplayarak onlara; Hz. Muhammed'in Mekke'yi alarak bütün putlarını kırıp yok ettiğinin, çoğu Arap kabilesinin onun huzuruna vararak İslâmiyete girdiğinin ve onunla birleşip dostluk kurduğunun ortada olduğunu söyler. Eski dinlerini terk etmeye ve bu eski yurtlarından göçmeye hiç niyetleri olmadığını söyledikten sonra da kavmini, Hz. Muhammed'in asker çekerek kendilerine saldırmasına fırsat vermeden onun üzerine yürümeye çağırır. Böylece Mekke, Müslümanların elinden alınacak ve Lât ve Uzzâ putlarının intikamı alınacaktır.

Hevâzinliler, Melîk'in her emrine gönülden boyun eğdiklerini belirtirler. Derhal etrafa destek isteyen mektuplar gönderilir. Nefîr adlı kâfir, mektupta belirtilen Müslümanlara saldırı teklifini oldukça beğenerek karşılar ve kavmini topladıktan sonra üç bin zırlı savaşçısıyla bir seher vakti Melîk'in yanına gelir. Nefîr ve ordusu, birbirinden güzel ikram ve ziyafetlerle oturtulup ağırlandırılarak şereflendirilir. Nefîr'in ardından, lânet edilesi Kays-ı Veys, üç bin askeriyle gelip konar. O da Nefîr gibi güzelce misafir edilir. Ardından Cübeyr-i Mâlik oldukça kalabalık bir ordu toplayarak Melîk'in yanına gelir ve ona desteğini gösterir. Sonra Sakîf'in yüce ismi Advâ, en arkadan baştan başa zırlı, dört bin yiğitten oluşan heybetli ordusuyla gelir ve o da ikramlarla karşılanarak güzelce ağırlandırılır.

¹⁶ 7/3939-4570. beyitler.

Melîk'in huzurunda toplanan bu kalabalık ordu yiyip içmekle gecesini gündüzünü geçirmekte ve tedbirlerini kılmakta iken şeytan, hîle peşinde olarak, elinde asâsıyla oldukça yaşlı bir insan sûretinde görünür. Şeytan, Melîk'in önderliğindeki kalabalığa, kendilerini son derece hor ve hakir kılacak gelişmelerin yaşandığını ve bu aşağılayıcı durumdan kurtulmanın da kendilerinin gayretine ve mücadelesine bağlı olduğunu söyler. Daha sonra Hz. Peygamber'in Mekke'de yaptıklarını bir bir anlatmaya başlar. Öncelikle Hübel, Lât ve Uzzâ putlarını anarak kanlı yaşlar döker. İhtiyar sûretindeki şeytanın döktüğü gözyaşları ve ettiği feryatlar kalabalıkta şaşkınlık yaratır. Genciyle yaşlısıyla şeytanın çevresini saran kâfirler, ona kim olduğunu ve neye bu kadar üzüldüğünü sorarlar. Şeytan, adının Ebû'l-Hâris olduğunu, Necd ilinden geldiğini ve yüce yaratılışlı biri olduğunu anlatır. Lânet edilesi şeytân, yine hak sûretinde görünerek hîle edip aldatmanın peşindedir.

Kalabalık, şeytana, Lât ve Uzzâ putlarının başına ne geldiğini sorar. Şeytan, her iki putun da kırılıp parçalandığını teessüfle belirtir. Hz. Peygamber'in yüzünden yüreğinin kanla dolduğunu söyleyerek defâlarca âh edip ağlar. Sonra şeytana, Sâfile ve Nâyile adlı putların ne halde olduğu sorulur. Şeytan, bağrındaki yaralardan da anlaşılması gerektiği gibi, bu iki putun da parça parça edildiğini söyler. Güya Sâfile bir erkek, Nâyile ise bir kızdır. Kâbe'nin içinde zinaya teşebbüs ettiklerinden ikisi de taşlaştırılmıştır. Şeytanın içlerine girip kışkırtmasıyla her kâfir, bu iki putu kendilerine tanrı edinmiştir. Her iki putun da paramparça edildiğini öğrenen kalabalığı derin bir hüznün kaplar. Bu sefer şeytandan, Hübel putunun durumu sorulur. Bu soru karşısında şeytan başını döverek öncekinden beter gözyaşı dökmeye başlar. Hübel putunun başına gelenleri öğrendiklerinde, çokça gözyaşı dökerek kıpırdamayacak hale geleceklerini söyler. Sonra Hz. Ali'nin Hübel'i yerinden kopararak fırlatıp attığını; bir uyluğu da dibinden kopan putun, kafası kopuk vaziyette eşik dibine yerleştirildiğini ve bu sûretle gelen gidenin ayaklarını basmasıyla hor ve hakir kılındığını bir bir anlatır. Bu sözleri işiten kalabalıkta baştan başa bir şaşkınlık hâli hâkim olur; herkes başlarını döverek ciğer kanlarını akıtır. El ele vererek birlik halinde varlarını yoklarını ortaya koyup eşlerini ve çocuklarını da yanlarına aldıktan sonra, şeytanın kalbinden geçtiği gibi, Müslümanlarla korkusuzca savaşmaya yürekten söz verirler. Hayatın, dirlik düzenliğin bu duyduklarından sonra artık kendilerine haram olduğunu söylerler.

Bu şekilde yemin ettikten sonra, hadsiz hesapsız askerden oluşan kâfir ordusu toplanarak hep birden Hz. Peygamber üzerine asker salıp göç etmeyi diler. Melîk, yüksekçe bir yere çıkarak, gökyüzünü yerden kaldırdıkları tozla dolduran yaya ve atlı

haldeki kalabalık kâfir askerlerinin yürüyüşünü sevinç ve övünç içerisinde seyreder ve sanki o saat savaşa girecekmiş gibi heveslenir. Maiyetindeki askerlerle o da inerek kalabalığa katılınca, bütün çöl bir baştan bir başa hayhuy gürültüsüyle dolup taşar. O araya yakın bir yerde bulunan ve cihânda dört yüz yıllık ömrünü Allâh'a ortak koşma ve imansızlık içerisinde geçirmiş olan kör Zeyd ibni Sammâ da sorarak Hz. Peygamber'in yaptıklarından haberdar olur. Yüreğinden dertli dertli kopardığı feryatlarla, gözü görüyor olsa Hz. Muhammed'in başına çok işler açabileceğini söyler.

O sırada Hz. Peygamber, Mekke fethinin verdiği gönül rahatlığı içerisinde sahâbe ile birlikte Kâbe'yi tavafla meşguldür. Ensârdan yürekli bir yiğit, o sıralarda avlanmak için çıkıp gitmiş ve epey yol almıştır. Bir dağın tepesine ulaşıp buradan çevresine baktığında, çölü bir baştan bir başa kuşatmış olan çadır ve asker topluluğunu fark eder. Çölü tutan bu muazzam ve son derece kalabalık ordu karşısında şaşkına dönen yiğit, dağın eteğine inerek burada kendisini karşılamaya gelen bir askeri görür. Askere, bu ordunun kimlerden olduğunu ve nereye yöneldiğini sorar. Asker, Hevâzin kavminin derleyip topladığı bu kalabalık ordunun Hz. Peygamber'le savaşmaya yöneldiğini söyler. Müslüman yiğit, kâfir askerinden aldığı bu saçma cevap üzerine derhal alıp başını giderek Kâbe makamında bulunan Hz. Peygamber'in yanına gelir. Hz. Resûl'e selam verdikten sonra ona başından geçenleri bir bir anlatır. Hz. Peygamber düşünmeye başlar. Bu sırada, yaşanan gelişmeleri birer birer Hz. Peygamber'e bildirmek üzere Cebrâil inerek huzura gelir. Cebrâil öncelikle Hz. Peygamber'e, bu arslan gibi ve genç yiğidin söylediği her şeyin gerçek olduğunu bildirir. Sonra Hz. Resûl'e Allâh'ın selamını iletir ve ona, kendisinin aslâ gam yememesi ve bu hadsiz hesapsız kâfir ordusu karşısında da kendisine açık bir zafer fırsatının verileceği şeklindeki Allâh'ın buyruklarını söyler.

Cebrâil'in göğe ağmasının ardından Hz. Peygamber Bilâl'e, Müslümanları bir araya getirmek için çağrıda bulunma emrini verir. Müslümanlar toplanınca Hz. Resûl, güneş gibi dört bir yana ışık saçarak minber üzerine çıkar. Allâh'ın varlığına ve birliğine dâir sarf ettiği kıymetli sözlerle gönüllerde zerrece sıkıntı bırakmayan Hz. Peygamber, Hevâzin kavminin başını çektiği oldukça kalabalık bir kâfir ordusunun, üzerlerine gelmekte olduğunu söyler. Arkasından Hz. Cebrâil'in, Hakk'ın bu kalabalık orduyla başa çıkabilme ve onu yenme fırsatını Müslümanlara bağısladığı şeklindeki haberi kendisine ulaştırdığını belirtir. Allâh'ın emrinin, kâfirlerin üzerine yürüme şeklinde olduğunu söyleyen Hz. Resûl, Müslümanlara bu konuda ne düşündüklerini sorar. Müslümanlar, kâfir ordusunun üzerine yürümek için Hz. Peygamber'in tek bir işaretinin yeterli olduğunu söylerler. Hemen o saat savaş hazırlıklarına girişen Müslümanlar, kısa sürede

toparlanıp hepsi atlı olarak meydana gelirler. Her hükümdara bir sancak verilir. Askerler saf saf dizilirler, sancakların gölgesinde alaylar kurulur.

Her yiğidi demirden bir dağı andıran Müslüman ordusu, önceki gibi kalabalık ve heybetli görüntüsüne kavuşur. Hz. Peygamber, koşarak amcası Hz. Abbâs'ın yanına gelir ve ondan, Kureyşlilerden oluşan orduyu arkasına alarak işaret edeceği bir yoldan götürmesini ister. Hz. Peygamber'in işaret ettiği yol, takip edilecek güzergahtan farklı bir istikamettir. Hz. Resûl'ün, amcasını doğru yoldan salmamasının altında, asıl güzergah üzerinde kâfirlerin taptıkları ve Zât-ı Envâr adını verdikleri bir ağacın olması yatmaktadır. Zira doğru yoldan götürülmeleri durumunda, Kureyşliler Zât-ı Envâr ağacıyla karşılaşacak ve eski dinlerini hatırlayarak bu ağaca secde edebileceklerdir. Kazâ eseri, Hz. Abbâs'ın bir anlık kendinden geçmesinin ve unutkanlığının neticesinde, o ve onun önderliğindeki Kureyşliler doğru yola saparak buradan ilerlemeye devam ederler. Zât-ı Envâr'la karşılaşınca da, Hz. Peygamber'in tahmin ettiği gibi, hep birlikte inerek ağacın önünde secdeye baş koyarlar.

Hz. Peygamber ile Kureyş topluluğu bir süre buluşur. Hz. Peygamber amcası Hz. Abbâs'a, oldukça incinmiş olarak, sözünü neden tutmadıklarını ve işaret ettiği yoldan neden gitmediklerini sorar. Hz. Abbâs, söylenenlerin bir anlık hatırından çıkmış olduğunu söyler ve Hz. Peygamber'den suçunu bağışlamasını ister. Sonra Hz. Resûl Kureyşlileri, yine kâfir olma niyeti taşıyıp taşımadıklarını sorgulayarak azarlamaya başlar. Her bir Kureyşli, eski dinlerine dönmeyi katiyen düşünmediğini bir bir ifade ettikten sonra, bilmezlikle bu işin başlarına geldiğini söyleyerek yüzlerce tövbe istiğfarla Allâh'tan, günahlarının bağışlanmasını ister. Hz. Peygamber, Kureyşlilerin suçunu bağışlar. Onun emriyle Zât-ı Envâr ağacı derhal kesilerek ateşe verilir. Allâh'ın lütfuyla o arada namaz kılmaya mahsus açık bir yer tahsis edilerek burada bir vakit namazı kılınır.

Ardından Müslüman ordusu atlanarak yola koyulur. Hz. Peygamber'in mübarek kulağına hoş bir ses gelir. Hz. Hâlid'in gazâ üzerine, her beyti birbirinden hoş ve renkli olan güzel bir şiir okuyarak geldiği görülür. O gün bir yerde ikbal içerisinde konaklandıktan sonra, seher vakti yeniden göçülür. Baştan ayağa savaş aletleri ile donanmış haldeki İslâm askerleri çölde, sürekli coşup taşan oldukça dalgalı bir deniz görüntüsü arz eder. Adeta yeryüzünü baştan başa dolduran bu ordunun kopardığı tozlar gökyüzünü kaplar. Hz. Abbâs, Müslüman askerlerini methederek, insanların tümü bir araya toplansa da Müslüman ordusuyla başa çıkabilmenin ve ona dayanabilmenin mümkün olamayacağını söyler. Hz. Resûl, amcasından, büyük konuşmamasını ister. Ona, Müslümanların sahip olduğu güç ve heybetin tamamıyla Allâh'ın lütfu ve inayetinden

kaynaklandığını söyler. Allâh'ın bağışlamasıyla, sayıca az olan Müslüman ordusunun kalabalık kâfir ordusunu yenebileceğini belirtir.

Bu sırada öndeki Müslüman alayı bozularak dağılır; askerler kaçarak Hz. Peygamber'in yanına gelirler. Hz. Resûl kaçan askerlere, başlarına ne geldiğini sorar. Askerler, yolda ok ve mızrağın tesir etmediği oldukça büyük ve kızgın bir ejderhayla karşılaştıklarını anlatırlar. Hz. Peygamber derhal Hz. Ali'yi, yanında iki üç yiğitle birlikte ejderhanın üzerine gönderir. Hz. Ali, vücuduyla bütün ırmağı kaplayan, burnundan tüten dumanı gökyüzüne eriştiren ejderhanın karşısına dikilir. Tam Zülfikâr kılıcıyla kesip öldürmek üzere ejderhanın üzerine yürümeye başladığı anda, ejderha dilini çıkararak ve yüzünü yere sürerek Hz. Ali'ye yaklaşır. Bu haliyle ejderha, Hz. Ali'nin karşısında şehâdet lafzını söyler. Bu şahâdet getirmeye son derce sevinen Hz. Ali, geri dönerek gördüklerini ve duyduklarını Hz. Peygamber'e bildirir.

Hz. Peygamber, ejderhayı görmek üzere ırmağa yönelir. Ejderha, Hz. Resûl'ü karşısında görünce önce Arap dilince selam verir. Sonra açık ve tatlı bir dille şahadet lafzını tekrar arz eder. Hz. Resûl, ejderhaya gök ehlinden mi yoksa yer ehlinden mi olduğunu sorar. Ejderha cin olduklarını; ensârın Akabe gecesi biat ettiği anda kendilerine îman nasip olması sayesinde Müslümanlıkla şereflendiklerini söyler. Arkasından Hz. Peygamber'e; sayılarının on bin olduğunu, Nasîbeyn adlı yerde mesken mesken tuttıklarını ve kendisine gönülden kul olduklarını belirtir. Hz. Peygamber'in huzuruna varıp onun yanında gazâyâ yönelmek ve onun her emrini yerine getirmek için on bin cinin de seferber olduğunu, kendisinin de bu maksatla Hz. Resûl'ü gözleyerek gelip görüldüğünü anlatır. Hz. Resûl cinden, gidip ordusunu getirmesini ister. Cin, aldığı bu emir üzerine, on bin cinden oluşan kalabalık ordusunu alay alay düzene sokarak Hz. Peygamber'in huzuruna getirir. Cin alaylarından biri ejderha, bir diğeri arslan, bir diğeri timsah, bir başkası deve kuşu sûretinde gelip geçerken, başka bir cin bölüğü de öküz başlı cinlerden oluşur.

Müslümanlar, cinlerin bu geçişini, Allâh'ın şanını ve kudretini anıp “*Allâhu ekber*” diyerek seyrederek. Hz. Peygamber'le görüşen cinin, huzurdaki on bin askeriyle her hizmeti görmeye hazır olduğunu bildirmesinden sonra, cinler bir tarafta cins cins saflara ayrılarak toplanır. Müslümanlar ise hayretler içerisinde bu manzarayı seyretmektedirler. Hz. Resûl, Amr-ı Gâbir'i cin ordusuna reis tayin eder ve cinlerden, verilecek her emre hazır olmalarını ister. Tüm cinler, başlarını canlarını Hz. Peygamber'in yoluna koymayı arzuyla beklediklerini söyler. Hz. Peygamber cinlerden,

atların ve develerin kendilerinden ürkmemesi için Müslüman ordusunu belli bir uzaklıktan takip etmelerini ister.

‘Amr, cinleri alıp sol tarafa yönlendirir ve denildiği gibi konulup göçülür. Bu hâli gören Sammât bin Zeyd, hemen gözünün nûru ve cân ve cihânın sevinci Hz. Peygamber’i, onun yüce şânını ve seçkin zâtını ön plana çıkaran ve eşliğinde hâlis bir kul olabilmenin büyüklüğünü belirten sözlerle metheder. Aynı şekilde, Müslümanlardan biri daha güzel ve parlak bir methiye okuyarak Hz. Peygamber’i över. Huneyn dağına ulaşılır ve burada konaklanır. Seher vakti kâfirler üzerine yürümeye devam edilir. Diğer taraftan kâfirler, Müslümanlarla nasıl savaşılmaması gerektiği konusunda müşâverelerde bulunmak üzere danışma çadırında toplanırlar. Bedr-i Huneyn dağına erişildiği ve savaş hazırlıklarını tamamlama zamanının geldiği konuşulur. Konuşulanları işiten Zeyd ibni Sammâ adlı, uzun ömrüyle meşhur kör kâfir, kumandanları Mâlik ibni Avf’a seslenerek kendisinin oldukça yaşlı olmakla birlikte aynı zamanda son derece tecrübeli bir kişi olduğunu belirtir. Ardından kadın ve çocukların, konakladıkları yerde bırakılması ve savaşa götürülmemesi önerisinde bulunur. Çünkü ona göre, kılıçların çekilip kanın sel gibi akıtıldığı savaş meydanında kadınların ve çocukların âlemi dolduran inlemeleri ve feryatları, savaşan askerleri şaşkınlığa uğratacak ve onların dikkatlerinin dağılmasına sebep olacaktır.

İhtiyarı dinleyen kâfirler, onun bunadığına hükmederek ondan ağzını tutmasını isterler. Zira askerlerin, eşleri ve çocukları beraberlerinde olmadığında candan yürekten savaşabilmelerine imkân yoktur. Çünkü bu durumda her kişi, ailesini hatırlayarak isteksizce dövülecektir. Eşini ve çocukları yanlarında gören asker ise gayrete gelerek hırsıyla dövülecek, onların gözleri önünde dönüp kaçmaktan şiddetle kaçınacaktır. Sonuç olarak, kör ihtiyarın sözüne uyan olmaz. İhtiyar da kendine söylenenleri kabul etmez.

Göç edip yoluna devam eden kâfir ordusu, gide gide İslâm ordusunun bulunduğu meydana erişir. Kâfir askerlerinin içlerini, kalabalık Müslümanlar karşısında derin bir korku ve kaygı kaplamaya başlar. Kâfirlerde panik ve kaçmaya teşebbüs istekleri baş gösterir. Bir yandan da kâfirler, üzerine yürüdükleri Hz. Peygamber’in kendilerini karşılamasına hayret etmekte, onu bu saldırıdan kimin haberdar edip buralara kadar getirdiğini soruşturmaktadırlar. İçlerinden biri Hz. Peygamber’in; bütün sırları kendisine duyuran, emriyle her işi onun isteği doğrultusunda tamama erdiren, gayba tamamıyla hâkim bir Tanrı’sının olduğunu dile getirir. Mâlik, askerlerinden acele etmemelerini ve kendisi bu durumu araştırıp açığa çıkarıncaya kadar beklemelerini ister.

Mâlik'in amacı, Müslüman askerlerinin sayısını öğrenmek ve bu sayıya göre savaş tedbirleri almaktır. Bunun için hemen Neciyyâ adlı, çölde iki günlük mesafede yer alan kişiyi görüp onun kim olduğunu bilebilecek keskinlikte gözlere sahip olan nâmert ve uğursuz kölesini yanına alarak onunla birlikte bir dağın tepesine çıkar. Müslüman ordusunun toplu halde gözetlenebileceği bir yükseklikte Mâlik, Neciyyâ'dan, her yana dikkatle bakmasını ve gördüklerini bir bir anlatmasını ister. Dört bir tarafa göz atan Neciyyâ birden tilki gibi ulumaya başlar. Mâlik, neden böyle ulumaya başladığını ve bu bağırma sebepleri olacak ne gördüğünü Neciyyâ'dan anlatmasını ister. Neciyyâ, yeryüzünü bir baştan bir başa kaplayacak derecede kalabalık bir ordu gördüğünü söyledikten sonra, elinde sancak taşıyan her bir yiğit Müslüman beyini ve kumandanını tek tek teşhis ederek Mâlik'e haber verir. Neciyyâ Hz. Ali'yi vasfetmeye başladığı anda, Mâlik'in vücudunu şiddetli bir titreme alır. Neciyyâ'ya, diğer Müslüman beylerinden asla korkmadığını ve kaygı duymadığını, içerisine her an korku salan tek Müslüman erinin Hz. Ali olduğunu söyler. Sonra Neciyyâ, baştan ayağa hâlis nûr görünümündeki bir zâtın gelmekte olduğunu görüp söyler. Mâlik, bu zâtın Hz. Muhammed, bu kalabalık ordunun da onun emirlerine bağlı İslâm askerleri olduğunu belirtir.

Sonra Mâlik, âmir ve kumandanlar tek tek bilindiğine göre, orduda başka neler olduğuna bakıp gördüklerini anlatmasını Neciyyâ'dan ister. Yeniden orduya göz atan Neciyyâ, birden irkilerek can çekişircesine solumaya ve köpek gibi ulumaya başlar. Mâlik Neciyyâ'dan, onun aklını başından alan manzarayı nakletmesini ister. Neciyyâ, ellerinde mızrakları ve altlarında kanatlı atlarıyla yeşil elbiseler giyinmiş sayısız ay yüzlü varlığın, baştan ayağa kadar nur halini almış bir zâtın önderliğinde ilerlediklerini gördüğünü söyler. Mâlik, bu gördüklerinin insan da peri de olmadığını, yalnızca Hz. Muhammed'in emrine askerliğe soyunmuş melekler olduğunu belirtir. Sonra Neciyyâ'dan yeniden bakmasını ister. Neciyyâ, bir süre aşağıya göz attıktan sonra başını dövmeye ve kanlı yaşlar dökmeye başlar. Mâlik Neciyyâ'dan, kendisini bu hâle düşüren şeyin ne olduğunu anlatmasını ister. Neciyyâ, gördüklerini anlatabilmesinin bir hayli güç olacağını belirttikten sonra; Hz. Muhammed'in bir tarafında yürüyen, görünüşlerine akıl sızermeyecek birçok alayı tanıtmaya başlar.

Bir alay, ağzını açtığı anda bir dağı yutabilecek cüssede heybetli ejderhalardan oluşurken, diğer bir alayda mağara gibi ağızlara sahip kızgın arslanlar yer almaktadır. Neciyyâ, hikâyede daha önceden vasfedildiği üzere, Hz. Peygamber'in yanınca yürüyen cin alaylarını birer birer tarif etmeye başladığı anda Mâlik derhal onu susturur ve ondan, sihir işi olarak gördüğü bu manzarayı kimseyle paylaşmamasını ister. Mâlik, askerlerinin

bu hîleyi işterek ansızın dağılmalarından endişe etmektedir. Gözcü Neciyyâ ise, gördüklerinin bir büyücünün elinden kesinlikle gelemeyeceğine inandığını söyleyerek, bu ordunun başındaki Hz. Muhammedin peygamber olduğuna kesin olarak hükmettiğini belirtir. Sonra da cihanda kimsenin Hz. Muhammed'le başa çıkamayacağını belirterek Mâlik'i ve askerlerini, akıllarını başlarına toplamaya ve doğruca Hz. Muhammed'in dînine girmeye çağırır. Neciyyâ'yı şiddetle azarlayan Mâlik, bir yandan da askerlerinin bu dehşetli manzarayı işitmelerinden korkmaktadır.

peşinde koştuğunu ve kendilerine en ufak bir zararının dokunabilmesinin de mümkün olmadığını söyleyerek ordusunu yatıştırmaya ve rahatlatmaya çalışır. Arkasından, İslâm ordusundan üç dört misli kalabalık olduklarına işaret ederek askerlerinden aslâ endişe ve üzüntüye kapılmamalarını ister ve Müslümanları kolayca dağıtıp mağlup edebileceklerini söyler. Askerlerini birlik halinde büyük putların yardımına ve tesellisine sığınmaya çağırır ve böylece onları yüreklendirmeyi umar. Sonra zırhlı elbisesini giyip miğferini başına takar. İki kılıç ve iki hançer kuşanarak altı dilimli topuzu elinde olduğu halde atına atlar. Hübel putunun himmetini umarak yürür ve askerlerini sağlı sollu saflara ayırarak dizip düzene koyar.

Bu arada Hz. Peygamber, tüm heybeti ve azametiyle ilerlemekte olan Müslüman ordusunun başında kâfirlerin karşısına dikilir. Kâfir askerleri, bu ürkütücü manzara karşısında korkarak titremeye başlarlar. Hücuma güçlkle tahammül edecek derecede elleri ayakları tutmaz olur. Mâlik, birçok kâfirle birlikte atını meydana sürerek uğursuz şahsını övmeye başlar. Müslümanlar arasından Zübeyr ibni Avâm derhal meydana atılarak Mâlik'in karşısına çıkar. Ateşte yaşayan semender misali, kâfirlerin ateşten kılıçlarının içine dalarak keskin kılıcını dört bir yana sallamaya başlar. Kılıcıyla iki kâfir helâk eden Zübeyr, göğsünü gere gere yine yerine varır. Mâlik, büyük bir kinle kavmine dönerek onlara; bir Müslüman erinin tek başına gelip kendilerine korkusuzca kılıç çekerek saldırabilmesini, kendilerinden iki askeri yere serdikten sonra da yine hiç endişe duymadan sağ salim dönüp gidebilmesini son derece hayret verici bulduğunu söyler. Bunun, kendileri için son derece aşağılayıcı olduğunu söyler.

Bu kez Mâlik'in şiddetle azarladığı kötü düşünceli kavmi Zübeyr'e diş bileyerek onu, ünlü ve cesur bir yiğit olduğuna inanıyorsa yine meydan at sürmeye çağırır. Bu kez alayıyla birlikte savaşa giren Zübeyr'le kalabalık kâfir ordusunun başındaki Mâlik karşı karşıya gelir. İki taraf birbirine hücum eder. Yaşanan çarpışmada pek çok kan dökülür. Kâfir ordusunun bir anda bozulup dağılması üzerine birçok kâfir askeri yardımcı olarak ileriye atılır. Hz. Resûl'ün emriyle, bin askeri yanına alan Hz. Abbâs meydana girip

kâfirleri kılıçtan geçirmeye başlar. Mâlik, bu defa bir el işaretiyle tüm askerlerini Müslümanların üzerine havale eder. Bunu gören Hz. Resûl, düşman saflarını yaran tüm Müslüman kumandanlarına hemen savaşa girme emri verir. İki tarafın birbirine girmesiyle savaş alanı bir anda mahşer meydanını andırır. Yaşanan amansız çarpışmada başlar çakıl taşı gibi dökülür, sîneler yarılr, acı dolu âh ve feryatlar gökyüzünde yankılanır, kılıçlar kan çeşmesine döner. Meydanda dökülüp akan kan Nil ve Ceyhun nehirlerini andırır. Altı dilimli topuzlar havada kartal gibi inip kalkarak başları darmadağın eder. Oklar iki taraf arasında yağmur gibi yağar.

Büyük kayıplar veren kâfir askerlerinin panik içerisinde kaçmaya yüz tuttıkları anda şeytan, çirkin sesiyle kâfirleri çağırarak onlara, Hz. Muhammed'in can verip düştüğünü söyler. Şeytanın bu sözünü işiten Müslüman askerleri üzüntüden perişan olurlar. Her biri kendisine bir yol tutturarak şaşkınlık ve çaresizlik içerisinde çöle ve dağlara dağılır. Hz. Peygamber, yanında bin kadar Müslüman askeriyle öylece kalakalır. Bu topluluğun içerisinde Hz. Ali de yoktur. Üstelik Allâh'ın emri çerçevesinde cin ve melek askerleri de savaşa yönelmeden geride öylece beklemektedir.

Bu manzarayı hüznle seyreden Hz. Peygamber'in pâk gönlünün keder ve üzüntü tozlarıyla kaplanmaya başladığı anda Cebrâil gelir ve ona; hiç kaygılanmaması, fetih ve zafer için İlâhî yardımın kendisine bağışlandığı şeklindeki Hakk'ın emrini bildirir. Hz. Peygamber'in gül yüzü yeniden gülmeye başlar; Allâh'a çokça yalvarır. Tekbîr ve duâ seslerinin dört bir yanda yeniden yankılanmaya başlaması, kâfirler arasında şaşkınlık yaratır. Çünkü Müslüman ordusunda kısa süre önce ciddi bir dağınkılık yaşanmış, cin ve melek askerleri de savaşa müdahale etmeden geride beklemişlerdir. Hz. Peygamber, yanından ayrılmayan askerlerle birlikte ileriye atılır. Melek ve cin askerleri de harekete geçerek sağlı sollu ilerler.

Hz. Peygamber, amcası Hz. Abbâs'tan, gidip meydandan kaçan Müslümanları dönmeye çağırmasını ister. Hz. Abbâs, böyle açık açık meydanı terk eden Müslümanlara sözünü işittirebilme ya da dinletebilme konusunda kaygı duyduğunu belirtir. Hz. Resûl, varıp çağırmanın amcasına, bu çağırışı kaçan sahâbenin kulaklarına ulaştırmanın ise Hakk'a ait olduğunu söyler. Hz. Abbâs, yüksekçe bir yere çıkarak, kaçan Müslümanlara haykırarak seslenir. Onlara; Allâh'ın resûlünü savaş meydanında koyup arkalarına bakmadan kaçmakla çok kötü bir iş yaptıklarını, Allâh'ın şüphesiz Hz. Peygamber'i koruyup gözeticeğini söyledikten sonra, bu hatalarından ötürü Hakk'ın azarlamasına uğramaları durumunda verilecek cevaplarının olup olmadığını sorar. Allâh'ın emriyle Hz. Abbâs'ın sesi her kulağa yetişir. Evs ve Hazrec kabileleri (Ensâr) Hz. Abbâs'ın sesini

tanıyıp kaçıktan vazgeçerler. Başlarına tuhaf ve şaşılacak bir iş geldiğini ortaya koyarak utanç içerisinde yeniden savaşa dönerler. Gelip Hz. Peygamber'in hayatta olduğunu gören bu Müslümanlar, derhal kâfir saflarına hücum ederek pek çok kâfiri kılıçtan geçirirler. Onların bu çarpışması, Hz. Peygamber'in gönlündeki keder bulutlarını bir anda dağıtır ve üzerindeki karanlığı da uzaklaştırır.

Meydana dönen Müslümanlar, daha sonra Hz. Resûl'ün kendileri hakkında ne düşündüğünü mahcup bir vaziyette ona sormaya niyetlenirler. Hz. Resûl onlara, ettikleri dîne bağlılık yeminlerine neden sâdık kalmadıklarını, bir söz ile kendisini harp meydanında bir başına koyup kaçmaya nasıl tenezzül edebildiklerini sorar. Mahcubiyetten perişan olmuş bir sûrette, kaçıp geri dönen tüm Müslümanlar tövbe ederler. Hz. Resûl'ün bu Müslümanları affettiği anda Cebrâil gelir ve Hakk'ın selâmını ilettikten sonra O'nun, işin içyüzüne ilişkin sözlerini nakleder. Müslüman ordusunun yaşadığı sıkıntıların temelinde; asker saflarının tertip edildiği esnada gönüllerde, asker sayısının çokluğuna haddinden fazla güvenip kendini yüksek tutma ve gururlanma duygularının kabarması yatmaktadır. Yaşanan kısa süreli dağılma da bu yüzden Allâh'ın, kudret ve takdirini hatırlatmak için yaratmış olduğu bir bahaneden ibarettir.

Bununla birlikte Allâh, sevgilisi Hz. Muhammed'e; kendisine yine zafer fırsatını verdiğini ve bu yüzden hiçbir şekilde gam yememesi gerektiğini, onun her işini lâıykıyla yoluna koyduğunu da Cebrâil vasıtasıyla bildirmektedir. Cebrâil, görevini tamamlayıp göğe ağdıktan sonra Hz. Resûl, Abbâs ibni Mirdâs'ın kendisine doğru geldiğini görür. Elleri ve kolları bütünüyle kana bulaşmış olan Abbâs coşku içerisinde Hz. Peygamber'e, Allâh'ın ansızın erişen lütfunun bir eseri olarak, pusu halindeki üç bin kişilik bir kâfir topluluğuyla karşılaştığı ve kavmiyle birlikte bu din düşmanlarını içlerinde canlı bırakmadan kırıp geçirdiği müjdesini verir. Hz. Peygamber, Abbâs'ın bu müjdesine çok sevinir ve onun için duâ eder.

Fazl ibni Abbâs gelerek Hz. Ali'nin ortalarda görünmediğini, savaş metdanından kaçanlar arasında olup olmadığını merak ettiğini söyler. Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin kalbine ölüm korkusunun girmesinin asla mümkün olmadığını, Hakk'ın ona amansız bir kol kuvveti bağışlamış olduğunu belirtir. Arkasından, Hz. Ali'den kendisine haber verecek olan kişinin cennete kendisiyle birlikte gireceğini söyler. O anda Enes ibni Mâlik, Hz. Resûl'ün huzuruna gelerek Hz. Ali'nin nerede olduğunu haber vermeye başlar. Enes'in anlattığına göre Hz. Ali, sıcaklığın etkisiyle susuzluğun baş göstermeye başladığı anda Hz. Peygamber'e abdest suyu bulmak amacıyla su aramaya çıkmıştır. Elinde su dolu bir kırbayla gelirken iki yiğitle karşılaşmış ve onların başını kesmiştir. Ardından karşısına

çıkan sayısız kâfirle savaşmaya başlamış ve Enes'in de yanında olduğu anda otuz kadar yiğidi helâk etmiştir. Enes de Hz. Ali'yle birlikte bu kâfirlerle çarpışarak nice kâfirin canını almış, bir süre sonra da aldığı yaralardan takati kesilerek Hz. Peygamber'in huzuruna yönelmek zoruunda kalmıştır.

Bu şekilde durumu ortaya koyan Enes, hâlen kâfirlerle savaşmaya devam eden Hz. Ali'nin yanına yine varmaya mecâlinin olmadığını belirtir. Hz. Peygamber hemen pek çok ünlü Müslüman yiğidini Hz. Ali'ye yardıma gönderir. Derhal harekete geçen Müslüman yiğitleri, rüzgar gibi giderek Hz. Ali'nin bulunduğu yere erişirler. Kan dökücü kâfirlerin, kim olduğunu anladıkları Hz. Ali'yi ortadan kaldırmak amacıyla onun üzerine hep birden hücum ettiklerini görürler. Hz. Ali'nin birbiri ardınca getirdiği tekbirlerin, her öldürdüğü kâfir için bir kere tekbir getirmesinden ileri geldiğini anlarlar. Varıncaya kadar saydıkları tekbirlerden ve varınca yaptıkları sayımdan, Hz. Ali'nin dört yüz kadar kâfirin canını aldığını fark ederler. Müslüman yiğitleri Hz. Ali'nin yanında onunla birlikte tekbir getirirler. Ardından hepsi birden kâfirlere hamle ederler ve onları oradan uzaklaştırırlar. Meydan, kâfirlerin başlarından ve kanlarından geçilmez olur. Müslüman askerleri Hz. Ali'yi selâmlayarak onun için hayır duâlarda bulunurlar ve onun din yolunda sergilediği gayret ve haysiyeti takdir ederler.

Sonra askerler Hz. Ali'ye, Hz. Resûl'ün kendisini görmeyi pek arzuladığını ve gelmelerine de bu arzunun sebep olduğunu söylerler. Bu haber üzerine Hz. Resûl'ün huzuruna gelen Hz. Ali, meydanın kâfir kanlarına bulandığını görünce Allah'a yüzlerce defa şükrederek Hz. Peygamber için duâ eder. Hz. Resûl'ün mübarek yüzüne daima seyirci olmaları sayesinde ikbal ve saadetin yine kendilerine nasip olduğunu belirtir. Savaşma azmini hiç yitirmemiş olarak, Hz. Peygamber'in emirlerini beklediğini söyler. Orada bulunan Abbâs Hz. Peygamber'e, Hz. Ali'nin o günkü savaşta pek çok yara aldığını ve bu yaraları görmesi durumunda içinin hayli yanacağını dile getirir.

Hz. Resûl'ün emriyle Hz. Ali'yi getirip soyarlar. Hz. Resûl, Hz. Ali'nin aldığı yaraların sayılmasını ister. Sonuçta, Hz. Ali'nin yetmiş iki yerinden yara aldığı anlaşılır. Hz. Ali, aldığı bu yaralardan hiçbir şekilde kaygı duymamaktadır; onun yine tek arzusu savaşa yönelmektir. Hz. Resûl ashâba, kimsede su olup olmadığını sorar. Sahabeden kimsenin yanında su yoktur. Hz. Ali, kendisi su dolu bir kırbayla gelmekte iken kâfirlerle karşılaştığını ve bu yüzden onlarla savaşmakla meşgul olduğunu söyler. Enes, suyun konduğu yeri bildiğini; ancak sayısız kâfirin çevirmiş olduğu bir yola tek başına ve üstelik yaralı haliyle çıkmasının son derece güç olduğunu söyler. Hz. Peygamber'in görevlendirdiği iki yüce Müslüman eri, gidip su dolu kırbayı alarak gelirler. Hz.

Peygamber, orada bulunan Müslümanları suya kandırmak için, bir kâsenin getirilen suyla doldurulmasını buyurur. Hz. Resûl mübârek elini kâsedeki suya sokunca, Hakk'ın kudretiyle kâsedeki bolca su akmaya başlar. Tüm susamışlar bu akan suyla susuzluklarını giderirler. Üstelik sürekli akan su, meydan içinde de kendine yol bulup akmaya başlar. Müslüman ordusunun gül suyu gibi içtiği bu suyla tüm kırbalar da ağzına kadar doldurulur.

Hz. Peygamber, bu mucizevî sudan ağzına alıp Hz. Ali'nin üzerine serper. Mübârek elini baştan başa Hz. Ali'nin yaraları üzerine sürer. Hz. Ali'nin tüm yaraları bir anda kapanır; sadece yara izleri kalır. Böylece Hz. Ali sağ salım şifâ bulur. Hz. Peygamber'in hayranlık uyandıran mucizesi bu şekilde açığa çıkmış olur. Sonra Hz. Peygamber, mübârek elini Enes'in yarasına da sürer. Enes de o anda eski sağlığına kavuşur. Enes ve diğer Müslüman beyleri Allah'a pek çok şükrederler. Tüm Müslümanlar coşku içerisinde hep bir ağızdan tekbir getirirler. Ardından Cebrâil gelerek Hz. Peygamber'e Allâh'ın selâmını iletir. Sonra Allâh'ın, Hz. Ali'nin tek başına iken döküp üzerine saçtığı kâfir kanının her damlası için, kıyâmet gününe kadar onun hakkında Hakk'a methedici olmak üzere bir melek yarattığı şeklindeki eşsiz lütfu bildirir.

Hz. Peygamber bu gelişmeyi hemen Hz. Ali'ye haber verir. Hz. Ali, sayısız hamd ederek Allâh'a olan şükran duygularını bildirir. Bu itibara, Hakk'ın gölgesi olan Hz. Peygamber'in koruyuculuğunda eriştiğini söyler. Hz. Ali bu sözdeyken, ensârdan bir genç yiğit Hz. Peygamber'in huzuruna gelir ve ona, kâfirlerin attığı kazâ oku gibi bir okun ansızın bir gözüne isabet ettiğini ve bu yüzden bu gözünü yitirdiğini söyler. Hz. Peygamber bu yiğide, Hak yolunda sergilediği bu kahramanlıkla cennete girmeyi hak ettiği müjdesini verir. Aldığı bu müjdeye son derece sevinen genç yiğit, amcasının kızıyla nişanlı olduğunu ancak bir gözünü yitirdiği için artık evlenmelerinin pek de mümkün olamayacağını düşündüğünü dile getirir. Bu genç Müslüman'a oldukça acıyan Hz. Resûl, yerden aldığı bir avuç toprağın bir parçasını mübârek tükürüğüyle ıslatıp balçık haline getirerek bunu gencin görmeyen gözünün üzerine koyar. Sonra duâ eder ve Hakk'ın lütfuyla gencin gözü görmeye başlar. Gence, hangi gözüyle daha parlak bir şekilde gördüğü sorulduğunda genç, Hz. Peygamber'in elinden şifâ bulan gözünün nûrunun daha fazla olduğunu söyler.

Gece olunca iki taraf da konaklama yerlerine çekilir. Meşalelerin ışığında sahâbe melekler gibi Allâh'ı zikretmekle, kâfirler ise içip kendinden geçmekle meşguldür. Seher vakti, hoş sesli seher kuşları öterken, Hz. Bilâl güzel sesiyle duâ ile birlikte sabah ezanını okumaya başlar. Sabah namazı cemaat halinde kılınır. Güneş doğunca her iki tarafta

asker safları yeniden tertip edilir. Savaş davulları çalınmaya başlar. Kâfir saflarının hemen ardında askerlerle birlikte ilerleyen kadınlar, dönüp kaçıma teşebbüs edecek kâfirleri kınayarak mahcup etmek üzere beklemektedirler. İki taraf arasında yaşanan teke tek mücadelelerde sahâbeden her yiğit savaş hünelerini güzelce ortaya koyar. Birazdan, iki taraftaki safların ve alayların birbirine girmesiyle birlikte çarpışma başlar. Her taraf askerlerin naraları ve ve feryatlarıyla dolar. Kanın sel olup aktığı meydan, kılıçların testere gibi kesip biçtiği kesik başlarla dolar. Altı dilimli topuzlar hiç durmadan inip kalkar, mızraklar ellerde parça parça olur.

Savaş o gün bu sûretle cereyan ettikten sonra, gece savaşa ara verilir ve iki taraf dinlenmek üzere yerli yerine konar. Bu arada kâfirler, savaş devam ettikçe, birbiri ardınca verdikleri ağır kayıpların derin üzüntü ve kaygısını duymakta ve hiddetle birbirlerine kızıp söylenmektedirler. Diğer yandan Hz. Peygamber ise sahâbe ile birlikte son derece mutludur. Sabah olunca iki taraf meydanda yeniden karşı karşıya gelerek saflarını düzene koyar. Adu Sûd ve lâkabı Zü'l-humâr olan kötü düşünceli bir kâfir meydana girerek iki Müslüman askerini şehit eder. Bu kendini beğenmiş kâfir, kendisinden daha önce bahsedilen kör Sammâk oğlunun damadıdır. Zü'l-humâr, mükemmel şekilde zırhlanmış ve savaş aletlerini kuşanmış olarak öncelikle karısının yanına varır. Karısının örtünmüş olduğu beyaz peçeyi alıp mızrağına bayrak eder. Sonra eşinin gül yanağının hakkı için, onun başından çıkarıp aldığı bu peçeyi Hz. Ali'nin ya da Hz. Peygamber'in kanı ile kızıla boyayarak onların verdiği zararlardan kâfirleri kurtaracağına inandığını söyler. Ardından, lânetlenmiş zâtını aşırı şekilde överek elindeki keskin kılıcıyla hamle eder ve iki Müslüman yiğidini oracıkta şehit eder.

Karısının yanına dönen Zü'l-humâr, tek başına iki Müslüman askerini öldürdüğünü, Hz. Muhammed'in ve Hz. Ali'nin kendisine karşılık vermeye cesaret edemediklerini belirtir. Karısı Zü'l-humâr'a, iki askeri öldürmenin yiğitlik olamayacağını söyler. Zü'l-humâr -, karısından, Lât ve Uzzâ putları hakkı için bu sefer meydanda göstereceği kahramanlığı dikkatle izlemesini ister. Ardından kudurmuş bir köpek gibi meydana yürür. Meydanda yine şahsını övücü sözler sarf ettikten sonra Hz. Muhammed'den, kendisiyle çarpışacak bir yiğit göndermesini ister. Ensârdan karşısına dikilen bir yiğidi kısa bir mücadeleden sonra şehit eder ve şiddetle haykırarak Müslümanlardan yeni bir er ister. Zü'l-humâr, Hz. Peygamber'in üzerine saldırdığı başka bir yiğidi de nice hamleden sonra yere yıkar. Yine karısının yanına dönerek ona, meydanda sergilediği dövüşmeyi nasıl bulduğunu sorar. Karısı, Zü'l-humâr'ın yaptıklarını,

konuşmaya değmeyecek ölçüde basit bulduğunu belirtir ve ona, vaat ettiği öldürmelerin çok gerisinde kaldığını söyler.

Zü'l-humâr karısından, birazdan meydanda yapacaklarını yine dikkatle seyretmesini ister ve elleriyle ölüm saçma niyetiyle tekrar meydana girer. Göğsünü gererek, meydanda kendisiyle dövüşmeye cesaret edecek bir Müslüman yiğidinin olup olmadığını sorar. Müslüman askerlerinden kimse, son derece öldürücü olan Zü'l-humâr'ın karşısına çıkıp onunla çarpışmaya cesaret edemez. 'Abbâs-ı Mirdâs, eğer Hz. Peygamber buyurursa Zü'l-humâr'ın üzerine yürüyebileceğini söyler. Bu sırada, Mekke'nin fethi sonrasında îmân ederek yeni Müslüman olan Kureyşli güzel ve iyi huylu bir yiğit Hz. Resûl'ün yanına gelerek ondan, Zü'l-humâr'la savaşacak kişiye âhirete ait ne gibi makamlar bağışlanacağını lütfedip bildirmesini ister. Bu yiğit, ya Zü'l-humâr'ın başını alacağını ya da onun tarafından öldürüleceğini düşünmektedir. Hz. Resûl; içerisinde her birisi baştan ayağa nûr kesilmiş hûrilerin ve gılmânların yer aldığı sonsuz cennet bahçelerinin, Zü'l-humâr'la mücadele edecek kişiye bağışlanacağını ve bu kişinin Allâh'ın cemâlini görmesinin mümkün olacağını belirtir. Yiğit, tekrar tekrar aynı soruyu Hz. Peygamber'e yönlendirip ondan benzer cevabı alınca, canını fedâ etmeye hazır halde Zü'l-humâr'la savaştırmaya can atar.

Zü'l-humâr, meydanda karşısına dikilen bu yiğidi iki üç hamleden sonra şehit eder. Yiğidini baş ve can oynatıp ruhunu teslim ettiği anda Resûl-i Hak "*Allâhu ekber*" der. Hz. Peygamber, az önce şehit olan yiğidin cennete erdiğini ve gören herkesi ziyadesiyle imrendirecek sûrette ve sayıda hûrinin onun ruhuna yoldaş olduğunu söyler. Bu yiğidin yeğeni derhal Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarak ona, amcası gibi Zü'l-humâr'ın karşısına dikilip bu yolda şirin canını vermesi durumunda kendisine de hûri ve gılmânlarıyla birlikte cennet bahçelerinin bağışlanıp bağışlanmayacağını sorar. Hz. Peygamber, şehit ve gâzilerin makamının cennet bahçeleri olduğu şeklinde şüphe götürmez Hak emrinin bulunduğunu belirtir. Bu haberi alan genç yeğen, derhal atını lânet edilesi Zü'l-humâr'ın üzerine sürerek keskin kılıcıyla ona hamle eder. Zü'l-humâr, kısa sürede bu yeğeni de şehit edip ruhunu cennet bahçesine gönderir. Hâsılı Zü'l-humâr, üzerine gelen birkaç Müslüman yiğidini daha şehit ettikten sonra öylece yerinde durarak, karşısına çıkacak yürekli ve başını vermeye hazır bir Müslüman eri olup olmadığını sorar. Müslümanlar arasından meydana yürüyen kimsenin olmadığını gören Zü'l-humâr, bir hayli de ok attıktan sonra yine karısının yanına döner ve ona, gürzü ve kılıcıyla meydanda yaptığı işleri nasıl bulduğunu sorar.

Karısı Zü'l-humâr'a, Hz. Muhammed'i ve Hz. Ali'yi öldürmediği müddetçe, meydana gösterdiği hünelerinin ve yaptığı kıyımların kendisi için hiç hükmünde olduğunu ortaya koyar. Bu değersiz işleri bir kenara bırakıp Hz. Muhammed'i ve Hz. Ali'yi öldürmek sûretiyle övünmeyi hak edebileceğini söyler. Zü'l-humâr hayli homurdanarak meydana hareket eder ve Hz. Peygamber'e haykırarak ondan; karşısına çıkacak bir yiğit göndermesini, eğer böyle biri yoksa bizzat kendisinin teke tek savaşmak üzere meydana yürümesini ister. Müslüman askerlerinin beşer onar kişilik topluluklar halinde üzerine yürümesinden ve onları tek başına karşılamaktan da hiçbir kaygı duymayacağını ekler. Ashâba şöyle bir göz atan Hz. Peygamber, korkudan hiç kimsenin meydana girip Zü'l-humâr'ın karşısına çıkmaya cesaret edemediğini görür. Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman; canlarının Hz. Peygamber'e kurban olduğunu ve eğer o buyurursa Zü'l-humâr'ın karşısına cesaretle çıkabileceklerini; ancak onunla başa baş mücadele etme ve onu alt etme konusunda en uygun şahsın Hz. Ali olduğunu söylerler.

Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin, aldığı onca yarayla şu an savaşamayacak durumda olduğunu belirtir. Bu sırada Zü'l-humâr hiddetle yeniden Hz. Peygamber'e haykırarak ondan, karşısına çıkmaya cesaret edecek bir Müslüman eri bulamadıysa Hz. Ali'yi kendisiyle savaşmak üzere meydana göndermesini ister. Hz. Ali'nin elinde can veren yiğitleri anarak kendisinin onlara benzemediğini ve Hz. Ali'ye ne denli amansız bir güce sahip olduğunu göstereceğini söyler. Allâh'ın resûlü, Hz. Ali'ye, Zü'l-humâr'ın söyledikleri hakkında ne düşündüğünü sorar. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in himmeti kendisine yâr olursa, Allâh'ın emriyle Zü'l-humâr'ın canını hemen alabileceğini belirtir. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye, kendisini Allâh'a emanet ettiğini söyler ve ondan, yaptıklarının karşılığını vermek ve canını almak üzere Zü'l-humâr'ın üzerine yürümesini ister.

Hz. Ali hemen savaş aletlerini kuşanarak zırhını giyer ve başına miğferini geçirir. Korkutucu bir heybet ve coşku içerisinde atını sürüp meydana doğru ilerler. Sonra miğferini çıkarıp eyerin üzerine bırakır ve kendisini tanıtmaya başlar. Bu şekilde varıp Zü'l-humâr'ın karşısına dikilir. Kâfirler ve Müslümanlar, meydana yaşananları dikkatle takip etmektedirler. Zü'l-humâr Hz. Ali'ye seslenerek ona, “*şîr-i Yezdân*” diye anılan şahsın bizzat kendisi olup olmadığını sorar. Hz. Ali, o şahsın bizzat kendisi olduğunu belirttikten sonra Zü'l-humâr'dan artık gözünü iyice açmasını ister ve ona, canından olmamak için Müslümanlarla savaşmaya hemen bir son vermesi gerektiğini söyler. Zü'l-humâr Hz. Ali'ye; Merhab, Anter ve Amr adlı yiğitleri kendisinin öldürüp öldürmediğini sorar. Hz. Ali, onlar gibi daha binlercesini kılıcıyla kesip biçtiğini söyler. Zü'l-humâr,

canını aldığı tüm yiğitlerin intikamını bir bir alacağını ve Hz. Ali'ye görmediklerini göstereceğini ileri sürer.

Bu konuşmalardan sonra savaşa girişirler; kılıçlar havada inip kalkmaya başlar. Hz. Ali, Zülfikâr kılıcını iki üç kez Zü'l-humâr'ın tepesine çalar. Fakat keskin kılıcın hiçbir şekilde kesmediği görülür. Hz. Ali, hayretler içerisinde kılıcına seslenerek onu, Zü'l-humâr'ı ikiye bölmediği için Hz. Peygamber'e şikayet edeceğini belirtir. Zülfikâr'dan kendisine bir zarar gelmeyen Zü'l-humâr, derhal mızrağını Hz. Ali'nin üzerine fırlatıp atar. Hz. Ali, üzerine gelen mızrağı uzanıp yakalar. Son derece öfkelenen Zü'l-humâr, Hz. Ali'nin kaptığı mızrağı onun elinden almak için tutup çekmeye başlar. Sonunda Hz. Ali, mızrağı Zü'l-humâr'ın elinden çekip alır ve iki parçaya ayırarak uzağa fırlatır. Kocasının âciz ve perişan halini fark eden Zü'l-humâr'ın karısı, onu yanına çağırarak Hz. Ali'yi başka yiğitlere benzetmemesi ve ondan kendisini sakınması konularında uyarır.

Hz. Ali ve Zü'l-humâr, kılıçlarını çekerek pek şiddetli bir şekilde savaşımaya başlarlar. Zü'l-humâr Hz. Ali'ye, değme yiğitte görmediği bu aşırı savaşma hırsının nereden geldiğini sorar. Hz. Ali, din yolunda ölen ya da öldüren kişiye, her iki iş için de Hak tarafından cennet bahçelerinin ve daha nice yüce makamların vaat edildiğini söyler. Bu durumda, kendisi kâfir elinde can verirse makamı cennet bahçeleri olacak; Zü'l-humâr'ı öldürmesi halinde de Allâh tarafından kendisine pek yüksek makamlar bağışlanacaktır. Zü'l-humâr ise, yaptıklarının bedelini ebedî olarak cehennem ateşlerinde yanarak ödeyecektir. Hz. Ali'nin bu sözlerine gayet sinirlenen Zü'l-humâr, Hz. Ali'ye diş bileyerek kılıcıyla ona hücum eder. Hz. Ali, Zü'l-humâr'ın kılıcını, kalkanını siper ederek karşıladıktan sonra eliyle yakalayıp parçalar ve uzağa fırlatır. Bunu gören Müslümanlar sevinç içerisinde tekbir getirirler. Kâfirler ise, Zü'l-humâr'ın başına gelenlere oldukça bozulur ve kaygıyla söylenmeye başlarlar.

Zü'l-humâr, yanında getirdiği başka bir kılıçla yeniden Hz. Ali'ye saldırır. Bir süre iki taraf birbirine hamle eder. Zü'l-humâr, atının başını çekerek Hz. Ali'ye Amr ile yaya olarak savaşmış olduğunu işittiğini söyler ve ondan, kendisiyle de aynı şekilde yaya olarak mücadele etmesini ister. Hz. Ali, o zaman Amr ile yaya olarak çarpışmasını gerektiren bir emirle hareket ettiğini söyler. Zü'l-humâr'ın başını ise at sırtında iken keseceğini belirtir. Bunun üzerine Zü'l-humâr, öfkeyle, Hz. Ali'yi yiğit bir savaşçı sandığını; oysaki onun, kendisiyle dövüşmeye beraberinde bir er getirmiş olduğunu söyleyerek hileyle Hz. Ali'nin dikkatini dağıtmaya çalışır. Zü'l-humâr'ın çevirdiği oyunu hemen fark eden Hz. Ali, bu çalgınca yola başvurarak âcizliğini iyice ortaya koyduğunu

düşündüğü rakibini, elinden kurtulabilmesi için Müslüman olmaya çağırır; aksi takdirde işinin bitmiş olacağını söyler. Ömrünün tamama eriştiğinden habersiz Zü'l-humâr, öfkeyle yeniden Hz. Ali'ye hamle eder. Bu esnada Zübeyr, Hz. Ali'ye haykırarak Zü'l-humâr'ın îmân etmeye hiç de niyetinin olmadığını anlaşıldığını, bunun için yapılacak en münasip işin bir an önce keskin bir kılıçla onun başını kesmek olduğunu söyler.

Hız. Peygamber, ellerini göğre açarak Hız. Ali'nin galip gelmesi için Allâh'a duâ eder. Zü'l-humâr'la Hız. Ali arasında yaşanan çarpışmada sonunda Hız. Ali galip gelir. Adını ve şöhretini bir kenara atan Zü'l-humâr korkuya kapılarak kaçır. Zü'l-humâr'ı arkasından gidip yakalayan Hız. Ali, yeri göğre baştan başa inleyen o meşhur naralarından birini atarak Zülfikâr kılıcını onun başına tepesine sertçe çalar. Zü'l-humâr'ın, başına siper ettiğre çelik kalkan hiçbir işre yaramaz. Kalkanı zorlanmadan kesen kılıç, Zü'l-humâr'ın başına geçirdiğre iki miğferi de parçaladıktan sonra onun başını iki parçaya ayırır. İki kat zırhla kuşatılmış bedeni de hemen arkasından boydan boyra ikiye bölünür. Bununla da kalmayıp Zü'l-humâr'ın atı, eyeriyle birlikte kılıçla kesilip parçalanmaktan kurtulamaz. Zü'l-humâr böylece tüm savaş aletleriyle birlikte iki parça halinde yere serilir. Bu manzarayı şaşkınlıkla izleyen kâfirler feryatlar koparıırken, Müslümanlar Hız. Peygamber ile sevince boğulurlar. Melek ve cin askerlerinin de dahil olduğru tüm Müslüman ordusu, "Allâhu ekber" nidâlarıyla yeri göğre inletir.

Melek, cin ve insanlardan oluşın ordu, Hız. Peygamber'in bir işâretiyle harekete geçer. İlk önce Azrâil, eşsiz güzellikteki meleklerden oluşın alayını çekerek ileri atılır. Onun sağında Cebrâil, solunda İsrâfil ve ardı sıra da Mîkâil, göz alıcı bir şekilde süslenmiş melek alaylarına her biri önderlik ederek meydanda ilerlerler. Kalabalık cin askerleri de melek alayları ile aynı şekilde düzene girerek orduda yerlerini alırlar. Sahâbe de bu arada dört bir taraftan, Hakk'ın emri üzere İhlâs sûresini virdizeban ederek, deniz misâli dalga dalga kâfirlerin üzerine ilerlemektedir. Bir süre sonra Müslümanlarla kâfirler karşı karşıya gelirler. Bir yanda oklar ve mızraklarla sîneler yaralanıp canlar alınırken, diğere yanda iri ve ağır topuzlarla başlar darmadağın edilmekte ve vücutlar kementlerle yerlerde çekilip sürüklenmektedir. Dört bir yanda çalınan kılıçlarla ömür defterleri tomar tomar dürülmektedir.

Savaşın kızıştığrı bir anda Allâh, kâfir askerlerinin gözlerinden perdeyi kaldırır ve Müslüman ordusu, tüm heybet ve görkemiyle apaçık kâfirlerin gözlerinin önüne serilir. Çölü meleklerle dolu halde gören kâfirler, gönülleri perişın bir halde bozguna uğrayarak dağılmaya başlarlar. Ashâbdan bir bölümü, panik içerisinde kaçmakta olan kâfir askerlerini kovalar. Kâfirlerin bırakıp kaçtıkları otağ ve çadırlarındaki hatunları, oğulları

ve kızları Müslümanlarca esir alınır. Kâfirlerin altın, gümüş ve ipekli sırmalı değerli kumaşlardan oluşan tüm servetlerine el konulur. Bu arada Mâlik, korku ve endişe içerisinde Tâif'e kaçar.

Müslümanlar, kâfirlerin tükenmez derecedeki mallarını mülklerini ganimet olarak talan etmekte iken sahâbeden bir yiğit, mahfesi kıymetli mallarla dolu bir deveyi eline geçirir. Devenin mahfesini açtığında; Sammâk'ın oğlu, yaşı dört yüzü bulmuş malum kör kâfirin, mahfenin içerisinde dağılmış vaziyette ölü gibi yattığını görür. Tanır tanımaz da kılıcını çekerek ihtiyar körün başını keser. Allâh'ın lütfuyla ele geçirilen hadsiz hesapsız ganimet malının arasında altmış bin koyun, kırk bin deve, on bin at, sayısız altın ile gümüş, bol miktarda değerli kumaş, pek çok savaş malzemesi ve zırh vardır. Aralarında kadınların ve çocukların bulunduğu on yedi bin esirin ellerinde bu sayısız ganimetin taşıtılmasına başlanır.

Hız. Peygamber'in emriyle ertesı gün oradan düğün havasında yüzlerce şevkle göçülür. Yolculuk, Avf'ın oğlu Mâlik'in kaçtığı Tâif'e doğrudur. Hız. Peygamber'in amacı, Tâif'i ele geçirmektir. Hız. Resûl'ün kendisini takip edeceğini düşünen Mâlik, Tâif Kalesi'ne sığınmış ve Müslümanların saldırılarına karşı kendisini korumaya almıştır. Müslümanlar tarafından kısa sürede kuşatılan Tâif Kalesi'nin içerisinde büyük bir korku ve endişeye kapılan Mâlik, çâresiz kalıp aman dileyerek kaleden çıkar ve Allâh'ın nasip etmesiyle Müslüman olur. Hız. Resûl Mâlik'i bağrına basarak onun gönlünü aydınlatır. Mâlik, Allâh'ın varlığını ve birliğini ortaya koyan sözlerle ruhunu arındırır. Mâlik'in el konulan tüm malları kendisine teslim edilir. Hız. Resûl Mâlik'e bir memleket vererek beyliğini iade eder. Mâlik bundan sonra, İslâm'ın yolundan hiç şaşmadan memleketini idâre eder.

Gündüz yol alındıktan sonra gece vakti konaklama yerinde, esirlerin içerisinde pek şiddetli bir âh kopar. Bir kişi inleme halinde Hız. Muhammed'in ve Hız. Ali'nin adlarını sürekli anarak hayıflanıp durmaktadır. Bu inlemeleri işiten Hız. Peygamber, sesin kaynağını gidip araştırması için Hız. Ali'yi görevlendirir. Feryatların yükseldiği yere varan Hız. Ali, âh eden kişinin bağı yanık bir kadın olduğunu görür. Hız. Ali yanına geldiği anda kadın, yine âh ederek ona kim olduğunu sorar. Hız. Ali kendisini tanıtarak Hız. Peygamber tarafından gönderildiğini söyler ve kadına, böyle beli bükülürcesine inleyip feryat etmesinin sebebini sorar. Kadın Hız. Ali'ye, Hız. Peygamber'in sütnesi Halîme'nin kızı olduğunu ve kendisinin şânını da pek çok kez işittiğini söyler. Bunları söyledikten sonra Hız. Ali'ye, yanında muhtaç ve âciz bir halde bekleyen annesini işaret eder. Annesiyle birlikte içinde buldukları bu sıkıntılı ve zahmetli halden Hız.

Peygamber'in şefaatine sığındıklarını ve onun, kendilerini bu dertten kurtarmasını arzu ettiklerini belirtir. Hz. Ali, kadının söylediklerini sevinç içerisinde Hz. Peygamber'e iletir.

Hz. Peygamber, sütninesi Halîme'nin kızını derhal huzuruna getirir. Hz. Peygamber, Halîme'nin kızının son derece yıpranmış bir elbise giydiğini, yüzünü de yine oldukça eski bir yaşmakla örtmüş olduğunu görür. Kızın bu haline acıyan Hz. Resûl, hemen bir elbise getirilmesini buyurur. Getirilen yeni elbiseyi giyen Halîme'nin kızı Allâh'a yüzlerce defa şükreder. Daha sonra hâlis kalple çokça duâ edip Hz. Peygamber'in önünde diz çökerek Müslüman olur. Hz. Resûl, karşısındaki kıza sütninesi Halîme'nin kızı Şemme Hatun olup olmadığını sorar. Kız, gözünün nûru saydığı Hz. Peygamber'e, onun sütninesinin kızı Şemme Hatun olduğunu alçak gönüllü bir şekilde söyler. Hz. Peygamber, karşısındaki kızdan, sütninesinin kızı Şemme olduğunu gösteren bir nişan vermesini ister. Şemme, Hz. Peygamber'e, onunla birlikte su almaya vardıkları bir günü anlatmaya başlar. Yolda Hz. Peygamber düşmesin diye onu tuttuğu bir anda Hz. Resûl, Şemme'nin elini gayet sert bir şekilde ısırıştır. Bunun üzerine Şemme'nin elinden kurtulan Hz. Peygamber yere düşmüş, yerdeki sert bir kayaya çarpan başı yaralanıp kanamaya başlamıştır. Şemme, bu manzara karşısında canını verecek derecede üzüntü duyarak Hz. Resûl'e acımış ve onun için gözyaşı dökmüştür.

Hz. Peygamber, tıpkı Şemme'nin anlattığı gibi, zamanında başının taşa çarparak kanadığını söyler ve böylece hem onun söylediklerini hem de Şemme olduğunu doğrular. Cömertlik kaynağı olan Hz. Peygamber Şemme'ye, sütninesi Halîme'nin yanına gitmek istediğini belirtir. Şemme Hz. Peygamber'i hemen annesinin yanına götürür. İffetli Hz. Halîme, Hz. Peygamber'i görür görmez, tüm güçsüzlüğüne rağmen, onun önünde eğilmek için ayağa kalkmak ister; ancak güç yetiremeyerek yerinde kalakalır. Hz. Peygamber hemen sütninesinin yanına koşarak onun elini eline alır. Hz. Halîme, Hz. Resûl'e kavuşmanın sevinciyle gözyaşlarına boğulurken Hz. Peygamber, ona ne halde olduğunu sorar. Hz. Halîme, Hz. Resûl gittikten sonra saadet ve zenginliklerinin ellerinden gittiğini, bolluğun yerini kıtlığın aldığını ve bu yüzden dünyanın pek çok kahrını çekmek durumunda kaldıklarını söyler. Hz. Peygamber'e esir olduğunu öğrenince duyduğu büyük sevinçle bütün dertlerini bir anda unuttuğunu da sözlerine ekler. Böyle diyerek neşe içerisinde Müslüman olan Hz. Halîme'nin yüzü güler, gönlü şenlenir. Hz. Halîme Hz. Peygamber'den, esir alınan erkek ve kız çocuklarının ucuz pahalı satılmadan bağışlanıp azat edilmelerini rica eder. Hz. Peygamber'in huzuruna getirilen esir çocuklar Müslüman olur ve azat edilirler.

Hiz. Peygamber Hiz. Hakîme'yi alıp otağa getirir ve ona pek çok mal vererek onu geçim sıkıntılarından kurtarmaya çalışır. Sonra ondan, kendisiyle birlikte Medine'ye gelmesini ister. Hiz. Halîme, Hiz. Peygamber olmadan gül bahçesinin bile gözüne dikenlik göründüğünü belirttikten sonra; gömülü eşyası olduğunu, gidip onları alarak gelmeyi ve ölünceye kadar Hiz. Resûl'ün hizmetinde bulunmayı dilediğini söyler. Hiz. Resûl, Hiz. Halîme'nin bu isteğini olumlu karşılar. İhtiyaçları giderilen Hiz. Halîme yola koyulur. Hiz. Peygamber, ganimet malını taksim etme vaktinin geldiğini söyler. Sonradan Müslüman olan halka ganimetten epeyce çok mal verilir. Hiz. Peygamber, engin cömertliğinin bir eseri olarak lütfedip Ebû Süfyân'a yüz deve verilmesini buyurur. Ulâ ile Hakîm ibni Hizâm'a da yüzer deve verilir. Birine daha yoksulluğunu gidermek için elli dişi deve verilir.

Esirler arasında üç kızıyla birlikte Mâlik'in karısı da bulunmaktadır. Mâlik'in karısı, gözellik burcunun parlak yıldızları görünümündeki üç kızıyla birlikte huzura gelip Müslüman olunca, Hiz. Peygamber onlara pek çok mal bağışlar. Ele geçirilen bütün mal varlıkları da kendilerine iade edilir. Vücudu lütuflarla donatılmış olan Hiz. Peygamber'in Müslüman olan Mekkelilere gösterdiği bu büyük cömertlik, ensâr arasında birtakım kaygıların uyanmasına neden olur. Hiz. Peygamber'in, doğduğu topraklara yani Mekke'ye ve buradaki akrabalarına duyduğu derin muhabbetin bu lütuf ve ihsanlarla kendini iyice gösterdiğini düşünen ensâr, bu muhabbetin işin sonunda Hiz. Resûl'ü kendilerini terk etmeye yöneltebileceği yolundaki kaygılarını dillendirmeye başlar. Ensâr arasında geçen bu konuşmaları işiten Abdullah adlı Müslüman, bu tür sözleri söylemekten kaçınmaları gerektiğini, bu konuşulanların kulağına gitmesi durumunda Hiz. Peygamber'in son derece üzümlüp kendilerine incineceğini söyler.

Hakikaten, Abdullâh'ın dediği gibi, Hiz. Peygamber ensâr arasında geçen konuşmaları işitir ve sahâbeden bir kişiyi, onları huzuruna çağdırtmak üzere gönderir. Ensâr topluluğu huzura geldiğinde Hiz. Peygamber onlara, Mekkelilere çok mal verilmesi üzerinden dünya malı hakkında başlattıkları tartışmanın anlamsızlığını açıklamaya çalışır. Yeni Müslüman olan Mekkelilere çok mal verilmesi boş yere olmayıp Hakk'ın bu konuda bildirdiği emirlere dayanmaktadır ve hiç şüphesiz bu uygulamada nice sırlar vardır. Bu kişilerin, yeni Müslüman olmalarından dolayı fazlaca lütuf ve ihsanla sevindirilmeleri ve teşvik edilmeleri bu sırlardan yalnızca biridir. Arkasından, kendisine Allâh'ın armağanı olan Müslümanları terk etmesinin mümkün olmadığını, son nefesine kadar onlarla birlikte olacağını ve mezarının da onların arasında olacağını belirtir. Hiz. Peygamber'in bu sözlerini işiten ensâr topluluğu, bir hayli utanıp çokça tövbe istiğfar

ederek hatalarının bağışlanması için tekrar tekrar özürlerini bildirirler. Eşsiz kerem sahibi Hz. Peygamber, yine elini göğe doğru açarak ensâr için duâ eder ve böylece hepsini sevindirir.

Bu kez Hz. Resûl Mekke ehline öğüt vermeye başlar. Onlara, kalplerinden her türlü kîni çıkarmalarını, gece gündüz Allâh'ın emirleri doğrultusunda çalışıp çabalamalarını ve Harem'de haram edilen kan dökmekten şiddetle kaçınmalarını öğütler. Hüner sahipleri, Hz. Peygamber'in ağzından çıkan paha biçilemeyecek kadar kıymetli söz incilerine kulak verirler. Bu tavsiyelerin ardından Hz. Peygamber, huzuruna gelen Hz. Cebrâil ile görüşmeye başlar. Bu sırada Sâbit ibni Nûman Hz. Peygamber'in yanına gelerek ona selâm verir. Hz. Resûl Sâbit'e dönüp bakmaz. Bunun üzerine Sâbit, biraz dolanıp yeniden Hz. Resûl'ün huzuruna gelir ve ona selâm verir. Bu kez Hz. Resûl Sâbit'e bakar ve onun selâmını hürmetle alır. Sâbit Hz. Peygamber'e; eğer ayıp olmayacaksa, az önce huzura geldiğinde neden yüzünü çevirip bakmadığını ve selâmını almadığını kendisine sormak istediğini söyler. O esnâda Hz. Peygamber'in ne ile meşgul olduğunu merak ettiğini de ekler. Hz. Peygamber, o esnâda, Allâh'tan aldığı vahyi kendisine ulaştırmak üzere Cebrâil'in huzura geldiğini belirtir. Kendisine eriştirilen âyetin, Allâh'ın sınırsız lütfunun gâzileri nasıl kuşattığı hakkında olduğunu söyler ve Sâbit'in de bu kutlu gâzilerin arasında yer aldığı müjdesini verir. Sâbit, Hz. Peygamber'in bu haberine çok sevinir. Hz. Peygamber daha sonra Abbâs oğlu Fazl'dan, ganimet malından artanı da yanına alarak ordudan önce Medine'ye varmasını ve buradaki Müslümanlara zafer müjdesini vermesini ister.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Fazl ibni Abbâs'ın Yoluna Çıkan ve Onunla Savaşan Siyâhların Hikâyesi¹⁷

Hz. Peygamber'in buyruğu üzerine, ganimet malını alarak Medine'ye gitmek için yola çıkacak olan Fazl ibni Abbâs'a, iki yüz askerle Süleymân ibni Hâlid de yoldaş olur. Fazl ve Süleymân, iki yüz askerle birlikte bir nefeslik duraklamadan seherden akşam kadar yol alırlar. Gece bir yerde gönül rahatlığı içerisinde konakladıktan sonra sabah vakti göç ederler. Bir süre sonra Mâ'û'l-Harâb adı verilen büyük bir ımağın

---

¹⁷ 7/4571-4892. beyitler.

yanına sevinç içerisinde gelirler. Onlar bu ırmağın kıyısında su gereksinimlerini giderip dinlenmekte iken, uzaktan üzerlerine doğru hızla ilerlemekte olan yoğun bir toz bulutunu fark ederler. Herkes merak ve hayret içerisinde birbirine bakar. Şaşkınlığını yenen Fazl askerlerden, gelenler hangi taraftan olurlarsa olsunlar, onları karşılamak üzere hazırlıklarını tamamlamalarını ve dikkatli olmalarını ister. Askerler, gözlerini toz bulutundan ayırmadan kıpırdaşmakta iken; zift gibi kara yüzlü, harâmî, pek zâlim ve kanlı iki bin atlı çıkagelir. Bu atlıların reisi; kara yüzlü, sert ve güçlü kuvvetli Saht ibni Sertûş'tur. Saht, Habeş imparatoruyla savaşarak onun pek çok ülkesini kendisine bağlamıştır. Habeş şâhi, tüm çabalarına rağmen Saht'ı ele geçirmeyi başaramamıştır.

Saht; Yemen taraflarında, Rûd-ı Naîm adlı, bir ırmağın başında ve havası suyu oldukça hoş bir mekâna varıp yerleşmiştir. Bu makamın eşsiz güzelliği herkesin dilindedir. Bu mekânın yakınlarında, oldukça yüksek bir yere surları aşılmaz bir kale yaptırarak bu kaleye Semmâk adını koymuştur. Vâdî-i Naîm'i kendisine mülk edindiğinden kimseden korkusu yoktur. Üzerinde bulunduğu memleketi zâlimliğiyle harap eden Saht ve onun halkı bütünüyle putlara tapmaktadır. Kimsenin, Saht'ın karşısına çıkıp onunla savaşmaya cesareti yoktur. Hevâzin kavminin başına gelenleri ve bu kavme ait malların Müslümanlar tarafından ganimet olarak ele geçirildiğini öğrenen Saht, derhal Zağlem adlı gayet kuvvetli ve kan dökücü bir pehlivanını çağırıp onun emrine iki bin er verir. Ondandır, hemen hareket edip rüzgâr gibi süratle giderek Hz. Muhammed'in ordusuna yetişmesini, onlar gâfil iken saldırıya geçerek büyük küçük demeden hepsinin başlarını kesmesini ve her birinin aldığı ganimet malını toplayıp ele geçirmesini ister. Ardından Hz. Ali'yi demire vurup diri olarak huzuruna getirmesini, oradan Medine'ye geçip şehri bütünüyle yakıp yıkmasını, şehir ahalisini kılıçtan geçirmesini ve kadınlarla çocukları da baştan başa ipe dizmesini emreder.

İki bin askerle yola çıkan Zağlem, kısa sürede Fazl ibni Abbâs, Süleymân ibni Hâlid ve onun emrindeki iki yüz sahâbe ile karşı karşıya gelir. Zağlem, askerleriyle birlikte hamle ederek Müslümanları, başlarının selâmette kalması açısından ganimet malını kendilerine bırakarak çekip gitmeye çağırır; aksi takdirde kılıcıyla hepsinin başını ister istemez keseceğini söyler. Zağlem'in sözlerine fazlasıyla sinirlenen Fazl ashâba dönerek onlara, Allâh'ın emri doğrultusunda ölünceye dek dîn yolunda mücadele etmenin gerekliliğini hatırlatır. İki taraf birbirine girer. Kan dökülüp baş kesilir; bütün çöl feryat ve figanlarla inler. Tarife sığmaz bir savaş yaşanır. Yüz otuz Müslüman askeri şehit olur. Habeşlerden de çok sayıds asker öldürülür. Süleymân ibni

Hâlid, geriye kalan yetmiş askeriyle esir alınır. Zağlem, tek başına kalan Fazl'ın üzerine yürür ve her ikisi teke tek savaşımaya başlar. Zağlem, attığı bir mızrakla Fazl'ın atını yıkar. Yere yıkılan Fazl, kendini toplar toplamaz kılıcıyla Zağlem'in atının ayak sinirlerini keserek atı hareket edemez hale koyar. Bunun üzerine, Zağlem'in sağı solu kuşatan askerleri kılıçlarını çekerek kalabalık halde Fazl'ın üzerine yürürler ve onun, Zağlem'in başını almasına müsaade etmezler. Sonunda Fazl da diri olarak yakalanıp esir edilir. Zağlem ve askerleri, bütün rızk ve ganimet mallarına el koyup esir aldıkları Müslümanları da elleri ayakları bağlı halde yanlarına alarak yola çıkarlar.

Allâh'ın inayetiyle gece karanlığından yararlanan bir Müslüman kaçmayı başarır ve hemen Hz. Peygamber'in yanına gelir. Baştan ayağa kan içerisinde kalmış, yüzü de kan çanağı halindeki bu yiğit, Hz. Peygamber'i görür görmez âh ederek yere düşer. Sahâbe yiğidin başına toplanır. Yiğit, aklı başına gelir gelmez ağlayıp inlemeye ve dertten ciğerlerini dağlamaya başlar. Hz. Peygamber'in bu hale nasıl geldiğini sorması üzerine Müslüman askeri, Mâ'û'l-Harâb'da Saht'ın kalabalık ve zâlim ordusuyla karşılaşmalarından başlayarak Allâh'ın müsaadesi ve Hz. Resûl'ün mucizesiyle kendisinin gece karanlığında kaçıp onların elinden kurtulmasına kadar cereyan eden olayları bir bir yaşlı gözlerle anlatır. Süleyman ve Fazl'ın, emirlerindeki yetmiş yiğitle birlikte tutsak alındıklarını ve ellerindeki ganimet mallarına tamamıyla el konduğunu da sözlerine ekler.

Ashâbdan yüz otuz kişinin Saht'ın askerleri tarafından şehit edildiğini Müslüman erinden öğrenen Hz. Peygamber'i derin bir üzüntü kaplar. Hz. Resûl'ün gözlerinin yaşardığını gören Müslümanlar da ciğerlerini hüzün ateşiyle dağlayıp kanlı gözyaşları dökerler. Şehit yüz otuz Müslüman yiğidi için ağlayıp inlemelerden ortalığı yoğun bir matem havası kaplar. Bir süre sonra Hz. Resûl, gözyaşlarını silerek başını kaldırır ve ashâba, felâketler karşısında sabretmesini bilip Allâh'ın bu konudaki takdir ve buyruklarını bekleyerek görmenin kendileri için en uygun yol olduğunu belirtir. Hz. Peygamber kederli bir halde beklerken Hz. Ali ayağa kalkar ve canının Allâh'ın resûlüne kurban olduğunu söyler. Ardından Hz. Resûl'den, kendisini Saht'ın üzerine göndermesini ister. Yüce Allâh'ın rahmet ve inâyetine sığınarak Saht'ı ve onun ordusunu baştan başa kılıçtan geçirip öldürme arzusu taşıdığını söyler. Hz. Ali'yi takip eden Müslüman beyleri ve kumandanları da ileriye atılarak canlarının Hz. Resûl'e fedâ olduğunu, kâfirlerin üzerine yürüyüp onlara hak ettikleri cezayı vermek için hazır olduklarını söylerler.

Onlar bu sözdeyken Cebrâil huzura gelir ve Hz. Resûl'e Hakk'ın selâmını hürmetle ilettikten sonra ona, şehit olan Müslümanlar için kederlenmesine hiç gerek olmadığı şeklindeki Hak buyruğunu bildirir. Kanlar içerisinde şehit olan Müslümanlar, Allâh'ın tecellisiyle ödüllendirilmiş ve her an Hakk'ın cemâlini görme şerefini ve saadetini yaşayacakları bir yakınlık ve kavuşma ile yüceltilmişlerdir. Allâh'ın, haklarında kan pahası olarak kavuşma hazinesini takdir ettiği ve bu yolla hadsiz hesapsız lütfuyla şerefleştirdiği bu şehitlerin saadeti ashâba gösterilecek olsa, koşa koşa şehit olmaya yönelecekleri konusunda hiç şüphe yoktur. Bu sûretle kötü huylu kâfirlerin de işin sonunda helâk olmaları kaçınılmazdır. Cebrâil son olarak, kâfirlerin üzerine Hz. Ali'nin gönderilmesi ve Hakk'ın inâyetiyle zafere ulaşma vadinin verilmesi doğrultusundaki ilâhî buyruğu naklederek yeniden göğe yükselir. Hz. Peygamber, Cebrâil'in ilettiği Hak emirlerinin verdiği gönül rahatlığı içerisinde, üzeri ay nakışlı bir sancağı sevinçle Hz. Ali'ye verir. Hz. Ali, sancağı Hz. Resûl'ün elinden hürmetle aldıktan sonra neşesinden, Hz. Peygamber'in yeryüzünü ve gökyüzünü baştan başa ışıklandıran hidâyet nûrunu öven gönül açıcı sözler sarf eder.

Hz. Peygamber Hz. Ali'den sonra sırasıyla Zeyd ibni Hattâb'a, Hazret-i Ammâr'a, Mikdâd'a, Abbâs-ı Mirdâs'a, Bû Dücâne'ye, Sa'd ibni Ubâde'ye ve Amr-ı Ma'dî'ye birer sancak verir. Her bir kumandan, Hz. Peygamber'in elinden hürmetle sancağı aldıktan sonra onu; âlemin rûhu, saadet burcunun ayı ve güneşi, iki âlemin hâsılı gibi sıfatlarla metheden şiirler okur. Cihanda emsâli olmayan bin altı yüz meşhur yiğidin de bu sancak alan beylerin emrine koşulmasıyla meydan yeniden askerle dolar. Talha, Câbir, Ebû Eyyûb Ensârî, Süheyb-i Rûmî, Abdullâh, Amr-ı Meyye, Kays ve Sa'd ibni Vakkâs bu bin altı yüz kişilik kahraman topluluğunun içerisindeyler. Hz. Peygamber, yiğitlere, Allâh'ın lütfuna sığınarak şehâdet lafzını dillerinden bir an için bile düşürmemelerini tembihler. Hz. Ali ve beraberindeki askerler, Hz. Resûl'ün duâ ve himmetleri eşliğinde verdiği hareket buyruğuyla yola çıkarlar. Askerler, geceye kadar kimi tevhid sözünü tekrarlayarak ve kimi de parlak ve güzel methiyeler söyleyerek yürürler. Kısa bir süre dinlendikten sonra göç ederek öğle vaktine kadar yürürler. Demiri eritecek derecede şiddetli bir sıcaklık kendini iyiden iyiye hissettirir. Eldeki suyun tükenmesiyle birlikte susuzluk tahammül edilemeyecek bir hal almaya başlar.

Askerlerin susuzluktan helâk olmaya yüz tutarak şikâyette bulunmaya başladıkları bir anda Hz. Ali Amr'a, bu yol üzerinde su bulabilecekleri bir yer olup olmadığını sorar. Amr, yolun bu kısmının hayli susuz olduğunu, ancak yolun öte

yanında su bulabilecekleri bir yer olduğunu söyler. Bununla birlikte bu suyun başını, üstüne varan kimsenin canını kurtaramadığı bir ejderhâ beklemektedir. Hz. Ali Amr'dan, bu su kaynağının yerini kendisine göstermesini ister ve onunla birlikte Abdullâh'ı da yanına yol arkadaşı olarak yola koyulur. Suyun başına gelindiğinde; heybetiyle adeta ırmağı baştan başa kaplayan, burnundan çıkardığı dumanı göğe yetiştiren, ağzından kıvılcımlar ve gözlerinden ateşler saçan bir ejderhâyla karşılaşılır. Hz. Ali, Amr'ın bahsetmiş olduğu ejderhâyı görünce, kendisini Hakk'a ısmarlayarak atını Amr'a verir ve yaya olarak korkunç hayvanın üzerine yürür. Sağ eline keskin Zülfikâr kılıcını alır. Sol eline ise epeyce elbise sarar. Hz. Ali'nin çıkardığı sesi işiten ejderhâ, ağzından kıvılcım saçan ateşli nefesler çekmeye başlar. Ejderhâ, Hz. Ali'yi yutmak için mağara gibi karanlık ve derin ağzını açınca Hz. Ali, sol eline sardığı elbiseyi ejderhânın ağzına verir. Ardından Allâh'ı ve Resûl-i Hakk'ı anarak Zülfikâr kılıcıyla ejderhâyâ hücum eder ve bir vuruşuyla onu ikiye bölerek kanını ırmağa döker.

Ejderhânın, ağzı açık vaziyette yere serildiğini gören Amr ve Abdullâh, Hz. Ali'nin bu kahramanlığını beğenip takdir ederler. Hz. Ali, Amr'ı ashâbı çağırması için gönderir. Su kaynağına koşturan sahâbe, susuzluklarını gidermekle kalmayıp kırbalarını da suyla doldurur. Tüm Müslüman askerlerinin Hz. Ali'ye duâ etmelerinin ardından yola devam edilir. Konaklanan ilk yerde Hz. Ali, bir fikrini ashâbla paylaşma niyetinde olduğunu söyler ve onlardan kendisini iyi dinlemelerini ister. Hz. Ali'nin niyeti; önden, doğruca, tek başına ve hızlıca ilerleyerek Müslüman esirlerin kaleye iletilmelerine fırsat vermeden yetişmek ve onları kâfirlerin elinden kurtarmaktan ibarettir. Müslüman askerleri de onun ardınca tez vakitte kâfirlere yetişeceklerdir. Müslümanlar, asker saflarını süsleyen Hz. Ali'ye, emretme yetkisinin kendisinde olduğunu; fakat tek başına kâfirlerin üzerine varmasının oldukça güç olduğunu söylerler. Hz. Ali, üzülecek bir şey olmadığını; çünkü işlerini yoluna koyucu ve düzelticinin Hak olduğunu ve O'nun her an yalnız kişinin şefaathçisi olduğunu belirtir. Daha sonra, hemen elindeki sancağı Selmân'a verip Amr'ı da yanına alarak yola koyulur. Sahâbe de Hz. Ali'nin ardınca, kâfirlerle dövüşmeye kesin kararlı olarak yürüyüşe geçer.

Hz. Ali Allâh'a yalvararak gecenin ilerleyen saatlerinde kâfirlerin kalesinin bulunduğu diyara yetişir. Kâfirlerin kalesinden köpek sesleri gelmektedir. Kalenin önünden, üstüne bir köprünün inşa edildiği büyük bir nehir akmaktadır. Hz. Ali, Hakk'a tevekkül ederek, kaleye ulaşımı sağlayacak tek geçit yeri konumundaki bu köprünün yanına gelir. O gece köprü üzerinde yalnızca üç asker bekçi olarak bulundurulmaktadır.

Bekçilerden birinin Hz. Ali'den kendisini tanıttığını istemesi üzerine, Hz. Ali bu üç askeri de elini boğazlarına geçirerek susturup ortadan kaldırır ve birbiri ardınca üçünü de nehre fırlatır. Sabah olduğunda Hz. Ali çevreye şöyle bir göz atar ve başlarında Süleymân ile Fazl-ı Abbâs'ın bulunduğu tutsakların köprüye doğru getirilmekte olduğunu görür. Derhal yüzüne bir tülbent bağlayarak at sırtında esirlerin yanına varan Hz. Ali, Süleymân ile Fazl'dan başlayarak tutsak Müslümanların elleriyle ayaklarını birer birer çözerek onları kurtarmaya başlar. Kara yüzlü kâfirler; kaleye giden yol üzerindeki köprü'nün başını bir arslan gibi ele geçirmiş olan Hz. Ali'nin, getirilen tutsakları birer birer korkusuzca bağlarından kurtarıp bindirildikleri develerden indirdiğini görünce onun üzerine hücum ederler. Hz. Ali aniden önceki naralarından birini atarak kara yüzlü kâfirlere kendini tanıtır ve onlardan, elinden canlı olarak kurtulmak istiyorlarsa Hakk'ın hidâyetiyle îmân edip Müslüman olmalarını ister. Hz. Ali'nin sesini duyan Müslümanları büyük bir sevinç kaplar. Hz. Ali, üzerine gelen Sertâb ibni Şürtûb ve Avf ibni Tircîs adlı kara yüzlü kâfirleri kılıçtan geçirir ve kesip biçer.

Kâfirler, Hz. Ali'nin bu yiğitliği karşısında korkuya kapılır. Hakk'ın inâyetiyle Fazl; Hz. Ali tarafından kurtarıldıktan sonra, kâfir bekçilerinden ele geçirdikleri at ve elbiseleri kuşanan otuz sahâbîyi de arkasına alıp at sırtında tekbirler getirerek Hz. Ali'nin yardımına yetişir. Fazl'ın gelişini hayretler içerisinde izleyen kâfirler gayrete gelerek alaylar halinde topluca Müslümanların üzerine hamle ederler. Ashâb, üzerlerine yürüyen kâfirleri kılıçlarıyla bir bir yere sermeye başlar. İki yüz kayıp veren kara yüzlü kâfirler, kaçarak kumandanları Zağlem'e sığınır. Bu arada Hz. Ali, kâfirleri kırıp geçirmeye devam etmektedir. Kâfirler feryatlar kopararak Zağlem'in huzuruna çıkarlar. Zağlem, arslan gibi bir yiğidin öncülüğündeki sahâbenin, Fazl ve Süleymân'ı da yanlarına alarak üzerine geldiklerini görür. Fazl ve Süleymân'a; boyunlarından zinciri kimin çekip aldığını, kendilerini ellerindeki ve ayaklarındaki bağlardan kimin kurtardığını sorar. Fazl, kendilerini kurtarmanın, o anda önden heybetle ilerleyen Hz. Ali olduğunu belirtir. Hz. Ali'nin adını duyar duymaz son derece bozularak paniğe paniğe kapılan Zağlem'in endişeli hali, kara yüzlü kâfir askerlerini de dertlendirir.

Zağlem'in kendine gelir gelmez verdiği saldırı emriyle kara yüzlü kâfirler, hep birden Hz. Ali'nin üzerine hücum ederler. Zülfikar kılıcıyla kâfirlerin arasına dalan Hz. Ali, kılıcını ustalıklı kâfirlerin başlarına çalarak meydanı asker ölüleriyle donatır. Bu şekilde Hz. Ali, kâfir askerlerini dağıtarak yeniden Zağlem'in üzerine kaçırtır.

Askerlerin panik içerisinde kaçarak geri çekildiklerini gören Zağlem, onlara derhal meydana dönmelerini emreder. Sonra onlara hiç kaygılanmamalarını, kendisinin Medine'ye varıp orayı yakıp yıkmaya, Hz. Muhammed'i öldürmeye ya da ağlatıp inleterek esir almaya gücünün yettiğini söyler; böyle kaçıp giderek hükümdarlarının huzuruna nasıl utanmadan çıkabileceklerini ve ona ne söyleyeceklerini, kendilerini yoktan var ettiğini sandığı yüce puttan hiç çekinip çekinmediklerini sorar. Bunun üzerine kara yüzlü kâfirler, Zağlem'in öncülüğünde yeniden hücum ederler. Hz. Ali, Zülfikâr kılıcıyla kâfirleri kesip bölmeye devam eder. Müşrif adlı yiğit bir kâfiri, hiddetle hamle edip kaptığı gibi havaya fırlatır; o yere inerken de kılıcını çalarak onu ikiye böler. Kâfirler, elli yüz kişilik topluluklar halinde Hz. Ali'nin üzerine kılıçlarıyla yüklenirler. Kılıç çekip saldırarak Hz. Ali ile başa çıkamayacaklarını anlayınca da geri çekilip ona ok ve taş atmaya başlarlar. Bununla da Hz. Ali'yi durdurmaları mümkün olmaz. Hz. Ali tek başına yüz elli kâfirin daha canını alır.

Zağlem, Hz. Ali'nin asıl rakibinin kendisi olduğunu söyleyerek meydana girer ve ustalıklı kullandığı, bir karışık ucuna zehir bulaştırılmış mızrağını Hz. Ali'ye fırlatır. Hz. Ali, üzerine gelen mızrağı tuttuğu gibi hızla ve kuvvetle Zağlem'e geri gönderir. Kazâ oku gibi ilerleyen mızrak önce Zağlem'in hazırladığı siperi, arkasından da onun göğsünü delip geçer. Zağlem can vererek yere yıkılır. Zağlem'in canının cehenneme gönderildiğini gören kara yüzlü kâfirler, âh ederek ve bağırıp çağırarak tepinmeye başlarlar. Ardından telaşla Müslümanlar üzerine hamle etmeye çalışırlar. Bu esnada, yeri göğü inleyen savaş davulları ve tekbir sesleri eşliğinde Müslüman askerleri yetişip gelerek alaylar halinde topluca kâfirlerin üzerine hücum ederler. Kâfir ordusunu ortalarına alarak teker teker kılıçtan geçirmeye başlarlar. Kara yüzlü kâfirler adeta kıyâmet gününü yaşamaktadırlar. Bu sûretle kâfirlerin kimi ölür, kimi de dağılıp gider. Kara yüzlü kâfirlerin oluşturduğu ordunun işi böylece bitirilir. Sahâbe, topluluk halinde Hz. Ali'nin yanına gelerek onu selamlar ve onun için duâlar ettikten sonra onun yiğitliğini ve cesaretini kutlayıp alkışlar. Hz. Ali, gösterdiği tüm kahramanlıkları ve Hakk'ın lütfu ve Hz. Resûl'ün mucizesine borçlu olduğunu söyler.

Diğer taraftan kalesinde, Müslümanlar üzerine gönderdiği askerlerinden haber bekleyen Saht ibni Sertûş'un yanına, başı yarılmış ve yüzü gözü kan içerisinde kalmış halde biri gelir. Saht, bu kişiye bu hale nasıl geldiğini sorar. Yaralı asker, kanlı gözyaşları dökerek Hz. Ali'nin canlarını aldığı kâfir yiğitlerinin adlarını, Zağlem ve Tarcîs de aralarında olmak üzere, bir bir anmaya başlar. Saht, bütün bu yiğitlerin bir

anda nasıl bir felaketle karşılaşmış olduklarını sorar. Yaralı asker; kendisini Ali ve Haydar isimleriyle tanıtan korkusuz, çevik ve heybetli bir yiğidin nara atarak ansızın önlerine çıktığını ve kılıcıyla hamle ettiği kişileri hayli yaralayıp atları ve elbiseleriyle birlikte ikiye bölmekte hiç zorlanmadığını belirtir. Duydukları karşısında son derece korkuya kapılan Saht, telaşla yokuş başına varır. Saht'ın ardı sıra nice kara yüzlü kâfir de yokuş başına yönelir. Aşağılara göz atan Saht, artık sona ermeye yüz tutan mücadelelerin ardından çölün askerlerle dolu olduğunu görür. Saht'ı yokuşun başında gören ashâb, çok geçmeden dört bir taraftan tekbirler getirerek yokuş dibine ulaşır.

Müslüman askerleri hemen savaşmaya başlarlar. Yokuşun başındaki kâfirler ise, bir yandan hiç durmadan Müslümanların üzerine taş yuvarlarken öte yandan, içinde buldukları kaleyi ele geçirip yıkmanın mümkün olmadığını ve kalenin dibine kadar gelmekle tüm Müslümanların kendi ölümlerini hazırladıklarını haykırırlar. Kâfirlerin bu düşüncesizce bağırıp çağırımları akşama dek sürer. Gece olunca her iki taraf dinlenmeye çekilir. Seher vakti sahâbe, dağın tepesini kâfirlerin elinden almak ve diğer Hak emirlerini yerine getirmek amacıyla yaya olarak yeniden savaşmaya yürür. O gün ve ertesi gün, kâfirlerin sığındıkları yokuş başını ele geçirmek mümkün olmaz. Üçüncü gün Müslümanlar, üzerlerine taşların yuvarlandığı yokuş başını Allâh'ın inâyetiyle almayı başarır. Kâfirler hemen kalenin içine kaçarlar ve savaşın kendilerine dokunmayacağını sandıkları yüksek burçlara ve kulelere sığınır. Müslümanlar derhal kaleyi kuşatır. O gün kaleden atılan toplardan ve tüfeklerden çok sayıda Müslüman şehit olur.

Gece karanlığı içerisinde, askerler arasında muhafız gibi dolanarak gözcülük görevini yerine getirmekte olan Hz. Ali, kalenin kapısının ansızın açılıp ellerinde kırbalarla dört yüz kara yüzlü kâfirin dışarı çıktığını fark eder. Dört yüz kâfir, ellerinde tuttıkları kırbalarla atlı olarak kalenin kapısında toplanır. Hz. Ali hemen ashâbın yanına vararak gördüklerini onlara aktarır ve onlardan, kendisi yüksek sesle tekbir getirene değin beklemelerini ve tekbir sesini duyar duymaz da hep birden yardımına yetişmelerini ister. Ardından boynuna bir kırba takıp Düldül adlı atına atlayarak karanlığın içinde atlı olarak suya gitmekte olan kâfir kalabalığının içerisine karışır ve onlarla birlikte suya doğru korkusuzca yol alır. Gece karanlığı içerisinde Hz. Ali'nin varlığı anlaşılmaz.

Atlı kâfirler, kırbalarını su ile doldurduktan sonra, Aralarında Hz. Ali de olduğu halde, kaleye geri dönerler. Atlıların kumandanı gelir ve kalenin kapısında, sudan dönen kâfirleri yüzlerine tek tek bakarak içeri almaya başlar. En nihâyet Hz. Ali kapıdan içeri gireceği sırada, kumandan Hz. Ali'nin yüzüne bakarak onun yabancı biri olduğunu sezer ve onu durdurarak ondan kim olduğunu söylemesini ister. Atını hızlıca sürerek kapıdan içeri girmeyi başaran Hz. Ali; Allâh'ın arslanı, Hz. Muhammed'in amcasının oğlu; Hayber kapısına gücünü tanıyan, savaşta döne döne saldıran yüksek tabiatlı bir kişi olarak kendini kâfir komutanına tanıtır. Ardından Zülfikâr kılıcıyla komutanın üzerine hamle eder. Komutan, hayli hiddetlenerek atından sıçrayıp atlar ve böylece Hz. Ali'nin saldırısını savuşturur. Keskin kılıç, kumandanın atını iki parçaya ayırır. Kumandan, derhal kaleye giren atlı askerlerine saslenerek Haydar denilen zâtın kendileriyle birlikte at sırtında kaleye sızmış olduğunu söyler ve onlardan, hemen tedbir almalarını ister. Askerler, Hz. Ali'nin kaçacağını sanarak kale kapısını tutarlar. Hz. Ali nara atarak yüksek sesle tekbir getirir. Hz. Ali'nin sesini işiten Müslüman askerleri, can atarak coşkulu bir şekilde kale kapısına hücum ederler. Kale kapısının açık ve çevresinin تنها olduğunu gören Müslümanlar, çok geçmeden Hz. Ali'nin içeri girmeyi başarak kâfirlerin kanını dökmeye başladığını fark ederler. Hemen tekbir getirerek hep birden kapıdan içeri girerler.

Hz. Ali'nin, Zülfikâr kılıcıyla kâfirleri kesip biçmekte olduğunu gören İslâm askerleri coşarak kara yüzlü kâfirlere hamle ederler. Hz. Ali, amansız bir şekilde kılıcını sallamakta iken Saht ibni Sertûş'la karşılaşır ve onu İslâm dinine girmeye davet eder. Saht, Hz. Ali'nin bu davetine, sövüp kırk batmanlık değneğini ona havale ederek karşılık verir. Hz. Ali, Zülfikâr kılıcıyla Saht'ın değneğini karşılayarak iki parçaya ayırır. Sonra saldırı sırasının kendisine geldiğini söyleyerek keskin kılıcını Saht'a çalmaya yönelir. Saht, kılıçtan korunmak için hemen kalkanını siper edinir. Hz. Ali'nin kılıcı kalkanı keserek Saht'ı yaralar. Saht, kanlar içerisinde atından düşerek yere serilir. Kendisine işaret edilmesi üzerine Kays, derhal Saht'ın başını keserek mızrağa diker ve başsız vücudunu da bir kenara atar.

Saht'ın başına gelenleri gören kara yüzlü kâfirler üzüntü ve şaşkınlık içerisinde âh ederler. Seher vaktine kadar süren çarpışmalarda eli kılıç tutan kâfirlerin hemen tamamı öldürülür. Kadınlardan ve çocuklardan birçoğu esir alınır; bol miktarda mal da ganimet olarak toplanıp ele geçirilir. Hz. Ali için de seçkin ganimetler ayrılır. Müslüman ordusu, arzulanan hedeflere varmış olmanın mutluluğu içerisinde hadsiz

hesapsız ganimet varlığıyla Medine'ye doğru yola koyulur. Gece gündüz şevkle yol alınarak Hz. Peygamber'e kavuşma vaktine yaklaşılana bir anda Hz. Resûl, Müslüman ordusunun gelişini haber alarak onları karşılamaya çıkar. Hz. Resûl'ün yüzünü gören Müslümanların sevinci bir kat daha artar ve tüm kabile, bütün kaygılarından bir anda kurtulur. Selamlama ve el öpmelerle Müslümanların gönülleri neşe ve huzurla dolar. Bu karşılama noktasında yüzlerce zevk ve sefâ sürülür. Müslüman ordusunun yaşadığı macera Hz. Peygamber'e bir bir anlatılır. Kazanılan zaferler Hz. Resûl'ü candan sevindirir.

Hz. Peygamber, ganimet malını ashâba baştan başa üleştirdikten sonra göç emrini verir ve saadetle Medine'ye doğru yola çıkılır. Neşe içerisinde Medine'ye yaklaşıldığı sırada, Medine halkı kadını erkeği genci yaşlısıyla Hz. Resûl'ü ve Müslüman ordusunu şevkle karşılamaya çıkar. Tüm gözler, saadet güneşi Hz. Peygamber'i aramaktadır. Kısa bir süre sonra Müslüman ordusu ile Medine halkı karşılaşır. Hz. Peygamber'in cemâlinin tecellisi ve gözlere sürme çekilen ayağının toprağı ile şerefendirilen Müslümanlar, safâlar sürerek ve duâlar ederek Medine'ye dönerler. Böylece Allâh'ın yardımının rehberliğinde Hz. Resûl, üç yüce fetih ile Medine'ye dönmüş olur.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Müzelzel Bin Zelzâl'in Hikâyesi¹⁸

Yemen taraflarında pek çok memleketi elinde bulunduran, zâlimlikte sınır tanımayan, gayet uğursuz ve şiddetle lânetlenmiş Habeşli bir kâfir vardır. Bu kâfirin; gece gündüz savaşmaya doymayan, her birisi yüz askere denk, katran gibi kara yüzlü yedi bin askeri vardır. Kıyasa gelmez bir mal varlığına sahip olan bu kâfir, amansız kuvvetiyle çok yol basıp birçok ili harap etmiştir. On insana denk cüssesiyle zulmünün ve adaletsizliğinin sonu gelmeyen bu kâfir, pek çok memleketi haraca kesmiştir. Bu Habeşli kâfir, nerede bir kadın ya da kız duysa derhal onu huzuruna getirtmekte ve günlerce onunla, o istesin ya da istemesin, dilediğince vakit geçirmektedir. Habeş

---

¹⁸ 7/4893-5179. beyitler.

imparatoru, Müzelzel bin Zelâzil isimli bu kâfirin üzerine pek çok kez asker salmasına rağmen onu ele geçirmeyi başaramamış ve şaşırıp kalmıştır.

Müzelzel, sınır tanımaz zâlimliğiyle, burçları gökyüzüne kanat açmış ve ucu bucağı görünmez bir kale yaptırıp adını da Na'îm koymuştur. Bu kalenin içerisinde de pencereleri binlerce renkli camla ve her kapısı altın, gümüş ve mücevherlerle donatılmış sekizgen bir saray inşa ettirmiştir. Müzelzel'in Zâtı'n-Na'îm adını koyduğu bu sarayın duvarları ve tavanları da Mânî'nin nakışlarını kıskandıracak güzellikteki resimlerle süslenmiştir.

Müzelzel'in ismi Hz. Peygamber'in kulağına, İslâm ordusunun Mekke'nin fethine yolunun düştüğü esnada çalınmıştır. Müzelzel de Hz. Peygamber'in saf ve mübarek zâtı ve seçkin sıfatları ile ilgili duyular almıştır. Bununla birlikte, Müslümanların Mekke'yi fethetmelerine pek güvenmiş, Kâbe'deki putların kırılıp parçalanması da adeta onun yüreğini dağlamıştır. Hz. Muhammed'e ve Hz. Ali'ye erişip onlara amansız gücünü gösterme arzusunu sürekli anmakta ve büyük putlar adına yeminler etmektedir. Bu sûretle gecesini gündüzünü kıskançlıktan saçma sapan sözler sarf etmekle ve kafasını fesat çıkarıcı fenâ düşüncelerle doldurmakla geçirip gitmektedir.

Diğer taraftan Hz. Peygamber, sefâ içerisinde bir gün mescidinde oturmakta iken, kıpırdayan kapının aralığından uzaklarda büyük bir toz bulutunun şehre doğru ilerlemekte olduğunu fark eder. Hz. Peygamber, bu toz bulutunu koparan şeyin ne olduğunu görüp haber vermeleri için birkaç kişiyi görevlendirir. Atlanarak toz bulutunun koptuğu mevkiye varan Müslümanlar, her biri kıpkızıl kanlar içerisinde, birçok yerlerinden yaralanmış olan yetmiş kadar yiğidin feryat ederek gelmekte olduğunu görürler. Hemen Hz. Resûl'ün huzuruna çıkarılan bu yiğitler, kanlı gözyaşları dökerek Hz. Peygamber'e duâlar etmeye başlarlar. Bu yiğit topluluğunun büyüğü, denizlerde ve sahillerde çokça dolaşmış olan Devs ibni Mûsâhil; önceleri putlara tapıldığını, her zaman düşmüşlerin elinden tuttuğunu, nimetlerle dolu sofrasında çok konuk ağırladığını söyler. Bu haldeyken Hz. Peygamber'in güzel vasıflarını işitip onun yolunu son derece makbul gördükten sonra, onunla buluşup görüşmek için büyük bir arzu duyduğunu belirtir. Sonra bir gece yatarken gördüğü çok tuhaf bir rüyayı anlatmaya başlar.

Devs, rüyasında; başlarına kıymetli taşlarla bezenmiş taşlar takıyan, ellerinde ateşten mızraklar taşıyan, çehreleri güneşi kıskandıran, başları pek yükseklerde, atlı ve sancaklı askerlerin oluşturduğu bir topluluk görmüştür. Bu topluluğun önünce ilerleyen

heybetli ve azametli bir zâta şüphe içerisinde, etrafa nurlar saçan bu biricik topluluğun kimlerden olduğunu sormuştur. Bu zât Devs'e; bunların her şeyin yaratıcısı yüce Allâh'ın askerleri olduklarını, O'nun sevgilisi Hz. Muhammed'in şu anda Mekke'yi fethetmeye yöneldiğini ve Hakk'ın bu askerleri Hz. Peygamber'e yardımcı olmak üzere göndermiş olduğunu söylemiştir. Hayret ve şaşkınlık içerisinde uyanan Devs, rüyasını karısına anlatmış, karısı da onun anlattıklarına şaşakalmıştır. Seher vakti ansızın gaipten bir ses gelerek Devs'e, gördüğü rüyanın hakikat olduğunu ve önceki gece aynen gerçekleştiğini söylemiştir. Sonra kendilerinin Müslüman cin askerleri olduklarını, Hz. Resûl'ün önünde îmân getirerek Hakk'ın emriyle onun huzuruna ermeye ve her hizmetini görmeye can attıklarını belirtmiştir.

Hâtifin bu sözlerinden gönlü ziyadesiyle yumuşayan Devs'in îmânı pekişmiş ve İslâm'a doğrulukla bağlanma isteği artmıştır. Devs, sonra bu şaşkın haliyle amcasının oğullarını yanına alarak avlanmaya çıkmış ve yolda giderken onlara da gördüğü rüyayı ve hâtifin sözlerini anlatmıştır. Amca oğulları da Devs'in anlattıklarından oldukça etkilenmişler; her birinin hâli değişerek îmânları ve İslâm'a bağlanma arzuları bir kat daha kuvvetlenmiştir.

Devs ve amcaoğulları, hep birden Hz. Peygamber'e kavuşmaya azmetmişlerdir. Bu arada bir ceylanı avlayıp tam onun derisini yüzmeye yöneldikleri sırada, heybetiyle gözleri kamaştıran bir atlının üzerlerine geldiğini görmüşler ve kaygıyla düşünmekten oldukları yerde kalakalmışlardır. Bu atlı, herhangi bir kötülük düşünmediğini, onlara doğru yolu göstermek ve onların Hz. Resûl'ün emri altına girerek mutlu olmalarını sağlamak amacıyla gelmiş olduğunu dile getirdikten sonra; Allâh'ın bir ve Hz. Peygamber'in de O'nun resûlü ve sevgilisi olduğunu, eşsiz kudret sahibi Hakk'ın iki cihânı Hz. Resûl için yarattığını ve yardımıyla her zaman onun yanında olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber'in sırlarından ve mucizevî kişiliğinden bahsettikten sonra da Devs ve yanındakilerden, derhal küfür ve şirki terk ederek Hz. Peygamber'in huzuruna yönelmelerini ve doğrulukla onun dînine girerek cenneti kazanmalarını istemiştir. Devs ve onun amcaoğulları, nereye gitmeleri gerektiğini sormuşlar, atlı da onların Medine'ye varmaları gerektiğini söylemiştir. Hz. Peygamber'in dînine girmenin yolunun sorulması üzerine atlı, Allâh'ın bir ve Hz. Peygamber'in de onun resûlü olduğunun kabul edilmesi gerektiği cevabını vermiştir. Bunun üzerine Devs ve onun amcasının oğulları şahâdet getirerek Müslüman olmuşlar, avdan dönerek uğradıkları her kavmi îmâna davet etmişlerdir. Bu şekilde üç bin kadın ve erkek Müslüman olmuştur. Bunca insanı İslâm'la şereflendirmenin sevinci yaşanırken Müzelzel, gelişmelerden

haberdar olmuş ve hemen bin askerini gece baskını düzenlemeleri için Devs'in ve ahalisinin üzerlerine göndermiştir. Gece baskını sonrasında kadın ve çocuklardan çok sayıda esir alınmıştır.

Devs, tüm bu anlattıklarından sonra yeniden gözyaşı dökmeye başlar. Onun yanında gelenlerin gözyaşları da sel olup akar. Devs'in anlattıklarını dinleyen Hz. Peygamber'in gözleri yaşarır. Sahâbe de Hz. Resûl'ün ağladığını görünce gözyaşlarına boğulur. Hz. Resûl, başını kaldırıp Allâh'ın inayetiyle Devs'in ve beraberindekilerin haklarını alacağını ve onların yüzlerini güldüreceğini belirtir. Müzelzel'in yaşadığı yere fazla dinlenmeden kaç günde varılabileceğini sorar. Devs, yirmi günde Müzelzel'in kalesine varılabileceğini; fakat yolun zahmetlerle dolu ve son derece meşakkatli, kale duvarlarının ve burçlarının da oldukça sarp ve yüksek olduğunu söyler. Üstelik kendisi tek başına bin askerle savaşılabilecek güce ve cesarete sahip olan Müzelzel, kan dökücülükle ve zâlimlikle adını duyurmuş pek çok yiğidi de katında toplamasını bilmiştir.

Hz. Peygamber, Devs ve yanındakilerden asla kaygılanmamalarını ister; Müzelzel'in her koşulda Hakk'ın kazâsından nasibini alacağını bildirir. Sonra Hz. Ali'ye seslenerek ondan, yanına alacağı üç yüz yiğitle Müzelzel'in kalesine yürümesini, eline geçtiğinde Müslüman olmayı kabul etmezse de onu helâk etmesini ister. Hz. Ali, aralarında Kays, Sa'd-ı Vakkâs, 'Ammâr, 'Abbâs ibni Mirdâs, 'Ubâd ibni Bişr, Bû Dücâne, Bişr ve Mikdâd'ın da bulunduğu üç yüz meşhur yiğidi seçerek hazırlıklarını tamamlar. Hz. Resûl Hz. Ali'ye, üzerinde Fetih sûresinin ilk âyetinin yazılı olduğu beyaz bir sancak verir. Hz. Ali de besmele çekerek sancağı Hz. Resûl'ün elinden alır. Konuşmaların ardından Hz. Resûl'ün duâları ve onu öven methiyeler eşliğinde Hz. Ali ve üç yüz Müslüman yiğidi yola koyulur.

Devs'in kılavuzluğunda çölde o gün ve o gece ilerleyen sahâbe Mâ'e'l-Azâb denilen yere ulaşır. Devs, Medîne'den dört menzillik mesafede bulunan bu makama askerinin bu kadar kısa sürede erişebilmesinden ötürü büyük bir şaşkınlık yaşar ve "Allâhu ekber" der. Burada su gereksinimlerini giderip kırıbalarını doldurduktan sonra göç ederler. Gece yoğun karanlık içerisinde kılavuz Devs uyuyakalır; bu yüzden Hz. Ali ve beraberindeki yiğitler çölün ortasında yanlış yola girerler. Durumu fark eden Hz. Ali Devs'e dönerek yolu şaşırması olduğunu söyler. Gözlerini açarak kendine gelen Devs, yolda uykuya yenik düştüğünü anlar ve hatasından ötürü Hz. Ali'den özür diler. Devs'in özrünü kabul eden Hz. Ali, ansızın böyle yanlış yola yönelmelerinin altında da bir ilâhî

sırrın olabileceğini söyler. Hiç durmadan bu yol üzerinden kaleye doğru yürümeye devam edilmesini ister.

Allâh'ın inâyetiyle gece karanlığının ortasında bir aydınlık peydâ olur. Hz. Ali, Hakk'ın kendilerine yetişen bu lütfuna dayanarak durmayı yürünmesi emrini verir. Seher yelinin tatlı esintilerinin eşliğinde öğle vaktine değin hızlıca ve rahat bir şekilde yola devam edilir. Öğle üzeri güneş tam tepeye ağarak yeryüzünü yakıp kavurmaya başlar ve adeta meydanı fırına döndürür. Çölde bunaltıcı sıcaklığın altında gölgesiz kalan Müslümanların ağızları kurumaya ve nefesleri kesilmeye başlar. Mahşer gününü anımsatan hararetin sebep olduğu susuzluk ciğerleri yakma derecesine varır. Sıcak ve susuzluk sadece insanlar için değil, atlar ve develer için de katlanılamayacak ölçüdedir. Atların ve develerin bir adım daha atmaya takatleri kalmamıştır. İçinde buldukları halden şaşkına dönen Müslümanların çehrelerinde renk kalmaz. Yakıcı çöl sıcaklığında tükenip Hz. Resûl'e eremeyeceklerini düşünür ve kederlenirler. Hz. Ali'nin su bulmaları için saldığı Abdullâh ve Amr da elleri boş dönünce, tüm sahâbe hayatlarından ümit kesmeye ve her biri kızgın çöl kumlarının üzerine düşüp serilmeye başlar.

Bu manzara karşısında Hz. Ali, gözyaşları içerisinde ellerini göğe kaldırarak niyâza başlar ve Allâh'ın inâyetine sığınır. Hadsiz hesapsız lütuf sahibi olan Allâh'tan, bu ateş denizinde yanıp kül olmadan bir yolunu bulup ilerleyerek Hz. Peygamber'in yüzünü yeniden görebilmeyi umar. Alevlerini göklere yetiştiren ateşi Hz. İbrâhim aleyhisselâm için gül bahçesi eden, Hz. Nûh aleyhisselâma tufandan kurtuluş yolunu gösteren sınırsız kudret sahibi Hak'tan, sevgilisi Hz. Peygamber'in yüzü suyu hürmetine kendilerini bu belâdan kurtarmasını diler. Hz. Ali'nin kederli yakarışları Hakk'ın kabulüne mazhar olur. Seher yelini andıran soğuk bir rüzgâr çıkar ve havanın durumu bir anda değişir. Sıcaklığın yatışmasıyla birlikte, canlarını vermeye yüz tutan Müslümanlar yeniden hayat bulurlar.

Hz. Ali'nin emriyle hemen yola devam edilir. Serin rüzgârın eşliğinde o gün akşama dek hızlıca gidilir. Üzerinden dupduru bir suyun görleyerek aktığı yemyeşil ve iç açıcı bir mekâna gelirler. Bu hoş makam ve suyun sesi Müslümanları oldukça rahatlatır. Hz. Ali Müsâhil'in oğluna, bu gül bahçesi gibi güzel makamın neresi olduğunu sorar. Devs, bu mekânın kendi memleketine benzediğini; bununla birlikte buranın kendi yurdunun ancak hayali olabileceğini belirtir. Çünkü ona göre buradan Medine'ye on yedi günde varılmaktadır; halbuki onların bu güzel mekâna gelmeleri yedi gün bile sürmemiştir. Hz. Ali, Hakk'ın yerleri kâğıt tomarı gibi dürerek kendilerini bu makama yetiştirdiğini ve sevgilisi Hz. Resûl'ün hürmetine bu mucizeyi lütfettiğini

dile getirir. Gönül şenliği içerisinde bu hoş makamda bir gün bir gece konaklanır. Müzelzel'in yurduna az bir mesafe kaldığı bilindiğinden Hz. Ali, Abdullâh ve Amr-ı Meyye'yi çağırarak onlardan, araştırma ve gözetleme amacıyla önden giderek Müzelzel'in kalesine varmak üzere yola koyulmalarını ister. Abdullâh ve Amr-ı Meyye, "Başımız gözümüz üstüne!" diyerek bu emri alır almaz yola çıkarlar. Kuş gibi uçup giderek kısa sürede Müzelzel'in heybetli ve oldukça yüksek kalesinin önüne gelirler.

Kalenin etrafı baştan başa kuş yatağıdır ve her yanından da tertemiz sular akmaktadır. Kaleyi çevreleyen yeşillikler üzerinde büyük çadırlar ve otağlar kurulmuştur ve ahali bu çadırların önünde yiyip içip eğlenmekle meşguldür. Abdullah ve Amr'dan biri araştırma yapmak için kaleye, diğeri ise çimenlikte eğlenen topluluğun yanına yönelir. Abdullâh, her çadırı bir bir gezerek yüzleri katran karası renginde olan mundar kılıklı kâfirlere tek tek göz atar. Kara yüzlü kâfirlerin tümü, savaş aletleriyle mükemmel şekilde donanmış olarak şarap içmekle ve putlara verdikleri değeri belirten sözler sarf etmekle meşguldür. Gide gide büyük bir çadırın önüne gelen Abdullâh, içeriye bir göz atar. Karşısında altın kemerli iki yüz kulun ayakta beklediği, altından bir tahta kurulmuş halde şarap içmekte olan dev cüsseli birini görür. Bu şahsın önünde oldukça gösterişli, muazzam ve ağır bir değnek vardır. Bu kara yüzlü kişinin huzuruna gelen herkes ona secde etmektedir. Abdullâh, eğer Hz. Ali'den, kılıcını çekip önüne gelene saldırma emrini almış olsa bu kara yüzlü kâfirin başını hiç düşünmeden keseceğini düşünür.

Sonra Abdullâh, Amr ile kararlaştırılan yerde buluşur. Amr'dan, gördüklerini anlatmasını ve gönlünden geçirdiklerini söylemesini ister. Amr, Müzelzel'in kalesini gözetlediğini ve verilecek emir doğrultusunda bu kaleyi ele geçirme arzusunda olduğunu söyler. Abdullâh da bu kaleyi gördüğü andan itibaren gönlünden aynı arzuyu geçirmekte olduğunu belirtir. Amr ve Abdullâh, Hz. Ali'nin yanına vardıklarında kaleyi alma fikrini ona açmayı ve bu konuda onun rızâsının hangi sûrette olacağını görmeyi kararlaştırırlar. Hemen Hz. Ali'nin yanına giderek ona gördüklerini bir bir anlatırlar. Kendilerine ruhsat verilirse, Müzelzel'in ve ahalisinin başlarını bir çırpıda kesebileceklerini dile getirirler. Hz. Ali Amr ve Abdullâh'a, kâfirleri topluca kılıçtan geçirmeye her ikisinin de kudretinin gerçekten olduğunu bildiğini, ; ancak Allâh'ın inâyetiyle kendisinin onlarla tek başına başa çıkabileceğini belirtir. Ardından Ammâr ile Kays'a, kendilerine yüz asker koşarak öncü mahiyetinde kaleye yürüme emri verir.

Her iki kumandan, yanlarındaki savaş aletleriyle donanmış yüz askerle birlikte yola çıkarak hızla ilerler. Onların arkasından Hz. Ali, Allâh'ın yardımına sığınarak

beraberindeki zırhlı ashâb ile kara yüzlü kâfirlerin üzerine yürür. Müslüman askerleri, seher vakti sarhoşluğun verdiği sersemlikle murdar vaziyette yatmakta olan kâfirlerle karşı karşıya gelirler. Hiç durmadan tekbirler getirerek ve naralar atarak kâfirlerin üzerine hamle eden Müslümanlar, önlerine çıkan herkesi kılıçtan geçirmeye başlarlar. Kâfirler de kendilerine gelir gelmez toplanarak saflarını oluşturmaya başlarlar. Bu esnada Müslümanların saldırısını işiten Müzelzel, Uzzâ ve Lât putlarına sığınıp değneğini eline alarak atına biner ve savaş meydanına gelir. Müslüman askerlerinin sayısının beş yüzü bile bulmadığını gören Müzelzel, askerlerine acı acı söverek her birinin tek başına baş edebileceği böyle küçük bir ordu karşısında onların korkup kaçmaya yönelmelerinin şaşılacak şey olduğunu söyler. Askerlerinin yiğitliklerini överek onları cesaretlendirmeye ve Müslümanları kılıçtan geçirmek üzere saldırıya geçmeleri için şevklendirmeye çalışır. Sonra onlara, Müslüman ordusunun önünde ilerleyen kişinin yani Hz. Ali'nin yiğit birine benzediğini, onun ardınca gelen askerlerin savaşa girebileceklerini ise hiç ummadığını belirtir.

O bunları söylerken Hz. Ali, hemen nara atarak keskin kılıcıyla saldırıya geçer ve on kadar kâfiri kılıçtan geçirerek meydanda dikilir. Hz. Ali'nin bu hamlesi kâfirin içine korku salar. Durumu fark eden Müzelzel, değneğini sallayarak ileri atılır ve Müslümanlara; kendisine ve halkına saldırmaya nasıl cesaret edebildiklerini sorar. Bu hareketleriyle açıkça kanlarına susamış ve kendi canlarına kıymaya gelmiş olduklarını söyler. Cihanda kimsenin kendisine düşman olmayı göze alamayacağını ve eğer alırsa elinden canlı kurtulamayacağını da sözlerine ekler. Hz. Ali, Müzelzel'e, cihanda yetişmiş çok yiğit olduğunu, sayıca her ne kadar az görünseler de Allâh'ın ve Hz. Peygamber'in askerlerinin karşısında kimsenin duramayacağını, bu ordunun Hevâzin askerlerini de basıp alt ettiğini haykırır. Ardından kendisini, Zülfikâr kılıcıyla cihâm kâfirlere dar eden; Mirhab'ı, Amr'ı ve Zü'l-humâr'ı öldüren Hz. Ali olarak tanıtır. Müzelzel, karşısındaki kişinin Allâh'ın arslanı Hz. Ali olduğunu anlayınca, kendi gücünü ve savaçcılığını sergilemek için nicedir onunla karşı karşıya gelmeyi arzuladığını söyler. Sonra Hz. Ali'yi, kendisiyle dillere destan olacak, yiğitçe ve benzeri görülmemiş şekilde savaşmaya çağırır. Müzelzel böyle diyerek hemen Hz. Ali'ye hamle eder. İki taraf arasında arslanca bir mücadele yaşanır.

Onların arkasından sahâbe de kâfirlerin üzerine yürür ve iki ordu birbirine girer. Birçok baş kesilir ve çokça kan dökülür. Seherden öğle vaktine kadar her iki ordu da ciddi kayıplar verir. Sonunda kâfirler toparlanarak hep birlikte Hz. Ali'nin üzerine hücum ederler. Hezimete uğrayan sahâbe dağılmaya yüz tutar. Hz. Ali Müslümanları,

savaş meydanını kesinlikle terk etmemeye çağırır. Meydandan kaçarak canını kurtaranların Hz. Peygamber'in karşısına nasıl çıkabileceklerini ve çıkarlarsa da ona ne diyebileceklerini sorar. İşin sonunda ölmek ya da öldürmek olduğunu, her iki durumda da yani şehit veya gâzi olma durumunda da Müslümanların saadete ereceklerini vurgulayarak tavsiyelerde bulunur. Böyle nasihat ettikten sonra Hz. Ali atını ileri sürerek düşman askerlerinin arasına dalar. Müslüman askerleri de onu takip ederek hep birden hamle eder ve kâfirlerin büyük bir bölümünü yere sererler.

Bu arada, lânetlenmiş Müzelzel, önüne çıkan Müslüman yiğitlerini ağır değneğiyle un ufak ederek kırıp geçirmektedir. Müslüman askerlerinin bir bir kırıldığını gören Hz. Ali, Müzelzel'in karşısına dikilir. Atından inerek Hantala'dan, atını tutmasını ister. Melun Müzelzel de kendisini överek ileriye atılır. Müslümanlar, Hz. Ali'nin başarısı için Allâh'a candan duâ ederler. Müzelzel, değneğini Hz. Ali'nin kafasına indirmeye çalışır. Bu esnada Hz. Ali, Allâh'ın lütfuna sığınarak, kendisine yönelen değneği Zülfikâr'ıyla ikiye böler. Büyük bir korkuya kapılan Müzelzel, şaşkınlık içerisinde dönüp kaçarak kalesine sığınır. Müzelzel'in askerleri de silahlarını bırakarak perişan vaziyette dört bir yana dağılıp kaçarlar. Müslümanlar da kılıçlarını çekerek kaçan kâfir askerlerini kovalarlar. Büyük bir hezimete uğrayan kâfir askerleri, Müzelzel'in nereye gittiğini fark edememişlerdir.

Bu arada Hz. Ali de kaçan Müzelzel'i kovalayarak kalenin kapısına yetişir ve onun hemen arkasından kapıdan içeri girmeyi başarır. Müslümanlar, kâfirlerin meydanda bıraktıkları ganimet mallarını ele geçirdikten sonra bir yerde toplanırlar. Birbirlerine Hz. Ali'nin nereye gittiğini sorarlar. Kimsenin Hz. Ali'nin nereye gittiği konusunda bir bilgisi yoktur. Ardından Hantala'nın, Hz. Ali'nin atını çekerek hayretler içerisinde üzerlerine geldiğini görürler. Hantala'ya, Hz. Ali'nin nerede olduğunu sorarlar. Hantala, Hz. Ali'nin nereye gittiğini bilmediğini söyler. Onun kendisinden atını tutmasını istediğini, daha sonra da Müzelzel'le savaşmak üzere kaleye yöneldiğini belirtir. Hantala'dan bu haberi alan Müslümanlar derin bir üzüntüye kapılırlar. Onlar gönülleri yaralı, mustarip bir halde beklemekte iken, deve üzerinde güzel sûretli ve heybetli birinin üzerlerine geldiğini görürler. Gelen kişi Müslümanlardan, Hz. Ali için üzülmemelerini ister; Hz. Ali'nin, Müzelzel'i kovalayarak kaleye girdiğini ve Allâh'ın inâyetiyle kalenin fethinin ona müyesser olduğunu söyler. Arkasından Müslüman askerlerini, hiç dağılmadan kale kapısına akın etmeye çağırır.

Müslüman askerleri sevinç içerisinde koşarak topluca kale kapısının önünü kaplarlar. Perişan vaziyette kaleye girmiş olan Müzelzel, elleri ayakları titrer halde

atından inerek canını kurtarmak amacıyla hemen kalenin kapısını kilitletir. Can düşmanı Hz. Ali'nin, keskin kılıcı elinde hazır olarak kendisiyle birlikte kaleye girdiğinden habersiz halde askerlerine, onun elinden canını kurtarmış olduğunu söyler. Müzelzel'in kavmi ona, önceleri Hz. Ali'yi hiç ciddiye almazken şimdi bu âcizliğe ve korkaklığa kendini niçin kaptırmış olduğunu sorar. Sonra ona; Medine'ye varıp Müslümanlara gücünü gösterme, Hz. Muhammed'le Hz. Ali'yi helâk etme ve adını tüm cihâna duyurma noktasında bir zamanlar verdiği sözleri bir bir hatırlatırlar. Müzelzel halkından, cihân halkının kazâsı olarak gördüğü Hz. Ali'nin adını anmaktan kaçınmalarını ister. Kimsenin onun gibi bir cihângir görmediğini, onun kılıcının da eşsiz olduğunu ve bu kılıcın, elindeki azametli değneği ikiye bölerek içine tarifsiz bir korku saldıığını söyler.

Böyle konuşmaktayken Hz. Ali'yi birden karşısında gören Müzelzel'in korkudan canı çıkayazar. Hz. Ali Müzelzel'e, elinden kurtulmasının öyle kolay olmayacağını söyler ve kendisinde konuşmaya dahi mecal bırakmayan bu halinin sebebini sorar. Sonra onu Müslümanlığa davet eder; kabul etmezse onun canını alacağını söyler. Canına korku düşen Müzelzel'in İslâm'a girmeye yanaşmadığını gören Hz. Ali, derhal kılıcıyla hamle ederek onu ikiye böler. Keskin kılıcını elinde tutarak, Müzelzel'in halkını da canlarını kurtarmaları için Müslüman olmaya çağırır. Bu çağırışı hiç önemseyen kâfirler, hep birden kılıçlarını çekerek Hz. Ali'nin üzerine yürürler. Bunun üzerine Hz. Ali, naralar atarak aç bir arslan gibi kâfir saflarının arasına dalar ve kılıcıyla hücum ettiği kâfirlerin kimini bellerinden kimini de baştan ayağa ikiye biçer. Bu şekilde kâfir saflarını birbirine katıp toprağı kana boyayarak kale kapısının yanına kadar gelir.

Dışarıdan gelen tekbir seslerini duyar duymaz ashâbın kale kapısında toplandığını anlayan Hz. Ali, hemen kılıcını çekerek kapının kilidini koparıp düşürür. Açılan kapıdan tekbirler eşliğinde bir anda kaleye giren Müslüman askerleri, kılıçlarıyla hamle ederek kâfirlerin kanını sel gibi akıtmaya başlarlar. İmâna gelen kâfirler canlarını kurtararak iki âlemde saadete erişirken, Müslüman olmayı reddedenler kanlar içerisinde yere serilir. Kalenin fethinin gerçekleştiğini gören Amr hemen Hz. Ali'yi metheden güzel bir şiir okur. Bu şiirde Amr Hz. Ali'yi; velâyet göğünün güneşi, yiğitlik hazinesinin benzersiz incisi, kerâmet denizinin hâlis cevheri ve imâmet feleğinin parlak yıldızı gibi unvanlarla över. Amr'ın cana can katan bu şiirini dinleyen sahâbe Hz. Ali'ye duâlar eder.

Kalede saadet içerisinde üç gün geçirilir. Hz. Ali, Mûsâhil'in oğlunu kalenin beyliğine getirerek sevindirir. Müzelzel'in yerine Gûrdûs/Kûrdûs şahlığa getirilir. Seher vakti hükümdarlık davulları dövülür. Toplanan ganimet mallarıyla birlikte Hz. Ali ve ashâb, Medine'ye dönmek üzere yola koyulurlar. Müslüman askerlerinin safâlar içerisinde adım adım Medine'ye yaklaştıkları esnada, Cebrâil Hz. Peygamber'in yanına gelerek ona Hz. Ali'nin ve İslâm ordusunun macerasını anlatır. Fetih müjdesi Hz. Resûl'ü ziyadesiyle sevindirir. Hemen ashâb ile İslâm ordusunu karşılamaya çıkar. Buluşma noktasında sahâbe arasında sevinç dolu bir kaynaşma yaşanır. Hz. Peygamber, atından inen Hz. Ali'yi kucaklayarak bağrına basar. Gelip kendisiyle görüşen ashâbını da zaferden ötürü kutlayarak hepsine duâlar eder. Fetih müjdesi coşku içerisinde Medine'ye ulaştırılır.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Zeyd bin Helâhil'in ve Diğer Gazânın Hikâyesi¹⁹

Tihâvân adlı; işleri aralıksız içmek olan, gecelerini gündüzlerini putlara tapmakla ve sarhoşlukla geçiren, toplu halde doğru yoldan sapmış oldukça kalabalık ve zengin bir kabile vardır. Bu büyük kabilenin serdârı, işi gücü yiyip içmek ve avlanmak olan, Hilâl'in oğlu Zeyd'dir. Bu kavimden haberdar olan Hz. Peygamber, bir kişiyi, gidip onları İslâm'a davet etmekle görevlendirir. Hz. Resûl'ün davetini olumlu karşılamayan Tihâvân kabilesi, bununla da kalmayıp Müslüman elçiye dil uzatır. O sırada Allâh'ın selâmıyla Hz. Resûl'ün huzuruna gelen Cebrâil ona, bu kabilenin üzerine yürüyerek onlarla savaşıp dünyayı onların başlarına dar etme doğrultusundaki Hak emrini iletir.

Hz. Peygamber, hemen parlak bir ay gibi minbere çıkıp öncelikle Allah'ın birliğine ve peygamberlere dair sözler sarf ederek sahâbenin gönüllerini şenlendirir. Ardından Hak'tan gelen gazâ emrini ashâba duyurur ve onlardan, bu konudaki görüşlerini söylemelerini ister. Sahâbe hep bir ağızdan, başlarının canlarının Hz. Peygamber'in yoluna fedâ olduğunu ve onun her emrini yerine getirmeyi kendilerine görev bildiklerini belirtir. Duâ ederek savaş hazırlıklarına girişen Müslümanlar, silahlanıp atlarına binerler ve bir araya gelirler. Hz. Peygamber, gelip Müslüman

---

¹⁹ 7/5180-5344. beyitler.

ordusunu gözden geçirir. Hakk'ın inâyetini dileyerek önceki gazâlarda olduğu gibi her ünlü yiğide sancak verir. Ay nakışlı sancakları alan yiğitler, Allâh'ın adını anarak yürüyüşe geçerler. Düzgün ve güzel konuşan Müslüman erlerinin gazâyâ yönelik methiyelerinin eşliğinde o gün ve o gece Hz. Resûl'ün önderliğinde yol alınır.

Hz. Peygamber sınır boyunda sahâbe ile konaklar. Zeyd için yeni bir davet mektubu yazdırarak bunun bir kumandan aracılığıyla Tihâvân kabilesine iletilmesini buyurur. Zeyd-i Hilâl, davet mektubunu okuyup Hz. Peygamber'in emir ve çağrılarından haberdar olunca hemen kavmini toplar; onlara Hz. Resûl'ün, Müslüman ordusunu toplayarak üzerlerine akın ettiğini ve kendilerini bir kez daha İslâm dînine girmeye çağırdığını anlatır. Sonra halkına, Hz. Peygamber'e verilecek cevap konusunda ne düşündüklerini sorar. Halkı Zeyd-i Hilâl'e, onun yoluna başlarını canlarını koyduklarını ve Lât ve Uzzâ putlarının lütfuyla Müslüman ordusunu kahramanca karşılayarak yenilgiye uğratabileceklerini söyler. Ahaliyi savaşmaya son derece istekli gören Zeyd, savaş hazırlıklarını gördürerek ordusunu toplar. Bu şekilde Zeyd'in mükemmel silahlanmış kalabalık ordusu, atlanarak Müslüman ordusunun karşısına dikilir.

İki ordu yüz yüze gelir. Savaş davullarının ve borularının çalınışından hâsıl olan gürültü yeri göğü inletir. Çalınan zurnalar, her bir cesur yiğidi oynamaya çağırır. Çekilen keskin kılıçların meydanı gül rengine boyadığı, başların vücutlara vedâ etmeye yüz tuttuğu, kılıçların kartal gibi başların üzerinde uçuşup durduğu, yağmur gibi yağın okların vücut evlerine binlerce pencere açtığı, mızrakların engerekli yılan misâli önlerine çıkan askerleri sokup zehirlediği, güzlerin hiç durmadan inip kalktığı, zırlı ve miğferli nice yiğidin atlarından baş aşağı yıkıldığı, güzlerin döktüğü dişlerin meydanı doldurduğu, süngü hücumlarından ciğerlerin kebaba döndüğü bir mücadele yaşanır. Sahâbenin savaşçılığı kâfirlerin yüreklerine korku salar. Bu manzara karşısında kâfirler, telaşla yüzlerini çevirerek meydandan kaçmaya yeltenirler. Müslüman askerleri, hızla yetişip Zeyd-i Hilâl'i ve onun ileri gelen adamlarını yakalarlar. Düşkün haldeki Zeyd'in boynuna ip geçirilerek elleri arkasından bağlanır. Ganimet olarak bolca mal toplanır. Kadınlar ve çocuklar esir alınır.

Hz. Peygamber Zeyd'e ne halde olduğunu sorduktan sonra ondan, ölümden kurtulmak istiyorsa Müslüman olmasını ister. Aksi takdirde, dostunu ve kapı yoldaşını dinlemeden kılıcıyla onun başını keseceğini söyler. Zeyd-i Hilâl, Hz. Peygamber'in engin lütfuna sığınarak ondan, kendisini serbest bırakmasını ve bu yolla yüzünü güldürmesini ister. Şefaathazinesini elinde bulunduran Hz. Resûl Zeyd'i bağışlar;

ellerini ve boynunu çözdürerek serbest bırakır. Hz. Resûl'ün bu bağışlaması karşısında Zeyd, onun huzurundan ayrılmayı kendisine yakıştıramaz; hemen candan yürekten îmâna gelerek doğrulukla ve ihlâsla Müslüman olur. Zeyd'in Müslüman olduğunu gören kâfir tutsaklar da hep birden Allâh'ın yardım ve inâyetiyle İslâm'a girerler. Kâfirlerin Müslümanlıkla şereflenmeleri Hz. Peygamber'in gönlünü ferahlatır.

Medine'ye doğru yola çıkılır. Çölde giderken güneş, sabâ rüzgârını sam yeline ve demiri eriterek muma döndürecek derecede etrafı kızdırmaya başlar. Sıcak, kırbalardaki suyu kurutup tüketir. Harareten, ciğerler kavrulmaya başlar. Etraftaki halkı alev alev yakmaya yüz tutan sıcaklık, cihanı bir nefeste cehenneme çevirir. Bu esnada, çölde yol alırken susuzluk ve hararetin tesiriyle takatleri kesilerek ağlaya inleye yerlere serilen ve çaresizlik içerisinde ölümlerini bekleyen bir kervan topluluğuyla karşılaşılır. Hz. Peygamber, her biri yüzünü gözünü toprağa sürerek Hakk'a susuzluklarını gidermesi için yalvarıp yakaran bu perişan haldeki kalabalığın yanına gelir. Susuzluktan yerlere serilip gönüllerini samimiyetle Allâh'a açarak niyâza durmuş olan kervan ahali, yakarışlarına karşılık olarak bir anda Hz. Peygamber'i yanlarına gelmiş görünce hemen ayaklanır ve Allâh'a gönülden şükreder. Ardından Hakk'ın kendilerine yardım için yetiştirdiği Hz. Resûl'den, katlanılmaz haldeki bu susuzluğa bir çâre bulmasını isterler.

Hz. Peygamber, canlarını verecek haldeki bu kervan ehlini zahmetten kurtarmak amacıyla Hakk'ın merhametine sığınır. Aynı anda Allâh'ın sonsuz rahmet denizi coşmaya başlar. Hz. Peygamber; hızlı yürüyüşlü birkaç sahâbeye seslenerek onlardan, tez vakitte karşıdaki sırta gitmelerini ve elinde su dolu bir kırbayla deve üzerinde oradan geçmekte olan zenci bir köleyi zorla da olsa yanına getirmelerini ister. Ayağına çabuk bir iki çevik Müslüman yiğidi sevinçle koşturarak işaret edilen sırta tırmanır. Sırta ulaştıklarında, zenci kulun, Hz. Peygamber'in tarif ettiği sûrette süratle yol almakta olduğunu görürler. Ona, Hz. Peygamber'in kendisini istediğini söylerler. Zenci köle, hiç umursamadan başını alıp gitmeye yönelir. Onlara, sözünü ettikleri Peygamber'in kim olduğunu bilmediğini, efendisinin gözleri yolda kendisini beklediğini ve yolunun da oldukça uzun olduğunu söyler. Müslüman yiğitleri Hz. Muhammed'i, peygamberlerin sonuncusu ve Allâh'ın sevgilisi olarak tanıtır. Köle, büyücü olarak tarif ettiği Hz. Resûl'ün kendisinden ne isteyebileceğini sorar; işinin acele olduğunu ve efendisinin kendisinden su beklediğini belirtir. Bunun üzerine Müslümanlar köleyi zorla Hz. Peygamber'in huzuruna getirirler.

Hz. Resûl, Müslüman erlerinin birinden, su dolu kırbayı alarak yanına getirmesini ister. Bu suyla tüm susamışların suya kandırılacağını belirtir. Kervan ahâlisinin gönüllerinden, bu kadarcık suyun bu denli halkın susuzluğunu gidermesinin mümkün olamayacağına dair düşünceler geçer. Kervan halkının içinden geçenleri okuyan Hz. Peygamber tebessüm ederek, susuzluktan kavrulan herkesin hemen gelip bu kırbadaki sudan kana kana içmesini buyurur. Kevser kıvamındaki, şeker gibi tatlı sudan gelip geçen her kişi içerek susuzluğunu giderir. Atlar ve develer de kırbadaki bu tükenmez sudan sulanır. Kırbadaki su hiç eksilmeden öylece kalır. Hayretler içerisinde kalan zenci köle, koşturarak Hz. Peygamber'in ayaklarına kapanır. Ay yüzlü ve güneş yanaklı olarak nitelediği Hz. Resûl'den, insanların ve hayvanların bir bir içerek susuzluklarını giderdiği bu suyun bir katre olsun eksilmemesinin hikmetini sorar. Tüm halkı kandıran bu suyun hangi tükenmez kaynaktan geldiğini merak ettiğini söyler.

Hz. Resûl, arkası kesilmeyen bu suyun kaynağını göstermek için zenciden, gözünü açarak göğe bakmasını ister. Başını yukarı kaldıran köle, göklere bir kapı açıldığını görür. Ardından bu tükenmez suyun Kevser havuzundan gelmekte olduğunu, hûrilerle bezenmiş cennet bahçelerinin gözlerinin önüne serildiğini görür. Bu manzara karşısında Allâh'a ortak koşmaktan vazgeçerek gözyaşları içerisinde gönül rahatlığıyla Müslüman olur ve ruhunu aydınlatır. Bu esnada Hz. Resûl'ün başka bir mucizesi kendini gösterir: Hz. Peygamber'in, mübarek elini zenci kulun gövdesine sürmesiyle birlikte, zencinin vücudu baştan ayağa ağarır. Nurlanan yüzü kıskanılacak bir güzelliğe kavuşur. İçi dışı baştan başa nurlarla kaplanarak gönlü neşe ve huzurla dolar. Böylece zenci köle bir anda, Allâh'ın ihsânı ve Hz. Peygamber'in sırrının zâhir olmasıyla yüce bir saadete erişmiş olur. Kara yüzünün bu sûretle apak bir görünüme kavuşmasından ötürü, bu kulun adının Ebyaz olmasını dilerler.

Neticede Hz. Resûl bu kuldan, kırbasını alarak efendisinin yanına gitmesini ister. Ebyaz, Hz. Resûl'ün huzurundan ayrılmak istemez. Hz. Peygamber, Ebyaz'ın, efendisinin yanına varmasının daha uygun olacağını söyler; çünkü bu sûretle Ebyaz'ın sahibinin de Allâh'ın bağışlaması sayesinde huzura gelerek gönlünü İslâm'a vermesi mümkün olabilecektir. Hz. Resûl'ün isteğini kabul eden Ebyaz bir solukta efendisinin evine yetişir. Bu esnada Ebyaz'ın efendisi de dört gözle Ebyaz'ın gelişini beklemekte, merakla yola bakmaktadır. Uzaktan deve üzerinde gelen Ebyaz'ı görünce devesini tanır; ancak artık ay gibi parlak yüzlü, baştan ayağa nurlu ve apak olan Ebyaz'ı tanıyamaz. Deve üzerindeki kişinin, devesine göz dikerek zenci kulunu öldürmüş olabileceğini

kalbinden geçirir. Başka kimse böyle biri şe teşebbüs edemesin diye de bu gelen kişiyi iyice cezalandırmayı kafasına koyar.

Ebyaz, elinde su dolu kırbayla deveden inerek efendisine doğru ilerler. Ebyaz'ın efendisi, kendisine yaklaşan kişiye kulunun nerede olduğunu sorar; eğer kulunu öldürdüyse onun kanını yerde bırakmayacağını söyler. Ebyaz efendisine, kendisinin onun kölesi olduğunu söyler. Bu sözler üzerine daha da beter öfkelenen Ebyaz'ın efendisi, kendi kara kulunun Hintli olduğunu söyledikten sonra karşısındaki Ebyaz'a, sözlerinden kulunu ortadan kaldırmış olduğunun anlaşıldığını belirtir. Sonra Ebyaz efendisinden, lütfedip yüzüne lâyıkiyle bakmasını ve Hakk'ın inâyetiyle, kara olan yüzünün nasıl ağarıp nurlandığını görmesini ister. Başından geçenleri ve hâlini bir bir efendisine anlatmaya başlar. Amacı, efendisinin de Hz. Resûl'ün mûcizesinden ibret alarak vahdet denizine dalmasını sağlamaktır. Seher vakti efendisinin kendisini suya salmasından başlayarak elinde su dolu kırbayla dönerken ansızın iki üç yiğitle karşılaşmasını, onların zorlamasıyla bir baştan bir başa çadırlarla kaplı bir meydana götürülüşünü, burada susuzluktan bunalarak helâk olmaya yüz tutmuş bir asker topluluğuyla karşılaşmasını, perişan haldeki bu ordunun içerisinde melek huylu, nur yanaklı ve güneş yüzlü ulu bir kişinin kendisinden su dolu kırbayı alarak oradaki herkese bundan su içirip onların susuzluklarını giderişini, atlar ve develer de kana kana sulandıktan sonra bütün su kaplarının bu kırbadan dolduruluşunu, kırbanın hâlâ suyla dopdolu olduğunu görmesi üzerine şânı yüce olan gül yüzlü zâta seslenerek ondan kendisini tanıtmasını isteyişini, her zaman ve her yerde onunla birlikte olma niyetini dile getirişini, Hz. Peygamber'in kendisini tanıtarak onu ateşten korunmak için Müslüman olmaya davet edişini, bu çağrı üzerine Müslüman oluşunu, Hz. Peygamber'in mübarek elini yüzünde ve gövdesinde sürüp gezdirmesi üzerine ağararak parlak güneşe dönüşünü bir bir anlatır.

Efendisi, Ebyaz'ın anlattıklarını şaşkınlıkla dinledikten sonra, bu işin son derece tuhaf olduğunu belirtir ve ondan, bu tükenmeyen sudan kendisine de sunmasını ister. Ebyaz'ın kırbadab bir testiye doldurduğu suyu alıp içen efendisi, suyun gül suyu kıvamında olduğunu görür. Allâh, Ebyaz'ın efendisine de hidâyet nasip eder. Müslüman olan Ebyaz'ın efendisi, halkını toplayarak tüm macerayı onlara aktarır ve Hz. Peygamber'i metheder. Tüm ahali de bu tatlı sudan içerek coşkuya kapılır. Suyun, gönlüne safâlar verdiği her kişi, kırbanın hâlâ su ile dolu olduğunu görerek hayrete düşer. Hayranlık içerisindeki bütün gönüllere îmân nûru dolar. Derhal Ebyaz'a, Hz. Muhammed'in Allâh'ın peygamberi olduğunu kabul ettiklerini söyleyerek ondan,

kendilerini huzurunda âciz kulları olarak kabul etmesi için Hz. Peygamber'in yanına gitme konusunda yol göstermesini isterler.

Ebyaz'ın rehberliğinde yola çıkılır. Hz. Resûl ashâba, gelenleri karşılamaya çıkmalarını emreder. Yola çıkan Müslümanlar, Ebyaz'ın öncülüğündeki yüce bir topluluğun, îmân nûrlarıyla kuşatılmış olarak safâlar içerisinde gelmekte olduğunu görürler. Buluşma yerinde sahâbe, gelen halkı saygı ve hürmetle selamlayarak onlara ikramlarda bulunur. Sahâbenin Hz. Resûl'ün huzuruna çıkardığı halk, Hz. Peygamber'i coşku içerisinde selamlayarak onun için duâlar eder; kalabalığın bu yoldaki haykırıışları sahrâyı bir baştan bir başa kaplar. Gelenler, Hz. Peygamber'in huzurunda yüzlerini yere koyarlar. Hz. Resûl, tüm topluluğa İslâmiyet'i telkin eder. Allâh'ın hidâyet etmesiyle her biri ihlâsla Müslüman olur. Hz. Peygamber sahâbeden ünlü bir kişiyi, başlarına geçip dîn yolundaki işlerde bu topluluğa kılavuzluk etmekle ve sürekli olarak onlara Müslümanlığın esaslarını öğretmekle görevlendirir. Ardından Hz. Peygamber neşe ve saadet içerisinde oradan geçerek Medine'ye varır.

Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.

Sa'd bin Sehl'in Müslüman Oluşunun Hikâyesi²⁰

Bir gün, Hz. Peygamber'in nurlar saçarak mihrâba çıkıp kendisini gözlerini kırpmadan, hayret ve hayranlıkla dinleyen ashâba Allâh'ın birliğine dair hakikatlerden bahsettiği sırada kapıdan birtakım gürültüler işitilir. Dışarı çıkıldığında, Sa'd ibni Süheyl önderliğindeki yüce bir kabilenin, kapının dışında beklediği görülür. Olgun bir kişiliğe sahip olan Sa'd, içeri girip Hz. Peygamber'i görür görmez son derece saygılı bir şekilde selam vererek başını canını onun yoluna fedâ etmekten çekinmeyeceğini söyler. Kulaktan duyduklarına dayanarak Hz. Peygamber'in ihlâslı ve sâdık âşıkları olduklarını, onun güneş parlaklığındaki yüzünün ve güzel vasıflarının ağızlarda dolaşmasından bu yana sürekli olarak onunla buluşup görüşmeyi gönüllerinin muradı edindiklerini belirtir ve arzularına kavuşmuş oldukları için Allâh'a şükreder. Sonra Hz. Peygamber'den, Allâh'ın ona göndermiş olduğu ve kendisinin de onunla amel etme yolunu tuttuğu Kur'ân-ı Kerîm'den okumasını ve gönüllerini Kur'ân sesiyle

---

²⁰ 7/5345-5692. beyitler.

sevindirmesini ister. Hz. Resûl *besmele* çekerek Rahman sûresinden âyetler okur. Sa'd, hayranlık içerisinde başını eğerek "*Allâhu ekber*" der.

Hz. Resûl tatlı sözlerle Sa'd'a ve onun kavmine tavsiyelerde bulunur. Sa'd ve beraberindekiler saadet içerisinde Müslüman olurlar. İslâm dîninin esaslarını ve ibadetlerini öğrenerek içleri dışları nûrlanır ve bir müddet mutluluk içerisinde Hz. Peygamber'in huzurunda bulunurlar. Hz. Resûl'ün müsaadesiyle memleketlerine dönmek üzere hürmetle yola çıkarlar. Allâh'ın hidâyetiyle Sa'd'ın idaresindeki tüm halk İslâm'la şereflenir. Bu sûretle her biri gecelerini gündüzlerini safâlar içerisinde geçirmekte iken, kayserin olanlardan haberi olur. Oldukça sinirlenip kinlenen kayser, hayırsız bir adamına pek çok asker koşarak onları Sa'd'ın kavminin üzerine gönderir. Yola çıkan kayserin askerleri, sahrâ yüzünü çadırlarla doldururlar. Sa'd'ın memleketine yakınlaşılacak bir noktada kayserin adamı, bir gece Sa'd'ın kavmine gece baskını düzenler. Birçok yiğidin kılıçtan geçirildiği bu baskında, yağmalamanın ardından kadın çocuk pek çok esir alınır. Esirler derhal sürülüp kayserin huzuruna getirilir.

Kayser, adamının bu başarısından büyük bir sevinç duyar. Diğer taraftan, baskına uğrayan Sa'd'ın kavminde canını kurtaranlar kederlenerek tam bir yas havasına bürünürler. Derin bir hüzne gömülen ve yemeden içmeden kesilen ahali, toplanıp inleyerek ve gözyaşları dökerek Sa'd'ın huzuruna gelir. Kendilerinin kaysere güç yetiremeyeceklerini ve intikamlarını almak için Allâh'ın lütfuyla Hz. Peygamber'in yardımına muhtaç olduklarını söylerler. Ardından Sa'd'dan, Allâh'tan düşmanlarının cezalandırılmasını umarak Hz. Resûl'ün huzuruna varmasını ve başlarından geçenleri ona anlatmasını isterler; Hz. Peygamber'in, kâfirlerden intikamlarını alarak yüreklerindeki ateşi söndüreceğine inandıklarını söylerler. Bu teklifi kabul eden Sa'd, ailesiyle birlikte hemen yola koyulur ve geçerek konarak Medine'ye varır. Sa'd'ın ıstırap ile bağırıp çağırmasını işiten Hz. Peygamber, huzuruna çıkarıldığında bu inlemelerin sahibinin Sa'd ibni Süheyl olduğunu görür. Sa'd, Hz. Resûl'e sel gibi kanlı gözyaşları dökerek selâm verir. Hz. Resûl hâlini sorunca da üzüntü içerisinde inleyerek durumu anlatmaya başlar. Hem kendisi hem ailesi dertli dertli âhlar çekerek yaşadıklarını anlattıktan sonra Hz. Resûl'den, öğlerini almak için kendilerine yardımcı olmasını talep eder.

Macerayı öğrenen Hz. Peygamber, gözyaşlarını tutamayarak Allâh'ın inâyetiyle onların hakkını alıp feryatlarını dindireceğini belirtir. Hemen ashâbını toplayarak minbere çıkan Hz. Peygamber, Allâh'ın birliğine ve peygamberlerin vasıflarına ilişkin güzel sözler sarf ettikten sonra Hakk'ın kendisini, dîn düşmanlarını yok ederek cihânı

karanlıklardan temizlemek üzere binlerce ihsân ve bağışla birlikte son peygamber olarak göndermiş olduğunu söyler. Sa‘d’ı ve ailesini işaret ederek, kâfirlerin bu samimî Müslümanların gönüllerini ne sûretle yaraladıklarını gösterir. Bir iki yiğit Müslüman kumandanının idaresinde kâfirlerin üzerine asker gönderilmesini, bu askerlerin de varıp kâfirlerden Sa‘d’ın ve halkının intikamlarını alarak cennetteki makamlarını yükseltmelerini dilediğini belirtir. Müslümanlar, Hz. Peygamber’in yoluna başlarını ve canlarını koyduklarını, onun her emrini yerine getirmeye hazır olduklarını söylerler. Bunun üzerine Hz. Peygamber; Hârîse’nin oğlu Zeyd’i, Hâlid-i Seyfullâh’ı, Câfer-i Tayyâr’ı ve Revâha oğlu Abdullâh’ı seçerek onlardan, askerın başına geçmek üzere hazırlıklarını tamamlamalarını ister. Kayserin adını duymalarından ötürü gönüllerine korku düşen bu dört yiğit, hüznü ve kaygılı bir şekilde evlerine vararak ailelerine vedâ eder ve bu işin sonunda ölümün kaçınılmaz olduğunu düşünerek vasiyetlerini bırakır.

Ertesi gün cuma namazının kılınmasından sonra Hz. Resûl, atlanarak huzura gelen bu dört Müslüman kumandanının emrine üç bin asker verip onları kâfirlerin üzerine gönderir. Savaş hazırlıklarını gören ordu hemen yola çıkar. Hz. Peygamber de yolda bir süre orduyu uğurlamak üzere gittikten sonra geri döner ve zafer için duâ eder. Müslüman ordusu, her tarafından dupduru suların aktığı cennet misâli bir makama vararak burada konaklar. Sonra oradan geçerek yola devam eder. İslâm askerlerinin yürüyüşünü haber alan kayser de, yarısını dîninden dönmüş çöl Araplarının oluşturduğu iki yüz bin kadar askerini toplayarak bu kalabalık ordunun başına, ömrünü kâfirlikle geçirmiş güçlü bir pehlivan olan Mâlik-i Nâfîze’yi kumandan atayıp hazırlıklarını tamamlar ve saldırı emrini verir. Mâlik’in yönetimindeki mükemmel zırhlı iki yüz bin kişilik kâfir ordusu, seher vakti azametle yola koyulur ve Ma‘ân adı verilen ve İslâm askerlerinin geçiş yolu üzerinde olan bir mekâna vararak burada konaklar.

Kâfirlerin, iki yüz bin kişilik kalabalık bir orduyla güzergahları üzerine yerleştiklerini işiten Müslüman askerleri de sayıca azlıklarının etkisiyle derin bir kaygıya kapılırlar. Adeta denizle damlanın karşı karşıya geldiğini düşünen Müslüman askerleri, bu hâli Hz. Resûl’e duyurmayı ve işin sonunun neye varacağını görmeyi dilerler. Abdullâh, askerlere seslenerek şehit olma arzusuyla yola çıktıklarını, bu arzuya kavuştuklarında cennete ilk girenlerden olacaklarını, kâfirleri ortadan kaldırmaları durumunda da saadete erişeceklerini belirtir ve yapılacak tek işin varıp kâfirle savaşmak olduğunu söyler. Müslüman askerleri, Abdullâh’ı bu sözlerinden ötürü

kutlarlar. Kâfirlerle buluşup haysiyetle savaşmaya ve İslâm dîni yolunda hiçbir gayretten kaçınmamaya gönülden karar vermiş olarak ilerlemeye devam ederler. Kazâ eseri olarak o gece şiddetli bir rüzgâr çıkar. Hava, bir anda kıyâmetin kopuşunu andıran bir hâl alır. Esen rüzgâr, bir anda çölün kumunu ve dağların taşlarını havaya savurmaya başlar. Bu rüzgârın, kıyâmetin kopuşuna işaret edecek derecede sert ve şiddetli olduğunu söyleyen Hz. Câfer, yüzünü Hakk'ın dergâhına çevirip ellerini alçak gönüllülükle duâyâ kaldırır. Allâh'tan, kendilerini bu rüzgârın elinden kurtarmasını diler. Allâh, Hz. Câfer'in bu duâsını kabul eder. Rüzgâr diner ve hava yeniden eski sakın hâlini alır.

Bu esnada gaipten gelen ses onlardan, durmayıp yürüyerek hemen dost Hilâl kavminin yanına gitmelerini ve bu kavuşma ile onları da sevindirmelerini ister. Müslüman askerlerinin, bu sözü söyleyen kişinin kim olduğunu sormaları üzerine hâtiften, Hz. Resûl önünde İslâm dînine girerek kendilerini onun âciz kulları saymakla övünen cin taifesinden oldukları cevabını alırlar. Hilâl kavminin yanına varan Müslüman askerleri orada konaklar ve en güzel şekilde ağırlanırlar. Oradan geçip giden Müslüman askerlerinin kulağına yeniden hâtiften o seslenme gelir. Gaipten gelen ses Müslümanlardan, ertesi gün aynı şekilde İslâm ehline sevgi besleyen başka bir kavmin yanına varmalarını istemektedir. Sabah vakti hâtifin bildirdiği kabileye erişen Müslümanlar burada da güzelce ağırlanırlar. Burada da bir süre konakladıktan sonra, hâtifin duyurduğu başka bir kabileye doğru göçerler. Hâtifin haber vermesi sûretiyle yaşanan bu konup göçmeler tam altı gün sürer. Yedinci gün Müslüman askerleri sınır boyuna eriştiklerini ve Şam sınırına girmekte olduklarını anlarlar. Böylece sekiz günde, kâfirlerle karşı karşıya gelecekleri mekâna ulaşmış olurlar.

Müslümanların gelişini haber alan kâfirler de büyük bir kînle onları karşılamak üzere göçerler. Her taraftan, yeri göğü güm güm inleyen savaş davulları dövülür. Kâfirler, meydanı yavaş yavaş doldurmaya başlarlar. Savaş borularının çıkardığı gürültü eşliğinde kalabalık kâfir ordusu, geceye yakın sınır boyuna ulaşıp burada konar. İki yüz bin kişilik kâfir ordusunun, tepeleri ve düzlükleri baştan başa hadsiz hesapsız çadırla donattığını gören Müslüman askerleri hayretler içerisinde kalırlar. Önlerindeki manzara, kıyâmet günü insanların mahşer meydanında toplanmalarını andırmaktadır. Daha önce bu derece kalabalık bir orduyla karşılaşmamış olan Müslümanlar, onların karşısına üç bin kişi olarak nasıl çıkabileceklerini derin derin düşünmeye başlarlar. Câfer-i Tayyâr'a seslenerek ona, bu durumda nasıl hareket etmeleri gerektiğini sorarlar. Ardından Hz. Peygamber'e bir mektup yazarak bununla, Şam sınırına kadar eriştikleri

halde burada üç yüz bin kişilik kâfir ordusuyla karşı karşıya geldikleri haberini ona ulaştırma önerisinde bulunurlar. Bu mektup yardımıyla Hz. Peygamber'in, arkadan kendilerine destek olacak yardımcı kuvvetler göndermesi imkânı doğacaktır.

Bu öneriyi olumlu karşılayan Câfer bir mektup kaleme alır. Bu mektubu bir Müslüman askerine verdikten sonra ondan, bir an bile eğlenmeden rüzgâr gibi yol almasını ve yol üzerinde de kimseyle konuşmamasını ister. Bu esnada yeniden hâtiften bir ses işitilir. Bu ses Müslümanlara, kâfir askerleri ne denli çok olsa da bu derece korku ve endişeye kapılmaya gerek olmadığını, ölme ya da hayatta kalma durumunda kazançlı olanın İslâm ehli olacağını, şehadet makamının ne kadar yüce olduğunu söyler. Bu sözleri işitir işitmez, yazılan her şeyin başlarına geleceğini kabul ederek savaşa giren Zeyd, Câfer-i Tayyâr, İslâm'ın kılıcı Hâlid ve Revâha oğlu Abdullâh, atlarını ileri sürerek kâfir saflarının arasına dalar ve nice kâfir askerinin başını keserler. Kâfirlerin kumandanı Mâlik, Müslüman kumandanlarına haykırarak onlara, kendisiyle savaşmaya cesaret edecek bir yiğit olup olmadığını sorar. Bunun üzerine Zeyd-i Hâris, atını sürüp arslan gibi meydana girerek Mâlik'le savaşmak üzere onun karşısına dikilir. Mâlik'ten önce ileri atılan bir kâfir Arap yiğidi Zeyd'i, kendi dînlerine girerek vaktini şarap içmekle ve güzelleri kucaklamakla geçirmeye çağırır ve saçma sapan konuşmaya başlar. Zeyd ise onu, Allâh'ın kendisine cenneti ve içindeki hûrileri nasip etmesi için akli varsa Müslüman olmaya çağırır. Kâfir yiğidi, şu anda şarâbın verdiği sarhoşlukla vaktini hoşça geçirmekte olduğunu söyleyerek koltuğundan bir haç çıkarır. Bu haçtan nasîbini alan kişinin başka dînlere iltifat edemeyeceğini söyleyerek Uzzâ ve Lât putlarını övmeye başlar.

Zeyd, bu kâfirin başını almak isteğiyle ileri atılır. Kâfir yiğit ise, elindeki mızrağı Zeyd'e fırlatır. Zeyd, hemen atından yere sıçrayarak bu mızrağı savuşturur ve yeniden atına biner. Kılıcını çekerek bir darbeye kâfiri ikiye böler. Hiç durmadan, Hz. Peygamber hakkında parlak bir methiye okuduktan sonra yeniden meydana girip kâfirlerden kendisiyle savaşacak er ister. Bu istekle meydanda bir süre gezinir. Mâlik'in kardeşi olan 'Ulâ adlı yiğit, Zeyd'in karşısına dikilir. Zeyd, bir süre savaştıktan sonra 'Ulâ'nın da canını alır. Yine güzel bir methiye okuyarak, karşısına çıkacak bir kâfir eri ister. Haccâc adlı yiğit, gayet cesaretli bir kâfir eri, ileri çıkıp meydana girerek Zeyd'le uzun süre çarpışır. Zeyd, Haccâc'ı da bir kılıç darbesiyle ikiye bölmekte pek zorlanmaz. Zeyd'in ezici gücünü anlayan Mâlik, tüm askerlerine Müslümanların üzerine yürüme emrini verir. Müslüman askerlerinin, kalabalık kâfir saflarına hep birden hücum etmesiyle birlikte büyük bir gürültü ve coşkuyla savaşa

girişilir. Müslüman askerleri akşama değin kahramanca dövüşerek kalabalık kâfir ordusuna büyük kayıplar veririr ve pek çoğunu meydandan kaçırlar.

Akşama kadar dökülen kanlardan yeryüzü adeta şafak rengini alır. Gece olup asayiş davullarının çalınmasıyla birlikte iki taraf yerli yerine çekilir. Müslümanlar geceyi, Allâh'ı bolca tazim ederek ve teşpih çekerek geçirirler. Seher vakti sahâbe, sabah namazını kıldıktan sonra yeniden atlanarak kâfirlerin karşısına dikilir. Kâfir askerleri; Müslümanların, dînlerine bu derece sıkıca ve doğrulukla bağlanmaları ve cesaretle mücadeleyi sürdürmeleri karşısında şaşkınlıklarını birbirlerine itiraf ederler. Müslümanların üzerine, konuşmasıyla onları cevap veremez hâle getirecek ve dînlerinden döndürecek, güzel ve düzgün söz söyleyen bir râhip göndermeyi düşünürler. Bunun üzerine, yüz seksen yaşına erişmiş, tüm ömrünü ilme sarf ederek her kitaptan harf harf bilgi sahibi olmuş bir râhip, gitmek üzere Mâlik'in huzuruna gelir. Mâlik'ten aldığı emirle Müslümanlara varıp onlarla konuşmak üzere yola koyulur.

Müslümanların yakınına gelen güzel sözlü râhip, İslâm ordusunun kumandanına seslenerek ona, elçi olarak geldiğini ve kendileriyle konuşmak istediğini söyler. Ardından, bu denli kalabalık bir ordunun karşısına dikilerek bile bile ölüme gitmenin oldukça tuhaf bir iş olduğunu belirtir. Müslümanlar râhipten, şehadet getirerek îmânla şereflenmesini ve bu yolla saadet bulmasını isterler. Râhip de asıl gelme sebebinin, hangi milletin daha seçkin olduğunu anlamaya dayandığını söyleyerek, Müslümanların arasından güzel ve açık konuşan bir kişinin öne çıkıp kendisiyle bir süre söyleşmesini ister. Hazret-i Câfer hemen râhibin yanına gelir. Râhip Hz. Câfer'i saygı ve güler yüzle karşılayarak ona, söze başlamak isteyip istemediğini sorar. Hz. Câfer, söyleyeceği tek sözün, Allâh'ın bir ve Hz. Muhammed'in de O'nun resûlü ve elçisi olduğunu söyledikten sonra râhipten, bu sözü tekrar ederek doğru yolu bulmasını ister. Râhip, kendi dinlerine göre Tanrı'yı üç bildiklerini; bunlardan birinin Hz. Îsâ, birinin Hak, birinin de Hz. Meryem olduğunu dile getirir. Müslümanları, hemen savaşmayı bırakıp kendileriyle din yoldaşı olmaya davet eder. Ona göre, yüz bin Müslüman çöl Arab'ının dînlerinden dönerek Hristiyan olmaları ve baştan başa vatanlarını terk ederek kendi saflarına katılmaları boş yere değildir. Bu Müslümanların Hristiyanlığı seçmeleri de ona göre, İslâm'ın usul ve esaslarını kendilerine uygun bulmamalarına dayanmaktadır.

Hz. Câfer, Hz. Îsâ'ya ve Hz. Mûsâ'ya kavimlerinin neler yaptığını hatırlattıktan sonra râhibe, Hudâ'nın bir olduğunu ve çoğalmadan münezzeh olduğunu söyler. Ondandır, aklını başına toplayarak Hak'tan yana uyanık olmasını ister ve böylece cennete

ve onun güzelliklerine l yık olup sonsuza kadar ruhunun sevinç içerisinde bulunacağını belirtir. R hip, Hz. C fer'den, cennetteki h rilerden haber vermesini ister. Hz. C fer, cennet h rilerini r hibe güzelce bir bir anlatır. R hip, sanki İncil'den bir parça okunduğunu söyler. Hz. C fer r hipten, bunca yılı neyle geçirdiğini söylemesini ister. Arkasından ondan, Hz. Peygamber'in vasıflarıyla ilgili bildiklerini anlatmasını ister. R hip, Hz. Peygamber'in vasıflarını hemen bildiği kadarıyla beyan etmeye başlar. Hz. C fer, r hibin anlattıklarından, onun Hz. Peygamber'i olduğu gibi tanıdığını anlar ve onu b t l yolu terk ederek hak yola girmeye davet eder. Hz. Peygamber'in, kendisinin amcasının oğlu olduğunu da sözlerine ekler. R hip Hz. C fer'den, tatlı huylu Hz. Peygamber'in vasıflarını kendisine anlatmasını ister. Hz. C fer, Hz. Peygamber'i baştan ayağa h lis n r, rahmet denizi, şefaath kaynağı gibi nitelemelerle tanıtarak onun m cizelerinden bahis açar.

Hz. Peygamber'in, g zellik işini kem le erdirdiğini vurgulayan Hz. C fer sözlerini, onun şeref ve yüceliğini gönülle idr k etme ve onu l yıkıyla vashfedebilme konusundaki acziyetini itiraf ederek tamamlar. Hz. C fer'in söyledikleriyle kendinden geçen r hip, yüzünü onun ayaklarına sürer. Sonra ona, doğru söylediğini ve Hz. Peygamber'in peygamberlerin sonuncusu olduğunu belirtir. Derhal İm na gelerek n rlarla dolan r hibin gönlünü içten bir sevinç kaplar. R hip bu halde M lik'in yanına döner. M lik, r hibin önünde puta tapınır gibi secdeye kapanır. Bastonuyla M lik'e vuran r hip, ondan hemen ayağa kalkmasını ister. Ona, önünde secde edilmeye l yık tek varlığın All h olduğunu ve hemen varıp mihr ba yüz sürmesi gerektiğini söyler. Böylece M lik, r hibin de İsl m d nine girdiğini anlar ve şaşkına döner. R hip; Hakk'ı bir ve iki  lemin kıvancısı Hz. Muhammed'i onun res l  bilmekle gönlünün n rlarla dolduğunu, Hz. İsa Hz. Res l' n nişanını baştan başa verdiği için onun yüce şanını l yıkıyla bildiklerini belirtir. Hz. Peygamber'in, insanları doğru yola kılavuzlayan peygamberlerin sonuncusu ve en seçkini olduğunu söyleyen r hip, Hakk'ın iki cih nı onun için yaratmış olduğunu ve ondan uzak olanın Hakk'a da yabancı olacağını dile getirir.

R hipten bu sözleri işiten M lik, büyük bir kızgınlıkla All h'tan hiç korkmayıp onu y ksekee bir kayalıktan aşağı attırır. Yere düşene kadar Hakk'ı ve Hz. Res l'  anan r hip, düşer düşmez hak yol üzre can verir. R hibin r hunun melekler tarafından alınıp cennete götürüldüğünü gözleriyle gördüğünü söyleyen H lid, onun bunca ömrünü küfür ile geçirdikten sonra All h'ın hid yetiyle böyle m b rek bir makama ve All h'a kavuşma saadetine eriştiğini belirtir. M lik'in hiddetle verdiği hücum emriyle

kâfir askerleri, hep birden savaş davullarının ve zurnalarının çıkardığı gürültü eşliğinde Müslümanların üzerine hamle ederler. Müslüman askerleri de aynı şekilde kılıçlarını çekerek kahramanca hücumla geçerler ve önlerine çıkan kâfirleri kılıçtan geçirmeye başlarlar. Müslümanların döktükleri kan sel gibi akarak meydanı gül rengine boyarken; bir anda ortalık, kesilen başlardan geçilmez olur. On bin kâfir askeri, kılıçlarını çekip Zeyd'in çevresini kuşatarak ona saldırır. Epeyce kan döken Zeyd, daha fazla dayanamayarak kanlar içerisinde şehit olur.

Zeyd'in rûhunun cennet bahçelerine doğru seyrettiğini gören Câfer, on bin kâfir askerinin üzerine atını sürer ve onları dört bir yana dağıtır. Ardından Zeyd'in ölüsünü meydandan aldırarak orada kazdirdığı mezara defnettirir. Zeyd'in düşürdüğü sancağı yerden kaldırır. Bu sırada on bin kâfir askeri Câfer'in ve Müslüman askerlerinin üstüne üşüşür. Sahâbenin, kalabalık kâfir askerlerine karşılık vermeye mecalleri kalmaz. Genç bir arslanı andıran, otuz üç yaşındaki yiğit Câfer, çevresini saran binlerce kâfire kılıç sallayarak kılıcının isabet ettiği herkesi ikiye böler. Câfer'in üzerine her taraftan mızrak yağmaya başlar. Dört bir yanından üzerine kılıçların çekildiği Câfer, sonunda atılan bir kementle atından düşürülür. Pek çok kılıç yarası almış olarak yere yıkılan Câfer'in çevresini, ellerinde kılıçlarıyla yüzü kara kâfirler kuşatır. Hâlenin ayı çevrelemesi misâli dört yanından kuşatılan Hz. Câfer, bir süre kılıcıyla direnmeye çalışır. Bir kâfir askeri, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olan Hz. Câfer-i Tayyâr'ın sağ elini kılıcıyla keserek düşürür. Savaşmaya sol eliyle devam eden Câfer'in bu elini de onun arkasından yaklaşan bir kâfir, kılıcıyla kesip düşürür. Kolsuz kanatsız bir kartala dönen Hz. Câfer'in başına kâfirler bir anda üşüşürler. Yüzünü Medine tarafına çeviren Hz. Câfer, içine düştüğü durumdan haberdar olduğunu bildiği Hz. Peygamber'e selâmlar gönderir. Ömür defterinin tamama eriştiğini kabul ederek Hz. Peygamber'in şefkatinden ve şefaatinde kiyâmet günü mahrum kalmamayı dilediğini söyler. Hz. Resûl'le bir daha görüşebilmesinin mahşer gününe kaldığını derin bir üzüntüyle dile getirerek hasretle inlemeye ve âh etmeye başlar. Kardeşi Hz. Ali, kendisini böyle kanlar içerisinde görse onun kanını yerde bırakmayacak ve kâfirlerden intikamını alacaktır.

O bunları söyler ve düşünürken, kâfirler Hz. Câfer'i tutup öldürmek için hamle ederler. Hz. Câfer cesaretle kendini savunmaya çalışır. Bu esnada Allâh'ın kudretiyle iki yeşil kanat peydâ olur ve Hz. Câfer, bu kanatlarla Cennet'in en yüksek makamlarına doğru uçup gider. Hz. Câfer'in cennet bağlarına ağışını hayretler içerisinde izleyen kâfir askerleri şaşakalırlar. Hz. Câfer'in ardından Abdullâh, sancağı kapıp eline aldığı

gibi sayısız kâfir askerinin arasına dalar. Yeniden İslâm askerlerinin arasına döndüğünde, açlığın Müslümanlara tesir etmeye başladığını söyler. Sahâbeden bir askerini çıkarıp kendisine ikram ettiği bir parça ekmeği de, o perişan halinde bile yemekten sakınır. Dîn yolunda canını vermek üzere hırsla ve cesaretle savaşa girer. Arslan gibi mücadele ederek pek çok kâfiri helâk etmesine rağmen bir süre sonra düşüp şehit olur. Bu arada Hz. Peygamber, Medine’de mescidin içerisinde kaygılı bir şekilde kâh oturup kâh ayağa kalkmakla meşguldür. Hz. Peygamber’in bu rahatsız hâlini fark eden sahâbe ona, neden böyle huzursuzlandığını ve gönlüne hâkim olan sıkıntının ne olduğunu sorar. Hz. Peygamber; sayısız İslâm düşmanının Zeyd’i ortalarına alarak ona saldırdıklarını ve bir süre mücadele ettikten sonra Zeyd’in şehit olduğunu üzüntüyle aktarır ve gözyaşlarını tutamayıp ağlamaya başlar. Arkasından melek yaradılışlı Câfer’in Zeyd’in ölüsünü meydandan aldırışını, arslan gibi meydana atılarak kalabalık kâfirlere Hz. Ali gibi kılıç salladığını, çok geçmeden her iki elinin kılıçla kesilip düşürülmesinden yararlanan din düşmanlarının onun başına üşüşmelerini nakleder. Hz. Peygamber’in, kâfirlerin arasında sıkıştığı esnada Câfer’in inleyerek kendilerine dönüp selâm gönderdiğini söylemesi üzerine orada bulunan Hz. Ali’nin aklı başından gider.

Sonra Hz. Resûl; Allâh’ın Câfer’e iki yeşil kanat erİştirmesini ve Câfer’in, bu kanatlarla kâfirlerin arasından süzölüp Hakk’ın lütfuyla cennet bahçelerine ağışını aktarır ve gözyaşları içerisinde Hz. Ali’ye başsağılığı ve sabır diler. Hz. Ali ve tüm sahâbe, Hz. Câfer’in şehadetine kanlı gözyaşları dökerler. Kalabalık kâfir askerlerinin arasına dalan Abdullâh’ın da aynı şekilde şehit oluşunun haberini veren Hz. Resûl, bu manzara karşısında kederlenerek derin bir şaşkınlık yaşar ve kulların her şeyleriyle Allâh’a ait olduklarını ve şüphesiz O’na döndürüleceklerini vurgulayan âyeti okur. Hz. Câfer’in karısı, eşinin şehit olduğunu duyar duymaz gözyaşlarını sel gibi akıtmaya ve gül yüzünü tırnaklarıyla yolup yırtmaya başlar. Peçesi açılarak saçları dağılmış ve gül yüzü kanlar içerisinde kalmış vaziyette iken, Hz. Peygamber’in, yanına gelmekte olduğunu görür. Hz. Câfer’in karısını, yanında ağlaşmakta olan iki küçük çocuğuyla birlikte gören Hz. Peygamber’in gönlü hüznün ateşle yanarak gözleri dolar. Hz. Peygamber, Câfer’in karısına baş sağlığı diledikten sonra ondan, her biri bir gül budağını andıran çocuklarını sırf babasız kaldılar diye hor tutmamasını ister. Ardından mahzun bir halde ağlaya ağlaya oradan ayrılır.

Bu arada sahâbe ile kâfirler arasındaki savaş tüm şiddetiyle devam etmektedir. Hâlid, öfkeli bir arslan gibi kâfirlerin karşısına dikilerek kılıcını çaldığı herkesin canını alır. Bin beş yüz kâfir askerini helâk eden Hâlid, meydanı kâfir kanına boyar.

Hâlid'den biraz dinlenmesini isteyen Zeyd bin Amr, kendinden geçercesine kâfirlerin üzerine yürür ve maharetle savaşarak nice kâfiri helâk eder. Kâfirlerin Zeyd'in üzerine üşüşüp onu şehit etmelerinin ardından meydana giren Amr ibni Sa'd da keskin kılıcıyla çok sayıda kâfirin canını alır. Çok geçmeden kâfirler, Amr'ı da düşürüp onun rûhunu da cennet bahçelerine gönderirler. Bu kez, cennetle müjdelenen aşereden yiğit Sa'd bin Ebî Vakkas, heybetle meydana girerek kâfirlerin gönlüne korku saldıktan ve nara atan sayısız kâfiri susturduktan sonra şehit olup uhrevî saadete erişir. Arkasından Sa'd-ı Ubâde, elindeki alev gibi kılıcıyla kalabalık kâfirlerin içerisine girerek nicesini ayaklarının altında perişan eder. Bu arada hücum eden çok sayıdaki kâfir askerinin kılıçlarından kendini koruyamayarak sayısız yara alır.

Güneşin batmasıyla asayiş davulları çalınır ve savaşmaya ara veren iki taraf konaklama yerlerine çekilir. Bir araya gelen Müslümanlar, son derece kalabalık bu kâfir ordusu karşısında daha fazla duramayacakları görüşünde birleşip, kâfirlerle savaşmayı sonraya bırakma konusunda sözleşerek ister istemez Medine'ye dönmek üzere o gece göç ederler. Gece gündüz durmadan yol alarak Medine'ye yaklaşan Müslümanları karşılamak üzere Hz. Peygamber ashâbı alıp yola çıkar. Buluşma noktasında, aralarında Hz. Câfer'in çocuklarının da bulunduğu yaslı kalabalığın kopardığı feryatlar göğe yükselir. Bu esnada sahâbeden bazıları, Medine'ye dönen askerlere dil uzatarak onları, ölümden korkarak kâfirlerin önünden kaçıp gelmekle suçlar ve onlara ne yüzle can atarak Medine'ye dönebildiklerini sorar. Gelen askerler, işittikleri bu sözler karşısında canlarından bezecek derecede hüzünlenirler. Hz. Resûl derhal araya girerek sahâbeyi, bu tür sözleri ağızlarına almamaları konusunda uyarır. Gelen askerlerin ölümden korkarak kaçmış olabilmelerinin mümkün olmadığını, bu için içinde yakında açığa çıkacak ilâhî bir sırrın bulunduğunu söyler ve bekleyip görme tavsiyesinde bulunur.

Medine'ye dönen Müslümanlar son derece perişan ve kederli bir halde evlerine çekilirler. Hiçbiri kendisini teselli edecek bir dert ortağı bulamaz. Bir an için bile mutlu olup yüzleri gülmez. Mescide gelmekten de sakınırlar. Onların bu hareketi sahâbe arasında, Hz. Peygamber'in bu askerlere öfkelenerek onları anmaktan kaçındığı zannının yayılmasına sebep olur. Hz. Resûl ertesi gün bu Müslümanları yanına çağırarak onlara, niçin böyle mahzun olduklarını sorar. Allâh'ın inâyetiyle, varılıp kâfirlerden şehitlerin intikamının baştan başa alınacağını belirtir. Hz. Resûl böyle konuşmakta iken Cebrâil hürmetle onun yanına gelerek ona Hakk'ın selâmını iletir. Ardından Hz. Peygamber'e; Medine'ye dönen askerler için hiç kaygı duyulmaması, her

birinin baştan ayağa nûrlanarak ilâhî yakınlık şerefine ve cennet saadetine kavuşturulduğuna dair Hak buyruğunu nakleder. Cebrâil; bu işte ilâhî bir hikmet bulunduğu, bu hikmetin meydana çıkmasıyla birlikte sayısız kâfir askerinin helâk edileceği ve Hz. Peygamber'in, Müslüman askerlerini toplayıp kâfirlerin üzerine yürüyerek onlardan şehitlerin intikamını alması ve yeryüzünü kâfir kanına boyaması şeklindeki Hak emrini bildirdikten sonra huzurdan ayrılır. Bu Hak emirleri Hz. Peygamber'i gönülden sevindirir. Ferahlamış olarak bu Hak buyruklarını ashâbıyla paylaşır.

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa da
sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Tebük Gazâsı'nın Hikâyesi ve Hz. Muhammed (sav.)'in Son Seferi²¹

Hz. Peygamber Cebrâil'den, Medine'ye dönen Müslüman askerleriyle ve gelecekteki zaferle ilgili ferahlatıcı ilâhî buyrukları alır almaz Bilâl'e, sahâbeyi bir araya toplamak için çıkıp hoş sesiyle salâ vermesini emreder. Salâyı işiten Müslümanlar toplanarak Hz. Peygamber'in huzurunda selâma dururlar. Hz. Peygamber ashâba, Cebrâil'in gelerek Medine'ye dönmek zorunda kalan Müslüman askerleriyle ilgili olarak kendisine naklettiği ilâhî müjdeleri ve her birine bağışlanan cennet saadetlerini bir bir anlatır. Ardından Allâh'ın kâfirler üzerine gazâ emrettiğini belirtir ve Müslümanlardan, bu konudaki görüşlerini söylemelerini ister. Müslümanlar, tüm malları mülkleri ve evleri barklarıyla birlikte canlarını başlarını Hz. Peygamber'in yoluna koyduklarını ifade ederler. Hakk'ın her emrini ve Hz. Resûl'ün her fermânını hiç düşünmeden yerine getirmeyi kendilerine görev bildiklerini bir ağızdan ortaya koyarlar. Hz. Peygamber, sahâbenin bu sözlerinden memnunluk duyar ve onlara duâ eder. Sonra Hz. Ali'den kaysere bir mektup yazmasını ister. Hz. Ali derhal kalemi eline alarak besmeleyi yazdıktan sonra Hz. Peygamber'in söyleyeceklerine kulak verir. Hz. Resûl kaysere; kendisine tahtını ve tacını Hakk'ın bağışladığını, Allâh'ın bir ve ortaksız olduğunu, mevcut tüm varlıklara O'nun hayat verdiğini, yerleri ve gökleri O'nun yarattığını bir bir bildirdikten sonra; sahip olduğu şeref ve yüceliği kendisine bağışlayan Hak tarafından insanları gizli ve açıktan hakka davet etmekle

---

²¹ 7/5693-6447. beyitler.

görevlendirildiğini dile getirir. Hudâ'nın emirlerine boyun eğmeyenlerin üstüne varıp kılıcıyla onların başlarını kesmekle, mallarını yağmalayıp ailelerini ve çoluk çocuklarını esir almakla vazifeli olduğunu söyledikten sonra kayserden, küfür ve şirki bırakarak Müslüman olmasını ve böylece kurtuluşa ererek cehennem ateşinden korunmasını ister. Aksi takdirde onun üstüne yürüyerek şehit olan Müslüman yiğitlerinin intikamını kendisinden alacağını ortaya koyar.

Hiz. Ali, Hiz. Peygamber'in tüm sözlerini tek tek yazıya döker. Hiz. Peygamber, bu sûretle yazılan mektubu Hatîb-i Bulagî-zâd'a verir. Hatîb-i Bulagî-zâd, mektubu alır almaz yola çıkarak gece gündüz durmadan gide ve Şam'da kayserin tahtına yetişir. Hatîb, öncelikle kayserin İskâf adlı kumandanının yanına varır. Hatîb'in elinden mektubu alarak açıp okuyan İskâf büyük bir şaşkınlık yaşar. Hemen mektubu kaysere ulaştırır ve ona, Hiz. Muhammed'in kendilerine bir mektup göndermiş olduğunu alay edici bir tarzda bildirir. Mektubu alıp okuyan kayser, son derece sinirlenerek Hiz. Muhammed'in hayal peşinde koştuğunu ve eceline susamış olduğunu söyler. Aç ve çıplak bir avuç halk olarak değerlendirdiği Müslümanların kendisine nasıl kafa tutabildiğini sorar. Hiz. Muhammed'in üzerine oldukça kalabalık (on kere yüz bin) bir ordu sevk ederek ona haddini bildireceğini söyler. İskâf'tan, bu kalabalık ordunun yarısını yakın çevreden toplamasını ister. Diğer yarısını ise Bû Leys isimli kumandanının hazırlamasını ister. İskâf'a, tanrıları olarak gördüğü Hiz. İsa ve Hiz. Meryem'in ve aynı zamanda hem büyük hem küçük haçlarının/putlarının her zaman yanlarında olacağını söyleyerek, Hiz. Muhammed'den ve onun ordusundan çekinmelerine hiç gerek olmadığını vurgular ve onu cesaretlendirmeye çalışır. Kayserin Kudüs'e hükümdar tayin ettiği fenâ düşünceli, azgın ve gürbüz bir yiğit olan, 'Abdussalîb oğlu Bû Leys'e de Hiz. Resûl'ün mektubu gönderilir. Mektubu okuduktan sonra büyük bir öfkeye kapılan Bû Leys, Hiz. Resûl'e meydan okuyan bir cevap yazısı kaleme aldirarak hemen kaysere gönderir. Bir yandan da savaş için asker toplamaya başlar.

Bû Leys'in, kayserin makamına ulaşan mektubu baştan başa okununca, Hatîb'e verilecek karşılık da şekillenmiş olur. Hatîb'den, bu meselenin ancak savaşarak çözümlenebileceğini Hiz. Peygamber'e iletmesini isteyerek onu salıverirler. Medine'ye dönen Hatîb, kayserin cevabını Hiz. Resûl'e bildirir. Hiz. Peygamber, ashâbı tarafından kayserin de mağlup edilerek malının mülkünün ganimet olarak ele geçirilmesinin çok yakın bir gelecekte gerçekleşeceğini müjdesini verir. Ardından ashâbın toplanmasını buyurur. Minbere çıkarak Müslümanlara; Allâh'ın birliğine, her şeyi kuşatan eşsiz

kudretine ve sınırsız rahmetine ilişkin kıymetli sözler sarf eder. Kendisinin, halkı Hüdâ'nın yoluna davet etmek için gönderilen peygamberlerin sonuncusu ve en seçkini olduğunu vurguladıktan sonra; Allâh'ın emirlerine boyun eğen kişinin iki cihanda hiçbir sıkıntı ile karşılaşmayacağını, O'nun emirlerini kabul etmeyen kişinin üzerine kılıç sevk etmenin kaçınılmaz olacağını ve kâfirlerin ebedî olarak cehennemde kalacaklarını belirtir. Allâh yolunda ölen ve öldüren Müslümanların, cennete girme ve Hakk'ın cemâlini temâşâ etme gibi âhîret saadetlerine ve Allâh katında yüce makamlara erişeceklerini hatırlatır. Bunları anlattıktan sonra, Bû Leys ve İskâf'ın idaresindeki gayet kalabalık bir kâfir ordusunun Müslümanların üzerine gelmekte olduğunu ve Hakk'ın da, bu kâfirlerin karşısına dikilerek onlarla savaşmayı kendisine buyurduğunu haber vererek ashâba, bu konudaki düşüncelerinin ne olduğunu sorar. Tüm sahâbe, Allâh'ın ve Hz. Peygamber'in her emir ve hükmüne başlarını ve canlarını fedâ etmekten çekinmeyeceklerini; Hz. Resûl'ün emirleri karşısında, onun kulu olmaktan şeref duyan kendilerinin hiçbir sözlerinin olamayacağını dile getirir.

Hz. Peygamber, bağlılıklarını candan ortaya koyan Müslümanlar için duâ ettikten sonra Hz. Ali'den; çevredeki kavim ve kabilelere, büyük gazâ (gazâ-yı ekber) için hazırlıklarını yaparak, eskiden olduğu gibi, askerlerini yardıma göndermeleri çağrısında bulunmak üzere mektup yazılıp dağıtılmasını buyurur. Hz. Ali'nin hazırladığı mektuplar, yiğit Müslüman erleri tarafından derhal etraftaki kabilelere dağıtılır. Mektuplar, gönderildikleri her yerde hürmetle karşılanır ve öpülüp başlara konur. Çağrıyı alan her kabile, hazırlıklarını mükemmel şekilde tamamlayarak askerini toplar ve Medine'ye yönelir. Aralarında Benî Âmir, Benî Sünbüs, Benî Sakîf, Benî Şeybân, Benî Mâlik, Benî Zühre ve Benî Abs kabilelerinin bulunduğu yetmiş iki topluluk, dalga dalga gelerek Medine'nin dört bir yanını askerle doldurur. Yaklaşık kırk altı bin yiğit asker, Hz. Peygamber'in yürüyüş emrini beklemeye başlar. O esnada Cebrâil, Hz. Resûl'ün huzuruna gelerek ona, kâfir askerlerinin Medine'ye doğru ilerlediklerini, Müslümanların da vakit kaybetmeden kâfirleri karşılamaya yönelmesi gerektiğini bildirir.

Bu arada Hz. Peygamber, savaş koşullarıyla başa çıkabilmek için Müslüman askerlerinin yol azıklarının gereği gibi temin edilmesinin önemini hatırlatır. Hz. Peygamber, önceki seferlerde genellikle az bir azıkla hareket edilmekte iken, bu kez askere un da dağıtılmasını buyurur. Medine'de o yıl ciddi bir kıtlık yaşandığından, Müslümanlara dağıtmaya yetecek miktarda un bulmakta güçlük yaşanır. Hz. Osman, Müslüman askerlerine bolca yol azığı dağıtmakla kalmaz; on bin miskal altını da

ordunun azıklanması için sarf eder. Ashâb bu altınla hemen un alarak yol azığını tamamlamaya çalışır. Alınan un, askerin ancak üçte birinin ihtiyacını karşılar. Hz. Peygamber, mevcut ambarların açılıp içlerindeki ürünlerin satın alınması yoluyla un ihtiyacının giderilmesini buyurur. Bu satın almalar neticesinde bile, un azığı karşılanan asker sayısı ordunun yarısını tutmaz. Çâresizliğin hâkim olduğu bu anda Hz. Peygamber, orduya yol azığı temin etmek amacıyla sahrâyâya çıkılmasını buyurur. Müslüman askerleri, Hz. Resûl'ün öncülüğünde çöle doğru hareket ederler. Hz. Resûl, çölde önlerine çıkan bir çekirge sürüsünü işaret edip azık olarak bu çekirgelerden toplanmasını buyurur. Bu emir üzerine her asker kendisine yetecek kadar çekirge toplayarak yükünü tutar. Mugîre adlı yiğit, yüzünü buruşturarak bu çekirgelerin zehirden acı olduklarını, bunları yemenin mümkün olmadığını ve bu yüzden bunların kendilerine yol azığı olamayacağını dile getirir. Çekirge toplanmasına karşı olduğu gibi, kendisi de bir tane bile toplamaz.

Mugîre, evine vardığı zaman bir kölesi ona, Hz. Peygamber'in emrini yerine getirmeyip hiç çekirge toplamamasının nedenini sorar. Mugîre, yenmediği belli olan, zehir gibi acı çekirgeleri kendisine boş yere yük etmediğini söyler. Kölesi Mugîre'ye, bu çekirgelerden birini soyup yemesini önerir. Derhal çekirgelerden birini soyup ağzına atan Mugîre, zehir gibi acı sandığı çekirge etinin şeker gibi tatlı olduğunu fark eder. Derin bir pişmanlıkla hemen Hz. Peygamber'in huzuruna varır. Hz. Resûl Mugîre'den yüz çevirerek ona, ancak kendisine inanan kişinin kendisine dost olabileceğini söyler. Mugîre, hemen Hz. Resûl'ün ayaklarına kapanarak defalarca tövbe eder ve kederle gözyaşı döker. Hz. Resûl'den lütfedip günâhını bağışlamasını, kendisini affetmesini ister; aksi takdirde âh ederek öleceğini söyler. Bu esnada Cebrâil gelir ve Hz. Peygamber'e, Mugîre'nin tövbesinin kabul edildiğine ve cihan halkının şefaât kaynağı olup âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Resûl'ün de onun günâhını bağışlamasına dair Hak buyuklarını nakleder. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Mugîre'nin günâhını bağışlar ve orada bulunan sahâbeyi de bu durumdan haberdar eder. O sıralarda, Allâh'ın sınırsız lütfunun bir eseri olarak Abdurrahmân, yanında bin yüklük buğday ve unla ansızın seferden döner. Abdurrahmân'ın gelişi, Müslümanlar arasında sevinç yaratır. Abdurrahmân, değerinin üstünde para verilmesine rağmen buğdayını ve ununu satmaya yanaşmaz. Hz. Peygamber Abdurrahmân'ı çağırarak ona, bedeli ödenecek olmasına rağmen niçin buğdayını ve ununu satmak istemediğini sorar. Abdurrahmân, buğdayına daha fazla karşılık umduğunu; ancak hepsini ashâba vermekten geri

durmayacağını belirtir. Yüce Allâh ve Hz. Peygamber aşkına buğdayının ve ununun tüketilmesini ve kendisine de Hakk'ın rahmetinin dilenmesini arzu ettiğini dile getirir.

Abdurrahmân'ın bu sözleri Hz. Peygamber'in ve sahâbenin yüzünü güldürür. Cebrâîl gelerek Hz. Peygamber'e, Hakk'ın Abdurrahmân'a lütfederek cennette pek yüce bir makam bağısladığını ve ona cemâlini seyrettirme müjdesi verdiğini bildirir. Hz. Resûl'den, kendisi hakkındaki Hak lütuflarını işiten Abdurrahmân derhal Hz. Peygamber'in engin şefkatini ve azametini öven parlak bir methiye söyler. Abdurrahmân, methiyelerini tamamlayınca Hz. Peygamber onun için duâ eder. Bu arada ensârdan yedi kuvvetli er gelerek Hz. Peygamber'den azık ve at ister. Cömertlik madeni olan Hz. Resûl, yiğitlere istediklerini verir. Yiğitler atlanarak giderler. Hz. Peygamber, kızıl atlastan, üzerine altın suyuyla Fâtır sûresinden bir âyetin yazılı olduğu sancağı Hz. Hâlid'e verir. Onun idaresine de beş bin er verir. Hz. Hâlid, kızıl renkli sancağı hürmetle eline aldıktan sonra, cihânın cânı Hz. Resûl'ü bir methiye ile övmeye başlar. Hz. Hâlid, methiyelerini tamamladıktan sonra Hz. Peygamber, bu kez yeşil atlastan, üzerine kızıl altınla ve güzel bir hatla Enfâl sûresinden bir âyetin yazılı olduğu göz alıcı perçemli bir sancağı Abbâs ibni Mirdâs'a verir. Sancağı alan Abbâs, Hz. Peygamber'in şeref ve yüceliğini övmeye başlar. Hz. Peygamber, övgüsünü tamamlayan Abbâs'a da beş bin yiğit askerini idaresini verir. Ardından Hz. Resûl Zübeyr ibni Avâm'a, beyaz atlastan, üzerine altın varakla hoş bir sûrette Nahl sûresinden bir âyetin yazılı olduğu bir sancağı verir. Sancağı alan Zübeyr, Hz. Peygamber'in büyüleyici cemâlini ve paha biçilmez sözlerini öven gönül açıcı bir methiye söyler.

Zübeyr de övgüsünü tamamlayınca Hz. Resûl, bu kez sarı atlastan, üzerine gümüş sırmayla Saff sûresinden bir âyetin yazılı olduğu bir sancağı Sa'd-ı Ubâde'ye verir. Sa'd da Hz. Peygamber'in harikulâde cemâlinin şevkini övmeye başlar. Hz. Peygamber, övgüsünü tamamlayan Sa'd'ın emrine de beş bin yiğit asker verir. Hz. Peygamber, yiğit Mikdâd-ı Esved'e, yeşil atlastan, üzerine Nahl sûresinden bir âyetin yazılı olduğu sancağı verir. Sancağı sevinçle eline alan Mikdâd da Hz. Resûl için bir methiye söyler. Hz. Resûl, övgüsünü tamamlayan Mikdâd için duâ eder ve onun emrine de beş bin er verir. Ardından beyaz atlastan, üzerine gösterişli bir şekilde Fetih sûresinin ilk âyetinin yazılı olduğu bir sancağı Hz. Ammâr'a verir. Sancağı alan Hz. Ammâr da Hz. Peygamber'in safâlar bahşeden yüce vasıflarını övmeye başlar. Hz. Peygamber Hz. Ammâr'ın emrine de beş bin er verir. Hz. Ammâr da maiyetindeki erleri alarak yürüyüşe geçer. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye de bir sancak verir ve ondan,

kardeşi Hz. Cafer'in intikamını almasını ister. Sancağı gözyaşları içerisinde eline alan Hz. Ali, gönlü yaralı bir şekilde kardeşi hakkında bir mersiye söyler. Zülfikâr kılıcını eline alıp, cennet bağlarına ağmış olan Câfer'in kanının her damlası için kâfirlerin başlarını keserek yeryüzünü kana boyamaktan söz eder. Dertli dertli âh ederek idaresindeki on bin kadar yiğitle birlikte o da yürüyüp gider. Bu arada pek çok yiğit kumandanın emrine de biner er verilir. Kendilerine asker koşulan yiğitler de hemen yürüyüşe geçerler.

Cebrâil, Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek ona Hakk'ın selâmını ve Hz. Ali'yi yetmiş dört askerle birlikte Medine'ye geri gönderip şehirdeki çocukların ve kendilerini savunamayacak durumda olanların huzurunu temin etmelerini sağlama doğrultusundaki emrini iletir. Hakk'ın emrinden haberdar olan Hz. Ali, derhal Hz. Peygamber'le vedalaşarak yetmiş dört erle birlikte hüzünle Medine'ye doğru hareket eder. Münâfıklar, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye kırılıp gücendiği ve ondan bıkip usandığı için onu şehre döndürdüğü şeklindeki kötü zanlarını ortaya yaymaya başlarlar. Onların bu bâtil zanlarını işiten Hz. Peygamber, bu işin içinde nasıl bir ilâhî sırrın sergilenmiş olduğunun ileride görüleceğini söyler.

Sancaklar çözümlü alaylar dizilir ve gazâ için yürüyüşe geçilir. O sıralarda seferde bulunan Bû Hayseme adlı sahâbî, Medine'ye döndüğü zaman Hz. Peygamber'in, askeriyle gazâyâ çıkmış olduğunu görür. Hz. Peygamber bu sıcaklarda zahmetle gazâyâ yürürken Medine'de gölgede yatıp soğuk su içmeyi kendisine yakıştıramayan Bû Hayseme, yanına ihtiyaç duyacağı bir miktar yol malzemesi olarak, gazâdan geri kalmamak için yola koyulur. Yolda kendisi gibi bir yol arkadaşıyla karşılaşır ve birlikte orduya yetişmeye çalışırlar. Hz. Resûl ashâbına, iki yiğidin kendilerine doğru yaklaşmakta olduğunu söyler. Birazdan Bû Hayseme ve arkadaşı orduya yetişir ve her ikisi de Hz. Peygamber'i saygıyla selâmlar. Hz. Peygamber Bû Hayseme'ye, hayırlı niyetlerinin ne olduğunu sorara. Bû Hayseme, gazâdan geri kaldığını düşünmekten duyduğu derin üzüntüyü dile getirir. Hz. Peygamber, Bû Hayseme ve arkadaşı için duâ ederek onları sevindirir.

O gün yola devam edilerek oldukça güzel bir makama ulaşılır. Hz. Peygamber ashâbından, burada yaşayan aykırı yollu bir kavmin fenâlıklarından kendilerini sakınmalarını ve yemeklerinden yemeyip sularından içmemelerini ister. Bir müddet sonra bu kavmin, sahâbeden bir kişiyi yalnız yakalayarak helâk etmiş olduğu öğrenilir. Seher vakti bu makamdan göç edilerek yürüyüşe devam edilir. Gün içerisinde güneş, çölü muazzam derecede kızdırmaya başlar. Aşırı sıcaktan kırbalardaki sular kuruyup

tükenir. Susuzluk çeken ashâb Hz. Peygamber'e başvurur. Hz. Resûl, Hakk'ın dergâhına yönelerek O'na yalvarıp yakarır. O anda gökyüzünü yağmur bulutları kaplar. Ardından yağın sulu yağmur, tüm Müslümanların su gereksinimlerini gidermelerini sağlar. O günün gecesi Ammâr, bir devesini kaybeder. Deve tüm aramalara rağmen bulunamaz. Orada bulunan Zeyd adlı bir münâfık; peygamber olduğunu söyleyen Hz. Resûl için iyi kötü her şey belli ise, onun bu devenin nerede olduğunu da bilmesi gerektiğini belirtir. Zeyd'in bu uğursuz sözleri anında Hz. Peygamber'e malum olur. Derhal Hz. Ammâr'ı çağırarak ona devesinin bulunduğu yeri söyler ve ondan, bir adam göndererek devesini aldırmasını ister. Hz. Ammâr'ın devesi, Hz. Peygamber'in belirttiği yerden alınıp getirilir.

Seher vakti yeniden göç edilir. Bu arada Ebû Zer'in devesi yolda kalmış ve o da devenin yüklerini indirerek onu ayağa kaldırmaya çalışmıştır. Ebû Zer'in, ordunun ardı sıra tek başına gelmekte olduğunu işiten Hz. Peygamber, sonunda onun bu yalnız halinde öleceğini tebessüm ederek dile getirir. Hz. Resûl'ün sözü çok geçmeden yerini bulur ve yolda yalnız başına ölen Ebû Zer iki yiğit tarafından gömülür. Yine Hz. Peygamber, varıp düşmanla savaşmak üzere ilerlemekte iken, kötü düşünceli iki münâfık; onun kayserin üzerine yürümesini aklın almayacağı bir iş olarak gördüklerini, muhtemel bir saldırıda Müslümanların perişan halde nasıl dağılacaklarının ortada olduğunu söyler. Hz. Peygamber'in bu seferden, öncekiler gibi talan etmeyi umarken; eşin dostun, çoluk çocuğun nasıl esâret altına alınacağını görüleceğini dilerine dollarlar. Münâfıkların bu konuşmalarından Hz. Peygamber hemen o anda haberdâr olur. Hz. Peygamber bu münâfıkları huzuruna getirtir. Hz. Resûl'ün karşısında utanç içerisinde ter döken münâfıklar, eğlence amacıyla böyle konuştuklarını belirtirler. Hz. Peygamber onlardan yalan söylememelerini ister. Yalan söylemeyi bırakarak doğrulukla tövbe eden bu münâfıkları Hz. Resûl bağışlar.

Saadetle yeniden yola girilir ve Hz. Peygamber'e dost olan Nizâr kavminin yaşadığı Veheb Vâdîsi adlı yere erişilir. Nizâr kabilesinin başında bulunan Hakîm ibni Nizâr, Hz. Peygamber'i en güzel şekilde ağırlamak için hazırlıklara girişir ve gösterişli sofralar kurdurur. Nizâr kabilesi, koşturup Hz. Peygamber'i sevinçle karşılayarak onu ve beraberindekileri sofralara oturtur. Hz. Peygamber, Nizâr kabilesinin kendilerini ağırlamasından çok hoşnut kalır ve Hakîm'e epeyce zahmete girmiş olduklarını söyler. Hakîm, Hz. Peygamber'e ve Müslüman ordusuna misafirlik etmenin kendileri için Allâh'ın eşsiz bir rahmeti olduğunu ve bu yüzden çok talihli olduklarını söyler. Önce Hz. Peygamber besmele çekerek yemeye başlar; ardından Müslümanlar doyuncaya

kadar yiyip içerler. Sofralardaki yemeklerde hiçbir tükenme belirtisi görülmez. Hz. Peygamber, Allâh'tan Hakîm'in nimetinin bollaşmasını diler. Hüdâ, Hakîm'in her dileğini hemen verir ve böylece o, hadsiz mal ve mülke sahip olur.

O gün ve ertesi gün yola devam edilir ve Balka adı verilen kırılık ve ferah bir mekâna gelinir. Hz. Resûl'ün, kendisinin üzerine sefere çıktığını işiten kayser derhal İskâf, Bû Leys ve Abdussalîb adlı komutanlarını çağırarak onlara, üç güne kadar savaş âletleriyle mükemmel şekilde donatılmış kalabalık bir ordunun hazırlanması ve toplanması talimatını verir. Hazırlanan ordu kayserin huzuruna gelir. Kayser; Hz. Muhammed'in, topladığı Müslüman askerleriyle birlikte üzerlerine doğru yürüyüşe geçtiğini, yağmalama ve önüne çıkacak tüm kiliseleri mescide çevirme niyetinde olduğunu, kendi dînlerini hükümsüz bırakmayı amaç edindiğini dile getirir; onun bunları yapmasına aslâ müsaade edilmeyeceğini de sözlerine ekler. Kayserin gönül alıcı bu sözlerinin ardından askerler yürüyüşe geçerler. Kâfir ordusu bir milyon civarındadır. Kâfir askerleri arasındaki hilekâr ve çevik bir casustan, önden gidip Hz. Muhammed'in ordusunu izleyerek onun, kendilerinin üzerine kimleri sürmüş olduğunun ve kaç askerle savaşa yürüdüğünün haberini kendilerine ulaştırmasını isterler. Hz. Peygamber'in askerleri hakkında kendilerine bilgi ulaştırması halinde onu nihayetsiz rızık ve malla ödüllendireceklerini ifade ederler. Bu teklifi kabul eden casus yola çıkar ve hızla giderek Hz. Peygamber'in yaklaşmakta olduğu bir mevkiye gelir. Yüksekçe bir yere çıkarak yola göz atan casus, az sonra emrindeki beş bin askerle yoldan geçen Hz. Hâlid'i görür. Bir bakışta askerlerin miktarını yaklaşık olarak tahmin eden casus, bu kadarcık askerle başa çıkmanın oldukça kolay olacağını düşünür.

O gün yola devam eden casus, ertesi gün seher vaktinde, önlerinde ay nakışlı sancakların dikili olduğu çadırların sahrânın üzerini kapladığını ve yiğit Müslüman askerlerinin de kalabalık halde saf saf düzene konulmuş olduğunu hayretle görür. Şaşkınlık içerisinde aşağı inerek Müslümanları seyretmeye yönelen casus, araştırma amacıyla ortalıkta dolaşırken ansızın Ebû Mûsâ adlı genç bir yiğitle karşılaşır. Ebû Mûsâ, casusa kim olduğunu sorar ve ondan yakınına gelmesini ister. Ebû Mûsâ'ya yaklaşan casus, kimsesiz ve zavallı bir kişi olduğunu söyler. Ebû Mûsâ casustan, çok konuşmamasını ve sözün doğrusunu söylemesini ister. Onun casus olduğunu anladığı için, eğer yalan söylemeye devam ederse onu öldüreceğini söyler. Casus hızla koşarak yel gibi kaçmaya başlar. Ebû Mûsâ, hızlı giden bir ata binerek kısa sürede casusa yetişmeyi başarır. Saçından tutup geri getirdiği casusa sayısız işkence yapar; fakat casus, konuşmaya yanaşmaz. Sonunda Ebû Mûsâ'nın, kılıcını çekerek kendisini

öldürmeye davrandığını anlayınca, kayserin emriyle gönderilmiş bir casus olduğunu itiraf eder.

Ebû Mûsâ casusu hemen Hz. Peygamber'in huzuruna getirir ve durumu ona anlatır. Hz. Peygamber casustan, niçin geldiğini eğip bükmeden doğruca anlatmasını ister. Casus kendisinin, Müslüman askerlerinin sayısı ve durumu hakkında bilgi edinmesi için Bû Leys ve Eskâf tarafından gönderilmiş olduğunu söyler. Hz. Peygamber casusa, Müslüman ordusunun sayısı hakkındaki tahminini sorar. Casusun kırk beş ya da kırk altı bin şeklindeki cevabı, orada bulunanlar arasında derin bir şaşkınlık uyandırır. Bu arada casus, başına gelecekleri düşünerek kaygılanmaktadır. Hz. Resûl, kayserin ne kadar askerinin olduğunu sorar. Casus, kayserin inanılmayacak derecede kalabalık bir orduya sahip olduğunu; fakat Müslümanların, sayıca az olmalarına rağmen fetih ve zafere erişeceklerine inandığını söyler. Hz. Ammâr kılıcını çekerek Hz. Resûl'den, casusu öldürmek için izin ister. Hz. Peygamber, Müslümanlar hakkında edindiği bilgileri gidip yerine iletebilmesi için casusun serbest bırakılmasını ister. Hz. Resûl'ün bu lütfü casusta büyük bir hayranlık uyandırır. Bu bağışlama ile canını kurtararak neşe içerisinde yola koyulur. Bû Leys'in yanına varan casus ona, Hz. Muhammed'in kaç kişilik bir orduyla yaklaşmakta olduğunu bildirir. Ayrıca her bir Müslüman askerinin, meydanda bin kişiyle tek başına savaşa girebilecek derecede yiğit ve heybetli olduğunu, bu azamet ve dayanıklılığın bir eşinin görülmediğini vurgular.

Casusun, Hz. Peygamber'in kendisine gösterdiği lütfü anarak onu kerem ve bağışlama kaynağı olarak tanıtmaya üzerine Bû Leys, hiddetlenerek casusu öldürmeye yemin eder. Casus da bunu istediğini belirterek İslâm'a girer. Bû Leys hemen bir ateş yaktırır ve Müslüman olan casusu bu ateşe atırır. Casus, gönlünü Allâh'tan hiç ayırmadan, şehadet getirerek saadet içerisinde ateşe kendini bırakır. Allâh'a derinden niyâz ederek O'ndan, Hz. Peygamber'i Müslüman oluşundan haberdâr etmesini diler. Bu esnada Hz. Peygamber, sahâbe ile birlikte iken, cennet ehline karışan birisini anar. Sahâbenin, cennetle şereflenen bu kişinin kim olduğunu sormaları üzerine, Hz. Peygamber onlara casusun macerasını anlatır. Casusun başından geçenler ashâbı hem hüzünlendirir hem sevindirir. Sonra Hz. Peygamber artık savaşa vaktinin geldiğini belirtir ve Hz. Hâlid'i bin yiğitle birlikte gözcü olarak önden gönderir.

Hz. Hâlid ve beraberindeki yiğitler bir mevkiye on bin kişilik bir kâfir topluluğuyla karşılaşırlar. Hz. Hâlid ve Müslüman yiğitleri, kâfirlerin başlarına şimşek gibi indirdikleri kılıçlarıyla dünyâyı onların başlarına dar ederler. Bu on bin askerin komutanından hezimet haberini alan Bû Leys derhal on bin kişilik bir destek kuvveti

gönderir ve savaşa devam edilir. Kâfirlerin başlarını kesmeye ve kanlarını su gibi akıtmaya devam eden Hz. Hâlid de Hz. Peygamber'i durumdan haberdâr eder. Bu arada Hz. Hâlid'de yorgunluk ve zayıflık işaretleri görülmeye başlar. Hz. Peygamber, Hz. Hâlid'in oğlu Süleymân'ı, bin kişilik bir kuvvetle babasının yardımına gönderir. Yardıma yetişen kuvvetlerle birlikte İslâm askerleri, öncekinden daha şiddetli savaşılarak kâfir askerlerini âciz ve şaşkın şekilde geri çekilmeye zorlarlar. Mihâyil, Bû Leys'e yeniden asker gönderir. O da Kirmenûl isimli komutanın idaresindeki on bin askeri hemen yardımcı olarak ileriye sürer. Hz. Peygamber de destek olarak bin asker daha gönderir. Gelen kuvvetlerle birlikte yine amansız bir mücadele yaşanır.

Müslümanlar, kılıçlarıyla kâfirleri kesip doğrayarak perişan bir hâle getirirler. Gece, bunalan ve çok sayıda kayıp veren kâfirlerin imdadına yetişir. Her iki taraf da konaklama yerlerine çekilir. Askerlerinin Müslümanlarla baş edemediklerinin haberini alan Bû Leys, Eskâf'ın emrine on bin zırhlı askerden oluşan bir ordu verir. Eskâf da yardımcı kuvvet olarak seher vakti savaş meydanına yürür. Sabah iki taraf önceki gibi atlanarak karşı karşıya gelir ve savaşa tutuşur. Meydan yüzünde yeniden su gibi kan dökülmeye başlar. Süleymân, susuzluk çekerek babasının yanına gelir. Etrafta onun ihtiyacını karşılayacak su bulunamaz. O anda Eskâf, on bin kişilik orduyla meydana girer. Bunun üzerine Süleymân, susuzluğunu bir anda unutarak arzuyla sağa sola hamle etmeye devam eder. Müslüman askerleri de tüm yorgunluklarına rağmen meydandan yüz çevirmeyerek kalabalık kâfir saflarının arasına dalarlar ve yüzlerce kâfiri kılıçlarıyla yere sererler. Birazdan Hz. Peygamber, dört bir tarafında heybetleriyle cihânı titreten arslan gibi Müslüman yiğitleriyle birlikte, yeri göğü inleyen tekbir sesleri eşliğinde meydana girer. Ellerinde ejderhâ nakışlı sancaklarla meydanı dolduran İslâm askerlerini karşılarında gören kâfirler, şaşkına dönerek hızla geri çekilmeye başlarlar.

Askerlerinin âciz ve perişan bir halde dağıldıkları haberini alan Bû Leys, bu kez sayısız askeri arkasına alarak Müslümanların üzerine hücum eder. Hz. Peygamber, yüksek bir mevkiye yerleşir. Müslümanların konakladıkları mevkiye gelen Bû Leys, onlardan alçakta kalışına epeyce üzülür; putların yardımına sığınarak orduya konaklama emri verir. O gün iki taraf arasında bir mücadele yaşanmaz. Geceyi Müslümanlar sabaha kadar Allâh'ı tespih ederek değerlendirirken, kâfirler şarap içip kendilerinden geçmekle meşgul olurlar. Seher vakti Hz. Bilâl, bülbül gibi hoş sesiyle ezan okur. Hz. Peygamber ile sabah namazını kılan sahâbe, atlanarak savaş düzenine girer. Açılan görkemli sancakların altında zırhlarını kuşanmış haldeki Müslüman yiğitleri Hz. Peygamber'in çevresini kuşatırlar. Hz. Peygamber meydana girerek safları

düzenlemeye başlar. Amcası Hz. Abbâs'ı sağ kanada, Mikdâd-ı Esved'i sol kanada, Amr-ı Ma'dî'yi yiğitlerle birlikte ortaya yerleştirir. Ön saflarda Hz. Hâlid, Huzeyfe-i Yemenî, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osmân-ı Affân, Zübeyr ibni Avâm, Abdirahmân ve daha yüzlerce cesur yiğit de çekilen görkemli sancakların dibinde Hakk'ın dergâhına yüz tutarak Hz. Resûl'le birlikte beklemektedir.

Müslüman saflarındaki bu tertibi gören Bû Leys de askerini düzenlemeye başlar. Müslümanlara oldukça kin duyan Eskâf'ı sağ kanada, taş kalpli Mîhâyil'i sol kanada, Kostantin ile Kirmenûl'ı öne yerleştirdikten sonra her birini ayrı ayrı över ve onlardan, büyük putların yardımına sığınmayı dillerinden düşürmemelerini ister. Yeri göğü güm güm inleyen savaş davullarının eşliğinde Bû Leys, baştan ayağa zırhlı ve sarhoş haldeki kalabalık kâfir ordusunu, meydanı kara bir sis gibi kaplayacak şekilde coşku içerisinde dalga dalga yürütmeye başlar. Diğer taraftan Hz. Peygamber de dillerinden Allâh'ın adını düşürmeyen ve O'nun rızâsını arayan İslâm askerlerini ileri sürer. Gök ehli de Hz. Resûl'ün ve Müslüman ordusunun heybetli yürüyüşünü hayranlıkla seyretmekte ve Hakk'a, İslâm askerlerinin zafere ulaşmaları için yalvarmaktadır. İki taraf kılıçlarını çekerek birbirine girer. Müslümanlar kâfirler karşısında denizde damla hükmünde kalmışlardır. Hâlid, Mikdâd ve Amr-ı Ma'dî'nin aralarında olduğu İslâm yiğitleri, arslanlar gibi kükreyerek ve naralar atarak cesaretle kâfir saflarına atılırlar. Okların yağmur gibi yağdığı, başların kesilerek kanın sel gibi aktığı, kılıçların başlara şimşek gibi indiği, atılan mızrakların zırhları delik deşik ettiği amansız çarpışmalar olur.

O gün kâfirlerden bin yedi yüz asker öldürülür. Akşam vakti âsâyîş davulları çalınır ve savaşa ara verilir. Hz. Peygamber, ashâbla akşam namazını kıldıktan sonra ellerini açarak Müslümanların zaferi için Allâh'a niyâzda bulunur. Tüm sahâbe Hz. Peygamber'in duâlarına âmin der. Müslümanlar o geceyi de Kur'ân okuyarak ve duâlar ederek geçirirler. Kâfirler ise şaraptan kendilerini alamayıp sarhoşluk içerisinde söylenmekle vakit geçirirler. Sabah olunca Hz. Peygamber, İslâm askerleriyle saadet içerisinde yeniden meydana yönelir. Sarhoş haldeki Bû Leys de kâfir askerlerini meydana yürütür ve onlardan, Müslüman askerleriyle toplu olarak değil de her gün yüzer bin kişi halinde savaşmalarını ister. Kâfirler, Bû Leys'in dilediği şekilde hücum ederler. Bu şekilde iki taraf arasında on yedi gün mücadele yaşanır. Müslümanlarla bu şekilde başa çıkamayacaklarını anlayan Bû Leys, kayserden yardım isteğinde bulunmak üzere bir adamını ona gönderir. Kayser, içlerinde Malatya ve İstanbul'un da bulunduğu değişik bölgelerden oldukça kalabalık bir ordu toplayarak Bû Leys'e

gönderir. Bû Leys, yardımına yetişen ve yaklaşık on milyon askerden oluşan bu orduyu yanında görünce neşelenir.

Bu kalabalık ordunun gelişini haber alan sahâbe tedirgin olur ve kederlenir. Hz. Peygamber Müslümanlara aslâ üzülmemelerini söyleyerek kâfir ordusu ne kadar kalabalık olursa olsun İslâm askerlerinin zafere ulaşacaklarını belirtir. Ardından ellerini duâyâ kaldırarak Müslümanların muzaffer olmaları için Allâh'a gönülden niyâz eder. Livâ-yı hamd sancağını Hz. Hâlid'e vererek onu, emrindeki beş bin askerle kâfir saflarına salar. Tekbir getirerek ve şehit olmayı arzulayarak kâfir saflarına hamle eden Hz. Hâlid, karşısına çıkan tüm kâfirleri kılıçtan geçirip yere serer ve kâfir kanını meydanda sel gibi akıtır. Hz. Hâlid birbiri ardınca yetmiş iki kez hamle eder ve her bir hamlesinde de pek çok kâfirin canını alır. Sonunda elbisesi kâfir kanına boyanmış olarak dönüp gelen Hz. Hâlid'in ardından Hz. Peygamber, bu kez sancağı Amr-ı Ma'dî'ye vererek ondan, gidip Hak yolunda kâfirlerle savaşmasını ister. Sancağı alan, dağ gibi heybetli ve yiğit Amr, Hz. Peygamber'in himmet ve duâları eşliğinde emrindeki askerlerle birlikte kâfirlerin üzerine yürür. Kılıcıyla kâfir saflarını birbirine katan Amr, atını yönlendirdiği her yanda pek çok kâfir askerini kılıçtan geçirir. Cesaret ve heybetiyle meydanda parmakla gösterilen Amr, kendisini gören herkesin içine derin bir korku salar. Bu şekilde Amr, altı yüz kâfir askerini helâk etmiş olarak dönüp Hz. Peygamber'in yanına gelir.

Hz. Peygamber bu kez Hz. Ammâr'a livâ-yı hamd sancağını verir. Sancağı alan Hz. Ammâr, Allâh'ın adını anarak atını kâfir saflarına sürer ve önüne çıkan herkesi kılıçtan geçirir. Bu şekilde üç yüz kadar kâfirin canını aldıktan sonra dönüp gelir. Hz. Peygamber, amcası Hz. Abbâs'ı, eline verdiği sancakla kâfirlerin üzerine gönderir. Kükreyen bir arslan gibi nara atarak meydana yürüyen Hz. Abbâs, kâfir saflarını birbirine katıp pek çok kâfirin başını keser ve meydan yüzünde kâfir kanını sel gibi akıtır. Onun bu yiğitliği İskâf'ı ve Bû Leys'i derinden yaralar. Hz. Resûl, geri dönen Hz. Abbâs'ı neşe içerisinde karşılayarak ona, Hz. Câfer'in intikamını almış olduğunu söyler. Hz. Abbâs gözyaşları içerisinde âh ederek Hz. Peygamber'e, bugün Hz. Ali'nin yanlarında olmasını ve onun da Zülfikâr kılıcıyla Hz. Câfer'in intikamını almasını çok arzu ettiğini söyler. Hz. Peygamber bu kez sancağı Mikdâd'a verir. Hürmetle sancağı alan Mikdâd, yeri göğü inleyen naralarla meydana arslan gibi yürür. Hiddetle dört bir yana fırlattığı mızrağıyla pek çok kâfiri yere serer ve savaşçılığıyla kâfir safları arasında büyük bir şaşkınlık uyandırır. Sayısız İslâm düşmanını kırıp geçirmiş halde, gözleri yaşararak Hz. Resûl'ün yanına gelir. Hz. Resûl Mikdâd'a, meydanda yiğitlerin

rûhunu şâd ettikten sonra böyle ağlamasına neyin sebep olduğunu sorar. Mikdâd, Hz. Ali'yi görmeyi çok arzuladığını söyler. Onun burada kendileriyle birlikte kayserin askerlerine kılıcıyla hamle etmesini ve kardeşi Hz. Câfer-i Tayyâr'ın intikamını almasını çok istediğini dile getirir.

Mikdâd bunları söylerken Cebrâil, Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek ona Hakk'ın selâmını ve Hz. Ali'yi savaşa çağırma buyruğunu iletir. Yüce Allâh, Hz. Peygamber'in çağrısını Hz. Ali'ye işittirmeyi vaat etmektedir. Hz. Resûl, Allâh'ın bu emrini yerine getirmek için hemen yüksekçe bir yere çıkarak üç kez Hz. Ali'ye seslenir ve ondan yanına gelmesini ister. O esnada Hz. Ali, bir hurma ağacının üzerinde, oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için hurma toplamakla meşguldür. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin de babaları Hz. Ali'yi gözlemektedirler. Hz. Peygamber'in çağrısını işiten Hz. Ali de üç kez: “*Buyurunuz!*” der. Hakk'ın inâyetiyle, Hz. Ali ile Hz. Peygamber'in arasındaki yolda yer alan dağlar taşlar bir an için ortadan kaldırılarak yol dümdüz kılınır. Böylece dikkatle sesin geldiği yere bakan Hz. Ali, savaş içerisindeki Hz. Peygamber'i ve kalabalık kâfir ordusu karşısında bitkin ve bunalmış haldeki sahâbeyi görür. Hemen savaş hazırlıklarına girişerek kılıcını ve hançerini kuşanır. Hz. Zehrâ Hz. Ali'ye kimlerle savaşmaya gittiğini sorar. Hz. Ali, kendisini Hakk'ın emriyle Hz. Peygamber'in çağırdığını söyledikten sonra, Hz. Resûl'ün Meymûn adlı atına biner. Ata, kendisini hemen Hz. Peygamber'in yanına eriştirmesini buyurur; aksi takdirde onu Hz. Peygamber'e şikayet edeceğini söyler. Güya bu buyruğu işiten at, kanatlanmışçasına uçar gibi giderek aradaki mesafeyi pek kısa sürede kateder.

Uzaklardan bir yiğidin tozu toprağı birbirine katarak heybetle geldiğini fark eden sahâbe, Hz. Peygamber'e bu kişinin kim olduğunu sorar. Hz. Peygamber gelenin Hz. Ali olduğunu söyleyince ashâbın gönlünü sevinç kaplar. Hz. Ali, kendisini karşılayan Hz. Resûl'ü ve sahâbeyi selâmlar. Pek çok hayır dua edildikten sonra Hz. Resûl, sevinçle Hz. Ali'yi kucaklayarak gözlerinden öper. Sonra kendi gömleğini çıkararak Hz. Ali'ye giydirir ve ona sağlam Dâvudî bir zırh kuşandırır. Hz. Ali, canının Hz. Peygamber'in yoluna fedâ olduğunu söyleyerek elinde Zülfikâr kılıcıyla atına atlar ve onu mahmuzlayıp haykırışlar içerisinde meydana ilerler. Hz. Ali'nin gökleri kaplayan narasını işiten Bû Leys, kıyâmetin koptuğunu sanır. Bu şiddetli naraları Hz. Ali'nin attığını kısa sürede anlayan ashâb ise büyük bir şaşkınlık yaşar. Çünkü bildikleri kadarıyla Hz. Ali, Hz. Peygamber'in emriyle Medine'de bırakılmıştır ve buldukları yer ile Medine arasında da bu kadar kısa sürede katedilemeyecek uzun bir yol vardır. Huzeyfe neşe içerisinde bir kuluna, bu naraları atan Hz. Ali ise onu

azatnâmesini vererek azat etmeyi ve ona güzel bir elbise bağışlamayı vadeder. Aynı şekilde Ebû Eyyûb da sevinçle bir kuluna, bu sesler Hz. Ali'den geliyorsa onu azat etmeyi ve ayrıca ona bin dirhem bağışlamayı vadeder. Çevresindekilerin de sözüne şahit olmalarını ister. İki kul savaş meydanına koşturarak, kâfirlerle savaşmakta olan Hz. Ali'nin yanına gelir ve ona, kendisinin tahmin ettikleri gibi Hz. Ali olup olmadığını sorar. Hz. Ali, tebessüm ederek iki kula tahminlerinde yanılmadıklarını söyledikten sonra onlardan, azat edilmek ve kendilerine vadedilen elbise ve bin dirhemi almak üzere efendilerinin yanına dönmelerini ister. İki kul, Huzeyfe ve Ebû Eyyûb'un yanına gelerek onlara, naralarıyla yeri göğü inleten kahramanın Hz. Ali olduğu haberini verir ve onların gönüllerini rahatlatır. Huzeyfe ve Ebû Eyyûb, vadettikleri şekilde kullarını azat ederek söz verdikleri elbise ve bin dirhemi onlara bağışlarlar.

Bu arada Hz. Ali, Zülfikâr kılıcıyla, önüne çıkan kâfirleri kesip biçerek yere sermekte ve kâfir kanını meydan yüzünde sel gibi akıtmaktadır. Kâfir alaylarını bu şekilde bozup birbirine katarken gözünü bu kez Bû Leys'e diker. Hızla Bû Leys'in yanına hareket eden Hz. Ali, kılıcıyla hamle ederek önce onun sancağını ve sancak tutan askerini yıkar; ardından dertli dertli âh edip kardeşi Hz. Câfer'in adını andıktan sonra elini uzatarak Bû Leys'i kemerinden yakalar. Bû Leys'in korkudan benzi sararır. Bû Leys'in Hz. Ali'nin eline düştüğünü gören Eskâf feryat ederek askerlerine, Hz. Ali'nin üzerine hücum emrini verir. Hz. Ali Eskâf'a dönerek onu da bir hamlede yakalayıp kendine çeker. Sonra Bû Leys'i ve Eskâf'ı alarak bir kenara çekilir. Kâfirlerin hiçbiri Hz. Ali'nin yöresine yaklaşmaya cesaret edemez. Hz. Ali, Bû Leys'i ve Eskâf'ı Hz. Peygamber'in huzuruna getirir. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye duâlar eder. Yer ve gök ehli, Hz. Ali'nin bu yiğitliğini takdir ederek onu alkışlar. Allâh'ın yardımıyla Bû Leys'in ve Eskâf'ın zincire vurulması, Müslümanlar arasında büyük bir sevinç uyandırır.

Hz. Ali nara atarak yine kâfir saflarına hücum eder. Hz. Peygamber, tüm İslâm askerlerine kâfirler üzerine yürüme emri verir. Hep birden tekbir getirerek kâfir alaylarının karşısına dikilen Müslüman yiğitleri, coşku içerisinde savaşa girip kâfir kanını meydan yüzünde yine sel gibi akıtmaya başlarlar. Gürzlerin kâfirlerin kafalarına hiç durmadan indiği, kılıçların yıldırım misâli başlara çalındığı, hançerlerin sîneleri yarıp geçtiği çetin mücadelede kâfirler, kumandanları Bû Leys ve Eskâf'ın da zincire vurulduklarını öğrenince utanmayı namusu bir yana bırakarak kimi atlı kimi piyade perişan halde kaçmaya başlarlar. Dağınık halde kaçan kâfirler, varlarını yoklarını da arkaalarında bırakırlar. Kâfirlerin ardına düşen İslâm askerleri, o gün akşama kadar

yetiştikleri yerde, kâfirlerin arkalarında bırakıp kaçtıkları mallara ve eşyalara ganimet olarak el koyarlar. Hezimete uğrayan kâfir askerlerinden elde edilen ganimet malı dağlar gibi yığılır. Sahâbeden herkesin payına bu ganimetten bir hisse düşer.

Hz. Ali neşe içerisinde Hz. Peygamber'in yanına gelir. Hz. Peygamber lütfedip sahâbeye seslenerek onlara; kendisi ilmin şehri iken Hz. Ali'nin ona kapı olduğunu, pâk tabiatlarının aynı mübârek topraktan geldiğini, onun etinin kendi eti kanının da kendi kanı hükmünde olduğunu, rûhlarının birbirinden uzak olmadığını, onu sevmenin kendisini sevmek ve ona düşmanlık beslemenin de kendisine düşman olmak anlamına geldiğini söyler. Sonra, sevinç içerisinde, tutsak iki kâfir kumandanının getirilmesini buyurur. Hz. Peygamber, huzuruna getirilen Bû Leys ve Eskâf'ı Müslüman olmaya çağırır. Bû Leys ve Eskâf İslâm'a girmeyi reddedince Hz. Peygamber Hz. Ali'den, her ikisini öldürmesini ister. Hz. Ali derhal iki kumandanın boynunu vurur. Aynı şekilde İslâm'a girmeyi kabul etmeyen üç bin esir kâfir kumandanı da öldürülür.

Hz. Peygamber Hz. Ali'den, önden neşe içerisinde Medine'ye yönelmesini ve sevgili kızı Hz. Fâtıma ile gözünün nûrları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e selâm göndermesini ister. Hakk'ın kendisini yakın zamanda kızına ve torunlarına kavuşturmasını hasretle beklediğini dile getirir. Esenlikle yola koyularak Medine'ye varan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in selâmlarını eşine ve çocuklarına bir bir iletir.

Hz. Peygamber de buldukları yerde saadet içerisinde sahâbe ile on gün geçirir. Bu arada Kılâ' ehli vergiye bağlanır. Kâfirlerle savaş zaferle neticlendiği için, gönül rahatlığı içerisinde göçülür. Yol üzerinde aynı şekilde bir topluluk haraca kesilir. Hz. Peygamber Hz. Hâlid'i, başlarında Hassân adlı bir hükümdarın bulunduğu bir Ermeni topluluğuna gönderir. Hz. Peygamber, hazırlanıp yola çıkmadan önce Hz. Hâlid'e, Hassân'ı avlanmakla meşgulken bulabileceğini söyler. Hz. Hâlid, Hassân'ın bulunduğu yere geceleyin varıp ona pusu kurar. O esnada Hassân'ın kapısına ansızın gelen bir ceylan, boynuzuyla kapıya kuvvetlice vurur. Kapının önünde geyiği gören Hassân hemen giyinip atına atlayarak geyiğin ardına düşer. Pusuda bekleyen Hz. Hâlid, Hassân'ı görür görmez kılıcıyla ikiye böler. Hz. Hâlid, Hassân'ın kana boyanmış haldeki elbisesini ve kıymetli taşlarla bezenmiş tâcını Hz. Resûl'e gönderir. Getirilenleri gören sahâbe hayrette kalır. Bu dünyâlıkları gören Hz. Resûl, cihânın kâfirlerin meydanı ve müminleri zindanı olduğunu, cennet bahçelerinin ve hûrilerin Müslümanlara ve sayısız altınla gümüşün de kâfirlere verildiğini söyler.

Hz. Peygamber bu sözdeyken Hz. Hâlid, ganimet malını toplamış olarak döner ve bu malı usulüyle dağıtır. Hz. Peygamber Hz. Hâlid'e, âhiret günü onun kendisiyle

birlikte olacağını söyler. Sonra yanında olan kabilelerin, ferahlık içerisinde yurtlarına dönmelerine müsaade eder. Kendisi de yola çıkan Hz. Peygamber, önceden gelenlerin içip suyunu tükettikleri ufak bir gölün kenarına yerleşir. Susuzluğun sahâbe için tahammül edilemez bir hâle geldiği ve onları canlarından bezdirdiği bir anda Hz. Peygamber elini yere basar. Mucize eseri olarak, Hz. Peygamber'in her parmağı arasından çıkıp akan su, gönüllerdeki kaygıları tamamıyla giderir. Sahâbe, gül suyu kıvamındaki bu sudan kana kana içerek susuzluklarını giderir. Suyu kanan Müslümanlar oradan geçerek yine hoş bir makama gelirler. Abdullâh adlı bir sahâbî o makamda canını teslim eder. Hz. Peygamber ashâb ile bu sahâbînin cenaze namazını kılar. Sonra el atıp cenazeyi mezarına iletirler. Abdullâh'ı kabrine koyan Hz. Resûl, kendisinin ona duâ edici olduğunu, Hakk'ın da ondan hoşnut olmasını dilediğini belirtir. Orada bulunan herkes, Abdullâh'ın yerinde olmayı ve Hz. Peygamber'in bu güzel sözlerine muhatap olmayı içlerinden geçirir.

Ashâb, verilen emir doğrultusunda gayretle çalışarak buldukları yerde hemen güzel bir mescit inşa eder. Tebük'te de aynı şekilde Hz. Resûl'ün emriyle güzel bir mescit yapılır. İslâm ehlinin huzur ve saadeti için, her gazâsında bu şekilde mescitler inşa ettirmesi Hz. Peygamber'in âdetidir. Medine'ye yaklaşıldığı sırada tüm şehir ahalisi de İslâm ordusunu sevinç içerisinde karşılamaya çıkar. Hz. Peygamber'in, güneş yüzünün saçtığı nûrlarla Medine'ye girişiyse birlikte şehir yeniden can bulmuş gibi olur. Saadet içerisinde mescit kapısının önünde atından inen Hz. Peygamber, âdeti olduğu üzere mescidine girerek burada dinlenmeye çekilir ve Müslümanları kabul eder. Seksen kişi Hz. Peygamber'in huzuruna gelip ondan, sefere katılmadıklarından ötürü özür dileyerek af diler ve günahlarına derman arar. Kimisi, ortaya koyduğu akla uygun gerekçelerle affedilir. Âh ederek huzura gelen Ka'b'a Hz. Peygamber, hangi sebeple safere katılmadığı sorusunu yöneltir. Ka'b, meyve bahçesinde çok meyve olduğunu, başında bekçi bulunmadığı ve düşmanı da çok olduğu için sözünde durmayıp seferden geri kaldığını söyler. Daha sonra yaptığına pişman olarak çok âh ettiğini, ancak kendisiyle sefere gitmeye bir yol arkadaşı bulamadığını belirtir. Hz. Peygamber Ka'b'dan, kalkıp evine gitmesini ve tövbe istiğfârla meşgul olmasını ister. Bu yolla Hakk'ın lütfuna lâayık olarak günahının bağışlanabileceğini söyler.

Sefere katılmayan Hilâl ve Emnâ da Ka'b gibi günahlarının bağışlanmasını dileyenler arasındadır. Hz. Peygamber sahâbeyi, seferden geri duranlarla konuşmamaları ve selâmlarını almamaları konusunda uyarır. Evine varan Ka'b üç ay gecesini gündüzünü ağlayıp sızlanmakla; niyâzda bulunmayı, yalvarıp yakarmayı ve

namaz kılmayı kendisine iş edinmekle geçirir. Gözleri kan çeşmesine dönen Ka‘b’ın selâmını başta Hz. Peygamber olmak üzere sahâbeden hiç kimse almaz. Yanına uğradığı sahâbeden hiç kimse de onunla konuşmaya girmez. Bu esnada Şam’dan gelen cahil bir kişi Ka‘b’ın evine konuk olur. Ka‘b bu kişiye nereden geldiğini sorar. Cümlesi İslâm dîninden dönen Benî Gazbân kabilesinden geldiğini söyleyen bu kişi Ka‘b’a, Hz. Peygamber’in kendisinden yüz çevirmiş olduğunun kabile tarafından işitildiğini belirtir. Benî Gazbân tarafından, gelip onlardan biri olarak onların başına geçme teklifini kendisine iletmek üzere gönderildiğini dile getirir. Son derece sınırlanan Ka‘b, bu kişiyi öldüresiye döver. Sonra bu kişinin anlattıklarını varıp Hz. Resûl’e iletir. Hz. Peygamber Ka‘b’dan, gidip tek başına halvet yerine çekilmesini ve burada ağlayıp inleyerek kırk günlük bir çileye girmesini ister. İçten ağlayıp sızlanmaları sebebiyle suçunun Allâh tarafından bağışlanabileceğini söyler. Ka‘b, gönlü perişan bir halde varıp karanlık bir yerde kırk günlük çile çıkarmaya girer ve gecesini gündüzünü ibadet etmekle ve Allâh’a yalvarıp yakarmakla geçirir.

Hilâl ve Emnâ’nın hâlleri de Ka‘b’dan farklı değildir. Onlar da her an gönül yakıcı âhlar çekmekte, dertlerinden iki büklüm olmuş halde gözyaşları içerisinde gece gündüz başlarını taşlara dövmekte ve şaşkın bir vaziyette suçlarının bağışlanmasını ummaktadırlar. Ka‘b, kırk günlük çilesini tamamladığı esnada bir gece ansızın bir ses işitilir. Zavallı Ka‘b’ın, çektiği zahmetler ve pişmanlığını ortaya koyan ağlayıp sızlanmalar hürmetine Allâh’ın rahmet ve bağışlamasına lâyık olduğu ve gönlünü perişan eden dertlerinin giderildiği duyurulur. Hz. Resûl’ün gönderdiği bir kişi hemen Ka‘b’ın yanına vararak ona, Hz. Peygamber’in kendisini görmek istediği müjdesini verir. Kendisine müjde getiren bu kişiye güzel bir elbise hediye eden Ka‘b, derhal Hz. Peygamber’in huzuruna yönelir. Hak’tan kendisine bir müjde ulaştığında Hz. Peygamber’in güneş yüzünün saçtığı nûr ve parlaklık bir kat daha artmaktadır. Hz. Peygamber Ka‘b’ı, bu şekilde yüzünün nûru ziyadeleşmiş olarak karşılar. Gözleri kanlı yaşlı olarak Hz. Resûl’ün huzuruna gelen Ka‘b derhal yüzünü yere sürer. Hz. Resûl Ka‘b’a, suçunun Allâh tarafından bağışlandığı müjdesini verir.

Çektiği tüm sıkıntı ve çetin zahmetleri bir anda unutan Ka‘b, tarifsiz büyük bir sevinç duyar ve onun gönlü neşeyle dolar. Ka‘b’ın derin üzüntüsünden kurtulduğunu işiten tüm sahâbe de bu müjdeli haberi sevinçle karşılar. Böylece, suçunu kabul ettikten sonra, günahlarına tövbe edip Hak yoluna dönmek amacıyla gecesini gündüzüne katarak yana yakıla kanlı gözyaşları döken ve suçunun bağışlanması için yürekte yalvarıp yakaran kişinin Hakk’ın dergâhında makbul olacağı bir kez daha görülmüş

olur. Hz. Peygamber'in son gazâsı bu şekilde zaferle sonuçlanmış ve Hz. Resûl, sıkıntılı dünyâ hayatına aldırış etmeksizin gözünü Hakk'a kavuşmaya dikmiştir.

Hz. Peygamber hacca gitme isteğini dile getirince onun ailesi, yakın akrabası (ehlibeyit) ve tüm sahâbe hac yolu için hazırlıklarını tamamlar. Hz. Resûl, Medine'nin idaresini Bû Dücâne'ye emanet eder. Seher vakti güneş doğmadan Mekke'ye doğru yola çıkılır. Kadınlar, kendileri için develere bağlanan mahfelerde yolculuk ederler. Gönül şenliği içerisinde menziller bir bir aşılır ve Kâbe'ye erişilir. Kâbe'yi tavaf eden Hz. Peygamber, doğum yerini de ziyaret eder. Ardından kurbanlar kestirir. Tüm ehlibeyit muradına erer. O esnada Necrân'da bulunan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in hacca gidişini işitir işitmez ihrâma girerek zemzem umuduyla Kâbe'ye yönelir. Kâbe'ye vardığında, tavafla ve Hz. Peygamber'i görmekle iki türlü safâya erişmiş olur. Eşi Hz. Fâtıma'yı da Merve yürüyüşünde görür. Kâbe'yi tavaf eden Hz. Ali'nin gönlünde de sıkıntı ve gamdan eser kalmaz. Bu sırada Yemen taraflarından bir toz bulutunun kalktığı ve tozu dumana katan bir topluluğun şehre doğru yaklaştığı görülür. Hz. Peygamber Hz. Ali'yi hemen toz bulutunun koştığı noktaya gönderir. Hz. Ali söz konusu yere varınca, Kâbe'ye doğru ilerlemekte olan Müslümanlarla karşılaşır. Bu kalabalık Müslüman topluluğu güzel elbiselerle donanmış haldedir; hiçbiri ihrâm giymemiştir. Hz. Ali, bu tarz gösterişli ve süslü kıyafetlerle Kâbe'ye yönelmenin haccın âdâbına uygun düşmediğini söyler. Müslüman ahali, hac âdetine uygun olarak, üzerlerindeki süslü elbiseleri çıkarır ve Kâbe'yi tavaf ederek saadete erişir. Bu topluluğun haccını haber alan Hz. Peygamber, Allâh'ın hiçbir işi beyhude işlemeyeceğini ifade eder.

Kâbe'yi tavaf işini gönül rahatlığı içerisinde tamamlayan Hz. Peygamber orada bulunan Müslümanlara, bir daha Kâbe'ye gelmenin kendisi için mümkün olamayabileceğini belirtir. Vasiyet niteliğinde bazı öğütlerde bulunacağını söyleyerek Müslümanlardan, kendisini can kulağı ile dinlemelerini ister. Onlara, Hakk'ın evi olmakla şereflenen Kâbe'nin cehennem yakıcı ateşlerinden koruyup tüm günahların dertlerini giderdiğini; yolunun toprağı, görüş kabiliyetinde olan herkes için sürme hükmünde olduğundan, Hakk'ın Kâbe'yi âlemin ziyaretgâhı kıldığını ortaya koyar. Her işinde Allâh'ın emirlerine uygun hareket eden ve Hakk'ın yolunda karar kılan kişinin mutlu olacağını ve her bir nefesinde yüz hidayet ummayı hak edeceğini söyler. Gece gündüz oruç ve namazla meşgul olarak, hac ve zekat ibadetlerine gönül bağlayarak, devamlı Allâh'ı zikredip Kur'ân okuyarak, ömrü Allâh'a yalvarış yakarışlarla geçirerek ve sürekli hayırlı işlerin peşinde koşturarak rûhların şâd edilebileceğini vurgular. Kin

tutmanın, kıskançlık duymanın, yalan söylemenin ve kibirli olmanın ârif kişiye yakışmayan şeytanî ameller olduğunu, alçak gönüllülüğün yükselmeye vesile bir erdem olduğunu, yaramazlarla dost olan kişinin her işte onlarla birlikte anılmaya mahkum olacağını bir bir anlattıktan sonra orada bulunanlara, hak yolu asla terk etmemelerini öğütler.

Hiz. Peygamber, inciler saçan ve Müslümanların can kulağını süsleyen sözlerini tamamlayınca Cebrâil, Allâh'ın selâmıyla gelerek O'nun inananlar için dîni kemâle erdirdiğine, onlara nimetini tamamladığına ve onlar için din olarak İslâm'ı seçtiğine işaret eden Hak sözlerini nakleder. Arkasından göğe ağar. Hiz. Peygamber tekrar ashâbına seslenerek türlü türlü meselelerden kapı açıp tavsiyelerde bulunur. Tüm sahâbe Hiz. Resûl'ün, rûhun gıdası bildikleri tatlı sözlerini can kulağıyla dinler. Cebrâil yeniden Allâh'ın selâmıyla Hiz. Peygamber'in huzuruna gelir. Sonra Hiz. Peygamber'e, Allâh'ın yardımı ve fetih geldiğinde ve insanların bölük bölük Allâh'ın dînine girdiğini gördüğünde Rabb'ine hamd ederek tespihte bulunmasına ve O'ndan bağışlama dilemesine dair Hak emrini iletir. Sahâbe, bu Hak emrine fazlasıyla sevinirken Hiz. Resûl, bu emrin ardındaki sırâ vâkıftır. Zîrâ kemâle eren her işin zevâle/bozulmaya yüz tutacağı bellidir. Tavaf ve ziyaret işlerini tamamlayan Hiz. Resûl, Mekkelilerle vedâlaşarak yola çıkar ve selâmetle Medine'ye ulaşır.

Hiz. Peygamber, o günden sonra her nefesinde Hakk'a kavuşmaya gözünü diker ve O'nun bu konudaki emirlerini beklemeye başlar. Bu hâl üzere üç ay geçirdikten sonra Hiz. Peygamber, bir gün seher vaktinde şehrin mezarlığını ziyaret etmeye gider. Mezarlıkta yatanlara selâm vererek hemen ardından kendi selâmını alır. Kendisinin böyle seher vakti mezarlığa gelişinin, Allâh'ın hem kendisini hem de burada yatanları rahmetiyle kuşatmasına ve onların böylece eşsiz bir saadete erişmelerine vesile olmasını diler. Hiz. Peygamber'in hizmetini gören, Bû Muheybe isimli sahâbe de bu mezarlık ziyaretinde Hiz. Resûl'ün yanındadır. Hiz. Peygamber'in Allâh'tan rahmet dileyen bu sözleri, Bû Muheybe'yi derin bir üzüntüye sevk eder. Hiz. Peygamber Bû Muheybe'ye dönerek ona; yüce Allâh'ın, uzun ömür ile nihayetsiz hazinelerle cennet ve Kendi cemâlini seyretme seçenekleri arasında kendisini serbest bıraktığını, tercihi doğrultusunda Hakk'ın fermânıyla muradına erdirileceğini söyler. Bû Muheybe Hiz. Peygamber'e; uzun ömrü tercih etmesi durumunda, putlara hizmet edenlerin sayısının her an eksileceğini yani uzun ömrün, hakkı daha fazla anlatmaya hizmet edebileceğini belirtir. Hiz. Peygamber ise muradının Hakk'a kavuşmak olduğunu dile getirir.

Sonra Hz. Resûl hânesine gelir ve Hümeyrâ'yı üzüntülü bir halde görür. Hz. Resûl'ün, bu mahzun halinin nedenini sorması üzerine Hümeyrâ, başına ansızın şiddetli bir ağrının girdiğini, bu yüzden konuşmaya takatinin kalmadığını söyler. Hz. Peygamber, kendisinin de aynı dertten mustarip olduğunu ve başının ağrısından gözünü açamadığını belirtir. Hümeyrâ, rûhunun Hz. Resûl'e kurban olduğunu söyler. Hz. Resûl kalkıp mescidine gider. Bir kişi Hz. Resûl'ün huzuruna gelerek selâm verdikten sonra ona, tamamı îmân getirmiş yüz altmış hânedan oluşan bir kavme mensup olduğunu söyler. Hz. Peygamber'den, kendilerine dînin esaslarını öğretecek yüce bir kişi vermesini ister. Bu teklifi çok hoş karşılayan Hz. Peygamber çevresine bakınır. Gitme isteğinde bulunan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye Hz. Peygamber rızâ göstermez. Yiğit Muâz ibni Cebel ayağa kalkarak gitmek istediğini söyleyince Hz. Peygamber, hayli nasihat edip onu yüz altmış hânelik kabileye uğurlar. Vedâ ederek ayrılan Muâz'ın gönlünü hasret ve ayrılık ateşleri kaplar. Muâz'a göre, bu işin içinde rûhânî bir sır olduğu bellidir. Kabileye ulaşan Muâz, burada halka İslâm'ın usul ve esaslarını anlatma görevini yerine getirir. İki cihânın hâsılı Hz. Peygamber olmadıktan sonra, yaralanmış can dünyayı ne edecektir?

*Her ne kadar onu övme işinin nihâyeti öteki âleme uzanıyor olsa
da sözüm, Allâh'ın şânını yüceltmesini dilediğim, halkın ve âlemin
hayırlısı Hz. Muhammed üzerinedir.*

Saâdet Göğünün Yıldızı ve Seyitlik Semâsının Güneşi Hz. Muhammed'in (Salla'llâhu Aleyhi ve Sellem) Vefâtı²²

Yürekten dert ile yanık âhlar koparmalar, ney gibi tarifsiz inleme ve feryat etmeler, ateşlerde yanıp kül olmalar, yalvarıp yakarmalar ve cihânı sele verecek kanlı gözyaşları dökmeler eşliğinde Hz. Peygamber'in vefât hâlinin anlatılmasına sıra gelmiştir. İki üç gün konuk olunacak iki kapılı bir misafirhâneyi andıran bu dünyaya gönül bağlamamak gerekir. Zîrâ cefâ etmeye alışmış bu vefâsız cihan kimseye bâkî kalmadığı gibi Hz. Peygamber'e de yâr olmamıştır.

Hz. Peygamber altmış üç yaşına eriştiğinde Hakk'a kavuşma belirtileri görünmeye başlar. Bu kavuşmayı haber veren, her nefsin ölümü tadacağını ve yer üzerinde bulunan her canlının yok olacağını bildiren iki âyet de (Enbiyâ/35 ve Rahmân/26) birbiri ardınca indirilince Hz. Peygamber ilâhî sırra vakıf olur. Nasr

---

²² 6/6448-6751. beyitler.

sûresinin indirilmesi de Hz. Peygamber'e, vefâtının yaklaştığına dair açık bir işaret olur. Hz. Resûl'ün mübarek yüzü gündün güne sararıp solmaya ve beli bükülmeye başlar. Hastalık belirtileri kendini iyiden iyiye hissettirir. Hz. Resûl, bu haldeyken vasiyette bulunmak üzere Müslümanları çevresine toplar. Kinâyeli bir şekilde onlara, Yüce Allâh'ın tüm kullarını yarattığı zaman içlerinden birini pek seçkin kıldığını, cihânı onun hükmüne vererek tüm dünyâ isteklerini ona bağışladığını, eğer bu kişi dünyâyı değil de Kendisine kavuşmayı tercih ederse onu eşsiz cemâlinin apaçık tecellisiyle şerefliendireceğini söyler. Sonra bu seçkin kişinin nûrlar saçarak Hakk'a kavuşmaya gözünü diktiğini; âilesine, akrabalarına ve dostlarına bir bir vedâ ederek dünyâdan ayrılışını hevesle beklemeye başladığını belirtir.

Hz. Peygamber, vefâtının yaklaştığını bu şekilde işaret edince, orada bulunan Müslümanlardan feryat ve figanlar yükselir. Gözyaşları içerisinde kendilerinden geçen Müslümanlar, yapraklar gibi titreyerek yere serilmeye başlarlar. Sahâbenin gönüllerini baştan başa gam istila eder. Her biri yürekten âh ederek canının Hz. Resûl'e kurban olduğunu söyler; ondan sadece böyle sözlerle kendilerini dertlere salmamasını ister. Hz. Peygamber, orada bulunan Müslümanlardan ağlayıp inlemeyi bırakmalarını isteyerek onlara, insanoğlunun bu dünyâyâ kaçınılmaz olarak bir gün ondan ayrılmak üzere gelmiş olduğunu; hayırlı âkıbetlerle karşılaşmak, cennete ve Allâh'ın cemâliyle şerefli olmaya lâyık olmak için hayırlı çalışmalarda bulunmanın önemini hatırlatır. Hz. Resûl, Müslümanlara cennet ve Hakk'ın cemâlini müjdeleyip Hz. Ebûbekir'i halife olarak işaret ettikten sonra vasiyetini tamamlar ve Müslümanlardan dağılmalarını ister. Sonra zevcesi Meymûne'nin evine varır. Hz. Peygamber'in hasta halini gören ev ahali son derece üzülmeye kanlı gözyaşları döker. Onun bu güçsüz hali herkesin içini yakar.

Hz. Peygamber, ateşler içerisinde yanarak, Hz. Âişe'nin yanına gitme isteğini bildirir. Koltuğuna giren Müslümanların yardımıyla yürüyerek hânesine yönelir. Beraberindeki Müslümanlar, Hz. Resûl'ün konuşamayacak derecede takatsiz kalmasına ve ateşler içinde yanmasına fazlasıyla üzülmeye kanlı yaşlar dökerler. Dermanı gittikçe tükenen ve gözlerini açacak kuvveti kendinde bulamayan Hz. Peygamber'in mübarek kulağına ezan sesi gelir. Son derece zorlanarak abdest almasına rağmen, namaza varmağa kendinde takat bulamaz. Bunun üzerine Hz. Ebûbekir'in imam olarak namazı kıldırmasını ister. Hz. Resûl'ün bu sözleri, Müslümanların yüreklerindeki yaraları yeniden deşer ve içlerindeki yangını iyice körükler. İçleri koparcasına feryat edip haykırarak mescidin içini kanlı gözyaşlarıyla sularlar.

Hiz. Ebûbekir orada bulunmadığı için, gözleri yaşlı halde beklemekte olan Hiz. Ömer namazı kıldırır. Bunu işiten Hiz. Peygamber, namazın Hiz. Ebûbekir'in imamlığında tekrar kılınmasını buyurur. Sonunda o hükmün manası anlaşılır. Hiz. Peygamber'in gücü gündən güne tükenir. Hastalığın yol açtığı ateş ve dertler de Hiz. Resûl için giderek tahammül edilmez olur. Hastalığının on üçüncü gününde, gül sularının da başındaki ağrıyı yatıştırmaya fayda etmemesi üzerine Hiz. Peygamber, veda etmek üzere ehlibeyitini çağırır. Canı için sefer vaktinin geldiğini anladığından, ailesi ve yakın akrabasıyla helâlleşip vedâlaşmayı düşünmektedir.

Bu arada yüce Allâh da kavuşma vaktinin yaklaşmasına dayanarak ölüm meleği Azrâil'e, hoş bir sûrette Hiz. Peygamber'in huzuruna gitmesini buyurur. Eğer Hiz. Resûl Hakk'a kavuşmayı dilerse, onun hoşnutluğunu gözeterek, son derece yumuşak bir şekilde ve incitmeden onun rûhunu teslim almasını emreder. Hiz. Resûl'ü huzuruna davet ettiğini, eğer o kendisine kalıcı bir ömür bağışlanmasını isterse ona dilediğince hayat vereceğini ve izzetinin hakkı için hadsiz hesapsız altın ve gümüş bağışlayacağını buyurur. Azrâil, Allâh'tan aldığı emir üzerine hemen yere inerek Hiz. Peygamber'in kapısını çalar. Hiz. Resûl Hiz. Fâtıma'dan, gidip kapıya bakmasını ve kimin geldiğini öğrenmesini ister. Hiz. Fâtıma kapıya gelince Azrâil ona selâm verir ve Hiz. Peygamber'in huzuruna varmasının mümkün olup olmadığını sorar. Hiz. Fâtıma, Hiz. Peygamber'in son derece dermansız olduğunu, büyük zahmetler çektiğini ve bir nefeslik bile konuşacak gücünün olmadığını dile getirir. Hiz. Peygamber kızını yanına çağırır ve ona kiminle konuştuğunu sorar. Hiz. Fâtıma, kapıda hoş tabiatlı, güzel ve açık konuşan bir Arap ile konuştuğunu söyleyince Hiz. Resûl Azrâil'in geldiğini anlar. Hiz. Fâtıma'dan; sevenleri birbirinden ayıran, sevinçleri mateme çeviren her bir taze hayatı toprağa salan, anne babayı ve kardeşleri hasret ateşlerinde yakan ve lezzetleri yıkan Azrâil'in içeriye girmesine ve huzuruna çıkmasına izin vermesini ister. Hakk'ın emirleri doğrultusunda hareket etmeyi dilediğini belirtir.

Bu sözleri işiten Hiz. Fâtıma sararıp âh ederek yere düşer. Sonra kalkıp Azrâil'i içeri almak üzere kapıya yönelir. O esnada hemen içeriye giren Azrâil Hiz. Peygamber'i selâmlar. Hiz. Resûl de Azrâil'in selâmını alarak ona merhaba der. Ona, ziyaret mi yoksa rûh teslim almak için mi gelmiş olduğunu sorar. Azrâil, her ikisi için de gelmiş olduğunu; ancak Hiz. Resûl'ün emri dairesinde hareket edeceğini belirtir. Hakk'ın lütfunun, saadet sahibi ve Allâh'ın sevgilisi Hiz. Peygamber'in irâdesinin eline bırakıldığını, onun isterse Hiz. Nûh kadar ömür sürmeyi isterse de rûhunu Allâh'a

kavuşturmayı tercih edebileceğini dile getirir. Hz. Peygamber, uzun ömrün sonunda ecelin gelip kapıyı çalacağını, yegâne maksadının Hakk'a kavuşmak olduğunu söyler.

Hz. Peygamber Hz. Cebrâil'in nerede olduğunu sorar. Onun, ümmeti için ne diyeceğini duymak istediğini söyler. Her zaman için muradının ümmeti olduğunu belirtir. Bütün bu yaratılışın Hz. Peygamber için olduğunu dile getiren Azrâil, Cebrâil'in, Hakk'a kavuşma vaktinin erişmesinden ötürü incilerle dolu tabaklar hazırlatarak beklemekte olduğunu haber verir. Felekleri dolduran meleklerin de Hz. Peygamber'i methetmekle meşgul olduklarını söyler. Hz. Peygamber, Hakk'a kavuşmak için acele etmeyeceğini belirterek Azrâil'den, Cebrâil gelinceye kadar kendisine mehil vermesini ister. Azrâil Hz. Peygamber'e, o gecelik de ömrünün olduğunu, sabah oluncaya kadar ne işi varsa görebileceğini söyler.

Azrâil bunları söylerken Cebrâil, rüzgâr gibi yol alıp huzura erişir ve Hakk'ın selâmını ilettikten sonra O'nun, sevgilisi Hz. Resûl'ün hâlinin nasıl olduğunu sorduğunu aktarır. Allâh'ın Âlim ve her şeyden haberdâr olduğunu söyleyen Hz. Peygamber, her anında Allâh'a hamdüsena ettiğini ve çokça şükrettiğini belirtir. Ardından Azrâil'in gelip kendisinden can dilediğini, Allâh'ın emriyle başının gözünün üzerine can vermeye hazır olduğunu ortaya koyar. Cebrâil'e, kendisini şâd edecek ne tür müjdeler kılacağını sorar. Cebrâil, göklerin ve sekiz cennetin Hz. Peygamber için bezenip donatıldığını ve onun rûhunun parlaklığının tecellisine hazırlandığını belirtir. Melekler de, Hz. Peygamber'in yoluna bir bir saçmak için ellerinde kıymetli taşlarla dolu tabaklar olduğu halde, saf saf dizilmiş olarak hazır vaziyette beklemektedir. Hz. Peygamber Cebrâil'den, canının ve gönlünün muradını verecek ve bu yolla kendisini güldürecek müjdeler vermesini ister. Cebrâil Hz. Resûl'e, kendisinin mahşer günü tüm insanlardan önce baş göstereceğini, Burâk'ın sırtında nûrlar içerisinde neşeyle insanların tümüne baş olacağını söyler. Onun tüm şeref ve ululukları emri altına almış olmasının yanı sıra, başının üzerinde açılacak yüce yeşil bir sancağın (livâ-yı hamd) gölgesinde peygamber topluluğunun hoşça geçeceğini ve tüm milletlerin de onun şefaatinin saadetine kavuşacaklarını dile getirir.

Hz. Peygamber Cebrâil'e bunları da sormadığını söyler ve ondan, kendisini sevindirecek başka müjdeler vermesini ister. Cebrâil Hz. Peygamber'in, kutsal cennetin en yüce makamlarına ve güzelliklerine mâlik olduğunu ve iki âlem içerisinde onun pâk vücuduna hüznün ve korkunun aslâ işlemeyeceğini vurgular. Hz. Peygamber, dileğinin ümmeti olduğunu söyleyerek Cebrâil'den, dünyâda ve âhirette onların hallerinin ne sûrette olduğundan ve olacağından bahsetmesini ister. Cebrâil Hz. Peygamber'e,

kendisinin sığınması altında bulunan ümmeti için hiç kaygılanmamasını; çünkü her birinin feleklerden yüce bir şerefe, cennet ve hûrilere lâyük olduğunu belirtir. Hz. Peygamber'in ümmeti mahşere değin gündün güne çoğalacak ve kıyâmette de yine saadetin rehberliğiyle şereflenecektir. Hz. Resûl'le birlikte ümmeti, diğer bütün halklardan önce cennete girecektir. Sonra Cebrâil, yüce Allâh'ın kendisine, mahşere kadar Hz. Resûl'ün ümmetine gözcü olmasını ve onları Hz. Peygamber'in öncülüğünde cennete eriştirmesini buyurduğunu söyler.

Cebrâil'den bu sözleri işiten Hz. Peygamber gönülden sevinir. Cebrâil yeniden Hz. Peygamber'e seslenerek ona, rûhânî kavuşma hâsıl olduğunda yani rûhu Hakk'a vâsıl olduğundan mübârek cismine mekân olarak gökleri mi yoksa Tûbâ ağacının gölgelediği cenneti mi uygun göreceğini sorar. Bu konuda gönlünden geçenleri söylemesini, eğer bu iki mekânı da istemezse toprağın altının, mübârek cismine yer olacağını söyler. Hz. Peygamber, ümmeti toprağa defnedilirken kendisinin göklerde yer edinmesini doğru bulmadığını ifade eder. Cenneti dahi ümmetiyle birlikte dilediğini, ümmeti olmadan böyle bir başına cennette olmayı kabul etmeyeceğini söyler. Cisminin toprağa konulmasını istediğini, bunun azaptan korunmaya vesile olmasını dilediğini belirtir. Ümmetin de kendisiyle birlikte Allâh tarafından günahlarının affedilmesini ve mahşer günü de onlarla birlikte dirilmeyi arzu ettiğini söyler. Hz. Cebrâil Hz. Peygamber'e, ertesi gün Hakk'a misafir olacağını, dolayısıyla bu dünyâda son gecesini geçirmekte olduğunu söyleyerek ondan vedâlaşmaya başlamasını ister. Bu gelişikle birlikte vahiy işinin de sona erdiğini bildirerek göğe ağıp gider.

Cebrâil'in çekilmesinden sonra Hz. Peygamber, gücü iyice tükenmiş olarak ailesini ve yakınlarını toplayarak yerli yerince vasiyet eder. Gözünün nûrları yedi yaşındaki Hz. Hasan'la beş yaşındaki Hz. Hüseyin'i bağrına basarak pâk ve masum torunları için kötülük düşünenlerin ne kadar uğursuz olduklarını söyler. Onların başlarına gelecekleri anarak da gözleri yaşarır. Hz. Peygamber, kızı Hz. Fâtıma ile vedâlaşır. Hz. Fâtıma, gönlü yaralı bir halde, içten dertli dertli inleyerek gözyaşları içerisinde babası Hz. Peygamber'in ayaklarına kapanıp yüzünü gözünü sürer. Sonra Hz. Peygamber şerefli eşleriyle de tek tek vedâlaşır. Bu esnada yürekleri yakan feryat ve figânlar kopar. Ağlamalar ve hüznle bağırıp çağırımlar arasında Hz. Peygamber'in dünyâya vedâ etmekte olduğunu işiten sahâbe ve tanıdıklar da kederlenerek perişan olurlar.

Hz. Peygamber'in ehlibeyti, o vedâ gecesini sabaha kadar gözlerini kırpmadan geçirir. Tüm sahâbe de gece boyunca ağlaşıp inleşerek dövünüp durur. Kıyâmet gününü

anımsatan o pazartesi gecesi, yüreği kan ağlayan herkes için bir yıl kadar uzun gelir. O gecenin sabahında soğuk bir rüzgâr eser. Müezzinler, ilâhîlerin ardından sabah ezanını okurlar. Müslümanlar, pazartesi gününün seher vaktinde mescitte sabah namazı için toplanırlar. İki rekatlık sünnetin kılınmasının ardından Hz. Ebûbekir imam olur ve Müslümanlar onun arkasında namaza dururlar. Hz. Peygamber de abdest alarak cemaate katılmaya meyleder. Yanında bulunanlar, Hz. Peygamber'in koltuğuna girip onu mescide ulaştırırlar. Hz. Peygamber, hoş sesiyle Kur'ân okuyan Hz. Ebûbekir'in arkasında saf saf namaza durmuş haldeki Müslümanları görünce sevinir. Belini doğrultmadığı için derhal oturur vaziyette imama uyar. Namazın ardından ayağa kalkan herkes, Hz. Peygamber'i sıhhatli görmenin sevinciyle Allâh'a binlerce defa şükrederek O'ndan, kendilerini bir an için bile Hz. Peygamber'den ayrı düşürmemesini diler. Bu namazın, Hz. Peygamber'in son namazı olduğundan habersizdirler.

Hz. Peygamber namazdan sonra, tıpkı sağlıklı günlerinde yaptığı şekilde, Müslümanlara vaaz eder ve nasihatlerde bulunur. Orada bulunanlardan bir kısmı, Hz. Peygamber'in inci gibi kıymetli sözlerinin içindeki birtakım işaretleri yakalayarak onun, Hakk'a kavuşmanın eşiğine gelmiş olduğunu sezer. Hz. Peygamber, sözlerini tamamlayınca Hz. Ebûbekir'e işaret eder ve onun yardımıyla kalkıp yatağına uzanır. Sahâbe de o gün Hz. Peygamber'i sıhhatli gördüklerini birbirlerine söyleyip Hakk'a şükrederek çekilir. Halbuki Hakk'a kavuşma düşüncesinin verdiği hafiflik Hz. Peygamber'i sahâbenin gözüne böyle sıhhatli göstermektedir. Güneşin gökyüzünde yükselmesiyle Hz. Peygamber'in gül yanakları solmaya ve gözleri süzölmeye başlar.

Bu esnada Hz. Peygamber'in yanında sadece Hz. Hümeyrâ (Hz. Âişe) vardır. Hz. Peygamber, rûhu asıl makamına yani Hakk'ın huzuruna kanatlanmaya hazır halde dünyayı tamamen gözünden çıkarmıştır. Başını Hz. Âişe'nin dizine koyup onun yüzüne bakarak üç kez Cenâb-ı Hakk'ın (*Refikü'l-a'lâ*) adını andıktan sonra mübârek canını teslim eder ve Rabb'ine döner. Fenâ yurdunu terk ederek sonsuzluk mekânına göç eder. Bu hâli gören Hz. Âişe, feryat ederek gözyaşları içerisinde başını yastığa koyar. Hz. Âişe'nin çektiği âhların, döktüğü gözyaşlarının ve bağıırıp çağırılmalarının üzerine koşup gelen ehlibeyit de Hz. Peygamber'in canını teslim ettiğini üzüntü içerisinde görür. Bu hâli gören ehlibeyitten de yürekleri delen inlemeler ve feryatlar kopar. Hazan yaprağı gibi sararıp yere düşen Hz. Fâtıma, bir süre sonra toparlanarak Hz. Peygamber'in ayaklarına kapanır ve inleyerek kanlı gözyaşları döker.

Hz. Peygamber'in vefâtını işiten sahâbe de akıllarını yitirmişçesine başlarını taşlara dövmeye, sararıp saman tanesi gibi yerlere dökölmeye, deliler gibi başlarına

toprak saçmaya, döktükleri kanlı gözyaşlarına batmış halde yanıp tutuşmaya ve şaşkınlık içerisinde kendilerini düşe kalka dağlara atmaya başlar. Tüm Müslümanlar hüznü bir halde matem tutarlar. Hz. Peygamber'in vefatını işiten Hz. Ömer, derhal delirmişçesine başı açık yalın ayak vaziyette dışarı çıkıp gürleyerek, Hz. Peygamber'in öldüğünü söyleyen kişinin kendisine gösterilmesini ister. Hz. Peygamber için öldü diyen kişinin kanını su gibi dökmek ve kılıcıyla onun canını almak niyetindedir. Böyle kendini kaybetmiş bir şekilde koşturup gitmekte olan Hz. Ömer'i gören Hz. Ebûbekir, hızlıca Hz. Peygamber'in yanına varır. Onun nûrlar içerisinde, gül yanağı her zamanki tazeliğinde olduğu halde yatağında canını vermiş olarak yatmakta olduğunu görür. Onun mübarek başını dizine aldıktan sonra yüzünü onun yüzüne dayar ve feryat ederek gözyaşı döker.

Yine dışarı çıkıp halkı çağırır ve onlara, Hz. Muhammed'in ancak bir peygamber olduğuna, ondan önce de peygamberlerin gelip geçtiğine ve o ölür ya da öldürülürse gerisin geriye eski dînlerine dönecek olanların da Allâh'a hiçbir zarar veremeyeceklerine dair âyeti ezberden okur. Bunun üzerine Hz. Ömer aklını başına devşirir ve Hz. Peygamber'in vefat ettiğini anlar. Dünya başına dar olur. Hz. Peygamber'in vefatını işiten Müslümanlar âh ederek gözyaşlarına boğulurlar. Büyük küçük herkes yürekten yaralanmış halde hüznle inler. Mahşer gününün kopuşunu andıran o gün, Hz. Peygamber'i kaybetmiş olmanın derin acısının yanı sıra Müslümanları dertlendiren iki şey daha vardır: Hz. Peygamber'in defnedilmesi ve fitneye kapılmadan Müslümanların başına bir imam/halife tayin edilmesi.

Öncelikle Hz. Ebûbekir'in halifeliği kararlaştırılır; ensâr ve muhâcirden herkes Hz. Ebûbekir'le bir bir biat eder. Bu halde salı gününe erişilir. Bağrı yaralı halk, Hz. Peygamber'i defnetmek için toplanır. Hz. Peygamber'in nereye defnedileceği konusunda bir tereddüt yaşanır. Kimi Hz. Peygamber'in mescidinde, kimi de mezarlıkta defnedilmesinin uygun olacağı görüşünü belirtir. Hz. Ebûbekir Hz. Resûl'den, gelmiş geçmiş her peygamberin, canını teslim ettiği yerde defnedildiğini işittiğini söyler. Orada bulunan herkes bu fikri münasip bulur. Hz. Peygamber'in, cenazesini Hz. Ali ve beş ünlü kişiden (Hz. Abbâs ve iki oğlu, Hz. Resûl'ün Usâme ve Şükrân adlarındaki iki kulu) oluşan bir heyetin yıkaması doğrultusundaki vasiyetine uyarak bu altı kişi inleye inleye Hz. Peygamber'in hânesine girer. Hz. Peygamber'in cenazesinin yıkayıp temizlenmesi için elbiselerinin çıkarılması konusunda nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini bilemeyen bu altı kişi hayretle birbirlerine bakar. Bu esnâda her birini tatlı bir uyku hâli alır ve gaipten, Hz. Peygamber'in mübarek gömleğini asla çıkarmamaları ve onun

üzerinden yıkama işlemini tamamlamaları doğrultusunda bir emir işitilir. Uyanan altı kişi, Hak'tan kendilerine ilham olduğu üzere Hz. Peygamber'in hoş kokular yayan cenazesini yıkama işine girişir.

Hz. Ali, Hz. Resûl'ün ayaklarına yüzünü sürerek epey inleyip yalvardıktan sonra, emredildiği üzere Hz. Peygamber'in cenazesini mübarek gömleğinin üzerinden yıkayıp kefenle sarar. Hz. Talha, tüm sabrını zorlayarak Hz. Peygamber'in kabrini kazar. Hz. Peygamber'in cenaze namazını önce melekler, arkasından sahâbe ve dostlar, ardından kadınlar birer birer kırlarlar. Son olarak Hz. Peygamber'in emri doğrultusunda, önce Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olmak üzere ashâbın tüm çocuklarının da birer birer cenaze namazını eda etmeleriyle namaz faslı tamamlanmış olur. Çarşamba gecesini yarısına dek bu şekilde gelindikten sonra, o vakitte Hz. Peygamber'in cenazesini kanlı gözyaşları dökerek kabrine koyarlar. Hz. Resûl'ün mezarı bir anda baştan başa nûrla dolar; hûrilerin nazargâhı olur. Hz. Resûl'ün vücudu hazinesi sayesinde kabir adeta define yeri olur. O gece sabah oluncaya kadar Müslümanlar yanıp yakılarak âh edip inlerler.

Seher vakti her biri, gece boyunca kanlı gözyaşları dökmüş olmaktan ötürü sararıp solmuş haldedir. Gözleri nemli halde her biri bir yana koşturarak hasretle Hz. Peygamber'i arar. Gam elmasıyla yürekleri delinmiş, gam zehrini kâse kâse içmiş olan Müslümanlar için Hz. Peygamber'in yokluğu gittikçe artan bir dert olur. Hayret içerisinde kimisi ağlayıp inleyerek Hz. Peygamber için mersiyeler okurken kimisi yürek yakan feryatlar koparır; kimisi ise perişan vaziyette konuşmaya derman bulamayarak öylece sessiz kalır.

Sırasıyla Hassân bin Sâbit, Hz. Fâtımatü'z-Zehrâ, Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in vefatı üzerine söyledikleri mersiyelerle ²³ *yedinci cilt sona erer.*

---

²³ 7/6752-6834. beyitler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. NÜSHANIN TANITIMI

1.1. *Nüshanın Tavsifi*

Manzum Siyer-i Nebî, 7 cilt üzere tertib edilmiştir. İlk üç cilt, Topkapı Sarayı Koğuşlar Kitaplığı 995 numarada tek kitap halinde ciltlenmiş ve kaydedilmiştir.

Cilt: Şemseli vişne çürüğü deri cilt, serlevha ve cilt başları müzehhep, bazı sayfalar cedvelli.

Yaprak: 421 yaprak.

Kağıt: 250^{mm} × 170^{mm} ebadında, aharlı.

Yazı: 105^{mm} uzunluğunda, harekeli nesih, 19 satır, siyah mürekkeb. Ayet ve hadisler kırmızı mürekkeblidir.

Satır: 19.

Müstensih: Mustafa b. Hacı Mehmed b. Mahmud.

İstinsah tarihi: H.930 / M.1523-1524.

1.cild başı: Gönül kıl zikr-i *bismi'llâhi* âgâz
Hoş âvâzın nevâda it ser-âgâz (1^b)

2.cild başı: Di bismillâhi(r)rahmânirrahîmi
Helâk itmeklige diyü recîmî (109^a/203^a)

3.cild başı: Hezârân şükr ü minnet Hakka her bâr
Ki oldı bağ-ı dilde na't her bâr (283^b)

Eserin 4, 5, 6, 7. ciltleri müstakil bir cilt içinde toplanmıştır. Bu kitap da Koğuşlar Kitaplığı 994'te kayıtlıdır. Cilt başı 1^b'den başlatılmıştır.

Cilt: Şemseli vişne çürüğü deri cilt, serlevha ve cilt başları müzehhep, bazı sayfalar cedvelli.

Yaprak: 445 yaprak, baştan ve sondan birkaç yaprak eskik.

Kağıt: 250^{mm} × 170^{mm} ebadında, aharlı.

Yazı: 105^{mm} uzunluğunda, harekeli nesih, 19 satır, siyah mürekkep. Ayet ve hadisler kırmızı mürekkeblidir.

Satır: 19.

4. cild başı: Degil meşâtâ hâcet gerçi mihre
Buyurdı k'ola zeyn ol mâh-çehre (1^b)
5. cild başı: Bihamdi'llâh ki her dem tûtî-i dil
Konar kande mükerrer ta't edip dil (164^b)
6. cild başı: Sipâs ü hamd-i bî-hadd Bî-niyâza
Ki el virdi yine ma'nî-i tâze (264^b)
7. cild başı: Hezâr ihlâs ile subh u şebângâh
Budur virdüm yine el-hamdüli'llâh (343^a)

1.2. Yazma Nüshanın Bazı Hususiyetleri

a. Müstensih bazen iptal ettiği harekenin veya noktanın üzerine kısa dik bir çizgi atmış, böylece kelimenin yanlış okunmasını engellemiştir (bkz. Fotoğraf I, II, III).

b. Mısra içinde yerleri değişmesi gereken kelimelerin hemen altına takdim-tehir dediğimiz mim-i mukaddem ve hâ-yı muahher harfleri konmuştur. Metinde 6/523, 939, 1521, 1707, 2250 ; 7/4046, 4895, 4900 numaralı beyitlerde bu harflerle karşılaşmak mümkündür (bkz. Fotoğraf IV).

c. Hacimli eserlerde bir kelimenin atlanması, eksik yazılması veya yanlış kelime kullanılması birkaç defadan fazla tekrarlanmamak şartıyla müellifin veya müstensihinin normal bir kusuru kabul edilir. Çalıştığımız nüshada da bu tip hatalar yapılmış ancak genellikle müstensih tarafından tamir edilmiştir. Atlanan ya da eksik yazılan kelime, mısra ya da beyitin yazılması gereken yere ϵ / $\forall$ /...../ işaretlerinden biri getirilmiş, sayfa kenarında ilgili beyitin hizasında yine seçilen işaret konularak atlanan yer yazılmıştır. Bu kısımlar genellikle siyah mürekkeble yazılmış, zaman zaman okuyucunun dikkatini çekmek için kırmızı mürekkebin de kullanıldığı olmuştur (bkz. Fotoğraf V, VI).

d. Şâir cinas sanatını ustalıklı kullanmıştır. Bu sebeple mısra sonlarında genellikle yazımı ve harekelendirilmesi aynı olan ifadeler alt alta gelmiştir. Şâir ya da müstensih, anlamı birbirine çok yakın olan ve karıştırılma ihtimali bulunan kelimelerin hemen altına o kelimenin Arapça, Farsça ya da Türkçe karşılığını yazmak suretiyle karışıklığa

mani olmuştur. Bu açıklamalar, okuyucunun dikkatini cinas sanatına çekmeye de hizmet etmiştir. Nüshada bu özellikteki açıklamalar transkripsiyonlu metinde dipnotlarda açıklanmıştır. Metinde zaman zaman anlamı çok bilinmeyen kelimelerin de hemen altına, o kelimenin eş anlamını veren karşılığı not düşülmüştür; böyle açıklamalar da dipnotlarda gösterilmiştir (bkz. Fotoğraf VII, VIII, IX, X).

e. Metinde sayfa kenarlarında kimi zaman beyitin muhtevasını ilgilendiren âyet, hadîs metinleri ya da Arapça ve Farsça açıklamalar yapılmıştır. (bkz. Fotoğraf XI, XII)

f. Metnin her hikayesi:

Egerçi ḥadd-i kârı mâverâdur

Sözüm şallû ‘alâ Ḥayri’l-verâdur

beyitiyle bitmektedir. Eserin altıncı cildinin sonunda, bu bitirme beyitinden sonra iki beyit daha yazılmıştır. Eserin birinci cildinde her hikâyenin sonunda, yukarıda adı geçen bitirme beyitinden sonra:

Derûn-ı cândan itmedür şalavât

Ki ya ‘nî ‘âşıkâne vir şalavât

beyiti yer alır.¹ Metnin bu çalışmayı teşkil eden yedinci cildinin sonunda, Hz. Peygamber’in vefâtı üzerine okunan dört mersiye'nin sonunda da:

Demâdem rûḥ-i pâkine hezârân

Selâm olsun dürüd ile dü-çendân

beyiti yazılıdır. Hz. Ali'ye ait olan beşinci mersiye'nin sonunda bu beytin bulunmaması, yedinci cildin ve dolayısıyla eserin sonundan en azından bir varakın kopmuş olduğunun başka bir göstergesidir.

g. Yazma nüshada şâir ya da müstensihin; *sıfat-ı şeb*, *sıfat-ı rûz*, *ihâm*, *beyân-ı vâki*, *na't*, *mev'ize*, *tevhîd*, *medh*, *münâcât*, *mersiyye*, *sıfat-ı germâ*, *şi'r*, *sıfat-ı makâm*, *na't-ı Alî*, *sıfat-ı ejderhâ*, *sıfat-ı şîr*, *medh-i Hasan u Hüseyin*, *güftâr-ı Ca'fer-i Tayyâr*, *sıfat-ı fahr-ı âlem* gibi beyit kenarı açıklamaları dışında (ل), (ح), (خ) ve (ع) harflerini kullanarak bir beyit işaretlemesine gittiği görülür. Bu işaretler eserin muhtelif

¹ Reyhan Çorak, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, s.184.

kısımlarında karşımıza çıkmaktadır. (bkz. Fotoğraf XIII) Bu harflerin, beyitlerin kenarına tek ya da ikili üçlü olarak (bkz. Fotoğraf XIV) hangi amaçla yazıldıkları tam olarak tespit edilememiştir. Bununla birlikte bazı beyitlerin kenarına *ihâm* şeklinde bir edebî sanat notunun alınmış olması (6/487, 554; bkz. Fotoğraf XV), özellikle (ح) ve (خ) harflerinin işaretlendiği beyitlerde teşbih ya da istiâre şeklinde benzetme sanatının hâkim olması (bkz. Fotoğraf XVI), söz konusu bu iki harfin *sıfat-ı şeb*, *sıfat-ı rûz* ve *sıfat-ı ejderhâ* gibi tasvir edici anlatımın ağırlıklı olduğu bölümlerde yoğunluk kazanması (bkz. Fotoğraf XVII), bu dört harfin beyitlerde yapılan belirli anlam veya söz sanatlarını işaretlemek amacıyla kullanılmış olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

2. METNİN KURULUŞUNDA TAKİP EDİLEN USÛL

2.1. Türkçe Bazı Ekler ve Kelimelerin İmlâsı

a. İsme ve fiile gelen birinci teklik şahıs ekinin vokali düz-geniş olarak yazılmıştır: -am, -em

çalışuram (6/1308) öldürüem (6/2581) benem (6/53) pehlevānem (6/82)

b. Birinci ve ikinci çokluk şahıs ekinin yuvarlak vokalli hali kullanılmıştır: -uz, -üz, -ñuz, -ñüz

koparavuz (6/304) olmuşuz (6/850) gördüñüz (6/1699) diñüz (6/1944)
bilmezüz (6/2289) bilürüz (7/3251) urmañuz (6/1607)

c. Birinci ve ikinci teklik ve çokluk şahısların iyelik ekleri yuvarlak vokalli yazılmıştır :

-um, -üm, -uñ, -üñ, -umuz, -ümüz, -uñuz, -üñüz

penāhum (6/2305) maḳāmumuzı (6/2392) baḡrum (6/2558) işümüz (6/2646)
fikrüm (6/2782) murāduñuz (6/2842) gözüñ (7/3281) başuñ (6/1195)

d. Üçüncü teklik ve çokluk şahıs iyelik eki düz-dar vokalli şekliyle kullanılmıştır:

-(s)ı, -(s)i, -ları, -leri

sofrasmdan (7/3502) ebrūsı (7/3545) çerisine (7/4172) rızkları (7/4535)
bekçilerinden (7/4770)

e. Soru eki daima kelimedenden ayrı ve düz-dar vokalli şekliyle gösterilmiştir: mı,
mi

utanmaz mısız (7/4788) kırtaram mı (7/5146) ider mi (7/5282) ölü misiz
(7/4178) bilür misin (6/1116)

f. Bildirme ekinin/ Ek-fiilin geniş zaman üçüncü teklik şahıs çekiminin daima
yuvarlak sesli olan şekli kullanılmıştır: -dur, -dür. Ekin *durur* şekli kelimedenden ayrı
yazılmıştır.

Ebu'l-Hâriş *durur* (7/3979) lāzımdur (7/4357) tutulmuşdur (7/4520) müşkil
durur (7/4976) yiridür, gicedür (7/6797)

g. Fiilden fiil yapan faktitif eki yuvarlak vokalli yazılmıştır: -dur, -dür
tirâş itdürdiler (6/2949) göndürdi (7/3282) sevindürdi (7/3397) kıandurdi
(7/3491)

h. Geniş zaman eki olan -r'nin aldığı yardımcı vokal dar-yuvarlak ve düz-Geniş
alınmıştır: -ur, -ür; -ar, -er

kılur (7/3564) ururuz (7/3737) virür (7/3820) umaruz (7/3840) dirlerdi
(7/3902) biter, yiter (7/3922)

ı. Geçmiş zamanın hem hikâyesi hem de rivâyeti düz-dar vokalli olarak
yazılmıştır: -dı, -di; -mış, -miş

konuqladı (7/3928) kırtuldi (7/3935) düşdi (7/3952) dökdi (7/3976)
turmuşam (6/1117) konulmuş (6/1165)

i. Metinde düz vokalli şekilleri de kullanılan, istek kipi birinci teklik ve çokluk
şahıs ekleri yuvarlak vokalli yazılmıştır: -ayum, -eyüm ; -alum, -elüm

göreyüm (7/6001) öldüreyüm (6/1757) varayum (6/1538) virelüm
(7/4647) yalvaralum (6/2393) kıparalum (6/3243)

j. -dik, -dik, -duk, -dük sıfat-fiil ekinin yuvarlak vokalli olan şekli kullanılmıştır:

konulduğı (6/1884) toğduğı (6/2209) degdügde (6/2245) didükleriyem
(6/2445)

k. -ıp, -ip, -up, -üp gerundium eki yuvarlak vokalli ve p'li yazılmıştır. Ayrıca ekin “-uban, -üben” şekli ses uyumu korunarak alınmıştır:

kapup (6/2492) yanup (6/2549) işidüp (6/2585) götürüp (6/2598) şaluban
(7/3380) virüben (7/4196)

l. -ınca, -ince, -unca, -ünce zaman gerundiumunun dar ve yuvarlak şekilleri muhafaza edilmiştir:

şoşınca (7/4274) virince (7/4664) toyunca (7/5973) oñulunca (7/3300)
ölünce (7/4607)

m. -madan, -meden gerundiumu hem bu şekliyle hem de -madın, -medin şekliyle verilmiştir:

gelmeden (7/5721) esmedin (6/1249) başmadın (6/2102) uyumadın
(6/2269)

n. Kelimelerin dönem özellikleri aksettirilmiştir:

gice (6/2716) yidi (7/2968) göndürdi (7/3282) urdılar (7/4469) ivine
(7/5218) didiler (7/5265) biş (6/450) içre (6/988) girçek eydür (6/2142) girü
(6/2602) komayup (7/6129)

o. Vokal ile biten bir kelimedenden sonra vokal ile başlayan başka bir kelime geldiğinde, vezin gereği vokallerden biri düşürölüp iki kelime bitişik yazılarak vokalin düştüğü yer kesme işaretiyle belirtilmiştir:

nes'ile (6/1680) qar'ardınca (6/1690) besmel'ile (6/1745) k'itdün (7/3311)
k'aña (7/3345) bir ik'üç (7/4063) k'irem (7/4292) n'eylerem (7/4337) k'irişdüm
(7/5317) nic'ider (7/5471)

Yine vezin icabı, için edatının *i*'si düşürölüdüğü zaman kesme işareti konulmadan, önceki kelimeyle doğrudan doğruya bitişik yazılmıştır:

anuñçün (7/3898) sizüñçün (7/4245) biriçün (7/4638) öykündügiçün
(7/4668) neçün (7/5761)

ö. Yön belirten kelimelerden ‘beri’ ve ‘geri’, ‘-u, -ü’ lü şekliyle alınmıştır:

berü (6/64, 154, 478, 1267; 7/3742, 3867) *girü* (6/212, 2602; 7/6789)

p. Eserin dili geçiş dönemi dilidir. Bundan dolayı bazı Türkçe isimler vezin gereği metinde uzun vokalle yazılmış; ancak transkripsiyonda uzun vokaller belirtilmemiştir:

kolına (7/3864) *saña* (7/2624) *yaña* (6/2602) *şavaşa* (6/2594) *kaçan*
(6/1425)

r. Vezin gereği uzun vokalle gösterilen fiillerde de transkripsiyonda uzun vokaller belirtilmemiştir:

yitişdi (7/3861) *olmup* (6/901) *başam* (7/3864) *kıpırdaşup* (7/4581)
görelüm (6/1332) *vararak* (6/1334)

s. i- (imek) fiili tire ile ayrılmıştır:

ğayr-idi (6/1399) *taht-ise* (6/2216) *ma‘şüm-iken* (6/2924) *ķavm-imişsiz*
(7/5675)

t. Ancak bazı yerlerde -imek fiilinin i’si düşmüş ve hemen öncesindeki kelimeye ya doğrudan ya da y’li şekilde bitişik yazılmış ve ses uyumuna göre imlâ edilmiştir. Bazı yerlerde de araya “y” kaynaştırma harfini almış ve bu harf iki tire arasında yazılmıştır:

ķādir miseydi (6/2400) *ne-y-iseñ* (6/2486) *ķulıydı* (7/6795) *n’olaydı*
irmeyeydük (7/6796) *didürdise* (6/2178)

2.2. Arapça ve Farsça Terkip, Ek ve Kelimelerin İmlâsı

a. Arapça terkipler şu şekilde yazılmıştır:

‘Ālimü’l-ğayb (6/323) dāre’s-selām (7/4291) Ḥayri’l-verā (6/208) ḥayrū’l-ḥalef (6/1207) Emīrū’n-naḥl (6/1226) beriyyū’s-sāḥa (6/1935) ḳurretü’l-‘ayn (6/1863)

b. Ancak Allah adıyla birleşen isimler bu imlâya tâbi tutulmamış; özel isimler ve Hz. Peygamber için kullanılan ifadeler bitişik, diğerleri kesme işareti kullanılarak yazılmıştır:

Veliyyullāh (6/1158) zikru’llāh (6/1829) Resūlallāh (6/520) el-ḥamdü li’llāh (6/524) bâreka’llāh (6/2424) Seyfullāh (7/3670) Ḥalīlullāh (7/4019)

c. Türkçe’de sıkça kullanılan yemin manasındaki kelimeler bitişik yazılmıştır:

vallāhu a‘lem (6/7) vallāh (6/229) hāşe lillāh (6/593) billāh (7/4542)

d. Allah adıyla birleşen kelimelerde vezin gereği hece düşüklüğü yapılmışsa olduğu gibi bırakılmıştır:

şā’llāh (6/1549)

e. İzâfet-i maklub yapılarak meydana getirilen birleşik isim ve sıfatlar tireli yazılmıştır:

dil-teng (6/318) bed-gümān (6/2147) nigū-fāl (6/2777) ejdehā-peyker (7/3550) şīrīn-şemāyil (7/3571)

f. Farsça isim ve hal köküyle yapılan birleşik kelimeler tireli yazılmıştır:

büt-şiken (7/3882) şahrā-nişīn (7/2845) seḥun-güy (6/653) büt-perest (6/2064)

g. Bir ön edatla bir ismin birleşmesi sonucunda ortaya çıkan kelimeler tireli yazılmıştır:

bī-ser ü pā (7/3335) pūr-dil (6/121) pūr-zevḳ ü şevḳ (6/2597) hem-civār (6/2646) bā-hem (7/4453) hem-rāh (7/4726) ber-dīde (6/1246) nā-muvāfiḳ (6/1878)

h. İsmın arkasına Farsça bir ek getirilmesiyle oluşturulan bazı kelimeler, günümüz Türkçesinde çok kullanıldıkları için tiresiz yazılmıştır:

gülbār (7/5026) gülşen (7/5281) gülbün (7/5359) dilāver (6/939) ḥaberdār (6/517) rehber (7/2961) derḥāl (7/3127) seḥergeh (6/933) dergeh (6/1855) seyrgeh (7/5706) rezmgeh (7/6826) sergüzešt (6/2543) cānavarlar (6/1109)

ı. İki aynı kelime arasına bir edat girdiğinde tire ile birleştirilmiş; ancak Türkçede çok kullanılanlar ve özellikle daha yaygın olan Farsça ‘ā’ edatı kelimeye bitişik yazılmıştır:

serāser (6/2180) hezār-ender-hezārān (6/1231) derd-ber-derd (7/3514) yikāyik (7/4021) derbeder (6/921) rüy-ber-rü (6/943) dembedem (6/1108) menzil-be-menzil (6/2504) demādem (6/2782) peyāpey (6/1128) kebüter-bā-kebüter (6/426)

ı. -veş, -āsā, -vār, -mānend, -misl benzetme edatları, eklendikleri kelimelerden tire ile ayrılmıştır:

bülbül-veş (6/2545) ra‘d-mānend (6/540) cennet-āsā (6/1059) berķ-minvāl (7/6249) çarḥacı-vār (6/1000)

j. -āne edatı günümüz Türkçesinde de çok kullanıldığı için kelimeye bitişik yazılmıştır:

şehāne (6/1321) şīrāne (6/2462) ‘aşıķāne (7/5338) cāhilāne (6/887)

k. Arapça ve Farsça kelimeler orijinal okunuşlarıyla yazılmıştır:

fidā (6/1306, 1464, 1982; 7/3794, 3920) müsāfir (7/3038, 4780)

l. *Dā’im, kâ’il, mâ’il* gibi kelimeler, eserde konuşma dilinde olduğu gibi y’li gösterilmiştir. Metin kurulurken bu imlâya sadık kalınmıştır:

‘acāyib (6/652) ğāyib (6/1546) ğarāyib (6/2033) nāyib (6/2964) ḳabāyil (6/417) māyil (6/2100) ḥamāyil (6/2577) dāyim (6/1793) cāyiz (6/2299)

m. ‘aşķ, ‘ayş ve ‘ayāl gibi kelimeler, dönem özelliğine uygun olarak dar vokalli yazılmıştır:

‘ışķ (6/2486, 2587) ‘ıyş (6/1322, 1363, 1369)

n. Farklı şekilde imlâ edilen veya harekelenen kelimelerdeki farklılıklar muhafaza edilmiştir:

nice (6/952) – niçe (7/3428)   haş (6/1250) – hoş (7/4051)

o. Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler, harfin üzerine konulan uzatma işaretiyle gösterilmiştir:

mācerāyī (7/4020)   nūr-ı dīde (6/1863)   hidāyet (6/1204)   dilīrān (6/406)

ö. Bazı Arapça kelimelerin başında bulunan harf-i târif tireli gösterildi:

el-ḥükümü li'llāh (6/162)   el-kıṣṣa (6/378)   el-ḥamdü li'llāh (6/524)   el-amān (6/1015)

p. Farsçadaki vâv-ı ma'dûle 'vâ' şeklinde gösterildi. Ancak metinde vâv-ı ma'dûlenin üstündeki hareke ötreli ise 'o' şeklinde imlâ edildi:

ḥ^vāb (6/192)   özr-ḥ^vāhī (6/287)   ḥ^vün-ḥ^vār (6/751)   dil-ḥ^vāh (6/1456)   ḥ^voca (6/1560, 5294, 5295, 5296)

r. Atıf vav'ları ayrı yazılmıştır:

ḥurrem ü şād (6/297)   evrād u tesbīḥ (6/398)   şeyḥ u şāb (6/2427)   ḥüb u ğarrā (7/5488)

s. Eserde bazı kelimelerin imlâsı, vezin ve kafiye gereği bazen olduğu gibi bazen de değişiklik yapılarak yazılmıştır. Metin kurarken bu farklılıklara sadık kalındı:

bī-şerm (6/2900)   gülistān (7/3493)   hoş (7/4279)
bī-şerem (7/3455)   gülsitān (6/988)   haş (6/543, 615, 827, 1358)
şerme-sārī (7/4226)

ş. Baba-oğul ilişkisini anlatan Arapça ibareler, bazı yerlerde vezin gereği kesme işareti kullanılarak imlâ edilmiştir:

'İsā'bne Meryem (6/2026)

t. 'Zor' ve 'çöp' kelimeleri, terkipli veya atıf vav'ı ile bağlı ifadeler içindeyse 'zür' ve 'çüb' şeklinde, Türkçe ifadeler arasındaysa normal şekliyle imlâ edilmiştir:

zor (6/2238)   *çöp* (7/5138)

zür (6/1426, 2238)   *çüb* (6/2370)

u. Yâ-yı maksûreler ‘â’ olarak okundu:

Ṭübā (6/1151)   müctebā (6/735)   Muştafā (6/507, 885)   Murtaẓā (6/610, 885)

Mūsā (6/247)

ü. Anadolu’da bazı ağızlarda söylenegelmiş kelimelerin imlâsı olduğu gibi muhafaza edilmiştir:

* ‘Haydi artık’ anlamındaki ‘de/deyin/deyiñ’ ifadeleri, metinde şâir tarafından ‘diñ’ şeklinde imlâ edilmiştir:

diñ (6/1620; 7/3172, 6096)

* Buna benzer şekilde ‘buyurun’ anlamındaki ‘yiyin/yiyiñ’ ifadeleri de ‘yiñ’ şeklinde imlâ edilmiştir:

yiñ (6/1620)

* Aynı biçimde, ‘kūhsār, şāhbāz, būstān, ḥānmān’ gibi Farsça ifadelerin bazıları şâir tarafından, halk söyleyişinde olduğu gibi, iki hece arasına bir sesli harf türemesiyle imlâ edilmiştir. Transkripsiyonda da bu imlâ muhafaza edilmiştir:

derdümend (7/2994, 2997, 2999)   *āfütāb* (6/2320; 7/3104, 3841, 4036)

murğızār (6/167)   ‘ammızād (6/698)   *zīridest* (6/1835)   *kūhsār* (7/5871)   *destires*

(6/684)   *kiştizār* (6/692)   *Kirdigār* (6/758)   *şehriyār* (6/876)   *tahtıgāh* (6/1394)

şubḥigāh (6/1548)   *şubḥıdem* (6/398)   *derdināk* (6/2280)   *āsitān* (6/918)   *gūşıvār*

(7/4694)   *destibürd* (6/1826)   *tengināy* (7/3307, 6363)

v. İmlâsı dal’lı (ﺩ) ve zel’li (ﺰ) olmak üzere ikili şekilde karşılaşılan bazı Farsça kelimelerin dal’lı şekli tercih edilmiştir:

Huḍā (6/374, 506, 544, 679, 1218 ; 7/3543, 3828, 3901, 4202) ḥidmet (6/1125, 1212, 1213, 1983, 2773; 7/3440) pādīṣāhī (6/846 ; 7/3153)

Şâirin kafiye gereği yaptığı dal (د) - zel (ذ) değişikliklerine bağlı kalınmıştır:

sāde- Sa‘d-ı Mu‘āḍa (Sa‘d-ı Mu‘āza) (6/1728)

y. Metin içindeki âyetler *Kur’ân-ı Kerîm*’den kopyalama yoluyla olduğu gibi verildi. Âyetin meâli dipnotta gösterildi. Meâl için Türkiye Diyanet Vakfı yayını olan ‘*Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*’ isimli eserden faydalanıldı. Hadislerin de metin içinde Arapçası gösterildi ve dipnotta Türkçe tercümeleri verildi.

3. METNİN KURULUŞUNA İLİŞKİN BAZI AÇIKLAMALAR

1. Arap harfli alfabede bulunup da bugünkü alfabede bulunmayan harfler için, ilmî eserlerde kullanılan aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanıldı:

ء	y	’
ث	ş	Ş
ح	h	Ḥ
خ	ḥ	Ḥ
ذ	z	Z
ص	ş	Ş
ض	ḍ	Ḍ / ž Ž
ط	ṭ	Ṭ
ظ	ẓ	Ẓ
ع	‘	
ق	q	Q
ك	k	K / ħ Ḥ / g G

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler de şu şekilde gösterildi:

ا	ā Ā
و	ū Ū
ى	ī Ī

2. Bu çalışma, *Siyer-i Nebî*'nin 6. ve 7. ciltlerini kapsamaktadır. Dolayısıyla inceleme boyunca verilen beyit örnekleri 6. cilde ait ise cilt numarasından sonra beyit numarası (6/ ...) şeklinde; 7. cilde ait ise cilt numarasından sonra beyit numarası (7/ ...) şeklinde kondu.

3. Metin içindeki vezin ve anlam eksikliklerini tamamlamak için ilave edilen harf, hece, ek ya da kelimeler [ ] içerisinde (bkz. 6/1459; 7/3967), çıkarılanlar ise ( ) içerisinde (bkz. 7/6218) gösterildi. Yazma nüshadaki âyet ve hadis metinleri de gramer ve anlam açısından kontrol edilerek imlâ hatası olan yerler dipnotta gösterildi, metnin doğru şekli belirtildi.

4. *Siyer-i Nebî*, harekeli bir metindir ve tek nüshadır. Dolayısıyla metin kurulurken hareke sistemi esas alındı. Öte yandan, Türkçe kelimelerdeki zihaf ve imâle, metnin orijinalinde gösterilmiş olmasına rağmen (bkz. 6/2307 şaklayıcak, baña kelimelerindeki imâle) gelenekte gösterilmediği için metin kurulurken gösterilmedi.

5. Müstensih hatası olarak düşünülen ve anlamla uyuşmayacak şekilde imlâ edilen bazı kelimeler düzeltilerek yazıldı, nüshadaki imlâsı ise dipnotta gösterildi (bkz. 6/1969 *h^vân-ı : h^hün-ı Mt. [Anlam gereği düzeltildi.]*, 6/1457, 7/3744).

6. Düzeltilemeyen vezin kusurları dipnot açılarak gösterildi (bkz. 6/1251, 1459).

7. *Siyer*'de müstensih tarafından kırmızı mürekkeple Arapça yazılan ve beyitlerin dışında yer alan âyet ve hadisler transkripsiyonlu metinde de Arap alfabesiyle dizildi; âyet meâlleri ve hadislerin anlamları dipnotta gösterildi (bkz. 406^b).

8. Metinde âyet ve hadisler gibi beyitlerin dışında olup kırmızı mürekkeple yazılan *Kelime-i Şehâdet*, *Kelime-i Tevhid*, *Salât ü Selâm* gibi Arapça ibareler de

transkripsiyonlu metinde Arap alfabesiyle gösterilip dipnotta anlamları verildi (bkz. 406^a) Beyit içinde geçen âyet ve hadis iktibasları italik dizilip anlamları dipnotta açıklandı (bkz. 7/6481).

9. Âyet ve hadisler dışında beyit içinde geçen Arapça ve Farsça ibareler italik dizildi ve anlamları dipnotta belirtildi (bkz. 7/3341).

10. *Siyer-i Nebî* 'nin kafîye sistemi büyük ölçüde cinaslı kelimelerden teşekkül etmiştir. Şâir, zaman zaman cinas yapabilmek için kelimenin asıl telaffuzunda değişiklik yapmıştır. Metin kurulurken bu değişikliklere sadık kalındı (bkz. 6/827, 1250, 2219).

11. Zaman zaman bir beyit ya da mısra içinde ek ve kök olarak Türkçe, Arapça ve Farsça kelimeler karmaşık bir biçimde sıralanmıştır. Bu tür durumlarda ekler kelime köküne bitişik yazıldı (bkz. 7/3760 *feryâdçı*).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MANZUM SİYER-İ NEBİ (MÜNİRİ)

el-Cildü's-Sādisümüz Siyeri'n-Nebî 'Aleyhi's-selām

mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ûlün

. _ _ _ _ / . _ _ _ _ / . _ _ _

- VI/264^b 1 Sipās ü ḥamd-i bī-ḥadd Bī-niyāza
Ki el virdi yine ma'nī-i tāze
- 2 Kemāl-i ḳudreti itmekle gūyā
Dil oldı böyle ṭūṭī-i şeker-ḥā
- 3 Göñül āyīnesini levḥa maḫhar
İdüpdür ḳudreti Allāhu ekber
- 4 Hezār elḥān ile ḳılmağa ḡulḡul
Sebāḳ bes mektebinden aldı bülbül
- 5 İder biñ şevḳ ile esmāsını yād
Zihī ta'līm ü zī şākird ü üstād
- 6 Şecerdür bu dime ya ol ḥacerdür
Zibān u aḡzı yoḳ ya bī-başardur
- 7 Ne kim var-ise mevcūdāt-ı 'ālem
Ḥudā zıkrindedür vallāhu a'lem¹

¹ *Vallāhu a'lem bi's-savāb* “Doğruyu, en iyi bilen Allāh'tır.” Karşılıklı konuşmalarda, yazılı ve sözlü sunumlarda doğrusunu en iyi bilenin Allāh olduğunu ifade etmek için bu söze başvurulur. Allāh'ın ilim sıfatının bir ifadesinden ibaret olan “*Allāhu a'lem*” sözü, *Kur'ân-ı Kerîm*'de âyet bölümü olarak

- 8 Budur gülbāng-ı bülbül gāh u bī-gāh
 Qādīm ü Zü'l-celāl ü Qādir Allāh
- 9 Bunı söyler kulelde kebg-i kuhsār
 Zihī Sulṭān-ı Bī-çün Rabb-i Ğaffār
- 10 Tolanur ‘ālemi yil diye yā Hū
 Bu zıkr ile revāndur her yaña şu
- 11 ‘Ayān itmekle nār u nūrın āteş
 Derūndan germ oluban söylenür hūş
- 12 Ne deñlü zerre zerre var-ise hāk
 İder her biri zıkr-i Hālīk-ı pāk
- 13 Degül hālī hep andan cānı varlar
 Şenāsında cemī‘i cānavarlar
- VI/265^a 14 Seni itmiş-iken insān-ı kāmil
 Neden cehl ile düşme böyle ğāfil
- 15 Görürsin seyr-i mihr ü çarḥ u māhı
 Senüñçün kırdı böyle kārgāhı
- 16 Hacer añlar iken keyfiyyetüñi
 Neden sen bilmemek māhiyyetüñi
- 17 ‘Aceb ‘ibret-nümādur kıdret-i Hāk
 Ki şaldı düşmenine leşkeri bak
- 18 Yitişdi kıahr’odından seng-i *siccīl*
 Ki *fīl* aşhābı²na irdi *ebābīl*

çok yerde (Āl-i İmrān, 3/36; Nisā 4/25...) geçer. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözcükler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 18.

² Fil ashâbından, *Kur’ân-ı Kerîm*’in 105. sûresi olan Fîl sûresinde bahsedilmektedir:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۖ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضَلُّيلٍ ۖ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۖ تَرْمِيهِمْ
 بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۖ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ۖ

- 19 Hevā itdügi gibi dūd u ğayme
Dilerse yile verür heft ğayme
- 20 Ğabīr olmağa merdüm nūr u ferden
Dü ŧem‘ itdi ‘ayān pīh-i baŧardan
- 21 İder ŧun‘-ı müferriĝ ħurŧ-ı yāħūt
Ki sevdā-yı zamān gidüp vire ħut
- 22 Urupdur luĝf-ı ‘āmm-ı Zü’l-celāl el
Ki mihr āyīnesi oldı muŧayħal
- 23 Yed-i ħudretle sürüp mihr beydaĝ
Ķılur dün ŧāhını māt u ŧutar daĝ
- 24 Ziyāfet-ħāne-i feyzinde her gün
Ķonuħlar ‘ālemi bir ħurŧ ile gün
- 25 Sarāy-ı ħadri nokŧāndan müberrā
Ğalelden ħaŧr-ı iclālī mu‘arrā
- 26 Riyāz-ı luĝfı ŧarŧardan münezzeh
Gül-i feyzinde dest-i ħār kūteh
- 27 Hevāñ içre döker sī-murĝ ŧeh-per
Dil ü cān murĝı nice deprede per
- 28 Ne deñlü gösterürse nūrdan çihir
Kebüter bām-ı ħaŧruña degül mihr
- 29 Hezārān zūlf-i Leylī ħıldı Mecnūn
Ki irdi ca‘d-ı kāfa ŧurre-i nūn

Beŧ âyetten oluŧan bu sūrenin meālī ŧöyledir: “ (1) Rabbinin, *fil sahiplerine* ne yaptığını görmedin mi? (2) Onların tuzaklarını boŧa çikarmadı mı? (3-4-5) Üzerlerine *balçıktan piŧirilmiŧ* taŧlar atan *sürü sürü kuŧlar* gönderdi. Nihayet onları yenilmiŧ ekin yaprakları haline getirdi.”

- 30 Hürûf-ı muşhaf-ı mecdûñden ırak
Kem ü keyf işi nice kıara vü ak
- 31 Celâlûñ levhi dest-i fehmden dūr
Hıred hayrân u ‘âciz vehmden dūr
- 32 Temâşâ olmağa bu kâr-hâne
Deñer gözlük tutup çarhı zamâne
- VI/265^b 33 Nežâre kıılmağa şun‘uña ahter
Çıkardı revzen-i ibdâ‘dan ser
- 34 Müşebbek şem‘-püş-i³ âbanūsı
Zer ü sîm ile olmışdur fuşüşı⁴
- 35 Cevâhirle tolan fîrûze hoşka
Ne mâlik oldu kes ne çıkdı haķka
- 36 Revânı kayşer-i kaşr-ı felekden
Alur hükümüñ nite mîr ü melikden
- 37 Sütün-ı aţlas-ı zer-beft çâder
Olur emrûñle sîmîn gömeci zer
- 38 Nihâyet kudretüñe yoķdur iy Haķ
Sözümüz bu ki âmennâ vü şaddaķ⁵
- 39 Fürümânde kıuluñam vaşldan dūr
Münîr üftâdeñi öldürme mehcūr

³ şem‘-püş-i : şem‘-i püş-i Mt. (Düzeltildi).

⁴ fuşüşı : füsüsı Mt. (Düzeltildi).

⁵ **âmennâ ve şaddaknâ** “İnandık ve tasdik ettik.” Bu sözdeki inanmanın dînî anlamı, Hz. Muhammed’in tebliğ ettiği, *Kur’ân*’ın belirlediği vazgeçilmez temel konulara, îmânın altı esasına inanmaktır. *Kur’ân-ı Kerîm*’de, *emn* kökünden oluşturulan bu fiil ve türemeleri defalarca (Bakara, 2/13, 62, 126, 177; Âl-i İmran, 3/99, 110 ...) geçer. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*, s. 21,22.

40 Ba'îd olup temâşâ-yı liķâdan
Ki añılmayavuz cins-i 'amâdan

Ser-i Seĥun Der Fazâ'il-i Ķur'ân Ki Aşĥâb Gofte-end

41 Gel iy baĥr-ı fazâyil içre ġavvâş
Nişâr it mişl-i gevher ma'nî-i ĥâş

42 Bilürsin yoġ bu baĥre ġavr u pâyân
Degül ġam ġavtalar için firāvân

43 Ne deñlüyseñ kemâlât ile ekmel
İgen tafşîle girme eyle mücmel

44 Ki ġalbe ġuvvet ola rûĥa hem ġut
Degül ĥod seng-pâre⁶ mişl-i yâķût

45 Müferriĥ cevheri terkîb olup hem
Ķomasın ġalb-i 'âm u ĥâşda hemm

46 Saĥâ öğretmek için her ĥasîse
Ma'ârif gencini dök kîse kîse

47 Ki şarrâf olmaġ-ile ehl-i 'irfân
Demâdem şarf ide himyân-be-himyân

48 Şu dem kim 'Amr-ı Ma'dî-i Kereb zât
Müsülmân olup oldu ġalbi mir'ât

49 Şaĥâbeyle iderken şoĥbet-i ĥâş
Oġınup sûre-i Yâsîn be-İĥlâş

50 Kelâmu'llâhdan añup her ekmel
Didiler ġanķı sûre iki efđal

---

⁶ seng-pâre : seng-i pâre Mt.

VI/266 ^a	51	Añup her biri itdi birisin yād ‘Aliyy-i Murtażā ol şāh-ı şimşād
	52	İyitdi böyle didi Hāzret-i pāk Ki ya‘nī şehriyār-ı şehir-i <i>levlāk</i>
	53	Benem insān içinde gevdede Tūr ⁷ Bağara ⁸ sūrede ğayrı añar nūr
	54	Hem āyāt içre efđal oldu Kürsī ⁹ Ki fażl ile ıoludur ‘arş u kürsī
	55	Didi ‘Amr ibni Ma‘dī ¹⁰ iy mufahham Kemīneñ besmeleyi gördüm a‘zam
	56	Temāşā kıldum anuñ fażlını ben Diyeyüm işidüñ siz dağı rüşen
	57	Müsülmān olmadın ilümüz üç yıl Şu kaht oldu ki vaşfin idemez dil
	58	Turup bindüm mükemmel esb-i tāzī Yürüdüm çalmağ ile ıabl-ı bāzī
	59	Revānken uğradum bir merde yık-ten Süvāre līkin olmuş ğarç-ı āhen
	60	İdüp hamle ki urdum şöyle na‘ra Atından düşdi şan yarıldı zehre

⁷ *Kur’ân-ı Kerîm*’in 52. sūresi olan Tūr sūresi Mekke döneminde inmiştir ve 49 âyettir. Sûre, adını birinci âyette geçen “et-Tūr” kekimesinden almıştır. Tūr, dağ demektir. Burada Hz. Mûsâ’ya ilk vahyin geldiği, Sina Yarımadası’nın güneyindeki Sina Dağı kastedilmektedir.

⁸ *Kur’ân-ı Kerîm*’in 2. sūresi olan Bakara sūresi Medine döneminde inmiştir ve 286 âyetle *Kur’ân*’ın en uzun sūresidir. Adını, 67-73. âyetlerde yer alan “bakara” (sığır) kelimesinden alır.

⁹ *Kur’ân-ı Kerîm*. Bakara 2/255. âyet.

¹⁰ ‘Amr ibni Ma‘dī : ‘Amr übnü Ma‘dī Mt.

- 61 Serāsīme ki na‘rayla düşürdüm
Nesi var-ise hep inüp dişürdüm¹¹
- 62 Binüp ata yine gitdüm yoluma
Alurvan kim kolay gelse қoluma
- 63 Anı gördüm ki girmiş şuya bir er
Turur at u tonı esbābı yik-ser
- 64 Dişürtüp didüm aña da berü gel
Ki bir yirde şatam bağlayuban el
- 65 İyitdi kimsin iy yigit zī-inşāf
Urursın belki erlik içrede lāf
- 66 Қo ben de girüben ālāt-ı harbe
Senüñle şunuşalum tīg u harbe
- 67 Kim alursa helāl esbāb u hūnı
Dilāver er gibisin itme bunı
- 68 Virüp varını didüm vech-i ma‘kūl
Giyinüp atına bindükde tīz ol
- 69 Diyüp el arқası yirde yürüdi
Baña da meskenet dilden dürüdi
- VI/266^b 70 Didüm hey қavl ü ‘ahdüñ қanı қanda
İyitdi nic’idiser şāha bende
- 71 Қuluñvan olmış-iken böyle āzād
Neden boynuma zencīr itmeyi yād
- 72 Görüp řab‘-ı selīmin böyle mevzūn
Teraşhum birle ayruқ dimedüm dön

---

¹¹ dişürdüm : divşürdüm Mt. (Vezin gereği düzeltildi).

- 73 Beyābāna yine bebr-i beyān-veş
Yürüdüm yāho üştür gibi ser-keş
- 74 İkinci gün tuş oldum bir harīfe
Gelür şi'r okıya fikri zarīfe
- 75 Sözi bu aqrībādan hūsn-efzā
Ki Tāyim kıızıdur mānend-i hūrā
- 76 Virürlerse tamām olur murādum
Ne ara yirde ceng ü harb u ne hemm
- 77 V'egerni mişl-i kavm-i 'Ād ola cem'
Tağıdup ivlerini eylerem kam'
- 78 Velī kendüsi bir er mişl-i zaygam
Gider şahrāya düşüp ide hem hem
- 79 Demür ālātına müstağrak özi
Dilr ü 'aşıkāne böyle sözi
- 80 Sürüp şir-i jeyān-veş didüm iy er
Şoyunup kulum olğıl virmedin ser
- 81 Baçup yüzüme didi turfe söz bu
Nesin kim kuluñ olam boynı baçlu
- 82 İyitdüm 'Amr-ı Ma'dī-i cihānam
Dilr ü nām-dār u pehlevānam
- 83 Gülüp şad kaçkahayla didi miskīn
Vay aña kim idem ben bebr-veş kīn
- 84 Esīr iden [beni] sen misin andan¹²
Benüm çatumda bu söz saña çandan

---

¹² Bu dizedeki vezin problemi, "iden" kelimesinden sonra "beni" eklenerek düzeltilebilir.

- 85 Dirüp ‘aqluñı başuña gel epsem
V’egerni cānuñ aldum ber-cehennem
- 86 Benī Şeybān u Qayşuñ ulusıyam
Ki her birisinüñdür ülusi yem
- 87 Merānuñ oğlıyam ad ile Şamşām
Hezārān oynamışam tīg [u] şamşām
- 88 Dilerseñ ortaya gel idelüm ceng
Qılayum yiryüzini başuña teng
- VI/267^a 89 İyitdüm hamleme tur uç kez erseñ
Bilinür neydüğüñ ‘ālī-güherseñ
- 90 Hālāş olursañ it biñ kerre sen de
Alursañ hod gulāmuñ saña ben de
- 91 Didi dimdi¹³ getür neñ var görelüm
Senüñle bir nefes cenge girelüm
- 92 Diyüp hoş eyledüm nīze¹⁴ havāle
Gözüm ilmişdür umaram kim ala
- 93 Şunınca ben dönüp at qarnına dir
Gelüp üstine ardumca didi sir
- 94 Bu kez ol cānibinden şundum aña
Dönüp ‘aksine geldüm yine taña
- 95 Gülüp didi ki bir hamleñ dağı var
Degir min-ba‘d gālib baña peygār
- 96 Üçünci hamlem āhir kim olundu
İnüp atdan yine atlandı bindi

¹³ “haydi” anlamındaki “**diñ imdi**”nin vezin gereği kısaltılmış şekli olmalıdır.

¹⁴ “nīze” kelimesi metinde “bīze” şeklinde yazılmış olmakla birlikte anlam gereği düzeltilmiştir.

- 97 Didi tır imdi geldi baña nevbet
Murādı cānum almağ nicesi let
- 98 Hāvāle k'itdi şavdum görüben tız
Bu kerre itdi bismi'llāh ile hız
- 99 İşidince yirüm qalmanı tutar
'Aẓīmü'ş-şān zihī Allāhu ekber
- 100 Urup nize didi hey qalbi tıre
Geçürdi bini gūyā qara yire
- 101 İyitdi pehlevān ben sini birde
Helāk iderdüm ammā degme yirde
- 102 Senüñ gibi dilāver de kem olur
Velī el üstine el her dem olur
- 103 Müsülmānam mu'ayyen ehl-i İmān
Elümden nice kāfir qurtara cān
- 104 Hele bir avcı-imişsin yuri var
Senüñ añduqda añ bini de zinhār¹⁵
- 105 Didüm sinüñ gibi bir nām-dāra
Buluşmadum dağ'iy Türk-i süvāre
- 106 Selāmetlikle 'azmüñ k'ola qanda
Giderven bile sāyeñ gibi ben de
- 107 İyitdi hoş velī bilgil ne tedbır
Saña çıkarsa eyle iy cihān-gır
- VI/267^b 108 Bu gidiş kim revānam eyledüm 'azm
Özümi bahre şalmağdur nice rezm

---

¹⁵ Sen kendini andıkça beni de an, beni de hatırla!

- 109 Ki yüz biñ kâfire depmek dilerven
Ki ceng idem ölünce böyle yik-ten
- 110 Murādum virme dīn yolına cānı
Gidelüm başaribilürseñ anı
- 111 Hem aşl-ı cenge bā'ış budur iy yār
Ki ol kavme re'īs ü baş u serdār
- 112 Kızın dimişdi baña döndi yine
Virem dir aqrıbaşından birine
- 113 Dilerven binüm ola ol perī-zād
Ya virem cān ya cānānla gidem şād
- 114 Didüm saña fidā cān ben de bile
Qabūl itdi yöneldük ol sebīle
- 115 Dün ü gün gitdük üç gün bir şebāngāh
Yitişdük bir yire pür çetr ü hargāh
- 116 Qurulmuş arada bir 'ālī otaq
Didi bundadur ol hurşīd-veş tāk
- 117 Meger anuñla itmiş-imiş im bir
Revān girüp çıkardı ol cihān-gīr
- 118 Yüzinüñ ayı söyle virdi kim tāb
Dün içre toğdı şan mihr-i cihān-tāb
- 119 İyitdi siz tūruñ kimdür iden lecc
Varup algeldi¹⁶ bir üştürle hevdec
- 120 Müzeyyen hūb vech ile muhallā
Çökürüp bindi ol māh-ı şeb-ārā

---

¹⁶ *algeldi* (*alğeldi*) : alıp getirdi, alarak geldi.

- 121 İyitdi üstüri yid sen kerem kı1
Didüm ber-çeşm ü ser iy merd-i pür-dil
- 122 Düşüp ben öñe gitdük özi der-pey
Deñerven karşı nic'ide diyü hayy¹⁷
- 123 Anı gördüm ki kıpdı bir ulu toz
Şanasın giydi gice şüretin rüz
- 124 Velikin pış-rev üç pehlevanı
Dilir ü nām-dārān-ı cihānı
- 125 Gider Şamsām yüz döndürmez aşıā
Oķur yüz şevķ ile eş'ār-ı ğarrā
- 126 İyitdi er mi yitdi iy dilāver
Ne'am¹⁸ didüm iyitdi nicesi er
- VI/268^a 127 Didüm üçdür ikisi tāze nev-ħız
Birisi pīr illā key gelür tīz
- 128 İyitdi atasıdur bunuñ ol pīr
Karındaşı hem iki pehlevān mīr
- 129 Deper her biri ammā biñ cūvāne
Şeb ü rüz iş şabūħ ile şebāne
- 130 Bu anlardan dönüp dīnin ayırdı
Yitişdi dem temāşā it ayırdı
- 131 Ki anlar ile nice ceng iderven
Gelürlerse n'ola mişl-i Tühümten
- 132 Çevürüp hevdeci irmekle ħālet
Dil-ārāma ki itdi istimālet

¹⁷ Yazmada, bu dizedeki "ħayy" kelimesinin hemen yanında "ķabīle" kelimesi yazılıdır.

¹⁸ ne'am: evet.

- 133 Varınca ilerü öñ kār-dīde
Didi Şamşāma iy merd-i güzīde
- 134 Bizi kılduñ cihān hālķına rüsvā
Begenmezsın ola mı yoħsa aşlā
- 135 İyitdi nām-zādümken perī-zād
Neden sen ğayra virdüm eyleme ad
- 136 Dügündür baña ölmek böyleye bes
Ne sözüñ var daħı iy merd-i nā-kes
- 137 Kaķıyup itdi bir ođlı hemān hūz
Havāle nīze Şamşām eyledi tīz
- 138 Siper tutmaķ ne aşşı mişl-i tīz-āb
Öte yanında çıķdı şan aķar āb
- 139 Eyerden ayırup götürdi atdı
Geberdi vardı şunda düşdi batdı
- 140 Diyüp bir oğlı daħı vā karındaş
Varup Şamşāma karşı oynadı baş
- 141 Bu kerre köhne gürge degdi nevbet
Gidüp ceng itdiler şīrāne ķat ķat
- 142 Dem-i āħırde her dü düşdi mecrūħ
Cirāħat birle virdi her biri rūħ
- 143 Didüm cān baħşı bize iy nigārīn
Özüñ çıķdı nite Hūsreve Şīrīn
- 144 Yemen hātūnı ol binüm helālüm
Senüñ hep nem var-ise rızķ u mālüm

- 145 Dişürüp yüzün idüp kaşların çīn
İyitdi kīn ile yüz ol büt-i Çīn
- VI/268^b 146 Çıkar dilden қо bu fikr-i muḫālī
N'iderven baş u cān u rızq u mālī
- 147 V'egerni gösterürem saña sini
Ne şanduñ duḫter ad taqmaqla bini
- 148 Şıgınmışam Ḥudā-yı ins ü cāna
Vidā' itdük diyüp rūḫ u revāna
- 149 Revān hevdecden indi binüben at
Sürüp üstüme geldi k'eyleye māt
- 150 Şavaş itdi benümle döne döne
Yüz elliye yitişdi ḫamle n'ona
- 151 Uşanup nīzeler tīg oldı pāre
Velī ne anda var ne bende yāre
- 152 Şu deñlü eyledük ceng ü cidālī
Ne binüm ne anuñ qaldı mecālī
- 153 Qılurdu zıkr-i bismi'llāh her gāh
Anuñla bulmadum bildüm aña rāh
- 154 İyitdi güleşelüm de berü gel
Diyüp hoş şoyunup k'urduq ele el
- 155 Ne deñlü k'urdu bismi'llāh ile yed
Boyumu şank'ider dāl ol elif-қad
- 156 Bunı bildüm kim alur āḫir-i kār
Didüm iy bāğ-ı ḫüsni tāze gül-zār

- 157 Geçelüm bārī bu sevdā-y-ise hām
Digil āhır neye varur ser-encām
- 158 Didi gördün baña devr-i zamānı
Harām itdi helālümsüz cihānı
- 159 Çün olmadım bu mü'min yāra ben cüft
Muḥāl ol kim olam küffāra ben cüft
- 160 Öürsem bini bunuñla bile қо
Mu'ayyen vaşl-ı rūhānī ne kayğu
- 161 Hem atamla bürāderleri de göm
Cihāndur bu ider Rüstemleri güm
- 162 Diyüben böyle ol ḥüsn iline şāh
Düşüp tīğa didi el-ḥükmü li'llāh¹⁹
- 163 Çıkup arkada yalman seyl olup kan
Revān cānān yolına eyledi cān
- 164 Be-gāyet acıyup ol iki yāre
İdüp varını defn oldum süvāre
- VI/269^a 165 Diyüp anlara bir merşiyye gitdüm
Üçünci gün seher hoş cāya yitdüm
- 166 K'aqar her yañadan seylāb olup şu
Revānı dilde қomaz hıç kayğu
- 167 Olup ser-sebz ü tāze²⁰ murğızārı
Қılır yüz zemzemeyle murğı zārı
- 168 Қurulmış bir ulu çetr igen a'lā
İürmiş evc-i çarḥa şanki bālā

¹⁹ Hüküm, Allāh'ın elindedir.

²⁰ ser-sebz ü tāze : ser-sebz-i tāze Mt. (Anlam gereği düzeltildi).

- 169 Pür eṭrāfinda ḥayli üştür ü esb
Murādum varın almaḳ eyleyüp ḡaşb
- 170 Velī bir pīr ile bir ḥüb duḡter
Ṭurur çetr içre key ferḥande-manḡar
- 171 Boyı serv-i ser-efrāz u yūzi ḡül
Gözi nerges semen-ten ṣaḫı²¹ sünbül
- 172 Didüm ḥoş şayda ṭuş oldum seḥergāḥ
Mübārek zī sefer ferḥande zī rāḥ
- 173 Murādum [bu]²² ki gidermekle ḥārı
Alam ol serv-i nāz u ḡül-‘izārı
- 174 Yürüdüm ḥayḫırup mişl-i ḡazanfer
Ṭurup heybetle ol pīr-i cüvān-ser
- 175 Yönelde besmeleyle²³ ḡürleyürek
Şu oldı bende şan vehm ile yürek
- 176 Atılup bebr-veş yıḫdı hemān-dem
Diledi başumı kesüp döke dem
- 177 Didüm mestem baña ‘afv eyle bu kez
Bunı itmedi illā duḡter-i rez
- 178 Şalıvirüp didi maḡdūr-imişsin
Ki ‘aḫl u fikr işinden dūr-imişsin
- 179 Ḥalāş olduḫda didüm baña n’oldı
Ecel peymānesi beñzer ki ṭoldı

²¹ ṣaḫı : ḥāḫı Mt. (Anlam gereḡi düzeltildi).

²² Vezni düzeltmek için eklendi.

²³ Bu kelime, بسملة ايله şeklinde yazılmasına raḡmen, vezin gereḡi böyle okundu.

- 180 Hevā-yı gül-ruḥ ammā bini qoymaz
Meşeldür yiñilen güleşe toymaz
- 181 Ele gire diyü ol yüzi gülzār
Teveccüh k'eyledüm şunmağa tekrār
- 182 Didi pīr iy yigit hīç olma mağrūr
Müsülmānam hem ol ser-tā-қadem nūr
- 183 Ne deñlü itse kibr ü kīne müşrik
Duyuş virmez yaқın ehline müşrik
- VI/269^b 184 Diyince böyle k'itdüm dest-dırāzī²⁴
Yine şundi bañ'el²⁵ ol merd-i ğāzī
- 185 Velīkin itdi bismi'llāh ile hüm
Bayağıdan beter қurıdı gücüm
- 186 Başup bini yine ol Aḥmed-āyīn
Revān bitdi gelūda²⁶ ḥançer-i kīn
- 187 Tazarru' қıldum igen bārī bī-ḥadd
Kesüp saçumı çekdi ğayrdan yed
- 188 Didi āzādum ol var fāriġu'l-bāl
Ṭurup didüm ki iy şaḥş-ı nikū-fāl
- 189 Kesüp saçumı қıldıñ bini rüsvā
Bileñce olayum bitince dek tā
- 190 Murādum bu kim ol meh-rū nigārı
Getürem ele bir lu'b ile bārī

²⁴ dest-dırāzī : dest-i rāzı Mt. (Anlam gereġi düzeltildi).

²⁵ Bu dizede, vezin gereġi, "baña el" kelime grubunu "bañ'el" şeklinde okumak icap ediyor.

²⁶ gülü: boğaz.

- 191   Çabl itdi bile oldum niçe ay
          İçmden çıkmaz al ol yüzi ay
- 192   Yatur gördüm kca bir gün alup hb
          Diyüp budur zebn olanlara bb
- 193   Çeküp aldum elüme tg-ı ser-tz
          alup drdm iki ayağın tz
- 194   Beli birle atıldı h idüp serd
          Didi böyle m’olur²⁷ iy merd-i n-merd
- 195   ‘İvadur bu benüm eylgme bes
          ‘Aceb bed-fi’lmisin Őa-ı n-kes
- 196   Didüm nedr bu duter bunda n’eyler
          Didi kd emnet bir brder
- 197   Gelüpdür dne klmağıl bed endiŐ
          Hynet birle br²⁸ bileme²⁹ di
- 198   Nice pend  naihat ol nigr
          Benüm ola diyü itdüm bu kr
- 199   Ben anı öldürünce süst eger mst
          Revn kz ata bindi srayup cüst
- 200   Didi iy hak-ı nn bilmez siyeh-dil
          İder mi böyle kr merd-i pr-dil
- 201   Murdu bu m kim olam sana rm
          Ölünce drrem km u n-km

²⁷ Dizedeki vezin bozukluğunu gidermek için “mi olur” ifadesi böyle okundu.

²⁸ **br**: asl, hiç; bu yüzden.

²⁹ Metinde “dileme” Şeklinde yazılmış olan bu kelime, *di bilemek* deyiminden ötürü “bileme” olmalıdır.

- 202 İdūben faẓl-ı bismi'llāhı bünyād
Niyāz idince Ḥaqqā ol perī-zād
- VI/270^a 203 Anı gördüm ki at u ṭoni-y-ile
Hevāya aġdı ŧan kül vardı yile
- 204 Kebūter gibi yāḥod kıldı pervāz
Hemān ol pīri öldürtdi baña āz³⁰
- 205 Çün avlayımadum eyle ġazālı
Te'essüfle dişürüp rızķ u mālı
- 206 Yola girüp yitişdüm ḥānedāna
Temām oldı egerçi bu fisāne
- 207 Murādum faẓl-ı bismi'llāh-idi bes
Resülūñ sözi ḥaķ bilür ḥo herkes
- 208 Egerçi ḥadd-i kārı māverādur
Sözüm ŧallū 'alā Ḥayri'l-verā³¹dur

Hikāye-i İslām [Şoden]-i Ḥālīd ibni Velīd ve 'Amr ibni 'Aş ve Ġazā-yı Dīġer

- 209 Dimiş böyle bu heft iķlīme seyyāḥ
Görindükde niçeye rüy-ı iflāḥ
- 210 Şu dem kim ceng-i Aḥzāb³² olmiş-idi

³⁰ Metinde “āz” kelimesinin anlamı, bu kelimenin hemen altında yazılan “ḥırş” kelimesiyle gösterilmiştir.

³¹ Ḥayri'l-verā : halkın, âlemin hayırlısı; Hz. Muhammed.

³² Medine önlerinde, hicretin 5. yılı Şevval ayının 7'sinde (1 Mart 627) başlayıp Zilkade'nin 1. günü (24 Mart 627) sona eren savaş, şehrin çevresine müdafaa amacıyla kazılan hendeklerden dolayı **Hendek Gazvesi** olarak adlandırılmıştır. Saldırgan tarafta yer alan Kureyşliler, Hayber Yahudileri, Gatafânlılar, Esedoğulları ve Süleymoğulları gibi birçok grubu ifade etmek için Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılan “ahzâb” (hizipler, gruplar) tabirinden dolayı bu savaşa **Ahzâb Gazvesi** adı da verilir. 33.

- Şınup küffâr bî-tâb olmuş-idi
- 211 Bilürsin kim añılur ‘Amr³³ bin ‘Āş
Ki aşhâb-ı kirâm içreydi key hûş
- 212 Kaçup giderken oldu Hâlide tuş
Didi şimden girü budur bize tuş
- 213 Ki gidüp Mekke ilin terk idevüz
Necâşî şehle ‘ahdi berk idevüz
- 214 Niçe bizüm gibi var hizmetinde
Ölünce olavuz biz de çatında
- 215 Ki Ahmed Mekkeyi de âhir-i kâr
Alur yok şübhe bu fırsat k’anuñ var
- 216 Varıcağ ‘Amr niçe nâm-dârı
Alup vardı Necâşî şâha bârî
- 217 Çekilüp tuhfelerle armağanı
Şad i’zâz ile kondurdılar anı
- 218 Karındaş-ı ‘Alî k’adıydı Ca’fer
Olurdı şeh çatında ol hümâ-fer
- 219 Didi bir gün Resûl iy ‘Amr-ı Meyye
Ki vâveylîdür özün cümle hayye
- 220 Gerek kim Ca’fer-i Tayyâr³⁴ şehden
Varup isteyesin k’ola sipehden

---

sûrenin 20. ve 22. âyetlerinde, Medine’yi kuşatmaya gelen kuvvetlerden “ahzâb” şeklinde bahsedilmekte, bazı âyetleri söz konusu savaş hakkında nâzil olan sûre de adını bu kelimedenden almaktadır.

³³ ‘Amr : ‘Amru Mt. (Düzeltildi).

³⁴ Bi’r-i Maûne savaşında iki kolu kesilerek şehit olan Hz. Ca’fer ibni Ebû Tâlib olup kollarının yerinde kanatlar çıkarak cennete uçtuğu Hz. Muhammed tarafından görülen zât ki Hz. Ali’nin kardeşi ve Hz. Muhammed’in amcası oğludur.

VI/270 ^b	221	Revān peyk-i Peyamber götürüp pā Yitişdi Ca‘fere geçmekle deryā
	222	Sevinüp Ca‘fer olmağ ile ħurrem Didi şad merĥabā vü ħayra mağdem
	223	Ne yol düşdi kim añıldı kühün yār İyitdi ‘Amr-ı ³⁵ Meyye şaldı Muhtār
	224	Ki isteyem seni şāh-ı cihāndan Niçe dūr olunasin cān-ı cāndan
	225	Alup peyk-i Resūli şehriyāra İletdi irdi niçe bağra yara
	226	Ki şad i‘zāz ile şadra geçürdi Şanasın çoqları yire geçürdi
	227	Varup yārāna didi ‘Amr ³⁶ bin ‘Aş O ‘Amr-ı ³⁷ Meyye uğrı bunda da ħāş
	228	Nicedür istemekle şehden anı Helāk idüp ħalāş idem cihānı
	229	Sevinüp didiler vallāh ki tedbīr Mağallidür kim olunmaya te’ĥīr
	230	Bu gitse Aĥmedüñ bir yanı-idi Ne yanı belki mağzā cānı-idi
	231	Velī bilmezler anı kim Necāşī Degül milk-i dile ĥākim Necāşī

³⁵ ‘Amr-ı : ‘Amru Mt. (Düzeltildi). Müstensihin, ‘**Amr**’ın vezin değeri olan bir buçuk sesteki buçuğu ötre (**u**) ile gösterdiği anlaşılmaktadır.

³⁶ ‘Amr : ‘Amru Mt. (Düzeltildi).

³⁷ ‘Amr-ı : ‘Amru Mt. (Düzeltildi).

- 232 Ki ‘ışk-ı Aḥmede kılmışdı teslīm
Yoĝ-idi iḥtiyārı ḥardal-ı nīm
- 233 Tırup ol fikr birle ‘Āŝ-zāde
Ki vardı ḥüsrev-i ‘ālī-nijāda
- 234 Didi ŝāhā celāl ü cāh u iḳbāl
Füzün-ter her dem ü rüz u meh ü sāl³⁸
- 235 apuñdur ıble-i erbāb-ı ḥacāt
Ki her ŝaḥŝa olur ḥaŝıl murādāt
- 236 uluñ maḳŝüdü iy ŝāh-ı küleh-dār
Bu kim virile baña ‘Amr-ı³⁹ ‘ayyār
- 237 Ki öldürüp alam dād-ı ureyŝi
Bize ol zehr idüpdür nüş u ‘ıyŝi
- 238 İşidicek bunı ŝāh-ı mu‘azzam
Yüzine bir ṭabança urdı muḥkem
- 239 Ki aĝzı burnı an ile pür oldı
Serāser fikr-i hīi çür mür oldı
- VI/271^a 240 Didi iy ‘aqlı yo bī-fıkr miskīn
Neden peykine anuñ eylemek kīn
- 241 Ki ola iki ‘ālem faḥrı Mürsel
Anuñçün urula bu varlıĝa el
- 242 İyitdi ŝehriyārā bizüm Aḥmed
Ki opdı Mekkeden adı Muḥammed

³⁸ “Ey ŝāhım! İkbâliniz, büyüklüğünüz ve makamınız her an, her gün, her ay ve her yıl daha ziyâde olsun!”

³⁹ ‘Amr-ı : ‘Amr u Mt. (Düzeltildi).

- 243 Neden bildi anı şāh-ı küleh-ver
Ki oldur Aḥmed-i mürsel peyamber
- 244 İyitdi bir cenāba k'ire Cibrīl
Nedür zāt-ı şerīfi añla gel bil
- 245 Rüsül ḥatmi nebīler serveridür
Güzīn-i her dü 'ālem mih-teridür⁴⁰
- 246 Anuñçündür cihān tutar cihānı
Ḳalur āḥir anuñ devr-i zamānı
- 247 İdüpdür vaşfinı Mūsā-yı 'İmrān
Bi-'aynih 'İsī-yi Meryem hezārān
- 248 Kitāb u şuḥfda hep adı mezkūr
Cemāli muşḥafından çeşm-i bed dūr
- 249 Özi ḥayru'l-beşer ḥayru'l-ümem hem
Cenābı ümmetidür kim yimez ğam
- 250 İşidicek bunı Ḥaḳ ibn 'Āşa
Hidāyet virdi nitekim ḥavāşa
- 251 'Adū-y-iken Resūle cān u dilden
Muḥibb olup ḳodı ol sözi dilden
- 252 'Adāvet dostluğa oldu tebdīl
Cinān bāğını birde ḳıldı taḥşīl
- 253 İyitdi şehriyārā şāh-ı 'ālem
Eger dīninde ise ben daḥı hem
- 254 Didi çoḳdan ben anuñ bendesiyem
Kemīne ḳulıyam daḥı nesiyem

---

⁴⁰ Bu beytin yanında "Na't" yazılıdır.

- 255 Koyup ‘Āş oğlı ‘iřyānı hemān-dem
Müsölmān oldu şıdk ile açup fem
- 256 Melik didi zihī dem bāreka’llāh⁴¹
Hidāyet rüzī kıldı saña Allāh
- 257 Helāl olmađla hūrā-yı siyeh-eřm
Harām oldu saña dūzah gidüp hıřm
- 258 Revān bir hil‘at-i hāř ile biñ zer
Bağışladı řehinřāh-ı hümā-fer
- VI/271^b 259 Alup kim vardı hem-řehrīlerine
Yine yilteği varın ivlerine
- 260 Didi bu şeh bizi kılmadı mağböl
Göründi mevlid-i aşla yine yol
- 261 Murādı ol ki penhān şazretine
Yitişüp bağlaya bil hizmetine
- 262 Heves dilde giderken bu hevāda
Tuş oldu Hālide yüz yüz řafāda
- 263 Bile dört oğlı kendü-y-ile hem-rāh
Murādı hālden olmağa āgāh
- 264 İyitdi iy yigāne mīr-i şaff-der
Nire yümn ile evlād ile yik-ser
- 265 Didi Hālid eyā hem-sāl ü hem-sir⁴²
Muħammed hağ peyamberdür ne sāhir
- 266 Olupdur dīn-i Hağ peydā mu‘ayyen
Niçe bātıł içün olına dūřmen

⁴¹ *bāreka’llāh*: Mübārek ola, Allāh mübārek etsin! Hayırlı ve bereketli olsun!

⁴² řāir, “hem-ser” kelimesini kafiyeyi dūřünerek “hem-sir” řeklinde yazmıřtır.

- 267 Varup dīnine girmekdür murādum
Rüsül ḥatmine yiter eyledük hüm
- 268 Gidüp dilden gümān u zann eger şekk
Yaḳīn olmaz göñülden daḥı münfekk
- 269 Cemādāta ‘ibādetden ne biter
Ḍalāletle çürütdük ‘ömri yiter
- 270 Ḥudā birdür Muḥammed Ḥaḳ resūli
Anuñçün giderem tıutup bu yolu
- 271 Didi sen ḳanda-idüñ ‘azm ḳanda
Ki bu sözümler geldüñ şehd ü ḳanda⁴³
- 272 İyitdi ben daḥı oldum Müsülmān
Hidāyet rüzī ḳıldı luḫ-ı Yezdān
- 273 Melikle mācerāsın eyledi ‘arz
Didi zer virdüğini nitekim ḳarż
- 274 Hem İslām-ı Necāşī de olup yād
Derūndan Ḥālīd oldu daḥı dil-şād
- 275 Didi Ḥaḳ raḫmet itsün saña yārā
Ki olduñ nūr-veş nā-geh hüveydā
- 276 Yür’imdi varup olalum ḡulāmı
Görelüm bir dem öñ Ḥayre’l-enāmı
- 277 Sevindi ‘Amr işidüben bu sözi
Ḡül-i şad-berg-veş ḡülmekle yüzi
- VI/272^a 278 Didi zī ḳutlu dem vaḳt-i mübārek
Ki luḫfindan irürdi Ḥaḳ tebārek⁴⁴

⁴³ şehd ü ḳanda : şehd-i ḥanda Mt. (Anlam gereği düzeltildi).

⁴⁴ *Ḥaḳ tebārek* : Allāh mübārek etsin!

- 279 ‘Aẓīmü’ş-şān-idüñ key zāt-ı fāyık
Münāsib bu-y-idi hem size lāyık
- 280 Feleklerden yüce olmaqla şānuñ
Biñ anca olisar nām u nişānuñ
- 281 Yür’imdi gidelüm zī rāh u yoldāş
Hezār aḥsent şad taḥsīn ü şābāş⁴⁵
- 282 Şayup her bir demini ‘ömr-i sermed
Yöneldiler yola iḳbāl ile şad
- 283 Varup şehre kim irdiler selāma
Görince girdi Ḥālīd bu kelāma
- 284 Didi iy sāye-i Ḥaḳ kevne ḥāşıl
Zihī şol kim ğulāmuñ ola muḳbil⁴⁶
- 285 Hidāyet rüzī kıldı Rabb-i erbāb
Ġulām-ı ḥānedān olduḳ be-her-bāb
- 286 apuña dilenü geldük gedāñuz
Hevāñ odına yanmış mübtelāñuz
- 287 Murād itmekle luṭfuñ özr-ḥ^vāhī
Yitişe küşe-i çeşmüñ nigāhı
- 288 Niçe bir çegezine pergār-veş ser
Özüñken nokṭa-i aşl iy hümā-fer
- 289 ‘Ayān oldu ki aşl u fer‘-i kevneyn
Vücūduñdur niçe bir örtüle ‘ayn

---

⁴⁵ şābāş : takdīr etme, beğenme, “âferin!” deme.

“Binlerce kere âferin, bravo, pek güzel, helal olsun!”

⁴⁶ Bu beytin kenarında “Na‘t” yazılıdır.

- 290 Demidür zeyl-i luḡ olup ḥaḡā-pūṣ
Keremden baḥr-ı raḥmet eyleye cūṣ
- 291 Diyüp böyle Müsülmān oldılar ḥoṣ
Dü ‘ālem içre sulṡān oldılar ḥoṣ
- 292 Hep aṣḥāb oldılar bu ḥāle ḥurrem
Du‘ā itdi dü ‘ālem raḥmeti hem
- 293 Didi Ḥaḡ baña virdi Ḥālidi seyf
Bu rūṣen gūn gibi dinmez aña keyf
- 294 O gūn o gice olup ṣoḥbet-i ḥāṣ
Ṣafā Ḥālidle sürdi ‘Amr⁴⁷ bin ‘Āṣ
- 295 Geçen ‘ömre yimeklerle te’essüf
K’uyudu ṣem‘-i meh diyüp ṣabā üf⁴⁸
- 296 Namāz-ı ṣubḥı kılmakla feraḥ-nāk
Dönüp k’oldı murabba‘ ḥazret-i pāk
- VI/272^b 297 Emīn-i vaḥy geldi ḥurrem ü ṣād
Ne didiyse işitdi ṣāḥ-ı ṣimṣād
- 298 ‘Urūc itdükde ṣaldı aṣaḡa ser
Ne[-y-]iki fikr-i Mürsel didi Ḥaydar
- 299 İyitdi bāz-ı Sidre⁴⁹ geldi el’ān

⁴⁷ ‘Amr : ‘Amru Mt. (Düzeltildi).

⁴⁸ Bu beytin kenarında “Ṣıfat-ı ṣubḥ” yazılıdır.

⁴⁹ *Kur’ân-ı Kerīm*. Necm 53/14. “Müfessirler Sidre-i Müntehânın arşın sağında yedinci semâda – bir diğerk hadise göre altıncı semâda- bulunan Arabistan kirazı nev’inden bir ağaç olduğunu ve cennetteki nehirlerin bu ağacın altından kaynakıldığını söylerler. Hadislerde bu muazzam ağacın bir yaprağının bütün ümmeti örttüğü, bir binicinin yüz yıl gölgesinde gitse bile nihâyetine erişemediği anlatılır. İbn Abbâs ve Ka’b gibi müfessirler Sidre-i Müntehâ’yı melek, peygamber ve diğerk bütün canlıların ilminin son bulduğu yer olarak kabul eder ve bu noktadan sonrasının yalnızca Allah’a mahsus gayb âlemi olduğunu belirtirler.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 125.

- Haber viridi yine kāfir hezārān
- 300 Gelürlermiş olınup cenge perhāş
Velīd ibni Muğayre varına baş
- 301 Didi nuşret size viridi yine Hāk
Şavaş olduğı arada muhākkağ
- 302 İyitdi şāh-ı merdān baña it emr
Kılıçdan geçüreyyüm Zeyd eger ‘Amr
- 303 Du‘ā itdi emīrū’n-naḥle Mürsel
Yüzine sürdi Hālīd şükr ile el
- 304 İyitdi zī haber zī rüz-ı feyrüz⁵⁰
Ki bile kıparavuz biz dağı toz
- 305 Münādī birle cem‘ olmağla aşhāb
Resül-i Hāk bu sözden açuban bāb
- 306 Beyān itdi Velīdüñ kışşasından
‘Adāvet birle olan şişşesinden
- 307 Didi nic’idelüm nic’olma⁵¹ yağşı
Ki anuñ da hezīmet ola bağşı
- 308 Kim olsun ‘asker-i İslāma hem ser
Ki her birisidür Merrīhe hem-ser
- 309 Didiler hep muṭī‘üz emrüne rām
Degül ğam her biriyse kāfirüñ Sām
- 310 Zübeyr ibni⁵² ‘Avām ol zāt-ı a‘zam
Tırup didi ki iy fağr-ı dü ‘ālem

⁵⁰ fīrüz: mutlu, ferah, sevinçli.

⁵¹ Metinde “nice olma” şeklinde yazılı olan kelimeyi vezin gereği böyle okumak gerekmektedir.

⁵² Zübeyr ibni : Zübeyr übnü Mt. (Düzeltildi).

- 311 Yine ben kuluñ olsun ‘askere baş
Ki yoluña fidādur cān ile baş
- 312 Gelüp hoş Aḥmed-i mürsel didi hoş
Ki meydānuñ durur hep ḥāk-i mefreş
- 313 Senüñle bile hem Sa‘d-ı ‘Ubāde
Ki Ḥazrec ulusıdur ḳalbi sāde
- 314 Be-hem Zeyd ibni⁵³ Ḥāriş Bū Dücāne
Ki ḳalmazlardı hirgiz baş u cāna
- 315 Zübeyre virdi bir şancaḳla biñ er
Revān oldı revān ol mīr-i şaff-der
- VI/273^a 316 Deñerler şevḳ ile ṭurup mih ü kih
Şunuldu Sa‘da da rāyet bi-‘aynih
- 317 Ṭurur ḳarşuda Ḥālid muntazır līk
Göñül cūş içre cenge nitekim dīk
- 318 Velī eglendüğine oldı dil-teng
K’ad issi-idi ehl-i ğayret ü neng⁵⁴
- 319 Hemān-dem peyk-i ‘İzzet oldı ḥāzır
İyitdi yā Muḥammed Ḥayy u Ḳādir
- 320 Buyurdu ‘askere Ḥālidi sālār
Ki igen şıdḳ ile geldi o serdār
- 321 Melālet göñline hem oldı sārī
Sevindür ol dilīr-i nām-dārı
- 322 Be-ğāyet şād olup bu emre Mürsel
İyitdi Ḥālide iy zāt-ı ekmel

⁵³ Zeyd ibni : Zeyd übnü Mt. (Düzeltildi).

⁵⁴ Bu dizede *issi-idi* kelimesinin *issiydi* şeklinde okunmasıyla da vezin düzeltilebilir.

- 323 Senüñ ihlāşuñ için ‘Ālimü’l-ğayb
Emīn-i vahy irsāl itdi bī-reyb
- 324 Özüñi ‘askerüme baş kıldı
Murāduñ kim-ise yoldaş kıldı
- 325 ademi başdı sevinmekle k’öpe yed
omayup öpdi peşinde Muammed
- 326 Baı‘a⁵⁵ çıkdı sultān-ı rüsül hem
Rikābınca şahābe şād ü hurrem
- 327 Buyurdu Hālidi di imdi er se
Cemī‘i şīr-i ner serdār u ser se
- 328 Didi gelsün bile ‘Ammār-ı Yāsir
Ki ürker heybetinden alb-i kāfir
- 329 Erenler serveri Midād-ı Esved
Ki kāfir āfetidür Müsevī-yed
- 330 Hem ol ‘Abbās-ı Mirdās-ı cihān-gīr
Ki tıı beridür küffāra dil-gīr
- 331 Be-hem a‘a‘ dilāverler dilīri
Ki kāfir ulusıdur kem esīri

---

⁵⁵ **Cennetü’l-Bakī‘**: Medine’de Müslümanların kurduu ilk mezarlıktır. “Medine’nin Bakī‘ veya Bakī‘u’l-garkad adı verilen bu mezarlıı, şehrin güneydousunda Mescid-i Nebevī’nin yakınında, Kanûnî Sultan Süleyman devrinde yapılmı ve günümüzde yıkılmı olan kale duvarlarının dıında bulunmaktadır...Hz. Peygamber tarafından mezarlık olarak kullanılmasına karar verilmeden önce Bakī‘ ‘garkad’ adı verilen bir tür alılıkla kaplı bir yerdı. Resûl-i Ekrem ahabından vefat edenlerin defnedilmesi için bir yer arayarak Bakī‘ mevkiini mezarlık olarak kararlatırdı. Türkler arasında daha çok Cennetü’l-Bakī‘ adıyla meur olan bu mezarlıa muhacirlerden ilk defnedilen Osman b. Maz‘ûn’dur...Hz. Âişe’nin rivayetine göre Resûlullah zaman zaman Cennetü’l-Bakī‘’a gider ve orada medfun bulunanlara dua ederdi... Bazen ordularını buradan sefere uurlardı...” Mustafa Fayda, “Cennetü’l-Bakī‘”, *TDVİA*, C.7, İstanbul 1993, s. 387.

- 332 Üneys oğlu ki ‘Abdullāhdur nām
Keser kāfir başını kām u nā-kām
- 333 Bile bād-ı şabā-veş ‘Amr-ı Meyye⁵⁶
Ki şarşardur özi kāfirle hayya
- 334 Be-nām adıyla Mirķāt-i zamāne
Ki kāfir ғанın içer ғанa ғанa
- VI/273^b 335 Hem ol şīr-i jeyān Şafvān bin Zeyd
Ki kāfir şaffinadur bebr-i bī-ķayd
- 336 Bu evşāf ile dōrt biñ nām-dārı
Añup kendüye ‘asker itdi bārī
- 337 Suvār olup ki düzdi şaff u ālāy
Didiler zī sipeh-sālār u zī rāy
- 338 Resül-i Haķ idüp şad şükr-i Bārī
Didi ‘ammūsı ‘Abbāsa ki bārī
- 339 Yaraşdurdı zihī Rüstem-nişānī
Hemīn ola ķarīķ-i pehlevānī
- 340 Didi ‘amm-ı Resül iy zāt-ı a‘zam
Dilāver er durur mīr-i müfahķham
- 341 Bugün Zü’l-‘Āmirī tek gerçi erdür
Bu rüşen-dil o ğod bir bed-güherdür
- 342 Bu sözdeyken inüp Hālid öpüp yir
Didi ol Ferd ü Vāhid bildüğüm bir
- 343 Dilek idüñ olan eski günāhı
Bağışlasın irüp luķf-ı İlāhī

⁵⁶ ‘Amr-ı Meyye : ‘Amr-u Meyye Mt. (Düzeltildi).

- 344 Didi ğam yime mişl-i pāk ma‘şūm
Olundı mü’min olmağ ile dil mūm
- 345 Hūdāya şükr idüp almaqla destūr
Yürüdi ol dilīrān içre meşhūr
- 346 Resūl-i Haḡ da vech-i aḡsen ile
Yitişdi şehre bākī evren ile
- 347 Gidüp Hālīd ki cenge eyledi ‘azm
Gözinde uçar-idi cünbüş-i rezm
- 348 Olup ḡat’-ı mesāfet sürdi ğāyet
Ḳonup aḡşam güne k’oldı nihāyet
- 349 İşidildi yakīn ḡalduğı düşmen
Çıḡaran kimdür eyle yirde cevşen
- 350 Mükemmel geldiler ebnā-yı Hālīd
İyitdiler nedür fermān-ı vālid
- 351 Bu gice fikrümüz itmek şebīḡūn
Murād ol kim döküp küffārdan ḡūn
- 352 Rızā-yı Haḡḡa olmaqla muḡārin
Geçen cürmümüzüñ ‘afv ide varın
- 353 İyitdi ḡoş taḡayyül ben de bā-hem
Ola kim idevüz başmaqla derhem
- VI/274^a 354 Binüp oġlanlarıyla gitdi Hālīd
Ol araya dün içre yitdi Hālīd
- 355 Ki ḡonmuş-idi kāfir ‘askeri hep
Şavaş esbābı olmışdı müretteb

- 356 Velī meşğūl varı ‘ıyş ü nūşa
Şafālar birle girmişler ħurūşa
- 357 Şu deñlü eylediler anda ārām
Ki aldı varı ‘aqlın bāde vü cām
- 358 Alup mehmīze her birisi atı
Yürüdi na‘ra urup şöyle ħatı
- 359 Ki gūyā ra‘d ün ile kūh u hāmūn⁵⁷
Tolup küffārı eyledi ciger-ħūn
- 360 Yıkıldı şandılar gökler serāser
Serāsīme tūrinca çekzinüp ser
- 361 Diyince ha kırıldı ħayli kāfir
Binüp hep ata kırğun k’oldı zāhir
- 362 Çekilüp çıktılar bir yüce yire
K’uruldu taş ile el tīğ u tīre
- 363 Girüp birbirine küffār-ı bed-kīş
Kesüp baş almağ oldu şubħa dek iş
- 364 Velī her bir çalan dir kim bu oldur
Çarındaşıdur ammā ya oğuldur
- 365 Seħer Hālīd oğullarıyla bā-hem
Yöneldi ‘askerine bī-ğam u hemm
- 366 Velīd ibni Muğayre diyen ol kelb
Ki seng-i ħāre-idi āhenīn-ķalb
- 367 Şabāħ olduğda gördürdi çerisin
Ki kırmış yine kendüler yarısın

---

⁵⁷ kūh u hāmūn : kūh-ı hāmūn Mt. (Düzeltildi).

- 368 İyitdi ħīledür bu er seçüñ tīz
Ki iden ħavme irsünler idüp ħīz
- 369 Revān biñ erle Mürre ibni ‘Āmir
Gidüp kim Ĥālīde irdi o kāfir
- 370 Didi Ĥālīd yūri oġul Süleymān
Demidür ūnlara ur tīġ-ı bürrān
- 371 Dönüp tīz ol dilāver nitekim ūr
Yitiūüp yıldırım-veū ūldı ūimūr
- 372 Bozup ūaflar biribirine urdı
Ķırar varın yaluñuz kendü tūrdu
- VI/274^b 373 Yüz elli kāfiri ūaldı türāba
İligi varınuñ ūan döndü āba
- 374 ūıyup taġıtdı varın ol dilāver
Zihī dād-ı Ĥudā Allāhu ekber
- 375 Velīd-i nā-bekāra vardı serdār
Didi tūrfe dūūūdi bü’l-‘aceb kār
- 376 Yitiūdük biū ħarīfe ūanduġ āsān
Bular ħod pehlevānlarmıū dilīrān
- 377 Dönüp biri biñ erle eyledi ceng
ūunup aldı kime ildürdise çeng
- 378 Bozup taġıtdı el-ķıūūa serāpā
Yitiūdük biz de size götürüp pā
- 379 Velī ħavm-i Muħammedür mu‘ayyen
Ki itdi ceng böyle biri yik-ten

- 380 La'ın ilendi şokrandı biraz hem
Süvār oldı revān 'askerle bā-hem
- 381 Yürüdi burusın ağrıdıraq ħar
Gider lāf iderek mānend-i şarşar
- 382 Yitişüp Hālide yıl gibi bārī
İhāta itdiler ol nām-dārı
- 383 Girüp anlar da cenge mişl-i arslān
Kesüp başlar firāvān döktiler ħan
- 384 O cānibde şahābe çin seĥergāh
Turup kim oldılar Hālidden āgāh
- 385 İvüp hep eylediler 'azm rezme
Nitekim ehl-i 'ıyş ü nüş bezme
- 386 Yitişdiler diyince ha şavaşa
Kılıçlar gördiler inmekde başa
- 387 Dönüp her biri baĥr içre nehenge
Durişür Hālid evlādıyla cenge
- 388 Göricek Hālid aşĥāb-ı kirāmı
Peyāpey şundi tīgı tolu cāmı
- 389 Bayağıdan beter bīş itdi ceng ol
Cihāmı eyledi ĥaşmına teng ol
- 390 İdüp aşĥāb āvāz ile tekbīr
Yürüdi pehlevānlar cenge bir bir
- 391 Velīd ibni Muğayre kelb-i dūzāĥ
Görüp āh itdi serd ol nitekim yaĥ

- VI/275^a 392 Didi küffāra er gibi neberde
Yoğ eksük arada tığ u teberde
- 393 Yikāyik pehlevānlar darb-ı desti
İçürmekde koyup bālā vü pesti
- 394 Ğılāf-ı leyle tığın katdı çün hūr
Dinilüp ayrılışma oldu der-hūr⁵⁸
- 395 Çalındı tabl-i āsāyiş kalup kūs
Şahābe kondı hem A‘rāb ile Rus
- 396 Velīd-i nā-ḫalef ammā ki ğam-ğīn
Turur öldürmege ğam itdi şan kīn
- 397 Ki üç yüz otuz adı bellü mel‘ün
Çerisinden gidüp düşmişdi maḫzūn
- 398 O cānibde olup evrād u tesbīḥ
Şabāḫa dek ki esdi şubḫidem rīḥ⁵⁹
- 399 Namāz-ı şubḫ işin kıлмаğ ile çin
Süvāre düzdiler şaff cenge ipçīn
- 400 Velīd-i Ḥālīde virüp yesārı
Yemīn ehline ‘Abbās oldu sārī
- 401 Turup Miḫdād birle şadra Ḥālīd
Süleymān da deñer ne emr-i vālid
- 402 Dilīrān Bū Dücāne gibi şad hem
Gögüsden itmede şīrāne hem hem
- 403 Kara bus gibi kāfir ‘askeri de
Dürüp ālāyını turdı giride

⁵⁸ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şeb” yazılıdır.

⁵⁹ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şubḫ” yazılıdır.

- 404 Çalınur nāy-i rūyīn ile ḥarbī
Ki göstere dilīrān dest-i ḍarbı
- 405 Yürüdi her ṭarafdan āhenīn kūh
Beyābān⁶⁰ giñ ḥo ṣaḥrālardur enbūh
- 406 Dönüp her zū'l-cenāḥa esb-i tāzī
Dilīrān itmek içre nīze-bāzī
- 407 Kılıçlar kūhdan ṣan çeşme-i āb
Hücūm itmekde mişl-i seyl-i aşḥāb
- 408 Şihāb-āsā revān oḡ ile demren
Ki ne begter ṭutar anı ne cevşen
- 409 Ṭoḡınup ḡalbe ḡalb u ṣaḡ eger şol
Süñü mārına oldu dīdeler yol
- 410 Şu deñlü çeḡzinür pervāz ile ser
'Uḡāb-āsā döker per gürz-i şeş-per
- VI/275^b 411 Şavaş olundu vaḡt-i zūhra dek tā
Kimi baş kesdi kim dest ü kimi pā
- 412 Namāza indiler aşḥāb-ı Mürsel
Kılıp yine kılıca urdılar el
- 413 Girüp meydāna Ḥālid kıldı cevīān
Bahādur istedi ol merd-i merdān
- 414 Kimesne şalmanı küffārdan at
Hep oldu beydaḡ-ı ḥarf ile şeh-māt
- 415 Hücūm ālāya ol şīr-i ner itdi
Bozup pencāhı çaldı ebter itdi

⁶⁰ Beyābān : Beyān Mt. (Anlam ve vezin gereḡi düzeltildi).

- 416 Velīde didiler daḥı neye şabr
Ki Ḥālīd ‘askeri bozdı idüp cebr
- 417 Didi gelse gerek daḥı ḳabāyil
Anuñçün degülem cengine māyil
- 418 Göresiz n’eylerem ben āḥir-i kār
Bile Ḥālīd de neymiş aşl-ı peygār
- 419 Bu sözdeyken bular bir ḳavm-i bī-ḥadd
Çıḳageldi be-gāyet leşker-i bed
- 420 Re’īsi bir dilāver adı Mālik
Hezār ol bed-güher yıḳmış memālik
- 421 Velīd aña sevinüp vardı ḳarşu
Açılup göñli yazılmağ ile rū
- 422 Didi var mı ḳabāyilden daḥı kes
İyitdi fevc fevc olup gelür bes
- 423 Olup ḥurrem hep itdiler ḳatı ḥız
Döküldi elleriyle tığ[-ı] ser-tız
- 424 Şu deñlü ḳırdılar küffārı yine
Ki yorgunluḳ yitişdi ehl-i dīne
- 425 Yiter döküldi bugün diyüben ḥün
Nihān şimşīr-i mihri k’itdi gerdün⁶¹
- 426 Çekilüp her birisi ḳondılar bāz
Kebüter-bā-kebüter bāz-bā-bāz
- 427 Kelāğ-āsā ḳağıldaşmaḳla küffār
İnüp yiryüzi şan ḫoldı ne kim var

---

⁶¹ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şeb” yazılıdır.

- 428 Velī aşhāba hayret viridi keşret
K’olur emvāc-ı deryā içre hayret
- 429 Olup herkes yine işine meşgūl
Melek ezkārda rīv içre bes gül
- VI/276^a 430 Çeküp tīgın seher Dahhāk⁶²-i gerdūn
Tağıtdı leşker-i Hindi ciger-hūn⁶³
- 431 İki ‘asker gelüp at arkasına
Biribirine karşı gerdi sīne
- 432 Resūlūñ yād idüp zāt u şıfātın
Yine meydāna Hālīd depdi atın
- 433 İdüp evvel şağa ol şaff-şiken hūz
Yarup geçdi nitekim tīg-ı ser-tīz
- 434 Düşüp öñine gitdi hār u hāşāk
Ol arayı bes itdi seyl-veş pāk
- 435 Didiler Hālīde sihr-i Muhammed
Seni yoldan çıkarmışdur zihī bed
- 436 Bizümle āşinā-y-iken olup yad
Neden bī-gāne cinsin eyleme yād
- 437 İyitdi dirseñüz k’olam yine kavm
Uyanuñ h^vāb-ı gafletden niçe nevm

---

⁶² Cemşid’i öldürerek saltanat tahtına oturan efsanevî İran hükümdarı. Dahhāk, bütün Şehnâme boyunca hep kötülüğün, zulmün ve şerrin temsilcisi olarak anılmaktadır. Divan şiirinde de Dahhāk; büyük bir hükümdar olması, zâlimliği, Feridun tarafından yok edilmesi ve özellikle de omuzlarındaki iki yılan vesilesiyle zikredilmiş ve onun kıssasına atıfta bulunulan değişik beyitler ortaya konmuştur. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar -Şahıslar Mitolojisi-*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 142-148.

⁶³ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şubh” yazılıdır.

- 438 V'egerni işde elde tîğ-ı bürrān
İderven başuñuz ʔopına ʔevgān
- 439 Diyüben böyle yine baħra ʔaldı
Kime yitişdi-ise başın aldı
- 440 Olurdı na'rası geh gāh peydā
Başardı gāh ünini ceng ü ğavgā
- 441 Şalup her yaña tîğı nitekim berķ
Birazdan geldi kāfir ʔanına ğarķ
- 442 Bu kerre varı mişl-i şîr-i bî-ķayd
Yüridiler şavaşa 'Amr eger Zeyd
- 443 Gürüh ile ʔoyuna şan girüp ʔurt
Ķapup baş almağ ile sürdiler yort
- 444 ʔağıdup kelle kelle ʔopdı bir toz
Bilinmez oldu aķ u ʔara vü boz
- 445 Hezārān her hümā-fer k'itdi pervāz
Dirildiler 'alem dibine kim bāz
- 446 Süleymān ibni Hālidden bilür yoķ
ʔolanup dār-ı ğarb içre bulur yoķ
- 447 Didi soñra görenlerüñ birisi
Degül ma'lüm ölüsi vü dirisi
- 448 Uşanmışdı velī elde ķılıcı
Hezār-idi şavaş ammā ķılıcı
- VI/276^b 449 Yitişdi sem'uma lîkin bu āvāz
Diri ʔutuñ gelüñ öldürmeden vāz

- 450 İşidüp bunu Hâlid düşdi maħzûn
Yine ceng itdi evvelkice biş on
- 451 Tutulmuş-idi fi'l-vâķi' Süleymân
İletdükde Velîd ol dîv-i devrân
- 452 Bu fikri eyledi ol nîk-baħta
Çıkartdı key yüce 'âlî dıraħta
- 453 Ki başında gerildi çâr-mîħa
Dibin göl idüp eşki geçdi bîħa
- 454 Murâdı bu k'aña bürnâ eger pîr
Kemân alup ele üşüreler tîr
- 455 Velî gelmez bu fikr ol ħalbi ħařa
Ki dimişler işe şanduğı başa
- 456 Süleymân işine olmaħla muźtarr
Ki gitdi başın alup şem'-i ħâver⁶⁴
- 457 Siyâhî bürüdi milk-i cihânı
Ki düşmen gözi böyle görmey'anı⁶⁵
- 458 O gice çeşm-i Hâlid görmedi ħ^vâb
Görür mi şol göz uyķu kim döker âb
- 459 Seħer Nüşîrevân⁶⁶ -1 Aħmed-âyîn

⁶⁴ Bu beyitin kenarında "Şıfat-ı şeb" yazılıdır.

⁶⁵ Vezin gereği, "görmeye anı" kelime grubunu "görmey'anı" şeklinde okumak gerekmektedir.

⁶⁶ Nüşîrevân: "M.S. 531 ila 579 yılları arasında hükümdarlık yapan, İnan'ın Sasani sülalesinden, adaletiyle ün salmış bir hükümdardır. Rivayetlere göre, Kısra lakabı ilk defa bu kişiye verilmiştir... Adaletiyle efsanelere karışmış büyük bir hükümdâr olan Nüşîrevân, hem adaleti hem de yaptırmış olduğu ünlü saraylar ve bu sarayların tâklarıyla meşhur olmuş bir hükümdârdı. Divan şiirinde de daha çok adaletiyle bahis konusu edilirdi. Nüşîrevân, Tâk-i Kısra veya Eyvân-ı Kısra adıyla anılan ünlü sarayının tâkına bir çan astırmış ve bu çanın ucuna da bir zincir bağlatmıştı. İhtiyacı olan bu zinciri çekerek Nüşîrevân'ı haberdar eder ve o da bu kişiyle ilgilenirdi." Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ, Ankara 2000, s. 242, 245.

Ki gerdi rīsmān-ı ‘adli zerrīn⁶⁷

- 460   Gidüp z̄ulmet cihān ğarķ oldu nūra
Dil-i ğam-ġīn-i dehr irdi sūrūra
- 461   İki ‘asker olup yine sūvāre
Çalındı tabl u şur-nā vü naķāre
- 462   Girüp meydāna Miķdād-ı yigāne
Elinde tīġı mānend-i zebāne
- 463   Bahādur istedi ğördi çıkar yok
Özini şaffa urdı az eger çok
- 464   Kılıçlar berķı içre ol dilāver
Şan oldu āteşīn baħra semender
- 465   Şu deñlü k’eyledi ķan siylin ırmaķ
Degül mümkin diyeydük hirgiz ırmaķ
- 466   Velī baħr-i muħīte düşdi ġüyā
K’ihāta eylediler mişl-i deryā
- 467   Görüp aşhāb iderlerken aña āh
Yine yıl gibi çıkageldi nā-ġāh
- VI/277^a 468   Be-nām ammā elinde niçe tutsaķ
Kemendiyle muķayyed ķara vü aķ
- 469   Segirdüp oġlı hālin şordı Hālid
Veled fikrindedür ķandaysa vālid
- 470   Didiler çār-mīħa şol gerilen
Senüñ oġlundur ammā ol dirilen

⁶⁷ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şubħ” yazılıdır.

- 471 Murād oldur k'ideler t̄ir-bārān
Daḥı diridür ammā zār u giryān
- 472 İ̄şidüp bunı Ḥālīd ağladı zār
Yine urdı özin küffāra tekrār
- 473 Dönüben yaralanmış arslāna
Yürüdi ḡalmayuban baş u cāna
- 474 Ecel çengāline dönmele pence
Kime ildiye alup şaldı rence
- 475 Diyüben vā Süleymān nūr-ı dīdem
Niçe başlar kesüp aḡıtdı çok dem
- 476 'Alem dibine geldi k'ide ārām
Velīd ol bed-gümān ṭolu çeküp cām
- 477 Girüp meydāna şad ögmekle ḡaçın
Alup miḡfer şalup ṭaḡıtdı şaçın
- 478 Didi Sünnīlere gelsün berü baş
Ola kim şulḡa yüz ṭuta bu şavaş
- 479 Sürüp Ḥālīd ki vardı mişl-i zayḡam⁶⁸
İyitdi ol seg-i düzaḡ açup fem
- 480 Bilür misin şol ağacda ṭuran zāt
'Aceb kimdür nedür gör himmet-i Lāt
- 481 Didi oḡlum Süleymāndur bilürven
Daḥı ne dirsın iy kāfir digil sen
- 482 İyitdi ideyüm anı da āzād
Elümden ḡurtulup var sen de dil-şād

---

⁶⁸ zayḡam : *Ar.ıs.* arslan.

- 483 Bayağı eski dīnūñe gir ammā
Ki yardım ide saña Lāt u ‘Uzzā
- 484 Didi la‘net saña vü aña dağı
Umum oğluma Hāğdan baña dağı
- 485 Diyüp böyle girişdiler şavaşa
İnebaşladı gürz ü tīg başa
- 486 Velīd-i nā-ğalef de mişl-i dīvār
Tururdu darba olmazdı nügün-sār
- VI/277^b 487 Dilīr-idi ikisi de muğābil
Degül hod düşmen-i cān şulha kābil⁶⁹
- 488 Dögüşdiler duğādan ağşama dek
Ne dirseñ geçdiler turmayuban dek
- 489 Süleymāna emān gösterdi Kudret
Hezārān bāğıl oldu fikr ü Fikret
- 490 Söyündürdi çekilmiş yalarını
Temevvüden kodi deryālarını
- 491 Ki gözlerlerdi Hālidle Velīdi
Yıkar dirlerdi Hālid ol pelīdi
- 492 Güneş kıldı revān kağ‘-ı mesāfet
Ki Hālid-zādeye irmeye āfet⁷⁰
- 493 Nihān kıldı vücūdın dāmen-i şeb
O cengüñ fikri vehminde-idi hep⁷¹

⁶⁹ Bu beyitin kenarında “İhām” yazılıdır.

⁷⁰ Bu beyitin kenarında “Beyān-ı vāği” yazılıdır.

⁷¹ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şeb” yazılıdır.

- 494 Sehergeh Hızr-ı sebz-i çār-gülşen⁷²
Ki oldı vech-i ahsen birle rüşen⁷³
- 495 Cihānı kırtarup dīv-i siyehden
Pür oldı yir yüzi yine sipehden
- 496 Olup ārāste şaflar bezendi
Şavaşa yine her pür-dil özendi
- 497 Depüp meydāna Hālid nitekim Sām
Didi kıanı harīfüm yiter ārām
- 498 Nerīmān gibi urup na'ra kıatı
Yürüdi cenge Rüstem gibi zātı
- 499 Ki dünkiden beter ceng ide bugün
Şehīd olmasını şaymışdı düğün
- 500 Yitişüp nā-gehān feyz-i İlāhī
Göge boyandı gördi gerd-i rāhı
- 501 Ğubārı rüy-ı çarha mişl-i şarşar
Uraraķ bād-pāyī geldi bir er
- 502 Ki refārı unutturmuş şabāyı
Ğacīl⁷⁴ kıılmış yüzi bedr-i dücāyı
- 503 Şalābet birle güyā seyl-i cārī
Ki gürüldüsi tıtdı küh-sārı
- 504 Peleng-āsā düşüp şahrāya yolu
Yitişdi heybet alup şağ u şolı

⁷² Bu dizede, güneşin dördüncü kat felekte olmasına işaret edilmektedir.

⁷³ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şubh” yazılıdır.

⁷⁴ Kelime, nüshada خجل şeklinde yazılıdır.

	505	Urup na‘ra didi iy kavm-i bed-kīş Elümden kırtula mısız kem ü bīş
VI/278 ^a	506	Benem şīr-i Hūdā dāmād-ı Aḥmed Ki evrād-ı melek adı Muḥammed ⁷⁵
	507	Sipeh-sālār-ı ḥayl-i enbiyādur Rüsül ḥatmi Muḥammed Muştafādur
	508	Anuñçün yaradılmışdur şeb ü rüz Zihī ol sa‘d-i ṭālī‘ birle feyrüz
	509	Yıķup Ḥayber kıpusın himmetinde Kıonanvan mancanīķa ḥidmetinde
	510	Öñinde ‘Amra ol işi geçenem Çaluban Mirḥabı iki biçenem
	511	Eger dīnine siz de girmeyesiz Selāmet yüzün aşlā görmeyesiz
	512	Velī her gözde berķ-i Zü‘l-fikārı Şan ejderhā gibi od şaçma kārı
	513	Sebeb şāh-ı vilāyet gelmesine Bu kim Cibrīl inüp sulṭān-ı dīne
	514	Didi düşdi Süleymān dīv eline Vidā‘ itmekde cānı ten iline
	515	Gerilüp çār-mīḥa dest ü pādan Meded umar nefes bād-ı hevādan
	516	Ramaķ kıalmışdur ancaķ tende bāķī Dilinde zıkr ü fikri Ḥayy u Bāķī

⁷⁵ Bu beyitin kenarında “Na‘t” yazılıdır.

- 517 Resülün perde götrülüp gözinden
Haberdâr olup ol hâlet yüzinden
- 518 Yaşarup çeşm-i şehlä-yı mûkaḥḥal
Emîrû'n-naḥle 'arz itmekle Mürsel
- 519 Didi otuz dilâver al dahı var
Süleymānuñ ḥo bildük ḥâli düşvâr
- 520 İyitdi yâ Resûlallâh du'â kııl
Ki yakın ola dūr-iken o menzil
- 521 Didi işmarlamaḳla Ḥaḳḳa yârin
İresiz 'avn-i Ḥaḳḳa anda yarın
- 522 Yidi günlük yol-idi reh-revâna
Vidâ' ile kim oldular revâne
- 523 Olup ṭayy-ı zemîn irüp seḥergâh
Bu medḥ ile şaḥâbe k'oldı âgâh
- 524 Cemî'i ğamdan olmağ ile âzâd
Diyüp el-ḥamdü li'llâh⁷⁶ oldılar şâd
- VI/278^b 525 Gelüp Ḥâlid añup nūr-ı başardan
Revân kim eyledi ḥûn-ı cigerden
- 526 Didi şâh-ı vilâyet kırtara Ḥaḳ
Anuñdur kıdret-i küllî muḥaḳḳaḳ
- 527 Velî gördi hevâ-y-ile fenâda
Süleymân görünür seyr-i şabâda
- 528 Depüp meydâna atın şîr-i Yezdân
Şalâbetle niçe gösterdi cevân

---

⁷⁶ el-ḥamdüli'llâh : Allâh'a hamdolsun, Allâh'a şükür.

- 529 Dilāver istedi heybetle tekrār
Gelen Merrīhe kimūñ zehresi var
- 530 Gelür yoğ Haydar-ı kerrār gördi
Şaff-ārā şaff-şikendür albe urdı
- 531 Bozup birbirine atıldı ālāy
Getürdi başlarına kāfirūñ vāy
- 532 La‘īne vardılar feryād ide şad
Didi birde yürūñ nīk ü eger bed
- 533 Bu sözle mevce girdi şanki deryā
Taħarrükde deñiz oldu serāpā
- 534 Şeh-i merdān ile otuz dilāver
Yürüdi ‘asker-i Hālīd de yik-ser
- 535 atılup ara ana al arıldı
Delinüp sīneler şaflar yarıldı
- 536 Olup evgān ile op işi kelle
Bölündi cem‘-i kāfir kelle kelle
- 537 Fiğān ile Velīd-i kelb-i dūna
Didiler uş başılduğ dōne dōne
- 538 Meded senden eger olursa oldu
V’egerni işümüz bizüm ĥod oldu
- 539 Bir iki lāf idüp avmine arşu
Yürüdi virmege cān ol siyeh-rū
- 540 ‘Alī bir na‘ra urdı ra‘d-mānend
Velīdūñ ayađına irdi şan bend

- 541 Gelürken tırıvardı vālih ü deng
Nice fikr-i şavaş u nicesi ceng
- 542 Şanasın başına yıkıldı gerdün
Eñü yañu qatup qaldı o mel'ün
- 543 Varup Hayber-güşā şīr-i jeyān-veş
Çeküp aldı eyerden götürüp haş
- VI/279^a 544 İletdi Hālide haşmuñ diyüp me
Hudā kırtara anı dağı ivme
- 545 Dönüp yine ki hamle oldı tekrār
Şınup yüz tıtdılar kaçmağa küffār
- 546 Yıkılır kimi kimüñ atı qalur
Keser baş kimi aşhābuñ kim alur
- 547 Veliyyullāh Velīd ü Hālide hem
O hurma dibine ilette bī-gam
- 548 Ki olmışdı Süleymān anda cārūs
Temāşāgāh⁷⁷-ı Efrenc-idi vü Rus
- 549 Çeküp kıopardı anı mişl-i cārüb
Dıraht-iken ser-efrāz oldı bir çüb
- 550 Halāş itdi Süleymānı selāmet
Demidür kim Velīd ola melāmet
- 551 Ğarīmin Hālide teslīm kıldı
Hezārān ol dağı ta'zīm kıldı
- 552 Velīdi buyurup gerdürdi derhāl
Hadeng-endāzlarla ol nikū-fāl

---

⁷⁷ temāşāgāh-ı : temāşāh-ı gāh-ı Mt. (Vezin ve anlam gereği düzeltildi).

- 553 Atup kirpiye dönderdi hemān-dem
Seg-i dūzaḡ tamām itdi hemān dem
- 554 Gelen azğunlaruñ urdurdı boynın
Tamām anlara itdi kılıç oynın⁷⁸
- 555 Dişürüp raḡt u büngāh u tavarın
Ġanīmet mālınuñ yükletdi varın
- 556 Revān oldu tamām olmağ ile rezm
Ulū'l-‘azm işigine eyledi ‘azm
- 557 Yitişüp vaşl-ı dīdār oldu ruzī
Görüp ol yümn ile ferḡande ruzı
- 558 Turup el kavşurup her serv-i āzād
Diyüp hep mācerāyı itdiler şād
- 559 Edā-yı şükr-i Ḥaḡ itmekle şad-bār
Du‘ā aşḡāb-ı pāke kıldı tekrār
- 560 Egerçi ḡadd-i kārı māverādur
Sözüm şallū ‘alā Ḥayri’l-verādur

Ḥikāye-i Zeyd ibni Ḥāriş ve Ġazā-yı Dīger

- 561 Çunīn güftā varaḡ kerdān-ı īn gül
Ki behr-i gül büved efğān-ı bülbül⁷⁹
- VI/279^b 562 Meger bir gün gül-i şad-berg-i iblāğ
K’anuñçündür gül ü gülzār eger bāğ

⁷⁸ Bu beytin kenarında “İhām” yazılıdır.

⁷⁹ “Bu gülün yapraklarında şöyle bir söz yazılıdır: Bülbülün ıstırapla inleyip haykırması gül(e duyduğu aşk) yüzündendir.”

- 563 Seher yilinden oñ mescidde bitdi
Namāz ile ki şubḥ evrādı bitdi
- 564 Dönüp girdi ḥadīş-i cān-fizāya
Revān bağışladı ehl-i şafāya
- 565 İdüp bād-ı şabā gibi dem-i serd
Yitişdi sem'ine bir āh-ı pür-derd
- 566 Getürdi emr ile sākī-i Kevşer
Görüldi bir 'Arab ḥālī mükedder
- 567 Du'ā idüp Resūl-i Ḥaḳḳa şad-bār
Didi idendenem dīnūñe ikrār
- 568 Müsülmān olmama ammā sebab bu
Meger kim bir gice iy verd-i ḥod-rū
- 569 İsirgenmekle çıkup tamda yatdum
Bu ḥadrā gülşenüñ fikrine yitdüm
- 570 Didüm hoş gülşen-i nīlüferīdür
'Aceb gerdün u çarḥ-ı çenberīdür
- 571 Geh olur saḳf-ı nīli pür ḳanādīl
Ki te'şīr eylemez aşlā esüp yil
- 572 Tolar nergesle gāhī ḫās-ı zer-küb
Gehī bir gül cihāmı zeyn ider ḥüb
- 573 Demādem kim döner mānend-i dolāb
Şan olmuş çarḫa aḫter kūze-i āb
- 574 Bu yaz u ḳış u bu şubḥ u şebāngāh
Bu mihr ü māh u seyr-i sebz-i ḥargāh

- 575 Degüldür kendü kendüden mu‘ayyen
Kim olmuşdur bu vech ile müzeyyen
- 576 Qolayına degüldür vardur issi
Ki olur geh şovuk ‘âlem geh ıssı
- 577 Hıyâlât ile almış bini uyqu
Baña gösterdi böyle vâkı‘a rû
- 578 Ki gördüm bir cüvân-ı hûb-sîmâ
Müvecceh-hey’et ü hoş-ğadd ü bâlâ
- 579 Qamaşur dîde giymiş sebz câme
Benümle luğf idüp girdi kelâma
- 580 Didi bu itdügüñdür fikr-i şâyib
Ki irdüñ aşla zıkr itmekle şâyib
- VI/280^a 581 Cihānuñ Hālıkı Ferd ü Aḥaddür
Qadīm ü Qādir ü Ḥayy u Şameddür
- 582 Degüldür şun‘ına bu ḥardal-ı nîm
Egerçi oldu heft eflāk ü iqlîm
- 583 Şehâdet lafzın öğretti baña hem
İyitdi zıkrüñ olsun bu demâdem
- 584 K’oluban âteş-i düzâḥdan âzād
Yirüñ bâğ-ı cinân ola gül-âbād
- 585 Bu sözlerle yitişüp luğf-ı Sübhān
Öñinde diz çöküp oldum Müsülmān
- 586 Uyandum şād olup rûḥ u revānum
Fidā ol düşe oluyazdı cānum

- 587 Bu rü'yâdan hâlâlum k'oldı āgāh
Benüm gibi aña da virdi Allāh
- 588 Olup bu vech ile t̄ali' de feyrüz
Şehâdet lafzı işümüz şeb ü rüz
- 589 Bunı hem-sâyemüz tuymaqla her dem
İşitmiş hem re'isümüz 'Aramram
- 590 Ki müşrikdür igen katı siyeh-dil
Dil-i sahtı degül işlâha kâbil
- 591 Okıdup bini didi ol bed-endîş
Nedür bu ara yirde itdügün iş
- 592 Çevürüp Lât u 'Uzzâdan yüzüni
O sâhirden mi itdün kendüzüni
- 593 İyitdüm hâşe li'llāh⁸⁰ k'ola cādū
Zihî şol kimse k'aña döndüre rü
- 594 Kaçıyup bir 'amūd ile ser ü çeşm
Şu deñlü urdı ammā geçmeyüp hışm
- 595 İyitdi varuñ idün bunı ber-dār
İşidüp 'avratum geldi dil-efgār
- 596 Didi ben dağı olmışam Müsülmân
Beni de öldürün bu-ise fermân
- 597 İki oğlumla anı bî-muḥābā
Helāk itdürdi hem baña da bu rā
- 598 Dilekçi düşüp ortaya niçe kes
Alup nem var-ise sürdi beni bes

---

⁸⁰ hâşe li'llāh : Allāh göstermesin, aslâ kat'iyen, hiçbir vakit.

- 599 Elinden ol la'īnūñ dād u feryād
Bizüm dādumuzu dād eylegil dād
- VI/280^b 600 Diyüp böyle revān yaş dökdi gül-gün
Döker bes kanlu yaş olan ciger-hün
- 601 Esirgedi dü 'ālem rahmetidür
Ḍalāl⁸¹ ü küfr ü şirküñ āfetidür
- 602 Didi bundan aña ne deñlü menzil
Yolu āsān mı ya der-bend-i müşkil
- 603 İyitdi atluya deh-rūze rehdür
Yolunuñ ekşeri āb u giyehdür
- 604 Velīkin ol 'Aramram düşmen-i Ḥaḳ
Yavuz bed-fi'ldür dehre tutar daḳ
- 605 Yaluñuz ceng ider biñ erle kendü
Dilemez kim ola yoldaş ile dü
- 606 Ḥisāba gelmez aşlā 'askeri de
O cem'iyet az olur çok çeride
- 607 Resül aşhābına baḳdı işidüp
Ki dādın ala anuñ bir iş idüp
- 608 Didiler tābi'-i fermānuñuz hep
Yoluña cān fidā ḳurbānuñuz hep
- 609 Didi evvel olunsun dīne da'vet
Ḥod anı dīne da'vet kīne da'vet
- 610 Buyurdi münşī-i dīvāna nāme
'Alī-i Murtażā bes aldı ḥāme

---

⁸¹ Ḍalāl : Ḍalāl Mt. (Anlam gereği düzeltildi).

- 611 Kıluban fazl-ı bismi'llāhı 'unvān
Didi benven Resūl-i Hakk-ı Sübhān
- 612 Hudā birdür 'Aramram yok şerīki
Dönüp birliğe bitgil dime iki
- 613 Halāş itmege dūzaḥdan özüñi
Şehādet lafzına düz her sözüñi
- 614 V'egerni virbirem üstüne ādem
Kesüp başuñı ider 'ömrüñi kem
- 615 Yazılup nāme kim ber-kā'ide ḥaş
Dürüldi defter-i 'ömr-i 'adū-veş
- 616 Resūl iyitdi bunı ileten kes
Cinān içre civārumdur benüm bes
- 617 Turup Zeyd ibni⁸² Hāriş didi cānum
Fidā yoluña dökülse de ḳanum
- 618 Buyur mektüb-ı gevher-bāri baña
Ecel gibi hemān ilteyüm aña
- VI/281^a 619 Du'ā-yı ḥayr ile kim kıldı irsāl
Yitişdi on güne dek ol nikū-fāl
- 620 Velī gördi çerinüñ yok ḥisābı
Yürüdi Hakkdan umup fetḥ-i bābı
- 621 Didiler kimsin açup ḥazreti fem
İyitdi Hakk Resūli ilçisiyem
- 622 İletdiler 'Aramram nā-bekāra
Oқıdup nāmeyi ol ḳalbi ḳara

---

⁸² Zeyd ibni : Zeyd übnü Mt. (Düzeltildi).

- 623   Kağıyup katı hışm itdi o kâfer
          Ki her bir kirpügi şan k'oldı hançer
- 624   Müşâvir adlu bir 'abd-i siyâha
          Didi öldür şunı koma nigâha
- 625   Yürüdi kara gördi Zeyd anı
          Didi virmen kolayına bu cânı
- 626   Çalup başını cellâduñ düşürdi
          Velî başına ğavgâyı üşürdi
- 627   Şunuldı her tarafından tîĝ u şemşîr
          Helâk ona daĝın kim itdi ol şîr
- 628   Düşüp mecrûh kim tutuldı âhir
          Didi koñ şimdi öldürmeñ o kâfir
- 629   Murâdumca 'azâb ile ölünsün
          Ki heft iklîme bu destân olunsun
- 630   Yıkan Yeşrib zemîni âhir-i kâr
          Benem Aħmede iden kâr-ı düşvâr
- 631   Deve gönine kaplatmakla ânî
          Yüce bir ağaca aşdurdı anı
- 632   İrüp vaqt-i duhâ kızmaĝ ile gün
          Şu vech ile ki şıkdı kuruyup gön
- 633   Yitişdi tuğa şan cân-ı pâki
          Didi itmekle âh-ı derd-nâki
- 634   Selâm olsun saña iy zıll-i Sübhân
          Ki sensin Hağ Resûli 'âleme cân

- 635 Yüzüñi bir dahı görem mi yā rabb
Yüz izüñ tozına sürem mi yā rabb
- 636 Hoş āvāz ile Qur'ān oꞑudı hūb
Ki andan vāye aldı seng eger çūb
- 637 Hümām adlu meger bir hāşı vardı
Ki elli erle aña bekçi vardı
- VI/281^b 638 Kelāmu'llāh idüp ıalbine te'sīr
Derūn-ı cānda mihri eyleyüp yir
- 639 İyitdi iy düşen zılm ile mecrūh
Kimūñdür bu şehun kim zevk ider rūh
- 640 Didi Qur'ān-ı mu'ciz Haı kelāmı
Budur kim da'vet için hāş u 'āmı
- 641 Resüle virbidi Cibrīl ile Haı
Zihī şol kim inanup diye şaddaı⁸³
- 642 İyitdi ol Resüle ıurba kışı
Ne disün k'ola nezdik olma işi
- 643 Didi itmekle küfr ü şirke inkār
Resül ü Haııa itmeklikdür ikrār
- 644 Şehādet lafzını hem eyledi yād
Hümāmuñ ıalbin ilhām eyleyüp şād
- 645 Müsülmān oldı Zeyd öñinde zī dem
İyitdi Zeyd ölürsem de degül gam
- 646 Ki oldum bā'ış-i İslām ben de
Halāş ide Hudā düşdümse bende

---

⁸³ Allāh'ın büyüklüğünü tasdik ederim.

- 647 Hümām iyitdi binüp deveme ben
Çalayum yolları tenhā vü yik-ten
- 648 Bulursam fırsat aña şalayum git
Resül-i Hakkā var benden selām it
- 649 Bu fikr ile Hümām oldu revāne
Binüp üstür ki yüz tıtdı yabana
- 650 Hudā emriyle alup bir şeker-h^vāb
Şütür yil gibi gitdi nicesi āb
- 651 Gözin açup didi vah k'uyku almış
Velī gördi büyük bir şehre gelmiş
- 652 Didi düş mi ola bu baña ya ne
'Acāyib kışşadur turfa fisāne
- 653 Deve bir işige ammā sürüp rüy
Dilince söylenür olmuş seḥun-güy
- 654 Hümām urmaqla eydür kim turugel
Ne yatarsın yine yolu ele al
- 655 Anı gördi iki şāḥ-ı gül-i ter
Çıkageldiler açılmaqla ol der
- 656 Şanasın dün içinde mihr ile māh
Toğup oldu gice 'ayn-ı seḥergāh ⁸⁴
- VI/282^a 657 Cihān gözine merdüm her biri şan
Ki rüşen yüzlerinde vech-i aḥsen
- 658 Melek her birisi tavr-ı beşerde
Serāpā nūr ammā kim nazarda

---

⁸⁴ Bu beytin yanında sayfa kenarında “*Medḥ-i Hasan u Hüseyin*” ibaresi yazılıdır.

- 659 Ya iki gülşen-i cān içre gonca
Ki gelmiş anlar için gonca gonca
- 660 Lisān-ı ğayb ile itmekle ğulğul
Yaḥod ğülzār-ı dehre iki bülbül
- 661 Sa‘ādet burcına ol iki aḥter
Ḥasan-imiş Ḥüseyn-i māh-manzar
- 662 K’olardur ‘andelīb-i bāğ-ı lāhūt
Sözi her birinüñ murğ-ı dile ıut
- 663 Siyādet gülşeninüñ ‘andelībi
Hem ol iki cihān murğ-ı ğarībi
- 664 Felek-rif‘at der üzre tev’emān tek
Ṭururlar şan kim itmez mihr ü meh tek
- 665 Didiler yüz süren bu işige yüz
Neçün dögüle kimsin ya nedür söz
- 666 Hümām iyitdi evvel bini baña
Bulıvirüñ ki ḥayret ıodı taña
- 667 Şanasın içmişem dārū-yı bī-hüş
Ki bu vākı‘ olan düş mi yaḥod ṭuş
- 668 Nedür bu şehr Mışr-ı cān-veş enver
Ki olmuş bāğ-ı Rıḍvān-veş münevver
- 669 Ya bu burc-ı felekden yüce dergāh
Nedür ya siz iki mihr-i seḥergāh
- 670 Didiler ol iki serv-i semen-sā
Bu Yeşrib şehridür rüh u⁸⁵ dil-efzā

---

⁸⁵ rüh u : rüh-ı Mt. (Anlam gereği düzeltildi).

- 671 Der-i ‘ulyā Muḥammed ḳapusıdur
Ki bize dede anuñ ḳapusıdur
- 672 Ḳarındaşum Ḳüseyn ü ben Ḳasanvan
Cenābı iḳerü ol yüzi gülşen
- 673 Hemān-dem ḫazreti buyurdı algel
Girüp gördükde oldı ‘aḳlı muḫtell
- 674 Ki bir nūr-ı muşavver pertev-i Ḳaḳ
Ṭutar ḫurşide mihr-i ṭal‘atı daḳ
- 675 Taḫıyyat⁸⁶la öpüp dest-i mübārek
Ḳod ĩmān virmiş-idi Ḳaḳ tebārek⁸⁷
- VI/282^b 676 Yine ‘arz eyledi nūrün ‘alā-nūr⁸⁸
Kelāma girdi ḳalbi pāk ü mesrūr
- 677 Serāser Zeydüñ itdi mācerāsın
Bilür ḫod ol ṭabīb-i dil devāsın
- 678 Didi var Zeyde digil Ḳaḳ te‘ālā
Bu ḫāl iḳün çoḡ itdi aña i‘ṭā
- 679 Hem irer Murtażā aña seḫer-ḫīz
Ḳayurmasın ḫalāş ider Ḳudā tīz
- 680 Yitişürsin bu gice sen daḫı hem
Yime deh-rūze menzildür diyüp ḡam
- 681 Naşīb olup ḫümāyün zıll Ḳümāma
Uḳup gitdi yine mişl-i ḫamāme

⁸⁶ Selāmlama, hayır duā etme, “Allah ömürler versin!” deme.

⁸⁷ *Ḳaḳ tebārek* : Allāh mübarek etsin!

⁸⁸ *nūrün ‘alā-nūr* (nūr üstü nūr): daha iyi, daha âlâ.

- 682 Bayağı gibi h^vāb almaqla özin
Geçüp bir iki dem kim açdı gözün
- 683 Yitişmiş gördi Zeyde didi hālın
Sevindi Zeyd işitmekle maqālın
- 684 Bes oldı muntazır luḡ-ı Hudāya
Ki oldur destires mīr ü gedāya⁸⁹
- 685 O cānibde revān Ḥayri'l-enāma
Gelüp Cibrīl ki irişdi selāma
- 686 İyitdi bī-zevāl Allāh u Bī-çün
Ki yoḡdur emrine hirgiz çerā çün
- 687 Buyurdi Murtażāyı göndür el'ān
Ki Zeydi ḡurtara ol şīr-i Yezdān
- 688 Velī aşḡābdan otuz dilāver
Bile ḡoş k'ire şubḡ olunca Ḥaydar
- 689 Melek gidüp 'Aliyy-i Murtażāya
Didi her nice oldıysa ḡikāye
- 690 İşidince diyüp ber-çeşm ü dīde⁹⁰
Revān giyindi ol cān-veş güzīde
- 691 Hem aldı bile otuz nām-dārı
Ki ulu pehlevānlar-idi varı
- 692 Resūl ol kiştizār-ı dehre ḡāşıl
Du'ā itdi ḡarīb olmaḡa menzil
- 693 Sūvāre dün yili tek gitdiler tīz
Yitişdiler nite bād-ı seḡer-ḡīz

---

⁸⁹ mīr ü gedāya : mīr-i gedāya Mt. (Düzeltildi).

⁹⁰ *Ber-çeşm ü dīde* : Gözüm üzerine, emredersiniz!

- 694 O cānibde ‘Aramram āhenīn-ķalb
Tañ uyķusın uyudı nitekim kelb
- VI/283^a 695 Dirüp a‘yān u erkānın (her)⁹¹ ne kim var
Yitişdi Zeyde kim öldürel zār
- 696 Didi ol bed-güher Zeyde ne hālūñ
Gözüñe gün gibi irmiş zevālūñ
- 697 Ƙanı yardım saña ķılmadı Tañruñ
Ĥalāşuñçün kişi şalmadı Tañruñ
- 698 Resülüm var diyü añarduñ adın
Neçün göndürmedi ya ‘ammızādın
- 699 K’ideydi sini bu zaķmetden āzād
Ĥalāş-ı gam olayduñ ķurtulup şād
- 700 Bu sözdeyken belürdi bir ulu gerd
Ki irmez farkına bād-ı cihān-gerd
- 701 Görince ķalb-i Zeyd idüp şehādet
İyitdi iy la‘īn-i bī-sa‘ādet
- 702 Gözüñ aç gör şu tozı irdiler uş
Görem tīz āb-ı tīĝı kim ider nūş
- 703 Ƙaķıyup buña ĝāyet ol bed-endīş
Hemān-dem hūn-ı Zeyde bileđi diş
- 704 İyitdi ķavmine ol kelb-i nīrān
Ki Zeydi ideler hep tīr-bārān⁹²
- 705 Çıĝırdı Zeyd ķatı eyleyüp ün
Anuñla yanķu(ñ)landı⁹³ kūh u hāmūn

⁹¹ Vezin gereĝi “her” kelimesinin dizeden çıkarılması gerekir.

⁹² tīr-bārān : tīr-i bārān Mt. (Düzeltildi).

- 706 Didi t̄iz iriş iy řāh-ı vilāyet
Ki demdür irdi key vaqt-i ināyet
- 707 İşidüp şir-i Yezdān gürleyürek
Yitişdi key gerek kim döye yürek
- 708 Elinde Z̄ü'l-fiķārı kıldı tekb̄ir
Hemān kırmaĝa girdi nice te'h̄ir
- 709 Bilesince şalup at otuz evren
Yir oldı gevdelerden şanki ĥirmen
- 710 Olur t̄iĝ ile başlar şöyle perrān
şanasın irdi bād-ı berg-r̄izān⁹⁴
- 711 Kesilüp ser ki s̄ineler yarıldı
Ol aĝaçdan ki kāfir ķoparıldı
- 712 'Aliyy-i Murtażā indürdi Zeydi
Alındı her ne varsa bend ü ķaydı
- 713 Yarup gönden ķıķardı bindürüp at
Süvāre ĥamle itdi ol da ķat ķat
- VI/283^b 714 'Aliyy-i Murtażā olmaĝ ile tuř
Didiler ol 'Aramram seg budur uş
- 715 Muķābil şir-i Yezdāna kim oldı
Bel̄i peymānesi ķan ile t̄oldı
- 716 Geçince ara yirde bir iki đarb
şanur řāh-ı vilāyetle ide ĥarb
- 717 Miyān-bendine şunup el götürdi
Anuñ da şir-i Ĥaķ işin bitürdi

⁹³ Kelime metinde بنقوکلندی şeklinde yazılıdır.

⁹⁴ *berg-r̄izān* : *Far. birleşik sf.* yaprak dökken, yaprak dökümü, sonbahar.

- 718 Getürdi pāy-i dāra ol la‘īni
Ki ʔurup ider-idi Zeyde kīni
- 719 ‘Amūdiyle⁹⁵ ʃu deñlü urdı ʔaydar
Ki ebter oldı ʔarbiyla ol ebter
- 720 Dönüp ʔaplamağ ile ʔatı göne
Aşakodı ʔuru it gibi güne
- 721 Şavaşa girdiler yine bayağı
ʔağıtdılar ʔırarak şol u şağı
- 722 Çıkıcağ gördiler serdār dāra
Urabaşladı yüz kāfir kenāra
- 723 ʔızup gün ‘ālem oldı şanasın dem
ʔışup gön öldi ol seg ber-cehennem
- 724 Söyünüp arusu ʔalmağla balı
Dirüp divşürdiler māl ü menāli
- 725 Gidüp şağ u selāmet şād u ʔurrem
Yağın kim şehre ʔaldılar hemān-dem
- 726 İnüp Cibrīl ʔılmağla beşāret
Olundı Zeyde istikbāl işāret
- 727 Sa‘ādetle rūsul ʔayline sālār
Revān oldı bile aḥbāb eger yār
- 728 Bulısup ḥüsn ü ḥulḳına hezārān
ʔonuḳladı cemī‘isin firāvān
- 729 Başup bağrına Zeydi ʔıldı ḥoş-dil
Dü ‘ālem devletin Zeyd itdi ḥāşıl

---

⁹⁵ ‘amūd : (*Ar.is.*) sopa, değnek, asâ; topuz.

- 730 Sa‘adetle sefer oldu mübârek
Ki viridi bâğ-ı Rıdvân Hâk tebârek
- 731 Gelüp yümn ile şehre ol nikû-fâl
Yine taḫsîm olundu rızḫ eger mâl
- 732 Teveccüh birle ṭarf-ı Kibriyâya
Olundu muntazır emr-i Hudâya
- 733 Egerçi ḥadd-i kârı mâverâdur
Sözüm şallü ‘alâ Ḥayri’l-verâdur

Hikâye-i Hıṣni’l-‘Azâb Ki Bünyâd-ı Ebrehe-i Aşḫâb-ı Fîl-Est

- VI/284^a 734 ‘İbâretle alınduḫda zübâna
Şu vech ile dinilmiş bu fisâne
- 735 Meger bir gün nebîler muḫtedâsı
Ḥabîb-i Hâk dü ‘âlem müctebâsı
- 736 Namâz-ı şubḫ işin kıлмаğ ile çin
Ḥadîş-i ma‘nevî ‘arz itdi rengîn
- 737 Dür-i güftâra aşḫâbı tutup gûş
Şadef-mânend olmuşlardı ḫâmûş
- 738 Müyesser kıлмаğın Hâk feth-i bâbı
Didi bilür misiz Hıṣne’l-‘Azâbı
- 739 Bilür bulunmadı aşḫâb içinde
Ki görmüşü dahı yok ḫ^vâb içinde
- 740 Didiler Selme adlu bir bilür zât
Var iy ḫalbi cemâl-i ğayba mir’ât

- 741 Demādem şöyle görür herkes anı
Ki gün gibi tolanmağda cihānı
- 742 Siyāhatle geçüp ‘ömr-i ‘azīzi
Başiret bābına vardur temīzi
- 743 Buyurdi hāzır itdiler hemān-dem
Gelüp Selme du‘ā-y-ile açup fem
- 744 Didi cānum fidā sen cān-ı cāna
Ki sözüñdür revān rūḥ u revāna
- 745 Nedür fermān-ı ‘ālī-şān buyuruñ
Ki ber-çeşm ü⁹⁶serem fermān buyuruñ
- 746 Didi Hışni’l-‘Azābuñ vaşfin itgil
Ki vaşfinı işitmeklik diler dil
- 747 İyitdi Ebrehe yapmışdur anı
Ki virdi kaçd-ı Beytullāhla cānı
- 748 İdinmişdi anı gencīne-i genc
Ḥazīne kıлмаğa çekmişdi çok renc
- 749 Alup bir cānibin emvāc-ı deryā
Besātīn ile bir yanı muḥallā
- 750 Kuş uçmaz burc-ı bārūsından a‘lā
Hemān kendüsüdür şan çarḥ-ı ḥaḍrā
- 751 Sema‘ma‘ adlu şimdi bir begi var
Sefīh ü gāv-zūr u merd-i ḥūn-h^vār
- VI/284^b 752 Şavaşur yaluñuz kendü biñ erle
Şıñarı kāfirān-ı bed-güherle

⁹⁶ çeşm ü : çeşm-i Mt. (Düzeltildi).

- 753 Otuz biñ var piyāde vü süvāri
Zamānuñ dirilür Sām⁹⁷-i⁹⁸ süvāri
- 754 Demādem⁹⁹ ƙal‘ada ol ƙavm-i ‘āšī
Ʀaparlar bir dırahta ‘āmm u hāşı
- 755 Degül cem‘iyyet eksük çevresinde
Hem itmişdi ihāta çevresin de
- 756 Yola düşüp revān olsa bir ādem
Yigirmi dört günde yitişür hem
- 757 Tamām itdükte Selme böyle sözün
Resül aşhāb-ı pāke tutdı yüzün
- 758 İyitdi şıgınuban Kirdigāra
Kim ola sizden aña fethe vara
- 759 Ʀurup yirinden ol ‘Amr ibni Meyye¹⁰⁰
Ki āfetdür özi her ƙavm ü hayye
- 760 Du‘ā idüp dil ü cāndan Resüle
Didi bil bağladum ƙuluñ o yola
- 761 Didi bir dağı olsa saña yoldaş
Ki uzağ görünür gāyetde yol taş
- 762 Ma‘a’l-ƙışsa olup altı dilāver
Yöneldiler ƙoyup Hāğ yolına ser

⁹⁷ Nerîman’ın oğlu, Zâl’in babası, Rüstem’in dedesi. Adı ilk defa, Feridun’un torunu Minuçihr tahta çıkınca zikredilir. Minuçihr’in en yakın dost ve savaşçılarından biri olup Gürksârân hâkimidir. Şehnâme’de geçen olağanüstü kahramanların en önemlilerinden biri olan Sām, “Keşef nehrinden çıkmış olan ejderha”yı tek vuruşta öldürdüğü için Tekvuruşlu Sam lâkabıyla da anılmış. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ, Ankara 2000, s. 258-260.

⁹⁸ Sām-ı : Sām ü Mt. (Düzeltildi).

⁹⁹ Metinde دم دم şeklinde yazılıdır.

¹⁰⁰ ‘Amr ibni Meyye : ‘Amr übnü Meyye Mt.

- 763 Egerçi Bişr olara ser virildi
Bile Selme de hem rehber virildi
- 764 Revān olup ki gidildi yidi gün
Cihānı şöyle kızdurdı o gün gün
- 765 Şanasın külhan-idi yāho tennūr
Cemī‘i tābı nār oldu nice nūr
- 766 Zebūn itdi ‘aşaş varın be-gāyet
Beriyedür hod aña yoq nihāyet
- 767 Velī görüldi bir yüksek maḥalde
Çaraltu gibi dāmān-ı cebelde
- 768 Didiler ādemī zād ola mı şol
Taḥarrük içre gibi görünür ol
- 769 İyitdi ‘Amr-ı Meyye¹⁰¹ göreyüm ben
Revān yıl gibi gitdi kūha yik-ten
- 770 Varup gördi ki dehr-i pīre-zen tek
Gider bir çarı ammā çifti yoq tek
- VI/285^a 771 Hemān dīv-i zamāndur heykel-i bed
Yider üstür қаtārına urup yed
- 772 Didi kimsin nedür yüküñ nire ‘azm
Şarāb u bāde midür ālet-i bezm
- 773 İyitdi yoq yükümde var ğarāyib
Metā‘-ı cevherīlerle ‘acāyib

---

¹⁰¹ ‘Amr-ı Meyye : ‘Amr u Meyye Mt. (Düzeltildi). Bu ismin, metinde ‘Amr-ı Meyye (6/801) şeklinde yazıldığı görüldüğünden, geçtiği yerlerde bu yazılım tercih edilmiştir.

- 774 Muraşsa‘ var bilemce hem yidi t̄ac
Ki her biri yid’ iql̄ime¹⁰² olur b̄ac
- 775 Yidi daḥı bile zerr̄in kemer de
Ki bulunmaz kemer z̄ahir kem erde
- 776 alana s̄im ü zerdür saġar u c̄am
‘Ab̄ir ü misk-i in ü ‘anber-i ḥ̄am
- 777 Bular hep Z̄āt-ı Env̄ara gider nezr
Muḥibbi odur aña oġ irer nezr
- 778 İyitdi ‘Amr nedür Z̄āt-ı Env̄ar
Ki anuñ bunca ‘āl̄i rütbeti var
- 779 Didi ol bir dıraḥt-ı t̄aze-terdür
Vel̄i her bergine şad nūr berdür
- 780 apar m̄ir ü ged̄a ma‘būdumuzdur
Murād̄ata özi bihbūdumuzdur
- 781 Cevāhirle idüpdür şāh tezȳin
Ki olur s̄āyesinde işümüz in
- 782 aıyup ‘Amr didi iy la‘ine
al̄alet baḥrınaymışsız sef̄ine
- 783 Saña vü ol dıraḥta apana hem
Hezār̄an la‘net iy kelb-i cehennem
- 784 Diyüp böyle rev̄an şundi aḥāra
Murād̄ı bu k’alup yār̄ana vara
- 785 Hem̄an-dem ol ‘acūze āh idüp serd
Yııldı gūiyā ḥastaydı pür-derd

---

¹⁰² Vezin gereġi “yidi iql̄ime” yi “yid’ iql̄ime” şeklinde okumak gerekiyor.

- 786 Köpük yığılup ağza ditrer özi
Kesilüp söz göge dikildi gözi
- 787 Ta‘accüble ki vardı yanına ‘Amr
Velī kıymaz ki gire anına ‘Amr
- 788 Egilüp didi n’olduñ iy ‘acüze
Ki ağnarsın yatup ar gibi toza
- 789 Hemān-dem asukında depdi ‘Amrı
Uğundı anki āhir oldu ‘ömri
- VI/285^b 790 Düşünce ‘Amr bī-od urdı arı
Elin baqladı mukem şöyle bārī
- 791 Revān urdı deveye ol siyeh-kār
Gelicek kendüzine ‘Amr-ı ‘ayyār
- 792 Diyüp veh k’uradum gāfil azāya
İyitdi ol arı-yı rū-siyāha
- 793 Saña ben kıymadum neyun baña bu
Ki alduñ ad girihle cāna aygu
- 794 Beni o gideyüm yoluña sen hem
Gerekmez māl ü rızquñ yüri bī-am
- 795 Didi iy ‘Amr ‘ayyār-ı zamāne
o hī itme füsün ile fisāne
- 796 alā olmaqlığı umma elümden
Seni kim urtarur daı ölümden
- 797 Sema‘ma‘ atına ben sini el’ān
İletürven kim ide ‘ıyde urbān

- 798 Temāşā itmege halkı cihānuñ
Alna ol dirah̄ta karşı cānuñ
- 799 Diyüp böyle revān kim aldı gitdi
Ma‘a’l-kışsa varup al‘aya yitdi
- 800 O cānibde şahābe bir niçe dem
Küyüp gelmedüğine yidiler ğam
- 801 uruban Bişr gitdi ol araya
Ki ‘Amr-ı Meyyeyi anda araya
- 802 Varup gördi yatur t̄ir ü kemānı
Bu sırra irmedi vehm-i gümānı
- 803 Düşüp üstür izine gitdi ol da
Civār-ı al‘aya kim yitdi ol da
- 804 Gelürler görd’iki çābük-süvārı¹⁰³
Nazar ıldı birisi hayli bārī
- 805 Didi nirden geliş kimsin ne aduñ
Hele bed gibi görünmez nihāduñ
- 806 İyitdi ‘Amr bin Hāvlānam iy yār
Düşüşdi böyle baña urfa bir kār
- 807 Bir oĝlanum iki hūb atum ile
İgen çok nesnem aldı gitdi bile
- 808 Binüp ben daĝı bir at bunda geldüm
açup ol da piyāde şöyle aldum
- VI/286^a 809 Meger ol ‘Amr-ı Hāvlān şā‘ir-idi
Ne şā‘ir şī‘r içinde sāḫir-idi

¹⁰³ Vezin bozukluĝunu dizeltmek için ya “-ler” çoĝul eki atılmalı ya da “görd’iki” okuması tercih edilmelidir.

- 810 Didi at u ʔon içün ğam yime sen
Sema‘ma‘ pādişāhuñ ҡuliyam ben
- 811 Muħibb-i ehl-i ‘irfān pādişehdür
Emīr ü ħüsrev-i ħayl-i sipehdür
- 812 Gel ol şāh-ı kerem sini ʔoyurur
Ne-ise at u ʔon işin ҡayurur
- 813 Diyüp hoş Bişr dahı girdi yola
Bu fikr ile ki ‘Amruñ ħāli n’ola
- 814 Varup gördi ki ҡal‘a ‘ayn-ı pülād
Şanasın yapmamışdur ādemī zād
- 815 Ne kim var-ise ҡapusı hep āhen
ʔururlar bekçiler geymekle cevşen
- 816 Girüp içerü gördi hoş fezāda
Yitişmiş bir ağaç başı hevāda
- 817 Meger k’aña dinürmiş Zāt-ı Envār
Cevāhirle bezenmiş nitekim var
- 818 Bölük bölük olup ʔapmaĳla küffār
ʔolanurlar ʔapu ҡılmaĳla tekrār
- 819 İderken Bişr anı ʔurup temāşā
Yil esmezsüz taħarrük oldu peydā
- 820 ‘Ayān her bir budaĳından olup dūd
Şirār ile şaçılabaşladı od
- 821 Bu heybetlerle kāfir ҡavmi düpdüz
Sema‘ma‘¹⁰⁴ şāha yitdiler urup yüz

---

¹⁰⁴ Sema‘ma‘ : Şamaşma‘ Mt. (Önceki beyitlerde verilen isme baĳlı kalınarak düzeltildi).

- 822 Didiler şehriyārā hāl şöyle
İyitdi ol da her bir böyle şöyle
- 823 Ne küstāhī kılpdur kim bile kim
İlāhumuz olan her işde hākim
- 824 Ki gösterdi bize hışm āteşinden
‘İbādāta yine başlañ başından
- 825 Velī Bişr anda kim gördi bu kārı
Diyüp görgil la‘īn-i nā-bekārı
- 826 Dimişdi Hāzret-i Mürsel hemān-dem¹⁰⁵
Okıdı hufyeten¹⁰⁶ Kıur‘ān açup fem
- 827 Revān oldu belürsüz dūd u āteş
Deñer Bişr-i ‘Ubāde tıruban haş
- VI/286^b 828 Segirdüp didiler şāha beşāret
Ki sākın oldu ol hışma işāret
- 829 Mu‘ayyen bizden-imiş kötülük hep
Ki kıullukda degüldük rüz eger şeb
- 830 Diyüp tenhā degülsiz ben dañı ma‘
Harīr ile tonatdurdı Sema‘ma‘
- 831 Alup Bişri gelen ol atlu yoldaş
Gelüp kıoyup emīri öñine baş
- 832 Didi şāhā getürdüm māl-i bī-ħadd
Bile bir tuħfe de devlet virüp yed

¹⁰⁵ Şâir veya müstensih, bu dizedeki “hemān dem” kelimesinin yerine “Muħammed” yazmış; “Muħammed” kelimesinin hemen üzerine koyduğı (V) işaretiyle ve beyitin kenarına yazdığı “hemān dem” ibaresiyle kelime değışimini işaret etmiştir. Beyitte kafiye gereğı “hemān dem” kelimesi kullanılmalıdır.

¹⁰⁶ hafıyyeten : *Ar.zf.* gizli, saklı olarak, gizlice.

- 833 Ki ya‘nī ‘Amr-ı Havlān¹⁰⁷ getürdüm
Feşāhat menba‘ u kânı getürdüm
- 834 Revān Bişr içeri girdi du‘āya
Belāgat āb-ı rû virdi du‘āya
- 835 Didi i‘zāz ile *ehlen ve sehlen*¹⁰⁸
İşāret eyleyüp kürsī-i a‘lā
- 836 İyitdi sizcileyin nām-dāra
‘Aceb düşüşme tenhā böyle kāra
- 837 Didi ‘ömr-i şehinşeh kim mebādā¹⁰⁹
Kimesneye maḥabbet olmasun dā’
- 838 Severdüm ol gulāmı idüp oğul
Perī şanurdum ef‘āl’-imiş¹¹⁰ o gūl
- 839 Gidicek dün içinde nitekim cinn
Yürüdüm şanmayup işüñ soñ ucın¹¹¹
- 840 Hele vaşl-ı cemāl oldu netīce
Dem-i ferḥande-fāl oldu netīce
- 841 Gelüp hoş sözi virdi ḥil‘at ü zer
Bile zerrīn kemerle müşk ü ‘anber
- 842 Bunuñ emşāli dahı niçe ammā
Görüp Bişr ağlayup dökdi gözi mā

¹⁰⁷ ‘Amr-ı Havlān : ‘Amru ‘Avlān Mt. (Önceki beyitlerde verilen isme bağlı kalınarak düzeltili).

¹⁰⁸ ehlen ve sehlen: Safā geldiniz, hoş geldiniz.

¹⁰⁹ Şahlar şâhının ömrü uzun olsun!

¹¹⁰ *ef‘ā* (*ef‘ā*) kelimesi (*Ar.ıs. ve sf.* engerek yılanı; fenâ tabîatlı [adam]), metinde *ef‘āle* okunacak şekilde yazılmıştır.

¹¹¹ Bu dizinin sonunda “beyābān” kelimesi yazılıdır.

- 843 İyitdi ağlamak ne ‘Amr-ı Hıavlān¹¹²
Ki ola bir ul iun dīde giryān
- 844 Didi oqlum-idi hem baa dāmād
etiīndür sevdüğinden düşme bes yad
- 845 İşidüp bunı iki serv-i dil-cū
Revān itdi ki her biriydi gül-rū
- 846 Bular bunda segirdüp geldi der-bān
Didi iy pādīşehler ayline ān
- VI/287^a 847 Gelüp dāyeñ getürdi māl-i ārūn
Sa‘ādet birle olsun ‘ömrüñ efvn
- 848 Diyince böyle geldi ol la‘īne
ekildi bile şan māl-i defīne
- 849 Didi oqlum saa müjdem daı var
Ki ıtsaum durur ol ‘Amr-ı ‘ayyār
- 850 İşidüp ol la‘īn olmaqla dil-şād
İyitdi amdan olmuşuz bes āzād
- 851 K’anuñ vehmiyle taht üstinde uyu
Gözüm görmezdi olmağ ile uşu
- 852 Getürdüp ‘Amrı kim gördi muayyed
Didi ālūñ ne iy peyk-i Muammed
- 853 Seni hoş viridi baa Zāt-ı Envār
Alayum cānuñı zār ü dil-efgār
- 854 Didi la‘net ol ağaca apana
Zihī mel‘un ki a diyüp ayana

---

¹¹² ‘Amr-ı Hıavlān : ‘Amr u Hıavlān Mt. (Düzeltildi).

- 855 Dıraht-ı meyve-dār işi yimek taş
Yimiş virmezse oda қоşmadur baş
- 856 Қuriyup kesilür [ol/hod] ¹¹³āhirü'l-emr
Bunı her kişi dir tenhā dimez ‘Amr
- 857 Aña tapşañ ne kim Ferd ü Aḥaddür
Қadīm ü Қādir Allāhü’ş-Şameddür
- 858 Dü ḥarf ile hezārān kıldı ‘ālem
Cemī’i toḡtolu nite ki ādem
- 859 Virür rızqını hep düşmen eger dost
Anuñdur hestī-i ‘ālem heme ost
- 860 Ḥaber Zātından ašlā yoқ ‘uқūla
Resūlin şaldı rehber toғrı yola
- 861 Bu çarḥ-ı çenberī vü arz-ı küri
Bu bāğ u gülşen ü Rıdvān u ḥūrī
- 862 Nişāndur şun‘-i pākinden mu‘ayyen
Ki külḥān heft oldı heşt gülşen
- 863 Rüsül ḥatmi kılor da‘vet vişāle
Göñül virmek neden bāṭıl ḥayāle
- 864 Yönelseñ ne ṭarīḳ-i müstaḳīme
‘İlāc itmek ḥod işi her saḳīme
- 865 Қoyup Ḥaḳḳı taparsın bir dirañta
Ya iderler oṭun āḥir ya taḥta
- VI/287^b 866 Nice tañrı olur ol k’ızṭırārī
Uşanmaḳda yil ile şāḥ-sārī

¹¹³ Vezni düzeltmek için eklenebilir.

- 867 Çeküp bālā k’ola ‘arş ile hem-ser
Hızān yilinden ol kırtarımaz ser
- 868 Degül mi gāyet alçaqlığına dāll
K’ider her kuş konup başına pā-māl
- 869 Egerçi söyleşür ‘Amr ile ammā
Ol ağacda gözi ider temāşā
- 870 Ki kaşrından aña itmişdi revzen
Ulydı kıblegāhı turfa me’men
- 871 Bu güftāra ki girdi peyk-i Mürsel
İdebaşladı cünbüş urmadın el
- 872 Görüp kāfir de girdi lerzeye hem
Der ü dīvār u kaşrı bile derhem
- 873 Üzülüp düşdi bir ik’uç budagı ¹¹⁴
Yıkıldı başına şan kim otağı
- 874 Didi söyletmeñ idüñ şunı kurbān
K’ilāhumuza bizüm ola kurb ān
- 875 Turuban ‘ammızādı ol cüvān şīr
K’Ebū’n-Na‘ceydi adı kendü bir mīr
- 876 İyitdi şehriyārā bu m’ola bih
Arukdur turup olsa bārī ferbih
- 877 Hem ola kim gireturmaqla dīne
Bizüm olurdu eyleye Medīne
- 878 Didi vallāh müvecceh rāy u ma’kūl
Al imdi şaqla var sen hem budur yol

¹¹⁴ Vezin bozukluğunu gidermek için, “iki uç” kelime grubu bu şekilde okunmuştur.

- 879 İyitdi dāyesi zinhār u zinhār
Şaķıngıl ‘Amrdan ‘ayyārdur yār
- 880 Ebu’n-Na‘ce ki ‘Amrı aldı gitdi
Kelāmı Bişr birle buña yitdi
- 881 Bu luḫfi Zāt-ı Envār eylemişdür
Ki ‘Amra ‘ālemi ıar eylemişdür
- 882 Muḫammedle ‘Alīyi daḫı āḫir
Virür bu verzişinden oldı zāḫir
- 883 Yir-iken herze merze mühmelātı
Dinildi bu söz āvāz ile ıatı
- 884 Ki iy bī-fıkr ü bed-rāy u bed-endīş
Ḥayāl-i fāsidi sen itmede iş
- VI/288^a 885 Muḫammed Muştafā vü Murtażā nīz
Senüñ ıayduñ görüp yitişmede tīz
- 886 İricek sem‘ine hātifden āvāz
Sema‘ma‘ düşiyazdı ıaluban az
- 887 Yimek yirken çeküp el ḫayret aldı
Ki ya‘nī cāhilāne ğayret aldı
- 888 İyitdi Bişre iy ‘Amr ibni Ḥavlān
Bize göründi ceng ü rüy-i meydān
- 889 Benüm taḫtuma geçgil sen şehāne
Çeküp ‘asker ııkayum ben yabāna
- 890 Ola kim Aḫmede olmaḫla tuḫaş
Ya alam yāḫo virem ‘āķıbet baş

- 891 Ma‘al-kışsa koyup Bişri yirinde
Çıkup dirmekde er meydān yirinde
- 892 Alup virmekde Biş-i kār-dīde
Kemer-beste ğulāmān yüz de dīde
- 893 Bayağı ol arı ol yār-ı iblīs
Ki maħzā kendü-idi ‘ayn-ı telbīs
- 894 Girüp gördi geçüp tahta iden emr
Şahābe içre Biş ol nicesi ‘Amr
- 895 Çeküp yırtup yüzün çırpındı gitdi
Bilüp Biş anı kim iş neye yitdi
- 896 Tağıdup halkı ivi kıldı tenhā
Şavaş esbābına girdi serāpā
- 897 Şeb-i tār içre gitdi yol da bilmez
Der-i al‘aya şağ u şol da bilmez
- 898 Tuş itdi bir yañaya Rabb-i erbāb
Ki anda vardı hışna bir auk bāb
- 899 Varup gördi tururlar bir niçe er
Didiler Bişre gel iy merd-i server
- 900 Birisinden düşüp bir pāre kāđıd
Alup görünce geçdi kāre kāđıd
- 901 Olnup řīveler her şarfde şarc
Ĥať-ı ĥüb ile olmiř besmele¹¹⁵ derc
- 902 İyitdi siz nesiz bu řať nedür ya
Didiler mü‘minüz iy zāt-ı ‘ulyā

---

¹¹⁵ “Bismillāhirrahmānirrahīm” cümlesinin adı.

- 903 Ebu'n-Na'ce ulumuzdur bize baş
Senüñçün gelmişüzdür bunda yoldaş
- VI/288^b 904 Alup iletdiler öñince meş'al
Varup gördi feraḥ ol zāt-ı ekmele
- 905 Yanında 'Amr bā-hem ol nikū-fāl
Ṭurup kim Bişr ile görüşdi derḥāl
- 906 İyitdi ğam yimeñ iy pehlevān hīç
Benüm de Ḥaḫḫ işümde ḳomadı pīç
- 907 Resūli bir gice düşümde gördüm
Gelüp İslāma bey'at¹¹⁶e el urdum
- 908 Ḥelālüm birle yitmiş biş kişi hem
Müsülmān oldılar ḥoş bī-ġam u hemm
- 909 Dil ü cāndan hep olmuşuz hevā-dār
Degül ğam gösterür ise hevā dār
- 910 Bular bunda gidüp dāye dögüni
Varup diyüp yürekdegi dögüni
- 911 İyitdi iy Sema'ma' Bişri taḫta
Neçün geçürdüñ idüp taḫtı taḫte
- 912 Beliñle didi hey ne söz durur bu
İnandurup ḳarı ṭıtdı ive rū
- 913 Varup gördi ki ne var Bişr ü ne ğayr
Revān olmuş diyüben gicenüz ḥayr
- 914 Hemān-dem yaḳdurup meş'al eger mūm
Ḥarābe ḳomadı varmaduḳ ol būm

---

¹¹⁶ (Ar.İs.) kabul ve tasdik muāmelesi.

- 915 Gelüp āhirde urdı ağaca yüz
Tazarru‘la¹¹⁷ ilāhum diyü yüz yüz
- 916 Didi di düşmenümüz qanda gitdi
Belürsüz oldı qal‘a içre yitdi
- 917 Cevāb olmaduđın görüp ‘acūze
İyitdi şuđli var tırup ‘acūze
- 918 Bu kerre isteyüp hāne-be-hāne
Qadem kim başdılar ol āsitāne
- 919 Ebu’n-Na‘ce çıqıp kim didi şāhā
Nedür bu cüst ü cū birle ‘alālā
- 920 İyitdi ‘Amr bin Hāvlān dinen kes
Yağın oldı bize kim Bişr-imiş bes
- 921 Qaçurduğ isterüz derbeder anı
Ki degmeye bize nā-geh ziyānı
- 922 Didi şāhā işidildi bu tekrār
Ki Ađmedüñ yanında kişiler var
- VI/289^a 923 Dilerlerse geçerler burc u bārū
Dilerlerse uçarlar işleri bu
- 924 Muğammed hālıına kim böyle dirler
Eger eyleyse kesdi ol da yirler
- 925 İyitdi dāyesi seđđhāre o ğül
Ebu’n-Na‘ce ivinde Bişr oğul
- 926 Diyince hey yoğ itdi qarı feryād
Diledi k’isteye bende vü āzād

---

¹¹⁷ Tazarru‘la : Tazarruğla Mt. (Düzeltildi).

- 927 Ebu'n-Na'ce girüp didi ki yārān
Bizi rüsvāy kıldı yār-ı şeytān
- 928 Velī virmen ele cān virmeyince
Şavaşa dōne dōne girmeyince
- 929 Eger cān k'ayrıla ceng ile tenden
Selām iltūñ rüsül hatmine benden
- 930 Ki yarın şefkatinden itmeye dūr
Olam bāğ-ı cinān içinde mesrūr
- 931 Diyü hayr ola girdiler yarağa
Çıkup tīg urdılar şol ile şağa
- 932 Şabāha dek uyıtmış-idi ser-dār
Şavaş itdiler igen germ-bāzār
- 933 Sehergeh gördiler biñ erle bir merd
Çıkageldi yitişüp göklere gerd
- 934 Sema'ma' didi oğluna 'Arekrek
Yitiş görgil gelen kimdür şabā tek
- 935 Muḥammed 'askeriyse tınmağıl dön
Ġarīm aña benem ne çarḥ-ı gerdün
- 936 Varup kim anları kıldı temāşā
İşitdi dillerinde Lāt u 'Uzzā
- 937 Degül bildi Muḥammed 'askerinden
Varup şordı bu ḥālātı birinden
- 938 Ki ser-dār-idi ol ḥayl-i sipāha
Ḥudā şalmış-idi anı bu rāha

- 939 Adı ‘Abdü’l-külāb-idi dilāver
Bahādurlardan almışdı niçe ser
- 940 Didi iy nev-cüvān Yeşrib zemīni
Murādum yıķma kıрмаķ ehl-i kīni
- 941 K’uzatdı Aķmed igen dest-i cevri
Yig oldur kim tamām olına devri
- VI/289^b 942 Diyüp böyle Sema‘ma‘la buluşdı
Görüşdiler bes evvelden bilişdı
- 943 İyitdi ‘arbede yüzi nedür bu
Ki olmuş ‘amm-zāduñ rüy-ber-rū
- 944 Diyüp ‘Amr ile Bişrūñ mācerāsın
Cemī‘i derdinūñ şordı devāsın
- 945 İyitdi bunda mı ya ‘Amr-ı ‘ayyār¹¹⁸
Elüme girdi diseñ ne o țarrār
- 946 K’uğurladı țuyulmadın iki at
K’iderler-idi çarħuñ tüvsün¹¹⁹in māt
- 947 Kılupdur Lāt u ‘Uzzā baña yārī
Ki bu uğrıyı şöyle virdi bārī
- 948 Ben Aķmedle ‘Alīye bilerem diş
Ne var bunda ne ğam yirsiz kolay iş
- 949 Disünler ‘Amr bilür bini kimem
Gelür urmaz daħı ceng itmeden dem
- 950 Çeküp ħalkın revān oldu muķābil
Ebu’n-Na‘ceye did’iy merd-i ķābil

¹¹⁸ ‘Amr-ı ‘ayyār: ‘Amr u ‘ayyār Mt. (Düzeltildi).

¹¹⁹ *tevsen* (*Far.ıs.* başı sert at) kelimesi, metinde *tüvsün* şeklinde harekelenmiştir.

- 951 Neden terk eylemeklik dīn-i aşlı
T̄ururken Z̄āt-ı Envār aşlı faşlı
- 952 Ol iki şahşı vir dīnūñe gir gel
Şavaş ile nice işüñ vire el
- 953 Yaluñuz varuñuza ben yiterven
N’idem dirsın bir iki erle yik-ten ¹²⁰
- 954 Niyāz idüp Hudāya girdi cenge
Muķābil oldı bir cengī nehenge
- 955 Şunar el bu te’essüfle demādem
Ki irmedin Resüle döküle dem
- 956 Hemān-dem irdi hātifden bu āvāz
Yime ğam kim olursın maħrem-i rāz
- 957 Rikābınca idüp z̄ü-ecniħa ‘azm
Dilīrān öñce irdi hā Ulü’l-‘azm
- 958 Virüp hayret bu söz ‘Abdi’l-Kilāba
Ķatı tañ geldi key Ķalb-i kilāba
- 959 Ricāl-i ğayb-veş Ķayş irdi derħāl
Anuñ ardınca Miķdād ol nikū-fāl
- 960 Urup her biri na‘ra gerdi sīne
Ki virbiye hezārın birisine
- VI/290^a 961 Yitişdi Ħālid ol sālār u ser-ħayl
Vay aña k’ide anuñ cengine meyl
- 962 Zübeyr ibni ‘Avām¹²¹ ardınca anuñ
Ki kendü nerre-şīridür cihānuñ

¹²⁰ yek-ten: yalnız başına, تنها.

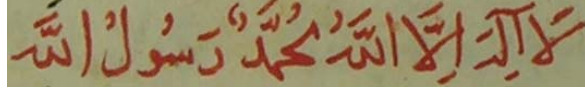
¹²¹ Zübeyr ibni ‘Avām : Zübeyr übnü ‘Avām Mt.

- 963 Çıkageldi bir evren dahı gürbüz
Cihānı na‘rası şan tıtdı düpdüz
- 964 Başı günbed gibi bir küh-peyker
Elinde gürz-i şad-men nice қаnтар
- 965 Didi ‘Amr ibni¹²² Ma‘dī-i Kerebven
E‘ādī қalbine tenhā ta‘abvan
- 966 Şalābet birle yüz ‘Abbās-ı Mirdās
Yitişdi kim özidür zübde-i nās
- 967 Bu hayretde-iken kāfir çerisi
Ki tölmiş-idi vehm il’içerisi
- 968 İrüp Düldül-süvār ol şīr-i Yezdān
Urup bir na‘ra tıtdı çarḡ-ı gerdān
- 969 Yoğ-iken inhidāma hīç neyli
Yıkıldı şan muқarnes saқf-ı nīlī
- 970 Didi ol ‘ammızād-ı Muştafāyam
‘Alīyy-i murtażā şīr-i Hūdāyam
- 971 Çeküp Hayber қapusın қoparanam
Biribirine қalb ü şaf uranam
- 972 Serāpā ‘Amr u Dāvudı biçenven
‘Adūnuñ ḡāşıl-ı ‘ömrin biçenven
- 973 Gelüp tañ bu қatı ‘Abdü’l-Kilāba
Sebeb oldı ilāhī fetḡ-i bāba
- 974 Didi peygamber-imiş zāhir Aḡmed
‘Ayān oldı nedür sırr-ı Muḡammed

---

¹²² ‘Amr ibni : ‘Amr übnü Mt. (Düzeltildi).

975 Hidāyet rūzī kıldı Hāq te‘ālā
Didi qalbine bu olmaqla ilkā

976 Görüp kendüyle gelen biñ dilāver
Müsölmān oldılar varı serāser

977 Urup el birde tīg-ı āb-gūna
Depindiler dönüp küffār-ı dūna

978 Sema‘ma‘ ol dırahta vardı nālān
Didi hālüm mükedder oldı el‘ān

VI/290^b 979 İlähumsın meded senden umaram
Periřān-rūzigār u dil-figāram

980 Cevāb andan virüp şeytān-ı hod-bīn
Didi iy rū-siyeh bed-baht u bī-dīn

981 Hālīl-i büt-şiken nesli Muḥammed
Ki ařnāmı şımaqdadur urup yed

982 Yitişdi gelse ḥaḥ şurur mı bātıl
İřüñ bitdi olup maşşüd ḥāřıl

983 Bu söz ile Sema‘ma‘ düşdi bī-ḥad¹²³
Bozuldı astar u yüz ü göz ü ḥadd

984 Tağıtmişken özin mānend-i sirgīn
Göründi ‘asker-i Hāq Aḥmed-āyīn

985 Dimişler gelmesine zāt-ı ‘ulyā
Sebeb kılmış bunı Bārī te‘ālā

* Allāh’tan bařka ilāh yoktur; Hz. Muḥammed, Allāh’ın resūlüdür.

¹²³ řāir, “bī-ḥod” kelimesini, kafiyeyi düşünerek bu şekilde yazmıştır.

- 986 Tütölup ‘Amr-ı Meyye gitdügi dem
Düşüp Bişr ardına hem yitdügi dem
- 987 Dönüp ol yidinüñ bişi Resüle
Haber kim virdiler işi Resüle
- 988 Sa‘adet bâğına ol gülbün ü gül
Dil ü cān gülsitānı içre bülbül
- 989 Ğubār-engīz olup āyine-i dil
Biraz hāmūş k’oldı tūṭī-i dil
- 990 Yine ṭāvus-ı sidre irdi şeh-bāz
Selām-ı Hakkā kim yitişdi şeh bāz
- 991 Didi ol ḳal‘a fetḫin Rabb-i erbāb
Aña virdi ki şehir-i ‘ilmedür bāb¹²⁴
- 992 Ḳadem yümn ile başuñ ol sebīle
Yiter aşḫābdan biñ olsa bile
- 993 Revān ‘anḳā-yı Ḳāf-ı vahdet-i ḥaş
Görüp ḳaydın yine bi’ş-şıdḳ u ihlāş
- 994 Seçüp biñ pehlevān-ı nām-dārı
Süvār aḫşam olunca oldı bārī
- 995 Livā-yı ḥamd¹²⁵ idüp perçem perīşān

¹²⁴ “Ali (r.a.)’dan : Peygamber (sav.) şöyle buyurmuştur: ‘*Ben hikmet eviyim, Ali de bu evin kapısıdır.*’ İbn-i Abdülber’in rivayetinde: ‘*Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır.*’ lafzı ile vârid olmuştur.” Bu hadis, uydurma bir hadistir. Hz. Ali Kerremallâhü Vechenin Rivayet Ettügi Hadisler, Tertip, Tasnif ve Tercüme Eden: Ahmet Tekin, Sezgin Neşriyat, İstanbul [yayın tarihi yok], s. 326.

¹²⁵ “Hz. Peygamber, Cenâb-ı Hak’tan şefaati için izin aldığı zaman ümmeti O’nun şefaatinin gölgesine sığınacak, Livâ-i Hamd adı verilen sancağın altında toplanacaktır. Hz. Peygamber’in mahşerdeki şefaati sembolize eden bu bayrağın uzunluğunun bin yıllık, genişliğinin de beş yüz yıllık yol kadar olduğu ve üzerinde : ‘Bismillâhirrahmânirrahîm, El-hamdülillâhi Rabbi’l-Âlemîn ve Lâ İlâhe İllallâh Muhammeden Resûlullâh’ yazılarının bulunduğu rivayet edilir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 306-307.

		Yürüdükde dün içre ol perī-şān
	996	Dürülüp yir olup қағ‘-ı mesāfet Sehergeh kāfire kim irdi āfet
	997	Zihī kudret zihī i‘cāz u mu‘ciz Ki Hāq düşmenlerini kıldı ‘āciz
VI/291 ^a	998	Dimişdük hod ne deñlü menzil-idi Kimi kūh u beyābān kim gil-idi
	999	Seher mihr-i livā olduğda zāhir Mişāl-i şeb-per oldı cem‘-i kāfir
	1000	Yidi ol nerre-şīri çarhacı-vār Hod öñdin şalmış-idi k’ide peygār
	1001	Deñerlerken қалup küffār таña Sa‘ādet yılduzu görüñdi таña
	1002	Temāşā itdiler kim pehlevānlar Kesüp başlar dökerler yine қанлар
	1003	Segirdüp қапuları itdiler pāk İçerü girdi şāh-ı taht-ı <i>levlāk</i>
	1004	İdüp tekbīr tīg urup Hūdāyī Görüñdi cānlara tenden cüdāyī
	1005	Olup her at izi bir başa menzil Dem-i kāfirle deryā oldı şan gil
	1006	Diküp göz Murtażā fikri Sema‘ma‘ Velīkin ol ağaç zıkr-i Sema‘ma‘

- 1007 Erenler şāhı irüp kim didi hey
Başına şıçradı ol kāfirüñ mey
- 1008 İyitdi yā ‘Alī gökden mi nirden
Geliş böyle yaḥod çıķduñ mı yirden
- 1009 Didi iy kāfir-i kem-fikr ü bed-kīş
Resülüñ mu‘cizātıdur Ḥaķuñ iş
- 1010 Gel imdi Ḥaķķa inan ol Müsülmān
V’egerni uş başuñ uş tīg-ı bürrān
- 1011 Diyüp bu kaçan olur girdi cenge
Seg ü seg-beççe¹²⁶ nic’ider pelenge
- 1012 Şavaş idem diyince bir iki dem
Şunup götürdi şīr-i ejdehā-dem
- 1013 Resül öñine iltüp didi her-bār
Öñüñe böyle gelsün düşmenüñ zār
- 1014 Buyurdu bağlanup el kitfede berk
Külāhın tārek itdi geñsüzün terk
- 1015 Görüben ‘askeri hep kām u nā-kām
Didiler el-amān iy nīk-fercām
- 1016 Ḥabül idüp dü ‘ālem raḥmeti bes
Yöneldi ol draḥta kim diye kes
- VI/291^b 1017 Velī cīn itmek ile sa‘y-i bī-sūd
Çıķar her şāḥdan bir āteş ü dūd
- 1018 İmām anı görüp Ḥur’ān oķıdı
Ḥurūfi şān şayāṭīne oķ-idi

¹²⁶ Seg ü seg-beççe: Seg-i seg-beççe Mt. (Düzeltildi).

- 1019 Kırım aşdı tağılup her birisi
Yoğ oldı dirilürken her biri sī¹²⁷
- 1020 İyitdi iy Sema‘ma‘ hazret-i pāk
N’iderler tapduğına gör ki bī-bāk
- 1021 Didi kes şol dırahtı Murtażā var
Çalem çaldı varup tīg ile Kerrār
- 1022 Düşüp yire döşendi la‘l ü lü‘lü’
Gören deryā midur dirdi ya kār bu
- 1023 Dirilüp sīm ü zer birle cevāhir
Dişürdüp¹²⁸ bir yire yağıdurdı vāfir
- 1024 Kül itmekle yağıp huşk ü terini
Şavurtdı yillere hākisterini
- 1025 Sema‘ma‘ diküben deñer gözini
Ki oddan kırtarımadı özini
- 1026 Emīrū’n-nahl didi gördüñ işde
Ki nesne yoğ-umış ol bāıl işde
- 1027 Müsülmān ol halāş it cānı oddan
Eşer zātuñda yoğ mı hirgiz uddan
- 1028 Didi dīn-i kehünden dönmezem ben
Hezārān olsa pāre tīg ile ten
- 1029 Hemān oğı ‘Arekrek çaldı başın
Şehādet lafzı birle aldı başın
- 1030 Du‘ā itdi görüp şāh-ı vilāyet
Dir-āğıuş itdi kıлмақla himāyet

¹²⁷ Metinde “sī” kelimesinin hemen altında “otuz” kelimesi yazılıdır.

¹²⁸ dişürdüp: divşürdüp Mt. (Vezin gereği böyle okunmuştur).

- 1031 İletdi zāt-ı pāke şīr-i Yezdān
Resūl öñinde de k'itdürdi ĩmān
- 1032 Sevinüp didi devlet kıldı yārī
Ki irdi yā 'Arekrek kām-kārī
- 1033 Atası yirini virüp serāpā
Vezīr itdi Ebū'n-Na'ceyi aña
- 1034 Ƙodı aşhābdan hem niçe a'yān
Ki ta'līm ideler āyīn ü erkān
- 1035 Alup māl ü menāl-i bī-kerānı¹²⁹
Revān oldı cihān rūh u revānı
- VI/292^a 1036 Varup itdi kef-i dür-bağşı ĩşār
Ĥabībullāh zihī mecmū'a muhtār
- 1037 Egerçi hadd-i kārı māverādur
Sözüm şallū 'alā Ĥayri'l-verādur

Ĥikāye-i Elvāh İbni 'Ābid ve Ġazā-yı Dīger

- 1038 Hezār itmekle yüz reng ile ğulğul
Dimiş bu ğulşen-i cān içre bülbül
- 1039 Meger kim 'andelīb-i bāĝ-ı lāhūt
Ki şīrīn sözidür cān murĝına ğut
- 1040 Namāz-ı şubhı aşhāb ile bir ğün
Ƙılup kim fārīĝ oldı ol yüzi ğün
- 1041 Ĥadīş-i cān-fizāya kıldı āĝāz
Şeker-rīz oldı dil tūṭīsine bāz

¹²⁹ māl ü menāl-i bī-kerānı: māl ü menāl ü bī-kerānı Mt. (Anlam gereĝi düzeltildi).

- 1042 Dür-i güftāra aşhābı tutup gūş
Şadef-mānend olmuşlardı hāmūş
- 1043 apudan geldi bir āh-ı ciġer-sūz
Ki kendūs' -idi maḥzā tīr-i dil-dūz
- 1044 ıup algeldiler heybetlū bir zāt
Velī ruh gōsterūp zūlm eylemiş māt
- 1045 Du'ā idūp Resūle medḥe girdi
Neṣāḥatle sōze tertīb virdi
- 1046 Didi iy ins ü cān pūşt ü penāhı
Ki apuñdur melāik iblegāhı
- 1047 Benī Neccārdanvan adum Elvāḥ
Müsölmān olmuşam el virūp iflāḥ
- 1048 Ne kim iv ehli varsa 'avrat u er
Benümle geldiler ĩmāna yik-ser
- 1049 uyup onşılarumuz idūben kīn
İşitdi ulumuz ol dūşmen-i dīn
- 1050 Ki hūnīdür igen merd-i ḥarāmī
Delū kāfir durur Mişāl nāmı
- 1051 Velī kendüsi biñ erle urışur
Ten-i tenhā hepsiyle urışur
- 1052 Dilīrān şaqlar igen bī-nihāye
Degöl āyil Peyamberle Ḥudāya
- 1053 Getürdūp bini k'İslāmumı bildi
Nice isterse göñli eyle ıldı

- VI/292^b 1054 omadı rızkumı alup ne kim var
EsİR itdi ‘ayāl ü ehlümi zār
- 1055 Didi var sİM ü zer algel şatun al
urup nā-ār gİtdüm iy nikü-fāl
- 1056 Benüm bu derdüme olmazsa dermān
Ölürven miħnet ile zār u giryān
- 1057 Diyüp böyle yaşımı itdi seylāb
apaqlar oldılar şan küze-i āb
- 1058 Göyünmekle özi cān-ı cihānuñ
Didi nirde olur sinüñ mekānuñ
- 1059 İyitdi yirimüzdür ‘Arż-ı Beyzā
Maām-ı dil-güşādur cennet-āsā
- 1060 Velīkin yollarıdur müşkil igen
Özenmez varmasına her dil igen
- 1061 Kimi rīg-i revāndur kimi der-bend
İgen şahrā-nişİN olmaz sehel-kend
- 1062 Yitişür menzili māh-ı tamāma
Kebüter iltemez uçmaqla nāme
- 1063 Bu sözdeyken muavva nür ile bāz
Yitişdi ‘ālem-i udsīye şeh-bāz
- 1064 İyitdi Hā selām idüp buyurdu
‘Alīyi göndür itsün fetħ o yurdu
- 1065 ‘Urüc idince bāz-ı Sidre derħāl
Velīyi ıldı āgeh ol nikü-fāl

- 1066 Diyüp ber-çeşm ü dīde¹³⁰ gördi kaydın
Seher ‘azme yürüdi k’ala şaydın
- 1067 Süvār oldı münādī birle Mürsel
Şahābe cümle atlandı mükemmel
- 1068 Virüp bir ejdehā-peyker ‘alemden
Emīn olğıl didi derd ü elemden
- 1069 Ҙoşup biñ nām-dārı dağı bile
Du‘ā-y-ile yöneltti ol sebīle
- 1070 Selāmet döndi yine geldi şehre
Yürüdi Murtażā ol mülke şöhre
- 1071 Öñince pīş-rev Elvāh-ı miskīn
Rikābınca dilīrān gömgök ipçīn
- 1072 Sa‘ādetle niçe gün kōndı göçdi
‘Adūnuñ her tarafda ödi uçdı
- VI/293^a 1073 Bir ulu kavme yitişdi igen çok
Ki hayl ü kelle-i agnāma had yok
- 1074 Hidāyet ruzī kılmış kavm-imiş Hāk
Bilüp şīr-i Hudā geldi muhakkağ
- 1075 Re’īsi sā’il olup her ne kim var
Çıkup karşıladılar ol nikū-kār
- 1076 Getürüp kondurup i‘zāz ile şad
Konuqluğlar firāvān itdi bī-had
- 1077 Yinüp içilüp olup şükr-i Bārī
Cenābından ki sāyil şordı kārı

---

¹³⁰ ber-çeşm ü dīde : Başım gözüm üstüne! Emredersiniz!

- 1078 Bilüp nire sefer didi ki ben de
Ġulām-ı hānedānam saña bende
- 1079 Revān üç yüz er ile atlanup ol
Bile yüz yük de hurma götürüp bol
- 1080 Bir ik'üç gün yine gidüp şeb ü rüz
Sehergeh gördi ol t̄ali'de feyrüz
- 1081 Şaçılup her yaña od dūd içinden
Çıkageldi bir ejder rūd içinden
- 1082 Ki her göziydi şan kim 'ayn-ı külhan
Başı günbed gibi vü küh-veş ten¹³¹
- 1083 Müşābih gāra her sūrāh-ı bīnī
Teni timsāh-veş pülād-ı çīnī
- 1084 Yire urduqça dünbāl iki yarar
Müselsel başda şacı şanki tarar
- 1085 Dem ursa gökden indürürdi şevri¹³²
Umardı gāv-ı arz¹³³a ire gāvrı
- 1086 Anuñ vehmiyle güyā nesr-i t̄ayir¹³⁴
Çıqup evc-i felekde oldı sâyir
- 1087 Yürüdi kıçkurup k̄orkıyla aşhāb
Kuruyup katdılar at üzre bītāb
- 1088 Virüp elden 'anān-ı ihtiyārı
Her atuñ yil gibi gitdi qarārı

¹³¹ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı ejderhā” yazılıdır.

¹³² şevr: boğa burcu, semānın kuzey yarımküresinde bulunan bir burç.

¹³³ gāv-ı arz: eski Hintlilerin, dünyâyı boynuzları üzerinde taşıdığını sandıkları öküz.

¹³⁴ nesr-i t̄ayir: batı yönünde görülen parlak bir yıldız. Kartal burcunun T şeklindeki yapısında iki hattın birleşme yerinde bulunan bu burcun en parlak yıldızı.

- 1089 Çevürdi yüz tağıлмаkla serāpā
Göründi şan neheng-i mevc-i deryā
- 1090 İnüp atdan revān şāh-ı vilāyet
Piyāde Hāğdan ummağla hidāyet
- 1091 Muqābil ejdehāya oldı ol şīr
Zihī şaf-der zihī mīr-i cihān-gīr
- VI/293^b 1092 Tırup toğruldu dem urmağa ejder
Atıldı hāzreti mişl-i gāzanfer
- 1093 Götürdi er boyınca ejdehā baş
Çalup kim Zü'l-fikārı oldı tutaş
- 1094 Kesüp itdi şan irdi şinhıyāra
Yıkıldı gövde mānend-i menāre
- 1095 Görüp aşhāb didiler elüñ var
Du‘ālar kıldılar şıdğ ile tekrār
- 1096 Diyüp her birisi *destet merīzād*¹³⁵
İnüp diñlendiler olmağla dil-şād
- 1097 Yine atlandılar andan geçüp tīz
Gidildi nitekim bād-ı seher-hīz
- 1098 Beriyye içre ol rīg-i revāne
İrıldı esbe urup tāziyāne
- 1099 Serāb ile kişi olur mı sīr-āb
Pür olmuş rüy-ı şahrā nitekim āb
- 1100 Ne cins-i cānavar var ne hod ādem
Urur bād-ı sam ancağ vağtehā dem

¹³⁵ *Dest merīr (merīzād)* : Eline sağlık! A. Naci Tokmak, *Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*, Çantay Kitabevi, İstanbul 1995, s. 52.

- 1101 Güneşden kaynamaqla nitekim dīg
Şan olmış-idi aḥker-pāre her rīg
- 1102 Ol ıssıdan kaçup şan gāv u māhī
Diyeydük қа‘r-ı arz oldu penāhī
- 1103 Şusuzluḡ ‘askere olmaqla sārī
Ḳurudı her kişinüñ aḡzı yarı
- 1104 Yilüp bād-ı sam urmaqla reh-i dem
Bulunmaz zerrece fem içre bes nem
- 1105 Eşer yoḡ ḥuşk ü ter berg-i giyādan
Ki hīç esmezdi bād-ı cān-fizādan
- 1106 ‘Alī Elvāḥa didi ḡanda var şu
Ki ḡāyet ıssı yir dūzaḡ gibi bu
- 1107 İyitdi şol derede vardur ammā
Bir arslan itdi ol arayı me’vā
- 1108 Anuñ vehmiyle şahrālarda āhū
Ciger-ḥūn yürüdüḡi dembedem bu
- 1109 Cemī‘i ürküp andan cānavarlar
Ḳalupdur şöyle bes kūh u kemerler
- 1110 Kesüpdür yolları der-bend eger ḡayr
Ḳuş uçmaz bād-ı şubḡ ider meger seyr
- VI/294^a 1111 Didi şāh-ı vilāyet şīr-i Yezdān
Gerekdür aña kendü gibi arslān
- 1112 Yüz elli deñlü aşḡaba didi tīz
Benümle bile idüñ ol yaña ḥīz

- 1113 Velî aldurdi her birine kırba
Yayağ gidüp kim irildi o kırba
- 1114 Çıkıcağ fark-ı kûha gördi bir diz
İgen yüksek çıkup cin idemez iz
- 1115 Yapılmış mermer ile süd gibi ağ
Burüc-ı çarh-veş yüksekliğe tāk
- 1116 Didi Elvāha bu hısn-ı haşîni
Bilür misin ki var böyle metîni
- 1117 Ne‘am¹³⁶ didi içinde turmuşam çok
Sözümüñ vechi var mişli disem yok
- 1118 Şavaş ile bilürven kim alınmaz
Ki oğ u top birle ceng olunmaz
- 1119 İçinde biñ kadar er var dilāver
Bugün Mervān-ı Sābık varına ser
- 1120 Egerçi pehlevāndur nitekim Gīv¹³⁷
Alupdur ‘ammızādından idüp rīv
- 1121 Müheyyā itdi kırk şandūğ bārı
Kodı her birine bir nām-dārı
- 1122 İletdi yükledüben nitekim māl
Çığırdı ‘ammızādına idüp āl
- 1123 Didi düşmen belürdi baña nā-geh
Giderven olmuş olğıl sen de āgeh

---

¹³⁶ Evet.

¹³⁷ Gīv: Rüstem’in damadı, Bijen’in babası. Şehnâme’de mâcerâları geçen olağanüstü kahramanlardandır. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ, Ankara 2000, s. 175.

- 1124 Bu rızķum ķal‘ada olsun emānet
Gelürsem kim virile bī-ķiyānet
- 1125 İdem ben daķı ķidmet bī-nihāye
Ki ola mālīke ol aķl-ı māye
- 1126 Eger gelmez-isem iy ķalbi sāde
Senüñ olsun ne lāzım k‘ire yada
- 1127 Diyüp hoş geķdiler ķal‘a ķapusın
Sevinķ ile kim ilette ķapusın
- 1128 Döküp ni‘met ķuruldu meclis-i mey
Ķadeķ devr idebaķladı peyāpey
- 1129 Velī Mervān geh iķüp geh dokerdi
Ķaçan mest olalar diyü iverdi
- VI/294^b 1130 Düşürdi varın āķir esb-i Gül-gün
Didi Mervān demidür döküle hün
- 1131 Revān kesmekle baķın ‘ammızāduñ
Döküp ķanın niķe ‘ālī-nihāduñ
- 1132 Aķup řandūķı ķıķdılar dilīrān
Yürüyüp döktiler tā řubķa dek ķan
- 1133 Gidicek baķ ayak ķalur ‘amelden
Mu‘ayyen daķı gelmez nesne elden
- 1134 Muķī‘ olmaķla hep olundu münķād
Ķul idindi varın iy serv-i āzād
- 1135 İyitdi Murtażā ķursun hele bu
Görelüm řīr ile ne gösterür rü

- 1136 Biraz dahı yürendi çoğ eger az
Göründi bir dıraht igen ser-efrāz
- 1137 Didi Elvāḥ anuñ dibindedür şīr
Yürüdi yaluñuz mīr-i cihān-gīr
- 1138 Ses alup tırdı arslān gürleyürek
Gerek bes aña taşdan katı yürek
- 1139 Ne arslān şanki kendü-idi bir dīv
Ki şekl-i şīre girmişdi idüp rīv¹³⁸
- 1140 Başı günbed gib'-idi kūh-veş ten
Gözi şan günbed'-idi iki revzen
- 1141 Dehānı gār-ı sihr-āsā serāser
Pür-idi ḥançer-i tīz ile yik-ser
- 1142 Ecel minkārı-idi şanki çengāl
Kemān-idi kiyānī tūt ki dūnbāl
- 1143 Peleng-i çarḥı ürkütmekle güyā
Özi kalmışdı yiryüzinde tenhā
- 1144 Şihāb-āsā atılduğın görüp tīz
Kaçardı gürg-i gerdūn şan idüp ḥīz
- 1145 Diyeydük gök de girmekle bu ḥāle
Anuñ vehmiyle ditrerdi gāzāle
- 1146 Açup yalıñla bir külḥen gibi fem
Atıldı şīr-i Yezdāna hemān-dem
- 1147 Cenābı şöyle çaldı Zū'l-fiḳārı
Diyeydūñ bile biçdi kūh-sārı

---

¹³⁸ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şīr” yazılıdır.

- 1148 Velīkin bir kılm kesmedi şimşir
Dönüben yine hamle k'eyledi şir
- VI/295^a 1149 Diyüp key bü'l-‘aceb iş taña kaldı
Bu kerre çalup iki nıme kıldı
- 1150 Du‘ālar itdiler aşhāb olup şād
Didiler şad hezārān āferīn-bād
- 1151 Dıraht-ı sāye-güster mişl-i Tübā
Ki çekmiş-idi hoş vech ile bālā¹³⁹
- 1152 Dibinden gürleyüp bir āb-ı şāfi
Çıkar şan kendüdür cüllāb-ı şāfi
- 1153 Revān olmuş dönüben selsebīle
Çıgırur şavtını düzmiş sebīle
- 1154 Mişāl-i ‘ayn-ı Kevşer nice çeşme
Ki irer pertevinden nūr çeşme
- 1155 Ter ü tāze kenārı murğızārı
Hezārān itmek içre murğı zārī
- 1156 Şalup şāh-ı vilāyet ‘askere kes
Gelüp kondılar ol araya hep bes
- 1157 Olup sīr-āb u hoş-dil varı hurrem
Huzūr itdiler igen bī-gam u hemm
- 1158 Veliyyullāh fikr-i kal‘ada bāz
Kebüter-veş k’anı da ala şeh-bāz
- 1159 Alup Miqdād u ‘Amrı bile seyre
Didi ‘Abbās-ı Mirdās u¹⁴⁰ Zübeyre

¹³⁹ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı maḳām” yazılıdır.

¹⁴⁰ Mirdās u : Mirdās-ı Mt. (Düzeltildi).

- 1160 Üneys oğlıyla bā-hem Bū Dücāne
Bile Hālid hem ol merd-i yigāne
- 1161 Ma‘al-ķışsa alup on merd-i kārı
Be-hem Elvāh öñce vardı bārī
- 1162 Didi bu ķal‘a ehlinüñ şıvādı
Niredendür degül ĥod ķurb-ı vādī
- 1163 Didi ķāh-ı raşad-veş şunda bir ķāh
Ķazup şan irdiler mähīye iy şāh
- 1164 Bulup şu ķal‘adan cılanbulusı
İçer andan kicisi vü ulusı
- 1165 Velī ol ķuyunuñ ağızına bir taş
Ķonulmuş günbede beñzer özi fāş
- 1166 Şeh-i merdān vilāyet şehriyārı
Varup gördi ne taş ol kūh-sārı
- 1167 Dün içre şunuban el didi Allāh
Saña şıgınmışam sen vir baña rāh
- VI/295^b 1168 Yirinden ırdı şan yuvlandı bir taş
Didiler ķoluña kuvvet işüñ şağ
- 1169 Şırup engüşt-i ĥayret k’oldı ĥayrān
Didi Elvāh cānum saña ķurbān
- 1170 Birisinde bulundı bir çakım kav
Yaķup mūm inmege ol māh-pertev
- 1171 Diyüp ‘avn-i Hāķ ide ġam-gūsārī
Yürüdi ĥazreti ardınca varı

- 1172 Ki var-idi menāre gibi yolu
Velī pūr gār-idi her sağ u şolı
- 1173 Yitişdi qurb-ı āba gördi bir der
Yapılmış seng-i hārā gibi mermer
- 1174 Döyer mi hāzret-i Hayber-güşāya
Çeküp qopardı şıgınuş Hudāya
- 1175 Vararaq gördi bir der yine āhen
Qopardı anı da ol yūzi gülşen
- 1176 Girüp qal‘a içine didi yārān
Diñ imdi yürüñ uruñ tıg-ı bürrān
- 1177 Düşicek sizlere ceng içre bir zūr
Qatı tekbīr idüñ yaqın eger dūr
- 1178 Ki ben de yitişem ceng ü cidāle
‘Uqāb-ı tıgumı idem havāle
- 1179 Elinde Zū‘l-fıqārı gitdi Haydar
Varup bir derde yatur gördi kırq er
- 1180 Tıtuş baqladı muhkem her birini
Maqām-ı habs kıldı yirlerini
- 1181 Yürüdiler urup na‘ra hem aşhāb
Başına şıçradı işidenüñ h‘āb
- 1182 Segirdüp vardılar Mervāna¹⁴¹ derhāl
Didiler husrevā n’oldı nedür hāl
- 1183 Ki tıtdı qal‘a için Allāh Allāh
Añarlar Aḥmedi hem gāh u bī-gāh

---

¹⁴¹ Mervāna : Merdāna Mt. (Düzeltildi).

- 1184 Serāsīme beliñle sermüri tīz
Ṭurugeldi didi ol merd-i ḥūn-rīz
- 1185 Meger ādem degül bunlar perīdür
Yaḥod cinn ü melā'ik 'askeridür
- 1186 Hele ḳavmin dirüp geydi demür ṭon
Yürüdi uğrayup geldiler ol on
- VI/296^a 1187 Ṭuruşup eylediler ḳatı şavaş
Dökülüp ḳanlar çoğ aldılar baş
- 1188 Velī Mervānuñ ardı ḳalıñ-idi
Ḳılıçlar berḳı gūyā yalıñ-idi
- 1189 Şaḥābe itdiler bir kez de tekbīr
İşitdi ceng iderken ol cihān-gīr
- 1190 Yitişüp şīr-i Yezdān urdı na'ra
Yıkıldı niçe çāk olmaḳla zehre
- 1191 Şabāḥ olunca tīğ urmaḳla her dem
İḥāṭa itdi ḳal'a girdini dem
- 1192 Biñ erden iki yüz ḳodılar ancaḳ
Yine ḳırmaḳda tīğ elde yalıncāḳ
- 1193 Degül bu dir-iken 'aḳla muṭābıḳ
Ṭuş oldu aña Mervān ibni Sābıḳ¹⁴²
- 1194 'Alī iyitdi digil birdür Allāh
K'anuñ emriyledür mihr ü seḥergāh
- 1195 V'eger yoḳ dir-iseñ kesdüm başuñı
Ḳara ṭopraḳa ḳardum ḳan yaşuñı

¹⁴² Mervān ibni Sābıḳ: Mervān übnü Sābıḳ Mt. (Düzeltildi).

- 1196 Didi iy mäh-ruh merrîh-heybet
K'özündür gürg-i gerdün gibi hey'et
- 1197 Nedür ol bini da'vet itdügün zāt
Ki yok zikründe 'Uzzā vü eger Lāt
- 1198 İyitdi yaradandur ins ü cānı
Ki bir harf ile itdi dü cihānı¹⁴³
- 1199 Muḥîṭ-i cüz' ü küldür Hestî-i küll
Kılur zıkr-i cemālin bülbül ü gül
- 1200 Anuñ emriyledür her şeyde cünbüş
Cemī'i varlıg anuñ bes kimuñ iş
- 1201 Dimez bu düşmenümdür dostum ol
Virür her biri rızqın luṭfidur bol
- 1202 Münezzeh pâdişehdür gıll ü gışşdan
Berîdür germ ü serd ü yaz u kışdan
- 1203 Göñül levhinde naqş olmazdan oñ fikr
Anuñ ma'lûmıdur ḥâcet degül zıkr
- 1204 Cenâbından yitişmese hidâyet
Daḥı bir kimseden irmez 'inâyet
- 1205 İşidüp Sâbık¹⁴⁴ oğlu didi şaddak¹⁴⁵
Müsülmân oldu tutan merd şad dağ
- VI/296^b 1206 Şehâdet lafzını şu gibi tekrâr
Revân itdi zihî merd-i nikû-kâr

¹⁴³ Bu beyitin kenarında "Tevhîd" yazılıdır.

¹⁴⁴ Sâbık: Şadıq Mt. (Bu isim metinde *Şadıq* şeklinde yazılmasına rağmen, 1193. beyitteki *Mervân ibni Sâbık* yazımına bağlı kalınmıştır).

¹⁴⁵ *Âmennâ ve saddaknâ* "İnandık ve tasdik ettik." Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*, s. 22.

- 1207 Bir oğlı var-idi ĥayrũ'l-ĥalef hem
Gelũp ĩmāna ol da oldu bĩ-ġam
- 1208 Ol iki yũz ħalan ehl-i selāmet
Mũsũlmān oldılar hep bĩ-nedāmet
- 1209 Ğanĩmet mālını kāfir ōlenden
Diřũrũp kim getũrtdi her olandan
- 1210 Didi ĥursun bular gelince dek biz
İyitdi Sābıĥ oğlı nireye siz
- 1211 Didi Miřķāl bin Feřřāĥadur ħařd
Anuñċũn ħıĥmıřamdur bũyle ‘an-ħařd
- 1212 İyitdi ĥidmetũnce bile řāĥā
K’idem cengũni anda da temāřā
- 1213 O ĥidmetde bulunsun bende-zāduñ
Kerĩmũ’ř-řānsın ‘ālĩ nihāduñ
- 1214 Diyũp ĥoř oğlı ħaldı ħār ũ nā-ħār
Hem itdi Bũ Dũcāneyi [de] serdār¹⁴⁶
- 1215 Ki neyse ōgrede āyĩn ũ erkān
Revān oldu ħekũp ‘asker ĥırāmān
- 1216 Yine bir rũda irdiler bayağı
K’aĥar şular-idi ser-sebz ayağı
- 1217 Dōřenmiř sebz ile şan yeşil atlas
Buyurdi ħondılar iĥbāl ile bes
- 1218 Yinũp iĥũp Ĥudāya řũkr idũp şad
Seĥer gũċũldi andan gũsterũp ħad

---

¹⁴⁶ Bu dizenin vezninde problem vardır. Bađlaĥ (de) ilavesiyle bu problem giderilebilir.

- 1219 İrildi bir maḳām-ı dil-güşāya
Ki girmiş rūdı şad nağme-serāya¹⁴⁷
- 1220 Egerçi kendü vādī ‘ayn-ı gülşen
Pür olmuş lāle-zār olmaḳla dāmen
- 1221 Ḳad-i bālā-y-ile her bir dıraḫtı
Unutdurmış nihāl-i nīk-baḫtı
- 1222 Sürūd-ı rūd ile murğ-ı hoş-āvā
Pür itmişdi ol arayı telālā
- 1223 Didi inmek gerek zī ḥüb menzil
Hemān-sā‘at çözüldi bār u maḫmil
- 1224 Didi Elvāḫ iy şāh-ı cihān-bān
Dimişlerdür buña Vādī-i Ğülān
- VI/297^a 1225 Ḳonagelmiş degüldür bunda kimse
Ḳarāb iderler igen her kim-ise
- 1226 Emīrū’n-naḫl iyitdi ğam degül ol
Ben olduğum maḫalde nic’ide ğül
- 1227 İnüp yüm̄n ile ol serv-i ser-efrāz
Şafālar sürdi ‘asker çoğ eger az
- 1228 ‘İşā vaḫtinde ammā ḳopdı bir ün
Ki ḫoldı saḫḫ-ı arz u saḫf-ı gerdün
- 1229 Birazdan ğül̄den bir ‘avrat u er
Gelüp da‘vīye ḫurdılar berāber
- 1230 İyitdi ‘avrat iy şāh-ı vilāyet
Ki pürdür şer‘-i Aḫmed her vilāyet

¹⁴⁷ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı rüz” yazılıdır.

- 1231 Bu vādīde ki var ğül-i beyābān
Eger biñ var hezār-ender-hezārān
- 1232 Resül-i pāke hep itmişüz ikrār
Hākuñ birligine yok bizde inkār
- 1233 Hūdā-yı bī-niyāza şükr bārī
Ki şaldı sizi bunda luḡf-ı Bārī
- 1234 Hēlālümdür benüm şu¹⁴⁸ merd-i hūn-h^vār¹⁴⁹
Özinden genç üç oğlancuğum var
- 1235 Niçe müddet belürsüz oldı yitdi
Taşavvur böyle itdük k'öldi gitdi
- 1236 Bu hod bir daḡı varup 'avrat almış
Beni zilletle koyup anda qalmış
- 1237 Didüm neyçün bizi kılduñ ferāmūs
Ġazab birle hoş itdüm dimegin düş
- 1238 Götürmeyüp anı kavm ü kabīle
Be-ġāyet hışm idüp bu bī-delīle
- 1239 Dökülüp qanlar olmaġa dil-efġār
Qopuyazdı arada ceng ü peyġār
- 1240 Deminki qarqaşa bu-y-idi bī-ḡad
Didüm ben cengi qoñ var şer'-i Aḡmed
- 1241 Qabül idüp size şaldılar el'ān
Diñüz Hāq buyruġın iy şīr-i Yezdān
- 1242 Hūdā emrin 'Alī kıldı hep i'lām
Qabül itdi ol er de kām u nā-kām

---

¹⁴⁸ şu : su Mt. (Düzeltildi).

¹⁴⁹ hūn-h^vār : hūn-h^vor Mt. (Düzeltildi).

- 1243 İki cānib bes olmaqla tesellā
Kesildi ara yirden ceng ü ğavġā
- VI/297^b 1244 Gicelenmekle anda yine ol dün
Seher vaktine yakın toġmadın gün
- 1245 Didi aşhāba sizden bir muhib zāt
Varup görse n'ider ol 'āşık-ı Lāt
- 1246 Revān 'Abdullāh ile Ḥazret-i 'Amr
İyitdiler turup ber-dīde¹⁵⁰ ol emr
- 1247 Yürüdiler yola bād-ı seher tek
Ne demçündür daḡı bes yilme vü tek
- 1248 Leṭāfet birle ol nūr-ı Cüheynī
İyitdi 'Amra iy nūr-ı dü 'aynī
- 1249 Birer yolu tūtalum yil gibi tīz
İrelüm esmedin bād-ı seher-ḡīz
- 1250 Ḳadem götürdiler böyle diyüp ḡaş
Ḥoş enfās ile gitdiler şabā-veş
- 1251 Uçarken yırtıcı dün murġı-veş 'Amr
Didi bir hevdece irüp bu da ḡoş 'Amr¹⁵¹
- 1252 Revān şıçradı girdi görđi hep māl
Cevāhirle cihāz esbābı ḡoş-ḡāl
- 1253 Yider bir şeb-pere tek turfa heykel
Geçer zu'mınca ammā merd-i ekmel

¹⁵⁰ ber-dīde: (Başımızın) gözümüzün üzerine (o emri yerine getirmeye hazırız)!

¹⁵¹ Bu dizenin vezninde problem vardır. "hevdece irüp" ifadesi "hevdec'irüp" şeklinde okunursa bu problem giderilebilir.

- 1254 Oğur bir Şi'r özin ide ta'rif
İder bir duğteri ğāyetde tavŐif
- 1255 İdinmiŐ āđirinde bunı Şeh-beyt
Ki erlikle o Şem'a olmiŐam zeyt
- 1256 Yıkıldı atı k'āfet Şaldı Őudret
Őurur mı 'Amr ayadıın aldı Őudret
- 1257 Gelūda bitdi Őıçrayup inüp tiz
İçürdi Őarnına bir ħançer-i tiz
- 1258 Yıkılup kāfir öldi ber-cehennem¹⁵²
Revān hevdecler 'Amr oldı hemān-dem
- 1259 Varup bir ğār içinde kıldı penhān
Ki MiŐkāl-idi emr-i Şir-i merdān
- 1260 GümiŐ zengi ki Őodı peyk-i gerdūn
Seđer cāsūs-ı Őubđ ođıdı efsūn
- 1261 Nazar kıldı ki bir Őađrāyı çāder
ŐonatmiŐ dürlü reng ile serāser
- 1262 Meger MiŐkāl idermiŐ bir ulu sūr
Bunı bilmez ki mātemden degül dūr
- VI/298^a 1263 İrađdan ğördi varmıŐ hem Cūheyni
AlıŐdurmiŐ birisi ile beyni
- 1264 Meger dimiş ki kimsin nice ersin
Sürüp her yaña yıl gibi yilersin
- 1265 Dimiş bir Őā'irem key sāl-dide
DimiŐven Őāha sūriyye ŐaŐide

¹⁵² Canı cehenneme ğönderildi.

- 1266 Varup k'añlatdı ol Mişkāl-i dūna
Haber şaldı Cūheynī zū-fünūna
- 1267 Gelüp hācib didi iy pīr-i miskīn
Berü gel devletüñ geldi işüñ çin
- 1268 Varup gördi tutulmuş ulu dīvān
Oturmuşlar geçüp mīrān-ı erkān
- 1269 Muraşsa' cāme giymiş bed-güher çok
Velīkin cāme-i Mişkāl-veş yok
- 1270 Tılā-y-ile dikilmiş hem 'imāme
Turur dil bağlayup sevdā-yı hāme
- 1271 İhāta eyleyüp zerrīn kemerler
Diyüp işitmede ğāfil kem erler
- 1272 Göz ucıyla Cūheynī idüben seyr
Faşāhatle şabāhuñuz didi hayr
- 1273 Bedīhī bir kaşīde didi ğarrā
Serāser riş-ħand ile muħallā
- 1274 Dil-i Mişkālī her beyti idüp nerm
Bağışladı giyindügin olup germ
- 1275 Cūheynī didi iy şāhib-kerem zāt
Sevindürdüñ sevindürsin seni Lāt
- 1276 Velī yok buña lāyık başda dülbend
Virilse n'ola ol dülbend-i dil-bend
- 1277 Diyüp hoş indürüp başından āħir
Diledi k'ala dülbendden cevāhir

- 1278 Cüheynî didi iy şāh-ı cihān-bān
İşidüp dimesünler şehriyārān
- 1279 Ki şeh bir şā'ire destār virmiş
Kıyamayup dūr ü la'lini dirmiş
- 1280 Kaşıyup öñine atdı diyüp var
Didi nirdensin iy pīr-i tama'-kār
- 1281 İyitdi kim Benī Kaḥṭān ilinden
Cüheynīyem cihānuñ dād elinden
- VI/298^b 1282 Didi yollarda var arslān u ejder
Nice kırtarduñ anlardan 'aceb ser
- 1283 İyitdi Lāt u 'Uzzā kıldı yārī
Serencāmumı şāhā diñle bārī
- 1284 Gelürken binüp ata çıkdı bir şīr
Bıraşup atı kaçdum iy cihān-gīr
- 1285 Urup pençe ol aña oldı meşgūl
Getürdi ḥāzretüñe uş beni yol
- 1286 Şütür de vardı bir ṭāvusī-māye
Alup yöneldi şükr idüp Ḥudāya
- 1287 Buluşup 'Amra i'lām itdi ḥālī
İyitdi 'Amr ortaya қо mālī
- 1288 Diyüp hoş kim iletdi ṭoğrı ğāra
Cihān esbābını gösterdi yāra
- 1289 Üneys oğlı didi işte bu kez hā
Oluruz ortaқ aşlā dinmeyüp lā

- 1290 Alup māl ü menāli iki pür-dil
Veliyyullāha vardılar zī hāşıl
- 1291 Olunup vaşf-ı Mişķāl evvel āhır
Olundı mācerā her neyse zāhir
- 1292 Didiler hıusrevā var şunda bir rūd
Ġanīmet birle pür kendü heme sūd
- 1293 Ġanemdür kelle kelle bī-ħad üstür
Bölük bölük güderler ‘abd eger ħırr
- 1294 Sürülse iy hümā-fer zıll u sāye
Virürdi ‘asker-i İslāma vāye
- 1295 İmām iyitdi vallāh vech-i ma‘ķül
Hemān atlandı yüz server ile ol
- 1296 Düşüp peyk-i Resül öñe iletdi
Şanasın varına öñe iletdi
- 1297 Ki yayılmışdı varı murğ-zāra
Dirilmişlerdi şübānı kenāra
- 1298 Yitişdi yümñ ile şāh-ı vilāyet
Dürüşdiler dilīrāñ cem‘e ġāyet
- 1299 Kime irdiler-ise bī-meħābā
Kesilüp başı raħm olmadı kaç‘ā
- 1300 Ki dil çıkmaya andan gözlü başlu
Ciger-ħün çoğı oldu bağı başlu
- VI/299^a 1301 Hidāyet pertevi lem‘a şalup bes
Müsülmāñ oldılar elli nefer kes

- 1302 İçinden bir sa‘adetlü cüvān şīr
İyitdi Murtażāya iy cihān-gīr
- 1303 Ne deñlü olsa küstāhī şorarvan
Size kim dirler iy gül yüzi gülşen
- 1304 Ki sinüñ gibi ‘ālem pehlevānı
Dağı görmedi çok Rüstem-nişānı
- 1305 İyitdi Hāydar-ı Hāyber-güşāyam
Veliyyullāh ‘Alī şīr-i Hūdāyam
- 1306 Didī saña fidā rūḥ u revānum
Muḥammed yolına cān u cihānum
- 1307 Hūdā birdür didüm Aḥmed resūli
Ele aldum öñüñde toğrı yolu
- 1308 Ölünce çalışuram rāh-ı dīne
Ġulām-ı kem-terem şāhā kemīne
- 1309 Bilürem kudretüñi vardur iy şāh
Kulavuzlasam olmaya mı bir rāh
- 1310 Ki şunda sen ‘uqāba var bir şayd
Degül ḥācet size ol şayd için kayd
- 1311 Cemī‘i māl-i Mişķāl andadur hep
Ne ḳal‘a iç ü taşıdur müzehheb
- 1312 Hāvātīn ile rızķ-ı mīr ü erkān
Cemī‘i andadur iy şāh-ı merdān
- 1313 Anuñ altında rūd içinde bir cāy
Ki eyle görmemişdür hīç yir cāy¹⁵³

---

¹⁵³ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı maḳām” yazılıdır.

- 1314 Olunmuşdur temāşāgāh u mecma‘
Gören seyr itmege gidene dir ma¹⁵⁴
- 1315 Ki her bir köşede şad çeşme vü havz
Revānına gönül virmekde yok havz¹⁵⁵
- 1316 Serā-perde gül-i sūr ile tekrār
Çekilmiş taraf-ı cū dāmān-ı küh-sār
- 1317 Hezār ötmekle murğ-ı hoş-nevāyān
İçi pür-nağme-i Dāvudī elhān
- 1318 Gül-i ter karşısına ditreyüp dest
Şımış şad kāse k’ala şevk idüp mest
- 1319 Zihī hoş dem diyüp bād-ı şabāya
Tökür zerrīn küleh nerges hevāya
- VI/299^b 1320 Dökülmekle şükūfe mişl-i ahter
Dinilmişdür adına Merc-i Ezher
- 1321 Bir ulu kaşr var ‘ālī şehāne
Ki olunmadı bir şāh-ı cihāna
- 1322 Gelicek nāy u çeng ü defle Mişkāl
Hezār olmaqla ‘ıyş-i bāde-i āl
- 1323 Dirilür zīridest’ile sipāhı
Şatar aralarında pādīşāhī
- 1324 Bir ulu büt düzetdürmişdür ulu
Getürdüp dir ilāhuñuz budur bu

¹⁵⁴ Metinde “ ma’ ” kelimesinin hemen altında, bu kelimenin eş anlamlısı olan “be-hem” kelimesi yazılıdır.

¹⁵⁵ Metinde “havz” kelimesinin hemen altında, bu kelimenin eş anlamlısı olabilecek “neked” kelimesi yazılıdır.

- 1325 Büyük küççük iderler secde aña
Kimüñ ne cānı var bed sözle aña
- 1326 Dügüñdedür cemī'i şimdi ol nās
Şehel kes var ider ol al'ayı pās¹⁵⁶
- 1327 Melā'īm adlu Mişāle bürāder
Hemān ol var bilesince niçe er
- 1328 Bu afletle k'alına iy nikū-fāl
Bozılır bilürem ānūn-ı Mişāl
- 1329 Emīr on pehlevān alup girān-arb
Ki her birisi biñ erle ider arb
- 1330 alanına didi rüz ü avarı
Siz iltüñ 'askere mecmū'ı bārī
- 1331 İyitdi iy cüvān aduñ ne dāyim
Didi bendeñ adı şāhā Ğanāyim
- 1332 İyitdi gidelüm dimdi aña uş
Görelüm ankı yaña didüğüñ uş
- 1333 Ğanāyim şev-i İslām ile yüz yüz
Yöneldi al'adan yaña utup yüz
- 1334 Varara kim görüñdi ol ser-i rüd
Kenārı hep dıraht-ı şandal u¹⁵⁷ 'ūd
- 1335 Revān şāf-ı derün göstermegin āb
Çemen ser-sebz olmış-idi sīr-āb

¹⁵⁶ Metinde "pās" kelimesinin hemen altında, bu kelimenin eş anlamlısı olabilecek "hıfz" kelimesi yazılıdır.

¹⁵⁷ şandal u : şandal-ı Mt. (Anlam gereği düzeltildi).

- 1336 Mişāl-i zīnet-i kaşr-ı Havernak¹⁵⁸
Urulmuş taht-ı kisriye tutup dağ
- 1337 İnüp ol serv-i bāğ-ı *lā-fetā*¹⁵⁹ tūz
Vuzū tecdīdi birle eyledi hūz
- 1338 İki rek‘at kıılup hācet namāzın
Hudā bilür niyāzuñ çoğ u azın
- VI/300^a 1339 Ğanāyimle piyāde zāt-ı ‘ulyā
Yürüdi qal‘ayı k’ide temāşā
- 1340 Var-idi ara yirde rāh şeş mīl
Revān qaṭ‘ eylediler nitekim yil
- 1341 Göricek ehl-i qal‘a didiler hey
Ne kişisin hem ol bileñce der-pey
- 1342 İyitdi ben Ğanāyim kuluñuzam
Beni gönderdi size şāh-ı ‘ālem
- 1343 Bir ādem daḥı koşdı işde bile
Qadem başdı ola ol da sebīle
- 1344 Ki ğāfil olmayasız hīdmetinde
Bilürsiz hōd olan kimler qatında
- 1345 Melā‘īme tanışup açdılar der
Giricek qal‘aya anuñla Hāydar

¹⁵⁸ Mīmar Sinimmār tarafından, Fırat’ın Hīre yakınlarında yapılmış, eşi benzeri görülmemiş meşhur köşk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., 14. Baskı, Ankara 1997, s. 345.

¹⁵⁹ *Lâ-Fetâ İllâ ‘Alf Lâ-Seyfe İllâ Zü’lfikâr* “Ali’den başka genç (yiğit er), Zü’lfikâr’dan keskin kılıç yoktur.” veya “Ali gibi kahraman kimse, onun kılıcı gibi kılıç yoktur.” Zü’lfikâr, Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye armağan ettiği ve Hz. Ali’nin kahramanca kullanmasıyla ün kazanmış, ucu çatalı kılıcın adıdır. Aranan sahih hadis kitaplarında böyle bir söze rastlanmadığı belirtilmektedir. bkz. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözcükler*, s. 100.

- 1346 Melā'ım Murtażāya baķduđı dem
Diyince hey bu kimdür aķuban fem
- 1347 ıķarup Zü'l-fiķār-ı tāb-dārı
Ki irdi eşme berķ-i Zü'l-fiķārı
- 1348 Didi Mirħabla 'Amrı öldürenven
Gözün aç nirde uyursın dağı sen
- 1349 Bilüp kimdür tenine düşdi lerze
Ne eyü söyleyibilür ne herze
- 1350 Didi āħirde iy kār-ı mürüvvet
Ki ħaķķuñdur işidürüz fütüvvet
- 1351 Emān vir öğümü bir dem direyüm
Cenābuña cevāb andan vireyüm
- 1352 'Alī didi gel İslāma ħalāş ol
Dü 'ālem içre ħāşe'l-ħāş u ħāş ol
- 1353 Diyüp ħoş geldi ihlāş ile dīne
Şeh-i merdāna ķul oldı kemīne
- 1354 Ne kim var-ise ehl-i ķal'a yik-ser
Müsülmān oldılar şād oldı Ĥaydar
- 1355 Ol on aşħāba şaldılar bir ādem
Gelüp anlar dağı olundı ħurrem
- 1356 Cüheynī birle 'Amrı ķıldı irsāl
Gidüp yitişdiler aşħāba derħāl
- 1357 İşidüp ķal'a fetħin oldılar şād
Ne kim var göçdiler bende vü āzād

- VI/300^b 1358 Gelüp konuldu Merce'l-Ezhere haş
Livā-yı Aḥmedī dikildi meh-veş
- 1359 Ḥudāya itmek ile ḥamd-i bī-ḥad
Olundi üç gün anda yümn ile şad
- 1360 Şeh-i merdān diyüp budur mülāyim
Şalup Mişķāle bes gitdi Ğanāyim
- 1361 Varup gördi ki cām-ı bāde bāde
Virüp ğam ḥırmenin devr içre bāda
- 1362 Yimek içmekde ya'nī kim düğündür
Velī bilmezler anı kim dögündür
- 1363 İletdiler didi Mişķāle iy şāh
Ne 'ıyş ü nūşdur bu nicesi rāh
- 1364 Qanı qal'a qanı ehl ü 'ayālūñ
Ḥod añma n'olduĝın māl ü menālūñ
- 1365 Gelüp Ḥayber-ĝuşā varını aldı
Dil-i bendeñ te'essüflerde qaldı
- 1366 Qarındaşuñla ehl-i qal'a bā-hem
Müsülmān oldılar dil düşdi bā-hemm
- 1367 İşitmekle olup tebdīl-i ḥālāt
Gözinden çıqdı Mişķālūñ maqāmāt
- 1368 Hemān-dem milk-i dil olup ğam-ābād
Derūndan dil idüp ney gibi feryād
- 1369 Bozulup ol düzen 'ıyş işi bitdi
Dem-i peygār ile ceşş işi bitdi

- 1370 Olup deryā gibi telḥ eyleyüp hoş
Dirüp ḳavmin yürüdiler zırh-püş
- 1371 Varup gördi ki ṭolmuş Merc-i Ezher
Şahābe ṭutmuş ol arayı yik-ser
- 1372 Acıyup varı oḳlanmış ṭoñuz-ves
Şavaşa girdiler nite ki ser-ḥaş
- 1373 Şeh-i merdān daḥı şaflar idüp çin
Neberde girdiler merdān-ı ipçin
- 1374 Ḥavāle itmek ile Zü'l-fiḳārın
Biçer geh iki yarar gāh ḳarın
- 1375 Şu deñlü ḳırdılar küffārı ol gün
Ki oldı māteme tebdil düğün
- 1376 Bu ḥayretle gidüp gün kendüzinden
Ki şaşurdu cihān milkin gözinden¹⁶⁰
- VI/301^a 1377 Düşüp dāmān-ı ğarb içre bölündi
İrüp dün şāhına nevbet bilindi
- 1378 Çalındı ṭabl-i āsāyiş ḳalup çeng
İnüp diñlenmege olundı āheng
- 1379 O gice cāy-ı kāfir oldı āteş
Müsülmān ‘askeri germ ile yüz ḥaş
- 1380 Şebīḥün fikri olmaz ejdehāda
‘İbādetle şahābe hep şafāda
- 1381 Ṭolanur ‘askeri ammā ‘Alī gāh
Ki uyumaz igen arslān şebāngāh

¹⁶⁰ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şeb” yazılıdır.

- 1382 Görüp geldi Ğanāyim didi ҡanda
Didi ‘azm itdüm-idi şāha ben de
- 1383 Yine var şāh-bāzuñ bir şikārı
K’alına bünyesinde kebg-vārı
- 1384 Bu kāfir ‘askeri kim irdi hālī
Ҙalupdur küllinüñ obası hālī
- 1385 Zer ü sīm ü cevārī vü ğulāmān
İgen bī-ħad durur iy şāh-ı merdān
- 1386 Diyüp ma‘kūl Hālīd bin Velīde
Niçe yüz pehlevān ҡoşdı ‘Alī de
- 1387 Varup alup dün içre nitekim siyl
İletdi Vādī-i Ğulāneyi miyl
- 1388 Dilīr-i nām-dārān ile ҡondı
Gelüp giceyle yine k’anda ҡondı
- 1389 Buluşup Murtażā k’itdi du‘ālar
Sürüldi bu fütūħa da şafālar
- 1390 İrüp feryādcı Mişķāl-i dūna
Melālet başdı anı döne döne
- 1391 Temāşāya felek şāhı tutup rū
Seħer k’irdi yire yüz yüz urup rū
- 1392 Uyudup dün şehinüñ şem‘ ü¹⁶¹ mūmın
Ki atlandı ne kim var gebr ü mü’mın¹⁶²
- 1393 Yine şaflar ki zeyn oldı bayağı
Şavaşa başladılar iki yağı

¹⁶¹ şem‘ ü : şem‘-i Mt. (Düzeltildi).

¹⁶² Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şubħ” yazılıdır.

- 1394 Vilāyet tahtıgāhı pādişāhı
K'anuñdur *lā-fetā* tāc ü külāhı
- 1395 Elinde Zū'l-fikār altında Düldül
Girüp meydāna ıopdı gökde gülğul
- VI/301^b 1396 Urup na'ra [ki] sürdi ra'd-vārī¹⁶³
Diler kim göstere Merrih-kārī
- 1397 Ötüp Mişkāl didi hey komañ hey
Muraşsa' sāğarumdan ıan'ıçen mey
- 1398 Oğul kız ğayretine ha birer tīg
Geh olur kim belā seylin irer tīg
- 1399 Bu gitse aradan ğayr-idi āsān
Bizümçün-idi şimşir işi barān¹⁶⁴
- 1400 Şalābetle emīrū'n-nahl Haydar
Didi iy bed-gümān bī-'aql kāfer
- 1401 Niçe sinūñ gibi kelb-i siyeh-dil
Kılıcumdan geçüpdür ürmegil bil
- 1402 Müsülmān ol murāduñsa selāmet
V'egerni it gibi olduñ melāmet
- 1403 Ğazabla ötüben bīnī-i Mişkāl¹⁶⁵
Girüp meydāna şunuşınca derhāl
- 1404 Aradan götrülüben perde-i 'ār
Kaçup aldılar ara yire küffār

¹⁶³ Bu dizedeki vezin problemini gidermek için, "sürdi" kelimesi "sürerdi" şeklinde de okunabilir.

¹⁶⁴ burān: (*Far.sf.*) keskin, sivri; kuvvetli, şiddetli; canlı.

¹⁶⁵ Mişkāl: Mışkāl Mt. (Düzeltildi).

- 1405 Erenler şāhı ardınca ecel-veş
Keser tuş olduğın her kimse ser-keş
- 1406 Güneş-mānend elde tīg u şimşir
Neheng-āsā ki bahre taldı ol şir
- 1407 Fenā yiliyle fi'l-hāl iki deryā
Temevvüc birbirine şaldı gūyā
- 1408 Seherden aḥşama daḡ oldu kırĖun
Götürdi gövdeleri siyl olup hūn
- 1409 Bu destān ile gün kıлмаĖa devrān
Gidüp kim kaldı ḡālī rūy-i meydān¹⁶⁶
- 1410 Çekilüp iki ‘asker ḡondılar bes
Murādı üzre ḡālātında herkes
- 1411 İgen çok sözle çalkānmaĖla mağzı
AçuĖ ḡalmışdı Mişḡālūñ bes ağzı
- 1412 Biri bu türrehātınūñ¹⁶⁷ ki yarın
Aluruz düşmenūñ ceng ile varın
- 1413 Ki ḡāyet za‘f alupdur ceş-i düşmen
Bizümdür hem görüpven aña düş men
- 1414 Müsülmān ‘askeri bāzārı ḡaḡla
Zihī şol kim ola bāzārı ḡaḡla
- VI/302^a 1415 Seher sīmurĖ-ı Ḳāf-ı milk-i ḡadrā
Ṭuyūr-ı encümi kim ḡapdı tenhā¹⁶⁸

¹⁶⁶ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şeb” yazılıdır.

¹⁶⁷ türrehātınūñ : türehhātınūñ Mt. (türrehāt: [Ar.is.] saçma sapan sözler).

¹⁶⁸ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şubḡ” yazılıdır.

- 1416 Svre b-ı ry-ı pehlevn
Yrdi elde tĝ-ı zer-nin
- 1417 Őahbe Őaĝ u Őolında ħurn
Nazr meydna dikmekde dilrn
- 1418 Mslmn ‘askerinden bir dilver
Depp meydna atın istedi er
- 1419 Didi benven Mel‘m Aĝmede ħul
Bi-ĝamdi’llh ki toĝrı bulmim yol
- 1420 Ķuruyup ħn-ı Miĝl¹⁶⁹ eyleyp h
Didi ħoma ħarındam z ĝm-rh
- 1421 Hcm itdkde kfir ħavmi aĝb
Girildi birbirine bu diy bb
- 1422 Veliyyullh varup bozmaĝla ly
Didi Miĝle iy kem-fehm  kem-ry
- 1423 Mslmn ol ĝal it ba [u] cn
V’egerni virmezem hirgiz amn
- 1424 Ķaĝıyup ol siyeh-r ĝamledi
Ķaĝarak Şanasın biraz ĝledi
- 1425 Diyp ħaĝan olur ‘anĝ-y ħurb o
Şunup ħapdı kemerden mil-i th
- 1426 Didi Miĝl elmdesin ola m
Kimesne zr-ı¹⁷⁰ penĝeyle ala m
- 1427 İrer mi kimsesi feryd-res ĝr
Ynelgil toĝrı yola olmaĝıl kr

¹⁶⁹ Miĝl: Miĝl Mt. (Dzeltildi).

¹⁷⁰ zr-ı : zr u Mt. (Anlam gereĝi dzeltildi).

- 1428 Ne deñlü da‘vet itse gördi yok dir
Hevāya tügdürüp mīr-i cihān-gīr
- 1429 Gelüp indügi dem çalmaqla şimşīr
Dü-pāre eyledi anı da ol şīr
- 1430 Görüben ‘askeri olduqda hayrān
Çıgırup heybet ile şīr-i Yezdān
- 1431 İyitdi kırtuluñ girmekle dīne
V’egerni baş kesüp sökmekle sine
- 1432 Kōmazvan birüñüzi de selāmet
Size Mişķāl yitmez mi ‘alāmet
- 1433 Kılup rüzī hidāyet Hāķ te‘ālā
Müsülmān oldu ol ‘asker serāpā
- VI/302^b 1434 Alnup kıanda varsa māl-i Mişķāl
Dirildi bī-nihāye rızķ eger māl
- 1435 Murādınca olup maķşūd-ı Elvāh
Ziyānında çoğ oldu sūd-ı Elvāh
- 1436 Ki alındı nesi varsa serāser
Eger ehl ü ‘ayāl ü sīm eger zer
- 1437 Yōneldügi için toğrı sebīle
Melik dikdi Melā‘īmi ol ile
- 1438 Olunup üç gün anda hurrem ü şād
Seher dördünci gün ol serv-i āzād
- 1439 Göçüp yanınca hep aşķāb-ı pür-dil
Gidilüp yümñ ile menzil-be-menzil

- 1440 Erenler şîr-veş germekle sîne
İrildi Sâbık oğlu al‘asına
- 1441 Muarrer yine itdi ol dilîre
ulâm-ı alka-der-güş oldı mîre
- 1442 Alup her neyse māl-i bî-kerānı
Yola girdi erenler pehlevānı
- 1443 Resûle peyk-i ‘İzzet muştıladı
Cemî‘i albe sārî oldı şādî
- 1444 Sa‘adet birle yüz ibāl ile şad
Çıup arşu ki buluşdı Muammed
- 1445 Başup bağına ocdı Murtażāyı
İdüp her birine cāndan du‘āyı
- 1446 anîmet mālî k’algelmişdi aydar
Varup şehre ulaşdırdı serāser
- 1447 Egerçi add-i kārî māverādur
Sözüm şallū ‘alā ayri’l-verādur

ikāye-i Feth-i al‘a-i Dîger Ki Murtażā Kerde-Est Berāy-ı Sür-ı

Sa‘d İbni Mu‘āz

- 1448 Cevāhir döküp olmaqla güher-bār
Dimiş böyle bu dürri iden İşār
- 1449 Siyādet arhı mihr ü māh-manzar
Meh-i burc-ı şeref ferande-ater
- 1450 Müşerref iderek aşāb u āli
Virürken şa‘şa‘a mihr-i cemālî

- 1451 Gelüp Sa‘d-ı Mu‘āz ol yüzi aya
Didi iy Hāl-ı Bî-çūna sāye
- VI/303^a 1452 İderven bende-zādeñ ‘Avne düğün
Umaram şala pertev sen yüzi gün
- 1453 İyitdi varalum hoş Hāq tebārek
İde ol qutlu işüñi mübārek
- 1454 ‘Alīye de did’iy kân-ı mürüvvet
Ki haqqıñdur mürüvvetle fütüvvet
- 1455 Cenābuñda bile Dürreyn bā-hem
Havātīn ile Zehrā hazreti hem
- 1456 Kerem kânı iyitdi inşā’-Allāh
Sevindi k’oldı hāşıl Sa‘da dil-ıñ
- 1457 Şükūfezār idüp kālī-i rengīn
Varup k’itdi maḥall-i sūrı tezyīn¹⁷¹
- 1458 Tabaqlar eyleyüp işār için pür
Tutar ellerde turup merd eger hur
- 1459 Ciger-süz olmağ ile ‘ūd u micmer
Çonuldu tabla[lara] misk ü ‘anber¹⁷²
- 1460 Hediyelerle her kavm ü kabīle
Gelüp kim döndi şerbet selsebīle

¹⁷¹ “tezyīn” kelimesi metinde تزيين şeklinde yazılmıştır.

tezyīn : teztīn Mt. (Düzeltilmiş).

¹⁷² Bu dizenin vezninde problem vardır. “tabla[lara]” ya da “tabla [içre]” düzeltilmesi ile bu problem giderilebilir.

- 1461 Birazdan ol yüzi *innā fetahnā*¹⁷³
Resül-i Hâk Hâbîb-i Hâk te‘âlâ
- 1462 Şahâbe birle geldi yüz vire fer
Zihî ‘âlî-cenâb Allâhu ekber
- 1463 Zer ü sîm ile ‘ūd u ‘anber-i hām
Nişâr olmağçün oldı nîk-fercām
- 1464 Geçüp şadra ki hırşîd istivâya
Fidâ cânlar didiler Muştafâya
- 1465 Getürdi sa‘d-ı ekber¹⁷⁴ tâli‘-i Sa‘d
Zihî ferhande k’olmuş tâli‘i sa‘d
- 1466 Bişüp dökülmelü k’oldı sümâtı
Biraz kem oldı şādî inbisâtı
- 1467 Ki zîrâ gelmemişdi şâh-ı merdân
Betül ile hem iki çeşm-i devrân
- 1468 Tönup âyine-i dil gerd-i gamdan
Bu söz geldi Resül-i pür-keremden
- 1469 Ki Sa‘d iğen neden tebdîl-i hâlet
‘Ayân çehreñdeki rüy-i melâlet
- 1470 İyitdi iy sürür-ı sîne-i dil
Melâletle işüm bes oldı müşkil
- VI/303^b 1471 Bu cem‘iyyet k’olupdur ‘âm u hâşa
Olupdur ehl-i beyt için ho hâşa

¹⁷³ *Kur’ân-ı Kerîm*’in 48. sûresi olan Fetih sûresinin ilk âyetinin giriş kısmıdır.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا^y

Meâli : “Doğrusu biz sana apaçık bir fetih ihsân ettik.” şeklindedir.

¹⁷⁴ sa‘d-ı ekber : Jüpiter (Müşteri) gezegeni.

- 1472 ‘Alī vü Ezhereyn ile ki Zehrā
Bile olmaya yaşa döndi peydā
- 1473 Didi fahr-ı dü ‘ālem olma dil-teng
Tamām oldu bizümle varı iy şeng
- 1474 İyitdi girçek iy gül yüzi gülşen
Olupdur hāne mişl-i çeşm-i rüşen
- 1475 Mübārek göñli bize Murtažānuñ
Meger qalmışdur iy cānı cihānuñ
- 1476 Ṭabīb-i cānsın it bu derde tīmār
Ki efkār ile göñlüm düşdi bīmār
- 1477 Didi ol menba‘-ı luṭf u şefā‘at
Bilürven arada yoqdur şenā‘at
- 1478 Varup ben göreyüm hīç olma ğam-gīn
Ne hācet eylemek yoq yire ğam kīn
- 1479 Muḥibbi ḥāṭırın qılmağ için şād
Revān oldu revān ol serv-i āzād
- 1480 Meger gelmişdi ive şāh-ı merdān
Velī qalbi melāletle perīşān
- 1481 Görüp kim şordı hālinden ḥelāli
İyitdi göñlümüñ budur melāli
- 1482 Ki sūr-ı Sa‘da şaçu-y-ile herkes
Varur yoq nesnemüz kim varavuz¹⁷⁵ bes
- 1483 Betül iyitdi şāhā yimeñüz ğam
K’anamdan qaldı var bir ‘anberīnem

---

¹⁷⁵ varavuz : varur Mt. (Vezin ve anlam gereği düzeltildi).

- 1484 Zer-i hālişden olmuş yüz mişķāl
Necāşī tuħfesindendür anı al
- 1485 Dügünden kalma şatup harcuña sür
Mu‘ayyen muntazırdur şāhib-i sür
- 1486 İyitdi ger Kubeys olup zer ü sīm
Senüñ olsa gerekmez ħabbe-i nīm
- 1487 Bu sözdeyken gelüp faħr-ı dü ‘ālem
Didi ol iftiħār-ı nesl-i ādem
- 1488 Ki neyçün gelmedüñ sen de düğüne
Yitişdi ‘ilm dildeki döğüne
- 1489 Ki māni‘ faħr-imiş şīr-i Ĥudāya
Cevāb eyle ki virdi Muştafāya
- VI/304^a 1490 İyitdi luţf kānı bir devem var
Ne ğam yirsin gel anı bile al var
- 1491 Didi dāyim hemişe luţf u cūduñ
Ki bu hestīye menşe’dür vücūduñ
- 1492 Sezā emrūñle başum üzre gitmek
Murādum destirencümden iletmek
- 1493 Bilüp maķşūdunı ol serv-i gül-fām
Tebessümle turup kılmadı ibrām
- 1494 Varup k’itdi yüzi mihri tecellī
Dügün issin daħı kıldı tesellī
- 1495 Şafā-y-ile hezārān ħ^vān¹⁷⁶ döküldi
Tabaķlarla ğarīb elvān döküldi

¹⁷⁶ Bu kelime metinde خون şeklinde yazılmıştır.

- 1496 İçilüp şekkerî şerbetle cüllâb
Ki tırdı şem'-i maḥfil birle aşḥâb
- 1497 O cānibde 'Alī gitdükde Mürsel
Şuheybe varup at bindi mükemmel
- 1498 K'aña ıṣmarlayup esbâb-ı cengi
Resül aḥmıṣdı ol cengî nehengi
- 1499 Ki geldükçe 'Alī her at u cevşen
Ki maḥşud idine yok dimegil sen
- 1500 Urup bir üştür-i reh-vāra tūşe
Revān oldı gelüp ḳalbi ḥurūşa
- 1501 Beyābāna düşüp bād-ı sam-āsā
Yilüp geçdi hezārān kūh u şahrā
- 1502 Geçer kūh u kemerler şirdür bes
Ten-i tenhā siyeh-güşide yok kes
- 1503 'Uḳāb altında bilde Zū'l-fiḳārı
Aşar farkından iren kūh-sārı
- 1504 Resül ol maḥrem-i sırr-ı İlähî
Dü kevnüñ ḥāşıl u püşt ü penāhı
- 1505 Keremler gösterüp Sa'd-ı Mu'āza
Ki ivin eyledi dāre's-sa'āde
- 1506 Zuhur vaḳtinde geldi mescidine
Bilāl itdi şalā bes ehl-i dīne
- 1507 Dilinden ḥod degül ḥālî niyāzı
Ḳılındı dirilüp öyle namāzı

- 1508 Dönüp aşhāba şem‘-i maḥfil ü cem‘
Olundu cem‘-i pervāneyle şan şem‘
- VII/304^b 1509 Degül anda velī şāh-ı vilāyet
Ki ya‘nī ol ‘Alī şāh-ı vilāyet
- 1510 Didi n’oldı ki şehir-i ‘ilme bāba¹⁷⁷
Çarındaşum ‘Aliyy-i Bū Türāba
- 1511 Ki bizümle degüldür şimdiki dem
Yağında var mı ola görmiş ādem
- 1512 Şahābe didiler iy nūr-ı dīde
Bugün görünmed’ol zāt-ı güzīde
- 1513 Tefekkür ‘āleminde ḳalbi mir’āt
Çıkageldi ḳapudan bir ulu zāt
- 1514 Hüseyin ile Ḥasan çigninde ammā
Döker şan gözleri dolāb olup mā
- 1515 Ol iki aḥter-i burc-ı siyādet
Gül-i nev-bāve-i bāğ-ı sa‘ādet
- 1516 Gidicek şīr-i Yezdān ol sebīle
Dimişler şīrizālar biz de bile
- 1517 Ol ağlayışla aṣlā diñmemişler
Nire gitdi diyü gamlar yimişler
- 1518 Anuñçün ikisin Selmān götürmiş
Ki diñdüre Resūl ile götürmiş
- 1519 Göricek gözlerin eşk ile nem-nāk
İyitdi şehriyār-ı şehir-i *levlāk*¹⁷⁸

---

¹⁷⁷ şehir-i ‘ilme bāb: Hz. Ali.

- 1520 Neçün gül-desteler seyr-âb¹⁷⁹ nerges
Meger incindi hâr-ı cevri ile kes
- 1521 Didi Selmân geçen hep mâcerâyı
Hayâle şaldı kalb-i Muştafâyı
- 1522 Götürdüp yine her bir yüzi verdi
Cenâbı Hazret-i Zehrâya vardı
- 1523 Anuñ da gördi düzmiş kirpügi dür
Şanasın rişte-i dür kirpügidür
- 1524 İyitdi ağlama iy nür-ı ‘aynî
Neden aqıtma çeşmüñ kulleteyni¹⁸⁰
- 1525 Mu‘ayyen var İlâhî bunda bir sır
Neçün yaş dökme gözüm böyle sır sır
- 1526 Tesellî her birine virüben şad
Yine mescidine vardı Muhammed
- 1527 Şahâbe eyleyüp her biri bir fikr
Veliyyullâh-idi hep olunan zıkr
- VI/305^a 1528 Kılındı ‘aşr u şâm ile ‘işâ hem
Resûl açdukdâ teftîşe yine fem

¹⁷⁸ “Levlâke levlâk lemâ halâktü’l-eflâk” “Sen olmasan, sen olmasan; felekleri yaratmazdım.” meâlindeki hadîs-i kudsîden iktibas edilmiştir. Buradaki hitap Hz. Peygamber’edir. Bu hadîsle Hz. Peygamber’in mukaddes zâtı tazim edilmekte; kâinâtın yaratılışındaki yegâne maksadın onun yüce varlığı olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca bu hadîs, naatlarda en çok iktibas edilen hadîslerden biridir. Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 155.

¹⁷⁹ Şâir; *suya kanmış, tâze, körpe* anlamındaki “sîr-âb” kelimesini bu beyitte ve eser boyunca (7/4244, 4273, 4577) “seyr-âb” okunacak şekilde yazmıştır.

¹⁸⁰ “Kulleteyn : Sözlükte ‘testi’ anlamına gelen kule kelimesinin tesniyesi (ikili) olup, iki testi anlamına gelir. Eni, boynu ve derinliği 60 cm. olan veya yaklaşık 210 litre su alan kap veya havuza kulleteyn denilmiştir. -Dr. İbrahim Paçacı- ” *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Yayına Hazırlayan: İsmail Karagöz, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 385.

- 1529 Şuheyb aşhāb içinden gösterüp kad
Didi iy serv-i gül-ruḥ ‘ārız u ḥad
- 1530 Bilürven kim nic’itdi *lev küşif*¹⁸¹-şān
Emīrū’n-naḥl ya’nī şīr-i Yezdān
- 1531 Gelüp cevşen çıkardup baña giydi
Ne-ise gördi küllī tūşe kaydı
- 1532 Urup bir üstüre bindi ‘uḳābī
Yürüdi Ḥaḳdan umup fetḥ-i bābı
- 1533 Beriyye içine gitdi tūṭup rāh
Diyemedüm ki ‘azmūñ ḳanda iy şāh
- 1534 Resül iyitdi oñarıcı Bārī
Gidüp ol gice uyumadı bārī
- 1535 Bi-‘aynih gicesiyle yine ol gün
Geçüp kim toḡduḡı dem şubḥgeh gün
- 1536 Resül-i Ḥaḳ didi her kim ‘Alīden
Ḥaber algelebilüp ol velīden
- 1537 Olam zāmin ki yarın bī-ḡam u hemm
Benümle gire bāḡ-ı ḥulde bā-hem
- 1538 Tūrup Ḥālīd yirinden seyfi-İslām
Didi ben varayum iy serv-i gül-fām
- 1539 Yitişüp devlet ü feyz-i İlähī
Ola kim Ḥaḳ baña vire o cāhı

---

¹⁸¹ *Lev küşif*: “Eğer perde açılsaydı kesin bilimde bir artış olmazdı” mânâsına gelen ve Hz. Ali’ye atfedilen sözün ilk kelimesidir. Bu sözde Hz. Ali’nin ilmi vurgulanmaktadır.

- 1540 Du‘ā idüp didi cān-ı cihān var
Olup medḥ ile Ḥālīd de şeker-bār
- 1541 Varup bir üştüre bār itdi tūşe
Gerekdür tūşe lā-büdd ābınūşa
- 1542 Mükemmel binüp ata girdi yola
Beriyyede dimez kim ḥāl n’ola
- 1543 Çıkıcağ gördi şahrā içre bir er
Peleng-āsā gelür mişl-i ğāzanfer
- 1544 Gelerek gördi oğlımıŞ Süleymān
Didi qanda sa‘ādet birle seyrān
- 1545 İyitdi iki gündür Murtażāyı
Yitürüp görmedük ol yüzi ayı
- 1546 Resülün k’oldı ğāyib yār-ı cānı
Didi her kim bilüp gelürse anı
- VI/305^b 1547 Girürven cennete anuñla bile
Revān olmayam ansuz ol sebīle
- 1548 Bes anuñçün qadem başdum bu rāha
Ne küyerem şeb ü ne şubḥigāha
- 1549 Süleymān didi ata bile ben hem
Olam şā’llāh cinānda daḥı bā-hem
- 1550 Diyüp hoş itdiler ol seyre āheng
Yol iki oldı gidüp niçe ferseng
- 1551 Didi Ḥālīd Süleymāna oğul sen
Ḥarem yolına git Şām milkine ben

- 1552 Ya bu yolda ola hāşıl murādāt
Ecel beydağ sürüp ya ide şeh-māt
- 1553 O gün ol gice Hālid şubha dek tā
Gidüp oldu şehir bir oba peydā
- 1554 Hacer bin Sa‘d-idi ser-dārı adı
Resüle dost-idi ‘ālī nihādı
- 1555 Bilürdi Hālide itdi şad i‘zāz
Didi şeh-bāz-veş nireye pervāz
- 1556 Haber virdi neden düşdügünü yol
Didi dönmek durur evlā yine ol
- 1557 Ki bu yol iltinilmez başa başa
Degül cāyız elüñle kaçd başa
- 1558 Yigirmi gün dinilmiş menzil ammā
Eser bād-ı sam aşlā yok durur mā
- 1559 Beriyyelik durur deşt ü beyābān
Bulunmaz her yanına hadd ü pāyān
- 1560 Şabā uğrayıcağ seyrin bir uca
Yitişdürmez kalur dem-beste h^voca
- 1561 Hemān seyyāhı sam yili durur bes
Anuñ vehmiyle lā-büdd uğramaz kes
- 1562 İyitdi Hālid elbette dönüş yok
Ölümden gayrı āhirde hod iş yok
- 1563 Hacer gördi ki dönmiş taşā kalbi
Söz ile yumşamaz yok kalbi kalbī

- 1564 Azıqla görüp ol da kayd-ı ābı
Taleb ide yürüdi Bū Tūrābı
- 1565 Giderken oldı bir şübāna tuṭaş
‘Alīyi şorıcaḡ didi o yoldaş
- VI/306^a 1566 Ki ben bilmezem anı dünki günler
Bir atlu uğradı şan şīr-idi ner
- 1567 Peleng-āsā gider tenhā tutup yol
Şalābetle velī heybetlü key ol
- 1568 Süheyl-āsā bir at binmiş şehāne
Yider bir üstür ol merd-i yigāne
- 1569 Bilüp kimdür bu evşāf issi Hālid
Añar mı daḡı serd ü issı Hālid
- 1570 Virüp destārı nişfin müjde-gānī
Yürüdi ortaya ḡomaḡla cānı
- 1571 Giderken uğradı bād-ı semūma
Ki döndürürdi ṭaşa irse mūma
- 1572 Tenine za‘f virdi renge taḡyīr
Ne çāre gitmedür bes aña tedbīr
- 1573 Ḳalıcaḡ yola on ferseng menzil
Devesi ıssıdan ḡaldı nice gil
- 1574 Ḳıyās it atınuñ da nice ḡālī
Ḳavī süst-idi gitmişdi mecālī
- 1575 Cihān olmışdı ḡüyā ‘ayn-ı tennūr
Güneş nār-idi maḡzā nicesi nūr

- 1576 Revān rīg içre āteş-pāre gūyā
Semender Hālid ü baħr-idi şahrā
- 1577 Hāvāle böyle demde bād-ı sam da
Eser yildür velīkin ‘aynı demde
- 1578 Dil-i Hālid de olmuş yine mużtar
Ki düşmişdür atum da diyü bī-fer
- 1579 Şusuzluk da hücūm itmişdi cāna
Ne cān belkim ‘aşaş şaħş-ı zamāne
- 1580 İderdi vehm¹⁸² dil-teşne ölümde
Dönüp dimekle ne gelür elümden
- 1581 Tevekkül birle biş fersengin aldı
Atı da bir iniş dibinde ƙaldı
- 1582 İyitdi iy dirīgā bitdi işüm
Ƙoħabaşladı bişer şanki bişüm¹⁸³
- 1583 Hele biñ ceħd ile yüz ova gözin
Çıƙardı ol yoħuş başına özin
- 1584 Selāmet yaƙasına çıƙdı gūyā
Ki görümdi bir ulu şulu¹⁸⁴ şahrā
- VI/306^b 1585 Velī tütmiş kenār-ı nehri çāder
Pür olmuş rüy-ı şahrā şanki yik-ser
- 1586 Eyerlü atları¹⁸⁵ hāzır gever gem
Tağıtmiş nīze çetr öñinde perçem

¹⁸² vehm : vehm-i Mt. (Anlam gereği düzeltildi).

¹⁸³ Şâir, kafiye gereği “başum” kelimesini “bişüm” okunacak şekilde harekelemiştir.

¹⁸⁴ “şulu” kelimesi metinde yanlışlıkla iki kez yazılmıştır.

¹⁸⁵ Kelime metinde انلری şeklinde yazılmıştır.

- 1587 Diyüp şad-bār minnet böyle hāle
Hezārān şükr kıldı Zü'l-celāle
- 1588 Varup ol şudan içdi kana kana
Şafālar virdi yüz zevk ile cāna
- 1589 Biraz ot ile bir kırba tolu şu
Getürdi atna ol serv-i dil-cū
- 1590 Yidürüp içürüp aldayı atı
Kenār-ı āba kim indürdi zātı
- 1591 Ter ü tāze yine dökdi biraz ot
Ki ola rūh-ı esbe kuvvet ü kut
- 1592 Dıraht-ı sāye-güster dibini dil
Tutup diñlenmege kim itdi menzil
- 1593 Birazdan gördi şu almağa bir zen
Gelür söylenmek ile līk yik-ten
- 1594 Sözi de medh ider bir nām-dārı
Kulağ urdı 'Alīnūñ vaşfı bārī
- 1595 İyitdi kimdür ol medh itdügün zāt
Kerem kııl vir haber iy kalbi mir'āt
- 1596 Didi h^vocam¹⁸⁶ şusuz gitdi vü geldi
Geline çeşm-i Hālid yolda kaldı
- 1597 Şorup ol kavmi evvel bildi Hālid
Ki Lāta şapar-imiş eb ü vālid
- 1598 İyitdi dimdi ol vaşf itdügünden
Haber vir görüp anı n'itdügünden

---

¹⁸⁶ h^vocam : h^vocum Mt. (Düzeltildi).

- 1599 Didi dün gelmiş-idüm yine şuya
Tuş oldum bir dilîr-i hûb-rûya
- 1600 Şecâ‘at birle yüz heybetle zâtı
Münāsib geydügiyle aña atı
- 1601 Mu‘anber ca‘d u miskîn turra ammā
Yüzi şuyından utanup¹⁸⁷ gider mā
- 1602 Bilüp şükr eyleyüp Hâlid Hudāya
İyitdi irgürür Haq Murtażāya
- 1603 Olup rāhat beden aldı şeker-h^vāb
Akar başı ucından çağlayup āb
- VI/307^a 1604 Düş içi gibi ne gibi bir ādem
Nezāket birle uyartdı zihî dem
- 1605 Açınca göz tuş oldu rûy-ı Haydar
Zihî dād-ı Hudā Allāhu ekber
- 1606 Görüşüp şad ferahla hurrem oldu
Unudup çekdügin hep hoş-dem oldu
- 1607 Didi şāh-ı vilāyet merhabā şad
Neden bu cüst ü cūya urmañuz yed
- 1608 İyitdi şol nefes k’olduñ revāne
Melāl irdi dil-i cān-ı cihāna
- 1609 Didi şol kim gele irüp İmāma
Bilemce zāminem dāre’s-selāma
- 1610 Diyüp cānum senüñ yoluña kurbān
Revān oldum revān iy şîr-i Yezdān

¹⁸⁷ Kelime metinde اوتائب şeklinde yazılmıştır.

- 1611 Velī yol zaḥmetin çekdüm igen çok
Göreldeñ sizi öñümde biri yok
- 1612 ‘Alī didi çekilmiş rāh-ı müşkil
Ki anda kimse itmez menzil āḥir
- 1613 Şu yoldan ben ki geldüm toğrıdur ol
Firāvān ot u şuyı ni‘meti bol
- 1614 Didi Ḥālīd murād-ı *lā-fetā-şān*¹⁸⁸
Ne[-y-]iki ‘āḳıbet iy şīr-i Yezdān
- 1615 İyitdi şunlara şubḥ u eger şām
Ururdum tīğ-ı Hindī-i dem-āşām
- 1616 Velīkin şunda geldi bir qaravaş
Şorup bildüm bu kavme kim durur baş
- 1617 ‘Adedde varı on biş biñ er-imiş
Bunuñ birle serāser kāfer-imiş
- 1618 Gözüm açup derūndan biledüm diş
Ki idem bunlara peygār ile iş
- 1619 Maḳāmumken yine binüm ser-i rūd
Varup algeldi nān u bir çanaḳ süd
- 1620 Didi ḥ^vocam size göndürdi diñ yiñ
Kerem idüñ yavan yaşuḳ dimeñ yiñ¹⁸⁹
- 1621 Yiyüp k’oldı tuz etmek ḥaḳı bende
Anuñçün tınmadum bunlara ben de

¹⁸⁸ “*Ali’den başka genç (yiğit er) ve Zülfikâr’dan keskin kılıç yoktur.*” veya “Ali gibi kahraman kimse ve onun kılıcı gibi kılıç yoktur.”

¹⁸⁹ yiñ/diñ : diş Mt. (Kafiye ve anlam gereği düzeltildi).

- 1622 Velî ‘ahdüm anı itdürme āzād
Ki ola fāriġu’l-bāl oluban şād
- VI/307^b 1623 Bu sözdeyken güneş kim indi gitdi
Şeh-i merdān atına bindi gitdi
- 1624 Bile ben de yürüdü şubħa dek tā
Sehergeh bād-ı şubħ olduġda peydā
- 1625 Yitişdüġ biz daħı bir yüce taġa
Ki yil andan giderdi seyr-i bāġa
- 1626 Nazar kılduġ görüdü bir yüce diz
İnüp ġonduġ bir aġaç dibine biz
- 1627 Didi bu ġal‘ayı bilür misin sen
İyitdüm bilürem iy yüzi gülşen
- 1628 Dinür issine Seyf ibni Muġīre
Mülāzımdur özi ġavmiyle deyre
- 1629 Biñ erle ceng ider pehlevāndur
Şavaş içre hemān şīr-i jeyāndur
- 1630 ġarındaşı da var dört özi ‘aynı
Neberd içre degül yüz gözi ‘aynı
- 1631 İyitdi anlaruñ ta‘rīfini ġo
Ki söz rızġında gider nicedür o
- 1632 Didüm yoġ bunlaruñ mālına ġāyet
Ki vardur her birinde bī-nihāyet
- 1633 İyitdi cehd almaġa gerekdür
Ki sīm ü zerle şaçuya gerek dūr

- 1634 Didüm sizlerde var ol zür-ı bāzū
Ki tenhā alına iy verd-i ḥod-rū
- 1635 Velī varup gelinse ‘asker ile
Degül mi yig k’ola sen server ile
- 1636 İyitdi urmayınca komazam yed
Be-ḥaḳḳ-ı pertev-i nūr-ı Muḥammed¹⁹⁰
- 1637 Ten-i tenhā yiterven bunlara ben
Biraz diñlen ki yorgunsın igen sen
- 1638 Didüm bārī elüñe girse bu māl
Ne virürsin baña da iy nikū-fāl
- 1639 İyitdi ḥumsı zāhir ḥod Resülün
Senün de ‘öşrine olsun ḳabülün
- 1640 Ḳalamı Ḥazret-i Sa‘d-ı Mu‘āda
Mu‘ayyen şaçudur ber-vech-i ‘āde
- 1641 Küyüp aḥşam olunca iki server
Ḳarañluḳda ‘Alī ol şīr-i şaf-der
- VI/308a 1642 Giyüp cevşen ḳuşandı Zü’l-fiḳārın
Diyüp yöreneyüm ḳal‘a kenārın
- 1643 Revān oldu süvāre şīr-i ner-veş
Velī fikriyle Ḥālid uyumuş ḥavş
- 1644 Birazdan Ḥālid uyandı alup ses
Naḫar ḳıldı ‘Alīmiş ol gelen kes
- 1645 Elinde bir esīri var bile
Müşābih şan ḫutulmuş vahşī pīle

---

¹⁹⁰ Hz. Muhammed (sav.)’in nûrunun parlaklığının hakkı için!

- 1646 El ü ayakını bağladı muhkem
Yatırdı arkaşı üzre hemān-dem
- 1647 Kōdı gögsine gāyet bir büyük taş
Ki ancak ayağı kımıldar u baş
- 1648 Diyüp iy yār şağın kaçmasun bu
Yine ol cānibe tutdı Velī rū
- 1649 Gidicek hāzreti bī-çāre tutsak
Gözinden kanlu yaş ağıtdı yolağ
- 1650 Şunup Hālid giderdi taşu ammā
Anı bilmez ki kimdür aşlı ne ya
- 1651 Revān çakmak çakup od yakdı Hālid
Esīr ol kal‘a begi bakdı Hālid
- 1652 Bilüp oldaki Hāliddür cenābı
Didi merdümler olup ‘ayn-ı ābī
- 1653 Cihānda gördüğüm eylügen bir bir
Getürdi bu cūvān burnumdan āhir
- 1654 Didi di Lāt u ‘Uzzā haqqı Hālid
Bu kimdür hem ne kadr-i haqqı Hālid
- 1655 Kağıyup didi Hālid saña la‘net
Bile Lātuñla hem ‘Uzzāña la‘net
- 1656 Ne herzedür kim anı zıkr idersin
Bu demde dağı bāñıl fikr idersin
- 1657 Didi Hālid cevābı serd virdüñ
Muhammed dīnine sen de mi girdüñ

- 1658 İyitdi bes kemīne çākeriyem
K'irelden қаtre iken olmışam yemm
- 1659 Bilüp bir Hаққı anı Hақ resūli
Elūme almışamdur тоғrı yolu
- 1660 Didi d'imdi Muḥammed ḥаққı iy yār
Baña di kim durur bu şöyle ser-dār
- VI/308^b 1661 Bilürsin ben de kim seyf-i cihānem
Dilīr-i nām-dār u pehlevānem
- 1662 Ne bir er böyle gördüm ne işitdüm
Bahādurlarla gerçi çok iş itdüm
- 1663 Beni bir tıfl-ı gehvāre gib'itdi
Қазādur āsumānī şanki yitdi
- 1664 Bürāderlerle güft ü gūda ḥurrem
Olurken söyledi bu ejdehā-dem
- 1665 Didi iy қавm-i bed-girdār u cāhil
Neden siz ḥ^vāb-ı ḡaflet birle ḡāfil
- 1666 Şu şaflar biribirine uran zāt
Ki 'askerler başар şaf şaf şalup at
- 1667 İdüp Rüstem-nişānlar ḥalka-der-gūş
Қılan ceng içre deryālar gibi cūş
- 1668 Yitişdi şīr-i Yezdān ol 'Alī-nām
Ki ala қal'añuzı kām u nā-kām
- 1669 İşidüp başumuza şıçradı cān
Mükemmel hep yaқup meş'al firāvān

- 1670 Çıkınca al‘amuzdan auban der
Hemān bir na‘ra urup iy bürāder
- 1671 azā gibi yitişdi āsumānī
Bize ar itdi tīg ile cihānı
- 1672 Kime irdiyse iki pāre ıldı
Yürekler birle dilde yāre ıldı
- 1673 Nişān göstermegin dār-ı fenādan
Şanasın yıldırım indi hevādan
- 1674 ırrar tüketdi gördük tīg urup tīz
açup al‘amuza girdük idüp hīz
- 1675 Yapılup der bürāderlerle dil-teng
Te‘accüble dir-iken urfa bu ceng
- 1676 Ki bir er ‘āciz ide bunca merdi
Degül ādem gibi aqlā neberdi
- 1677 Bu sözdeyken gelüp apuda bitüp
El urdı n’ide didük bārī yitüp
- 1678 Urup bir na‘ra itdi apuya zūr
Bile şarşıldı dīvār-ı der-i sūr
- 1679 Ne al‘a şan yıkıldı küre-i hāk
Olyazdı cemī‘i zehremüz āk
- VI/309^a 1680 Demür apuyı işigi nes’ile
Çeküp oparup atdı pençesiyle
- 1681 Anı gördük yine olduk muābil
Degül hod düşmen-i cān cenge ābil

- 1682 Būrāderlerle bile niçe huddām
Revān tīgından içdiler ʔolu cām
- 1683 ʔağıtdı bākīsinde ben de ʔaçdum¹⁹¹
Velī bilmen nic’itdüm ʔanda ʔaçdum
- 1684 Diyüp nire gider bu düşmen-i dīn
Yitüp ʔapdı nite tīhūyı şāhīn
- 1685 Eyerden ʔıfl-ı gehvāre gib’aldı
Beni böyle belā dāmına şaldı
- 1686 Bu kerre rızq u esbāb alagitdi
Söyündürdi arusun bala gitdi
- 1687 Didi Hālīd kim ol şāh-ı vilāyet
‘Alīdür kim ʔufeyli her vilāyet
- 1688 Bu sözdeyken bular geldi cenābı
Bilesince ganīmet mālı bābı
- 1689 Zen ü duḫterle her ne varsa eḫfāl
Bile ammā niḫābla ol nikū-fāl
- 1690 Eñ öñce bir ʔar’ardınca zen-i Seyf
ʔalanı ile bā-hem maḫzen-i Seyf
- 1691 İyitdi Hālīde şaḫla gözüñi
Ki şalmaya günāha kendözüñi
- 1692 İşidüp luḫf ile Seyf ol kelāmın
Gönülden ırdı hep sevdā-yı ḫāmın

---

¹⁹¹ Bu dizedeki “ʔaçdum” kelimesinin yerinde aslında “ʔaldum” kelimesi yazılıdır. Ancak müstensih, “ʔaldum” kelimesinin üstüne, bu kelimenin üzerini çizmeden “ʔaçdum” kelimesini yazmıştır. Kafiye ve beyitin anlam bütünlüğü açısından “ʔaçdum” kelimesi tercih edilmiştir.

- 1693 İñildüyle didi bu bend ü bağı
Aluñ kim degülem sizlere yağı
- 1694 İvüm ehliyle bir iki sözüm var
Yine soñra kıluñ her ne-ise kār
- 1695 ‘Alī iyitdi Hālid eyle itgil
Görelüm kim nedür fikri ne hāşıl
- 1696 Didi Hālid ki şāhā hīle-ker¹⁹²dür
Ola kim gide kaçup bed-güherdür
- 1697 İyitdi gam yime maqşūdunı vir
Kaçarsa gelecegi yine bu yir
- 1698 Turup götürdi bend-i dest ü pāyın
Ki göreler nedür endīş ü rāyın
- VI/309^b 1699 Varup ehline didi bu cüvānı
Nice gördüñüz iydivirüñ anı
- 1700 İyitdiler mürüvvet kānı gördük
Fütüvvet menba‘ı kim anı gördük
- 1701 Gelüp kim üstümüze girdügi dem
Hezārān luḫf birle açuban fem
- 1702 Buyurdi yüzüñüzi örtüñüz tā
Ki bir vech ile ben görmeyem aşlā
- 1703 Getürdi yüz hayā vü luḫf ile şad
Birinde görmek için şunmadı yed
- 1704 İşidüp bunı şu gibi dil-i Seyf
Aķup ḫall oldı lā-büdd müşkil-i Seyf

---

¹⁹² *hīle-kār* kelimesi kafiye gereği böyle yazılmıştır.

- 1705 Revān yüz urdı pāy-ı Bū Tūrāba
Elin öpüp yürüdi fetḥ-i bāba
- 1706 Ki İslām itdi ruzī Ḥaḫ te‘ālā
Müsülmān oldı ehliyle serāpā
- 1707 Varup ḫal‘aya yine varı tekrār
Buyurdı māl-i Seyfi her ne kim var
- 1708 Şu kim ḫurtarmış-idi ḫaçuban cān
Gelüp kim oldılar hep ehl-i ĩmān
- 1709 Olaruñ nesnesini almadı hīç
Ki işlerinde aşlā ḫalmadı pīç
- 1710 Şu kim kāfir olupdur rızḫ u mālın
Dişürdüp aldı hep māl ü menālın
- 1711 ‘Adedsüz yükledüben esb ü üstür
Niçe ḫuddām bile ‘abd eger ḫür
- 1712 Yanınca Ḥālīd ü Seyf-i¹⁹³ Muğire
Yöneldi Murtażā girmege ḫayra
- 1713 Ki varup cāriyeyi aldı şatun
İdüp āzād virdi ḫayli altun
- 1714 Virüp ol luḫf kāmı Seyfe destür
Didi ḫal‘aında var ol yine mesrūr
- 1715 İyitdi iy cihān-bān u cihān-gīr
Dilāverler gürüh u ḫayline mīr
- 1716 Düşüp yanuña ben de sāye-mānend
Giderven ḫidmetüñce iy şeker-ḫand

---

¹⁹³ Seyf-i : Seyf-ü Mt. (Düzeltildi).

	1717	Ki görem tā cemāl-i Muṣṭafāyı Temāşā eyleyem ol yüzi ayı
VI/310 ^a	1718	Diyüp hoş oldılar hurrem revāne Yağın alduda ol rü-ı revāna
	1719	abıbullāha Cibrıl itdi i'lam Bes istikbāle ıdı serv-i gül-fām
	1720	Gidüp biraz kim olundu mülāat Sevindi vaşlata her albi mir'at
	1721	Veliyyullāh öpicek inüben el Du'a idüp dirāgüş itdi Mürsel
	1722	Degüp nevbet ki Hālid de el öpdi Derün-ı Seyfden bir cüş opdı
	1723	Te'essüfle geen 'ömre idüp hayf Resülün ayağına düşdi bes Seyf
	1724	Götürüp serine 'arz itdi İmān Sevindi dın ü devlet milkine hān
	1725	Gidüp şehre ki irildi selāmet urup şır-i Hudā gösterdi āmet
	1726	İyitdi himmetünde Rabb-i erbāb Ki virdi bunca mālı fet idüp bāb
	1727	Sizündür humsı iy cān-ı dü 'ālem Dimişven Hālide 'öşrini de hem
	1728	Degül mafı size iy albi sāde alanı saçudur Sa'd-ı Mu'ada

- 1729 Resül iyitdi ħumsı daĥı aña
Virüp Ĥālīd de ħaldı Seyf taña
- 1730 ‘Alī kim almadı bir ħabbesini
Resül iyitdi sevüp her ki sini
- 1731 Aña ħayr ile aña Ĥaĥ te‘ālā
Dü ‘ālem raĥmetini ħılsun i‘tā
- 1732 İşidince revān Ĥassān-ı Őābit
Dizebařladı dūr miřl-i řevābit
- 1733 Didi iy *lā-fetā illā ‘Alī*¹⁹⁴-řān
Ĥüzebr-i bīře-i dīn şir-i Yezdān¹⁹⁵
- 1734 Melek diliyle işitdürdi Bārī
Dem-i *lā-seyf illā Zü’l-fiĥār*¹⁹⁶
- 1735 ‘Aẓīmü’ř-řānsın elde tīg-ı ħudret
Rikābuñca revān fetĥ ile nuşret
- 1736 Rüsül ĥatmi işini eyleyüp ħin
Yaratmış āfet-i küffār-ı bī-dīn
- VI/310^b 1737 Kesüpsin ħaĥramānlardan kök ü bün
Ki sensin gülşen-i *laĥmi*¹⁹⁷ de gülbün

¹⁹⁴ “*‘Ali’den başka genç (yiğit er) ve Zülfikar’dan keskin kılıç yoktur.*”; yani “*‘Ali gibi kahraman kimse ve onun kılıcı gibi kılıç yoktur.*”. Zülfikâr, Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye armağan ettiği ve Hz. Ali’nin yiğitçe kullanmasıyla ün kazanmış, ucu çatallı, meşhur kılıçtır. Aranan sahih hadis kitaplarında böyle bir söze rastlanmadığı belirtilmektedir. “Hasan bin Urka ve Muhammed bin Ali el-Bâkır yollarından, Bedir savaşı esnasında, gökten bir melek böyle çağırđı diye bir rivâyet varsa da, rivâyet yolları zayıf olduğu için, itimada şâyan bir aslı yoktur.” Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s.100.

Bu söz, İbn Hiřam’ın *Siyer*’inde, Uhud Savaşı esnasında gaipten gelen bir sesleniş olarak geçmektedir. İbn Kesir’in *Siyer*’inde ve *Tâcü’l-‘Arūs* (3356/1) adlı eserde de bu sözle karşılaşmak mümkündür.

¹⁹⁵ Bu beytin kenarında “Na’t-ı ‘Alī ” yazılıdır.

¹⁹⁶ “‘Ali’den başka genç (yiğit er) ve *Zülfikar’dan keskin kılıç yoktur.*”; yani “‘Ali gibi kahraman kimse ve onun kılıcı gibi kılıç yoktur.” şeklindeki sözden iktibas edilmiştir.

- 1738 Dilîrân-ı cihân-gîrân-ı küffâr
Elûnde virdiler cânı dil-efgâr
- 1739 Ser ü ser-dâr-ı hayl-i serverânsın
Heme gerden-keşâna Çahramânsın
- 1740 Tamâm itdükde Hâssân böyle medhîn
Münîrîye dinilmiş söyle medhîn
- 1741 Ki dil tûṭîsi olmuşdur şeker-bâr
Daḥı şîrîn gelür itdükçe tekrâr
- 1742 Söz andaydı hele Sa‘d-ı Mu‘âda
Olundı saçu bu ber-vech-i ‘âde
- 1743 Süleymân ibni Hâlidden de ol dem
Haber geldi diyince irdi hurrem
- 1744 Ki gitmişdi Harem yolına ol da
Tuş oldu kârübân hayline yolda
- 1745 Cemî‘i gördi kâfir mâl-i bî-ḥadd
Urup ol besmel’ile tîğına yed
- 1746 Süleymândur ḥod özi sırr-ı vâlid
Ki ya‘nî kendüsidür ‘ayn-ı Hâlîd
- 1747 Cihâmı başlarına eyleyüp teng
İdindi kendüzinüñ teng-ber-teng
- 1748 Çatup öñe şütür-bâr u çatârı
Bile ḥâdimleri elde mehârı
- 1749 Gelüp gördi ‘Alî ol ṭâlî‘i sa‘d
Kerânsuz mâlı kılmış saçu-yı Sa‘d

---

¹⁹⁷ “*Eti etimdir Canı canımdır, kanı kanımdır.*” (Lahmühü **lahmî** demühü demî) Münîrî’nin iktibasa konu ettiği bu hadis, zayıf bir isnadla Taberânî’nin *Mu‘cemü’l-Kebîr* (164/10) adlı eserinde yer almaktadır.

- 1750 Bu da Sa‘d-ı Mu‘āza¹⁹⁸ viridi varın
İlāhī sır ‘ayān bes itdi kārın
- 1751 Ki aşhāb-ı Resūl-idi bu yoldan
İgende gāfil olma sağ u soldan
- 1752 Ki sinūñle biledür sırr-ı Aḥmed
Degüldür ḥālī ‘ālemden Muḥammed
- 1753 Egerçi ḥadd-i kārı māverādur
Sözüm şallū ‘alā Ḥayri’l-verādur

**Ḥikāye-i İblīs-i La‘īn Ki Be-Fermān-ı Ḥazret-i ‘İzzet Be-Ḥuzūr-ı Resūl
‘Aleyhi’s-selām Āmede-Est¹⁹⁹**

- 1754 Kılan bünyād bu şīrīn kelāma
Ki yöneltmiş yolın dāre’s-selāma
- VI/311^a 1755 Dimiş böyle ki sultān-ı risālet
Yine mescidde bir gün bī-melālet
- 1756 Virürken cem‘-i aşhāba yüzi nūr
Didi şeytān kapudan var mı destūr
- 1757 Çıķup öldüreyüm mi didi Fārūķ
Resūl iyitdi olmaz ḥaşre dek yok
- 1758 La‘īn ide derūndan āh-ı pür-dūd
Getürdi emr birle İbni Mes‘ūd

¹⁹⁸ Mu‘āza : Mu‘āda Mt. (Düzeltildi).

¹⁹⁹ Âmil Çelebioğlu’nun, müellifi bilinen mesneviler bölümünde, Yûsuf-ı Meddah’a ait 200 kûsür beyitlik bir mesnevi olarak tanıttığı ve İbn Abbas’ın rivayet ettiği bir hadise dayandığını işaret ettiği “*Dâsitan-ı İblis*” adlı hikaye ile bu hikayede anlatılanlar neredeyse aynıdır. bkz. Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevi (Türk Mesnevi Edebiyatı- Sultan II. Murad Devri 824-855/1421-1451)*, s.83.

- 1759 Resül-i Hâkdur almadı selâmın
Ne umsun aña Hâk dâre's-selâmın
- 1760 Didi neyçün selâm-ı Hâk alınmaz
Çapudan girene bir meyl olunmaz
- 1761 Resüllâh didi iy pür-ta'ab zât
K'özüñlendür cihânda hürmet-i Lât
- 1762 Selâm-ı mü'min alınur mu'ayyen
Senüñ mâhiyyetüñ ma'lûm u rüşen
- 1763 Di bunda gelmege 'illet nedür ya
İyitdi şaldı geñsüz Hâk te'âlâ
- 1764 Melek birle Hâbîbüme dimiş var
Enâniyyetle kibr eyleme izhâr
- 1765 Ne şorarsa yüri toğrı cevâba
V'egerni mazhar iderven 'azâba
- 1766 Anuñçün gelmişem nâ-çâram âhir
Benüm hod hâlüm insân ile zâhir
- 1767 Resül-i Hâk idüp üç kerre tekbîr
İyitdi iy la'îñ imdi digil bir
- 1768 Ki neyçün kılmaduñ secd' Âdeme sen
Bilürdük kıyil-idüñ o deme sen
- 1769 İyitdi yâ Muhammed hikmet-i Hâk
Saña ma'lûm-iken çutma baña dağ
- 1770 İrâdet Hâkkuñ-idi k'itdi merdûd
Ki Hâkdur Fâ'il-i muhtâr u Ma'bûd

1771 Reh-i secdeyle kıldı bini böyle
Hem oldur k'Âdeme dinildi şöyle

* وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ

1772 Dilek Hâkkuñ yinmek-idi gendüm²⁰⁰
Bes aña n'eylesün Âdem ya kendüm

VI/311^b 1773 Şıduğ emr-i Hudâyı ikimüz de
Berâber ħod şımaqlık iki müzde

1774 Kâbül-i Hâkla şâfî yine Âdem
Daĥı ben tavq-ı la'net birle derhem

1775 Kime kim ĥışm ide Bârî te'âlâ
Ĥavâleyem ĥavâleyem ben aña

1776 Senüñdür bilürem dâr-ı selâmet
Ço bini Aĥmedâ itme melâmet

1777 Şular kim toğrı yoldan şapagider
Ĥar-ı Mervân durur şan şapa gider

* وَأَقْبَلْنَا آدَمَ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكَلَامِنَهَا رَعْدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا
هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

Meâli: “Dedik ki: ‘Ey Adem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, **ama şu ağaca yaklaşmayın**, yoksa zalimlerden olursunuz.’” *Kur’ân-ı Kerim*. Bakara 2/35.

وَبَايَأُ آدَمَ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكَلَامِنَهَا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

Meâli: “Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. **Fakat şu ağaca yaklaşmayın**. Yoksa zalimlerden olursunuz.” *Kur’ân-ı Kerim*. A’râf 7/19.

²⁰⁰ Bu dizenin vezninde problem vardır.

- 1778 Virür binüm elüme ol gül efser²⁰¹
Gül efserden ħalāş olmaz geñez ser
- 1779 Sözüñ ħod ümmetüñe bu yine bu
Ki rāh-ı rāstdan döndürmeye rü
- 1780 Ki mekrümden benüm āzād olalar
Dü ‘ālemde emīn ü şād olalar
- 1781 Resül iyitdi saña ħatı düşmen
Kim iki iy la‘īn ol da didi sen
- 1782 Egerçi zātuñ oldı ħalka raĥmet
Olunmışdur gelelden baña zaĥmet
- 1783 Ki olmuşdur işüm endüh u teşvīş
Melāmet düşmişem zilletle dil-rīş
- 1784 Yöneltdüñ ħalkı rāh-ı müstakīme
Düşüp bī-kār dönmişem saĥīme
- 1785 İyitdi sevmedüğüñ daĥı di kim
Didi iblīs dil milkine ħākim
- 1786 K’iderler emr ü nehy ü şer‘i icrā
Ķılurlar bini la‘net birle rüsvā
- 1787 Şular hem k’olalar ‘ilm ile ‘āmil
Mu‘ayyen kim olardur merd-i kāmīl
- 1788 Şu faĥr ü fāĥa issi daĥı zāĥir
K’ide Ħaĥ ħulluĥın olmaĥla şābir

---

²⁰¹ Dizenin sonundaki “efser” kelimesinin, *yular* anlamına gelen Farsça “efsār” olma ihtimali vardır. Dizedeki anlam bütünlüğü de bunu gerektirmektedir. Şâir, ikinci dizenin sonundaki “ser” kelimesiyle oluşturacağı kafiyeyi düşünmüş olabilir. İleride 1802. beyitte “efser” şeklinde yazılan kelimenin de yine “efsār” yerine kullanıldığı ve *yular* anlamına geldiği söylenebilir.

- 1789 Ğanīlerde dağı řākır olanlar
'Ubūdiyyetle hem zākır olanlar
- 1790 Ki virmekle zekāt iderler iřsān
Bes ađyārumdur anlar dūřmen-i cān
- 1791 V'egerni āteřīn řavķ olmağa māl
Ğarardup şalbin ider māl pā-māl
- VI/312^a 1792 Bađīl ile řased ehli mūnāfiķ
Baña key dostdur yār-ı muvāfiķ
- 1793 Be-ġāyet dūřmenūmdür řol ki dāyim
Cemā'atle namāza ola ķāyim
- 1794 Ki dūnyā fikri ol dem bulmayup reh
Riyā iřinden olına mūnezzeħ
- 1795 Mesācid işe ger çoğu ver azı
Ğılınca ūmmetūñ bōyle namāzı
- 1796 Demūrlerle çekūp zencīre muħkem
Benūm řālūm de devrūnde bu her dem
- 1797 İyitdi iy la'īn oķunsa Ğur'ān
Tenūnde nice vech ile olur cān
- 1798 Didi yanmaķla olup sīne kūlřen
Erir erzīz gibi şanasın ten
- 1799 İyitdi şavf-ı Ka'be eyleyen kes
Senūñle nicedūr iy zāt-ı enħas
- 1800 Didi ġūyā idinūr 'abd-i me'mūr
Dilerven kim mūdām andan olam dūr

- 1801 İyitdi bir kişi kim ola şayim
Senüñ ħälüñ ne olur eyle dāyim
- 1802 Didi urur baña āteřden efser
Nirede dirse anda bağlanur ser
- 1803 İyitdi şol kişi k'ide taşadduğ
Anuñlan nicedür rüy-ı ta'alluğ
- 1804 Didi dūřmendür ol kimse baña key
Ki urur her taşadduğda dile keyy
- 1805 Bulunmağ ile anda altı ħařlet
Ki her birinde Ħaę ider ħavālet
- 1806 Ziyād olmağla artar 'ömr ü hem māl
Belālardan emīn olur be-her-ħāl
- 1807 Günāhı yiynilüben müzdi artar
Olur yarın yüzi gün gibi enver
- 1808 Cinānda aşılır bir perde şarşu
Ki andan dūzaĥı görmeye ħię o
- 1809 İyitdi iy la'īn ol vech ile hem
Dimişdi ħāzret-i Cibrīl ağup fem
- 1810 Bizüm řiddīę Ebū Bekre ne dirsın
Cihān ile geęürdüñse n'ola sin
- VI/312^b 1811 Didi ben gölgesinden de 'Atīķuñ
İderven vehm k'özidür 'atīķuñ
- 1812 İyitdi ya 'Ömer ħaęķında sözüñ
Nicedür nice bilür anı özüñ

- 1813 Didi vehm-i ‘Ömerle mişl-i erzîz
Erirven şan kim irer âteş-i tîz
- 1814 İyitdi nice ‘Oşmān ile hālūñ
Nedür anda görelüm di maqālūñ
- 1815 Didi anuñ hayāsından felekde
Ne ben tenhā hep utanur melek de
- 1816 İyitdi haqq-ı Haydarda kelāmuñ
Nedür söyle görelüm ne peyāmuñ
- 1817 Didi ol şāhdur ben aña bende
Zebūnyam dilrān gibi ben de
- 1818 İyitdi nice hāl-i ehl-i bey‘at
Ki itdiler benümle ‘ahd kat kat
- 1819 Didi itdi²⁰² ihāta rahmet-i Haq
Ben anlara ne vech ile tutam daq
- 1820 İyitdi ya muhācir birle enşār
Nicedür k’itdiler bu vech ile kār
- 1821 Didi şol kim size vire rızāyı
Ben aña idemezem küt-hüdāyī
- 1822 Didi bāķīsini bī-güft eger gūy
Elümde oynadurvan nitekim gūy
- 1823 Girüp gönüllerine tefriķa şad
Şalarvan dürlü dürlü yā Muḥammed
- 1824 Kimi Bū Bekr ü ‘Oşmān kim ‘Ömer dir
Kimi қо anları Ḥaydar yiter dir

---

²⁰² “itdi” kelimesi yanlışlıkla iki defa yazılmıştır.

- 1825 Bu vech ile uzadup her biri dil
Olur tağyır ile hālāt müşkil
- 1826 Gürūh-ı ümmetūñ yigirmi dördi
İdüpdür baña ancağ destibürdi
- 1827 Ki anlarla olur yir şöyle k̄āyim
Döner hem çarḥ-ı dolāb ile dāyim
- 1828 Ṭufeylumdür ḳalanı baña fermān
Ki emrūmi ṭutarlar neyse fermān
- VI/313^a 1829 Velī şol k'ola z̄ikru'llāha meşgūl
Zafer bulmazam aña biñ şalup gūl
- 1830 İyitdi iy la'īn olur mı bir zen
Ki uymaya saña bilmekle reh-zen
- 1831 Didi iblīs dört anlarda da var
Ki hirciz fi'l ü fitnem itmedi kār
- 1832 Biri Meryem zen-i Fir'avn biri
Ki olmadılar anlar nefes esīri
- 1833 Ḥadīcedür üçüncisi ḥelālūñ
Biri de Fāṭıma ol nīk-fālūñ
- 1834 Hem ol 'avratlara da fitnem irmez
Ki şer'ūñi elinden ḳoyıvirmez
- 1835 Ḳalanı zīridestümdür ne minnet
Ki olmışlar durur baña ra'ıyyet
- 1836 Şu kim ḳaşd ide ḥayra ben idüp rīv
Şalarvan aña yitmiş ḥīle ger dīv

- 1837 İder her biri yüz vech ile h̄ile
K̄omazlar kim gide ʔođrı seb̄ile
- 1838 Namāza ʔursa haḡḡānī k'ide iş
Şalarlar ḡalbine d̄nyevī teşvīş
- 1839 Ol efkār ile ḡılınan namāzı
Ururlar yüzine çoğı vü azı
- 1840 İyitdi iy la'īn ehl-i cehennem
Kim ola ümmetümden söylegil hem
- 1841 Didi ya maşhara vü ya baḡlī
Ya şol 'āşī kim ide bī-delīlī
- 1842 Ki ḡılmaya namāz ola dil-āzār
Huşuşa vālideyni eyleye zār
- 1843 Münāfıḡ birle hem bed-i'tiḡādı
Ki ḡalbinde olur ḡıḡd izdiyādı
- 1844 İyitdi iy la'īn ehl-i cinān kim
Ki ola bāđ-ı Rıḡvān içre ḡākim
- 1845 Didi şunlar k'olalar ehl-i īmān
Dirileler cihānda rāst-gūyān
- 1846 İyitdi iy la'īn itseñ ne tevbe
Didi ḡoya beni baña ne tevbe
- 1847 Yirine varacaḡ iş vardur āḡir
Saña ḡod sırr-ı Haḡ ma'lūm u zāhir
- VI/313^b 1848 Bu sözdeyken yitişdi bāz-ı Sidre
Didi iblīse hem şeh-bāz-ı Sidre

- 1849 Ki bize sergüzeştünden haber vir
Ne-ise mâcerânı eyle takrîr
- 1850 La'în iyitdi bilmez misin anı
Teķarrüble süredüm kâmurânî
- 1851 Melâ'ik h^vocasıdum zât-ı a'lem
Ma'ârif şarf iderdüm sözde her dem
- 1852 Kılurdum va'z şâhib-minber-idüm
Muķarrebler içinde server-idüm
- 1853 Teķarrüble olup 'ilmüme mağrūr
Enâniyyetle kibr itdi beni dūr
- 1854 Ki içüp benlik ile hıķd hamrın
Şıdum mest-i gurūr olmaķla emrin
- 1855 La'în olup sürüldüm dergehinden
Yitişür her kula kendü rehinden
- 1856 Teķarrüb(le) ehline 'ibret yiterven
Kelâm-ı Haķ durur bilmez misin sen

وَاللَّهُ خَيْرٌ مَّا كَرِهْتُمْ *

- 1857 Resül-i Haķ didi tır imdi git var
La'în ağlayu gitdi çıkuban zâr

* اَوْ مَكْرُوهًا وَاَوْ مَكْرَاهًا وَاللَّهُ خَيْرٌ مَّا كَرِهْتُمْ

Meâli: “Onlar tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. *Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır.*” *Kur'ân-ı Kerîm*: Âl-i İmrân 3/54.

Ayrıca bkz. *Kur'ân-ı Kerîm*: Enfâl 8/30.

Meâli: “Hani kafirler seni tutuklamak veya öldürmek, ya da (Mekke'den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar. Allah da tuzak kuruyordu. *Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır.*”

- 1858   Hādīş-i cān-fizāya girdi Muhtār
Şeker dil tūşisine dökdi tekrār
- 1859   Egerçi hadd-i kārı māverādur
Sözüm şallū ‘alā Hayri’l-verādur

**Hikāye-i Kabīle-i Benī Muṭlaḳa Ki Resūl-rā Kaşd Kerde-end ü
Hikāye-i ‘Āişe Hātūn**

- 1860   Rivāyet böyle bu ḳavl-i Ḥasan²⁰³ dan
Münirī sen de di ḳavli ḥasenden
- 1861   Meger bir gün ḥabīb-i Ḥaḳ Muḥammed
Çirāğ-ı çeşm-i cān-ı ‘ālem Aḥmed
- 1862   Olurken zevḳ-i rūḥānīyle ḥurrem
Emīn-i vahy irişdi hemān-dem
- 1863   Didi iy nūr-ı dīde ḳurretü’l-‘ayn
Dü ‘ālem milketine zīnet ü zeyn
- 1864   Benī Muṭlaḳ dinen ḳavm ü ḳabīle
Yöneltdi kec ḥayāl egri sebīle
- VI/314^a 1865   Ki üstüñ uralar ḡafletle nā-geh
Görüñ ḳaydını olunmaḳla āgeh
- 1866   Resūl-i Ḥaḳ varup mescidde derḥāl
Dirüp aşḥāba didi ol nikū-fāl
- 1867   Ġazā ḳaşdını herkes yine gördi
Müheyyā-y-idi ḥod bes yine gördi

²⁰³ Ebû’l-Hasan Ahmed bin Abdullah el-Bekrî.

- 1868 Resül-i mihr-ṭal‘at mäh-manzar
Şeref burcına ol ferḥande-aḥter
- 1869 Ġazāya gitdügince bir ḥelālin
Bile alurdu ḳur‘a ide fālin
- 1870 Ḥümeyrā ‘Āiše ḥātūnı ya‘nī
Bile aldı düşüşmekle bu ma‘nī
- 1871 Revān olundu ‘askerle bayağı
Yol üstinde buluşup iki yağı
- 1872 Ḥudā virmekle nuşret ehl-i dīne
‘Acāyib ḳırdılar küffarı yine
- 1873 Alınup bār u raḥt u çetr ü büngāh
Esīr oldu niçeler iderek āh
- 1874 Hezārān fetḥ ü nuşretle dönüldi
Bir araya ki yümn ile ḳonuldu
- 1875 Esīri vardı Ḳayşuñ bir cemīle
Gözi nerges-idi şan şebnem ile
- 1876 Resül anı alup āzād ḳıldı
Dil-i ğamgīnini key şād ḳıldı
- 1877 Resülün yolına gitmekle aşḥāb
Hep āzād eylediler bu diyüp bāb
- 1878 Bayağı ol Übeyy oğlu münāfıḳ
Ki ‘Abdullāhdur ism-i nā-muvāfıḳ
- 1879 Gücendi ḥayli ammā oğlu Ḥuccāc
Ḳaḳıyup ḳaşd-ı ser itdi nice tāc

- 1880 Ki olmışdı Müsülmān şıdk ile ol
Umardı virmege cān şıdk ile ol
- 1881 Didi müşrikdür atam binüm āhir
Ben öldürsem gerekdür anı zāhir
- 1882 Hem itdi şehre dek hayli ta‘addī
Ki yok itdüklerinüñ hadd ü ‘addi
- 1883 Du‘ā itdi işidüp Hazret-i pāk
Gidilmekde revān şehre ferah-nāk
- VI/314^b 1884 Yine bir menzile konulduğı dem
Dağı urmazdan öñdin şubhıdem dem
- 1885 Çalındı ‘ādet üzre evvel-i kūs
Ki olmışdı şahābe añā me’nūs
- 1886 Çalinsa evvel uyanurdı varı
İkinci yükledürdi raht u bārı
- 1887 Üçüncide süvār olup Ulü’l-‘azm
Rikābınca iderlerdi heme ‘azm
- 1888 Hele ötdükde evvel kūs-ı gülğul
Turup ‘Āiše hātün ol yüzi gül
- 1889 Vuzū kaşdıyla irdi taraf-ı cūya
Mübārek el kim urdı ol vuzūya
- 1890 İki kerre döğüldi kūs-i rişlet
El urdı yüke küll-i kavm ü millet
- 1891 Hümeyrā āb-dest işin idüp çin
Yağın geldükde ol reşk-i büt-i Çin

- 1892 Üzülmiş gördi boynundan kılāde
Revān döndi yine ol kalbi sāde
- 1893 Kenār-ı āba kim yitişdi tekrār
Göçüp gitdi şaḥābe birle Muḥtār
- 1894 Yidildi hevdec-i ‘Āiše ḥālī
Velī bilmezler anı k’içi ḥālī²⁰⁴
- 1895 Duḥā vaktine dek gidildi bārī
Resūlūñ bu-y-idi göç üzre kārı
- 1896 Tekellüm vaḳtehā varup iderdi
Şütür-bān hevdecin öñce yiderdi
- 1897 Yine ol gün Ḥabīb-i Ḥaḳ te‘ālā
Varup didi niçe kez yā Ḥümeyrā
- 1898 ‘Ayān oldu ki yoḳ içinde anuñ
Melūl oldu dili cān-ı cihānuñ
- 1899 Taḥayyür birle baḥr-ı fikre ḫaldı
Göñül āyinesin jeng-i ğam aldı
- 1900 Dimeyüp hīç yoḳ ot u yaḥūd āb
Cenābı ḳondı hep indiler aşḫāb
- 1901 Velī oldu fisıldu arada bu
Ne[-y-]iki ḳonma bunda yoḳ ot u şu
- 1902 İrüp vaḳt-i zuhur²⁰⁵ nī-demde merdüm
Gelüp Cibrīl öğretti teyemmüm
- VI/315^a 1903 O cānibde beyābānda Ḥümeyrā
Dökerdi gözyaşın ḳalmaḳla tenhā

²⁰⁴ Anlam gereği, mısra sonlarındaki cinaslı kelimelerin (*ḥālī*/*ḥālī*) yerleri değiştirilmiştir.

²⁰⁵ Metinde *zühr* şeklinde yazılı olan kelimeyi, vezin gereği böyle okumak gerekmektedir.

- 1904 Meger aşhābdan Şafvān-ı mu‘tī
Ki hūsn-i hūlk²⁰⁶ aña virmişdi Mu‘tī
- 1905 Cüvān-ı hūb-idi şīrīn-kelām ol
Şahābe içre-idi nīk-nām ol
- 1906 Ki sultān-ı dü ‘ālem ‘āşıkıydı
Hezār ihlāş birle şādıkıydı
- 1907 Binerdi bir hicin bād-ı seher tek
İremezdi idüp bād-ı seher tek
- 1908 İderdi her sefer cārüb-kārī
Bu-y-idi günde anuñ kārı bārī
- 1909 Göç olsa şubha dek küyerdi her şeb
Sehergeh yurd yirin tolaşup hep
- 1910 Ne bulsa iltür-idi şāhibine
Du‘ālar ider-idi şāhibi ne
- 1911 Yine ol gün de kaldı göç soñına
Tuş oldu anda ümmü’l-mü’minīne
- 1912 Kenār-ı ābda mānend-i dolāb
Döker yaş nāleye dem-sāz olup āb
- 1913 İnüp hayretle üstürden hemān-dem
Çökürüp yüz çevürmekle açup fem
- 1914 Didi binüñ di iy tāce’l-ḥavātīn
Revān oldu yidüp Şafvān-ı miskīn
- 1915 Getürüp kim ulaşdurdı yirine
Diyüp kim bu ne işdür birbirine

---

²⁰⁶ hūsn-i hūlk : hūsn ü hūlk Mt. (Düzeltildi).

	1916	İdebaşladılar çoklar mesāvī Belī olmaz cihān ḥalkı müsāvī
	1917	Melālet birle kim varıldı şehre Bu ğamla ḥāşılı derd oldu behre
	1918	Ciger ḥayretle kim dem-beste düşdi Şararup mihr-i rüyı ḥaste düşdi
	1919	Atası ivine gönderdi Mürsel Ki tīmār eyleye nabza urup el
	1920	Yigirmi gün bu minvāl üzre geçdi Yüregine ki ğayret okı geçdi
	1921	Resülullāh şoragelmedi hīç Bes oldu işi dahı pīç-der-pīç
VI/315 ^b	1922	Şanasın kim bozuldı ḥüsni bāğı Degüldi verd-i ruḥsarı bayāğı
	1923	Ki itmiş-idi ḥār-ı nükte dil-rīş Gül-i iblāğsuz ḥod işi teşvīş
	1924	Ḥicāb olmaqla istignā-yı Bārī Resül andan ḥabīr olmadı bārī
	1925	İrüp ḳalbine ilhām-ı İlāhī Varup bir gün aña ‘ālem penāhı
	1926	Ḥümeyrā görüben rüy-ı Resüli Şağaldı şanki cān virdi vuşüli
	1927	Resül iyitdi tevbe eylegil gel Eger ḳalbüne fikr irdiyse mühmel

- 1928 İñildülerle yüz didi Hümeyrā
Elif tek ʔođrıyam hāşā vü kellā²⁰⁷
- 1929 Degül hod size maḥfī sırr-ı penhān
Emīn-i vahye şor iy verd-i ḥandān
- 1930 Cüdā düşmezden öñ ten milki cāndan
Umaram dine ol şīrīn-zübāndan
- 1931 Bu sözdeyken gül-i ruhsār-ı Aḥmed
Kızarup dökdi derler gül gibi ḥadd
- 1932 Hümeyrā bildi kim yitişdi Cibrīl
Umar cānı ki ḥālāt ola tebdīl
- 1933 Bilür anı ki gökde ʔođrı yolu
Koma sen daḥı elden ʔođrı yolu
- 1934 Birazdan ğonca-veş idüp tebessüm
Resül iyitdi Ḥaḳ kılup teraḥḥum
- 1935 Beşāret ‘Āişe saña yüzüñ aḳ
Berīyyü’s-sāḥasın bildürdi Ḥallāḳ
- 1936 Hümeyrā işidüp gül gibi güldi
Açıldı göñli kim ğamdan düğöldi
- 1937 Ḥudāya şükr idüp yüz yire sürdi
Resülüñ ayağına düşdi ʔurdi
- 1938 Dil-i cān-ı cihān daḥı olup şād
Yöneldi mescide ol serv-i āzād

---

²⁰⁷ *hāşā vü kellā* : “Allāh korusun, aslā, hiçbir vakit, uzak olsun!” anlamında Arapça bir ibaredir. Hāşā istisnā edatıdır. Kellā; red, yasaklama, uyarma anlamında bir zarftır. Bu zarf, önemine binâen Kur’ân’da yaklaşık otuz üç defa geçer. Bu söz, daha çok herhangi bir görüşü kabul etmeme, tenzih etme durumunda kullanılır. Mehmet Yılmaz, Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 64.

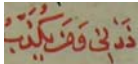
	1939	Varup cem‘ itdi aşhābı hemān-dem Çıkup minbere açdı luṭf ile fem
	1940	İdüp tevḥīdde ḥarc-ı daḳāyık Hezārān eyledi ‘arz-ı ḥaḳāyık
VI/316 ^a	1941	Didi Cibrīl ile vaḥy oldı münzel Ki ḥāl-i ‘Āiše olmaya muḥtell
	1942	İdüp <i>nūn ve ’l-ḳalem</i> ²⁰⁸ süresin izḥār Oḳıdı ḥalka bu arayı Muḥtār

فَذَرْنِي وَمَنْ يَكْذِبْ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ *

	1943	Ki ya‘nī ‘Āiše bu yalandur Ḥayāl-i fāsıd iden bed-gümāndur
	1944	Ṭurup Bū Bekr didi iy cemā‘at Diñüz kimden olundı bu şenā‘at
	1945	Ki uzatdı Ḥudādan ḳorḳmayup dil Dimedi ‘āḳıbet olına müşkil
	1946	Resül iyitdi buluñ ḥaddi vardur Hem ol ḍarb içre ḥaddūñ ‘addi vardur

²⁰⁸ *Kur’ân-ı Kerîm*. Kalem 68/1. Meali: “Nûn ve kalem ve ehl-i kalemin satra dizdikleri ve dizecekleri hakkı için...” dir. “Nûn ve kaleme kasem edilen âyetteki ‘nûn’ için müfessirler; balık, yazı hokkası, nurdan bir levha, ‘Er-Rahmân’ isminin son harfi ve cennette bir nehir mânâlarını vermişlerdir. Kaleme ise Levh-i Mahfûz’u yazan kalem, akl-ı evvel, cevher-i kül veya Levh-i Mahfûz’da yazılı olanlar denilmiştir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, s. 129.

* “(Ey Muhammed!) Bu sözü (Kur’an’ı) yalanlayanlarla beni başbaşa bırak. Biz onları bilemeyecekleri biçimde adım adım helâka yaklaştıracamız.” *Kur’ân-ı Kerîm*. Kalem 68/44. Bu âyet, metinde

şeklinde başlamaktadır.

- 1947 Çoğ oldu güft ü gū her avm ü ayyden
İşitmiş çoğı ‘Abdullāh Übeyyden
- 1948 Bir ucı da olup assānda řābit
Yidi addini bes assān-ı řābit
- 1949 Cezāsın Müsteci‘ de çekdi böyle
odı Allāh ‘Abdullāhı şöyle
- 1950 ümeyrā da emīn olup elemden
alāř oldu dil-i Mürsel de amdan
- 1951 Bu vech ile acīl²⁰⁹ kim düşdi her ūl
Resūl oldu belāğ işine meřğūl
- 1952 Egerçi add-i kārı māverādur
Sözüm řallū ‘alā ayri’l-verādur

ikāye-i İslām-ı Ğalāb bin ‘Āmir ve Ğazā-yı Dīger ki ayř Resūl-Rā Be-Ceng Da‘vet-Kerd

- 1953 Dil itmek ile yidi gence miftāh
Dimiş böyle bu heft iqlīme seyyāh
- 1954 Meger bir un sirāce’l-mürselīne
abīb-i ağ dü ‘ālem āřılına
- 1955 Gelüp bir kimse diküp yüzine ‘ayn
Didi iy bā‘ iş ü mařřūd-ı kevneyn
- 1956 Adum Ğalābdur avmüm Benī ‘Abs
Cihānda geh alāř oldum gehī abs

---

²⁰⁹ acīl : acil Mt. (Düzeltildi).

	1957	<p> oyun güder-idüm günlerde bir gün ‘Aceb düşdi serencm iy yüzi gün </p>
VI/316 ^b	1958	<p> Gelüp apdı birisin bir ‘aceb urt Didüm vz ile iy b-edeb urt </p>
	1959	<p> Őa bed-bahtsın gyet harm Ki böyle incidrsın hş u ‘m </p>
	1960	<p> Şan ol urt oldu bana Hzr u İlys Ki dönüp didi mişl-i efşah-ı ns </p>
	1961	<p> Őa sensin k’idersin bt-perest Den v b-edeb dn v pesti </p>
	1962	<p> Ki omışsın Hud-yı ins  cn aparsın bir aşa H şanup an </p>
	1963	<p> Ki ne hayr u ne şerre udreti var Nen rızuñ viren Rezza inkr </p>
	1964	<p> Ki andandur cem’i şıhat  renc Bu anm u bu hayl-i esb  bu genc </p>
	1965	<p> Zih kfir ki böyle b-edebsın Cehennem teşine bes hatabsın </p>
	1966	<p> Ki mnkirsın cenb-ı Muştafya Ho dşmen ana dşmendr Hudya </p>
	1967	<p> Ki anuñn yaratdı cz’  külli Bilr mhiyyetin anuñ be-kll </p>
	1968	<p> Eger grg  gnem var bebr-i kuh-sr V’eger b u hev v hk  ger nr </p>

1969	Žiyāfet-ḥānesidür milk-i ‘ālem Ki ḥ ^v ān-ı ²¹⁰ da‘vetinde ibn-i ādem
1970	Neden sen ġāfil andan bī-ḥabersin Ḥacersin ṭotalum nice ḥacersin
1971	Bu sözle āhenīn ġönlüm olup mūm ġöñülden gitdi neyse fikr-i mezmūm
1972	‘Ayān oldı özüñdür šāh-ı kevneyn Senüñdür taḥtıġāh-ı <i>ḳābe ḳavseyn</i> ²¹¹
1973	Revān īmān getürdüm işidür ḳurt Zihī ġürg ol ki šübāna virür yort
1974	Bıraġup ḳoyunumu gitdi ammā Ben oldum ŧanki šaḥrā içre deryā
1975	Alup gitdüm ḳoyunu bes šübānem Şeh-i vaḳtem egerçi gelle-bānem ²¹²
1976	Anı ġördüm ki geldi ŧaf ŧaf ipçīn Müheyyā ālet-i ceng ile hep çīn
VI/317 ^a	1977 Didüm birine bu ṭabl u ‘ālem ne Bu ḥāy u ḥūy u bu ḥayl ü ḥašem ne
	1978 Didi ḳavm-i Benī ‘Absüz eb ü ced Şeh-i şeh-zādemüz adıdur Esced ²¹³

²¹⁰ ḥ^vān-ı : ḥūn-ı Mt. (Anlam gereġi düzeltildi).

²¹¹ *Kur’ān-ı Kerīm*: Necm 53/9. Meālī: “(Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralıġı kadar**, yahut daha az oldu.”

²¹² “gelle-bān” kelimesinin aslı “gele-bān” dır. Şâir vezin gereġi böyle yazmış olabilir.

²¹³ Esced : Eşhed Mt. (Düzeltildi).

- 1979 Bu biş biñ nām-dār er birle el’ān
Murādı Yeşrib ilin itme vīrān
- 1980 Muḥammedle ‘Alīyi öldüre ya
Diri tutup kıla ḥalkā temāşā
- 1981 Kırup kavmin serāpā qomayup bir
Medīne şehrini ide qara yir
- 1982 İşidüp yıl gibi gidüp qarārüm
Fidā yoluña diyüp kār u bārüm
- 1983 Yitişdüm ḥidmetüñe sürüben yüz
Ki anlar nā-gehān qoparmaya toz
- 1984 Hem irdüm ol bahāneyle vişāle
Zihī şol k’ire sen ferḥande-fāle
- 1985 Diyüp böyle yine ‘arz itdi İmān
Zihī ṭāli’lü qul devletlü şübān
- 1986 İşidüp bunu ḥoş dimekle Maḥmūd
Du‘ā idüp didi Allāhu Ma‘būd
- 1987 Hemān-dem bāz-ı Sidre açdı şeh-per
Yitişdi ḥazretine depredüp per
- 1988 İyitdi girçek eydür bu cüvān şīr
Gelür ol ‘asker idüp böyle tedbīr
- 1989 Yarağūñ gör anuñla sen de ceng it
Cihānı Escedūñ başına teng it
- 1990 Diyüp böyle ki pervāz itdi yine
Bilāl emr ile āvāz itdi yine

	1991	Dirilüp bildiler aşhāb kārı Tağıldılar yarağa yine varı
	1992	Sehergeh geldiler cem‘ā mükemmel Ki ‘azm-i rezm ide yümn ile Mürsel
	1993	Buyurdı şehre kim olsun diyü mīr Didi her biri bir mīr-i cihān-gīr
	1994	Kimi olsun didi şah-ı vilāyet Ki anuñla emīn olur vilāyet
	1995	Resül ašlā anı kılmadı tecvīz İçinden birisi didi yine tīz
VI/317 ^b	1996	Şeh-i Hazrec ‘aceb Sa‘d-ı ‘Ubāde Çonulsa olmaya mı bi’s-sa‘āde
	1997	Resül iyitdi işde bāreka’llāh Bu ma‘kül eyledi Sa‘dı da āgāh
	1998	Didi Sa‘d iy gözi nūrı cihānuñ Çetiñ kalmağ şevābından ğazānuñ
	1999	Resül iyitdi Hağ itmeye maħrūm Şevābından anuñ şehir içre de um
	2000	Ne disün kaldı ammā gönli bile Yöneldi Hağ Resūli ol sebīle
	2001	Gidüp yümn ile kondı bir maħāma Şanasın döndi ol dāre’s-selāma
	2002	Velī şehir içre Sa‘d ibni ‘Übāde ²¹⁴ Melāletde igen ol qalbi sāde

²¹⁴ Sa‘d ibni ‘Übāde : Sa‘d übnü ‘Übāde Mt. (Düzeltildi).

- 2003 Yüzini dergeh-i Hakkâ tutup zâr
Didi iy Kağıye'l-hâcât Ğaffâr
- 2004 Beni de itme maħrûm ol seferden
Ki gitmez dâĝ-ı ĝam dağı cigerden
- 2005 Bu nâlişdeyken aldı gözünü ħ^vâb
Melek şaldı Resûle Rabb-i erbâb
- 2006 Gelüp didi ki Sa' dũñ katı ħâli
İgen ħadden ziyâdedür melâli
- 2007 Rikâbuñca ĝazâya gitmek ister
'Adû-yı dîn ile ceng itmek ister
- 2008 Buyurđı Ħaĝ ki kayd-ı şehr içün ĝam
Yimesün bile alsun Sa' dı da hem
- 2009 Resûl aşĥâb-ı pâke kıldı i'lâm
Sevindiler bilinüp emr-i 'Allâm
- 2010 Bir âdem şaldı Sa' da geldi ħurrem
Göç itdiler dün içre bî-ĝam u hemm
- 2011 Kılavuz öñce şübân-ı zamâne
Yol azup dünle ol gitmiş yabana
- 2012 Resûl-i Ħaĝ iyitdi yâ'bne 'Âmir
Yitürdüĝ yolu ol vaĝtũñe ħâzır
- 2013 Didi saña fidâ rûĥ u revânum
Azıtmiş yoldan uyĝu cân-ı cânum
- 2014 Varıldı bir yire 'askerle ammâ
Ki ne ot bulunur ne ĝatre-i mâ

VI/318 ^a	2015	Çıkup bir ıssı yıl m̄nend-i yalıñ Ne deñlü kırbalar k'örtüldi qalıñ
	2016	İçinden varınuñ şuyunu şordı Şirār-āsā revān rīgi şavurdu
	2017	Buyurdu H̄azreti quruldu çāder Velī dil-teşnelikten varı mużtarr
	2018	Resül istedi şu bulmadılar āb Cemī'i kırbayı gördiler aşhāb
	2019	'Alī var bende didi bir içim şu Ki size şaqladum iy verd-i ħod-rū
	2020	Getürdüp aña qatmaqla lu'ābın Qodı bir kırbaya olanca ābın
	2021	Revān i'cāz ile kırba olup pür İçüp qandı cemī'i 'abd eger ħür
	2022	Ne şu dil-teşne aña āb-ı ħayvān İçenler didiler zī çeşme-i cān
	2023	Olup dil-teşne cinsi neyse sīr-āb Hep andan aldılar şu qabına āb
	2024	Diyüp her birisi bir medħ-i ġarrā Didiler zī H̄abīb-i H̄ağ te'ālā ²¹⁵
	2025	K'umar şu kevşerinden H̄ızr-ı saqqā Tolaşur 'ālemi dimekle şahhā ²¹⁶

²¹⁵ Bu beyitin kenarında "Na't" yazılıdır.

²¹⁶ *şahhā*: Doğrudur, yanlışsızdır.

- 2026 Bunu anda grer ‘İsā’bne Meryem
Ki biñ biñ mürde ihyā ide bir dem
- 2027 Yitişen hāk-i pāyūñe mu‘ayyen
İrer āb-ı hayāta cāna me’men
- 2028 Ser-i nīzeñ yed-i beyzā-nişāndur
Ki andan add-i a‘dā şan kemāndur
- 2029 Güci yitdükce medħin itdi herkes
Münirī dahı anlardan biri bes
- 2030 Resül añdı bilür Raħnā ilinden
Bilürem gelmedi kimse dilinden
- 2031 Didi şol görinen nesne key ırak
Ne[-y-]iki tınmadılar ara vü ak
- 2032 Ki biri görmedi illā ki Haydar
Didi ben gördüm iy rüh-ı muşavver
- 2033 Kenīse gibi ne gibi binādur
Ĝarāyib çok cihānda tenginādur
- VI/318^b 2034 İyitdi hāzreti kim ola andan
Ki varup bu haberden ala andan
- 2035 Emīrū’n-naħl didi uluñ işde
Bulunayum be-çeşm ü ser²¹⁷ ol işde
- 2036 Revān oldı şokup dāmen biline
Yürüdi virmeyüp ön tañ yiline
- 2037 Varup gördi ki hem de köhne bir deyr
Der ü dīvārın itdi dönerek seyr

---

²¹⁷ *be-çeşm ü ser* : Başımla gözümle birlikte, başım gözüm üzerine, emredersiniz!

- 2038 İrüp kapusu gördi bağlu muħkem
Çığırdı tınmadılar bir iki dem
- 2039 İçinde var-idi bir rāhib-i pīr
Marīz-i rūħa itmekteydi tedbīr
- 2040 Kitābīydi öñindeydi kitābı
Deñerdi dört kat olup bu bābı
- 2041 Ki nice şān-ı zāt-ı pāk-i Aħmed
Ne vech ile ya evşāf-ı Muħammed
- 2042 Te'essüfle dir-iken 'ömrüm āħir
Yitişmedüm bes oldı 'ömrüm āħir
- 2043 Bu sözdeyken irüp hātifden āvāz
Dinildi ğam yime kaldıysa 'ömr az
- 2044 Hidāyet rüzī kıldı saña Allāh
Zihī devlet kim ire böyle nā-gāh
- 2045 Dü 'ālem faħrını hem görisersin
Yime ğam nesne kalmadı diyüp sin
- 2046 Ne turursın kapuda 'ammı zādı
Müsülmān ol yūri o kötü adı
- 2047 Meger ol ħīn-idi çağırduğı dem
Ki kimse Murtażāya açmadı fem
- 2048 aıyup kapuya el urdı Ĥaydar
Ki deprendi bile dīvār eger der
- 2049 urup biñ ceħd ile pīr-i kühen-sāl
Açup kapuyı gördi bir nikū-fāl

- 2050 Herāsān aldı gerçi heybetinden
Açar luḡ u mürüvvet hey'etinden
- 2051 Öñinde diz çöküp ĩmān getürdi
Irup kıdḡı mu'allāya götürdi
- 2052 'Alī didi Resūle varalum gel
İyitdi viremez iş ayağ u el
- VI/319^a 2053 Ki irmişdür be-gāyet za'f-ı pīrī
Ecel mīrinden umar dest-gīrī
- 2054 Hemān-dem pīri çigne *lā-fetā-şān*
Alup bir tıfl gibi gitdi ḡandān
- 2055 İletdi tīz Ebū'l-Ervāḡ²¹⁸ öñine
Bu düşdi pīr-i ma'nīnūñ ögine
- 2056 Resūl öñinde secde itdi evvel
Götür başuñı hey hey didi Mürsel
- 2057 Ki Ḥaḡdan ġayrıya secde ḡaḡādur
Ki Ḥaḡdur lāyık ol ḡaḡḡa sezādur
- 2058 Götürüp pīr ser didi semi'nā²¹⁹
Şınardum ben seni iy zāt-ı 'ulyā
- 2059 Ki peygāamberler anı eyle dirler
Sözüñ ḡaḡḡı da oldur şehd yirler

²¹⁸ “Hz. Âdem’in sûrette ilk olmasına (Ebû'l-Beşer) karşılık Hz. Peygamber, nûru ve rûhu ile ilk yaratılan cevher olması hasebiyle rûhların babası mânâsında Ebû'l-Ervāḡ isminin sâhibidir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 174.

²¹⁹ *semi'nā*. duyduk, işittik. *Kur'ân-ı Kerîm*. Bakara 2/285. âyette de bu ibare geçmektedir.

- 2060 ‘Ayān oldı rūsül ḥatmi neb̄isin
Gözüm merdüm̄lerinüñ rüşenisin²²⁰
- 2061 Gelen peygāmb̄er aña gitdi sini
Ki sensin enbiyā ḥatmi güz̄ini
- 2062 Tolu şuḥf u kütüb vaşf-ı cem̄ilüñ
Sözi bu hem Kelīm ü hem Ḥal̄ilüñ
- 2063 Cihānuñ cānısın cānānı cānuñ
Gözinüñ nūrısın cān-ı cihānuñ
- 2064 Dü-‘ālem ḥāşılısın naḫd-i hestī
Tamām olundı devr-i büt-perestī
- 2065 Diyüp böyle yine olup şeker-bār
Şehādet lafzını bes itdi tekrār
- 2066 Olup ḥurrem aña ol yüzi gülşen
Didi Raḥnā ilin bilür misin sen
- 2067 İyitdi bilürem ivüm gibi hep
Çoḫ itdüm seyr anda rüz eger şeb
- 2068 Didi Mürsel bize gel ol ḫulavuz
Ki yitürdi bu gice yol ḫulavuz
- 2069 İyitdi key za‘īf ü nā-tüvānem
Sizüñçün eglenürmiş tende cānum
- 2070 Erimişdi şanasın gövde sinden
Cenābı el geçürdi gövdesinden
- 2071 Cüvānī virdi p̄ire şan yine uç
Yirine geldi aşlī ḫuvvet ü güç

---

²²⁰ Bu beyitin kenarında “Na‘t” yazılıdır.

VI/319 ^b	2072	Virüp bir nāka gitdi düşüp öñe Yürür cān-ı cihānı öge öge
	2073	Gidilüp bir ser-i rüd oldı menzil Çonuñ buyurdı bes kevneyne hāşıl
	2074	Didi bu Vādī-i Cinndür kulavuz Bu gice bunda biz nice olavuz
	2075	Bu güftār içre-iken bir bölük cin Hevāda degzinüp mişl-i gügercin
	2076	Didiler ins ü cānuñ iy delīli Bize de göster toğrı sebīli
	2077	Degülmiş anlar ol vādīdekenden Kulavuz dimemiş anı dekinden
	2078	Resül iyitdi yirlülerle el’ān Size de ideyüm telķin-i imān
	2079	Didiler iderüz anlardan vehm Ki virmezler bize üleşmede sehm
	2080	Resül iyitdi şimdi rüy-ı keşret Gidüp irer bürāderlikle vaħdet
	2081	Çıkup ‘askerden öte ol Peyamber Ki olmışdur <i>nefāhtü fih</i> ²²¹ e mazhar
	2082	Zen ü merd itdi gizlü kavmi da‘vet Müsülmān idüp öğretti tilāvet

²²¹ “ ‘Ona şekil verip yaratılışını tamamladığım ve *içine ruhumdan üflediğim* zaman, derhal onun için secdeye kapanın’ demişti.” *Kur’ân- Kerîm*. Hicr 15/29. âyetten iktibas edilmiştir. Ayrıca bkz. *Kur’ân-ı Kerîm*. Sad 38/72.

- 2083 Didi oluñ kelāmu'llāha meşğül
Ki kār itmeye size hıçbir gül
- 2084 Didiler varı ber-çeşm ü 'ale'r-re's²²²
Ne ğam 'ıŝkuñ meyinden çekene ke's
- 2085 Bitüp da'vet ki döndi 'askerine
Rüsül hatmi dü 'ālem serverine
- 2086 Olup pervāne şan rüy-ı hevāda
Tolanur 'asker-i cin hep ŝafāda
- 2087 Gözi açuqlar itmekle temāŝa
İyitdiler zihī şem'-i tecellā
- 2088 Göç itdi yine yüz ferhande ferruḥ
Ki düşmen māt olına gösterüp ruḥ
- 2089 İrildi bir maḳām-ı dil-güşāya
Ki қоşmış her dıraḥtı baş hevāya²²³
- 2090 Aḳar şu gürleyüp mānend-i cüllāb
İçinde çarḥ urur gök mişl-i dolāb
- VI/320^a 2091 Tıutup²²⁴ dāmān-ı kühı hep benefşe
Boyandı şan benefŝeyle benefşe
- 2092 ŝafır-i sāz-ı dem-sāz ile bülbül
Pür itmiş-idi rüd içini ğulğul
- 2093 Memerr-i 'asker-i Esced-idi hem
Ḳonulup gicelendi bī-ğam u hemm

²²² ber-çeşm ü 'ale'r-re's : Başüstüne! Başımız gözümüz üzerine!

²²³ Bu beyitin kenarında "şıfat-ı maḳām" yazılıdır.

²²⁴ Tıutup: Tıurup Mt. (Anlam gereği düzeltildi).

- 2094 Şeh-i hāver-zemīn-i yik-süvāre
Seher kim geldi çarḥ-ı sebze-zāra²²⁵
- 2095 Şükūfe-zār-iken kıldı gülistān
Güledüşdi cemāl-i bāğ u bostān
- 2096 Risālet bāğına ol gülbün ü gül
Nübüvvet gülsitāmı içre bülbül
- 2097 Namāz-ı şubḥ işin k'itdi müeddā
Hemān bir gerd-i 'ālī oldı peydā
- 2098 Meger Esced hezārān bed-güherle
Şavaş ehli yigirmi biş biñ erle
- 2099 Gelürmiş bildi şem'-i cem'-i aşḥāb
Giyüp cevşen urundı darḥ-i pür-tāb
- 2100 Ğāzab adlu kılıç idüp ḥamāyil
Şavaşa oldı yüz cān ile māyil
- 2101 Bir at bindi ki ismi-idi Sirḥān
Süheyl-āsā kılurdu itse cevlān
- 2102 Daḥı meydāna kimse başmadın pāy
Yürüyüp 'askere zeyn itdi ālāy
- 2103 Yemīne ḳodı Sa'd ibni 'Ubādı
Ki çıkmışdı bahādurluḳla adı
- 2104 Zübeyr ibni 'Avāmı hem yesāra
Gögüz gerdi dönüben kūh-sāra
- 2105 'Aliyy-i Murtażā vü 'Amr-ı Ma'dī
Dilīrān ile key Vaḳḳās-ı Sa'dı

---

²²⁵ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şubḥ” yazılıdır.

- 2106   Könuldi k'albe k'ura k'albe k'albi
            Bozıla tã ki d'şmen k'albe k'albi
- 2107   Resül-i Hãk idüp Hãkka havãlet
            Yürüñ didi virüp şad istimãlet
- 2108   Görüp küffâr mişl-i küh-ı âhen
            Yürüyüş itdi söylenmekle cevşen
- 2109   Yitişüp önce şaff-ı Muştafãdan
            Gürüh-ı Murtażã girdi şafãdan
- VI/320^b 2110   Hürüşãn öñlerince şîr-i Yezdãn
            Ecel mîri durur güyã hürüşãn
- 2111   K'atıldılar k'arup k'an k'ara hãke
            K'arıldı k'îr-veş hem deşt-i pãke
- 2112   Nireye itdilerse 'azm eger meyl
            Yol itdi båd-ı nuşret nitekim siyl
- 2113   Cevãnib hem cidãl ü ceng-ber-ceng
            Atıldı at ile yir teng-ber-teng
- 2114   Olinup na'ralardan zehreler çãk
            K'azã degzinmedeydi cüst ü çãlãk
- 2115   Seherden tîga mişl-i Türk-i gerdün
            Urup el aşşama dek döktiler hün²²⁶
- 2116   Çalındı tabl-i âsãyiş k'onup ceyš
            Kim ađlar kim güler kimi ider 'ıyš
- 2117   Şabãha dek şahãbe şohbet-i hãş
            İdüp vahdetde yüz şıdk ile ihlãş

---

²²⁶ Bu beyitin kenarında "Şıfat-ı şeb" yazılıdır.

- 2118 Şihāb atılmadan alınduğı dem
Ki urdı āh-ı serd ile cihān dem²²⁷
- 2119 Düşüp gün pertevi tīr-i seherden
Yine yiryüzi oldı řīr-i nerden
- 2120 Yazılmış her birinde ulu āyet
Dikildi cā-be-cā nūrānī rāyet
- 2121 Muābil ‘asker-i zulmet de oldı
Nefīr üniyle gūř-ı arı oldı
- 2122 Gezerledi²²⁸ felek tīr-i havādiř
Deñerler kim ne ola ceng-i hādiř
- 2123 Meger kim Escedüñ bir şüm zādı
Ki ‘Utbe-idi ol meş‘ümüñ adı
- 2124 atı bek ya eküp atardı key uz
Her oınuñ adıydı tīr-i dil-düz
- 2125 Kemānı avs-i gerdün-veş azā-bār
İderdi āhenīn kūha oı kār
- 2126 Girüp meydāna ol gösterdi cevlān
Ki yürekler ide tīr ile biryān
- 2127 Müsülmān ‘askerinden bir dilāver
ıınca dağı olmadın berāber
- 2128 Urup bir tīr gedi cevşeninden
Ne cevşen sīnesinüñ bir yanından

---

²²⁷ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şub” yazılıdır.

²²⁸ *gezlemek* (okun gezini kirişe yerleştirmek) fiili, vezin gereği açık hece ile başlanacağından *gezerlemek* şeklinde yazılmıştır.

VI/321 ^a	2129	Düşüp gönderdi cān bāğ-ı cināne Revān irdi fenāsuz gülsitāne
	2130	Birin de der-peyince dikdi tīre Zihī bed-kīş kāfir albi tīre
	2131	Anuñ ardınca ıkdı dōrd ü bişe Ki hūkm-endāz-idi key ahr-pīşe
	2132	Ma‘a‘l-ışsa birer o ile kır er Şehīd itdi ikisi daı ser-ber
	2133	Buñadı ‘asker-i İslāmı ammā ‘Aceb hāşāk ile buñanma deryā
	2134	arīf-i <i>mā-rameyte</i> ²²⁹ oldu dil-teng Mübārek ehreye yitişdi bir reng
	2135	Anı gördi ki bir serv-i sehī-ad Daı ‘arz itmemiş tāze ruı ad ²³⁰
	2136	Depüp meydāna atın umdı destūr Resūl-i Hā didi varma aña ur

²²⁹ “Onları siz öldürmediniz, ama onları Allah öldürdü. *Attığın zaman da sen atmadın*, ama Allah attı. Bir de mü’minleri güzel bir imtihandan geçirmek içindi. Gerçekten Allah, her şeyi işitendir, bilendir.” *Kur’ân-ı Kerīm*. Enfāl 8/17. âyetten iktibas edilmiştir. “Hicretten sonraki ilk savaş olan Bedr’e katılan Müslümanların sayısı üç yüz on üç, Kureyş ordusu ise bin kişiden müteşekkildi...Harbin en şiddetli anında Cebrail (A.S.), Hz. Peygamber’e gelerek bir avuç toprak alıp, düşmana atmasını söylemiş; Resūlullāh bir avuç kum ve akılı düşman ordusu tarafına atınca hepsi gözlerine kaçan tozu toprağı temizlemeye başlamış, onlar gözleriyle uğraşırken Müslümanlar hepsini tārūmār etmişlerdir. Zaferle biten bu savaşın ardından gaziler kahramanlıkları ile övünmeye başlayınca, yukarıda meālîyle birlikte verdiğimiz âyet nazil olmuştur. Bu âyet ile düşmana isabet eden, hepsinin gözüne batan bu atışı Allah’ın yaptığı bildirilmektedir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na‘t*, s. 101.

²³⁰ Şâir, yüzdeki ayva tüyleri anlamına gelen “a”ı, “add” ile kafiyelendirmek için “ad” şeklinde harekelemiştir.

- 2137 Ki sen dağı yiñisin ol kühün-sāl
Ola kim sini dağı ide pā-māl
- 2138 İyitdi cān saña qurbān revān hem
Fidādur yoluña cān u cihān hem
- 2139 Yaşum azdur egerçi kuvvetüm çok
Quşūrum atmada vü urmada yok
- 2140 Silih-şōram fen idinmişem anı
İdüñ himmet ki degmeye ziyānı
- 2141 Qaçup giderken üştür quyruğundan
Yitüp turgurı qoram buyruğundan
- 2142 Didiler dört yanından girçek eydür
Didügi gibi belkim dağı yigdür
- 2143 Yire düşmez bunuñ da atduğı oq
Birin şahşadur oqı az eger çok
- 2144 Resül işmarlayup Haqqa didi var
Hudā-yı bī-niyāz olsun nigh-dār
- 2145 Girüp meydāna elde oq u yayı
Yürüdi yād ide nām-ı Hudāyı
- 2146 Havāle itdi ‘Utbe tīr-i dil-düz
Şavup yitişdi ol t̄ali‘de feyrüz
- 2147 Girüben hāne-i tīr ü kemāna
Bir oqın virbidi ol bed-gümāna
- VI/321^b 2148 T̄oqınup sīnesinde yoğ-iken bāb
Öte yanında²³¹ çıkdı mişl-i tīz-āb

²³¹ Vezin gereği “yanından” yerine kullanılmıştır (–de/-den ortak kullanımı).

- 2149 Cehennem-rā yıkılıp atdan öldi
Fiğān kāfir çerisi içre tldi
- 2150 Didi Esced xanı ol merd-i āzād
Ki ide oğlumuñ dādın bugün dād
- 2151 Çıxup bir bed-güher kim depdi atın
O da bir oqla yirde gördi zātın
- 2152 Ölünce ol birin dahı birin de
Urup öldürdi didügi yirinde
- 2153 Birer oqla ile yitmiş iki merdi
Helāk idüp didiler görme derdi
- 2154 Döküp meydān yüzine serdi lāşi
Kimi miğferle çıplak kimi başı
- 2155 Varur yoqla gördi Esced yaluñuza
Şanasın döndi oqlanmış toñuza
- 2156 İnüp geydi iki pülād cevşen
Kuşandı iki tığ elmās-veş ten
- 2157 Binüp elde sinān-ı mār-ı dendān
Şan ejderdür elinde āteş-efşān
- 2158 Varup oğlı ölüsü üzre biraz
Ağıtdı kanlu yaşlar dāde-i bez
- 2159 Didi her bir kıluñ başına biñ ser
Kesüp kımayam iy ser-dār u server
- 2160 Biraz it gibi kendüyle talandı
Tıraydıyla ki meydānı tılandı

- 2161 Didi gelsün kanı kanına teşne
İgen dil teşne kana elde deşne
- 2162 Çıkup enşârdan bir merd-i pür-dil
Şunuşınca şehîd itdi siyeh-dil
- 2163 Yine enşârdan bir pehlevânı
Girince bâğ-ı hulde şaldı anı
- 2164 Kalaqlanmaqla pîl-āsâ dimâğı
Kabîh ün ile er ister bayağı
- 2165 Yine enşârdan bir hûb-heykel
Ki atasıydı ölen zât-ı ekmel
- 2166 Depüp meydâna girdi esb-i tâzî
Diledi k'ide varup nîze-bâzî
- VI/322^a 2167 İyitdi iy rüsül şaffina ser-dâr
Ki sensin enbiyâ hayline sâlâr
- 2168 Zihî devlet ki virüp atamız cân
Yoluñda hâşıl itdi bâğ-ı Rıdvân
- 2169 Girüp 'ışkuñ demiyle oynadı baş
Hezâr ahsent şad taḥsîn ü şâbâş²³²
- 2170 Benüm de fikrüm ol meydân-ı 'ışka
Girüp baş oynamak sultân-ı 'ışka
- 2171 Ne bir ger her ser-i mûda ki biñ re's
Ola 'ışkuñ yolına varıdur ke's
- 2172 Bilürsüz mest-i 'ışka iy dil-ārām
'Adem şehrinde olur ancağ ārām

---

²³² şâbâş: Âferin!

- 2173 Alup destür bārī girdi rezme
Şunuldi nīze bes varmadı bezme
- 2174 Anuñ da eyleyüp peymānesin pür
La‘īn Esced yine lāf içre çür mür
- 2175 Kıyışmadı iñende kimse bu kez
La‘īni daħı depdi duħter-i rez
- 2176 İyitdi ilden ile cenge Aħmed
Bu vech ile mi geldüñ zī Muħammed
- 2177 Kānı ol şakladuğūñ pehlevānlar
Ki geçerlerdi hep şīr-i jeyānlar
- 2178 Şavaşa erligüm didürdise bes
Di gelsün ol ‘Alī didükleri kes
- 2179 Ki göre neymiş erde ğarb-ı desti
Temāşā ide ceng-i pīl-i mesti
- 2180 Ne ütdiyse ütüzüp vire ser ber
Alına dād-ı ehl-i büt serāser
- 2181 İşidüp Murtażā mānend-i deryā
Derūndan gürleyüp cüş itdi peydā
- 2182 Resūl-i Hāğdan ammā umdı destür
Cenābı emr idüp yüridi mesrūr
- 2183 Anı gördi ki Mıkdād ibni Esved
Girüp meydāna urdı tığına yed
- 2184 İyitdi Murtażāya iy cihān-gīr
Bunuñ cengini emr itsün baña mīr

- 2185 Ki girüp korsa Hāk almakla cānın
İçeyüm ‘ışkuña şu gibi kanın
- VI/322^b 2186 Didi var kudretüñ girçeksın ammā
Baña didi Resül-i Hāk te‘ālā
- 2187 Be-nām añdı işitdün hod beni ol
Ne diye göricek şimdi seni ol
- 2188 Yine yalvardı Mikdād-ı dilāver
Resüle eyledi ta‘līk Hāydar
- 2189 Bu kerre vardı şāh-ı enbiyāya
Ki ya‘nī husrev-i mīr ü gedāya
- 2190 Didi vir baña destūr iy cihān-bān
Benüm olsun bugün Escedle meydān
- 2191 Aparup himmetüñde kellesini
Çatayum öñe kāfir kellesini
- 2192 Resül iyitdi aḥşam oldı ferdā
Görevüz ne buyurur Hāk te‘ālā
- 2193 Hemān-dem ṭabl-i āsāyiş çalındı
Şavaş u ‘arbede şubḥa kalındı
- 2194 İnüp kaydında oldı mīr eger şāh
Yimez içmez uyumaz birdür Allāh
- 2195 Olup şahş-ı cihān yine siyeh-pūş
Ridā-yı zer-nigārı şaldı ber-düş²³³

---

²³³ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şeb” yazılıdır.

- 2196 Murakka‘ delḡ ile aşḡāb özi san
Felek şubḡa dek oldı sabḡa-gerdān²³⁴
- 2197 Seḡer zerrīn urunup yūñle destār
Ki geldi ḡüsrev-i²³⁵ ḡal‘a-i devvār
- 2198 Girüp ālāt-ı ḡarbe iki ‘asker
Yine meydānda oldılar berāber
- 2199 Deñerlerdi ki kim meydāna gire
Naḡar ḡıldı Resūlullāḡ Emīre
- 2200 Didi yā Bū’l-ḡasan²³⁶ meydānına dön
Seni istedi-idi Esced-i dūn
- 2201 Bugün var bildür aña kendüligin
Ki şaḡdı çün eliyle kend’iligin
- 2202 Diyüp ber-ser revān meydāna k’oldı
Urup na‘ra cihān içi ki ḡoldı
- 2203 Didi ol şīr-i Yezdān Murtaḡāyam
Ki ya‘nī ‘ammızād-ı Muştaḡāyam
- 2204 ‘Uḡāb-ı tīḡum için ḡu‘me ḡūyā
Ser-i düşmen idüpdür ḡaḡ te‘ālā
- VI/323^a 2205 Resūlü’ş-şāḡaleynūñ yolına baş
ḡomışam oynaram olsaydı şad kāş²³⁷
- 2206 Şerīf adı ki evrād-ı melekdür
Fürūḡ-ı dīde-i mihr-i felekdür

²³⁴ sabḡa-gerdān: şabḡa-gerdān M.

²³⁵ ḡüsrev-i : ḡüsrev ü Mt. (Anlam gereḡi düzeltildi).

²³⁶ Bū’l-ḡasan : Hz. Ali.

²³⁷ Bu beyitin kenarında “Na‘t” yazılıdır.

- 2207 Hudā düşmenlerin kılmakda maḳhūr
İlāhī ez-cemāleş çeşm-i bed dūr²³⁸
- 2208 Daḳı gelmezden öñ aşḫāb-ı fīle
Anuñçün oldı ol Ḥaḳ emri yile
- 2209 Yıķıldı t̄aḳ-ı Kisrī toğduğı dem
Ser-i hüsrev kesildi kem açup fem
- 2210 T̄utısar ḫaşre dek dīni cihānı
Göriser tābi‘ olan kāmurānī
- 2211 Diyüp böyle ki urdı yine na‘ra
İçinde niçesinüñ şıddı zehre
- 2212 Görüp Esced bu heybetle şükūhı
Ki t̄utdı na‘ras’ünü ‘arş u kūhı
- 2213 Meger kim var-idi bir ‘ammızādı
Dilāver kāfir-idi Muḳlib adı
- 2214 Yaluñuz biñ er ile ceng iderdi
Cihānı başlarına teng iderdi
- 2215 Didi var sen ‘Alīnūñ başını kes
Ki şanur kendüden yig yok daḳı kes
- 2216 Kılayum sini başumla berāber
Murāduñ t̄ac u taḫt-ise de ber-ser²³⁹
- 2217 Du‘ā idüp dilince çür mür ol seg
Yürüdi cenge kibr ile pür ol seg

---

²³⁸ Allāh onu nazarlardan saklasın! Allāh’ım, onun güzel yüzüne kötü göz değmesin!

²³⁹ ber-ser: Başım üzerine!

- 2218 İdüp cevlān ʔurup kim aldı derķın
Eyer ʔaşında virdi derķı berķın
- 2219 Çıgırup enker-i eşvāt il’ol ʔar
Ögebaşladı özini zī kāfer
- 2220 Bir iki eyleyüp lāf-ı güzāfin
Yürüdi ʔazret-i şāh üzre için
- 2221 ʔavāle eyledi bir āb-gün tīg
Şanasın sürdi ʔurşīd üstine mīg
- 2222 Şavup kim ʔamlesini āḫir itdi
‘Alī de Zū’l-fiķārın ʔāzır itdi
- 2223 Elinde ditredüp berķ aldı gözin
Unuḫıyazdı kāfir kendü özin
- VI/323^b 2224 Didi şīr-i ʔudā gözüñi aç gör
Şu tīg-ı āteş-efşān ile iy kör
- 2225 Hezārān kelle kesdüm miğferiyle
Hezārān daḫı düşürdüm el ile
- 2226 Dem-i nevbet saña yitişdi el’ān
Ḫalāş-ı cān dilerseñ ol Müsülmān
- 2227 Şorup İslāmı āḫir didi benden
‘Alī vehm eyledüñ cān ʔaçdı tenden
- 2228 Yüri git ʔınmayam āzādum olğıl
Olacağı gibisin eyledüm gıll
- 2229 Di kimüñ var-ise gelsün şafāsı
Ya ol ʔavmüñ Muḫammed Muşḫafāsı

- 2230 Kaşıdup Şir-i cengi vü hüzebri
Beliñletdi peleng-endāz bebri
- 2231 ‘Alī iyitdi iy kelb-i cehennem
Müsölmān ola diyü dökmedüm dem
- 2232 Gör imdi nice olurmıŐ diyüp bīm
Çalup atıyla özin itdi dü-nīm
- 2233 Ne deñlü pāre olur ola cem‘ā
Şayılsa at u Őonıyla serāpā
- 2234 Didi Őir-i Hudā Allāhu Ma‘būd
İdensin bir teni kevneyne maşşūd
- 2235 K’anuñ ‘ıŐkına böyle dildürürsin
Cenābuñ birliğini bildürürsin
- 2236 Habībüñe zihī bu kadr-i a‘lā
Ki kılduñ ħarķ-ı ‘āde²⁴⁰yle muħallā
- 2237 Dönüp çağırdı didi kanı ol dün
Ki görelerdi dün mānend-i gerdün
- 2238 Bugün gelsün görelüm gāv-zūrı
Ne yüzdten gösterür ne fikri zorı
- 2239 İŞidüp Esced-i dün-ı siyeh-kār
İnüp ceng āletini giydi tekrār
- 2240 Suvāre yürüdi Şan bir kara Şağ
Mişāl-i ħük-i kūhī görmemiş bāğ
- 2241 Görüp aŐĥāb-ı pāk-i Ĥazret-i pāk
Ĥaķa yalvardılar kıлмаğ ile bāk

---

²⁴⁰ Şâir, vezin gereği, *ĥāriķu*’l-‘āde kelimesinin kısaltılmış Şekli olarak *ĥarķ-ı* ‘ādeyi kullanmıştır.

	2242	‘Aliyy-i Murtażā da vardı qarşu İyitdi olmağ ile rüy-ber-rū
VI/324 ^a	2243	Di ħamle it getür neñ var görelüm Senüñle [cenge] merdāne girelüm ²⁴¹
	2244	Didi şāyed ħala içüñde acı Ĥod ölmekdür bu derdüñ soñ ‘ilācı
	2245	Senüñ olsun di evvel ħamleyi ħıl Velī degdügde baña key şaħıngıl
	2246	‘Alī iyitdi çoğ söyleme iy kelb Şanursın lāfuñ ekser ħuvvet-i ħalb
	2247	Daĥı öñ ħamle benden gelmemişdür Amān diyen elümde ölmemişdür
	2248	Dönüp kaçan ħarīfi ħovmamışam Şavaşa lecc ideni ħomamışam
	2249	Ĥakıyup şundi kāfir tığ-ı bürrān Ĥaĥup ħolçaĥla şavdı şır-i Yezdān
	2250	Bu kez Ĥaydar da tığ-ı ābıdārı Ĥavāle ħıldı ya‘nī Zü’l-fiĥārı

²⁴¹ Bu dizede vezin problemi vardır. Problemi çözmek için *senüñle* kelimesinden sonra *cenge* kelimesi getirilebilir.

- 2251 Siper yapındı ol pūlād-ı çīni²⁴²
Penāh idindi şan pūlād içini
- 2252 İrüp kıldı dü-pāre tīg-ı Hāydar
Başın şaqladı biñ cehd ile kāfer
- 2253 Görüp beñzi bozulup ‘aqlı şaşdı
Şanasın āb-ı şāfī başdan aşdı
- 2254 Kılıç iki götürmişdi siper hem
Birin dahı ele aldı hemān-dem
- 2255 Ki kaplatmışdı toköz deve göni
İkincide ele alduğda anı
- 2256 Muķābil oldı yine şīr-i Hāyye
Ki ‘ibret göstere her ķavm ü hāyye
- 2257 Bu kerre at ayağından ķopan toz
Belürsüz oldı aķ u ķara vü boz
- 2258 Yitişüp ‘āķıbet bād-ı cihān-gerd
Görindiler hevāya tōkūben gerd
- 2259 ‘Alī İslāma da‘vet idegördi
Görür gelmez irişüp şöyle k’urdi

²⁴² “çīn” kelimesi metinde, askerlerin tasvir edildiği bölümlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu kelime bazen “için/ipçin” şeklinde de kullanılabilir. Kullanıldığı yerlerdeki bağlama göre bu kelimeye *zırh* anlamını vermek mümkündür. Beyitteki *siper yapınmak* eylemi ve *çelik (pūlād)* kelimesi de bu anlamı desteklemektedir. 6/2732. beyitte (Girüp ortaya şīr-i bişe-i dīn/ Ne çıplakdur bu didi ne ol *ipçin*) *ipçin* kelimesinin *çıplak* kelimesiyle yan yana getirilmesi de bu kelimenin bir tür giysiyi karşıladığına işaret etmektedir. Darīr de Siyer’inde bu kelimeyi kullanmıştır. Hz. Ali’nin savaş hazırlığı görmesi sırasında söylenen dört beyitlik bir şiirde bu kelime, zırh anlamını destekleyecek şekilde, şöyle karşımıza çıkar:

Yidi kat pūlād-idi *çīn* tamām
Yidi kat deve göni altında hām
(Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah 251, 773^b)

	2260	Siperle miğfer ü ser iki dildi Dü-pāre oluban atdan yıķıldı
	2261	Görüp aşhāb tekbīr itdiler şād Ġirīle ²⁴³ ķopdı küffār içre feryād
VI/324 ^b	2262	Virüp ķorķu bu heybet ‘abd ü ħürre Segirdüp vardılar Ķayş ibni Mürre
	2263	Ki ol da Esced-āsā kāfir-idi Şavaş içinde andan māhir-idi
	2264	Dirüp ķavmini gelmiş-idi cenge Şunam dir-idi deryāda nehenge
	2265	Didiler nic’idelüm n’eyleyelüm Buyur şāhā bu ķullar eyleyelüm
	2266	Didi ğam yimeñ irte ikisin de Size göstereyüm ben iki sinde
	2267	Oķurvan Aĥmedi meydāna evvel O ķandan baña k’ura ceng ile el
	2268	Tamām itdükde anuñ işin āĥir ‘Alīye n’eyledüğüm bellü zāhir
	2269	Uyumadın daĥı ol seg şayuklar Bunu bilmez ki yok aşıl sayuklar
	2270	Olup kimine dögün kime dögün Gidüp ol dün ki göründi yine gün
	2271	İki cānibde bağlanmaķ ile şaf Dögüldi ķeng-i ĥarbī nicesi def

²⁴³ Şâir, Farsça *bağırma*, *bağırışma* anlamına gelen *girīv* sözcüğünü bu şekilde yazmıştır.

- 2272 Girüp lâf-ı firāvāna bu kez ays
urūřān girdi meydāna bu kez ays
- 2273 urayd itmekle cevlān şağ u şola
urup diř biledi zāt-ı Resūle
- 2274 Zihī kelb-i cehennem ālet-i nār
Ki maħbūb-ı aę ile ide peygār
- 2275 İyitdi yā Muħammed gel sen ü ben
şavaşa girelüm tenhā vü yik-ten
- 2276 Ne lāzım iki ‘askerden kırılmağ
Dökölüp oprağa anlar arılmağ
- 2277 ün ikimüzle ħāřıl ola bu iş
Degül ħacet ki yiye ğayr teřvīř
- 2278 İşidüp bu sözi ol albi mir’āt
Resül-i ağ depüp meydānına at
- 2279 Yanınca nuşret-i ağ sāye-veş bes
Yürüdi ğün gibi ħiç itmeyüp ses
- 2280 Görüp bu ħāleti ařħāb-ı pāki
Peyāpey idüp āh-ı derdināki
- VI/325^a 2281 Didiler nāliř ü feryād ile şad
Revā mı yā ħabībī yā Muħammed
- 2282 Yoluńda cānı urbān itmedin hep
şavaş ide ħabīb-i ħazret-i Rab
- 2283 İyitdi bini ister ün bu mel‘ün
Degül ğam olmańuz siz ħiç maħzün

- 2284 Temāşā eyleñüz sırr-ı İlahî
Ki oldur pâdişahlar pâdişâhı
- 2285 Bunı görüp melâ'ik bağlayup şaff
Yanıyazdılar olup sîneler tef
- 2286 Enîn ü nâlişe tutmağ ile rû
Zevâyâ-yı felek hep taldı yâ Hû
- 2287 Pür oldı yaşlu gözler küngür-i 'arş
O yaşdandur ki şeb-nemler görür ferş
- 2288 Tutıyazup sehergeh revzenin dūd
Didiler iy Ğanî Allāh u Ma'būd
- 2289 Ğabîbüñ AĞmed-i muĞtāra bu kār
Nedür biz bilmezüz iy Rabb-i Ğaffār
- 2290 İñildüde koyup her mübtelāsın
Ki bir kâfirle meydāna şalasın
- 2291 Çırāğ-ı çeşm yoksa diñlenür mi
Olunca Ğaşr böyle iñlenür mi
- 2292 Nidā irüp didi Allāh-ı Bî-çün
Gözetmez mi Ğabîbin nāle neyçün
- 2293 Şuña kim ĞaĞ mu'în ola vü nāşır
Nic'ide zūr-ı bāzū-y-ile kâfir
- 2294 Hemān-dem ĞaĞ selāmı birle Cibrîl
Gelüp didi ki iy cān-ı cihān bil
- 2295 Benümle şaldı Mîkā'ili Bārî
K'olavuz her yanūnda bile bārî

- 2296 Öñüñce kıldı ‘Azrā’ili rehber
Ki qābız ol durur rūhı serāser
- 2297 ‘Aliyy-i Murtażā da döymeyüp bāz
Gelüp didi ki iy lāhūta şeh-bāz
- 2298 Quluñ girsün bunuñla cenge yine
Terahhumla nazār qıl ehl-i dīne
- 2299 Resül iyitdi yoq bini diler bu
Degül cāyız kim andan döndürem rü
- VI/325^b 2300 Diyüp böyle muqābil vardı k’oldı
Cihān āvāz-ı tekbīr ile tıldı
- 2301 İyitdi Qayş kimsin ne kişisin
Ki haşmum bişürüp gelür bişisin
- 2302 Resül iyitdi benven ol Muḥammed
Ki cenge istedüñ tıga urup yed
- 2303 Gülüp iyitdi benden itmeyüp bāk
Nice geldüñ ten-i tenhā feraḥ-nāk
- 2304 Resül-i Ḥaḳ didi bile bir Allāh
Neçün qorqam ki şaqlar bini her gāh
- 2305 İyitdi üç yüz altmış var ilāhum
Ki her biri durur püşt ü penāhum
- 2306 Hübel ḥazretleri kim olur a‘lā
Bizümdür hem nitekim Lāt u ‘Uzzā
- 2307 Seni şaqlayıcak bir Tañruñ Aḥmed
Baña irgüreler mi buncası yed

- 2308   Koyup bir yaña bed heykelle yüzin
Ögebaşladı eş‘ār ile özin
- 2309   İyitdi Aḥmedā şî‘r ile sini
Neçün ögmezsın işitmekle bini
- 2310   Didi ben bilmezem şî‘r iy siyeh-dil
Kelāmu’llāh oqurvan ögredüp dil
- 2311   İyitdi sāḥir işidür ez-Aḥmed
Baña da irmesün siḥrũñle bir bed
- 2312   Didi ço herzevātı göster erlik
Mu‘ayyen neydügi ḥod bed-güherlik
- 2313   İyitdi qalmasun içũñde bir ḥayf
Di evvel şalmış olğıl sen de bir seyf
- 2314   Didi ço çok sözi iş āḥir olsun
Ne-ise kudret-i Ḥaḳ zāḥir olsun
- 2315   Revān ol düşmen-i Bārī te‘ālā
Ḥabībine yürüdi bī-meḥābā
- 2316   Kılıç elde yalıncaḳ kendü ser-ḥoş
Murādı ol ki qurtulmaya ser ḥoş
- 2317   Zihī seng ü²⁴⁴ siyeh-dil āhenīn-ḳalb
Seg-i dīvāne ol öldürmelü kelb
- 2318   Ki ḳaşd ide dü-‘ālem ḥaşılına
Yavuzlukla ala adın diline
- VI/326^a   2319   Sefīh ü bed-nijād-idi vü ser-sām²⁴⁵

²⁴⁴ seng ü : seng-i Mt. (Anlam gereği düzeltildi).

²⁴⁵ ser-sām: şar-şām Mt. (Düzeltili).

- Penāh-ı ins ü cāna şundi şamşām
- 2320   Ğod āsān āfütāba tīg-bāzī
Degüp ƙalgıtdı öte esb-i tāzī
- 2321   Geçüp anuñ Resūle degdi nevbet
Ƙıyamadı yine ol kān-ı şefƙat
- 2322   Ğazab adlu ƙılıcın urdı līkin
Ğazabla urmadı ammā idüp kīn
- 2323   Dönüp bir dağı bir dağı peyāpey
Felekler oldı pür āvāze-i hey
- 2324   Ki şan nūr ile zūlmetdür ider ceng
Cihānı nūra zūlmet nic'ider teng
- 2325   Melekle yāhu bir ğül-i beyābān
Şavaşur elde yalıñ tīg-ı bürrān
- 2326   Ki ne Tañrı bilür ne Ğaƙ resūlin
Ne añlar pīş ü pes ne şağ u şolın
- 2327   Şu deñlü olmağın germ ile şavaş
Belürsüz toz idüben ƙopdı perhāş
- 2328   Ki kāfir yād ider Lāt ü Menātı
Müsülmān zıkr ider zāt ü şıfātı
- 2329   Biri dir yā İlähī cān-ı cānı
Saña ışmarladuƙ sen şaƙla anı
- 2330   Biri dir iy Hübeler iy zāt-ı 'ulyā
Yitiş Ƙayşa bileñce Lāt ü 'Uzzā

- 2331 Resülün atı na‘linden çıkan od
Felekde yıldız oldu adı mes‘ūd
- 2332 Olup gerd-i rehi ser-māye-i ebr
Ki bisler tıfl-veş hep dāye-i ebr
- 2333 Hemān-dem götürüp bād-ı cihān-gerd
İletdi çeşm-i hūrāya zihī gerd
- 2334 Yarı olup toz gördiler dağı ceng
Henüz itmişler eyle şan kim āheng
- 2335 Velī Kayşuñ iligi şuya dönmiş
Yorulabaşlayup tok toya dönmiş
- 2336 ‘Ukāb-ı lā-mekān şan açmayup per
Dağı depretmemiş pervāza şeh-per
- 2337 İyitdi erligüne yā Muhammed
Sözüm kalmadı gürbüz ersin Aḥmed
- VI/326^b 2238 Velī kuvvetlü degül koluñ igen
Çalup kesdürmede yok yoluñ igen
- 2339 Resül iyitdi mel‘ün kıya çalman
Müsölmān ola diyü başuñ alman
- 2340 İşāret Kayş idüp ‘askerine
Yürüdi Ḥaḳ resüli üzerine
- 2341 Segirdüp Ḥazret-i Mürsel Muhammed
Miyān-bendine urdı Müsevī yed
- 2342 Götürüp şīriḥ^vāre tıfl-mānend
Getürüp ayağına urdılar bend

- 2343 Görüp küffār Qaysı diküp Aḥmed
Elif tek kām̄et üzre eylemiş med
- 2344 şınup kaçmağa kim yüz tıtdı varı
Çeküp ařḥāb tıġ-ı ābıdārı
- 2345 Qıovup aḥřama dek kim aldılar baş
Didürdüp ḥusrev-i gerdūna řābāř²⁴⁶
- 2346 Ki gitdi ḥı̄z-i bād idüp cihāndan
Göründi rāh-ı gerdūn kehkeřāndan²⁴⁷
- 2347 Bilāl itdi ezān-ı řāma gülbāng
Ki tıtdı ‘ālem için Aḥmedī bāng
- 2348 Namāz ařḥāb ile olup müeddā
Buyurup sofrā geldi zāt-ı ‘ulyā
- 2349 şınınca ḥāřılı devr-i zamāna
Bir inildü yitişdi sem‘-i cāna
- 2350 İyitdi kimdür iden bu fiġānı
Didiler Qaysdur kim ider anı
- 2351 Peřīmān olup işine dil-efġār
Añup oġlın kıızın yaşlar döker zār
- 2352 Bilāle didi alup bend ü bāġın
Götürüp qarşuda tırdı ayaġın
- 2353 İyitdi yā Muḥammed ulu dışmen
Sen-idüñ ‘ālem içre baña rüşen

---

²⁴⁶ (*Far.is.*) Āferin!

²⁴⁷ Bu beyitin kenarında “şıfat-ı şeb” yazılıdır.

- 2354 Be-ğāyet var-idi kīnüm sañ'ammā
Gidüp qalmanı kīn ü kibrüm aqlā
- 2355 Beni luṭfuñdan it iy serv āzād
Ölünce eylügüñi ideyüm yād
- 2356 Qılıç şalmayam ayruq ehl-i dīne
Şalarsam uğrasun boynuma yine
- VI/327^a 2357 Resūl-i Haq didi var eyle olsun
Dönerseñ āhir-i kār eyle olsun
- 2358 Çıqup şağ u selāmet yola girdi
Gidüp dün içre kim qavmine irdi
- 2359 Görüp bozğun çeri dirildi tekrār
Şan ölmüşken heme dirildi tekrār
- 2360 Didiler Lāt u 'Uzzā kıldı yārī
Hele qurtulmaga 'illet ne bārī
- 2361 İyitdi yüridüm 'ahd ü yemīne
Ki ayruq itmeyem buğz ile kīne
- 2362 Üşürüp dil çoğ idüp serzenişler
Didiler 'ayb olmaz böyle işler
- 2363 Sen ol degül gibi ol geñlü geñsüz
Başalum üstlerini gāfil añsuz
- 2364 Ki anlar şimdi gāfildür mu'ayyen
Giyür yoqdur arada cübbe cevşen
- 2365 Qazası gelmiş-idi yine uydı
Firīb-i düşmenān-ı dīne uydı

- 2366 Müsülmān ‘askeri de fāriġu’l-bāl
Olup umulmaz-iken ħīle vü āl
- 2367 Yitişdi leşker-i küffār-ı bī-dīn
Bezenmiş yine şaflar külli ipçn
- 2368 Giyinüp tīz girdiler şavaşa
İnebaşladı tīġ-ı tīz başa
- 2369 Kılıçlar yıldırım-veş oynamağda
Dem ile dīġ tek ser kaynamağda
- 2370 Serāpā kimi çüb-āsā dilinür
Kiminüñ yürek ü baġrı delinür
- 2371 Kimi bī-dest ü pā alup ‘amelden
Kimisi varmada cān virüp elden
- 2372 Cihānı tıtdı hāy u hūy-ı merdān
Hürüş u na‘radan tıtdı nüh eyvān
- 2373 Elinde Murtażānuñ tīġ-ı elmās
Biçer şan mezra‘-ı ‘ömre urup dās
- 2374 Çeler başın kiminüñ nitekim gūy
Gider yuvlanup olmağla sehun-gūy
- 2375 Kimin çalar ħamāyil baş ile ol
Düşer meydān yüzine şaġ eger şol
- VI/327^b 2376 Şavaş içinde ayşa oluban tuş
İçinden eyleyüp deryā gibi cūş
- 2377 Didi anı yemīn ü ‘ahd ü peymān
Ki itmişdüñ döküp yaş yirine an

- 2378 Demidür kim dökilüp tîğ ile dem
Gide cān-ı ḥabīşüñ ber-cehennem
- 2379 Diyüp böyle ḥavāle kıldı şimşîr
Depere çalup iki dildi ol şîr
- 2380 Düşüp her yanına bir nîme atuñ
Cezāsı bu-y-idi bes eyle zātuñ
- 2381 Resüle didiler olmaqla dil-şād
Du‘ā-y-ile ‘Alīyi eyledi yād
- 2382 Görüp bu sergüzeşti yine küffār
Fürümānde vü ‘aciz qaldılar zār
- 2383 Tağıldılar şınup bu vech ile bāz
Qovabaşladı biñ biñ zāğı bir bāz
- 2384 Dirüp neyse dişürüp raht u bārı
Qaṭārī yükle ellerde mehārı
- 2385 Cenāb-ı Ḥaḫdan olmaqla ḥavālet
Yürüdi yine sulṭān-ı risālet
- 2386 ‘Ayān olmaqla sırr-ı Qādir işi
Kim ire gāyetine kāfir işi
- 2387 Meger küffār-ı kem-‘aql u siyeh-kār
Dirilüp yine peygār içre efkār
- 2388 Bile bir büt götürmişlerdi cenge
Ki nuşretçün götürmişlerdi cenge
- 2389 Adı Zinḥā-y-idi mermer ya ḥārā
Ṭaparlardı aña ednā vü a‘lā

- 2390 Alup ortaya yüz nāleyle varı
Bunı dirlerdi umup ğam-güsārī
- 2391 Ki neyçün bizi böyle h̄vār kılduñ
Eħibbāñı tağıdup zār kılduñ
- 2392 H̄acāletle gülünc-i düşmen itdüñ
Maķāmumuzı beyt-i aħzen itdüñ
- 2393 Kime yalvaralum sen var-iken di
Geçen geçdi eger imrüz u ver dī
- 2394 ‘İnāyet kullaruña irte bārī
İlāhumuzsın it hem luṭf u yārī
- VI/328^a 2395 Bu bed güftārdayken nīk ü ger bed
Yitişdi büt-şiken sırr-ı Muħammed
- 2396 Dilāverler yine tekrār cenge
Girüp böyle düşüşdi kār cenge
- 2397 ‘Alī-i Murtażā ol cem‘a depdi
‘Uķāb-ı tīĝı başlarına ķapdı
- 2398 Yitişüp ellerinden aldı h̄açı
Diyemez bes ħacerdür Zīnhā çı
- 2399 Diküben didi iy küffār-ı bed-kīş
Görüñ tapduĝuñuzı nicedür iş
- 2400 Eger ķādir miseydi ħayr u şerre
Güci yiterdi böyle def‘-i đarra
- 2401 Ki çalup yire kıldı luṭf-ı Sübhān
Resül öñinde oldılar Müsülmān

- 2402 Birin aşhābuñ idüp anlara mīr
Olındı arada mīr-i cihān-gīr
- 2403 Rūsül hātmi yine Yeşrib zemīne
Yöneldi kim ola menzil Medīne
- 2404 İrildi bir maķāma cennet-āsā
Ki gülzār-ı cinān gibi muħallā²⁴⁸
- 2405 Dönüp āb-ı revānı selsebīle
Yönelmiş teşne-diller çün sebīle
- 2406 Şükūfe birle pür dāmān-ı sünbül
Çarışmış yāsemīn ü lāle vü gül
- 2407 Terennümlerde murğ-ı hoş-nevāsı
Fiğānda bülbül-i nağme-serāsı
- 2408 Mişāl-i serv ü²⁴⁹ şimşād u şanavber
Olunmuş her dirahıtı sāye-güster
- 2409 İdüp murğ-ı çemen her şāhını kāh
Ki uçar ol hevāda şāh-ber-şāh
- 2410 Şafīr-i hoş-nevā-y-ile pür eşcār
Münāsib adı da Vādī-i Atyār
- 2411 Gül-i iblāğ inüp kuruldı çāder
Şükūfezāra virdi dahı zīver²⁵⁰
- 2412 Getürdüp her ne kim var-ise tutsaķ
Olundı dīne da‘vet ķara vü aķ

---

²⁴⁸ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı maķām” yazılıdır.

²⁴⁹ serv ü : serv-i Mt. (Düzeltildi).

²⁵⁰ zīver: zīver Mt. (Düzeltildi).

- VI/328^b 2413 Şu kim oldı Müsülmân kırtarup cân
Olundı menzil âhır bâğ-ı Rıdvân
- 2414 Şu kim olmadı boynın ur buyurdu
Kelâğ u kerkes ü zâğı toyurdu
- 2415 Ne kim var-ise cins-i zende döndi
Kimi bile kimi ivine döndi
- 2416 Meger kim Escedüñ bir duhteri hem
Zenân ile esîr olmışdı bâ-hem
- 2417 Sihî serv-i nigâr-idi semen-sâ
Kıyâmet-kâmet-idi serv-bâlâ
- 2418 Gül-i ruhsârı-idi tâze gülzâr
Yüzinden olmuş-idi tâze gül zâr
- 2419 Gülistân içre şehlâ çeşm-i nerges
Gehî maḥmûr u mest-idi gehî bes
- 2420 Hezârân ‘İsevî i‘câzdan dem
Ururdu her nefesde açuban fem
- 2421 Şabâ sünbül saçı sevdâsı ile
Tolanurdu cihânı yile yile
- 2422 Revân ol serv-i nâz-ı şâh-ı şimşâd
Müsülmân olup itdi ḥâzretin şâd
- 2423 İyitdi yâ Resûlallâhi ben de
Olurvan ḥâzretüñ kıandaysa anda
- 2424 Diyüp hoş bâreka’llâh²⁵¹ iy büt-i Çîn
Münâsib saña çift olmağa Ḥâzîn

---

²⁵¹ *bâreka’llâh* : Allâh mübârek etsin!

- 2425 Ki yine ‘ammızād-ı Mürsel-idi
Cüvān-ı hūb u zāt-ı ekme-idi
- 2426 Virüp aña olundı anda üç gün
Göç itdi toğıcağ dördünci gün gün
- 2427 Qazā vü kudret ile mihr tābı
Yağup kül ide yazdı şeyh u şābı
- 2428 Gül-i mihr ide derken dehri gülşen
Müdevver aħker olup kıldı külhan
- 2429 Seher bād-ı şabā dinür-iken ad
Ol ıssı ile oldı sam yili bād
- 2430 Qomadı kırbalarda qatraca şu
Revān inüp didi ol verd-i hod-rū
- 2431 Girün birer ikişer cüst ü cūya
Ola kim irile bir taraf-ı cūya
- VI/329^a 2432 Yürüdi şır-i Yezdān bile ‘Ammār
Vararaq kim aşıldı fark-ı küh-sār
- 2433 Görüldi pāy-ı kūha nehr-i cārī
Döşemiş sebz-i aħlas murgızārı
- 2434 Velī pür içi ‘asker ile çāder
Şan aħterle odur gülzār-ı aħzar
- 2435 İyitdi şır-i Hağ olup feraħ-nāk
Hudā şalmış k’idem bunları ihlāk

- 2436 Peleng-i küh-veş indiler āba
Gelüp bir zen ki baqdı Bū Tūrāba²⁵²
- 2437 İmām iyitdi kimlerdür bu ‘asker
Didi qavm-i Benī Hımyerdür ekber
- 2438 Melikdür bunlara Tavq ibni Şabbāh
Yidi iqlīmedür şan tıǵı miftāh
- 2439 Bir āvāze yitişüp nāgehānī
Beliñletdi şan ol şır-i jeyānı
- 2440 İyitdiler çeküp ‘asker Muḥammed
Varup Escedle cenge uruban yed
- 2441 ‘Alī öldürmiş irgürmekle yāre
Büt-i Zīnhāyı kılmış pāre pāre
- 2442 Qaқыyup ‘askerin Tavq eyledi cem‘
K’ide Yeşrib zemīni varuban qam‘
- 2443 Hem Aḥmedle ‘Alīyi eyleye küşt
Ki neymiş Lāt ü ‘Uzzāya göre püşt
- 2444 Dönüp zen de didi iy yüzi gülşen
Bu ferr ü kerr ile kimsin ‘aceb sen

²⁵² *Ebū Tūrāb* “toprak babası” Hz. Peygamber’in dāmādı olan Hz. Alī’nin lâkaplarından biridir.

“Sehl bin Sa’d (r.a.) : ‘Rasûlullâh (sav.) Fâtıma’nın evine geldi ama Alī’yi evde bulamadı: ‘Amcanın oğlu nerede?’ buyurdu. Fâtıma: ‘Benimle onun arasında bir şey oldu. Bana öfkelenip çıktı. Ögle uykusunu yanımda uyumadı.’ dedi. Rasûlullâh (sav.) bir adama: ‘‘O nerede bir bak!’ buyurdu. Adam baktı geldi ve: ‘Ey Allâh’ın Rasûlü! O, mescidde yatmaktadır.’ dedi. Rasûlullâh (sav.) yanına gitti, kendisi uzanmış yatıyordu. Yanından ridası düşmüş toprak olmuştu. Rasûlullâh (sav.): ‘*Ey Ebū Tūrāb kalk, ey Ebū Tūrāb kalk!*’ diyerek toprağı silmeye başladı.’ demiştir.” Muhammed Fuād Abdülbâkî, *Müttefekun Aleyh Hadisler, Buhârî ve Müslim’in İttifak Ettiği Hadisler -Sahîh-i Buhârî Sahîh-i Müslim-*, Düzenleme, Çeviri, Tahriç ve Notlar: Abdullah Feyzi Kocaer, Hüner Yayınları, Konya 2004, s. 651.

- 2445 İyitdi ol ‘Alī didükleriyem
Resūle yār erenler serveriyem
- 2446 Bilüp zen saçlarını yola gitdi
Segirdimle ki toğrı yola gitdi
- 2447 Varup halk içre yüz itmekle feryād
‘Alī-i Murtažāyı eyleyüp yād
- 2448 İyitdi ne yatarsız evren irdi
Çeküp Hayber kapusın yıkan irdi
- 2449 Erenler bîh ü kökin ol kesen zāt
Kenār-ı ābda işde binüp at
- 2450 Bilenlerden niçe merd-i sebük-pāy
Segirdüp gördiler hem ol yüzi ay
- VI/329^b 2451 Varup Tavka didiler iy şehinşāh
Ne yatarsın degülsin işden āgāh
- 2452 Ki geldi ol Hübel ehline āfet
Turuñ neyse görüñ kayd-ı ziyāfet
- 2453 Didi hey kimdür ol dinildi Haydar
Ki Rüstemdür aña kem ‘abd ü çāker
- 2454 Çıkup halkını gördi hep zırh-püş
Şanasın āhenīn baħr eylemiş cüş
- 2455 Didi çok mı yanında hayl-i ‘asker
Ki olmuş böyle cenge meyl-i ‘asker
- 2456 Didiler bir daħı var kendü tenhā
Didi ya bir kişiçün mi bu gavgā

- 2457 Kılupdur Lāt u ‘Uzzā bize yārī
Ki şalmış anı bunda bun da bārī
- 2458 Bekitdürdi hemān-dem yolları tīz
Ele alup yürüdi tīğ-ı ser-tīz
- 2459 İyitdi Hāydar iy ‘Ammār-ı Yāsir
Yime ğam her ne deñlü çoğsa kāfir
- 2460 Gelür bunlar gözüme şöyle āsān
Ki aç olana nite loğma-i nān
- 2461 Diyüp böyle ki na‘ra urdı çatı
Yürüdi cenge atılmağla atı
- 2462 Girüp ‘Ammār ile şīrāne bir dem
Şavaş itmekle seyl-āb itdiler dem
- 2463 Şovuyup küştelerden rüy-i kāfer
Dönüp kaçmağlığa yüz tutdı ‘asker
- 2464 İyitdi Tavğ utanmaz mısız āhir
İki erdür degül biñ biñ ho zāhir
- 2465 Didiler senden olur varsa çāre
Ki döymezüz biz ol iki süvāra
- 2466 Meger bu deñlü ‘asker birle hem Tavğ
Şavaş iderdi bī-endūh u ğam Tavğ
- 2467 Hemān-dem Murtażāya vardı qarşu
Şan iki ejdehādur rüy-ber-rū
- 2468 İyitdi yā ‘Alī sini ögen kes
‘Ayān oldı ki nesne görmemiş bes

- 2469 Senüñ gibi hezārān ādemī zād
Çevürüp başuma itmişem āzād
- VI/330^a 2470 Didi şîr-i Hudā ҡo böyle lāfi
İvüñde idesin lāf-ı güzāfi
- 2471 Getür neñ var görelüm ceng içinde
Nedür nām u nişānuñ neng içinde
- 2472 Ҙururđı Ҙavқ dönüp Gīv²⁵³ ü Sāma
Diyüp böyle el urdılar һüsāma
- 2473 Biraz ceng itdiler mānend-i Rüstem
Ki her çalduқça tīg eydür dürüstem
- 2474 Ҙopup toz anları kim itdi penhān
Şan ejderhāları бүрүdi тұfān
- 2475 Ҙutup yüzün yüce dergāha ‘Ammār
Niyāz ider Ҙurup Allāha ‘Ammār
- 2476 Nesīm irüp ki tozı eyledi ref
Yine iş çalmağ ile itmede def
- 2477 Begenmekle iñen şāh-ı vilāyet
İyitdi Ҙavқа itmekle ‘ināyet
- 2478 Ҙo küfri gel bizümle yār-ı cān ol
Yiter fikr-i kec ile bed-gümān ol
- 2479 Didi sen misin ol Hayber ҡapusın
Ҙoparmaқla bile yıқan yapusın

---

²⁵³ Farsların masal kahramanlarından biri; Gyuders’in oğlu, Rüstem’in üvey oğlu.

- 2480 Hem ol mancanık ile atılan kes
Girüde²⁵⁴ on yidi adım kalan kes
- 2481 Kesen Mirḥabla ‘Amruñ başını hem
Özüñ mi pehlevānlardan döken dem
- 2482 İyitdi benven ol қо egri rāyı
Ki şimdi saña dikmişem ‘aşāyı
- 2483 Didi vallāh ki siḥr ile bu rāhı
Başarmışsın bilürmişsin kemāhi
- 2484 İyitdi ḥāşe li’llāh²⁵⁵ luṭf-ı Ḥaḫdur
Celāli mektebinden bir sebaḫdur
- 2485 Resülün mu‘cizi āşārıdur bes
Ki biñ didürdi sinün gibiye bes
- 2486 Didi her ne-y-iseñ böyle ‘Alī sen
Ṭataşduñ²⁵⁶ vālih-i²⁵⁷ ‘ışḫa velī sen
- 2487 Ḥabībüm duḫter-i ‘ammuma sini
Dirice ilteyüm hīç añma sini
- 2488 Ola kim başına ol serv-i āzād
Çevürüp yine āḫir ide āzād
- VI/330^b 2489 Diyüp böyle kı lup Kerrāra ḥamle
Yürüdi kim ala ol hümm ü hemle
- 2490 Kaḫıtdı şīr-i Yezdānı nice Ṭavḫ
Urup bir na‘ra ṭoldı taḫt eger fevḫ

²⁵⁴ Bu kelime, “çarmıh, işkence aleti” anlamındaki *gergi* [*gergü*] olabilir.

²⁵⁵ ḥāşe li’llāh: Allāh göstermesin, aslā kat’iyen, hiçbir vakit.

²⁵⁶ *Şataşmak* fiili, beyitin anlamı çerçevesinde *ṭataşmak* fiilinden daha uygun görünmektedir.

²⁵⁷ vālih-i : vālih ü Mt. (Anlam gereği düzeltildi).

- 2491 Niçe kes düşdi bî-hod er dirilen
Bölündi ‘âkıbet key azdırılan
- 2492 Yed-i kudret kemerde bulunup tîz
Kırapup Tavkı götürdi itmedin hîz
- 2493 Getürüp didi bağla şunu ‘Ammār
Şaķıngıl kaçmasun key gözle zinhār
- 2494 Dönüp haykıрмаğ ile yine Haydar
Bozup şaflar tağıtdı mîr-i şaff-der
- 2495 Toķunup kesdi başlar yıldırım tek
Kırar tırdı özi bir yaluñuz tek
- 2496 Görüp kâfir şavaşa didiler bes
Deminde kaçma da erlik durur bes
- 2497 Yirinde kaldı neyse çetr ü büngāh
Götürdiler olandan emr idüp şāh
- 2498 Tolu hem kırbalar üstür de bî-hadd
Yöneldiler Hudāya şükr idüp şad
- 2499 Yidilür boynı bağlu Tavķ bile
Kıadem başdı piyāde ol sebīle
- 2500 Hemān-dem peyk-i ‘İzzet Muştafāya
Haber virdi irüp ol yüzi aya
- 2501 Serāser didi neyse mācerāyı
Sevindürdi revān-ı Muştafāyı
- 2502 Gidince ol gelüp Hayber-güşā da
Didi itdüğini hātır-güşā da

- 2503   Hādīs-i Muşţafāyı işidüp Tavḳ
Göçüldi göñle şevḳın iş idüp Tavḳ
- 2504   Gidüp menzil-be-menzil şehre dek tā
Daḥı eġlenmedi ol serv-i bālā
- 2505   İrildükde sa‘ādet-āşiyāna
Müsülmān oldu ol Tavḳ-ı yigāne
- 2506   Bile hem ‘ammızādı adı Ğaydāk
Ki kendüydi dilāverlik ile ṭāk
- 2507   Birer ḥil‘at giyürdi şāh-ı kevneyn
Ḳulaḳ sözinde yüzinde ḳılup ‘ayn
- VI/331^a 2508   Dün ü gün baġladılar ‘ışḳına dil
Murādāt-ı dü ‘ālem oldu ḥāşıl
- 2509   Egerçi ḥadd-i kārı māverādur
Sözüm şallü ‘alā Ḥayri’l-verādur

Hikāye-i Tavḳ bin Şabāḥ ve Ğazā-yı Dīġer

- 2510   Rivāyet böyle rāvī eylemişdür
Müniri daḥı k’iṣār eylemiş dür
- 2511   Meger bir gün yine ol verd-i ḥod-rū
Gül-i iblāġ u müşġin-ṭurra vü bū
- 2512   Hādīs-i ma‘nevīden açuban der
Dökerken cem‘-i aşḥāb içre şekker
- 2513   İçerü girdi destūr ile bir pīr
Maḥāsin hoş sıfīd ammā ulu mīr

- 2514 Du‘ā idüp Resüle ağladı zār
Gözinüñ kanlu yaşı çağladı zār
- 2515 Maḥāsin üzre eşki mūy-ber-mū
Şanasın penbezāra şaldılar şu
- 2516 Dönüp her kirpügi bir lüle āba
Maḥāsin rişte yik-ser dürr-i nāba
- 2517 Didi giryeyle şanma bini tenhā
Ciger-ḥūn cāriyeñ de bī-ser ü pā
- 2518 Yanup şan bir avuç ḥākister oldı
Serāser cismi hep çeşm-i ter oldı
- 2519 Qo ḥuddām u eḥibbā ḥālını hem
Ki olmışlar durur ḥüzn ile derhem
- 2520 Diyüp böyle yine yaş dökdi bī-ḥadd
Yeşerdi ‘abher-i çeşm-i Muḥammed
- 2521 Didi iy pīr maqşūduñ ne bārī
Qılalum biz de aña ğam-güsārī
- 2522 İyitdi bendeñem Şabbāḥ-ı miskīn
Ki hicr-i Tavq idüpdür eşki rengīn
- 2523 Ben aña vālid oldur nūr-ı dīdem
Gidelden ol gözümnden gitmedi nem
- 2524 Mürüvvet menba‘ı kān-ı keremsin
Şefā‘at bahri sulṭān-ı keremsin
- 2525 Bir oğuldur bağışla baña anı
Sevindür ol ciger-güşemle cānı

VI/331 ^b	2526	Resül iyitdi varmaz saña oğluñ Ki Hâkla baġladı dil baña oğluñ
	2527	Meger sen de olasın bizden āhir Ne olur gezme bu vech ile kāfir
	2528	İyitdi iy dü ‘ālem rahmeti zāt Anuñçün gelmişem ben de binüp at
	2529	Ki Tavk olmadı-ise geñsüz idem ²⁵⁸ Olup ben de Müsülmānlıqla gidem
	2530	Revān pīr-i ‘azīz ĩmān getürdi Cemī‘i müşkilāt işin bitürdi
	2531	Gelüp Tavk anı görüp hurrem oldı Bilüp İslāmını hem hoş-dem oldı
	2532	Resül ile olup üç gün müşerref Seher dördünci gün ol zāt-ı eşref
	2533	Virüp destür kim Tavk ile Şabbāh Yöneldiler yola olmaqla iflāh
	2534	‘Alī iyitdi Tavka iy bürāder Tuş olsañ kār-ı şa‘ba nā-gehān ger
	2535	Çaġır baña irem her kıanda-iseñ Halāş idem seni ger kıanda-iseñ
	2536	Vaşıyyet vaşī-i Aḡmed ²⁵⁹ ki itdi Du‘ā Tavk atasıyla itdi gitdi

²⁵⁸ Bu dizedeki vezin problemini gidermek için, yazılışı *olmadısa* olan kelimeyi *olmadı-ise* şeklinde okumak gerekmektedir.

²⁵⁹ vaşī-i Aḡmed : Hz. Ali.

- 2537 Varup kavmine oldu ‘ıyd ü nev-rüz
Didiler zī mübārek vaqt-i feyrüz²⁶⁰
- 2538 Cemī‘isin Müsülmān eyledi Tavḫ
Göñül pür-nür-ı İmān eyledi Tavḫ
- 2539 Olup üç gün tena‘umlarla anda
Tıoyurdu kavmini şehd ile ḫanda
- 2540 Seher dördünci gün oldu süvāre
Ki vara nām-zedi gül-‘izāra
- 2541 Didi Şabbāḫ oğlum nireye ‘azm
K’olunmuş böyle ğarḫ-ı ālet-i rezm
- 2542 İyitdi ḫālet-i ‘ıṣḫ-ı Na‘īme
Ḳomaz cān u dili nāz u na‘īme
- 2543 Bilürsin ḫod serāser sergüzeşti
Ki ‘ıṣḫ ile geçürdüm kūḫ u deşti
- 2544 Hem evvel olmuş-ıduḫ²⁶¹ ḫ^voca-tāşān
Ben aña cān-idüm ol baña cānān
- VI/332^a 2545 Tıutardum gül gibi her sözine gūş
Göñül bülbül-veş olmaz-idi ḫāmūş
- 2546 Maḫabbet var-imiş rūḫānī dilde
Ki zāhir oldu ‘ıṣḫı cān u dilde
- 2547 Kemāle iricek ḫüsn ü cemāli
Atası ol büt-i şāḫib-kemāli

²⁶⁰ Şâir; *mutlu, sevinçli, uğurlu* anlamını taşıyan Farsça *fîrüz* kelimesini *feyrüz* şeklinde yazmıştır.

²⁶¹ Metinde bu fiil çekimlemesi *olmuş-ıduḫ* şeklinde yapılmıştır. İmlâ birliğini sağlamak açısından *olmuş-idük* çekimi tercih edilmiştir.

- 2548 Nihān idüp gözümden nitelim hūr
İñilderdüm cemālinden düşüp dūr
- 2549 Yanup sūz ile sīnem olmağın dem
Dir-idüm tāze hūsniyyāt her dem
- 2550 Görüp kaydın qarīb olduğda vaşlat
Göründi nāgehān tebdīl-i hālet
- 2551 Ki düşdi Murtażā-y-ile ser ü kār
Tutup kim aldı gitdi bini Kerrār
- 2552 Gelüp ol Emrūved bin Sāriye seg
Ki on biñ erle kendü de geçer beg
- 2553 Başup meydāna rüz-ı cengde pā
Şavaşur özi biñ merd ile tenhā
- 2554 Dimiş ‘ammuma kim Tavk işi bitdi
Anuñla olunan şevk işi bitdi
- 2555 Degül sizlik Müsülmān olmış ol hem
Kızıña t̄ālibem bes şimdiki dem
- 2556 Ki birliğe bitem sizüñle ben de
Dürişem yoluñuzda mişl-i bende
- 2557 Muḥammedden alam her dāduñuzı
Çıkaram göge yüce aduñuzı
- 2558 Olup rāzī tutulmuş şimdi düğün
Benüm bağrumı tutsa n’ola dögün

- 2559 Bugün yarın virürlermiş işitdüm
Koyup baş ortaya böyle iş itdüm
- 2560 İyitdi çokdur ol kavm-i bed-ef'āl
Yaluñuz varma bārī iy nikū-fāl
- 2561 Didi bundan öñürdi baña kimse
Ġarīm olmazdı 'ālemde kim-ise
- 2562 Ĥod onca şevket-i İslām ile on
Olupvan iy peder hīç olma maḥzūn
- 2563 Resūlūñ himmeti hem-rāh yiter
Mu'āvin ḳandasam Allāh yiter
- VI/332^b 2564 Diyüp böyle şıgıñup Ḥaḳḳa gitdi
Seher yili gibi ol yire yitdi
- 2565 Ki tütulmuş serā-perde vü ḥayme
Hümāyūn çetr irişmiş evc-i ğayme
- 2566 Geçüp tahta oturmuş Emrūved şād
Semā' itmiş olur ya'nī ki dāmād
- 2567 Uyanmış şem'-i kāfūrī hezārān
Yiyüp içmekde herkes şād u ḥandān
- 2568 Olup dem-sāz çenge nāle-i ney
Şunar sākī-i meh-rū devr idüp mey
- 2569 Şeker ālātı mişl-i necm-i şākıb
Yire inmişdi şan nuḳl-i kevākib
- 2570 Semā' āḥir olınca Tavḳ tırdı
Yidi hevdec gelür ḳarşuda ğördi

- 2571 Segirdimle varup kıldı temāşā
Cevāhirle biri gāyet muḥallā
- 2572 Tıttup meş‘aller için od u yalıñ
Kılıçlar her tarafda elde yalıñ
- 2573 Giderlerken nite bād-ı seḥergāh
Ciger-süz itmek ile derd ile āh
- 2574 Didi vā ḥasretā yā ibn-i ‘amm vā
Olısar gözyaşı hicrūñle deryā
- 2575 İşidüp didiler hey bu sözi қо
Seni virdükleri iy verd-i ḥod-rū
- 2576 Melikdür nām-dār esbābı bī-‘add
Menāl ü mālına yoқ ḥaşr eger ḥadd
- 2577 İyitdi ol büt-i şīrīn-şemāyil
Ki māh-ı bedr-idi Cevzā-ḥamāyil
- 2578 Olan kes sa‘d-ı ekberle muḳārin
Virür mi naḥs eline iḥtiyārın
- 2579 Boyun Tavka ttutupvan cān u dilden
Ta‘alluқ bağlanupdur āb u gilden
- 2580 N’iderven ansuzın cān u cihānı
Anuñlandur baña her kām-rāñı
- 2581 Ölünce umaram vaşl-ı nigārı
V’egerni öldürürem bini bārı
- 2582 Ki yarın hier ola vaşla mübeddel
Ne segdür Emrüved baña şuna el

VI/333 ^a	2583	Dağı yollar gözedür çeşm-i nem-nāk Yoğ-ise çäre ne çekmiş bizi hāk
	2584	Mişāl-i bād u ²⁶² ebr-i nev-bahārān İdüp āh u döker yaşlar firāvān
	2585	İşidüp Tavḳ-ı dil-dāde de şad-bār Derūndan eyleyerek āh tekrār
	2586	Diyüp yitişdi vaḳtidür dem-i ceng İnüp çekdi ata zīr ü zeber teng
	2587	Anı gördi havāle oldı bir şīr Dem-i ‘ışḳ ile çaldı ol da şimşīr
	2588	Başından iki dildi kıyruḡa dek Ḳılıçdur kesdi lā-būd buyruḡa dek
	2589	Süvār oldı añup Hākḳ u Resūli Yürüdi evvelā tıutup bu yolu
	2590	Dökülmişken yatup mest olup ol ḳavm Ki almışdı şarāb-ı telḡ ile nevm
	2591	Bülend āvāz ile ol merd-i ‘āḳil Didi iy ‘aḳlı gitmiş ḳavm-i ḡāfil
	2592	Ne yatarsız Benī Zühre yitişdi Şanursız kim size zehre yitişdi
	2593	Meger kim eski düşmen-idi gürbüz Beliñleşdi[ler] ol ün ile düpdüz
	2594	Ṭurup girüp yaraḡa ḳavm-i ser-ḡoş Yürüdiler şavaşa her yaña ḡoş

²⁶² bād u : bād-ı Mt. (Düzeltildi).

- 2595   alup isüz oba al nigrn
Bayağı alde hem ol büt-i n
- 2596   Segirdüp geldi didi y Naime
Yime am ığınup geldüm Raime
- 2597   ağıtma kendüni yan ki avam
Yolunda ölmege pür-zev ü evem
- 2598   Üninden bilüp ol hevdec-nin mh
Götürüp kendüzin atdı idüp h
- 2599   utup av anı o ül-deste gibi
Biraz inlemek ile aste gibi
- 2600   Nezket birle yüz mil-i ül-i ter
oyuban hevdece av-ı dil-ever
- 2601   ül-i sür-ve olmağ ile dil-ad
Yola girdiler iki serv-i ad
- VI/333^b 2602   Gidüp yil gibi al urmadılar
Dönüp girü yana öz urmadılar
- 2603   Segirdüp Emrüvedgil uba dek ta
Kimesne bulmadılar cenge ala
- 2604   Didiler hey bize bu lubdur al
Dönü örelüm orduda nedür al
- 2605   Gelüp kim gördiler ol mh-ı deycür
Revn olmi örünmez nitekim nür
- 2606   İyitdi h idüben Bir eger Bekr
Bu-y-imi hir oldu bi-i mekr

- 2607 Dönüp kelb-i ‘aķūra Emrüved kelb
Yürüdi on biñ erle āhenīn-ķalb
- 2608 Ğazabla ĝāh ĝayr u ĝāh özine
Kikici it²⁶³ gibi düşdi izine
- 2609 Nigār-ı serv-i gül-ruhsār ile Tavķ
Revān oldu yimez ĝam yār ile Tavķ
- 2610 Yitişdi Mā-i Hāyıt adlu cāya
Ki şalmışdı dırahtı āba sāye
- 2611 İnüben ābdest işin idüp çin
Namāz-ı şubħı kıldı Tavķ-ı miskīn
- 2612 Yola girdi yine dil-dārı ile
Lebi şīrīn ü şekker-bārı ile
- 2613 Toĝup kim tüĝdi çarħa şems-i hāver
Cihānı nūr ile kıldı münevver
- 2614 Ğopup bir toz irüp çarħ-ı kebūda
Şanasın tutdı gök ķandīli dūda
- 2615 Görüp Tavķ anı bildi ‘asker irdi
Kerānsuz bī-nihāye kāfir irdi
- 2616 İletdi dāmen-i kūha ħabībin
Nihān itdi dil ü cānı tabībin

²⁶³ *Siyer-i Nebī*’nin birinci cildinde geçen “**ķaçakçı it**” ifadesiyle benzer bir bağlamda kullanıldığı için, “**ķikici it**” tabirine de “*ķaçak, ķaçkın ķöpek*” gibi bir anlam vermek mümkündür.

Ķaçakçı it gibi āhū peyine

Piyūde atlu düşdi der-peyine

Ümran Ay, *Münîrî’nin Manzum Siyer-i Nebî’si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, C.2, s. 399.

- 2617 İyitdi olmağıl ğam-gīn ü dil-teng
‘Alī-veş anlar ile iderem ceng
- 2618 Dönüp bir na‘ra urdı nitekim şīr
Didi benven bilūñ Tavḳ-ı cihān-gīr
- 2619 Olur mı tu‘me şekker cīfe-ḥ‘āra
N’iderven gör saña iy yüzi ḳara
- 2620 Muḥammed mu‘cizi olmaḳla peydā
Ḳırayum ‘avn-i Ḥaḳ birle serāpā
- VI/334^a 2621 İyitdi Emrūved sini tebāha
Şu dem virdūñ ki düşdüñ böyle rāha
- 2622 İdüben Lāt u ‘Uzzā dīnini terk
Yapışduñ Aḥmedī zeyle²⁶⁴ varup berk
- 2623 Gelüp bir ḥīle itdūñ bize ya‘nī
Velī ihlākūñe yitişdi ma‘nī
- 2624 Didi Şabbāḥ-zāde iy siyeh-rū
Ne lāyıḳdur saña ol mihr-i meh-rū
- 2625 Naşībümdür ki virdi Ḥazret-i Ḥaḳ
Bu yolda dökülür ḳanuñ muḥaḳḳaḳ
- 2626 Er-iseñ şavaşalum gel başa baş
Er erden ḳaçıcaḳ olur ḳaravaş
- 2627 Ḳaḳıyup Emrūved girdi şavaşa
İnebaşladı tīḡ-ı tīz başa
- 2628 Dilīr-idi ikisi de cihān-gīr
Gedildi rū-be-rū olmaḳla şimşīr

---

²⁶⁴ zeyle : zeyle Mt. (Düzeltildi).

- 2629 Velikin Emrüved kaldı ‘amelden
Fer ü fermân diyen hep gitdi elden
- 2630 Bahâdur on kişi şaqlardı cengî
Ki her biriydi bir gül u ya zengî
- 2631 İşâret kıldı Tavka birde onı
Havâle oldılar k’ola zebûnî
- 2632 Duḥâdan aḥşam olunca duruşdı
Yaraḡuñ her birisiyle uruşdı
- 2633 Kaçurdı altısın dördin idüp küşt
Varup ḡalb-i sipâhı itdiler püşt
- 2634 İnüp küffâr ḡondılar serâpâ
Pür oldı esb ü âdemle ol ara
- 2635 Varup dil-dârına Tavḡ-ı dil-âver
Didi iy mâh-rû ferḡande-aḡter
- 2636 Hücûm itdi bu on biñ ‘asker işde
Ḥudâ bilür ki n’olur âḡir işde
- 2637 Ölümden artuḡ olur baña ol derd
Ki saña el şuna ol merd-i nâ-merd
- 2638 Didi göstermesün eksüklüḡüñ Ḥaḡ
V’egerni öldüḡüm ben de muḡaḡḡaḡ
- 2639 Bitürür işümi bir ḡanḡer iy dost
Fidâdur yoluña cân u ser iy dost
- VI/334^b 2640 Sevinüp Tavḡ iyitdi iy nigârîn
N’ola sen daḡı olsañ Aḡmed-âyîn

- 2641 Didi bilmez misin iy yār-ı şādık
Ki ne dīndeysel ma‘şūķ anda ‘āşık
- 2642 Revān itdi şehādet lafzımı yād
Sevinmekle dil-i Tavķ oldu key şād
- 2643 Şabāh olduķda yine ol nikū-fāl
Süvār oldu nitekim Rüstem-i Zāl
- 2644 Varup ālāylar bozdı vü şaflar
Helāk itdi niçe merd-i dil-āver
- 2645 İyitdi Emrūved yā ibne Şabbāh
Görünmez hīç işüñde rüy-ı iflāh
- 2646 Senüñle hem-civāruz bu işi ķo
Şalāha tütma yigdür işümüz rü
- 2647 Meşeldür hōd bilürsin bunu rüşen
Yaluñuz n’ide bir şehre bir evren
- 2648 Seni tütma²⁶⁵ igen merd-i yigāne
Şuşama ķanuña kıymaķla cāna
- 2649 Kesicek başuñı şāyed Muḥammed
Çeküp leşker gelüp cenge ura yed
- 2650 Kızı ķo git selāmet fāriğ ol var
Ne lāzım ķār-ı āsān olma düşvār
- 2651 Didi Tavķ iy cehennem iti kec-rāy
Uyuduñ düş görürsin ola mı hāy
- 2652 Geñezlikle virür mi kişi cānı
Ya cānānsuz n’ider cān u cihānı

---

²⁶⁵ Bu tâbir, ‘Sakın kendini kandırma! Aldanma, kendine yazık etme!’ anlamında olmalıdır.

- 2653 Hele meydāna gir ceng idelüm ya
Çoğıl it gibi itmegi ‘alālā²⁶⁶
- 2654 Çarındaşı depince kaçıyup at
Başın kesdi revān ol pür-hüner zāt
- 2655 Görince Emrüved kıılmaçla feryād
Didi hey çomañ iy bende vü āzād
- 2656 Kim öldürürse kıılmaçla küleh-ver
İdeyüm anı başumla berāber
- 2657 Kimesne girmedi meydāna aşlā
Çarım olur yoğ aña gördi kaç‘ā
- 2658 İlenmekle hezār ol hüy u hāya
Bu kerre oğın uğratdı kaçāya
- VI/335^a 2659 Girince Tavç anı kııldı dü-pāre
Yürekde birken oldı iki yāre
- 2660 Yürütdi birde bu kez ‘askerini
Ki vireler yire huşk u terini
- 2661 İhāta itdi zülmet nürı güyā
Bürüdi şan nehengi mevc-i deryā
- 2662 Şu deñlü ol dilāver itdi şavaş
Ki meydān yüzünü tutdı kesük baş
- 2663 Ne yaña etse çamle yarar iki
Kime irse kıılıcı biçer iki

---

²⁶⁶ Bu dizedeki ‘alālā kelimesi, boş ve saçma sapan konuşmak anlamında olabilir.

- 2664 Felek de buña Türk-i yik-süvāre
İdüp taḥsīn-i şad k'irdi kenāra²⁶⁷
- 2665 Ta'accüble hezārān gün ʔolundı
Çekilüp Emrüved de vardı ʔondı
- 2666 Dönüp ʔavḳ irdi yār-ı dil-rubāya
ʔutup yüzini dergāh-ı Ḥudāya
- 2667 Niyāz itdi hezārān cān u dilden
Aḳıtdı yaşlar ol şem'-i ʔigilden
- 2668 Melül oldı diyü ol māh-manḗar
Döküldi mihr eliyle ʔünkü aḫter²⁶⁸
- 2669 Ten-i tenhā süvār-ı ʔarḫ-mānend
Yürüdi ʔavḳ aḫlar ol şeker-ḫand
- 2670 Varup gördi bezenmiş şaff-ı küffār
Şavaş itmek dilerler her ne kim var
- 2671 Urup bir na'ra ol merd-i cüvān-merd
Şalābetle didi iy ḳavm-i nā-merd
- 2672 Degül mi bir dilīre ḫayf biñ biñ
Üşüben dīn ile ʔutuñ ḳomañ diñ
- 2673 Bahādur var-ise gelsün yikāyik
V'egerni dimişem direm Ḥudā yik
- 2674 Resülün mu'ciziyle yine bugün
Hezārān āteş-i nevk ura dögün

---

²⁶⁷ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şeb” yazılıdır.

²⁶⁸ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şubḫ” yazılıdır.

- 2675 Meger ser-hoşla niçe düşmen-i dīn
Giyinmişlerdi lāf itmekle ipçīn
- 2676 Depüp bir azulusı girdi evvel
Ki ğarķ-ı āhen olmuşdı mükemmel
- 2677 Gelüp hīze ki şundi Tavķ nīze
Süñüsü geçdi nite k’egne bize
- VI/335^b 2678 Yıkılup ol birin dahı bi-‘aynih
Deñer turup taħayyürle mih ü kih
- 2679 Koyup erlik tarīķın nicesi ‘ār
Depindiler cemī‘i birde küffār
- 2680 Alup her yañadan ortaya şimşīr
Şanasın düşdi kūh-ı āhene şīr
- 2681 Kātup öñe gürūh-ı hūk-mānend
Kırardı Tavķ yüz şevķ ile her çend
- 2682 Yitişdi kendüye de yāre vü darb
Belī bu vech ile olur dem-i ħarb
- 2683 Hūşūşā kim belā-yı keşret ola
Cevānib tīĝ u tīr ü nīze tola
- 2684 Tamām itdükde devrin Türk-i gerdün
Gelüp dün şāhı kim düşdi ciger-ħūn²⁶⁹
- 2685 Dönüp kāfir çerisi ķondı pür-ĝam
Revān Tavķ irdi cān-ı cānına hem
- 2686 Görüp mecrūħ Tavķı iñledi zār
Şan oldı gül ‘izārı za‘ferānzār

²⁶⁹ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şeb” yazılıdır.

- 2687 Niyāza girdi yine Tavḳ-ı pür-dil
Serāser inledi cisminde her kı1
- 2688 Didi iy Ḳādir ü feryād-res Haḳ
Senüñdür ḳudret-i küllī muḥaḳḳaḳ
- 2689 Dimişdi buñ deminde şīr-i Yezdān
Beni Haḳdan dile virbiye Şübḥān
- 2690 Sebeb idüp anı virdüñ hidāyet
Demidür yine ol yüzden ‘ināyet
- 2691 Şuña dek itdi kim tīr-i seḥergāh
Nişānda bulunup mihr oldı āgāh²⁷⁰
- 2692 Güler yüzle ki güldi şāh-ı ḥāver
Ḥabībine didi Tavḳ-ı dilāver
- 2693 Dem-i ‘ömr irişüp şāyed tamāma
Ḳala ḥasret bugün rüz-ı ḳıyāma
- 2694 Unutma vaḳtehā añ iy şeker-leb
Ki dürüşdüm yoluñda ḥuşḳ ü ter-leb
- 2695 Didi ol gül-‘izār u serv-i gül-rüy
Nigār-ı lāle-ruḥsar u semen-büy
- 2696 Ḳad ü ḥaṭṭ u ḥadüñden ayru bir dem
Mu‘ayyen ummaduğum daḥı bir dem
- VI/336^a 2697 Olupdur ittiḥād-ı küllī ḥāşıl
Saña ne olsa ḥāşıl baña ol bil

²⁷⁰ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şubḥ” yazılıdır.

- 2698 Vidā‘ idüp hele Tavḳ-ı cihān-gīr
Yine girdi şavaşa elde şimşīr
- 2699 Diyince ha ki kırḳın eyledi küşt
Yürüdi cem‘-i kāfir dögüben müşt
- 2700 Elinde kiminüñ tīr-i seher var
Kiminüñ tīg-ı ser-tīz ü teber var
- 2701 Hücüm itmekle kāfir her tarafından
Görünmez oldu şan tīr-i hedefden
- 2702 Hücüm itdi iñen kāfir çerisi
Tolabaşladı gam Tavḳ içerisi
- 2703 Hezārān tīg varken üzerinde
İhāta eylediler dil-berin de
- 2704 Deründan eyleyince āh-ı pür-dūd
Hudā luḫfindan irdi rüy-ı bihbūd
- 2705 Anı gördi ki bir na‘rayla ‘ālem
Pür oldu şūra urulmuş gibi dem
- 2706 Olup kāfir çerisi vālih ü deng
El ayak tutmaz oldu nicesi ceng
- 2707 Didi iy kavm-i kec-reftār u bed-kīş
Bilür misiz nice oldu nedür iş
- 2708 ‘Aliyy-i Murtażā çift-i Betülem
Murabbā-yı ḫabīb-i Haḳ Resülem
- 2709 Bilüp küffār-ı bī-dīn-i siyeh-kār
Ḳuruyup ḳaldılar ne ceng ü peygār

- 2710 İşidüp Tavk didi dil-berine
Nigār-ı dil-rubā meh-manzarına
- 2711 ‘Ayān olmaqla ‘avn ü luşf-ı Sübhān
Melül olma kim irdi şır-i Yezdān
- 2712 Varup öpüp elini hurrem oldı
Na‘īme de bi-‘aynih hoş-dem oldı
- 2713 Cenābı gelmesine līki ‘illet
Bu oldı k’ol Resül-i cümle millet
- 2714 Olurken fāriġu’l-bāl irdi Cibrīl
Ĥaber Tavkuñ işinden virdi Cibrīl
- 2715 İyitdi şal ‘Alīyi emr-i Rabbdur
Ĥalāř-ı Tavka varması sebebdür
- VI/336^b 2716 Okıdup AĤmed-i Mürsel ‘Alīyi
Revān ol gice kim itdi Velīyi
- 2717 řabāĤı-idi k’irdi anda Ĥaydar
Depüp meydāna atın mīr-i şaff-der
- 2718 Didi iy şavm İslāma gelüñ tīz
V’egerni işde elde tīġ-ı ser-tīz
- 2719 Dilāver var-ise gelsün şavaşa
Ne geldüğini bugün göre başa
- 2720 Kime iyitdi-ise Emrüved var
Didi vallāĤ ‘Alī’le ceng düřvār
- 2721 Ĥāzabla kendüsi meydāna sürdi
Eliyle çara yüzün şana sürdi

- 2722 Kılup bir hamle şavdı şîr-i Yezdân
Didi iy Emrüved gel ol Müsülmân
- 2723 Kılıcumdan halâş it baş u cânı
İdin menzilgeh-i âhîr cinânı
- 2724 İyitdi yâ ‘Alî olmaz sözi қо
Benümle olmağıl hem rûy-ber-rû
- 2725 Dişür uşşuñı ğayra uşma zinhâr
Kızı қо Tavk ile turma yûri var
- 2726 Harîf olmaz baña kimse cihânda
Ġarîmüm nitekim bebr-i²⁷¹ beyân da
- 2727 Kağıyup Murtażâ girildi cenge
Ne kim var kavmi hep dirildi cenge
- 2728 Bir ik’uç şunuşınca kaldı kâfir
‘Alîden key herâsân aldı kâfir
- 2729 Neye uğradı bilüp iztırârı
Elinden gitdi küll-i ihtiyârı
- 2730 İyitdi bini öldürdüñüz iy kavm
Ne turursız degüldür ‘âlem-i nevm
- 2731 Yürüdi birde cem‘-i kâfir ammâ
‘Alî ğam yimedi bir zerre aşlâ
- 2732 Girüp ortaya şîr-i bîşe-i dîn
Ne çıplakdur bu didi ne ol ipçîn
- 2733 Kesüp geçdi nitekim derzî kirbâs
Kılıcı âyinesi görmedi pas

---

²⁷¹ bebr-i : bebr ü Mt. (Düzeltildi).

- 2734 Dizilüp kaçre-i hūnı kenāra
Enār-āsā kimi farkın dü-pāre
- VI/337^a 2735 Geçüp kim farka tıǵı kese kārı
Dü-pāre ser iki keseydi bārı
- 2736 Kimini iki nīme budıyup bāb
Kaṅnara yüzine nite ki kaçşāb
- 2737 Kimin çalar muḥarref kimini cezm
Taǵılurlar ne yaña eylese ‘azm
- 2738 Bunı dirler kaçın şol Murtażādur
Ki ādem şekline girmiş kaçādur
- 2739 Ya gelmişdür bize mīr-i eceldür
Belī şīr-i Hudā mīr-i eceldür
- 2740 Kaılıcı itdügince kaṅ döküp cū
Seperdi yüregine Tavkañ ol şu
- 2741 Olup ḥayrān didi iy pūr-hüner zāt
Depeyüm mi şavaşa ben daḥı at
- 2742 İyitdi sen murād-ı aşlı gözet
Düşen tıǵumla kaç‘ u faşlı gözet
- 2743 Hele sen diñlen ivme n’eylerem gör
Hudā kaṅorsa hep āḥir eylerem gör
- 2744 Varup yārına merhem yarasına
Vişāl oldu arada yāre sīne
- 2745 Şu deñlü kırdı kim dāmān-ı gerdün
Bulaşup kaṅa dehr oldu dige-gün²⁷²

²⁷² Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şeb” yazılıdır.

- 2746 İñüp kâfir ki køndı kâra yaşlu
Şafağ-veş âyine-i kalb paşlu
- 2747 Erenler şâhı da gül gibi hurrem
Varup buluşdı Tavka bî-gam u hemm
- 2748 Bağup gördi ne şü var ne ho yimek
Veliyyullâha ne hâcet ho dimek
- 2749 İyitdi âb u hürden dört gündür
Berîyüz cū‘ oldı dilde döğündür²⁷³
- 2750 Yürüdi bişezâra şirdür o
Elikdürdi hemân sâ‘at bir âhû
- 2751 Derisini tulum çıkardı âba
İletdi et ile tolu kırâba
- 2752 Kebâb itdi diyince ha yakup od
Ne derdi var belürse âteş ü düd
- 2753 Yiyüp içüp buyurdi uyudılar
Gönülde vehm ü gam çirkin yudılar
- VI/337^b 2754 Uyandı Tavğ gördi taña kalmış
Nigârîni dahı bir yaña kalmış²⁷⁴
- 2755 Degül yirinde ammâ şîr-i Yezdân
Süvâre eylediler ‘azm-i meydân
- 2756 ‘Alîyi gördiler girmiş şavaşa
Yine dünki işinde başğa başa

²⁷³ İkinci dizedeki vezin problemini düzeltmek için “ cū ” ve “oldı” kelimelerinin yerlerini değiştirmek gerekmektedir.

²⁷⁴ Bu beyitin kenarında “Şîfat-ı şubh” yazılıdır.

- 2757 Didi Tavk iy cihān-gīr ü cihān-dār
Çuluñ da ideyüm mi ceng ü peygār
- 2758 İyitdi eyle sen bir dem temāşā
Ne buyurur göresin Hāk te‘ālā
- 2759 Biraz dem yine seylāb eyledi hūn
Yitişdügin yıkup kıldı ciger-hūn
- 2760 Buluşdı Emrüved merdūda nā-geh
Girīze virmedi kılcā daħı reh
- 2761 Görüp olmaz havāle kıldı nīze
Çeküp aldı ‘Alī gelmekle hīze
- 2762 İyitdi gel şehādet lafzını di
Dime bugün n’ide kim n’eyledi di
- 2763 Niçe kez oldu da‘vet işi bitdi
Teraħħum uma āħir va‘de yitdi
- 2764 Didi varsa hūner göster ço anı
Ne-ise bellü bir süñi ziyānı
- 2765 Ğazabla eski hūyın şīr-i Yezdān
Eline alup urdı tıĝ-ı bürrān
- 2766 Dü-pāre itdi kendüsin atın hem
Yıkıldılar yire olmaqla derhem
- 2767 Görüp kāfir kılcda ol kesışı
Diyüp hayretle degül ol kes işi
- 2768 Kaçup taĝıldılar nālān u giryān
Buyurdı Tavka ol dem *lā-fetā-şān*

- 2769 Dirüp divşürdi neyse raht u esbāb
Gidildi öñce şehr-i ‘ilme ol bāb
- 2770 Yağın kalduğda aşhāb u Muḥammed
Çıķup karşı olundu merḥabā şad
- 2771 Varılup şehre düğün olup a‘lā
Na‘īme Tavķa virildi muḥallā
- 2772 Yitişmekle ikisi de murāda
‘İbādet birle oldılar şafāda
- VI/338^a 2773 Resülün ḥidmetinde ‘ömr-i bākī
Geçürdiler diyüp Allāhu Bākī
- 2774 Güne biñ yaşadılar şād u ḥurrem
Gül-i iblāğ ile geçen zihī dem
- 2775 Egerçi ḥadd-i kārı māverādur
Sözüm şallū ‘alā Ḥayri’l-verādur

Ḥikāye-i Kaşd-ı Ḥacc Kerden-i Resül ‘Aleyhi’ş-şalātu ve’s-selāmü

- 2776 Siyāhatle tolaşmaķla cihānı
Dimiş bu heft kişver reh-revāmı
- 2777 Kadem Yeşrib zemīne ol nikū-fāl
Başaldan hicrete k’olmışdı şeş sāl
- 2778 İrüp mäh-ı şıyām āḥir kim oldı
Hilāl-i ‘ıyd hem zāhir kim oldı

- 2779 Olup aşhāba her dem ‘ıyd ü nev-rūz
Mübāreklikle kim geçdi çün ol rūz
- 2780 İrüp mihr-i cemāl-i Muştafāya
İricek yūmn ile gāyet ol aya
- 2781 Tamāma irdi zī’l-ka‘ de dahı hem
Didi aşhāba Mürsel şād u hurrem
- 2782 Murādum şavf-ı Ka‘be itmek oldı
Demādem fikrüm aña gitmek oldı
- 2783 Ne dirsiz siz de iy aşhāb u aḥbāb
Ki didi *şāvīrühüm*²⁷⁵ Rabb-i erbāb
- 2784 Didiler zī şafā fermān senüñdür
Fidā yoluña baş u cān senüñdür
- 2785 Ḥabīb ü Şādıku’l-va‘d ü²⁷⁶ Emīnsin
Resülü raḥmeten li’l-‘ālemīnsin
- 2786 İşidicek bunı ol serv-i gül-fām
Görüp kaydın şoyunup giydi iḥrām
- 2787 Ki varup Ka‘beyi ide ziyāret
Degül tācir k’ola fikr-i ticāret

²⁷⁵ *Kur’ân-ı Kerîm*: Âl-i ‘İmrân 3/159. âyetten iktibas edilmiştir. Meâli: “Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah’tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla *müşavere et*. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever.” şeklindedir.

فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ

Şâir, vezinde açık hece ihtiyacından dolayı, *Kur’ân*’da “şāvīrühüm” şeklinde olan ifadeyi

شَاوِرْهُمْ

“şāvīrühüm” okunacak şekilde yazmıştır.

²⁷⁶ şādıku’l-va‘d ü : şādıku’l-va‘d-i Mt. (Düzeltildi).

- 2788 Çıkup ‘Āme’l-Ḥudeybe adlu cāya
Gerek neyse göre rāh-ı Ḥudāya
- 2789 Ne kim eṭrāfda ḵavm-i ‘Arab var
Dökülüp geldiler diyüp zihī kār
- 2790 Cenāb için görüldi yitmiş üştür
Ki ḵurbān idüp ala ‘abd eger ḥür
- VI/338^b 2791 Muhācirle görüp enṣār ḵaydın
Tamām itdükde kār ü bār ḵaydın
- 2792 Giyüp iḥrām varı bağlayup bil
Ḥoş enfās ile gitdi nitekim yil
- 2793 Hezār olmağ ile tehlīl ü tekbīr
Ol araya yitişdi ‘abd eger mīr
- 2794 Benī ‘Aṭfān ulusu yüz kişile
Selāma geldi erlik cünbüşile
- 2795 Adı Bişr ibni Ka‘b-idi cüvān-merd
Yigāne server-idi pehlevān merd
- 2796 İyitdi iy nebīler muḵtedāsı
Rüsül ḥatmi güzīn ü muntehāsı
- 2797 Selāmetlikla olmuş Ka‘beye ‘azm
N’ola iy Aḥmed-i Mürsel Ulü’l-‘azm
- 2798 Ḷureş işidüp ammā bu ḥaberdin
Ḥazer ḵılmağ ile ‘ālī seferden
- 2799 Dimişler bunca cem‘iyyetle ḥāzır
Bizi gāfillmekdür fikri zāhir

- 2800 Ne h̄acet kim koyavuz anı şehre
Yoğ endiŕeyle h̄aŕıl ola behre
- 2801 Bunuñ üstine hep itmekle sevgend
Göñül berkitdiler böyle olup pend
- 2802 Resül iyitdi hoş tedb̄ir olunmuş
Düşin görmezden öñ ta‘b̄ir olunmuş
- 2803 Ol Allāh haqqı kim kevn ü mekânı
Yoğ-iken var idüpdür ulu ŕānı
- 2804 Eger qorlarsa itmekle ziyāret
Dönerven nicesi tārāc u ğāret
- 2805 V’egerni Haq ne buyurdıysa ola
Qarīb oldı ki İslām ile tola
- 2806 ‘Aceb bir kimse var mı toğrı yoldan
Ki t̄iz ilte bizi ŕağ u ya ŕoldan
- 2807 Diyüp ber-ser getürdi Biŕ bir kes
Ki rehberlikde miŕli yoğ-idi bes
- 2808 Gelüp didi ki iy cānlar del̄ili
Bilürven toğrı ğāyet bir seb̄ili
- 2809 Vel̄i zaħmetlödür ma‘lüm size
Dinilmesün çetiñmiş ŕoñra bize
- VI/339^a 2810 Qabül idüp gidildi andan ammā
Görüldi çok zaħmet az iğen mā
- 2811 İrildi nā-geh ol giñ yire āħir
Ki adı Tenbütü’l-Arz-idi zāħir

- 2812 Resülün üstüri yol üzre nâ-geh
Giderken tırdı herkes oldı āgeh
- 2813 Didi inün idüp Hâkka tevekkül
Degül gam huşk-ise yiri nite kül
- 2814 İnüp kondılar ammâ hîç şu yok
Serâb ile igen dil-teşnelik çok
- 2815 Gezüp bir şu kuyusu buldılar kūr²⁷⁷
Resüle didiler olmaqla mesrūr
- 2816 Bir oğ gönderdi terkeşden cenâbı
Ki ol kuyı revân eyleye âbı
- 2817 Varup çün atdılar oğı kuyuya
Dağı âb-ı revânçün ne kayu ya
- 2818 Çıkup ağzına dek tırmadı ağıdı
Dirilüp ehl-i ‘ibret yine bağıdı
- 2819 Sevinüp hep şulandılar serâpâ
Ki aşlâ kalmamışdı kaştra-i mâ
- 2820 Kureş ol yañada ölüp dirilüp
Şavaşa çıkdılar yine dirilüp
- 2821 Velîkin toğrı yola gitdilerdi
Buluşup cengi her bir dil dilerdi
- 2822 İşidüp nire olunduğı menzil
Bir er var-idi anda merd-i pür-dil
- 2823 Hüzeyl ibni Varağa-idi adı
Degüldi bed igen dağı nihâdı

---

²⁷⁷ Kūr kuyı (Kör kuyı): Suyu olmayan ya da suyu çekilen kuyı.

- 2824 Resül-i Hakkâ vardı mihr ü hubbı
Geçerdi gaybetinde de muhibbi
- 2825 Kureyş anı şalup geldükde özi
Bu oldı Aḥmed-i Muhtâra sözi
- 2826 İyitdi iy şerîfû'l-aşl eşref
Ki itmişsin bu arayı müşerref
- 2827 Murâduñ tavf-ı Beytullâh mı bes
Ya ceng içün midür bunca gelen kes
- 2828 Resül iyitdi gelmişem tavâfa
Virür hoş-bū haber mânend-i nâfe
- VI/339^b 2829 Ki kırbân eyleyüp yine dönile
İrile menzile gün ü dün ile
- 2830 Neçün şaqlardum olsa ceng maḳşüd
Daḫı buyurmadı ol emri Ma'būd
- 2831 Hüzeyl irüp Kureyşe didügi dem
Bayağı gibi açmaḫla yine fem
- 2832 Didiler biz degülüz aña râzî
Unuḫıldı şanursız kâr-ı mâzî
- 2833 Meger and içe kim mekr olmaya bu
Ḥuta destûrumuzla her yaña rû
- 2834 V'egerni ḫurmuşuz ceng ü cidâle
Murâdı bu-y-ise kim bi'l-cid âle
- 2835 Resül-i Hakk da şaldı bir seḫun-dân
Yine inanmadılar bes ne imkân

- 2836 Birin dahı kılup küffâr irsâl
Gelüp iyitdi ol da iy nikû-fâl
- 2837 Tavâf-ı Ka‘be mi maqşûd ya ceng
Kureyşi itdi bu sır vâlih ü deng
- 2838 Emîn ü Şâdıku’l-ıqavl aña hem-çün
Diyüp vardı Kureyşe ol dahı çün
- 2839 İnanmadılar anuñ da sözine
Şovuq sözler ki söylendi yüzine
- 2840 İyitdi ol da zâhir qaşd-ı Aħmed
Murâdı ‘urve-i vüşkâ²⁷⁸ k’ura yed
- 2841 Velî geñsüz çekersiz cenge anı
Sizedür ‘âkıbet bunuñ ziyâni
- 2842 Murâduñuz koparmağ-ise gavğa
N’idersiz gönderüp her kişiyi ya
- 2843 Anı istersiz olam ben de yağı
Varup Aħmedle qatam bala yağı
- 2844 Dişürem şol qadar qavm-i ‘Arab kim
Alınup Ka‘beye olına hâkim
- 2845 Ki ‘âlî mîr-idi şahrâ-nişîn ol
Üneys-idi adı qavmi igen bol

---

²⁷⁸ *Urve-i vüskâ*, tutulacak sağlam yer, ip, bağ demektir. Müfessirler; *Kur‘ân-ı Kerîm*’de: “...gerçekten sağlam bir bağa yapıştı.” meâlindeki âyette (Bakara 2/256) geçen bu ibâre ile Hz. Peygamber’in kastedildiğini belirtirler. Zirâ Hz. Muhammed’e îmân edip ona bağlananlar sağlam bir mesned bulmuş olurlar; iki cihân saadetine ulaşmanın tek yolu da ona ve tebliğ ettiği dîne bağlanmakla gerçekleşir. Bu yüzden Hz. Peygamber’e bu âyetten mülhem *Urve-i Vüskâ* denilir.

- 2846   Çureşũñ vehm olup pür iç ü taşđ
Yine gönderdiler bir çavme başđ
- 2847   Ki ‘Avrā ibni Mes‘ūd²⁷⁹-idi nāmđ
Varup gördüği dem Hıyre’l-enāmđ
- VI/340^a 2848   İyitdi yā Ebā’l-Çāsım²⁸⁰ Muħammed
Çureşũñ ittifākđ muħkem ü bed
- 2849   Dirilüp eylediler ‘ahd cenge
İre şāyed ħalel nām ile nenge
- 2850   Döyüş virmez bu algeldüğüñ ādem
Nic’idersin çoyup çaçduklarđ dem
- 2851   İşidüp Hızret-i Şiddīķ-ı ekber
Çaķıyup didi iy mel‘ün kāfer
- 2852   Şanur mısın ki döndürmek ile rüy
Yirinde çalına bu verd-i ħod-rüy
- 2853   Yolında bir çalınca dürişürüz
Hezārān olsa kāfir uruşuruz
- 2854   Dilüñ olmaķla mānend-i zebāne²⁸¹
Ne sözdür bu kim alursın zübāna
- 2855   Didi Mes‘ūd-ı ‘Avrā Aħmede bu
Ne sır vardur ki böyle gösterür rü

²⁷⁹ Hikāyenin gidişinden, bu ismin *Mes‘ūd ibni ‘Avrā* şeklinde yazılması daha uygun görünmektedir.

²⁸⁰ “Kāsım, Hz. Peygamber’in Hz. Hatice’den doğan ilk çocuğunun adıdır. Araplardaki, evlādın adı ile künye vermek âdetinden dolayı, Hz. Peygamber’e Kāsım’ın babası mânâsında Ebû’l-Kāsım denmiştir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’ı*, s. 175.

²⁸¹ Birinci dizede “zebāne” kelimesinin hemen altında, bu kelimenin eş anlamlısı olan “yalññ” kelimesi yazılıdır.

- 2856 Muḥammed Muṣṭafā iyitdi ol zāt
Bizüm Şiddīkumuzdur ḳalbi mir'āt
- 2857 Meger ol dem dü 'ālem fahrı Mürsel
Alurdı ābdeste uruban el
- 2858 Tamām itdükde şuyın mişl-i cüllāb
Ṭaṭışmaḳla ḳamu içdiler aşḫāb
- 2859 Ṭamup ḳand-i mezāb-āsā lu'ābı
Üzerlerine hep sürdi şaḫābī
- 2860 Cemāl-i dil-güşāsına diküp göz
Ṭururlar varı ādāb ile yüz yüz
- 2861 Ḳağan arslānlar olup siyeh-güş
Dür-i güftārına ṭutmuşlar güş
- 2862 Dil-āverler ḳuşamış şol u şağın
Kim oturur kimi ṭurur ayağın
- 2863 Serāpā kendüsi bir nūr maḫzā
Cemāl ü hem celāliyle muḫallā
- 2864 Görinür bir nazarda şīr-heybet
Birisinde melek-sīmā vü hey'et
- 2865 Nübüvvet heybeti ḳılmış ihāṭa
Ne yol kec-bīnine 'ıyş ü neşāṭa
- 2866 Süleymānī bu tertībi temāşā
İdüp ḫayretle gitdi ibni 'Avrā
- VI/340^b 2867 Ḳureyş içre varup açduḳda ağızın
Kelāmuñ dimege başladı nağızın

- 2868 İyitdi her ne didüñüzse didüm
Velī Bū Bekr kıldı baña key hüm
- 2869 Ne oldı-ise didi hem cevābı
Vuzū' ābıyla añdı bes lu'ābı
- 2870 Dönüp iyitdi ammā toğrı söz bu
İçüme heybetinden düşdi qorhu
- 2871 Yitişdüm çok selāṭīn-i cihāna
Bugün kendü Süleymān-ı zamāne
- 2872 Olup şahş-ı zamān emrine münkād
Ġulāmı ins ü cinn bende vü āzād
- 2873 Necāşī şāha çoğ oldum muşāhib
Bilürven her ne ta'zīmeysel şāhib
- 2874 Olupvan Qayşa da hem-şoḥbet ü dem
Nedür bellü şüküh u heybeti hem
- 2875 Qo ḥod mīr ü melikle imtizācı
Ki her biriyle oldum şatlu acı
- 2876 Bu heybetle şalābet kim bunuñ var
Birinde yoq ki diyem di şunuñ var
- 2877 Yidi yüz pehlevānı var güzīde
Dilīrān-ı cihān ü kār-dīde
- 2878 Ki her birisi biñ merde olur şab
Dimez āḥir olunca cengine şab
- 2879 'Aliyy-i Murtażā ol 'ammızādı
Ne diyem kim nice 'ālī nihādı

- 2880 Huzūrında olan a‘yān u erkān
Ne ben görmüş degüldür çeşm-i devrān
- 2881 Velī cenge degül fikri sizüñle
Yavuz vech ile yoq zikri sizüñle
- 2882 Hudā söyletdi Mes‘üdi velīkin
Kureyşüñ ba‘zısı itdi velī kīn
- 2883 Kālup ba‘zısı taña ‘ibret aldı
Mu‘ayyen anı ehl-i ħibret aldı
- 2884 Resül ol demde Şa‘leb nām-dāra
Buyurmuşdı kim ol da anda vara
- 2885 Kaṭārından Resülüñ binüp üştür
Varınca bilmek ile ‘abd eger ħür
- VI/341^a 2886 Deveyi öldürüp kırtuldu Şa‘leb
Ki küşt olmasına açılmadı leb
- 2887 İşidince anı ħatm-i risālet
Cenāb-ı Haqqa kıлмаqla ħavālet
- 2888 Didi kendüler isterlerse n’ola
Hudā emr itdügi āħirde ola
- 2889 Tecessüsçün Kureyş ammā dil-āver
Seçüp göndürmüş-idi kırk key er
- 2890 Ki göreler şütürçün güft ü gū ne
Ĥayāl-i ‘ālem-ārāyiş çi-gūne
- 2891 Tıutup varın revān aşħāb-ı Mürsel
Getürdiler kitefde bağlanup el

- 2892 Görüp kân-ı şefâ‘at kıldı āzād
Du‘ālar birle gitdiler olup şād
- 2893 Kureyşe varıcağ dinüp ser-encām
Ta‘accüble hayāle taldı her hām
- 2894 Buyurdı ol rüsül hayline sultān
Ki vara Hāzret-i ‘Oşmān-ı ‘Affān
- 2895 Kureyşüñ görüben büñā vü pīrīn
Bile her birinüñ mā-fi’z-zamīrin²⁸²
- 2896 Gidüp kim vardı ol maḥrem-i rāz²⁸³
Görüp itmekle her biri yüz i‘zāz
- 2897 Didiler tavf-ı Ka‘be-ise maḥşūd
Ne söz itgil sen iy tāli‘de mes‘ūd
- 2898 İyitdi ben rüsül ḥatminsüz el-ḥağ
Ṭavāf itmedügüm şimdi muḥaḳḳağ
- 2899 Cenābınuñ da yoğ size ziyānı
Neçün men‘ itmek ol cān-ı cihānı
- 2900 Añınca yine Zü’n-nüreyñ tekrār
Kakıyup tıtdılar bī-şerm küffār
- 2901 Muḳayyed ḥāzretin kıılmağla maḥbūs
Kodılar bekçiler Efrenc eger Rūs
- 2902 Haber geldi dü ‘ālem raḥmetine
Ki irdi ‘ilm ‘Oşmān zaḥmetine

---

²⁸² mā-fi’z-zamīr: gönüldeki, içteki şey.

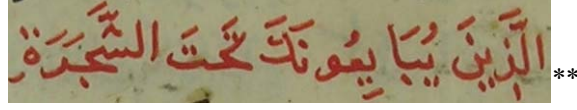
²⁸³ Bu dizenin vezninde problem vardır.

- 2903 Hemān-dem dirdi aşhāb-ı kirāmı
Ki düşmen meşveretle ola rāmı
- 2904 Didi görüñ bizi bu kavm-i bed-kīş
Şavaşa geñsüz uydurur tutup iş
- VI/341^b 2905 Ne dirsiz buña nice idelüm rāy
İyitdiler cemī‘i iy yüzi ay
- 2906 Şu dem kim zāt-ı ‘ulyāña irildi
Olup bey‘at gōñüldeñ şekk ırıldı
- 2907 Ki olavuz muħibbūñ olana dost
‘Adūñuñ düşmeni hem nitekim ost
- 2908 Bayağı ‘ahdevüz şābit-ķadem hep
Degül ğam ölsevüz yoluñda hem hep
- 2909 Ķureyş ile şavaşa-ise ger emr
Dirüz bismi’llāh iy cān Zeyd eger ‘Amr
- 2910 Hemān-sā‘at yitişüp peyk-i ‘İzzet
Resül-i Ħaķķa yüz itmekle ‘izzet
- 2911 Didi iy Aħmed-i Mürsel Muħammed
Şular kim urdılardı bey‘ata yed
- 2912 Cemī‘i bī-riyādur rāst-ġüftār
Bu vech ile ki añdı Rabb-i Ğaffār

إِنَّ الَّذِينَ يَبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ *

* Meāli şöyledir: “*Sana bîat edenler ancak Allah’a bîat etmiş olurlar.* Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah’a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir.” bkz. *Kur’ân-ı Kerîm*: Fetih 48/10.

2913 Bi-‘aynih bir maħalde daħı iy cān
Bu ‘unvān ile oldı yād-ı Sübhān

2914 Selām itdi saña vü anlara Hāq
Yoluñda her biri şıdkı muħaħkāk

2915 Bu ta‘zīmi kim itdi Rabb-i erbāb
Yine el bey‘ate şundılar aşhāb

2916 Ele Şiddīk alup dest-i mübārek
İyitdi iy Resūl-i Hāq tebārek

2917 Şu dem kim hıdmetüñe bulmuşam yol
Özümi itmişem āzādsuz kul

2918 Muṭī‘am emrüñe fermān-berüñem
İşigüñde gulām-ı kem-terüñem

2919 Komişam yoluña māl ü menāli
Ser ü cān ile hem ehl ü ‘iyāli

** Meāli: “Şüphesiz Allah, *ağaç altında sana bîat ederlerken* inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih ve elde edecekleri birçok ganimetler nasip etmiştir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” bkz. *Kur’ân-ı Kerîm*: Fetih 48/18-19.

Fetih sûresinin 18. âyetinden iktibas edilen bölümün olması gereken şekli aşağıdadır:

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يَأْتِيَنَّكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ

- 2920 Ne kâfirdür ki senden döndüre rüy
Ola arduñca bed sözle seḥun-güy
- 2921 Bu kerre şundi el Fārūḳ-ı a‘zam
O vech ile urup güftârdan dem
- VI/342^a 2922 Tamâm itdükde bir el oldı peydâ
Didi bu el Ḥabīb-i Ḥaḳ te‘ālâ
- 2923 Bizüm ‘Oṣmân-ı ‘Affānuñdur āḥir
Ki oldı nevbetinde bunda zāhir
- 2924 Şunup min-ba‘d el şāh-ı vilāyet
Ki ma‘şüm-iken irmişdür hidāyet
- 2925 Didi ben kim murabbā-yı Resülem
Ġulām-ı ḥāne-zād olmaḳla ḳulam
- 2926 Fidādur yoluña biñ-ise de ser
Be-ḥaḳḳ-ı pertev-i nūr-ı Peyamber²⁸⁴
- 2927 Bu kez Sa‘d-ı Mu‘āza geldi nevbet
İdicek ol da bu vech ile bey‘at
- 2928 Elin şundi bu kez Sa‘d-ı ‘Ubāde
Ki cām-ı ‘ışḳdan içmişdi bāde
- 2929 Zübeyr ibni ‘Avām ol mīr-i ser-dār
Yine bey‘atle k’itdi ‘ahd ü iḳrār
- 2930 ‘Ubeydullāh oḒlı Ṭalḥaya bāz
Degüp nevbet kim oldı bāz mümtāz
- 2931 Şunup el Bū ‘Ubeyde ibni Cerrāḥ
Ki zāhir çehresinde rüy-i iflāḥ

---

²⁸⁴ Hz. Peygamber’in nûrunun parlaklığı hakkı için.

- 2932 Bes andan ‘Abdirahmān ibni ‘Avfa
Yitişdi yed ki yol yoq hūzn ü havfa
- 2933 Bu tertīb üzre hep yollu yolunca
Olundı bey‘at āhır hep olunca
- 2934 Sevinüp cān-ı ālem oldı dil-şād
Du‘ā-y-ile cemī‘i eyledi yād
- 2935 Şafālarla olup aşhāb hurrem
İyitdiler zihī hoş sā‘at ü dem
- 2936 O cānibde Kureyş itmekle tedbīr
Yürek döyülmedi k’oluna te’hīr
- 2937 Getürdüp Hāzret-i ‘Osmānı derhāl
Tesellī itdiler virmekle çok māl
- 2938 Kōşuldu hāzretine Sehl bin ‘Amr
Olundı rıfķ ile şulh itmege emr
- 2939 Revān olunca ‘Osmān ibni ‘Affān
İyitdi Hāzret-i maḥbūb-ı Sūbhān
- 2940 Kureyş a‘yānı maḥşūd idinüp mehl
Gelür ha şimdi Zū’n-nūreyn ile Sehl
- VI/342^b 2941 Kelāmın Hāzreti idince āhır
Görinüp oldılar anlar da zāhır
- 2942 Gelüp çoğ olmağ ile bu temennā
Kābūl idüp Resūl-i Hāq te‘ālā
- 2943 Virildi ‘ahd-nāme kim gelen sāl
Geline şimdi dönmeke be-her-ḥāl

- 2944 ‘Ömer iyitdi olundı mı kim havf
Ki aldı yā Resūlallāh bu yıl avf
- 2945 Resūl iyitdi fermān-ı Hā cāb
Bunı ıldı ki mabūl oldu bu bāb
- 2946 ‘Ömer iyitdi dūşde görürem dūş
Ziyāretle opar gönlümde bir cūş
- 2947 Resūl iyitdi olur orsa Sūbhān
Ki Hādur luf u ihsān issi sulān
- 2948 Gidicek ili şul ile fera-nāk
Olundı ü gün anda Hāzret-i pāk
- 2949 Mūbārek başını yoludı hurrem
Tirāş itdürdiler aşāb da hem
- 2950 Gelen üştürler idilmekle urbān
Olundı Hāzret-i Sūbhāna urb ān
- 2951 Geüp andan gelüp Yeşrib zemīne
Ki gülzār-ı cinān oldu Medīne
- 2952 Emīn-i vahy şalup Hā te‘ālā
Yitişdi sūre-i *innā fetahnā*²⁸⁵
- 2953 Sevinüp sāye-perver şā-ı şimşād
Beşāret birle aşāb oldılar şād
- 2954 Ki feth-i Mekkeye olmala iş‘ār
Hezārān olmuş-idi luf izhār

285 اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا^y

Kur’ān-ı Kerīm’in 48. sūresi olan Fetih sūresinin: “Gerçekten biz, sana apaık bir fetih açtık.” meālindeki ilk āyetinin baş kısmıdır.

- 2955 Ki enşār ü muhācir yād olunmış
Ġam u endūhdan āzād olunmuş
- 2956 Şu kimse Aḥmedī zeyle²⁸⁶ k'ura dest
Münir olmaz maḳām u menzili pest
- 2957 Egerçi ḥadd-i kārı māverādur
Sözüm şallū 'alā Ḥayri'l-verādur
- 2958 Hezārān şükr Ḥayy-ı lā-yenāma
Ki irdi cild-i sādīs de tamāma
- 2959 İlāhī külline de luṭf it itmām
Ki sinüñdür kemāl-i feyż ü in'ām

El-Cildü's-Sābi'ümüz Siyerü'n-Nebī 'Aleyhi's-selām

- VII/343^a 2960 Hezār iḥlāş ile şubḥ u şebāngāh
Budur virdüm yine el-ḥamdü li'llāh²⁸⁷
- 2961 Ki luṭf-ı 'ām-ı Ḥaḳ olmaḳla rehber
Tamām olundu seyr-i heft kişver
- 2962 Zihī Sultān ki iclāline ḥadd yok
Kemāl-i ḳudret ü luṭfina 'add yok
- 2963 Dilerse eñ kemāne ḳula teslīm
Ḳılur itmekle şāh-ı heft iḳlīm
- 2964 İdüp bir 'abdi adın ḳuṭb-ı aḳṭāb
Açar nāyib menāb olmaḳlıḡa bāb

²⁸⁶ zeyle : zeyle Mt. (Düzeltildi).

²⁸⁷ Allāh'a hamdolsun, Allāh'a şükür.

- 2965 Birinde kudretin kılmaqla peydā
Kılur birde cihān milkin temāşā
- 2966 İder geh zerre-i hırşīdi tībān
Gehī çāker şehi geh kulu sulţān
- 2967 Göñül āyinesin k'itdi nazargāh
Virür şaykal 'acebdür āteşīn āh
- 2968 Ki ola mün'akis cüz' ü eger küll
Yidi aħker sekiz gülzār ü ver gül
- 2969 Muħīţ-i baħr u berr ta'zīm-i şānı
Velī birinden alınmaz nişānı
- 2970 Felekken kudreti çevgānına güy
Döner ser-geşte işi cüst olup cüy
- 2971 Kemāhi toptoluyken 'arş eger ferş
Şorarlar birbirinden ferş eger 'arş
- 2972 Başup hicrān elinden bağrına taş
Umar vaşlın açup küh u kemer baş
- 2973 Hevā-yı 'ışkı baħri nitekim dīg
Dibinden kaynadur yüze urup rīg
- 2974 Zemīn ü āsumānı günde hırşīd
Tolanur ditremekle nitekim bīd
- 2975 Yürek yağın eridüp şem'-veş māh
Gezüp ister çırāğ ile şebāngāh

VII/343 ^b	2976	Neye baksañ degül ol anda ammā Nirede istese ider tecellā
	2977	Şecerden gāh luṭf-ı müntehādan Geh evc-i lā-mekānda kibriyādan
	2978	Umulmazken gehī dest-i ḳabūli Çeker kendüye göstermekle yolu
	2979	Gehī reddi eli alup elinden Atar merdūd idüp vaşlat ilinden
	2980	Virür geh āb-ı luṭfi gülşene gül Gehī ḳahrı yili kūha tezelzül
	2981	Ki Ḥaḳdur Fā‘il-i muḥtār u Bī-çün Mu‘ayyen şıgmaz işine çerā çün
	2982	Yitişmez ḳaşr-ı ḳadrine bilür bāz Gelür zü-ecniḥa pervāzdan vāz
	2983	Kebüter-ḥāne-veş ṭāḳ-i zeberced Pür emriyle velī irmez aña yed
	2984	Olup çübek-zen emri birle keyvān Döner dolāb-veş nüh çarḥ-ı gerdān
	2985	Ḳılur meşşāta-i şun‘uñ müretteb ‘İzār-ı māha ca‘dī ṭurra-i şeb
	2986	Olnup ism-i Rezzāḳuña maḫhar Açupdur feyz elini mihr-i enver
	2987	İdüp bezm-i ezel çarḫa ḫavāle Kevākib nuḳli olunmuş nevēle

- 2988 Şunuldı hişşe külle her çi kim mest
Zihî şol kim mey-i ‘ışkuñladur mest
- 2989 Fenā-yı maḥz idüp yoluñda varın
Ki aña bir ola bugün ü yarın
- 2990 Hüm-ı dilden şarāb-ı ‘ışk idüp cüş
Bu hāy u hūy-ı dehre urmaya güş
- 2991 Hezārān ğavtalarla ola ğavvāş
Şu baḥre kim anuñdur gevher-i ḥāş
- 2992 Zihî deryā-yı a‘zam baḥr-i zehḥār
Ki ola āb ile siyy çarḥ-ı devvār
- 2993 Kimesne bilimez ol mevc-ḥīze
Ki derḥōr dūr midūr ya seng-i rīze
- 2994 Hezārān derdümendüñ anda ğarḥ-āb
Olur güm yüzine urur-iken āb
- VII/344^a 2995 Bilinmez kim nedür nām ü nişānı
Velī ḳatuñda ‘ālī-şān şānı²⁸⁸
- 2996 *Be-ḥaḳḳ-ı dūd-ı āh-ı ‘āşıkānet*
*Ki der-dil dāġ-ı ‘ışket şod nişānet*²⁸⁹
- 2997 *Be-derd-i derdümendān-ı dil-efġār*
*Ki bīmārend müstaġnī zi-tīmār*²⁹⁰

²⁸⁸ ‘ālī-şān şānı : ‘ālī-şān-ı şānı Mt. (Anlam gereġi düzeltildi).

²⁸⁹ Senin âşıklarının (çektikleri), gönüllerinde senin aşkının açtığı yaralardan nişân veren âhlarının dumanının hakkı için!

²⁹⁰ (Senin) gönlü yaralı, şifâ bulmaktan vazgeçmiş, iyileşmeyi beklemeyen dertli ve hasta âşıklarının dertleri (hakkı için)!

- 2998 *Be-rîş-i sîne-i mecrûh-ı îşân*
*Ki şod kurbân-ı vaşlat rûh-ı îşân*²⁹¹
- 2999 **Münîr**-i derdümende de it i'tâ
Şu derdüñden k'odur 'ayn-ı müdāvā

Ĥikāye-i Feth-i Mekke Şerrefehā'llāhu

- 3000 Gel iy dil Ka'besini nefis elinden
Alup pāk iden āşārın ilinden
- 3001 Yaraşmaz Ĥağ ivinde büt-perestî
Yig aşnām-ı hevāya bes şikesti
- 3002 Şanem bil dilde nefsüñ her hevāsın
Ĥalîl-āsā ki urup uşadasın
- 3003 Şafalar birle Merve Ĥağkı 'ömre
Olur günde şevāb-ı Ĥacc u 'umre
- 3004 Nażargāh-ı Ĥağ olan Ĥāne-i dil
Neden dīv-i recîme olma menzil
- 3005 Ĥabîbullāh-veş bî-Ĥîle vü āl
Elinden nefis-i kāfir-kîşüñüñ al
- 3006 Ki Beytullāhdur ola pür-envār
Tecellî ide Zāt-ı Rabb-i Ġaffār
- 3007 Dimişdük kim dü 'ālem fahırı AĤmed
Rüsül Ĥatmi Ĥabîb-i Ĥağ MuĤammed

---

²⁹¹ Ruhlarını sana kavuşmaya kurban eden/adayan âşıklarının yaralanmış yüreklerindeki yaraların (hakkı için)!

- 3008 İricek hicrete şeş sāl nā-gāh
Ki itdi қаşd-ı tavf-ı Ka‘be ol māh
- 3009 Varup қurbān ile k’olundı қurb ān
Cezāsı Mekke fetħin itdi Sübhān
- 3010 Gelinüp ‘ahd kim yitişdi yıla
O peymāndan Қureyš ister ki yıla
- 3011 Meger bir gün nübüvvet hātimine
Süleymān-ı risālet hātemine
- 3012 Қureyšüñ niçe ulu nām-dārı
Ebū Süfyān-idi birisi bārı
- VII/344^b 3013 Biri de ol bayağı mehl alan Sehl
Bile hem ‘İkrime ibni Ebū Cehl
- 3014 Dırār ile be-hem Şafvān-ı Meyye
Ki her biri ulular-idi ҳayye
- 3015 Gelüp itmekle miskīnī vü i‘zāz
Didiler Aħmede iy maħrem-i rāz
- 3016 Olnup dostī-hā-yı kühün yād
Umaruz kim urıla yiñi bünyād
- 3017 Cenābuñla yine bir tāze ‘ahde
Gelindi kim yirine vara ‘uhde
- 3018 Ki iki yıl sekiz ay iy yüzi ay
Meveddet pāyesine қonula pāy
- 3019 Ki aşlā olmaya göñül қalınma
Ola kim dāyim olına қalınma

- 3020 İyitdi maḥzen-i ḡaybuñ emīni
Cihānuñ raḥmeten li'l-‘ālemīni²⁹²
- 3021 Sizūñ sözüñüzi şımaḡ da müşkil
Ki bunuñçün olunmuş қағ‘-ı menzil
- 3022 Mürüvvet menba‘ıdur қāyil oldı
Sehī serv-i revāndur māyil oldı
- 3023 Ki göre қudret-i Bārī te‘ālā
Neler ider bu yüzden de hüveydā
- 3024 Cenābından umuldı ‘ahd-nāme
Buyurup kim ele alındı ḡāme
- 3025 Қureyş iyitdi ‘Uzzā ile Lātı
Bile şāhid yazup virūñ berātı
- 3026 Қақыyup Ḥāzret-i Mürsel Peyamber
Buyurdı besmele ‘unvān-ı dīḡer
- 3027 Melā’ikle Cenāb-ı Ḥaḡ da şāhid
Ki āḡirde göre açup müşāhid
- 3028 Bu vech ile ki inşā oldı mektüb
Sevinç ile Қureyş alup didi ḡüb
- 3029 Gidüp kim irdiler Beyte’l-Ḥarāma
Aşılup Mekke қаpusında nāme
- 3030 Çaḡırdup il ü şehre idüp i‘lām
Emīn olmaḡla hep қıldılar ārām

---

²⁹² Hz. Peygamber, *Kur’ân-ı Kerîm*’de belirtildiği gibi (Enbiyâ 21/107) âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Rahmeten Li’l-Âlemîn’dir. O’nun varlığı âlemler, insanlar ve diğer bütün canlılar için bir rahmettir.

- 3031 Bu ‘ahd ile olıup fāriġu’l-bāl
Sekiz ay ile k’andan geġdi yik sāl
- VII/345^a 3032 Haremdeñ taşra bir kavme İlāhī
Nařīb itmişdi toġrı yol u rāhı
- 3033 Gelüp İmāna hep bi’ř-řıdķ u ihlāř
Severlerdi Resūli ‘āmm eger hāř
- 3034 Huzā‘a kavmi olunmaķ ile ad
İderler-idi ařhāb iġre de yād
- 3035 Civārında anuñ bir kavm-i bed de
Var-idi bī-hisāb-idi ‘adedde
- 3036 İgen bed-baħt u bed-girdār-idiler
Be-ġāyet saħt-rū küffār-idiler
- 3037 Bilürdi anları da Biş eger Bekr
Ki dinilmiş-idi kavm-i Benī Bekr
- 3038 Meger kim ikisinden niġe tācir
Ticāret birle oldılar müsāfir
- 3039 Hüzeyl-i Erķam-ı kāfir olup baş
Revānken iki zıdd olmaķla yoldaş
- 3040 Atınuñ ayaġına toķunup seng
Hābībullāha sōġdi ol ġar-ı leng
- 3041 Kāzāsı gelmiş-idi k’eyledi sebb
Hābībine sōgen kelbi ķomaz Rabb
- 3042 Huzā‘alu iyitdiler ki iy seg
Tūalum saħt-rūsın kelb-i bed-reg

- 3043 Neden sögmek dü ‘âlem rahmetine
Bu arada saña da zahmeti ne
- 3044 Çepel şekliyle olmakla türüş-rû
İyitdi katı mı geldi size bu
- 3045 Didiler bu söz için baş u cânı
Çomışuz ortaya bekle zübânı
- 3046 Dönüp bir kâse zehre Sehl-i Erkam²⁹³
Dilinden ağu yağdı mişl-i erkam
- 3047 Huzâ‘î tâcirûn bir pehlevânı
Resûl için koyup ortaya cânı
- 3048 Urup şöyle ki biynisin tağıtdı
Ne biyni belki küllisin tağıtdı
- 3049 Cehennem-râ yıkılup öldi gitdi
Hudānuñ buyruğı yirine yitdi
- 3050 Benî Bekr işidüp Allāhu ekber
Kıyāmet kopdı şan dirildi kâfer
- VII/345^b 3051 Huzâ‘a anlara göreydi key az
Geçüben gitdiler ol kavm-i mümtâz
- 3052 Ki varup ‘ahd-nāme sāyesine
Şıgınup diyeler hem-sāye sine
- 3053 Ma‘a’l-kışşa varup Beyte’l-Harāma
Ebū Süfyāna dindi ‘ahd-nāme

---

²⁹³ 3039. beyitte bu isim *Hüzeyl-i Erkam* şeklinde verilmişti.

- 3054 İyitdiler meliksin kâğîmuz hem
Senüñ devründe aşlâ yimezüz gam
- 3055 Peyamberden birine söğse bir er
İşidüp anı ol kavm-i peyamber
- 3056 Hezârân pend idüp tutmasa tekrâr
Urup öldürse şer‘â aña ne var
- 3057 Dilerseñ buña şahid kendülerden
Bulunsun niçe kes üründülerden
- 3058 Didi oldı kažiyye küllî ma‘lûm
Varuñ konuñ n’ide ol kavm-i meş‘ûm
- 3059 Varup bir yire indiler hep ol kavm
Oğul kız vehm ile ne yimek ü nevm
- 3060 Benî Bekrûñ dahı kavm-i fuzûlı
Mükemmel tutdı ol kavm üzre yolu
- 3061 İrüp kim gördiler göçmişler anlar
Harem şehrine dek geçmişler anlar
- 3062 Dönüp her biri bir kelb-i ‘aķûra
Sürüp kim irdiler şehr-i sürûra
- 3063 Kimi giyimle begter kimi cevşen
Süvâre²⁹⁴ varı küllî ğarķ-ı âhen
- 3064 Kuşanup billerinde tîĝ-ı ser-tîz
Kureyşüñ maħfiline vardılar tîz
- 3065 Ğulüvv idüp didiler dâd u feryâd
K’urup ser-dârumuz öldüre bir yad

---

²⁹⁴ süvâre: süvelde Mt. (Düzeltildi).

- 3066 Bize virün kıraruz anlumuzu
Ki varına omışuz ulumuzu
- 3067 ureş iyitdi bilürsiz nedür iş
Çetiñ gelmez mi āhir böyle endiş
- 3068 Ki Amedle olundı ‘ahd ü irār
Ne şerr ü şür ola ne ceng ü peygār
- 3069 Huzā‘a avmi od hep Amedīdür
Bedī anlara Amede bedīdür
- VII/346^a 3070 şıma ol ‘ahd ü peymānı çetiñ key
Ki taşşil itmişüz anı çetiñ key
- 3071 Dönüp Bū Bekr didi anlara bes
Ki bize dostluğa dimedür kes
- 3072 Bize de aıt virün kim biz de min-ba‘d
Size dūřmen olavuz siz de min-ba‘d
- 3073 ureş anı işidüp didiler yo
Ki gür avm-idi anlar da iñen ço
- 3074 Bize siz yār-ı cānsız hem bürāder
Peder birle n’ola ğayr-ise māder
- 3075 Muibb-i Lāt u ‘Uzzāsız bize dost
Hemān ma’nide birdür lam eger post
- 3076 Nemüz olur şu k’ola Amed-āyīn
Saña vü baña diye dūřmen-i dīn
- 3077 Çün eyle dirsiz ivmeñ aşam olsun
Güneş gidüp cihān zulmetle olsun

- 3078 İdüñ varuñ nice isterse hâtır
Bu sır hod sizlere ma'lüm u zâhir
- 3079 Ki gündüz her ne itse hâşş eger 'āmm
Muhammede kıllur Tañrısı i'lām
- 3080 Meşeldür dün ğarībüñdür bilürsüz
Olunsun şubha dek küşte belürsüz
- 3081 Ki bilmez gice işin Haqq-ı Aħmed
Bes anı kimden işidür Muhammed
- 3082 İşidüp bu sözi ol kavm-i bed-kîş
Didiler şād olup hem de budur iş
- 3083 Varup gün gözlediler mişl-i haffaş
Ki tolunduğı gibi olalar fāş
- 3084 Tolunup şems-i hāver k'aşşam oldu
Nücüm eşkiyle yir pür-şeb-nem oldu
- 3085 Huzā'a kavmi de yatsu namāzın
Kıllup her biri itmekde niyāzın
- 3086 Yatup il alıcağ her çeşmi uyku
Giyinüp gitdiler ol kavm-i bed-hū
- 3087 Meşeldür şu uyur düşmen uyumaz
Hem işine dağı iven uyumaz
- 3088 Varup ğāfil koyuldu tiğ-ı bürrān
Şanasın tutdı dünle nār-ı sūzān
- VII/346^b 3089 Buña hep ittifākı bağıladı dil
Ki çıkarmayalar kırmağ ile dil

- 3090 Ne oğul kız ne er ‘avrat didiler
Ne ehl-i ‘ār u ne ğayret didiler
- 3091 H̄azān-ı berg-rīzān gibi ol dem
Yire döküp revān kim itdiler dem
- 3092 İki merd-i dilr itmekle şavaş
Cirāhatle hele kırtardılar baş
- 3093 Süleym oğlıydı ‘Amr ol nık-fercām
Hüzeyl olmış-idi birine de nām
- 3094 Şanup kāfirler anlar dağı bā-hem
Şehīd oldılar aşlā yimeyüp ğam
- 3095 Ebū Süfyān buyurdu cem‘ idüp tīz
Güm itmekle iyitdiler gidüp tīz
- 3096 Ki ne itgirdi ne itdi ziyānlık
Yitişdi yirine hōd qahramānlık
- 3097 Ol iki yaralu merd-i Müsülmān
Ki gitdiler revān olmağ ile qan
- 3098 Varup bir rūda qanlı döktiler yaş
Ki bile ağladılar tağ eger taş
- 3099 Didiler iy H̄udā-yı ‘Ālimü’l-ğayb
Yazılmışda yuyulmağ yok bilā-reyb
- 3100 Olur Qahhārlıqla bir aduñ yād
Bizüm de dādumuzı eylegil dād
- 3101 ‘Azīz ü Zü’ntiķām Allāhsın bes
Nedür maqşūd-ı dil āğāhsın bes

- 3102 Diyüp böyle Cenāb-ı Muştafāya
Yöneltiler niyāz ide Hūdāya
- 3103 Hezārān zahmet ile zār u mecrūh
Yitişdiler Resūle sürüyüp rūh
- 3104 Namāz-ı şubhı kılmakla cenābı
Tecellīdeydi yüzi āfütābı
- 3105 Girüp ol iki mecrūh u dil-efgār
Perişān-rūzigār u zār u bīmār
- 3106 Ciger kanın kıllup her biri seylāb
Yazıldı mācerādan yüzde şad bāb
- 3107 Didiler iy cihān halkı penāhı
İşigi ins ü cānuñ kıblegāhı
- VII/347^a 3108 Benī Bekrūñ elinden dād u feryād
Ne kıldılar nice eyleyelüm yād
- 3109 Bize ol kavm şöyle kim iş itdi
Ne oldı kimseye ne hōd işitdi
- 3110 Serāser söylediler mācerāyı
Bile ağlatdılar ol yüzi ayı
- 3111 Görüp aşhāb anı zār ağladılar
Bu hüzn ile cigerler tağladılar
- 3112 Şanasın rüz-ı mātem oldı ol gün
Ki gözler yaşları dem oldı ol gün
- 3113 Götürüp başın āhir cān-ı ‘ālem
Didi aşhāb-ı pāke göñli pür-ğam

- 3114 Görüñ ol bed-gümān kavmi atup cān
Ki dimişler mi vardur ‘ahd ü peymān
- 3115 Bu teşvīş ü bu endīşeyle dil-teng
Cenābı k’itdi bu güftāra āheng
- 3116 Yitişüp Hāzret-i Hāḡ peyki ol dem
İyitdi yā Resūlallāh açup fem
- 3117 Ne kim varsa melā’ik ağlaşup zār
O kavm için niyāz itmekde tekrār
- 3118 Tazarru‘la Hudā dergāhına yüz
Tutup kim iñlediler derd ile yüz
- 3119 Buyurdi Hāḡ yaraḡuñda olasin
Ki varup anlaruñ ḡaḡkın alasin
- 3120 Egerçi anlara bāḡ-ı cinānı
Maḡām itdi unutdılar cihāmı
- 3121 Yirinde kalanuñ da dādını dād
İdüp eyle dil-i ḡam-gīnini şād
- 3122 Resūl-i Hāḡ iyitdi iy ḡarındaş
Gelüp ‘ahd itdilerdi bir iki baş
- 3123 Ki ceng olmaya ol eyyām içinde
‘Ayān oldı bu ḡāş u ‘ām içinde
- 3124 İşidüp ḡarfete’l-‘ayn içre Cibrīl
Belürsüz oldı geldi nitekim yıl
- 3125 İyitdi iy ḡabībī Hāḡ te‘ālā
Selām idüp didi ol kavm-i kec-rā

- 3126 Şıyup ‘ahdi yidiler herze bî-ḥadd
Yürü var anları kır yâ Muḥammed
- VII/347^b 3127 ‘Urûc itdükde bâz-ı Sidre derḥâl
Ḥaber virdi Ḥaḳ emrin ol nikû-fâl
- 3128 Sevindiler gönülden cümle aşḥâb
Sepildi anlaruñ da bağrına âb
- 3129 Buyurdu bes rüsül ḥayline sultân
Ḳalem aldı ele münşî-i dîvân
- 3130 Ğazâ-yı ekbere da‘vetle kâtib
Yazup eṭrâfa kim gitdi mekâtib²⁹⁵
- 3131 Kime irdiyse ‘âlî-şân nişânı
Öpüp kim sürdi yüz ü göze anı
- 3132 Görüp kaydını herkes cüst ü çâlâk
Yöneldiler Medîneye feraḥ-nâk
- 3133 Mübârek ay-idi mâh-ı şıyâm ol
Daḥı olmazdan öñ mâh-ı tamâm ol
- 3134 Yarağ-ı ceng ile varı mükemmel
Cüheyñî ḳavmi geldi ḳondı evvel
- 3135 Benî Ḳaḥṭân idüp her içini çin
Anuñ ardınca geldi gömgök için
- 3136 Benî Himyer Ḳureyzâ ḳavm ile hem
Piyâde vü süvâre birle bâ-hem
- 3137 Benî Şeybân u Ḥayber ḳavmi min-ba‘d
Şalâbet bula hem geldi Benî Sa‘d

---

²⁹⁵ *mekâtib* (mektuplar) kelimesi, metinde dize sonunda bu şekilde yazılmıştır.

- 3138   K̄abīle-i Nizār u kavm-i Şa‘leb
Gelüp şīrāne k̄ondılar ne şa‘leb
- 3139   Olup her biri ğarķ ālāt-ı ħarbe
Benī ‘Āmir de geldi elde ħarbe
- 3140   Başında miĝfer ü egninde cevşen
Benī Şa‘şa‘ da geldi ğarķ-ı āhen
- 3141   Ma‘a’l-kışşa bu vech ile peyāpey
Gelüp kim k̄ondılar yitmiş iki ħayy
- 3142   Rüsül ħatmi giyinüp aķ cāme
Şarınmışdı o ğün k̄ara ‘imāme
- 3143   Ġazab adlu kılıç idüp ħamāyil
Temāşāya çerisin oldu māyil
- 3144   Olup Düldül-süvār ol mäh-manzar
Bilüp her kavm kim varur Peyamber
- 3145   Düzüp şaflar piyāde vü süvārın
Umarlar kim göreler gül ‘izārın
- VII/348^a 3146   Güneş tal‘atla peydā oldu nā-gāh
Cihānı tutdı şavt-ı bāreka’llāh
- 3147   Rikābınca dilīr-i nām-dārān
Ki irdi ol rüsül ħayline sulţān
- 3148   Varup her şaffa kim virdi selāmı
Diyüp gül-bāng ile yüz ħaş u ‘āmı

الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ *

* Ey Allāh’ın resülü, salāt ve selām sana!

- 3149 Bunı dirlerdi kim cān u cihānı
Çomişuz yoluña hem hānumānı
- 3150 Ki urup düşmenüñe tīg-ı şamşām
Kesevüz bīh u kökin kām ü nā-kām
- 3151 Ol on biñ er bunı dirlerdi tekrār
Du‘ālar k’itdiler şıdķ ile şad-bār
- 3152 Sevinüp cān-ı ‘ālem hurrem oldu
Bu hoş güftārlarla hoş dem oldu
- 3153 Tıutup yüz Hāzrete didi İlāhī
Ki sensin pādişehler pādişāhı
- 3154 Bu cündü’llāha sen vir kuvvet ü fer
Ki fermānuñla mağlūb ola kāfer
- 3155 Varup yirine emrūñ şād olavuz
Ġam u endūhdan āzād olavuz
- 3156 Varup kayd üzre olundu niçe rüz
Teveccūh k’itdi ol ṭālī‘de feyrüz
- 3157 Meger aşhāb içinde bir emīre
Ki dirlerdi Hāṭīb ibni Muğīre
- 3158 Ebū Süfyāna bir nāme idüp derc
Sipārişle daķāyık eyleyüp harc
- 3159 Didi ‘asker dirildi şimdi ġāyet
‘Acebdür fetḥ-i Mekkedür nihāyet
- 3160 Hele olmayasız iñende ġāfil
Ki ġāfil olmaz aşlā merd-i ‘āķil

- 3161 Dürüp mektübı ol bî-çāre miskīn
Nihān virmek diler kim ola imīn²⁹⁶
- 3162 Cerād adlu meger Mekkeye bir zen
Giderdi virdi aña tuş oluban
- 3163 Niçe altun da virüp didi zinhār
Kimesne el-emānet tuymasun zār
- VII/348^b 3164 Ebū Süfyāna iltüp eyle teslīm
K’iderler saña anlar daḡı ta’zīm
- 3165 Cerād anı idüp saçında penhān
Revān oldı feraḡla atuban cān
- 3166 Hemān-sā‘at Resūlullāha ‘Allām
Emīn-i vaḡy birle kıldı i‘lām
- 3167 Cenābı da ‘Alī ile Zübeyre
Diyüp gönderdi añmamaḡla ḡayre
- 3168 Ki ‘avrat nāmeyi virürse vire
Yoḡ-ise dökeler ḡanını yire
- 3169 Segirdüp ol iki mīr-i yigāne
Yitişdiler zen olmişken revāne
- 3170 Tıutup muḡkem didiler ḡanı nāme
İdüp inkār ‘avrat girdi ḡāma
- 3171 ‘Alī didi ya vir ya başuñ aldum
Götürüp saçlarıñdan yire çaldum
- 3172 İyitdi mū-be-mū diñ isteñ işde
Kimem ben kim bulunam eyle işde

---

²⁹⁶ *emīn* kelimesi, metinde dize sonunda *imīn* şeklinde yazılmıştır.

- 3173 Zübeyr el urup aradı serāser
Bulmayup yine hüm itdi Hāydar
- 3174 Didi ‘avrat bulurdı var mīsa bu
Yolumdan ırma bini yā ‘Alī қо
- 3175 Veliyyullāh iyitdi Hāq Resūli
Güzāfin söylemez zāhir ho yolu
- 3176 Çıkar saçuñ içinden virgil anı
Niçe söylersin ola bu yalanı
- 3177 İşidicek bunı olmaqla hayrān
Revān ihlāş ile oldı Müsülmān
- 3178 Çıkarup şundi mektūbı saçından
Müsülmān olmağın geçdi suçından
- 3179 Yemīn itdi hezārān bildüğinden
Varup dimeye ‘asker geldüğinden
- 3180 Gidüp ol döndi yine Murtażāgil
Varup mektūbı gördi şem‘-i maḥfil
- 3181 Buyurdı cem‘ aşḥāb içre derḥāl
Oқıdı şīr-i Yezdān ol nikū-fāl
- 3182 Resūl iyitdi yā rabb bunı sizden
Kim irsāl itdi uşanmaqla bizden
- VII/349^a 3183 Hāḫīb işidüp anı ‘aqlı şaşdı
Hacālet derleri başından aşdı
- 3184 Delük mise geçerdı қara yire
Ki yir ḥāyil olaydı ara yire

- 3185 Baþup gördi yüzinde çeşm-i Mürsel
Bilüp olmuş özine hışm-ı Mürsel
- 3186 Siyeh-rū olmağ ile mişl-i nāme
Şikeste-dil olup mānend-i hāme
- 3187 Derūndan iderek şad-gūne āhı
İyitdi işledüm ben bu günāhı
- 3188 Resūl-i Haþ didi beñzer ki yine
Rücū‘ itmek dilersin eski dīne
- 3189 Didi yok yā Resūlallāh nā-gāh
Kažā-y-ile düşüşdi Mekkeye rāh
- 3190 Çoğ eylükler olundı baña ol dem
‘İvaž şandum bunuñla ben de idem
- 3191 Cenābuña ziyān bilmezdüm anı
Haþā-y-ile baña itdüm ziyānı
- 3192 Ki oldı rū-siyāhī böyle hāşıl
Mürüvvet kānısın yine kerem kııl
- 3193 Resūl iyitdi tūr var git çatumdan
Ba‘īd olduñ şuña dek şefkatümden
- 3194 Ki görem ne buyurur Haþ te‘ālā
İder mi saña bu cürmüñi i‘tā
- 3195 Haþīb üftāde tūrüp gitdi dil-rīş
Varup ivine yolup seblet ü rīş
- 3196 ‘Abā giydi çeküp yırtup kabāyı
Münakkaş kıldı kanlu yaş ‘abāyı

- 3197 Yemîn itdi yimekle içmeye şu
Ki Hâkdan ‘afv olunmayınca tâ bu
- 3198 ‘İbâdetle dün ü gün ağladı zâr
Teraḥḥum kıldı yine Rabb-i Ğaffâr
- 3199 Vay aña k’olmaya Hâkdan ‘inâyet
Emîn-i vahy ile indi bu âyet

* قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ

- 3200 Didi göge boyanup dūd-ı āhı²⁹⁷
Bağışlandı Hâḫîbūñ ol günāhı
- VII/349^b 3201 Şuçından sen de geç kân-ı keremsin
Budur Hâk emri sulṭân-ı keremsin
- 3202 Resûlullâh şaldı birisini
Gelür şan k’ölüdür boş kodı sini
- 3203 Gözi yaşı yüzinde eylemiş yol
Gören bilmez diri mi ya ölü ol
- 3204 Gelür gider arada bir nefes var
Sözi añlanmaz itmeyince tekrâr
- 3205 Şeb ü rüz itmegin hūn-ı ciġer nūş
Uçup cān murġı qalmış şan kafes boş

* Meâlî: “De ki: ‘Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.’” bkz. *Kurân-ı Kerîm*. Zümer 39/53.

²⁹⁷ dūd-ı āhı: dūd u āhı Mt. (Düzeltildi).

- 3206 H̄ayāl olmış fenār ammā ki pür-nūr
Bir olmış iç ü taş nezd̄ik eger dūr
- 3207 Ya böyle olmayınca ‘özü-ḥ’āhī
Bağışlanur mı kişinüñ günāhı
- 3208 Neçün ‘arşa boyanup dūd-ı āhuñ
Sen itmezsın bunu yok mı günāhuñ
- 3209 Saña yoḥsa irüp ḳadr-i berātī²⁹⁸
Virildi mi müsellemlik berātı
- 3210 Tağıtmağıl dışür ‘aḳluñı başa
Şorulmaz mı şanursın yoḥsa başa
- 3211 Hele geldi Ḥaṭīb-i üftāde²⁹⁹
Mülemma ‘ eşk ile ten ḳalbi sāde
- 3212 Temevvüde yaşı deryāsı yine
Mişāl-i fülk ten göynüklü s̄ine
- 3213 Görüp bu hey’et ile anı aşḥāb
Ciger ḳanın aḳıtdılar nice āb
- 3214 Turup k̄ān-ı kerem bağrına başdı
Şuçı bağışlanup cürmini başdı
- 3215 Ḥudā ‘afv itdügin ḳıldı ḥikāyet
Yine tekrār oḳundı ol āyet
- 3216 Ḥaṭīb üftāde şükr itmekle yüz yüz
Düşüp bī-ḥod yire sürdi yüz ü göz

---

²⁹⁸ ḳadr-i berātī : ḳadr ü berātī Mt. (Düzeltildi).

²⁹⁹ Bu dizede vezin problemi vardır.

- 3217 Sihî serv ayağına hem urup rûy
Hezâr inledi yine eşk olup cûy
- 3218 Götürüp ser hâlâş oldu ğamından
Ki irdi yarasına merheminden
- 3219 Neler vardur ne bilürsin sübülde
Hele göç itdi sulţân-ı rüsül de
- VII/350^a 3220 Şıyâm ayı ki olmışdı meh-i bedr
Varup kındı o ‘âlem şadrına şadr
- 3221 Ki ol araya dirler-idi Tâhir
Kıpup toz niçe ğâzî oldu zâhir
- 3222 Gelüp anlar da inüp tıldı şahrâ
Pür oldu yir yüzi çetr-i mu‘allâ
- 3223 Meger ‘Avnâ-y-ile ‘Abbâs-ı Mirdâs
Çekişmekle olup mir’ât-ı dil pas
- 3224 Binüp cenge ikisi de kıpup şür
İşitmekle bilüp ol mâh-ı deycür
- 3225 Varup yüz luţf ile itmekle ıslâh
Göründi her birine rûy-i iflâh
- 3226 Sa‘âdetle göçüp yine seherĝâh
Zuhur vaķtinde kındı o yüzi mâh
- 3227 Güneş ol ğün olup şöyle igen germ
İderdi taşu ıssı şanasın nerm
- 3228 Cemî‘i teşne-dillikden buñaldı
‘Ataşla varını şan kim buñ aldı

3229 Bu āyetle cenābı eyleyüp emr
Yidiler orucunı Zeyd eger ‘Amr

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ

3230 Sefer ehliyle ḥaste yiye ya‘nī
Güne gündür budur ol yüzde ma‘nī

3231 İçüp şu evvelā ol verd-i ḥod-rū
Kalanı da yidiler içüben şu

3232 Namāzı da seferī kıldılar hem
Göçüp üçüncü menzil olduğu dem

3233 Bilimez kimse sır ne bu seferden
Ḥabīr olunmamaḳla ḥayr u şerden

3234 Hüner-ver bir yigit vardı adı Ka‘b
Bir iş yoḡ-idi erlikde aña şa‘b

3235 Silih-şōrī işin kıлмаḳla tekmīl
Fen-i şī‘ri daḥı itmişdi taḥşīl

* Meālî: “(O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur’an’ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa onu oruçla geçirsin. *Kim de hasta veya yolcu olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez.* Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidayete ulaştırmasına karşılık Allah’ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir.” *Kur’ân-ı Kerîm*: Bakara 2/185. Ayrıca bkz. Bakara 2/184, Nisâ 4/102, Mâ’ide 5/6.

Şâir, bu âyet iktibâsının; *وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ* şeklindeki ilk bölümünü Mâ’ide 5/6. âyetten,

... *فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ* şeklinde devam eden bölümünü ise Bakara 2/185. âyetten almıştır.

- 3236 Didi ben bileyüm bundan ne maqşūd
Ṭavāf-ı Ka‘be mi ya fetḥ ile sūd
- 3237 Didiler zāhirā ḥod şormadur ‘ayb
Nice bilürsin anı k’olmaya reyb
- VII/350^b 3238 Didi bir şi‘r didüm ḥüb u rengīn
Bilürven anı ol vech ile ta‘yīn
- 3239 Göç olup irte gidildükde ḥurrem
Gelüp Ka‘b öñce bī-endūh u bī-ğam
- 3240 Ṭurayd itmekle çapup esb-i tāzī
Biraz gösterdi gürz ü nīze-bāzī
- 3241 Tamām itdükde medḥa kıldı āğāz
İşidür müstemi‘ ol maḥrem-i rāz
- 3242 Didi veh k’urmağ ile tīğ-ı bürrān
Kesilüp başlar siyl olısar ḳan³⁰⁰
- 3243 Şu deñlü ḳoparalum ceng ile şūr
Ki ne görmiş ola Gīv ü ne Çeypūr
- 3244 Ne bilişdür bu diyelüm ne ol yād
Ḳırup küffārı çıkısun göge feryād
- 3245 Biri birinden olmağ ile bīzār
Der ü dervāze ṭolsun nāle vü zār
- 3246 Ḥalīl-āsā şunup aşnāma desti
Urup uşadalum bālā vü pesti
- 3247 Kimi bī-dest ü pā pā-māl olunsun
Kimisi āteş ile ḳal olunsun

³⁰⁰ Bu beyitin kenarında “Medḥ” yazılıdır.

- 3248 Urulsun bağrına kâfirlerüñ keyy
Gerek Kāvus u Keykāvus eger Key
- 3249 Bu vech ile idüp ħarc-ı ma‘ārif
Varup ħavmine didi Ka‘b-ı ‘ārif
- 3250 ‘Ayān oldu ki fetĥ-i Mekkedür ħaşd
Anuñçün çığılınmış böyle ‘an-ħaşd
- 3251 İyitdiler neden ‘ilm oldu ħāşıl
Bilürüz nükte-dānsın merd-i kāmil
- 3252 Didi Şi‘rümde var-idi iki yol
Görüñ siz de ki her biri mi ma‘ħül
- 3253 Helāk itmek-idi küffarı evvel
İkincisi Şımağ büt uruban el
- 3254 Yaşardı evvelinde çeşm-i Őehlā
Tebessüm Őoñrasında oldu peydā
- 3255 Ķadem kim başılındı bu sebīle
Mu‘ayyen ölecek ħavm ü ħabīle
- 3256 Anuñçün gözleri tıldı nem ile
Pür oldu Şanki nerges Şeb-nem ile
- VII/351^a 3257 Tebessüm ħonca-veş aŐnāma lāzım
Bulardan fetĥa göñlüm oldu cāzım
- 3258 Didiler fikr-i Őāyib ‘āħilāne
Ħayāl-i ħüb ħāyet Őā‘irāne
- 3259 Cenābı itmek içre yümñ ile ‘azm
Niçe gün böyle kim gitdi Ulü’l-‘azm

- 3260 Yitişdi kırb-ı Beytullāha menzil
Sa‘adetle inüp kim kıondı maħmil
- 3261 Buyurdı ol gice her kışı bir od
Yaķup tıtdı bu nīlī kıubbeyi dūd
- 3262 Bu ‘ālī ‘askere ‘Abbās baķup
Derün-ı kıalbi nār-ı fikr yaķup
- 3263 Didi kendüye ħalk-ı Mekke yik-ser
Bize kıavm ü kıabiledür muķarrer
- 3264 Kıırar varını yine bize acı
Ki bī-gāne degül hep toķ u açı
- 3265 Bir er bulup Ebū Süfyāna şalsam
Nedür mā-fi’z-żamīrin bārī alsam
- 3266 Gelüp kıılsa tazarru‘ ben de bile
Ola kim şulĥ olaydı dibile³⁰¹
- 3267 Bu niyyetle tırup ‘amm-ı Muĥammed
Süvār oldı rikāba uruban yed
- 3268 Ebū Süfyāna ol gice meger kim
Gelüp bir er didi iy şehre ħākim
- 3269 Kıonup bir ulu ‘asker yaķmış āteş
Ki tıtmış ‘ālem için şu‘lesi ħaş
- 3270 Ebū Süfyān batup efkāra āħir
Didi kıavm-i Ĥuzā‘a gibi zāhir

---

³⁰¹ Şâir, aslı *dibelik/dibelek* (büsbütün, tamamıyla, ebedî) olan Türkçe kelimeyi, vezin ve kafiye gereği imlâda tasarrufa giderek *dibile* şeklinde yazmıştır.

- 3271 Ki bizden almağ için intikāmın
Dirüpdür āşinānuñ hāş u ‘āmin
- 3272 Kureş iyitdi sizler varmadur yol
Ki şāyed barışa sizi görüp ol
- 3273 Diyüp hoş iki erle yola girdi
Civār-ı ‘askere varup kim irdi
- 3274 Çıkup bir yüksege gördi ki düpdüz
Yanar od şanki inmiş yire yılduz
- 3275 Didi her birisi veh k’ulu ‘asker
Kim olur böyle ‘askere berāber
- VII/351^b 3276 Ebū Süfyān iyitdi yidi iqlīm
Dirilüp gelseler aşlā degül bīm
- 3277 V’egerni Aḥmed-ise kār-ı düşvār
Ki ne yalvarma kār ider ne peygār
- 3278 Meger gelmişdi ol araya ‘Abbās
İşidüp sözlerin ol zübde-i nās
- 3279 Çağırdı tiz Ebū Süfyānı yilüp
Buluşdı varup ol da anı bilüp
- 3280 Didi ‘Abbāsa iy zāt-ı hümāyūn
Ne ‘askerdür bu tolu kūh u hāmūn
- 3281 İyitdi gözüñ aç uyḥudan uyan
Yitişdi ol rüsül ḥayline sultān
- 3282 Şu ta‘zīm ile kim göndürdi Ma‘būd
Degül görmüş Süleymān ibni Dāvud

- 3283 Ebū Süfyān işidüp şırdı engüşt
Yed-i hayretle ğam tırdı ider küşt
- 3284 Didi kıanda gider bu ‘asker ile
Hezārān nerre-şīr ü server ile
- 3285 İyitdi Mekkeye sizüñle cenge
Degül Rūm u ‘Acem Rus u Firenge
- 3286 Didi kıanı ya olan ‘ahd ü peymān
Ki kıopdı başumuza böyle tūfān
- 3287 İyitdi bilme misin ‘ahde n’oldı
Huzā‘a kıavmi bağırı kıanla tıldı
- 3288 Didi ol bed işe kim urmuşuz yed
Dün içiydi neden bildi Muḥammed
- 3289 Ki dirlerdi uyur Tañrısı gice
Neden ma‘lūm idindi söyle nice
- 3290 İyitdi kıakıyup iy kem-fehem zāt
Hudādur ‘Ālimü’s-sırr-ı hafıyyāt
- 3291 Göñülden geçmedin ma‘lūmıdur fikr
Degül ‘ilmine hācet kim ola zıkr
- 3292 Dün içre mūriçe seyr itse bī-bīm
Bilür kıankı ayağın kılsa taqdīm
- 3293 Berīdür h^vāb u hūrdan³⁰² rüz eger şeb
Muḥīṭ-i cüz’ ü külldür Hālīk u Rabb
- 3294 Saña da Hākıdan irdiyse hidāyet
İder te’şīr kıalbūñe bu āyet

---

³⁰² h^vāb u hūrdan: h^vāb-ı hūrdan Mt. (Düzeltildi).

... إِنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ *

- 3295 Ebū Süfyān işidüp ‘aklı şaşdı
Taḥayyür bahrı mevci başdan aşdı
- 3296 Didi luḫf it baña yārā ögüt vir
Ṭağıtdum ben beni kendüzüme dir
- 3297 Göçüp gitsem Necāşī şāha derḫāl
Geçüp deryā baña nice ide āl
- 3298 İyitdi ebleh-imişsin mu‘ayyen
Müsülmān çokdan olmışdur mu‘ayyen
- 3299 Resüle ḫul olupdur emrine rām
Sen anda nicesi idersin ārām
- 3300 Didi olmazsa ol Kisriye varam
Ṭuram ḫatında oñulunca yaram
- 3301 İyitdi iy sefīh ol da idüp ‘ahd
Resüli kıldı devrinde velī-‘ahd
- 3302 Olupdur emr ü fermānına münḫad
Kimi isterse vire biliş ü yad

* Meâli: “Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur. Onu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey onunur. İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindeki ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar onun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. Onun kürsüsü bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek ona güç gelmez. O, yücedir, büyüktür.” Bkz. *Kur’ân-ı Kerîm*. Bakara 2/255.

- 3303 Didi řāh-ı Muķavķıs řehriyāra
Varayum başum alup ol diyāra
- 3304 İyitdi iy delürmiş şaşş uçukdan
Girüpdür dīn-i İslāma o oķdan
- 3305 Hezārān tuhfelerle Zü'l-fiķārı
Resül-i Haķķa ol gönderdi bārı
- 3306 Seni virmez mi āhir isteyicek
Virür cānın da zāhir isteyicek
- 3307 Bu sözlerden Ebü Süfyān olup deng
Cihān-ı tengināy oldu daķı teng
- 3308 Derūndan eyleyüp āh-ı ciġer-süz
Didi n'idem ya iy řālī'de feyrüz
- 3309 İyitdi Mekkeye cānı cihānuñ
Varıcaķ dökülür şu gibi řanuñ
- 3310 Ki zīrā Ħamza gibi pehlevānı
İvüñle şanışup öldürtdüñ anı
- 3311 Anuñla ķomayup k'itdüñ ciġer-ķün
Yarup yidi yüregın 'avratuñ dün
- 3312 İdicek sen bunı 'amm-ı Resüle
Ele girdükde saña ħayrı m'ola
- VII/352^b 3313 Dilemez mi kim ide dādını dād
Neler ķılmıř ide[sin] sen daķı yād
- 3314 Didi ya nic'ideyüm n'eyleyeyüm
Buyur sen bendeñ eyle eyleyeyüm

- 3315 İyitdi atıñı yoldaşuña vir
Alup gitsünler atı zūd eger dīr
- 3316 Penāhuñ olayum ašlā yime ğam
Alup at ardına sini hemān-dem
- 3317 Ƙarındaşuñla oğluña ulaşġıl
Ki girdiler bilürsin dīne bī-ġıll
- 3318 Nihān anlarla ħayme içre ol sen
Cenābına varup yüz urayum ben
- 3319 Şefā‘at menba‘ıdur luţf kāmı
Ümīdüm bu ki ‘afv itdürem anı
- 3320 Olup rāzī ‘anān-ı iĥtiyārı
Eline virdi atın ƙodı bārī
- 3321 Yola girdiler anlar esbin alup
Ebū Süfyān daĥı artlaşdı ƙalup
- 3322 Alup ƙolayıdan kim gitdi ‘Abbās
Ebū Süfyān didi iy zübde-i nās
- 3323 Murāduñ baña ‘arz itmek mi ‘asker
Ki degzinüp yürürsin çegzinüp ser
- 3324 Didi çok söyleme ƙorƙum ‘Alīden
Ki sini ƙurtaram mı ol velīden
- 3325 Mu‘ayyen gördüġi gibi ider küşt
Ne sille urmaġ ile ƙor ne ħod müşt
- 3326 Murādum derdüñe itmek müdāvā
Marīz-i cān ƙabībi bile tenhā

- 3327 ‘Aliyy-i Murtażā adın k’ışitdi
Derūn-ı cāna vehm odı iş itdi
- 3328 Urup bād-ı ħazān gibi dem-i serd
Tenine lerze düşdi içine derd
- 3329 Şararup çehre ditrer berg-minvāl
Tażarru‘larla dur³⁰³ kim iy nikū-fāl
- 3330 Muĥammed nūrı ħaĥķı bini iy yār
Yolundan ır anuñ cehd iyle zinhār
- 3331 İrince ‘asker-i Ĥayri’l-enāma
Ķazā-y-ile tuş oldılar İmāma
- VII/353^a 3332 Ki Ķudretle olunmuşdı Ķaravul
Belī hem ‘askere olur yabavul³⁰⁴
- 3333 Görüp ‘Abbāsı didi ol cūvān-merd
Nesin nirden gelürsin söyle iy merd
- 3334 Didi ‘Abbāsam iy nūr-ı dü-dīde
İgen yetmez bu demde kār-dīde
- 3335 İyitdi kim durur arduñdaki ya
Didi bir yolda Ķalmış bī-ser ü pā
- 3336 Yorulmuş gördüm itmekle teraĥĥum
Getürdüm k’itmeyeler buluban hüm
- 3337 Ebū Süfyānuñ ammā eşki sir sir
İnüp ditrer serāpā cismi dir dir

³⁰³ “dur” şeklinde harekelenen kelimenin “dir” (*dirmek, söylemek* fiilinin geniş zaman çekimi) olması daha doğru görünmektedir.

³⁰⁴ Bu kelime, “koruyucu, muhafız” anlamındaki *yaşavul/yasavul* olmalıdır.

- 3338   Kıruyup kaldı at üstinde gūyā
Dem ü nuṭkı ṭutuldı nice gūyā
- 3339   ‘Alıyy-i Murtaẓā da geldi gördi
Ebū Süfyānmiş ol el tīga urdı
- 3340   İyitdi yā ‘adüvva’llāh-i kāfir
Ölümüñ çekdi sini bunda zāhir
- 3341   Kim umardı seni böyle iy enḥas
*İzā cā’e’l-kaẓā ‘am(i)ye’l-başar*³⁰⁵bes
- 3342   Kıaıyup didi ‘Abbāsa da yārā
Nice olmaz fikirdür böyle yāra
- 3343   Ki böyle ḥıle-ger bir merd-i dünı
Getüresin hezārān var füsünü
- 3344   Ki bunda da ide mekr ile bir āl
Çeküp ‘asker şebḥün eyleye al
- 3345   Diyüp böyle iki dilmek diledi
Görüp ‘Abbās k’aña diş bileği
- 3346   İnüp rıfı ile didi iy yüzi ay
Bu gıce kıılma luṭf it ḥalka rüsvāy
- 3347   Penāh idindi bini ḥāşe li’llāh
Ki bu ölmekle baña kesile rāh
- 3348   Resüle iltelüm gel şimdi bunı
N’idersin öldürüp şayd-ı zebünü
- 3349   Görelüm kim ne olur emr ü fermān
Yoğ-ise ḥod elüñde tıg-ı bürrān

---

³⁰⁵ “Kazā gelince göz, görmez olur/Kazā gözü örter.” anlamında Arapça bir ibâredir.

- 3350 Diyüp hoş girdiler zāt-ı kerīme
Ki varup göz dike luḫf-ı ‘amīme
- VII/353^b 3351 Namāza bağlamışdı ḫāzreti el
Olıcaḫ fāriḡ andan zāt-ı ekmel
- 3352 Varup ādāb ile yüz *lā-fetā-şān*
İyitdi iy rūsül ḫayline sultān
- 3353 Hemīşe düşmenüñ maḫhūr olup ḫ^vār
Ecel çengāline olsun giriftār
- 3354 Tecessüs fikrini kılmāḫla ilḫa’
Ebū Süfyānı virmiş Ḥaḫ te‘ālā
- 3355 Esīridür getürdi ‘ammuñ işde
Buyur tīg ile emrūñ neyse işde
- 3356 Demidür kim dökem şu gibi ḫanın
Revān derk-i caḫīme ide cānın
- 3357 Kim itdi Ḥamzaya bu itdügünü
Yüregümde daḫı işler döḡünü
- 3358 Segirdüp her yaña ḫoyup niçe at
Budur ol ḫavm-i Aḫzābı diren zāt
- 3359 Bekidüp taş gibi itmekle yürek
Ki geldi üstümüze gürleyürek
- 3360 ‘Adāvetle ne kim itdiyse bir bir
Şayup taḫrīr ider ol cihān-gīr
- 3361 Ebū Süfyān idüp her demde şad āh
Vücūdı cev cev oldı çehresi kāh

- 3362 Hacılet derleriyle şol kadar āb
Döküp şan kendüzine oldu girdāb
- 3363 Velī iver ‘Alī kim boynın ura
İdüp ‘ömrin tamām işin bitüre
- 3364 Resül-i Haq ser-encāmın serāser
Şorup ‘Abbāsdan ol mihr-i enver
- 3365 Didi var şakla bu gice ki yarın
Qayuram her ne vech il’ise kārın
- 3366 Veliyyullāh didi bendeñe vir
Getüreyüm huzūruña yine ir
- 3367 İyitdi yoq esīrin şaklasun ol
Bilürsin ‘ādetā da böyledür yol
- 3368 Resül-i Haq emānet k’aña virdi
Bu oldu her kişinüñ dilde virdi
- 3369 Cenābı irte bunı öldüriser
‘Aceb ber-dār mı ide ya ala ser
- VII/354^a 3370 Kimi dir sengisār ider mu‘ayyen
Kimi eydür iki biçer bu rüşen
- 3371 Kimi dir olduğı böyle işe tuş
Tutulur ik’ayağından çevük kuş
- 3372 Kimi eydür kazā bes gözi örter
Helāk olmağa böyle özi yortar
- 3373 Ebū Süfyān olup çetr içre dil-riş
Hayāl-i kecle itdi dilde endiş

- 3374 İyitdi kırtulursam ben bu gice
Size göstereyüm kim işde nice
- 3375 Dirüp kıavmümi şöyle ceng ideyüm
Bu giñ dünyâyı size teng ideyüm
- 3376 Resül ol sırr-ı gaybuñ rāz-dārı
Ledünnī şehri-i ‘ilmüñ şehriyārı
- 3377 Otağından iyitdi çağırup hāy
Nedesin iy Ebü Süfyān-ı bed-rāy
- 3378 Dimez misin yine Hāq ide mağlüb
Gide başuñ bu yolda oluban top
- 3379 İşidüp didi ‘Abbās iy siyeh-dil
Ne bātıl fikr k’oldı ‘ilm hāşıl
- 3380 Ebü Süfyān iyitdi şaluban baş
Bürāder-zādeñüz ya ‘nī ki yoldaş
- 3381 Bilür mi muṭṭalı‘ midür zamīre
Ki baña hışm idersin yoq yire
- 3382 İyitdi ya ne şanduñ ‘Ālimü’s-sırr
Kılur i‘lām ma‘lüm aña her sırr
- 3383 Melül olup didi baq bu belāya
Elümle nice uğradum kazāya
- 3384 İdiser irt bini dīne da‘vet
Degül dönme Hübelden hod mürüvvet
- 3385 Keser başumı bağrum eyleyüp hün
İdiser kıavmümi derd ile maḥzün

- 3386 Ben ölüp kim ide aşnāma h̄idmet
K'inanmazlar olar her h̄āma h̄idmet
- 3387 İderken yine ol bāṭıl hayālāt
Ḥabīb-i Ḥaḡ bilüp ol ḡalbi mir'āt
- 3388 Oḡıdı sūre-i *Yāsīn*³⁰⁶ yik-ser
Ebū Süfyān işidüp oldı muḡtarr
- VII/354^b 3389 Didi ḡayretle yüz incinüp iyvāh
Ne fikr idersem olur Aḡmed āḡāh
- 3390 'Aceb sırr-ı derūnı bildüren kim
Ki dil mülkine ola böyle ḡākim
- 3391 Bu kez oḡıdı *e'r-Rahmām*³⁰⁷ Mürsel
Ebū Süfyān didi urup ele el
- 3392 'Aceb kişi bu Aḡmed bunda sır çok
Dinilmez siḡrde daḡı eli yok
- 3393 Ṭuyup ṡāh-ı vilāyet ya'nī Ḥaydar
Başup boḡazlamaḡa çekdi ḡançer
- 3394 Yine 'Abbās yalvarmaḡla aldı
Seḡer yılduzı gibi ṡāña ḡaldı
- 3395 Ki aṡlā yummadı göz miṡl-i encüm
Resūl-i Ḥaḡdan ummazdı teraḡḡum
- 3396 Seḡer ötmezden öñ murḡ-ı ḡoş-āvā
Bilāl üniyle ṡoldı milk-i bālā

---

³⁰⁶ Yāsīn, *Kur'ān-ı Kerīm*'in 36. sūresidir.

³⁰⁷ Rahmān, *Kur'ān-ı Kerīm*'in 55. sūresidir.

- 3397 Ki temcīd³⁰⁸ ile oqıdı ezānı
Sevindürdi dil ü rûḥ u revānı
- 3398 Namāz aşḥāb ile ol şem‘-i maḥfil
Ḳılup k’oldı ferāgat ḥālī ḥāşıl
- 3399 Ebū Süfyānı alup geldi ‘Abbās
Görinince gözine mefḥar-ı nās
- 3400 Varup ḳodı öñinde secdeye ser
Götürdi baş ḳaḳıyup Peyamber
- 3401 İyitdi hey neçün böyle idersin
Ḳoyup ṭoğrı yolu egri gidersin
- 3402 Ki secde Ḥālīḳ-ı ḥalkā sezādur
Ḥudādan ğayrıya neyse ḥaṭādur
- 3403 Çeküp tīğın hemān-dem şīr-i Yezdān
Didi emr it urayum boynın iy cān
- 3404 Tebessümle didi ivme hele yā
Görelüm ne buyurur Ḥaḳ te‘ālā
- 3405 Ebū Süfyān görüp ḳaḳıdı Aḥmed
Ṭurur ḥāzır ‘Alī tīğā urup yed
- 3406 İyitdi yā Muḥammed bu işi ben
Güzāfın itmedüm var sırrı rüşen
- 3407 Dimişlerdi ki secde itdügün dem
Rızā virürse olmağ ile epsem

---

³⁰⁸ Sabah namazı vaktinden evvel minârelerde belli makamlarda söylenen Arapça niyaz ilâhisi [İlk önce Hz. Bilâl-i Habeşî tarafından söylenmiştir]. *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Hazırlayan: Ferit Devellioğlu, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2007, s. 1072.

- VII/355^a 3408 Mu‘ayyen bil ki şehdür ne peyamber
Bu yol ile açupdur şehlige der
- 3409 Hem anda Mışra vardum ‘ām u hāşı
Kılurlar secde itmeyeni ‘āşī
- 3410 Bu iki vech ile bes ben de kıldum
Ki ya‘nī bini saña bende kıldum
- 3411 Resūlullāh iyitdi vaqtidür gel
Müsülmān ol tarīk-i Hakkā ur el
- 3412 Cemādāta ‘ibādetden ne biter
Eyü güm-rāh yürüdün ço yiter
- 3413 Didi şimdi hele yümn ile ‘azmün
Nire kimünle bu ‘askerle rezmün
- 3414 İyitdi Mekkedür maqşūdum el’ān
Ki eyle emr idüpdür Hālīk-ı cān
- 3415 Didi ‘ahdün kanı k’itmişdün ikrār
Neden görüdü inkār ile in kār
- 3416 İyitdi şıduñuz ol kavmi yik-ser
Kırup zulm ile niçe kesdünüz ser
- 3417 Didi hod Mekke halkı aç u yalın
Varup alsañ ne Şāmuñ rızık u mālın
- 3418 Ya Hiraql şāha vargıl kayşere ya
Ki her birinde zerdür ‘ayn-ı deryā
- 3419 Ya Mışra var Yūsuf tahtına geç
Ço bu bir bölük açı kendüye geç

- 3420 İyitdi emr-i Hâk budur sözi ço
Müsölmân ol direm döndürmegil rû
- 3421 V'egerni direm işde gitdi başuñ
Karıldı kara kana kanlu yaşuñ
- 3422 İyitdi yâ Muhammed saña teslîm
İgen güç görünür kılmakla ta'zîm
- 3423 Resül idüp bu kötü söze key hışm
İşâret ölmesine k'eyledi çeşm
- 3424 Görüp 'Abbâs yüz urup türâba
Hezârân iltimâs ile bu bâba
- 3425 Dürüşdi kim dökölmeye revân dem
Amân virile yine bir iki dem
- 3426 Ebü Süfyâna varup urmadın müşt
Ser-engüşte ile şan kim eyledi küşt
- VII/355^b 3427 Ki dürtüp didi hey utan yüzünden
Ne söylersin ziyân kime sözünden
- 3428 Meşeldür hüd dirilmek yik ölümden
Niçe bir gele kırtarmak elümden
- 3429 'Alî eñseñde hüd mîr-i ecel tek
Amân virmez Resül öldür disün tek
- 3430 Gelüp İmâna kırtarsañ ne cânı
Cehennemden halâş itseñ ne anı
- 3431 Didi olduğda kıoyup neng ü nâmi
Kim ide Lât u 'Uzzâya gülâmî

- 3432 İyitdi işde varur zāt-ı ‘ulyā
Göresin kim ne olur Lāt u ‘Uzzā
- 3433 Bu sözlerle dil-i saht u siyāhı
Biraz yumşadı toğrulmaqla rāhı
- 3434 Gelüp İslāma şād itdi Resūli
Ki min-ba‘d itmeye hirgiz fuzūlı
- 3435 Tazarru‘la didi iy mäh-ı deycūr
Kemāne bendeñe olaydı destūr
- 3436 Ki varup cümleten ehl ü ‘ayāli
Getüreydüm bile māl ü menāli
- 3437 Penāhuñda olunmaqla geçüp havş
Ki ellerde qalınmaya keşākeş
- 3438 Ma‘a’l-kışşa alup destūr gitdi
Çıkup ‘askerden ol kim dūr gitdi
- 3439 Didi veh kim hālāş itdi beni Lāt
Zihī luṭf u kerem zī destires zāt
- 3440 Ölünce olayum hıdmetlerinde
Gice gündüz turayum qatlarında
- 3441 Resül ol maḥzen-i ğaybuñ emīni
Cihānuñ raḥmeten li’l-‘ālemīni
- 3442 İdüp ma‘lüm ‘Abbāsa didi var
Ebū Süfyānı qoma fikri düşvār
- 3443 Ki gönünden daḥı şirk olmamiş dūr
Gider bāṭıl ḥayālāt ile mesrūr

- 3444 İyitdi ber-ser ü çeşm irdügüm dem
Başın kes mi buyurursın döküp dem
- 3445 Didi kesme başın dülbendini al
Dü päre it şaķıngıl itmesün āl
- VII/356^a 3446 Birin boynına taķ mānend-i bende
Biriyle de elin çek mişl-i bende
- 3447 Keşān iltüp o anı reh-güzerde
Ki göre Haķ erisin bu seferde
- 3448 Du‘ā ‘amm-ı Resūl idüp ki gitdi
Ebū Süfyāna ha diyince yitdi
- 3449 ulağ urdı ırakdan ‘amm-ı Muhtār
Our yüz şevķ ile bu Şi‘ri tekrār³⁰⁹
- 3450 Bizümle Lāt u ‘Uzzā yār k’ola
Muḥammed üstümüze gelse n’ola
- 3451 Hübel himmet ılıp kim eyleye ‘avn
Çekem şol deñlü ‘asker mişl-i fir‘avn
- 3452 İdem Aḥmedle sulṭānī yine ceng
Cihānı başlarına eyleyem teng
- 3453 Anuñ cevriyle yitdi cānumuza
Niçe bir bileye diş anumuza
- 3454 Bu kerre bir yaña olmaķ gerek kār
Elinden tā-be-key bu ceng ü peygār
- 3455 Didi ‘Abbās irüp iy bī-şerem zāt
Yine dilüñde ‘Uzzā herze vü Lāt

³⁰⁹ Bu beytin kenarında “Şi‘r” yazılıdır.

- 3456 Kimedür idecegün iy bed-āyīn
Çodılar sini idersin daħı kīn
- 3457 Yitişdüm kim eli vü boynı baĝlu
Yine iltem atına iy siyeh-rū
- 3458 Didi açan olur ol gitdi ‘Abbās
Virüş aluş demidür tīĝ-1 elmās
- 3459 İyitdi virme misin şimdi boyun
‘Alīye düşdi diseñ ne ya oyun
- 3460 Didi āvāz ile bir kez ‘Alī gel
Muṭī‘ olmaz gibi baña bu erel
- 3461 Beliñ birle iyitdi iy bürāder
Ço añma anı işde cān eger ser
- 3462 Ne-ise emr it ser-keşligüm yok
Ki gördüm luṭfuñı yine igen ok
- 3463 Alup destārını ılmaqla dü-nīm
Biriyle baĝladı el ılmayup bīm
- 3464 Taup boynına birin aldı gitdi
O emr olan kenār-1 rāha³¹⁰ yitdi
- VII/356^b 3465 Resūl-i Ha da emr idüp münādī
Didi her birine gidüp münādī
- 3466 Ki ‘arz-1 ‘askere hāzır olundu
‘Alemler dikilüp zāhir olundu

---

³¹⁰ “rāha” kelimesi metinde şeklinde yazılıdır.

- 3467 Bahādurlar gelüp at arķasına
Mükemmel ıurdılar germekle sīne
- 3468 Virildi bir livā her nām-dāra
K’Ebū Süfyāna bayraķ silke vara
- 3469 Kenār-ı rehde ‘Abbās ile ol da
ıururken muntazır toz ıopdı yolda
- 3470 Anı gördi dögülüp ceng-i ģarbī
Gelür bir ulu ‘asker küllī ģarbī
- 3471 Öñünce māh-peyker bir ‘alem hem
ıaģıtımış ‘anberīn ģīsū vü perçem
- 3472 Münādīler dimekte bilüñ iy nās
Ki budur ģazret-i ‘Abbās-ı Mirdās
- 3473 Yaķın geldükde ol serv-i ser-efrāz
Bu medģ-i dil-ģüşāya kıldı āģāz
- 3474 Didi ‘Abbās-ı Mirdāsam cihān-ģır
Ģulām-ı Aģmedem şāh u eger mır³¹¹
- 3475 Ki oldur enbiyā ģayline sultān
Celāl ü cāhma yoķ ģadd ü pāyān
- 3476 Ne ben ģayl-i melā’ik ‘askeridür
Rüsül ģatmi nebīler serveridür
- 3477 Ģaķ anuñçün yaratdı ins ü cānı
Ki zeyn itdi bu vech ile cihānı
- 3478 Güneşdür gölgesi düşmezse ne ģam
Geçer ģoş sāyesinde iki ‘ālem

---

³¹¹ Bu beytin kenarında “Na’t 1” yazılıdır.

- 3479 Cihānuñ maqşad u maqşūdı cānuñ
Huşul ü hāşılı kevn ü mekānuñ
- 3480 Zihī şol kim gulām-ı dergehıdür
Hümāyün-zıll şehinşehler şehıdür
- 3481 Gelüp bayraq yüzını çarpa geçdı
Ebū Süfyān ölüp şan yire geçdı
- 3482 İyitdi kim-imiş yā rabb bu ulu
Didi kavm-i Selīme ser durur bu
- 3483 Olunca hayl ü şaffı anuñ āhir
Yine bir gerd-i ‘ālī oldı zāhir
- VII/357^a 3484 Mükemmel gördi yine aq u kara
Çalınur tabl u şur-na vü naqāre
- 3485 Öñince bir ‘alem dibinde bir er
Rikābınca dilāver biñ gāzanfer
- 3486 Yaqīn geldükde ol mīr-i küleh-dār
Didi ‘Utbe bin ‘Āmirven nikū-kār
- 3487 Cüheyne mīrem ammā ‘abd-i Mürsel
Yürürven Aḥmedī zeyle³¹² urup el³¹³
- 3488 Ki oldur şeh-süvār-ı ‘arşa-i dīn
Ṭufeylidür mülük-i Çīn ü Māçīn
- 3489 Ğulām-ı kem-teridür tāc-verler
Kemīne kulıdur şāhib-hünerler

³¹² zeyle : zeyle Mt. (Düzeltildi).

³¹³ Bu beytin kenarında “Na‘t 2” yazılıdır.

- 3490 Cemālinden bir āyet ḥüsn-i Yūsuf
Ölünce görmeyen ider te'essüf
- 3491 Kelīmüñ k'oldı andan iktibāsı
Yed-i beyzā-y-ile kandurdı nāsı
- 3492 Cemālinden şu'ā'-i ḥayme-i mihr
Ki nīlī ḥargeh üzre gösterür çihr
- 3493 Dilidür 'andelīb-i gülşen-i cān
Yüzi cān bāğına tāze gülistān
- 3494 Zihī şol kim göre günde yüzini
Ġidā-yı rūḥ ide şīrīn sözini
- 3495 Gidüp ol ejdehā-peyker livādan
Göründi yine gün şan istivādan
- 3496 Gelüp biñ erle bir merd-i yigāne
Ki beñzer cünbüşi şīr-i jeyāna
- 3497 Didi Nu'mān-ı Münzir nām-dāram
Resüle bende gerçi şehriyāram³¹⁴

---

³¹⁴ Bu beytin kenarında "Na't 3" yazılıdır.

3498	Ki oldur <i>ḳābe kavseyn</i> ³¹⁵ üñ emîri Maḳām-ı cāhı <i>ev ednā</i> serîri
3499	Boyına ḥil‘at-i <i>levlāk</i> ³¹⁶ dür rāst <i>Le-‘amrük</i> ³¹⁷ ber-sereş iklîl-i peydāst ³¹⁸
3500	Külāh-ı faḳr k’oldı başına tāc Meliklerden belî geñsüz alur bāc
3501	Dökelden şaḥn-ı milke da‘veti ḥ ^v ān Ḳılur zü-ecniḥa şeh-per meges-rān
3502	Celāli sofrasından şāh-ı ḥāver Götürdi yağlu bir ḳurş aña yiter
VII/357 ^b 3503	Zihî şol kim ḳulıdur ḥalḳa-der-güş Rikābınca bile gāşiye-ber-düş

³¹⁵ *Kur’ân-ı Kerîm*: Necm 53/9. âyetten iktibas edilmiştir. “ ‘İki yay kadar veya daha yakın oldu.’ **Kābe kavseyn**, *Kur’ân-ı Kerîm*’de Hz. Peygamber’in Allah’a olan yakınlığının kemâlini ifade ve temsil eden bir ayaftır. Kavs, yay; kâb da, yayın kabzasıyla giriş yeri olan iki köşe aralığıdır. Buradaki iki yay miktarı yaklaşmayı maddî ölçülere nispet etmek mümkün değildir...Müfessirlere göre; buradaki iki yay kadar yaklaşma, Arapların cāhiliyye döneminden kalma bir âdete dayandırılır. Şöyle ki Araplar bir ittifakta bulunacakları zaman, iki yayın kâbını birleştirerek tek ok atarlar ve bununla anlaştıkları meselede hemfikir olduklarını beyan ederlerdi. Bu şekilde Hz. Peygamber’in Hakk’a olan manevî yakınlığı izah edilirken, ‘**ev ednâ**’ ‘hatta daha yakın’ mânâsıyla da bir terakkî olduğu öne sürülür... Bir başka ifadeyle; ‘**kābe kavseyn**’ Cenab-ı Hakk’ın sıfat âlemi, samediyeti; ‘**ev ednâ**’ ise zât âlemi yani ehadiyyetidir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 120-121.

³¹⁶ “ ‘*Sen olmasan, sen olmasan; felekleri yaratmazdım.*’ meâlinde bir hadîs-i kudsîdir. Buradaki hitap Hz. Peygamber’edir. O’nun mukaddes zatı bu hadis ile tazim edilirken, kâinâtın yaratılışındaki yegâne maksadın O’nun yüce varlığı olduğu açıkça ifade edilmektedir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 155.

³¹⁷ *Kur’ân-ı Kerîm*: Hicr 15/72. âyetten iktibas edilmiştir. “ ‘(Habîbim) senin ebedî yâd-ı cemîline yemin ederim ki...’ Müfessirlerin ‘varlığın ve bekân hakkı için, hayatın hakkı için veya ümmetinin üzerindeki hakkına yemin ederim’ şeklinde mânâlandıkları bu âyet Hz. Peygamber için büyük bir tazîmi ifade eder. Zîrâ dünya kurulduğundan beri Cenâb-ı Hak, Hz. Muhammed’den daha şerefli birini yaratmamış ve ondan başka hiç kimsenin hayatına yemin etmemiştir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 106.

³¹⁸ “*Le-‘amrük*, onun (Hz. Muhammed’in) başında hazır bulunan/peydâ olan bir taçtır.” anlamındadır.

- 3504 Geçüp gidince ol Miḳdād-ı Esved
Çıkup Rüstem gibi ‘arz eyleyüp ḥad
- 3505 Gerüp ‘anḳā-yı rāyet farkına per
Süleymān gibi şalmış sāye şeh-per
- 3506 Yanınca biñ dilāver gömgök için
Ki itmiş her birisi ceng işin çin
- 3507 Gelüp didi benem ad ile Miḳdād
Şeh-i kevneyne bende ummaz āzād³¹⁹
- 3508 Ki oldur gülbün-i bāğ-ı mürüvvet
Gül-i iblāğ-ı gülzār-ı nübüvvet
- 3509 Hezārān dönmeḳ ile çarḫ-ı dülāb
Daḫı bir serve eyle virmedi āb
- 3510 Cihān-ı zulmet-ābādı münevver
Ol itdi şanma ider mihr-i enver
- 3511 Ki mişbāḫ-ı zulemdür māh-ı deycūr
‘İzār u ‘ārızı nūrün ‘alā nūr³²⁰
- 3512 Büt-i Çīn ü Çigil taş olduğı bu
Ki nūr-ı Aḫmed izhār eyledi rū
- 3513 Zihī şol kim kemīne bendesidür
Selāṭīn-i cihān efgendesidür
- 3514 Geçüp silküp livā dāmān-ı pür-gerd
Ebū Süfyāna oldı derd-ber-derd

³¹⁹ Bu beytin kenarında “Na‘t 4” yazılıdır.

³²⁰ nūrün ‘alā nūr : nūr üstü nūr; pek iyi, pek âlâ.

- 3515 Şorup ‘Abbāsdan bilince anı
Pür itdi yine bir ğulğul cihānı
- 3516 Ki tıtdı kūs üniyle nāy-i rūyīn
Kılıçlar ‘arzı için āb-ı rūyın
- 3517 Hümāyūn bir ‘alemle yine bir zāt
‘Ayān oldu hezārān kişneşüp at
- 3518 Dilāverler yañınca³²¹ ejdehā-dem
Yürürler gürleyerek mişl-i zayğam
- 3519 Gelüp didi benem ol ‘Amr-ı Ma‘dī
Ki buldum t̄ālī‘-i feyrūz u sa‘dı
- 3520 Ğulām-ı Aḥmed oldum gerçi kem-ter
Ki ednā bendesinüñ kılı kayşer³²²
- 3521 Melikler terk idüp taht u külāhın
Başa t̄ac eylediler gerd-i rāhın
- VII/358^a 3522 Özidür noḡta-i pergār-ı gerdūn
Ki dūn a‘dāsını ider ciĝer-ḡūn
- 3523 Yanup ḡahrı odıyla Ḡahramānlar³²³
Yile virdiler eşk ile revānlar
- 3524 Kesüp başlar yolında dökөлüm ḡan
Ki ḡaşra dek bizümdür t̄op u çevĝān

³²¹ yañınca : yayınca Mt. (Anlam gereĝi düzeltildi).

³²² Bu beytin kenarında “Na‘t 5” yazılıdır.

³²³ Kahramān: Kaynaklarda, Pişdadiyan sülalesinden Tahmurs’un oĝlu olarak bildirilen mitolojik bir şahsiyettir. Esâtirî şahsiyetlerden biri olan Kahramān, Divan şiirinde bir kahramanlık ve yiĝitlik sembolüdür.

- 3525   Tufeyl itdi Hax aña Hind u Sindi
              K’urıla düşmenine tığ-ı Hindî
- 3526   Zihî şol kim yolında oynaya baş
              Cinānda hūr u ğilmān ola yoldaş
- 3527   Bu ta‘zīm ü şalābet birle ol da
              Geçince çopdı yine toz o yolda
- 3528   Livā-yı ‘arş-sā şalmaqla sāye
              Yine bir serle server bī-nihāye
- 3529   Ki dönmiş şevket ile pür-Zāle
              Vāy aña k’ide gözini havāle
- 3530   Gelüp didi Cübeyrem Hazrece mīr
              Resüle ‘abd-i me’mürem cihān-gīr³²⁴
- 3531   Ki oldur ıştıfā tahtına sultān
              Kemīne çulıdur tar-hān³²⁵ eger hān
- 3532   Anuñdur cilvegāh-ı lī ma‘allāh³²⁶
              Ki ferrāş-i şabāya yoğ aña rāh

---

³²⁴ Bu beytin kenarında “Na’t 6” yazılıdır.

³²⁵ tar-hān : lord of Tartar Empire.

³²⁶ “*Allāh ile benim öyle bir vaktim vardır ki*, oraya ne nebîyy-i mürsel sığar, ne de melek-i mukarreb.” meâlindeki hadîs-i şerîften iktibas edilmiştir. “ Hz. Resûl ile Hz. Ebû Bekir sohbet ederken, yanlarında bulunan Hz. Ömer bazen konuşulanları anlamazdı. Yine böyle bir sohbetten sonra Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekr’e Resûlullâh’ın bütün sırlarını anlayıp anlamadığını sorunca, Ebû Bekr-i Sıddîk şu hadisi rivâyet etmişti: ‘*Allāh ile benim öyle bir vaktim vardır ki*, oraya ne nebîyy-i mürsel sığar, ne de melek-i mukarreb.’ İşte bu vakit Makâm-ı Muhammedî de denilen, ehâdiyyet makâmıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de bu makâm, Mi’râc gecesi Hz. Peygamber’in Allâh’a olan yakınlığının bildirildiği ‘ev ednâ’ âyetiyle belirtilir.” bkz. Emine Yeniterzi, *Divan Şirinde Na’t*, s. 158.

- 3533 *Elem neşrah*³²⁷ dil-i pākinedür şadr
Ki oldur mäh-peyker şadr eger bedr
- 3534 Şebistān-ı *ebîl*³²⁸e mā-ḥazar ḥ^vān
Kesüpdür ḳurş-ı mähî nitekim nān
- 3535 İki biryān olan ma‘şümü iḥyā
İden bir demde ol zî zāt-ı ‘ulyā
- 3536 Muḥallā mu‘cizeyle nūr-ı lāmi‘
Ki dīdārına olmaz dīde ḳāni‘
- 3537 Zihî şol kim [göre] günde cemālin
Ḳıla şubḥ-ı ruḥı ferḥande fālin
- 3538 Bu da yüz heybet ile geçdügi dem
‘Ayān bir şaf u ālāy oldu a‘zam
- 3539 Belürdi şandı Bū Süfyān ḳıyāmet
‘Alem bir mīrūñ üstinde ‘alāmet
- 3540 Ki pür her bir yanı a‘vān u enşār
Ġulām özine Türkān-ı küleh-dār
- VII/358^b 3541 Gelüp didi Ebū Zerr-i Ġaf(f)ārī
Benem ḥāk-i reh-i maḥbūb-ı Bārī³²⁹

³²⁷ “Göğsünü senin (fâiden) için (açıp da) genişletmedik mi?” meâlindeki âyetten iktibas edilmiştir (*Kur’ân-ı Kerîm*. İnşirah 94/1). “Hz. Peygamber’in nâil olduğu İlâhî feyzlerden birisi de göğsünün açılarak kalbinin çıkarılması, zemzemle yıkanıp yerşne konulduktan sonra îmân, ilim, hikmet ve marifet nûruyla doldurulmasıdır.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, s. 138.

³²⁸ “Ben sizden hiçbiriniz gibi değilim. Rabbimin beni yedirip, içirdiği halde gecelerim.” meâlindeki hadîs-i şerîften alınmıştır. “Hz. Peygamber’in; ashâbına, ibâdetlerini güçlerinin yettiği derecede, külfetsiz ve zahmetsiz olarak yerine getirmelerini buyurduğu” bu hadiste savm-i visâlden bahsedilmekte; Hz. Peygamber bir günün orucunu iftar etmeden ertesi güne eklemeyi ümmetine yasaklamaktadır. Ashâbın, kendisine niçin vasl-ı sıyâm ettiğini sormaları üzerine Hz. Peygamber bu karşılığı vermiştir. Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, s. 143.

³²⁹ Bu beytin kenarında “Na’t 7” yazılıdır.

- 3542 Ki h^vân-ı hüsni h^vân-sâlâridur gün
Şalar bes halka sofrı böyle her gün³³⁰
- 3543 Mukaḥḥal çeşmi mā zāġa'l-başar³³¹ dan
Hudā şakla yüzün[i] bed nazardan
- 3544 ‘Aķıķ ü la‘l-i nābı itmegin pür
Olupdur dürc-i lā uḥşī³³² tolu dür
- 3545 Kemān ebrūsı sırrı k̄ābe kavseyn³³³
Ki tîr-i kum fenzir³³⁴ ġamzeye ‘ayn
- 3546 Nübüvvet bāġına ol serv-i āzād
Ki olmışdur kılı bende vü āzād
- 3547 Olupdur ‘arş u kürsî ‘aks-i zātı
Melā’ik nitekim ‘aks-i şifātı
- 3548 Zihî şol kim olupdur mihrine rām
Güneş-veş bir dem ansuz itmez ārām

---

³³⁰ h^vân-ı: hūnı Mt. / h^vân-sâlâridur: hūn-sâlâridur Mt.

³³¹ *Kur’ân-ı Kerîm*: Necm 53/17. âyetten iktibas edilmiştir. Âyetin mealı : “Göz şaşmadı (onu gören Resullâh’ın gözü kaymadı, şaşıp da sağa sola bakmadı) ve aşmadı (görmek haddini tecavüz edip de yanlış bir görüş de görmedi)” dir. “Mi’râc gecesi Hz. Peygamber meleklerin, peygamberlerin ve insanların ilminin son noktası olan; emr-i İlâhî’den başka hiçbir şeyin daha ötesine geçemediği Sidre-i Müntehâ’nın bizim için mâlûm olmayan ilerisine geçmiş; Cenâb-ı Hakk’ın en büyük âyetini müşahade etmiştir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’î*, s. 126.

³³² “Allâh’ım senin gazabından rızâna; azâbından da afvına sığınırım. Sana karşı layık olduğun gibi tam senâ ve medihleri saymam. Sen kendini nasıl senâ ettinse öylesin.” meâlindeki hadîs-i şerîften alınmıştır.

³³³ *Kur’ân-ı Kerîm*: Necm 53/9. âyetten iktibas edilmiştir.

³³⁴ *Kur’ân-ı Kerîm*: Müddessir 74/2. âyetten iktibas edilmiştir. Âyetin mealı: “Kalk (yatağından kalk, yahut azm ile kıyam et, işe başla), artık inzâr vazifesini yap (etrafındakilere âkıbetin vehâmetini anlat).” şeklindedir. “Hz. Peygamber’e inen ilk âyetlerden biri olan bu âyetle artık zahmetli, meşakkatli bir hayata atılarak çevresindekileri Hak yoluna davet etmesi emredilmiştir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’î*, s. 130.

- 3549 Şu vech ile revān kim oldı bu da
‘Ayān oldı biri de şan buşuda
- 3550 Bir evren ejdehā-peyker ‘alemle
Belürdi ad eri bellü ‘alemle
- 3551 Yanında şîr-i nerler ide hem hem
Ki her birisi birer ejdehā-dem
- 3552 Gelüp didi benem ‘Ammār-ı Yāsir
Benî ‘Utbe melik kıl kime zāhir³³⁵
- 3553 Ki oldur maẓhar-ı *Ṭāhā*³³⁶ vü *Yāsîn*³³⁷
Nebîler muḳtedāsı ehl-i temkîn
- 3554 Ṭufeyl-i nūr-ı pāki cüz’ eger küll
Ki oldı külle meb‘ûş ol yüzi gül
- 3555 Eger cinn ü melek ver ādemî-zād
Olupdur da‘vet-i āmîne münḳād
- 3556 İdüpdür kendü şeytânın Müsülmân
Zihî nūr-ı hüdâ sulṭân-ı bürhân
- 3557 Şikest olmaḳla mişl-i sāğar u cām
Düşüpdür ser-nügün devrinde aşnām
- 3558 Zihî şol kim olupdur ‘abd-i me’mür
Ḍalâletden ba‘îd ü küfrden dūr
- 3559 Geçüp ol da Ebū Süfyân bilüp kim
Göründi yine bir sālār u ḫākim

---

³³⁵ Bu beytin kenarında “Na‘t 8” yazılıdır.

³³⁶ *Kur’ân-ı Kerîm*. Tâhâ 20/1.

³³⁷ *Kur’ân-ı Kerîm*. Yâsîn 36/1.

- VII/359^a 3560 ‘Uḳāb-āsā livā pervāzda bāz
Yanınca şāh-bāzān ide pervāz
- 3561 Gelüp didi ki ‘Abdullāh-ı Mes‘ūd
Benem maḥbūbına ‘abd itdi Ma‘būd³³⁸
- 3562 Ki ol ‘anḳā-yı Ḳāf-ı lā-mekāndur
Hümā-yı sāye-baḥş-ı ins ü cāndur
- 3563 Ki hem-pervāz aña şeh-bāz-ı Sidre
Olamaz uḡsa biñ yıl bāz-ı Sidre
- 3564 Hezārān sāle tu‘me üstüh^v ān-h^v ār
Ḳılur ḥāşıl ne yırde k’ide peygār
- 3565 Añan kim kerkes-i gerdün-ı dūnı
K’olur sīmurğ anuñ şayd-ı zebūnı
- 3566 Ser-i kūyı hevāsıyla hezārān
Ḳılur ṭāvus-ı zerrīn-bāl cevlan
- 3567 Zihī şol kim yolında murğ-ı cānı
Uḡurup seyr ide bāğ-ı cinānı
- 3568 Bu güftār ile ol da geḗdi gitdi
Yine ṭabl u ‘alemle biri yitdi
- 3569 Ki kendü bir sehī serv ü ser-efrāz
Süvār olmış süheyle zāt-ı mümtāz
- 3570 Mu‘anber ca‘d u mişgīn ṭurra dil-bend
‘İmāme başda ḳara ya‘nī dülbend
- 3571 Muraşşa‘ tiğ idinmekle ḥamāyil
Gelüp biñ erle ol şīrīn-şemāyil

³³⁸ Bu beytin kenarında “Na‘t 9” yazılıdır.

- 3572 Didi Fazl ibni ‘Abbās-ı cihānem
Resūle bendelikle kāmūrānem³³⁹
- 3573 Ki oldur dā‘ī-i zerrāt-ı ‘ālem
Elinde rīğ urur tesbīhden dem³⁴⁰
- 3574 Dıraht-ı bīh ü bün bi-grifte der-pāy³⁴¹
Selāma geldi da‘vet k’itdi ol ay³⁴²
- 3575 Şecerden bed-ter ol katı hācerden
Ki yik görmez anı nūr-ı başardan
- 3576 Güneş cām-ı cihān-bīn k’itdi rüşen
Livā-yı māhı ‘aksidür mu‘ayyen
- 3577 Anuñçündür bu kaçır-ı ābanūsī
Ki olmışdur nücüm ile fuşūşı³⁴³
- 3578 Hezārān gevher ile şāh-ı şāmī
Olupdur hindūsı muḳbil gulāmı
- VII/359^b 3579 Zihī şol şeh kim olup aña çāker
İzi tozını ide efser-i ser
- 3580 Ebū Süfyān iyitdi bu cüvān-baht
Kim-imiş kevkebeyle lāyık-ı taht

³³⁹ Bu beytin kenarında “Na‘t 10” yazılıdır.

³⁴⁰ Bu beytin ikinci dizisinde, Hz. Peygamber’in Ebû Cehil gibi müşriklere karşı hak resûl olduğunu isbatlayan bir mucizesine, avcuna aldığı taşların tesbih etmesine işaret edilmektedir. Bkz. Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na‘t*, s. 294.

³⁴¹ Kökleriyle (toprağa) sıkıca bağlanmış olan ağaç / (Toprağa) sıkıca kök salmış olan ağaç.

³⁴² “Hz. Muhammed’in davetine icâbet eden ağacın yürümesi veya selâm vermesi; O’nun varlıklar üzerindeki tasarrufuyla ilgili mucizelerindedir. Taşlar, duvarlar yanında ağaçlar da O’nun peygamberliğini doğrulayan birer şahit olmuştur.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na‘t*, s. 295.

³⁴³ fuşūşı : fusūsı Mt. (Anlam gereği düzeltilmiş).

- 3581 Didi ‘Abbās oğlum Fazldur bu
Ki ıttdı ıızmetinde ıısrevī rū
- 3582 İyitdi veh k’ulu hān olmış Ağmed
Şanurduğ biz bayağıdur Muğammed
- 3583 Didi ‘ağluğı yitürdüğ bayağı
Meşeldür ıod yirüğ de var ıulağı
- 3584 İşidür Murtażā nā-gāh bu sözi
Helāk ider seni dönmeke gözi
- 3585 Bu sözdeyken ikisi nā-gehānī
Nefīr üni yine ıttdı cihānı
- 3586 Ğılāf içre yiter yatduğ diyüp dinc
Urur keff birbirine şevđ ile zinc
- 3587 Kināyeyle bunı dir ğulđul-i kūs
Ki bizümdür heme Efrenc eger Rus
- 3588 ıufeyl oldı dimekle ağ u ıara
Virür āvāzeler ıabl u nađāre
- 3589 Şalābetle heżārān şīr-i Yezdān
Göründi biğ dilāverle ıurüşān
- 3590 İki māh-ı livā-fer Ferđadāne
Virüp ğün gibi ol şāh-ı yigāne
- 3591 ‘Ayān kim oldı ferr ü kerr ile yüz
Ebū Süfyān diküp ol yađaya ğöz
- 3592 Tenine lerze düşdi cānına bīm
İdiyazdı revān vehm ile teslīm

- 3593 Gelüp didi ‘Aliyy-i Murtażāyam
Şeh-i merdān u yār-ı Muştafāyam³⁴⁴
- 3594 Ki anuñ mu‘ciziyle ‘Amr u ‘Anter
Kılıcumdan geçüpdür oynayup ser
- 3595 Urupvan himmetiyle Hıybere dest
Ki itdüm darb-ı destiyle yıķup pest
- 3596 Ğulāmıdur şeh-i feyrūze günbed
Ki oldur hüsrev-i řāk-i zeberced
- 3597 Atı na‘lin küleh-dārān-ı mīnā
Kılıp iklīl řavķ idindi hūrā
- VII/360^a 3598 Meh-i nev ebreş-i çarķ üzre hāli
‘Ayān k’oldı ne meh dāğ-ı celālī
- 3599 Fūrūğ-ı atlas-ı zer-beft-i hargāh
Cemāli şem‘idür ne pertev-i māh
- 3600 Semen dāmān-ı gül-rīz-i felek pür
‘İzārı lālezārı ‘aksi k’odur
- 3601 Zihī şol k’ola bu gülzāra bülbül
Nařargāhı olup ol gülşen ü gül
- 3602 Bu vech ile şeh-i taht-ı vilāyet
Geçüp kim itdi güm güm ol vilāyet
- 3603 Ma‘a’l-kışşā küleh-dār u şaf-ārāy
Ki geçdi böyle yitmiş iki ālāy
- 3604 Diyüp her birisi bir na‘t-ı ğarrā
Ebū Süfyān kim itdi hep temāşā

³⁴⁴ Bu beytin kenarında “Na‘t 11” yazılıdır.

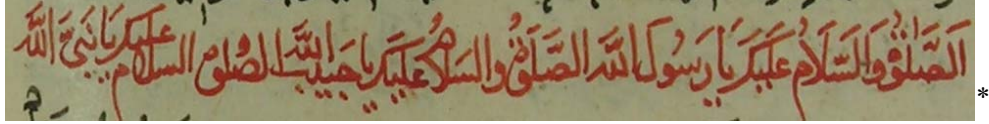
- 3605 Derūndan eyledi bir āh-ı pür-dūd
Şanasın yandı bağı nitekim ‘ūd
- 3606 Didi ‘Abbāsa iy serdār u sır-dār
‘Ayān oldu serāser sırr-ı Muhtār
- 3607 Ki haḫ peygamber-imiş birmiş Allāh
Geçürmüşüz dirīgā ‘ömri güm-rāh
- 3608 Yönelüm ‘an-şamīmü’l-ḳalb³⁴⁵ el’ān
Melāyik birle şāhid āña Sübhān
- 3609 Bu sözdeyken yine bir toz nā-gāh
Ḳopup k’oldı sūtün-ı sebz-i ḫargāh
- 3610 Ṭolup tekbīr üniyle gūş-ı eflāk
Pür oldu ḡulḡul ile küre-i ḫāk
- 3611 Meger kim Ḥazret-i Bārī te‘ālā
Ḥabībi ḳadrin itmege hüveydā
- 3612 Didi Cibrīle elli biñ firişte
Ki her biriydi nūr ile sirişte
- 3613 Alup emr-i Ḥaḫ ile indi yire
Neler görmüş durur gör ḫāk-i tīre
- 3614 Pür olmağa yemīn ile yesārı
Muḫallā ḫulle-i cennetle varı
- 3615 ‘Alemler nūrdan on nitekim māh
Yazılmış varına *naşrun mina ’llāh*³⁴⁶

³⁴⁵ ‘an-şamīmü’l-ḳalb : can ve gönülden, öz yürekten.

³⁴⁶ *Kur’ân-ı Kerîm*: Şaff 61/13. âyetten iktibas edilmiştir. Meâli : “Ve seveceğiniz bir başka (nimet) daha var; *Allah’tan yardım ve zafër (nusret)*’ ve yakın bir fetih.” şeklindedir.

- 3616   Kodı şağında on biş bişin anuñ
            Ki her birisi ‘aynıydı revānuñ
- VII/360^b 3617   Hoş-enfās olmağa bād-ı cihān-gerd
            Giyinmişlerdi anlar ħulle-i zerd
- 3618   Bi-‘aynih deh hezār u penci şola
            Ki řīb-i cennet ile gire yola
- 3619   Bu cānib ħulle-i sebz ile yik-ser
            Serāpā nūr miřl-i mihr-i enver
- 3620   Öñinde on bişin de düzdi ālāy
            Ki her biriydi ħüsn ile tamām ay
- 3621   Güneş şal‘atle anlar olmağın řāk
            Cemī‘i giymiş-idi ħulleler aķ
- 3622   Düzetdi der-peyince on bişin de
            Yed-i beyzā ‘ayān varı yñinde
- 3623   Ki anlar ħullesi sürħ-idi gül-reng
            Bu ta‘zīm ile tā olına āheng
- 3624   Sirāfīl oldu bunlarla řafā-dār
            Bile öñ şafda ‘Azrāil-i ser-dār
- 3625   Yemīn ehliyle řāvus-ı muřavvaķ
            Yesārilerle Mīkā’il-i zī-ħaķ
- 3626   Ki maħbūbına itdi böyle ta‘zīm
            Kim ider rütbet ü cāhını tefhīm

- 3627 Bayağı ebr yine sāye-bānı³⁴⁷
Zihī ḥatm-i rüsül zī kāmūrānī
- 3628 Cihān bŷy-i cinān ile olup pŷr
Yŷrŷdiler bu ŷavt ile dŷkŷp dŷr

- 3629 Melā'ikle ne kim var ādemī-zād
Bunı dir zemzemeyle ḥurrem ŷ ŷād
- 3630 Bile zerrāt-ı ḥāk ŷ kŷh u hāmŷn
Be-hem eŷcār u seng ŷ arz u gerdŷn
- 3631 Cemādāt ile ḥayvān daḥı bā-hem
Zihī ḥoŷ vaḳt ŷ ḥoŷ sā'at zihī dem
- 3632 Bu gŷlbāng ile ṭolup rub'-i meskŷn
'Ayān kim oldı ol zāt-ı hŷmāyŷn
- 3633 Gidŷp perde Ebŷ Sŷfyān gŷzinden
Ḥabīr oldı ḥabīb-i Ḥaḳ ŷzinden
- 3634 Bu ta'zīmi ki seyr itdi serāser
Didi ḥayretle yŷz Allāhu ekber

³⁴⁷ “Hz. Peygamber, sŷt annesi Halime'nin yanındayken oyun oynamak için dıŷarı çıktığı zaman gŷkyŷzŷnde bir bulut baŷının ŷzerinde O'nu gŷlgeler, gittiği her yerde takip ederdi. Yine amcası Ebŷ Tālīb'le ŷam'a giderken, kervanın ŷzerinde seyreden bir bulut yolculuk boyunca onu gŷlgelemiŷti. ŷāirler bu mucizeyi sık sık dile getirerek; ŷāirāne teŷbih ve hŷsn-i ta'llilere yer verirler ya da açıkça Allāh'ın Habīb'ini gŷneŷten bile sakındığını, Arabistan'ın kavurucu sıcaklığında gŷneŷin O'nu yakmaması için bulutla gŷlgelediğini dile getirirler.” Emine Yeniterzi, *Divan ŷiirinde Na't*, s. 299.

* Ey Allāh'ın resŷlŷ, salāt ve selām sana! Ey Allāh'ın habībı, salāt ve selām sana! Ey Allāh'ın nebīsı, salāt ve selām sana!

- VII/361^a 3635 K'ihâta eyleyüp anı melekler
Hürüş u çarha girmişler felekler
- 3636 Nücüm ile dönüp bedr-i dücāya
Ziyā gün gibi virür gökde aya
- 3637 'Ayān olmaqlıg için sırr-ı Sübhān
Şeref varına şalmış zıll-i Yezdān
- 3638 Hezārān harc idüp Hassān haķāyık
Bunu dir önce şarf idüp daķāyık
- 3639 Bu ol mesned-nişīn-i Kibriyādur
Hābīb-i Haķ Muḥammed Muḥtafādur³⁴⁸
- 3640 Budur ol iki 'ālem raḥmeti bu
Vāy aña kim özinden döndüre rü
- 3641 Budur ol ins ü cānuñ pādişāhi
Zihī ta'zīm kim virmiş İlahī
- 3642 Budur ol kevkeb-i meh-kevkebe mihr
Ki yüzinden fer umar ḥāk idüp çihr
- 3643 Budur ol *Ve'd- duḥā*³⁴⁹-yüz ca'd-ı *Ve'l-leyl*³⁵⁰
Ki olmışdur melā'ik 'asker ü ḥayl

³⁴⁸ Bu beyitin kenarında "Na't دوانزدهم" yazılıdır.

³⁴⁹ *Kur'ân-ı Kerîm*. *Ve'd-Duhâ* 93/1. Meâli: "Kasem olsun o duhâya." dır. "Duhâ, güneşin parlayıp, yükselmeye başladığı kuşluk zamanıdır. Burada kasem edilen duhâ ise; hakikat güneşinin, Hz. Muhammed'in ufkundan doğarak, O'nun âlemlere rahmet olan peygamberliği ile küfür karanlığını yok edip, hidâyet nûrlarını yaydığı zamandır. Bu sebeple Hz. Peygamber'in bir güneş gibi parlayan yüzü bu âyete benzetilir, saçları da 'Ve'l-leyl' olur." Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 136.

³⁵⁰ *Kur'ân-ı Kerîm*. *Ve'l-Leyl* 92/1. Meâli: "Kasem olsun o geceye..." şeklindedir. Allâh'ın Hz. Peygamber için geceye yemin ettiği bir âyettir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de bu âyetin "Ve'd-Duhâ" âyetiyle birlikte ele alındığı görülür. Bu itibarla müfessirler her iki âyete birlikte mânâ vermişlerdir. Birine zulmet, birine nûr; gam ve neşe, fenâ ve bekâ, ölüm hali ve aklın kemâli, İslâm dininin garipliği ve ikbâli gibi. Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 135.

- 3644 Budur ol kūs-ı *mā evhā*³⁵¹ uran mīr
Ki kem-ter ulıdur mīr-i cihān-gīr
- 3645 Ne disün ‘acz ile medħinde Ĥassān
Ki olmışdur enā-h^vān aña Sūbhān
- 3646 Anuñ ardınca ‘Abdullāh-ı Üneys
Ki rek iderdi aña İmruü’l-ays
- 3647 Feāħatle belāğat idüp ĩār
Didi ehd ü eker dökmele tekrār
- 3648 Budur ol *Ebaħī*³⁵²eh kim Süleymān
Gedāsıdur anuñken ins ile cān³⁵³
- 3649 Budur ol mala‘-i ubħ-ı sa‘ādet
Meh ü ĥurīd-i gerdūn-ı siyādet

³⁵¹ *Kur’ān-ı Kerīm*. Necm 53/10. āyetten iktibas edilmiştir. Āyetin meālī: “Allah kuluna verdiği *āyeti verdi*.” dir. “Hz. Peygamber Mi’rāc gecesi Cenāb-ı Hakk’a bir önceki āyette belirtilen ‘kābe kavseyn ev ednā’ derecesinde yakınlığa mazhar olduğu zaman; Allah arada hiçbir vasıta, Cebrāil’in bile tavassutu olmaksızın Peygamberimize vahiyde bulunmuştur. Burada vahyedilenlerin tafsilātını sadece Allah ve Resūl’ü bilmektedir... ‘mā evhā’ āyeti; na’tlarda Hz. Muhammed’in Cenāb-ı Hakk’a, doğrudan vahiy alacak kadar yaklaştığını, bu makāmın yegāne sahibi olarak buradaki sırların da tek mahremi olduğunu göstermek bakımından ele alınmıştır.” Emine Yeniterzi, *Divan iirinde Na’t*, s. 123-125.

³⁵² Ebtah, Arapçada kumlu, akıllı dere, suyun yayılarak aktığı geniş tabanlı vadi anlamına gelir. Ebtah’ın Mekke ile Mina arasında bulunduğu kesin olmakla birlikte mevkii ve bunun sınırları konusunda görüş ayrılığı vardır. Ebtah’ın diğer adı olan Bathā aynı zamanda Mekke’nin isimlerinden biridir. Hz. Peygamber’in dedesi Abdūlmuttalib’in ‘Ebū’l-Bathā’ künyesiyle anıldığı, kendisinin de ‘Bathā’nın efendisinin ođlu’ olduğunu söylediği nakledilir. “...Hz. Peygamber’in, Abdūlmuttalib’e mensubiyeti ve Bathā’da konaklamı olması dolayısıyla Ebtahī nisbesiyle anıldığı nakledilmektedir. Ayrıca Ya’kūbī’nin belirttiğine göre Resūl-i Ekrem Mekke’deki üç yıllık gizli davet dönemini Ebtah’ta sona erdirmiş ve açık davetini ilk defa orada yapmıştır. Hudeybiye Antlaşması’nı takip eden yıl umretü’l-kazā için Mekke’ye gittiğinde Ebtah’tan başka hiçbir yerde konaklamadığı rivayet edilir. Mekke’nin fethi sırasında da yine burada konaklamış ve İslām’ı kabul eden Hind b. Utbe ve yanındaki kadınların biatını Ebtah’ta kabul etmiştir...” Salim Öğüt, “Ebtah”, *TDVİA*, C.10, İstanbul 1994, s. 82-83.

³⁵³ Bu beytin kenarında “Na’t سيزدهم” yazılıdır.

- 3650 Budur ol mehbaṭ-ı envār-ı ‘İzzet
K’idüpdür Ḥazret-i Ḥaḫ böyle ‘izzet
- 3651 Budur ‘arş-āşiyān ol murğ-ı lāhūt
K’anuñçün oldı [bu] gülzār-ı nāsūt
- 3652 Budur ol müftī-i ders-i ilāhī
Ki her ma’nīye şüret buldı rāhı
- 3653 Budur ol gūşıvār-i gūş-ı eflāk
Ki dāmān itdiler pür gevher-i pāk
- VII/361^b 3654 Budur ol ḥāk-i pāyi efser-i ser
Ki ider rūşinān-ı çarḫı enver
- 3655 Maḫām-ı ‘acz-iken meddāḫına cā
‘Acebdür k’oldı ‘Abdullāh gūyā
- 3656 Añup bu vech ile Ḥayre’l-enāmı
Tamām itdükde ol şīrīn kelāmı
- 3657 Bu kerre ‘Amr-ı Meyye açuban fem
Didi dürler döküp mişl-i dil-i yemm
- 3658 Budur ol gevher-i yik-tā-yı vālā
Ki bir çatredür aña yidi deryā³⁵⁴
- 3659 Budur ol ḥarf-i kāf u nūna menşe’
Me‘ād ile ki zāhir oldı mebde’
- 3660 Budur ol şeb-çırāğ-ı baḫr-i ‘irfān
K’anuñçün yandı tende meş‘al-i cān
- 3661 Budur ol kesmege gökde külīçe
K’olundı nüh revāk u şeş derīçe

³⁵⁴ Bu beytin kenarında “Na’t 14” yazılıdır.

- 3662 Budur ol kim yüzinden dāne-i der
Nire düşse biter gül tāze vü ter
- 3663 Budur ol saçı cān ḥable'l-metīni
Ki Ḥaḫ virdi dü 'ālem raḥmetini
- 3664 Budur ol şeh-süvār-ı māh-pertev
Burāḳı na'li yiridür meh-i nev
- 3665 Ne disün 'Amr-ı Meyye³⁵⁵ böyle zāta
Ki mazhardur özi zāt u şifāta
- 3666 Bu ta'zīm ile gülbāng u bu gülgül
Tutup arz u semāyı ol yüzi gül
- 3667 Süvār-ı çarḥ-ı çārüm-veş revişde
Ki feth-i Mekkedür bi'z-zāt işde
- 3668 Niḳāb açup 'alemler 'arz idüp rü
Taḡıtmışlar serāser tār-i gīsü
- 3669 Açup raḥmet ḳapusın Rabb-i Ğaffār
Bu 'asker üzre raḥmet ider ĩşār
- 3670 Buyurdi ol nübüvvet taḥtına māh
Ki Seyfullāh vara öñce nā-gāh
- 3671 Çeküp şaf bir 'alemle eyleyüp ḥız
Ki Ḥālid tutdı Seyfullāhdur tız
- 3672 Bu medḥa kıldı ol server de āḡāz
Revān ammā ḳulaḡ urmaḳda şeh-bāz³⁵⁶

³⁵⁵ 'Amr-ı Meyye : 'Amr u Meyye Mt. (Düzeltildi).

³⁵⁶ Bu beyitin kenarında "Na't 15" yazılıdır.

- VII/362^a 3673 Didi iy ‘andelīb-i gülşen-i uds
Ki yüzüñdür ırāğ-ı rüşen-i uds
- 3674 Öziyken bu muarnes aşra ayşer
ulāmuñdur kemīne şāh-ı hāver
- 3675 Yüzüñden pertev-i hūr bir abesdür
Ki nūr-ı māh andan mutebesdür
- 3676 Şeb-i deycūr ca‘d-ı ‘anber-efşān
Ki her bir tārıdur bir rişte-i cān
- 3677 Te‘āla’llāh³⁵⁷ bu ebrū-yı muavves
Ki her birisi bir ‘ıyd ayıdur bes
- 3678 Sevādü’l-vech³⁵⁸ hālūñden nişāne
Ki irdi bāğ-ı hulde cāvidāne
- 3679 Diyen lā kimdür ol rüşen delīle
Ki mazharsın *hedeynāhü’s-sebīl*³⁵⁹e
- 3680 Zihī şol kim senūñle reh-revāndur
Maām u menzili gülzār-ı cāndur
- 3681 Bilāl ol bülbül-i nağme-sirāya
Buyurdu Hālīd ile ol şafāya
- 3682 ıup biñ erle ol da mişl-i şāhīn
Hümāyūn bir ‘alemle zülf-i pür-īn

³⁵⁷ Allāh yükseltsin!

³⁵⁸ “Sevādü’l-vech fi’d-dāreyn : Bilkülliye fenā fi’llāhdan ibārettir. Bir şekildeki sāhibinin aslen ve kat’en, zāhiren ve bātinen, dūnyā ve āhireten vücudu yoktur. Bu mertebe fakr-i hakiki makamı olup adem-i aslı’ye rücū’ neşesidir.” Ferit Develliođlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lūgat*, s.945.

³⁵⁹ *Kur’ān-ı Kerīm*. İnsān :76/3. āyetten iktibas edilmiştir. “Herhalde biz ona *doğru yolu gösterdik*.” meālindeki bu āyette belirtilen doğru yol, Fātiha sūresinde de “Sırāt-ı Müstakīm” şeklinde ifade edildiği gibi, insanı Allāh’a götüren İslām dinidir. Bu yolu takip eden, Cenāb-ı Hakk’ın nimetlerine ve ebedī saadete ulaşacaktır. Bkz. Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’at*, s. 131.

- 3683 Bülend āvāz ile bu medḥa girdi
K’ola gökde melā’ik zıkr ü viridi
- 3684 Didi iy sāye-baḥş-ı zıll-i Yezdān
Şeh-i ḥayl-i rüsül kevneyne sulṭān³⁶⁰
- 3685 Serā-perde-i iclālūñde nüh-tāk
Degül bir ḥaymece zī kibriyā taḳ
- 3686 Muraşşa‘ atlas-ı zer-beft o derde
Ki ola südde-i ‘ulyāña perde
- 3687 İşigüñdür melā’ik secdegāhı
Demādemdür degül ol gāh gāhı
- 3688 Ziyāretgāh-ı ins ü cān ḳapuñdur
Dü ‘ālem melce’ ü püşti ṭapuñdur
- 3689 Fem-i cān-baḥşuña şān ‘İsevī-dem
Ki biñ ider iḥyā mürde her dem³⁶¹
- 3690 Zihī şol kim nefes irüp ḳabüle
Rikābuñca yöneldi ṭoğrı yola
- 3691 Ḳarīn olmağ ile sa‘d ü sa‘āde
Buyurdı hem bile Sa‘d-ı ‘Ubāde
- VII/362^b 3692 Revān bir ejdehā-peyker ‘alemle
Biñ arslān daḥı bā-hem hüm ü hemle
- 3693 Hemān-dem ol da bu zevḳ ü şafāya
Açup fem girdi na‘t-ı Muşṭafāya

³⁶⁰ Bu beyitin kenarında “Na‘t 16” yazılıdır.

³⁶¹ İkinci dizenin vezninde problem vardır. Dizede “biñ” ve “ider” kelimeleri yer değıştirirse problem çözüür.

- 3694 Didi iy sāye-i Hāk mihr ü meh-zāt
Özündür h^voca-i kevneyn ü ‘araşāt³⁶²
- 3695 İricek *nefsî nefsi* sâ‘at ü dem
Açansın *ümmeî* dimek ile fem³⁶³
- 3696 Şefâ‘at bahrısın gelmekle cūşa
Giriser luţfuñ emvâcı hurūşa
- 3697 Yüzün düşmişlere feryād-ressin
Mü’ebbed dirliğe ‘İsî- nefessin
- 3698 Eger dār-ı fenâ var dār-ı ‘uqbā
Cenābuñçün olunmışdur hüveydā

³⁶² İkinci dizinin vezninde problem vardır. Atıf vav’ı kaldırılırsa ya da “özündür” kelimesinden “-dür” eki çıkarılırsa bu sorun çözümlenir. Bu beyitin kenarında “Na’t 17” yazılıdır.

³⁶³ Bu beyitte “*nefsî nefsi saati*” olarak belirtilen zaman, kıyâmet zamanıdır. *Kur’ân-ı Kerîm*, Nahl 16/111. âyette kıyâmet günü bu özelliğiyle vurgulanmaktadır: “*O gün, herkes kendi nefsi adına mücadele eder ve herkese yaptığıının karşılığı eksiksiz ödenir. Onlar zulme uğratılmazlar.*”

Edebiyatımızda ahvâl-i kıyâmet ve şefaât-nâme türündeki eserlerde kıyâmet günü manzarası ve insanların o gün yaşadıkları çaresizlik tasvir edilirken, Hz. Peygamber’in, *nefsî* (nefsim)ve *ümmeî* (ümmetim) kelimeleri etrafında şekillenen uzun hadisine geniş yer verilir:

“Kıyâmet günü bütün insanlar düz ve geniş bir meydana toplanıp, güneşin bütün hararetiyle yaklaştığı an, korku ve dehşetleri tahammül olunmaz dereceye gelecektir. İşte o müdhîş zamanda halk çaresizlik içerisinde kendisine şefaâtçi aramaya başlayacaktır. İlk olarak Hz. Âdem’e gidecek ve O’nun bütün insanların babası olarak ...yüce bir peygamber olduğunu anlatıp, O’ndan şefaât etmesini isteyeceklerdir. Ama Âdem (A.S.), yasaklanan cennet meyvasından yiyerek isyankâr olduğunu, Allâh’ın gazabından korkarak yalnızca kendisini kurtarabilmeyi düşündüğünü, ‘*nefsî nefsi*’ yâni nefsim, kendim diyerek insanlara başka bir şefaâtçi aramalarını söyleyecektir. Daha sonra insanlar sırasıyla Hz. Nûh’a, Hz. İbrâhim’e, Hz. Mûsâ’ya ve Hz. İsâ’ya gidecek, Onlar’ın Allâh yanındaki değerini anlatıp, şefaât talebinde bulunacaklardır. Ama bu peygamberler de kendi ıstıraplarını dile getirip ‘*nefsî*’ feryadıyla kendilerini düşündüklerini, şefaât yetkisine sahip olmadıklarını anlatacaklar. Bunun üzerine herkes Hz. Muhammed’e gelip, Allah’ın en son ve en sevgili peygamberinden affolunmaları için Cenâb-ı Hakk’a şefaât etmesini dileyceklerdir. Yüce Allâh’ın âlemlere rahmet olarak gönderdiği Hz. Muhammed, secdeye kapanarak Cenâb-ı Hakk’a dua, hamd ve senâda bulunacaktır. O secdede iken Allâh: ‘Yâ Muhammed, başını kaldır, iste. Dileğin verilecektir, şefaât eyle. Şefaâtin kabul edilecektir.’ hitabıyla Habîb’ine seslenecektir. Yüce Peygamber de: ‘*Yâ Rab ümmeî, yâ Rab ümmeî*’ diyerek ümmetinin kurtuluşunu, ümmeti için şefaâti dileyecektir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, s. 305.

- 3699 H̄abībullahsın sırr-ı dü ‘ālem
Nemī dānem diger vallāhu a‘lem³⁶⁴
- 3700 Zihī şol ādemī-zād iy melek-ḥū
Ki didi dest-i mā vü dāmen-i tū³⁶⁵
- 3701 Bu üç şancāğ ile H̄ālīd ki gitdi
H̄abīb-i H̄aḡ da ol araya yitdi
- 3702 Ki bu ta‘zīm ile taḡyīr olup reng
Ebū Süfyān ṭururdu vālih ü deng
- 3703 Velī dilden çıkarup çirk-i şirki
Yumışdı āb-ı luṭf-ı H̄aḡ o çirki
- 3704 Büküp ḡaddin mihābet eyleyüp dās
Eli vü boynı baḡlu aldı ‘Abbās
- 3705 Resūle iltüp itdi ‘öḡr-ḥ^vāhī
Didi iy iki ‘ālem pādīşāhı
- 3706 Günāhın ‘afv idūñ kim cān u dilden
Rücū‘ idüp ḡodı Hedyānı dilden
- 3707 Ebū Süfyān daḡı bi’ş-şıdḡ u iḡlāş
Revān ĩmān getürdi oluban ḡāşş
- 3708 Alınup bend ü bāḡı virdi destūr
Didi var imdi Beytullāha pür-nūr
- 3709 H̄aber vir ḡavmūñe it dīne da‘vet
Ger eslemezse ehl-i kīne da‘vet

³⁶⁴ Bundan başka bir şey bilmiyorum; en doğrusunu Allah bilir.

³⁶⁵ *dest-i mā vü dāmen-i tū* : Benim elim ve senin eteğin... (Elim her an senin eteğine yapışık durmaktadır.)

- 3710 Başa anuñla çıka āb-gūn tīg
Haramdan götrüle günden nite mīg
- VII/363^a 3711 Şu kimse k'ola saña tābi' ü rām
Ölüm yok aña tınmaz ehl-i İslām
- 3712 Haremle ivüñe tolsunlar anlar
Kılıcumdan halāş olsunlar anlar
- 3713 Bu emr üzre nidā idüp münādī
Haberdār itdi her 'ālī-nijādī
- 3714 Ebū Süfyān revān oldı feraḥ-nāk
Yitişdi pāk-i dil Mekkeye bī-bāk
- 3715 Nice gördiyse ol ferḥande-fāli
Dirüp kavmin didi hep vaşf-ı ḥāli
- 3716 İyitdi bī-gümān bildüm muḥakḳak
Yaḳīn oldı k'odur peygamber-i Ḥaḳ
- 3717 Getürdüm 'an-şamīmi'l-ḳalb īmān
Ezelden kāş k'olaydum Müsülmān
- 3718 Çıkarup siz de dilden buğz u kīni
Ḳabūl idüñ sa'ādetle o dīni
- 3719 Ki elden gitmek ile rızḳ eger māl
'İyāl ü ehlüñüz olmaya pā-māl
- 3720 Ḳureş olup bu güft ü gūy ile deng
Be-gāyet düşdiler ḡam-gīn ü dil-teng
- 3721 Didiler şehriyārā bu ne işdür
'Acāyib gidiş ü tūrfa gelişdür

- 3722 Demidür kim kuşağı iki yirden
Kuşanup ceng ideydük küllî birden
- 3723 Gelüp dirsın ki ben dīnine girdüm
‘Anān-ı ihtiyārı aña virdüm
- 3724 Kōmaqla bir taraf neng ile nāmı
Kılursın bize de böyle kelāmı
- 3725 İyitdi şol göz ile Hāk te‘ālā
Baña k’itdürdi maḥbūbın temāşā
- 3726 ‘Ayān olunmağ ile şun‘-ı Şāni‘
Bunı bildüm ki geçmiş ‘ōmr zāyi‘
- 3727 Gelüp ĩmāna k’itdüm aña ikrār
‘Īnāyet birle luḥf itmekle izhār
- 3728 Didi şol kim ivüñ ile Hāremden
Çıqup gitmeye kırtıla elemden
- 3729 İşidüp kavm anı üç bölük oldı
Hāremle bir bölük ivine tıldı
- VII/363^b 3730 Biri gizlendi kaçup oldı penhān
Ki ya‘nı kırtarur ol vech ile cān
- 3731 Diyüp bir bölügi biz yine yağı
Şavaşa çıkdı giyinüp bayağı
- 3732 Rüsül ḥatmi hezārān saḥvet ile
Bu ta‘zīm ile biñ biñ şevket ile
- 3733 Öñince fetḥ ü nuşret niçe ferseng
Buluşdı kāfir ile Hālid ol şeng

- 3734 Muḳābil k'oldılar ibni Velīde
İyitdi Hālid ol ḳavm-i pelīde
- 3735 Gelüñ İslāma ḳoñ bāṭıl ḫayāli
Mu'ayyen emr-i Hāḳḳuñ ḫod meāli
- 3736 Ne lāzım bilemek ḳanuñuza diṣ
Bu rüşen kim aşıpdur işden iş
- 3737 Didiler Hālide ḳalınca tā bir
Ururuz tīg-ı tīz ü nīze vü tīr
- 3738 Virilmez size şehre girmege bāb
Ḳılıçlar elde igen mişl-i tīz-āb
- 3739 İyitdi hep ḳırardum sizi el'ān
Amān vir dimeşe kevneyne sulṭān
- 3740 Anuñ raḫmi yüzidür cenge māni'
V'egerni olmaz-idüm şulḫa ḳāni'
- 3741 Didiler olunup dīn-i kūhün terk
Ne bulduñ yapışup ol sāḫire berk
- 3742 Ki geldüñ āl ü reng itmek dilersin
Berü gel çünki ceng itmek dilersin
- 3743 Bu sözle Hālidüñ gitdi ḳararı
Eline aldı tīg-ı ābidāri
- 3744 Urup na'ra şavaşa girdi ol şīr
Şalup her yaña Seyfullāh şimşīr³⁶⁶
- 3745 Kim oldıysa muḳābil kesdi başın
Dü çendān itdi ḫīz ile şavaşın

---

³⁶⁶ Metinde, ikinci dizedeki “şimşīr” kelimesi yanlışlıkla “şimīr” okunacak şekilde yazılmıştır.

- 3746 Düzüp ālāylar sulṭān-ı kevneyn
Deñerler rūy-i meydāna diküp ‘ayn
- 3747 Ne oğlıdur bu didi o ne vālid
Hemān-dem ṭarfete’l-‘ayn içre Ḥālid
- 3748 Ḳureşüñ on yidi pehlevānın
Düşürdi almağ ile baş u cānın
- VII/364^a 3749 Didiler el-emān iy şāh-ı merdān
Muṭī‘üz her ne-ise emr ü fermān
- 3750 İyitdi kaçan ider ‘abd-i me’ mūr
Meger kim emr ide ol gözüme nūr
- 3751 Segirdüp bir ikisi tozudup rāh
Resüle vardılar itmekle şad āh
- 3752 Didiler dād elinden Ḥālidüñ dād
Ḳuluñuz boynı bağlu itgil āzād
- 3753 İyitdi n’eylesün ol sizden oldı
Ki āh ü zār ile şehir içi ṭoldı
- 3754 Buyurdi birine aşhābdan var
Dağı öldürmesün di kimseyi zār
- 3755 Amān virdüm ḳatup tığın ğılāfa
Yiter ḳılsun ciger-hün mişl-i nāfe
- 3756 Varup yıl gibi ol merd-i dilāver
İyitdi Ḥālide iy mīr-i şaff-der
- 3757 Resül-i Ḥaḳ didi er gibi olsun
Ḳılıcından kim olur-ise ölsün

- 3758 Diyüp ber-ser yine girdi şavaşa
Nice şu tığı od yağıdurdı başa
- 3759 Kimi başsuz kiminüñ bile başı
Yitürdi bu kez elli bişe leşi
- 3760 Kılıç şalmağda Hâlid sağ u şola
Yine feryādçı irdi Resüle
- 3761 Didiler kıрмаğ içre dahı bed-ter
Ne serdâr ü ne server kaldı ne ser
- 3762 Resül incinmek ile yine bir zât
Şalup irdi hemân dem depredüp at
- 3763 Ki ya‘nî ol dahı diye amân vir
Varınca didi iy mîr-i cihân-gîr
- 3764 Ne turursın Resül iyitdi kırsın
Dimesün sen yigitsin yâhû kırsın
- 3765 Diyüp ber-çeşm ü dîde emr-i Mürsel
Yine hîz itdi tığa uruban el
- 3766 ‘Uqâb-āsâ yine kapdurdı başlar
Akıtdı kara yire kanlu yaşlar
- 3767 Gürüh ile bu kerre idüp efgân
Yitişdiler Resüle zâr u giryân
- VII/364^b 3768 Revân eşk eyleyüp varı dem-âlüd
Didiler itmek ile âh-ı pür-düd
- 3769 Eşer kılmadı aşlâ Hâlide emr
İşi bitdi Kureyşüñ Zeyd eger ‘Amr

- 3770 Resül ol gün gibi meşhür-ı āfāk
Didi Hālīd meger oldu bize ‘aqq
- 3771 Ki iki kerredür sözüm işitmez
Benüm fermānuma göre iş itmez
- 3772 Bu kez enşārdan iki dilīri
Ġāzabla şaldı kevneynüñ emīri
- 3773 Ki varup Hālīde itme diyeler
Reh-i cenge dahı gitme diyeler
- 3774 Resülün diyeler incindügin hem
Ki Hālīd de gele anlarla bā-hem
- 3775 Varınca didiler anlar da şābāş
Resül iyitdi alsun tırmasun baş
- 3776 Bize nuşret ki virdi Hāq te‘ālā
Demidür kim dökile hūn-ı a‘dā
- 3777 Bu sözle yine Hālīd şaluban at
Piyāde vü süvārī kıldı şeh māt
- 3778 Bir iş itdi yine ne beñzer aña
Fürümānde cemī‘i qaldı taña
- 3779 Bu kerre yaralular zār u mecrūh
Kimi bī-dest ü pā irmiş lebe rūh
- 3780 Olup mātem-zede dil-rīş ü ğam-nāk
Yolup saç u şakal başa saçup hāk
- 3781 Şu deñlü kim olundı beşş-i şekvā
Key incindi habīb-i Hāq te‘ālā

- 3782 Mübârek başını hışm ile şalup
Buyurdi Murtażāya aña şalup
- 3783 Ki var a boynına dlbendin algel
Yaya it atuñuñ yanınca yid gel
- 3784 Yıkup kesmekde yine Hlid anda
Eli v hançeri v tığı anda
- 3785 Dir-iseñ küşte neye yitmiş iki
'Adedde olmiş-idi yitmiş iki
- 3786 Vel her birisi almazdı yüzden
Ne alma belki hiç almazdı yüzden
- VII/365^a 3787 Gelüp şh-1 vilyet grdği dem
Delrdñ mi didi ılmala verhem
- 3788 Ki itmekle terahhum nr-1 merdüm
Amn içün şala  kerre merdüm
- 3789 abl itmeyüp urasın ılıcı
Hd itdi H heme yr ılıcı
- 3790 Nedür 'ř mi olduñ bu ne işdür
Ki rh-1 ser-keş birle revişdr
- 3791 İşidüp derd ile Hlid idüp h
Ta'accüble didi hş bu iy şh
- 3792 Ki döndürem Reslullhdan r
Gönülde ola egri yik ser-i m
- 3793 Gelen dirdi ki ur tığı budur emr
Anuñçün ben de ırdum Zeyd eger 'Amr

- 3794 Muṭī‘em kılca boynum neyse fermān
Fidādur yolına işde ser ü cān
- 3795 İyitdi Murtaẓā in atdan indi
Alup dülbendini nice ki dindi
- 3796 Țaḡup boynına yidüp aldı gitdi
Resül-i Haḡ ḡuzūrına ki yitdi
- 3797 Çevürüp yüzini ol şem‘-i enver
Vāy andan kim döne rüy-ı Peyamber
- 3798 Didi ḡışm ile iy utanmaz ādem
Ne işdür bu ki kemden eyledüñ kem
- 3799 Amān içün saña üç kez şalam er
Ne vechi diñlemeyüp çekdügüñ ser
- 3800 İyitdi uş kılıcuñ başum işde
Ḥilāf itdümse emrüñe bu işde
- 3801 Resül-i Haḡḡa olmağ ile düşmen
Ne cān ile şıram fermānuñı ben
- 3802 Gelen didi Resülüñ emridür bu
Ḳıragör Țurmadın döndürmeyüp rü
- 3803 Anuñçün dimeyüp ḡavm ü ḡabīle
Kesüp başlar yürüdüm ol sebīle
- 3804 Şor anlardan yalan-istem kemīne
V’eger anlar diyüp itsem kemi ne
- 3805 Resül-i Haḡ iyitdi bu ne sözdür
İşidüñ Ḥālīd işde yüze yüzdür

VII/365 ^b	3806	Didiler yā Resūlallāh muḥaḳḳaḳ Ta‘accūbdeyüz anda biz de el-ḥaḳ
	3807	Varup hep diyecek yirde amān vir Dimişüz ṭurma öldür iy cihān-gīr
	3808	Bilüp güftārda ‘aks olduğın dil Çevürmekde aña gitdi yine dil
	3809	Diyü[p bö]yle ṭururken varı pür-ğam Emīn-i vaḥy irişdi hem-ān-dem
	3810	İyitdi Ḥaḳ selām eyler ḥabībī Ki sensin her oñulmazda ṭabībī
	3811	Didi ceng-i Uḥudda ‘ammusına Acıyup sūz ile yanmaḳla sīne
	3812	Yemīn itmiş-idi kim āḥir-i kār Ḳureyşī yitmiş iki öldüre zār
	3813	Benüm emrümle itdi Ḥālīd anı Ki ol vech ile söyletdüm varanı
	3814	Melül olmağ ile yinilmesün ğam Ki vardı yirine ‘ahd olan ol dem
	3815	İşidüp bunı ol serv-i gül-endām Sevinüp k’eyledi aşḥāba i‘lām
	3816	Göñüller sünbül-āsāken perīşān Cemī‘i oldılar gül gibi ḥandān
	3817	Du‘ā itmekle virüp bir ‘imāme Buyurdı Ḥālīde hem ḥüb cāme

- 3818 Didi hem seyf-i İslām olsun aduñ
Ki Seyfullāhsın ‘ālī nihāduñ
- 3819 Beşāretlerle varı oldılar şād
Yürüdi Mekkeye ol serv-i āzād
- 3820 Başında gün gibi nūrānī miğfer
Virür mihr-i cemāli ‘āleme fer
- 3821 Taḫup engüşte İbrahīmī hātem
Giyindi cevşen-i Dāvudī bī-hemm
- 3822 Bilinde hem miyān-bend-i Simā‘īl
Rikābında Süheyli nitekim yil
- 3823 Ğāzab adınlı tīğ olup ḥamāyil
Ki fetḫ-i Mekkeye olundı māyil
- 3824 Bayağı ebr şaldı yine sāye
‘Aceb düşdi güneş farḫına sāye
- VII/366^a 3825 Dinilen gibi tertīb-i firişte
Mu‘ayyen ḫod nedür zīb-i firişte
- 3826 Aḫup luḫf-ı Ḥudā bāb-ı cinānı
Pür itdi ḫoş ḫoḫularla cihānı
- 3827 Temāşācı melā’ik seh-per ü per
Gerüp hem ḫoldı nīlī saḫf yik-ser
- 3828 ‘Ayān olmaḫlıḫa ta‘zīmi bābı
Ḥudā ref’ itdi her gözden ḫicābı
- 3829 Mesācid olmaḫa büt-kede vü deyr
Yine tekbīrde zī-rūḫ eger ḫayr

3830 Tölup her küçe vü sū hāş eger ‘ām
Pür oldı dīdelerden revzen ü bām

3831 Resül ol ins ü cānuñ pādişāhı
Emīn-i maḥzen-i sırr-ı İlähī

3832 Gül-i sūrī gibi ḥadd ile ḥurrem
Oḡur bu sūreyi bülbül gibi hem

اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا *

3833 Eger pencāh ü ger heftād ü şad-bār
‘Alī bu āyeti kıılmaḡda tekrār

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ **

3834 Bu ta‘zīm ile kim girildi şehre
Görüldi neydügi ol mihr-i şöhre

3835 Ḳalup ḥayretde hep ehl-i neḡāre
Ne yoḡa beñzediler ne ḥo vara

3836 Cemī‘i oldılar bī-bāde ser-ḡaş
Yitürdi herkes özin oluban ḡaş

3837 Resül ol pāk-dil kevneyne ḡaşıl
Selām ile idüp varını ḡoş-dil

3838 Didi siz sürdüñüzse eyleyüp ḡār
Bu ta‘zīm ile şaldı Rabb-i Ğaffār

* Meāli : “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.” Kur’ân-ı Kerîm: Fetih 48/1.

** Meāli : “De ki: ‘Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkumdur.’” Kur’ân-ı Kerîm: İsrâ 17/81.

- 3839 Görüñ nice yüce dergāh-ı Hakkı
Ele siz dağı aluñ rāh-ı Hakkı
- 3840 Didiler rü-siyāh ü şerm-sāruz
Haṭāmuz çok ‘aṭā-yı luṭf umaruz
- 3841 Cemāli āfütābı yüz virüp tāb
Dürer dökdi açup tevḥīdden bāb
- VII/366^b 3842 Biraz luṭf-ı Hudādan eyledi yād
Ki mü’minleri nice idiser şād
- 3843 Hem añdı düzaḥ ile nār emrin
Unutdurdı Kureyşe cām u ḥamrın
- 3844 Dökülüp ser-nügün yirlere aşnām
Şurāḥīyle³⁶⁷ uşandı sāḡar u cām
- 3845 Eger yüz biñ v’eger dağı ziyāde
Cemī’i ‘asker oldılar piyāde
- 3846 Süvār-ı şaḡn-ı ḥazrā gibi peydā
Cenābı at ile arada tenhā
- 3847 Yönelde ṭarf-ı Beytullāha bī-bāk
Ki ide nā-sezādan Ḥaḡ evin pāk
- 3848 Varup ḡapusına ol nūr indi
Ṭavāfa şan meh-i deycūr indi
- 3849 Hezārān olmaḡ ile şükr-i Fettāḥ³⁶⁸
Ṭaleb kim eyledi açmaḡa miftāḥ

³⁶⁷ Şurāḥīyle : Şurāḥīyle Mt. (Düzeltildi).

³⁶⁸ Fettāḥ: Kullarının kapalı işlerini açan, Cenābıhak.

- 3850 Didiler Şeybe oğlındadır ammā
Velī bunda görünmez şimdi aşlā
- 3851 Hemān-dem geldi řāvus-ı muşavvaş
Didi řol mermer-i sūrř altına bař
- 3852 Buyurup şehr-i ‘ilm almaşla ařřāb
El urup kim aşıldı yümñ ile bāb
- 3853 Sa‘ādetle revāñ iķbāl ile şad
Girüp kim şükr olundı bī-şad ü ‘add
- 3854 Benī Şeybe řuzū‘ ile hezārāñ
Didiler iy rūsül řayline sulřāñ
- 3855 Yine miftāřı şursun biz řuluñda
Ki her şidmete şurmışuz yoluñda
- 3856 Resül iyitdi yimeñ hīç řayęu
Ki tā şaşre degin sizde olur bu

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا *

- 3857 Benī Şeybe k’işidüp oldılar řād
Resül ol sāye-perver řāř-ı řimřād
- 3858 İki rek‘at namāza bağlayup el
Ferāęatle nazar kim itdi Mürsel

---

* Meāli : “Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.” *Kur’ân-ı Kerîm*. Nisâ 4/58.

- 3859 Dökülmiş gördi aşnāmı serāpā
Bekinmişdi Hübel yüksekde ammā
- VII/367^a 3860 Hem İsmā‘īl ü İbrāhīmi taşvīr
İdüp eşkāl olunmuş-idi taḥrīr
- 3861 Getürdüp şu yudurdi ol nikū-fāl
Yitişdi dem Hübel de k’ola pā-māl
- 3862 Didi ḥatm-i nübüvvet Murtażāya
Qolum üstine baş gel çık hevāya
- 3863 Hübel diyeni qopar at yabana
Görölsün ol ki qādir mi zübāna
- 3864 İyitdi şīr-i Ḥaḡ ḥāşā vü kellā
Ki başam Ḥaḡ resūli qolına pā
- 3865 Velī siz omuzuma başun işde
Görün lā-büdd olan her neyse işde
- 3866 Ḥabībullāh didi ol yüzi gülşen
Beni qo götüremezsın ‘Alī sen
- 3867 Yime ġam gel berü bellü ne şānuñ
Etümden et ü qanumdan ḥo qanuñ
- 3868 Diyüp fermān sizün şāh-ı vilāyet
Öpüp yüze sürüp dest-i ‘ināyet
- 3869 İdüben imtişāl-i emr-i ‘ālī
Çıkup eşkālden hep k’itdi ḥālī
- 3870 Hübel adlu büte el şunduğı dem
Şeyātīn od şaçup andan nite dem

- 3871 Kıgılcımlarla kopardı bir ‘alālā
Ki ya‘nī korka şīr-i Hāk te‘ālā
- 3872 Añup nām-ı Hudāyı şāh-ı merdān
Çeküp kopardı yüzün düşdi şeytān
- 3873 Dimişler kırk arışdı kadd ü kāmēt
Yüz adım yir atup düşdi melāmet
- 3874 Üzülüp boynı gitdi yuvlanup baş
Tapan aña zihī taşdan beter taş
- 3875 Ta‘accüble Kureyş añmağda anı
‘Alīye degmedi diyü ziyānı
- 3876 Şeh-i merdān huşū‘ ile inüp yüz
Mübārek deste kim sürdi yüz ü göz
- 3877 Resül iyitdi kolum üzre āhır
Çıkıcağ saña ne sırr oldı zāhır
- 3878 Didi olup tufeylüm mihr eger māh
Şan oldı zīr-i pā nüh sebz-i hargāh
- VII/367^b 3879 Yitişüp devletünde kāmūrānī
Temāşā eyledüm iki cihānı
- 3880 İyitdi bu-y-idi andan da mağşūd
Ki her işde biline sırr-ı Ma‘būd
- 3881 Bu hayretle Kureyş oldı velī deng
Yatur başsuz Hübel adlu kara seng
- 3882 Buyurdi büt-şiken fi’l-ḥāl idüp ḥīz
Kodılar taş işikte götürüp tīz

- 3883 Ki başardı gelüp giden demādem
Zihī hoş vaqt ü hoş sā‘at zihī dem
- 3884 Bilāle Hāzreti ol kutlu demde
Ezān emr eyledi bām-ı Hāremde
- 3885 ‘Ayān olmaqlıg ile Aḥmedī bāng
Bülend āvāz ile itdükde gül-bāng
- 3886 Cemī‘i ins ü cān u tağ eger taş
Ne kim var cānı varla qur’eger yaş
- 3887 Melā’ikle felekler hem serāser
Didiler birde hep Allāhu ekber
- 3888 Bu ‘unvān üzre tā olunca pāyān
Zihī qadr ü zihī ta‘zīm-i Sübhān
- 3889 Qureyşe virüben ḥayret bu ‘ibret
Qul oldılar bes olup ehl-i ḥibret
- 3890 Namāzı muqtedā-yı merd ü ‘ālem
Cemā‘atle Hāremde kıldı ḥurrem
- 3891 Kelāmu’llāh ile tıldı Hāq ivi
Ḥod itmişdi ḥabībiçün Hāq ivi
- 3892 Küyerdi vaqtine şad şükr irdi
Cemī‘i nā-sezā cinsini ırdı
- 3893 La‘īnün işi bitüp oldı rüsvāy
Tevābi‘ ile geldi başına vāy
- 3894 Cemī‘i ādem’itdügini buldı
Ki İslām ile ‘ālem içi tıldı

- 3895   Ḳureyṣī merd ü zen birlige bitüp
            Müsülmān oldılar bes va‘de yitüp
- 3896   ‘Atīḳuñ atası hem Bū Ḳaḫāfe
            Müsülmān oluban girdi ṭavāfa
- 3897   Ḳureyṣüñ iki ulu nām-darı
            Nihān olmışlar-idi anda bārī
- VII/368^a 3898   İṣidüp n’olduğın ḫāl-i Hübelden
            Didiler vāy anuñçün ol cedelden
- 3899   Ki itmişüz uyup şeyṭān-ı dūna
            Kişi tañrı mı dir eyle zebūna
- 3900   Ki başıncaḳ ola başı üzilüp
            Gide ayakda ḳalmaḳla ezilüp
- 3901   ‘Ayān oldı Ḥudā vü Ḥaḳ resūli
            Bi-ḫamdi’llāh ki gördük toğrı yolu
- 3902   Esed dirlerdi biri ṣīr-dil er
            Birinüñ adı Ḥāriṣ bir dilāver
- 3903   Der-i ‘ulyā-yı Beytullāha dek tā
            Varup k’oldı Hübel ḫāli hüveydā
- 3904   Didiler tükürüp la‘net saña da
            Şu kim tañrı diyü ṭapar aña da
- 3905   Girüp diz çöküben ādāb ile yüz
            Gelüp İslāma pür-nūr itdiler yüz
- 3906   Ol iki ḳavm k’itmişler-idi ceng
            Hüzeylīler Ḥuzā‘ayı ki dil-teng

- 3907 Getürdüp anları da itdi irzā
Hüzeylī de Müsülmān oldu zīrā
- 3908 Didi hem bunda anuñ hūn bahāsi
Yüz üştürdür degül aña bahā sī³⁶⁹
- 3909 Dıraht-ı meyve-dārı kesme bunda
Yoğ emr-i Ha budur hem kesme bün de
- 3910 řafā vü Merveye ol albi mir’āt
řafā-y-ile varup itdi münācāt
- 3911 Didi feyzūnle feth-i Mekke yā Rabb
Virilüp kim şıdum ařnāmını hep
- 3912 Bizüm olundu mevlid³⁷⁰ şükr-i bī-add
Ki yodur luřf-ı bī-pāyānuña ‘add
- 3913 Melül oldılar işitmekle enřār
Didiler terk idiser bizi Muhtār
- 3914 Ki oldu mesken-i me’lūfa mālīk
Tufeyl oldu bu vech ile memālīk
- 3915 Olup ma‘lūm didi Hazret-i pāk
Melāletle anuñçün çekmeñüz bāk
- 3916 Olursa cevher-i cānda müsāfir
Sizüñleyem yine ben evvel āhir
- VII/368^b 3917 İşidüp bunu enřār olmağın řād
am u endühdan dil oldu āzād

³⁶⁹ Metinde “sī” kelimesinin altında “otuz” kelimesi yazılıdır.

³⁷⁰ Mekke.

- 3918 Dönüp geldi tavâf-ı Ka‘beye bâz
Girince içeri ol mahzen-i rāz
- 3919 Girüp bir Fâzıl adlu merd-i bed-kîş
Turur kalbinde bitmekle bed endîş
- 3920 Ki fırsat buluban düşe fidâyî
Urup ya‘nî ira nūr-ı Hudâyı
- 3921 Resül ol sırr-ı ğaybuñ nükte-dānı
Didi Fâzıl ne fikründe ço anı
- 3922 Ço ol endîşe-i bedden ne biter
Bilürseñ tınmaduğum saña yiter
- 3923 Tatalum Sencer-imişsin ya Tuğrul
Müsülmān ol tarîk-i Hakkā çoğrul
- 3924 Hemān-dem Fâzıla irüp hidāyet
Müsülmān oldu vallāh zî ‘ināyet
- 3925 Şehādet lafzın āvāz ile tekrār
Diyüben kıldı istiğfār şad-bār
- 3926 Cenābı turdı anda pānzdeh rüz
Gelüp dīne girürlerdi şeb ü rüz
- 3927 Hem anda ‘İkrime ibni Ebî Cehl
Müsülmān olup oldu merdüm-i ehl
- 3928 Girüp hem dīne anda Ümmühānı
Cinān ile konuqladı revānı
- 3929 Ebū Süfyānuñ ivi Hinde³⁷¹ ol dem
Gelicek yüz çevürdi zāt-ı a‘zam

---

³⁷¹ Uhud Gazâsı’nda Hz. Hamza’nın ciğerlerini yiyen kadın; Ebû Süfyân’ın karısı.

- 3930 Anuñçün eyle kıldı hazret-i pāk
Ki Hamza bağrın ol yimişdi bī-bāk
- 3931 Hemān-dem āyet oldu buña nāzil
Ki yüz döndürmeye ol şem‘-i maḥfil
- 3932 Şulardan kim gele şıdķ ile dīne
Rücū‘ efkārı hīç olmaya yine
- 3933 Hemān-dem aña da ber-vech-i nīkū
İdüp İslām ‘arz ol verd-i ḥod-rū
- 3934 Daḥı bir kimseden döndürmedi yüz
Güle vech-i ḥasen şān yoğ aña söz
- 3935 İşiden cā-be-cā kavm-i ‘Arabdan
Gelüp İslāma kırtuldu ta‘abdan
- VII/369^a 3936 Bu feth irdügi dem Ḥayrū’l-enāma
Yigirmi gün-idi māh-ı şıyāma
- 3937 Sekiz yıl olmuş-idi hicrete hem
Nemī dānem diger vallāhu a‘lem
- 3938 Egerçi ḥadd-i kārı māverādur
Sözüm şallū ‘alā ḥayri’l-verādur

Ḥikāye-i Kıabile-i Hevāzin ve Ğazā-yı Dıger

- 3939 Gel iy olan ma‘ānī baḥrı rūzī
Nişār it gevher-i ‘ālem-fürūzı
- 3940 Ki ola şeb-çirāğ-ı bezm ü maḥfil
Şafālar şafvetinden süre her dil

- 3941 Ziyāsından cihān ola münevver
Fürûgı çeşm-i cānı ide enver
- 3942 Olup ser-māye-i genc ü hazāin
İde ser-tāc anı mīr ü selāṭīn
- 3943 Şafā her qalbe mişl-i cevher-i rūḥ
Virüp merhem idine cān-ı mecrūḥ
- 3944 Ğidā-yı rūḥdur ḥod qalbe hem qut
Degül ol seng-i pāre la'1 ü yāqut
- 3945 Dü 'ālem faḥrı güft ü gūsıdur bu
Ki tıtdı her meşāmmı nekhet ü bū
- 3946 Hezārān yümñ ü iqbāl ile ol dem
K'olundı feth-i Mekke birle ḥurrem
- 3947 'Ayān olmağ ile buṭlān-ı aşnām
Bilinüp ḥaḫ-ıduğı dīn-i İslām
- 3948 Gürūḥ ile niçe qavm ü qabīle
Gelüp gitdiler ol ṭoğrı sebīle
- 3949 Meger bir qavm var-idi igen şüm
'Arab içreydi hem lecc ile mezmüm
- 3950 Hevāzin qavmi-idi ol melā'īn
İşidüp Mekke fethin itdiler kīn
- 3951 Melīk bin 'Avf-idi anlara ser-dār
Ğāzab-nāk er-idi vü merd-i ḥūn-ḥ^vār
- 3952 İşidüp Mekke fethin düşdi dil-teng
Başına şıçradı ḥamrı gidüp reng

- 3953 Kūdūretle ʔolup ʔaşı vü içi
Didi ʔavmine iy ulu vü kiçi
- VII/369^b 3954 Muḥammed Mekkeyi alduğı zāhir
Şımiş aşnāmumuzu evvel āḥir
- 3955 Varup dīnine girüp ekşer A‘rāb
Anuñla biriküp olmişlar aşḥāb
- 3956 Velī dīn-i kühünden geçmezüz biz
Bu eski yurdumuzdan göçmezüz biz
- 3957 Bize leşker çeküp gelmezden öñ ol
Biz anuñ üzerine varmadur yol
- 3958 Ki alup Lāt ü ‘Uzzā intikāmın
Bizüm idinevüz yine maḥāmın
- 3959 Didiler söz de budur emr sinüñ
Ḳuluñdur Zeyd bendeñ ‘Amr sinüñ
- 3960 Hemān-dem şaldılar eṡrāfa biti
Ki ʔuṡurdup direler her bir iti
- 3961 Nefīr adlu la‘īne k’irdi mektüb
Gelüp gāyetde bu tedbīr mergüb
- 3962 Dirüp ʔavmini üç biñ erle ipçīn
Yitişdi ibni ‘Avfa bir seḥer çin
- 3963 Hezār i‘zāz ile ʔondurdılar şad
Ziyāfetlerle teşrīf oldu bī-ḥad
- 3964 Anuñ ardınca Ḳays-ı Veys mel‘ün
Gelüp üç biñ er ile ʔondı ol dūn

- 3965 Aña da oldı mihmānī bi-‘aynih
Yiyüp içmekde rüz u şeb mih ü kih
- 3966 Cübeyr-i Mālik ol da şad hezārı
Dirüp kim geldi qarşu çıqdı varı
- 3967 Anı [da] kondurup virgü virildi
Peyāpey turmayup böyle dirildi
- 3968 Tereddüdle Şaķīf ulusı ‘Advā
Dem-i āħirde kim olundı peydā
- 3969 Dökilüp çıqdılar hep aña qarşu
Göñülde qomadılar hıç qayġu
- 3970 Ki geldi dört biñ erle ġarq-ı āhen
Ki her biri dilāver pīl-ten ten
- 3971 Şabūħ ile şebāne her şeb ü rüz
Olur ammā cigerde yanqı vü süz
- 3972 Qılurlarken dirilüp varı tedbīr
‘Aşā-y-ile göründi bir ulu pīr
- VII/370^a 3973 Didi geldükleyin iy qavm-i bī-‘ār
Size mi qaldı olmaq dāimā h^vār
- 3974 Bu yolda hep qırılsañuz da n’olur
Meşeldür ġayret altında er ölür
- 3975 Size geldi ki nevbet şunula yed
Daħı n’itdüğini bilmezsiz Aħmed
- 3976 Hübel qanı diyüben dökdi qan yaş
Ki çok çıqmışdı baġrında anuñ baş

- 3977 Hem ağladı diyüp vā Lāt u ‘Uzzā
Ki hep kıldı te‘accüb pīr ü bernā
- 3978 İyitdiler ne kişisin sen iy şeyh
Ki var göynüklerüñ bu rüşen iy şeyh
- 3979 İyitdi Necd ilinden geldüm adum
Ebū’l-Hāriş durur ‘ālī-nihādum
- 3980 Hūd iblīs-i la‘īn kendüydü ol pis
Gelüp kıлмақ dilerdi yine telbīs
- 3981 Didiler Lāt ü ‘Uzzāya ne oldı
Ki böyle yüregüñ kan ile tıldı
- 3982 Te’essüfle didi iy kavm-i güm-rāh
Uşandı Lāt ü ‘Uzzā şad hezār āh
- 3983 Elinden Aḥmedüñ kan oldı yürek
Yine ağladı yüz böyle diyürek
- 3984 Didiler Şāfileyle Nāyile hem
Tıururlar mı digil it bizi ḥurrem
- 3985 Didi bağrumda nedür ya bu yāre
Ol iki büt de oldı pāre pāre
- 3986 Meger kim Nāyile bir duḥter-imiş
O Şāfile diyen de bir er-imiş
- 3987 Harem içre zināya idüp āheng
İkisin bile Hāḫ itmiş-imiş seng

- 3988 Girüp içlerine şeytân virüp fis³⁷²
Büt idinmişler-idi anı her pis
- 3989 İşidüp anlar(a) [içün] yidiler gam³⁷³
İyitdiler Hübel hâli nedür hem
- 3990 İşidüp bunı şeytân dögdü başın
Bayağıdan beter aqıtdı yaşın
- 3991 Didi ger bilseñüz hâl-i Hübelden
Döküp yaşlar qalurduñuz ‘amelden
- VII/370^b 3992 ‘Aliyy-i bin Ebî Tâlib diyen er
Yirinden qoparup atdı gidüp ser
- 3993 Bir uyluğı da uşandı dibinden
Dağı ne sağlıq umarsız di benden
- 3994 İşik dibinde qonup âhir-i kâr
Gelen giden başar şimdi anı h^vâr
- 3995 İşidüp bu sözi varı serâser
Ciger kanın aqıtdılar döğüp ser
- 3996 Tütup el ‘ahdi muhkem eylediler
Nitekim qalb-i şeytân eyle diler
- 3997 Hârâm oldı didiler bize dirlik
Gerekdür ikiliksüz buña birlik
- 3998 Qomaqla bu yola mâl ü menâli
Bile almak gerek ehl ü ‘ayâli

³⁷² “fis vermek” tabirindeki “fis” sözcüğünün, *fisildimek (fısıldamak)* fiilinden veya beyitin anlamı çerçevesinde *fesâd (fenâlık, kötülük; arabozanlık)* isminden geldiği söylenebilir.

³⁷³ Bu dizedeki vezin problemi aşağıdaki şekilde de düzeltilebilir:

İşidüp anlara [da] yidiler gam

- 3999 Ki kimse cengden döndürmeye rû
Degül âsânlıg ile biter iş bu
- 4000 Bu vech ile idüben ‘ahd ü peymân
Dirildiler igen bî-ḥadd ü pâyân
- 4001 Dilediler k’olnup ‘arż-ı ‘asker
Göç ideler Resül üzre serâser
- 4002 Çıkup bir yüksege idüp nezâre
Gelüp geçdi piyâde vü süvâre
- 4003 Daḥı göçmekde ardı öñi ḳondı
Ṭolup gök gün yüzi tozıyla ṭondı
- 4004 Melik görüp ḳıvandı vü çıgandı
Girür cenge şan ol sâ‘at şıgandı
- 4005 Varup anlar da indükde serâpâ
Pür oldı hây u hüy ile o şahrâ
- 4006 Meger Zeyd ibni Şammâ adlu bir kūr
Ol araya ḳarîb-idi degül dūr
- 4007 Geçürmişdi cihânda çâr şad sâl
Heme küfr ile zî murdâr u bed-ḥâl
- 4008 Şorup kim bildi bu ḥâlî o güm-râh
Derün-ı dilden idüp derd ile âh
- 4009 Didi görür mise binüm de gözüm
Göreydi Aḥmede n’iderdi özüm
- 4010 O cânibde görür gözi cihânuñ
Ki ya‘nî ḥâşılı devr-i zamânuñ

- VII/371^a 4011 Olup aşhāb ile tavf-ı Haremde
Şafālardaydı feth ile o demde
- 4012 Meger enşārdan bir merd-i pür-dil
Çıķup gitmişdi şayda niçe menzil
- 4013 İrüp bir fark-ı kŭha bakduğı dem
Görür şahrāyı tŭtmış at u ādem
- 4014 Pür olmuş haymeden deşt ü beyābān
Mu‘azzam bir çeri yoķ hadd ü pāyān
- 4015 İnüp dāmān-ı kŭha gördi bir er
Gelür karşılayup mişl-i ğazanfer
- 4016 Didi kimdür bu ‘asker ‘azmi nire
Hevāzindür diyüp ol ķalbi tīre
- 4017 İyitdi giderüz Aħmedle cenge
Ki iderüz nişān tīr-i ħadenge
- 4018 Ne herze söyler iş bu diyü derħāl
Alup başını gitdi ol nikŭ-fāl
- 4019 Ĥalīlullāh maķāmındaydı Mürsel
Varup virüp selām ol zāt-ı ekmel
- 4020 Çıķarup başı didi mācerāyı
Alınca fikr ol nŭr-ı Ĥudāyı
- 4021 Açup per irdi řāvus-ı melā’ik
Ki i‘lām ide ħālātı yikāyik
- 4022 İyitdi yā Muħammed bu cŭvān řīr
Ne kim iyitdi-ise girçegin dir

- 4023 Selām idüp didi Bārī te‘ālā
Yimesün ğam ḥabībüm andan aşlā
- 4024 Yine fırsat virildi aña rüşen
Ne deñlü bī-ḥad-ise cem‘-i düşmen
- 4025 ‘Urüc idüp melek ol nūr-ı merdüm
Bilāle emr idüp cem‘ oldı merdüm
- 4026 Ağup nūr-ı Hudādur menber üzre
Güneşdür şaldı pertev her ser üzre
- 4027 Düzüp tevḥīdde silk-i leālī
Çomadı dilde zerrece melālī
- 4028 Didi üstümüze ‘asker gelürmiş
Hevāzin bā‘ iş olmaqla belürmiş
- 4029 İyitdi Ḥazret-i Cibrīl yine
Virüpdür fırsatı Ḥaḫ ehl-i dīne
- VII/371^b 4030 Ne dirsiz yürümedür emr-i Bārī
Ki fermān-berlik ile kām-kārī
- 4031 Didiler zāt-ı ‘ulyādan işāret
Bizüm ber-ser segirtmek zī beşāret
- 4032 Hemān-sā‘at tağıldılar yarağa
Giderler şan ya gül-zār u ya bāğa
- 4033 Dirilüp geldiler varı süvāre
Virildi bir ‘alem her tēc-dāra
- 4034 Bezendi yine şaflar tırdı ālāy
Tağıtdı her livā ca‘d-ı semen-sāy

- 4035 Bayağı gibi ‘asker yine enbūh
Şanasın³⁷⁴ her dilāver āhenīn kūh
- 4036 Siyādet çarhı mihr ü āfütābı
Yürüyüp şaldı pertev yüzi tābı
- 4037 Kōşup ‘ammūsı ‘Abbāsa Kūreyşi
Didi al git fülān yoldan bu ceysi
- 4038 Murādı şalmaduğı toğrı yoldan
Ki yol gösterdi şağ u yāhu şoldan
- 4039 O yolda bir dırahta Zāt-ı Envār
Dinüp tıparlar-idi aña küffār
- 4040 Kāzā-y-ile dil-i ‘Abbāsdan ol
Gidüp kim uğradı toğrı aña yol
- 4041 Görince ol dırahtı hep serāser
Kūreyş inüp qodılar secdeye ser
- 4042 Resūl ile varup buluşduğı dem
Didi ‘Abbāsa incinmekle iy ‘amm
- 4043 Neçün ben didüğümnden gitmedüñüz
‘Amel güftārum üzre itmedüñüz
- 4044 Didi ‘Abbās ögümden gitmiş iy meh
Şuçumdan geç ki egri gitmişüz reh
- 4045 ‘İtāb ile Kūreyşe didi āhir
Murāduñuz yine olmaq mı kāfir
- 4046 İyitdi her birisi hāşe li’llāh
Ki bilmezlikle irildi bize rāh

---

³⁷⁴ Şanasın : Şanaşın Mt. (Düzeltildi).

- 4047 İdüp yüz tevbe istiğfâr şad-bâr
Geçüp andan habîb-i Rabb-i Ğaffâr
- 4048 Buyurdi kesdiler tîz ol dırahtı
Yitişdi âteşe her şâh u lahtı
- VII/372^a 4049 Revân irmekle luţf-ı Hâk te‘âlâ
Ol arada olundı bir muşallâ
- 4050 Kılınup anda bir vaqtüñ namâzı
Alındı yine râna esb-i tâzî
- 4051 Yitişdi sem‘-i pâke bir hoş âvâz
Görür Hâlid gelen ol maḥrem-i râz
- 4052 Ğazâ üzre oḡur bir şi‘r-i şîrîn
Ki her beyti muraşşa‘ hûb u rengîn
- 4053 Kõnulup yümn-i iḡbâl ile ol gün
Seḡergeh kim göçüldi geçübên dün
- 4054 Müzeyyen âlet-i ḡarb ile ‘asker
Şanasın yir yüzi ḡoldı serâser
- 4055 Pür oldı gerd ile gök yanmadın od
Şanasın şîşe-i çarḡ oldı pür-düd
- 4056 Hevâ-y-ile ya cûşa baḡr-i zehḡâr
Gelüp mevc ile ḡoldı deşt ü küh-sâr
- 4057 İyitdi medḡ-i ‘asker birle ‘Abbâs
Bize döymeز dirilse cümle-i nâs
- 4058 Resûl iyitdi hey söyleme ulu
ḡaḡuñ ol virmesidür söz degül bu

- 4059 Hezārān olmağ ile çokda āz
Çoğ olur çoqlara ġālib olur az
- 4060 Bu sözdeyken bozulmağla öñ ālāy
Resüle kaçdılar hep depredüp pāy
- 4061 Resül iyitdi n’olduñuz nedür hey
Ecel mīri mi oldı size der-pey
- 4062 Didiler yolda bir ejder var a‘zam
Ĥadeng ü nāvek eslemez urur dem
- 4063 ‘Aliyy-i Murtażāyı şaldı derĥāl
Bir ik’üç evren ile ol nikū-fāl
- 4064 Varup gördi anuñla pür olup rūd
Yitişmiş göge burnından çıkan dūd
- 4065 ‘Alī yürüdi elde Zü’l-fiķarı
Yitişdükde çalam yirine bārī
- 4066 Çıkarup dil yire sürmek ile rū
‘Aliyy-i Murtażāya vardı karşı
- 4067 Şehādet lafzını ‘arz itdi ejder
Sevinmeklikle bu güftāra yik-ser
- VII/372^b 4068 Varup kılduğda zāt-ı pāke i‘lām
Yöneldi görmege ol serv-i gül-fām
- 4069 Görince ejder ol şīrīn-kelemlı
‘Arab dilince virmekele selāmı
- 4070 Feşāhatle mişāl-i şehd-güftār
Şehādet lafzını ‘arz itdi tekrār

- 4071 Resül iyitdi gök ehli misin ya
Yir ehli kim olursın böyle güyā
- 4072 Didi cinnüz naşīb olmaqla ĩmān
Dem-i bey‘atde olmışuz Müsülmān
- 4073 Ki ‘Aḳabe gicesi idüp enşār
Revān olmuşlar-idi gidüp enşār
- 4074 Naşībeyn adlu yirdür bize mesken
Degülven bendeñ ancaḳ böyle yik-ten
- 4075 Cemī‘i on biñüz hep saña bende
Gelüp göründüğüm ol böyle ben de
- 4076 Ki varı muntazır mihr-i cemāle
K’ireler sen meh-i ferḫande-fāle
- 4077 Rikābuñca ğazāya ideler ‘azm
Ne-ise idile emr-i Ulü’l-‘azm
- 4078 Resül iyitdi var algel çerüñi
Görelüm kim nicedür ‘askerüñi
- 4079 Diyüp ber-ser varup düzmekle ālāy
Getürdi ‘arza ṭurur ol yüzi ay
- 4080 Gelüp bir bölügi hep şekl-i ejder
Görenler didiler Allāhu ekber
- 4081 Biri de geldi hep şüretde arslān
İyitdiler zihī ta‘zīm ü zī şān
- 4082 Bir ālāyı da hep mānend-i timsāḫ
Gelüp geçdi deñer ol yüzi mışbāḫ

- 4083 Anuñ ardınca murğ-ı üştür-āsā
Geçüp bir şafda itdiler temāşā
- 4084 Bir ālāyı da öküz başlu varı
Zihī kudret zihī ta‘zīm-i Bārī
- 4085 Ma‘a’l-kışşa bu on biñ ‘askeri ‘arz
İdüp her hıdmetini bildiler farz
- 4086 Turup karşıda her şaf cins-bā-cins
Ta‘accüblerle hayretde kalup ins
- VII/373^a 4087 Resül iyitdi size ‘Amr-ı Ğābir
Re’īs olsun oluñ her emre hāzır
- 4088 Didiler varı ber-ser baş u cānı
Çomışuz yoluña zī kāmuranī
- 4089 Buyurdı diñüz imdi niçe ferseng
İrağ yanumca idüñ ‘azme āheng
- 4090 Ki sizden ürkme yeler üştür ü at
Mu‘ayyen gördüğü yok böyle her zāt
- 4091 Alup ‘Amr anları şol yaña geçdi
Dinilen gibi çonup eyle göçdi
- 4092 Görüp bu hāleti Semmāt bin Zeyd
Revān bu medħa başladı zihī çayd
- 4093 Didi iy şehriyārı ins ü cānuñ
Sürür u selveti cān u cihānuñ
- 4094 Bugün devr-i Süleymān tazelendi
Cihān-ı kühn-i devrān tazelendi

- 4095 Belī ḥatm-i rüsülsin külle cāmi‘
Ṭolu zıkr-i cemīlūñ nüh şavāmi‘
- 4096 ‘Azīmü’ş-şānsın sırr-ı İlāhī
Bilen māhiyyetüñi kim kemā-hi
- 4097 Meleksin şuretā ṭavr-ı beşerde
Velī irmez biri saña eşerde
- 4098 Neye teşbīḥ idem iy nūr-ı dīde
Ki sensin cümleden zāt-ı güzīde
- 4099 Zihī şol k’ümmeñden ola ḥāliş
Ḳul ola işigüñde ‘abd-i muḥliş
- 4100 Bi-‘aynih biri de bir medḥ-i ğarrā
Oḳuyup ğitmede ol zāt-ı ‘ulyā
- 4101 Söz ik’üç bārī küh-sār-ı Ḥuneyne
İrilüp k’oldı menzil nūr-ı ‘ayne
- 4102 Seḥer göçüp cenābı itmede ‘azm
Gör ol cānibde nice fikret-i rezm
- 4103 Dirilüp meşveret çetrine küffār
Didiler nice olsun ceng ü peygār
- 4104 Yitişdük tağına Bedr-i Ḥuneynūñ
Demidür ḳayd-ı cenge zīb ü zeynūñ
- 4105 İşidüp bunı Şammā-zād ol kūr
Ki olmışdı uzun ‘ömr ile meşhūr

- 4117 Göç idüp irdiler şol yire āhir
Ki oldı ‘asker-i İslām zāhir
- 4118 Beliñleşmekle kāfir kaçmağa rü
Tutıyazdılar almağ ile kayğu
- 4119 İyitdi bu kıpurdı neyki şöyle
K’unutdı kendüyi her böyle şöyle
- 4120 Meger ol demde şu içerdı atı
Götürüp biri bir taş atdı katı
- 4121 Toğunup şuya atı şöyle ürküp
Çalıyazup düşiyazdı şuya güp
- 4122 Didi hey bu nedür ol merd-i güm-rāh
Didiler hüsrevā ya’nī ol āgāh
- 4123 Ki biz de görüp ol bī-ḥadd sipāhi
Beliñ bu vech ile oldı kemāhi
- 4124 İyitdi qarşuladı bizi Aḥmed
‘Aceb kim didi kim geldi Muḥammed
- VII/374^a 4125 Didi birisi dirsem olmasun ‘ayb
Anuñ bir Tañrısı var ‘Ālimü’l-ğayb
- 4126 Ol ider küllī sırrı aña i‘lām
Qılur emriyle her iş bulur itmām
- 4127 Didi Mālik hele ivmeñ olun süs³⁷⁶
Ben anı itdüreyüm uş tecessüs

³⁷⁶ Şâir; gevşek, sölpük, tembel anlamındaki Farsça *süst* kelimesini, ikinci dizedeki *tecessüs* kelimesiyle kafiyelendirmek için *süs* şeklinde yazmıştır.

- 4128 Bilinsün kim ne deñlü ‘askeri var
Ki aña göre ola kâr-ı peygâr
- 4129 Meger var-idi bir erçel gulâmı
Ki ol şūmuñ Neciyyā-y-idi nāmı
- 4130 İki günlük yire şahrāda gözi
Görüp kim-idügin bilürdi özi
- 4131 Alup çıkdı anı bir fark-ı kūha
Ki ide bir nazār eyle şükūha
- 4132 Didi Mālik Neciyyā d’imdi göz ur
Görelüm ne görünür her yaña tur
- 4133 Nazār ol bed-güher şalup be-her-sū
Uluyabaşladı mānend-i dilkü
- 4134 Didi Mālik ne gördüñ n’oldı hālūñ
Di söyle görelüm nice maqālūñ
- 4135 İyitdi yiryüzin tutmuş serāser
Şu ‘asker kim degül görmüş Sikender
- 4136 Haber virüp yikāyik her emīri
Bilüp şancāqla kim her bir dilīri
- 4137 Velī şīr-i Hudā vaşfın ki virdi
Vücūdı Mālikūñ lerzeye girdi
- 4138 Didi ğayrından aşlā yimezem ğam
Benüm vehmüm ‘Alīdendür demādem
- 4139 Resül içün iyitdi nūr-ı maḥzā
Gelür bir zāt ḥulḳ ile muḥallā

- 4140 Didi Aḥmeddür ol ‘asker anuñdur
Ki dir etbā‘ı ḥuşk ü ter anuñdur
- 4141 Naẓar it gör daḥı leşkerde ne var
Bilindi kim-idügi mîr ü ser-dâr
- 4142 Baḳup bu kerre it gibi uludı
Düşüpdür şan dem-i nez‘e şoludı
- 4143 Didi Mâlik ne gördüñ gitdi ‘aḳluñ
Beyân it di görülsün nice naḳluñ
- VII/374^b 4144 İyitdi bî-nihāye mâh-rüyân
Elinde ḥarbeler hem nâr-ı sūzân
- 4145 Cemî‘i sebz-püşân varı atlu
Velîkin atları da hep ḳanatlu
- 4146 Serâpâ nûr durdı anlara baş
Vây aña k’ola ol ‘askere tuṭaş
- 4147 Didi Mâlik ne ins ü ne perîdür
O gördüğüñ melâ’ik ‘askeridür
- 4148 Yine baḳdurdı bu kez dögdı başın
Gözinüñ merdümi ḳan itdi yaşın
- 4149 Didi Mâlik ne gördüñ eyle taḳrîr
K’olundı ḥâletüñ ḡâyetde taḡyîr
- 4150 İyitdi gördüğüm şıḡmaz beyâna
Hele olduḳça alınsun zübâna
- 4151 Yürür bir cânibinde niçe âlây
Yitişmez sırlarına ‘aḳl ile rây

- 4152 Bir ālāyı hep ejderhālar a‘zam
Yuṭar her birisi kūh açsa şan fem
- 4153 Yik ālāy-eş heme şīr-i jeyān-hā
Mişāl-i gār ber-ser şod dehān-hā³⁷⁷
- 4154 Bayağı vaşf üzre eyledi yād
İdicek başlayup ta‘rīfe bünyād
- 4155 Didi Mālik ço bunlar sihr işidür
Ki nā-gāh ‘asker ol rīvi işidür
- 4156 İyitdi dīd[e]-bān lā-vallāh ol ser
Peyamberdür peyamberdür peyamber
- 4157 Ki nice sāhīr eyle işler işler
Ṭotalum çoğ-umış sihre revişler
- 4158 Münāsib girmedür dīnine bize
Ne lāzım yumruğumuz urma bize
- 4159 Cihānda kim anuñla çıkdı başa
Dişürüñ ‘aqluñuzı başa paşa
- 4160 Sekitdi gerçi Mālik dīde-bānı
İşide diyü kōrkar ‘asker anı
- 4161 Ṭuyup mecmū‘ tebdīl oldı hālet
Didiler kaçma yik olmadın ālet
- 4162 Didi Mālik yimeñ ğam çok eger az
‘Amelde bulunmaz şu‘bede-bāz

---

³⁷⁷ Bu Farsça beyitin Türkçesi şöyledir: “(O ordunun) bir alayı bütünüyle kızgın, kükremiş arslanlardan oluşmaktadır; (bu arslanların) başlarındaki (açık halde bulunan) ağızları ise mağarayı andırmaktadır.”

- VII/375^a 4163 H̄ayālāt işidür gösterdügi yol
Ki m̄ader-zād³⁷⁸-ı s̄ahirdür ‘ayān ol
- 4164 H̄od anuñ ‘askerince bizüm üç dört
Ne ğam yirsiz tağıdup sürelüm yort
- 4165 Olunsun ittifāk olmaqla yik-tā
Ki bize yārī kıla Lāt ü ‘Uzzā
- 4166 İdinüp tīt ü m̄iti ğam-güsārın
Yürekledürdi bu söz ile varın
- 4167 Demür ālātına Mālik olup ğarķ
Giyüp begter başında miğfer ü darķ
- 4168 K̄uşandı iki tīĝ u iki h̄ançer
Süvār oldı elinde gürz-i şeş-per
- 4169 Hübelden himmet itmek ile der-h^vāst
Yürüyüp şafların düzdi çep ü rāst
- 4170 Resül ol h^voca-i kevneyn sulţān
Ki kem-ter kulıdur şāh-ı cihān-bān
- 4171 Bu ta‘zīm ü bu saṭvetle ki geldi
‘Adūnuñ yüregın heybetle deldi
- 4172 İrüp kāfir çerisine tezelzül
Hücūma güç ile idüp taḥammül
- 4173 Niçe kāfirle Mālik depdi atın
Girüp meydāna öğdi naḥs zātın

---

³⁷⁸ m̄ader-zād-ı : m̄azer-zād-ı Mt.

- 4174 Zübeyr ibni ‘Avām ol mīr-i mīrān
Muḳābil oluban ‘arz itdi cevḷān
- 4175 Semender gibi tīġ-ı āteşīnūñ
Girüp içine tīġın urdı dīnūñ
- 4176 Şalup her yaña tīġ-ı āb-dārı
İki kāfir helāk itmekle bārī
- 4177 Varup yirine yine gerdi sīne
Didi ḳavmine Mālik ide kīne
- 4178 Ölü misiz ki varuñuza bir er
Depüp küşt ide sizden iki server
- 4179 Dönüp gide yine sağ u selāmet
Zihī rüsvāyılıġ bu zī melāmet
- 4180 Bu kez ol bed-gümān ḳavm-i bed-endīş
Zübeyre bilediler it gibi diş
- 4181 Didiler gel beri yine er-iseñ
Dilīr-i nām-dār u server-iseñ
- VII/375^b 4182 Zübeyr ālāyı ile girdi cenge
Yürüdi Mālik ol cengī nehenge
- 4183 Ḳatılup birbirine ol iki şaff
Olundı defter-i ‘ömri çoġuñ lāf
- 4184 Diyince ha bozuldı ḥayl-i kāfer
Yine yardımcı girdiler niçe er
- 4185 Resül emr itdi biñ serverle ‘Abbās
Girüp küffār ḳaddin itdiler dās

- 4186 Şalup el ‘askere ol merd-i ‘āşī
Bu kez birde yürüdi ‘ām u hūşı
- 4187 Resül anı görüp emr itdi yik-ser
Şavaşa girdiler mīrān-ı şaff-der
- 4188 Tıoıandı ıalıb ıalıbe her taraf hem
Şan itdi rüz-i rüstāhīz derhem
- 4189 aııl taşı gibi başlar dökölüp
Yarıldı sīneler şaflar sökülüp
- 4190 Neyistān içre düşdi şanasın od
Yitişdi evc-i çarha āh-ı pür-dūd
- 4191 Kılıçlar olmağ ile çeşme-i hūn
Revān olmuşdı güyā Nīl ü Ceyhūn
- 4192 E‘ādī derdine budur diyüp bāb
Geçerdi nevk-i nīze mişl-i tīz-āb
- 4193 ‘Uķāb-āsā hevādan gürz-i şeş-per
İnüp çıkmakda pā-māl eyleyüp ser
- 4194 Ecel mīrinden iletmekle nāme
Uçup kınmakda oķ mişl-i hamāme
- 4195 Şu deñlü döktiler küffārdan dem
Ki kāfir kaçmağa yüz tutduğı dem
- 4196 Bed āvāz ile çağırmaķla şeytān
Didi düşdi Muħammed virüben cān
- 4197 İşidüp bu kelāmı ehl-i İslām
Elif kıddler bükölüp oldu şan lām

- 4198 Göñüller mişl-i zülf-i ‘anber-efşān
Tağılup oldılar varı perişān
- 4199 Tütup her biri bir yol bī-ser ü pā
Gözetdi kimi kūh u kimi şahrā
- 4200 Bu vech ile cihān-ı vaḥşet-ābād
Görünüp yad soñı olmadı yād ³⁷⁹
- VII/376^a 4201 Ten-i tenhā dü ‘ālem fahrı ile
Biñ ādem ḳaldı yoḳ Ḥaydar da bile
- 4202 Ḥudā emriyle cinnūñ ‘askeri de
Gelüp ceng itmedi ṭurur giride
- 4203 Melāik ‘askerine de bi-‘aynih
Şavaşa emr yoḳ ṭurur mih ü kih
- 4204 Dil-i pāke irüp gerd-i melālet
Deñerken ḫazret-i pāk-i risālet
- 4205 Gelüp Cibrīl didi emr-i Ḥaḳ bu
Ḥabībüm yimesün dir hīḳ ḳayḡu
- 4206 Ki virmişüz anuñdur fetḫ ü nuşret
Mu‘ayyen ḫod senüñdür fetḫ ü nuşret
- 4207 Güledüşdi sevinüp yine gül yüz
Tažarru‘ dilden itdi Ḥaḳḳa yüz yüz
- 4208 İdüp tekbīr gülbāng ile her sū
Pür oldı didi kāfir hey nedür bu

---

³⁷⁹ İkinci dizedeki cinasa işaret etmek için, bu dizedeki **yad** kelimesinin altına “bīgāne”, **yād** kelimesinin altına ise “fıkr” kelimesi yazılmıştır.

- 4209 Ki hep aşhāb ile cinn ü melek hem
Cenābıyla bile kılmışdı derhem
- 4210 Rikābınca kalan şāhib-ķademle
Vücūd-ı pāki bi'z-zāt itdi ħamle
- 4211 Melā'ik sağ u solda cünbiş üzre
Cemī'i 'asker-i cin de iş üzre
- 4212 Didi 'Abbāsa var çağır kaçan nās
Yine dönsün diyüp ber-çeşm 'Abbās
- 4213 İyitdi böyle zāhir kaçan ādem
Söz işitmez n'idem yā rabb açup fem
- 4214 Didi sinüñ varup çağırma bārī
Anı irgürüci her gūşa Bārī
- 4215 Çıkup bir yüksege 'amm-ı Muħammed
İyitdi çağırup hāy itdüñüz bed
- 4216 Koyup kanda gidersiz Ĥaķ resūlin
Gözetmez mi şanursız Ĥaķ resūlin
- 4217 'İtāb iderse Ĥaķ var mı cevābı
Ĥaķā itmek neden böyle şāhābī
- 4218 Ĥudā emriyle her sem'a ol āvāz
Yitişüp gelmek ile kaçmadan vāz
- 4219 Didiler Evs ü Ĥazrec ya'nī enşār
Şu 'Abbās ünidür kim irdi tekrār
- VII/376^b 4220 Diyüp ħurfa iş-idi geldi başa
Yine ħacletle döndiler şavaşa

- 4221 Gelüp görüp selāmet ḥāzret-i pāk
El urdılar kılıca cüst ü çālāk
- 4222 Girüp küffāra tīg eyle uruldı
Resül üstinden ol zulmet ırıldı
- 4223 Ne diye diyü yā Rabb ḥüsrev-i dīn³⁸⁰
Çaçup yine gelenler līk ğam-ġīn
- 4224 Resül iyitdi yārān ‘ahd ü ikrār
Sizüñle böyle miydi k’āḥir-i kār
- 4225 Ki bini dār-ı ḥarb içinde tenhā
Çoyup kaçayduñuz bir söz ile hā
- 4226 Hezārān ḥaclet ile şerme-sārī
Helāk idiyazup tevb’itdi varı
- 4227 Resülullāh da ‘afv itdügi dem
Gelüp Cibrīl didi açuban fem
- 4228 Selām idüp iyitdi Ḥaḫ te‘ālā
Şu dem ‘asker çeküp k’oldı şaf-ārā
- 4229 Olup gönülde keşret i‘timādı
Ġurūr āşārı virdi izdiyādı
- 4230 Anuñçün oldı böyle söz aña yoḫ
Benüm viriş bahāne az eger çok
- 4231 Yine fırsat senüñdür ğam yime hīç
Ḥabībümsin işüñde ḫonmadı pīç
- 4232 Söz āḥir olıcaḫ ol zübde-i nās
Görür kim geldi ‘Abbās ibni Mirdās

---

³⁸⁰ ḥüsrev-i dīn: ḥüsrev ü dīn Mt.

- 4233 Bulaşmış kana küll-i sâ'id ü dest
Gelüp cūşa şan olmuş üstür-i mest
- 4234 Resül-i Haqq'a didi müjdemüz var
Ki nâ-geh irdi böyle luḡf-ı Ğaffār
- 4235 Kemîn itmişken üç biñ düşmen-i dīn
Ṭuş oldum kavmüm ile iy şeh-i dīn
- 4236 Kırup bir komadum içinde zī-rūḡ
Meger var ola küşte içre mecrūḡ
- 4237 Du'ā itdi sevinüp Haḡ resūli
Yine ārāste hep sağ u şoli
- 4238 Gelüp Fazl ibni 'Abbās ol cihān-gīr
Didi bunda görünmez Murtażā mīr
- VII/377^a 4239 Kaçanlarla 'aceb bile mid' ola
Bileydük bārī giderdük o yola
- 4240 Resül-i Haḡ didi ḡaşā vü kellā
K'ire ḡalbine anuñ bīm aşlā
- 4241 Virüpdür aña Haḡ şol zūr-ı bāzū
K'idinmez keffe-i çarḡı terāzū
- 4242 Hele şimdi ḡaber andan viren kes
Benümle cennete bile girür bes
- 4243 Hemān-dem Enes ibni Mālik ol mīr
ḡaber virdi gelüp ḡandalıḡın Şīr
- 4244 İyitdi ıssılıkla gördi seyr-āb
Ziyāde oldu cüst ü cū idüp āb

- 4245 Ki sizüñçün bulına ābdeste
Gelürken pür alup bir kırba deste
- 4246 Tuş oldu iki merd-i pehlevāna
Kesüp başlarını atdı yabana
- 4247 Anuñ ardınca kāfir çıqdı bī-ḥadd
Şavaş içinde el'ān ḳabẓada yed
- 4248 Ben andayken otuz deñlü dilīri
Helāk itmişdi ol mīrān emīri
- 4249 Niçesinden alup bendeñ daḫı rūḫ
Bu vech ile idicek zaḫm mecrūḫ
- 4250 Düşerven gördüm oldu ṫāḳatüm ṫaḳ
Ḥod olmaz mevc-i baḫrı daḫı ırmaḳ
- 4251 Yöneldüüm sizlere bu işde ḫālüm
Yine varmaḡa binüm yoḳ mecālüm
- 4252 Hemān-dem niçe ulu nām-dārı
Resül-i Ḥaḳ aña gönderdi bārī
- 4253 Şabā-veş irdiler ol cānibe tīz
Bu sözde gördiler küffār-ı ḫūn-rīz
- 4254 Kimi ur dir kimi tut u kim öldür
Ki ol Ḥayber-güşā diyen kes oldur
- 4255 Peyāpey mīr ider ammā ki tekbīr
Meger her küştaye ider-imiş bir
- 4256 Varınca şaydılar bunlar da dört yüz
Gelüp tekbīr ünü olup yüze yüz

- 4257 İdüp hamle ırup küffarı andan
Pür oldı yir yüzi baş ile qandan
- VII/377^b 4258 İmāma varup itmekle taḥiyyat³⁸¹
Diyüben dīn yolına zī ḥamiyyet
- 4259 İyitdiler Resül ol verd-i ḥod-rū
Sizi key ārzular gelmemüz bu
- 4260 Diyüp hoş ḥazretine geldügi dem
Nazar itdükde gördi ğarqa-i dem
- 4261 Du‘ā idüp Resüle şükr idüp yüz
Didi iqbāl gösterdi yine yüz
- 4262 K’olup māh-ı ruḥa nezzāre böyle
Yitişdük devlet-i dīdāra böyle
- 4263 İyitdi emr ne fikri yine ceng
Ki şīr-i bīşe-i dīndür ura çeng
- 4264 Resüle didi ‘Abbās iy yüzi gün
‘Alī ne deñlü yara yidi bugün
- 4265 Görülse özüñüz göynerdi ğāyet
Ki yoq cismindeki zaḥma nihāyet
- 4266 Getürüp şoydılar şaydurdı Mürsel
Yimiş yara ‘Alī yitmiş iki el
- 4267 Velī yimez birinden hīç kayğu
Murādı yine cenge tıtmada rū
- 4268 Resül iyitdi var mı kimsede āb
Diyince kimsemüzde yoqdur aşḥāb

---

³⁸¹ taḥiyyat : “Allāh ömürler versin!” demeler; selāmlar, hayır duālar.

- 4269 ‘Alī didi getirürken kuluñ bol
Çıkup kâfir olundı cenge meşgûl
- 4270 Didi Enes konan yiri bilürven
Velī yaram da var müşkil de yik-ten
- 4271 Ki kâfir yolda igen bî-nihāye
‘Ayān hod hazret-i nūr-ı hüdāya
- 4272 Cenābı bile koşdı iki ulu
Varup algeldiler kırba tolu şu
- 4273 Buyurđı itdiler bir kāseyi pür
Ki seyr-āb³⁸² ola yine ‘abd eger hür
- 4274 Şoqınca şuya ol dest-i mübārek
Revān kudretle itdi Hāq tebārek
- 4275 Ne deñlü teşne-dil varsa şuvarđı
Ki meydān içre de aqup şu varđı
- 4276 Cemī‘i mişl-i cüllāb itdiler nüş
Pür oldı kırbalar da qalmadı boş
- VII/378^a 4277 Alup ol āb-ı mu‘cizden dehāna
‘Alī üzre ki olundı fişāne
- 4278 Elin sürdi serāser yarasına
Şanasın görmemişdi yāre sīne
- 4279 K’olup hoş vech ile sağ u selāmet
Hep oñulđı meger qaldı ‘alāmet
- 4280 ‘Ayān olmaqla i‘cāz-ı Muḥammed
Geçürdi zaḥm-ı Enesden daḥı yed

³⁸² Kelimenin aslı *sīr-ab* (suya kanmış) olduğu halde böyle yazılmıştır.

- 4281 Yitişdi aña da şıhhat bayağı
Zihî kâfir k'ola Muhtâra yağı
- 4282 İdüp mü'minler âvâz ile tekbîr
Hâka şükr itdi şad Enes eger mîr
- 4283 Gelüp Cibrîl didi Rabb-i Gaffâr
Selâm idüp size iy zât-ı Muhtâr
- 4284 'Alî tenhâ ne deñlü dökdise dem
Ki kan üstine efsân oldu ol dem
- 4285 Anuñ her kaçrasına Hâk te'âlâ
Yaratdı bir melek tâ rûz-i ferdâ
- 4286 Ki anuñçün Hâka ola şenâ-h'ân
Zihî luğf issi sultân u zî Sübhân
- 4287 Haber virdi 'Aliyy-i Murtażāya
Hezâr itmekle hamd-i bî-nihāye
- 4288 Didi bize bu cāh iy yüzi gülşen
Penāh olmaqla sen Hâk zıllı rüşen
- 4289 Bu sözdeyken bir enşārî cüvān-merd
Gelüp didi Resüle iy yüzi verd
- 4290 Każā oqı gibi küffār tîri
İrüp nā-geh gözümüñ çıkdı biri
- 4291 Resül iyitdi göz irmez maqāma
İresin yitişüp dāre's-selāma
- 4292 Sevinüp didi 'ammum duhterine
Nişānluyam k'irem nîk-ahterîne

- 4293 Yağın kaldı k'ide t̄ali' muḳārin
Velī bu 'ayb ile olmaz umarın
- 4294 Esirgemekle anı ḥazret-i pāk
Şunup yirden götürdi bir avuç ḥāk
- 4295 Lu'ābıyla idüp bir pāresin gil
Gözi üzre ḳodı kevneyne ḥāşıl
- VII/378^b 4296 Du'ā itmekle oldı çeşmi bīnā
Zihī mu'ciz zī luḫf-ı Ḥaḳ te'ālā
- 4297 Didiler ḳanḳısı artuḳ ziyāda
Didi vallāh bunuñ nūrı ziyāde
- 4298 Ḳamaşdurdı diyüp ḥurşīd-i enver
K'açıldı kuḫl-i şeble çeşm-i aḫter³⁸³
- 4299 Diküp göz her biri bedr-i dücāya
İki 'asker ki indiler dü cāya
- 4300 Olup meşgūl işine iki cānib
Çırāğ u şem' ile ḫoldı cevānib
- 4301 Melek-veş girüp ezkāra şaḫābe
O cānib başladı şehd ü şarāba
- 4302 Felekler şubḫa dek tā sebḫa-gerdān
Olup k'ötdi seḫer murğ-ı ḫoş-elḫān
- 4303 Bilāl-i ḫoş-nevā gül-bāng ile bāz
Ḥüseynīde ezāna k'itdi āgāz

---

³⁸³ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şeb” yazılıdır.

- 4304 Namāz-ı şubḥ işi k'olundu āḥir
Gelüp Türk-i felek kim oldı zāhir³⁸⁴
- 4305 Siper yapınmış elde zer-nişān tīg
Ki sağ u soldan ola 'ayān tīg
- 4306 Bezendi yine şaflar her tarafda
Ki oklar buluna qalb-i hedefde
- 4307 Çalınup ceng-i harbī ötdü güm güm
Erenler birbirine itmede hüm
- 4308 Tururlar kāfir ardında zenān hem
Ki ideler dönüp kaçana verhem
- 4309 Yikāyik itdiler biraz zamān ceng
Hüner aşḥābdan gösterdi her şeng
- 4310 Birazdan birbirine şaff u ālāy
Toḡundi her taraftan götrülüp pāy
- 4311 Erenler na'rasıyla toldı her sū
Cihān bed-dillere oldı qarañu
- 4312 Pür oldı hāy u hūdan rub'-i meskūn
Yitişdi bahra siyl olmağ ile hūn
- 4313 Olup ellerde nīze rīze rīze
Siper ġırbāl-idi şan ḥāk-bīze
- 4314 Düşüp gürz ile miğfer 'ayn-ı begter
Yudı el bāl ü perden gürz-i şeş-per
- VII/379^a 4315 Kılıçlar elde olup erre-mānend
Ne bāğı qaldı billerde ne ḥod bend

³⁸⁴ Bu beyitin kenarında "Şıfat-ı şubḥ" yazılıdır.

- 4316 Bu vech ile şavaş ol günde oldı
Kesük baş ile meydān yüzi tıoldı
- 4317 Süvār-ı çarḥ inüp el-kışşa gitdi
Dem-i āsāyiş ü ārām yitdi³⁸⁵
- 4318 İki ‘asker ḳonup yirlü yirine
Düşebaşladı kāfirler yirine
- 4319 Ki her sâ‘at ḳırılmaḳda peyāpey
Tıoḳunmaḳda biri birine her ḫayy
- 4320 Resül-i Ḥaḳ şaḫābe birle ḫurrem
Şabāḫ olup ki urdı şubḫidem dem³⁸⁶
- 4321 Dişürüp dün şehi çetr-i siyāhı
Görünmez k’oldı seyyāre sipāhı
- 4322 Gelüp zerrīn ‘alemlle şāh-ı ḫāver
Ki dikildi livā-yı ejdehāy-ser
- 4323 İki ‘asker yine at arḳasına
Gelüp kim gerdiler meydānda sīne
- 4324 Girüp meydāna bir bed-kīş kāfer
Müsülmāndan şehīd itdi iki er
- 4325 Adı Sūd ü laḳabla Zü’l-ḫumār ol
Şekilde ḫük ü hey’etde ḫumār ol
- 4326 Şu Şammāk³⁸⁷ oḫlı kim dimiş-idük kūr
Aña dāmād-idi ol merd-i maḫrūr

³⁸⁵ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şeb” yazılıdır.

³⁸⁶ Bu beyitin kenarında “Şıfat-ı şubḫ” yazılıdır.

³⁸⁷ Bu isim önceki beyitlerde (örneğin 7/4105) *Şammā* şeklinde geçmektedir.

- 4327 Olup ālāt-ı Һarb ile mükemmel
Қатına ‘avratınuñ vardı evvel
- 4328 Niқāb örtünmiş-idi ol meger aқ
Alup sūñüsine қılmaқla bayрақ
- 4329 İyitdi bu gül-i ruһsār һаққı
Gül-i sūrīdeki gül-nār һаққı
- 4330 Şu bürқа‘ k’almışam sen dimedin al
Қızıl қан ile zāһir itdügüm al
- 4331 ‘Alī қanı ya һүн-ı Aһmed ola
Niçe bir һālet anlarla bed ola
- 4332 Ol-idi k’ol seg-i seg-beççe mel‘ün
Girüp ögmekle özin һadden efzün
- VII/379^b 4333 İdüp һamle elinde tıғ-ı bürrān
Şehīd itdi iki merd-i Müsülmān
- 4334 Dönüben ‘avratına geldi ol kelb
İyitdi nice billāh қувvet-i қalb
- 4335 Ki tenhā ikisini eyledüm küşt
Ne olbildi Aһmed ne ‘Alī püşt
- 4336 İyitdi ‘avratı vallāh dilīrī
N’olur öldürmeden iki esīri
- 4337 Didi ol seg be-һаққ-ı Lāt ü ‘Uzzā
Bu kerre n’eylerem eyle temāşā
- 4338 Yemīn idüp hezārān nār u nūra
Yürüdi dönüben kelb-i ‘aқūra

- 4339 Girüp meydāna yine lāf idüp şad
İyitdi pehlevān gönder Muḥammed
- 4340 Çıķup enşārdan bir nām-dārı
Biraz anuñla şavaş itdi bārī
- 4341 İderlerken dönüşüp ikisi ḥarb
Şehīd itdi anı da irgürüp đarb
- 4342 Çıķırup ‘unf ile yüz istedi er
Yine bir pehlevān şaldı Peyamber
- 4343 Geçince niçe ḥamle ara yirde
Yıķup anı daḥı bulundu yirde
- 4344 Varup ķancıġına ol kelb-i bī-dīn
İyitdi nice bu da iy nigārīn
- 4345 Didi şunca k’olunmuş-idi da‘vī
Bu mıdur ancak ol da‘vīye ma‘nī
- 4346 Eger bu-y-ise ol degmez fülūsa
Gülünc itdüñ bizi Efrenc ü Rusa
- 4347 İyitdi iy büt-i Çīn ü Çigil sen
Temāşā eyle bu kez n’eylerem ben
- 4348 Tırayd itdi girüp meydāna tekrār
Ki ola düşecek desti ķazā-bār
- 4349 Gerüp sīne didi var mı ki bir zāt
Ki meydānuma gire depredüp at
- 4350 Kimesne varup olmadı muķābil
Ki ķattāl-idi ‘ayn-ı zehr-i ķātīl

- 4351 Didi ‘Abbās-ı Mirdās ol dilāver
Çuluñ varsın buyurursa Peyamber
- VII/380^a 4352 Bu sözdeyken Çureşî hūb bir merd
Ki hūy-i nīk ileydi merdüm-i ferd
- 4353 Henüz olmuş-idi dağı Müsülmān
Ki fetḥ-i Mekke de bulmuşdı ĩmān
- 4354 Gelüp didi Resūle iy yüzi māh
Bunuñla ceng idene uḥrevī cāh
- 4355 Ne[-y-]iki³⁸⁸ luṭfuñuzdan idüñ i‘lām
Ya alam baş ya ide çaddümi lām
- 4356 Resūl-i Ḥaḫ didi dīdār u cennet
Anuñ hem bī-fenā gülzār-ı cennet
- 4357 Ki lāzımdur aña ğilmān eger ḥūr
Ki her birisidür ser-tā-çādem nūr
- 4358 Yikāyik dönüben kim şordı tekrār
Resūl-i Ḥaḫ didi olup şeker-bār
- 4359 İşidince revān rūḫ u revānı
Fidā itmekle atdı cenge cānı
- 4360 Varup k’oldı muçābil Zū’l-ḥumāra
Şunınca bir ik’uç ol nā-bekāra
- 4361 Düşürüp anı da kim virdi cānı
Cinān bāğında bulundı revānı
- 4362 Viricek rūḫunı oynayuban ser
Resūl-i Ḥaḫ didi Allāhu ekber

---

³⁸⁸ “Nedir? Ne ki?” anlamındadır.

- 4363 Didiler sır ne yā rabb bu kelāma
Didi irmeklige dārū's-selāma
- 4364 Şu deñlü rûhına hūr oldu yoldaş
Göreydi her kişi dirdi ben iy kâş
- 4365 Bürāder-zādı anuñ geldi derhāl
Didi ben de bu yolda iy nikū-fāl
- 4366 Virürsem cān-ı şīrīn bāğ-ı Rıdvān
Benüm olur mı irüp hūr u ğilmān
- 4367 İyitdi şübhe yok Hâk emridür bu
Şehīdān u ğuzāta cāy olur o
- 4368 Depüp at ol la'īne hamle itdi
Şunup şamşām didi va' de yitdi
- 4369 Şehīd idüp anı da bāğ-ı hulde
Revān idüp yitişdi rāğ-ı hulde
- 4370 Ma'a'l-kışşa birin dağı birin de
Şehīd idüp yine tırdı yirinde
- VII/380^b 4371 Alup miğfer didi var mı dilāver
Ki meydānda bugün top eyleye ser
- 4372 Görür meydānına kimse girür yok
Yine döndi atup bir niçe de oğ
- 4373 Varuban 'avratı mel'ūneye bāz
İyitdi nice iy serv-i ser-efrāz
- 4374 Ki gürzüm mişl-i bād-ı berg-rīzān
Döküp hāk ile itdi böyle yiksān

- 4375 İyitdi şaymazam e'l-kışşa hīçe
İderseñ böyle dağı niçe niçe
- 4376 ‘Alī vü Aḥmedi öldür de ögün
Ki ehl-i Lāta düğün olur o gün
- 4377 Yine döndi hezārān gurruş³⁸⁹ ile
Seg-i dīvāne-veş yüz cünbüş ile
- 4378 Didi Aḥmed kimesne şal şavaşa
Yoğ-ise kimseneñ ger başa başa
- 4379 Degül gam bişer onar bārī gönder
Ki kan içmek diler şu‘bān-ı gönder
- 4380 Nażar aşḥāba kıldı ḥazret-i pāk
Girür yok gördi aña itmegin bāk
- 4381 Revān Bū Bekr ü Fārūk ile ‘Oşmān
Resüle didiler cān saña ḳurbān
- 4382 Buyurursañ varup oynayalum baş
Velī anuñla başa baş şavaş
- 4383 ‘Alī ider ġarīm oldur hemīn bes
Sizilmez aña andan özge bir kes
- 4384 Resül iyitdi bunca yaradan dem
Döküpdür za‘fi vardur şimdiki dem
- 4385 Bu sözdeyken ḥabīb-i Ḥayy u Bārī
Yine hüm birle didi Zü’l-ḥumārī

---

³⁸⁹ Sözlükte bulamadığımız bu kelime, şâirin “homurdanma, gürlleme” anlamında uydurduğu bir sözcük olmalıdır (ğurrān: homurdayan, gürlleyen).

- 4386 Eger yoğ-ise kimseñ yā Muḥammed
‘Alīyi şal gelsün nīk eger bed
- 4387 Ki göre nice toğar anadan er
Degülven mişl-i ‘Amr u yāho ‘Anter
- 4388 Resül-i Haḫ didi şīr-i Hudāya
Ne dirsın şu la‘īn-i bed-liḫāya
- 4389 İyitdi olur-ise himmetüñ yār
Alayum emr-i Haḫla başını zār
- VII/381^a 4390 Didi işmarladum var Kirdigāra
Yidür bitidüğinden Zü’l-ḫumāra
- 4391 Hemān-dem ālet-i ḫarbe olup ğarḫ
Zırın giydi urunup farkına derḫ
- 4392 Şecā‘at bāğına ol gülbün ü bīḫ
Yürüdi heybet ile mişl-i Mirrīḫ
- 4393 Ḥurūş u cūş ile eylendürüp at
Piyāde vü süvārī kıldı şeh-māt
- 4394 Koyup miğfer eyer kaçınd’ açup fem
İyitdi Murtażāyam ejdehā-dem
- 4395 Muḫābil k’oldı varup Zü’l-ḫumāra
İderler kāfir ü mü’min nezāre
- 4396 İyitdi ol la‘īn iy merd-i merdān
Özüñ midür dinen ol şīr-i Yezdān
- 4397 Didi benven gözüñi oñat aç gör
K’iderven menzilüñi mesken-i gür

- 4398 İyitdi Merḥab ile ‘Anter ü ‘Amr
Ḳılıcuñdan mı düşdi içmedin ḥamr
- 4399 Didi sen bildüğüñ bunlar durur bes
Hezārān kesmişem anlar gibi kes
- 4400 İyitdi varınuñ kīnini senden
Alayum görmedüğüñ gör benden
- 4401 Diyüp böyle girişdiler şavaşa
Ḳılıçlar başladılar ine başa
- 4402 Bir ik’üç kez depere şīr-i Yezdān
Çalup kesmedi ašlā tīğ-ı bürrān
- 4403 İyitdi Zü’l-fiḳāra senden āḥir
Şikāyet itdügüm Muḥtāra zāḥir
- 4404 Ki bölmezsın bu düzaḥ itin iki
Bizümle böyle itdüğüñ ne[-y-]iki
- 4405 La‘īne k’olmadı tīğüñ ziyānı
Ḥavāle itdi şu‘bān-ı sinānı
- 4406 Gelürken şīr-i Yezdān şundi tutdı
Cehennem kelbini güyā ḳuṭurtdı
- 4407 Çeker ṭurmaz elinden Murtażānuñ
Alam dir ḳapduğın şīr-i Ḥudānuñ
- 4408 ‘Alī āḥir çeküp şöyle ki aldı
Eli derisi kelbüñ anda ḳaldı
- VII/381^b 4409 Yabana atdı itmekle dü-pāre
Çağırdı ‘avratı gel Zü’l-ḥumāra

- 4410 Nedür hālũñ harĩfũnden hazer kıł
'Alĩdũr ğayra uşma tĩz ter³⁹⁰ kıł
- 4411 Çekũp tĩĝ eylediler ceng kıatı
Diyeydũk kıaldı her birinũñ atı
- 4412 İyitdi yā 'Alĩ hırşuñ neberde
Ne kıatı görmemişem degme erde
- 4413 Didi bu iki işde Hık te'ālā
İdũpdũr cennet ü dĩdar i'tā
- 4414 Ya ölmedũr ya öldürme serencām
İkisinde bile hāşıl belĩ kām
- 4415 Eger kāfir elinde ölsem āhır
Maķāmum cennetũ'l-Me'vā³⁹¹ ho zāhır
- 4416 V'egerni ben seni kim öldürem zār
Virür a'lā derĩçe Rabb-i ğaffār
- 4417 Senũñ yirũñ mü'ebbed nār-ı dũzah
Enĩsũñ Şeyh Necdĩ yār-ı dũzah
- 4418 Kıayıup buña key ol hũk-i bed-kĩş
Havāle tĩĝ kıldı bileyũp dış
- 4419 Siper virdi dehān-ı tĩĝa Hıydar
Yine ol bābdan da açdı Hıy der
- 4420 Kıılıcın Hāmza kıalkkanı şırup berk
Almadı ne kılsun eyledi terk

³⁹⁰ Şâir, kafiye gereĝi "terk" kelimesini "ter" şeklinde yazmış olmalıdır.

³⁹¹ *Kur'ân-ı Kerĩm*: Necm 53/15. âyette geçmektedir. **Cennetũ'l-Me'vā**, sekiz tabakadan oluşan cennetin üçüncü tabakasıdır. Takvâ sahiplerinin ve şehitlerin ulaşacakları bu cennetin Sidre-i Müntehâ'nın yanında olduĝu âyette belirtilmiştir.

- 4421 Şıyup anı da atdı şîr-i Yezdân
Yine tekbîr kıldı ehl-i îmân
- 4422 Düşüp kâfir içine şad tağayyür
Bir iki söylediler yine çür mür
- 4423 Yanında tîğ-ı mel‘ün iki-y-idi
Çeküp herze yine bir iki yidi
- 4424 Şunuşdılar peyâpey bârî bir dem
Çeküp tûrdı revân at başın epsem
- 4425 İyitdi yâ ‘Alî ‘Amr ile cengi
Piyâde eylemişsin ney ki rengi
- 4426 Benümle dahı itseñ n’ola anı
Yine baña eger varsa ziyânı
- 4427 Didi emr eyle-idi anda ol dem
Ki kesdüm başını itdüm revân dem
- VII/382^a 4428 Keserven başuñı sinüñ süvâre
Ki ola çavmüñüñ bağrında yâre
- 4429 İyitdi hışm ile sini ‘Alî ben
Şanurdum er degülmişsin velî sen
- 4430 Ki cengüme getürmişsin bir er de
Ki iki oynaya şimşîr serde
- 4431 Didi iy çaltabân mânend-i bîve
Bu kerre yürüdün âl ile rîve
- 4432 Zihî lâ-yefhem ol çod rây-ı mecnûn
Ki bostâncıya ister şata tarhûn

- 4433 Müsülmān ol ḥalāṣ isterseñ āḥir
İṣūñ bitmiş durur ‘aczūñ ḥo zāhir
- 4434 Қақыууу уине сег сенге гириşди
Вуну билмеу тамāма ‘ōmr’ ириşди
- 4435 Çıgırmaqla Zübeyr iyitdi iy şīr
Yoğ ĩmān koqusı aña ne tedbīr
- 4436 Ḥavāle itmek ile tīğ-ı ser-tīz
Kesegör başını tūtmağ ile tīz
- 4437 Du‘ā itmekde Mürsel götürüp el
Ki ḥāl-i ‘ammızād olmaya muḥtell
- 4438 Şavaş içinde ammā ol iki ner
Dem-i āḥirde ġālib geldi Ḥaydar
- 4439 Unutup neng ü nāmı kaçdı kāfir
‘Alī yitişdi diyüp Ḥayy u Qādir
- 4440 Urup ol na‘ra-i meşhūrdan bir
Serāser yanqulandı gök eger yir
- 4441 Ḥavāle farqa idüp Zü’l-fiḳārı
Depere çaldı muḥkem Zü’l-ḥumārı
- 4442 Siper ivinde ol da şaqladı baş
Ḥudā kes didi nice ser nice taş
- 4443 Ki kesdi ol-iken pūlād-ı çīnī
Bu kez aldı ele pūlād içini
- 4444 Urunmıssa ne deñlü iki miğfer
Enār-āsā dü-şakq oldu inüp ser

- 4445 Egerçi tende begterdi dü-bāre
Cemī'i kıldı cismiyle dü-pāre
- 4446 Qarār itmeyüp at u eyerin hem
Bile kesdürdi Hāq zī-şān-ı a'zam
- VII/382^b 4447 Döküldi yimelerle ālet-i harb
Zihī kādır zihī kudret zihī darb
- 4448 Görüp kāfir içinde kopdı feryād
Müsülmānlar Resül ile olup şād
- 4449 Ne kim var ins ü cin birle serāser
Cihān taldı diyüp Allāhu ekber
- 4450 İşāret kıldı sultān-ı dü 'ālem
Melā'ikle yürüdi cinn ü ādem
- 4451 Eñ öñce çekdi 'Azrā'il ālāy
Firiştehlerle 'ālī görke hep bay
- 4452 Alup şağına Cibrīl-i emīni
Müzeyyen hoş yesār ile yemīni
- 4453 Sirāfīl ile Mīkā'il de hem
Melā'ikle şol u der-peyde bā-hem
- 4454 Ol eşkāl ile bā-hem 'asker-i cin
Gören kim vehm birle öte ucın
- 4455 Şahābe her tarafından mişl-i deryā
Temevvüc üzre olmaqla serāpā

- 4456 Velî emr-i Hâk ile ‘âm eger hâş
İdinüp vird îmân ehli İhlâş³⁹²
- 4457 Yürüdiler o cânibde revişde
Olup derhem bulundı herkes işde
- 4458 Kimi nâvekle idüp sîne mecrûh
Kimisi nîze ile almada rûh
- 4459 Kimi gürz-i girân-đarb ü sebük-ser
Şalup haşhâş-veş tağıtmada ser
- 4460 Kimi tîğ ile çalmağda kalem-vâr
Dürüp defter-i ‘ömr itmekde tûmâr
- 4461 Kemend ile kimi sürür keşâkeş
Pür oldı hây u hûdan hâk-i mefreş
- 4462 Gözinden kâfirûñ Bârî te‘âlâ
Hicâbı ref‘ idüp k’oldı hüveydâ
- 4463 Cemî‘i gördiler deşt ü beyâbân
Melâyikle pür olup dil perîşân
- 4464 Şınup tağılmağa hep tıtdılar yüz
Kovar aşhâbdan bir kişi yüz yüz
- 4465 Oğul kızla yirinde çetr ü büngâh
Havâtîn ile pür otağ u hargâh

---

³⁹² *Kur’ân-ı Kerîm*’in, Allâh’ın birliğı akidesini bildiren 112. sûresidir. Meâlî: “ (1)De ki: ‘O, Allah’tır, bir tektir.’ (2) ‘Allah Samed’dır (Her şey O’na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir).’ (3) ‘Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğı değildir).’ (4) ‘Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.’ ” *Kur’ân-ı Kerîm*: İhlâs 112/1-4.

- VII/383^a 4466 Esîrûmdür dimekle her biri bu
İpe dizildi mişl-i la'1 ü lü'lü'
- 4467 Alındı sîm ü zerle naqd ü kâlâ
Eger eksün ü ver zer-beft ü dîbâ
- 4468 Kaçup Mâlik girüp bir yol eline
Varıcağ vehm ile Tâyif iline
- 4469 Ne sille urdılar aña ne hod müşt
Velî verhem oқыyla itdiler küşt
- 4470 O cānibde şaḥābe k'itdi tālān
Alurken her biri bî-ḥadd ü pāyān
- 4471 Biri tutdı bir üştür hevdec ile
Diyüp hep māldur pür hevdec ile
- 4472 Açup gördi bayağı kūr içinde
Tağılmış şan ölüdür gūr içinde
- 4473 Bilüp Şammāk-zāde çaldı başın
Ḥisāb itmiş-idük dört yüzle yaşın
- 4474 Ġanīmet mālınuñ yoğ-idi ḥaddi
Olunmuş gerçi bu vech ile 'addi
- 4475 Ki altmış biñ alınmış-idi aḡnām
Şütür de kırk biñ iy nīk-fercām
- 4476 Nefer on yidi biñ 'avratla oḡlan
Zihī dād-ı Ḥudā zī luṭf-ı Yezdān
- 4477 Ki küffāra götürtdi eller ile
Kim isteyüp bulurdı iller ile

- 4478 Hem on biñ re's-idi yazu yilen at
Hudā bilür ne deñlüydi ölen zāt
- 4479 Zer ü sīm ile aqmişe hisābı
'Adedden taşra çok her biri bābı
- 4480 Qo hod ālāt-ı harbī cevşen ü gayr
Ki yüriyüp dişürdiler idüp seyr
- 4481 Dü 'ālem fahrı andan irtesi gün
Göçüp yüz şevk ile mānend-i düğün
- 4482 Yitişdi Tāyife olmağa mālİK
Ki anda-y-idi 'Avfüñ oğlu MālİK
- 4483 Girüp qal'aya yapmışdı qapusın
Ki umardı gelür diyü tapusın
- 4484 Quşatdurdı revān ortaya alup
Ġam aldı MālİKİ içinde qalup
- VII/383^b 4485 Amān ile çıqup oldı Müsülmān
Naşīb itdi Hudā devletlü zī cān
- 4486 Başup bağra Resül oldı dili pāk
Sözi tevḥīd olunmaqla dili pāk
- 4487 Nesi alınmış-ise kıldı teslīm
Yine mīr itdi virmekle bir iqlīm
- 4488 Olup ḥükm ü ḥükümetde demādem
Reh-i İslām içinde varmadı kem
- 4489 Gidüp gündüz kim irişdi şebāngāh
Esīr içinden irdi bir qatı āh

- 4490 Ki dirdi nāliš ile Aḥmedā vā
Dönüp tekrār da dir Murtażā vā
- 4491 İricek gūş-ı ŧem‘-i bezm-i cāna
Emīrū’n-naḥli eyledi revāne
- 4492 Varup gördi iden ol āhı bir zen
Yanup sīne ŧan olmış ‘ayn-ı külḥen
- 4493 Varıcaḳ Murtażā āh eyledi bāz
İyitdi kimsin iy serv-i ser-efrāz
- 4494 Didi benven ‘Alī ŧaldı Muḥammed
Ne içün nālišūñ bükülüben ḳad
- 4495 İyitdi duḫteriyem dāyesinūñ
İşidürdüm eyü aduñı sinūñ
- 4496 Ḥalīme vālidem de işde bunda
Nażīri yoḳ yaş u faḳr u zebūnda
- 4497 Şefā‘at her dü ‘ālem raḥmetinden
Umaruz ḳurtulup ḡam zaḥmetinden
- 4498 Bu ‘ilm olduḳda ḥāşıl Murtażāya
Ḥaber virdi sevinüp Müctebāya
- 4499 Getürdüp gördi giymiş bir gök eski
Ki eyle görmemişdi bir gök eski
- 4500 Bürümiş yine bir eski ile rūy
Ki olmışdı belürsüz āster ü rūy
- 4501 Teraḥḫumla Resūl emr itdi cāme
Giyüp şükr ile yüz Rabbü’l-enāma

- 4502 Du‘ā idüp dil ü cāndan hezārān
Öñinde diz çöküp oldı Müsülmān
- 4503 Resül iyitdi ol zāt-ı hümāyūn
Ḥalīme kıızı mısın Şemme Ḥātūn
- VII/384^a 4504 Ḥuzū‘ ile didi ol cāriyeñven
Gözümüz merdümisin nūrı rüşen
- 4505 Resül iyitdi d’imdi bir nişān vir
Görelüm mācerādan ol da ne dir
- 4506 Didi bir gün revān iy serv-i dil-cū
Sizüñle varduķ almaķlıķa Şu
- 4507 Cenābuñ düşe diyü tutduĝum dem
Elümi Őırduñuz ĝāyetde muḥkem
- 4508 ḤalāŐ idüp ki düşdüñüz kenāra
Yir itdi baŐuñuzda seng-i ḥāre
- 4509 ‘Ayān ol zaḥmdan olduĝı dem ķan
Döküp yaş viriyazdum acıyup cān
- 4510 Resül iyitdi ĝırçeksın hem oldı
Ṭoķınup taş zāhir ol dem oldı
- 4511 Mürüvvet menba‘ı kān-ı ‘aṭādur
Didi bes anaya varmaķ revādur
- 4512 Ḳadem-rencīde kıılmaĝ ile derḥāl
Varup ‘arz itdi dīdār ol nikū-fāl
- 4513 Ḥalīme ĝāyet olmaķla za‘īfe
Yüküñdi ṭuramadı ol ‘aḫfe

- 4514 Revān varup elin aldı eline
Ḥalīme kim yitişdi vaşl iline
- 4515 Revān idince çeşme çeşm-i pür-nem
Resül iyitdi ḥālūñ ne nede dem
- 4516 Didi gitdükde sen hep gitdi devlet
Ġmādan el yuyup yüz tutdı kılllet
- 4517 Hezārān zehr-i ḳahr-ı dehr idüp nūş
Cihānı ḳıldum özümle ferāmūş
- 4518 Esīrūñ olduğuma oluban şād
Cemī‘i ğamdan oldum şimdi āzād
- 4519 Diyüp böyle Müsülmān oldu ḥurrem
Gülüp yüzi dil ü cān oldu ḥurrem
- 4520 İyitdi hep tutulmuşdur oğul kız
Meded eyle şatılmadın ucuz kız
- 4521 Getürdüp varını ol şāḥ-ı şimşād
Müsülmān eylemekle ḳıldı āzād
- 4522 Alup geldi otağa virdi çok māl
Yitişdi ser-firāzī nice pā-māl
- VII/384^b 4523 Didi binümle gel Yeşrib zemīne
N’idersin varup ol iḳlīme yine
- 4524 İyitdi sensüzün iy yüzi gülzār
Gelür bize gülistān-ise de ḥār
- 4525 Gömülü nesnecük var varup alam
Gelüp ḥidmetde tā ölünce olam

- 4526 Diyüp hoş kaydını görüp kemāhi
Revān oldılar alup ele rāhı
- 4527 Dimekle hāzreti vaqt aña irdi
Ġanīmet mālına taqsīme girdi
- 4528 Müsülmān soñra olan halka hayli
İgen çok māl virdi bile hayli
- 4529 Ebū Süfyāna luḡfindan Peyamber
Yüz üştür virdi ṭāvusī eger ner
- 4530 ‘Ulā-y-ile Hākīm ibni Hızāma
Yüzer virdi geçilmekle tamāma
- 4531 Elin çekmeklik içün faqr ü fāqa
Birine daḡı virdi elli nāqa
- 4532 Meger andaydı Mālik ‘avratı hem
Ṭutulmuş-idi üç kıızıyla bā-hem
- 4533 Ki her biriydi yüz reşk-i büt-i Çīn
Şan olmuşlardı burc-ı hüsne pervīn
- 4534 Gelince dīne girmeklikle ol çār
İgen çok māl in‘ām itdi Muḡtār
- 4535 Virildi rızqları da mā-ḡaşal hep
Neleri varsa aldılar müretteb
- 4536 Muḡallādur keremlerle vücūdı
Görüp enşār bārī böyle cūdı
- 4537 Didiler gördüñüz mi aqrıbāya
Neler virdi vaṭan ecli şafāya

- 4538 Yapışmak ile mevlid ħubbına berk
'Acebdür bizi āħir k'itmeye terk
- 4539 İşitmek ile 'Abdullāh-ı Enřār
Didi bunuñ gibi sözi ĸoñ iy yār
- 4540 Dil-i pāk olmağ ile bundan āgeh
Melül olup size incine nāgeh
- 4541 Didügi gibi fi'l-vāқи' cenābı
İşidüp şaldı enřāra řaħābı
- VII/385^a 4542 Gelicek didi sözde ol şeker-rış
Nedür dünyā-y-içün billāh bu engış
- 4543 Ki dine virdi Mekkīlere çok māl
Güzāfın eylemezven ħod be-her-ħāl
- 4544 Hem emr-i Ĥağ olupdur anı müş'ir
Mu'ayyen var durur bunda niçe sır
- 4545 Biri bu k'oldılar yiñi Müsülmān
Belı lāzımdur artuğ luş u iħsān
- 4546 İkinci içlerinde şurmazam hem
K'olalar her nefes binümle ħoř-dem
- 4547 Vücüdum size māl-i bı-kerāndur
Ne virür Bārı bensüz bı-kerān dūr
- 4548 Sizi Ĥağ virdi baña bini size
Dimeñ kim meyli var mı yine bize
- 4549 Sizüñleyem olunca 'ömr āħir
Mezārum arañuzda yine řāħir

- 4550 Dem-i cān-perveri enşār işidüp
Şerem-sār oldılar haclet iş idüp
- 4551 İdüp tevbe vü istiğfār şad-bār
Didiler ‘özr-ḥ^vāhī birle tekrār
- 4552 Haṭā kılduğı kullar gerçi kemdür
Velī kuldān haṭā şehden keremdür
- 4553 Götürüp el yine ol serv-i āzād
Du‘ā itmekle varın eyledi şād
- 4554 Bu kerre şehd döküp ol şeker-ḥand
Ḥarem ehline başladı ide pend
- 4555 İyitdi gitdi fikr-i dūr-bīnī
Çıkaruñ ḳalbūñüzden ḥıḳd u kīni
- 4556 Şeb ü rüz olmağa ṭālī‘de feyrüz
Dürüşüñ emr-i Ḥaḳḳa her şeb ü rüz
- 4557 Hem itmeñ ḳan ḥarām oldu Ḥaremde
K’olunmaya dü ‘ālemde elemde
- 4558 Ḳulađ urmağ ile şāḥib-hünerler
Ki dökdi bī-bahā böyle güherler
- 4559 Ḳalup bu bunda ol lāhūta şeh-bāz
Emīn-i vaḥy ile girdi söze bāz
- 4560 Selāma geldi Şābit ibni Nu‘mān
Nazar kılmadı ol kevneyne sulṭān
- VII/385^b 4561 Ṭolanup kim gelüp virdi tahiyet
Bu kez aldı revān kıлмаḳla ‘izzet

- 4562 Didi iy hāzin-i gencīne-i ğayb
Sözüm var şormağ olmaz-ise ger ‘ayb
- 4563 Demin kim olmadı hīç iltifātuñ
Neye meşğül-idi devletle zātuñ
- 4564 İyitdi bāz-ı Sidre gelmiş-idi
Hudādan yine vahy algelmiş-idi
- 4565 Ğuzātuñ haqqın’-idi līkin āyet
Bile dāhilsin olmağda ‘ināyet
- 4566 Sevindi Şābit işitmekle anı
Şafālar sürdi key rūh u revānı
- 4567 Dü ‘ālem faħrı ‘Abbās oğlı Fazla
Buyurdi kim alınup māl-i fazla
- 4568 Vara ‘askerden öñ Yeşrib zemīne
Beşāretler yitişe ehl-i dīne
- 4569 Diye hem yine faħr-ı her dü ‘ālem
Gelür sözlerle olmağā demādem
- 4570 Egerçi hadd-i kārı māverādur
Sözüm şallū ‘alā hayri’l-verādur

**Hikāye-i Siyāhān Ki Be-Rāh-ı Fazl ibni ‘Abbās Peydā Şodend ü
Muqātele Kerdend**

- 4571 Hudā luḡfını idinmekle rehber
Dimiş ol sālīk-i seyr-i Peyamber

- 4572 Ğanīmet mālını ol zübde-i nās
Didi k'alup gide Fażl ibni 'Abbās³⁹³
- 4573 Süleymān ibni Hālid³⁹⁴ dağı bile
İki yüz erle ıoğrudı sebīle
- 4574 Güneş tek ıur mamağla bir nefes dek
Seherden [g]itdiler³⁹⁵ tā ağşama dek
- 4575 Olup anda o gice şād u ħurrem
Göç itdiler [urıcağ/uruban] şubĥıdem dem
- 4576 Yitişdiler bir ulu rūda dil-şād
Ki dirlerdi aña Mā'ü'l-Ħarāb ad
- 4577 Şulanup kim olundu varı seyr-āb
Açıldı bir ıarafdan yine bir bāb
- 4578 Ki gördiler ırağdan bir kaba toz
Gelür ha irdi nice āĥir-i rüz
- VII/386^a 4579 Didiler bu 'alāmet neyki yā Rabb
Sirāyet itdi ĥayret varına hep
- 4580 İyitdi Fażl bizdendür veger ġayr
Yarađuñuzla oluñ şerr eger ĥayr
- 4581 Kıpırdaşup iderlerken nezāre
Çıkageldiler iki biñ süvāre
- 4582 Siyeh-rū varı zift-āsā siyeh-dil
İki yüze iki biñ er de müşkil

³⁹³ Fażl ibni 'Abbās : Fażl übnü 'Abbās Mt. (Düzeltildi).

³⁹⁴ Süleymān ibni Hālid : Süleymān übnü Hālid Mt. (Düzeltildi).

³⁹⁵ Bu kelimenin, dizedeki kelimelerin anlamlı bir bütün oluşturması bakımından "girdiler" olması daha doğru görünmektedir.

- 4583 Hārāmī-idi key hūnī vü reh-zen
Penāh-ı rü-siyāhān-idi me'men
- 4584 Re'īsi anlaruñ Saht ibni Serṭüş
K̄ara yüzlü-y-idi saht ibni Serṭüş
- 4585 Necāşī şāha key itmiş-idi kār
Çoğ almışdı ilin kılmaqla peygār
- 4586 Ele getüremezdi anı ol şeh
Ki bulmazdı anı şayd itmege reh
- 4587 Naẓīri yoğ-idi gerçi Yemende
Varup ol rü-siyeh ṭarf-ı Yemende
- 4588 Bulup āb u hevāsı hūb bir yir
Ser-i rūd ile key maḥbūb bir yir
- 4589 Virilmişdi aña Rūd-i Na'īm ad
Añardı ol maḫāmı biliş ü yad
- 4590 Yanında köhne ḳal'a yiri yüksek
Ki cinne dinmemişdi anda bük sek
- 4591 Yapup ḳomış-idi ismini Semmāk
Perī itmezdi uçup evcin idrāk
- 4592 Ol uçdan kimseden yoğ-idi bīmi
Ki milk itmişdi Vādī-i Na'īmi
- 4593 Hārāba virmiş-idi ol diyārı
Büte ṭapmaqla kāfirlerdi varı
- 4594 Kimesne hiç olmazdı ğarīmi
Dün ü gün şeyḫ-i Necd-idi ḫarīmi

- 4595 İşitdi n'olduğın kavm-i Hevāzin
Ĝanīmet mālınıñ hem çoğ u azın
- 4596 Var-idi zūr-ver bir pehlevānı
Ki kendüydi қаzā-yı āsumānī
- 4597 Adı Za'lem-idi key merd-i hūn-rīz
İki biñ er қоşup didi yūri tīz
- VII/386^b 4598 Yitiř yil gibi sūr'atle dime dūr
Muħammed ĝāfil-iken ũstini ur
- 4599 Bũyũk kiççũk dimegil başların kes
Diřũr ol mālı k'alımış-idi her kes
- 4600 'Alī didũkleri ol pehlevānı
Diri getũr demũrleyũben anı
- 4601 Geçũp andan Medīneyi ĥarāb it
Kılıçdan geçũrũp kavmin yebāb it
- 4602 Serāser 'avrat oğlanı ipe diz
Ki bileler cihān içre neyũz biz
- 4603 Ol-idi kim iki biñ erle Za'lem
Yitiřũp iki yũz ařhāba ol dem
- 4604 İdũp ĥamle didiler rızķı yik-ser
Dũkũñ қalsun selāmet dirseñũz ser
- 4605 V'egerni tīđum ile geñsũz aldum
Kesũp bařuñuzı eřrāfa çaldum
- 4606 İřidũp Fażl ĥıřm idũp be-đāyet
Didi ařhāba ũlmekdũr nihāyet

- 4607 Ölünce çalışalum dīn yolına
Ne-ise emr-i Hāḡ eyle olma
- 4608 Diyüp böyle hemān-dem oldu uğraş
Dökilebaşladı ḡan kesilüp baş
- 4609 Pür oldu hāy u hūdan rūy-ı şahrā
Beyān u vaşfa şıḡmaz ceng ü ḡavgā
- 4610 Müsülmāndan şehīd olup sī vü şad
Habeşlerden helāk olundu bī-ḡadd
- 4611 Süleymān ibni Hālid birle ḡutsaḡ
Hem oldu yitmişi şaḡladılar şaḡ
- 4612 Yaluñuz ḡaldı Fazl ü sürdi Za‘lem
Şavaş itdiler ikisi ik’üç dem
- 4613 Urup bir nīze Za‘lem yıḡdı atın
Revān Fazl-ı cihān divşürdi zātın
- 4614 Siñirledi ḡarīmi atın ol da
Velī pür ehremenler şaḡ u şolda
- 4615 Ḳomadılar ki ḡaşmı başın ala
Üşürüp tıḡ olundu ala bula
- 4616 Anı da ḡutdılar āḡirde diri
Esīr itdiler ol serdār emīri
- VII/387^a 4617 Cemī‘i rızḡ u māla uruban yed
Alup varını gitdiler muḡayyed
- 4618 Dün içre birini ḡurtardı Bārī
Yitişdi ḡazret-i Muḡtāra bārī

- 4619 Serāser ara ana grdiler ar
Olunmaz kāse-i demden yūzi fark
- 4620 Grince hāzretin āh itdi dūdi
ahābe dirilūp baına udi
- 4621 Diricek baa ‘alın aladı zār
Ki derd ile cigerler aqladı zār
- 4622 orunca mācerādan hāzret-i pāk
Beyāna girdi em-i nemle am-nāk
- 4623 İyitdi iricek Mā’ū’l-Harāba
Esās-ı ‘ıyumuz vardı harāba
- 4624 Ğubār-engīz olup bir gerd zāhir
Hezār oldı hemān-dem derd zāhir
- 4625 utup dīv-i zamāne uuı an
Yitidi gūndūzin dūn buuı an
- 4626 alup ol Saht-ı mel’ūn rū-siyāhān
İridiler iki biñ rū-siyāh ān
- 4627 Mu‘ayyen her biri tenhā ne ālib
Gelem dir zengibār-ı āma ālib
- 4628 Re’īs anlara Za‘lem bir ara kelb
Yūzi rengi gibi adan atı alb
- 4629 Dūup nūmūze Fazl ũ Sūleymān
ava itdūk idūp amle hezārān
- 4630 Egeri aralardan dūdi bī-ad
ehīd aābdan oldı sī vū ad

- 4631 Süleymān ile Fazlı dād ü bī-dād
Esīr idüp tütüldü merd-i heft-ād
- 4632 Alup tutsağ ile māl ü menāli
Giderken yolda ben dil-ḥaste-ḥāli
- 4633 Ḥudā yol virdi dünle kaçdum iy māh
Yitişdüm mu‘cizeñ olmağla hem-rāh
- 4634 Melül olup gül-i sūrī-i iblāğ
Diger-gün oldu ḥüsne gülşen ü rāğ
- 4635 Yeşerdi nerges-i şehlā olup nem
Belürdi berg-i gül üstinde şeb-nem
- VII/387^b 4636 Varup kirpüklerinden lāleye āb
Ḥaṭ-ı reyḥānın itdi eşk seyr-āb
- 4637 Müsülmānlar görüp kan ağladılar
Cigerler ḥüzn odıyla tağladılar
- 4638 Yürekler kanını seylāb idüp göz
İñilder her biriçün var-idi yüz
- 4639 Olup mātem-zede fi'l-ḥāl varı
İder yok arada bir ğam-güsārī
- 4640 Silüp āḥir Resūl-i pāk yaşın
Didi aşḥāba götürmekle başın
- 4641 Hele şabr-ı meşāyibdür bize rāh
Görelüm ne buyurur ne dir Allāh
- 4642 Benefşe gibi ser zānū-yı ğamda
Türurken faḥr-ı ‘ālem dil elemde

- 4643 Țurup řāh-ı vilāyet řīr-i Yezdān
Didi iy ‘ōmr-i men cān saña Țurbān
- 4644 Kemīne Țuluñı gōndergil aña
Țırayum küllī Țorsa HāȚ te‘ālā
- 4645 řıgınmaȚla ‘Azīz ü Zü’ntikāma
Yitişsün varınuñ ‘ōmri tamāma
- 4646 Yüz urup yire serdārān u server
Fidā saña didiler cān eger ser
- 4647 Varup küffāra virelüm cezāsın
Ki bulunmaya arada Țaza sin
- 4648 Bu sözdeyken emīn-i vaȚy irdi
Selām-ı HāȚķı ‘izzetle ki virdi
- 4649 İyitdi HāȚ te‘ālā iy şeh-i dīn
Hābībüm neyȚün olur aña ğam-ġīn
- 4650 Mūsūlmānlar ki dūřdiler dem-ālūd
řehādetle ğorinüp rüy-ı bihbūd
- 4651 Tecellīlerle Țıldum ta‘ziyet ben
Viřālüm gencini itdüm diyet ben
- 4652 VaȚan virdüm civārum Țurbını hem
K’ireler devlet-i dīdāra her dem
- 4653 Ğorülse anlara olan be-her-bāb
İverlerdi řehīd olmaġa ařġāb
- 4654 Bu vech ile hem ol küffār-ı bed-ġū
Helāk olmaȚ durur maȚřūdumuz bu

VII/388 ^a	4655	‘Alīyi gönder irsün iş yirine Ki emrümle yitişe iş yirine
	4656	Diyüp kim bāz-ı Sidre itdi pervāz Olup hurrem fezā-yı kudsā şeh-bāz
	4657	Hemān dem bir livā-yı māh-peyker Vilāyet şāhına virdi Peyamber
	4658	Alup ‘izzetle yüz yüz ol şafāya Şürü‘ itdi bu medh-i dil-güşāya ³⁹⁶
	4659	Didi iy memleket-ārā-yı <i>Tā-Hā</i> ³⁹⁷ Riyāz-ı <i>festakīm</i> ³⁹⁸ -rā serv-i bālā
	4660	Göründi mihr-i rūyuñ şevk ile bes Ki oldı mihr ü meh āyine-sīmā
	4661	Yüzüñ şem‘i fūrūğından mu‘ayyen Uyanmışdur çirāğ-ı kaşr-ı hadrā
	4662	Hidāyet nūrıdur mışbāh-ı haddüñ K’ider Hāğ pertevi böyle tecellā

³⁹⁶ Bu beyitin kenarında “Na‘t 1” yazılıdır.

³⁹⁷ *Kur‘ân-ı Kerîm*. Tâhâ 20/1.

³⁹⁸ “Habibim; beraberindeki tövbe edenlerle birlikte emrolunduğün gibi *doğrulukla hareket et*, aşırı gitmeyin (yani Allah’ın tayin ettiği hududun dışına çıkmayın); zîrâ Rabb’in ne yaparsanız hepsini görücüdür.” meâlindeki âyetten (*Kur‘ân-ı Kerîm*. Hûd 11/112) iktibas edilmiştir. “İbn Abbas’dan rivayet edildiğine göre; Kur‘ân-ı Kerîm’de Resûlullâh için bu âyetten daha şiddetli ve daha meşakkatli bir âyet nâzil olmamıştır. Bu sebeple Hz. Peygamber: ‘Hûd Sûresi beni kocattı.’ demiştir... Bu âyetin Hz. Peygamber’e ‘Beni kocattı.’ derirtecek kadar zor gelen kısmı ümmetinin de doğru yoldan ayrılmaması emridir. Böylesine kesinlikle belirtilen doğruluk şâirâne bir benzetmeyle bir bahçeye teşbih edilir ki Mi‘râc gecesinde gözleri görmesi gerekenden başka yöne sapmayan, Rabb’inin en büyük âyetini müşahede eden Hz. Peygamber’in boyu da bu istikâmet bağında yükselen son derece düzgün bir serviye benzetilir.” Emine Yeniterzi, *Dîvan Şiirinde Na‘t*, s. 104-105.

- 4663 Dil-i baħr-ı muħıtuñ şöyledür jerf
K'aña bir kaçre olmaz yidi deryā
- 4664 Birin de Zeyde ol yā kaşı miħrāb
Virince başladı Zeyd ibni Ĥaṭṭāb³⁹⁹
- 4665 Didi iy cān olan kevn ü mekāna
Yitişen seyr-i evc-i lā-mekāna
- 4666 İcer devründe ṭıġuñ çeşmesinden
'Adū-yı teşne-dil şu kana kana
- 4667 Şafā-yı serv-i kaçdüñ zikridür bes
Revān baġışlayan āb-ı revāna
- 4668 Gül-i ter ḥaddüñe öykündüġiçün
Zübānı yanuban oldu zebāne
- 4669 Vücüduñ gevheri kem-yāb-iken Ĥaķ
Cihān ḥalkına virdi rāyigāna
- 4670 Birin de Ĥazret-i 'Ammāra virdi
Bi-'aynih ol daħı bu medħa girdi⁴⁰⁰
- 4671 Didi zātuñ ki luṭf-ı Zü'l-minendür
Ne yüzden gözleseک vech-i ḥasendür
- 4672 Dü 'ālemlle vücūd-ı pāküñ el-ħaķ
Görinen bu ki mişl-i cān u tendür
- 4673 Göñül kim şordı benden 'arızuñı
İyitdüm yāsemendür ya semendür

³⁹⁹ Bu beyitin kenarında "Na't 2" yazılıdır.

⁴⁰⁰ Bu beyitin kenarında "Na't 3" yazılıdır.

- VII/388^b 4674 Çırāğ-ı maḥfil-ārā-yı dil ü cān
Cemālūndür ki şem‘-i encümendür
- 4675 İder dil vaşfuñı her dem mükerrer
Ki böyle tūḫī-i şekker-şikendür
- 4676 Birin de ol sehī serv ü ser-efrāz
Virüp Miḫdāda ol da kıldı āğāz⁴⁰¹
- 4677 Didi iy ‘ālemūñ rūḫ u revānı
Ki sensin cümlenūñ cān u cihānı
- 4678 Olunmağ ile menzil *ḳābe ḳavseyn*
İdensin seyr kūy-i bī-nişānı
- 4679 Umar izūñ tozından çeşm-i ḫavrā
Nesīm-i şubḫūñ oldur armağanı
- 4680 Ayāğūñ toprağından utanupdur
Ki girdi zūlmet’āb-ı zindigānı
- 4681 Alup virmeklik için ḳudret-i Ḥaḳ
Senūñçün bezedi iki dükānı
- 4682 Birin de luḫf ile ol zübde-i nās
Aña virdi k’odur ‘Abbās-ı Mirdās
- 4683 Selīmūñ ḳavmine ol mīr ü serdār
Alup yüz şevḳ ile oldı şeker-bār⁴⁰²
- 4684 Didi iy burc-ı devlet mihr ü māhı
Ayāğūñ tozıdır şehler külāhı

⁴⁰¹ Bu beyitin kenarında “Na’t 4” yazılıdır.

⁴⁰² Bu beyitin kenarında “Na’t 5” yazılıdır.

- 4685 Bi-ḥamdi'llāh⁴⁰³ ḥabībīn kıldı maḥbūb
Bize de pādişehler pādişāhı
- 4686 İder her bir ḥamında ṭurresi 'arz
Güneş gibi fūrūġ-ı şubḥigāhı
- 4687 İşāret iki 'ālem ḥāşılına
Yiter bir kūşe-i çeşmüñ nigāhı
- 4688 Ne ġam yir çarḥ-ı kej-rev gerdişinden
Şunuñ kim olasın pūşt ü penāhı
- 4689 Birisin daḥı ol dürr-i yigāne
Virüp 'izzetle k'aldı Bū Dücāne
- 4690 Şeker ġüftār ile girdi kelāma
Ki ya'nī midḥat-i Ḥayri'l-enāma⁴⁰⁴
- 4691 Didi iy zıll-i Yezdān ü hümā-fer
Mücessem nürsın 'ömr-i muşavver
- 4692 Sürilüp duḥter-i rez işigüñden
Şikest oldı şanem-veş cām u sāġar
- VII/389^a 4693 Ne ġam devründe Ye'cüc⁴⁰⁵-i fitenden

---

⁴⁰³ Allāh'a hamd olsun!

⁴⁰⁴ Bu beyitin kenarında "Na't 6" yazılıdır.

⁴⁰⁵ Ye'cüc-Me'cüc: Nuh Peygamber'in evlatlarından, Yâfes'in soyundan oldukları rivâyet edilen iki kabilenin adıdır. *Kur'ân*'da iki yerde (Kehf/97 ve Enbiyâ/96) zikredilen bu iki kavmin nesepleri, boy bos ve şemâilleri, konuştıkları dil, yaşadıkları coğrafya, yeme-içmedeki aşırılıkları, insanlığın başına açacakları büyük belâlar vb. konularında tefsirlerde ve sâir kaynaklarda sayısız haberler rivâyet edilmektedir. Ye'cüc-Me'cüc kelimelerinin ilk çağrışım alanı onların kıyamet alametlerinden biri olmalarıyla ilgilidir. Rivâyetlere göre bu iki kavim, kıyamet kopmadan bir müddet önce zuhur edecek ve insanların başına büyük belalar açacaklardır. Dursun Ali Tökel, *Divan Şirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ, Ankara 2000, s.397.

- Ki her bir tīgudur sedd-i Sikender⁴⁰⁶
- 4694 Dür-i güftāruña urduğıçün güş
Dizildi güşivār-ı çarğa gevher
- 4695 Göñül tūṭisi medhūne girince
Şeker-riz olmağ ile dökdi şekker
- 4696 Hezārān luṭf ile ol ḳalbi sāde
Birin de virdi Sa‘d ibni ‘Ubāde⁴⁰⁷
- 4697 Alup ol da didi iy māh-ı deycūr
‘Ayān oldı yüzünde āyet-i Nūr⁴⁰⁸
- 4698 Yüzüñ mir‘atı kevneyni temāşā
Mu‘ayyen itdürür ez-çeşm-i bed dūr⁴⁰⁹
- 4699 Dögülür nevbet-i pencüñ cihānda
İdüp güm güm demādem tā dem-i şūr
- 4700 Hevāñ āşāridur geldi vücūda
Riyāz-ı bāğ-ı ḥuld ü Kevşer ü ḥūr
- 4701 Ezel bezminde mest-i cām-ı ‘ışkuñ
Ayılmaz tā dem-i maḥşer ne maḥmūr

⁴⁰⁶ İslāmî kaynaklardaki İskender-Zülkarneyn karışımının örneklerinden biri, İskender’in Ye’cüc Me’cüc kavminin saldırılarından insanları korumak için set yaptırması hikayesidir. Kehf sûresinde , Zülkarneyn kıssasında anlatıldığına göre Ye’cüc-Me’cüc, etrafında yaşayan kavimlere zulmederek onları rahatsız eden bir kavimdir. Ondan rahatsız olanlar, Zülkarneyn’den, kendilerini Ye’cüc-Me’cüc’un şerrinden koruyacak bir set yapmasını isterler. Bunun üzerine Zülkarneyn, demir getirmelerini ve bu demiri eriterek iki dağ arasını kapayacaklarını söyler. Erimiş demirin üzerine de erimiş bakır dökerler. Böylece Ye’cüc-Me’cüc, bu setin arkasına hapsedilmiş olur. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s.198,397.

Beyitte, Hz. Peygamber’in, insanlığı fitnelerden korumak için çektiği her bir kılıç, İskender’in Ye’cüc-Me’cüc şerrine karşı yaptırdığı sedde benzetilmiştir.

⁴⁰⁷ Bu beyitin kenarında “Na‘t 7” yazılıdır.

⁴⁰⁸ *Kur’ân-ı Kerim*’in 24. sûresidir. 64 âyetten oluşur. Mekke’de nâzil olmuştur.

⁴⁰⁹ ez-çeşm-i bed dūr: Allâh nazardan saklasın!

- 4702 Birin de ‘Amr-ı Ma‘dī-i zamāne
Virüp girdi bu medḥ-i dūr-fiṣāna⁴¹⁰
- 4703 Didi iy sāye-güster serv-i dil-cū
Revān zikrūñle olur her yaña şu
- 4704 Ayaguñ toprağına mihr eger māh
Düşüp ḥāk olmağ ile sürdiler rū
- 4705 Ne vech ile sürem yüz işigüñe
Melāyik şeh-periyken aña cārū
- 4706 Ya virür ser çeker ya ḥabs dāyim
Yoluñda k’ola egri yik ser-i mū
- 4707 Şunuñ kim ğam-güsārı olasın sen
Cihān olursa da düşmen ne kayķu
- 4708 ‘Alemlerle ‘alāmet böyle k’oldı
Yine şahrā yūzi ‘askerle tıldı
- 4709 Biñ altı yüz ad almış pehlevān da
Bile koşdı ki yok biri cihānda
- 4710 Yikāyik ad ile her bir dilāver
Añılsa ḥūb-idi ammā söz uzar
- 4711 Hele Ṭalḥaydı biri biri Cābir
Ebū Eyyüb Enşārī de zāhir
- VII/389^b 4712 Şuheyb-i Rūmī ‘Abdullāh da hem
Bayağı ‘Amr-ı⁴¹¹ Meyye daḥı bā-hem

⁴¹⁰ Bu beyitin kenarında “Na‘t 8” yazılıdır.

⁴¹¹ ‘Amr-ı : ‘Amr u Mt. (Düzeltildi).

- 4713 Biri de ayş ile Sa‘d ibni Vaās
od añılış-idi ‘Abbās-ı Mirdās
- 4714 Tamām itdükde Mürsel döküben and
Şehādet lafzı zıkrin eyledi pend
- 4715 Ki dilden omayalar her nefesde
Bulna luf-ı Hā da destiresde
- 4716 Du‘ā vü himmet ile ıldı irsāl
Yöneldi ‘asker ile ol nikū-fāl
- 4717 Kimi tevīd our kim med-i arrā
Gidildi dūn Őehi olunca peydā
- 4718 Gō itdiler olup bir laza ārām
Yürüندی zuhra tā irince hengām
- 4719 Velī oldu hevā Şöyle igen germ
Ki ıssılık iderdi āheni nerm
- 4720 Hücūm itdi ‘aaş hem almadı Őu
Helāke teŐne-diller ıtdı Őan rū
- 4721 Őusuzludan ki olundu Őikāyet
Didi ‘Amra Şorup Őāh-ı vilāyet
- 4722 Bilür misin bu rāyı anda var āb
Ki deryā itdi Şan Őahrāyı seyr-āb
- 4723 İyitdi ayli Őusuzdur bu ara
Öte yanında ammā bulunur mā
- 4724 Velī anda dūrümüŐdür bir ejder
Kimesne urtaramaz urayup ser

- 4725 Didi gel baña göstergil orayı
Görelüm kim nice ister o rāyı
- 4726 Alup ‘Amr ile ‘Abdullāhı hem-rāh
Revān oldu vilāyet milkine şāh
- 4727 Varup kim gördi tutmuş şanki rüdü
Yitişmiş göge gūyā burnı düdü
- 4728 Mişāl-i handağ ağzı pür-şerer līk
Gözi āteşgede ider nazar līk
- 4729 ‘Alī işmarlamakla Hāğğa zātın
Piyāde sürdi virüp ‘Amra atın
- 4730 Sağ elde Zü’l-fiğār-ı ābıdārı
Şolına şardı cāme hayli bārī
- VII/390^a 4731 Ses alup ejdehā da kaldurup baş
Dem urdı āteşin olup şerer-pāş
- 4732 Açınca yuğmağa fem nitekim gār
Virüp şol eldekin ağzına Kerrār
- 4733 Resül-i Hāğla Allāhı idüp yād
Urup bir Zü’l-fiğār ol serv-i āzād
- 4734 İki bölmekle rüdü tutdı qanı
Açuğ handağ gibi qaldı dehānı
- 4735 Diyüp destet merīzad⁴¹² iy şeh-i dīn
Didi hem-rehleri ahsend⁴¹³ ü taşsīn

---

⁴¹² destet merīzad : Eline sağlık!

⁴¹³ Āferin! Pek güzel!

- 4736 Şalup ‘Amrı yitişdiler hep aşhāb
Alup şu oldılar hem külli seyr-āb
- 4737 Du‘ā şīr-i Hudāya varı idüp
Bir araya konuldu yine gidüp
- 4738 ‘Alī didi ki itdüm yine bir fikr
İşidüñ vechi varsa ideyüm zıkr
- 4739 Esīr olanları al‘aya küffār
İletürlese key müşkil olur kār
- 4740 Yitişsem oğrı yoldan eyleyüp hīz
Benüm ardumca siz de gelseñüz tīz
- 4741 Didiler emr sinüñ līki tenhā
Varılmaq müşkil iy şah-ı saf-ārā
- 4742 İyitdi ğam yimeñ oñarıcı Ha
Meşeldür yaluñuza yarıcı Ha
- 4743 Virüp Selmāna şancağı hemān-dem
Yürüdi alma ile ‘Amrı bā-hem
- 4744 Şahābe de ulu yoldan idüp ‘azm
Revişde rüz-i rezm olmağ ile cezm
- 4745 Niyāz ile ‘Alī de Kirdigāra
Yitişdi dün içinde ol diyāra
- 4746 Ki al‘adan irişürdi it üni
Yolu eldi ne biş gemiş ne onı
- 4747 Meger anda bir ulu şu aardı
Urup Şa gibi yire rü aardı

- 4748 Yapılmışdı anuñ üstine bir pül
Aña vardı idüp Hakkı tevekkül
- 4749 Ki kendüs'idi ancak kal'aya yol
Yoğ-idi andan özge sağ eger sol
- VII/390^b 4750 Memerr-i kal'a ol-idi bes ancak
Konulmuş bekçi ol dün üç kes ancak
- 4751 Diyince söyle kimsin pençe-i Şîr
Gelüsında bitüp oldı dehân-gîr
- 4752 Götürüp kıldı pertâb itdi şu cünb
Peyâpey üçine de oldı bu cünb
- 4753 Şabâh olup ki şuya bakmadın mâh
Halâş oldı k'irişdi kevkebe şâh
- 4754 Nazar idince gördi şîr-i Yezdân
Gelür tutsaklarla niçe merdân
- 4755 Süleymân ile önce Fazl-ı 'Abbâs
Ki tutmuş kendü-y-içün her biri yas
- 4756 Yüzün dülbend ile çalmışdı Haydar
Süvâre yitişüp mişl-i Sikender
- 4757 Süleymân ile Fazluñ bend ü bâğın
Alup kırtardı eliyle ayağın
- 4758 Birinüñ de birinüñ de bi-'aynih
Didiler Hızrdur kendü mih ü kih
- 4759 Karalar gördiler kim bir cihân-gîr
Aluban köpri başın nitekim şîr

- 4760 Gelen utsağı indürür Őütürden
Hazer bir ılca ılmaz ‘abd ü hürden
- 4761 Hücüm idince anlar Esedullāh
Bayağı na‘radan bir urdı nā-gāh
- 4762 Didi iy nā-bekārān-ı siyeh-rū
‘Aliyy ibni Ebī Tālīb durur bu
- 4763 Elinden nicesi cān urtarasız
Meger Hāđ vire ĩmān urtarasız
- 4764 Mūsūlmānlar bilüben oldılar Őād
Velī dildi birisin ol Şeh-i dād
- 4765 Anuñ ardınca Sertāb ibni Őürtüb
Gelince alup itdi başını top
- 4766 Siyeh-rūdan yine bir azulu pis
Ki dirlerdi aña ‘Avf ibni Tircīs
- 4767 Diyince hāy n’eyler ıldı dü-nīm
İhāta varın itdi urgurup bīm
- 4768 ‘Īnāyet birle Hāđdan iriŐup fazl
Otuz aŐhāb ile tekbīr idüp Fazl
- VII/391^a 4769 Yitişdiler süvāre vü mükemmel
Ki urtarmıŐdı Őīr-i Hāđ Şunup el
- 4770 Alup bekçilerinden at eger ton
Ol-idi kim iriŐdiler ol üç on
- 4771 Görüp küffār anı almağla hayret
Yüreklerine irdi tīr-i gayret

- 4772 İdince varı ālāy ile ħamle
Yıkup naķş itdiler aŗġāb remle
- 4773 Diyince ha iki yūz rū-siyāhı
Helāk idūp buñadılar o rāhı
- 4774 Kaçurdılar kıparup Zağleme⁴¹⁴ dek
Kırar ŗır-i Ħudā tırmaz velī dek
- 4775 İrince Zağleme⁴¹⁵ feryādcılar
Boşaltdılar eyer çok bāccılar
- 4776 Görüp Zağlem gelür öñce bir arslān
Be-hem aŗġāb ile Fazl ü Süleymān
- 4777 Didi kim boynuñuzdan aldı zencīr
K'aña da geçmeye zencīr-i dil-gīr
- 4778 İyitdi Fazl iy kelb-i cehennem
'Alīyi görme misin mişl-i zayğam
- 4779 Bilince bozulup düşdi kıara yüz
Bu oldu 'asker-i zengīsine sūz
- 4780 Ne tıurursız ki iriŗmiş ol āfet
Mūsāfirdür kılalum diñ ziyāfet
- 4781 Depinince cemī'i ŗır-i Bārī
Girüp ortaya elde Zū'l-fikārı
- 4782 Tefennūn birle çalıŗlarla baŗı
Tıonatdı rūy-i ŗāhrā üzre leŗi

---

⁴¹⁴ Bu isim, metinde önceki ve ilerideki beyitlerde *Za'lem* şeklinde de yazılmıştır. İsmiñ *Zağlem* şekli tercih edilmiştir.

⁴¹⁵ Zağleme : Žağleme Mt. (Düzeltildi).

- 4783   Tağıdup ‘askerini tīt ü mītũñ
Yine üstine dökdi Zağlem itũñ
- 4784   Görüp ol kelb-i bed-ğũ o girĩzi
Didi kavmine koñ hey bu girĩzi
- 4785   Ne ğam yirsiz varup Yeşrib zemĩni
Yıkam direm isüz koyup içini
- 4786   Ki ya‘nĩ Aħmedi ya öldürem zār
Yaħod diri tutam zār u dil-efğār
- 4787   Kaçup ne dirsiz ola şehriyāra
Ĥod irişmişüz ol şāh-ı diyāra
- VII/391^b 4788   Ya utanmaz mısız ulu şanemden
Ki sizi var idendür ol ‘ademden
- 4789   Hücüm itdiler öñce yine Zağlem
Yimez ğam seg bölüğinden ĥo zayğam
- 4790   Elinde Zũ’l-fiğār-ı tāb-dārı
Çalup bölmekte her bir kıara mārı
- 4791   Dilāver Müşrif adlu bir la‘ĩne
Şunup kıapdı İmām itmekle kĩne
- 4792   Hevāya tügdürüp çaldı inerken
Dü-nĩm indi yire atlu yilerken
- 4793   Erenler şāhına elli vü yüz yüz
İderler ĥamle tĩğ idüp yüze yüz
- 4794   Dökülü[r] yire kāfir berg-minvāl
Ĥazān eyyāmı gibi āħir-i sāl

- 4795 Çıkılmaz başa gördiler idüp ceng
Çekilüp atdılar bu kez oğ u seng
- 4796 İmām andan da almamağla aşlā
Yüz ellisin dağı küşt itdi tenhā
- 4797 Diyüp Zağlem⁴¹⁶ anuñ benven ġarīmi
Gelüp ‘arz eyledi rüy-i edīmi
- 4798 La‘īn-idi be-ğāyet ġarbe-endāz
Çazāya ġarbesiydi maħrem-i rāz
- 4799 Zirā‘ ile ikidi nevk-i ġarbe
Vāy aña k’uğraya anuñla ġarba
- 4800 Var-idi bir ġarış yalmanı da hem
Virilmiş-idi Şu virilicek semm
- 4801 ‘Aliyy-i Murtażāya itdi pertāb
Gelürken tutdı Őīr-i Rabb-i erbāb
- 4802 Atup kuvvetle bārī ol nikū-fāl
İyitdi yine saña ġarbeñi al
- 4803 Gelür tīr-i ġazā-veş gördi Za‘lem⁴¹⁷
Siper yapınmağ ile ġurdu Za‘lem⁴¹⁸
- 4804 Dimedi çok götürmişdi beni bu
Demādem sildürürdi pāk idüp rū
- 4805 Siperle sīnesinden geçdi irüp
Cehennem-rā yıkıldı cānı virüp

---

⁴¹⁶ Zağlem : Żalğam Mt. (Düzeltildi).

⁴¹⁷ Zağlem : Za‘lem Mt. (Düzeltildi).

⁴¹⁸ Zağlem : Za‘lem Mt. (Düzeltildi).

- 4806 Görüp bu hāleti hep rū-siyāhān
Depindiler iderek āh u efgān
- VII/392^a 4807 Ölümin ihtiyār itmekle her gül
Biraz k'olundu böyle cenge meşgūl
- 4808 Pür igen ṭablībāz üniyle her yir
Yitişdi nā-gehān āvāz-ı tekbīr
- 4809 Ki ṭoldı anuñ ile kūh u hāmūn
Siyeh-rūyān işi oldı diger-gūn
- 4810 Ki küll-i 'asker-i İslām irişdi
Depüp ālāylar bir bir girişdi
- 4811 Alup kāfir çerisin ara yire
Döküldi kara kanlar kara yire
- 4812 Siyāhān içre şan bād-ı sam irdi
Urulup şūr yāḥod ol dem irdi
- 4813 Kimi ölüp kimi ṭağıldı gitdi
Sipāh-ı zengibāruñ k'ışı bitdi
- 4814 'Alī ol hem-dem-i Fahri'l-enāma
Şahābe geldiler cem'ā selāma
- 4815 Du'ā-y-ile cemī'i eyleyüp yād
İyitdiler hezārān āferīn-bād
- 4816 Didi bende ne var Hāḫ luṭfidur bu
Resūlüñ mu'ciziyle gösterür rū
- 4817 O yaña ḳal'ada Saḫt ibni Serṭūş
Olurken 'askerine ṭutuban gūş

- 4818 Yitişdi biri iki şakķ olup fark
Kara yüz ü göz olmuş kanına ğark
- 4819 İyitdi hey nedür bu hâlet ü dem
Didi kan ağlayup ol da açup fem
- 4820 Kanı Zağlem kanı Tımıtum kanı ‘Avf
Kanı Tarcīs ile Şartüb-ı bī-havf
- 4821 İyitdi yıldı[rı]m mı çaldı n’oldı
Ki birde varı cāmı böyle tıldı
- 4822 Didi nā-geh gelüp bir merd-i bī-bāk
Ki eyle görmemişem merd-i çālāk
- 4823 Key eydür Haydaram oluñuz āgāh
Urur na‘ra ‘Alīyem diyüben gāh
- 4824 Kimi çalsa kılıçla nice yāre
Kılur at u tonıyla iki pāre
- 4825 İşidince başına şıçrayup cān
Yoķuş başına vardı dil-perişān
- VII/392^b 4826 Yanınca rū-siyāhān yine niçe
Velī şaymazlar aşhāb anı hīçe
- 4827 Nazar kıldı pür ādem rūy-i şahrā
Yitişmiş ğāyetine ceng ü ğavġā
- 4828 Görince anı tekbīr idüp aşhāb
Yoķuş dibine irdiler be-her-bāb
- 4829 Hemān-dem başladılar itmege ceng
Velī yuvlarlar anlar tırmayup seng

- 4830 Didiler ehl-i İslāma bu al‘a
anur mısız k’alınup ire al‘a⁴¹⁹
- 4831 Sizi bunda azāñuz algelüpdür
Mu‘ayyen ‘ömrüñüz āñir olupdur
- 4832 Biraz bu vech ile kāfir ilendi
Hele aşam olup kim gicelendi
- 4833 Seher aşābdan her albi sāde
Yürüdiler yine cenge piyāde
- 4834 Ki ulle dest-i kāfirden alına
Diger emr-i Hūdā neyse olına
- 4835 O gün vü irtesi alınmadı hem
Üçünci gün virüp Hāllā-ı ‘ālem
- 4836 Alındı ol youş başı fezāsı
Gözine girdi küffāruñ azāsı
- 4837 açup al‘aya ıkdılar burūca
anurlar ceng ile varmaz bir uca
- 4838 İhāa eylediler ehl-i İslām
K’alalar ellerinden kām u nā-kām
- 4839 O gün op u tüfekden o Müsülmān
ehīd olup cināna virbidi cān
- 4840 Velīkin gice oldu ol siyāhī
Cihān an Yūnus-idi gice māhī
- 4841 İmām ol gice kendüydü aravul
olanur ‘askeri mil-i yaavul

---

⁴¹⁹ Metinde bu kelimenin altında “oparma” yazılıdır.

- 4842 Açıldı al‘anuñ apusu nā-geh
Emīrū’n-naħl k’oldı andan āgeh
- 4843 Nazar ıldı ıup dōrt yūz siyeh-kār
Elinde her birinūñ ırbası var
- 4844 apuda beki urdu dōrt yūzi de
ara albi gibi varı yūzi de
- VII/393^a 4845 H̄aber ah̄āba virdi yitiup t̄iz
Didi tekb̄irūm ūnin diñleñūz siz
- 4846 Şu dem kim idem āvāz ile tekb̄ir
Yitiūñ siz daħı biñ biñ ne tek bir
- 4847 aup bir ırba boyna h̄azreti hem
Revān anlar[la] oldı Şuya bā-hem
- 4848 Umarlar bekiler de kim Şuvara
Velī anlar da bunlar da sūvāre
- 4849 Vilāyet Őāhınuñ altında Dūldūl
Gider anlarla Őuya bī-te’emmūl
- 4850 Dūn iidūr gōrūnmez ara vū a
Alup Şu dōndiler bile hem ol a
- 4851 Gelūp ol bekiye serdār olan kes
Nazar bir bir idūp hep gediler bes
- 4852 Dem-i āħirde H̄aydar gedūgi dem
Sizūp iyitdi kimsin gitme bir dem
- 4853 Ne derdi var apudan gird’ieri
Bitūp ara ii oldı i eri

- 4854 İyitdi Һaydar-ı kerrārem iy kūr
Ki Һayber ҡapusına itmişem zūr
- 4855 ‘Alīyem şīr-i Һaқ ‘ālī-nijādam
Muһammed Muştafāya ‘ammızādam
- 4856 Diyince böyle җaldı Zū’l-fiқārı
Atıldı başa şıçrayup ‘uқārı⁴²⁰
- 4857 Şavulup atı kim oldı dü-pāre
Çağırdı ol giden Һayl ü süvāra
- 4858 Ki ne Һurursız ol Һaydar diyen zāt
Bile girmiş sizūñle binüben at
- 4859 Ҷapuyı aldılar şanup ki ҡaçar
Һudā bilür k’aña dek җaldı ҡaç er
- 4860 İdüp tekbīr şöyle k’urđı na’ra
Ҷırar varını güyā Һurđı na’ra
- 4861 İşidüp ‘asker-i İslām atup cān
Der-i ҡal’aya irdiler Һurūşān
- 4862 Ҷapuyı gördiler açuқ yoқ ādem
Cenābı ҡırmış aқar siyl olup dem
- 4863 Ҷoyuldılar idüp tekbīr varı
‘Alī şalmaқda ammā Zū’l-fiқārı
- VII/393^b 4864 İdüp bir kezde Һamle ҡaralara
Yitişdi yara yine yaralara
- 4865 ‘Alī Saht ibni Sertūşa olup tuş
Derūnda Hāşimī dil eyledi cūş

⁴²⁰ Bu kelimenin yanında “mey” yazılıdır.

- 4866 Didi iy rŭ-siyeh gel dīne girgil
Cinān bāğına iqbāl ile girgil
- 4867 Ezel bezminden irmemiş nevāle
Sögüp kırk-men ‘amūd itdi havāle
- 4868 Cenābı Zŭ’l-fiķarı virdi qarşu
Dü-pāre eyledi döndürmeyüp rŭ
- 4869 İyitdi iy seg-i dīvāne şimdi
Benümdür nevbet olma ğāfil imdi
- 4870 Siyeh-rŭ gördi k’indi āb-gŭn tīg
Siper yapındı oldı mīg-ber-mīg
- 4871 Kesüp kalkanın atdı bir buţın hem
Yıkılup atdan aldı çevresin dem
- 4872 Olup Kayşa işāret kesdi başın
Diküp sŭñüye depdi öte leşin
- 4873 Görüp ol rŭ-siyeh kavm eyleyüp āh
Yine ceng oldı tā vaķt-i seħergāh
- 4874 Ne kim var kırdılar hep qaralardan
Meger taşrada kald’āvārelerden
- 4875 Esīr olunmağ ile ‘avrat oğlan
Dirüp divşürdiler māl-i firāvān
- 4876 Emīrŭ’n-naħl içün ayırtladup pāk
Buyurđı yıkdılar hep cüst ü çālāk
- 4877 Olup hāşıl murād-ı kāmuranī
Götürdüp gitdi rızķ-ı bī-kerānı

- 4878 Şeb ü rûz iştiyāk ile idüp ‘azm
Karīb olduğı dem vaşl-ı Ulü’l-‘azm
- 4879 İşidüp maqşad u maqşūd-ı kevneyn
Çıqup qarşu ki gördi yüzini ‘ayn
- 4880 İki cānib bile hurrem olup şād
Cemī‘i kayğudan oldılar āzād
- 4881 Olundı destibūs u merħabālar
Sürüldi zevk ile yüz yüz şafālar
- 4882 Varup hep mācerāyı k’itdi i‘lām
Dil ü cāndan sevindi serv-i gül-fām
- VII/394^a 4883 Ğanīmet mālın aşhāba serāser
Üleşdürüp ki göç itdi Peyamber
- 4884 Gidüp iqbāl ü yümñ ile hezārān
Yağın kalduğda şehr ol menzil-i cān
- 4885 Er ü ‘avrat oğul kız pīr ü bernā
Medīne halkı el-kışsa serāpā
- 4886 Çıqup şevk ile istiqbāle yüz yüz
Sa‘ādet maṭla‘ına dikediler göz
- 4887 Tecellī-i cemāli k’oldı peydā
İyitdiler tebārek⁴²¹ ve te‘ālā⁴²²
- 4888 Ki her gözde uçardı ħāk-i pāyı
Göze kuhl eyleyüp yoğsul u bayı
- 4889 Şafālar sürmek ile döne döne
Gidildi görmek ile döne döne

⁴²¹ *tebārek*: “Mübārek etsin!”

⁴²² *te‘ālā*: “Yüksek olsun!”

- 4890 İrişdi āşiyān-ı aşla şeh-bāz
Yitişdi şehre gitmiş devleti bāz
- 4891 Olup ‘avn-i Hudā hem-rāh u reh-ber
Üç ulu fetḥ ile geldi Peyamber
- 4892 Egerçi ḥadd-i kārı māverādur
Sözüm şallū ‘alā Ḥayri’l-verādur

Ḥikāye-i Müzelzel bin Zelāl

- 4893 Dimiş böyle bu genc-i hefte mālīk
Ki olmışdur ṭufeyl aña memālīk
- 4894 Meger ṭarf-ı Yemende vardı bir şūm
Yaman mel‘ūn-idi gāyetde meş’ūm
- 4895 Çoğ ile mālīk-idi milki bī-ḥadd
Habeşī kāfir-idi zulmi bī-‘add
- 4896 Yidi biñ ‘askeri vardı siyeh-rū
Ki kaṭrān-idi maḥzā reng eger bū
- 4897 Anuñ her biris’-idi yüz ere ṭap
Dün ü gün cenge dimez[ler]-idi ṭap
- 4898 Yoğ-idi rızq u mālınuñ kıyāsı
Diyeydük yir bulmazdı koyası
- 4899 Ḥar-idi *lā-yemes*⁴²³ key gāv-zūr ol
Ḥarāb itmişdi iller çoğ başup yol

---

⁴²³ Meālī: “Hiç tartışmasız bu, Kur’ân-ı Kerîm'dir. Saklanmış-korunmuş bir kitapta (yazılı)dır. Ona, *temizlenip arınmış olanlardan başkası dokunmaz.*” olan âyetten iktibas edilmiştir (*Kur’ân-ı Kerîm* : Vâkıa 56/77-79).

- 4900 Şalardı bir ‘amūd ol ҡurb-ı şad-menn⁴²⁴
On ādemce var-idi cüsse vü ten
- VII/394^b 4901 Hārāca kesmiş-idi çok vilāyet
Ta‘addīsine yoğ-idi nihāyet
- 4902 Nirede tuysa bir zen yāho duhter
Getürdürdi hemān-dem ol bed-ahter
- 4903 Anuñla olur-idi niçe eyyām
Ne ҡılsun ol za‘īfe kām u nā-kām
- 4904 Birin dahı işitse aldururdi
Velīkin ivdüğini öldürürdi
- 4905 Necāşī çok kez er şalmışdı aña
Ele getürmeyüp ҡalmışdı taña
- 4906 Hezārān itmek ile zulum-i bī-dād
Yapup bir ҡal‘a ҡomışdı Na‘īm ad
- 4907 Ki burc-ı çarha irmişdi burūcı
Bir ucından görünmezdi bir ucı
- 4908 İçinde bir serā yapdı müşemmen
Hezārān cām-ı rengīn ile revzen
- 4909 Diyüp böyle sarāya bu durur bāb
Zer ü sīm ü cevāhirleydi her bāb
- 4910 Bezetmiş-idi şol vech ile anı
Ki reşk iderdi aña naķş-ı Mānī
- 4911 Ґomışdı aña da Zātı’n-Na‘īm ism
Velī içindek’-idi eyle bir cism

---

⁴²⁴ sad-men : yüz batmanlık.

- 4912 Ki adıydı Müzelzel bin Zelāzil
Seg-i dūzaḥ-idi kelb-i selāsıl
- 4913 Resūlüñ sem‘ine irmiş-idi ol
Velī düşmişdi feth-i Mekkeye yol
- 4914 Resūlüñ ol dahı zāt ü şifātın
İşidüp añlamışdı pāk zātın
- 4915 Gücendi Mekke fethine velī key
Ki olmuşdı şanemler şınması keyy
- 4916 Dir-idi Aḥmede ben nice irem
Ki bir ḍarb ile unluḡını virem
- 4917 Ya ol Ḥaydar diyene ilse gözüm
Bilürdi Rüstem-i devrān mı özüm
- 4918 Añup sevgend ile ‘Uzzā vü Lātı
Hezārān yidi böyle herzevātı
- 4919 Dün ü gün şöyle efkār içre fāsıd
Belī diñlenmez olur eyle ḥāsıd
- VII/395^a 4920 O cānıbdı dü ‘ālem fahrı Aḥmed
Ḥabīb-i Ḥaḡ rüsül ḥatmi Muḥammed
- 4921 Şafālar birle bir gün mescidinde
Olurken nitekim gün mescidinde
- 4922 Kıpırduda ḡapuda aḡ eger boz
Meger kim zāhir olmuş bir ḡaba toz
- 4923 Binen gitdi Resūl-i Ḥaḡ idüp emr
Ki göreler ne-imiş Zeyd eger ‘Amr

- 4924 Varup kim gördiler yitmiş kadar merd
Gelürler iderek hep āh-ı pür-derd
- 4925 Ki varı kıpkızıl kan yaralanmış
Serāser gövdeleri pārelenmiş
- 4926 Resül-i Hakkā iletdiler ol dem
Girüp ağladılar yaş yirine dem
- 4927 Du‘ālar eyleyüp Fahrü’l-enāma
O kavmüñ ulusu girdi kelāma
- 4928 Ki çoğ itmişdi seyr-i bahr ü sāhil
Aña dirlerdi Düvs ibni⁴²⁵ Müsāhil
- 4929 İyitdi büt-perestīdüm ben evvel
Şunardum dem-be-dem düşmişlere el
- 4930 Konuksuz olmaz-idüm hīçbir dem
Yayılmışdı ni‘amla tolu sofram
- 4931 Yitişdi sem‘uma vaşf-ı cemīlūñ
Gelüp maṭbū‘ key rāh u sebīlūñ
- 4932 Diledüm kim yitişüp iy melek-zāt
Ola ḥāşıl vişālūñle mülākāt
- 4933 Yaturken bir gice gördüm ‘aceb düş
Ki ṭurfa vākı‘aydı bü’l-‘aceb ṭuş
- 4934 ‘Alemler birle irdi ḥayl-i ‘asker
Muraşşa‘ tāc urunmuşlar serāser
- 4935 Suvāre varı hep binmişler ablaḳ
Yüzi her birinūñ mihre ṭutar daḳ

---

⁴²⁵ Düvs ibni : Düvs übnü Mt. (Düzeltildi).

- 4936 İrüp baş gün gibi fevka'l-'ulāya
Virür fer 'arızı bedr-i dücāya
- 4937 Güneş tal'at heme Zühre cebīn hem
Elinde harbeleri āteşīn hem
- 4938 Öñince biri heybetlü key a'zam
Buña şordum açup yüz vehm ile fem
- VII/395^b 4939 Ki kimlerdür bular böyle yigāne
Mişāl-i nūr olmışlar revāne
- 4940 İyitdi Hāq te'ālā 'askeridür
Ki küll-i hāq-ı 'ālem çākeridür
- 4941 Aḥaddür Mālike'l-mülk ortağı yok
Anuñdur yaradılmış az eger çok
- 4942 Muḥammed Muştafādur hem ḥabībi
Ki oldur gülşen-i cān 'andelībi
- 4943 Yönelde fetḥ-i Beytullāha el'ān
Bizi yardımcı şaldı aña Sübhān
- 4944 Uyanup ḥayret ile vālih ü deng
Didüm iv ehline iy yüzi gül-reng
- 4945 Ta'accübdeyken ol da baña nā-gāh
Bir āvāz irdi hātifden seḥergāh
- 4946 Ki iy Devs-i Müsāḥil gördügüñ düş
Hāqīkatdür ki vāqı' oldı ol düş⁴²⁶
- 4947 Ki biz de 'asker-i cinnüz Müsülmān
Getürmişüz Resül öñinde ĩmān

---

⁴²⁶ Metinde bu kelimenin altında "dün gice" yazılıdır.

- 4948 Hax emriyle revānuz hidmetine
İver cān irmek için hazretine
- 4949 İşidüp bunu şıdkum oldu efzūn
Gönül yumşayuban düşdi diger-gūn
- 4950 ‘Amum oğlanlarını bile alup
Yöneldüm şayda şöyle taña kalup
- 4951 Giderken anlara takrîr kıldum
Ki dilde mihrûni taḥrîr kıldum
- 4952 Olup anlarda da ḥālāt tebdîl
Vişālûñ ‘azmine hep bağladuḡ bil
- 4953 Hele şayd içre düşürdük bir āhū
Cemî‘i tutduḡ anı yüzmege rû
- 4954 Anı gördük ki geldi bir süvāre
Ki heybetinden idilmez nezāre
- 4955 Quruyup yirlü yirümüzde kalduḡ
Tefekkür birle ġam baḥrına ḡalduḡ
- 4956 İyitdi şanmazam ben size yavuz
Anuñçün gelmişem olam kulavuz
- 4957 Ki ya‘nî toġrı yola idem irşād
Resüle tābi‘ olup olasız şād
- VII/396^a 4958 Bunı bilûñ ki birdür Hazret-i Hax
Resūlidür ḥabîb-i Hax muḥaḡḡak
- 4959 Anuñçün yaradupdur iki kevnî
Biledür qandasa anuñla ‘avni

- 4960 Muḥallā mu‘ciz ile zātıdur pāk
Olunmaz dimek ile ḳadri idrāk
- 4961 Ḥaber virmekle gizlü rāzuñuzdan
Biraz da söyleyüp i‘cāzuñuzdan
- 4962 İyitdi küfr ü şirki eyleyüp terk
Varuñ dāmānına urmaḳla el berk
- 4963 Giruñ dīnine oluñ Aḫmed-āyīn
K’iṣūñuz ḥuld ü ḥūr ile ola çin
- 4964 Didük ḳanda gidelüm isteyü biz
Didi Yeşrib zemīne varuñuz tīz
- 4965 Didük dīnine girmegüñ ne yolu
Didi diñ bir Ḥudā Aḫmed resūli
- 4966 Ne didiyse diyüp olduḳ Müsülmān
Gelüp her ḳavmi itdük ehl-i īmān
- 4967 Ḥisāb olundı üç biñ ‘avrat ü er
Bu dīn-i pāke girmişler serāser
- 4968 Olurken bu şafālarda müselsel
İşitmiş kelb-i düzaḥ ol Müzelzel
- 4969 Saçup üstümüze biñ dīv o mel‘ün
Gelüp bir gice itdiler şebīḥün
- 4970 Kim añar rızḳ u mālı size rüşen
Esīr oldu oḡul ḳız ‘avrat oḡlan
- 4971 Diyüp böyle yine eşk itdiler siyl
Teraḫḫumla kim itmez anlara meyl

- 4972 Gül-i iblāguñ alup nergesin āb
Döküp yaş ağladılar çeşm-i aşhāb
- 4973 Götürüp ser didi ol serv-i āzād
Hudā qor-ise idem sizleri şād
- 4974 Velī her gün gidilse tırmayup dek
‘Aceb varılma aña kaç güne dek
- 4975 İyitdi iy güneş-ṭal‘at yüzi meh
Varılır gün[de/le] şayılsa iki deh⁴²⁷
- 4976 Velī bundan aña varınca daq yol
İgen müşkil durur her zaḥmeti bol
- VII/396^b 4977 Hem ol mel‘ūnuñ igen qal‘ası şarb
Ne oq irer ne kār ider aña ḍarb
- 4978 İrüpdür rüy-i çarḥa burc-ı bārū
Şan aşılmış durur andan terāzū
- 4979 Ne kim var-ise hūnī vü ḥarāmī
Gelüpdür qatına çıqmaqla nāmı
- 4980 Biñ erle ceng ider kendüsi tenhā
Ecel mīrinden itmez vehm qat‘ā
- 4981 ‘Amūdın kūh-i senge ursa ol dūn
Qılur bir ḍarb ile sürme gibi un
- 4982 Resūl iyitdi yimeñ hīç guşşa
Qazā-yı Ḥaḫdan irer aña ḥişşe
- 4983 Şalayum üç yüz erle bir ulu ser
Varup alsun senüñ ḥaḫḫuñı yik-ser

⁴²⁷ Metinde “iki deh” kelime grubunun yanında “yigirmi” yazılıdır.

- 4984 İyitdi Һaydara iy nūr-ı dīde
Dilīrān içre cān gibi güzīde
- 4985 Yūri var üç yüz erle ol la‘īne
Helāk it girmezem dir-ise dīne
- 4986 Ҷoşuldi bile Ҷayş u Sa‘d-ı Vaққās
Be-hem ‘Ammār u ‘Abbās ibni Mirdās
- 4987 ‘Ubād ibni Bişir hem Bū Dücāne
Bile Bişr ile Miқdād-ı yigāne
- 4988 Ma‘a’l-қışsa be-nām üç yüz cihān-gīr
Ҷoşulup k’oldı Һāzır Һāzret-i mīr
- 4989 Buyurdi gün gib’ol meşhūr-ı āfāk
Livā-yı Һamd⁴²⁸ den bir aқ şancāk
- 4990 Yazılmış üstine *innā fetahna*⁴²⁹
Alup bismi’llāh ile ol şaf-ārā
- 4991 Ne-ise dinüp ol şāh-ı cihāna
Du‘ā idüp Resūl oldı revāne
- 4992 Dimekle medḥ ile iy nūr-i ‘aynī
Öñince ‘Amr-ı⁴³⁰ Meyyeyle Cüheyñī

⁴²⁸ “Hz. Peygamber, Cenâb-ı Hak’tan şefaât için izin aldığı zaman ümmeti O’nun şefaatinin gölgesine sığınacak, *Livâ-i Hamd* adı verilen sancağı altında toplanacaktır. O’nun mahşerdeki şefaatinin sembolize eden bu bayrağın uzunluğunun bir yıllık, genişliğinin de beş yüz yıllık yol kadar olduğu ve üzerinde: ‘Bismillâhirrahmânirrahîm, El-hamdülillâhi Rabbi’l-Âlemîn ve Lâ İlâhe İllallâh Muhammeden Resûlullâh’ yazılarının bulunduğu rivayet edilir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, s. 306.

Bu sancak, eserde *Livâ-yı Ahmedî* olarak da ele alınmaktadır (6/1358).

⁴²⁹ Fetih sûresinin ilk âyetinin ilk kısmıdır (*Kur’ân-ı Kerîm*. Fetih 48/1). Bu ilk âyetin meâli: “Şüphesiz, biz sana apaçık bir fetih verdik.” şeklindedir.

⁴³⁰ ‘Amr-ı : ‘Amru Mt. (Düzeltildi).

- 4993   Kulavuz hem bile Düvs-i⁴³¹ Müsāhil
Beriyedür ne seyr-i baħr ü sâhil
- 4994   Gidüp ol gün ü ol gice şaħābe
İrildi yümn ile Mā'e'l-'Azāba
- 4995   Göricek Devs k'irdi aña 'asker
Ta'accüble didi Allāhu ekber
- VII/397^a 4996   Ki andan Yeşribeydi çār menzil
Anuñçün böyle didi depredüp dil
- 4997   Ki olunmış-idi kaç'-ı mesāfet
Çoğ olur evliyāda ol 'alāmet
- 4998   Şulanup orada götürdiler āb
Göç itdiler yine görülmeyüp h^vāb
- 4999   O gice şöyle oldu dün karañu
Ki seçilmez-idi ebr ü eger rü
- 5000   Dimezken yolca hirgiz uyuyavuz
Kažā-yı kūr ki uyumış kulavuz
- 5001   Beriyedür beyābāna düşüldi
Şanasın baħr-ı 'ummāna düşüldi
- 5002   Sizüp şāh-ı vilāyet didi hey Dūs
Yañıldıñ yolu halk olundı me'yūs
- 5003   Açup göz didi veh kim almış uyku
Bizi dām-ı belāya şalmış uyku
- 5004   İdebaşladı miskīn özr-h^vāhī
Tutup ma'zūr erenler pādişāhı

⁴³¹ Metinde daha önce "Devs" şeklinde harekelenen bu isim, bu beyitte ve sekiz beyit ileride "Dūs/Düvs" okunacak şekilde yazılmıştır.

- 5005 Didi var ola bunda dağı bir sır
Ki Şaldı nāgehānī ‘Ālimü’s-sırr
- 5006 Hele ũurmañ gidelüm gütürüñ pā
Serāb olmazdan öñdin ‘ayn-ı deryā
- 5007 Hüdā luşfindan irdi rüŐenāyī
Şanasın toğdı meh virdi ziyāyı
- 5008 İyitdi Murtażā bu ‘avni görüñ
Hüdānuñ luşfidur ũurmañ di yürüñ
- 5009 Revān gidildi bād-ı Şubhıdem-veş
Seher yili ki başladı ese huŐ
- 5010 Kıvāma geldi yine ‘abd eger hür
Sürüldi zuhra dek tā esb ü üştür
- 5011 Güneş kim çıkdı ağup istivāya⁴³²
Cihān tennūra döndi řanda sāye⁴³³
- 5012 Düşeydi nā-gehān Őahrāya āhū
Kebāb-āsā virürdi biŐuben bū
- 5013 Şan āteŐ-dān-idi ‘ālem yağod dem
Kıruyup fem ũutulabaŐladı dem
- 5014 Őusuzluđdan ciger başladı yana
‘Aşaş kār eyledi dil-teşne cāna
- VII/397^b 5015 Olabaşladı her bir sīne tābe
Döyen kim rüz-i maħŐer gibi tāba
- 5016 Binüt cinsinde yoğ bir adım adar
Eger adsa da güyā oda başar

⁴³² vakt-i istivā : öğle vakti.

⁴³³ Bu beytin kenarında “Őifāt-ı germā” yazılıdır.

- 5017 Görüp bu hāleti aşhāb olup deng
Bozulup çehrelerde qalmadı reng
- 5018 Didiler yanaruz beñzer dirīgā
Resüle irmezüz beñzer dirīgā
- 5019 Vilāyet şāhı ‘Abdullāh u ‘Amrı
Şalup şu bulmadın geldükde ‘ömri
- 5020 Şahābe olmağın bu kerre nevmīd
Hayātından cemī‘i kesdi ümmīd
- 5021 Virebaşladılar rīge düşüp yan
Şanasın dindi düşüp aḥkere yan
- 5022 Görüp bu hāleti şāh-ı vilāyet
Ḥudādan ğayrıdan ḥod yok ‘ināyet
- 5023 Tolup şehlä gözi götürüben el
Niyāza başladı dāmād-ı Mürsel⁴³⁴
- 5024 Didi bu baḥr-ı āteşden bize yol
Yine sen vir ki luṭfuñdur igen bol
- 5025 Yağup ḥākister itmedin bu āteş
Ḥabībūñ yüzünü göster yine ḥaş
- 5026 Yalıñ irgürmiş-iken göklere nār
Ḥalīlüñe idensin nārı gülzār
- 5027 Selāmetlīkla yazılup berātı
Virensin Nūḥa ṭūfānda necātı
- 5028 Ḥabībūñ Aḥmed āb-ı rüyı ḥaqqı
Gül-i ruḥsārı reng ü büyı ḥaqqı

---

⁴³⁴ Bu beytin kenarında “Münācāt” yazılıdır.

- 5029   Hālāş it bu belādan bizi āhir
Ki sensin kudret issi Hāyy u Kādir
- 5030   Tamām olunca derd ile münācāt
Kābūl itmek ile Kādī-i hācāt
- 5031   Çıkup bād-ı seher-veş bir şovuk yıl
Cihānuñ bu şıfātın kıldı tebdīl
- 5032   Cemī‘i tutmuş-iken yüz memāta
Yitişdiler revān tāze hayāta
- 5033   İyitdi Murtażā gitmek gerek bes
Revān yola yöneldi yine herkes
- VII/398^a 5034   Yiler tırmaz bile bād-ı sebük-ser
Gidildi aḥşama dek mişl-i şarşar
- 5035   İrildi bir laṭīf araya ser-sebz
Ki her yirden çıkarmış-idi ser sebz
- 5036   Aḫardı āb-ı şāfī gürleyürek
İşidince anı tayandı yürek
- 5037   Müsāhil-zāda didi şīr-i Yezdān
Niredür bu hele mişl-i gülistān
- 5038   İyitdi milküme beñzer benüm bu
Hayālidür şanuram gösteren rü
- 5039   Ki bundan Yeşribe on yidi günde
Varılır gitmedük biz yidi gün de
- 5040   Didi şāh-ı vilāyet Haḫ te‘ālā
Resūlüñ mu‘cizidür k’itdi peydā

- 5041 Dürüben yirleri m̄nend-i t̄m̄r
İrürdi bu maḳāma Rabb-i Ğaffār
- 5042 Ḳonup bir gice bir ḡn ṣubḥ eger ṣām
Ṣafālarla olundı anda ārām
- 5043 Sehel ḳalmıṣdı ḥaṣm iline menzil
Buyurdı Murtaẓā ol ṣāh-ı p̄r-dil
- 5044 Varuñ ‘Abdullāh il’iy ‘Amr-ı⁴³⁵ Meyye
Tecessüs birle yitiṣuñ o ḥayye
- 5045 Diyüp ber-çeṣm ü ber-ser iy yüzi ay
Uçup ḳuṣ gibi ol iki sebük-pāy
- 5046 Varup gördiler ol ḳal‘a yüce key
İrürmez evcine cinn ü perī pey
- 5047 Serāser murğ-zār eṭrāfi düpdüz
Aḳar her yaña āb-ı ṣāfī düpdüz
- 5048 Ḳurulmuş sebze-zāra çetr ü ḥargāh
Yimek içmek dimek işitme her gāh
- 5049 Birisi ḳal‘a için gitdi göre
Birisi ḳavm ü ḥayye yitdi göre
- 5050 Gezüp her çetri ‘Abdullāh bir bir
Naẓar her r̄u-siyāha ḳıldı yir yir
- 5051 Ki her biri menāre gibi rengī
Beter ḳaṭrāndan yüzleri rengi
- 5052 Mükemmel ālet-i ḥarb içre varı
Elinde varınuñ cām-ı ‘uḳārı

---

⁴³⁵ ‘Amr-ı : ‘Amr u Mt. (Düzeltildi).

VII/398 ^b	5053	Dilinde her birinüñ ‘izzet-i Lāt Çepel-şekle nazîri mümteni‘ zāt
	5054	Vararağ irdi bir çetre key a‘lā Tırup itdi ol evzā‘ı temāşā
	5055	Geçüp altundan taht üzre bir dīv Oturmuş kendüyi şanmağ ile Giv ⁴³⁶
	5056	Küleher-ver iki yüz zerrîn-kemer kul Tıururlar karşı içmekde şarāb ol
	5057	Öñinde bir ‘amūdı var mu‘azzam Yükiydi bir devenüñ başğa a‘zam
	5058	Gelen secde kıılır ol kara kelbe Getürdi bunı ‘Abdullāh kalbe
	5059	Eger şîr-i Hudā diseydi dest ur Keserdüm başını almağla destür
	5060	Gelüp buluşdı ‘Amr ile o yirde Ki buluşma dinildi-ise nirde
	5061	İyitdi ‘Amra ne gördüñ beyān it Taḥayyül dilde ne kılduñ ‘ayān it
	5062	Didi şu kal‘ayı kıldum temāşā Olurdi emr olunsa alma güyā
	5063	İyitdi ol da binüm de bu fikrüm Göreliden dilde ol vech ile zikrüm
	5064	Varıcağ isteyelüm Murtażādan Görelüm yüz ne görünür rızādan

⁴³⁶ Farsların masal kahramanlarından biri; Gyuders’in oğlu, Rüstem’in üvey oğlu. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s.292.

- 5065 Yitişdiler cenābına hemān-dem
Didiler ne görüldise açup fem
- 5066 İyitdiler bize virilse destür
Keserdük başlarını iy yüzi nür
- 5067 Didi var kudretüñüz girçek ammā
Yiterven anlara Hāḡ ḡorsa tenhā
- 5068 Ḡoşup ‘Ammār birle Ḡayşa yüz er
Didi evvel varuñ siz iki server
- 5069 Girüp ceng āletine gitdiler tīz
Ḡamāyil olmaḡ ile tīḡ-ı ser-tīz
- 5070 Umup Allāhdan ‘avn ü ‘ināyet
Anuñ ardınca hem şāh-ı vilāyet
- 5071 Rikābınca olup aşḡāb için
Yitişdiler ḡaralara seḡer çin
- VII/399^a 5072 Yaturlardı daḡı maḡmūr u murdār
Ne olısar budur bes kār-ı küffār
- 5073 Revān aşḡāb-ı pāk itmekle tekbīr
Urup na‘ra yürüdi her cihān-ḡīr
- 5074 Çalup it gibi her kelb-i siyāhı
Ḡırabıraḡdılar ḡayl-i sipāhı
- 5075 Düzince dirilüp anlar da ālāy
İşidüp ol Müzelzel kelb-i bed-rāy
- 5076 Şıḡınmaḡ ile ‘Uzzā birle Lāta
Ele alup ‘amūdın bindi ata

- 5077 Gelüp gördi gelen ādem degül çok
Ne biñ kıldı nazar biş yüz dağı yok
- 5078 Sögüp kavmine acı acı gāyet
Didi hey n'olduñuz nedür hikāyet
- 5079 Bu deñlü ādeme de ne kaçarsız
Yaluñuz biruñüz varacağ ersiz
- 5080 Sizuñ gibi ħod olmaz merd-i pür-dil
Kıralum bunları çıkarmayup dil
- 5081 Şol öñceki gelen beñzer dilire
Kalanı ummazam kim cenge gire
- 5082 Bu sözdeyken hemān-dem şır-i Yezdān
Urup na'ra ki şaldı tıg-ı bürrān
- 5083 Kırup on deñlü kāfir geldi turdı
İçine kāfiruñ şan k'āteş urdı
- 5084 Şalup çigne 'amūdını Müzelzel
Gelüben ilerü didi ol erçel
- 5085 Ne milletsiz ki tolaşmağla bize
Urursız böyle yumruğñuzı bize
- 5086 Neden böyle şuşamak kanuñuza
Ki gelmişsiz kıyuban cānuñuza
- 5087 Ğarīm olmaz cihānda baña kimse
Ħalāş olmaya ħarbumdan kim-ise
- 5088 Didi şır-i Ħudā iy kelb kāfer
Cihāndur çoğ olur bunda dilāver

- 5089 ‘Adedde hey ne deñlü-y-isevüz az
Hudā ‘askerine kimdür iden āz
- 5090 Muḥammed Muştafānuñ leşkeriyüz
Hevāzin ‘askerin başan çeriyüz
- VII/399^b 5091 Beni dirseñ ‘Aliyy-i Murtażāyam
Emīrū’n-naḥl yār-i Muştafāyam
- 5092 Benem Mirḥabla ‘Amrı öldüren zār
Cihān milkini küffāra iden ʔar
- 5093 Dü-pāre atı ile Zü’l-ḥumārı
Kılanvan urmağ ile Zü’l-fiḳārı
- 5094 Müzelzel bildi kim bu ol ‘Alīdür
Adıyla Tañrı arslānı Velīdür
- 5095 İyitdi ārzūlardum seni ben
Ki göreydüñ ne-imişem beni sen
- 5096 İdüp bir laḫza tāze ḥızle āheng
Kılalum şöyle merdāne bugün ceng
- 5097 Ki görmemiş ola şahş-ı zamāne
Cihān içinde olunsun fisāne
- 5098 Diyüp böyle ki ḫamle itdi ol gül
Şavaşa oldılar şīrāne meşgöl
- 5099 Şahābe de depindi ‘askerine
Koyuldı iki leşker birbirine
- 5100 Kesilüp başlar ḳanlar döküldi
Yarılup sīneler şaflar söküldi

- 5101 Seherden vakt-i zuhr irince dek çaķ
Şavaş olundı sulţānī çaķāçaķ
- 5102 Gücürgeyüp dem-i āhırde küffār
Döküldiler ‘Alī üstine nā-çār
- 5103 Hezīmetden alup her birisi bū
Tağılmağa şahābe tutdı hep rū
- 5104 ‘Alī iyitdi hey gitmeñ bu yola
Ne dirsiz sağ olanuñuz Resüle
- 5105 Ya ölmekdür ya öldürmek ser-encām
İkisinde bile devlet size rām
- 5106 Şehīd olmaķdur işüñüz ya gāzī
Kışa ‘ömre hod olunmaz dırāzī
- 5107 İdüp böyle naşīhat depdi atın
E‘ādī leşkerine urdı zātın
- 5108 Müsülmānlar da idüp hamle birde
Bulundı kāfirüñ haylisi yirde
- 5109 Velī her kime yitişse o mel‘ün
‘Amüdiyla⁴³⁷ ider hınnā gibi un
- VII/400^a 5110 Şavurup yillere huşķ ü terini
Kırar tırdı Müsülmān ‘askerini
- 5111 Görüp şāh-ı vilāyet vardı karşı
Olnca anuñ-ile rūy-ber-rū
- 5112 İnüp Hañtalaya tıt didi atın
Ögerek geldi ol mel‘ün da zātın

⁴³⁷ amud-amut (Arapça ‘amüd) :değnek, sopa. İlhan Ayverdi, *Misālli Büyük Türkçe Sözlük*, 1.Cilt, İstanbul 2006, s.133.

- 5113 Müsülmānlar Hudā⁴³⁸-yı Bī-niyāza
Tutup rü girdiler cāndan niyāza
- 5114 ‘Amūdın şaldı fark-ı Murtażāya
Piyāde şıgınuş luţf-ı Hudāya
- 5115 İnerken tutdı aña Zü’l-fiķarı
İki kesdi nitekim şinhiyārı
- 5116 Anı görüp Müzelzel kaldı taña
Bunu bildi ki degdi nevbet aña
- 5117 Dönüben kaçdı gitdi kal‘asına
Yitişdi yine fırsat ehl-i dīne
- 5118 Döküp sāz ü silāhın ‘askeri hem
Girizān oldılar her yaña derhem
- 5119 Kılıç koydı şahābe her taraftan
Görünmez oldu hīç ol nā-ħalefden
- 5120 Hezīmet şöyle küffāra iş itdi
Müzelzel bilmediler kanda gitdi
- 5121 Der-i kal‘aya şīr-i Ĥaķ da irdi
İzin başa la‘īnüñ bile girdi
- 5122 Ğanīmet mālını hep ehl-i ĩmān
Dirüp kim geldiler bir yire yiksān
- 5123 ‘Alīyi kanda gitdi bilmediler
Şorup kim birbirine bulmadılar
- 5124 Görürler Ĥaņtala atını yidüp
Gelür kendüye ĥayret kār idüp

---

⁴³⁸ Metinde bu kelime “Ĥuzā” okunacak şekilde yazılmıştır.

- 5125 Didiler h zret-i H ydar da kanı
İyitdi bilmezem vall h ben anı
- 5126 Hem n t t didi atın gitdi kendü
La' n-ile Şavaşa yitdi kendü
- 5127 M s lm nlar işidüp oldılar z r
Mel let birle düşdiler dil-efg r
- 5128 Bu h l içre düşüp c n ızt r ba
Gönüller milki varmıŐken h r ba
- VII/400^b 5129 Gelüp bir n ka binmiş h b-hey'et
Cibill  hil katine l ki heybet
- 5130 İyitdi g nl n zi aluban hemm
'Aliyy-i Murtaza-y-içün yime n gam
- 5131 M zelzeli kovup  al'aya girdi
H d  ol fethi de Kerr ra virdi
- 5132 YitiŐ n siz de yime n hiç teşviş
Ki anda bulunup iŐleyesiz iş
- 5133 Sevinc ile segirdüp irdi varı
Alup kim t rdılar b b-ı hiŐ r 
- 5134 H r bına varup k'indi Müzelzel
Ser ser ditremekde ayak u el
- 5135 Kilitletdi  apusın  al'anu n t z
Şanur  urtuldu ölümden idüp h z
- 5136 Bile girmiŐd r amm  düşmen-i c n
T rur h z r elinde t g-ı b rr n

- 5137 İyitdi veh ki urtuldum ol erden
Em n oldum ser ser derd-i serden
- 5138 Didi avmi neun böyle zeb n 
 pe aymaz-id n z od siz onı⁴³⁹
- 5139 Dir-id n z varup Yerib zem ne
ılam iler ne kim var ehl-i d ne
- 5140 Muammedle hel k itmekle anı
İdeyd n adu n ile p r cih n 
- 5141 Neden bu vech ile imdi her s n
Ki dirsın geldüm andan urtarup c n
- 5142 Didi hey a nma uz o n adın anu n
az sı-imi ol alk-ı cih nu n
- 5143 Kimesne görmedi eyle cih n-g r
Yaud anu n ılıcı gibi im r
- 5144 Ki itdi u ‘am dı iki p re
Cigerde vehmi l -büdd ıldı y re
- 5145 Bunı dirken ‘Al  aruda gördi
 l r vehm ile ıkar c nı t rdı
- 5146 ‘Aliyy-i Murta   iyitdi iy ar
Elümden urtaram mı dir-id n ser
- 5147 Nedür  l n ki yok nuka mec l n
Nicesin imdiki demde ne  l n
- VII/401^a 5148 M s lm n ol v’egerni aldum ide
Ser-i b -devlet ni aldum ide

⁴³⁹ Aslında döneme göre ‘anı’ eklinde yazılması gereken kelimeyi air, kafiye gerei ‘onı/unı’ eklinde yazmıtır.

- 5149 Görür olmaz düşüpdür cānına bīm
Veliyyullāh çalup kıldı dü-nīm
- 5150 Didi kavmine de oluñ Müsülmān
V'egerni işde elde tīg-ı bürrān
- 5151 Siyeh-kārāna pend ider mi te'sīr
Yürüdiler çeküp hep birde şimşīr
- 5152 Urup na'ra bayağı gibi Hāydar
Kırabaşladı yine mīr-i şaf-der
- 5153 Aç arslān gibi girüp ara yire
Dem ile düşdi gül-gün hāk-i tīre
- 5154 Kimin biden kimisini serāpā
İki biçer zihī mīr-i şaf-ārā
- 5155 Bu işdeyken irüp āvāz-ı tekbīr
Bilüp aşhāb geldügin cihān-gīr
- 5156 Varup bir tīg urup kapuya derhāl
Kilīdini düşürdi ol nikū-fāl
- 5157 Girüp bir kezde tekbīr ile aşhāb
Urup tīg eylediler kanı seylāb
- 5158 Gelen ĩmāna kurtarmaqla cānı
Dü 'ālem içre sürdi kāmūrānī
- 5159 Şu kim olmadı öldi ber-cehennem
Yatur lāş-i seg-āsā gārqa-i dem
- 5160 Görüp kim 'Amr oldı fetḥ işi çin
Hemān-dem başladı bir şī'r-i rengīn

- 5161 Didi zî şem‘-i eyvân-ı vilâyet
Ki sensin serv-i bostân-ı vilâyet
- 5162 Özüñdür al‘a-gîr-i kişver-i dîn
Vaşiyi-yi Muştafâ-yı rehber-i dîn
- 5163 Dür-i yik-dâne-i dürc-i fütüvvet
Meh-i hurşîd-fer-i burc-ı mürüvvet
- 5164 Şehinşâh-ı serîr-i *hel etâsin*⁴⁴⁰
Emîrû’n-nahl ü yâr-i Muştafâsın
- 5165 Kerâmet baırınasın pāk gevher
İmâmet çarhınasın nîk ahter
- 5166 Gelürse her işümüz tañ mıdur râst
ılur Hâdan Hâbibullâh der-h^vâst
- VII/401^b 5167 Ki bu sicn oldı gül yüziyle gülşen
Cihân mihr-i cemâli birle rüşen
- 5168 Bu şî‘r-i cân-fizâ k’irdi tamâma
Du‘â aşhâb kıldılar İmâma

440 مَلَأَ عَلَى الْإِنْسَانِ حَبِثًا مِنَ الدُّهْرِ لَئِنْ كُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا

“İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.” meâlindeki âyetten iktibas edilmiştir (*Kur‘ân-ı Kerîm*: İnsan 76/1). “İbn Abbâs’a göre bu sûnenin 8. âyeti Hz. Ali hakkında nâzil olmuştur. Nüzûl sebebi şöyle nakledilmektedir: Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in hastalıktan şifâ bulmaları münâsebetiyle babaları Hz. Ali, anneleri Hz. Fâtma ile Fıdda adlı câriyeleri adak orucu tutuyorlardı. Birinci gün, ödünç aldıkları arpanın bir ölçeğinden yapılmış ekmeği iftar yemeği olarak yiyecekleri sırada aç bir yoksul gelmişti. O günkü yiyeceklerini ona verip su ile iftar ettiler. İkinci gün yine tam iftar vakti bir yetim gelip yiyecek istedi. O günkü nafakalarını da ona bağışladılar. Üçüncü gün olmuştu. O günkü yiyecekleri ile iftar edecekleri anda bir esir gelmişti ve üç gündür aç olduğunu söylüyordu. Onu da doyurup kendileri yine su ile iftar ettiler. Böylece üç gün üst üste aç kalmışlar; fakat buna rağmen oruç adaklarını yerine getirmişlerdi. Dördüncü gün vaziyeti öğrenen Hz. Peygamber oldukça kederlendi. O sırada Cebrâil a.s. inerek ‘Hel etâ’ sûresini okudu ve onlar hakkındaki 8. âyeti tebliğ etti ki meâli şudur: ‘(yemeğe olan) sevgi (lerine ve iştihâlarına) rağmen, yoksulu, yetimi, esiri doyururlardı.’” A. Mertol Tulum, *Tazarru‘nâme*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 273.

- 5169 Olundı anda iķbāl ile üç gün
Ki her bir vaķtı ‘ıyd-idi ya dūgün
- 5170 Mūsāhil-zādı idüp ķal‘aya mīr
Sevindürdi anı mīr-i cihān-gīr
- 5171 ‘Adūsı yirine Gūrdūs olup ŗāh
Dögüldi nevbet-i ŗāhī seĥergāh
- 5172 Ne-ise götrölüp māl-i ġanīmet
Velī aŗĥāb ile ķıldı ‘azīmet
- 5173 Ŗafālarla gidüp menzil-be-menzil
Ķarīb oldı ki vaŗlat ola ĥāŗıl
- 5174 Gelüp Cibrīl ĥatm-i enbiyāya
Diyüp ŗād oldı ĥāl-i Murtażāya
- 5175 Hep aŗĥāb ile istiķbāl olundı
Buluŗup her ŗaraf ĥoŗ-ĥāl olundı
- 5176 İnüp atdan ziyāret k’itdi Ĥaydar
Ķoĥuban baġrına baŗdı Peyamber
- 5177 Du‘ā itdi hep aŗĥābına bā-hem
Gelüp görüŗdiler anlar daĥı hem
- 5178 Beŗāretlerle geldiler maķāma
Fidā cānlar reh-i Ĥayri’l-enāma
- 5179 Egerĥi ĥadd-i kārı māverādur
Sözüm ŗallū ‘alā Ĥayri’l-verādur

Ĥikāye-i Zeyd bin Helāhil ve Ġazā-yı Dīġer

- 5180 Hezār itmekle yüz ŗevķ ile ġulġul
Dimiŗ bu heft ġülzār iĥre bülbül

- 5181 Meger var-idi bir ulu kabīle
Yoğ-idi gitmişi ʔođrı sebīle
- 5182 Mūdām işleri-idi cām u mestī
Nitekim gice gündüz büt-perestī
- 5183 Hilāl oğl’-idi serdār anlara Zeyd
Demādem kārı ‘ıyş ü nūş-idi şayd
- 5184 Dinürdi ol kabīleye Tihāvān
Kerānsuz kavm-idi mālı firāvān
- VII/402^a 5185 İşidüp mihr-i eflāk-i nübüvvet
Şalup bir kimse kıldı dīne da‘vet
- 5186 Resülün da‘vetine virmeyüp dil
Varan ilçisine uzatdılar dil
- 5187 Selām-ı Hağla peyk-i ‘İzzet ol dem
Gelüp iyitdi iy fağr-i dü ‘ālem
- 5188 Hūdā emr itdi var anlarla ceng it
Cihānı başlarına ʔar u teng it
- 5189 Resül ol şem‘-i cem‘-i mağfil-i cān
Çıķup minbere mişl-i māh-ı tībān
- 5190 Döküp tevĥīd bābından leālī
Pür itdi mağzen-i aşĥāb u āli
- 5191 Dönüben enbiyādan eyledi yād
Dil-i aşĥābı kıldı ĥurrem ü şād
- 5192 Ğazā emrin añup āĥirde bārī
Didi şimdi budur fermān-ı Bārī

- 5193 Ne dursiz siz de söyleñ hayr eger şer
Meşeldür tanışıklı tağ aşar
- 5194 Didiler ser fidā cān saña qurbān
Bizüm tutmaq sizüñdür emr ü fermān
- 5195 Du‘ā idüp tağıldılar yarağa
Dirildiler giderler şan ki rāğa
- 5196 Bıyıye varı cem‘ olup süvāre
Gelüp hatm-i rüsül k’itdi neẓāre
- 5197 Diyüp bizden taleb Hāğdan ‘ināyet
Yine her nām-dāra virdi rāyet
- 5198 ‘Alemler ‘arz idüp mähilikāyı
Yürüdiler añup nām-ı Hūdāyı
- 5199 İderek medh hūnı her seḥun-ver
O gün ol gice kim gitdi Peyamber
- 5200 Varup serḥadde aşḥāb ile qondı
Ki aşḥāb-ı nikū-fāl ile qondı
- 5201 Buyurdi Zeyde da‘vet-nāme dīger
Alup k’iletđi bir serdār u server
- 5202 Alup mührin ki bildi neyse her emr
Revān qavmini dirdi Zeyd eger ‘Amr
- 5203 Didi ‘asker çeküp gelmiş Muḥammed
İdermiş dīne da‘vet yine Aḥmed
- VII/402^b 5204 Ne dursiz nice virilsün cevābı
Bu vech ile bize işde ḥiṭābı

- 5205 Didiler yoluña baş ile cānı
Çomişuz karşılamakdur iş anı
- 5206 İderse Lāt ü ‘Uzzā luṭfi yārī
Bizümdür devletünde kām-kārī
- 5207 Görüp cenge şafālu anları Zeyd
Ne-ise ālet-i ḥarbī idüp kayd
- 5208 Varup bī-ḥad sipāhī çıkdı karşı
İki ‘asker olundı rüy-ber-rū
- 5209 Çalınup çeng-i ḥarbī urulup dem
Nefīr üniyle tıldı gūş-ı ‘ālem
- 5210 Yine irdük diyü böyle şafāya
Şafālar birle karşı zinc aya
- 5211 Şokıldı yine şur-nā ağızına dil
Ki baş oynaya her bir merd-i pür-dil
- 5212 Urur çübek-zeni ṭabl-i tihīye
Didürdür bunu yol yok rūbehīye
- 5213 Bülend āvāz ile bu gūlgul-i kūs
Ki virdi ser bu yolda keyle kāvus
- 5214 Bunu dir birbirine naḳare
Ölen ölsün bize ne aḳ ne ḳara
- 5215 Niḳāb açmaḳla yüzden tīg-ı bürrān
Olabaşladı gül-gün rüy-i meydān
- 5216 Dilāverler girüp raḳş u semā‘a
Ser ü cān tıtdı yüz cisme vidā‘a

- 5217 ‘Uḳāb-ı tîḡ idüp başlarda pervāz
Derūn-ı cāna minḳār oldı hem-rāz
- 5218 Vücūd ivine şimdi bu diyüp bāb
Hezārān itdi revzen tîr-i pertāb
- 5219 Süñüler şoḳmada mānend-i ef’ī
Ki yoḳ def’inde bir tiryāk nef’ī
- 5220 Hevāya k’aḡmıŝ-idi götrülüp gürz
Şan oldı ḥaşr göçdi kūh-ı Elbürz⁴⁴¹
- 5221 Geçürüp miḡfer ile çok ser ü kār
Yıḳılmaḳda kimi atdan nügün-sār
- 5222 Girüp bu vech ile cenge şaḫābe
Cigerler döndi nîzeyle kebāba
- VII/403^a 5223 Bilüp küffār içini aldı yanḳu
Geçüp virmeḳde ḥançer sîneden şu
- 5224 Muḡaylān üzre pāre pāre ḥāra
İrüp ḳol u buḡ oldı şan ḳanara
- 5225 Dökilen diŝle gelüp gürz ḥîze
Pür oldı şanki meydān seng-i rîze
- 5226 Görüp bu ḥāleti küffār-ı bed-kîş
Çevürüp yüz didiler ḳaçmadur iş
- 5227 Yitişüp tutdılar Zeyd-i Hilāli
Niçe ol vech ile a’yānı ḥāli
- 5228 Resen boynında baḡlu ardına el
Perîşān-rūzigār u ḥāl-muḥtel

---

⁴⁴¹ Kafkas sıradaḡlarının en yükseḡi; hakkında türlü hurāfeler anlatılan Kaf daḡı.

- 5229 Esîr olunmağ ile ‘avrat oğlan
Getürdiler bile māl-i firāvān
- 5230 Resûl iyitdi Zeyd ibni Hilāle
Ne demdesin ne dirsın böyle hāle
- 5231 Eger kırtulmağ isterseñ ölümdeñ
Müsülmān ol hālāş olğıl elümdeñ
- 5232 V’egerni işde tîğ u işde başuñ
Kıanı a’yān u yār u h̄vāce-tāşuñ
- 5233 Didi ihsānuña tıtmışam ümmīd
Umarvan k’olmayam āhırde nevmīd
- 5234 İrüp luţfuñ n’ola iy serv-i āzād
Kılup āzād idesin bendeñi şād
- 5235 Şefā‘at hırmeni ol luţf kānı
Esirgemekle āzād itdi anı
- 5236 Göricek böyle luţfı hāzretindeñ
Revā görmedi gitmegi kıatıñdan
- 5237 Revān yüz cān ile bi’s-şıdık u ihlāş
Gelüp İmāna oldu hāşue’l-hāş
- 5238 Görüp tıtsaqlar hep dīne girdi
İrüp luţf-ı Hudā tevfiķ virdi
- 5239 Olup hāşıl ferağ cān-ı cihāna
Medīne şehrine oldu revāne
- 5240 Giderlerken beriyye içre bir gün
Cihānı itdi külhan kızdurup gün⁴⁴²

---

⁴⁴² Metinde bu beyitin kenarında “Şıfat-ı germā” yazılıdır.

	5241	Şabāyı döndürüp bād-ı semūma Eridüp āheni dönderdi mūma
VII/403 ^b	5242	Çurudup kırbalarda çomadı Őu Ciger biryānı virür bařladı bū
	5243	Gelür germiyyet ile Şöyle ālav Umar kim yaça halkı nitekim çav
	5244	Cihānı bir nefesde kıldı dūzağ Cehennemde çod olmaz Őu nice yağ
	5245	Meger bir kārübān çıkışdı yola Şusuzluğ yılduruban Şağ u Şola
	5246	Dökülmiřlerdi hāke dūřuben zār Hücüm itmiřdi ölüm çār u nā-çār
	5247	Sürüp toprağa her biri yüz ü göz Niyāza girdiler Hağğa tutup yüz ⁴⁴³
	5248	Didiler iy viren tennūrdan Őu Ki tutdı nā-gehānī ‘ālemi o
	5249	Şular kim itdiler tūfānda cān terk Dirüz Őimdiki demde āh azan merg
	5250	‘Ataş ehlümüze tutdurmadın yas Şuvara sākī-i luţfuñ Şunup kās
	5251	Beriyyedür umulmaz gerçi kim āb Velī āsān saña iy Rabb-i erbāb
	5252	Bular āğir idince bu kelāmı Yitişdüirdi Hudā Hayre’l-enāmı

⁴⁴³ Metinde bu beyitin kenarında “Münācāt” yazılıdır.

- 5253 Dökülmüş gördi hāke teşne-diller
Niyāz içinde böyle Hāḫḫa diller
- 5254 Turup bir kezde varı hāk içinden
Şadālar geldi ḳalb-i pāk içinden
- 5255 Didiler Hālīḳ-ı Dicle vü Ceyhūn
Seni gönderdi bize ‘ömret efzūn⁴⁴⁴
- 5256 Meded ḳıl teşne-diller virmedin cān
Serāb oldu v’egerni ‘ayn-ı tūfān
- 5257 Mübeddel ḳılmağa şūret bu zaḫmet
Hemān-dem geldi cūşa baḫr-i raḫmet
- 5258 Didi yügrüklere aşḫābdan tīz
İrūñ şol ḳarşuki şırta idüp ḫīz
- 5259 Deve binmiş göresiz bir ḳara ḳul
Getürüñ güç ile gelmezse de ol
- 5260 Nişānınuñ birisi de anuñ bu
Alup ḳırbayla gider toḫtolu şu
- VII/404^a 5261 Sebük-pādan bir iki cüst ü çālāk
Segirdüp vardılar anda feraḫ-nāk
- 5262 Bi-‘aynih gördiler ‘abd-i siyāhı
Gider sür‘at ile tūtup o rāhı
- 5263 Didiler gel seni ister Peyamber
Muḳayyed olmayup gitdi şalup ser
- 5264 İyitdi kim-idügin bilmezem ol
Efendüm muntazırdur key uzaḳ yol

---

⁴⁴⁴ Ömrün uzun olsun!

- 5265 Rüsül hatmi Muḥammeddür didiler
Ḥabībullāh ü⁴⁴⁵ Aḥmeddür didiler
- 5266 İyitdi bini n'eylermiş o cāzū
İşüm ta'cīl ḥ^vōcam istedi şu
- 5267 Getürdiler idüp zūr anı nā-çār
Buyurdı birine luḫf issi Muḫtār
- 5268 Ki algel kırbayı sen yanuma yā
Ki ḫana teşne-diller yitişüp mā
- 5269 Dil-i tüccārdan geçdi ki bu āb
Nice ider bu deñlü ḫalkı seyr-āb
- 5270 Olup rüşen zamīr-i pākine bu
Tebessümle revān ol verd-i ḫod-rū
- 5271 Açup ağzın didi her teşne cāna
Gelüñ içüñ bu şudan ḫana ḫana
- 5272 Gelen içdi nice şu 'ayn-ı Kevşer
Ḳatılmış buzlu şuya şanki şekker
- 5273 Olup sīr-āb andan 'abd eger ḫür
Şuvarıldı alup hem esb ü üstür
- 5274 Bayağı kırba pür eksilmedi hīç
İşinden ḫaranuñ götrüldi bes pīç
- 5275 Dehende ḫaluban engüşt-i ḫayret
Segirdüp ayağa düşdi ne ğayret
- 5276 Didi iy māh-ḫal'at mihr-ruḫsār
Nedür oldı mı kırbam baḫr-i zehḫār

---

⁴⁴⁵ Ḥabībullāh ü : Ḥabībullāh-i Mt. (Düzeltildi).

- 5277 Ki bir bir içdi hep hayvân u âdem
Degül bir kaçraca andan dahı kem
- 5278 ‘Aceb nirden gelür dükenmez ardı
Ki küll-i halkı kandurmaqla kardı
- 5279 Didi gözüñi açğıl göge bağ yâ
Ki nirden geldüğini göresin mâ
- VII/404^b 5280 Nazar kıldı k’açılmış göklere bāb
Gelürmiş havz-ı Kevşerden hem ol āb
- 5281 Bezenmiş hürilerle bāğ-ı Rıdvân
Fenāsuz gülsitān u gülşen-i cān
- 5282 Bunı görende olur mı dahı şirk
Karār ider mi gönlinde dem-i çirk
- 5283 Müsülmān oldı kalb āyine-i pāk
Gözi pür-nem velī gönli ferah-nāk
- 5284 Gönüller bahrı girmege hurūşa
Yine deryā-yı mu‘ciz geldi cūşa
- 5285 Yed-i kudret-nişānı gövdesine
Sürüp ağardı ser-tā-pāy ü sīne
- 5286 Yüzinde zāhir olup pertev-i nūr
Cemāli oldı reşk-i māk-ı deycūr
- 5287 Serāser iç ü taşu batdı nūra
Yitişdi gönli selvetle sürūra
- 5288 Zihī devlet k’urup ‘abd-i siyāha
Yitişdi ān-ı vāhidde bu cāha

- 5289 Degül cāy-ı ‘aceb dād-ı Hudādur
Ki zāhir oldı sırr-ı Muştafādur
- 5290 Qara yüz k’oldı bu vech ile ebyaz
Didiler bunuñ adı olsun Ebyaz
- 5291 Didi āhir dü ‘ālem faħrı Muhtār
Al imdi kırbañı da h^vocana var
- 5292 İyitdi gitmezem kapuñdan ayruk
Ne mümkün k’ayrılma tapuñdan ayruk
- 5293 Resül iyitdi yok varmağdur evlā
Ola k’irmekle luğf-ı Hağ te‘ālā
- 5294 Gelüp h^vocañ da dīn-i pāke gire
Göñül sinüñ gibi İslāma vire
- 5295 Qabül idüp nefes kim gitdi Ebyaz
İvine h^vocasınıñ yitdi Ebyaz
- 5296 Diyüben h^vocası de n’oldı n’ola
Tıururđı muntağır bağmağla yola
- 5297 Nağar idüp didi üştür benüm bes
Kim ola iy ‘aceb üstindeki kes
- 5298 Virür pertev egerçi yüzi māhı
Gelen qalbe bu k’öldürdi siyāhı
- VII/405^a 5299 Tama‘ itmiş durur üştürüme ol
Ki uğratdı baña ırıluban yol
- 5300 İdeyüm buña ben de şol cezāyı
Ki kimse itmeye hirgiz bu rāyı

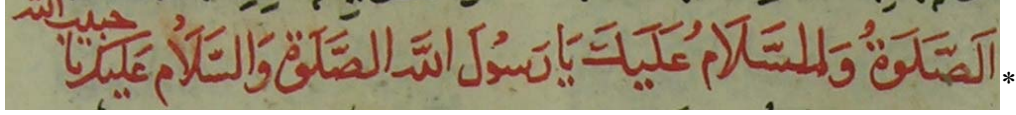
- 5301 İñüp Ebyaz da elde kırbası pür
Diler kim döke deryâlar gibi dürr
- 5302 İyitdi ħ^voca bendem qanı binüm
Sen öldürdüñse zâhir qanı binüm
- 5303 Didi sinüñ quluñ benven efendi
Bayağı bendeñem ben sen efendi
- 5304 İyitdi öykelenüp dağı bed-ter
Ne söylersin nice sözdür bu hey er
- 5305 Benüm Hindî-idi ‘abd-i siyâhum
Sözüñden añlanur k’itdüñ anı güm
- 5306 Didi luğf eyle yüzüme oñat baq
Ki nice itdi Haq qara-y-iken aq
- 5307 Qılayum ħälümi taqrîr diñle
Nelerdür dildeki taqrîr diñle
- 5308 Resülün mu‘cizinden ‘ibret alğıl
Bu baqr-ı vağdete sen dağı tağıl
- 5309 Beni kim şuya şalmışduñ seğergâh
Gelürken ik’üç er yitmekle nâgâh
- 5310 Elümde qomamaqla iħtiyârı
Alup kırbamla gidüp ıztırârı
- 5311 İletdiler bir araya ki yik-ser
Tutulmuş ħayme vü ħargâh u çâder
- 5312 Velî ‘asker şusuzluqdan buñalmış
Qarîb olup helâke top buñ almış

- 5313 İçinde uluları bir melek-hû
Muşavver nür-‘arız mihr ü meh-rû
- 5314 Alup kırbamı çağırdı şu içen
Gelüp hep içdiler kalmadı yık-ten
- 5315 Dönüp tavarların dahı bi-‘aynih
Şuwardılar kana kana mih ü kih
- 5316 Cemî‘i kapların da ‘abd eger hür
Aluban itdiler bu kırbadan pür
- 5317 Nazar kıldum yine toptolu kırba
Bi-ḥamdi’llāh k’irişdüm eyle kırba
- VII/405^b 5318 Görüp bunu didüm iy yüzi gülşen
Baña qadr-i refi‘üñ oldu rüşen
- 5319 Nedür nām-ı şerifüñ de bileyüm
Senüñle qanda-iseñ ḥod bileyüm
- 5320 İyitdi ol Muḥammed Muştafāyam
Rüsül ḥatmi sirāc-i enbiyāyam
- 5321 Gel İslāma ḥalāş it cānı oddan
Ne biter çāresüz demdeki oddan
- 5322 Revān yok dimeyüp k’oldum Müsülmān
Mübārek destini ol virdi ḥandān
- 5323 Sürüp yüzüme gövdemi serāser
Şıgayup şöyle oldum mihr-i enver
- 5324 İyitdi ḥ^vocası key ṭurfa iş bu
Baña da şun göreyüm nice ol şu

- 5325 Koyup bir k zeye ol kırbadan  b
Alup kim içdi gördi ‘ayn-ı c ll b
- 5326 Kılup r z  H k  na da hid yet
İh ta kıldı Rabb n  ‘in yet
- 5327 Dir p kavmin cem ‘i m cer y 
Diyüp medh eyledi ol yüzi ayı
- 5328 Şudan her biri i  p kopdı bir c Ő
Şafalar virdi mişl-i  eŐme-i n Ő
- 5329 Tem Ő  eylediler ‘abd eger h r
Bayağı kırba yine Şu-y-ile p r
- 5330 Cem ‘i g nle İm n n r  t ld 
Ser ser gülşen-i c n n r  t ld 
- 5331 Didiler bize g ster kanda A med
Res l-i H k -imiş bild k Mu ammed
- 5332 K b l itsün bizi de bendisiy z
Kem ne  aker   efgendesiy z
- 5333 Yola girdiler Ebyaz rehber oldu
Gülüm-ı p yim l-iken ser oldu
- 5334 Res l aŐh b-ı p ke eyledi emr
Ki istikb le çıkdı Zeyd eger ‘Amr
- 5335 Varup gördiler Ebyaz  ne d ŐmiŐ
Gelür bir ulu kavm üstine  ŐmiŐ
- 5336 İh ta varın itmiş n r-ı İm n
Őafalarla gel rler Şad hez r n

VII/406^a 5337 Görüşüp ‘izzet ile idüp ikrām
Getürdiler Resüle ehl-i İslām

5338 opup bir ‘āşıkāne bāng ü gülbāng
Ki şahrāyı pür itdi böyle ol bāng

5339 Gelüp yire yüz urdılar serāpā
Resül-i Hağ da İslām itdi ilķā

5340 Hidāyet rūzī kıilup Hağret-i Rabb
Müsölmān oldılar ihlāş ile hep

5341 oşup aşhābdan bir nām-dārı
Ki idüp muğtedā ol ķavm varı

5342 Demādem ögrede erkān u āyīn
Ki ola dīn yolında işleri çin

5343 Göçüp andan risālet ĥatmi ĥoş-dem
Yitişdi şehrine gitmekle ĥurrem

5344 Egerçi ĥadd-i kārı māverādur
Sözüm şallū ‘alā Ĥayri’l-verādur

Ĥikāye-i İslām-ı Sa’d bin Sehl Rağıya’llāhu ‘Anh

5345 Dönüp şīrīn kelāmı selsebīle
Revān olan dimiş böyle sebīle

5346 Meger kim enbiyā ĥayli güzīni
Cihānuñ raĥmeten li’l-‘ālemīni

* Ey Allāh’ın resölü, salāt ve selām sana! Ey Allāh’ın habibi, salāt ve selām sana!

- 5347 Geçüp mihrāba bir gün nitekim nūr
Olurken mişl-i şem‘-i māh-ı deycūr
- 5348 Urup aşhāb encüm-veş göz añā
Deñerlerken alup hayretle taña
- 5349 Olup vaħdet serāser cüst ü cūsı
apudan geldi keşret güft ü gūsı
- 5350 ıkup görüldi bir ulu abīle
Emīr ü nām-dārı öñce bile
- 5351 Ki Sa‘d ibni Süheyl⁴⁴⁶-idi be-nām ol
Ki kāmil-idi her işde tamām ol
- 5352 Girüp gördügi dem Hıyre’l-enāmı
Hezār i‘zāz ile virüp selāmı
- 5353 İyitdi iy benüm rūh u revānum
Fidā yoluña ser urbān da cānum
- VII/406^b 5354 Dil ü cānla uladan ‘aşıuñuz
Hezār iħlāş birle şadıuñuz
- 5355 Yüzüñ tābı ki mihr ü māha düşdi
Cemīl evşāfiñuz k’efvāha düşdi
- 5356 Murād-ı dil-idi dāyim mülāāt⁴⁴⁷
Şükür kim oldı hāşıl her murādāt
- 5357 Kitāb itmiş saña irsāl İlähuñ
‘Amel itmek-imiş anuñla rāhuñ

⁴⁴⁶ Bu isim, başlıkta Sa‘d bin Sehl şeklinde verilmiştir.

⁴⁴⁷ Kavuşma, buluşma anlamındaki mülāat sözcüğü, kafiye düşünülerek mülāāt okunacak şekilde yazılmıştır.

5358 Adı Furqān-imiş iy gözüme nūr
Diler dil kim işidüp ola mesrūr

5359 Açup ol serv-i gülbün gonca-veş fem
Okıdı besmeylele bunu hoş-dem

الرَّحْمٰنُ ۙ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۙ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۙ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ *

5360 Ta‘accüble şalup başın o server
Didi vallāh seḥun Allāhu ekber

5361 Ḥadīṣ-i cān-fizā-y-ile döküp kıand
Resūl-i Ḥaḳ biraz kim eyledi pend

5362 Kılup devletle yārī ḫālī‘-i sa‘d
Müsülmān kavmi ile oluban Sa‘d

5363 Ne-ise resm ü āyīn öğrenildi
Şerī‘atle reh-i dīn öğrenildi

5364 Olup ḫāşıl sa‘ādet ḫidmetinde
K’olundı niçe müddet ḫidmetinde

5365 Serāpā iç ü taş pür-nūr olundı
Vaḫan seyrine kim destūr olundı

5366 Gidüp i‘zāz u ikrām ile yüz yüz
Varup k’iline pertev şaldı gün yüz

5367 Kılup rüzī hidāyet Ḥayy u Bākī
Müsülmān oldı küll-i ḫayy u bākī

* Meālî: “Rahmān Kur’ân’ı öğretti (1-2); insanı yarattı (3); ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti (4)” Kur’ân-ı Kerîm. Rahmān 55/1-4.

- 5368 Olup her sâ'at ü dem 'ıyd ü nev-rüz
Şafâ içreydi her biri şeb ü rüz
- 5369 İşidüp Qayşer anı ol bed-âyîn
Be-ğâyet hışm idüben eyledi kîn
- 5370 Qoşup bir nâ-bekâra hayli 'asker
Çıkup şahrâ yüzini tutdı câder
- 5371 Yağîn kaldukda Sa'd iline ol dün
Segirdüp bir gice kıldı şebîhün
- VII/407^a 5372 Qılıçdan ad u şan erin geçürdi
Hezârân raht-ı cân tenden göçürdi
- 5373 İdüp târâc esîr itdi oğul kız
Ki bâzâr içre bey' ola ucuz kız
- 5374 Sürüp kim Qayşere algeldi varın
Sevindi görüp ol kelbüñ bu kârın
- 5375 Velî mâtem-zede ol urulan kavm
Nice yimek nice içmek nice nevm
- 5376 Ölen hod cennetü'l-Me'vâya gitdi
Diri qalanları cânına yitdi
- 5377 Esîr olmağdan ölüm yik mu'ayyen
Yirinde qalana hüzn ivi mesken
- 5378 Dirilüp nâliş ile dîde nem-nâk
Didiler giryelerle Sa'da ğam-nâk
- 5379 Bizüm hod Qayşere yitmez gücümüz
Ki âhir alına dine öcümüz

- 5380 Bize dermān k'ola luṭf-ı Ḥudādan
Olur zāhir Muḥammed Muṣṭafādan
- 5381 Ḥudādan umup a'dāya cezāyı
Varup siz anlara diñ mācerāyı
- 5382 Alup kīnümüzi sepüp ū oda
Ola kim yüregümüzi ūovuda
- 5383 Ḳabül itmekle Sa'd evlādı ile
Revān girdi yola iv ehli-y-ile
- 5384 Göçüp ḳona der-i 'ulyāya irdi
Fiğān kim ol cihān-ārāya irdi
- 5385 Götürüp gördi Sa'd ibni Süheyl ol
Yaşı gülgünını itmekle siyl ol
- 5386 Selām virince ūordı Ḥazret-i pāk
İñildüyle beyāna girdi ğam-nāk
- 5387 Diyüp dād iy ūeh-i dād āh idüp serd
İvi ehli daḫı ūöyledi pür-derd
- 5388 Bilicek mācerāyı neyse Mürsel
Yaşardı çēsm-i ūehlā-yı mūkaḫḫal
- 5389 Didi Ḥaḳ ḳorsa sizüñ dāduñuzı
Alup diñdüreyüm feryāduñuzı
- 5390 Münādī birle fi'l-ḫāl ol yüzi ūem'
Hemān-dem eyledi aūḫābını cem'
- VII/407^b 5391 Cihān cānınıñ ol çēsm-i çirāğı
Güneş tek minbere ağıdı bayağı

- 5392 Ğarāyib nūkteler tevḥīdden şad
Beyān itdi rūsül ḥatmi Muḥammed
- 5393 İdüp her bir nebī vaşfını tekrār
Güher-rīz oldı olmaqla dürer-bār
- 5394 Didi ḥatm-i rūsül Bārī te‘ālā
Beni kıldı hezārān idüp i‘tā
- 5395 Ki dīn düşmenlerini idüp ihlāk
Cihān milkini zulmetden idem pāk
- 5396 Görüñ bu uḥrevī iḥvānı küffār
Nice vech ile kılmışlar dil-ifgār
- 5397 Murādum bu ki қоşulmaqla ‘asker
Varup sizden bir iki merd-i server
- 5398 Varup bunlaruñ alup intiḳāmın
Cinān içinde yükselde maḳāmın
- 5399 Didiler yoluña hep baş u cānı
Қomışuz siz diñ itmek bizden anı
- 5400 Oқıyup Ḥārīşe oğlın k’odur Zeyd
Didi gör ‘asker ile gitmege қayd
- 5401 İyitdi Ḥālīd-i Seyfullāha hem
Buyurdı Ca‘fer-i Ṭayyāra bā-hem
- 5402 Revāḥa oğlı ‘Abdullāh da bile
Ki olalar revān eyle sebīle
- 5403 Yitişüp nām-ı Қayşerden dile bāk
Vidā‘ itdi varup her biri ğam-nāk

- 5404 Diyüp bellü bu işüñ soñı bārī
Vaşıyyet eyledi ivinde varı
- 5405 Kılınup irtesi cum‘a namāzı
Binüp her biri geldi esb-i tāzī
- 5406 Buyurdı şāh-ı kevneyn üç biñ er de
Ki yazılmış göreler neyse serde
- 5407 Olup āhir cenābından sipāriş
Çıkup ‘azm itdiler bitmekle var iş
- 5408 Biraz yir gönderi de gitdi Mürsel
Yine döndi du‘āya götrülüp el
- 5409 Varup ‘asker de qondı bir maqāma
Ki beñzerdi hemān dāre’s-selāma
- VII/408^a 5410 Diyüp qatrem durur teşneye kāfī
Aqardı her tarafından āb-ı şāfī
- 5411 Göçüp andan da kim ‘azm itdi ‘asker
İşidüp ‘asker-i İslāmı Qayşer
- 5412 Dişürmişdi iki yüz biñ qadar merd
Ki yürinse tutardı ‘ālemi gerd
- 5413 Ki nişfi-idi mürted olmuş A‘rāb
Qalanı Rūmdan budur diyüp bāb
- 5414 Qoşup ol bed-gümān bir pehlevāna
Ki mişlüm gelmedi dirdi cihāna
- 5415 Adıydı Mālik-i Nāfīze bārī
Geçürdi küfr içinde rūzigārı

- 5416 Alup ol iki yüz biñ merdi için
Yola ta'zīm ile girdi seher çin
- 5417 Varup kondı Ma'āna çat' idüp yol
Ki rāh-ı 'asker-i İslām-idi ol
- 5418 Alup bes reh-güzārı tırdı kāfir
Sehun-çin olmağa gūş urdı kāfir
- 5419 Müsülmān 'askeri de işidüp hem
Göñül milkini keşret kıldı derhem
- 5420 Didiler üç biñ er bunca sipāha
Şanasın çatredür baħr-i siyāha
- 5421 Resüle idelüm bu ħāli i'lām
Görelüm kim neye varur ser-encām
- 5422 Didi 'Abdullāh iy kavm-i nikū-kār
Varup itmekdür iş kāfirle peygār
- 5423 Şehīd olursavuz bāğ-ı İremde
'Ayān bulunmamuz evvel қademde
- 5424 Ger öldürürsevüz bizüm sa'ādet
Yöneldük ħod olup fikr-i şehādet
- 5425 Mu'ayyen ħod olupdur böyle dinme
Meşeldür gelme gelme dönme dönme
- 5426 Didiler bāreka'llāh vallāh aħsent
Yidüñ sözde şekerler döküben қand
- 5427 Göçüp uğraşmaқ üzre itdiler 'azm
Ki kāfirle buluşup olına rezm

- 5428 Zihî dîn yolına ğayretle himmet
Ki bu vech ile olundı ħamiyyet
- VII/408^b 5429 İki yüz biñ kişiye üç biñ âdem
Depüp ceng eylemekden yimeye ğam
- 5430 Każâ-y-ile çıķup ol gice bir yıl
Kıyâmet kopardı şan ħâl oldu tebdîl
- 5431 şavurup rîĝ-i řaĥrâyı hevâya
Çıkardı seng-i kûhı istivâya
- 5432 Didi Ca'fer kopard beñzer kıyâmet
Kıyâmetden nişândur bu 'alâmet
- 5433 Tıttup yüzini dergâh-ı Ĥudâya
Götürüp el ĥuzû' ile du'âya
- 5434 Didi kırtar bizi bu rîĥ elinden
şikâyet iderüz tařrîĥ elinden
- 5435 Kaĥbül idüp du'âsın Ĥaķ te'âlâ
Diñüp yıl ĥoř dem oldu yine peydâ
- 5436 İrüp bu vech ile ĥâtifden âvâz
Didi řurmañ yürüñ iy maĥrem-i râz
- 5437 Eĥibbâdur ivüñ kavm-i Hilâle
Ki şâd anlar da olalar vişâle
- 5438 İyitdiler bu sözi söyleyen kes
Kim ola didiler cinnîlerüz bes
- 5439 Ki gelmişüz Resül öñinde dîne
Ĝulâmiyuz anuñ biz de kemîne

- 5440 Ma‘a’l-kışışa gidüp varıldı anda
Könulup kındılar şehd ile kanda
- 5441 Geçüp kim gitdiler andan ol āvāz
Yitişdi sem‘-i ařhāba belī bāz
- 5442 Fülān kavme varursız irte yine
Muhiblerdür bi-‘aynih ehl-i dīne
- 5443 Gidüp kim irişildi şubh-ı demde
Könulup kalmadı eksük ni‘amda
- 5444 Bu āvāz ile göçüp kónma bārī
Olundı altı gün zī ğam-güsārī
- 5445 Yidinci gün didi ser-ħadde irdük
Kadem başup şınur-ı řāma girdük
- 5446 Sekiz günde ki varıldı oraya
Tamām olmişdı menzil ol bir aya
- 5447 İşidüp ‘asker-i küffār-ı bī-dīn
Göçüp karşuladılar eyleyüp kīn
- VII/409^a 5448 Dögüldi şabl-i ħarbī her şarafdan
Pür oldı ‘ālem içi nā-ħalefden
- 5449 Felek-veř güm güm idüp ğulğul-i kūs
Kıvām üzreydi ger Efrenc ü ger Rūs
- 5450 Bu-y-idi hep řadā-yı nāy-i rūyīn
Nedür Ħüsrev yaħod Behrām-ı Çübīn⁴⁴⁸
- 5451 Gelüp kim kındılar kurb-ı řebāngāh
Görüp ařhāb kim oldılar āğāh

⁴⁴⁸ Nüşirevān’a karşı ayaklanmış olan, Hürmüz’ün seraskeri Behrām’ın lâkabı Çübīn’dır. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s.159.

- 5452 Serāser ḥayme oldı küh u hāmūn
Ḳıyās u vehme şıǵmaz ḥadden efzūn
- 5453 Didi her biri ḥayretle açup fem
Ḳıyāmetdür meger dirildi ādem
- 5454 Ki görmişi yoǵ-idi eyle ‘asker
Bu ḳandan k’olalar cenge berāber
- 5455 Didiler Ca‘fer-i Ṭayyāra iy yār
Ne dirsın sen de böyle kāra iy yār
- 5456 Yazılsa nāme yik Ḥayrū’l-enāma
Ki biline irüp ser-ḥadd-i Şāma
- 5457 Muḳābil olmışuz a‘dāya ammā
İki yüz biñ çeridür mişl-i deryā
- 5458 Ola kim virbiye yardımcı yine
Gelüp ard arḳa ola ehl-i dīne
- 5459 Diyüp hoş eyledi bir nāme inşā’
Virüp birine didi dime ferdā
- 5460 Revān ol yıl gibi eglenme bir dem
Yol üzre kimseye de açmaǵıl fem
- 5461 Bu sözdeyken yine hātifden ol ün
Gelüp didi ki iy ḳavm-i hümāyūn
- 5462 Nedür bu vehm-i dūr-endīş ü teşvīş
Ne deñlü çoǵ-ise küffār-ı bed-kīş
- 5463 Sizüñdür ölmek ü dirilmede sūd
Şehādet rütbeti zī rüy-ı bihbūd

- 5464 İşidüp bunı girdiler şavaşa
Gelür diyüp yazılan neyse başa
- 5465 şu cengi Zeyd ki itdi şaluban at
Řazā göreydi ger olurdu şeh-māt
- 5466 Şarındaşı ‘Alī-mānend Ca‘fer
Girüp şaflar bozup kesdi niçe ser
- VII/409^b 5467 Depüp Hālid de at ol seyf-i İřlām
Biri birine urdu kām u nā-kām
- 5468 Revāha oğlı ‘Abdullāh da hem
Yürüyüp cenge kim olundu derhem
- 5469 İyitdi Mālik ol küffāra ser-dār
Ki kendüydi sezā-vār-ı ser-i dār
- 5470 Depüp ‘ummāna ğark olmağla birde
Helāk olup gidince ara yirde
- 5471 Benümle mīr-i ‘asker cenge āheng
Gelüp itsün görelüm nic’ider ceng
- 5472 Diyüp hoş Zeyd-i Hāriř ol cihān-ĝir
Sürüp meydāna girdi nitekim şir
- 5473 Umar kim Mālik ile ide şavaş
Anı gördi ‘Arab bir merd-i řallāř
- 5474 Çıkup Zeyde yidi bir iki herze
Bu-y-idi cümlesinden herze merze
- 5475 Didi bizümle olmağla hem-āyīn
Mey içmek yig güzel қоçup muğal-çīn

- 5476 İyitdi şol meyüñ k'ola ħumārı
Münāsib k'ala küffār-ı ħimārı
- 5477 Naşīb iden bize dāre's-selāmı
Virüpdür bāde-i mişgīñ ħitāmı
- 5478 Ki ne baş ağrıdur ne telĥ ider kām
Ne yıķar mest idüp ol kām u nā-kām
- 5479 Mülevveş қаһbeler mi didüğüñ ħüb
Şanur sinüñ gibi nā-pāk mergüb
- 5480 Bizüm ħūrī-i ħūrādur cinānda
Naşīb olan da olmışdur cihānda
- 5481 Eger var-ise 'aķluñ ol Müsülmān
Ki sinüñ ola ħuld u ħūr u ğılmān
- 5482 Didi şimdiki demde vaķtümüz ħoş
Gehī cām u şarāb u gāh ser-ħoş
- 5483 Çıķarup ķoltuğından bir şalībi
Didi şunuñ k'ola bundan naşībi
- 5484 Olur mı ğayra daĥı iltifātı
Öge kim başladı 'Uzzā vü Lātı
- 5485 Қақыyup Zeyd k'irdi başın ala
Süñü ķıldı o da Zeyde ħavāle
- VII/410^a 5486 Atından şıçrayup Zeyd indi derĥāl
Şavup kim bindi yine ol nikū-fāl
- 5487 İrüp bir tīg urup ķıldı dü-pāre
Şayasın irdi şimşīri ħıyāra

- 5488 Dü ‘ālem faḥrı ūzre ol řaf-ārā
Revān bir medḥ oğıyup ḥŭb u ğarrā
- 5489 Yine at oynadup er istedi Zeyd
İdüp cevlan dilāver istedi Zeyd
- 5490 ‘Ulā adlu çığup bir kelb kāfer
Ki Mālik dūna ol-idi bŭrāder
- 5491 İdüben Zeyd ile çok dürlü şavaş
Dem-i āḥirde virdi ol dağı baş
- 5492 Yine bir medḥ oğıyup ḥŭb u rengin
Dilāver k’istedi ol Aḥmed-āyın
- 5493 Čıđup Ḥaccāc adlu bir siyeh-dil
Ki gŭrbŭz ḥŭk-idi ğāyetde pŭr-dil
- 5494 Girŭp meydānda çok peyğār kıldı
Cihānı Zeyd aña da şar kıldı
- 5495 Čalup anı dađı kim iki dildi
Neye uğraduğın Mālik de bildi
- 5496 İřāret kıldı küll-i ‘askerine
Ki birde yŭrŭdiler ehl-i dīne
- 5497 Mŭsŭlmānlar da şarılup şatıldı
Yine yiryŭzi penbe-veş atıldı
- 5498 Dŭnŭp her biri baḥr iĉre nehenge
Ḥurŭř u cŭř ile girildi cenge
- 5499 Olup mānend encŭm iĉre māha
Kŭleh-dārān virildi çok tebāha

- 5500   Gürüh-ı zāğa yiter diyü bir bāz
            Çılurdu her biri bir yaña pervāz
- 5501   Oluban hālet-i bāşeyle ‘uşfür
            Çaçardı her biri öñinde cumhūr
- 5502   Döküldi ahşāma dek şol kadar hūn
            Ki oldı dāmen-i ğabrā şafağ-gūn
- 5503   Çalındı tabl-i āsāyiş irüp şeb
            Miyāncı düşdi araya girüp şeb
- 5504   Çonup yirlü yirine bāz eger zāğ
            Kimi tesbīhde kim itmede lāğ
- VII/410^b 5505   Seher murğı kadar görülmeyüp h^vāb
            Namāz-ı şubhı kim kıldılar aşhāb
- 5506   Yine atlanup oldılar muķābil
            Olur mı düşmen-i cān şulha ķābil
- 5507   Suvār-ı çarha zāhir böyle ğayret
            Olıcağ şırdı bes engüşt-i hayret
- 5508   Görüp küffār da ķalmaķla taña
            Didiler birbirine bunu aña
- 5509   ‘Aceb bu şıdķ ney ki dīnlerine
            Ki ğayret böyledür āyinlerine
- 5510   Şalalum bunlara bir ulu ruhbān
            K’ide baħş ile ilzām ol seħun-dān
- 5511   Diyüp hoş vardı bir ruhbān-ı hoş-ħāl
            Ki irgürmişdi yüz heştāda ol sāl

- 5512 Cemî'î 'ömrini 'ilme idüp şarf
Bilürdi her kitâbı ħarf-ber-ħarf
- 5513 Didi Mâlik var it anlar ile baĥş
Diyüp ber-çeşm ü ser serdâr ile baĥş
- 5514 Çıķup geldükde yaķın ol seĥun-ver
Didi iy ehl-i İslâma olan ser
- 5515 Bilün kim ilçilige gelmişemdür
Ma'ânî içre dökmeκ dilerem dürr
- 5516 Bu deñlü 'asker ile rüy-ber-rü
Olup ölmek añılmaz ħurfa iş bu
- 5517 Didiler gel getir İmân şehâdet
Ki bilüp olasin ehl-i sa'âdet
- 5518 Didi binüm de bu gelmeme 'illet
Ki biline güzîni ħanķı millet
- 5519 Faşâĥatden urursa ħanķıñuz dem
Gelinsün söyleşelüm bir iki dem
- 5520 Hemân-dem Ĥazret-i Ca'fer yöneldi
Görüp ol pîr bir server yöneldi
- 5521 Teveccüh birle yüz itmekle i'zâz
Didi iy serv-i dil-cüy-ı ser-efrâz
- 5522 Söze ben mi açayum ħapu ya sen
Didi Ca'fer sözümüz bu direm ben
- 5523 Ki birdür Ĥaķķ Muĥammed Ĥaķķ resüli
Di sen de al elüñe toĥrı yolu

VII/411 ^a	5524	İyitdi Tañrıyı biz bilürüz üç İdicek zıkr lā-büdd kırluruz üç
	5525	Ki birisi Mesîhâdur biri Hakk Birisi de dirüz Meryemdür el-hak
	5526	Gelüñ siz de oluñ bizümle hem-kış Nedür bu ceng ü gavğa vü bu teşvîş
	5527	Gelüpdür kavmüñüzden yüz biñ A‘râb Girüp bu dîne didiler zihî bâb
	5528	Ol âyîn ü ol erkân gelse der-har ⁴⁴⁹ Vağan terk eylemezlerdi serâser
	5529	Didi bilmez misin ‘İsāya kavmi Ne kıldı nitelim Mūsāya kavmi
	5530	Hudā birdür ta‘addüdden münezzeh Dişürgil ‘aqluñı Hakkdan ol āgeh
	5531	Ki olasın behiştî lâyıq-ı hür Mü’ebbed rûhuñ ola şād u mesrür
	5532	İyitdi hür-ı cennetden haber vir Cenābı bir bir itdi hüb taqrîr
	5533	Didi gâlib ⁴⁵⁰ oquduñ gibi İncîl İyitdi bunca neyle geçdi ya yıl
	5534	Didi na‘t-ı Muhammed Muştafâyı Nice bildüñ di söylegil bu râyı
	5535	Alup rāhib revān vaşfin zübāna Yürüdi bildügi şerh u beyāna

⁴⁴⁹ Şâir, aslı der-hür/derhor olan kelimeyi, kafiye gereği böyle yazmıştır.

⁴⁵⁰ Bu kelimenin *rāhib* olması daha uygun görünmektedir.

- 5536 Didi Ca‘fer cenābın ĥod kemāhi
Bilürmişsin ĥosañ ne egri rāhı
- 5537 Dü ‘ālem içre ol gün gibi rüşen
Benüm de ‘ammızādumdur mu‘ayyen
- 5538 İyitdi d’imdi ol şīrīn-şemāyil
Nice vech iledür iy merd-i pür-dil
- 5539 Didi evvel şīfātından ĥaber bu
Serāpā luĥdur zāt-ı melek-ĥū⁴⁵¹
- 5540 Göñül alçak felekden ĥadri berter
‘Adūsına da şanmaz ĥiĥbir şerr
- 5541 Şefā‘at kānıdır ol baĥr-i raĥmet
Ki oldı ref‘ anuñla küll-i zaĥmet
- 5542 Güneş tek yire düşmez sāye andan
Velī gün ĥaĥ‘ idüpdür pāye andan
- VII/411^b 5543 Berāber rü’yet aña pīş ü pesden
Degül bir laĥza ĥālī destiresden
- 5544 Belürürken ĥacer üstinde izi
Yir itmez ger ĥubāra başsa özi
- 5545 İder her demde yüz yüz mürde iĥyā
Nümüne andan i‘cāz-ı Mesīĥā
- 5546 Muĥallā mu‘cizeyle zāt-ı ‘ulyā
Egerçi nürdur maĥzā serāpā
- 5547 Emānet nūrı yine şāĥibine
Degüp irmişdür ol Zühre-cebīne

⁴⁵¹ Bu beyitin kenarında “Vaşf-ı Fahr-ı ‘Ālem” yazılıdır.

- 5548 Mükahhal çeşm-i *mā zāg*⁴⁵² ile dīde
Mişāl-i ʔal‘at-eş dīde ne-dīde⁴⁵³
- 5549 Yüzinden bir varağdur hırmen-i gül
Dili gülzār-ı lāhūt içre bülbül
- 5550 Bitürmişdür benefşe verd-i hod-rū
Nitekim sünbül-i ter serv-i dil-cū
- 5551 Semenzār-ı ‘izāra lāle hem-dem
Gül üzre sünbül ü reyḥānı derhem
- 5552 ‘Aḳīḳ ü la‘l-i dürc-i dürr-i gevher
Ḳad ü bālā sehī serv-i semen-ber
- 5553 Yüzinde dāne-i dürr k’ola peydā
Olur her biri toḥm-ı verd-i ḥamrā
- 5554 Olupdur ḥüsne merkez nokḳta-i ḥāl
Ki ol devr içre ola her nikū-fāl
- 5555 Ya ‘aks-i merdüm-i ‘uşşāğdur o
Ki düşüp āyineye gösterür rū
- 5556 Yaḥūd bir nokḳtadır cim-i cemāle
Ki irdi ḥüsn işi andan kemāle
- 5557 ‘Ayān olup ḳad ü ebrū-yı Aḥmed
Elif Âdemde oldı bile bir med
- 5558 Dür-i yik-dāne olmağa işāret
Elif oldı zihī ‘ālī beşāret

---

⁴⁵² “Göz (gördüğünden) *şaşmadı* ve (onu) aşmadı.” meâlindeki âyetten iktibas edilmiştir. *Kur’ân-ı Kerîm*:
Necm 53/17.

⁴⁵³ “Göz, onun güzel yüzünün bir benzerini daha görmüş değildir.”

- 5559 ‘Alā-yı adrini i‘lām idüp medd
Bilindi k’evvel ü āhirdür Amed
- 5560 Celāl ü adrini fehmi idemez dil
Nice vaşf itsün anı eyleye dil
- 5561 İřidüp bunı ruhbān dūřdı bī-ad
Kef-i pāyına sūrdi Ca‘ferūñ ad
- VII/412^a 5562 Didi gireksini ol atm-i nūbūvvet
Anuñdur il‘at-i āřř-ı mūrūvvet
- 5563 Gelüp İmāna pūr-nūr oldu ol pīr
Dil ü cān ile mesrūr oldu ol pīr
- 5564 Dönüp geldükde ruhbān Mālik ite
Öñinde secde ıldı nite tīte⁴⁵⁴
- 5565 Uruş ruhbān ‘ařāsıyla didi ur
auñdur secde var mihrāba yüz ur
- 5566 Didi ba sen de mi girdūñ o dīne
İyitdi oldı bes nūr ile sīne
- 5567 Ki a birdür resūlidür Muammed
Cenābıdur dü ‘ālem farı Amed
- 5568 Serāser azret-i ‘İsā niřānın
Virūpdür bilürüz anuñ ne řānın
- 5569 Muammed Muřafā atm-i rūsūldür
Delīl-i rāh u hādī-i sūbūldür

⁴⁵⁴ řāir metinde bu beyitin dışında iki u yerde daha “tīt ü mīt” ibaresini kullanmaktadır. Bu ibarenin getiği yerler genel olarak kāfirlerin tanıtıldığı bölümlerdir. 5564. beyitte de bir İslām dūřmanından, Mālik’ten bahsedilmektedir. Mālik’in, ihtiyar bir rāhibin önünde secde kılışının anlatıldığı bu beyitte “tīt” kelimesi ile karşılaşmış olmamız, bu kelimenin, kāfirlerin değer verdiği bir puta işaret etme ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

- 5570 Anuñçün kıldı Hâk kevneyni ĩcād
Olan andan ırak Hâkdan olur yad
- 5571 İşidüp bunı korımayup Hudādan
Kaıyup Mālik atdurdı kayadan
- 5572 İnce añdı Hâkķı vü Resūli
İnüp kim öldi buldı kurba yolu
- 5573 Alup gidüp melek rūhın cināna
Yitiřdi tır-i maķşūdı niřāna
- 5574 Didi Hālid gözümle gördüm anı
Meleklerle revān oldı revānı
- 5575 Zihī dād-ı Hudā ferhande aıvāl
Ki küfr ile geçüp bunca meh ü sāl
- 5576 Dem-i āhirde ire böyle cāha
Yitişe devlet-i vaşl-ı İlāha
- 5577 Ğazabla k’itdi Mālik eyle kārı
Buyurdı ‘askerine böyle bārı
- 5578 Ki birde itdi ĥamle aķ u ķara
Dögüldi şabl u surnā⁴⁵⁵ vü naķāre
- 5579 Dönüp řura řadāsı řan nefırūñ
Ki göçdi kūh-sārı küll-i yirūñ
- 5580 Müsülmān ‘askeri daıı bi-‘aynih
Urup el tıģa yürüdi mih ü kih
- VII/412^b 5581 Girüp her biri mişl-i Rüstem-i Zāl
Döküp şan itdiler cāmeyle al al

⁴⁵⁵ surnā: řurnā Mt. (Düzeltildi).

- 5582 Dönüp her birisi Merriḥa tenhā
Keserdi ʔuş idüp tīga ser ü pā
- 5583 Hemān-dem kellelerle rūy-i meydān
Şan oldu ḥarbüzeyle ‘ayn-ı bostān
- 5584 Velī şuyı yirine siyl olup ḥūn
Revānı kıldı yiryüzini gülgūn
- 5585 Alup on biñi Zeydi ara yire
Üşürmişlerdi tīg ol nerre şīre
- 5586 Döküp ʔanlar egerçi eyledi rūd
Düşüp ol da şehīd oldu dem-ālūd
- 5587 İrem gülzārı seyrine revānı
İrüp kim gördi Ca‘fer böyle anı
- 5588 Şalup şāh-ı vilāyet gibi at ol
Ol on biñ kāfire kim sürdi zāt ol
- 5589 Yarup baḥri nitekim seyl-i cārī
Perākende-mişāl olduḡda varı
- 5590 Buyurdu Zeydüñ aldurup ölüsün
Olundu defn anda ʔazılup sin
- 5591 Şunup şancağı kim götürdi yirden
Aña da üşdiler on biñi birden
- 5592 Biri birine ʔalmadı mecāli
Ne kim varsa şāḥābe böyle ḥāli
- 5593 Urur her yañaya Ca‘fer daḡı tīg
Bu rüşendür ırılmaz berḡ ile mīg

- 5594   Havāle biñ biñ ol çābük-süvāra
            Kılurdu çalduğın ol da dü-pāre
- 5595   Otuz üç yaşa ol mīr-i cihān-gīr
            Henüz irmişdi zāt-idi cüvān şīr
- 5596   Şu deñlü her tarafdan nīze üşdi
            Şanasın bīşezāra şīr düşdi
- 5597   İrer tīg ile ol şīr-i jeyāna
            Şanasın tutdı her yānın zebāne
- 5598   Kemend-endāz ayırdı atdan āhir
            Yiyüpdür yara dahı niçe zāhir
- 5599   Şalup tīg itdi yine halkı halka
            Ne kılsun bir yaluñuz bunca halka
- VII/413^a 5600   Dönüben noqtaya pergār içinde
            Velī ser-geştelikle kār içinde
- 5601   İhāta bedri şan itmişdi hāle
            Ya zulmet nūra olmuşdı havāle
- 5602   Siyāh içre ya ‘ayn-ı merdüm-idi
            Ki girdi hep siyeh-rū merdüm-idi
- 5603   Çalup bī-dest ü pā kōpası bir kelb
            Düşürdi bir elin zī kuvvet-i kalb
- 5604   Ki ide Ca‘fer-i Tayyāra böyle
            Resülün ‘ammızādı yāra böyle
- 5605   Şavaşa şol eliyle oldı meşgūl
            Gelüp ardından āhirine bir gül

- 5606 Çalup kim bir elin dağı düşürdi
Cehennem itlerin başa üşürdi
- 5607 ‘Ukāba döndi yirde bī-per ü bāl
Çü virdi Yeşribe yüz inleyüp bāl
- 5608 İyitdi iy habīb-i Hāḫ Muhammed
Selām olsun dūrūd ile saña şad⁴⁵⁶
- 5609 Yitişdi buña hālüm saña ma‘lüm
Üşer şāhīne bī-per düşse her büm
- 5610 İrişdi defter-i ‘ömrüm tamāma
Elümde yok ki yazam şevḫ nāme
- 5611 Ki yarın şefḫatüñden olmayam yad
Ciger-güşe gulāmuñvan degül yad
- 5612 Hezārān ḫasret ü derd ile şad āh
Ki ḫaldı ḫaşre vaşluña seḫergāh
- 5613 Ḳarındaşum vilāyet şāhı ḫanı
Ki küffāra ḫomayadı bu ḫanı
- 5614 Göreydi Ca‘feri böyle dem-ālūd
Yaḫardı sīnede dil nitekim ‘ūd
- 5615 Velī uruñ tutuñ dimekte küffār
Dürüşmekte yine sīneyle Ṭayyār
- 5616 Hemān-dem ḫudret issi Ḥayy u Ḳādir
İki yeşil ḫanat itmekle zāhir
- 5617 Uçup a‘lā-yı ‘illiyyīn⁴⁵⁷e gitdi
Cinān bāğında Ca‘fer böyle bitdi

⁴⁵⁶ Bu beytin kenarında “Güftār-ı Ca‘fer-i Ṭayyār” yazılıdır.

⁴⁵⁷ Cennetin ve gökyüzünün en kutsal, en yüksek tabakası.

- 5618 alup ayretde her kelb-i cehennem
Didiler urfa al ü bül-'aceb dem
- VII/413^b 5619 Gelüp ceng iderek 'Abdullāh irdi
'Adedsüz kāfirūñ iine girdi
- 5620 'Uāb-āsā apup ancağı aldı
ava u cenge barī gibi aldı
- 5621 Yitidi 'asker-i İslāma yine
Didi kār itdi alık ehl-i dīne
- 5622 ıkarup undı biri bir para nān
Yine yimedi anı ol perī-ān
- 5623 arī-idi bu yolda virmege ser
avaa girdi nitekim azanfer
- 5624 Helāk itdi 'adedsüz kāfir ol da
ehīd oldu dūuben zāhir ol da
- 5625 Bular bunda velī bu cid iinde
Medīnede özi mescid iinde
- 5626 ururdu gāh gitmekle arārı
Oturup gāh eglenmezdi bārī
- 5627 Olup aāba zāhir böyle ālet
Didiler iy eh-i tat-ı risālet
- 5628 Nedendür zāt-ı pāke böyle bu dem
Gönülde görünür āār-ı am hem
- 5629 İyitdi bī-nihāye dūmen-i dīn
Alupdur Zeydi ortaya hep ipin

- 5630 Diyince dürişür ol da el işde
Didi veh kim şehîd itdiler işde
- 5631 Dizilüp rişte-i müjgāna lü'lü'
Yürüdi berg-i gül üzre tutup rû
- 5632 İyitdi işde Ca'fer ol melek zāt
Ölüsün Zeydüñ aldı şaluban at
- 5633 Düşüp ortaya ol da nitekim şîr
Şalar şāh-ı vilāyet gibi şimşîr
- 5634 Düşürdiler birin işde elinüñ
Diyince biri de işde elinüñ
- 5635 Didi hayfā ki ol eli de düşdi
Gurāb-āsā ki kâfir aña üşdi
- 5636 Selām itdi bize nālişle dönüp
İşidüp Murtażā turdı uvunup
- 5637 İki yeşil kanat virmekle Allāh
Didi uçdı diyüp el-ḥükmü li'llāh⁴⁵⁸
- VII/414^a 5638 Döküp yaşlar 'azā itdi 'Alīye
Yitişdi şan seher okı Velīye
- 5639 Gözi yaş yirine dem kıldı seylāb
Bile kan ağladılar küll-i aşhāb
- 5640 Resül iyitdi 'Abdullāh da hem-çün
Şehîd oldı görüp bu ḥāleti çün
- 5641 Şırup barmağını olmaqla dil-teng
Melāletle bu söze kıldı āheng

⁴⁵⁸ *el-ḥükmü li'llāh* : “Hüküm Allāh’ındır, kulun elinde ne var!” mânâsına başsağlığı için kullanılır.

* اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاٰجِعُونَ

- 5642 İşidüp Ca‘ferũñ hātũnı anı
Unutdurdı yaşı sıyl-i revānı
- 5643 K̄alup gũl gibi yũzde k̄anlu nāhũn
Görür geldi Resũl ol verd-i gũlbũn
- 5644 Velĩkin ehl-i perde ğonca-veşken
Nice burka‘ bozulmış rũy-i gũlřen
- 5645 Tağılmış gũlsitāna gerçi sũnbũl
Yolar şurmaz urup dest o yũzi gũl
- 5646 Yanında iki bũlbũl-beçe şıflı
Bile ağlaşmada ‘ilvĩ vũ sıflĩ
- 5647 Dũnũp nergesleri řādırrevāna
Resũl aña da hũzn odıyla yana
- 5648 ‘Azā idũp didi iy şıynete hũr
Atasuz diyũ çutma bunları ğor
- 5649 Ki her birisidũr bir gũl budağı
Bozulmaya umaruz ğũsni bāğı
- 5650 Dũkũp yaş ebr-i neysān⁴⁵⁹-veş ciger-hũn
Dũnũp kim beyt-i hũzne gitdi mařzũn
- 5651 Melālet kār idũp cān-ı cihāna
Yõneldi řeřm-i nemle ğānedāna

---

* Meālĩ: “Onlar; başlarına bir musibet gelince, ‘Biz řũphesiz (her şeyimizle) Allah’a aidiz ve řũphesiz O’na dõneceğiz’ derler.” bkz. *Kur’ān-ı Kerĩm*: Bakara 2/156.

⁴⁵⁹ řāir *nĩsān* (nisan ayı) kelimesini *neysān* okunacak şekilde yazmıştır.

- 5652 Dağı aşhâb ile ceng içre küffâr
Bayğıdan beter olmağda peygâr
- 5653 Ne var zıkr-i veled ne fikr-i vâlid
Dönüp ol cānibe de girdi Hâlid
- 5654 Kağan arslân gibi idüp neberdi
Kimi çaldıysa düşmekle geberdi
- 5655 Helâk itmekle biñ biş yüz la‘îni
Boyadı kan ile küffâr içini
- VII/414^b 5656 Biraz diñlen diyüben Zeyd bin ‘Amr
Girüp mestâne cenge içmedin hamr
- 5657 Şavaş itdi nitekim üstür-i mest
Niçe kâfir helâk itdi zeber-dest
- 5658 Şehîd anı dağı itdiler üşüp
Bu kez ‘Amr ibni Sa‘d ortaya düşüp
- 5659 Şu deñlü urdı tîğ-ı âbidârı
Pür itdi lâş-i segle kâr-zârı
- 5660 Anı da düşürüp bâğ-ı cināna
Revān rûhını itdiler revāne
- 5661 Bu kez Sa‘d-ı sa‘îd ol merd-i merdān
Ki biridür ‘aşerenüñ zihî cān
- 5662 Girüp meydāna mişl-i Rüstem-i Zāl
Hezārān na‘ra-zenden eyledi lāl
- 5663 Dem-i āhirde bulmağla şehâdet
Yitişdi uḥrevî cāh u sa‘âdet

- 5664 Bu kez Sa‘d-ı ‘Ubāde ol yigāne
Girüp tīg elde mānend-i zebāne
- 5665 Şanasın düşdi hırmen içre āteş
Kılup pā-māl niçe merd-i ser-keş
- 5666 Hücūm itmiş igen kāfir sipāhı
Buñadı şanki deryā-yı siyāhī
- 5667 ‘Adedsüz ol dağı k’oldı zaḥm-dār⁴⁶⁰
Güneş tölündi qaldı ceng ü peygār
- 5668 Kōnuldı tabl-i āsāyiş çalınup
Niçe bir top ola başlar çalınup
- 5669 Bir araya gelüben ehl-i İslām
Didiler gitmedür iş kām u nā-kām
- 5670 K’iñen çok ‘asker-i küffār-ı bed-kīş
Hep olduq işde ḥod mecrūḥ u dil-rīş
- 5671 Diyüp bunlarla ceng āḥirde bākī
Göç itdiler o gice ittifākī
- 5672 Gidildi tırmayup çün kim şeb ü rüz
Yaḳīn qalduqda ol tāli‘de feyrüz
- 5673 Alup aşḥābı istikbāle çıqdı
Buluşulduqda nāle göge çıqdı
- 5674 K’oğulları bileydi Ca‘ferüñ hem
Qalan mātem-zedeler dağı bā-hem
- VII/415^a 5675 Şaḥābe uzadup līk anlara dil
Didiler qavm-imişsiz veh ki bed-dil

⁴⁶⁰ Bu dizedeki vezin problemi, *zaḥm-dār* kelimesi *zaḥım-dār* şeklinde okunarak giderilebilir.

- 5676 Ölümünden korkup olmakla girizān
Ne yüz ile gelindi atuban cān
- 5677 Gelen başlarına saçmağ ile hāk
Melül oldılar igen bārī ğam-nāk
- 5678 Resül iyitdi hāy itmeñ degül bu
Ki bunlar ölmeden yiyeydi kayğu
- 5679 Velī vardur ilāhī sır mu‘ayyen
Göresiz olıcağ yakında rüşen
- 5680 Perīşān-hātır ive geldi varı
Bulunmadı bir ider ğam-güsārī
- 5681 Olup bir lahza hurrem gülmediler
Dibile mescide de gelmediler
- 5682 Bu vech ile şahābe eyledi zan
Ki añmaz hışm idüp ol yüzi gülşen
- 5683 Oğutdı irtesi zāt-ı hümāyūn
Didi neyçün olursız böyle maḥzūn
- 5684 Varalum qor-ise Bārī te‘ālā
Alalum dād-ı aşhābı serāpā
- 5685 Bu sözdeyken yitişdi peyk-i ‘İzzet
Selām-ı Hākla şad itmekle ‘izzet
- 5686 İyitdi yā Muḥammed emr-i Hāk bu
Ki ol aşhāb için yinmeye kayğu
- 5687 Didi quds-i civārumda virüp cāy
Olupdur nūr her biri ser-ā-pāy

- 5688 Yitişdi devlet-i cennetle dīdār
Müdām iş huld içinde seyr-i gülzār
- 5689 Bu işde hikmetüm var k'ola zāhir
Helāk olsa gerekdür bunca kāfir
- 5690 Dirüp var 'askerüñi intikām al
Dem-i kāfirle yiryüzini it al
- 5691 İşidüp hurrem oldu hazret-i pāk
Didi aşhāb-ı pākine ferah-nāk
- 5692 Egerçi hadd-i kārı māverādur
Sözüm şallū 'alā Hayri'l-verādur

Hikāye-i Ğazā-yı Tebük ve Āhir-i Sefer-i Seyyidi'l-Kevneyni ve's-Şakaleyn

- VII/415^b 5693 Gel iy bu yidi deryāya uran dem
K'irürdüñ çarh-ı hefte mevci hoş-dem
- 5694 Añılup gevher-i yik-tā vü āli
Pür itdüñ yidi iklīme leālī
- 5695 Mişāl-i Fātiha seb'a'l-meşānī⁴⁶¹
Kelām içinde olmaz buña şānī
- 5696 Seni algeldügi bu devr-i āhir
Söz emr-i Haqla hatm olduğı zāhir
- 5697 Degül bu gayrılar gibi fisāne
Ki her bir harfidür dürr-i yigāne
- 5698 Mu'ayyen na't u tevḥīd ile pürdür
Cevāhir kânıdur bes baḥr-i pür-dür

⁴⁶¹ *seb'a'l-meşānī*. tekrarlanan yedi âyet, Fātiha sûresi.

- 5699 Şu dem kim şeb-çırâğ-ı baħr-i tevħid
Gelüp Cibril işaret k'oldı ol 'ıyd
- 5700 Bilal-i bülbul-i bostān-serāya
Buyurdu ħāşıl ol iki serāya
- 5701 Çıkup virüp şalā-yı hoş-edāyı
İşidüp küll-i ařĥāb ol şadāyı
- 5702 Tağılmışken benātu'n-na'ş-mānend
Şüreyyā-veş dirildiler şeker-ħand
- 5703 Yitişüp pertev-i māh-ı tamāma
Şan encüm bedre geldiler selāma
- 5704 Didi meh-kevkebe encüm-ħaşem zāt
Ki behr-i 'aks-i kevneynest mir'āt⁴⁶²
- 5705 Emīn-i vahy geldi emr-i Ĥaķ bu
Ki ol ařĥāb için yinmeye ķayġu
- 5706 Dinilüp seyrgeh-i gülzār-ı Rıđvān
Virilmiř her birine ĥūr u ġılmān
- 5707 Ėazā emr itmiş ol ķavm üzre Bārī
Ne dirsiz siz de re'y aña ne bārī
- 5708 Didiler māl ü mülk ü ĥānümānı
Ėomiřuz yoluña hem baş u cānı
- 5709 Ne-ise emr-i Ĥaķ fermān-ı Mürsel
Biz andayuz urup dāmānuña el
- 5710 İşidüp cān-ı 'ālem ĥurrem oldı
Du'ā ķılup cemī'i hoş-dem oldı

---

⁴⁶² Dünyā ve āhiretin birlikte aksettiği bir ayna (hükümündeki Hz. Muhammed).

VII/416 ^a	5711	Vilāyet şāhına ‘arş-āşiyān bāz Didi di Qayşere şöyle biti yaz
	5712	Diyüp ber-ser eline aldı hāme Olinup besmele ‘unvān-ı nāme ⁴⁶³
	5713	Didi Hāğdur viren bu taht u cāhı Uran başuña iklīl-i külāhı
	5714	Ki aña ne veled vardur ne mevlūd Velī andan durur hestī-i mevcūd
	5715	Şerīki yoğ Aħaddür ferd zātı Hezār-ender-hezārāndur şıfātı
	5716	Bu nüh qubbe qanādīl ile rüşen Anuñ emriyle olmışdur mu‘ayyen
	5717	Hem andan inbisāt-ı hāk-i mefreş Ki yaydı böyle sofrā ‘āleme haş
	5718	Yed-i beyzāyı Mūsāya viren ol Dem-i ihyāyı ‘İsāya viren ol
	5719	Hem andandur baña bu ‘izzet ü qadr Yetīm-iken adum k’oldı laqab şadr
	5720	Quliyuz her birimüz Hāğ resūli Ki halkā gösterevüz şağ u şolı
	5721	Adum şuħf u kütübde eyledi yād Ki bile gelmeden oñ biliş ü yad
	5722	Muħammed Muştafā hatm-i risālet Benem kim da‘vet olmışdur havālet

⁴⁶³ Beytin kenarında “Tevhīd-güne firistāden nāme be-Qayşer” yazılıdır.

- 5723 Ki idem Hakkā da‘vet ins ü cānı
Yöneldem āşikārā vü nihānī
- 5724 Şu kim emr-i Hudāya olmaya rām
Varup üstine şalup tīg u şamşām
- 5725 Kesüp başın kılam tārāc mālın
Esīr idem alup ehl ü ‘ayālin
- 5726 Demidür küfr ü şirki sen dahı қо
Müsülmān ol şalāha tutuban rū
- 5727 Ki sinüñ ola hūr u huld u gılmān
Hücüm itmeye cāna nār-ı sūzān
- 5728 V’egerni қа‘r-ı dūzahı yirüñ iy şüm
Mü’ebbed ekl ü şürbüñ zehr ü zaqqüm
- 5729 Yoğ eger gelmez-iseñ dīne āhir
Varuram bilmiş ol üstüne zāhir
- VII/416^b 5730 Şehīd olanlar olmışdur bahāne
Hod anlar irdiler bāğ-ı cināne
- 5731 Yazılup nāme böyle kim dürüldi
Dürülüp ‘ādetā kim mühr uruldı
- 5732 Haṭīb-i Bulağī-zāda Peyamber
Buyurup k’aldı gitdi ol dilāver
- 5733 Qarār itmeyüp urdı şubhı şāma
Yitişdi Qayşerüñ tahtına Şāma
- 5734 Bir ulu mīri vardı adı İşkāf
Tutam dirdi cihānı Qāf-tā-Qāf

- 5735 Hıfı̄b evvel kademde vardı aña
Alup mektübın açup kaldı taña
- 5736 Yitişüp Qaysere ol kelle-i bed
Didi tanz ile nāme şalmış Aħmed
- 5737 Okıyup k'oldı ma'lüm aña mefhüm
Qaııdı veh ki gāyet Qaysar-i Rüm
- 5738 Didi ol aç u yalın bir avuç halk
Ki açlıkla kışılmışdur dem ü halk
- 5739 Qodum anı uyur da düşde görür
Hayālātı özine tuşda görür
- 5740 İrüpdür devr-i 'ömri de tamāma
Ki gönderdi baña ol böyle nāme
- 5741 Nedür ol k'aña şalam ulu 'asker
Yiter on kerre yüz biñ cem'-i leşker
- 5742 Dişür yakın yöreden nişfini sen
Getürsün nişfini Bū Leys ol evren
- 5743 Sizüñle biledür 'İsā vü Meryem
İlāhumuz olardur yimeñüz ğam
- 5744 Olarsuz işlemez gök tañrısı iş
Yimeñ siz Aħmed için hiç teşviş
- 5745 Mu'āvin hem ulu hāçla kiçi hāç
Görüñ yardımcılar böyle bize kaç
- 5746 Meger 'Abdu's-şalīb oğlı dinen pis
Ki dimişler-idi ad aña Bū Liys

- 5747 Melik kılmışdı Kudse Kayşer anı
Umardı kim çuta tenhā cihānı
- 5748 Yavuz mel‘ün-idi gürbüz dilāver
Şavaşurdu muķābil olsa biñ er
- VII/417^a 5749 Resülün nāmesin aña da şaldı
Açup görüp başın hışm ile şaldı
- 5750 Yazup gönderdi lāf ile bi-‘aynih
Dişürebaşladı ‘asker mih ü kih
- 5751 Gelüp mektübı k’oķundi serāpā
Haķibe didiler var götürüp pā
- 5752 Di Aħmede bizi şamşām ayırtlar
O şanmasın ki ķuru nām ayırtlar
- 5753 Gidüp kim ĥazretine irdi mezkūr
İşidüp bunu çeşm-i cāna ol nūr
- 5754 Didi az ķaldı k’anı daķı aşķāb
Alup aça ģanīmetden Ĥudā bāb
- 5755 Buyurdu yine aşķābı olup cem‘
Çıķup minbere ol māh-ı ruķı şem‘
- 5756 Açup kān-ı güherden ķufl-i yāķut
Cevāhir dökdi k’oldı cānlara ķut
- 5757 Didi minnet Ĥaķa el-ħamdü li’llāh
Ki Müstaģnī Aħaddür dāyim Allāh⁴⁶⁴
- 5758 Muķīķ-i cüz’ ü külldür varlıģ anuñ
Nesi var ara yirde ins ü cānuñ

⁴⁶⁴ Beytin kenarında “Tevhīd” yazılıdır.

- 5759 Tütupdur zikrine zerrāt anuñ rû
Aḥad dir kimi kim Allāh u yā Hû
- 5760 Neçündür şem‘uñ od urduğı cāna
Ne ister gıtdügi pervāne yana
- 5761 Neçün āteş urupdur bağrına gül
Gül için mi inilder böyle bülbül
- 5762 Gerekse yiri kūh olsun gerek bāğ
Ne için tutdı lāle içinı dağ
- 5763 Neden böyle şarardı rüy-i nerges
Belī ṭālib durur dīdāra herkes
- 5764 Gelüp bir cūşa baħr-ı kibriyāsı
Dü ‘ālem birle ızhār itdi nāsı
- 5765 Yem-i feyzine kaṭre yidi deryā
Nitekim zerre aña zīr ü bālā
- 5766 Delīl ü rehber itdi enbiyāyı
Ki halka diyeler rāh-ı Ḥudāyı
- 5767 Bu yolda her birisi şad hezārān
Çeküpdür zaḥmet olmaz lā-büd āsān
- VII/417^b 5768 Beni kılmış durur ḥatm-i risālet
Olupdur küllisince iş ḥavālet
- 5769 Şu kim emr-i Ḥudāya ola münḳad
Dü ‘ālem içre olur ğamdan āzād
- 5770 Şu k’itmez imtişāl-i emr-i ‘ālī
Ḥavāle tiğ olunmağdur meālī

- 5771 Sizüñdür devlet-i ‘ukbā her işde
Mu‘ayyen hōd şahādetle revişde
- 5772 Ki hūr u huld u seyr-i şahn-ı gülzār
Temāşā-yı cemāl-i Rabb-i Ğaffār
- 5773 V’eger küşt olına küffār-ı bī-dīn
Sizüñ a‘lā derece işüñüz çin
- 5774 Mü’ebbed kāfirüñ yiri cehennem
Gözi yaşından uma şu açup fem
- 5775 Mübārek rūhına virüñ şalavāt
Diyüp böyle kim indi ol melek zāt
- 5776 Didi Bū Leys ile İşkāf mel‘ün
Gelür çekmekle ‘asker hadden efzün
- 5777 Bize de varmak oldu emr-i Sübhān
Ne dirsiz siz de iy aşhāb u yārān
- 5778 Didi her biri iy dürr-i yigāne
Revāndur emr ü hükümüñ baş u cāna
- 5779 Bizüm ne sözüñüz var emr sinüñ
Ğulāmuñdur hō Zeyd ü ‘Amr sinüñ
- 5780 Du‘ā idüp dü ‘ālem fahrı Aḥmed
Ḥabīb-i Ḥaḳ rüsül hatmi Muḥammed
- 5781 İyitdi Murtażāya iy ser-efrāz
Ṭaġıt eṭrāfa nāme yazuban bāz
- 5782 Ne kim var-ise her ḳavm ü ḳabile
Yitişsün ‘asker ile külli bile

- 5783 Ğazā-yı ekberüm var her yarağı
Tamām itmekle gelsünler bayağı
- 5784 Diyüp ber-ser kalem aldı eline
Yürüdi vāsıṭī bes Hind iline
- 5785 Revān seyr olmağ ile hıṭṭa-i Ğīn
Pür itdi misk ile her nāme için
- 5786 Virüp her birin aldı bir dilāver
Uçup iletdi mānend-i kebüter
- VII/418^a 5787 Kime vardıysa yüz itmekle tebcīl
Öpüp yir virdi başda mişl-i iklīl
- 5788 Görüp kaydın revān oldu mükemmel
Benī ‘Āmir gelüp kondı eñ evvel
- 5789 Benī Sünbüs Şakīf ile vü Şeybān
Benī Mālikle geldiler hurūşān
- 5790 Benī Zühre Benī ‘Abs ile der-pey
Gelüp kim kondılar yitmiş iki ḥayy
- 5791 Ṭolup ‘askerle eṭrāf-ı Medīne
Şan oldu baḥr şehri aña sefīne
- 5792 Şayılup şan arı kırk altı biñ er
Alındı deftere varı dilāver
- 5793 Hemān-dem geldi Cibrīl elde ḥarbe
Yönelmişdi mu‘ayyen ol da ḥarbe
- 5794 İyitdi ‘asker-i küffār-ı bed-kīş
Gelüpdür Arz-ı Beyzāya budur iş

- 5795 Ki sen de yönelesin yümn ile şad
Velî halkuñ azıqlansun Muḥammed
- 5796 Ki Tañrı bir iş iki ḥod meşeldür
Şavaş eyyāmıdur ceng ü cedeldür
- 5797 Ki az azıqla giderlerdi her gāh
Bu kez un da buyurdı ol yüzi māh
- 5798 Hem ol yıl kıtlık olmışdı Medīne
Bulunmadı igen un ehl-i dīne
- 5799 Emīre'l-mü'minīn 'Oşmān-ı 'Affān
Döküp ol 'askere ni'met firāvān
- 5800 Virüp mişkāl ile on biñ de altun
Resül aşḥābı aldılar aña un
- 5801 Velīkin şülş-i 'asker buldı anı
Bulımadı segirdüp un ḫalanı
- 5802 Buyurdı her ne deñlü varsa anbar
Açup şatdılar aldı her nikū-kār
- 5803 Yine nişfına yitişmedi ol da
Cemī'i ḫaldılar 'āciz bu yolda
- 5804 Gelüp deryā-yı mu'ciz yine cūşa
Didi ben vireyüm anlara tūşe
- 5805 Çıkup şahrāya gelsün didi 'asker
Rikābınca yöneldiler serāser
- VII/418^b 5806 Meger tütmişdi ol arayı ḫanḫal
Diruñ diyü buyurdı urdılar el

- 5807 Murādınca yükini tıtdı herkes
Resūl-i Hakkıñ emri ol-idi bes
- 5808 Muğire adlu bir kes burtarup rū
Didi hōd zehrden acı durur bu
- 5809 Nice azıklık ider semm-i kātıl
Degül hançal mu‘ayyen ekle kābil
- 5810 Alup üç dāne dahı dirmedi ol
Gōñül dirmesine de virmedi ol
- 5811 Varıcağ ive didi bir gūlāmı
Neçün sen dirmedüñ tıutup kelāmı
- 5812 İyitdi zehri yük idüp n’iderven
Anuñ yinilmedügi hōd mu‘ayyen
- 5813 Didi şoyup hele yiye birini
Ola kim düşesin āhir yirini
- 5814 Revān birini şoyup yidi ol er
Nice ağı hemān kendüsi şeker
- 5815 Olup itdügi işine peşimān
Yitişdi hāzretine atuban cān
- 5816 Çevürmekle mübārek yüzi Muhtār
Didi baña inanandur baña yār
- 5817 Hemān-dem ayağına eşki mānend
Düşüp kan ağladı tevbe idüp çend
- 5818 Didi ‘afv eyle luğf it bu günāhı
V’egerni ölürem itmekle āhı

- 5819 Bu sözdeyken yitişdi peyk-i ‘izzet
İyitdi Aḥmedā buyurdı ‘İzzet
- 5820 Ḳabūl itdüm ben anuñ tevbesini
İdüpven ‘ayn-ı rahmet ḥalka sini
- 5821 Günāhın sen daḥı bağışla anuñ
Şefā‘at-ḥ^vāhısın ḥalk-ı cihānuñ
- 5822 Günāhından geçüben luṭf kānı
Olan aṣḥāba takrīr itdi anı
- 5823 O demlerde yitişüp luṭf-ı Sübhān
Seferden geldi nā-geh ‘Abdürahmān
- 5824 Getürdi bile biñ yük buğday u un
Şafālar işidene virdi ol ün⁴⁶⁵
- VII/419^a 5825 Bahāsınca virildi üç virmez
Kimesnenüñ eli buğdaya irmez
- 5826 Resūl oḳıdup anı didi neyçün
Şatılmaz un bahāsı virile çün
- 5827 Didi artuḳ umardum daḥı ammā
Hepisin eyledüm aṣḥāba i‘tā
- 5828 Ḥudā ‘ıṣḳıyla ‘ıṣḳuña yisünler
Virene rahmet-i Bārī disünler
- 5829 Resūl işidüp anı ḥurrem oldı
Şaḥābe devletinde ḥoş-dem oldı
- 5830 Gelüp Cibrīl didi luṭf-ı Bārī
Olundı ‘Abdürahmāna ki bārī

⁴⁶⁵ Bu kelimenin altında, cinası işaret etmek amacıyla “āvāz” kelimesi yazılmıştır.

- 5831 Didi cennetde virdüm cāy-ı a‘lā
Ki dīdārum ide aña tecellā
- 5832 H̄aber kim h̄azret-i pāk aña virdi
Hemān dem ‘Abdürāhmān medhe girdi
- 5833 Didi iy zıll-ı H̄aḡ luḡf-ı İlāhī
Ki sensin ins ü cān püşt ü penāhı⁴⁶⁶
- 5834 Güneş yüz sürdüğü bu ayağūña
Ki izüñ tozıdur iklīl-i şāhī
- 5835 Yüz ursa ṭañ mı her şeb şubḡa dek māh
K’ışigüñdür melā’ik secdegāhı
- 5836 Şular kim der-peyüñce reh-revāndur
Ulü’l-ebşāra sürme ḡāk-i rāhı
- 5837 Cemālūñ mihridür şubḡ-ı ezelden
İden ser-geşte böyle mihr ü māhı
- 5838 Ne ḡam cürm ü günāhı çoḡluḡından
Şunuñ kim şefḡatüñdür ‘özr-ḡvāhı
- 5839 Ğulām-ı ḡalka-der-ḡuşuñ şu k’oldı
N’ider ‘ālemde ol taḡt u külāhı
- 5840 Tamām itdükte böyle medḡ-i ḡarrā
Du‘ā itdi Resül-i H̄aḡ te‘ālā
- 5841 Gelüp enşārdan yidi yigin zāt
Cenābından azıḡla istedi at
- 5842 Virüp kān-ı saḡā oldı süvāre
Semāvāt ehli iderler nezāre

---

⁴⁶⁶ Bu beytin kenarında “Na‘t 1” yazılıdır.

- 5843 ‘Uḳāb-āsā ‘alemler açuban per
Çıḳup k’olundı cem‘ā ‘arż-ı ‘asker
- VII/419^b 5844 Ayırup bir kıızıl atlas livāyı
Ki şeh-bāz-idi ol gūyā hevāyī
- 5845 Gül-i sürḥ-idi şan kim ‘ārız u rû
Yazılmış āb-ı zerle üstine bu

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ *

- 5846 Buyurdu Hâlide biş biñ er ile
K’olalar bile ol meh-peyker ile
- 5847 Alup ‘izzetle yüz yüz seyf-i İslām
Bu medḥe girdi diñler ḥāşş eger ‘āmm
- 5848 Didi iy cān olan cān-ı cihāna
Sebeb zātuñ durur rûḥ u revāna⁴⁶⁷
- 5849 Ferīd-i her dü ‘ālem kıılmağın Ḥaḳ
Cihān gūşınasın dürr-i yigāne
- 5850 Yitişdi ḥāk-i pāyüñ devletine
Hezārān devr idüp devr-i zamāne
- 5851 Eger ‘uḳbā vü ger dār-ı fenādur
Yapıldı ḥazretüñçün iki ḥāne
- 5852 Ezel şubḥında irüp ḥoş-dem oldu
Şabā bu ṭurra-i ‘anber-fişāna

* *Kur’ân-ı Kerîm*: Fâtır 35/34. Meâli şöyledir: “Şöyle derler: ‘*Hamd, bizden hüznü gideren Allah’a mahsustur*. Şüphesiz Rabbimiz çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir.’ ”

⁴⁶⁷ Bu beytin yanında “Na‘t 2” yazılıdır.

- 5853 Leb-i gerdün şafaqla olduğı sürh
‘Adũñũñ kanın içer ana ana
- 5854 ‘Adũñũñ bağrına Şol āteŐ irdi
Ki dũkenmez kũl olup yana yana
- 5855 Tamām itdũkde Halid bir ‘alem hem
Ki zũlf-i dilber-asa-y-idi perçem
- 5856 Zer-i sũrh ile yeşil atlasa aŐ
YazılmıŐdı a-ı ũb ile dil-keş

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ *

- 5857 Buyurdu luf ile ol zũbde-i nas
Alup iyitdi ‘Abbas ibni Mirdas
- 5858 Zihi Şeh-baz-ı uds-i ‘arş-men zil
K’ozũñdũr sebzezar-ı ara aŐıl⁴⁶⁸
- 5859 Yũzũñ mihri le goklerde Şeb ũ rũz
Meh ũ urŐid ider a-ı menazil
- 5860 ırağ-ı Şem‘ yũzũñden yanupdur
Anuñũn uzadur her bezmde dil
- VII/420^a 5861 Yũzũñ tabına bura‘ mani‘ olmaz
Nitekim tab-ı mihre ar ayil
- 5862 Gonũl levinde kim var a-ı mihrũñ
Fena seyli de itmez anı zayil

* *Kur’an-ı Kerim*. Enfal 8/64. Meali Őeyledir: “Ey Peygamber! Sana ve sana tabi olan mũ’minlere Allah yeter.”

⁴⁶⁸ Bu beytin yanında “Na‘t 3” yazılıdır.

- 5863 ‘Ayān olmaqlıg için qadrūñ āhir
 Qılur gūn gūnde milki nīm menzil
- 5864 Giriftār-ı selāsildür mü’ebbed
 Müselsel tırraña baqlamayan dil
- 5865 Buyurdı biş biñ aña da dilāver
 Ki her birisi-idi mīr-i şaf-der
- 5866 Zübeyr ibni⁴⁶⁹ ‘Avāma da bi-‘aynih
 Virildi bir livā gözler mih ü kih
- 5867 Hıta-ı reyhān ile aq aqlasa bu
 Yazılmış zerle hoş ber-vech-i nīgū

* مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ

- 5868 Alup girdi bu medh-i dil-güşāya
 Ki çarha girdi hırşīd ol şafāya
- 5869 Didi iy lālezār-ı gül-‘izārı
 Dil ü cān murğınuñ gonca bahārı⁴⁷⁰
- 5870 Felek çābük-süvārı devletünde
 Hāmāyıl kıldı tīg-ı zer-nigārı
- 5871 Şabā sūnbül şaçuñla қоşmağın baş
 Qılur pā-māl fark-ı kühısārı
- 5872 Sözüñüñ gevheri şaldı türāba
 ‘Aqıq-ı nāb ü la‘l-i āb-dārı

⁴⁶⁹ Zübeyr ibni : Zübeyr übnü Mt. (Düzeltildi).

* *Kur’ân-ı Kerîm*. Nahl 16/96. Meâli: “*Sizin yanınızdaki tükenir, Allah katında olan ise kalıcıdır.* Elbette sabredenlere, yapmakta olduklarının en güzeliyle mükafatlarını vereceğiz.”

⁴⁷⁰ Bu beytin yanında “Na‘t 4” yazılıdır.

- 5873 Getürdi şaykal-ı ‘ışkuñ mü’ebbed
Göñül āyinesindeki ğubārı
- 5874 Ser-i zülfüñ hevāsı cezbesidür
Varup H̄allāc k’öpdi pāy-i dārı
- 5875 Gül-i sūrī ‘izāruñ eyleyüp taş
Çodı dīvārda nakş-ı nigārı
- 5876 Tamām ol k’eyledi sultān-ı kevneyn
K’olupdur tahtigāhı *ķābe ķavseyn*
- 5877 Buyurdi bir livā da aţlas-ı zerd
Yazılmış sīm ile bu görmemiş gerd

* نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ

- VII/420^b 5878 Alup Sa‘d-ı ‘Ubāde girdi medħa
Añup yüz āb-ı rüyı virdi medħa
- 5879 Didi iy gül yüzi mecmū‘a-i gül
K’idüpdür ‘andelīb-i ķudsi bülbul⁴⁷¹
- 5880 Taġıtmış zülf-i ‘anber-bāruñ iy dost
Siyādet gülşenine tāze sünbül
- 5881 Cemālūñ gülsitānı şevķı birle
Tutupdur gülşen-i lāhūtı ğulġul
- 5882 Sürüldi işigüñden duħter-i rez
K’içine āteş urdı acıyup mül

* *Kur’ân-ı Kerîm*: Saff 61/13. Meâli şöyledir: “Seveceğiniz başka bir kazanç daha var: **Allah’tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke’nin fethi)**. (Ey Muhammed!) Mü’minleri müjdele!”

⁴⁷¹ Bu beytin yanında “Na‘t 5” yazılıdır.

- 5883 Yüzüñi görmemekçün çeşm-i a‘dā
Urupdur gözine şahş-ı zamān kül
- 5884 Gül-i ter bağlamağçün dāyire şad
Olupdur devre merkez hāl-i fülful
- 5885 Cemālūñ muşhafından her sehergāh
Gelüp şāh-ı felek ider tefe’ül
- 5886 Buña da koşdı biş biñ pehlevānı
Revān ile ki şād oldu revānı
- 5887 Biri de k’atlas-ı sebz üzre taḥrīr
Bu-y-idi kim olundu şöyle taḥrīr

* اَللّٰهُمَّ اِلٰهَ وَاٰدَمِ

- 5888 Buyurdu Ḥazret-i Mürsel Muḥammed
Alup ḥurrem didi Miḳdād-ı Esved
- 5889 Zihī gerd-i rehūñ ser-çeşme-i nūş
Ki iren aña ider baḥr-veş cūş⁴⁷²
- 5890 Gören sen meh-likāyı rūşen eydür
Muşavver rūḥ bu nūr-ı ḳabā-pūş
- 5891 Nübüvvet kisvetinūñdür tırāzı
Şu ca‘d-ı ‘anberīn k’oldı yiri dōş
- 5892 Ulaşmağ umdı dil ḥ‘āb-ı pesīne
Göricek vāḳı‘ada zūlfūñi düş

* *Kur’ân-ı Kerīm*: Nahl 16/22. Meâli şöyledir: “ **Sizin ilahınız tek bir ilahdır.** Âhirete inanmayanların kalpleri bunu inkâr etmekte, kendileri de büyüklük taslamaktadırlar.”

⁴⁷² Bu beytin yanında “Na‘t 6” yazılıdır.

- 5893 Olur m̄nend ü mişl-i merdüm-i çeşm
‘İmāme geh siyāh ü⁴⁷³ geh siyeh-pūş
- 5894 Hādīs-i dūr-fişānuñ gevheriçün
Gün oldı küll-i merzengūş-veş gūş
- 5895 Şu kim oldı ğarīķ-ı baħr-ı ‘işķuñ
Bulup gevher şadef-veş düşdi ħāmūş
- VII/421^a 5896 Tamām idüp du‘ā k’itdi Ulü’l-‘azm
Bu da biş biñ er ile eyledi ‘azm
- 5897 Birin de aķ aķlas üzre ğarrā
Ki yazılmış-idi *innā fetāħnā*
- 5898 Cenābı Hāzret-i ‘Ammāra virdi
Açup fem ol da böyle medħa girdi
- 5899 İyitdi iy ħabīb-i Rabb-i Ma‘būd
Vücūduñdur dü ‘ālemden de maķşūd⁴⁷⁴
- 5900 Cihānda virdügi dil gibi ħoş bū
Yanar fülful gibi ħālūñ için ‘ūd
- 5901 Düşelden milk-i cāna ‘işķuñ odı
Revān dil gitdi çıķup nitekim dūd
- 5902 Yüzümde gerd-i ħāk-i rāhuñı dil
Görüp iyitdi vallāh rūy-i bihbūd
- 5903 Yüce vaşfuñı tekrār itmek için
Bülend olduğı bu āvāz-ı Dāvud
- 5904 Ħayālūñ bir nefes gitmez gözümde
Şafā virür mu‘ayyendür ser-i rūd

⁴⁷³ siyāh ü : siyāh-ı Mt. (Düzeltildi).

⁴⁷⁴ Bu beytin yanında “Na‘t 7” yazılıdır.

- 5905   abln olmamağın mve-i dil
‘İneb her gün döker ek-i dem-ld
- 5906   Revn bi bi er ile k’oldı ‘Ammr
Buyurup Murta aya dağı Mu tr
- 5907   Didi var Ca‘fern al intimın
İrr ‘ara dilr neng  nmın
- 5908   Alup dökmekle emi ek-i gül-gün
İyitdi böyle meriyye ciger-hn
- 5909   ‘Aceb dinildi mi kim intim al
K’idem yiryüzini anlar döküp al⁴⁷⁵
- 5910   Brder anının her a resine
Kesüp balar idem mi ola p-ml
- 5911   Elif addinden ayru ddgmn
Büküp dest-i am itdi boyumı dl
- 5912   ikeste-h ıruz biz geri  ayyr
Cinn bğında bitdi depredüp bl
- 5913   Hezrn bunda vardur sırr-ı Bri
Ki  utdı yn bu veche ret-i hl
- 5914   Nice yuyam gönül levhin k’ol oden
 ampdur an nitekim nok a-i hl
- VII/421^b 5915   Anun Z’l-fırum kfir üzre
Elümden gitmese direm meh  sl
- 5916   Yürüdi hazreti h ide pr-derd
Rikbınca revn on bi adar merd

⁴⁷⁵ Bu beytin yanında ‘‘Meriyye’’ yazılıdır.

- 5917 Biñer er dahı niçe pehlevāna
Çoşup kim oldılar böyle revāne
- 5918 Gelüp Cibrīl iyitdi yā Muḥammed
Selām idüp didi Ḥaḳ bu kez Aḥmed
- 5919 İmāmı şehre yitmiş dört erle
Yine döndersin ol ‘ālī-güherle
- 5920 Ki olalar Medīne içre sākin
Ḥuzūr ideler eytām u mesākīn
- 5921 Diyüp her birini adıyla gitdi
Ḥudā emri durur yirine yitdi
- 5922 Esen birle dönüp gitdükde ğam-gīn
Münāfiqlar bunu zu‘m itdiler kīn
- 5923 İyitdiler ‘Alī olmuşdur aġyār
Ki döndürdi yine olmaqla bīzār
- 5924 İşidüp didi Mürsel ḥaşe li’llāh
Ne sırr ızhār ide kim bile Allāh
- 5925 Çözüp bayrağ ‘alemler düzüp ālāy
Yürüdiler ğazāya yoḥsul u bay
- 5926 Meger Bū Ḥayşeme adlu şahābe
Seferdeydi fütūḥa fetḥ-i bāba
- 5927 Gelüp gördi ki gitmiş Ḥazret-i pāk
Ṭuramayup didi olmaqla ğam-nāk
- 5928 Revā mı sāye-perver şāḥ-ı şimşād
Ki gide ıssılarda esmeyüp bād

- 5929 Yatup ben gölgede içem şovuk şu
Degül rāhat baña ol vech ile bu
- 5930 Diyüp böyle biraz berg ü nevādan
Götürüp gitdi qalmanı gāzādan
- 5931 İrüp kendü gibi bir reh-revāna
Olup hem-rāh oldılar revāne
- 5932 Resül aşhābına iyitdi yārān
Geliyorurlar iki merd-i merdān
- 5933 Birazdan yitişüp k’oldı taḥiyyat
Cenābı didi vallāh ḥayr niyyet
- VII/422^a 5934 İyitdi Ḥayşeme⁴⁷⁶ didügi sözin
Daḥı arturdu dilde mihr ü sūzın
- 5935 Du‘ā itmekle āḥir eyleyüp şād
Gidüp ol gün revān ol serv-i āzād
- 5936 İrildi bir maqāma ḥüb ammā
Ki anda var-idi bir qavm-i kec-rā
- 5937 Ḥazer emr itdi anlardan cenābı
Ki yinüp yimegi içilmey’ābı
- 5938 Birin tenhā bulup aşhābuñ āḥir
Helāk itmişler ol sır oldu zāḥir
- 5939 Seḥergeh göç olundu ol gün ammā
Qızup gün külḥan oldu şahn-ı şahrā
- 5940 Quruyup kırbalarda qalmanı āb
Resüle teşne-dil geldiler aşhāb

---

⁴⁷⁶ Bu isim, metinde önceki beyitlerde “Ḥayşeme” olarak yazılmıştır.

- 5941 Cenābı tıtdı Hax dergāhına rūy
Niyāz itdi teninde ŧanki her mūy
- 5942 Hemān-dem ebr tıtdı āsumānı
Hax evvel kurdı halka sāyebānı
- 5943 Yağup bir ŧulu yağmur hep ŧulandı
İnüp ırmağa seyli bes bulandı
- 5944 O gice bir deve yitürdi ‘Ammār
Bulunmadı çoğ olmağla ŧaleb-kār
- 5945 Meger Zeyd adlu bir kes vardı ol dem
Münāfıq-idi dağı itdi verhem
- 5946 Didi peygamberem dir bilsen’ Aħmed
‘Ayāndur hod nebīye nīk eger bed
- 5947 Bu ilkāyı kim itdi nefsi-meş’üm
Hemān-dem Hāzretine oldı ma‘lūm
- 5948 Okıdup Hāzreti ‘Ammārı derħāl
Didi deveñ fülān yirde bir er ŧal
- 5949 Dinen yirden varup algeldiler tīz
Revān yine göç itdiler seħer-ħīz
- 5950 Meger yolda kalup Bū Zer devesi
Götürmiş yükün ol diyüp devāsı
- 5951 Gelürmiş der-pey-i ‘askerce tenhā
Resūl işidüp ol zāt-ı mu‘allā
- 5952 Tebessümle didi hem āħir-i kār
Yaluñuzluğla öliserdür ol yār

- VII/422^b 5953 Resülün sözi bes yirinde olup
İki er gömdiler bir yolda ölüp
- 5954 Yine bir gün revān-iken Ulü'l-'azm
Ki varup düşmen ile eyleye rezm
- 5955 Nifāk içre iki zāt-ı müsāvī
Resülullāhı kıldılar mesāvī
- 5956 Didiler k'urdu Aḥmed kayşere yed
Mu'ayyen ḥāletümüz olduğı bed
- 5957 Umar kim ğayrılar-veş ide tālān
'Ayāl ü ehl esīr olına nālān
- 5958 Muḥāl-i 'aḳldür olmaz ḥayāl ol
Geñezlikle bulunmaz ğārete yol
- 5959 Şanur penhān didi her biri anı
Resül-i Ḥaḳḳa zāhir oldu ānī
- 5960 Getürdüp didi sulṭān-ı risālet
'Araḳlar dökdiler alup ḥacālet
- 5961 Biri iyitdi itdük-idi kengel⁴⁷⁷
Resül iyitdi yalan söyleme gel
- 5962 Dönüp iḥlāş ile tevb'itdiler şad
Bağışladı dü 'ālem faḫrı Aḥmed
- 5963 Yine iḳbāl ile yüz yola girdi
Veheb Vādīsi adlu yire irdi
- 5964 Meger ḳavm-i Nizār olurdu anda
Muḫib-idi Resüle varı bende

⁴⁷⁷ "kengel" kelimesinin aslı "keñgel" dir.

- 5965 Hākīm ibni Nizār ol kavme serdār
Kōnuqluq kaydı gōrdi nitekim var
- 5966 Gōtürüp sofralarla yire yaydı
Şanasın şahn-ı çarhı yire yaydı
- 5967 Düzülmüş kāseler mānend-i ahter
Külīçeler mişāl-i mihr enver
- 5968 Yaqīn kalduqda sultān-ı dü ‘ālem
Segirdüp vardılar hep şād u hurrem
- 5969 Hūzū‘ ile getürdiler ta‘āma
Be-ğāyet geldi hoş Hayre’l-enāma
- 5970 Hākīme didi olmış size zaḥmet
İyitdi ḥāşe li’llāh ‘ayn-ı raḥmet
- 5971 Zihī devlet şuña kim mihmānı⁴⁷⁸
Cenābuñ olmağ ile yine ḥ^vānı
- VII/423^a 5972 Resūl-i Haq ta‘āma besmeyleyle
Şunup kim maḥzar oldı cümle meyle
- 5973 Yidiler hep toyunca ol ta‘āmı
Dükenmege bulunmadı tamāmı
- 5974 Dimekle ni‘metüñ olsun ziyāde
Du‘ā itdi Resūl ol qalbi sāde
- 5975 Hākīm ol deñlü māl ü mülke irdi
Hūdā her cinsi tap diyince virdi
- 5976 Gidüp ol gün ki irtesi de gitdi
Hezārān yümn ile bir yire yitdi

---

⁴⁷⁸ Bu dizede vezin problemi vardır.

- 5977 Ki ol araya Balğa dirler-idi
Beyābān u giñişlik yirler-idi
- 5978 Resülün geldügin işitdi қayşer
Revān bu vech ile iş itdi қayşer
- 5979 Didi İşkāfa hem işitdi Bū Leys
Be-hem ‘Abdu’ş-şalīb ol la‘netī pis
- 5980 Ki üç güne degin cem‘ ola ‘asker
Mükemmel ālet-i ḥarb ile yik-ser
- 5981 Olunmış-idi tenbīh itdiler cem‘
Gelüp қayşer sözine urdılar sem‘
- 5982 Didi ol mīr-i Yeşrib dirüp A‘rāb
Gelürmiş açmağa tārācdan bāb
- 5983 Ne deñlü var-ise deyr ü kenīse
Қılıp mescid diler k‘ide muşallā
- 5984 Bu eski dīni ibṭāl ide ya‘nī
Biz anı kendüye қомақ ne ma‘nī
- 5985 Hezārān olmağ ile istimālet
Yürüdiler olup ‘asker ḥavālet
- 5986 Қıyāsā didiler on kerre yüz biñ
Ki birde ceng ide her merre yüz biñ
- 5987 Meger var-idi bir ‘ayyār cāsūs
Ki kendüsi-idi her bār cāsūs
- 5988 Didiler var gör Aḥmed çerisin
Temāşā eyle ṭaş u içerisin

- 5989 H̄aber algel ne deñlü ur⁴⁷⁹ eri var
Bizümle ceng idecek kimleri var
- 5990 Gelicek ğarķ idelüm rızķ u m̄ala
Nihāyetsüz yitiş māl ü menāle
- VII/423^b 5991 Diyüp hoş götürüp pā eyleyüp tek
Yitişdi şol yire bād-ı seher tek
- 5992 Ki yaklaşmışdı aña şāh-ı kevneyn
Çıkup bir yüksege urdı yola ‘ayn
- 5993 Gelüp kim geçdi H̄alid biş biñ erle
Bilüp fi’l-hāl miķdārın nazarla
- 5994 Didi bu-y-ise ‘asker işi āsān
T̄tulum her birimiş kağan arslān
- 5995 Gidüp ol gün sehergeh k’oldı peydā
Şanasın zāhir oldı mevc-i deryā
- 5996 Düzülmiş şaflar u ālāylar ç̄in
Dilīrān-ı cihān-gīrān hep ipç̄in
- 5997 K̄onup şahrā yüzini t̄tdı çāder
‘Alemler çetr öñinde māh-peyker
- 5998 İnüp hayretle seyre girdi cāsūs
Ki olmuşdı teccessūs birle me’nūs
- 5999 Gezerken ara yirde mişl-i rūbeh
Görüben oldı bir şīr-i ner āgeh
- 6000 Ebū Mūsā-idi nām ol cūvāna
Ferīd-i ‘aşr-idi merd-i yigāne

---

⁴⁷⁹ ur-: ifade etmek, beyan etmek, bildirmek.

- 6001 Didi kimsin beri gel göreyüm yā
Gelüp k'oldı ġarībem diyü gūyā
- 6002 Didi çok söyleme bildüm nesin sen
Sözüñ di rāstın k'öldürmeyem ben
- 6003 Yügürtmekde tayanurdı özine
Götürdi pā baķup böyle sözine
- 6004 Süheyl-āsā binüp bir yügrük ata
Kaçarken yil gibi yitdi o zāta
- 6005 Tıttup saçından alup geldügi dem
Şikence kıldı bī-ħad açmadı fem
- 6006 Dem-i āħirde çekdi tıġ-ı bürrān
Bunu bildi kim āħir dökülür ķan
- 6007 Didi cāsūsam iy mīr-i cihān-ġīr
Ki oldı emr-i Ķayşerle bu tedbīr
- 6008 Revān iltüp Resüle kıldı i'lām
Açup fem ġonca-veş ol serv-i gül-fām
- 6009 İyitdi neye geldüñ tıġrı söyle
Egüp bükmele dime şöyle böyle
- VII/424^a 6010 İyitdi ķalbi iy āyine-i şāf
Beni gönderdi Bū Leys ile Eşķāf
- 6011 Ki bilem 'askerüñi ne kıyāsā
Egerçi az illā zayġam-āsā
- 6012 Didi ne deñlü itdüñ ola taħmīn
Gezüp ġod gördüġüñ varını ta'yīn

- 6013 İyitdi var kırk biş biñ ya altı
Tolaşdum niçe kerre üst ü altı
- 6014 Ta‘accüb kıldılar böyle kıyāsın
Velī tutmuşdı ol göñlinde yasın
- 6015 Resül iyitdi anlar ne kadar var
Didi yalan gelür dinilse miqdār
- 6016 Velī fetḥ ü zafer sizüñle efzün
Senüñdür nuşret iy zāt-ı hümāyün
- 6017 Didi ‘Ammār şimşīre urup el
Buyur öldüreyüm iyitdi Mürsel
- 6018 Qoñ iletsün haber olmaqla āzād
Alınup bend ü bāğı gitdi dil-şād
- 6019 Velī kıldı Resülün luṭfi ḥayrān
Ki gider ol keremle kırtarup cān
- 6020 Varup Bū Leyse didi şol kadar er
Getürmiş Aḥmed ammā hep dilāver
- 6021 Dönüp her birisi cengī pelenge
Girür meydāna biñ kiş’ile cenge
- 6022 O heybetle şalābet k’anlaruñ var
Daḥı görmiş degüldür çarḥ-ı devvār
- 6023 Resülün luṭfin añup soñra tekrār
Didi kān-ı kerem sözde şeker-bār
- 6024 İşidüp bunı Bū Leys eyleyüp ḥışm
Dü kāse şanki kan oldı iki çeşm

- 6025 Yem̄in itdi ki öldüre idüp hüm
Diyüp ol da ben anı ister-idüm
- 6026 Gelüp İslāma cāsūs oldı hoş-dem
Velī od yaqdurup mel‘ün hemān-dem
- 6027 Buyurup k’itdiler iner hevādan
Göñül ırılmadı fikr-i Hudādan
- 6028 Yitişmekle şehādetle sa‘ādet
Dilinden gitmedi lafz-ı şehādet
- VII/424^b 6029 Niyāz idüp derūndan didi Allāh
Ḥabībūñi it İslāmumdan āgāh
- 6030 Şahābe birle olurken Peyamber
Didi zī ehl-i ḥuld Allāhu ekber
- 6031 Didiler yā Resūlallāh o kimdür
Güher birle saçıldı böyle kim dür
- 6032 Cenābı kıldı cāsūs işini yād
İşidüp hem melūl olundu hem şād
- 6033 Resūl iyitdi yitişdi dem-i ceng
Olur şimden girü bes cenge āheng
- 6034 Şalup biñ erle Ḥālid gözci gitdi
Varup bir yire k’on biñ merd yitdi
- 6035 Bilüp küffārdur girdi şavaşa
Kılıçlar berq-veş indürdi başa
- 6036 Döküp mānend-i bād-ı berg-rīzān
Pür itdi yiryüzini lāle-veş qan

- 6037 Ol on biñ erle şöyle ceng olundu
Ser-i küffāra ‘ālem teng olundu
- 6038 Haber Bū Leyse kim bildürdi serdār
Gelüp on biñ dağı ulaldı peygār
- 6039 Resūle kıldı Hālid dağı i‘lām
Velī kesmekde başlar nitekim Sām
- 6040 Revān kan itmek ile nitekim mā
Yorulup şınmağa yüz tıtdı ammā
- 6041 Biñ erle oğlını maḥbūb-ı Sübhān
Revān itmişdi yitişdi Süleymān
- 6042 Bayağıdan beter kim itdiler ceng
Giri sürüldi kāfir niçe ferseng
- 6043 Egerçi dirilürdi her biri Gīv
Süleymān cengine döyer mi ya dīv
- 6044 Fūrümānde görüp kāfir ki ıaldı
Miḥāyil yine er Bū Leyse şaldı
- 6045 Revān on biñ er ile Kirmenūlı
Şalup yardımcı tıutup gitdi yolu
- 6046 Gelüp girdiler anlar da neberde
Qalındı kelleler tığ u teberde
- 6047 Resūl-i Haqdan irdi biñ dağı bāz
Girişdiler ğurāba nitekim bāz
- VII/425^a 6048 Urup birbirine qalb ü cenāhı
Dil-i kāfir unıtdı ‘ıyş ü rāhı

- 6049 Ecel çoğına Őunmađla ıolu cām
Gözinde ıaldı cūŐ-ı puđte vü hām
- 6050 Süñüler dibini dest-i bürıde
Çenār-āsā ıtutup gözlerdi dıde
- 6051 Kebāb-āsā cigerlerde ıalup tır
Kesüp ıoğramağ içindeydi ŐimŐır
- 6052 Buñaldı diyü her bir ıalbi tıre
Siper Şaldı güneş inmekle yire⁴⁸⁰
- 6053 İrup hengām-ı Şeb ıolundı çün gün
Kimine mātem oldu kime düğün
- 6054 Kıızardı ‘aks-i hün ile cevānib
Çekilüp kim ıonuldu iki cānib
- 6055 Haber uçruldu Bū Leys-i la‘ıne
Ki döyüş virmezüz biz ehl-i dıne
- 6056 KıoŐup Eskāfa on biñ merd-i içın
Yitişdi ol da yardımcı Őeher çin
- 6057 Şeh-i gerdün da irmişdi süvāre
Burüc üstinden iderdi nezāre⁴⁸¹
- 6058 İki cānib süvār olup bayağı
Şavaşa girdiler bes iki yağı
- 6059 Urup el cenge her bir ‘arbede-cüy
Yürüdi her ıarafdān ıan olup cüy
- 6060 İçürmekden ‘adü bağrına deşne
Süleymān vālidine geldi teşne

⁴⁸⁰ Bu beytin kenarında “Şıfat-ı Şeb” yazılıdır.

⁴⁸¹ Bu beytin kenarında “Şıfat-ı Őubı” yazılıdır.

- 6061 Bulunmadı Őu dađı tīre vū Őāf
Ki ol demde yitişdi cenge EŐkāf
- 6062 Dimeyūp hāletūm Őusuzla n'ola
Yine dil-teŐne sūrdi Őađ u Őola
- 6063 YorulmıŐken Őađābe Şovuyup dil
YitiŐmek keŐret iĉre dinĉ mūŐkil
- 6064 Ćevūrmeyūp yine aŐlā biri yūz
DūŐūrdiler ĉalup kūffāri yūz yūz
- 6065 Birazdan gōrdiler āvāz-ı tekbīr
Cihānı Őutdı Şaflar hep cihān-gīr
- 6066 Ćekūp ser ejdehā-peyker 'alemler
Őolu her cānibi Őāhib-ķadempler
- VII/425^b 6067 Livā-yı hāmd ile hātm-i nūbūvvet
K'aña Őāndur fūtūvvetle mūrūvvet
- 6068 Yanınca Őīr-i nerler ide hem hem
YitiŐdi yūmn ile Őāh-ı dū 'ālem
- 6069 Gōrūp kūffār hayretle olup deng
Ćekildiler giriye niĉe ferseng
- 6070 Kināyet birle 'arz idūp zebūnī
Revān bildūrdiler Bū Leyse bunı
- 6071 'Adedsūz 'asker ile gōĉdi Bū Leys
Yola girdi gelūr lāf ile ol pis
- 6072 Ćonup hātm-i rūsūl bir yūksek ūzre
Havāleydi Őađābe her seg ūzre

- 6073 Gelüp Bū Leys de mānend-i Fir‘avn
K̄onup aṣnāmdan ummağ ile ‘avn
- 6074 Yirindi alçağına yirinüñ çok
Ne kılsun emr ber-‘akse meded yok
- 6075 O gün ceng olmadı olundı ārām
Yitişdi dün şehine çünki hengām
- 6076 Mişāl-i delk-pūş-ı çarḥ-ı ḥadrā
Şahābe sebḥa-gerdān şubḥa dek tā
- 6077 Fidā dimekle zevk-ı rāḥa rūḥı
Döküp kāfir şebāneyle şabūḥı
- 6078 Seḥergeh mihr eliyle revzen-i şubḥ
Açılup k’oldı rüşen gülşen-i şubḥ⁴⁸²
- 6079 Bilāl-i hoş-nevā mānend-i bülbül
İdüp gülbāng ezāna tutdı gülgül
- 6080 İmāme’l-mürselīn ile namāzı
K̄ılup aşḥāb binüp esb-i tāzī
- 6081 Yürüdi ins ü cānuñ muḳtedāsı
Rüsül ḥatmi melāyik pīşüvāsı
- 6082 Livā-yı ḥamd baş қоşup hevāya
Hümā-veş farkına şalmışdı sāye
- 6083 ‘Alemler tağıdup gīsū-yı mişgīn
Dilāverler yanınca gömgök ipçīn
- 6084 Varup meydān yirine ol yūzi ay
Düzüp şaflar bezendi böyle ālāy

---

⁴⁸² Bu beytin kenarında “Şıfat-ı şubḥ” yazılıdır.

- 6085   Ḳodı ‘ammūsı ‘Abbāsı yemīne
            Ṭurup a‘dāya ḳarṣu gerdi sīne
- VI/426^a 6086   Yesāra Ḥazret-i Miḳdād-ı Esved
            Ḳonup İskenderī yapıldı ṣan sed
- 6087   Dilāverlerle ‘Amr-ı Ma‘dī ḳalbe
            Ki ura ha deminde ḳalbi ḳalbe
- 6088   Bahādurlarla öñce seyfi-i İslām
            Bilinde ḥançer-i tīz elde şamşām
- 6089   Ḥuzeyfe-i Yemenī daḫı bā-hem
            Elinde nīze taḡıtmaḳla perçem
- 6090   Ebū Bekr ü ‘Ömer ‘Oṣmān-ı ‘Affān
            Zübeyr ibni ‘Avām u ‘Abdirahmān
- 6091   Resül ile ‘alem dibinde yüz yüz
            Ṭururlar dergeh-i Ḥaḳḳa tutup yüz
- 6092   Bu tertibi görüp Bū Leys-i bed-kiş
            Yaşadı ‘askerini pes eger pīş
- 6093   Ḳodı şaḡına Esḳāf-ı la‘īni
            Ki vardı ḡāyet ehl-i dīne kīni
- 6094   Çebinde ḳodı Mīḥāyil-i kelbi
            Ki seng-i ḥāre-idi ḳara ḳalbi
- 6095   Öñe Ḳoştanṭin ile Kirmenūlı
            Ḳoyup ṭurdı sipārişle bu yolu
- 6096   İyitdi ögmek ile her bir iti
            Ḳomañ diñ imdi dilden tīt ü mīti⁴⁸³

⁴⁸³ Dizede yer alan *tīt ü mīt* ifadesi, savaşta askere cesaret ve moral aşılayacağına inanılan ve dilden dūřürülmemesi istenen sözler olarak tanıtıldığına göre, kâfirler için değerli görülen putların isimleri

- 6097 Dişini bileyüp her hûk-i harbî
Çalınup güm güm ötdi ceng-i harbî
- 6098 Pür olup gulğul-i kūs ile her sū
Yürütdi ‘askerin Bū Leys-i bed-hū
- 6099 Şanasın K̄aradeñiz geldi cūşa
Hevā-yı saht ile girdi hurūşa
- 6100 T̄utup z̄ulmet-serāyı bir kara buş
Gelür gūyā cihāndur aña maḥşūş
- 6101 Serāser garq-ı āhen varı ser-ḥaş
İñilder gāv u çekmez ḥāk-i mefreş
- 6102 Hücūm itdi göze göz nūra z̄ulmet
Ḥudāyā kāfire sen vir hezīmet
- 6103 O cānibden de rezme eyleyüp ‘azm
Yürütdi ‘asker-i Ḥaḳḳı Ulü’l-‘azm
- 6104 Dilinde varınuñ Allāhu Ma‘būd
Rızā-yı Ḥaḳ dil-i pāk içre maḳşūd
- VI/426^b 6105 Semāvāt ehli t̄utup ḥazrete rū
Dimekde varı yā Fettāḥ u yā-Hū
- 6106 Temāşā itmege mānend-i aḥter
Pür oldı dīdelerden heft manzar
- 6107 T̄utup gökler yüzün z̄ī-ecniḥa bāz
K̄ılurlar Ḥaḳḳa yalvarmaḳla pervāz
- 6108 Ki gūyā kāfir-idi baḥr-i ummān
Hemān bir ḳaṭre gib’-idi Mūsūlmān

---

olabilir (Lāt ve ‘Uzzā putları gibi). Kâfirlerin, kendilerini savaşa hazırlamak amacıyla dillerinden düşürmedikleri duâlar veya cesaret verici sözler olarak da düşünülebilir.

- 6109 Şalup birbirine mevc iki deryā
Niķāb açup ki şimşir oldı peydā
- 6110 Şalābetle dönüp cengī nehenge
Erenler şāhı Hālid girdi cenge
- 6111 Derūndan añrayup şir-i jeyānlar
El urdılar şavaşa pehlevānlar
- 6112 İdüp hamle ki Mıkdād urdı na‘ra
Özin Eşķāf şandı geçdi қа‘ra
- 6113 Yürüdi ‘Amr-ı Ma‘dī kūh-peyker
Elinde günbed-āsā gürz-i şeş-per
- 6114 Bu vech ile girüp her bir cihān-gir
Şavaş itdi yağar yağmur gibi tır
- 6115 Kılıçlar na‘ralarla berķ u ra‘da
Dönüp mır-i ecel virmezdi va‘de
- 6116 Açup yol gövdelerden nize kana
Każā-y-idi miyāncı cism ü cāna
- 6117 Kesilüp başlar hūn oldı seylāb
Şanasın kan aķıtdı çarķ-ı dolāb
- 6118 Boğaza tırmayup hiç āb-ı şamsām
Geçüp gitmekde-idi kām u nā-kām
- 6119 Geçer oķ sīnelerden iş diyüp bu
Nite ğırbālden eglenmeyüp şu
- 6120 Revān begterden öte nevk-i nize
Geçer nite ki igne eski bize

- 6121   Tağıdur bīnī-i gürz eyle kim hūb
Tuzağı nitekim irdügi dem çüb
- 6122   O gün küffārdan biñ yidi yüz er
Düşürdiler ki her biriydi server
- 6123   Görüp bu cengi döymemekle yürek
Şeh-i gerdün ki gitdi ditreyürek⁴⁸⁴
- VI/427^a 6124   Biraz kim nā-tirāşīde yonuldu
Çalınup tabl-i āsāyiş konuldu
- 6125   Namāz-ı şāmı aşhāb ile Mürsel
Kılup götürdügi dem hācete el
- 6126   Didiler cümle-i aşhāb āmīn
Kābül-i Kađīye'l-hācāt ta'yīn
- 6127   Tilāvetle olundu virde meşgūl
Velī küffār rīv içre nite gül
- 6128   Şarāb-ı telha yine urdılar dest
Yidiler herze merze oluban mest
- 6129   Kevākib nuqlunı kim şah-ı hāver
Tağıtdı kımayup bir sāgar-ı zer⁴⁸⁵
- 6130   Gelüp kıldı Muḥammed nūrın izhār
Mübeddel gündüze oldu şeb-i tār
- 6131   Binüp Haḫ 'askeriyle zıll-ı Yezdān
Sa'ādet birle kıldı 'azm-i meydān
- 6132   Dālālet leşkeri cem' ile Bū Leys
Yürüdi cenge ser-ḥoş yine ol pis

⁴⁸⁴ Bu beytin yanında “Şıfat-ı şeb” yazılıdır.

⁴⁸⁵ Bu beytin kenarında “Şıfat-ı şubḥ” yazılıdır.

- 6133 Velī iyitdi cem‘ā itmeñüz ceng
İdüñ her gün şavaşa yüz biñ āheng
- 6134 Diyüp hoş eylediler eyle şavaş
Kılurdu yüz biñ’ile günde bir baş
- 6135 Tamām on yidi gün ceng oldu şöyle
Çıkmaz dimek ile başa böyle
- 6136 Şalup Bū Leys mel‘ün Kayşere kes
Şu deñlü dirdi dindi ‘askere bes
- 6137 Malātıyye vü İstanbūldan hem
Gelüp leşker görüldi bī-gam u hemm
- 6138 Didiler oldu yüz kez yüz biñ ādem
Gelüp Bū Leyse k’oldı şād u hurrem
- 6139 İşidüp oldılar aşhāb gam-nāk
Didi gam yimeñ ašlā hazret-i pāk
- 6140 Ne deñlü çoğ olursa hayli kāfer
Sizüñdür nuşret olursız mużaffer
- 6141 Diyüp böyle götürdi el du‘āya
Niyāz itdi dil ü cāndan Hudāya
- 6142 İyitdi Hālide siz de bişer biñ
Girüñ siz de ki on biñine her biñ
- VII/427^b 6143 Livā-yi hamdi dirüp şaldı cenge
Döyen kim dağı ol cengī nehenge
- 6144 Girüp mişl-i każā-yı āsumānī
Gören mīr-i ecel şanurdu anı

- 6145 Olup küffāra ‘ayn-ı āfet ol mīr
Kırardı kāfiri itmekle tekbīr
- 6146 Yönelse kankı yaña ol şaf-ārā
Dökerdi kāfiri bād-ı sam-āsā
- 6147 Tölup baħra giderdi kan olup siyl
Dönerdi yine ‘aksine kılup meyl
- 6148 Diyüben ‘iyd-i ekberdür ya düğün
Şehīd olmağı maqşūd idüp o gün
- 6149 Peyāpey ħamle kıldı yitmiş iki
Kırup her birde niçe yitmiş iki
- 6150 Münakkaş cāme idüp hūn-ı kāfir
Dönüp geldükde Seyfullāh āħir
- 6151 Livā-yi ħamdi ‘Amr-ı Ma‘dīye bāz
Virüp ol ‘ālem-i lāhūta şeh-bāz
- 6152 Didi var Ħağ yolına sen de ceng it
Dem-i kāfirle ħāki lāle-reng it
- 6153 Alup ol nām-dār-ı kūh-peyker
Revān oldı du‘ā idüp Peyamber
- 6154 İdüp himmet Resūl ol nūr-ı dīde
Dilāverlerle ‘azm itdi güzīde
- 6155 Girüp küffāra urdı ħalbe ħalbe
Yitişdi heybetinden vehm ħalbe
- 6156 Şanasın ħurd koyun sürüsine
Girüp sökerdi pehlū birle sīne

- 6157 Ne yaña dönderüp şalsaydı atı
Bölük bölük kırdı ehl-i Lâtı
- 6158 Olup engüşt-nümâ meydân içinde
Yir itdi qorkusı her cān içinde
- 6159 Gören dirdi şaķınıñ sol büyükden
Ki key bār-ı girāndayuz bu yükden
- 6160 Helāk itmekle altı yüz melā'ın
Dönüp geldükde mīr-i Aḥmed-āyın
- 6161 Bu kez 'Ammāra viridi ol livāyı
Revān oldı añup nām-ı Ḥudāyı
- VII/428^a 6162 Şalup at itdi ḥamle mişl-i zayḡam
Revān şeh-māt olurdı görse Rüstem
- 6163 Kime irdiyse yaqdı yıldırım-veş
Ecel cāmıyla kıldı tıḡı ser-ḥaş
- 6164 Bir ik'üç yüz alup küffārdan ser
Dönüp geldükde ol serdār u server
- 6165 Şalup 'ammūsı 'Abbāsı Muḥammed
Livā-yı ḥamdi şundı Müsevī yed
- 6166 Urup şīr-i jeyān-veş na'ra ol şīr
Yürüdi mişl-i Faḡfūr-i cihān-gīr
- 6167 Serüp meydān yüzine lāş-i kelbi
Bozup şaflar şad urdı qalbe qalbi
- 6168 Qılup İşkāf u Bū Leysi ciger-ḥün
Kesüp başlar ki seylāb eyledi ḥün

- 6169 Gelicek cān-ı ‘ālem didi dil-şād
Bugün Ca‘ferüñ itdüñ dādını dād
- 6170 Yaşarup gözi didi iderek āh
Bugün bunda miseydi⁴⁸⁶ ḥāzret-i şāh
- 6171 Ki ol da Ca‘ferüñ kīnini bārī
Alaydı şalmağ ile Zū’l-fikārı
- 6172 Livā-yi ḥamdi bu kez ḥāzret-i pāk
Şunup Miqdāda geldi cüst ü çālāk
- 6173 Urup na‘ra yarıldı şanki gökler
Şavaşa girdi mānend-i gāzanfer
- 6174 Şeh-i ḥāver gibi gelmekle ḥīze
İrürdi ha diyince çoğa nīze
- 6175 İrüp şu gibi nevki gāh ḥalkā
Çapardı gāh gözler mişl-i ḥalkā
- 6176 Ğarār-āsā ki tügdürür mu‘allağ
İnüp zīr ü zeber olurdu toprak
- 6177 Döküp küffārı mişl-i olmuş emrūd
Giderdi götürüp kanlar olup rūd
- 6178 Göricek böyle ol cengī pelengi
Unutdı kāfir-i bed-kīş cengi
- 6179 Kırup dīn düşmenin bī-ḥadd ü pāyān
Resūle geldüğü dem oldu giryān
- 6180 Didi yaş dökme neyçün böyle Miqdād
Ki itdüñ pehlevānlar rūhını şād

---

⁴⁸⁶ bunda miseydi: burada olsaydı.

- VII/428^b 6181 Didi geldi göresim Murtażāyı
Ki uçar gözlerümde hāk-i pāyı
- 6182 N’olaydı ola-y-idi bunda ol da
Göreydük tîġı berķın şaġ u şolda
- 6183 Alaydı Ca‘fer-i Tāyyār dādın
Çıraydı Çayşerüñ her bed-nijādın⁴⁸⁷
- 6184 Dökerken böyle dürr Miķdād-ı Esved
Gelüp Cibrīl didi yā Muḥammed
- 6185 Selām ider saña Bārī te‘ālā
Ki oldur ins ü cāna kār-fermā
- 6186 İyitdi Ḥaydara çağırma andan
İşitdürme ‘Alīye anı benden
- 6187 Yitişmeklige emr-i Ḥaķ yirine
Ol aranuñ revān yüksek yirine
- 6188 Çıkup gün gibi meh ḫal‘atla Mürsel
Peyāpey didi üç kez yā ‘Alī gel
- 6189 Meger ol dem ol iki nūr-ı ‘ayne
‘Alī ya‘nī Ḥasan birle Ḥüseyne
- 6190 Çıkup hurma direrdi bāġ içinde
Deñerler iki bülbül rāġ içinde
- 6191 İşidüp didi üç kez ol da lebbeyk⁴⁸⁸
Ol arayı meger kim ‘İzzete peyk

⁴⁸⁷ Metinde bu kelimenin altında “aşl” kelimesi yazılıdır.

⁴⁸⁸ *Lebbeyk*: “Buyurunuz, emir sizindir efendim!” mânâsına kullanılan bir kelime [Hac farızasının icrâsı esnâsında bu kelime ile başlayan muayyen duâlar söylenir ki buna “telbiye” denir].

- 6192 Götürüp tağ u taşı eylemiş düz
Veliyyullāh gördi uruban göz
- 6193 Ki ceng içre cenābı lîkin aşhāb
Buñalmışlar igen olmaqla bî-tāb
- 6194 İnüp fi'l-hāl girmekle yarağa
Tağındı tîğ u hançer sol u şağa
- 6195 İyitdi Hāzret-i Zehrā nedür bu
Cedel kimünle cenge tutulup rû
- 6196 Didi çağırdı baña cān-ı 'ālem
İrerven emr-i Hāğ birle hemān-dem
- 6197 Bir ata bindi ol zāt-ı hümāyūn
Resülün-idi ammā adı Meymūn
- 6198 İyitdi iy mübārek bini fi'l-hāl
Ger iltürseñ yoğ aşlā kıl eger kāl
- 6199 V'egerni Hāğ habībine şikāyet
İderven nāleme olmaz nihāyet
- VII/429^a 6200 İşidüp bunu güyā esb-i tazī
Kanatlandı uçar tuymaqla rāzı
- 6201 Olup tayy-ı mekān kaṭ'-ı mesāfet
Yitişdi kāfir-i bed-kīşe āfet
- 6202 Şahābe gördi kim kopmağ ile gerd
Gelür bād-ı şabā-mānend bir merd
- 6203 Didiler Müctebāya kim ola bu
İyitdi Hāydar-ı kerrārdur o

- 6204 Sevinüp cān-ı aşhāb aña yik-ser
Şalābetle gelüp yitişdi Hāydar
- 6205 Tahiyyatla olınup merhābā şad
Ziyāret kim olundı şunulup yed
- 6206 Dirāğuş itdi şadr-ı bedr-i ‘ālem
Öpüp iki gözinde oldı hurrem
- 6207 Çıkarup gönlegin ol yüzi gülşen
Giyürdi gün gibi hōd vechi rüşen
- 6208 Zırılı Dāvudī hem urdı ‘İmāma
Fidā cānum diyüp Hāyrü’l-enāma
- 6209 Suvār oldı elinde Zü’l-fiķarı
Urup mehmiz ata haykırdı bārī
- 6210 Ki tōldı na‘rasından nüh zevāyā
Yıkıldı şandılar gökler serāpā
- 6211 Didi Bū Leys kōpdı mı kıyāmet
Nedür bu şā‘iķa tūrfa ‘alāmet
- 6212 Velī bildiler aşhāb ün ‘Alīnūñ
Kālup sırrında taña ol Velīnūñ
- 6213 Didiler şehrde kōnmışdı hōd ol
Mu‘ayyen bundan aña ne kōdar yol
- 6214 Hūzeyfe didi kōlına olup şād
‘Alīnūñse bu na‘ra olgıl āzād
- 6215 Ne minnet virilüp āzād-nāme
Bile bağışlayam bir hūb cāme

- 6216 Ebū Eyyüb dahı ‘abdine hem
Didi bu vech ile olmaqla hurrem
- 6217 ‘Aliyy-i Murtažānuñsa bu āvāz
Benüm mālumdan āzād ol dime az
- 6218 Kılایum saña biñ dirhem de in‘ām
Sözüme şāhid ol(un)sun⁴⁸⁹ hāş eger ‘ām
- VII/429^b 6219 Segirdüp dār-ı harbe ol iki kıl
Varup kim gördiler ceng eyleyen ol
- 6220 Didiler kimsin iy mīr-i yigāne
Ki beñzetdük seni şāh-ı zamāna
- 6221 Tebessümle didi ol serv-i āzād
Varuñ h^vocanız itsün sizi āzād
- 6222 Virilsün hem dinen hil‘atle dirhem
‘Alīyem yimesünler gūşsa vü gam
- 6223 Gelüp kullar bilüp ol iki serdār
Yirine vardı neyse ‘ahd ü ikrār
- 6224 Velī şāh-ı vilāyet kırmağ içre
Alup kan gövdeleri ırmağ içre
- 6225 Kalem çalar kimin kimin hamāyil
Kimi bī-dest ü pā olmaqla māyil
- 6226 Dü-şakğ farkı kimi dönmele nāra
Serāpā kimin ider iki pāre
- 6227 Ecel cāmın şunar şimşiri ābı
Kapar gözleri nūrın berğı tābı

---

⁴⁸⁹ Vezin gereği bu kelime “olsun” şeklinde okunmalıdır.

- 6228 Döker biñ biñ türāba na‘rası hem
Yitişürdi şanasın şarşar-ı sem⁴⁹⁰
- 6229 Şu deñlü dökdi qanlar Zü’l-fiqarı
Ki meydān yüzini tutdı buḡarı
- 6230 Bozup ālāy u şaflar dōne dōne
Gözin dikdi bu kez Bū Leys-i dūna
- 6231 İrüp yil gibi urup Zü’l-fiqārın
Yıqup şancāğ ile şancāq-dārın
- 6232 Diyüp derd ile bir kez āh Ca‘fer
Şunup Bū Leyse el şīrāne Ḥaydar
- 6233 Urup yed kim miyān-bendinden aldı
Zağan şan pençe-i şāhīnde qaldı
- 6234 ‘Uqāb aldı yahod ḥargūşı gūyā
Şalınur her yañada dest eger pā
- 6235 Pelengüñ pençesine yāho rübeh
Düşüp beñzi şarardı nitekim keh
- 6236 Ya düşdi bāz eline kebg ü tīhū
Ki qapdı yitişüp dimekle yā Hū
- 6237 Görüp Esqāf anı itmekle feryād
Didi hey qomañuz iy biliş ü yad
- VII/430^a 6238 Tıutup Bū Leysi Ḥaydar tīg u tīre
İrüp didi nire iy qalbi tīre
- 6239 Qodı mı şanduñ-idi ola sini
Şunup Esqāfa da bir pençesini

⁴⁹⁰ *Sem(m)* (zehir, ağı) kelimesi, *sām* (ateş, od) veya *sāmm* (zehirleyen, ağılı) in muhaffef şekli ya da *sam* (çölden esen rüzgâr, sam yeli) olarak düşünülebilir.

- 6240 Götürüp mişl-i tıfl-ı şîr-h^vâre
Alup çıkdı ikisin de kenâra
- 6241 Ecel mîri şanup ednâ vü a'lâ
Kimesne yöresine gelmez aşlâ
- 6242 İkinin de getürdi Muştafâya
Du'âlar itdi ol da Murtażâya
- 6243 İdüp yir ü gök ehli küll-i taḥsîn
İşi Haḫ leşkerinüñ oldı bes çin
- 6244 Çeküp zencîre ol iki la'îni
Sevindürdi Hudâ erbâb-ı dîni
- 6245 Urup na'ra yine küffâra girdi
Bes âfetdür ki ehl-i nâra girdi
- 6246 Cemî'i 'asker-i İslâma Mürsel
İşâret kıldı cenge şaluban el
- 6247 İdüp tekbîr birde küll-i aşḫâb
Şavâşa girdiler ḫan oldı seylâb
- 6248 Ser-i küffâra k'iner gürz ânî
Şanur gören ḫazâ-yı âsumânî
- 6249 Kılıçlar oynamakda berḫ-minvâl
E'âdî düşmede yire olup lâl
- 6250 Süñülerden düşüp kim geçmede keff
Kimi anuñçün urur yüz nite def
- 6251 Viren şu kāfirüñ dil-teşnesine
Hemân ḫançer yarup geçmekle sine

- 6252 Oķuñ peykān cigerde yādigārı
Ki alan kāfir ide yād kārı
- 6253 Görüp küffār bārı böyle cengi
Yire Şalmaqla ‘ār u nām u nengi
- 6254 Görüp serdār olan kes de utuldı
Olup Şeh-māt oyun ire ütülđi
- 6255 açup atlu piyāde oldı pā-māl
Diger-gūn bir dem ire dūŐđi avāl
- 6256 anı bu zezeme bu ğulğul-i kūs
anı bu lāf-ı Efrenc ü yaod Rus
- VII/430^b 6257 Döküp varın hep oldılar girīzān
DūŐüp ardınca gitđi ehl-i Īmān
- 6258 O ğün aŞam olunca yiten aldı
Görüp ŐaŐ-ı zamāne ana aldı
- 6259 Īricek kāfire böyle hezīmet
Şu deñlü aldılar māl-i ğanīmet
- 6260 Gelüp yığıldı mişl-i küh-ı Erces
Tihī aŐābdan gelmedi bir kes
- 6261 ‘Aliyy-i Murtażā kim geldi ğurrem
Ĝül-i iblāğ aup ğonca gibi fem
- 6262 Didi luf ile iy aŐāb u abāb
Benem bes Şehr-i ‘ilm ana ‘Alī bāb
- 6263 SiriŐt-i pākümüz bir ğākdendür
Mu‘ayyen bu ki ğāk-i pākdendür

- 6271 Kırıldı varı gelmemekle dīne
Felāḥa yüz tatar mı ehl-i kīne
- 6272 Buyurdu Murtaẓāya zāt-ı a‘zam
Ki var sen öñce şehre şād u ḥurrem
- 6273 Selām it Fāṭımayla Ezhereyne
Ki müştākam ol iki nūr-ı ‘ayne
- 6274 Bi-‘aynih hem ciger-güşem Betüle
Ḥaḫ inşā’-Allāh irgüre vuşüle
- 6275 Taḥassür birle kim görmişdi hem düş
Ḥaḫ irgüre yakında olına tuş
- VII/431^a 6276 Selāmetlikle gidüp vardı Ḥaydar
Ne işmarlandısa didi serāser
- 6277 Resül-i Ḥaḫ da ol arada on gün
Olup aşḥāba ‘ıyd-idi ya dügün
- 6278 Kesüp ehl-i Qılā‘ı hep ḥarāca
Serāser oldılar münkād bāca
- 6279 Sa‘ādet birle göçüp eyledi ‘azm
Ki bitdi yümn ile peygār eger rezm
- 6280 Yol üzre yine bir kavmi bi-‘aynih
Ḥarāca kesdi yalvarup mih ü kih
- 6281 Yine bir kavm işitdi Ermenī hep
Buyurdu Ḥālīde gitdi müretteb
- 6282 Didi Ḥassān durur ulusu adı
Bulursın şaydda ol bed-nihādı

- 6283 Varup H̄alid kem̄in itdi ŧebāngāh
Der-i H̄assāna bir āhū da nā-gāh
- 6284 Gelüp boynuzı ile urdı muh̄kem
Baḳup H̄assān giyik gördi hemān-dem
- 6285 Giyinüp düşdi ardına süvāre
Görüp H̄alid ḳalup ḳıldı dü-pāre
- 6286 Velī ikl̄l̄ ü cāme hep muraḣḣa‘
Resūle virbidi demle mülemma‘
- 6287 ‘Aceblediler anı görüp aḣḣāb
Resūl iyitdi bu dūnyāviye bāb
- 6288 Cihān kāfirlerüñ meydānidur bes
‘Ayān mü’minlerüñ zindānidur bes⁴⁹³
- 6289 Bize virildi hūr u bāğ-ı Rıḳvān
Bulara s̄im ü zer bī-ḣadd ü pāyān
- 6290 Bu sözdeyken gelüp H̄alid de ḳoyum
Ġanīmet mālını eyledi döküm
- 6291 Resūl iyitdi yarın dest-ber-dest
Benümle bilesin her seyr kim hest
- 6292 Ol arada virüp her ḳavme destūr
Feraḣla gitdiler nezd̄ik eger dūr
- 6293 Gidüp bir bürkeye ḳondı cenābı
Ki öñ gelen içüp gitmişdi ābı
- 6294 Ḣsusuzluḳ ḣanup⁴⁹⁴ almaḳla özini

⁴⁹³ “*Dūnyā kāfirlerin cenneti, mü’minlerin zindanıdır.*” şeklindeki bu hadis; Tirmizî, İbn Māce, Müslim ve Ahmed bin Hanbel’de yer almaktadır ve sahih bir hadistir.

⁴⁹⁴ *ḣanup* kelimesinin, beyitin anlam bütünlüğü açısından *ḣarup* olması daha uygun görünmektedir.

Melül oldılar aşhâb-ı güzîni

- VII/431^b 6295 Revân ser-çeşme-i mu‘ciz elini
Yire başdı añup i‘câz ilini
- 6296 Her engüşti arasından çıkup şu
Revân olup kıomadı dilde kayku⁴⁹⁵
- 6297 İçüp dil-teşneler mânend-i cüllâb
Hepisin âb-ı mu‘ciz kıldı seyr-âb
- 6298 Göçüp andan yine bir hoş maķâma
Gelüp kim döndi ol dâre’s-selâma
- 6299 Meger ‘Abdullâh adlu bir şaķâbe
Virüp cân anda kim düşdi türâba
- 6300 Namâzın kıilup aşhâb ile Mürsel
Mezârına k’ilettiler urup el
- 6301 Kıoyup kabrine ol tãli‘de mes‘ûd
Didi şâkirven olsun Hâķ da hoşnûd
- 6302 Didi herkes ben olaydum ölen kâş
Ki bu sözler olaydı baña yoldaş
- 6303 Revân emr ile aşhâb eyleyüp cidd
Yapıldı anda da bir hûb mescid
- 6304 Tebükde de bi-‘aynih emr-i Mürsel
Olup yaptılar aşhâb uruban el

⁴⁹⁵ “Bu mucize, na’tlarda, Hz. Peygamber’in parmaklarının Ramazan bayramının hilâline, güneş ve menbaa benzetilmesiyle sık sık ele alınır. Ayrıca Hz. Mûsâ’nın taştan su çıkarmasına mukâbil, Yüce Peygamber’in parmağından âb-ı hayâtın aktığı konu edilir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şirinde Na’t*, s. 293.

- 6305 İderdi bu bināyı her ğazāda
Ki İslām ehli olurdı şafāda
- 6306 Yaķın ҡalduķda āħir Şehr-i a‘zam
Cemī‘i ҡarŐu ıķdı Őād u ħurrem
- 6307 Őalup mihr-i cemāli pertev-i nūr
Dün içre Őanki oĝdı māh-ı deycūr
- 6308 Gelicek Şehre ol Şem‘-i Őebistān
Ten-i fersūda Őan geldi yine cān
- 6309 Ya gitmiŐ devleti YeŐrib zemīnūñ
Gelüp diñlendi cānı ehl-i dīnūñ
- 6310 Sa‘adet birle yüz iķbāl ile Şad
İnüp mescid ķapusunda Muĥammed
- 6311 Girūben mescidinde ķıldı ārām
Bu-y-idi ‘adeti iy nīk-encām
- 6312 Ki geldūke seferden mescidine
Ķonardı gōsterüp yüz ehl-i dīne
- 6313 Gelüp heşt-ād kimse ‘ōzr-ĥ^vāha
Didiler var mı dermān bu gūnāha
- VII/432^a 6314 Kimi gōstermek ile vech-i ma‘ķūl
Ķılındı ‘afv olınup ķavli maķbūl
- 6315 İyitdi kimine sırr-ı derūnı
Bilūr Ħaķ siz n’olur dimekle bunu
- 6316 Gelicek Ka‘b āh olmaķla kārı
Didi ‘illet saña da n’oldı bārī

- 6317 İyitdi aşğa geçsün fevākih
Eger emrūd u şeft-ālū v'eger bih
- 6318 İgen çoğ oldı bekçi de yoğ-idi
'Adū vü düşmeni de key çoğ-idi
- 6319 Rücū' itmekle kıldum şoñra çok āh
Velī bulunmadı gitmege hem-rāh
- 6320 Didi Mürsel tur imdi ivüñe var
Kıl istiğfār birle tevbeyi kār
- 6321 Ola kim cürmüñi 'afv eyleye Hāķ
Ki luḫ u ķahr Hāķķuñdur muḫāķķāķ
- 6322 Hilāl-idi biri de biri Emnā
Hep aşḫāba buyurđı zāt-ı 'ulyā
- 6323 Ki bunlaruñ alınmayup selāmı
Tekellüm eylemeye ḫāş u 'āmı
- 6324 Varup Ka'b ivine üç ay bārī
'İbādet birle kıldı āh ü zārı
- 6325 Niyāz ile namāzı idinüp iş
Dökerdi gözyaşın olmaķla dil-rīş
- 6326 Ne günü gün-idi ne ḫod düni dün
Enīn ü nāle içreydi dün ü gün
- 6327 Olup her kirpügi bir çeşme-i ḫün
Şanasın gözleriydi Nīl ü Ceyḫün
- 6328 Kime uğrasa da aşḫābdan hem
Tekellüm eylemezlerdi açup fem

- 6329 Selāmin da Resūl almaz-idi hīç
İşinde olsa tañ mı pīç-der-pīç
- 6330 Meger kim Şāmdan bir merd-i cāhil
Gelüp kim Ka‘buñ ivin kıldı menzil
- 6331 Geliş nirden didi iyitdi el’ān
Benī Ğazbāndan geldüm atup cān
- 6332 Ki olmışlardı anlar cümle mürtedd
Şenī‘ ef‘āl ileydi işleri bed
- VII/432^b 6333 İşitdiler seni sürmiş Muḥammed
Cenābuñ terkini urmuş Muḥammed
- 6334 Şalup bini didiler ol cihān-gīr
Gelüp bizden olup olsun bize mīr
- 6335 Kaḫıyup Ka‘b niçe sille vü müşt
Urup şöyle ki fi‘l-ḫāl eyledi küşt
- 6336 Varup didi Resūl-i Ḥaḫka anı
İyitdi ol cihān rūḫ u revānı
- 6337 Yüri var ḫāne-i ḫalvetde tenhā
Çıkar bir erba‘īn nālişle ḫālā
- 6338 Ola kim bā‘iş olup nāle vü zār
Bağışlaya şuçuñı Rabb-i Ğaffār
- 6339 Varup ḫātır-perişān Ka‘b yine
Karañu yirde girdi erba‘īne
- 6340 Niyāz itmekde tā‘atle şeb ü rüz
Hilālūñ her dem işi āh-ı dil-düz

- 6341 Tenin döndürmek ile nāle nāle
Boyun beñzetdi bār-ı ğam hilāle
- 6342 Döküp yaş almağ ile taña özi
Ağardı çeşm-i ahter gibi gözi
- 6343 Bi-‘aynih ol biri de aıdup yaş
Dün ü gün dögmek içre taşlara baş
- 6344 Belī böyle gerekdür ‘özt-vāhī
Ki ‘abdūñ ‘afv ola cürm ü günāhı
- 6345 Olıcağ erba‘īn-i Ka‘b aır
Bir ün bir gice nā-gāh oldu zāhir
- 6346 Didiler olmağ ile ref‘-i zamet
Bu Ka‘b üftādeye naşb oldu ramet
- 6347 Resül-i Hadan olınuş işāret
Hemān geldi bir ādem zī beşāret
- 6348 İyitdi müjde iy serdār u server
Seni ister rüsül hatmi Peyamber
- 6349 Revān virüp aña bir hūb cāme
Yöneldi haret-i Hayre‘l-enāma
- 6350 Varup gördi ki mihr-i ‘ārız u hadd
Virür yüz pertev ile şa‘şa‘a şad
- 6351 Ki Hadan bir beşāret irdüğü dem
Olurdu nūr-ı rūyı daı a‘zam
- VII/433^a 6352 Girüp çeşm-i nem ile Ka‘b-ı miskīn
Yüz urdu yire eşk olmaqla hūnīn

- 6353 Resūl-i Haḳ didi Bārī te‘ālā
Şuçuñı eyledi iy Ka‘b i‘tā
- 6354 Egerçi çekdi zaḫmetler igen şa‘b
Sevinüp ḫurrem oldu key dil-i Ka‘b
- 6355 Cemī‘i oldılar aşḫāb aña şād
Ki ol bī-çāre oldu ğamdan āzād
- 6356 Olıcaḳ mu‘terif cürmine bir ḳul
Olur Haḳ dergehinde yine maḳbūl
- 6357 Şu şart ile k’olup böyle ciger-ḫūn
Ola eşk-i inābet ḫadden efzūn
- 6358 Giceler şem‘ gibi şubḫa dek tā
Yana gözyaşı dökmele serāpā
- 6359 Olup sūz ile micmer sīne dil ‘ūd
Çırāğ-āsā depesinden çıḳa dūd
- 6360 **Münirī** kül olunca yandūğum bu
Ki gül bitüp gilümden vire ḫoş bū
- 6361 Günāḫ u cürmüme yoḳ ḫadd ü pāyān
Gözüm ḳan dök göñül cān vir ciger yan
- 6362 Ğazā-yı āḫir-i ḫatm-i rüsüldür
Ḳarīb-i vaşl-ı ḫādī-i sübüldür
- 6363 Ki baḳmayup cihān-ı tengināya
Gözün dikmiş-idi vaşl-ı Ḥudāya
- 6364 Velīkin itmek ister ḫacc-ı dīğer
İşidildi ki ḫacc ider Peyamber

- 6365 Ne kim var-ise ehl-i beyti bile
Görüldi neyse lā-büdd ol sebīle
- 6366 Yirinde Bū Dücāneyi qodı mīr
Ki zabṭ ide gelince ol cihān-gīr
- 6367 Seḡergeh hevdec-i ḡurṣīd-i enver
‘Ayān olmazdan oñ çıqdı Peyamber
- 6368 Ḥavātīn eḡliçün baqlandı maḡmil
Gidildi yümñ ile menzil-be-menzil
- 6369 Şafālar birle Beytullāha k’irdi
Ṭavāf-ı Ka‘be zevḡ-i ‘umre virdi
- 6370 Qıluban mevlid-i aşlı ziyāret
Bes itdi āḡiretçün ḡoş ticāret
- VII/433^b 6371 İdüp qurbānlar ol qalbi sāde
Cemī‘i ehl-i beyt irdi murāda
- 6372 Veliyyullāh Negrāndaydı ol dem
İşidüp giydi iḡrām umdı Zemzem
- 6373 Varup irdi iki dürlü şafāya
Biri Ka‘be biri ol yüzi aya
- 6374 İder Zehrā da gördi seyr-i Merve
Revān ḡācet elinde bitdi ‘urve
- 6375 Ṭavāf idüp Veliyyullāh da hem
Göñülde qalmadı endūh eger ḡam
- 6376 Dökerken dür daḡı yigrek ‘Adenden
Görüldi qodı toz ṭarf-ı Yemenden

- 6377 Revān şaldı ‘Alīyi zāt-ı ‘ulyā
Varup gördi Müsülmānlar serāpā
- 6378 Velīkin giymemişler hīç ihrām
Muḥallā cāmelerle ḥaş eger ‘ām
- 6379 Didi ādāb-ı ḥac mıdur bu üslūb
Degül ārāyiş-i ten bunda mergūb
- 6380 Bozup ol zīneti ber-vech-i ‘ādet
İdüp ṭavf oldılar ehl-i sa‘ādet
- 6381 Resūl işitdügi dem didi Bārī
Güzāfın işlemez Ol hīç kārı
- 6382 Ṭavāf işinden olup fāriḡu’l-bāl
Cemī‘i ḳavme didi ol nikū-fāl
- 6383 Ola kim bir daḡı Beyte’l-ḥarāma
Gelinmek olmaya Ḥayre’l-enāma
- 6384 Vaşiyet-güne birkaç sözlerüm var
Ḳulaḡ açuñ bu dürlere şadef-vār⁴⁹⁶
- 6385 Ne ola bundan a‘lā bārī ta‘rīf
Ki Ḥaḳ ivüm dimekle ḳıldı teşrīf
- 6386 Ḳıluban āteş-i sūzāna dāfi‘
Cemī‘i derd-i cürme itdi nāfi‘
- 6387 İdüpdür bes ziyāretgāh-ı ‘ālem
Ki irişe ticāret’ibn-i ādem
- 6388 Ulü’l-ebşāra sürme ḥāk-i rāhı
Hezārān bunda var sırr-ı İlāhī

---

⁴⁹⁶ Bu beyitin kenarında “Mev‘ize” yazıldır.

- 6389 Sa‘âdet-mend şol kim her bir işde
Tariq-i Haq ola fikri revişde
- VII/434^a 6390 İdüp âdâb-ı şer‘i hoş ri‘âyet
Uma her bir nefesde yüz hidâyet
- 6391 Müdâm olmaqla işi zıkr ü evrâd
Tilâvet birle ide rûhını şâd
- 6392 Dürüşüp rüz u şeb şavm u şalâta
Göñül bağlaya hacc ile zekâta
- 6393 İdinüp yâr her fi‘l-i temîzi⁴⁹⁷
Niyâz içre geçe ‘ömr-i ‘azîzi
- 6394 Yirine *nehyü münker emri ma‘rûf*⁴⁹⁸
Varup konulmaya bir vaqte mevķûf
- 6395 Degül hıkd u hâsed kâr-ı Müsülmân
Mu‘ayyen kizb ile ol fi‘l-i şeytân
- 6396 Zihî şol zât-ı ‘ârif merd-i dâna
Ki ekmez tohm-ı kibri dilde aşlâ
- 6397 Ser-efrâzî ‘ayân alçaqlığa bu
Ki gider qanda-ise alçağa şu

⁴⁹⁷ fi‘l-i: fi‘li Mt.

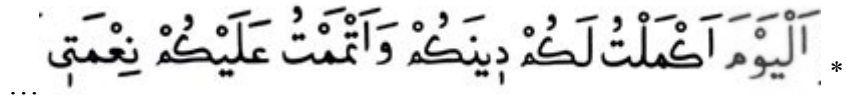
⁴⁹⁸ Emri bi‘l-ma‘rûf nehyi ‘ani‘l-münker (İyi emretme, kötüyü yasaklama) Akıl ve dinin iyi kabul ettiği şeylere ma‘rûf, kötü gördüğü şeylere münker denir. Şeriatın emirlerine uygun emir ve yasaklarına göre yaptırmama anlamındadır. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 39.

Kur‘ân-ı Kerîm’de bu ibarenin geçtiği yerlere Lokmân 31/17. âyet örnek verilebilir:

يَا بَنِيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَامْرُءًا بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ

Meâli:“ ‘Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. *İyiliği emret. Kötülükten alıkoy.* Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir.’ ” *Kur‘ân-ı Kerîm*. Lokmân 31/17.

- 6398 Yaramazlarla olan yār u hem-dem
Anuñla añılur her işde bā-hem
- 6399 Geçüp yārān ile ceng ü cedelden
Ṭarīḳ-i müstaḳīmi ḳomañ elden
- 6400 Döküp böyle hezārān gevher ü dür
Şadef-veş gūş-ı cāmı eyledi pür
- 6401 Ḥadīş-i dür-fişān oldukda āhir
Emīn-i vaḫy irişüp oldı zāhir
- 6402 Olunmadın şeker güftār tekrār
Selām-ı Ḥaḳla ḳıldı bunı izhār

... *
...

- 6403 ‘Urūc itdükde ṭāvus-ı melā’ik
Didi aşḫāba zāt-ı pāk [yik yik]⁴⁹⁹
- 6404 Açup her bābdan yüz vech ile der
Dökerken ma‘nevī şehd-i mükerrer
- 6405 Olurdı müstemi‘ cān ile herkes
Ġidā-yı rūḫ geñsüz diñlenür bes

* “Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekte düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. İşte bütün bunlar fisk (Allah’a itaatten kopmak)tır. Bugün kafirler dininizden (onu yok etmekten) ümitlerini kestiler. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. *Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım* ve sizin için din olarak İslâm’ı seçtim. Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.” (*Kur’ân-ı Kerîm*: Mâide 5/3).

⁴⁹⁹ yik yik: bir bir Mt. (Kafiye gereği değiştirildi).

- 6406 İdüp řāvus-ı Sidre yine pervāz
Risālet taştı řāhına gelüp bāz
- 6407 Yirine emr-i Hāķ neyse yitürdi
Selāmu'llāh ile bunı getürdi
- VII/434^b 6408 Egerçi oldılar ařhāb igen řād
Bilür ĥod neydügin sırr řāh-ı řimřād

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ *

- 6409 Ki her iş iricek ġāyet kemāle
Mu'ayyendür ki şutar yüz zevāle
- 6410 Bulup şavf u ziyāret işi pāyān
Çıkup gitdi vidā' ile hezārān
- 6411 Selāmet şehre varup řāh-ı kevneyn
Viřāl-i Hāķķa dikdi her nefes 'ayn
- 6412 Olup mevķūf cān cān-ı řalāya
şururdi muntazır emr-i Ĥudāya
- 6413 Bu ĥāl üzre ki her dem oldu üç ay
Seçer vaķtinde bir ġün ol yüzi ay
- 6414 Yürüdi seyr-i ġüristān-ı şehre
Varup k'anlara raşmet oldu behre
- 6415 Revān virdi selām aldı özi bāz
Didi ol 'ālem-i lāhūta řeh-bāz

---

* “Allah'ın yardımı ve fetih (Mekke fethi) geldiğinde ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O tövbeleri çok kabul edendir.” (Kur'ân-ı Kerîm: Nasr 110/1, 2, 3).

- 6416 Zihī k’irdi size böyle seḡergāh
Ümīd oldur ki raḡmet ide Allāh
- 6417 Ḥudā bilür daḡı böyle sa‘ādet
İrişe mi size ber-vech-i ‘ādet
- 6418 Bu sözlerden dönüp baḡrı kebāba
Bileydi ḡidmetince bir şaḡābe
- 6419 Dimişlerdi özine Bū Muheybe
Şebīh-idi taşavvufda Şuheybe
- 6420 Dönüp iyitdi aña Ḥazret-i pāk
Ki ya‘nī şehriyār-ı taḡt-ı *levlāk*
- 6421 Ḥudā-yı Bī-niyāz Allāh u Bī-çün
Ki yoḡdur emrine hirgiz çerā çün
- 6422 Uzun ‘ömr ile genc-i bī-nihāye
K’ola maḡşūdum üzre aña ḡāye
- 6423 Olundı cennet ü dīdār ile ‘arz
Görürsem ḡanḡısın vācib nite farz
- 6424 Ol üzre oluban fermān-ı Bārī
Murādumca görile kām-kārī
- 6425 İyitdi iy çirāḡ-ı dīde-i cān
Ki mihr-i ḡal‘atundur zıll-ı Yezdān
- VII/435^a 6426 Uzun ‘ömr olsa ne maḡşūd bi’zzāt
Ki her dem eksileydi ḡādım-i Lāt
- 6427 Didi ol maḡşad u maḡşūd-ı ‘ālem
Murādum Ḥaḡ durur vallāhu a‘lem⁵⁰⁰

⁵⁰⁰ *Vallāhu a‘lem*, “En iyi bilen Allāh’tır.” anlamında Arapça bir ibaredir.

- 6428 Bu sözler k'oldı geldi hānedāna
Fidā cān u ten ol rūḥ u revāna
- 6429 Gelüp gördi melūl olmuş Hūmeyrā
Didi neyçün ḥabīb-i Ḥaḫ te'ālā
- 6430 İyitdi başuma bir ağrı nā-geh
Gelüp ḳomadı nuṭḫa gūyiyā reh
- 6431 Didi bende daḫı var ol eşerden
Gözüm ṭut kim açılmaz derd-i serden
- 6432 İyitdi rūḥumuz sen cāna ḳurbān
Dimek böyle ki sizensiz 'āleme cān
- 6433 Ṭurup kim mescidine eyledi 'azm
İricek māḥ ṭal'atle Ulü'l-'azm
- 6434 Gelüp bir kimsene virüp selāmı
Temennā ile bu oldı kelāmı
- 6435 Ki bir ḳavmüz yüz altmış ḫāne bārī
Getürmişler durur ĩmān varı
- 6436 Bize öğrenmege erkān u āyīn
Bir ulu vir ki ola işimüz çin
- 6437 Diyüben hoş zihī iḳbāl ü devlet
Nazar kim şaldı sultān-ı risālet
- 6438 Yikāyik didi bendeñ çār-yāri
Rızā göstermedi anlara bārī
- 6439 Mu'āz ibni Cebel ol mīr-i serdār
Ṭurup didi ḳuluñ işde didi var

- 6440 Naşihat Hazret-i pāk itdi hayli
Vidā‘ ile kim oldı gitme meyli
- 6441 Düşüp vardı derūna fūrkat odı
Ki dem bağlayıyazdı yanķu dūdı
- 6442 Mu‘ayyen var-idi rūhānī bir sırr
Ki oldı nār-ı hasret dilde zāhir
- 6443 Hele neyse varup anda bulundı
Ki ol gün görmedi nice tölundı
- 6444 Olurken şerḥ ü takriri zebāne ⁵⁰¹
Müniri ya nice alsın zübāna
- VII/435^b 6445 Ölümle añmadur ‘uşşāķa ölme
Ki oldur defter-i ‘ālem dūrülme
- 6446 Dü kevnüñ ḥāşılıdur rāḥat-ı rūḥ
N’ider ansuz cihānı cān-ı mecrūḥ
- 6447 Egerçi ḥadd-i kārı māverādur
Sözüm şallū ‘alā Ḥayri’l-verādur

**İntikāl Kerden-i Ḥurşid-i Sipehr-i Siyādet ve Aḥter-i
Burc-ı Āsumān-ı Sa‘ādet**

- 6448 Gel iy cān ‘andelībi eyle efġān
Ki demdür yaş yirine döküle ḳan
- 6449 Hezār itgil derūndan derd ile āḥ
Ne hengām-ı şeb añġıl ne seḥergāḥ

⁵⁰¹ Metinde “zebāne” kelimesinin altında “yalıñ” kelimesi yazılıdır.

- 6450 Delinüp bađruñ olsun sîne ŧerħa
K'ĩnildũñ ney gibi ŧıđmaya ŧerħe
- 6451 Yanuban āteŧ-i dil birle ol kũl
Gũl-i sũrĩ gibi çũn dinmedi gũl
- 6452 Olup eŧkũñle her yir siyl-i cārĩ
Yitiŧŧũn gũklere şan yaŧ buħārĩ
- 6453 Revān olup gũzũñden Nĩl ũ Ceyħũn
Dũkũlsũn dĩdeden olmağla dil ħũn
- 6454 İdũben levħ-i zer ũstine taħrĩr
Ciger şanıyla şıl bu derdi taħrĩr
- 6455 Ki te'ŧĩr ide sũzũñ řatĩ taŧa
Gelũp cũŧa gũñũller baħrĩ taŧa
- 6456 Der ũ dĩvār idũp derdũñle feryād
Eriye āteŧĩñ āħuñla pũlād
- 6457 Kim iŧidũrse idũp nāle vũ zār
Cihān u cāndan ide girye bĩ-zār
- 6458 Dem-i tāb ile ura bağrına keyy
Bahār-ı 'iŧŧine ħũzn iriŧe dey
- 6459 Özin şağıda mānend-i gũl-i ter
ŧikeste-dil ola miŧl-i ŧanevber
- 6460 Çenār-āsā hezārān dest-i ħasret
Yitiŧŧũn her baŧa ħũzn uruban let
- 6461 Gũñũl milkini ħam şutup serāser
Benefŧe gibi ŧalınsun dize ser

- 6462 Dökilüp dīdelerden an ile ya
Yürisin gözyaı aa ura ba
- VII/436^a 6463 Ki ya‘nī di Resūlūñ intikālīn
Beyān it intikālūñ vaf-ı hālīn
- 6464 Bilürsin kim nedür köhne serāyı
Ne añar zāğ u ne nağme-serāyı
- 6465 İki apılı mihmān-hānedür bes
Bir ik’üç gün urur mihmān olan kes
- 6466 Beā-y-iün urulmadı esāsı
Tezelzül iredür dāyīm bināsı
- 6467 Görinür dehr dönüp nev-‘arūsa
Kenār ile gören ummağā būse
- 6468 Velīkin iki yüzlü pīre-zendür
Mülevve key ‘acūze zīt-tendür
- 6469 Er-iseñ ‘adine bağlamağıl dil
Senūñse de alā eline virgil
- 6470 Ki sinūñ gībinūñ o ‘ömri nadin
Yiyüpdür bağlamadın dağı ‘adin
- 6471 Dimez ıfl u cüvāndur ol yaod pīr
Oñat vech ile bisler ü döner yir
- 6472 u kim cāndan muıbb ola añā key
Urur asret odıyla bağrına keyy
- 6473 u kim iğmāz-ı ‘ayn ide yüzinden
Yitimez urtulıca ğam özinden

- 6474 Bu sığın ile bulup dâre's-selâmın
Yaraqlar 'ârif olan kes maqâmın
- 6475 Vefâsuzdur bilürsin çarh-ı ğaddâr
Cefâ-pîşedür aña cevrdür kâr
- 6476 Cihân kimseye qalsaydı mü'ebbed
Resûlullâha olaydı muhalled
- 6477 Yaratmışken anuñçün Hayy u Bâkî
Vücûd-ı pâkine qalması bākî
- 6478 İşt kim nicesi olundu rişlet
Ehibbâya firâk anlara vuşlat
- 6479 Si vü şaş irdügi dem 'ömrine sâl
Görinebaşladı eyyâm-ı îşâl
- 6480 Anı müş'ir bu iki âyet âhir
Peyâpey kim inüp bildi nedür sırr

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ * كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ **

- VII/436^b 6481 *İzâ câ* sûresi⁵⁰² de k'oldı nâzil
Şehâdet qurb-ı mevte eyledi dil

* Meâli: “Her nefis ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz.” olan âyetten iktibas edilmiştir (*Kur'ân-ı Kerîm*: Enbiyâ 21/35). Ayrıca söz konusu ibare Âl-i İmrân: 3/185 ve 'Ankebût: 29/57 âyetlerinde de geçmektedir.

** Meâli: “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.” (*Kur'ân-ı Kerîm*: Rahmân 55/26)

⁵⁰² Sûrenin meâli şöyledir: (1) Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman, (2) Ve insanların Allah'ın dînine dalga dalga girdiklerini gördüğünde, (3) Hemen Rabb'ini hamd ile tesbih et ve O'ndan mağfîret dile. Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir.” (*Kur'ân-ı Kerîm*: Nasr 110/1,2,3).

- 6482 Şabāh-ı ‘ömri ‘arz idüp dem-i serd
Mübārek başına yitişdi bir derd
- 6483 Yitişmişken yüzi mihri kemāle
Tutabaşladı yüz ‘ayn-ı zevāle
- 6484 Olup nerges gözi mānend-i bīmār
Olundı gül gibi muhtāc-ı tīmār
- 6485 Gül-i zerde tutup rü ergavānı
Bükilebaşladı serv-i revānı
- 6486 Mişāl-i nesteren jülīde-mū bes
Olnup şardı başın gonca-veş bes
- 6487 Düşüp sünbülleri gibi şikeste
Olundı ‘abher-āsā çünki haste
- 6488 Vaşiyet kıлмаğa ol nūr-ı merdüm
Münādī ile k’itdi cem‘-i merdüm
- 6489 Kināye birle didi Hāzret-i Hākk
Cemī‘i kullarını yaradıcak
- 6490 Güzīn idüp içinden key birisin
Didi dünyā murād-ise bulasın
- 6491 Senüñ olsun cihān olmaqla maḥkūm
Kemīne bendeñ olsun Qayşer-i Rūm
- 6492 V’egerni vaşlum olursa temennā
Cemālüm bī-ḥicāb ide tecellā
- 6493 Bes eyle olıcak ol ‘abd-i me’mūr
Vişāle dikdi göz olmağa pür-nūr

- 6494   Kılup yārān u ehl-i beyti hep terk
            Diler dāmān-ı vaşla k’el ura berk
- 6495   İdicek qurb-ı mevti böyle iş‘ār
            Fiğān u girye qopdı nāle vü zār
- 6496   Cemī‘i ditreyüp bād-ı hazān-veş
            Dökilürler yire şan kim olup gāşş
- 6497   Göñül milkine ğam olmaqla hākim
            Derūndan inleyen kim āh iden kim
- 6498   Didiler cānumuz hep saña qurbān
            Tek itme böyle sözle bizi nālān
- 6499   İyitdi giryeyi qoñ kār-ı ‘ālem
            Budur gitmeklige gelmişdür ādem
- VII/437^a 6500   Eger yaşuñ şad ola ver hezārān
            Getürür yine āhır bunu devrān
- 6501   Bir olur ikisi de öldüğün dem
            Bes az u çoğına neyçün yine ğam
- 6502   İdüñ cehd aña k’olup ‘ākıbet hayr
            İrem gülzārı içre olına seyr
- 6503   ‘Amelde olmağ ile el ü ayak
            Oluñuz cennet ü dīdāra elyağ
- 6504   Kılup dīdār u huld ile beşāret
            Hilāfet oldı Bū Bekre işāret
- 6505   Vaşiyet neyse k’irişdi tamāma
            Dinildi varuñ imdi hāşş u ‘amma

- 6506 Cenābı daḥı Meymūne⁵⁰³ ivine
Varıcaḡ düşdi ol ḥātūn uvına
- 6507 Bilicek böyle ehli oldılar cem‘
Revān ḡan ile seylāb itdiler dem‘
- 6508 Göricek nā-tüvān ol şem‘-i cem‘i
Hep unutturdılar yanmaḡda şem‘i
- 6509 Dem-i ḡurḡatle yitişdi diyüp sūz
Olundı ‘Āişeyle olmaḡa söz
- 6510 Senüñdür diyicek varı irādet
Yöneldi anda ol şāḡib-sa‘ādet
- 6511 Şabā irmez iken gerd-i rehine
Yürüdi girilüben ḡoltuḡına
- 6512 Gidenler bile ḡan yaş eyleyüp cū
Yitişdi anda çün ol serv-i dil-cū
- 6513 İrişmeklik için maḡlūba ḡālib
Ḥarāret varduḡunca oldu ḡālib
- 6514 Dil aḡırlanıbaşladı alup bār
Çeker güç sözde ḡuḡı-i şeker-bār
- 6515 Ḥavī oldu be-ḡāyet za‘f-ı cismi
Olup key süst igen açmazdı çeşmi
- 6516 Virildükde vücūd ol derdināke
Ezān āvāzı irdi sem‘-i pāke
- 6517 Vuzū biñ sa‘y birle ḡıldı tāze
Velī varmaḡa yoḡ ḡāḡat namāza

---

⁵⁰³ Hz. Resūl’ün zevcesidir.

- 6518 Revān ol şāhib-i keşf ü kerāmet
Didi Bū Bekr eylesün imāmet
- VII/437^b 6519 Bu söz elmāsı key dilmekle yine
Şahābe yüregi başlandı yine
- 6520 Delen bağrumuzı diyüp bu sözdür
Şadef-veş dīdelerden dökilür dür
- 6521 Yitişüp dūd-ı dil bu derde derhōr
Görinmez oldu şan āyine-i ħor
- 6522 Şu vech ile figān u girye ħopdı
Şanasın her birinūñ içi ħopdı
- 6523 Çıħup yüreklerinde tāze başlar
Şuladı mescid için ħanlı yaşlar
- 6524 Bulunmadı Ebū Bekr anda ammā
‘Ömer ħāzırdı olup eşki deryā
- 6525 Bilimeyüp nedür ol emr-i rāzı
‘Ömer gerçi ħılıvirdi namāzı
- 6526 Resül işidüp ol lafzı şeker-bār
Didi Bū Bekri ħılsun anı tekrār
- 6527 Ödendi dinmeyüp ber-vech-i ‘āde
Cemā‘at bile itsünler i‘āde
- 6528 Bilindi āħir ol ħükmūñ meāli
K’olundu imtişāl-i emr-i ‘ālī
- 6529 Velīkin günde olup tākati kem
Füzün olurdı derd olmaħla em semm

- 6530 Ziyāde her dem olup sīnede sūz
Ki oldı hastelige sīz-deh rūz
- 6531 Gül-āb itmeyicek nef ol şudā‘a
Oқıdı ehl-i beytini vidā‘a
- 6532 Bilürdi kim sefer vaқt’-idi cāna
Esenleşüp diler k’ola revāne
- 6533 Қarīb oldı dimekle vaқt-i vuşlat
Buyurmuş-idi ‘Azrā’ile ‘İzzet
- 6534 Ki var diyü Ḥabībüme tutup rū
Velīkin ‘arz eyle rūy-ı nikū
- 6535 Dilerse ‘ālem-i vaşlum fütūhın
Rızāsı birle eyle қabz rūhın
- 6536 Velī yüz līnet ile eylegil қabz
Ki incinmeye mişl-i sür‘at-i nabz
- 6537 İderven ḥazretüme da‘vet anı
Ki ire vaşluma rūh u revānı
- VII/438^a 6538 V’egerni dirse virsün ‘ömr-i bāķī
Diledügince olsun ‘ömr-i bāķī
- 6539 Қılayum ‘izzetüm ḥaқķı zer ü sīm
Şihāme tağı olsun aña teslīm
- 6540 Revān emr-i Ḥaқ ile ḥaқa-i der
K’inüp depretdi buyurdı Peyamber
- 6541 Yüri var Fāṭıma kimdür gelen gör
‘İyādet ehli mi ya rehber-i gūr

- 6542 Gelince kapuya virdi selām ol
Didi var mı huzūra irmege yol
- 6543 İyitdi şimdi hayli zaḥmeti var
Degül güftāra ḳābil bir nefes-vār
- 6544 Resūlullāh didi gel Fāṭıma yā
Digil kimdür olan sinüñle gūyā
- 6545 İyitdi hoş-şemāyil bir ‘Arabdur
Faşāḥatle velī sözde döker dürr
- 6546 Didi iy ḳurrete’l-‘ayn⁵⁰⁴ ol gelen zāt
Olupdur hādımü’l-lezzāt⁵⁰⁵ u ḫālāt
- 6547 Oğul vā ḫasretā diyü dil-efgār
Budur ol vālideyni ağladan zār
- 6548 İdüben sevdüğinden birbirin dūr
Budur ol māteme tebdīl iden sūr
- 6549 Hezārān dest-i ḫasretle dögüp baş
Bu durur ol didürden vā ḳarındaş
- 6550 Şalup toprağa her bir tāze verdi
Budur ol itdüren zār āh-ı serdi
- 6551 Ḳıluban tārumār ehlini nālān
Budur yıḳup iden ivleri vīrān
- 6552 Betüli atasından ayıran hem
Budur ol göñlini itmekle derhem

---

⁵⁰⁴ *ḳurretü’l-‘ayn* “Göz bebeği, göz sevinci (gönül açan)” Göz nūru, göz bebeği, gözün aydın olacağı nimet gibi mânâlara gelen ve Kur’ân-ı Kerîm’de de (Furkân 25/74; Kasas 28/9; Secde 32/17) geçen bu tâbir, daha çok evlat ve çok değer verilen şeyler için kullanılır. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözlər*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s.96.

⁵⁰⁵ *hādımü’l-lezzāt*: lezzetleri yıkan; Azrâil.

- 6553 Digil destür dur gelsün görelüm
Ne-ise emr-i Bārīye girelüm
- 6554 İşidüp bunı itdi Fāṭıma āh
Şararup yire düşdi nitekim kâh
- 6555 Betül idince varmağa ḥamiyyet
Revân girüp melek kıldı taḥiyyat
- 6556 Resûlullâh da redd idüp selâmın
Düzebaşladı dürr gibi kelâmın
- VII/438^b 6557 İyitdi merḥabâ yüz iy qarındaş
Ziyâret mi ya ḳabz oluñ güher-pâş
- 6558 Didi var her ikisi daḥı ammâ
Revânem neyse emrûñ nitekim mâ
- 6559 Ḥabîbullâhsın iy şâḥib-sa‘âdet
Elüñde ḳodı luṭf-ı Ḥaḳ irâdet
- 6560 Dilerseñ ‘ömr sürgil nitekim Nûḥ
V’egerni aşla irsün cevher-i rûḥ
- 6561 Resûl iyitdi çoḳ ‘ömre ser-encâm
Eceldür çün tama‘dur ğayrısı ḥâm
- 6562 Yikâyik küllisinden vaşlat-ı dost
Ki maḳşûd u murâdum ost çün ost
- 6563 Velîkin Ḥazret-i Cibrîl ḳanı
Ki görem ümmetümçün ne dir anı
- 6564 Murâdum ümmetümdür evvel âḥir
Olursam ger mücâvir ver müsâfir

- 6565 Didi iy nūr-ı çeşm-i ehl-i bīniş
Senüñçündür bu cümle āferīniş
- 6566 Dem-i vaşl irdi diyü muntazırdur
Tabaqlar birle hāzır itdürüp dürr
- 6567 Melekler ile tolmışdur felekler
Ki rūhuñ cevherin görüp melekler
- 6568 Olup her biri medhūñle güher-bār
Dür ü la‘l ideler göklerde ĩşār
- 6569 İyitdi ivmemekdür vaşla hod sehl
Geline peyk-i ‘İzzet vir baña mehl
- 6570 Didi bu gicelik de ‘ömrüñüz var
Ne-ise şubh olunca görüñüz kār
- 6571 İdüp kaç‘-ı menāzil nitelim yıl
Bu söz söylenür-iken irdi Cibrīl
- 6572 İyitdi Haq selām itmekle Rūhum
Şorar nedür diyü hāl-i Habībüm
- 6573 Didi ‘Ālim durur hep bilür Allāh
Direm her bir deme el-ḥamdü li‘llāh
- 6574 Velī mīr-i ecel geldi diler cān
Virürem ber-ser ü çeşm emr-i Cānān
- 6575 Baña sen de ne kılursın beşāret
Ki şād ide beni key ol işāret
- VII/439^a 6576 İyitdi gülşen-i nīlüferī hep
Senüñçün zeyn olunmışdur müretteb

- 6577 Bezendi heřt cennet birle hūrā
Ki rūḥuñ pertevi ide tecellā
- 6578 Muḳarreb ne ḳadar varsa melā'ik
Ṭururlar muntazır şaff şaff ne yik yik
- 6579 Ṭabaḳlar elde ḥāzır pūr-cevāhir
Ki īşār ideler yoluña bir bir
- 6580 Didi bir daḫı söyle bu degüldür
Dil ü cānuñ murādı üzre güldür
- 6581 Didi Cibrīl iy cān-ı dü 'ālem
Şu dem kim ḥaşr oluban ṭura ādem
- 6582 Cemī'isinden öñdin götüren baş
Vücūduñdur k'olursın külline baş
- 6583 Serāser olunup müstaḡraḳ-ı nūr
Burāḳ⁵⁰⁶ altuñda zātuñ şād u mesrūr
- 6584 Ṭufeylüñ oluban küll-i ma'ālī
Başuñ üzre livā-yı sebz-i 'ālī
- 6585 Geçüp sāyeñde ḥayl-i enbiyā ḥaş
Ḳılısar ehl-i ḥaşri rütbetüñ ḡaşş
- 6586 Cemī'i millete senden şefā'at
Yitişiser zī iḳbāl ü sa'ādet
- 6587 İyitdi şormazam bundan da iy yār
Sevindür bini söyle yine tekrār
- 6588 Didi olmaḡa mālīk ḥūr u 'īne
Özüñdür pīşüvā ḥuld-i berīne

---

⁵⁰⁶ Hz. Muhammed'in Mîraç'ta bindiği binek.

- 6589 Senüñdür kaçır-ı ‘ālī vü derece
Ki cennetde yoğ andan dahı yüce
- 6590 Dü ‘ālem içre zāhir hūzn ü k̄orqu
Vücūd-ı pākūñe hod yoğ ne kaygu
- 6591 İyitdi ümmetüm sözinden aç der
Ki anlardur murādum iy bürāder
- 6592 Digil hālātı anlaruñ ne demde
Eger bunda v’eger kūy-ı ‘ademde
- 6593 Didı anlarçün ašlā yime guşşā
Ki hūr u hulddür anlara hişşe
- 6594 Ne gam şunlara k’özüñdür penāhı
Feleklerden yücedür qadri rāhı
- VII/439^b 6595 Olısar haşre dek günde ziyāde
Qıyāmetde yine rehber sa‘āde
- 6596 Oluban hazretüñ birle revāne
Hep ümmetden oñ irerler cināna
- 6597 Olupdur böyle baña emr-i Sübhān
K’olam haşre dek anlara nigeh-bān
- 6598 Öñüñce bile iltem hem behište
Quşūr olmaya noqşān birle işte
- 6599 İşidicek bunı ol cān-ı ‘ālem
Dil ü cāndan sevinüp oldı hurrem
- 6600 Cihāna geldi gitdi seni aña
Şuña cehd it k’olasın ümmet aña

- 6601 Yine Cibrîl didi yâ habîbî
Ki sensin haste cânların tabîbi
- 6602 Olıcağ vaşlat-ı rûhânî hâşıl
Ki ya'nî rûhuñ ola Hakkâ vâşıl
- 6603 Mübârek cismüñe göklerde mi cā
Olunsun ya cinānda zıll-ı Tübā
- 6604 Ne-ise hâtır-ı 'ātırda digil
Yoğ-ise dirseñ işde merkez-i gil
- 6605 İyitdi ümmetüm kim hâk içinde
Ola ben n'eylerem eflāk içinde
- 6606 Bihişti dahı anlarla dilerven
N'iderem ümmetümsüz böyle yık-ten
- 6607 Kösunlar cismümi bunda türāba
K'ola şā'llāh sebep ref'-i 'azāba
- 6608 Benümle ümmetüm de ola mağfūr
Tıram anlarla bile çalınup şūr
- 6609 Didi Cibrîl yine bu şudā'a
Şeb-i āhir durur başla vidā'a
- 6610 Olupdur kār-ı vahy inmemle āhir
Olursız Hāzrete irte müsāfir
- 6611 Diyüben böyle ol rûh-ı revāna
'Urüc ile melek k'oldı revāne
- 6612 Resülullāh idüp za'fa hamiyyet
Dişürüp ehlini kıldı vaşıyyet

- 6613 Olup ol hālet aḥbāba yirince
Ne-ise k'eyledi yirlü yirince
- VII/440^a 6614 Başup bağra Ḥasan birle Ḥüseyni
Didi her birine iy nūr-ı 'aynī
- 6615 Gül-i nev-restelersiz pāk ma'şüm
Size yavuz şanan kimse zihī şüm
- 6616 Añup āhirlerin gözi yaşardı
Ki her birisi bir nūr-ı başardı
- 6617 Ḥasan-idi yidi yaşında ol dem
Ḥüseyn irişmiş-idi bişine hem
- 6618 Betüle de vidā' itdükde Muḥtār
Ciger-ḥün düşdi giryeyle dil-efgār
- 6619 Sürüben ayağına dīde vü yüz
Didi vā ḥasretā yaşlar dōke yüz
- 6620 Derūndan derd ile iñleyüben şad
Ciger қanıyla yaşlar dōkdi bī-ḥadd
- 6621 Vidā' idüp ḥavātīne de tekrār
Fiğān u girye қopdı nāle vü zār
- 6622 Eḥibbā vü şahābe işidüp hem
Hep oldılar gam u ḥüzn ile derhem
- 6623 Şararup gün bu derd ile ki batdı
Şeb ol mātemle қaralara batdı
- 6624 Bu gamla ser-nügün gitdügiçün gün
Çırāğ uyardı meh beklemege dün

- 6625 Şabāḥ olunca ehl-i beyti yik-ser
Gözin yummadı mişl-i çeşm-i aḥter
- 6626 Felek-veş degzinürler cümle aşḥāb
Der ü dīvārın eşk olmaḳla seylāb
- 6627 Tölup nālişle her bir kūçe vü kūy
İñilderler uruban yirlere rūy
- 6628 Şeb-i düşünbedeydi bu ‘alāmet
Ne şeb ol-idi şan rüz-ı kıyāmet
- 6629 Eḥibbāya gelüp ol gice bir yıl
Dem-i serd ile k’irdi şubḥidem yıl
- 6630 Ne yıl itdüğiçün te’şīr ol derd
Zamāne kıldı derd ile dem-i serd
- 6631 Şafaḳ kan ağlayup dökdüğiçün dem
Bozarup beñzi urdı şubḥidem dem
- 6632 Müezzınler ezān-ı şubḥa gülbāng
İdüp kılındı çün kim Aḥmedī bāng
- VII/440^b 6633 Ḳadem başdı düşünbih günine rüz
K’irişe çarḥa tīr-i āh-ı dil-düz
- 6634 Yanup tā şubḥa dek ol gice çün şem‘
Seḥergeh şubḥda kim oldılar cem‘
- 6635 Edā-yı sünnet ile k’oldı ḳāmet
Geçüp Bū Bekr eyledi imāmet
- 6636 Resül-i Ḥaḳ daḥı alup vuzūyı
Cemā‘atden yañaya tutdı rūyı

- 6637 Girüp ҡoltuđına serv-i revānuñ
Çün irdi mescide cānı cihānuñ
- 6638 Görüben halkı şaf şaf oldu şādān
Atıķ oķur hoş āvāz ile ur'ān
- 6639 Elif addini za'f itdügiçün dāl
İmāma otururken uydı derhāl
- 6640 Namāz āhir kim oldu urdu varı
Hezār itmekle şükr-i Kirdigārı
- 6641 Didiler şıh̄hate el-ħamdü li'llāh
Bizi sensüz omasın bir dem Allāh
- 6642 Velī bilmezler āhirdür namāza
Ne bilsünler kim irer gizlü rāza
- 6643 Cenābı da dönüp va'z u naşīhat
Hezār itdi nitekim vaķt-i şıh̄hat
- 6644 İdüp her sözde yüz yüz remz ile ģarf
Dürer dökdi cevāhir eyleyüp şarf
- 6645 Cemī'i şandılar şağ u selāmet
Velīkin ba'zı sizdi bir 'alāmet
- 6646 Kelām āhir kim irişdi tamāma
İşāret Ĥazreti ıldı imāma
- 6647 utaraķ döşege ol şem'-i maħfil
Yitişdi kim ola tebdīl-i menzil
- 6648 Dönüp aşhāb didiler ki bugün
Bi-ħamdi'llāh k'eyüdür ol yüzi gün

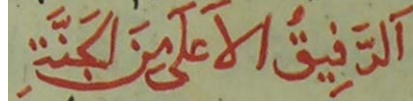
	6649	Velî bilmezler anı rûz-ı vuşlat Virüp hıffet revân olmışdı şıklet
	6650	Güneş kim yükselüp tügdi hevāya Dönebaşladı dem bād-ı fenāya
	6651	Hezār irmege ‘uşşāka taḥassür Gül-i ruḥsārına düşdi tağayyür
VII/441 ^a	6652	Süzilebaşladı ol çeşm-i nerges Hümeyrā var velîkin yoḡ daḡı kes
	6653	Düşüp devşünmege ⁵⁰⁷ ol gül budaḡı Şanasın gül direr seyr ide bāḡı
	6654	Ḳafesden cānı murḡı gelmede vāz Diler gülzār-ı ḳudse k’ide pervāz
	6655	Maḳām-ı aşlı añup āşiyān-‘arş Gözinden çıḳdı küllî mesken-i ferş
	6656	Ḳoyup başını ‘Āişe dizine Didi üç kez bunı ⁵⁰⁸ baḳup yüzine

⁵⁰⁷ **devşin-** /**devşen-** : debelenmek, çırpınmak, kımıldamak; çabalamak, uğraşmak, didinmek; yaramazlık yapmak; omuzlarını kımıldatarak kendi kendine kaşınmak (*Derleme Sözlüğü*, C.IV, TDK Yayınları, Ankara 1969, s.1445-1446).

“devşin-” fiilinin bu beyite uygun olan anlamı debelenmek, çırpınmak, kımıldamaktır.

⁵⁰⁸ Hz. Peygamber’in sarf ettiği bu söze dair *Büyük Hadis Külliyatı*’nın cenazeler bahsindeki rivayetlerden (2417,2419, 2421) biri şöyledir:

“2419- Başka bir rivâyetinde : Peygamber (SAV) sağlığında iken şöyle derdi: ‘Hiçbir peygamberin ruhu cennetteki durağını görmedikçe alınmaz, sonra (durağına gitmek) onun arzusuna bırakılır ya da seçme konusunda serbest kılınır.’ Şiddetli hastalanıp ruhu teslim hazırlanınca, başı dizimdeydi, kendinden geçti, sonra birden gözü evin tavanına doğru açıldı ve sonra: ‘*Allahümme fi’r-Refiki’l-A’lâ* (Allahım, Refik-i A’lâ’da olmayı arzuluyorum)’ dedi. (İçimden) Dedim ki: Şu halde bizi artık tercih etmiyor. O’nun bu temennisinin, sıhhatli zamanında vaktiyle bize söylediği bir haberin tezahürü olduğunu anladım.” İmam Muhammed Bin Muhammed Bin Süleyman er-Rûdânî , *Büyük Hadis Külliyatı - Cem’ul-fevâid min Câmi’il-usûl ve Mecma’iz-zevâid-* , Tercüme: Naim Erdoğan, Tahrif: Yusuf Özbek, İz Yayıncılık, İstanbul 2009, C.1, s.274.

- 6657 Şafîr-i *irci'î*'le⁵⁰⁹ depredüp per
Hemân-dem uçdı cān mişl-i kebüter
- 6658 'Uķāb-ı lā-mekān-idi hümā-zıll
Nişîmen kaçan olur menzil-i gil
- 6659 Açup per bakmayup dār-ı fenāya
Yitişdi küngür-i kaçır-ı beķāya
- 6660 Fenāsuz nev-bahār u bāğ u me'men
Olup gülzār-ı ķuds oldu nişîmen
- 6661 Velî çün gördi bu hālî Hümeyrā
Didi vā ḥasretā vü vāy-veylā
- 6662 Başın yaşduğa ķodi dökerek yaş
Geh urdı taş başa geh taş baş
- 6663 Kıluban berg-i gülde⁵¹⁰ ķanlı nāḥun
Yolabaşladı sünbül verd-i gülbün
- 6664 Aķıdup her müje dūr nitelim āb
'Aķîķ-i terle dökdi la'l-i seyr-āb⁵¹¹
- 6665 Nedür diyüp bu āh u girye vü zār
Yitişdi ehl-i beyti her ne kim var
- 6666 Eyücedür diyüp ol 'ömre ḥāşıl
Bu vech ile olunmuş-idi ġāfil

---

⁵⁰⁹ "Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabb'ine *dön!*" meâlindeki âyetten iktibas edilmiştir
(*Kur'ân-ı Kerîm*. Fecri 89/28).

⁵¹⁰ gülde : gilde Mt. (Anlam gereği düzeltildi).

⁵¹¹ la'l-i seyr-āb: la'l ü seyr-āb Mt. (Düzeltili).

- 6667 Gelen gördi ki ol serv-i hırāmān
Düşüp yatur fenā yiliyle bī-cān
- 6668 Bu fānī gülşeni kıılmağ için terk
Yitişmiş şāh-ı verde şarşar-ı merg
- 6669 Kafesden murğ-ı cānı uçmağın tīz
Yatur hāmūş tūṭī-i şeker-rīz
- VII/441^b 6670 İdüben ‘andelīb-i rūhı pervāz
Hezār elhāndan gelmiş özi vāz
- 6671 Gören bu hāli şöyle inledi kim
Delindi yüregi işitse her kim
- 6672 Betül⁵¹² anı görüp berg-i hazān-veş
Şararup yire düşdi oluban gaşş
- 6673 Dem-i āhirde berkitmekle yürek
Yüz urdı ayağına ditreyürek
- 6674 Dilinüp bağı oldu ser-be-ser baş
Ciger kanıyla dökdi inleyü yaş
- 6675 Tıyup aşhāb u yārān dağı bunı
Hep oldılar bu derd-i dil zebūnı
- 6676 Kiminüñ ‘aklı gidüp düşdi bī-hüş
Kimi toprak şaçar başına medhüş
- 6677 Döküldiler şararup nitekim kāh
Şanasın oldu külli kehkeşān-rāh
- 6678 Döger kim taş ile baş kimi sīne
Kırar şan halkı dehr eyledi kīne

---

⁵¹² Hz. Fâtıma.

- 6679 Şaçar dīvāne tek kimi başa hāk
Segirdür kimi ser-hoş-veş yağa çāk
- 6680 Delüler gibi kimi tağa düşdi
Kimi meş'al gibi yanup tutuşdı
- 6681 Segirdür yıl gibi kim düşe tura
Kim inler şu gibi ten taşa ura
- 6682 Oluban ğarķ-ı eşk-i çeşm-i giryān
Kimisi hāk u hūn içinde ğaltān
- 6683 Diyüp zevķ ü şafāya işiden temm
Cemī'i tutdılar hūzn ile mātem
- 6684 'Ömer hāzretleri işitdügi dem
Tutup dīvāneler gibi hemān-dem
- 6685 Baş açuķ yalın ayak elde şimşīr
Çıķup taşraya gürler nitekim şīr
- 6686 Diyen kimdür Resül içün kim öldi
Fenā yiliyle verd-i hūsni şoldı
- 6687 Baña gösterüñ anı ideyüm küşt
Bu kıandan kıoyam urup sille vü müşt
- 6688 Revān itmek ile şu gibi kıanın
Aluram tīĝ-ı ser-tīz ile cānın
- VII/442^a 6689 Ger oĝlum da k'ola itmeñ meħābā⁵¹³
Bu heybetle segirdür götürüp pā
- 6690 Görürler kim gelür ğāfil öginden
Nire varsa şavulurlar öñinden

⁵¹³ Aslı "muħābā" (a.i. korku, ihtiraz, çekingenlik) olan kelime metinde bu şekilde yazılmıştır.

- 6691 Şanasın üstür-i mest-idi kükrer
Boşanmış-idi bağdan ya gâzanfer
- 6692 Görür Şiddîk anı kim ‘aklı gitmiş
Resülün mevti key dīvâne itmiş
- 6693 Segirdüben Resüli vardı göre
Yatur gördi oluban ğark nûra
- 6694 Gül-i ruhsârı yine tâze vü ter
Hemân cân murġı uçmuş açuban per
- 6695 Ne deñlü bülbül-i cân yoksa bile
‘İzârı verdi şolmamış dibile⁵¹⁴
- 6696 Alup başın dize urdı yüze yüz
Fiġân u zârılıkla ağladı yüz
- 6697 Yine taşra çıķup halkı oķıdı
Revân bu âyeti ezber oķıdı

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ *

- 6698 ‘Ömer de divşürüp başına ‘aqlın
Muhaķķaķ bildi murġ-ı ķudsî naķlin
- 6699 Bu kez başına ‘âlem oluban teng
Urabaşladı baş u sîneye seng

⁵¹⁴ Kelimenin aslı “dibelik”tir.

* Meâli: “*Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisin geriye dönerse, Allah’a hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükafatlandıracaktır.*” şeklindedir (*Kur’ân-ı Kerîm: Âl-i İmrân 3/144*).

- 6700 İdüp birde cemî‘i āh u zārı
Unutdurdı sirişk ebr-i bahārı
- 6701 Şu deñlü k’oldı siyl-i eşk sāyıl
Muḥīṭa düşdi şan kim merkez-i gıl
- 6702 Şanasın koptmış-idi rüz-ı maḥşer
K’iñilderdi büyük küççük serāser
- 6703 Urup cān ḥırmenine ḥüzn ü ğam od
Yitişdi evc-i bām-ı ‘arşa dek dūd
- 6704 Derün-ı cānda nūş olmağ ile nīş
Delinüp sīneler olmışdı dil rīş
- 6705 O gün derd oldı ehl-i ḥüzne çendān
Degül tenhā bu kim çeşm ola giryān
- 6706 Biri bu düşdiler fūrkatle mehcūr
Ki ya‘nī ḥāzretinden oldılar dūr
- VII/442^b 6707 İkinci ḥüzn ile çekmekle yüz renc
Ki defn ola dü ‘ālem ḥāşılı genc
- 6708 Üçüncisi imām olmaqlığa naşb
K’olunmaya arada fitne vü ğaşb
- 6709 Bes imdi evvel olup rāy-ı bey‘at
Muḥarrer oldı Bū Bekre ḥilāfet
- 6710 Ne kim var-ise enşār u muḥācir
Ebū Bekr ile bey‘at itdi bir bir
- 6711 Eger aq u qara ger ol şeb ü rüz
Hele geçdi olaraq āh-ı dil-düz

- 6712 Yitişdi rüz-ı sih-şenbih⁵¹⁵ ıoğup g¼n
Dirildi ęalk¼ urulmış bağra d¼g¼n
- 6713 Ki ęaęķına ęona ol cevher-i zāt
Velī ęanda ęonulma eyledi māt
- 6714 Kimisi mescidinde ęoyalum dir
Kimi eyd¼r mezāristān durur yir
- 6715 Didi B¼ Bekr ammā ęazretinden
İřitd¼m b¼yle direm şanma benden
- 6716 Nebī her nirde kim teslīm ide cān
ęoyageldiler anı anda a‘yān
- 6717 İřid¼p her kişi didi m¼vecceh
Ki oldur ęazretine dağı evceh
- 6718 Yusun dimiřdi bini Murtażā hem
Be-nām anuņla biş kişi de bā-hem
- 6719 Biri ‘Abbās iki oğlı-y-ile
Res¼l¼n iki ‘abdi adı-y-ile
- 6720 Ki biriydi Usāme biri ř¼krān
İçeri girdiler altısı nālān
- 6721 Ki ğusl¼ ü ğasl¼ işi vara yirine
Hemān-dem bağdılar biri birine
- 6722 Ki cāme ęıķmada nice ola kār
Diy¼ben b¼yle ęayret virdi efkār
- 6723 Bu fikr iğreyken aldı k¼llisin ę¼vāb⁵¹⁶
Dinildi b¼yle almışken şeker-ę¼vāb⁵¹⁷

---

⁵¹⁵ se-şenbih: salı g¼n¼.

⁵¹⁶ ę¼vāb : ęāb Mt.

- 6724 Mübārek gönlegin çıkarmañ aşlā
K'anuñ üstinden ola ğusl işi tā
- 6725 Uyanugeldiler olmaqla i'lām
Bunu bildiler oldu Hāğdan ilhām
- VII/443^a 6726 Meşāmın küllinüñ tutmuşdı hoş bŷy
'Alī varup ayağına urup rūy
- 6727 Tazarru' birle nālān yüz yirine
El urdı varmağa buyruğ yirine
- 6728 Qalup gönlek yine bile ten ŷzre
Yuyup şardı kefen pīrāhen ŷzre
- 6729 Ebū Talha idüp tağlarca şabrın
El urup laħdi-y-ile qazdı qabrın
- 6730 Namāzın kıldılar evvel melā'ik
Şahābe birle yārān şöra yik yik
- 6731 Havātīn de birer birer bi-'aynih
Tamām itdiler anlar da mih ŷ kih
- 6732 Qılabaşladılar bu kerre eṭfāl
Ki emr itmişdi böyle ol nikū-fāl
- 6733 Hasan evvel girüp ol nūr-ı merdüm
Namāzın kıldı mişl-i 'ayn-ı merdüm
- 6734 Hüseyin-i cān-ı 'ālem daħı hem-çün
Edā itdi yitişdi ğayrıya çün
- 6735 Hep oğulları aşħābuñ da bir bir
Qılup çün kim namāz olundu āħir

---

⁵¹⁷ şeker-ħ^vāb: şeker-ħāb Mt.

- 6736 Çehār-şenbih gicesi nişfina dek
Kılını bir nefes tırulmayup dek
- 6737 Dü ‘ālem fahrını kabrine ol dem
Kodılar yaş yirine dökülüp dem
- 6738 Serāser nūr ile tıoldı mezārı
Velī ‘uşşāk iderler āh ü zārı
- 6739 Nazargāh olmağ ile hūr u ‘īne
Vücūdı gencile oldı defīne
- 6740 Ziyāretgāh olundı ins ü cāna
İlāhī sen **Münir**-i nā-tüvāna
- 6741 Naşīb eyle k’ehibbāsıyla āhir
Varup yüz süriyüben ola zāyir⁵¹⁸
- 6742 Yine başlandı başdan āh ü zāra
K’iñilderdi o derde seng-i hāre
- 6743 Bu kez nevmīd-i küllī oldı hāşıl
Uyur şanurdı gūyā evde her dil
- 6744 Yürek yağın eritmekle döküp dem‘
Şabāh olunca herkes yandı çün şem‘
- VII/443^b 6745 Seher gün yüzi şevkı olup efzūn
Şarardılar dökerek yaş ciger-hūn
- 6746 Olup nem dīde huşk olmağ ile leb
Diyüp bunda mı kanda gitdi yā Rabb
- 6747 Segirdür mescide kim kimi ive
Kimi seyrānehine ive ive

⁵¹⁸ Bu beyitten yola çıkarak Münirî’nin, bu eseri yazdığı esnada henüz Medine’yi ziyaret etmemiş olabileceği düşünülebilir.

- 6748 Vararak her dem artup derd ü Һasret
Diyeydük öldürür hep Һırdı Һayret
- 6749 Ğam elmāsiyla yürekler delinüp
Gider her biri bir yaña uvinup
- 6750 İdüben kāse kāse zehr-i ğam nüş
Kimisi söyler ağlar kimi Һāmüş
- 6751 Hezār itmekle yüz derd ile eğān
Kimi merşiyeye dirdi böyle nālān

Güftār-ı Һassān Der-Merşiyeye-i Resül ‘Aleyhi’s-selām

- 6752 Ƙanı ol şāh-ı taht u tēc-ı *levlāk*
Ki oldu hier elinden yağamız çāk
- 6753 Ƙanı ol gülbün-i gülzār-ı *faşbir*⁵¹⁹
Ki Һıtdı⁵²⁰ Һār-ı hierān bağrumuz yir
- 6754 Ƙanı ol serv-i bāğ-ı *Ƙum fe’enzir*⁵²¹
Ki hierān gözyaşın ağıtdı sir sir
- 6755 Ƙanı ol mürsel-i Һatm-i risālet
Ki ansuz cāna Ƙaşd itdi melālet
- 6756 Yüzi mihrinden ayırdı bizi devr
Ki Ƙıldı devr-i dūnı⁵²² mağhar-ı cevır

---

⁵¹⁹ “İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. *O halde sabret.* Çünkü (iyi) sonuç Allah’a karşı gelmekten sakınanların olacaktır.” meâlindeki âyetten iktibas edilmiştir (*Kur’ân-ı Kerîm*: Hûd 11/49). Bu ibare, Meâric sûresinin 5. âyetinde de geçmektedir.

⁵²⁰ Һıtdı : Һırdı Mt. (Anlam gereği düzeltildi).

⁵²¹ “*Kalk da uyar.*” meâlindeki âyettir (*Kur’ân-ı Kerîm*: Müddessir 74/2).

⁵²² dūnı : dūrı Mt. (Anlam geređi düzeltildi).

- 6757   7olundı ol sa‘adet 7arhına gün
Ki 7oğdı başumuza bu 7ara gün
- 6758   Fetl-i cna mtem urmağın od
7ıkar yanmağla başdan şem‘-veş dd
- 6759   Firğ odıyla olup sne micmer
Gönül hem aña ‘d oldu hem ağker
- 6760   Demidür kim ciger olmağla biryn
Dkile gözümüzden dil olup 7an
- 6761   Dgben 7aşlar ile sne geh baş
Başa 7oprağ şa7arak dkevz yaş
- 6762   Bize şimden girü her dem nidemdr
Güdü hn-ı cigerle zehr-i gamdur
- VII/444^a 6763   Döyen kim böyle eşk  h-ı serde
7aytından ölüm yik ehl-i derde
- 6764   Muşbetle idüp im bir mtem
Didiler defter-i ‘işi dürüp temm
- 6765   Yirinde grmeyp ol şem‘-i cem‘i
Unutdurdı gönül yanmağda şem‘i
- 6766   Olup mştğ u şasret ol cemle
İşmz 7aldı h^vb ile 7ayle
- 6767   Fen yiline baş 7oşmağın ol gül
Yanup bülbül-veş olduğ derd ile kül
- 6768   7utuşup odlara dil lle gibi
Dizildi kirpge yaş jöle gibi

- 6769 Çıkalı elden ol ca‘d-ı semen-sā
Periṣān-ḥāṭıruz hep sünbül-āsā
- 6770 Tağıldı başumuz çün kelle-i kıand
İrağ olmaqla gözden ol Şeker-ḥand
- 6771 N’olaydı görmeyeydük biz bu günü
Ki gezelerdi ‘uŐŕākı döğünü
- 6772 Olup seyyāre eşki ne Őevābit
Didi her sözde bir Ḥassān-ı Őābit
- 6773 Demādem rüḥ-ı pākine hezārān
Selām olsun dürüd ile dü-çendān

Güftār-ı Fāṭımatü’z-Zehrā Der-Merŕıyye-i Resül ‘Aleyhi’s-selām

- 6774 Bu kerre Fāṭıma ḥātün-ı Zehrā
Diyüp vā ḥasretā didi dirīğā
- 6775 Kıanı ol Őāḥıbāz-ı *kābe kavseyn*
Ki merdüm içre yoğdur zātına ‘ayn
- 6776 Kıanı ol ‘andelīb-i gülşen-i cān
Ki ansuz bülbül ü gül ider efgān
- 6777 Dirīğā ol ‘uğāb-ı lā-mekāna
K’uçurdu āŐıyānından zamāne
- 6778 Kıanı ol tūṭı-i Őehd ü Őeker-ḥāy
Ki iñler anuñ içün yoğsul u bay
- 6779 Dirīğ ol hem-dem-i ṭāvus-ı kıudse
Ki yol kıalmadı ayruğ yirde ünse

- 6780 Gel iy giryeyle yād iden Resūli
Ḳoñ anı derd ile ağlañ Betūli
- VII/444^b 6781 Ki böyle atadan dūr oldu bugün
Keyy üzre bağrına uruldu dögün
- 6782 N’olaydı ben aña ḳurbān olaydum
Bu ḥāli görmeden öñdin öleydüm
- 6783 Delindi yüregüm elmās-ı ğamla
K’içürdi böyle şerbet devr-i semle
- 6784 Çevürüp yüzünü gerdün-ı ser-keş
Vücūdum ḥırmenine urdu āteş
- 6785 İdüp şabrum yaḳasın dest-i ğam çāk
Yaşum-veş kıldı pā-māl eyleyüp ḥāk
- 6786 Gözüm ḳan ağla ṭurma yaşuñ it siyl
Ki yoḳmuş dehr-i dūndan kimseye meyl
- 6787 Ḳara ṭopraḳ içinde kim yata ḥor
Baña dirlik olur mı daḫı derḥōr
- 6788 Cihāna mişli gibi gelmedi kes
Baña olan gibi de olmadı bes
- 6789 N’iderven dirliği şimden girü ben
Demidür k’ola yiksān ḥāk ile ten
- 6790 Egerçi oldu ḥüzn ile dil efgār
Sözümüz bu yine bīmār eger zār
- 6791 Demādem rūḥ-ı pākine hezārān
Selām olsun dūrūd ile dü-çendān

Güftâr-ı Hâzret-i Ebî Bekrin Der-Merşiyeye-i Resûl ‘Aleyhi’s-selâm

- 6792 ‘Atîk-i haste-dil açup bu kez fem
Didi derd ile yaşlarla döküp dem
- 6793 K̄anı ol iki ‘âlem pâdişâhı
Ġanî vü müflisüñ püşt ü penâhı
- 6794 K̄anı ol hüsrev-i⁵²³ dîn-i nikû-kâr
Ki öziydi rüsül hayline sâlâr
- 6795 K̄anı ol serv-i bālâ şâh-ı şimşâd
Ki kulydı anuñ bende vü âzâd
- 6796 Dirîġ ol *rahmeten li’l-‘âlemîn*⁵²⁴e
N’olaydı irmeydük bu demine
- 6797 Yiridür kim yitişe göklere âh
Ki gicedür dün ile ne sehergâh
- 6798 Şeb ü rüz oluban mâtem-zede dil
Demidür k’eşküm ile hâk ola gîl
- VII/445^a 6799 Günidür çeşm-i ahter de döke k̄an
Ki göründi bugün külline pâyân
- 6800 Ciger-hün böyle k’olduğ zehr-i ġamla
Düşüşdü gibi iş şehri ‘ademle

⁵²³ hüsrev-i : hüsrev ü (Mt.)

⁵²⁴ “Biz seni ancak *âlemlere rahmet* olarak gönderdik.” meâlindeki âyetten iktibas edilmiştir (*Kur’ân-ı Kerîm*: Enbiyâ 21/107). “Bu âyet ile Hz. Peygamber’in başka bir sebep ile değil, yalnızca bütün âlemlere bir rahmet olması için gönderildiği belirtilir. O’nun peygamberliğinin, bütün kâinâtı içine aldığı ve bütün varlıklara ebedî saadet ve kurtuluş yolunu gösteren İslâm dinini tebliğ ederek, bu hidâyet vesilesi ile akıl sahibi bütün canlıları rahmet, merhamet ve şefkat nuruna çağırarak görevli olduğu bildirilir.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, s. 112.

- 6801 Giyüp kara dökerse eşk merdüm
N'ola var vechi anı nūr-ı merdüm
- 6802 Yüzin düşmekçün eytām u mesākīn
Meger kim çarh-ı kej-rev eyledi kīn
- 6803 Öziydi küllümüzüñ dest-gīri
Ki bir görürdi şāh ile esīri
- 6804 Cihān oldı gözümüze arañu
Ki düşdük gün yüzinden böyle ayru
- 6805 Tamām oldı meger kim devr-i ‘ālem
Ki irdi ins ü cinne böyle mātem
- 6806 Olup hūzn ü firāk odıyla giryān
Ne biz hep bunı dirler ins eger cān
- 6807 Demādem rūh-i pākine hezārān
Selām olsun dūrūd ile dü-çendān

Güftār-ı Fārūk Der-Merşiyye-i Resūl ‘Aleyhi’s-selām

- 6808 Dil-i Fārūk olup hem-dem bu sūza
Yanup hūzn odına girdi bu söze
- 6809 anı ol bātılı hadan ılan fark
Ki ansuz baħr-i hayret eyledi ğark
- 6810 anı ol şāhib-i keşf ü kerāmāt
Ki ansuz beyda-ı hicr itdi şeh-māt
- 6811 anı ol müftī-i ders-i ilāhī
K’irürdük levha⁵²⁵ansuz dūd-ı āhı

⁵²⁵ *Levh-i mahfūz*. Allah tarafından takdīr edilen şeylerin yazılı bulunduğu mânevî levha; ilm-i ilāhî.

- 6812 Dirîğ ol şüret ü ma‘nîye şad-bār
Ki kaldı perde-i gayb içre esrār
- 6813 Kānı ol *küntü kenz*⁵²⁶e maẓhar ey dil
K’işümüz ansuz oldu böyle müşkil
- 6814 Dirîğ ol hāşıl-ı kevn ü mekāna
K’anuñçün gelmişüz bu dehr-i dūna
- 6815 Yine ansuz gerekmez cism ü cānı
Kōlayına mı döker çeşm kani
- 6816 Cemāli gülşeninden ayru düşen
Añar mı bāğ u rāğ u serv ü⁵²⁷ sūsen
- VII/445^b 6817 Mūkaḥḥal nergesini görmeyen göz
‘Aceb mi ağlamakla olsa gözsüz
- 6818 Kād-i bālā-bülendinden olan dūr
Yürür gözyaşını siyl ide mehcūr
- 6819 Ayağı toprağından olduğ ırak
Ne dirlik bize başumuza toprak
- 6820 Kül ider bizi āḥir nār-ı mātem
Ya virür siyl-i eşke dīde-i nem
- 6821 Yanup bir kezde hep huşk ü terümüz
Yile şavrulsa yik ḥākisterümüz

⁵²⁶ “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim ve halkı (varlık âlemlerini ve insanı) yarattım.” meâlindeki hadîs-i kudsîden alınmıştır. “...bu hadîs-i kudsî; mutasavvıflar tarafından: ‘Ben ilm-i zâtiyyede mâlûmâtla tecelli etmişim, bilinmek istedim; halkı halkettim. Bütün mevcûdât yalnızca Hakk’ı bilmek ve vech-i ehadiyyeti seyretmek için bu âleme geldi.’ şeklinde şerh edilir. Bu hadis gizli hazine mânâsında ‘kenz-i mahfi’ ibâresi ile kısaltılır...Allâh kendi birliğini âdetâ bir aynadan seyretmek için Hz. Muhammed’i, O’nun nûrundan da bütün varlık âlemlerini ve insanı yaratmıştır.” Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na’t*, s. 151.

⁵²⁷ serv ü : serv-i Mt.

- 6822 Döker yaş dīde dil dir bunı tekrār
Ne bir her demde biñ nālīşle şad-bār
- 6823 Demādem rūḥ-i pākine hezārān
Selām olsun dūrūd ile dü-çendān

**Güftār-ı ‘Alī Kerrema’lāhu Veche Der-Merşiyeye-i Resūl
‘Aleyhi’s-selām**

- 6824 ‘Aliyy-i Murtażā dōgmekle sīne
Dir-idi billāh iy ehl-i Medīne
- 6825 Ƙanı ol nerre-şīr-i bīşe-i dīn
Ki ūrkerdi özinden her bed-āyīn
- 6826 Ƙanı ol rezmgeh baḥrı nehengi
K’anuñla olmiş-ıduḳ bebr-i cengi
- 6827 Ƙanı ol kūh-i İslām içre arslān
K’anuñlayduḳ peleng-endāz-ı devrān
- 6828 Dirīḡā ol gözi āhū nigāra
Ki ansuz oldı yürek pāre pāre
- 6829 Hīyel Ƙılmaḡa her bir rübeh-i dūn
‘Aceb iş geçdi bize gürg-i gerdūn
- 6830 Olup çengāl-i ğamda dil giriftār
Bir oldı göze gündüzle şeb-i tār
- 6831 Geçerken Ƙandasa şīr-i jeyān-dil
Zebūn-ı dest-i hicr olduḡ ne pūr-dil
- 6832 Muḥīṭ-i luṭfa merkez ortadan çün
Gidüpdür dime baḥr-ı eşke neyçün

6833 Ma'ārif gencin elden çıkararı kes
Dökerse bir yumup biñ tañ mıdur bes

6834 Yirinde görmeyen göz şeb-çirāğın
Döker yaş eridüp yüregi yağın

SEÇME TÜRKÇE KELİMELER SÖZLÜĞÜ ¹

adanlu	: <i>sf.</i> adlı, ...adını takınmış.
ağız yarı	: <i>is.</i> salya, tükürük.
ağnamak	: <i>f.</i> yatıp yuvarlanmak, debelenmek.
añramak	: <i>f.</i> haykırmak, kükremek, homurtulu ses çıkarmak.
aparmak	: <i>f.</i> götürmek, alıp götürmek.
artlaşmak	: <i>f.</i> ata binenin arkasına binmek.
ayırtlamak	: <i>f.</i> seçmek, ayırıp çıkarmak.
ayruğ	: <i>zf.</i> artık, bundan sonra, bir daha.
azulu	: <i>sf.</i> çılgın.
başa	: <i>zf.</i> tek başına; baştan başa.
bek [pek]	: <i>sf.</i> katı, sert, sıkı, sağlam.
bekinmek	: <i>f.</i> kapatılmak.
bekitmek	: <i>f.</i> sağlamlaştırmak, tahkim etmek, sıkıca bağlamak.
bekitdirmek	: <i>f.</i> sağlamlaştırmak.
beklemek	: <i>f.</i> saklamak, gizlemek, kapalı tutmak.
bil	: <i>is.</i> yamaç, dağ beli.
bişi	: <i>is.</i> yağda kızartılmış çörek.
bitimek	: <i>f.</i> nasip etmek, mukadder kılmak; kısmet olmak, mukadder olmak
buñ	: <i>is.</i> zaruret, felaket, sıkıntı, gam, kasavet, şiddetli ihtiyaç.

¹ Bu sözlük oluşturulurken; metinde geçen ve günümüzde yazı dilinde pek kullanılmayıp halk arasında yaşayan, az kullanılan veya artık kullanılmayan, anlam genişlemesine veya anlam daralmasına uğramış, Eski Anadolu Türkçesine ait kelimeler seçilmeye çalışılmıştır.

buñamak	: <i>f.</i> sıkıntıya sokmak.
buru	: <i>is.</i> ağrı, sancı.
bükme	: <i>f.</i> hareket etmek; oynamak, raks etmek.
çalmak	: <i>f.</i> sarmak, bağlamak, takmak.
çak	: <i>is.</i> ta, tam, tamam.
çapmak	: <i>f.</i> saldırmak, atılmak, vurmak, hücum etmek; koşmak; sürmek, koşturmak; çarpmak, vurup kesmek.
çepel [çipil]	: <i>sf./is.</i> kirli, pis, mundar; pislik, bataklık.
çığırma	: <i>f.</i> bağırma, haykırmak; davet etmek, çağırma.
çin kılma	: <i>f.</i> gerçekleştirme.
çökürme	: <i>f.</i> çöktürme, oturtma.
dağ tutma	: <i>f.</i> ayıplama, kınama.
degzinme	: <i>f.</i> dönme, dolaşma.
deñeme	: <i>f.</i> gözetme.
depere	: <i>is.</i> tepesine.
depinme	: <i>f.</i> şiddetle hareket etmek, saldırmak, çırpınma, tepinme.
depme	: <i>f.</i> hücum etmek, saldırmak, (atı) ileri sürme.
deprenme	: <i>f.</i> sarsılma, kımıldanma.
dibelik	: <i>zf.</i> büsbütün, tamamıyla, ebedî.
diñlenme	: <i>f.</i> sönmek (mum).
dirilme	: <i>f.</i> yaşamak, ömür sürme.
dögün	: <i>is.</i> yas, matem.
döş	: <i>is.</i> göğüs, sine.
dügülmek	: <i>f.</i> düğümlenme.
dürüme	: <i>f.</i> türeme, peyda olmak, zuhura gelme.

- dürüşmek** : *f.* çalışmak, çabalamak, sebat etmek.
- düşmek** : *f.* yakışmak, uygun gelmek; nail olmak, erişmek.
- düşüşmek** : *f.* vâki olmak, başına gelmek.
- eksemek** : *f.* eksiltmek.
- elikdürmek** : *f.* elde etmek, ele geçirmek.
- erçel** : *sf.* namert, hırçın, huysuz, yaramaz.
- esenleşmek** : *f.* vedalaşmak, helalleşmek.
- eslememek** : *f.* dinlememek, aldırış etmemek, kulak asmamak; hatırlamamak; çekinmemek.
- evren** : *is.* ejderha, büyük yılan.
- eyleye (eylese/eyle olsa)** : *zf.* öyle olunca, bunun üzerine, öyle ise.
- gedilmek** : *f.* kertilmek; diş diş, gedik gedik olmak, gedik açılmak, eksilmek.
- geñez** : *sf.* kolay.
- geñsüz** : *zf.* istemeyerek, ister istemez.
- gevmek** : *f.* ağızda çiğnemek, geniş getirmek.
- gezlemek** : *f.* okun gezini kirişe yerleştirmek.
- giñ** : *sf.* geniş.
- gönder** : *f.* kargı, mızrak; sıırık.
- gönderi gitmek** : *f.* uğurlamak, teşyi etmek.
- görk** : *is.* güzellik, yüz güzelliği; meziyet, iyi huy; süs, zinet.
- götürmek** : *f.* ortadan kaldırmak, bertaraf etmek.
- göynüklü** : *sf.* yanık.
- gücürgenmek** : *f.* güç saymak, zor bulmak; gücenmek, gücüne gitmek.
- günde** : *zf.* her gün.

hüm eylemek	: <i>f.</i> kötülük etmek, zorluk çıkarmak, zahmet vermek.
ırılmak	: <i>f.</i> ayrılmak, uzaklaşmak.
ışmarlamak	: <i>f.</i> tevdi etmek, emanet etmek.
ilmek	: <i>f.</i> dokunmak, geçmek, ilişmek.
ilenmek	: <i>f.</i> beddua etmek, küfretmek, kötü söylemek.
imi bir itmek	: <i>f.</i> birlikte hareket etmeyi gizlice kararlaştırmak.
iñende	: <i>zf.</i> çok, gayet, ziyâde, pek.
ir	: <i>zf.</i> erken, erken zaman.
irgürmek	: <i>f.</i> ulaştırmak, eriştirmek.
is [issi]	: <i>is.</i> sahip, mâlik.
isirgenmek	: <i>f.</i> sıcaktan bunalmak.
istemek	: <i>f.</i> aramak, araştırmak; sormak, tahkik etmek.
iş geçmek	: <i>f.</i> kötülük yapmak.
itirmek	: <i>f.</i> kaybetmek, zayi etmek, telef etmek, mahvetmek.
kağan[-arслан]	: <i>sf.</i> kızmış, kükremiş, çok öfkeli (aslan, kaplan).
kağıldaşmak	: <i>f.</i> gürültü çıkarmak, bağırıp çağırmak.
kağmak	: <i>f.</i> çalmak, vurmak, itmek, tepmek.
kal	: <i>is./f.</i> (maden) eritme; eritmek.
kalaklanmak	: <i>f.</i> havalanmak, kendini yüksek görmek.
kalgıtmak	: <i>f.</i> sıçratmak, hoplatmak.
kalıñ	: <i>sf.</i> çok, sık, yoğun, kalabalık.
kalmak	: <i>f.</i> bağlanmak, değer vermek, itibar göstermek.
kapmak	: <i>f.</i> kaplamak, istilâ etmek.
kara buş	: <i>is.</i> kara sis; kâbus, endişe.
karavaş	: <i>is.</i> cariye, hizmetçi.

karavul	: is. gözcü, nöbetçi, karakol.
karı	: is. yaşlı.
karşmak	: f. el çırpma.
katmak	: f. sabretmek, beklemek.
kayu	: is. kaygı, endişe, tasa.
kengel [keñgel]	: is. alay, şaka, latife, eğlence.
kıçkürmak	: f. geri geri gitmek, gerilemek.
kırğun	: is. kıyım, geniş ölçüde öldürüşme ya da öldürme.
kışmak	: f. sıkma, sıkıştırmak.
kıvanmak	: f. sevinmek, güvenmek; heveslenmek.
kıyışmak	: f. cesaret etmek.
koçmak	: f. kucaklamak.
kolçak	: is. kola geçirilen kılıf.
kondurmak	: f. misafir etmek.
koş(ul)mak	: f. emrine ver(il)mek.
küp düşmek	: f. birdenbire düşmek.
küymek	: f. beklemek, sabretmek; çevreyi gözetlemek.
oñarmak	: f. yoluna koymak, düzeltmek.
oñulmak	: f. yaraları kapanmak, şifa bulmak.
oñat	: sf./zf. doğru, uygun, mükemmel, lâıykıyla.
ög	: is. akıl, hatır.
öge düşmek	: f. hatıra gelmek.
öğretmek	: f. alıştırmak.
öñürdi	: zf. önce.
para	: is. parça

şaklamak	: <i>f.</i> korumak, esirgemek, sakınmak, muhafaza etmek.
şançmak	: <i>f.</i> saplamak.
şavulmak	: <i>f.</i> savuşturulmak, geçiştirilmek, atlatılmak, bertaraf edilmek; dağılmak, uzaklaşmak, bir tarafa çekilmek.
segirdim	: <i>is.</i> koşma, koşuş; akın, hücum.
segirtmek	: <i>f.</i> koşmak.
segitmek	: <i>f.</i> dolaşmak
sekitmek	: <i>f.</i> reddetmek, azarlamak, takdir etmek.
sermürmek [sarmurmak]	: <i>f.</i> uykudan birdenbire sıçrayarak uyanmak, sayıklayarak uyanıvermek.
şıdırmak	: <i>f.</i> sıktırmak, sızdırmak; kırdırmak.
şıñarı	: <i>sf.</i> aşağılık, bayağı, yoksul, akıl yoksulu.
şınmak	: <i>f.</i> yenilmek, mağlup olmak, bozguna uğramak.
sır sır	: <i>zf.</i> şır şır, şırıl şırıl.
şırmağ	: <i>f.</i> ısırmağ.
şıvād [şuvād]	: <i>is.</i> derelerde su alınacak ve hayvan sulanacak yer; gölümsü, havuzumsu yer.
sin	: <i>is.</i> mezar, kabir.
şokranmak	: <i>f.</i> homurdanmak, söylenmek.
sökülmek	: <i>f.</i> yarılmak, parçalanmak.
şunmak	: <i>f.</i> saldırmak.
şunuşmak	: <i>f.</i> birbirine hamle etmek.
şuvarmak	: <i>f.</i> sulamak, su vermek.
şabanca	: <i>is.</i> tokat, sille, şamar.
şak	: <i>is.</i> tek; ihtiyaç.

alamak	: <i>f.</i> ısırarak, yaralamak, sokmak.
aa kalmak	: <i>f.</i> sabahlamak.
ap	: <i>zf./is.</i> yetişir, kfi; eşit.
apu	: <i>is.</i> hizmet, grev; huzur, zat, makam.
ataşmak	: <i>f.</i> karşılaşmak, rastlamak, tatmak.
ayanmak	: <i>f.</i> güvenmek, itimat etmek.
epsermek	: <i>f.</i> (dil, dudak, yara, meyve hakkında) kuruyup buruşmak.
ınmamak	: <i>f.</i> ses çıkarmamak, söylememek.
olaşmak	: <i>f.</i> ilişmek, sataşmak.
olayı	: <i>is./zf.</i> muhit, evre; çepeçevre, firdolayı.
oy	: <i>is.</i> kazdan büyük bir yaban kuş.
oyum	: <i>is./zf.</i> ganimet; ganimet almış olarak.
ura	: <i>is.</i> deriden ya da ipten örülen kamçı.
urgurmak	: <i>f.</i> durdurmak; kaldırmak, ayakta tutmak.
uru gelmek	: <i>f.</i> kıyam etmek, ayağa kalkmak.
utaş olmak	: <i>f.</i> karşılaşmak, rastlamak, yaklaşmak; meşgul olmak, çalışmak.
tg-/dögmek	: <i>f.</i> yükselmek, fırlayıp yukarı çıkmak, yukarı doğru fırlamak.
tgdrmek	: <i>f.</i> yukarı doğru fırlatmak, yükseltmek.
uç	: <i>is.</i> sebep, vesile.
uçuk	: <i>is.</i> sara hastalığı.
uuklu	: <i>sf.</i> saralı, cin tutmuş; sersem, derbeder sarsak, deli.
ud	: <i>is.</i> haya, edep, bar, hicap, utanma, utanç; kayęı, tasa; şeref, onur.

- uğınmak [uvınmak]** : *f.* bayılacak hale gelmek, bayılmak, akli başından gitmek.
- uğramak** : *f.* tesadüf etmek, rastlamak, rastgelmek; üstüne varmak, birden saldırmak.
- ulalmak** : *f.* artmak, çoğalmak; büyümek; yetişmek, yaşlanmak.
- uruşmak** : *f.* vuruşmak, çarpışmak, öldürüşmek.
- uşmak** : *f.* kıyas etmek, karşılaştırmak, benzetmek, benzetmeğe çalışmak.
- uşatmak** : *f.* parçalamak, ufaltmak.
- uvunmak** : *f.* bayılacak hale gelmek, akli başından gitmek.
- uymak** : *f.* çatmak, sataşmak.
- uyanmak** : *f.* ışık parlamak, yanmak.
- uz** : *zf./sf.* ustaca, münasip, uygun, muvafık, doğru.
- üleşmek** : *f.* paylaşmak, bölüşmek.
- ülü** : *is.* hisse, pay, kısmet, kısım, bölük.
- üründü** : *sf.* seçilmiş, seçkin, mümtaz.
- ütnek** : *f.* yenmek, oyunda kazanmak.
- ütüzmek** : *f.* yutulmak, oyunda kaybetmek.
- üzülmek** : *f.* kopmak, koparılmak.
- yalıñ** : *is.* alev.
- yalman** : *f.* kılıcın, kamanın, bıçağın, mızrağın, süngünün ağzı ya da ucu.
- yaraşdurmak** : *f.* düzenlemek, uygun biçimde yapmak; layık görmek; uydurmak, yakıştırmak.
- yaşamak** : *f.* düzenlemek, tertip etmek.

yaşavul	: is. koruyucu, muhafız.
yeltmek	: <i>f.</i> koşturmak, teşvik etmek, harekete geçirmek.
yidmek	: <i>f.</i> çekmek, yedekte götürmek.
yigin	: <i>sf.</i> baskın, galip, üstün, güçlü.
yirinmek	: <i>f.</i> kederlenmek, üzülmek, mahzun olmak.
yiynilmek	: <i>f.</i> hafiflemek, hafifleşmek.
yolutmak	: <i>f.</i> kendi saç ve sakalını yolmak; temizlemek, tıraş etmek.
yort	: <i>is.</i> hüküm, nüfuz.
yortmak	: <i>f.</i> koşmak, sürekli yol yürümek.
yörenmek	: <i>f.</i> dolaşmak, yaklaşmak, bir şeyin çevresinde dolaşmak.
yuvlamak	: <i>f.</i> yuvarlamak.
yügürtmek	: <i>f.</i> koşmak.
yükünmek	: <i>f.</i> önünde eğilmek, diz çökmek, baş eğmek.

SÖZLÜK

- ‘abā: aba, yünden yapılmış kaba kumaş.
āb-gūn: parlak.
‘abher: (Ar.is.) nergis çiçeği; yâsemin, zerrinkadeh çiçeği; dolu kap, dolu kadeh.
‘acūze: kocakarı.
adanlu: adlı, ...adını takınmış.
āgeh: (Far.sf.) haberli, uyanık, bilgili.
‘ahd-nāme: anlaşma şartlarını ve iki tarafın şartlarını (imzasını) taşıyan kağıt.
‘akḳ: (Ar.sf.) serkeş, inatçı.
‘akūr: yaralayan, azgın, kuduz.
alax bulax: allak bullak, karmakarışık.
alav: alev, ateş.
a‘lem: bilgin.
‘ale’r-re’si ve’l-‘ayn: (Ar.zf.) “baş ve göz üstüne”, başüstüne, peki.
‘Allām: (Ar.sf.) çok bilgin [Allāh’ın sıfatıdır].
‘āmm: umûmî, herkese ait.
‘amūd: (Ar.is.) sopa, değnek, asâ; topuz.
ān: bu, şu.
‘an-ḳaşd(in): (Ar.is.) bile bile.
ārām: dinlenme, eğlenme.
artlaş-: ata binenin arkasına binmek.
artuḳ: fazla, ziyade.
‘aṭaş: susama, hararet.
‘āṭır : (Ar.sf.) ıtırılı, güzel kokulu.
‘atīḳ: (Ar.sf.) eski; azatlı, hür; güzel, genç kız; asîl; Hz. Ebu Bekir’in lâkabı.
ayağın al-: yere sermek, güçten düşürmek.
a‘yān: ileri gelenler.
ayruḳ: başka; bundan sonra.
‘ayyār: (Ar.sf.) hîlekar; çevik; kurnaz.
azulu: çılgın.
bād-ı semūm : sam yeli, sıcak rüzgâr.
bahīl: (Ar.sf.) hasis, cimri, tamahkar.
bahr-i zehhār : dalgalı deniz.
bāreka’llāh : mübârek ola, Allāh mübârek etsin! Hayırlı ve bereketli olsun!
baş götür-: başını kaldırmak.

baş koş-: saygıyla boyun eğmek.
başa : tek başına; baştan başa.
başa başa: tek başına; eşit, denk.
başa ilt-: sona erdirmek, tamamlamak.
başın aşağı şal- [ser aşağı şal-]: başını önüne eğmek; utandırmak, mahcup etmek.
başına çevir-: başı çevresinde dolaştırmak, çevirmek; hizmetinde bulundurmak, çalıştırmak.
başka başına: başlı başına, kendi başına, ayrı.
bāz: şâhin; tekrar, geri; yine.
bed-girdār: (Far.b.sf.) işi, hareketi kötü; işi, hareketi fenâ.
bed-gümān: şüpheli, septik.
bed-i'tikād : bozuk inançlı.
bed-rāy: kötü düşünceli.
bed-reg: (Far.b.sf.) aslı kötü, huysuz, kötü damarlı [insan ve hayvan].
beg: ileri gelen, nüfuzlu, zengin kişi.
begter: (Far.is.) eskiden kullanılan zırhlı elbise.
behre : (Far.is.) hisse, pay, kismet, nasip.
bek [pek]: katı, sert, sıkı, sağlam.
bekin-: kapatılmak.
bekit-:sağlamlaştırmak, bağlamak, muhkem kılmak.
bekle-: saklamak, gizlemek, kapalı tutmak.
belāğ: (Ar.is.) yetiştirme, eriştirme; yetiştirilen söz, şey.
benefş: mor rengi.
berāt: (Ar.is.) [eskiden] rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman.
berātī: (Far.is.) fukarâya verilen eski elbise.
berg ü nevā: geçinecek şey.
berī: (Ar.sf.) sâlim, kurtulmuş; temiz.
beriyye: çöl, kır, sahra.
berr: (Ar.is.) kara toprak.
beşâret : (Ar.is.) müjde, muştı.
beyābān : (Far.is.) kır, çöl.
bey'at: (Ar.is.) kabul ve tasdik muâmelesi.
beze: (Far.is.) günah, hatâ, kabahat, suç.
bī-gāne: (Far.b.sf.) yabancı.
bī-ğill: (Ar.zf.) gizli kin ve garez, düşmanlık olmadan.
bihbūd: (Far.sf.) iyi, sağ, sağlam, sıhhî [vücut].
bī-ħod: kendinden geçmiş halde.

bil: yamaç, dağ beli.
bilā-reyb: şüphesiz.
bile: birlikte, beraber; dahi, de ; ile.
bileñce: beraberinde, yanında.
bī-muhābā : korkusuz, çekinmeden.
bīşe: (Far.is.) orman, meşelik, sazlık.
bişi: yağda kızartılmış çörek.
biz: bez, kumaş.
bīzār: (Far.sf.) rahatsız, bıkmış, usanmış, küskün.
buñ: zaruret, felaket, sıkıntı, gam, kasavet; şiddetli ihtiyaç.
burtar- [yüz burtarmak]: buruşturmak; yüz buruşturmak.
buḫlān : (Ar.is.) bâtıllık, boşluk.
bük-: hareket etmek; oynamak, raks etmek.
büñgāh: (Far.is.) çadır.
bürhān: (Ar.is.) delil, ispat, tanık.
bürīde : (Far.sf.) kesilmiş.
bürke: (Ar.is.) ufak göl, havuz.
bürnā: (Far.sf.) genç.
cāme: elbise.
cāzim: karar veren.
cefā-pīşe: cefa etmeye alışmış.
cenāb: “şeref, onur ve büyüklük” terimi; hazret.
cev: (Far.is.) arpa.
Cevzā: (Ar.is.) İkizler burcu.
cezm: (Ar.is.) kesin karar, niyet.
cılanbulusı: sulu, suyu bol [kuyu].
ciger-gūşe: (Far.b.is.) evlat; sevgili.
cihān-bān : (Far.b.sf.) cihânın, dünyânın bekçisi olan [hükümdar].
cirāhat: (Ar.is.) yara.
cū: (Far.is.) akarsu, ırmak, çay.
cū’: (Ar.is.) açlık.
cüllāb: (Far.is.) gül suyu.
cünbüş: (Far.is.) hareket, kıyıdanma.
cüst ü çālāk: (Far.b.is.) çabuk, hareketli, çevik.
çak : ta, tam, tamam.
çakaçak : sert şeylerin birbirine çarpmasından çıkan ses.
çaker: (Far.is.) kul, köle, cariye.

çal-: bağlamak, takmak, sarmak.
çap-: saldırmak, atılmak, vurmak, hücum etmek; koşmak; sürmek, koşturmak; çarpmak, vurup kesmek.
çend: (Far.zf.) birkaç, her ne kadar.
çep: (Far.is.) sol.
çepel: kirli, pis, mundar; pislik, bataklık.
çigalan-: süsünü göstermek, süslü olarak görünmek.
çigil: parlak, ışıldayan.
çigin: omuz, omuz başı.
çi-güne: (Far.e.) nasıl, ne türlü.
çin kııl-: gerçekleştirmek.
çirk: (Far.is.) kir, pas, pis.
çökür-: çöktürmek, oturtmak.
çüb: çöp.
çübek: (Far.is.) davul tokmağı, değnek, sopa; çomak.
çün ü çirā: (Far.b.e.) nasıl ve niçin.
dā': (Ar.is.) hastalık, dert.
dağ: değin, kadar, dek.
dağ tut-: kusur bulmak, ayıplamak, kınamak, taşlamak.
dağāyık: (Ar.is.) ince, anlaşılması güç ve dikkate muhtaç olan şeyler.
dāre's-selām: (Ar.b.is.) Cennet.
darğ: (Ar.is.) deriden yapılmış kalkan.
đarr: (Ar.is.) sıkıntı, belâ; zarar.
delīl: (Ar.sf.) yol gösteren, kılavuz.
delğ-pūş: (Far.b.sf.) eski aba veya hırka giyen; fakir.
dem': (Ar.is.) gözyaşı.
dem-beste: (Far.b.sf.) soluğu kesilmiş, suskun, nefesi bağlanmış.
dem-i serd: soğuk nefes; sert ve ümit vermeyen söz.
dem-sāz: (Far.b.sf.) arkadaş, dost; sırdaş.
dendān: (Far.is.) tamah ve ümit.
deñe-: gözlemek, gözetmek.
deng: (Far.sf.) hayran, şaşkın, ahmak.
denī: (Ar.sf.) alçak, rezil, soysuz.
deper: tepesine.
depin-: şiddetle hareket etmek, saldırmak.
depren-: sarsılmak, kımıldanmak.
derc: yazma.

derd-mend: (Far.b.sf.) dert sahibi, dertli, tasalı, kaygılı.
derhem: (Far.sf.is.) karışık, darmadağın, karmakarışık; mustarip; incinme.
derhōr: (Far.sf.) uygun, lâyıık, münasip.
derīçe: (Far.is.) pencere, küçük kapı.
der-pey: (Far.b.zf.) ardı sıra.
dervāze: (Far.is.) kapı, kale kapısı; şehir kapısı.
derzī: (Far.sf.) terzi.
dest-bürd: (Far.is.) kuvvet; üstünlük, zafer.
dest-renc: (Far.b.is.) el ile yapılan iş, el emeği; kazanç, ücret.
deşne: (Far.is.) hançer.
deşt: bozkır, çöl, ova.
devşin- /devşen-: debelenmek, çırpınmak, kımıldamak; çabalamak, uğraşmak, didinmek; yaramazlık yapmak; omuzlarını kımıldatarak kendi kendine kaşınmak.
dey: (Far.is.) kış.
deycūr: (Ar.sf.) çok karanlık.
deyr: (Ar.is.) manastır, kilise.
dī: (Far.is.) dün.
dibelik : büsbütün, tamamıyla, ebedî.
dīde: gözcü.
dīg: (Far.is.) çömlek, toprak tencere.
dil üşür-: birçok kimse bir sözü aynı biçimde bir ağızdan söylemek.
dil-āzār: (Far.b.sf.) gönül inciten, merhametsiz.
dil-dāde: (Far.b.sf.) gönül vermiş, âşık.
dil-h^vāh: gönül isteği, gönül dileği.
dil-rīş: (Far.b.sf.) yüreği yaralı, dertli.
dīr: (Far.zf.) geç, uzun müddet.
diril-: yaşamak, ömür sürmek.
diz: (Far.is.) kale,sur.
dostī: (Far.is.) dostluk.
dögün: yas, matem.
dögün urul-: yara açmak, dağ basmak.
döş: göğüs, sîne.
döyüş vir-: dayanmak, katlanmak, tahammül etmek.
duhā : (Ar.is.) kaba kuşluk vakti.
dügül-: düğümlenmek.
düş-: yakışmak, ait olmak.
düşenbih: (Far.is.) pazartesi günü.

eb: (Ar.is.) ata, baba.
ecell: (Ar.sf.) çok büyük, en ulu.
ef'ā: (Ar.is.) engerek yılanı.
efgende: (Far.sf.) düşkün, biçâre.
efşah: (Ar.sf.) daha (en, pek) fasih, uzdilli.
efsâr: (Far.is.) yular.
efser: (Far.is.) tâc.
egin: sırt, arka.
el arkasını yire қо-: pes demek, aczini göstermek.
emân: (Ar.is.) yardım isteme, rica etme, aman dileme; rica; eminlik, korkusuzluk.
emîr: (Ar.is.) bir kavmin, bir şehrin başı, beyi.
enâniyyet: bencillik.
enâr: (Far.is.) nar [meyve].
enbüh: (Far.sf.is.) çok, kalabalık, başka; çokluk, meclis.
endüh: (Far.is.) gam, keder, kaygı, sıkıntı.
enhas: (Ar.sf.) pek nuhûsetli, pek uğursuz, pek şom.
engüş-t-nümâ: (Far.b.sf.) parmakla gösterilen.
eñse: arka.
erçel: namert, hırçın, huysuz, yaramaz.
erqam: (Ar.is.) yazılar, resimler, sayılar.
erre: (Far.is.) bıçkı, destere, minşâr.
erzîz: (Far.is.) kalay.
esle-: dinlemek, kabul etmek, baş eğmek.
etbâ': sözüne uyanlar.
evren: ejderha.
eyleye (eylese/eyle olsa): öyle olunca, bunun üzerine, öyle ise.
fâka: (Ar.is.) fakirlik, ihtiyaç.
fakr ü fâka: (Ar.is.) yoksulluk.
fâriğü'l-bâl: başı dinç, gönlü rahat.
fâsid: fesat çıkarıcı; fenâ, kötü; yanlış.
fenâr: (Far.is.) fener.
fer: (Far.is.) kuvvet, nüfuz, iktidar.
fer': dal, budak; şûbe.
ferah-nâk: sevinçli.
ferbih: semiz, besili.
fermân-ber: aldığı emri yerine getiren.

ferr ü kerr: (Ar.is.) savaşta, bir aralık geriledikten veya geriler gibi görüldükten sonra tekrar saldırma.

ferruh: (Far.sf.) uğurlu, kutlu.

ferseng : (Far.is.) fersah.

fersüd: (Far.sf.) yıpranmış, eskimiş.

fers: (Ar.is.) yeryüzü, kır, sahra.

fertüt: (Far.sf.) pek ihtiyar, kocamış, pîr, bunak.

fevâkih: meyveler.

feyz : bolluk, çokluk; ilim.

firāvân : (Far.sf.) çok, fazla, bol, aşırı.

fisildemek : fısıldamak.

fuzül: (Ar.sf.) lüzumsuz, fazla şey veya söz.

fülk: (Ar.is.) gemi; sandal, kayık.

fürüg : nûr, ışık, parlaklık.

fürümânde: (Far.b.sf.) aşağıda, âciz; beceriksiz, şaşkın.

fütüvvet: (Ar.is.) soy temizliği; mertlik, yiğitlik, gençlik.

Ġaffâr: kullarının günahlarını affeden Allâh.

ġam-güsârî: dert ortaklığı, arkadaşlık, gam ortaklığı.

ġanem: koyun.

ġâret: (Ar.is.) yağma, çapul.

ġarîm: rakip.

ġarrâ : parlak, güzel.

ġâşiye: (Ar.is.) at eyerinin altına örtülen sırmalı veya şeritli örtü, haşa.

ġāv: öküz.

ġavr: dip; hakikat, esas.

ġavta: (Far.is.) su içindeki derinlik.

ġaym : (Ar.is.) bulut.

ġayret: (Ar.is.) kıskanma, çekememe; aziz ve kutsal bir şeye tecâvüz edildiğini görmekten doğan asîl, temiz duygu.

ġebr: (Far.sf.) mecûsî, ateşe tapan.

ġedil-: kertilmek; diş diş, gedik gedik olmak, gedik açılmak, eksilmek.

ġehvâre: (Far.is.) beşik.

ġele-bân : (Far.b.is.) çoban, sığırtmaç.

ġelû: (Far.is.) boğaz.

ġendüm : (Far.is.) buğday.

ġeñez: kolay.

ġeñlü ġeñsüz: ister istemez.

geñsüz: istemeyerek, ister istemez.
geñsüzin: istemeyerek.
gerden-keş: (Far.b.sf.) inatçı, âsî.
ġlāf: (Ar.is.) kılıç, kın.
ġill ü ġışş :(Ar.is.) kin ve hile.
ġirbāl: (Ar.is.) kalbur, iri delikli elek.
gil: (Far.is.) balçık.
giñ: geniş.
girīz: (Far.is.) kaçma, firar; kaçan.
giyā: bitki, nebat.
giyeh: nebat, bitki.
gönder: kargı, mızrak; sırık.
gönderi git-: uğurlamak, teşyi etmek.
görk: güzellik, yüz güzelliği; meziyet, iyi huy; süs, zinet.
götür-: yüklenmek, taşımak.
göynüklü: yanık.
gül: (Far.sf.) ahmak, safdil, bön.
ġül: hortlak.
ġülān: şeytanlar.
ġülüvv: (Ar.is.) haddini aşma, ileri gitme, aşkınlık, taşkınlık; hücum, saldırı.
ġūristān: (Far.b.is.) mezarlık, kabristan.
ġurrān: homurdayan, gürleyen.
ġül-i sūrī: la’l renkli, yağı çıkarılan, “Edirne gülü” denilen gül.
ġüm: kayıp.
ġünde: her gün.
ġürg: (Far.is.) kurt, canavar.
ġürüh: cemâat, bölük, takım.
ġüzāf: (Far.sf.) beyhûde, boş [lâkırdı, ses].
ġacālet: utanma.
ġāce-tāş: (Far.b.is.) [eskiden] bir efendinin kölelerinden her biri, kapı yoldaşı.
ġacīl: (Ar.sf.) utanmış, utancından yüzü kızarmış.
ġaclet: (Ar.is.) utanma, şaşırma.
ġadd: (Ar.is.) şeriatçe verilen cezâ.
ġādī-i sūbül (ġādī’s-sūbül): hayır ve şer gösteren, Hz. Muhammed.
ġādiş: yeni çıkan, meydana gelen.
ġādīmü’l-lezzāt : lezzetleri yıkan; Azrâil.
ġafıyyāt: (Ar.sf.) gizli, saklı şeyler.

ḥakāyık: (Ar.is.) hakikatler, gerçeklikler.
ḥalel: bozma, bozukluk.
ḥāma gir-: işletmek, kandırmak.
ḥamāil: (Ar.is.) kılıç bağı, kılıç kayışı; muska, tılsım.
ḥamāme: güvercin.
ḥamr: (Ar.is.) şarap.
ḥāmūn: (Far.is.) büyük sahrâ, düz ova, bozkır.
ḥāne-zād: (Far.b.sf.) efendisinin evinde doğmuş olan köle veya câriye çocuğu.
ḥānmān: (Far.is.) ev bark, ocak.
ḥantāl: (Ar.is.) çekirge.
Ḥarem : Kâbe ve civârı.
ḥar-gāh: büyük çadır, otak.
ḥargūş: (Far.is.) tavşan.
ḥāş(ş)a: (Ar.is.) Bir kimseye ya da bir şeye özel olan nitelik, güç, kuvvet.
ḥased:(Ar.is.) kıskançlık, çekememezlik.
ḥaşlet: (Ar.is.) insanın yaratılışındaki huyu, tabîatı, mizâcı.
ḥaşr: (Ar.is.) sıkıştırma, etrafını çevirme.
ḥāşe li'llāh : aslâ, katiyen.
ḥaşem : (Ar.is.) maiyet, yanında bulunanlar.
ḥatab: (Ar.is.) odun.
ḥatṭ : ferman, buyruk.
Ḥavernak: (Ar.is.) Mimar Sinimmâr tarafından Fırat'ın Hîre yakınlarında yapılmış meşhur köşk.
ḥavz: sakınılacak işe girişme.
ḥayme: (Ar.is.) çadır.
ḥazer: sakınma, kaçınma.
ḥayrū'l-ḥalef: hayırlı evlat.
hecīn: (Ar.is.) arkasında iki hörgücü olan ve çok hızlı koşan bir cins deve.
hemīşe : (Far.zf.) dâimâ, her zaman.
hemm: (Ar.is.) gam, keder, tasa, kaygı.
hem-sāye: komşu.
hengām: (Far.is.) zaman, çağ, sıra, vakit.
herze: (Far.sf.) boş lâkırdı, saçma.
heşt-ād: seksen.
hevā: heves, hırs, istek, arzu.
hevā-dār: (Far.b.sf.) yâr, dost.
hevdec: (Ar.is.) kadınlar için deve üzerine yapılan mahfe.

hey'et: görünüş, hâl, sûret.
hıkd: (Ar.is.) kin tutma, öc almak için fırsat bekleme.
hışn-ı haşin: müstahkem kale.
hibret: (Ar.is.) bir şey hakkındaki bilgi ve tecrübe.
hîn: (Ar.is.) an, vakit, zaman.
hirāsân : (Far.sf.) korkan, korkak.
hîz: (Far.is.) coşkunluk; dalgalanma.
hizebr: (Ar.is.) arslan; cesur, yürekli adam.
hod-rû: kendi kendine biten, yabani.
hor : (Far.is.) güneş.
hubb: sevgi.
huddām: (Ar.is.) hizmetçiler.
huffāş: (Ar. is.) gece kuşu, yarasa.
hufyeten: gizli, saklı olarak.
hūk: (Far.is.) domuz.
hulk: (Ar.is.) huy, tabîat.
hums: (Ar.sf.) beşte bir.
hūr: (Far.is.) yiyecek, yiyinti.
hürd: yiyecek, yiyinti.
hurkat : (Ar.is.) yanma, yanıklık.
hüdā: (Ar.is.) doğru yol gösterme.
hümāyūn: mübarek, kutlu; padişaha ait.
hūsām: (Ar.is.) keskin kılıç.
iştifā: (Ar.is.) seçme, seçkinlik.
ıztırār:(Ar.is.) mecburiyet, çâresizlik, ihtiyaç.
i'zāz: aziz kılma, saygı gösterme.
ibrām : (Ar.is.) üstüne düşme, ısrar etme; zorlama.
iclāl: (Ar.is.) büyüklük, kuvvet, kudret.
için: has, özge.
iflāh: selâmete çıkma.
ihāta: sarma, kuşatma.
igmāz : (Ar.is.) göz yumma, görmezlikten gelme.
ihlāk: (Ar.is.) helâk etme; öldürme, yok etme, öldürülme.
ihlās: samimiyet, hâlis bağlılık.
iklîl: taç.
ikrār: (Ar.is.) tasdik, kabul.
iksün (eksün): (Ar.is.) şık, süslü elbise; renkli, siyah veya siyaha çalan renkte bir kumaş.

il-: dokunmak, geçmek.
ilen-: beddua etmek, küfretmek, kötü söylemek.
ilkā: (Ar.is.) telkin etme, ilhâm etme.
‘imāme: sarık.
imi bir it-: birlikte hareket etmeyi gizlice kararlaştırmak.
imtişāl : (Ar.is.) icap edeni, gerekeni yapma; alınan emre boyun eğme.
‘in: (Ar.sf.) iri ve güzel gözlüler.
inâbet: (Ar.is.) günahlara tövbe edip Hak yoluna dönme.
ifende: çok, gayet, ziyâde, pek.
ipçîn : (çelik) zırh.
ir-: dokunmak, isabet etmek.
ir: erken, erken zaman.
is: sahip, mâlik.
îşāl : ulaştırma.
istiğnā: ihtiyaçsızlık.
istimālet: (Ar.is.) gönül çekme; tesellî etme, avutma.
istivā’: (Ar.is.) müsâvî olma, denk olma; ortada ve tam bir derecede bulunma.
isüz: boş, تنها, sahipsiz, ıssız.
‘işā: akşam.
iş geç-: kötülük yapmak.
îşān: (Far.is.) onlar.
iş‘ār: haber verme.
‘itāb: azarlama, tersleme.
itir-: kaybetmek, zayi etmek, telef etmek, mahvetmek.
‘ivaż: (Ar.is.) bedel, karşılık.
‘iyādet: (Ar.is.) hatır sorma; hasta ziyareti.
izdiyād: (Ar.is.) artma, çoğalma.
ķabā : cübbe.
ķabż : ruh teslim alma.
ķağan [-arşlan]: kızmış, kükremiş, çok öfkeli (aslan, kaplan).
kāh: (Far.is.) köşk, kasr.
kāh: (Far.is.) saman, saman çöpü.
ķahhār : ziyadesiyle kahreden, kahredici [Allāh’ın sıfatlarındandır].
ķāil : râzı olmuş, boyun eğmiş; inanmış.
ķal : (madeni tasfiye için) eritme.
ķal-: bağlanmak, değer vermek, itibar göstermek.
ķalıñ: çok, sık, yoğun, kalabalık.

ḳālī : (Far.is.) halı, kilim; keçe, örtü.
ḳam' : (Ar.is.) ezme, kırma; zaptetme.
kām-rānī : (Ar.is.) isteğine, arzusuna kavuşmuş olma; mutluluk, kâmranlık.
ḳanara: mezbaha.
ḳara buş: kara sis; kâbus, endişe.
karavaş: cariyeye, hizmetçi.
ḳaravul: gözcü, nöbetçi, karakol.
kārbān: (Far.is.) kervan.
kār-dīde: uyanık, tecrübeli.
kār-fermā : (Far.b.is.) iş buyuran, iş buyurucu.
ḳarı: yaşlı.
ḳaşşāb : kasap.
ḳayu : kaygı, endişe, tasa.
ḳāziyye: (Ar.is.) iş, husus, mesele; dâvâ.
ke's: (Ar.is.) kadeh, bardak; şarap dolu bardak, bir bardak şarap.
kebūd: (Far.sf.) gök rengi, mavi.
kec: (Far.sf.) eğri, çarpık.
kec-rā: çarpık fikirli.
kec-reftār: (Far.b.sf.) eğri giden, tuttuğu yol aykırı.
ked-hüdā: (Far.b.is.) kethüdâ, kâhya.
keff: (Ar.is.) el ayası, avuç.
kelāg: (Ar.is.) kuzgun.
kelb-i 'akūr : (Ar.sf.) ısırık, azgın, kuduz köpek.
kemīn: (Ar.is.) pusu.
kemīne : âciz, hakîr, zavallı.
kem-ter: (Far.b.sf.) daha aşağı, hakîr, îtibarsız.
kenār: (Far.is.) kucaklama, kucağa alma.
kendüzin digşür-/kendüzini divşürmek: kendini toplamak, kendine gelmek.
kengel [keḳgel]: alay, şaka, latife, eğlence.
kenīse: kilise.
keşākeş: (Far.is.) çekişme, münâkaşa; gam, keder, tasa, kaygı.
ketif: (Ar.is.) omuz, omuz kemiği.
key: çok, pek, gayet; iyi, iyice, hakkıyla; uygun, layık, muvafık, doğru, yerinde; büyük, muhteşem.
keyān: (Far.is.) yıldız; merkez.
keyvān: (Far.is.) Zuhâl (Satürn) gezegeni.
keyy: (Ar.is.) yarayı dağlama.

ķılāde : (Ar.is.) gerdanlık.
ķır [ķiři]: ak saçlı ve sakallı, yaşlı.
ķırāb: (Ar.is.) kılıç ve bıçak kını.
ķıvan-: sevinmek, güvenmek; heveslenmek.
ķıyıř-: cesaret etmek.
ķīr: (Ar.is.) zift, katran.
ķirbās: (Ar.is.) bez; kumaş, keten ve pamuk bez.
ķisvet: (Ar.is.) elbise.
ķitef: (Ar.is.) omuz; omuz kemiği, arka omuz başlarındaki düz kürek kemiği.
ķitfe: omuz, kürek kemiği.
ķizb: yalan söyleme.
ķolçak : kola geçirilen kılıf.
ķoř(ul)-: emrine ver(il)mek.
ķur'a: (Ar.is.) ad çekme.
ķūs: (Far.is.) kös, büyük davul.
ķūs-i riĥlet: göç davulu.
ķuĥb-ı aķĥāb: Allah'ın, kendisine tasarruf kudreti vermiş olduğu velī.
ķülĥan: hamam ocağı.
ķüp düş-: birdenbire düşmek.
lā-büdd : (Ar.sf.zf.) lâzım, gerekli, gerek.
lāmi': (Ar.sf.) parlayan; parlak.
lāře: (Far.is.) leş.
lā-v'allāĥ: vallahi.
lā-yefhem: (Ar.sf.) anlayışsız.
lecc: (Ar.is.) düşmanlıkta ayak direme, inat etme.
ledünnī: (Ar.sf.) Allah'ın bilgisine ve sırlarına ait olan.
līnet : (Ar.is.) yumuşaklık, mülâyimlik.
ma': (Ar.e.) ile, birlikte.
ma'ālī : (Ar.is.) şerefler, ululuklar.
ma'ārif: marifetler, bilgiler.
ma'şüm: (Ar.is.) küçük çocuk.
māder-zād: (Far.b.sf.) anadan doğma.
mā-fi'z-zamīr: (Ar.b.is.) gönüldeki, içteki şey.
mağfūr: (Ar.sf.) Allah tarafından günahları affedilmesi için duā edilen (kimse), ölmüş.
mağrūr: gururlu, kendini beęenmiř, büyüklük taslayan.
mağz: (Far.is.) beyin, dimağ; iç, öz; ilik.
maĥfil: (Ar.is.) oturulacak, görüşülecek yer; toplantı yeri.

māhiyyet: (Ar.is.) bir şeyin aslı, esâsı, içyüzü.
mashâra: (Ar.sf.) maskara, soytarı, rezil.
me: nah, işte, al; bırak, dokunma, değme!
me'nūs: (Ar.sf.) ünsiyet olunmuş, alışılmış; alışık.
me'vā: yurt, makam.
mebādā: sakın, olmaya ki.
mehâr : (Far.is.) devenin burnuna geçirilen burunluk; yular, dizgin.
mehl: vakit verme, bir işi muayyen bir zamana kadar bırakma.
mekâtîb: mektuplar.
mekr: (Ar.is.) hîle, düzen.
melā'in : herkesin nefretini ve lânetini kazanmışlar.
melâlet: (Ar.is.) bıkmak, usanma; sıkılma, sıkıntı.
memerr: (Ar.is.) geçilecek yer, yol, geçit, cadde, sokak.
menāb: (Ar.is.) birinin yerini tutma, vekil olma; vekillik yeri.
merdūd: kovulmuş.
mergūb : sevilmiş, beğenilmiş.
merre: defa, kere.
merzengūş: (Far.is.) mercanköşk denilen, fesleğene benzer bir çiçek.
mesāvî: (Ar.is.) fenâlıklar, kötülükler.
meş'üm: (Ar.sf.) uğursuz.
meşāmm: burun.
mev'ize: (Ar.is.) öğüt.
meveddet: (Ar.is.) sevme, sevgi.
mevķūf: vakfedilmiş, bağlı.
mezāb: eritilmiş.
mezmūm: beğenilmemiş, yerilmiş; ayıp.
mişbāh: (Ar.is.) kandil, çıra, meş'ale.
mîğ: (Far.is.) kara bulut; duman, sis.
mih: (Far.sf.) büyük, ulu.
mihmāz/mihmîz: (Ar.is.) mahmuz.
muħallā: donatılmış, süslenmiş.
muħalled : (Ar.sf.) dâimî, sürekli olarak kalan.
muħarref: değiştirilmiş.
muħliş : hâlis, katkısız, gönülden.
muħtell: bozulmuş, bozuk; karışık.
muķarreb: yaklaşmış, yakın (Allāh'a yakın).
muķarrer: şüphesiz, sağlam; kararlaşmış; bildirilmiş.

muḳbil: (Ar.sf.) ikballi, mesut, bahtlı.
murabbā: (Ar.sf.) terbiye edilmiş.
muraḳkaʿ: yamalı hırka.
muraşsaʿ: kıymetli taşlarla bezenmiş.
murg-zār: kuş yatağı, kuşu bol olan yer.
muşallā : (Ar.is.) namaz kılmağa mahsus açık yer; namazgah.
muẓtarr: (Ar.sf.) çâresiz kalmış; zorlanmış.
mücāvir : (Ar.sf.) komşu.
müdāvā: devâ arama.
müheyyā: (Ar.sf.) hazır, hazırlanmış.
mühmel: mânâsız, boş.
mühmelāt: boş, manasız sözler.
müjde-gānī: (Far.b.is.) müjdeye karşılık verilen bahşiş.
mülāzım : bir yere tutunup kalan.
mülemmaʿ: (Ar.sf.) bulanmış, sıvanmış.
münāfık: (Ar.sf.) nifak sokan, iki yüzlü, riyâkâr.
münkir: inkâr eden.
müntehā: (Ar.sf.) son derece, son kerte.
mürtedd: (Ar.sf.) İslâm dîninden dönen.
mürüvvet: (Ar.is.) insâniyet, mertlik, yiğitlik; cömertlik, el açıklığı.
müsellem: (Ar.sf.) teslim edilmiş, verilmiş; su götürmez, doğruluğu, gerçekliği herkesçe kabûl edilmiş olan.
müstağnī: gerekli, lüzumlu bulmayan.
müstaķim: (Ar.sf.) doğru, düz; temiz, namuslu; hak yol.
müstemiʿ: dinleyen.
müşʿir: (Ar.sf.) haber veren, bildiren.
müşāhid: (Ar.sf.) gören, bakan.
müşt: (Far.is.) yumruk, muşta; avuç.
müzāb: (Ar.sf.) eritilmiş, erimiş.
müzd: (Far.is.) ücret, karşılık; mükâfât.
naʿīm: (Ar.is.) bollukta yaşayış; cennetin bir kısmı.
naḥs: (Ar.sf.is.) uğursuz, şom; uğursuzluk.
nağz : (Far.sf.) güzel, iyi, göze hoş görünen.
nāliš: inleyiş.
nām-zed: (Far.b.sf.) nişanlı, sözlü, yavuklu; aday.
neberd : (Far.is.) harp, savaş.
nefir: (Ar.is.) boynuzdan yapılan boru.

nekhet: koku.
neng: (Far.is.) ayıp, utanma; şöhret, ün.
nesr: akbaba, kartal; parlak bir yıldız.
nesteren: (Far.is.) ağustos gülü, yaban gülü.
nevāle: yiyecek, içecek; nasip, kısmet.
nev-bāve : (Far.b.sf. ve is.) turfanda yemiş; yeni yeşillik; hediye.
nevk: (Far.is.) sivri uç; kuş gagası, kirpiğin ucu.
neyistān: (Far.b.is.) kamışlık, sazlık.
nez'e: (Ar.is.) can çekişme.
nezdīk: yakın.
nifāk: (Ar.is.) münâfıklık, ikiyüzlülük.
nigāh-dār: (Far.b.sf. ve is.) gözcü, bekçi; saklayıcı, koruyucu.
nigeh-bān : (Far.b.sf.) gözcü; bekçi.
nihād: (Far.is.) tabiat, huy, yaratılış.
nīk-fāl: (Far.b.sf.) uğurlu.
nīk-nām: iyi adlı.
nīme: yarı, yarım, buçuk.
nīrān: cehennem; ateş.
nīz: (Far.e.) “da, de, dahi” anlamında bir atıf edatı.
nuql: (Ar.is.) meze, çerez.
nükte-dān: zarif, ince kimse.
oñat : doğru, uygun, mükemmel, layıkıyla.
onca/anca: o kadar, öyle.
ög: akıl, hatır.
öge düş-: hatıra gelmek.
öginden git-: aklından, hatırından çıkmak, unutmak.
ögret-: alıştırmak.
öñürdi: önce, ilk önce, daha önce.
‘öşr: (Ar.is.) onda bir.
öykelen- : öfkelenmek.
‘özr-h^vāh: özür dileyen, özür bildirerek af isteyen.
pās: (Far.is.) bekleme, gözetleme.
perçem: (Far.is.) yele; mızrak, bayrak gibi şeylerin başlarına konulan püskülümsü şeyler.
perhāş: (Far.is.) harp; kavga.
pertāb: (Far.is.) atılma, sıçrama; geriden koşarak hız alıp atılma; uzağa düşen ok.
pertev: (Far.is.) ışık, parlaklık, yalım.

peydā: meydanda, açıkta.
peymân: (Far.is.) yemin, and.
pīşe: alışmış, huy edinmiş.
pīşvā : başkan.
pül: (Far.is.) köprü.
püşt: sığınak; yardımcı.
ra'ıyyet: (Ar.is.) bir hükümdar idâresi altında bulunan ve vergi veren halk.
rabb: (Ar.is.) efendi, sahip.
racīm:(Ar.sf.) taşlanmış; lanetlenmiş, mel'ûn.
rāh: (Ar.is.) şarap.
raht: (Far.is.) at takımı; yol levâzımı.
râst-gūy: (Far.b.sf.) doğru söyleyen.
râst-güftâr: doğru söyleyen.
rây: rey, fikir.
reh-revân: (Far.b.is.) yolcular.
reh-zen: (Far.b.sf.) yol kesen.
renc: eziyet, sıkıntı; ağrı, sızı.
rengîn: güzel, lâtif, hoş.
reşk: (Far.is.) kıskanma, hased.
reyb: şüphe.
Rezzāk : bütün mahlûkların rızkını veren Allâh.
rîf: (Ar.is.) yumuşaklık, tatlılık, yavaşlık.
rızâ : istek, hoşnutluk.
rīg: (Far.is.) kum.
rîş: sakal.
rîş-hand: bıyık altında gülme, alay.
rîv: (Far.is.) düzen, hîle.
rîv it- : oyun etmek, hile yapmak.
rîze: (Far.is.) kırıntı, döküntü, küçük parça.
rūd: ırmak, çay.
rū-siyāhî: yüzü karalık.
rücū': dönme, geri dönme.
rüst-â-hîz: (Far.is.) kıyâmet.
sa'âdet-mend: mutlu.
şa'b: (Ar.sf.) güç, zor, çetin.
sa'd-ı ekber: Jüpiter (Müşteri) gezegeni.
şâ'ika: (Ar.is.) yıldırım.

şa‘leb: (Ar.is.) tilki.
şā’ib: (Ar.sf.) yanlışsız, doğru, yanlışlık yapmayan; maksada, hedefe uygun.
şābit-ka-dem: sözünde duran.
şabūh : sabah vakti içilen şarap; mahmurluk bozan içki.
Şafā: (Ar.is.) Mekke civarında bir yer olup hacılar, burası ile Merve denilen yer arasında Hz. Hacer’in gidiş geliş hareketini remzederek dört defa gidip üç defa gelirler.
şafir: (Ar.is.) ıslık; ince, güzel ses.
şāğal-: şifâ bulmak, iyileşmek.
sāha: (Ar.is.) meydan, avlu, alan.
saht : (Far.sf.) katı, sert.
saht-rū: (Far.b.sf.) pek yüzlü; dargın, suratı asık.
şāib : (Ar.sf.) yanlışsız, doğru; maksada, hedefe uygun.
şak: uyanık, çabuk duyan, tetikte, ihtiyatlı, müteyakkız; rahat, sağlam, emin.
şākīb: (Ar.sf.) parlak ışıklı (yıldız).
şakīm: (Ar.sf.) hasta, hastalıklı; yanlış.
şal- : sallamak.
şalābet : (Ar.is.) peklik, sağlamlık, mânevî kuvvet.
şamsām: (Ar.is.) keskin kılıç.
şanç-: saplamak.
şandal: (Ar.is.) Hindistan’dan getirilir kuvvetli ve güzel kokulu sert bir ağaç.
şarşar: (Ar.is.) şiddetli, gürültülü rüzgâr.
şavāmi‘: (Ar.is.) ibadet yerleri, tekkeler.
şavt : ses, sedâ.
sāye-perver: gölge veren, koruyan.
şāyim : (Ar.sf.) oruç tutan, oruçlu.
şaykal: (Ar.is.) cilâcı, cilâ aleti; cilâ.
sāz: çalgı, düzen.
sebb: (Ar.is.) sövüp sayma.
seblet: (Ar.is.) bıyık.
segirdim: koşma, koşuş; akın, hücum.
sehel : az, azıcık, pek basit.
sehm: (Ar.is.) kısım, hisse, pay.
sekit-: reddetmek, azarlamak, tekdir etmek.
selvet: (Ar.is.) gönül rahatlığı, iç huzuru; memnunluk, mutluluk; zevk, keyif.
semāvāt: gökler.
semm: (Ar.is.) zehir, ağrı.
seng-i hārā: pek sert taş.

serā-perde: (Far.b.is.) saray perdesi, harem dâiresinin önüne çekilen büyük perde; otağ, pâdişah çadırı.

sergîn: (Far.is.) gübre, fişkı.

ser-keş: dikbaşı, itaatsiz, boyun eğmeyen.

ser-sām: (Far.b.is.) sersem.

ser-sebz: (Far.b.sf.) tâze, yeni yetişmiş; yemyeşil.

sevgend: (Far.is.) and, yemin, kase.

şevr: boğa burcu.

seylāb : (Far.is.) sel, sel suyu.

Şiddīk: (Ar.sf.) pek doğru, sözünün eri [kimse]; Hz. Muhammed'in vefâlı dostlarından Hz. Ebûbekir'in lâkabı.

şiddk: doğruluk, yürek temizliği.

şıgan-: sıvanmak, kolları bacakları sıvamak; okşanmak.

sır sır: şır şır, şırl şırl.

şiyām: (Ar.is.) oruç.

sicn: (Ar.is.) hapisane, cezaevi.

silāh-şōrī: silah eri, savaşçı.

simāt: (Ar.is.) ziyafet; sofrâ, yemek masası.

sinān: (Ar.is.) mızrak, süngü.

sinn: (Ar.is.) yaş, ömrün derecesi.

sipāh: (Far.is.) asker; ordu.

sipāriş: ısmarlama.

sīr: (Far.sf.) tok, doymuş.

sīr-āb : (Far.b.sf.) taze, körpe; suya kanmış.

sirāc: (Ar.is.) ışık, kandil, mum.

siriş: (Far.is.) yaradılış, tabîat, huy.

siyāh-gūş : (Far.b.is.) karakulak denilen hayvan.

siyeh-kār: (Far.b.sf.) günaha giren.

siyy: (Ar.is.) birbirine denk, eşit, müsâvî.

sūd: kazanç.

şudā' : (Ar.is.) baş ağrısı.

şunuş-: birbirine hamle etmek.

sūr: ziyafet, şenlik.

şuvat/suvat: Derelerde su alınacak ve hayvan sulanacak yer; gölümsü, havuzumsu yer.

sübül: (Ar.is.) yollar, sebiller, caddeler.

süñi/süñü: süngü, kargı, mızrak.

sürüd: şarkı, türkü.

süst: (Far.sf.) gevşek, sölpük; tembel; mânâsız, değersiz [kelime].
şābāş: (Far.is.) takdir etme, beğenme, “aferin!” deme.
şakī : bahtsız, fenâ hareketli; haydut, yol kesen.
şast : (Far.sf.) altmış.
şatt: (Ar.is.) büyük nehir.
şebāne : geceye âit, gece ile ilgili, gecelik; geceden kalma.
şebāngāh: geceleyin, gece vakti.
şeb-pere: yarasa.
şecā‘at : yiğitlik.
şeker-bār: (Far.b.sf.) etrafa şeker saçarcasına tatlı.
şeker-h^vāb : (Far.b.is.) otururken gelen tatlı uyku.
şeker-hand: (Far.b.sf.) sevgilinin tatlı tatlı gülüşü.
şemāil: (Ar.is.) huylar, tabiatlar, ahlâklar.
şenā‘at: (Ar.is.) kötülük, fenâlık.
şeng: (Far.sf.) neşeli, kıvrak.
şerha: (Ar.is.) dilim, kesilmiş şey, parça.
şerr: (Ar.is.) kavga, gürültü; fenâlık, kötülük.
şevket: (Ar.is.) büyüklük, heybet.
şihāb: (Ar.is.) kıvılcım; akan yıldız.
şikeste-dil: gönlü kederli, mahzun.
şinhıyār: salatalık, hıyar.
şir-h^vār: henüz memede olan.
şübān: (Far.is.) çoban.
şu‘bede-bāz: (Far.b.is.) hokkabaz.
şūr: (Far.sf.) karmaşa, şamata, gürültü, kargaşalık.
şükūh: (Far.is.) ululuk, azamet.
şütür-bān: deveci, deve çobanı.
şütür-bār: (Far.b.is.) bir deve yükü kadar olan ağırlık.
ta‘ab : (Ar.is.) sıkıntı, zahmet, eziyet.
ta‘addī: (Ar.is.) geçme, öteye geçme, saldırma; zulmetme; adâletsizlik.
ta‘at : ibâdet.
ta‘zīm: (Ar.is.) ululama, büyük sayma.
tab: yetişir, kâfî; eşit.
tabanca [tapanca] : tokat, sille, şamar.
tābe : (Far.is.) tava; geniş, düz yüzlü tuğla.
tā-be-key: ne zamana kadar, niceye dek.

ṭabla : (Ar.is.) satıcı vb.nin kullandığı tahtadan tepsi; soba, mangal gibi şeylerin altına konulan metalden veya tahtadan yapılan tepsiye benzeyen altlık.

tağyīr: bozma.

taḥiyyat: (Ar.is.) selâmlar, hayır duâlar.

taḥsīn: beğenip alkışlama.

ṭala-: ısırarak, yaralamak, sokmak.

ṭaḥna ḳal-: sabahlamak.

ṭap: yetişir, kâfi; hemen, derhal.

ṭapu: hizmet, görev; huzur, zat, makam.

ṭapu ḳıl-: tapmak, itaat etmek.

tārāc: (Far.is.) yağma, çapul, talan.

tārek: başın tepesi.

tarḥūn: (Ar.is.) tuzla otu, hekimlikte kullanılan ıtırılı bir nebat.

taṣadduḳ : (Ar.is.) sadaka olarak verme.

ṭataṣ-: karşılaşmak, rastlamak, tatmak.

ṭavar: binek hayvanı.

ṭavḳ: (Ar.is.) gerdanlık; tasma, halka.

ṭayan-: güvenmek, itimat etmek.

taẓarru' : yalvarma.

tāziyāne: kırbaç, kamçı.

tebāh: (Far.is.sf.) tükenme; harap; mahvolma.

tecessüs: yoklama, araştırma.

tecvīz: izin verme.

te'essüf: (Ar.is.) eseflenme, tasalanma.

tefe'ül: (Ar.is.) fal açma, fala bakma; hayra yormalar, uğur saymalar.

tefriḳa: (Ar.is.) ayrılma, ayrılık; bozuşma.

teḳarrüb: (Ar.is.) iki şeyin birbirine yakın olma hali.

tekellüm: söyleme, konuşma.

telbīs: (Ar.is.) ayıbını, kusurunu örterek bir şeyi sahtelendirme; sûret-i haktan görünerek hîle edip aldatma; hîle, oyun.

temcīd: (Ar.is.) ululama, ağırlama.

temennā: selâmlama.

tena'um: (Ar.is.) nîmet içinde, bolluk içinde bulunarak rahat etme.

teng: (Far.sf.is.) dar, sıkıntılı; küçük deng, eşyâ, yük dengi.

tengnā: (Far.is.) dar boğaz, geçit; mezar.

teng-nāy: (Far.b.sf.) dar, sıkıntılı yer.

teṣvīṣ: (Ar.is.) karıştırma, karmakarışık etme.

tevsen: (Far.is.) başı sert at.
tīhū: (Far.is.) çil kuşu.
tilāvet: Kur'ân okuma.
tīre: (Far.sf.) bulanık.
tīz-āb: (Far.is.) kezzap.
tolayı: muhit, çevre; çepeçevre, firdolayı.
toyum: ganimet; ganimet almış olarak.
tufeyl: dalkavuk, asalak.
tura: deriden ya da ipten örülen kamçı.
turayd: kamçı.
tūşe: (Ar.is.) ölmeyecek kadar yenecek şey, azık.
tüg-: yükselmek.
türrehāt: (Ar.is.) saçma sapan sözler.
türüş-rūy: asık suratlı.
uç: sebep, vesile.
uçuk : sara hastalığı.
uçuk tut-: sara tutmak, cin tutmak.
uçuklu: saralı, cin tutmuş; sersem, derbeder sarsak, deli.
ud: haya, edep, utanma, şeref, onur.
uğın-/uvın-: bayılacak hale gelmek, bayılmak, akli başından gitmek.
uğraş: harp, savaş, kavga, dalaşma.
uğun-: bayılacak hale gelmek.
'uhde: söz verme.
'ukāb: karkuş, kartal.
'uķar : (Ar.is.) şarap.
ulal-: artmak, çoğalmak; büyümek; yetişmek, yaşlanmak.
ulü'l-ebşār: görüş kabiliyetinde olan kimseler.
'unf: (Ar.is.) şiddet, kabalık, sertlik.
'urūc: yükselme, ağma.
urul-: dikilmek, kurulmak, yapılmak.
'urve-i vuşķā: sağlam kulp; Müslümanlık.
uş-/oş-: kıyas etmek, karşılaştırmak, benzetmek, benzetmeğe çalışmak.
uşat-: parçalamak, ufaltmak.
uy-: çatmak, sataşmak.
uyan-: ışık parlamak, yanmak.
uz: ustaca, münasip, uygun, muvafık, doğru.
üftāde: biçāre.

ülü: hisse, pay, kismet, kısım, bölüm.
üründü: seçilmiş, seçkin, mümtaz.
üş-: toplanıvermek.
va'z: dinî öğüt, vaaz.
vakt-i zuhur: öğle zamanı.
vāye: nasip, kismet.
vāz: (Far.is.) bırakma, terk.
verziş: çalışma, işletme.
vuşül: (Ar.is.) varma, ulaşma, yetişme.
vuzū': (Ar.is.) abdest alma, abdest.
yalñ: alev.
yalman: kılıcın, kamanın, bıçağın, mızrağın, süngünün ağzı ya da ucu.
yan vir-: yan çizmek, uzak durmak, arka çevirmek, kaçınmak.
yap-: kapamak, kapatmak, örtmek.
yar: salya, tükürük.
yaraşdur-: düzenlemek, uygun biçimde yapmak; layık görmek; uydurmak, yakıştırmak.
yek-ser: bir baştan bir başa.
yek-süvār: (Far.sf.) binicilikte emsalsiz; yiğit atlı.
yek-süvāre: tek başına ata binen.
yigin: baskın, galip, üstün, güçlü.
yol it-: yol bulmak, yol açmak.
yolut-: kendi saç ve sakalını yolmak; temizlemek, tıraş etmek.
yon-: yontmak, tıraş etmek; silmek, yok etmek.
yort: hüküm, nüfuz.
yort-: koşmak, sürekli yol yürümek.
yügürt-: koşmak.
yüzin düş-: yüz üstü, yüzükoyun düşmek.
zağan: (Far.is.) çaylak.
zalāl: (Ar.sf.) gölge eden, gölgesi olan.
zāmin: (Ar.sf.) kefil.
zamīr: (Ar.is.) içyüz; kalp, vicdan; gönülde gizli olan sır.
zebūn: zayıf, güçsüz.
zebūnī: zayıflık, âcizlik, güçsüzlük.
zehhār: (Ar.sf.) dolu, taşkın, coşkun (deniz).
zehre: öd, safra.
zeng: zil, çalpara.
zevāyā: köşeler, bucaklar.

zeyl: ayırma, seçme, ayırt etme.

zeyt: zeytinyağı.

zīnet: (Ar.is.) süs, bezek.

zīr-dest: (Far.b.sf.) el altındaki ahâli, el altında bulunan âciz [halk].

zişt : (Far.sf.) çirkin.

zu‘m: şüphe, sanı.

zūd: (Far.sf.) çabuk, acele, hemen olan.

zuhr : (Ar.is.) öğle, öğle vakti.

zūr: (Far.is.) güç, kuvvet.

CINAS SÖZLÜĞÜ DENEMESİ ¹

acı (*T.f.* acımak, üzüntü duymak, merhamet etmek) / **acı/açı** (*T.s.* yemek yeme ihtiyacı olanı) (*müstevfâ basit cinas*) (7/3264)

āl (*Ar.is.* oyun, hîle) / **al** (*T.f.* almak fiili emir kipi çekimi) (*müstevfâ basit cinas*) (7/3005)

al (*T.f.* almak eyleminin emir kipi) / **al** (*T.is.* kırmızı) (*müstevfâ basit cinas*) (7/5909)

'alemle (*Ar.is.* nişan, alâmet) / **'alemle** (*Ar.is.* bayrak, sancak) (*mümâsil basit cinas*) (7/3550)

altı (*T.is.* altı-sayı-) / **altı** (*T.is.* altını, aşağısını) (*mümâsil basit cinas*) (7/6013)

aña (*T.zm.* ona) / **aña** (*T.f.* ansın, sözünü etsin, hatırlasın) (*müstevfâ basit cinas*) (6/1325)

anı (*T. zm.* onu) / **ānī** (*Ar.Far.zf.* hemen, o anda) (*mümâsil basit cinas*) (7/5959)

araya (*T.is.* o mevkiye) / **araya** (*T.f.* aramak fiilinin istek kipi üçüncü tekil şahıs çekimi) (*müstevfâ basit cinas*) (6/801)

'atīkuñ (*Ar.sf.* asalet; azatlı ve hür olma) / **'Atīkuñ** (*Ar.is.* Hz. Ebû Bekir'in lâkabı) (*mümâsil basit cinas*) (6/1811)

ay (*T.is.* yılın on iki bölümünden her biri) / **ay** (*T.is.* ay -gök cismi-) (*mümâsil basit cinas*) (7/6413)

ayrdı (*T.f.* seçti, ayırıp çıkardı) / **ayrdı** (*T.is.* farklılığı) (*müstevfâ basit cinas*) (6/130)

az (*T.sf.* az, eksik) / **āz** (*Far.is.* açgözlülük, hırs, tamah) (*mümâsil basit cinas*) (7/5089)

'azm (*Ar.is.* karar, niyet; azmetmek, yönelmek) / **'azm** (*Ar.is.* vazife, görev) (*mümâsil basit cinas*) (7/3259)

---

¹ Bu cinas sözlüğü denemesi, *Siyer-i Nebī*'de yer alan cinaslardan yalnızca **tam cinas** türündeki örnekleri içermektedir.

bāb (*Ar.is.* kapı) / **bāb** (*Ar.is.* bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çâre, yol, yöntem) (*mümâsil basit cinas*) (7/4909)

bāde (*Far.is.* şarap; içki) / **bāda** (*Far.is.* rüzgâra, yele) (*mümâsil basit cinas*) (6/1361)

bahâsı (*Far.is.* kıymet, bedel, değer) / **bahâ sî** (*Far.is. ve sf.* Onun bedeli otuz değil yüz devedir) (*mümâsil müteşâbih cinas*) (7/3908)

Bākî (*Ar.is.* Allâh) / **bākî** (*Ar. sf.* dâimî, kalıcı) (*mümâsil basit cinas*) (6/2773)

bāl (*Far.is.* kanat) / **bāl** (*Ar.is.* kalp, yürek, gönül) (*mümâsil basit cinas*) (7/5607)

Bārî (*Ar.is.* Allâh) / **bārî** (*Far.e.* hiç olmazsa, bir kere; hâsılı) (*mümâsil basit cinas*) (6/2295)

başdı (*T.f.* bağına bastı, teskin etti) / **başdı** (*T.f.* bastırmak, kapatmak; alt etmek, yenmek) (*mümâsil basit cinas*) (7/3214)

baş (*T.is.* başkan, komutan) / **baş** (*T.is.* baş, kafa) (*mümâsil basit cinas*) (6/311; 7/6582)

başa (*T.is.* aklını başına toplamak) / **başa** (*T.zf.* baştan başa) (*mümâsil basit cinas*) (7/3210)

başlu (*T.is.* başlı, kafalı) / **başlu** (*T.is.* bağı yaralı) (*mümâsil basit cinas*) (6/1300)

batdı (*T.f.* güneşin batması) / **batdı** (*T.f.* karalar bürünmek, karalara boyanmak) (*mümâsil basit cinas*) (7/6623)

bāz (*Far.zr.* tekrar, geri; yine) / **bāz** (*Far.is.* doğan, şâhin [kuş]) (*mümâsil basit cinas*) (7/6047)

ben de (*T.is.* ben bile) / **bende** (*Far.is.* bağa, râbitaya) (*mümâsil müteşâbih cinas*) (6/646)

benefşe (*Far.is.* menekşe) / **benefşe** (*Far.sf.* mor renge, menekşe rengine) (*mümâsil basit cinas*) (6/2091)

biçenven (*T.f.* kılıçla kesmek) / **biçenven** (*T.f.* ekin biçmek) (*mümâsil basit cinas*) (6/972)

bî-kerândur (Far.birleşik sf. malın sınırsız, sonsuz olması) / **bî-kerân dūr** (Far.birleşik sıfat ve Ar.is. sınırsız, hadsiz inci) (mümâsil mefrûk cinas) (7/4547)

bileyüm (T.f. bilmek) / **bileyüm** (eT.zf. birlikte, beraber) (müstevfâ basit cinas) (7/5319)

bitdi (T.f. sona ermek, tamamlanmak) / **bitdi** (T.f. varmak, yetişmek, ulaşmak) (mümâsil basit cinas) (6/563)

bu (T.zm. bu, işaret zamiri) / **bū** (Far.is. koku) (mümâsil basit cinas) (7/6360)

buñalmıŝ (T.f. bunalmak, sıkılmak) / **buñ almış** (T.is. ve f. sıkıntının ve şiddetli ihtiyacın herkesi etkilemesi) (müteşâbih cinas) (7/5312)

bunda (T.zm. burada) / **bün de** (Far.is. ve T.bağlaç kök bile) (mümâsil müteşâbih cinas) (7/3909)

büyükden (T.is. büyük, ulu kişiden) / **bu yükden** (T. sf. ve is. bu yükten, ağırlıktan) (mümâsil mefrûk cinas) (7/6159)

câni varlar (Far.is. ve T.sf. câni, rûhu olanlar) / **cânavarlar** (Far.is. canavarlar) (mümâsil mefrûk cinas) (6/13)

cūya (Far.is. arama, araştırma) / **cūya** (Far.is. akarsuya, ırmağa) (mümâsil basit cinas) (6/2431)

çalnup (T.f. davulun çalınması) / **çalnup** (T.f. kesmek üzere sürmek, kesmek; vurmak) (mümâsil basit cinas) (7/5668)

çeşme (Far.is. musluklu su haznesi; pınar, su kaynağı) / **çeşme** (Far.is. göze) (mümâsil basit cinas) (6/1154)

çin (eT.is. çin etmek, tamamlamak, gerçekleştirmek) / **Çin** (Far.is. Çin ülkesi) (mümâsil basit cinas) (6/1891)

de bile (T. bağlaç ve e. ben de onunla birlikte) / **dibile** (Tr.zf. dibelik/dibelek büsbütün, tamamıyla, ebedî) (mümâsil mefrûk cinas) (7/3266)

dek (T.e. ...kadar, ...değın) / **dek** (T.sf. sessiz, rahat, sâkin) (mümâsil basit cinas) (7/4574)

dem (Ar.is. kan) / **dem** (F.is. zaman, an) (mümâsil basit cinas) (6/2549)

dem (Far.is. zaman, saat, vakit) / **dem** (Far.is. dem vurmak, nefes almak, nefes çekmek, üfleme) (mümâsil basit cinas) (6/1884)

dest ur (Far.is. ve T.f. el atmak, el uzatmak) / **destür** (Far.is. izin, müsaade, ruhsat) (müteşâbih cinas) (7/5059)

di (T.f. demek, söylemek fiilinin emir kipi çekimi) / **dî** (Far.is. dün) (müstevfâ basit cinas) (6/2762)

dibinden (T.is. dibinden) / **di benden** (T.f. ve T.zm. Benden ne beklediğini söyle) (mevrûk cinas) (7/3993)

dil (Far.is. gönül) / **dil** (T.is. dil) (mümâsil basit cinas) (7/3089)

dirilüp (T.f. dirilmek, canlanmak) / **dirilüp** (T.f. toplanmak) (mümâsil basit cinas) (6/2820)

dögüni (T.f. dövünerek, yas tutarak) / **dögüni** (T.is. dağ, yara; yas, matem) (müstevfâ basit cinas) (6/910)

döndi (T.f. Eski dînini terk edip Müslüman oldu) / **döndi** (T.f. evine döndü) (mümâsil basit cinas) (6/2415)

dönile (T.f. dönülsün, dönülecek) / **dün ile** (eT.is. ve e. gece ile) (müstevfâ mevrûk cinas) (6/2829)

dücāya (A.is. karanlık) / **dü cāya** (Far.sf. ve is. iki yere, iki tarafa) (mümâsil müteşâbih cinas) (7/4299)

düşmen (Far.sf. düşman) / **düş men** (T.is. ve Far.zm. Ben onun düşünüyebileceğim) (mümâsil müteşâbih cinas) (6/1413)

ebyaz (Ar.sf. pek ak, pek beyaz) / **Ebyaz** (Ar.is. Ebyaz -özel isim-) (mümâsil basit cinas) (7/5290)

eceldür (Ar.is. muayyen olan vâde, ömrün sonu, hayâtın son demisi) / **eceldür** (Ar. sf. daha [en, pek] celil, çok büyük, en ulu) (mümâsil basit cinas) (6/2739)

Erkam (Ar.is. Erkam -özel isim-) / **erkam** (Ar.is. yazılar; resimler, sayılar) (mümâsil basit cinas) (7/3046)

eylediler (T.f. muhkem *eylediler*) / **eyle diler** (T.zf. ve f. Öyle olmasını arzu eder)
(müteşâbih cinas) (7/3996)

eylemişdür (T.f. eylemiştir) / **eylemişdür** (T.f. ve Ar.is. Münîrî *inciler* ikrâm eylemiş)
(müteşâbih cinas) (6/2510)

fâzîl (Ar.is. iyilik, fazîlet, lütuf) / **Fazîl** (Ar.is. Fazîl –özel isim-) (mümâsil basit cinas)
(7/4768)

Fazla (Ar.is. Fazl'a -özel isim-) / **fazla** (Ar.sf. fazla, ziyâde, artık) (mümâsil basit cinas)
(7/4567)

fermân (Far.sf. itaat eden, boyun eğen) / **fermân** (Far.is. emir, buyruk) (mümâsil basit cinas)
(6/1828)

gâlib (Ar.sf. galebe eden, üstün gelen, yenen) / **gâlib** (Ar.sf. çok, kalabalık) (mümâsil basit cinas)
(7/4627)

gam-gîn (Ar.Far.birleşik sf. kederli, tasalı) / **gam kîn** (Ar.is. ve Far.is. yok yere kederlenmeye ve kin gütmeye gerek yok) (mümâsil mefrûk cinas) (6/1478)

geç (T.f. tahta geçmek) / **geç** (T.f. bırakmak, vazgeçmek) (mümâsil basit cinas)
(7/3419)

geçdi (T.f. günlerin geçip gitmesi, geçinmek, yaşamak) / **geçdi** (T.f. girmek, dahil olmak, delip geçmek) (mümâsil basit cinas) (6/1920)

gerd (Far.sf. dönen, dolaşan) / **gerd** (Far.is. toz, toprak) (mümâsil basit cinas)
(6/700, 2258)

gönder (T.f. göndermek fiili emir kipi çekimi) / **gönder** (eT.is. kargı, mızrak)
(müstevfâ basit cinas) (7/4379)

götürmüş (T.f. yüklenmek, taşımak) / **götürmüş** (T.f. götürmek, ulaştırmak) (mümâsil basit cinas)
(6/1518)

gövde sinden (T.is. ve Ar.is. Vücudu, yaşın getirdiği yıkımdan etkilenmişti) / **gövdesinden** (T.is. vücudu üzerinde elini gezdirdi) (mümâsil müteşâbih cinas)
(6/2070)

gūne (Far.is. türlü, gidiş, tarz, yol) / **gū ne** (Far.sf. ve T. zamir Bu söylenenler, dedikodular nedir?) (mümâsil müteşâbih cinas) (6/2890)

gūy (Far.sf. söyleyen, diyen) / **gūy** (Far.is. Acemlere mahsus bir çeşit oyun topu; yuvarlak şey) (mümâsil basit cinas) (6/1822)

gūyā (Far.zf. sanki, diyelim ki) / **gūyā** (Far.sf. söyleyen, söyleyici) (mümâsil basit cinas) (7/3338)

gūlzār (Far.birleşik is. gül bahçesi) / **gūl zār** (Far.is.ve sf. Gül ağlamaya, inlemeye başladı) (mümâsil müteşâbih cinas) (6/2418)

gūn (T.is. gün) / **gūn** (eT.is. güneş) (mümâsil basit cinas) (6/1957)

gūnde (T.is. on yedi günde) / **gūn de** (T.is. ve e. gün bile) (mümâsil müteşâbih cinas) (7/5039)

Hāk ivi (Ar.is. ve T.is. Hakk'ın evi) / **Hāk ivi** (Ar.is. ve T.is. Hakk bu evi ...) (mümâsil müteşâbih cinas) (7/3891)

Hāk resūlin (Ar.is. Hakk'ın resûlünü) / **Hāk resūlin** (Ar.is. Hakk, resûlünü gözetir) (mümâsil müteşâbih cinas) (7/4216)

Hākla (Ar.is. Hak'la, Allâh'la) / **hākla** (Ar.is. doğrulukla, hakîkatle) (mümâsil basit cinas) (6/1414)

hālka (Ar.is. ortası boş, yuvarlak şekil, dâire biçiminde olan şey) / **hālka** (A.is. boğaza) (mümâsil basit cinas) (7/6175)

harbe (Ar.is. savaşa) / **harbe** (Ar.is. kısa mızrak, süngü) (mümâsil basit cinas) (7/3139)

hāşa (Ar.sf. mahsus, özel; seçkin kişilere) / **hāşa** (Ar.zf. husûsî olarak, özellikle) (mümâsil basit cinas) (6/1471)

Hasandan (Ar.is. Hasan'dan -özel isim-) / **hasenden** (Ar.sf. güzel şekilde) (mümâsil basit cinas) (6/1860)

Haydar (Ar.is. Hz. Ali) / **Hayy der** (Ar.is. ve Far.is. Hakk'ın bir kapı açması) (mümâsil mefrûk cinas) (7/4419)

hayli (Far.zf. epeyce, çokça; oldukça) / **hayli** (Ar.is. zümresi, takımı, güruhu)
(mümâsil basit cinas) (7/4528)

Hayye (Ar.is. Allâh'ın arslanına) / **hayye** (Ar.sf. diriye, canlıya; kabileye) (mümâsil
basit cinas) (6/2256)

hem (Far.e. aynı şekilde, bir de, dahi) / **hemm** (Ar.is. keder, tasa) (mümâsil basit
cinas) (7/6137)

hem ser (Far.is. ve bağlaç hem baş, komutan) / **hem-ser** (Far. birleşik is. arkadaş,
kafadar) (mümâsil müteşâbih cinas) (6/308)

hemân-dem (Far. birleşik zf. hemen, çabucak, o anda) / **hemân dem** (Far.zf. ve
Far.is. hemen, o anda nefesini teslim etti) (mümâsil müteşâbih cinas) (6/553)

her birisi (Far.sf. ve T.zm. her biri) / **her biri sî** (Far.sf. T. zm. Far.sf. her biri otuz
nispetinde toplanırken) (mümâsil müteşâbih cinas) (6/1019)

hevâ-dâr (Far. birleşik sf. yâr, dost) / **hevâ dâr** (Ar.is. ve Far.is. heves ve istekler
savaşı gösterirse) (mümâsil müteşâbih cinas) (6/909)

ırmak (T.is. ırmak, nehir) / **ırmak** (T.f. ayırmak, cüda kılmak; ayrılmak, geçmek,
uzaklaşmak) (müstevfâ basit cinas) (6/465)

içeri (T.zf. içeri) / **iç eri** (T.is. kalenin içindeki kişilerden biri) (mümâsil müteşâbih
cinas) (7/4853)

ikimüz de (T.is. ikimiz de) / **iki müzde** (T.ve Far.is. iki karşılığa, mükâfata, ücrete)
(mümâsil müteşâbih cinas) (6/1773)

ikisin de (T.is. ikisini de) / **iki sinda** (T.is. iki mezarda) (mümâsil müteşâbih cinas)
(6/2266)

iki-y-idi (T.is. iki taneydi) / **iki yidi** (T.is. ve f. bir iki herze yedi) (müteşâbih cinas)
(7/4423)

iş yirine (T.is. iş yerine gitmek) / **iş yirine** (T.is. işin yerine varması, gerçekleşmesi,
halledilmesi) (mümâsil müteşâbih cinas) (7/4655)

işde (T.zf. hal, durum, vaziyet; işte şimdi) / **işde** (T.is. bu işin içerisinde) (mümâsil
basit cinas) (6/2636)

ışitdi (T.f. duydu) / **iş itdi** (T.is ve f. kötülük yapmak; iş yapmak) (müteşâbih cinas)
(7/3109, 5978; 6/2559)

ive (T.is. eve) / **ive** (T.zf. ive ive, acele acele, koşa koşa) (mümâsil basit cinas)
(7/6747)

‘İzzet (Ar.is. Allâh) / **‘izzet** (Ar.is. hürmet, saygı; ikram, îzâz) (mümâsil basit cinas)
(6/2910)

kaçar (T.f. kaçmak, koşmak fiili geniş zaman çekimi) / **kaç er** (T.is. kaç tane yiğit)
(müstevfâ müteşâbih cinas) (7/4859)

kal’a (Ar.is. kale, hisar) / **kal’a** (A.is. koparma, koparılma, sökme; yerinden çıkarma;
temelinden çekip atma) (mümâsil basit cinas) (7/4830)

kalbe (Ar.is. ortaya) / **kalbe** (Ar.is. kalp, yürek) (mümâsil basit cüinas) (7/6087)

kalbi (Ar.is. yürek; gönül) / **kalbi** (Ar.zf. değiştirmeye, çevirmeye müsait; yürekten,
içten) (mümâsil basit cinas) (6/1563)

kalınma (T.f. gönül kalınma, gönül koyma, gücenme) / **kalınma** (T.f. değer vermek,
itibar göstermek; barış içerisinde bulunma) (mümâsil basit cinas) (7/3019)

ķanda-iseñ (T. soru zamiri her nerede isen) / **ķanda-iseñ** (T.is. kanlı bir mücadele
içersinde de bulunsan) (mümâsil basit cinas) (6/2535)

kelle (Far.is. baş, kafa) / **kelle** (Far.is. tane) (mümâsil basit cinas) (6/536)

kem erde (Far.sf. ve T.is. kötü kişide) / **kemer de** (Far.is. ve T. bağlaç kemer dahi)
(mümâsil müteşâbih cinas) (6/775)

kemîne (Far.sf. âciz, hakir; zavallı) / **kemi ne** (Far.sf. ve T.zm. Ne kötülüğü var!)
(mümâsil müteşâbih cinas) (7/3804)

kendüligin (T.is. kendinin/kendisinin ne olduğunu ona bildir) / **kend’iligin** (T.zm. ve
is. kendi iliğini, kendi iliğine) (mümâsil mefrûk cinas) (6/2201)

kes (T.f. kesmek) / **kes** (Far.is. kişi) (müstevfâ basit cinas) (7/4599)

kesişi (T.is. kesme işi, kılıçla öldürme) / **kes işi** (Far. ve T. is. kişinin elinden çıkacak
iş) (müteşâbih cinas) (6/2767)

key (T.zf. çok, pek, gâyet) / **keyy** (Ar.is. dağlama [yarayı]) (mümâsil basit cinas)
(6/1804)

keyy (Ar is. dağlama [yarayı]) / **Key** (Far.is. büyük hükümdar, pâdişah) (mümâsil basit cinas) (7/3248)

kılcı (T.is. kılıç) / **kılcı** (T.s. kılmak fiilinden, yardım kılıcı [Allâh]) (basit cinas)
(7/3789)

kız (T.is. kız çocuk) / **kız** (T.s.f. pahalı, kıt, az bulunur) (mümâsil basit cinas)
(7/4520)

kim (eT.bağlaç ki) / **kim** (T.zm. kişi, kimse) (mümâsil basit cinas) (7/6671)

kimdür (T.zm. kimdir) / **kim dür** (Far. bağlaç ve Ar.is. ki inciler de saçıldı) (mümâsil müteşâbih cinas) (7/6031)

kirpügi dür (T.is. ve Ar.is. kirpiği inciler düzmüş) / **kirpügidür** (T.is. onun kirpiğidir)
(mümâsil müteşâbih cinas) (6/1523)

kondı (T.f. konaklamak) / **kondı** (T.f. oturup sâkin olmak) (mümâsil basit cinas)
(6/1388)

kopdı (T.f. kopmak, herhangi bir yerinden ikiye ayrılmak; yerinden ayrılmak, gövdeden ayrılmak, sökülüp çıkmak) / **kopdı** (T.f. [gürültülü veya tehlikeli olaylar için] birdenbire başlamak veya ortaya çıkmak) (mümâsil basit cinas) (7/6522)

Kudret (Ar.is. Allâh'ın ezeli gücü) / **kudret** (Ar.is. kuvvet, tâkat, güç) (mümâsil basit cinas) (6/1256)

kurbân (Ar.is. kurban) / **kurb ân** (Ar.is. ve Far.s.f. Bu kurban Allâh'a yakın bulunmaya vesile oldu) (mümâsil müteşâbih cinas) (6/874, 2950)

kuyuya (T.is. su kuyusuna) / **kayu ya** (eT.is. ve Far. bağlaç kaygılanmaya gerek yok)
(mümâsil mefrûk cinas) (6/2817)

küllî (Ar.s.f.zf. hepsi, bütünü, tamamı) / **küllî** (Ar.zf. umûmiyetle, bütünüyle, tamamıyla) (mümâsil basit cinas) (6/1967)

Kürsî (*Ar.is.* Kur'ân-ı Kerîm'de Bakara sûresinin 255. âyetini teşkil eden kısım) / **kürsî** (*Ar.is.* arş-ı a'zam'ın altında bir düzlükte olan, levh-i mahfuz'un bulunduğu yer; oturulacak yüksekçe yer) (*mümâsil basit cinas*) (6/54)

mâlik (*Ar.is.* sâhip, bir şeye sâhip) / **Mâlik** (*Ar.is.* Mâlik -özel isim-) (*mümâsil basit cinas*) (7/4482)

merdüm-idi (*Far.is.* göz bebeği) / **merdüm-idi** (*Far.is.* insan, adam) (*mümâsil basit cinas*) (7/5602)

mu'tî (*Ar.sf.* îta eden, veren) / **Mu'tî** (*Ar.is.* Allâh) (*mümâsil basit cinas*) (6/1904)

mürgizârı (*Far.birleşik is.* kuş yatağı, kuşu bol olan yer) / **mürği zârı** (*Far.is.* kuşların ağlayıp sızlaması) (*mümâsil müteşâbih cinas*) (6/1155)

Na'îme (*A.is.* Na'îme -özel isim-) / **na'îme** (*Ar.is.* bollukta yaşayışa) (*mümâsil basit cinas*) (6/2542)

nağare (*Far.is.* davul, kös) / **ne kara** (*Far. bağlaç ve T.is.* ne kara ne ak) (*mümâsil mefrûk cinas*) (7/5214)

nâle (*Far.is.* inleme, inilti) / **nâle** (*Far.is.* kamışa) (*mümâsil basit cinas*) (7/6341)

oddan (*eT.is.* ateş) / **oddan** (*eT.is.* yanma, çok üzülme; pişmanlık) (*mümâsil basit cinas*) (7/5321)

oğul (*T.is.* oğul) / **o gûl** (*T.sf. ve Ar.is.* o hortlak, şeytan) (*mümâsil müteşâbih cinas*) (6/838)

oğıdı (*T.f.* Kur'ân okudu) / **oğ-idi** (*T.is.* Yaydan çekilmiş ok gibiydi) (*müstevfâ basit cinas*) (6/1018)

oğıdı (*T.f.* okudu) / **oğıdı** (*eT.f.* çağır(t)mak) (*mümâsil basit cinas*) (7/6697)

ögün (*T.f.* övün, övünmek fiilinin emir kipi çekimi) / **o gün** (*T.zf.* o gün) (*müstevfâ mefrûk cinas*) (7/4376)

perişân (*Far.sf.* perişan, dağınık) / **perî-şân** (*Far.is.-Ar.is.* peri tabîatlı, peri sûretli) (*mümâsil müteşâbih cinas*) (6/995)

pülâd-ı çîni (*Far.is.* çelik zırh) / **pülâd içini** (*Far.is. ve T.is.* çeliğin içini) (*mefrûk cinas*) (7/4443)

pürdür (Far.sf. doludur) – **pür-dür** (Far.sf. inciyle dolu) (mümâsil müteşâbih cinas)
(7/5698)

rengî (Far.sf. renkli, parlak renkli) / **rengi** (Far.is. yüzlerinin rengi) (mümâsil basit cinas)
(7/5051)

rū-siyāhān (Far.sf. kara yüzlü askerler) / **rū-siyāh ān** (Far.sf. ve Ar.is. anında, pek kısa bir zamanda bu kara yüzlü askerler) (mümâsil müteşâbih cinas) (7/4626)

rūy (Far.is. yüz, çehre) / **rūy** (Far.is. elbisenin yüzü) (mümâsil basit cinas)
(7/4500)

rūyîn (Far.sf. tunçtan) / **rūym** (F.is. yüz, çehre) (mümâsil basit cinas) (7/3516)

rūzî (Far.is. nasip, kısmet) / **rūzî** (Far.is. günü) (mümâsil basit cinas) (6/557)

sa'd (Ar.sf. uğurlu, kutlu; parlak) / **Sa'd** (Sa'd -özel isim-) (mümâsil basit cinas)
(6/1749)

şaddak (Ar. tasdik ederim) / **şad dak** (Far.sf. ve T.is. yüzlerce özür, kusur, ayıplama) (müteşâbih cinas) (6/1205)

Şa'leb (Ar.is. Sa'leb kabilesi -özel isim-) / **şa'leb** (Ar.is. tilki) (mümâsil basit cinas)
(7/3138)

şābit (Ar.sf. ispat edilmiş, anlaşılmiş) / **Şābit** (Ar. Hassân-ı Sâbit -özel isim-) (mümâsil basit cinas) (6/1948)

şāhibine (Ar.sf. sâhip, mâlik) / **şāhibi ne** (Ar.sf. ve T.zm. Sâhibi ne duâlar ederdi!) (mümâsil müteşâbih cinas) (6/1910)

şaldı (T.f. gönderdi, yolladı) / **şaldı** (T.f. başını salladı) (mümâsil basit cinas)
(7/5749)

Şamsām (Ar.is. Samsâm -özel isim-) / **şamsām** (Ar.is. keskin kılıç) (mümâsil basit cinas) (6/87)

şapagider (T.f. yüz çevirmek, ayrılmak, aykırı gitmek) / **şapa gider** (T. is. ve f. sapa samana gider) (müteşâbih cinas) (6/1777)

şāyib (Ar.sf. yanlışsız, doğru, yanlışlık yapmayan) / **şāyib** (Ar.sf. maksada, hedefe uygun; hedefe doğru ulaşan) (mümâsil basit cinas) (6/580)

semūma (Ar.is. sam yeli, sıcak rüzgâr) / **irse mūma** (T.ek -dilek-şart kipi- Far.is. mum)
(*merfū cinas*) (6/1571)

serāyi (Far.is. saray) / **-serāyi** (Far.s. şarkı söyleyen) (*mümâsil basit cinas*) (7/6464)

sır (Ar.is. gizli tutulan şey; Allâh'ın akıl ermeyen hikmeti) / **sır** (T.zf. sır sır, şır şır, şırıl şırıl) (*mümâsil basit cinas*) (6/1525)

sini (T.şahıs zamiri seni) / **sini** (T.is. mezarı, kabri) (*mümâsil basit cinas*) (6/2487)

şu vardı (eT.f. sulamak, su vermek) / **şu vardı** (T.is. ve f. suyun meydan içerisinde akıp gitmesi) (*müteşâbih cinas*) (7/4275)

sürdi (T.f. yürümek, ilerlemek) / **sürdi** (T.f. karıştırmak, bulaştırmak) (*mümâsil basit cinas*) (6/2721)

süvâri (Far.is. atlı, atlı asker) / **süvâri** (Far.sf. ata binen, binici) (*mümâsil basit cinas*) (6/753)

şerha (Ar.is. dilim; kesilmiş, dilinmiş şey, parça) / **şerhe** (A.is. açma, ayırma; açıklama, açıklama) (*mümâsil basit cinas*) (7/6450)

tâbe (Far.is. tava; geniş, düz yüzü tuğla) / **tâba** (Far.is. harârete, sıkıntı, eziyet) (*mümâsil basit cinas*) (7/5015)

tahta (Far.is. taht'a, hükümdarlık koltuğuna) / **tahte** (Far.is. tahta) (*mümâsil basit cinas*) (6/922)

taña (T.is. şaşakalma) / **taña** (T.zf. tan vaktinde) (*mümâsil basit cinas*) (6/1001)

tap (eT.sf. yetişir, kâfi) / **tap** (eT.sf. eşit) (*mümâsil basit cinas*) (7/4897)

taşa (T.is. taş, sert ve katı madde) / **taşa** (T.f. taşmak fiilinin istek kipi çekimi) (*müsteyfâ basit cinas*) (7/6455)

tek (T.is. oyun, hîle) / **tek** (eT.e. gibi) (*mümâsil basit cinas*) (7/5991)

tek (eT.e. gibi) / **tek** (T.sf. tek, eşi olmayan, biricik) (*mümâsil basit cinas*) (6/770)

tek (eT.e. gibi) / **tek** (Far.is. koşma, seğirtme) (*mümâsil basit cinas*) (6/1907)

tekbîr (Ar.is. "Allâhü ekber" deme[k]) / **tek bir** (T.e. tek bir kişi olarak) (*mümâsil müteşâbih cinas*) (7/4846)

teng (*Far.sf.* dar, sıkıntılı [yer,şey]) / **teng** (*Far.is.* denk, eşyâ, yük dengi) (*mümâsil basit cinas*) (6/1747)

tîre (*Far.is.* oka) / **tîre** (*Far.sf.* bulanık; karanlık; kara) (*mümâsil basit cinas*) (7/6238)

tîz (*Far.sf.* tez, çabuk) / **tîz** (*Far.sf.* keskin) (*mümâsil basit cinas*) (6/1257)

toğrı yolu (*T.is.* onun yolunun doğru, hak olması) / **toğrı yolu** (*T.sf.* tamlaması doğru, hak yol) (*mümâsil müteşâbih cinas*) (6/1933)

tuş (*eT.is.* tuş olma, rastlama, rast gelme, karşılaşma) / **tuş** (*eT.is.* taraf, yön, yol) (*mümâsil basit cinas*) (6/212)

uçukdan (*eT.is.* sara hastalığı) / **o çokdan** (*T.zm. ve zf.* O, çok zaman önce İslâm'a girdi.) (*mümâsil mefrûk cinas*) (7/3304)

ulusiyam (*T.sf.* çok büyük, pek önemli; zengin; şerefli, saygıdeğer) / **ülüsü yem(m)** (*T.is. ve Ar.is.* Her birinin kısmeti [hissesi, payı, bölüğü] deniz gibidir.) (*mümâsil mefrûk cinas*) (6/86)

vardı (*T.is.* var idi, mevcuttu) / **vardı** (*T.f.* gitmek, yürümek) (*müsteyfâ basit cinas*) (6/637)

velîkin (*Far.e.* lâkin, fakat, ancak) / **velî kîn** (*Far.e. ve is.* fakat bazıları kîn duydu) (*mümâsil müteşâbih cinas*) (6/2882)

vilâyet (*Ar. is.* bir şeyi kudretle elde etme; birine kefil olma; dostluk, sadâkat) / **vilâyet** (*Ar.is.* il, memleket) (*mümâsil basit cinas*) (6/1994)

viridi (*T.f.* vermek) / **viridi** (*Ar.is.* dinî bir sözü sürekli tekrarlama; diline dolama) (*müsteyfâ basit cinas*) (7/3368)

yad (*T.is.* uzak, mahrum) / **yad** (*T.is.* yabancı, ecnebi, garip) (*mümâsil basit cinas*) (7/5611)

yâdigârı (*Far. birleşik is.* yâdigâr, bir kimseyi veya nesneyi hatırlatacak şey) / **yâd kârı** (*Far.is.* hatırlama işi) (*mümâsil mefrûk cinas*) (7/6252)

yağı (*eT.is.* düşman) / **yağı** (*T.is.* yağı bala katmak) (*mümâsil basit cinas*) (6/2843)

yahñ (eT.is. alev) / **yahñ** (T.sf. çıplak, açık, kapsız, örtüsüz) (mümâsil basit cinas) (6/2572)

yārā (Far.is. ve ünl. Ey dost!) / **ya rā** (Far.bağlaç ve Ar.is. ya fikir, rey) (mümâsil müteşâbih cinas) (7/3342)

yārin (Far.is. dostunu) / **yarın** (T.is. yarın, ertesi gün) (mümâsil basit cinas) (6/521)

yıla (T.is. yıl, sene) / **yıla** (T.f. çekilmek, uzaklaşmak fiili istek kipi çekimi) (müstevfâ basit cinas) (7/3010)

yine (T.zf. tekrar, yeniden) / **yine** (T.f. yenmek, aşınmak, kemirilmek) (müstevfâ basit cinas) (7/6519)

yire yaydı (T.is. ve f. sofrayı yere sermek) / **yire yaydı** (T. is. ve f. yeryüzüne indirmek, yeryüzüne döşemek) (mümâsil müteşâbih cinas) (7/5966)

yirince (T.is. yerinmek işi, teessüf) / **yirince** (T.zf. yerli yerince, gerektiği biçimde, münasip) (mümâsil basit cinas) (7/6613)

yirine (T.is. Hak emrinin yerine getirilmesi, gerekenin yapılması) / **yirine** (T.is. yüksek bir yerine) (mümâsil basit cinas) (7/6187)

yirine (T.is. yerine, mevkisine) / **yirine** (T.f. yerinmek, kederlenmek, acınmak, teessüf etmek, üzülmek, tasalanmak) (müstevfâ basit cinas) (7/4318)

yirine (T.f. kederlenmek, acınmak, teessüf etmek) / **yirine** (T.is. emrin yerine varması, gerekenin yapılması) (müstevfâ basit cinas) (7/6727)

yitmiş iki (T.f. Kaça ulaşmış olabilir?) / **yitmiş iki** (T.is. yetmiş iki -sayı-) (müstevfâ müteşâbih cinas) (7/3785)

yola gitdi (T.f. Saçlarını yolarak gitti) / **yola gitdi** (T.is. ve f. Doğru yola yöneldi) (müteşâbih cinas) (6/2446)

yüz (T.is. yüz, çehre) / (T.is. yüz -sayı-) (mümâsil basit cinas) (7/3118, 6064, 6091)

ÖZEL İSİMLER DİZİNİ

- A‘râb** : 6/395 ; 7/3955, 5413, 5527, 5982.
- Abbâs** : 7/6719.
- Abbâs-ı Mirdâs (Abbâs ibni Mirdâs)** : 6/330, 966, 1159 ; 7/3223, 3472, 3474, 4232, 4264, 4185, 4351, 4682, 4713, 4986, 5857.
- Abdirahmân ibni ‘Avf** : 6/2932.
- Abdullâh** : 7/4712, 4726, 5019, 5044, 5050, 5058, 5422, 5619, 5640, 6299.
- Abdullâh-ı Ensâr** : 7/4539.
- Abdullâh-ı Mes‘ûd** : 7/3561.
- Abdullâh-ı Üneys** : 7/3646, 3655.
- Abdü’l-külâb** : 6/939, 958, 973.
- Abdürrahmân/Abdirahmân** : 7/5823, 5830, 5832, 6090.
- Abdu’s-salîb (Bû Leys)** : 7/5746, 5979.
- Acem** : 7/3285.
- Âd** : 6/77.
- Aden** : 7/6376.
- Advâ** : 7/3968.
- Ahmedî** : 7/3885.
- Ahzâb (kavim)** : 6/210 ; 7/3358.
- Akabe** : 7/4073.
- Allâh(u teâlâ)** : 6/3, 8, 99, 256, 374, 587, 686, 1167, 1183, 1194, 1218, 1194, 1218, 1456, 1462, 1605, 1949, 1986, 2044, 2194, 2234, 2288, 2292, 2304, 2475, 2483, 2563, 2773, 2803 ; 7/3050, 3101,

3607, 3634, 3887, 4080, 4362, 4449, 4641, 4733, 4995, 5070,
5360, 5637, 5757, 5759, 5924, 6029, 6030, 6104, 6416, 6421,
6573, 6641.

Ahad : 6/581, 857 ; 7/4941, 5715, 5757, 5759.

‘Ālim : 7/6573.

‘Ālimū’l-gayb : 6/323 ; 7/3099, 4125.

‘Ālimū’s-surr: 7/3290, 3382, 5005.

‘Allām : 6/2009 ; 7/3166.

‘Azîz : 7/3101, 4645.

Bâkî : 6/516, 2773 ; 7/5367, 6477.

Bârî : 6/338, 985, 1077, 1233, 1534, 1734, 1775, 1924, 2295, 2315 ;
7/3023, 3541, 3611, 4023, 4030, 4084, 4214, 4385, 4462, 4547,
4618, 5192, 5394, 5684, 5707, 5828, 5830, 5913, 6185, 6353,
6381, 6424, 6553.

Bî-çûn : 7/6421.

Bî-niyâz : 7/5113, 6421.

Cânân : 7/6574.

Ferd : 6/342, 581.

Fettâh : 7/3849, 6105.

Gaffâr : 6/2003, 2289, 2912 ; 7/3006, 3198, 3669, 3838, 4047, 4234,
4283, 5041, 5772, 6338.

Ganî : 6/2288.

Hakk : 6/17, 38, 202, 250, 266, 270, 275, 278, 284, 293, 301, 305,
338, 346, 352, 484, 521, 526, 559, 567, 604, 611, 620, 621,
634, 640, 641, 643, 648, 674, 675, 678, 730, 735, 738, 762,
865, 906, 975, 984, 990, 997, 1009, 1010, 1064, 1074, 1090,
1171, 1232, 1241, 1433, 1453, 1461, 1532, 1659, 1706, 1731,
1759, 1760, 1763, 1769, 1770, 1772, 1774, 1788, 1805, 1819,
1847, 1861, 1934, 1962, 1999, 2000, 2003, 2057, 2107, 2144,
2186, 2192, 2204, 2208, 2241, 2274, 2279 ; 7/3194, 3197,
3199, 3201, 3294, 3354, 3378, 3404, 3411, 3420, 3447, 3525,
3776, 3781, 3789, 3810, 3839, 3847, 3864, 3613, 3633, 3650,
3663, 3694, 3703, 3716, 3725, 3735, 3871, 3891, 3909, 3923,

3987, 4022, 2293, 2294, 2314, 2326, 2340, 2385, 2435, 2484,
2526, 2539, 2564, 2589, 2620, 2625, 2638, 2688, 2689, 2758,
2805, 2813, 2887, 2914, 2945, 2947, 2952 ; 7/2961, 2981,
3001, 3004, 3007, 3027, 3081, 3116, 3119, 3125, 3127, 4029,
4049, 4058, 4205, 4207, 4216, 4217, 4228, 4234, 4237, 4241,
4274, 4282, 4285, 4286, 4288, 4296, 4367, 4389, 4413, 4446,
4456, 4544, 4548, 4556, 4607, 4644, 4648, 4649, 4662, 4669,
4681, 4715, 4729, 4742, 4748, 4763, 4768, 4816, 4920, 4940,
4948, 4958, 4982, 5040, 5067, 5166, 5187, 5197, 5247, 5253,
5293, 5306, 5326, 5389, 5435, 5523, 5525, 5530, 5565, 5567,
5570, 5572, 5608, 5685, 5686, 5696, 5705, 5709, 5713, 5720,
5723, 5757, 5833, 5849, 5918, 5941, 5942, 6091, 6103, 6104,
6107, 6131, 6152, 6187, 6196, 6199, 6243, 6274, 6275, 6301,
6315, 6321, 6351, 6356, 6385, 6389, 6402, 6407, 6411, 6427,
6429, 6489, 6540, 6559, 6572, 6602, 6713, 6725.

Hâlik : 6/12, 581, 1451 ; 7/3293, 3402, 3414, 5255.

Hallâk : 6/1935 ; 7/4835.

Hayy : 6/319, 516, 581, 2958 ; 7/4385, 4419, 4439, 5029, 5367, 5616,
6477.

Hû : 7/5759, 6105, 6236.

Hudâ : 6/7, 148, 270, 345, 374, 506, 544, 612, 646, 650, 679, 684,
732, 938, 954, 970, 1004, 1052, 1074, 1174, 1233, 1242,
1286, 1307, 1338, 1359, 1489, 1602, 1605, 1773, 1872, 1937,
1945, 1962, 1966, 2144, 2145, 2207, 2435, 2498, 2636, 2666,
2673, 2704, 2743, 2788, 2882, 2888 ; 7/3049, 3099, 3102,
3118, 3215, 3290, 3402, 3543, 3826, 3828, 3842, 3872, 3901,
3920, 4020, 4026, 4202, 4218, 4442, 4476, 4478, 4485, 4564,
4571, 4633, 4834, 4859, 4891, 4965, 4973, 5007, 5008, 5022,
5089, 5113, 5114, 5131, 5188, 5198, 5238, 5252, 5289, 5380,
5381, 5419, 5433, 5530, 5571, 5575, 5724, 5754, 5766, 5769,
5828, 5921, 5975, 6027, 6102, 6141, 6161, 6244, 6363, 6412,
6417, 6421.

Îlâh : 7/5357, 5576, 5743.

<i>Îlâhî</i>	: 6/343, 500, 1525, 1539, 1750, 1925, 2207, 2284, 2329, 2959 ; 7/3032, 3153, 3652, 4096, 5833, 6388, 6740.
<i>‘Îzzet</i>	: 6/2910 ; 7/5187, 5685, 5819, 6191, 6533.
<i>Kadî-i hâcât (Kadîye’l-hâcât)</i>	: 7/5030, 6126,
<i>Kadîm</i>	: 6/581.
<i>Kâdir</i>	: 6/319, 581, 2386, 2688, 4439, 5029, 5616.
<i>Kadîye’l-hâcât</i>	: 6/2003.
<i>Kahhâr</i>	: 7/3100.
<i>Kibriyâ</i>	: 7/3639.
<i>Kirdigâr</i>	: 6/758 ; 7/4390, 4745, 6640.
<i>Kudret</i>	: 6/489.
<i>Ma’bûd</i>	: 6/1770, 1986, 2234, 2288, 2830 ; 7/3282, 3561, 3880, 5899, 6104.
<i>Mahmûd</i>	: 6/1986.
<i>Mâlîke’l-mülk</i>	: 7/4941.
<i>Mu’tî</i>	: 6/1904.
<i>Müstagnî</i>	: 7/5757.
<i>Rabb</i>	: 6/9, 285, 635, 898, 991, 1726, 2005, 2282, 2289, 2715, 2783, 2912, 2915 ; 7/3006, 3041, 3198, 3293, 3669, 3838, 3911, 4047, 4223, 4283, 4416, 4501, 4579, 5041, 5251, 5340, 5772, 5899, 5951, 5953, 6338, 6746.
<i>Rahîm</i>	: 6/2596.
<i>Rezzâk</i>	: 6/1963 ; 7/2986.
<i>Samed</i>	: 6/581, 857.
<i>Sâni’</i>	: 7/3726.
<i>Sübhân</i>	: 6/585, 611, 634, 2401, 2689, 2711, 2913, 2939, 2947, 2950 ; 7/3009, 3608, 3637, 3645, 3888, 4286, 4943, 5777, 5823, 6041, 6597.
<i>Vâhid</i>	: 6/342.
<i>Yezdân</i>	: 6/272, 528 ; 7/3637, 3684, 4476, 4691, 6131, 6425.
<i>Zü’ntikâm</i>	: 7/3101, 4645.
Âme’l-Hudeybe	: 6/2788.

- Ammâr(-ı Yâsir)** : 6/328, 2432, 2459, 2462, 2475, 2493 ; 7/3552, 4670, 4986, 5068, 5898, 5906, 5944, 5948, 6017, 6161.
- Amr¹** : 6/510, 972, 1348, 2481 ; 7/3594, 4387, 4398, 4425, 5092.
- Amr** : 6/1159 ; 7/4721, 4726, 4729, 4736, 4743, 5109, 5160.
- Amr (bin Mürre el-Cüheynî)** : 6/1246, 1248, 1251, 1256, 1258, 1263, 1266, 1272, 1275, 1278, 1281, 1287, 1356.
- Amr (eger Zeyd)** : 6/302, 442 ; 7/3229, 3769, 3793, 3959, 4923, 5202, 5334, 5779.
- Amr bin Havlân** : 6/806, 809, 833, 843, 888, 894, 920.
- Amr ibni Âs** : 6/211, 216, 227, 233, 250, 255, 277, 294, 317.
- Amr ibni Ma‘dî(-i Kereb)** : 6/48, 55, 82, 965, 2105 ; 7/3519, 4702, 6087, 6113, 6151.
- Amr ibni Meyye** : 6/219, 223, 227, 236, 333, 759, 769, 778, 782, 787, 789, 790, 791, 795, 801, 813, 849, 852, 856, 869, 879, 880, 881, 905, 944, 945, 949, 986 ; 7/3657, 3665, 4712, 4992, 5044, 5060, 5061.
- Amr ibni Sa‘d** : 7/5658.
- Amr-ı Gâbir** : 7/4087, 4091.
- Anter** : 7/3594, 4387, 4398.
- Arab** : 6/566, 2789, 2844 ; 7/3935, 5473, 6545.
- Aramram** : 6/589, 604, 612, 622, 694, 714.
- Arekrek** : 6/934, 1029, 1032.
- Arz-ı Beyzâ** : 6/1059 ; 7/5794.
- Atîk (Hz. Ebû Bekr)** : 6/1811 ; 7/3896, 6638, 6792.
- Avf** : 7/4820.
- Avf ibni Tircîs** : 7/4766, 4820.
- Avn (Sa‘d-ı Mu‘âz’ın oğlu)** : 6/1452.
- Avnâ** : 7/3223.
- Avrâ ibni Mes‘ûd** : 6/2847, 2855, 2866, 2882.
- Azrâ’il** : 6/2296 ; 7/3624, 4451, 6533.
- Bakî‘ (Cennetü’l-Bakî‘ mezarlığı)** : 6/326.

¹ Hz. Ali’nin, Hayber Gazâsı’nda öldürdüğü kâfir savaşçılarından biridir.

Balka (<i>mekân</i>)	: 7/5977.
Bedr-i Huneyn	: 7/4104.
Behrâm-ı Çûbîn	: 7/5450.
Bekr (<i>eger Bişr</i>)	: 6/2606 ; 7/3037.
Benî ‘Abs	: 6/1956, 1978 ; 7/5790.
Benî ‘Âmir	: 7/3139, 5788.
Benî ‘Atfân	: 6/2794.
Benî Bekr	: 7/3037, 3050, 3060, 3071, 3108.
Benî Gazbân	: 7/6330.
Benî Himyer	: 6/2437 ; 7/3136.
Benî Kahtân	: 6/1281 ; 7/3135.
Benî Kays	: 6/86.
Benî Mâlik	: 7/5789.
Benî Mutlak	: 6/1864.
Benî Neccâr	: 6/1047.
Benî Sa‘d	: 7/3137.
Benî Sa‘sa‘	: 7/3140,
Benî Sünbüs	: 7/5789.
Benî Şeybân	: 6/86 ; 7/3137.
Benî Şeybe	: 7/3854, 3857.
Benî ‘Utbe	: 7/3552.
Benî Zühre	: 6/2592 ; 7/5790.
Betûl (<i>Hz. Fâtıma</i>)	: 6/1467, 1483, 2708 ; 7/6274, 6552, 6555, 6618, 6672, 6780.
Beyte’l-Harâm	: 7/3029, 3053, 6383.
Beytullâh (<i>Ka‘be</i>)	: 6/747, 2827 ; 7/3006, 3260, 3708, 3847, 3903, 4943, 6369.
Bilâl (-i <i>Habeşî</i>)	: 6/1506, 1990, 2347, 2352 ; 7/3396, 3681, 3884, 4025, 4303, 5700, 6079.
Bişr	: 7/4987.

- Bışr** (*eger Bekr*) : 6/2606 ; 7/3037.
- Bışr ibni Ka‘b** : 6/2795, 2807.
- Bışr-i ‘Ubâde** : 6/763, 801, 813, 819, 825, 827, 831, 834, 842, 880, 888, 891, 892, 894, 895, 899, 905, 911, 913, 920, 925, 944, 986.
- Bû**(*Ebû*) **Dücâne** : 6/314, 402, 1160, 1214 ; 7/4689, 4987, 6366.
- Bû Hayseme** : 7/5926, 5934.
- Bû Kahâfe** : 7/3896.
- Bû Leys/Liys** : 7/5742, 5746, 5776, 5979, 6010, 6020, 6024, 6038, 6044, 6055, 6070, 6071, 6073, 6092, 6098, 6132, 6136, 6138, 6168, 6211, 6230, 6232, 6238, 6267.
- Bû Muheybe** : 7/6419.
- Bû** (*Ebû*) **‘Ubeyde ibni Cerrâh** : 6/2931.
- Burâk** : 7/6583.
- Câbir** : 7/4711.
- Ca‘fer**(-i *Tayyâr*) : 6/218, 220, 221, 222 ; 7/5401, 5432, 5455, 5466, 5520, 5522, 5536, 5561, 5587, 5593, 5604, 5614, 5615, 5617, 5632, 5642, 5674, 5907, 5912, 6169, 6171, 6183, 6232.
- Cennetü’l-Me’vâ** : 7/4415, 5376.
- Cerâd** : 7/3162, 3165.
- Cevzâ** (*İkizler burcu*) : 6/2577.
- Ceyhûn** : 7/4191, 5255.
- Cibrîl** (*Hz. Cebrâil*) : 6/244, 513, 641, 685, 726, 1719, 1809, 1902, 1932, 1941, 2294, 2714 ; 7/3124, 3612, 4029, 4205, 4227, 4283, 4452, 5174, 5699, 5793, 5830, 5918, 6184, 6563, 6571, 6581, 6601, 6609.
- bâz-ı Sidre* : 6/299, 1065, 1848, 1987 ; 7/3127, 3563, 4564, 4656.
- emîn-i vahy* : 6/297, 323, 1862, 1929, 2952 ; 7/3166, 3199, 3809, 4559, 4648, 5705, 6401.
- peyk-i ‘İzzet* : 7/6569.
- şeh-bâz-ı Sidre* : 7/3563.
- tâvus-ı melâ’ik* : 7/6403.
- tâvus-ı mutavvak* : 7/3851.

tâvus-ı Sidre : 7/6406.

Cübeyr : 7/3530.

Cübeyr-i Mâlik : 7/3966.

Cüheyn : 7/3487.

Cüheynî (*kavim*) : 7/3134, 4992.

Çeypûr : 7/3243.

Çigil : 7/3512, 4347.

Çîn : 6/145, 776, 1891, 2424, 2595 ; 7/3512, 3488, 4347, 4533, 5785.

Dahhâk : 6/430.

dâre's-selâm (*Cennet*) : 6/1759 ; 7/4363, 5409, 5477, 6474.

Dâvudî : 6/1317 ; 7/3821, 6208.

Devs (Düvs) ibni Mûsâhil : 7/4928, 4946, 4993, 4995, 5002, 5037, 5170.

Dicle : 7/5255.

Düldül (*Hz. Muhammed'in atı*) : 6/968, 1395 ; 7/3144, 4849.

Dürreyn (*Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin*) : 6/1455.

Ebrehe : 6/747.

Ebtahî : 7/3648.

Ebû Eyyûb Ensârî : 7/4711, 6216.

Ebû Mûsâ : 7/6000.

Ebû Süfyân : 7/3012, 3053, 3095, 3158, 3164, 3265, 3268, 3270, 3276, 3279, 3283, 3295, 3307, 3321, 3322, 3337, 3339, 3354, 3361, 3373, 3377, 3380, 3388, 3391, 3399, 3405, 3426, 3442, 3448, 3468, 3481, 3514, 3539, 3559, 3580, 3591, 3604, 3633, 3702, 3707, 3714, 3929, 4529.

Ebû Talha : 7/6729.

Ebû Zer(r)-i Gafârî : 7/3541, 5950.

Ebû'l-Hâris	: 7/3979.
Ebû'n-Nâce	: 6/875, 880, 903, 919, 925, 927, 950, 1033.
Ebyaz	: 7/5290, 5295, 5301, 5333, 5335.
Efrenc (Avrupalı)	: 6/548, 2901 ; 7/3587, 4346, 5449, 6256.
Elbürz	: 7/5220.
Elvâh ibni Âbid	: 6/1047, 1071, 1106, 1116, 1137, 1161, 1169, 1224, 1435.
Emnâ	: 7/6322.
Emrüved bin Sâriye	: 6/2552, 2566, 2582, 2603, 2607, 2621, 2627, 2629, 2645, 2655, 2665, 2720, 2722, 2760.
Enes ibni Mâlik	: 7/4243, 4270, 4280, 4282.
Erces (dağ)	: 7/6260.
Ermenî	: 7/6281.
Esced	: 6/1978, 1989, 2093, 2098, 2123, 2150, 2155, 2174, 2190, 2200, 2212, 2239, 2262, 2416, 2440.
Esed	: 7/3902.
Eskâf /İskâf (kâfir)	: 7/5734, 5776, 5979, 6010, 6056, 6061, 6093, 6112, 6168, 6237, 6239, 6267.
Evs	: 7/4219.
Ezhereyn (Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin)	: 6/1472 ; 7/6273.
Fagfûr	: 7/6166.
Fârûk (Hz. Ömer)	: 6/1757, 2921 ; 7/4381, 445 ^a , 6808.
Fâtîha	: 7/5695.
Fâzıl	: 7/3919, 3921, 3924.
Fazl ibni 'Abbâs	: 7/3572, 3581, 4238, 4567, 4572, 4580, 4606, 4612, 4613, 4629, 4631, 4755, 4757, 4768, 4776, 4778.
Ferkadân	: 7/3590.
Fir'avn	: 6/1832 ; 7/6073.
Fireng	: 7/3285.
Furkân (Kur'ân-ı Kerîm)	: 7/5358.
Galab bin Âmir	: 6/1956, 2012.
Ganâyim	: 6/1331, 1333, 1339, 1342, 1360, 1382.

- Gaydak** : 6/2506.
- Gazab** (*Hz. Muhammed'in kılıcı*) : 6/2100, 2322 ; 7/3143, 3823.
- Gıv** : 6/1120, 2472 ; 7/3243, 5055, 6043.
- Gülgûn** : 6/1130.
- Gürdûs** : 7/5171.
- Habeş(î)** : 7/4610, 4895.
- Haccâc** : 7/5493.
- Hacer bin Sa'd** : 6/1554, 1563.
- Hakîm ibni Hizâm** : 7/4530.
- Hakîm ibni Nizâr** : 7/5965, 5970, 5975.
- Hâlid ibni Velîd** : 6/212, 262, 265, 274, 283, 293, 294, 303, 306, 320, 322, 327, 342, 347, 350, 354, 365, 369, 370, 382, 384, 387, 388, 401, 413, 416, 418, 432, 435, 450, 458, 469, 472, 479, 491, 492, 497, 519, 525, 527, 534, 544, 547, 551, 961, 1160, 1386, 1538, 1540, 1551, 1553, 1555, 1562, 1569, 1576, 1578, 1596, 1597, 1602, 1614, 1643, 1644, 1650, 1651, 1652, 1654, 1655, 1657, 1687, 1691, 1695, 1696, 1712, 1722, 1727, 1729, 1746 ; 7/3671, 3681, 3701, 3733, 3734, 3737, 3743, 3747, 3752, 3756, 3760, 3769, 3770, 3773, 3774, 3777, 3784, 3791, 3805, 3813, 3817, 4051, 5401, 5467, 5574, 5653, 5846, 5855, 5993, 6034, 6039, 6110, 6142, 6281, 6283, 6285, 6290.
- Halîl** (*Hz. İbrâhîm a.s.*) : 6/981, 2062 ; 7/3002, 3246, 5026.
- Halîlullâh** (*Hz. İbrâhîm a.s.*) : 7/4019.
- Halîme** : 7/4496, 4503, 4513, 4514.
- Hallâc** : 7/5874.
- Hantala** : 7/5112, 5124.
- Harem** (*Kâbe ve civârı*): 6/1551, 1744 ; 7/3032, 3061, 3712, 3728, 3729, 3884, 3890, 3987, 4011, 4554, 4557.
- Hâris** : 7/3902.

Hasan (<i>Ebû'l-Hasan el-Bekrî</i>)	: 6/1860.
Hassân	: 7/6282, 6283, 6284.
Hassân-ı Sâbit	: 6/1732, 1740, 1948 ; 7/3638, 3645, 443 ^b , 6772.
Hâşimî	: 7/4865.
Hatîb ibni Mugîre	: 7/3157, 3183, 3195, 3200, 3211, 3216.
Hatîb-i Bulagî-zâd	: 7/5732, 5735, 5751.
Havernak (<i>meşhur bir köşk</i>)	: 6/1336.
Hayber	: 6/509, 543, 971, 1174, 1305, 1365, 2448, 2479, 2502, 3137, 3595, 4254, 4854.
Hâzîn	: 6/2424.
Hazrec	: 6/313, 1996 ; 7/3530, 4219.
Hedyân	: 7/3706.
Hevâzin	: 7/3950, 4016, 4028, 4595, 5090.
Hısna'l-'Azâb	: 6/738, 746.
Hızr	: 6/494, 1960, 2025 ; 7/4758.
Hilâl	: 7/6322, 6340.
Hind	: 6/430 ; 7/3525, 3929, 5784.
Hindî	: 6/1615 ; 7/3525, 5305.
Hirakl	: 7/3418.
Huccâc (<i>Übeyy oğlunun oğlu</i>)	: 6/1879.
Huneyn (<i>dağ</i>)	: 7/4101.
Huzâ'a (<i>kabile</i>)	: 7/3034, 3042, 3047, 3051, 3069, 3085, 3270, 3287, 3906.
Huzeyfe (-i <i>Yemenî</i>)	: 7/6089, 6214.
Hübel	: 6/2306, 2330, 2452 ; 7/3384, 3451, 3859, 3861, 3863, 3870, 3881, 3898, 3903, 3976, 3989, 3991, 4169.
Hümâm	: 6/637, 644, 647, 649, 654, 666, 681.
Hümeyrâ (<i>Hiz. Âişe</i>)	: 6/1870, 1888, 1891, 1894, 1897, 1903, 1926, 1928, 1935, 1936, 1941, 1943, 1950 ; 7/6429, 6652, 6661.
Hüseynî	: 7/4303.
Hüsrev	: 6/143 ; 7/5450.

- Hüzeyl ibni Varaka** : 6/2823, 2831.
- Hüzeyl-i Erkam** : 7/3039, 3046, 3093.
- Hüzeylî** : 7/3906, 3907.
- Hız. Abbâs** (*Hız. Muhammed'in amcası*) : 6/338, 400 ; 7/3262, 3278, 3280, 3322, 3333, 3334, 3342, 3345, 3364, 3379, 3394, 3399, 3424, 3442, 3455, 3458, 3469, 3515, 3581, 3606, 3704, 4037, 4042, 4057, 4212, 4219, 6085, 6165.
- Hız. Âdem** (*a.s.*) : 6/1768, 1771, 1772, 1774 ; 7/5557.
- Hız. 'Âişe** : 7/6509, 6656.
- Hız. Ali** (*bin Ebî Tâlib*) : 6/51, 218, 540, 610, 689, 712, 714, 882, 948, 970, 1008, 1064, 1106, 1194, 1242, 1305, 1352, 1381, 1386, 1454, 1497, 1499, 1509, 1510, 1536, 1565, 1594, 1612, 1641, 1644, 1668, 1687, 1695, 1730, 1733, 1749, 1980, 2019, 2052, 2105, 2178, 2215, 2222, 2227, 2231, 2242, 2246, 2259, 2268, 2297, 2381, 2397, 2441, 2443, 2445, 2447, 2468, 2534, 2617, 2715, 2716, 2720, 2724, 2728, 2731, 2756, 2761, 2879 ; 7/3167, 3171, 3174, 3324, 3363, 3405, 3429, 3459, 3460, 3833, 3866, 3875, 3992, 4065, 4138, 4264, 4266, 4269, 4277, 4284, 4287, 4331, 4335, 4376, 4383, 4386, 4408, 4410, 4412, 4425, 4429, 4439, 4494, 4600, 4655, 4729, 4738, 4745, 4762, 4778, 4814, 4823, 4855, 4863, 4865, 5094, 5102, 5104, 5123, 5145, 5466, 5638, 5923, 6186, 6188, 6189, 6212, 6214, 6217, 6222, 6261, 6262, 6377, 6726, 6824.
- Bû'l-Hasan* : 6/2200.
- Bû(Ebû) Tûrâb* : 6/1510, 1564, 1705, 2436.
- Emîr* : 6/2199.

- Emîrü'n-nahl* : 6/303, 518, 1026, 1226, 1400, 1530, 2035 ; 7/4491, 4842, 4876, 5091, 5164.
- Esedullâh* : 7/4761.
- Haydar* : 6/298, 530, 688, 719, 1179, 1305, 1345, 1354, 1400, 1446, 1605, 1816, 1824, 2032, 2048, 2188, 2250, 2252, 2453, 2459, 2494, 2717 ; 7/3173, 3393, 4201, 4419, 4438, 4756, 4823, 4852, 4854, 4858, 4917, 4984, 5125, 5152, 5176, 6186, 6203, 6204, 6232, 6238, 6276.
- Îmâm* : 6/1295, 1609, 2437 ; 7/3331, 4258, 4791, 4796, 4841, 5168, 5919, 6208.
- Kerrâr* : 6/1021, 2489, 2551 ; 7/4732, 5131.
- Murtazâ* : 6/679, 687, 885, 1006, 1021, 1070, 1135, 1302, 1346, 1389, 1445, 1475, 1545, 1602, 1712, 2047, 2109, 2181, 2184, 2203, 2373, 2467, 2551, 2708, 2727, 2738 ; 7/3180, 3327, 3339, 3584, 3593, 3782, 3795, 3862, 4063, 4066, 4238, 4287, 4394, 4407, 4490, 4493, 4498, 4801, 5008, 5033, 5043, 5064, 5091, 5114, 5130, 5146, 5174, 5636, 5781, 5906, 6181, 6217, 6242, 6261, 6272, 6718, 6824.
- Şâh-ı merdân* : 6/302, 534, 1166, 1312, 1353, 1360, 1385, 1467, 1480, 1623 ; 7/3872, 3876.
- Şâh-ı vilâyet* : 6/526, 706, 716, 1090, 1111, 1156, 1298, 1509, 1607, 1687, 1994, 2477, 2924 ; 7/3393, 3602, 3787, 3868, 4643, 4721, 5002, 5019, 5022, 5040, 5070, 5111, 5633, 6224.
- Şîr* : 7/4243, 4751.
- Şîr-i Bârî* : 7/4781.
- Şîr-i Hak* : 6/717 ; 7/4769, 4855, 5121.
- Şîr-i Hayy* : 6/2256.
- Şîr-i Hudâ* : 6/1305, 1725, 2224, 2234, 2470, 2739, 4137, 4388, 4407, 4737, 4774, 5059, 5088.
- Şîr-i Rabb-i erbâb* : 7/4801.

Şîr-i Yezdân : 6/528, 687, 707, 715, 968, 1031, 1111, 1146, 1190, 1241,
1430, 1516, 1530, 1610, 1614, 1668, 1733, 2110, 2203, 2249,
2432, 2490, 2689, 2711, 2722, 2755, 2765, 3181, 3403, 3589,
4396, 4402, 4406, 4421, 4643, 5037, 4754, 5037, 5082, 6269,
Velî : 6/1065, 1648, 2716, 5094, 5638, 6212.
Veliyyullâh : 6/547, 1158, 1290, 1305, 1422, 1527, 1721, 2748 ; 7/3175,
3366, 5149, 6192, 6372, 6375.

Hz. Bû(Ebû) Bekr : 6/2868 ; 7/4381, 6090, 6504, 6518, 6524, 6526, 6635, 6709,
6710, 6715.

Hz. Dâvud : 6/972 ; 7/5903.

Hz. Ebî Bekr (Ebû Bekr) : 7/444^b.

Hz. Fâtîma : 6/1833 ; 7/6273, 6541, 6544, 6554, 6774.

Hz. Fâtîmatü'z-Zehrâ : 7/444^a.

Hz. Hadîce : 6/1833.

Hz. Hamza : 7/3309, 3357, 3930, 4420.

Hz. Hasan : 6/661, 672, 1514 ; 7/6189, 6614, 6617, 6733.

Hz. Hüseyin : 6/661, 672, 1514 ; 7/6189, 6614, 6617, 6734.

Hz. İbrâhîm (a.s.) : 7/3860.

Hz. 'Îsâ (-yi Meryem) (a.s.) : 6/247, 2026 ; 7/5529, 5568, 5743, 5718.

Hz. 'Îsî (-yi Meryem) : 7/3697.

Hz. Meryem : 6/1832, 2026.

Hz. Muhammed (sav.) : 6/242, 265, 270, 319, 325, 379, 435, 506, 507, 671, 852, 882,
885, 924, 935, 937, 974, 981, 1306, 1444, 1526, 1636, 1657,
1660, 1752, 1769, 1823, 1861, 1980, 2041, 2176, 2229, 2275,
2281, 2302, 2337, 2341, 2353, 2395, 2520, 2557, 2620, 2649,
2770, 2848, 2856, 2911 ; 7/3007, 3079, 3081, 3126, 3267,
3288, 3330, 3406, 3422, 3450, 3582, 3639, 3954, 4022, 4124,
4196, 4215, 4280, 4339, 4386, 4494, 4598, 4855, 4920, 4942,
5090, 5140, 5203, 5265, 5320, 5331, 5380, 5392, 5523, 5534,

5569, 5608, 5686, 5722, 5780, 5795, 5888, 5918, 6130, 6165,
6184, 6310, 6333.

Ahmed(î) : 6/186, 215, 230, 232, 242, 243, 312, 459, 506, 630, 890, 922,
941, 948, 974, 984, 1183, 1230, 1240, 1307, 1419, 1752, 1776,
1861, 1931, 2041, 2176, 2267, 2289, 2307, 2309, 2311, 2337,
2343, 2347, 2443, 2536, 2622, 2640, 2716, 2797, 2825, 2843,
2840, 2855, 2911, 2956 ; 7/3007, 3015, 3068, 3069, 3076,
3081, 3277, 3389, 3392, 3405, 3452, 3474, 3487, 3512, 3520,
3582, 3975, 3983, 4009, 4017, 4124, 4140, 4331, 4335, 4376,
4378, 4490, 4786, 4916, 4920, 4963, 4965, 5028, 5203, 5265,
5331, 5492, 5557, 5559, 5567, 5736, 5744, 5752, 5780, 5819,
5918, 5946, 5956, 5962, 5988, 6020, 6160, 6632.

Ebâ'l-Kâsım : 6/2848.

Ebû'l-Ervâh : 6/2055.

Emîn : 6/2785, 2838.

Fahri'l-enâm : 7/4814, 4927.

Habîb : 6/1764, 2236, 2289, 2292, 2315, 2785 ; 7/3041, 3611, 4205,
4231, 4920, 4649, 5025, 5028, 6029, 6572.

Habîb-i Hak : 6/1861, 1897, 1954, 2024, 2708, 2922 ; 7/3387, 3639, 3701,
5780.

Habîbullâh : 6/1719 ; 7/3005, 3040, 3699, 5166, 5265, 6559.

Hak resûlü : 7/3901.

Hayrû'l-enâm : 6/276, 685, 2847 ; 7/3331, 3656, 3936, 4690, 5178, 5252,
5352, 5456, 5969, 6208, 6349, 6383.

Hayri'l-verâ : 6/560, 733, 1037, 1447, 1753, 1859, 1952, 2509, 2775, 2957 ;
7/3938, 4570, 4892, 5179, 5344, 5692, 6447.

Muhtâr : 6/223, 1858, 1893, 1942, 2825 ; 7/3449, 3606, 3913, 4281,
4283, 4403, 4534, 4618, 5816, 5267, 5291, 5906, 6618.

Mustafâ : 6/507, 885, 970, 1464, 1489, 1521, 1717, 1966, 2109, 2203,
2229, 2500, 2501, 2503, 2780, 2856 ; 7/3102, 3593, 3639,
3693, 4855, 4942, 5090, 5091, 5162, 5164, 5289, 5320, 5380,
5534, 5569, 5722, 6242.

Müctebâ : 7/4498, 6203.

Mürsel : 6/298, 303, 322, 412, 518, 826, 871, 1067, 1497, 1721, 1919,
1950, 1992, 2056, 2068, 2341, 2425, 2716, 2781, 2797, 2857,
2891, 2911 ; 7/3026, 3185, 3391, 3487, 3765, 3858, 4019,
4266, 4437, 4714, 5023, 5388, 5408, 5709, 5888, 5924, 6017,
6125, 6188, 6246, 6300, 6304, 6320.

Peyamber : 6/221, 1052, 2081, 2926 ; 7/3026, 3055, 3144, 3400, 3797,
4156, 4342, 4351, 4529, 4571, 4657, 4883, 4891, 5176, 5199,
5263, 5732, 6030, 6153, 6348, 6364, 6367, 6540.

Resûl : 6/219, 225, 251, 305, 338, 340, 346, 517, 567, 607, 611, 616,
621, 634, 641, 642, 643, 648, 692, 698, 760, 860, 907, 955,
987, 1009, 1013, 1031, 1045, 1232, 1296, 1443, 1461, 1468,
1498, 1504, 1518, 1528, 1536, 1546, 1554, 1639, 1723, 1729,
1730, 1751, 1757, 1759, 1781, 1868, 1876, 1877, 1895, 1924,
1926, 1927, 1934, 1937, 1946, 1951, 1995, 1997, 1999, 2000,
2005, 2009, 2018, 2030, 2052, 2056, 2078, 2080, 2144, 2188,
2205, 2273, 2299, 2302, 2321, 2331, 2339, 2381, 2445, 2485,
2514, 2526, 2532, 2563, 2589, 2674, 2708, 2713, 2773, 2785,
2802, 2812, 2815, 2828, 2884, 2885, 2925, 2945, 2947 ;
7/3033, 3047, 3103, 3182, 3193, 3299, 3301, 3312, 3348, 3376,
3423, 3429, 3434, 3441, 3448, 3497, 3530, 3705, 3751, 3760,

3762, 3764, 3767, 3770, 3774, 3775, 3802, 3831, 3837, 3856,
3857, 3877, 3921, 4001, 4042, 4058, 4060, 4061, 4071, 4078,
4087, 4139, 4170, 4185, 4187, 4222, 4224, 4234, 4259, 4261,
4264, 4268, 4289, 4291, 4354, 4381, 4384, 4448, 4486, 4501,
4503, 4505, 4510, 4515, 4640, 4816, 4913, 4947, 4957, 4958,
4982, 4991, 5018, 5040, 5104, 5186, 5189, 5230, 5293, 5308,
5334, 5337, 5421, 5439, 5572, 5604, 5643, 5647, 5749, 5800,
5826, 5829, 5932, 5940, 5961, 5964, 5974, 5978, 6008, 6015,
6019, 6023, 6033, 6039, 6091, 6154, 6179, 6197, 6286, 6287,
6291, 6329, 6381, 6463, 6526, 6561, 6686, 6692, 6693, 6719,
6780.

Resûl-i Hak : 6/1767, 1857, 1866, 2012, 2107, 2136, 2182, 2186, 2278,
2304, 2357, 2824, 2835, 2910, 2916, 2942 ; 7/3122, 3175,
3188, 3305, 3364, 3368, 3395, 3465, 3757, 3796, 3801, 3805,
4234, 4240, 4252, 4320, 4356, 4358, 4362, 4388, 4733, 4923,
4926, 5331, 5339, 5361, 5807, 5840, 5959, 5972, 6047, 6277,
6336, 6347, 6353, 6636.

Resûlullâh/Resûlallâh : 6/520, 1761, 1921, 2199, 2423, 2944 ; 7/3116, 3189,
3166, 3202, 3411, 3792, 3806, 4227, 5955, 6031,
6476, 6544, 6556, 6612.

Sâdiku'l-kavl : 6/2838.

Sâdiku'l-va'd : 6/2785.

Ulü'l-'azm : 6/556, 1887, 2797 ; 7/3259, 4077, 4878, 5896, 5954, 6103,
6433.

Hz. Mûsâ(-yî İmrân a.s.) : 6/247 ; 7/5529, 5718.

Hz. Nûh : 7/5027, 6560.

Hz. 'Osmân(-ı Affân) : 6/1814, 1824, 2894, 2902, 2923, 2937, 2939 ; 7/4381, 5799,
6090.

Hz. 'Ömer : 6/1812, 1813, 1824, 2944, 2946 ; 7/6090, 6524, 6525, 6684,
6698.

Hz. Süleymân(î) (a.s.) : 6/2866, 2871 ; 7/3011, 3505, 3648, 4094.

Hz. Yûnus (a.s.) : 7/4840.

Hz. Yûsuf (a.s.) : 7/3419, 3490.

Hz. Zehrâ (Hz. Fâtıma):	6/1455, 1472, 1522 ; 7/6195, 6374, 6774.
İbn Mes'ûd	: 6/1758.
İbrâhîmî	: 7/3821.
İhlâs	: 7/4456.
İkrime ibni Ebû Cehl	: 7/3013.
İlyâs	: 6/1960.
İmruü'l-Kays	: 7/3646.
İncîl	: 7/5533.
İrem	: 7/5423, 5587.
İsevî	: 6/2420, 3689.
İslâm	: 6/274, 308, 646, 907, 1053, 1294, 1333, 1352, 1706, 2133, 2227, 2259, 2531, 2562, 2718, 2805 ; 7/3304, 3434, 3711, 3735, 3894, 3905, 3933, 3935, 3947, 4117, 4197, 4488, 4810, 4830, 4838, 4861, 5294, 5321, 5337, 5339, 5411, 5417, 5467, 5514, 5621, 5669, 6026, 6029, 6246, 6305, 6827.
İsmâ'îl	: 7/3860.
İskenderî	: 7/6086.
İstanbûl	: 7/6137.
Ka'b	: 7/3234, 3239, 3249, 6316, 6324, 6330, 6335, 6339, 6345, 6346, 6352, 6353, 6354.
Ka'be	: 6/1799, 2782, 2787, 2797, 2837, 2844, 2897 ; 7/3000, 3008, 3236, 3918, 6369, 6373.
Ka'ka'	: 6/331.
Kâf (Dağt)	: 6/993, 1415 ; 7/3562, 5734.
Kahramân	: 6/1739; 7/3523.
Karadeniz	: 7/6099.
Kârûn	: 6/847.
Kâvus	: 7/3248.
Kays	: 6/959, 1875, 2874 ; 7/4713, 4872, 4986, 5068.
Kays ibni Mürre	: 6/2262, 2272, 2301, 2330, 2335, 2340, 2343, 2350, 2376.
Kays-ı Veys	: 7/3964.

- Kayser** : 7/5369, 5374, 5379, 5403, 5411, 5711, 5733, 5736, 5737,
5747, 5956, 5978, 5981, 6007, 6136, 6491.
- Kelâm-ı Hak** (*Kur'ân-ı Kerîm*) : 6/1856.
- Kelâmu'llâh** : 7/3891.
- Kelîm** (*Hz. Mûsâ a.s.*) : 6/2062 ; 7/3491.
- Kevser** : 6/566, 1154 ; 7/4700, 5272, 5280.
- Key** : 7/3248.
- Keykâvus** : 7/3248.
- Kılâ'** : 7/6278.
- Kirmenûl** : 7/6045, 6095.
- Kisrî** : 6/2209 ; 7/3300.
- Kostantin** : 7/6095.
- Kubeys** (*Dağı*) : 6/1486.
- Kudüs** : 7/5747.
- Kur'ân(-ı Kerîm)** : 6/636, 640, 826, 1018, 1797 ; 7/6638.
- Kureyş** : 6/237, 2798, 2820, 2825, 2831, 2837, 2838, 2846, 2848, 2867,
2882, 2889, 2893, 2895, 2909, 2936, 2940 ; 7/3010, 3012,
3025, 3028, 3064, 3067, 3073, 3272, 3720, 3748, 3769, 3812,
3843, 3875, 3881, 3889, 3897, 4037, 4041, 4044, 4045.
- Kureyşî** : 7/3895, 4352.
- Kureyzâ** : 7/3136.
- Lât** : 6/480, 483, 592, 936, 947, 1197, 1245, 1275, 1283, 1597,
1654, 1655, 1761, 2306, 2328, 2330, 2360, 2443, 2457, 2622 ;
7/3025, 3075, 3431, 3432, 3958, 3977, 3981, 3982, 4165, 4337,
4376, 4918, 5053, 5076, 5206, 5484, 6157, 6426.
- Leylî** : 6/29.
- Livâ-yı hamd** (*Livâ-yı Ahmedî*) : 6/995, 1358 ; 7/4989, 6067, 6082, 6143, 6151, 6165,
6172.
- Ma'ân** : 7/5417.
- Mâçîn** : 7/3488.
- Mâ-i Hâyıt** : 6/2610.

Mâ'e'l-'Azâb	: 7/4994.
Mâ'ü'l-Harâb	: 7/4576, 4623.
Malâtıyye	: 7/6137.
Mâlik	: 6/420.
Mâlik ibni 'Avf	: 7/4106, 4127, 4132, 4134, 4137, 4143, 4147, 4149, 4155, 4160, 4162, 4167, 4173, 4177, 4182, 4468, 4482, 4484, 4532.
Mâlik-i Nâfıze	: 7/5415, 5469, 5473, 5490, 5495, 5513, 5564, 5571, 5577.
Mânî	: 7/4910.
Mecnûn	: 6/29.
Medîne	: 6/877, 1981, 2403, 2951 ; 7/3132, 4601, 4885, 5239, 5625, 5791, 5798, 5920, 6824.
Mekke	: 6/213, 215, 242, 2954 ; 7/3009, 3029, 3159, 3162, 3189, 3250, 3263, 3285, 3309, 3414, 3417, 3667, 3714, 3819, 3823, 3911, 3946, 3950, 3952, 3954, 4353, 4915.
Mekkî	: 7/4543.
Melâ'îm	: 6/1327, 1345, 1346, 1419, 1437.
Melîk bin'Avf	: 7/3951, 3962, 4004.
Menât	: 6/2328.
Merâ(n)	: 6/87.
Merc-i Ezher	: 6/1320, 1358, 1371.
Merrîh	: 7/5582.
Mervân	: 6/1777.
Mervân-ı Sâbık	: 6/1119, 1129, 1130, 1182, 1188, 1193, 1205, 1210, 1440.
Merve	: 7/3003, 3910, 6374.
Meryem	: 7/5525, 5743.
Mesîhâ (Hz. İsa)	: 7/5525, 5545.
Meymûn (Hz. Muhammed'in atı)	: 7/6197.
Meymûne (Hz. Muhammed'in zevcesi)	: 7/6506.
Mısır	: 7/3409, 3419.
Mihâyil/Mîhâyil	: 7/6044, 6094.

Mîkâ'il	: 6/2295 ; 7/3625, 4453.
Mikdâd-ı Esved	: 6/329, 401, 462, 959, 1159, 2183, 2188 ; 7/3504, 3507, 4676, 4987, 5888, 6112, 6086, 6172, 6180, 6184.
Mirhab (Merhab)²	: 6/510, 1348, 2481 ; 7/4398, 5092.
Mirkât	: 6/334.
Mirrîh	: 7/4392.
Miskâl	: 6/1050.
Miskâl bin Fessâh	: 6/1211, 1259, 1262, 1266, 1269, 1274, 1291, 1311, 1322, 1327, 1328, 1360, 1363, 1367, 1390, 1397, 1403, 1411, 1420, 1422, 1426, 1432, 1434.
Mu'âz ibni Cebel	: 7/6439.
Mugîre	: 7/5808.
Mukavkıs	: 7/3303.
Muklib	: 6/2213.
Mûsevî	: 6/329, 2341 ; 7/6165.
Münîrî /Münîr	: 6/39, 1740, 1860, 2029, 2510, 2956 ; 7/2999, 6360, 6444, 6740.
Mürre ibni 'Âmir	: 6/369.
Müsteci'	: 7/1949.
Müsûlmân (Müslümân)	: 6/568, 585, 596, 645, 908, 976, 1010, 1027, 1208, 1301, 1354, 1366, 1379, 1402, 1414, 1418, 1423, 1433, 1706, 1880, 2046, 2082, 2127, 2226, 2231, 2328, 2339, 2366, 2401, 2413, 2422, 2440, 2505, 2529, 2538, 2555, 2722 ; 7/3097, 3177, 3178, 3298, 3411, 3420, 3556, 3717, 3895, 3896, 3907, 3924, 3927, 4072, 4324, 4333, 4353, 4433, 4448, 4485, 4502, 4519, 4521, 4528, 4545, 4610, 4637, 4650, 4764, 4839, 4947, 4966, 5108, 5110, 5113, 5127, 5148, 5150, 5231, 5283, 5322, 5340, 5362, 5367, 5481, 5497, 5580, 5726, 6108, 6268, 6377, 6395.
Müşâvir	: 6/624.
Müşrif	: 7/4791.
Müzelzel bin Zelâzil	: 7/4912, 4968, 5075, 5084, 5094, 5116, 5120, 5131, 5134.

² Hz. Ali'nin, Hayber Gazâsı'nda öldürdüğü pehlivanlardan biridir.

Na‘îm (<i>kale</i>)	: 7/4906.
Na‘îme	: 6/2542, 2596, 2712, 2771.
Nasîbeyn	: 7/4074.
Nâyile (<i>put</i>)	: 7/3984, 3986.
Necâşî	: 6/213, 216, 231, 274, 1484, 2873 ; 7/3297, 4585, 4905.
Necd	: 7/3979, 4594.
Neciyyâ	: 4/4129, 4132.
Necrân	: 7/6372.
Nerîmân	: 6/498.
Nîl	: 7/4191, 6327, 6453.
Nizâr (<i>kabile</i>)	: 7/3138, 5964.
Nu‘mân-ı Münzir	: 7/3497.
Nûşînrevân	: 6/459.
Nûr	: 7/4697.
Rabbânî	: 7/5326.
Rahmân (<i>sûre</i>)	: 7/3391.
Rahnâ	: 6/2030, 2066.
Revâha oğlu ‘Abdullâh	: 7/5402, 5468.
Rıdvân	: 6/668, 730, 861, 1844, 2168, 2413 ; 7/4366, 5281, 5706, 6289.
Rûd-ı Na‘îm	: 7/4589.
Rûm	: 7/3285, 5413, 6491.
Rus	: 6/395, 548, 2901 ; 7/3285, 3587, 4346, 5449, 6256.
Rüstem	: 6/161, 339, 498, 1304, 1667, 2453, 2473, 2643 ; 7/3504, 4917, 6162.
Rüstem-i Zâl	: 7/5581, 5662.
Sâbit ibni Nu‘mân	: 7/4560, 4566.
Sa‘d ibni Süheyl (Sehl)	: 7/5351, 5362, 5371, 5378, 5383, 5385.
Sa‘d ibni (Ebî) Vakkâs	: 7/4713, 4986, 5661.

- Sa‘d-ı Mu‘âz** (*Sa‘d bin Mu‘âz*) : 6/1451, 1456, 1465, 1469, 1482, 1505, 1640, 1728, 1742, 1749, 1750, 2927.
- Sa‘d-ı ‘Ubâde** (*Sa‘d ibni ‘Ubâde*) : 6/313, 316, 1996, 1997, 1998, 2002, 2006, 2008, 2010, 2103, 2928 ; 7/3691, 4696, 5664, 5878.
- Sa‘leb** (*kavim*) : 6/ 2884, 2886 ; 7/3138.
- Safâ** : 7/3003, 3910.
- Sâfile** (*put*) : 7/3984, 3986.
- Safvân** : 6/1904, 1914.
- Safvân bin Zeyd** : 6/335.
- Safvân-ı Meyye** : 7/3014, 3927.
- Saht ibni Sertûş** : 7/4584, 4626, 4817, 4865.
- Sakîf** (*kabîle*) : 7/3968, 5789.
- Sâm** : 6/309, 497, 753, 2472 ; 7/6039.
- Sammâ-zâd/Sammâk-zâde** (*kör ihtiyar kâfir*) : 7/4105, 4326, 4473.
- Samsâm** : 6/87, 125, 133, 137, 140.
- Sehl** : 7/3013.
- Sehl bin ‘Amr** : 6/2938, 2940.
- Selîm** (*kavim*) : 7/3482.
- Selmân** : 6/1518, 1521, 4743.
- Selme** : 6/740, 743, 757, 763.
- Sema‘ma‘** : 6/751, 797, 810, 821, 830, 886, 911, 934, 942, 978, 983, 1006, 1020, 1025.
- Semmâk** : 7/4591.
- Semmât bin Zeyd** : 7/4092.
- Sencer** : 7/3923.
- Sertâb ibni Şürtûb** : 7/4765, 4820.
- Seyf ibni Mugîre** : 6/1628, 1690, 1692, 1704, 1707, 1712, 1714, 1722, 1723, 1729.
- seyf-i İslâm** (*Hâlid bin Velîd*) : 7/3818, 5847, 6088.

- Seyfullâh** (*Hâlid bin Velîd*) : 7/3670, 3671, 3744, 3818, 5401, 6150.
- Siddîk** (*H.z. Ebû Bekr*) : 6/1810, 1824, 1944, 2851, 2856, 2916 ; 7/6692.
- Sihâme** (*dağ*) : 7/6539.
- Simâ'îl** (*İsmâ'îl*) (*a.s.*) : 7/3822.
- Sind** : 7/3525.
- Sikender** (*İskender*) : 7/4135, 4693, 4756.
- Sirâfil** (*İsrâfil*) : 7/3624, 4453.
- Sirhân** : 6/2101.
- Sûd** : 7/4325.
- Suheyb**(-i *Rûmî*) : 6/1497, 1529 ; 7/4712, 6419.
- Süheyl** : 6/1568, 2101 ; 7/3822, 6004.
- Süleym oğlu 'Amr** : 7/3093.
- Süleymân** (*ibni Hâlid*) : 6/370, 401, 446, 451, 456, 475, 481, 489, 492, 514, 548, 550.
1544, 1549, 1551, 1743, 1746 ; 7/4573, 4611, 4629, 4631,
4755, 4757, 4776, 6041, 6043, 6060.
- Süleymân ibni Dâvud** : 7/3282.
- Süreyyâ** : 7/5702.
- Sünnî** : 6/478.
- Şâm** : 6/1551 ; 7/3417, 5445, 5456, 5733, 6330.
- Şatt** : 7/4747.
- Şemme Hâtûn³** : 7/4503.
- Şeybân** (*kabîle*) : 7/5789.
- Şeybe** : 7/3850.
- Şeyh Necdî** : 7/4417.
- Şîrîn** : 6/143.
- Şükrân** : 7/6720.
- Tâ-Hâ** : 7/3553, 4659.
- Tâhir** : 7/3221.
- Talha** : 7/4711.

³ Hz. Muhammed'in sütünnesi Hz. Halîme'nin kızıdır.

Tañrı	: 6/697, 2307, 2326 ; 7/3079, 3289, 4125, 5094, 5524, 5796.
Tavk ibni Sabbâh	: 6/2438, 2442, 2451, 2464, 2466, 2472, 2477, 2490, 2492, 2499, 2503, 2505, 2522, 2529, 2531, 2533, 2534, 2536, 2538, 2541, 2554, 2570, 2579, 2585, 2597, 2599, 2600, 2609, 2611, 2615, 2618, 2624, 2691, 2635, 2640, 2642, 2645, 2651, 2659, 2666, 2669, 2677, 2681, 2685, 2686, 2687, 2692, 2698, 2702, 2710, 2714, 2715, 2725, 2740, 2747, 2754, 2757, 2768, 2771.
Tâyif	: 7/4468, 4482.
Tâyim	: 6/75.
Tebük	: 7/6304.
Tenbütü'l-Arz	: 6/2811.
Tihâvân (kabile)	: 7/5184.
Tûbâ	: 6/1151 ; 7/6603.
Tugrul	: 7/3923.
Tumtum	: 7/4820.
Tûr	: 6/53.
Tühümten	: 6/131.
Türk(ân)	: 6/105, 2115, 2664, 2684 ; 7/3540, 4304.
Ubâd ibni Bişir	: 7/4987.
Ubeydullâh oğlu Talhâ	: 6/2930.
Uhud	: 7/3811.
‘Ulâ (kâfir askeri)	: 7/5490.
‘Ûlâ	: 7/4530.
Usâme	: 7/6720.
Utbe	: 6/2123, 2146.
Utbe bin Âmir	: 7/3486.
Uzzâ	: 6/483, 592, 936, 947, 1197, 1283, 1654, 1655, 2306, 2330, 2360, 2443, 2457, 2622 ; 7/3025, 3075, 3431, 3432, 3450, 3455, 3958, 3977, 3981, 3982, 4165, 4337, 4918, 5076, 5206, 5484.
Ûbeyy oğlu (Abdullâh)	: 6/1878, 1947, 1949.

Ümmühân	: 7/3928.
Üneys	: 6/2845.
Üneys oğlu ‘Abdullâh (<i>Abdullâh bin Üneys</i>)	: 6/332, 1160, 1246, 1248, 1263.
Vâdî-i Atyâr	: 6/2410.
Vâdî-i Cinn	: 6/2074.
Vâdî-i Gûlân	: 6/1224, 1387.
Vâdî-i Na‘îm	: 7/4592.
Vakkâs-ı Sa‘d	: 6/2105.
Veheb Vâdîsi	: 7/5963.
Velîd ibni Mugayre	: 6/300, 366, 375, 391, 396, 416, 421, 451, 476, 486, 491, 537, 547, 550, 552.
Velîd-i Hâlid	: 6/400.
Yâ-Sîn	: 7/3388, 3553.
Ye‘cûc	: 7/4693.
Yemen	: 7/4587, 4894, 6376.
Yesrib	: 6/630, 670, 940, 1979, 2403, 2442, 2777, 2951 ; 7/4523, 4568, 4785, 4964, 4996, 5039, 5139, 5607, 5982, 6309.
Zâl	: 6/2643 ; 7/3529.
Za‘lem (Zaglem)	: 7/4597, 4603, 4612, 4613, 4628, 4774, 4775, 4776, 4783, 4789, 4797, 4803, 4820.
Zât-ı Envâr	: 6/778, 817, 853, 881, 951 ; 7/4039.
Zâtı’n-Na‘îm (<i>saray</i>)	: 7/4911.
Zemzem	: 7/6372.
Zeyd (<i>bir münâfık</i>)	: 7/5945.
Zeyd (<i>eger Amr</i>)	: 6/302, 442 ; 7/3229, 3769, 3793, 3959, 4923, 5202, 5334, 5779.
Zeyd bin ‘Amr	: 7/5656.
Zeyd ibni Hâris (Hârise oğlu Zeyd)	: 6/314, 617, 625, 645, 677, 678, 683, 695, 696, 701, 703, 704, 705, 712, 718, 726, 729 ; 7/5400, 5472, 5474.
Zeyd ibni Hattâb	: 7/4664.

- Zeyd ibni Hilâl (Zeyd ibni Helâhil)** : 7/5183, 5201, 5207, 5227, 5230, 5437, 5465,
5485, 5486, 5489, 5491, 5494, 5585, 5590, 5629,
5632, 401^b.
- Zeyd ibni Sammâ** : 7/4006.
- Zînhâ** : 6/2389, 2398, 2441.
- Zübeyr** : 7/3167, 3173.
- Zübeyr ibni ‘Av(v)âm** : 6/310, 315, 962, 1159, 2104, 2929 ; 7/4174, 4182, 4435, 5866,
6090.
- Zühre** : 7/4937, 5547.
- Zü’l-‘Âmirî** : 6/341.
- Zülfikâr (Hz. Ali’nin kılıcı)** : 6/512, 708, 1093, 1147, 1179, 1347, 1374, 1395, 1503,
1642, 1734, 2222, 2250 ; 7/3305, 4065, 4403, 4441, 4730,
4733, 4781, 4790, 4856, 4863, 4868, 5093, 5115, 5915,
6171, 6209, 6229, 6231.
- Zü’l-humâr** : 7/4325, 4360, 4385, 4390, 4395, 4409, 4441, 5093.
- Zü’l-minen** : 7/4671.
- Zü’n-nûreyn (Hz. Osmân)** : 6/2900, 2940.

HZ. MUHAMMED (sav.)'E AİT TAVSİF UNSURLARI

Aḥmed (7/3007)

Aḥmed-i Mürsel (6/2797)

aḥter-i burc-ı āsumān-ı sa ‘ādet (435^b)

‘ālem penāhı (6/1925)

‘ālem şadrına şadr (7/3220)

‘āleme cān (7/6432)

‘ālem-i lāhūta şeh-bāz (7/6151, 6415)

‘ālī-şān (7/3131)

‘andelīb-i gülşen-i cān (7/6776)

‘andelīb-i gülşen-i kuds (7/3673)

‘ankā-yı Kāf-ı lā-mekān (7/3562)

‘arş-āşiyān (7/3651)

‘arş-āşiyān bāz (7/5711)

āşiyān-‘arş (7/6655)

ay (7/3574)

bā‘iş ü maḫşūd-ı kevneyn (6/1955)

bāṭılı ḫaḫdan fark kılan (7/6809)

büt-şiken (7/3882)

cān-ı ‘ālem (6/2934 ; 7/3113, 3152, 6169, 6196)

cān-ı cihān (6/1540, 1608, 2899 ; 7/5239)

cān u cihānuñ sūrūr u selveti (7/4093)

cān-ı cihāna cān (7/5848)

cān-ı dü ‘ālem (6/1727 ; 7/6581)
cānuñ maqşūdı (7/3479)
cevher-i zāt (7/6713)
cihān cānınuñ çeşm-i cırāğı (7/5391)
cihān halkı penāhı (7/3107)
cihān rūh u revānı (7/6336)
cihānuñ cānı (6/1475 ; 7/3309, 6637)
cihānuñ görür gözi (7/4010)
cihānuñ gözi nūrı (6/1998)
cihānuñ maqşadı (7/3479)
cihānuñ rahmeten li’l-‘ālemīni (7/3020, 3441)
cümleden zāt-ı güzīde (7/4098)
çeşm-i cāna nūr (7/5753)
cırāğ-ı çeşm-i cān-ı ‘ālem (6/1861)
cırāğ-ı dīde-i cān (7/6425)
dā‘ī-i zerrāt-ı ‘ālem (7/3573)
devr-i zamānuñ hāşılı (7/4010)
dili ‘andelīb-i gülşen-i cān (7/3493)
dil-i cān-ı cihān (6/1938)
dīn ü devlet milkine hān (6/1724)
dü ‘ālem fahrı (6/2857 ; 7/3007, 3945)
dü ‘ālem fahrı Aḥmed (7/4920)
dü ‘ālem fahrı Muḥtār (7/5291)
dü ‘ālem hāşılı (6/1954)
dü ‘ālem hāşılı genc (7/6707)

dü 'ālem milketine zīnet ü zeyn (6/1863)
dü 'ālem rahmeti (7/3663)
dü kevnüñ hāşıl u püşt ü penāhı (6/1504)
dü kevnüñ hāşılı (7/6446)
dürr-i yigāne (7/5778)
Ebā'l-Ḳāsim (6/2848)
ehl-i dīnüñ cānı (7/6309)
ehl-i temkīn (7/3553)
Emīn (6/2785, 2838)
emīn-i mahzen-i sırr-ı İlähī (7/3831)
enbiyā hayli güzīni (7/5346)
enbiyā hayline sultān (7/3475)
fāhr-ı dü 'ālem (7/5187)
Fahrü'l-enām (7/4927)
ferhande-fāl (6/1984; 7/3715)
Habīb (6/2785)
habīb-i Haḳ (6/1954 ; 7/3007, 3387, 3633, 3639, 3701, 4920, 4958)
habīb-i Haḳ Muḥammed (6/1861)
habīb-i Haḳ te'ālā (6/2922 ; 7/3781)
habīb-i Rabb-i Ğaffār (7/4047)
habīb-i Rabb-i Ma'būd (7/5899)
Habībullāh (7/3699, 3866, 5166)
Haḳ habībi (7/6199)
Haḳ resūli (7/3864, 3901)
ġanī vü müflisüñ püşt ü penāhı (7/6793)

ḥarf-i kāf u nūna menşe' (7/3659)
ḥāşıl-ı kevn ü mekân (7/6814)
ḥazret-i Ḥayre'l-enām (7/6349)
Ḥazret-i maḥbūb-ı Sübhān (6/2939)
Ḥazret-i Mürsel Muḥammed (7/5888)
Ḥazret-i pāk (7/3915, 3930 ; 7/6139, 6172, 6266)
gevher-i yik-tā-yı vālā (7/3658)
gözi āhū nigār (7/6828)
gözüme nūr (7/3750)
gūşivār-ı gūş-ı eflāk (7/3653)
gül budağı (7/6653)
gül yüzi gülşen (6/1474)
gülbün-i bāğ-ı mürüvvet (7/3508)
gülbün-i gülzār-ı faşbir (7/6753)
gül-i iblāğ (6/1923, 2774 ; 7/4972)
gül-i iblāğ-ı gülzār-ı nübüvvet (7/3508)
gülşen-i cān 'andelībi (7/4943)
gün gibi meşhūr-ı āfāk (7/3770, 4989)
gün gibi vechi rüşen (7/6207)
güneş (7/4026)
güneş-ṭal'at (7/4975)
güneş-ṭal'at yüzi meh (7/4975)
hādī-i sübül (7/6362)
ḥāk-i pāyi efser-i ser (7/3654)
ḥalk-ı cihānuñ şefā'at-ḥ^vāhı (7/5821)

ḥarf-i kāf u nūna menşe' (7/3659)
ḥaste cānlaruñ ṭabībi (7/6601)
ḥatm-i enbiyā (7/5174)
ḥatm-i nübüvvet (7/3862)
ḥatm-i risālet (6/2887)
ḥatm-i rüsül (7/3627, 4095)
Ḥayre'l-enām (6/2847 ; 7/3331, 3656, 3936)
Ḥayri'l-verā (7/5179)
Ḥayrū'l-enām (7/6208)
hem-dem-i ṭāvus-ı kuds (7/6779)
ḥurşīd-i sipehr-i siyādet (435^b)
ḥüsrev-i dīn-i nikū-kār (7/6794)
hümā-yı sāye-baḥş-ı ins ü cān (7/3562)
hümā-zıll (7/6658)
ḥ^vāce-i kevneyn ü 'araşāt (7/3694)
ıştıfā tahtına sultān (7/3531)
iftihār-ı nesl-i ādem (6/1487)
iki 'ālem pādişāhı (7/3705)
iki 'ālem rahmeti (7/3640)
iki serāya ḥāşıl (7/5700)
imāme'l-mürselīn (7/6080)
ins ü cān püşt ü penāhı (7/5833)
ins ü cānuñ muḳtedāsı (7/6081)
ins ü cānuñ pādişāhı (7/3641, 3831)
ins ü cānuñ şehriyārı (7/4093)

işigi ins ü cānuñ kıblegāhı (7/3107)
kalbi āyine-i şāf (7/6010, 6267)
kalbi mir'āt (7/3387, 3910)
kalbi sāde (6/1728 ; 7/5974)
kān-ı kerem (7/3201, 3214)
kān-ı saḥā (7/5842)
kān-ı şefā'at (6/2892)
kemīne gulāmı şāh-ı ḥāver (7/3674)
kevkeb-i meh-kevkebe mihr (7/3642)
kevn ü mekānuñ ḥuşul ü ḥāşılı (7/3479)
kevneyne ḥāşıl (7/3837)
kevneyne sulṭān (7/3684, 3739)
kevneynüñ emīri (7/3772)
kūh-ı İslām içre arslān (7/6827)
ķurretü'l-'ayn (6/1863)
kūs-ı mā evhā uran mīr (7/3644)
külle cāmi' (7/4095)
küllümüzüñ dest-gīri (7/6803)
küntü kenze mazhar (7/6813)
lafzı şeker-bār (7/6526)
ledünnī şehr-i 'ilmüñ şehriyārı (7/3376)
luṭf issi Muḥtār (7/5267)
luṭf kānı (6/1490 ; 7/3319)
ma'ārif genci (7/6833)
maḥbūb-ı Sübhān (7/6041)

maḥrem-i rāz (7/3015, 3241, 4051)
maḥrem-i sırr-ı İlahî (6/1504)
māh (7/3008)
māh-ı deycūr (7/3224, 3435, 3511, 3848)
māh-ı ruḥı şem‘ (7/5755)
māh-ı tābān (7/5189)
māh-manzar (6/1868 ; 7/3144)
māh-peyker (7/3533)
māh-ṭal‘at (7/5276)
maḥzen-i ğaybuñ emîni (7/3020, 3441)
maḥzen-i rāz (7/3918)
maḫşad u maḫşūd-ı ‘ālem (7/6427)
maḫşad u maḫşūd-ı kevneyn (7/4879)
marîz-i cān ṭabîbi (7/3326)
maṭla‘-ı şubḥ-ı sa‘ādet (7/3649)
*mazhar-ı **Tāhā** vü **Yāsîn*** (7/3553)
mefḥar-ı nās (7/3399)
meh ü ḥurşîd-i gerdün-ı siyādet (7/3649)
mehbaṭ-ı envār-ı ‘izzet (7/3650)
meh-i ferḥande-fāl (7/4076)
meh-kevkebe encüm-ḥaşem zāt (7/5704)
meh-liḳā (7/5890)
melāyik pişîvāsı (7/6081)
melek (şüretā ṭavr-ı beşerde) (7/4097)
melek zāt (7/4932)

melek-hū (7/3700)
melek-sīmā vü hey'et (6/2864)
menba'-ı luḡ u şefā'at (7/1477)
merdüm içre zātına 'ayn (yoğ) (7/6775)
mesned-nişīn-i Kibriyā (7/3639)
mıṣbāh-ı zulem (7/3511)
mihr ü meh-zāt (7/3694)
mihr-i cemāl (7/4076)
mihr-i eflāk-i nübüvvet (7/5185)
mihr-i enver (7/3364)
mihr-i ṭal'atı zıll-ı Yezdān (7/6425)
mihr-i şöhre (7/3834)
mihr-ruḡsār (7/5276)
mihr-ṭal'at (6/1868)
Muḡammed (7/3007)
Muḡammed Muṣṭafā (7/3639, 4942)
muḡīṭ-i luḡfa merkez (7/6832)
Muḡtār (7/3606, 5267, 5906)
muḡtedā-yı merd ü 'ālem (7/3890)
murğ-ı ḡudsī (7/6698)
murğ-ı lāhūt (7/3651)
muṣavver nūr- 'ārız mihr ü meh-rū (7/5313)
muṣavver rūḡ (7/5890)
Muṣṭafā (7/3639)
mü'ebbed dirlige 'İsī-nefes (7/3697)

Müctebā (7/6203)
müfti-i ders-i ilāhī (7/3652, 6811)
Mürsel (6/2857 ; 7/3765, 4019)
mürsel-i ḥatm-i risālet (7/6755)
mürüvvet kānı (7/3192)
mürüvvet menba'ı (7/3022)
nebīler muḳtedāsı (6/2796 ; 7/3553)
nebīler serveri (7/3476)
nerre-şīr-i bīşe-i dīn (7/6825)
nigū-fāl (7/3127, 3861)
nūr (7/3848)
nūr-ı 'ayn (7/4101)
nūr-ı çeşm-i ehl-i bīniş (7/6565)
nūr-ı dīde (6/1512, 1863 ; 7/4098)
nūr-ı Hudā (7/3920, 7/4020, 4026)
nūr-ı hüdā (7/3556)
nūr-ı kabā-pūş (7/5890)
nūr-ı merdüm (7/3788, 4025)
nübüvvet bāğına serv-i āzād (7/3546)
nübüvvet ḥātimi (7/3011)
nübüvvet tahtına māh (7/3670)
'ömre ḥāşıl (7/6666)
pāk-dil (7/3837)
peygamber-i Haḳ (7/3716)
rāḥat-ı rūḥ (7/6446)

rahmeten li'l-‘ālemīn (6/2785 ; 7/6796)
resūl-i cümle millet (6/2713)
Resūl-i Hāk (7/3796, 4923, 4926)
rezmgeh bahrı nehengi (7/6826)
risālet hatmi (7/5343)
risālet tahtı şāhı (7/6406)
rūh-ı revān (6/1718)
rūsūl hatmi (6/2898 ; 7/3007, 3142, 3476, 3732)
rūsūl hatmi güzīn ü müntehāsı (6/2796)
rūsūl hatmi Muḥammed (7/4920)
rūsūl hayline sālār (7/6794)
rūsūl hayline sulṭān (6/2894 ; 7/3129, 3147, 3281, 3352, 3854)
sa‘ādet çarḫına gün (7/6757)
sa‘ādet maṭla‘ı (7/4886)
Şādıku’l-kavl (6/2838)
Şādıku’l-va‘d (6/2785)
şadr-ı bedr-i ‘ālem (7/6206)
şāhib-i keşf ü kerāmāt (7/6518, 6810)
şāhib-sa‘ādet (7/6510, 6559)
sāye-baḫş-ı zıll-i Yezdān (7/3684)
sāye-i Hāk (7/3694)
sāye-perver şāh-ı şimşād (6/2953 ; 7/3857)
sebbezār-ı çarḫa ḫāşıl (7/5858)
sehī serv-i revān (7/3022)
serāpā nūr (7/4146)

ser-çeşme-i mu‘ciz (7/6295)
serv-i āzād (6/1938 ; 7/3819)
serv-i bāğ-ı kum fe‘enzir (7/6754)
serv-i bālā (7/6795)
serv-i dil-cū (7/6512)
serv-i gül-endām (7/3815)
serv-i gül-fām (6/1493, 1719, 2786 ; 7/4068, 4882)
serv-i gül-ruḥ ‘arız u ḥad (6/1529)
serv-i ḥırāmān (7/6667)
serv-i revān (7/6637)
sırr-ı dü ‘ālem (7/3699)
sırr-ı ḡaybuñ nükte-dānı (7/3921)
sırr-ı ḡaybuñ rāz-dārı (7/3376)
sırr-ı İlāhī (7/4096)
sihī serv (7/3217)
sipeh-sālār-ı ḡayl-i enbiyā (6/507)
sirāce‘l-mürselīn (6/1954)
sirāc-ı enbiyā (7/5320)
siyādet çarḫı mihr ü āfütābı (7/4036)
sözde şeker-bār (7/6023)
sözde tūṭī-i şeker-bār (7/6514)
sulṭān-ı bürhān (7/3556)
sulṭān-ı dü ‘ālem (6/1906 ; 7/5968)
sulṭān-ı kerem (7/3201)

sultān-ı kevneyn (7/3746, 5876)
sultān-ı risālet (7/5960, 6437)
sultān-ı rüsül (7/3219)
Süleymān-ı risālet hātemi (7/3011)
sürür-ı sīne-i dil (6/1470)
şāh-ı cihān (7/4991)
şāh-ı dü ‘ālem (7/6068)
şāh-ı kevneyn (6/1972 ; 7/5992, 6411)
şāh-ı şimşād (7/6408, 6795)
şāh-ı taht u tāk-ı levlāk (7/6752)
şāhibāz-ı kābe kavseyn (7/6775)
şeb-çirāğ-ı baħr-i ‘irfān (7/3660)
şeb-çirāğ-ı baħr-i tevħid (7/5699)
şefā‘at baħrı (7/3696)
şefā‘at ħirmeni (7/5235)
şefā‘at menba‘ı (7/3319)
şeh-bāz (7/3672)
şeh-bāz-ı ħuds-i ‘arş-menzil (7/5858)
şeh-i ħayl-i rüsül (7/3684)
şeh-i kevneyn (7/3507)
şehr-i ‘ilm (7/3852)
şehriyār-ı şehr-i levlāk (6/1519)
şehriyār-ı taht-ı levlāk (7/6420)
şeh-süvār-ı ‘arşa-i dīn (7/3488)
şeh-süvār-ı māk-pertev (7/3664)

şeker-ḥand (7/6770)
şem‘-i cem‘ (7/6508, 6765)
şem‘-i cem‘-i maḥfil-i cān (7/5189)
şem‘-i enver (7/3797)
şem‘-i maḥfil (6/1496 ; 7/3180, 3398, 3931)
şem‘-i maḥfil ü cem‘ (6/1508)
şem‘-i şebistān (7/6308)
şeref burcina ferḥande-aḥter (6/1868)
şerīfū’l-aşl eşref (6/2826)
şīr-heybet (6/2864)
şīrīn-keḷām (7/4069)
ṭabīb-i cān (6/1476)
taḥtigāh-ı kābe kavseyn (sahibi) (6/1972)
ṭālī‘de feyrūz (7/3156)
ṭālī‘de mes‘ūd (7/6301)
tūṭī-i şehd ü şeker-ḥāy (7/6778)
tūṭī-i şeker-bār (7/6514)
tūṭī-i şeker-rīz (7/6669)
‘uḳāb-ı lā-mekān (7/6658, 6777)
Ulū’l-‘azm (6/2797 ; 7/5896, 5954, 6103)
ve’d- duḥā -yüz ca‘d-ı ***ve’l-leyl*** (7/3643)
verd-i ḥandān (6/1929)
verd-i ḥod-rū(y) (6/2019, 2852 ; 7/3231, 3933)
vücūdu dü ‘ālemden de maḳşūd (7/5899)
vücūdu hestīye menşe’ (6/1491)

yüzi ay (6/2905 ; 7/3018, 3110, 4079)
yüzi cān bāgına tāze gülistān (7/3493)
yüzi gül (7/3554, 3666)
yüzi gül-reng (7/4944)
yüzi gülşen (7/3866, 5318, 6207)
yüzi gün (7/6648)
yüzi māh (7/3226)
yüzi meh (7/4975)
yüzi mişbāh (7/4082)
zāt-ı ‘ulyā (7/3535, 4031, 4100)
zāt-ı a‘zam (7/3929, 6272)
zāt-ı ekmele (7/3351)
zāt-ı hümāyūn (7/3632, 6016)
zāt-ı kerīm (7/3350)
zāt-ı mu‘allā (7/5951)
zāt-ı pāk (7/4068, 6403)
zıll-ı Yezdān (7/6131)
zübde-i nās (7/5857)

HZ. ALİ'YE AİT TAVSİF UNSURLARI

‘Aliyy-i Murtażā (6/2708)
‘azīmü ‘ş-şān (6/1735)
ādem şekline girmiş kazā (6/2738)
āfet-i küffār-ı bī-dīn (6/1736)

çift-i Betül (6/2708)
dāmād-ı Mürsel (7/5023)
dilīrān içre cān gibi güzīde (7/4984)
dür-i yik-dāne-i dürc-i fütüvvet (7/5163)
emīrū'n-naḥl (6/1530 ; 7/4876, 5091, 5164)
erenler pādişāhı (7/5004)
gülşen-i laḥmīde gülbün (6/1737)
Ḥaydar (7/5152)
heme gerden-keşāna Ḳahramān (6/1739)
hüzebr-i bīşe-i dīn (6/1733)
Īmām (7/5168)
imāmet çarḥına nīk aḥter (7/5165)
kal'a-gīr-i kişver-i dīn (7/5162)
kerāmet bahırına pāk gevher (7/5165)
lā-fetā illā 'Alī-şān (6/1733)
lev küşif-şān (6/1530)
meh-i ḥurşīd-fer-i burc-ı mürüvvet (7/5163)
mīr-i cihān-gīr (7/5170)
mīr-i ecel (6/2739)
mīr-i şaf-ārā (7/5154)
mīr-i şaf-der (7/5152)
murabbā-yı ḥabīb-i Ḥaḳ Resūl (6/2708)
murabbā-yı Resūl (6/2925)
Murtażā (6/2738)
nigū-fāl (7/5156)

nūr-ı dīde (7/4984)
şaf-ārā (7/4990)
ser ü serdār-ı hayl-i serverān (6/1739)
serv-i bostān-ı vilāyet (7/5161)
şāh-ı pūr-dil (7/5043)
şāh-ı vilāyet (7/5002, 5022, 5070, 5111)
şehinşāh-ı serīr-i hel etā (7/5164)
şem'-i eyvān-ı vilāyet (7/5161)
şīr-i bīşe-i dīn (6/2732)
şīr-i Hāḡ (7/5121)
şīr-i Hudā (6/2739 ; 7/5059, 5088)
şīr-i Yezdān (6/1530, 1733 ; 7/5082)
Taḡrı arslānı (7/5094)
vaşiyy-i Muştafā-yı rehber-i dīn (7/5162)
Velī (7/5094, 5172)
Velıyyullāh (7/5149)
vilāyet şāhı (7/5019)
yār-i Muştafā (7/5091, 5164)
yüzi ay (7/5045)
yüzi nūr (7/5066)

SONUÇ

Manzum ve mensur tarzdaki telif ve tercüme eserleriyle Klâsik Türk Edebiyatına mühim katkılarda bulunmuş olan Münîrî (öl. 1521), 15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın başında yaşamıştır. Şâirliğinin ve yazarlığının yanı sıra devlet adamı kimliği de taşıyan Münîrî hakkındaki bilgiler, tezkireler ve diğer biyografi kaynaklarının ifade ettiği kadarıyla sınırlı kalmıştır. Bu kaynaklarda şâir hakkında söylenenler de, detaya girilmeden, onun manzum ve mensur eserlerinin isimleriyle Amasya'da üstlendiği görevlerin (sipâhilik ve nişancılık) belirtilmesinden öteye gitmemektedir.

Münîrî; 16. yüzyılda Anadolu'da edebî ve kültürel açıdan zengin ve canlı bir muhit havasına bürünen, önemli bir şehzade sancağı olan Amasya'da yaşamıştır. Edebiyat, tarih, İslam tarihi başta olmak üzere çeşitli ilim dallarında ve hat sanatında kendisini yetiştirmiştir. II. Bayezid'in oğlu Şehzade Ahmet'in nedimleri arasında ve özel meclislerinde bulunabilecek derecede yetenekli, âlim ve fâzıl bir kişidir. H. 927/M. 1521 yılında Amasya'da vefat etmiştir, mezarı da Amasya'dadır.

Münîrî Türk Edebiyatına biri tercüme diğerleri telif olmak üzere manzum ve mensur 7 eser kazandırmıştır. Bunlar *Türkçe Divan*, *Farsça Divan*, *Mıhr ü Müşteri*, *Siyer-i Nebî*, *Fıkıhtan Bir Risale*, *Tezkiretü'l-Vekâyî* ve *Münşeât Mecmuası* adlı eserleridir. Adı geçen bu eserlerden son üç tanesi her ne kadar Münîrî'ye atfedilse de henüz kayıp olduklarından müellifleri konusunda kesin yargıda bulunmak mümkün değildir.

Türk Edebiyatında bugüne kadar tespit edilebilmiş siyer türündeki eserler arasında mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış en hacimli eser olan *Manzum Siyer-i Nebî*, kanaatimizce Münîrî'nin en önemli eserlerinden biridir. 866 varak tutarındaki 7 cilt içinde nazmedilen bu eser 33.000 beyit civarındadır. Muhtemelen şâirin ölümünden sonra H. 930 /M. 1524'te istinsah edilen *Siyer-i Nebî*'nin bilinen tek nüshası Topkapı Sarayı Koğuşlar Kitaplığı, 994 ve 995 numarada kayıtlıdır.

Siyer-i Nebî, mesnevi nazım şekliyle, klâsik tertip hususiyetlerine uygun olarak, aruzun *mefâîlün mefâîlün feûlün* kalıbı ile yazılmıştır. Bu yönüyle eser, Türk halk şiirinin en çok rağbet gören nazım şekillerinden koşmanın 11'li hece ölçüsü ile benzerlik gösterir. Hemen bütün Divan şâirlerinde örneklerine rastlayabileceğimiz aruz kusurları *Siyer-i Nebî*'de

de mevcuttur. Bu vezin kusurları arasında, özellikle Türkçe kelime ve eklerin aruza tatbikinden doğan imâle-i maksûre ilk sırayı alır.

Münîrî, cinaslı kâfiyenin bütün çeşitlerini en güzel biçimde *Siyer*'de sergilemiştir. Neredeyse üç dört beyitte bir cinaslı kâfiyeyle karşılaşılabilecek olan eser, bu yönüyle üzerinde kapsamlı bir cinas sözlüğü oluşturulabilecek kadar zengindir. Cinaslı kâfiyenin yanında şâir, Arapça ve Farsça kelimelerde daha ziyade kâfiye-i müreddefeyi, Türkçe kelimelerde ise tam kâfiyeyi tercih etmiştir.

Münîrî cinas sanatının dışında başta istiâre olmak üzere teşbih, tekrar, telmih, tezat, irsâl-i mesel gibi divan şiirinde kullanılan sanatların hemen hepsini ustalıklı kullanmıştır. *Siyer*, Hz. Peygamber'in bir nevi biyografisi olarak düşünüldüğünde, ona dair pek çok tasvir ve tahlil unsurunu ihtiva etmesi de doğal karşılanacaktır. Münîrî'nin *Siyer*'inde özellikle Hz. Peygamber'in tasvir edildiği ve övüldüğü beyitlerden çıkarılan istiâre ve teşbih unsurlarının zenginliği dikkat çekicidir.

15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın başında yaşamış olan Münîrî'nin dilinde, kelime ve eklerin imlâsında geçiş dönemi özellikleri görülmektedir. Bu dönemde hâkim olan Eski Anadolu Türkçesinin kelime ve ek yazımına ait pek çok özelliğin *Siyer*'de örneklerine rastlamak mümkündür. Bu zengin dil malzemesi ile eser, Münîrî'nin dönemin Türkçesine hâkimiyetinin bir göstergesidir. Bunun yanı sıra eserde, şâirin Arapça ve Farsçanın ifade imkanlarını da başarıyla kullandığını gösteren örnekler mevcuttur. Öncelikle şâir, eserin muhtevası dolayısıyla, yeri geldikçe hem beyitlerin dışında hem de ıktibas yoluyla içinde pek çok âyet, hadis ve Arapça ibare kullanmıştır. Bu Arapça ibarelerin yanında zaman zaman beyitlerin arasına Farsça deyimler de serpiştirmiş, beş altı beyiti de Farsça oluşturmuştur. Türkçenin yanında Arapça ve Farsçanın kelime hazinesinden önemli ölçüde yararlanmaya çalışmıştır.

Münîrî, adı geçen üç dili ustalıklı kullanırken akıcı, sade ve samimî üslûbunu korumayı da başarabilmiştir. Mahallî söyleyişler, yer yer başvurulan karşılıklı konuşma havası, deyimler, mecazlı söyleyişlerin zenginliği, sık sık atasözleriyle karşımıza çıkan didaktik unsurlar onun edebî şahsiyetindeki dikkati çeken üslûp özellikleridir. Bu anlatım tarzı eserin, eline alıp onu okumak isteyen herkes için rahatlıkla anlaşılabilir bir kaynak haline gelmesine büyük katkı sağlamıştır. Şâirin; eserin konusu gereği sık sık başvurduğu âyet ve hadislerin mümkün olduğunca muhtevalarını şiire yansıtarak Arapça bilmeyen okuyuculara kolaylık sağlamaya çalışması, Farsça üçlü dörtlü terkiplerin kullanımını genellikle Hz. Muhammed'i istiâre yoluyla anlattığı beyitlerle sınırlandırması da *Siyer*'in geniş kitleler

tarafından kolayca okunup anlaşılabilmesinin önemsendiğini göstermektedir. Manzum olması, cinaslı kafiye kullanımı ve vezin kalıbı da eserin akılda kalmasını kolaylaştıran unsurlardır.

Öte yandan hem dil, hem cinas, hem de atasözü ve deyim zenginliği *Siyer*'in günümüz açısından önemini ortaya koymaktadır. Eserde, günümüzde bir kısmı artık kullanılmayan ya da konuşma dilinde yaşamaya devam ederken yazı dilinde yer almayan pek çok kelime, atasözü ve deyim yanarda tamamen unutulmuş unsurlar da bulunmaktadır. Bu zengin malzeme, Türk dili üzerine çalışma yapan araştırmacılar için eseri ciddi ve cazip bir kaynak haline getirmektedir. Bu yönüyle, yedi ciltlik *Siyer-i Nebî* üzerinde tamamlanan tez çalışmalarının, bu eserin dil zenginliğini değerlendirmeye yönelik dil incelemelerine ön ayak olacağı kanaatindeyiz.

Siyer-i Nebî'nin incelememize esas olan 6. ve 7. ciltlerinde anlatılan hikâyelerin muhtevasında ağırlık noktasını, Müslümanlığın yayılış sürecini şekillendiren gazâlar ve fetihler oluşturmaktadır. Mekke'nin fethi, Tebuk gazâsı ve birtakım kalelerin Müslümanlarca alınışını ele alan hikâyelerde; Hâlid bin Velîd, Amr ibni Âs ve Sa'd bin Sehl gibi şahsiyetlerin Müslüman oluşlarının anlatıldığı hikâyelerde; Benî Mutlaka kabilesi ve Zeyd bin Helâhil gibi İslâm düşmanları üzerine yapılan seferlerde ve Hz. Peygamber'in hacca gidişini konu alan hikâyelerde gazâ temasının yoğun şekilde işlendiği görülmektedir. Bunların dışında eserde; "bismillah" sözünün faziletini işleyen, Hz. Ali'nin Sa'd ibni Muâz'ın düğününe hediye götürülebilmek amacıyla sefere çıkışı üzerine kurgulanan, Hz. Peygamber'in şeytana yönelttiği soruların şeytan tarafından samimiyetle cevaplanmasına dayanan ve didaktik yanı ağır basan hikâyelerin bulunduğunu da söylemek gerekir. *Siyer-i Nebî*, Hz. Peygamber'in vefâtı ve Hz. Hassân, Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin onun vefâtı hakkında söyledikleri mersiyelele sona ermektedir. Münîrî, *Siyer*'in 6. ve 7. ciltlerinde yalnızca şâirlik maharetini değil aynı zamanda İslâm tarihine ve Hz. Peygamber'in hayatına dair ilmini ortaya koymuştur.

Klasik Türk edebiyatının ana kaynaklarından Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerle bunların ışığında eser veren yazarlardan Ebu'l-Hasan el-Bekrî, İbn İshak, Ka'b ve Türk edebiyatından Erzurumlu Darîr Münîrî'nin, *Siyer*'inde belirttiği kaynaklarıdır. Bu kaynaklar arasında Darîr'in, incelememize konu olan ciltlerdeki hikâyeler göz önünde bulundurulduğunda, Münîrî üzerinde dikkat çekici bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Burada Kadı Darîr'in, *Siyer*'ini oluştururken Ebu'l-Hasan ve İbn İshak'ın siyer türündeki eserlerinden faydalandığını da hatırlatmakta fayda vardır.

Sonuç olarak *Siyer-i Nebî*; Türk edebiyatında siyer türünün gelişim çizgisinde, bu türün bilinen en uzun manzum örneği olarak çok önemli bir konuma sahiptir. Aynı zamanda bu hacimli eser; bu zamana kadar Klâsik Türk edebiyatında adı fazla duyulmamış olan ve kaynaklarda daha ziyade devlet adamı kimliğiyle kısaca tanıtılan Münîrî'nin şâirlik maharetinin daha iyi anlaşılabilmesi ve bu yolla edebiyat tarihimiz içinde hak ettiği yerin lâayıkıyla değerlendirilebilmesi açısından çok zengin ipuçları sunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDÎ-ZÂDE, Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Hikmet Matbaası, Dersaadet 1327-1330.
- ABDÎ-ZÂDE, Muhammed bin Abdurrahman Hüsameddin Hüseyin, *Nişancılar Durağı*, Yazma, İSAM Ktp., TY. nr.009752K.
- ABDÜLBÂKÎ, Muhammed Fuâd, *E'l-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm, Dârü'l-Hadîs*, Kahire 2001.
- AKAR, Metin, *Türk Edebiyatında Manzum Miracnameler*, Kültür Bak.Yay., Ankara 1987.
- AKKUŞ, Mehmet, *Abdullah Salâddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri*, MEB Yay., Ankara 1998.
- AKMANDOR, Ayten, “*Münîrî ve Mihr ü Müşteri Mesnevisi*”, Ankara Üniversitesi DTCF Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Hasibe Mazıoğlu, Ankara 1983.
- AKSOY, Hasan, “*Mevlid -Türk Edebiyatı-*”, *TDVİA*, C.29, Ankara 2004.
- AY, Ümran, *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (1.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Nihat ÖZTOPRAK, İstanbul 2007.
- AYVERDİ, İlhan, *Misâlli Büyük Türkçe Sözlük I-II-III*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2006.
- BERKİ, Ali-Himmet-Osman KESKİOĞLU, *Hatemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- BURMAOĞLU, H. Bilen, *Bursalı Lamiî Çelebi Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989.
- ÇAPAN, Pervin, *Tezkire-i Safâyî*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2005.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, *Necati Beğ Divanının Tahlili*, MEB Yayınları, İstanbul 1971.
- _____, *Divanlar Arasında*, Umran Yay., Ankara 1981.

- ÇELEBİOĞLU, Âmil, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998.
- _____, *Muhammediye I-II*, MEB Yay., İstanbul 1996.
- _____, *Türk Edebiyatında Mesnevi (Türk Mesnevi Edebiyatı- Sultan II. Murad Devri 824-855/1421-1451)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.
- _____, “Süleyman Nahîfi’nin Hicretü’n-Nebî Adlı Mesnevîsi”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul 1998.
- ÇORAK, Reyhan, *Münîrî’nin Manzum Siyer-i Nebî’si (2-3.cilt) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Sebahat Deniz, İstanbul 2010.
- DARÎR, Erzurumlu Kadı Mustafa, *Tercemetü’-d-Darîr ve Takdîmetü’z-Zahîr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah 251.
- DENİZ, Sebahat, *Tecellî Divânı*, Veli Yayınları, İstanbul 2005.
- _____, *[Aşkın Bitmeyen Çilesi] Gülendâm ü Küeyt (Risâle-i Râz)*, Duyap Yayıncılık, İstanbul 2006.
- DEVELLİOĞLU, FERİT, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1983.
- DURUN, A. Haluk, “19. Yüzyılda Adam Yetiştirmede Hânegi- Himâye Usûlü”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ekim 1996, Yıl:25, Sayı:4.
- EL-SHAMAN, Massad Süveylim Ali, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbni Hişam’ın Siyeri’nin Türkçe Tercümesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Esat Coşan, Ankara 1982.
- ERKAN, Mustafa, *Sîretü’n-Nebî*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Hamza Zülfikar, Ankara 1986.
- ER-RÛDÂNÎ, İmam Muhammed Bin Muhammed Bin Süleyman, *Büyük Hadis Külliyyatı -Cem’ul-fevâid min Câmi’il-usûl ve Mecma’iz-zevâid-*, C.I-V. Tercüme: Naim Erdoğan, Tahrîc: Yusuf Özbek, İz Yayıncılık, İstanbul 2009.
- ERSOY, Ersen, *II. Bayezid Devri Şâirlerinden Münîrî, Hayatı, Eserleri, Divanı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, Danışman: Nihat Öztoprak, İstanbul 2010.
- ERÛNSAL, İsmail, “Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bayezid Devrine Ait Bir İn’amat Defteri”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. X-XI, İstanbul 1981.

- EVLYÂ ÇELEBİ b. DERVİŞ MEHEMMED ZILLÎ, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi (Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini)*, Haz.: Zekeriya Kurşun- Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 2. Kitap, İstanbul 1999.
- EYÜBOĞLU, E. Kemal, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler, I-II*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul 1973-1975.
- FAYDA, Mustafa, “İbn İshak”, *TDVİA*, C.20, İstanbul 1999.
- _____, “Cennetü’l-Bakî”, *TDVİA*, C.7, İstanbul 1993.
- _____, “Siyer ve Megâzi”, *TDVİA*, C.37, İstanbul 2009.
- FAZLIOĞLU, İhsan, “Osmanlılar (Düşünce Hayatı ve Bilim)”, *TDVİA*, C.XXXIII. İstanbul 2007.
- HAMMER, Joseph Purgstall, *Geschichte der Osmanischen Dichtkunts bis auf unsere zeit*, Pesth, C.I, C.A.Hartleben 1836-1838.
- İPEKTEN, Haluk, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, MEB Yayınları, İstanbul 1996.
- _____, *Eski Türk Edebiyatı Edebî Bilgiler, Nazım Şekilleri-Aruz Ölçüsü*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Ders Notları, Erzurum 1986.
- İSEN, Mustafa, “Türk Edebiyatında Peygamber Sevgisi”, *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- _____, “Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler”, *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- İZ, Fahir, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.
- KANDEMİR, M. Yaşar, “Ka’b el-Ahbâr”, *TDVİA*, C.XXIV, İstanbul 2001.
- KARAGÖZ, İsmail (Yayına Hazırlayan), *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.
- KARTAL, Ahmet, “Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 1*, DEV Yayınları, İstanbul 2008.
- KAYABAŞI, Bekir, *Kafzâde Fâizî’nin Zübdetü’l-Eş’âr’ı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman: Hasan Kavruk, 1997.
- KINALIZÂDE HASAN ÇELEBİ, *Tezkiretü’ş-Şuarâ II*, Haz. İbrahim Kutluk, TTK Yayınları, Ankara 1981.
- KÖKSAL, M. Fatih, *Mecmâü’n- Nezâir (İnceleme- Tenkitli Metin) I-VI*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Osman Horata, Ankara 2001.

- _____ , *Sana benzer güzel olmaz -Divan Şiirinde Nazire*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- KURNAZ, Cemal, *Hayalî Bey Divanı'nın Tahlili*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- KUT, Günay, "British Museum'daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar ve Tevâ'if-i Aşere'den Tâ'ife-i Bektaşiyân", *Yazmalar Arasında*, Simurg Yay., İstanbul 2005.
- _____ , "Metin Tespitinde 1. Aşama: Vezin ve Anlam", *İlmi Araştırmalar*, S.8, İstanbul 1999.
- KÜÇÜK, Sabahattin, *Bâkî ve Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- LEVEND, Agah Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler, Remizler, Mazmunlar, Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- _____ , *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1988.
- LATÎFÎ, *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ, (inceleme-metin)*, Haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000.
- MACİT, Muhsin, "Şiir", *Türk Edebiyatı Tarihi 2*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007.
- _____ , *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005.
- MAZIOĞLU, Hasibe, "Türk Edebiyatında Mevlîd Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, C.VI, S.1, Ankara 1974.
- _____ , "Türk Edebiyatı (Eski)", *Türk Ansiklopedisi*, C.XXXII.
- MEHMED TAHİR (Bursalı), *Osmanlı Müellifleri II*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333.
- MUHAMMED FUÂD ABDÜLBÂKÎ, *Müttefekun Aleyh Hadisler, Buhârî ve Müslim'in İttifak Ettiği Hadisler -Sahîh-i Buhârî Sahîh-i Müslim-*, Düzenleme, Çeviri, Tahrîç ve Notlar: Abdullah Feyzi Kocaer, Hüner Yayınları, Konya 2004.
- MUSTAFA ÂLÎ EFENDİ (Gelibolulu), *Künhü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.
- MÜSTAKİMZÂDE SÜLEYMAN SADEDDİN, *Mecelletü'n-nisab f'n-neseb ve'l-küna ve'l-elkab*, Tıpkıbasım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- OLCAY, Osman Fevzi, *Amasya Meşâhiri*, Haz. Turan Börekçi, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2002.

- OY, Aydın, “Atasözü”, *TDVİA*, C.4, İstanbul 1991.
- ÖZEK, Ali, ...[vd.], *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâli*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.
- ÖZTOPRAK, Nihat, “*Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler*”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Orhan BİLGİN, İstanbul 1993.
- _____, Nihat, “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu (16 - 17 Nisan 2009, Bursa)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Eylül 2010.
- _____, “Halk ve Divan Şiirinde Cinâs Sanatının Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, TİSAV, C.1, İstanbul 2000.
- _____, *Cân u Cânân*, Türk Gençlik Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.
- ÖZTÜRK, Nuran, *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Cihan Okuyucu, Kayseri 1997.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1990.
- PARMAKSIZ, Esra Güzide, *Pervâne Beg- Mecmuâtü ’n-Nezâir (511^b- 534^a)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Orhan Bilgin, İstanbul 2004.
- PEKOLCAY, Necla, *İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- REDHOUSE, Sir James W., *Turkish and English Lexicon –Shewing in English The Significations of The Turkish Terms*, 2. Edition, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- SEFERCİOĞLU, Nejat, *Nev’î Divanı ’nın Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
- SERİN, Muhittin, “Hamdullah Efendi, Şeyh”, *TDVİA*, C.15, İstanbul 1997.
- STEINGASS, F., *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Iran University Press, London and New York 1998.
- TAHİRÜ’L-MEVLEVÎ, *Edebiyat Lügati*, Erdem Kitabevi, Haz. Kemal Edip Kürkcüoğlu, İstanbul 1994.
- TANYERİ, M. Ali, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

- TAŞTAN, Erdoğan, *Pervâne Beg Nazire Mecmuası (199^b- 230^b) Transkripli, Edisyon Kritikli Metin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Tahir Üzgör, İstanbul 2001.
- TAYYARZÂDE ATÂ, *Târîh-i Atâ*, C.IV, İstanbul 1293.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl (Gramer-Metin-Sözlük)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1977.
- _____, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn 'i*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1980.
- TOKMAK, A. Naci, *Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*, Çantay Kitabevi, İstanbul 1995.
- TOLASA, Harun, “15. yy. Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, C.1, İzmir 1982.
- _____, “Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.1, İzmir 1982.
- TÖKEL, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- TULUM, A. Mertol, *Tazarru'nâme*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- TUMAN, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî- Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri- I-II*, Hazırlayan: Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatcı, Ankara 2001.
- TURAN, Şerafettin, “Bayezid II”, *TDVİA*, C.V, İstanbul 1992.
- UZUN, Mustafa, “Abdülbâkî Ârif Efendi”, *TDVİA*, C.I, İstanbul 1988.
- _____, “Ârif Süleyman”, *TDVİA*, C.3, İstanbul 1991.
- _____, “Hilye”, *TDVİA*, C.18, İstanbul 1998.
- _____, “Türkçe Siyer Kitapları, Tercüme-Telif Siyerler”, *TDVİA*, C.37, İstanbul 2009.
- YAŞAR, Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, C.III, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927/1928.
- YAVUZ, Kemal, “Anadolu’da Başlayan Türk Edebiyatında Görülen İlk Miraçnâmeler: Âşık Paşa ve Miraçnâmesi”, *İlmî Araştırmalar*, S.8, İstanbul 1999.
- _____, “Erzurumlu Mustafa Darîr”, *Milli Kültür*, S.46, Ankara 1984.
- YAVUZ, Yusuf Şevki, “Amasya”, *TDVİA*, C.3, İstanbul 1991.
- YENİTERZİ, Emine, “Dîvan Şiirinde Hz. Peygamber’in İsim ve Sıfatları: Esmâ-ı Nebî”, *Türkiye Diyanet Vakfı Kutlu Doğum Haftası: Dinî Edebiyat’ın Dünü*

Bugünü Paneli 1-7 Ekim 1990. Kutlu Doğum Haftası II, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1992.

_____, “Na‘t -Türk Edebiyatı- ”, *TDVİA*, C.32, İstanbul 2006.

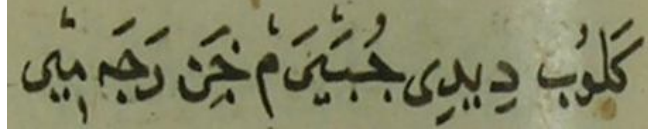
_____, *Dîvân Şiirinde Na‘t*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

YILMAZ, Ahmet, “Türk Edebiyatında ‘Esmâ-i Nebeviyye-i Şerîfe’yi Tadât Geleneği ve Müstakimzâde’nin Mir’atü’s-Safâ İsimli Risalesi” , *İstem Dergisi*, S.4, 2004.

YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

EKLER FOTOĞRAFLAR

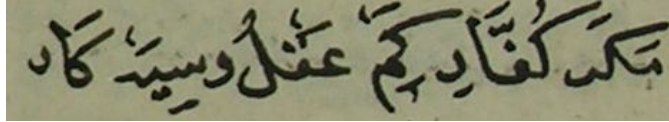
FOTOĞRAF I- NOKTA İPTALİ ÖRNEĞİ

Varak: 358^a **Beyit:** 7/3530

“*Gelüp didi Cübeyrem Hazrece mîr*” şeklinde yazılan dizede, *Hazrece* kelimesinin ilk hecesindeki nokta iptal edilmiştir.

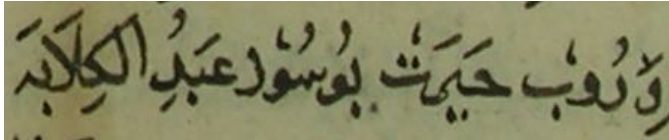
FOTOĞRAF II-HAREKE İPTALİ ÖRNEĞİ

Varak: 327^b **Beyit:** 6/2387

“*Meger küffār-ı kem-‘aql u siyeh-kār*” dizesinde *kem* kelimesindeki esre iptal edilmiştir.

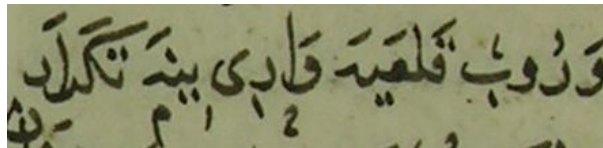
FOTOĞRAF III-HAREKE İPTALİ ÖRNEĞİ

Varak: 289^b **Beyit:** 6/2387

“*Virüp hayret bu söz ‘Abdi’l-Kilāba*” dizesinde *virüp* kelimesindeki üstün iptal edilmiştir.

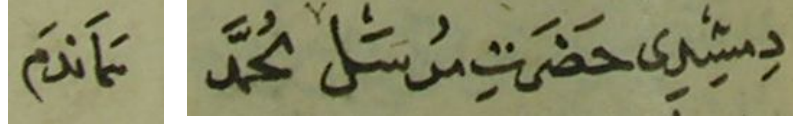
FOTOĞRAF IV- TAKDİM/TEHİR ÖRNEĞİ (HA-YI MUAHHER VE MİM-İ MUKADDEM)

Varak: 309^b **Beyit:** 6/1707

“*Varup al‘aya varı yine tekrr*” şeklinde yazılan mısranın “*Varup al‘aya yine varı tekrr*” olması gerektiği *varı* ve *yine* kelimelerinin altına konan *ha* ve *mim* harfleriyle belirtilmiştir.

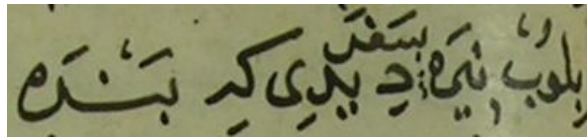
FOTOĞRAF V- SAYFA KENARINA İLAVE İŞARETİ ÖRNEĞİ

Varak: 286^a   **Beyit:** 6/826

Müstensih; dizenin sonundaki *Muammed* kelimesinin yerine *hemn dem* kelimesinin getirilmesi gerektiğini gstermek iin, Mrsel kelimesinin hemen stüne (V) iŐaretini koymuş, bu beytin kenarına da dizeye eklenecek kelimeyi yazmıştır.

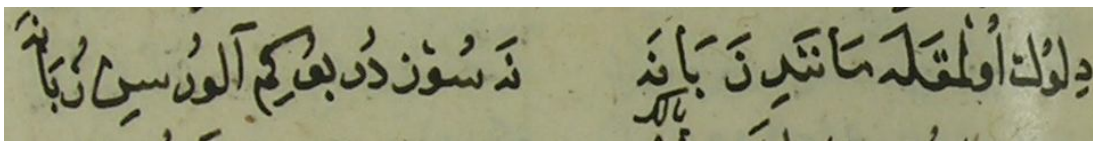
FOTOĞRAF VI- SAYFA KENARINA İLAVE İŞARETİ ÖRNEĞİ

Varak: 293^a   **Beyit:** 6/1078

“*Bilp nire sefer didi ki ben de*” dizesinde unutulan *sefer* kelimesi, unutulan yerden noktalarla takip edilerek dizenin zerine ilave edilmiştir.

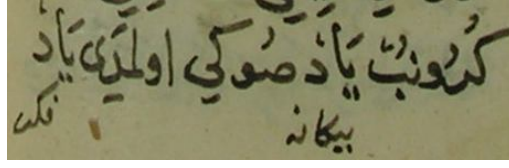
FOTOĞRAF VII- KELİME ALTINDA ANLAM VERME ÖRNEĞİ

Varak: 340^a   **Beyit:** 6/2854

Yukarıdaki beyitte, *zebna* ve *zbna* kelimeleri arasındaki cinas sanatına dikkat ekmek ve anlam karışıklığını nlemek amacıyla, *zebna* kelimesinin hemen altına bu kelimenin eş anlamlısı olan *yaln* kelimesi yazılmıştır.

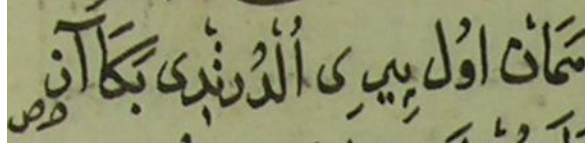
FOTOĞRAF VIII- KELİME ALTINDA ANLAM VERME ÖRNEĞİ

Varak: 375^b Beyit: 7/4200

“Görünüp *yad* *şoñı* *olmadı* *yād*” dizesinde, *yad* ve *yād* kelimeleri arasındaki cinasa dikkat çekmek amacıyla, her iki kelimenin eş anlamlısı *yad-bīgāne* ve *yād-fikr* olmak üzere kelime altlarında gösterilmiştir.

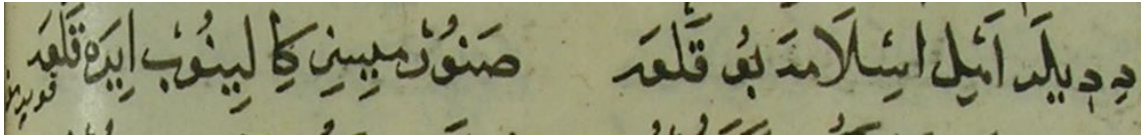
FOTOĞRAF IX- KELİME ALTINDA ANLAM VERME ÖRNEĞİ

Varak: 270^a Beyit: 6/204

Yukarıdaki dizede, *āz* kelimesinin çok bilinmeyen anlamına, bu kelimenin hemen altında yazılan *hırş* kelimesiyle işaret edilmiştir.

FOTOĞRAF X- KELİME ALTINDA ANLAM VERME ÖRNEĞİ

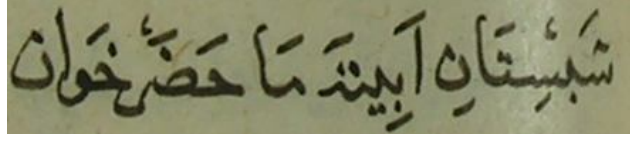
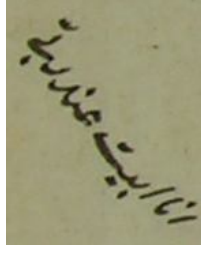
Varak: 392^b Beyit: 7/4830

Didiler ehl-i İslāma bu kal'a

Şanur mısız k'alınup ire kal'a

Yukarıdaki beyitte, hem dize sonlarında yer alan iki *kal'a* kelimesi arasındaki cinasa dikkat çekmek hem de *kal'* kelimesinin çok bilinmeyen bir anlamını vererek muhtemel bir anlam karışıklığını önlemek amacıyla, ikinci dizedeki kelimenin altına *kōparmaq* eylemi yazılmıştır.

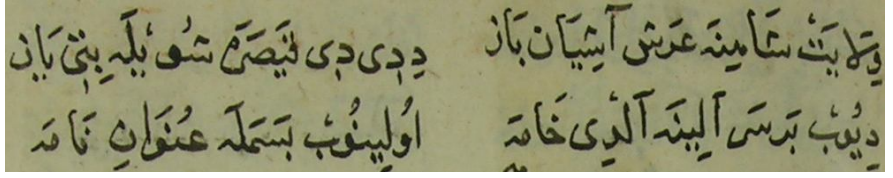
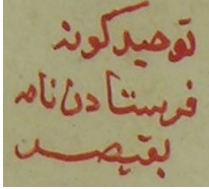
FOTOĞRAF XI- DERKENARDA ÂYET-HADİS METNİ

Varak: 358^a Beyit: 7/3534

“Şebistān-ı *ebīte* mā-ḥazar ḥ^vān” dizisinde küçük bir bölümü (*ebīte*) verilen hadīs-i şerīf, sayfanın solunda derkenarda yazılmıştır.

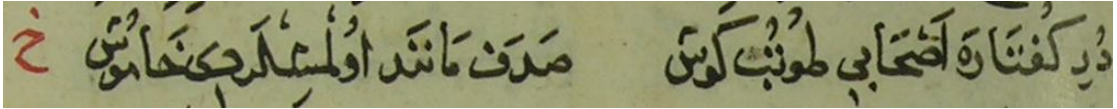
FOTOĞRAF XII- DERKENARDA FARŞÇA AÇIKLAMA

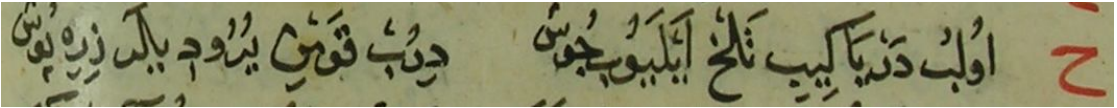
Varak: 416^a Beyit: 7/5711-5712

Hiz. Alī'nin; Hiz. Peygamber'in emriyle kaysere yazdığı, içerisinde Allāh'ın birliğine ve İslām'a davete yönelik sözlerin sarf edildiği mektuba ilişkin Farşça açıklama, sayfanın solunda derkenarda kırmızı mürekeple yazılmıştır.

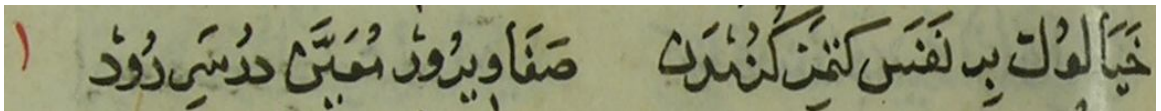
FOTOĞRAF XIII- HARF İŞARETLEMELERİ

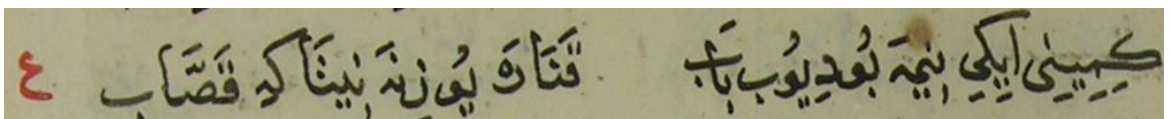
Varak: 284^a Beyit: 6/737

Varak: 300^b Beyit: 6/1370

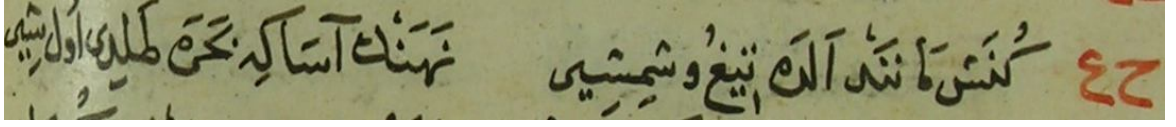
Varak: 421^a Beyit: 7/5904

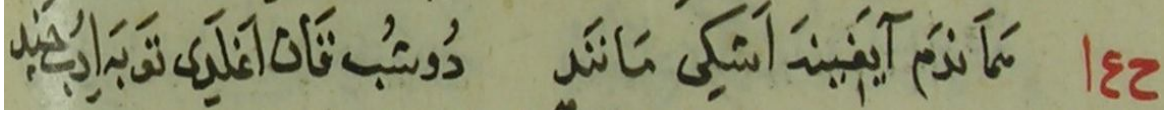
Varak: 421^a Beyit: 7/5904

FOTOĞRAF XIV- HARF İŞARETLEMELERİ

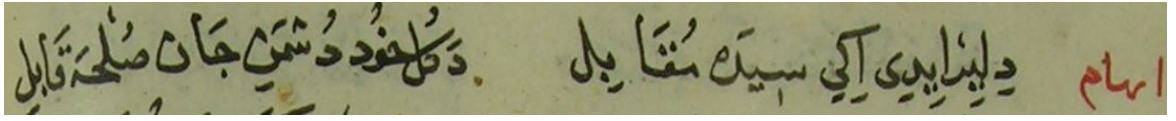

Varak: 301^b Beyit: 6/1406

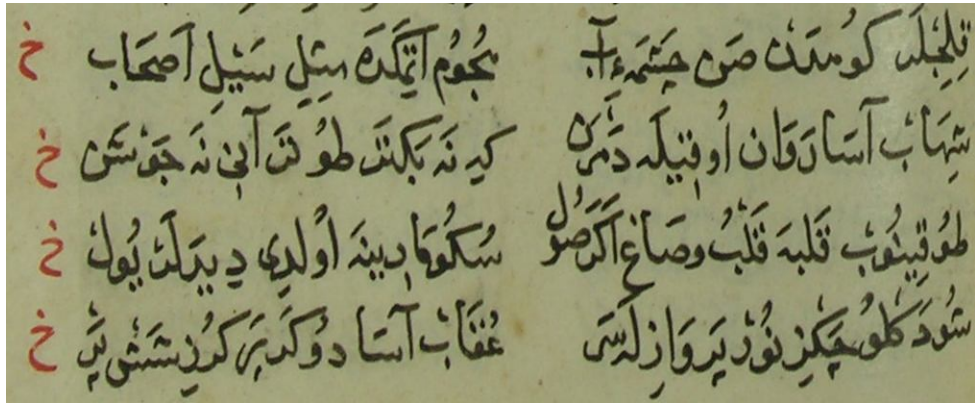
Varak: 418^b Beyit: 7/5817

FOTOĞRAF XV- İHÂM SANATININ İŞARETLENMESİ

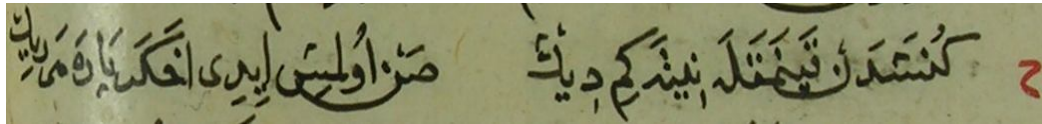

Varak: 277^b Beyit: 6/487

FOTOĞRAF XVI- HARFLERİN BENZETME SANATINI İŞARETLEMESİ

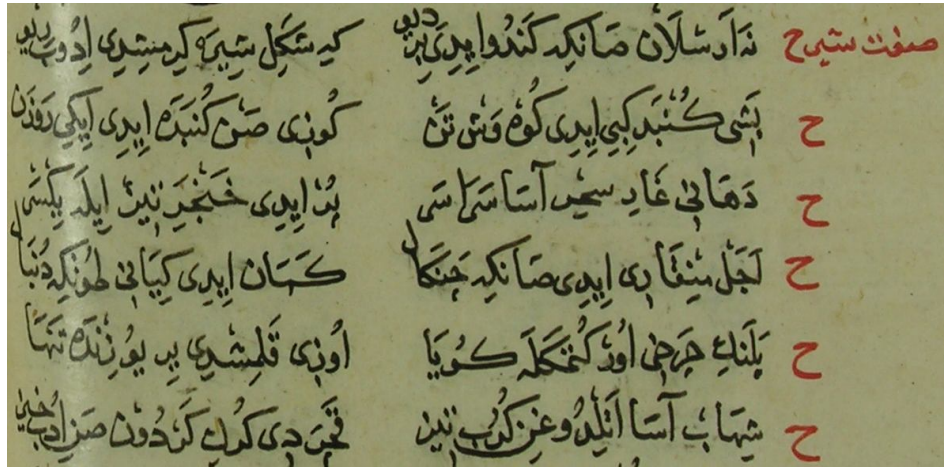

Varak: 275^a Beyit: 6/407-410

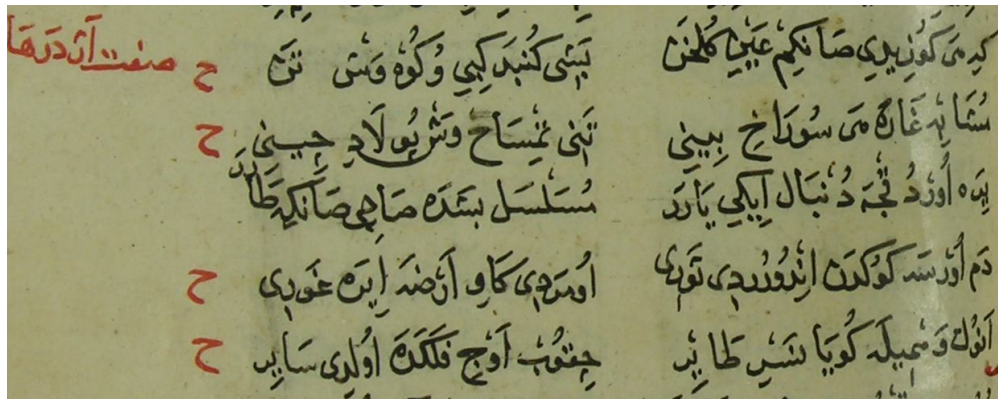

Varak: 293^b Beyit: 6/1101

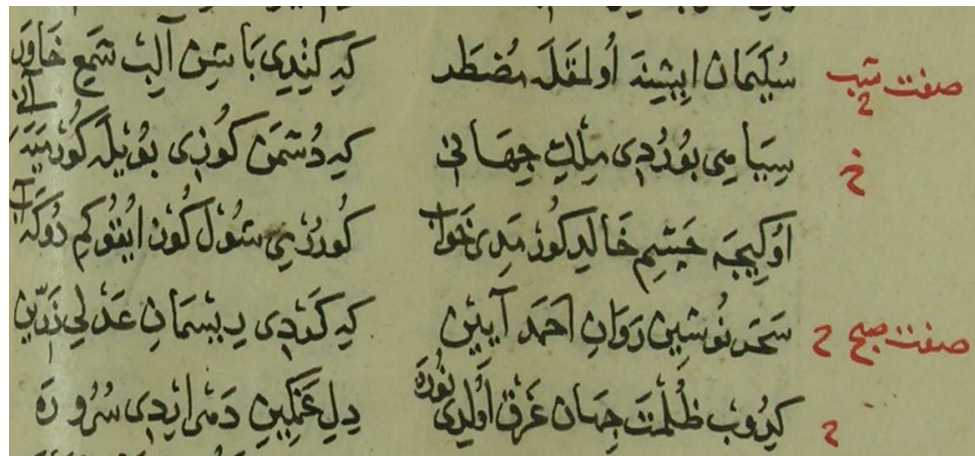
FOTOĞRAF XVII-TASVİR EDİCİ ANLATIMIN HÂKİM OLDUĞU
BÖLÜMLERDE HARFLERİN YOĞUNLUĞU

Varak: 294^b Beyit: 6/1139-1144

Varak: 293^a Beyit: 6/1082-1086

Varak: 276^b Beyit: 6/456-460